OPERA OMNIA

ROBERTI BELLARMINI

VEN. CARDINALIS, POLITIANI, S. J.

PARIS. — IMPRIMERIE PIERRE LAROUSSE
RUE NOTRE-DAME-DES-CHAMPS, 49

OPERA OMNIA

ROBERTI BELLARMINI

VEN. CARDINALIS, POLITIANI, S. J.

EX EDITIONE VENETA, PLURIBUS TUM ADDITIS TUM CORRECTIS,

ITERUM EDIDIT

JUSTINUS FÈVRE

PROTONOTARIUS APOSTOLICUS.

TOMUS UNDECIMUS

EXPLANATIO IN PSALMOS

PARISIIS

APUD LUDOVICUM VIVÈS, BIBLIOPOLAM EDITOREM

13, VIA VULGO DICTA DELAMBRE, 13.

M DCCC LXXIV.

COMMENTARIA IN PSALMOS.

LIBER III PSALMORUM

SECUNDUM HEBRÆOS,

A PSALMO LXXIII USQUE AD PSALMUM LXXXIX.

PSALMUS LXXVII

SECUNDUM HEBRÆOS.

VERSIO VULGATA. — 1. *In finem, pro Idithun, Psalmus Asaph.*

2. Voce mea ad Dominum clamavi, voce mea ad Deum, et intendit mihi.

3. In die tribulationis meæ Deum exquisivi, manibus meis nocte contra eum : et non sum deceptus.

Renuit consolari anima meam : 4. memor fui Dei, et delectatus sum; et exercitatus sum, et defecit spiritus meus.

5. Anticipaverunt vigilias oculi mei : turbatus sum, et non sum locutus.

6. Cogitavi dies antiquos, et annos æternos in mente habui.

7. Et meditatus sum nocte cum corde meo, et exercitabar, et scopebam spiritum meum.

8. Numquid in æternum projiciet Deus? aut non apponet ut complacitior sit adhuc?

9. Aut in finem misericordiam suam abscindet, a generatione in generationem?

10. Aut obliviscetur misereri Deus? aut continebit in ira sua misericordias suas?

11. Et dixi : Nunc cœpi : hæc mutatio dexteræ Excelsi.

12. Memor fui operum Domini : quia memor ero ab initio mirabilium tuorum.

VERSIO S. HIERONYMI PRESBYTERI. — *Victori, super Idithun, Psalmus Asaph.*

Voce mea ad Deum, et clamavi : voce mea ad Deum, et exaudivit me [*h. et præbuit mihi aurem*].

In die tribulationis meæ Dominum requisivi, manus mea nocte extenditur, et non quiescit :

Noluit consolari anima mea, recordans Dei conturbabar :

Loquebar in memetipso, et deficiebat spiritus meus. SEMPER.

Prohibebam [*h. comprehendisti*] suspectum oculorum meorum, stupebam, et non loquebar.

Recogitabam dies antiquos : annos sæculorum.

Recordabar psalmorum [*h. carminis mei*] meorum in nocte, cum corde meo loquebar, et scrutabar spiritum meum.

Ergone in æternum [*h. in sæcula*] projiciet Dominus, et non repropitiabitur ultra?

Ergone complevit usque in finem misericordiam suam? consummabitur verbum de generatione et generatione?

Numquid oblitus est misereri Deus? aut complebit in furore misericordias [*h. pietates*] suas? SEMPER.

Et dixi, imbecillitas mea est hæc? commutatio [*h. annos*] dexteræ Excelsi.

Recordabor cogitationum Domini : reminiscens antiqua mirabilia tua.

13. Et meditabor in omnibus operibus tuis, et in adinventionibus tuis exercebor.	Et meditabor in omni opere tuo, et adinventiones tuas loquar.
14. Deus, in sancto via tua : quis Deus magnus, sicut Deus noster? 15. Tu es, Deus, qui facis mirabilia.	Deus, in sancto via tua : quis Deus magnus ut Deus?
Notam fecisti in populis virtutem tuam : 16. redemisti in brachio tuo populum tuum, filios Jacob et Joseph.	Tu es Deus faciens mirabilia : ostendens [*h. innotescens*] in populis potentiam tuam. Redemisti in brachio populum tuum, filios Jacob et Joseph. SEMPER.
17. Viderunt te aquæ, Deus, viderunt te aquæ; et timuerunt, et turbatæ sunt abyssi.	Videntes te aquæ, Deus, videntes te [al. tac. *te*] aquæ parturierunt : et commotæ sunt abyssi.
18. Multitudo sonitus aquarum : vocem dederunt nubes.	Excusserunt aquas nubila, vocem dederunt nubes, et sagittæ tuæ discurrebant.
Etenim sagittæ tuæ transeunt : 19. vox tonitrui tui in rota. Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ : commota est, et contremuit terra.	Vox tonitrui tui in rota, apparuerunt [*h. illuxerunt*] fulgura tua orbi : concussa et commota est terra.
20. In mari via tua, et semitæ tuæ in aquis multis; et vestigia tua non cognoscentur.	In mari via tua : et semitæ tuæ in aquis multis, et vestigia tua non sunt agnita.
21. Deduxisti sicut oves populum tuum, in manu Moysi et Aaron.	Deduxisti quasi gregem [*h. oves*] populum tuum : in manu Mosi et Aaron.

Argumentum.—Post exordium (vers. 2), prior carminis pars (vers. 3-10) gravem continet querelam de calamitate publica, altera vero parte (vers. 11-21) contestatur vates, nihil sibi efficacius fuisse ad confirmandum trepidum et dubitantem animum, quam memoria temporum antiquorum, quibus populum Deus in summis periculis conservavit. Psalmi occasio videtur esse Sennacheribi adventus ante Hierosolymam, Judæa jam vastata.

1. Præcentori, Ieduthuno, Asaphi carmen.

2. Vox mea ad Dominum, et clamem ;
vox mea ad Deum, et auscultet me.
3. Die (tempore) angustiæ meæ Dominum quæsivi ;
manus mea noctu effusa (expansa) *est*, nec cessat (fatigatur);
renuit consolari anima mea.
4. Recogito Deum, et conturbor;
meditor, et deficit spiritus meus.
5. Tenuisti vigilias oculorum meorum,
turbatus (alii, *percussus*) sum, ut non possim loqui.
6. Reputo dies pristini temporis,
annos antiquitatis (his meliores).
7. Recogitem (aio) cantum meum noctu,
cum (in) corde meo mediter,
et quærit spiritus meus (mens mea).
8. Num perpetuo rejiciet Dominus?
nec benevolum se exhibebit amplius?
9. Num desiit in sempiternum gratia ejus?
num cessavit verbum (obmutuere promissa) in omnes ætates?
10. Num oblitus est misereri Deus?
aut occlusit in ira (iratus) misericordias suas?

11. Et dixi : Ægritudo mea hæc est;
mutatio hujus *status in meliorem* est dexteræ Altissimi *opus*.

12. Celebrabo præclara facta Jovæ,
nam (vel *quando*) recogitabo antiquitus facta a te mirabiliter.
13. Et meditabor omnia opera tua,
et facinora tua cogitabo.
14. Deus, sancta via tua *est;*
quis Deus magnus est sicut Deus *noster?*
15. Tu es ille Deus, qui facit mirabilia,
notam fecisti inter populos potentiam tuam.
16. Redemisti brachio *robusto* populum tuum,
filios Jacobi et Josephi (ex Ægypto).
17. Viderunt te aquæ (maris Rubri), Deus,
viderunt te aquæ, tremuerunt,
ac trepidarunt abyssi (fluctus).
18. Copiose effuderunt aquas nubes,
vocem (tonitrua) ediderunt nubes,
et sagittæ tuæ (fulmina) discurrerunt.
19. Vox fragoris (tonitru) tui in orbe,
illustrarunt fulgura orbem,
trepidavit et contremuit terra.
20. Per mare *fuit* via tua,
et semitæ tuæ per aquas magnas,
et vestigia tua non cognoscuntur.
21. Duxisti ut oves populum tuum,
per Mosen et Aaron.

NOTÆ.

Vers. 1. Qui præcentor ex familia Iedutliuni oriundus. Cf. *Ps.* XXXIX, 1. — Vers. 3. Pro *effusa,* Alexandrinus legit *nigdo, coram eo.* — Vers. 4. *Conturbor* : Maurer, *ingemisco.* Sensus : Antiquis Dei beneficiis cum præsenti rerum nostrarum statu collatis, conturbor et doleo. — Vers. 5. *Vigilias*, i. e. vigilantes oculos meos, præ curis; Hengstenb. *occupasti per noctis vigilias oculos meos*; Maurer, *prehensas tenes palpebras oculorum,* etc., ne somno claudantur. — Vers. 7. *Cantum meum,* propr. lyræ meæ pulsationem, i. e. pristina pro gratiis agendis carmina. *Quærit,* puta consolationem. Maurer, *scrutetur,* Dei providentiam et consilia. — Vers. 11. Transitus ad alteram partem. Maurer, *quod ægrum me facit hoc est,* puta : *Quod se mutavit dextera Altissimi,* non amplius ut olim parata est ad nos juvandum. Alii aliter. — Vers. 14. *Via,* agendi modus erga homines. — Vers. 18. « Ad *Exod.* XIV, 24, 25, ubi nulla tempestas describitur, referenda quæ vers. 18 et 19 leguntur non sunt. Apparet Deus comitante tempestate : cf. *Ps.* XVIII, 15; *Hab.* III, 11. » Maurer. — Vers. 19. *Orbe,* gall. *roulement du tonnerre.* — Vers. 20. Sensus : Viæ tuæ sunt inscrutabiles; alluditur ad aquas Rubri maris post transitum Israelitarum statim relapsas. — Vers. 21. « Quod in media hac descriptione abrumpitur carmen, nulla amplius ad id quod præcipuum Psalmo continetur facta accommodatione, id nonnullis suspicionem movit, imperfectum esse Psalmum. Sed vere monuerunt sanioris judicii interpretes, elegantem esse talem conclusionem et maxime propriam poetis. » Maurer.

R. BELLARMINI

EXPLANATIO IN PSALMOS.

PSALMUS LXXVI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, pro Idithun Psalmus Asaph.

Cur dicatur in titulo, *pro Idithun Psalmus Asaph,* omnino difficile est divinare. Euthymius existimat Psalmum datum esse ad decantandum ipsi Asaph pro Idithun, id est, vice Idithun qui forte cantare impediebatur; nimis humilis explicatio est, neque vox hebraica עַל יְדוּתוּן, *al Ieduthun* patitur, ut *pro* significet *vice,* cum ad litteram sonet, *super Idithun Pslamus Asaph.* Alii existimant Psalmum compositum ab Asaph, et datum ipsi Idithun ad canendum. Sed neque id probabile est, cum Idithun fuerit unus ex principibus Cantorum, non minus quam Asaph. Alii volunt, Psalmum cantatum esse alternatim ab Idithun et Asaph. Alii denique nomen *Idithun* hoc loco volunt non esse nomen cantatoris, sed instrumenti musici, vel certi generis modulationis, ad cujus formam Psalmus canendus esset; atque huic expositioni satis convenit illa phrasis : *Psalmus Asaph super Idithun.* Argumentum est oratio adversus tribulationes; quæ sit autem tribulatio, de qua Psalmus hic loquitur, non convenit inter auctores, aliis existimantibus hic agi de captivitate Babylonica; aliis de persecutione Antiochi, quæ contigit tempore Machabæorum, aliis de incerta et nobis incognita tribulatione; sed S. Augustinus utilissime exponit Psalmum de miseria humana generatim, ac præsertim de ea quam sentiunt viri perfecti qui, dum anhelant ad patriam cœlestem, molestissime ferunt moram exsilii et peregrinationis.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. VOCE MEA AD DOMINUM CLAMAVI, VOCE MEA AD DEUM, ET INTENDIT MIHI.

Indicat hoc primo versiculo anima viri sancti, quam moleste ferat moram et pericula hujus peregrinationis. Dicit enim, « voce mea, » id est, non per nuntios, non per amicos, non etiam per linguam corporis mei, sed « voce mea, » proprio animæ desiderio pulsavi aures Dei. Dicit, *ad Dominum,* vel ut est in hebræo, *ad Deum,* et repetit secundo, *ad Deum,* quia videbat a nulla re creata posse obtineri, quod cupiebat, ideo transiliens omnia ad ipsum Deum accessit. Dicit, *clamavi,* quia se videbat in regione dissimilitudinis longe separatam a Deo, magna voce, magno affectu sibi opus esse, ut de tanto profundo ad tantam sublimitatem vocem suam transmitteret. Addit, *et intendit mihi,* ostendens sibi profuisse ejusmodi clamorem. In hebræo ad verbum est, « et aures mihi præbuit. »

Vers. 2. 2. IN DIE TRIBULATIONIS MEÆ DEUM EXQUISIVI; MANIBUS MEIS NOCTE CONTRA EUM, ET NON SUM DECEPTUS.

Declarat cur et quomodo Deum quæsierit et invenerit. « In die tribulationis meæ Deum exquisivi, » id est in tempore hujus vitæ mortalis, quæ est tota tentatio, ut dicit S. Job cap. VII; vel, ut in nostro textu habetur, *militia,* id est « perpetua colluctatio cum vitiis et concupiscentiis, nec non cum principiis et potestatibus aeris, » ut dicitur *ad Ephes.* VI; unde exclamat Apostolus *Rom.* VII : « Quis me liberabit de corpore mortis hujus? Manibus meis nocte contra eum, » id est, in nocte hujus vitæ manibus contra Deum extensis illum quæsivi attingere et apprehendere, « et non sum deceptus; » tempus hujus vitæ non est dies, sed nox, quia « per fidem ambulamus, et non per speciem, » II *Corinth.* V, et opus habemus attendere « ad lucernam Scripturæ lucentem in caliginoso loco, » ut dicitur II *Petr.* II. Noctu autem melius quærimus manibus tentando, quam oculis vestigando; unde dicit Apostolus, *Act.* XVII : « Quærere Deum, si forte attrectent eum, aut inveniant. » Porro manibus quærere Deum in nocte, nihil est aliud, nisi per opera bona, per obedientiam mandatorum, per vitæ puritatem in hoc exilio caliginoso Deum quærere; et sæpe contingit ut qui ita quærunt, Deum attingant, quem speculando, vel legendo invenire non potuerant : testimonium enim conscientiæ bonæ, et patientia in tribulationibus, et frequentes victoriæ adversus tentationes efficiunt, ut anima experimento quodam dulcedinem Dei sentiat, et testimonium spiritus in se habeat, quod sit filius Dei. In hebræo pro « contra eum, » habetur נגרה *niggerah,* id est *extensa,* ut sensus sit: Nocte manus mea extensa est ad eum, et idem est sensus; sed Septuaginta non videntur legisse נגרה *nigerah,* sed נגדה *negda,* id est *contra,* vel *e regione* : voces enim simillimæ sunt, ut patet. Rursus, ubi nos habemus, *et non sum deceptus;* ex hebræo vertunt alii, *et non quiescit,* vel *non remittitur,* manus mea videlicet, id est manus mea

Vita præsens est tota tentatio.

extensa et debilitata, aut fatigata, non quievit. Sed Septuaginta verterunt sensum, non verba. Significarunt enim manum viri justi ad Deum quærendum extentam non quievisse præ lassitudine, quia invenit cito quod quærebat, et ideo virum justum manibus quærendo non fuisse deceptum, hoc est spe sua frustratum. Multi hunc versiculum exponunt de extensione manus in oratione tempore nocturno, quorum expositionem non reprehendo, sed malui S. Augustinum sequi, qui etiam satis apte adducit hoc loco factum S. Thomæ Apostoli, qui manibus tangendo Christi cicatrices, Deum quæsivit in nocte dubitationis, et non est deceptus; nam invento Deo exclamavit : « Dominus meus et Deus meus. »

Vers. 3. 3. Renuit consolari anima mea; memor fui Dei, et delectatus sum : et exercitatus sum, et defecit spiritus meus.

Quia quærens Deum non fuit deceptus : renuit deinceps anima ejus consolationem accipere a rebus mundi hujus, quoniam videbat in omnibus esse deceptionem : « Renuit, inquit, consolari anima mea, » id est, quantumvis blandirentur carnales voluptates, noluit inde gaudere anima mea, sciens eas secum trahere graviores tristitias. « Memor fui Dei, et delectatus sum, » id est ne tamen sine omni consolatione essem, « memor fui Dei, » qui nullum decipit, et in quo solo solidum gaudium reperitur, quod nemo potest tollere a nobis, « et delectatus sum. » Magnum est hoc arcanum sapientiæ Dei, quod in hoc exilio plus delectet memoria Dei, quam præsentia carnalium voluptatum; et si in medio illecebrarum carnalium tantum delectat memoria Dei, quantum delectabit ipsa præsentia Dei, quando nullæ erunt carnales illecebræ! « Exercitatus sum, et defecit spiritus meus, » id est, post memoriam Dei, et voluptatem inde haustam, exercitatus sum meditando, et mecum ipse colloquendo de mœroribus exilii, et de jucunditate patriæ, et præ desiderio « defecit spiritus meus. » In hebræo, pro *delectatus sum*, habetur ואהמיה *vehemaiah*, quod proprie significat *et sonui*, sive *clamavi*; quod potest intelligi de clamore lætitiæ, ut Septuaginta intellexerunt, et de clamore turbationis, ut intellexit S. Hieronymus, qui vertit, *conturbabor*. Pro illo, *exercitatus sum*, S. Augustinus legit *garrivi*, quod vox græca ἠδολέσχησα significare videtur; sed vox hebraica אשיחה *asichah*, quæ frequens est in Psalmis, significat *summisse loqui*, sive *secum loqui*, quod est proprium meditantium, et se in consideratione exercentium. Illud, *defecit spiritus meus*, exponunt nonnulli de defectu ob ingruentes tribulationes, quasi eas diutius ferre non posset; sed non minus proprie dicitur spiritus deficere, quando magno desiderio alicujus rei tenetur; quo modo etiam languere et liquefieri dicitur, juxta illud *Psalm*. LXXXIII : « Concupiscit et deficit anima mea in atria Domini. »

Memoria Dei plus hic delectat, quam terrena omnia.

4. Anticipaverunt vigilias oculi mei : turbatus sum, et non sum locutus. Vers. 4.

Declarat quod dixit, « exercitatus sum, » et ait : « Anticipaverunt vigilias oculi mei, » id est, noctu surgebam ad meditandum, antequam excubiæ militares vigilare inciperent; nam per vigilias intelliguntur *custodiæ*, sive *excubiæ*, ut perspicue habetur in codice hebraico et græco. Similis est locus in *Psalm*. CXVIII : « Prævenerunt oculi mei ad te diluculo, ut meditarer eloquia tua. » Quod sequitur : « Turbatus sum, et non sum locutus, » significat ex meditatione periculorum hujus vitæ Prophetam turbatum fuisse, sed non fuisse ausum aliquid loqui, quod sciret, judicia Dei justissima esse, quamvis occulta. In hebræo, pro *anticipaverunt vigilias oculi mei*, habetur, *tenuisti custodias oculorum meorum*. Sanctus autem Hieronymus vertit : *Prohibebam suspectum oculorum meorum*. Sanctus denique Augustinus legit, *anticipaverunt vigilias inimici mei*; sed illud, *inimici mei*, non habetur in hebræo, neque in latina editione Vulgata, proinde facile contemni potest. Vox hebræa אחזת, quæ significat *tenuisti*, non fuit in codice S. Hieronymi, neque Septuaginta Interpretum. Manifeste enim est verbum temporis præteriti secundæ personæ a radice אחז, quæ significat *tenere*, *apprehendere*, *possidere*, et similia; quare S. Hieronymus, qui vertit *prohibebam*, et Septuaginta, qui verterunt *anticipaverunt*, sine dubio aliquid aliud legerunt. In re autem tam obscura, nihil est tutius quam antiquissimæ versioni Septuaginta Interpretum adhærere, quam nobis fideliter Interpres latinus expressit. Verum est tamen hebraicam lectionem, qualis est, in sententia non discrepare a lectione editionis Vulgatæ. Illud enim, *tenuisti custodias oculorum meorum*, ita exponi potest : Tu, Deus, tenuisti palpebras oculorum meorum, ne clauderentur in somnum, ac per hoc fecisti ut tota nocte vigilarem, et sic vigilias omnium excubiarum anticiparem.

5. Cogitavi dies antiquos, et annos æternos in mente habui. Vers. 5.

Ecce quid meditaretur, quando præveniebat vigilias. « Cogitabat dies antiquos, » id est, dies hujus vitæ temporalis a principio usque ad finem, et simul cogitabat « annos æternos » vitæ futuræ, qui non prætereunt, sed stabiles permanent; neque sola spatia cogitabat, sed quæ habemus et quæ agimus in his diebus, qui mox antiquantur et pereunt; et quæ habebimus et agemus in annis æternis, qui semper in eodem statu permanent. Digna plane cogitatio, quæ totas noctes occupet meditantem.

6. Et meditatus sum nocte cum corde meo : et exercitabar, et scopebam spiritum meum. Vers. 6.

Idipsum aliis verbis repetit et inculcat, dicens : « Et meditatus sum nocte cum corde meo, » id

est, et consumpsi integras noctes, mecum ipse colloquendo, non ore, sed corde; « et exercitabar, » cogitando videlicet, ac mecum ipse discurrendo; « et scopebam spiritum meum, » id est, et hoc modo quasi scopis cogitationum versabam huc atque illuc spiritum meum. In hebræo, pro *et meditatus sum*, habetur נגנתי, *neginathi*, quod significat *canticum meum*, ut vertit S. Hieronymus. Sed Septuaginta sine dubio legerunt, ut infra vers. 12, והגיתי *vehaghithi*, quod significat, *et meditatus sum*; et facile fuit librariis in hac re errare, cum similes voces sint; nec sit ullo modo credibile Septuaginta viros, aut ullum alium Interpretem redditurum, *et meditatus sum*, si legisset *neghinathi*. Illud autem, *et scopebam*, S. Augustinus legit, *et scrutabar spiritum meum*; et hoc proprie significat vox hebraica quæ hoc loco habetur; tamen S. Hieronymus novo et inusitato vocabulo vertere maluit, *scopebam spiritum meum*. Intelligimus autem ex utraque lectione illud, *scopebam*, non significare, *scopis mundabam*, aut *purgabam*, sed *scopo verrebam et agitabam*; ut enim mulier illa de Evangelio, *Luc.* XV, domum verrebat, ut drachmam perditam inveniret: sic iste spiritum suum scrutabatur, et quasi scopis verrebat, ut veritatem absconditam inveniret. Idem S. Hieronymus in *Commentario* dicit, *scopebam*, id est, *fodiebam*; et in epist. *ad Suniam et Fretellam* dicit, *scopebam* idem esse, quod *sarculo sarriebam*; quare perspicuum est, *scopebam* non esse *mundabam*, sed *versabam*. In hebræo habetur *scopebat*, vel *scrutabatur spiritus meus*; tamen S. Hieronymus vertit in prima persona, *scopebam*, et in epist. *ad Suniam et Fretellam* dicit Septuaginta vertisse in prima persona, non in tertia, ἔσκαλλον, non ἔσκαλλε: sic etiam legit S. Augustinus. Proinde videtur error librariorum esse tum in hebraico, tum in græco codice, quoad mutationem personæ.

Vers 7. 7. NUMQUID IN ÆTERNUM PROJICIET DEUS? AUT NON APPONET, UT COMPLACITIOR SIT ADHUC?

Vers. 8. 8. AUT IN FINEM MISERICORDIAM SUAM ABSCINDET, A GENERATIONE IN GENERATIONEM?

Vers. 9. 9. AUT OBLIVISCETUR MISERERI DEUS? AUT CONTINEBIT IN IRA SUA MISERICORDIAS SUAS?

Hæc est meditatio et agitatio mentis, in qua noctu exercebatur. Videns enim multitudinem hominum peccatorum prope infinitam, et quod vix inveniretur, qui faceret bonum, dicebat intra se: Num Deus projiciet omnes homines in interitum sempiternum? Ubi est igitur infinita misericordia ejus? Sed his interrogationibus contrariam sententiam concludere intendit, videlicet futurum aliquando tempus redemptionis generis humani, quo per misericordiam Dei, non solum reliquiæ Judæorum, sed etiam multitudo gentium salvaretur. Ait igitur: « Numquid in æternum projiciet Deus? » id est, numquid Deus tantam multitudinem generis humani in æternum projiciet a misericordia sua, et in infidelitate et cæcitate dimittet? quasi dicat: Non projiciet sed tempore suo visitabit. « Aut non apponet, ut complacitior sit adhuc, » id est, numquid Deus non addet aliquando ad iram suam misericordiam suam, ut incipiat sibi complacere in gentibus, quas nunc odio prosequi videtur? Addet omnino propitiationem. « Aut in finem misericordiam suam abscindet, a generatione in generationem? » id est, numquid removebit misericordiam suam ab hominibus in æternum? non removebit. « Aut obliviscetur misereri Deus? aut continebit in ira sua misericordiam suam? » id est, non obliviscetur et non continebit. Facilius est enim Deo continere iram suam, quam misericordiam suam; et ideo quamvis juste irascatur in peccatores, tamen in ipsa ira non continebit misericordiam suam, sed effundet misericordiam, quæ iram mitiget. Quod attinet ad verba, illud, *non apponet ut complacitior sit adhuc?* S. Hieronymus ex hebræo clarius reddit: *Non propitiabitur ultra?* ad verbum enim in hebræo habetur, ולא יסיף לרצות עוד, id est, *non addet ad complacendum adhuc?* id est, non addet complacentiam, sive propitiationem aliquando? Illud, *non abscindet misericordiam suam*, S. Hieronymus ex hebræo vertit, *ergo non complebit misericordiam suam?* quæ sententia omnino contraria videtur, sed non est; nam vox hebraica אפס *aphes* significat *consumere*, vel *consumi*, *deficere*, *perire*, et similia: quare S. Hieronymus verbum *complebit* non accepit in bonam partem, pro eo quod est *perficere*, sed in malam, pro eo quod est *finire ut non ultra pergat*, quomodo dicitur *Daniel.* V: « Numeravit Deus regnum tuum, et complevit illud, » id est, finivit regnum tuum, jam non ultra regnabis. Additur in hebræo, גמר אמר, id est, *consummabitur verbum*; sic enim habetur ad litteram in hebræo: *Numquid peribit in finem misericordia ejus, consummabitur verbum a generatione in generationem?* ubi illud, *consummabitur verbum*, omissum est a Septuaginta Interpretibus et ab omnibus antiquis Interpretibus, ut testatur S. Hieronymus in Epist. *ad Suniam et Fretellam;* qui etiam addit, recte non haberi in latino: ex quo intelligimus duo illa verba addititia esse non solum in græco, sed etiam in hebræo. Theodoretus quidem scribit haberi hæc duo verba apud Symmachum; sed nos majorem fidem habemus S. Hieronymo quam Theodoreto. Denique illud, *continebit in ira sua misericordias suas*, S. Hieronymus ex hebræo vertit, *complebit in furore suo misericordiam suam.* Sed non sunt contraria, quia S. Hieronymus per *complere*, intelligit *finire*, et verbum קפץ *kaphats*, quod habetur hoc loco, significat *claudere*, ac per hoc continere, ne exeat, ne fluat. Idem autem est complere misericordiam, id est finire, ut jam non sit; et continere, ut non fluat, et claudere, ut non exeat.

Facilius est Deo continere iram suam; quam misericordiam.

Vers. 10. 10. ET DIXI : NUNC CŒPI, HÆC MUTATIO DEXTERÆ EXCELSI.

Prævisa et prædicta redemptione, dicit Propheta se respirare cœpisse a tædio et mœrore, quo ante tenebatur. «Et dixi, inquit, nunc cœpi,» id est, nunc incœpi respirare, posteaquam meditando et vigilando, Deo revelante, cognovi misericordiam Domini effundendam super genus humanum; « hæc est mutatio dexteræ Excelsi, » id est, mutatio quam prævideo et prædico, iræ divinæ in misericordiam : iniquitatis hominum in justitiam, captivitatis in redemptionem, pœnæ sempiternæ in gloriam æternam : mutatio est admirabilis, quam nemo poterat efficere, nisi dextera Excelsi, quæ Christus est : ipse enim placavit iram Patris, et in benevolentiam commutavit, ipse justificavit impios, ipse redemit captivos, ipse glorificavit miseros; et quod mirabilius est, hanc mutationem fecit dextera Excelsi quodam modo per suam mutationem, ut notat S. Hieronymus in *Commentario*; ipsa enim dextera Excelsi infirmata est, ut nos roboraret; et « cum esset in forma Dei, formam servi accepit. » Pro *nunc cœpi*, S. Hieronymus vertit ex hebræo, *imbecillitas mea*; alii, *dolor meus*; alii aliter. Sed vox hebraica *challothi* ambigua est et omnes interpretationes admittit; in re autem ambigua mirum est, cur non anteponatur omnibus Interpretibus auctoritas Septuaginta Seniorum, qui sapientia, antiquitate et admirabili inter se concordia omnibus præstant.

Christus iram in genus humanum in benevolentiam commutavit.

Vers. 11. 11. MEMOR FUI OPERUM DOMINI, QUIA MEMOR ERO AB INITIO MIRABILIUM TUORUM.

Vers. 12. 12. ET MEDITABOR IN OMNIBUS OPERIBUS TUIS, ET IN ADINVENTIONIBUS TUIS EXERCEBOR.

Respirans jam Propheta in spem futuræ Redemptionis, dicit se memorem futurum operum Domini mirabilium, et incipit enarrare mirabilia quædam opera. « Memor fui, inquit, operum Domini, quia memor ero ab initio mirabilium tuorum, » id est, antea quidem memor fui aliquorum operum Domini, quæ fecit in Ægypto coram patribus nostris; sed nunc, o Domine! memor ero ab initio mundi omnium mirabilium tuorum, « et meditabor in omnibus operibus tuis,» considerans videlicet opera justitiæ et misericordiæ, opera potentiæ et sapientiæ, opera naturæ et gratiæ; « et in adinventionibus tuis exercebor, » mente revolvens et admirans arcana consilia et admirabiles rationes curandi genus humanum, quas sapientia tua adinvenit. Illud, *quia*, non est semper particula causalis, sed ex hebraica phrasi interdum redundat, interdum exponenda est juxta exigentiam loci; hoc loco videtur exponenda per *sed*, vel *etiam*, vel *quin etiam*. Illud, *adinventionibus*, hebraice עלילות *haliloth*, significat *opera* et *cogitationes*, sed opera egregia et cogitationes prudentes; hoc loco, ut etiam *Isai*. XII, et II *Paralip*. XVI, accipitur pro adinventionibus sapienter et subtiliter excogitatis ab ipso Deo, quæ nunquam venissent hominibus in mentem, nisi eas opere completas vidissent : talis adinventio fuit incarnatio Verbi, passio Christi, mysterium Eucharistiæ, et similia.

13. DEUS, IN SANCTO VIA TUA : QUIS DEUS MAGNUS, SICUT DEUS NOSTER? TU ES DEUS QUI FACIS MIRABILIA. Vers. 13.

Opera Dei sancta, magna, et mirabilia.

Incipit laudare opera Domini mirabilia, in quibus cogitandis exerceri solebat : ac primum generatim dicit opera Domini esse sancta, magna et admirabilia, id est, facta sancte, potenter et sapienter, sicut ipse sanctus omnipotens et sapientissimus est. « Deus, inquit, in sancto via tua, » id est, actio tua, sive operatio tua, per quam ad nos quodam modo exis, in sanctitate efficitur; nihil enim agis, quod non rectum et justum sit. In hebræo est קדש, quod proprie *sanctitatem* significat; proinde exponendum est, *in sanctitate*, quod nos legimus, *in sancto*. « Quis Deus magnus, sicut Deus noster? » id est, non solum Deus noster sanctus est et sancta via ejus, sed etiam magnus, et magna opera ejus. « Tu es Deus qui facis mirabilia, » id est, non modo sancta et magna, sed etiam mirabilia sunt opera tua ob sapientiæ profunditatem, quæ in ipsis cernitur. S. Augustinus legit : *Qui facis mirabilia solus*. Sed nostri codices hebraici, græci et latini non habent hanc vocem, *solus*. Verissimum tamen est Deum solum mirabilia facere, quia ipse solus non eget auxilio aliorum; et omnes alii qui mirabilia faciunt, ut Apostoli et Prophetæ, et alii sancti viri dono miraculorum præditi nunquam faciunt mirabilia soli, quia sine Deo nihil facere possunt. Illud, *in sancto via tua*, potest etiam congruere cum textu hebraico ad litteram, si mutentur puncta, et legamus *kadosh*, non *kodesh*. Et hac lectione posita secundum Augustinum, sanctus est Christus, et via Dei dicitur esse in sancto, quia per Christum imus ad Deum, et Deus per Christum venit ad nos; secundum Hieronymum, via est Christus, et Christus in sancto habitat, quia « in malevolam animam non introibit sapientia, » *Sap*. I; proinde sanctus sit, qui Christum in se habitantem habere desiderat.

Deus solus facit mirabilia.

14. NOTAM FECISTI IN POPULIS VIRTUTEM TUAM : REDEMISTI IN BRACHIO TUO POPULUM TUUM, FILIOS JACOB ET JOSEPH. Vers. 14.

Descendit ad particulare opus Dei magnum et mirabile, videlicet ad liberationem populi de Ægypto. « Notam, inquit, fecisti in populis virtutem tuam, » id est, potentiam tuam manifestasti populis Ægyptiorum atque aliarum gentium quæ audierunt plagas Ægypti. « Redemisti in brachio tuo populum tuum, » quando per multa signa et prodigia liberasti populum tuum, qui miseram servitutem serviebat in Ægypto. « Liberasti au-

tem in brachio tuo, » id est, propria tua potentia et fortitudine, quia non eges aliorum auxilio. «Filios Jacob et Joseph, » id est, liberasti populum tuum, qui constat ex filiis Jacob et Joseph. Nominatur autem Joseph cum ipso Jacob patre suo, quia populus Israel constabat ex tredecim tribubus, quarum undecim descendebant ab undecim filiis Jacob, duæ autem a filiis Joseph, Ephraim videlicet et Manasse. Spiritualiter « notam fecit Deus virtutem, » id est, potentiam suam in populis omnium gentium, quia redemit ex omnibus gentibus populum suum a tyrannide diaboli, « in brachio suo, » quod est Christus. De quo dicitur *Isai.* LIII : « Brachium Domini cui revelatum est ? » Sunt autem in populo Dei filii Jacob, et filii Joseph, id est, ut S. Augustinus exponit, Judæi et Gentiles ad fidem conversi. Per filios enim Jacob intelliguntur carnales Israelitæ, per filios Joseph ii qui in Christo renati sunt. Joseph enim invidia fratrum in Ægypto venditus, ibique primum humiliatus, deinde exaltatus Christum significat, qui invidia Judæorum extra Synagogam ejectus, venditus et humiliatus, deinde per resurrectionem et ascensionem ita exaltatus est, ut impletum sit quod in Psalmo LXXI dicitur : « Adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei. »

Cur Joseph cum patre suo nominetur?

Vers. 15.

15. VIDERUNT TE AQUÆ, DEUS : VIDERUNT TE AQUÆ, ET TIMUERUNT, ET TURBATÆ SUNT ABYSSI.

Describit scissionem maris Rubri, quæ facta est quando Deus liberavit populum suum a servitute Pharaonis. Describit autem more poetico, tribuens aquis et sensum et tremorem, quasi ob timorem præsentiæ Dei aquæ recesserint : quo modo etiam dicitur in *Psalm.* CXIII : « Mare vidit, et fugit. Viderunt, inquit, te aquæ, Deus; viderunt te aquæ, et timuerunt, » id est, aquæ maris Rubri ita siccatæ sunt jubente te, ac si majestatem tuam vidissent, et ob timorem et reverentiam fugissent. « Et turbatæ sunt abyssi, » id est, non solum in superficie, sed etiam in imo profundo existentes aquæ, quasi a præsentia tua conturbatæ recesserunt. Abyssus enim nihil est aliud, nisi altitudo, sive profunditas aquarum. Spiritualiter aquæ populos significant, juxta illud *Apoc.* XVII : « Aquæ multæ sunt populi multi. » Aquæ igitur, id est, populi gentium viderunt Deum, quando liberavit Dominus populum suum, « quia vidit omnis caro salutare Dei, » *Isai.* XL. Viderunt autem per fidem non per speciem, « et timuerunt, » agnoscentes peccata sua et judicia Dei; nam per Evangelium (ut dicit Apostolus *ad Rom.* I), sicut revelatur gratia Dei super pœnitentes et credentes : « Ita revelatur ira Dei super omnem impietatem et iniquitatem. » Et præcipue turbatæ sunt abyssi, id est, majores et altiores in gentibus, quia per fidem agnoverunt judicia Dei esse abyssum multam, ut est in *Psalm.* XXXIII, et potentes potenter tormenta passuros, ut legitur *Sap.* VI. Unde in *Actis Apostol.* cap. XXIV, prædicante Paulo de justitia et castitate, et judicio futuro : « Præses Romanorum Felix tremefactus est. »

16. MULTITUDO SONITUS AQUARUM, VOCEM DEDERUNT NUBES. Vers. 16.

17. ETENIM SAGITTÆ TUÆ TRANSEUNT, VOX TONITRUI TUI IN ROTA. Vers. 17.

Descripserat mirabile opus Dei in scissione maris Rubri ; nunc describit reversionem maris et tempestatem ad obruendos Ægyptios : quod fuit etiam opus mirabile ejusdem Dei. « Multitudo, inquit, sonitus aquarum, » id est, maximus sonitus et fremitus aquarum postea successit, cum jubente te Deo, aquæ maris quæ steterant instar murorum, dum transiret populus Dei, magno impetu cadentes submerserunt, et suffocaverunt Ægyptios; quando etiam « sagittæ tuæ » cœlestes, id est, fulmina discurrentia « transibant super eos, et vox tonitrui tui super rotas curruum Pharaonis, » eas subvertebat, et in profundum dejiciebat. Habetur hæc historia in *Exod.* cap. XIV. Quod attinet ad verba, illud, *multitudo sonitus aquarum*, ex hebræo vertit S. Hieronymus, *excusserunt aquas nubila*, et hunc sensum manifeste recipiunt hebraica verba. Possunt tamen tres illæ voces hebraicæ, זרמו מים עבות, *zoremu maim hhaboth*, esse tria nomina distincta, et in casu recto, si solum mutetur unum punctum primæ vocis, et pro *zoremu*, legatur *zoremo*, quæ sic commode reddentur : *Inundatio ejus aquæ, nubila*, et sic videntur legisse Septuaginta Interpretes, et accepisse, per inundationem Dei, multitudinem aquarum obruentium Ægyptios; per aquas et nubila, accepisse causas illius inundationis, quæ fuerunt aquæ maris revertentes in locum suum, et nubila desuper fundentia aliam aquam, ut facilius involverentur in aquis Ægyptii. Hæc autem omnia significarunt breviter per illa verba : « Multitudo sonitus aquarum; » nam et aquæ maris redeuntes et aquæ descendentes e nubibus magnum sine dubio sonitum edebant. Illud, *vox tonitrui in rota*, varie admodum exponitur. S. Hieronymus ad litteram dicit vocem tonitrui in rota, esse sonitum tonitruorum in orbe terrarum, et hoc dicit confirmari ex verbis sequentibus : « Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ. » Alii volunt dici, *vocem tonitrui in rota*, id est, in æthere, sive in cœlo, quod rotundum est. Posset etiam dici *vox tonitrui in rota*, id est, in nube, quæ est quasi rota, sive currus Dei, ut ostendimus in explicatione *Psalm.* XVII. Sed communior expositio est quam supra posuimus, ut per *rota* intelligantur rotæ curruum Pharaonis; quam expositionem tradit Theodoretus, et eam plurimi alii sequuntur. Spiritualiter sonitus aquarum est confessio populorum; vox nubium est vox prædicatorum Evangelii; fulmina et tonitrua sunt probitas vitæ et miracula, quibus veritas fidei confirmatur. Sed illud, *vox tonitrui in rota*, pulchre admodum ex-

Spiritualis interpretatio hujus loci.

ponitur a S. Hieronymo, qui notat vocem tonitrui Evangelii tunc valde commovere populos, quando est in rota, id est, in homine plane spirituali et contemptore rerum terrenarum, qui terram vix tangat et transeat, quomodo currens rota in puncto terram contingit, et mox deserit et ad altiora defertur.

Vers. 18. 18. Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ : commota est, et contremuit terra.

Addit Propheta animadversionem Dei in Pharaonem, non solum innotuisse Judæis præsentibus, sed etiam instar coruscationis cœlestis notam factam esse orbi terrarum, et inde commotionem et tremorem gentibus longe positis attulisse, quod verum esse testatur liber Josue, cap. III, ubi Raab dicit : « Audivimus quod siccaverit Dominus aquas maris Rubri ad introitum vestrum, et pertimuimus, » etc. « Illuxerunt, ait, coruscationes tuæ orbi terræ, » id est, hæc mirabilia magna, hæ coruscationes, hæc signa, hæc miracula, « illuxerunt, » non solis Ægyptiis et Judæis, sed « orbi terrarum, » longe lateque nota facta sunt, et ideo « commota est, et contremuit terra, » id est, habitantes in terra perturbati sunt, et populum Israeliticum formidare cœperunt. Spiritualiter significatur his verbis, quod in *Psalm.* XVIII clarius habetur de prædicationibus Evangelicis : « In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum. »

Vers. 19. 19. In mari via tua, et semitæ tuæ in aquis multis, et vestigia tua non cognoscentur.

Hic aperte describitur transitus filiorum Israel duce Deo, per novam et inusitatam viam, id est, per medium mare sicco vestigio. « In mari via tua, » id est, in mari novo et insolito modo invenisti populo tuo viam, « et semitæ tuæ in aquis multis, » id est, et semitam fecisti eidem populo inter aquas multas. « Et vestigia tua non cognoscentur, » id est, sic admirabili ratione reduxisti populum tuum per medium maris, ut nullus deinceps vestigia sua, et eamdem viam invenire potuerit. Spiritualiter significatur his verbis, opera Domini non solum esse admirabilia, sed etiam investigabilia, quomodo via in mari investigabilis est, quia nulla in ea vestigia relinquuntur.

Opera Dei investigabilia.

20. Deduxisti sicut oves populum tuum in manu Moysi et Aaron. Vers. 20.

Hic fuit finis omnium operum mirabilium Dei in Ægypto et in mari Rubro, ut populum suum inde liberaret, et in terram promissionis introduceret : quod fecit per Mosen et Aaron primos pastores Synagogæ. « Deduxisti, inquit, sicut oves populum tuum, » id est, magna facilitate, magna charitate, indefessa providentia deduxisti per desertum, et usque ad promissionis terram quasi ad pascua uberrima populum tuum; « in manu Moysi et Aaron, » id est, sub potestate et regimine duorum optimorum principum. Spiritualiter admonemur eos, qui ad terram promissionis, id est, cœlestem patriam perventuri sunt, deducendos esse sicut oves in manu Moysi et Aaron: ita ut sint mites et patientes sicut oves in medio luporum, nam, ut dicitur *Matth.* V : « Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. » Et *Luc.* XXV : « In patientia vestra possidebitis animas vestras. » Item, ut sinant se regi a magistratu ecclesiastico et civili; Deus enim etiamsi paucos quosdam per se doceat et regat, tamen ordinarie per vicarios suos regit et docet, et filios obedientiæ vult esse electos suos. Nominatur autem hoc loco Moses ante Aaronem, non quod princeps politicus tantum esset Moses, et princeps ecclesiasticus Aaron; sed quia Moses primarius erat princeps ecclesiasticus et politicus, Aaron autem solum erat princeps ecclesiasticus, et a Mose, ut majore, consecratus et ordinatus. Quod enim Moses sacerdos esset, perspicuum est ex *Psalm.* XCVIII : « Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus, » et ex plurimis actionibus sacerdotalibus, quas exercuit, consecrans sacerdotes et tabernaculum, et offerens sacrificia, imo instituens ritus sacrificandi, et omnes cæremonias divini cultus.

Subditi sinant se regi a magistratu ecclesiastico et civili.

PSALMUS LXXVIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Intellectus Asaph.*	V. s. H.—*Eruditionis* [al. *Eruditiones*] *Asaph.*
Attendite, popule meus, legem meam : inclinate aurem vestram in verba oris mei.	Ausculta, populus meus, legem meam : inclinate aurem vestram ad verba oris mei.
2. Aperiam in parabolis os meum : loquar propositiones ab initio :	Aperiam in parabola os meum : loquar ænigmata antiqua :
3. Quanta audivimus et cognovimus ea : et patres nostri narraverunt nobis.	Quæ audivimus et cognovimus, et patres nostri narraverunt nobis.
4. Non sunt occultata a filiis eorum, in generatione altera.	Non sunt abscondita a filiis eorum, a generatione sequenti.

Narrantes laudes Domini, et virtutes ejus, et mirabilia ejus quæ fecit.

5. Et suscitavit testimonium in Jacob, et legem posuit in Israel.

Quanta mandavit patribus nostris, nota facere ea filiis suis.

6. Ut cognoscat generatio altera, filii qui nascentur : et exsurgent, et narrabunt filiis suis,

7. Ut ponant in Deo spem suam, et non obliviscantur operum Dei, et mandata ejus exquirant :

8. Ne fiant sicut patres eorum; generatio prava et exasperans, generatio, quæ non direxit cor suum, et non est creditus cum Deo spiritus ejus.

9. Filii Ephrem intendentes et mittentes arcum, conversi sunt in die belli.

10. Non custodierunt testamentum Dei, et in lege ejus noluerunt ambulare.

11. Et obliti sunt benefactorum ejus, et mirabilium ejus, quæ ostendit eis.

12. Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Ægypti, in campo Taneos.

13. Interrupit mare, et perduxit eos, et statuit aquas quasi in utre.

14. Et deduxit eos in nube diei, et tota nocte in illuminatione ignis.

15. Interrupit petram in eremo, et adaquavit eos velut in abysso multa.

16. Et duxit aquam de petra, et deduxit tanquam flumina aquas.

17. Et apposuerunt adhuc peccare ei, in iram excitaverunt Excelsum in inaquoso.

18. Et tentaverunt Deum in cordibus suis, ut peterent escas animabus suis.

19. Et male locuti sunt de Deo : dixerunt : Numquid poterit Deus parare mensam in deserto?

20. Quoniam percussit petram, et fluxerunt aquæ, et torrentes inundaverunt :

Numquid et panem poterit dare, aut parare mensam populo suo?

21. Ideo audivit Dominus, et distulit : et ignis accensus est in Jacob, et ira ascendit in Israel :

22. Quia non crediderunt in Deo, nec speraverunt in salutari ejus.

23. Et mandavit nubibus desuper et januas cœli aperuit.

Narrantes [al. *narrante*] laudes Domini, et potentiam ejus, et mirabilia ejus, quæ fecit.

Statuit contestationem in [al. tac. *in*] Jacob, et legem posuit in Israel : quæ mandavit patribus nostris, ut docerent filios suos.

Ut cognosceret generatio subsequens : filii nascituri surgent, et narrabunt filiis suis.

Ut ponant in Deo spem suam : et non obliviscantur cognationum [*h. adinventionum*] Dei, et mandata ejus custodiant.

Et [al. *ut*] non sint sicut patres eorum generatio declinans, et provocans : generatio quæ non præparavit cor suum, et non credidit Deo spiritus ejus.

Filii Ephraim intendentes, emittentes [al. *et mittentes*] arcum : terga verterunt in die belli.

Non custodierunt pactum Dei, in lege ejus noluerunt ingredi,

Et obliti sunt cogitationum [*h. adinventionum*] ejus, et mirabilium ejus, quæ ostendit eis.

Coram patribus eorum fecit mirabilia : in terra Ægypti, in regione Taneos.

Divisit [*h. disrupit*] mare, et transduxit eos : et stare fecit aquas quasi acervum [*h. in utre*].

Et duxit eos in nube per diem, et tota nocte in lumine ignis.

Scidit petram in deserto, et potum dedit quasi de abyssis magnis.

Et eduxit rivos de petra, et elicuit quasi flumina aquas.

Et addiderunt ultra peccare ei, ut provocarent Excelsum in invio.

Et tentaverunt Deum in cordibus suis : petentes cibum animæ suæ.

Et loquentes contra Deum dicebant : Numquid poterit Deus parare mensam in solitudine?

Ecce percussit petram, et fluxerunt aquæ, et torrentes inundaverunt :

Numquid et panem poterit dare, aut parare carnem populo suo?

Ideo audivit Dominus, et non distulit : et ignis accensus est in Jacob, et furor ascendit in Israel.

Quia non crediderunt in Deo : nec habuerunt fiduciam in salutari ejus.

Et præcipit nubibus desuper, et portas cœli aperuit.

24. Et pluit illis manna ad manducandum, et panem cœli dedit eis.
25. Panem angelorum manducavit homo : cibaria misit eis in abundantia.
26. Transtulit Austrum de cœlo, et induxit in virtute sua Africum.
27. Et pluit super eos sicut pulverem carnes, et sicut arenam maris volatilia pennata.
28. Et ceciderunt in medio castrorum eorum : circa tabernacula eorum.
29. Et manducaverunt, et saturati sunt nimis, et desiderium eorum attulit eis : 30. non sunt fraudati a desiderio suo.
Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum, 31. et ira Dei ascendit super eos;
Et occidit pingues eorum, et electos Israel impedivit.
32. In omnibus his peccaverunt adhuc, et non crediderunt in mirabilibus ejus.
33. Et defecerunt in vanitate dies eorum, et anni eorum cum festinatione.
34. Cum occideret eos, quærebant eum, et revertebantur, et diluculo veniebant ad eum.
35. Et rememorati sunt, quia Deus adjutor est eorum, et Deus excelsus redemptor eorum est.
36. Et dilexerunt eum in ore suo, et lingua sua mentiti sunt ei.
37. Cor autem eorum non erat rectum cum eo : nec fideles habiti sunt in testamento ejus.
38. Ipse autem est misericors, et propitius fiet peccatis eorum : et non disperdet eos.
Et abundavit ut averteret iram suam : et non accendit omnem iram suam.
39. Et recordatus est quia caro sunt, spiritus vadens, et non rediens.
40. Quoties exacerbaverunt eum in deserto, in iram concitaverunt eum in inaquoso?
41. Et conversi sunt, et tentaverunt Deum : et sanctum Israel exacerbaverunt.
42. Non sunt recordati manus ejus, die qua redemit eos de manu tribulantis.
43. Sicut posuit in Ægypto signa sua, et prodigia sua in campo Taneos.
44. Et convertit in sanguinem flumina eorum, et imbres eorum ne biberent.
45. Misit in eos cœnomyiam, et comedit eos; et ranam, et disperdidit eos.

46. Et dedit ærugini fructus eorum, et labores eorum locustæ.

Et pluit super eos manna, ut comederent, et triticum cœli dedit eis :

Panem fortium comedit vir : cibaria misit illis in saturitatem.

Abstulit Eurum de cœlo, et induxit in fortitudine sua Africum.

Et pluit super eos quasi pulverem carnem, et quasi arenam maris volatilia pennata.

Et ceciderunt in medio castrorum eorum : in circuitu tabernaculorum eorum.

Et comederunt, et saturati sunt nimis : et desiderium eorum attulit eis.

Non indiguerunt de cupiditate sua [*h. nondum expleverunt desiderium suum*] : cum adhuc cibus esset in ore eorum.

Furor ergo Dei ascendit super eos : et occidit pingues eorum, et electos Israel incurvavit.

In omnibus his peccaverunt ultra, et non crediderunt in mirabilibus ejus.

Et consumpsit in vanitate dies eorum, et annos eorum velociter.

Si occidebat eos, tunc quærebant [al. *requirebant*] eum : et convertebantur et diluculo consurgebant ad Deum.

Et recordabantur, quia Deus fortitudo eorum, et Deus excelsus redemptor eorum est.

Et lactaverunt [al. *allectaverunt*] eum in ore suo, et lingua sua mentiti sunt ei.

Cor autem eorum non erat firmum cum eo : nec permanserunt in pacto ejus.

Ipse vero misericors propitiabitur iniquitati, et non disperdet :

Multumque avertit iram suam, et non suscitavit totum furorem suum.

Et recordatus est quia caro essent : spiritus vadens et non revertens.

Quoties provocaverunt eum in deserto : afflixerunt eum in solitudine?

Et conversi sunt, et tentaverunt Deum, et sanctum Israel concitaverunt.

Non sunt recordati manus ejus : die [al. *diei*] qua redemit eos de tribulante.

Qui fecit [*h. posuit*] in Ægypto signa sua, et ostenta sua in regione Taneos.

Qui convertit in sanguinem fluvios eorum, et rivos eorum, ut non biberent.

Qui immisit in eos omne genus muscarum, ut comederent eos; et ranas, ut disperderent eos.

Qui dedit brucho germen eorum, et laborem eorum locustæ.

47. Et occidit in grandine vineas eorum, et moros eorum in pruina.

48. Et tradidit grandini jumenta eorum, et possessionem eorum igni.

49. Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem, et iram, et tribulationem : immissiones per angelos malos.

50. Viam fecit semitæ iræ suæ : non pepercit a morte animabus eorum; et jumenta eorum in morte conclusit.

51. Et percussit omne primogenitum in terra Ægypti : primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham.

52. Et abstulit sicut oves populum suum, et perduxit eos tanquam gregem in deserto.

53. Et deduxit eos in spe, et non timuerunt : et inimicos eorum operuit mare.

54. Et induxit eos in montem sanctificationis suæ : montem, quem acquisivit dextera ejus.

Et ejecit a facie eorum gentes : et sorte divisit eis terram in funiculo distributionis.

55. Et habitare fecit in tabernaculis eorum tribus Israel.

56. Et tentaverunt, et exacerbaverunt Deum excelsum, et testimonia ejus non custodierunt.

57. Et averterunt se, et non servaverunt pactum, quemadmodum patres eorum : conversi sunt in arcum pravum.

58. In iram concitaverunt eum in collibus suis, et in sculptilibus suis ad æmulationem eum provocaverunt.

59. Audivit Deus, et sprevit; et ad nihilum redegit valde Israel.

60. Et repulit tabernaculum Silo : tabernaculum suum, ubi habitavit in hominibus.

61. Et tradidit in captivitatem virtutem eorum, et pulchritudinem eorum in manus inimici.

62. Et conclusit in gladio populum suum, et hæreditatem suam sprevit.

63. Juvenes eorum comedit ignis, et virgines eorum non sunt lamentatæ.

64. Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt; et viduæ eorum non plorabantur.

65. Et excitatus est tanquam dormiens Dominus, tanquam potens crapulatus a vino.

66. Et percussit inimicos suos in posteriora : opprobrium sempiternum dedit illis.

67. Et repulit tabernaculum Joseph, et tribum Ephraim non elegit.

68. Sed elegit tribum Juda : montem Sion quem dilexit.

Qui occidit in grandine vineas eorum, et sycomoros eorum in frigore.

Qui tradidit grandini pascua eorum, et jumenta eorum volucribus [*h. diabolis*].

Qui misit in eos iram furoris sui : indignationem, et comminationem, et angustiam : immissionem angelorum malorum.

Munivit semitam furori suo, non pepercit a morte animæ eorum : et animantia eorum pesti tradidit.

Et percussit omne primogenitum in Ægypto, principium partus [*h. doloris*] in tabernaculis Cham.

Et tulit velut oves populum suum, et minavit eos sicut gregem in deserto.

Et eduxit eos cum fiducia et absque timore : inimicos autem eorum operuit mare.

Et adduxit eos ad terminum sanctificatum suum, montem istum, quem possedit dextera ejus.

Et ejecit a facie eorum gentes : et possidere eos fecit in funiculo hæreditatem, et collocavit in tabernaculis eorum tribus Israel.

Et tentaverunt, et provocaverunt Deum excelsum : et testimonia ejus non custodierunt.

Et reversi sunt, et prævaricati sunt ut patres eorum: incurvati sunt quasi arcus inutilis.

Et provocaverunt eum in excelsis suis, et in sculptilibus suis ad æmulandum eum concitaverunt.

Audivit Deus, et non distulit : et projecit vehementer Israel.

Et reliquit tabernaculum Silo : tentorium quod collocavit inter homines.

Et tradidit in captivitatem virtutem suam, et decorem suum in manu hostis.

Et conclusit in gladio populum suum, et in hæreditatem suam non distulit.

Juvenes ejus devoravit ignis, et virgines ejus nemo luxit.

Sacerdotes ejus in gladio ceciderunt, et viduæ ejus non sunt fletæ.

Et evigilavit quasi dormiens Dominus : quasi fortis post crapulam vini.

Et percussit hostes suos retrorsum : opprobrium sempiternum dedit eis.

Et projecit tabernaculum Joseph, et tribum Ephraim non elegit.

Sed elegit tribum Juda, montem Sion quem dilexit.

69. Et ædificavit sicut unicornium sanctificium suum in terra, quam fundavit in sæcula.

Et ædificavit in similitudine monocerotis [al. *monoceroton*] sanctuarium suum : quasi terram fundavit illud in sæculum.

70. Et elegit David servum suum, et sustulit eum de gregibus ovium : de post fœtantes accepit eum,

71. Pascere Jacob servum suum, et Israel hæreditatem suam.

Et elegit David servum suum, et tulit eum de gregibus ovium.

Sequentem fœtas adduxit eum, ut pasceret in Jacob populum ejus, et in Israel hæreditatem ejus.

72. Et pavit eos in innocentia cordis sui, et in intellectibus manuum suarum deduxit eos.

Qui pavit eos in simplicitate cordis sui, et in prudentia manuum suarum dux eorum fuit.

Argumentum. — Tribus Ephraim, numero opibusque potens, custosque arcæ Domini, quæ a Josue usque ad Davidem in urbe Silo asservabatur, sub Judicibus ἡγεμονίαν in Hebræorum republica non semel ambierat (*Jud.* VIII, 1; XII). Novo rerum ordini sub Davide divinitus constituto sæpius repugnavit, meritoque animadvertit Verschuir; primariam Absalonicæ seditionis causam fuisse tribuum offensionem et invidiam : conf. II *Sam.* XX, 2; donec tandem Salomone mortuo. reipublicæ schisma fuerit consummatum. Hic igitur Psalmus sub exitum regni Davidis compositus fuisse videtur, eo præsertim fine, ut pungeret septentrionales tribus, Ephraimitas potissimum, obrepugnantiam genti Davidicæ, ad quam solam jus summi imperii pertineat ex voluntate et decreto Jovæ : ita Hengstenberg. Rosenmullero carminis causa et origo ex domestico illo bello a Judæis cum Israelitis gesto, Abia Jeroboamoque regibus, cujus historia II *Chron.* XIII habetur, videtur repetenda. Maurer : « Scriptum esse post orta inter decem tribus et Judam dissidia, facile intelligitur ex vers. 67 et 68. Sed accuratiora insuper apparent indicia temporis, quo editus sit Psalmus. Nam quod nusquam supra prosam orationem surgit longissimum carmen, documento est, referendum esse ad Psalmos post exsilium Babylonicum factos (conf. vers. 9, 41, 60, 67, 69). Quod idem colligimus ex eo, quod incuriosus historiæ totius populi culpam fere in solos Ephraimitas transfert scriptor, utpote quod fecisse videatur acerbissimo quod post exsilium Judæi in Samaritanos habebant odio permotus. In persequendo quod sibi proposuit argumento parum sibi constat scriptor. Propositum ipsi est, ostendere Israelitas, præsertim Ephraimitas, ex quo terram Cananæam occuparint, iterum atque iterum cum gravissimo suo detrimento a Jova defecisse, immemores beneficiorum in ipsos et majores divinitus collatorum. Sed vixdum mentionem fecit beneficiorum, quibus Jova ornaverit majores (vers. 12), quum in antiquissimum illud ævum exspatiatur, et quemadmodum se gesserint majores, quæque ipsis acciderint inde ab exitu ex Ægypto usque ad occupationem terræ Cananææ lata oratione perscribit (13-55), ita ut a vers 56 demum redeat ad propositum. » Psalmum Hengstenberg partitur ita : vers. 1-4, res gestæ Mosis temporibus ad populi instructionem scriptæ sunt; 5-8, hæc est populi Israelitici destinatio, ut secundum Jovæ leges et ductum dirigatur, nec patrum suorum imitetur inobedientiam, 9-11; patrum, inquam, qui sæpius Ephraimitis dominatum exercentibus Deo rebelles fuerunt; 12-42, nec non antea Mosaicis temporibus; 43-55, v. g. cum Ægypto exierunt; 56-72, ideo Ephraimum et Siluntem rejecit Deus, ut Sionem et Davidem eligeret.

1. Carmen Asaphi.

Ausculta, mi popule, doctrinam meam,
inclinate aurem vestram ad verba oris mei.
2. Aperiam in (vel *cum*) parabola os meum,
proferam sententias ex prisco tempore.
3. Quæ audivimus et novimus,
et patres nostri narraverunt nobis,
4. *Hæc* non celabimus filios eorum,
ætati posteræ (nos) narrantes laudes Jovæ,
et potentiam ejus et mirabilia ejus.

5. Nam constituit præcepta in Jacobo,
et leges posuit in Israële,
quæ jussit patres nostros
nota facere filiis suis,
6. Ut cognoscerent *ea* ætas postera,
filii *qui* nascendi essent,
ut *rursum* surgerent et narrarent *illa* filiis suis

7. Et ponerent in Deo spem suam,
nec oblivliscerentur facinorum Dei,
et præcepta ejus observarent;
8. Neque essent ut patres ipsorum,
generatio refractaria et contumax,
generatio quæ non firmarat cor suum,
et cujus animus non *fuerat* fidus (seu *stabilis*) cum Deo.

9. Filii Ephraim fuere armati sagittariorum,
verterunt terga die prælii.
10. Non observarunt fœdus Dei,
et in lege ejus recusarunt ambulare.
11. Et obliti sunt facinorum ejus,
et mirabilium ejus, quæ ostenderat eis.
12. Coram patribus eorum fecit mira
in terra Ægypti, in campis Taneos.
13. Fidit mare, et traduxit eos,
et stare fecit aquas ut acervum.
14. Et duxit eos nube interdiu,
et per totam noctem luce ignis.
15. Diffidit rupes in deserto,
et potavit *eos* velut ex fluctibus copiose.
16. Et exire jussit fluenta (rivos) ex petra,
et decurrere fecit sicut torrentes aquas.
17. Et perrexerunt peccare in eum,
contumaces esse in Altissimum in terra arida.
18. Et tentarunt Deum in corde suo,
petentes cibum animis suis.
19. Et locuti sunt contra Deum :
« Num poterit Deus instruere mensam in deserto? »
20. En, percussit rupem,
et fluxerunt aquæ, et torrentes effusi sunt:
« Num quoque panem poterit dare?
An parabit carnem populo tuo? »
21. Hinc audivit *id* Jova, et effudit se *in iram*,
et ignis (furoris ejus) accensus est in Jacobo,
atque ira *Dei* adscendit in Israele.
22. Non enim fidem habuere Deo,
neque fiduciam collocarunt in salute (auxilio) ejus.
23. Et jussit nubibus desuper,
et portas cœli aperuit.
24. Et pluit in eos manna ad edendum,
et frumentum cœli dedit eis.
25. Panem angelorum manducavit quisque,
cibum misit eis usque ad satietatem.
26. Exoriri fecit ventum orientalem in cœlo,
et adduxit potentia sua ventum australem.

27. Et pluit super eos instar pulveris carnem,
et instar arenæ maris aves alatas.
28. Et cadere *eas* fecit in medio castrorum ejus (populi),
circa habitationes (tentoria) ejus.
29. Et ederunt, et satiati sunt valde,
et desiderium (rem desideratam) eorum attulit eis.
30. Nondum recesserant a desiderio suo (his cibis),
adhuc cibus eorum in ore eorum *erat :*
31. Et ira Dei adscendit (æstuavit) inter eos,
et cædem fecit inter robustos eorum,
et juvenes Israelis prostravit.
32. His non obstantibus peccarunt adhuc,
neque fidem habuere *licet* inter (vel *per*) mirabilia ejus.
33. Et consumpsit in halitu dies eorum,
et annos eorum in exitio repentino.
34. Quando interficiebat eos, et (tunc) quærebant eum,
et revertebant, et sectabantur eum.
35. Et in memoriam revocarunt Deum esse rupem suam;
et Deum altissimum vindicem suum.
36. Et pellexerunt eum ore suo (falsis promissis),
et lingua sua mentiti sunt ei.
37. Et cor eorum non firmum fuit cum eo.
nec fidi fuerunt in fœdere ejus.
38. Ipse vero, misericors, condonavit culpam, nec perdidit eos,
et multoties retrorsum egit iram suam,
nec concitavit omnem æstum suum.
39. Et recordatus est quia caro ipsi,
halitus, qui abeat nec revertatur.
40. Quoties contumaces fuerunt in eum in deserto,
dolore (vel *ira*) affecerunt eum in solitudine!
41. Et *quoties* denuo tentarunt Deum,
et sanctum Israelis dolere fecerunt!
42. Non recordati sunt manum (facinora) ipsius,
diem, quo liberavit eos ab adversario :
43. Ubi fecit in Ægypto signa sua,
et prodigia sua in campis Taneos.
44. Et convertit in sanguinem fluvios eorum,
et fluenta (rivos) sua non potuerunt bibere.
45. Misit in eos muscam, et absumpsit eos,
et ranam, et perdidit eos.
46. Et tradidit insecto voraci (e locustarum genere) proventum eorum,
et laborem eorum locustæ.
47. Et interfecit grandine vitem eorum;
et sycomoros eorum formicis.
48. Et tradidit grandini pecus eorum,
et greges eorum fulminibus.
49. Misit in eos ardorem iræ suæ,

furorem, et sævitiam, et angustias,
missionem (agmen) angelorum malorum.
50. Complanavit viam iræ suæ,
non tenuit a morte animas eorum,
et vitam eorum pesti tradidit.
51. Et percussit omne primogenitum in Ægypto,
primitias virium (primogenitos) in tentoriis Cham.
52. Et proficisci fecit populum suum sicut oves,
et duxit eos sicut gregem in deserto.
53. Et duxit eos tuto, nec timuerunt;
et hostes eorum operuit mare.
54. Et perduxit eos ad fines suos sanctos (terram Cananæam),
ad montem hunc (Sionis), quem acquisivit dextera sua.
55. Et pepulit coram iis gentes,
et sorte distribuit illos in partem admensam hæreditatis,
et habitare fecit in tentoriis eorum tribus Israelis.
56. Et (tamen) tentarunt et detrectarunt Deum altissimum,
et præcepta ejus non observarunt.
57. Et recesserunt et defecerunt, ut patres eorum;
converterunt se, ut arcus (sagittarius) dolosus.
58. Et irritarunt eum excelsis suis,
et imaginibus (idolis) suis invidiam ejus concitarunt.
59. Audivit *id* Deus, et effudit se *in iram,*
et repudiavit nimis Israelem.
60. Et dereliquit habitationem Siluntis,
et tentorium *quod* collocavit inter homines.
61. Et tradidit captivitati potentiam suam,
et splendorem suum manui adversarii.
62. Et tradidit gladio populum suum,
et in hæreditatem suam exarsit ira.
63. Juvenes ejus voravit ignis,
et virgines ejus non sunt celebratæ.
64. Sacerdotes ejus gladio ceciderunt,
et viduæ ejus non fleverunt (fletu solemni).
65. Tum evigilavit instar dormientis Dominus,
instar herois victi a vino.
66. Et percussit adversarios suos retrorsum,
contumeliam sempiternam imposuit eis.
67. Et repudiavit tentorium (familiam) Josephi (decem tribus),
et tribum Ephraimi non elegit.
68. Et elegit tribum Judæ,
montem Sionis, quem dilexit.
69. Et ædificavit ut excelsa (cœlum) sacrarium suum,
ut terram, quam fundavit in sempiternum.
70. Et elegit Davidem servum suum,
et sumpsit eum de caulis ovium.
71. De lactantibus (ovibus) adduxit eum,

ut pasceret Jacobum, populum suum,
et Israelem, hæreditatem suam.
72. Et pavit eos (Davides) in integritate cordis sui,
et prudentibus (propr. *prudentiis*) manibus suis duxit eos.

NOTÆ.

Vers. 1. *Carmen*, hebr. *maskil* : vid. *Ps.* XLIV, 1. — Vers. 2. *Aperiam*, aperire volo. *Parabola* : conf. quæ *Prov.* I, 1 adnotavimus. *Sententias*, documenta ex rebus priscis petita. — Vers. 3. Alii nectunt versum 3 cum versu 2. — Vers. 5. *Præcepta*, propr. *testimonium*, ut non modo *præcepta*, sed etiam *res gestæ* significentur. — Vers. 8. *Firmarat* in fidelitate erga Deum. Hengstenberg vertit *disposuerat, applicuerat*, puta ad Deum. — Vers. 9. Proprie, *armati inter levantes arcus*, i. e. e genere sagittariorum, i. e. fuere tam incerti, infidi, fallaces, ut solent esse sagittarii, qui, cum pugnatur, fugam simulant, ut hostem eo certius feriant : quæ intelligenda sunt de fallacia ac defectione a Deo : conf. vers. 57; forsan tamen alluditur ad Salmanasaris victorias de 10 tribubus reportatas. Alius hunc vers. cum præced. nectit ita : Ut *filii Ephraim, arcum comprehendentes*, et sagittas *mittentes*, sive, et eum *arcum* a se *projicientes* ad celeriorem fugam. — Vers. 12. *Tanis*, propr. *Tsoan*, regia Pharaonis sedes. — Vers. 18. Quid ab Israelitis tunc peccatum? Vel quia petierunt sine spe ac fiducia consequendi; vel quia petierunt ad vitam non necessaria, siquidem habebant manna, sed ad voluptatem et delicias, quod vates exprimit per *animis suis*, seu *appetitui suo*, vel *pro appetitu suo*. — Vers. 20. Duo quoque priora hemistichia in ore Dei Maurer ponit. — Vers. 21. *Ignis* : cf. *Num.* XI, 1. — Vers. 25. *Panem* e regione *angelorum*, e cœlo demissum; vel, quod minus placet, *panem* exquisitiorem, delicatiorem. — Vers. 26. Ad cogendas et advehendas volucres. — Vers. 32. Alii,... *habuere mirabilibus ejus*. — Vers. 33. *Consumpsit* quasi *halitu*, ita ut quasi halitus et fumus evanescerent. Hengstenberg, *in vanitate*, dum 40 annos irent et redirent in deserto. — Vers. 41. *Dolere fecerunt* : Hengstenb. *dehonestarunt*. Vers. 45. *Arob* alii insectorum omnis generis colluviem interpretantur, alii *muscam caninam*. — Vers. 47. *Formicis*; alii, *grandine majori*, vel *pruina*. — Vers. 49. *Malorum*, gall. *de châtiment, de choses mauvaises*, ut *Prov.* XVI, 14, commemoratur *angelus mortis*. — Vers. 50. *Complanavit viam*, gall. *il a donné carrière*. *Non tenuit a morte*, non denegavit morti. — Vers. 55. Hengstenberg, *et cadere fecit eas*, puta gentes, vel potius earum terras, *in partem hæreditatis*, seu populi sui. — Vers. 56. *Detrectarunt* : alii, *exacerbaverunt*. — Vers. 57. *Defecerunt* : alii, *deceperunt*. Pro *converterunt se*, alii *mutati sunt*. *Arcus* : vid. vers. 9. Male quidam per *arcus dolosus* intelligunt arcum qui perperam jaculatur. — Vers. 58. *Excelsis suis*, exstruendo sibi passim fana aut sacella, vel plantando lucos in collibus ac montibus, gentilium more, ut ibi coleretur Baal, aut alius fictitius deus. — Vers. 60. *Quod collocavit* : alii, *in quo habitavit*; alii, *in quo habitare fecit*, puta nomen suum. — Vers. 61. *Arca* est divinæ potentiæ et splendoris sedes. Alii, *potentiam..... splendorem ejus*, puta Israelis. — Vers. 63. *Celebratæ*, puta carminibus *nuptialibus*, non vero exitialibus, ut volunt Alexandrini, legentes *holilou*. — Vers. 65. Respiciuntur victoriæ, quas a Philistæis reportaverant Samuel, Saul, Davides. — Vers. 66. *Retrorsum*, ita ut fugerent retro. Alii, *a tergo* : cf. I *Sam.* V, 9. — Vers. 69. *Cœlum*, quod nunquam loco movetur, et *terra*, firmissimis fundamentis superstructa, similitudinem exhibet constantiæ et stabilitatis.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXVII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Intellectus Asaph.

Hic titulus admonet Psalmum non esse ita facilem et apertum, ut in superficie apparet. Videtur enim Psalmus totus historicus esse, atque ad hoc solum compositus, ut populus agnoscens beneficia Dei, et ingratitudinem veterum Israelitarum, qui propterea graviter puniti sunt, discat sequi potius legem Dei, quam exempla majorum. Cæterum non hoc solum Davidi propositum est in hoc Psalmo, sed etiam adumbrare regnum Christi, qui ex tribu Juda et familia David existens finem dedit veteri Testamento et novum longe excellentius et felicius inchoavit. Id enim significavit David in extremo Psalmo, ubi posteaquam varia peccata et varia flagella populi enarravit, tandem concludit Deum elegisse Judam, non Ephraim, et ex Juda ipsum Davidem, qui deinceps magna tranquillitate populum Dei regeret et gubernaret. Hoc igitur admonet titulus : *Intellectus Asaph*, ut nimirum Asaph, cui Psalmus cantandus dabatur,

intelligeret, et alios intelligere faceret mysterium futuri Messiæ, et hoc indicant nomina parabolarum et propositionum, quæ habentur in secundo versiculo Psalmi.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. Attendite, popule meus, legem meam : inclinate aurem vestram in verba oris mei.

David, hortaturus populum longissimo sermone, captat initio attentionem, ostendens se utilia et magna locuturum. « Attendite, inquit, legem meam, » id est, præceptiones meas, quæ vos dirigere poterunt ad felicitatem, instar legum optimarum et sapientissimarum. Atque idipsum repetens et declarans addit : « Inclinate aurem vestram in verba oris mei ; » quod dixerat : « Attendite, » nunc dicit : « Inclinate aurem vestram ; » et quod dixerat, « legem meam, » nunc dicit, « verba oris mei ; » proinde per legem non intelligit legem Mosis, quæ proprie dicitur lex ; sed verba sua, quibus populum instruere et exhortari volebat, quomodo accepit nomen legis Dominus, cum ait *Joan.* xv : « Ut adimpleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est, quia odio habuerunt me gratis. » Porro, *inclinare aurem*, significat obedienter et humiliter audire, quando dicitur populo : « inclina aurem tuam, » sed cum dicitur Deo : « Inclina aurem tuam, » significat clementer et misericorditer audire. S. Augustinus hunc primum versiculum tribuit Deo, non Davidi, quia Deus legem suam dedit populo, non David. Sed, ut diximus, hic non agitur de lege proprie dicta, sed de sermone hortatorio. S. Hieronymus hunc eumdem versiculum vult esse verba Christi, non Davidis, quia S. Matthæus, cap. xiii, scribit Christum loqui solitum in parabolis, « ut adimpleretur quod scriptum est : Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione mundi ; » quæ verba habentur in secundo versiculo hujus Psalmi ; sed S. Matthæus allegavit hunc locum, non ut ostenderet verba hujus Psalmi esse verba Christi, non Davidis ; sed ut significaret Davidem loquentem in parabolis figuram fuisse Christi, qui in parabolis locutus erat ; quemadmodum cum Joannes dicit cap. xix : « Facta sunt hæc, ut Scriptura impleretur : Os non comminuetis ex eo, » non vult negare de agno Paschali dicta esse verba illa *Exod.* xii : « Os non comminuetis ex eo ; » sed indicare vult agnum Paschalem figuram Christi fuisse, et ideo Deo providente factum esse, ut non frangerentur crura Christi crucifixi, quando confracta sunt crura duorum latronum, qui cum ipso crucifixi fuerant. Quod autem nos diximus, secuti Theodoretum ex veteribus, et multos recentiores, verba hujus versiculi, ut etiam sequentium, esse Davidis, colligitur ex tertio versiculo, ubi Propheta continuans sermonem suum addit : « Quanta audivimus et cognovimus ea, et patres nostri narraverunt nobis, » quæ certe neque Deo, neque Christo conveniunt

Inclinare aurem quid sit?

2. Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio. Vers. 2.

Hæc est ratio cur David petat attente et humiliter audiri verba sua, quia videlicet verba hujus Psalmi continent res obscuras et secretas, quæ non possunt intelligi, nisi attente et humiliter audiantur. Per *parabolas* intelliguntur hoc loco « similitudines, « sive » proverbia, » quæ brevia et metaphorica esse solent. Per *propositiones* intelliguntur *ænigmata*, quæ obscurissima sunt : id enim significat vox hebraica חידות *chidoth*, et græca προβλήματα, ut perspicuum est ex cap. xiv *Judic.*; ubi ænigma illud Samsonis, « de comedente exivit cibus, et de forti egressa est dulcedo, » vocatur hebraice חידה *chiduh*, et græce *problema*. Multa sunt autem in hoc Psalmo proverbia et ænigmata, ut suis locis videbimus ; sed illud potissimum ænigma hic significari videtur, quo per regnum Davidis figuratur regnum Christi, et per montem Sion adumbratur Ecclesia. Per illud, *ab initio*, si corticem Psalmi respiciamus, videtur intelligi tempus liberationis populi a captivitate Ægyptiaca, quo tempore cœpit populus Israel sub Mose formam habere reipublicæ, et regi legibus et judiciis. Sic enim habetur versu sexto : « Et suscitavit testimonium in Jacob, et legem posuit in Israel ; » sed S. Matthæus, cap. xiii, citans hunc locum, declarat hoc initium intelligendum esse de initio mundi, dicens : « Ut adimpleretur quod scriptum est : Aperiam os meum in parabolis, eructabo abscondita a constitutione mundi. » Itaque sensus est : Proferam sententias quæ fuerunt absconditæ, et quasi ænigmata a principio mundi ; quamvis enim mysteria Christi omni tempore prædicta et adumbrata fuerint, tamen velata erant, et paucissimis aperte revelata. De qua re sic loquitur Apostolus *ad Ephes.* iii : « Mihi autem omnium Sanctorum minimo data est gratia hæc, in gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi ; et illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi a sæculis in Deo. » Proprie autem S. Matthæus dixit *eructabo* ; nam vox hebraica hoc loco posita non significat *loqui* quocumque modo, sed *ebullire, profundere, ex imo corde proferre* : quod per vocem *eructare* satis aperte explicatur, ructus enim ex plenitudine oritur.

Parabolæ quæ dicantur et propositiones ?

3. Quanta audivimus et cognovimus ea, et patres nostri narraverunt nobis. Vers. 3.

4. Non sunt occultata a filiis eorum, in generatione altera. Vers. 4.

5. Narrantes laudes Domini et virtutes ejus, et mirabilia ejus quæ fecit. Vers. 5.

Narraturus historiam rerum gestarum, sub quibus tegebantur mysteria abscondita a constitutione mundi, docet eam historiam accepisse se a patribus, qui et ipsi a majoribus suis acceperunt. « Loquar, inquit, propositiones ab initio, quanta » videlicet « audivimus et cognovimus, » quoniam « patres nostri narraverunt nobis, » tum scriptis litteris, tum ore proprio; non enim « occulta » esse voluerunt « ea filiis suis, » quos post se « in generatione altera relinquebant : » qui quidem patres narrantes erant laudes Domini et virtutes ejus, id est, potentiam ejus admirabilem et mirabilia opera quæ fecit : ob quæ dignissimus est omni laude. Illud, *quanta*, in hebræo est *quæ*; quare in græco et latino codice ponitur *quanta*, pro *quantacumque*, vel *quotcumque*. Illud, *ea*, redundat apud Latinos, sed usitate ponitur apud Hebræos. Illud, *et patres nostri*, videtur positum pro *nam patres nostri*. Siquidem *et* sæpissime usurpatur apud Hebræos pro *enim*, ut alias admonuimus. Illud, *non sunt occultata*, non repugnat verbis S. Matthæi : « Eructabo abscondita ; » nam res gestæ non sunt occultatæ a filiis narrantium eas; sed mystica significatio abscondita erat ab eis. Denique illud, *narrantes*, conjungitur cum nomine *patres*, ut S. Augustinus notavit; ac per hoc verba interposita deberent claudi per parenthesim hoc modo : « Patres nostri narraverunt nobis (non sunt occultata a filiis eorum in generatione altera) narrantes laudes Domini, » etc. Posset etiam illud participium, *narrantes*, conjungi cum pronomine subintellecto hoc modo : Nos igitur narrantes erimus laudes Domini et virtutes ejus, etc.

Vers. 6. 6. ET SUSCITAVIT TESTIMONIUM IN JACOB, ET LEGEM POSUIT IN ISRAEL.

Vers. 7. 7. QUANTA MANDAVIT PATRIBUS NOSTRIS NOTA FACERE EA FILIIS SUIS, UT COGNOSCAT GENERATIO ALTERA.

Vers 8. 8. FILII QUI NASCENTUR ET EXURGENT, ET NARRABUNT FILIIS SUIS.

Hic incipit narrare res gestas a Deo, quas a patribus accepit : ac primo loco ponit, quod Deus dederit populo Israelitico legem et mandata per Mosem, et jusserit eam legem et mandata tradi filiis a parentibus, et sic propagari ad posteritatem. Illud, « et, » potuisset omitti, ut S. Hieronymus omisit; nam habetur quidem in hebræo, sed nihil conjungit. Additur enim ornatus gratia non solum in principio periodorum, sed etiam in principio librorum, ut initio *Levit., Numer., Josue, Ruth, Ezechiel.* et aliorum. Illud, *suscitavit* sumptum est ad verbum ex hebræo ויקם; sed potuisset etiam verti, *stare fecit*, sive *constituit*, sive *posuit*. Vox *testimonium* nihil aliud hoc loco nisi *legem* significat. Vocatur autem lex Dei *testimonium*, quia testificatur hominibus quæ sit voluntas Dei, ut fusius diximus in explicatione Psalmi decimi octavi, versiculo octavo. Itaque idem omnino est, « suscitavit testimonium in Jacob, » cum eo quod sequitur : « Legem posuit in Israel, » id est, dedit Deus legem suam filiis Jacob, qui et Israel dictus est. Illud, *quanta mandavit*, in hebræo est, אשר צוה, id est, *quæ mandavit*; proinde vox *quanta* accipienda est pro *quantacumque*, sive *quotcumque* : ex quo intelligimus nomine *legis* significari hoc loco non solum legem Decalogi, sed omnia mandata moralia, cæremonalia et judicialia, quæ habentur in quinque libris Mosis.

Lex De cur testimonium dicatur?

9. UT PONANT IN DEO SPEM SUAM, ET NON OBLIVISCANTUR OPERUM DEI, ET MANDATA EJUS EXQUIRANT. Vers. 9.

10. NE FIANT SICUT PATRES EORUM, GENERATIO PRAVA ET EXASPERANS. Vers. 10.

11. GENERATIO, QUÆ NON DIREXIT COR SUUM, ET NON EST CREDITUS CUM DEO SPIRITUS EJUS. Vers. 11.

Explicat Propheta cur Deus legem dederit populo suo, et mandaverit ut parentes docerent filios suos, et illi nepotes patrum suorum. Ratio enim fuit, ut filii Israel non sperarent in diis falsis et idolis gentium, sed in Deo vero, qui legem sanctam de cœlo illis dederat, non sine ingentibus prodigiis : nec non ut nunquam obliviscerentur mirabilium operum Dei, quæ fecit in liberatione eorum de servitute Pharaonis. Prætcrea, ut sollicite quærerent quid vellet ab eis Deus, atque id opere implerent. Denique ut non imitarentur ingratitudinem et infidelitatem majorum suorum, qui affecti maximis beneficiis a Deo per Mosem, ingratissimi fuerunt. Nam et in Ægypto cum essent, ægre adduci potuerunt, ut crederent Mosi; et egressi de Ægypto, sæpissime defecerunt ab obedientia Mosis et Dei, assidue murmurantes, et (quod gravius est) vitulos aureos adorantes. Illud, *generatio quæ non direxit cor suum*, significat, populum Hebræorum non habuisse cor directum firmiter ad Deum, sed ad varia auxilia respexisse. Illud autem, *et non est creditus cum Deo spiritus ejus*, clarius est in hebræo codice; sic enim verti potest ad verbum : *Et non fuit fidelis ad Deum spiritus ejus*. Vox autem latina accipienda est in significatione non passiva, sed activa, ac si esset deponentis conjugationis : « Non est creditus cum Deo, » id est, non credidit Deo spiritus ejus : sic enim exponit S. Augustinus; vel accipiendum est verbum *creditus* pro *fidelis*, ut accipiunt verbum græcum ἐπιστώθη Theodoretus et Euthymius. Itaque sensus erit : Non fuit fidelis spiritus populi cum Deo, quia sæpe defecit a fide et obedientia.

12. FILII EPHREM INTENDENTES, ET MITTENTES ARCUM, CONVERSI SUNT IN DIE BELLI. Vers. 12.

Plerique notari putant in hoc versiculo pugnam aliquam infelicem Hebræorum de Tribu Ephraim; sed neque facile est invenire in divinis litteris,

quæ illa pugna fuerit; neque credibile est Prophetam quasi ex abrupto inserere voluisse hoc loco particulare aliquod factum, cum generatim describit vitia totius populi de Ægypto mirabiliter educti, ac de servitute liberati. Igitur probabilius est, per quamdam similitudinem explicari, quod dictum est, populum hebræum non fuisse constantem in fide et obedientia Dei, ut sensus sit : « Filii Ephrem, » id est, Israelitæ similes fuerunt militibus incipientibus præliari cum hostibus, et mox dimisso prælio terga vertentibus; sic enim Israelitæ in deserto non semel promiserunt se Deo parituros et facturos quæcumque ille mandasset; et statim mutata voluntate cogitabant de reditu in Ægyptum, et contra Deum et Mosem murmurabant. Nominat autem David filios Ephraim, id est, tribum Ephraim, et per illam intelligit totum cœtum Israelitarum; quia tribus Ephraim erat numerosissima et potentissima post tribum Juda; et per hoc æmula tribui Juda; et in Scripturis ut plurimum reprehenditur tribus Ephraim, et laudatur tribus Juda, et ideo mala universi populi describuntur potius sub nomine Ephraim, quam sub nomine aliarum tribuum, et in fine hujus Psalmi dicit : « Tribum Ephraim non elegit; sed elegit Tribum Juda. » Vide Oseam Prophetam.

Tribus Ephraim fuit numerosissima, et potentissima.

Vers. 13. 13. Non custodierunt testamentum Dei, et in lege ejus noluerunt ambulare.

Vers. 14. 14. Et obliti sunt benefactorum ejus, et mirabilium ejus quæ ostendit eis.

Vers. 15. 15. Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Ægypti, in campo Taneos.

Explicat quod metaphorice dixerat, filios Ephraim, id est Israelitas, conversos fuisse retrorsum; nam cum professi essent se obedituros Deo, non servaverunt pactum, nec legem Dei impleverunt, et cito obliti sunt beneficiorum Dei et mirabilium operum, quæ Deus fecerat in Ægypto pro ipsis, quæque a patribus suis narrari audierant. Illud, *non custodierunt testamentum Dei*, significat, non steterunt promissis, sive, non servaverunt pactum; nam in hebræo est vox ברית *berith*, quæ significat *pactum*; sed Septuaginta Interpretes verterunt *testamentum*, ut alias sæpe diximus. Illud, *in campo Taneos*, significat *in planitie Ægypti*, cujus regia dicitur Tanis. Mirabilia enim, quæ fecit Moses coram Pharaone, non facta sunt in loco obscuro, sed in loco celeberrimo et apertissimo, in agro videlicet urbis regiæ.

Vers. 16. 16. Interrupit mare, et perduxit eos; et statuit aquas quasi in utre.

Vers. 17. 17. Et deduxit eos in nube diei, et tota nocte in illuminatione ignis.

Vers. 18. 18. Interrupit petram in eremo, et adaquavit eos velut in abysso multa.

19. Et eduxit aquam de petra, et deduxit tanquam flumina aquas. Vers. 19.

20. Et apposuerunt adhuc peccare ei, in iram excitaverunt excelsum in inaquoso. Vers. 20.

Posteaquam attigerat David mirabilia facta in Ægypto coram Pharaone, describit alia facta in egressu, id est, divisionem maris Rubri, ut transiret populus sicco vestigio per medium maris; et alia patrata post egressum de Ægypto in solitudine, videlicet columnam nubis, quæ præeundo ostendebat iter per diem, et columnam ignis, quæ ostendebat iter per noctem; ac postea sitienti populo eductas aquas de petra in maxima copia. Addit vero David, post hæc omnia mirabilia populum incredulum iterum provocasse Deum ad iracundiam, in deserto inaquoso ob aquæ penuriam. Quæ iterum educta est de petra ut habetur *Num.* xx. Nam illa prior eductio contigerat anno superiore, ut habetur *Exod.* xvii. Illud, *statuit aquas quasi in utre*, significat Deum ea facilitate fecisse, ut mare consisteret, et non operiret Hebræos, qui per fundum maris iter faciebant, qua facilitate potest continere modicam aquam inclusam in utre, ut non defluat in terram. Illud, *in nube diei*, potuisset clarius verti, *in nube per diem* : nam in hebræo non habet formam genitivi. In græco est quidem ἡμέρας, in genitivo, sed accipitur pro ablativo, quo Græci carent. Illud, *velut in abysso multa*, significat ex petra fluxisse tantam copiam aquarum, ac si petra conversa fuisset in lacum profundissimum, vel in magnum et profundum flumen, ut dicitur in sequenti versiculo : abyssus enim est profunditas magna. Denique illud, *et apposuerunt adhuc peccare*, potest referri ad secundam eductionem aquæ ex petra; ut sensus sit : Olim peccaverunt murmurantes ob inopiam aquæ, et Deus dedit illis aquam de petra, *Exod.* xvii; et obliti illius miraculi apposuerunt secundo murmurare, et de potentia Dei dubitare, ob similem aquæ penuriam, ut habetur *Num.* xx, ubi rursum dedit eis Deus aquam de petra. Potest etiam, ut alii volunt, conjungi cum sequenti versiculo, ut commemoretur peccatum murmurationis de inopia panis, non de penuria aquæ. Sed prior expositio mihi magis placet, tum propter vocabulum *inaquoso*, quod denotat carentiam aquæ; tum ne desit in Psalmo memoria peccati illius celeberrimi, quo populus bis murmuravit contra Deum et Mosem ob aquæ penuriam. Et secundum hanc expositionem, illa verba, « et eduxit aquam de petra, » continent repetitionem versiculi superioris : non autem narrationem secundæ eductionis aquæ ex petra.

21. Et tentaverunt Deum in cordibus suis, ut peterent escas animabus suis. Vers. 21.

22. Et male locuti sunt de Deo; dixerunt : Numquid poterit Deus parare mensam in deserto? Vers. 22.

Vers. 23. 23. QUONIAM PERCUSSIT PETRAM ; ET FLUXERUNT AQUÆ, ET TORRENTES INUNDAVERUNT.

Vers. 24. 24. NUMQUID ET PANEM POTERIT DARE, AUT PARARE MENSAM POPULO SUO?

Vers. 25. 25. IDEO AUDIVIT DOMINUS, ET DISTULIT; ET IGNIS ACCENSUS EST IN JACOB, ET IRA ASCENDIT IN ISRAEL.

Vers. 26. 26. QUIA NON CREDIDERUNT IN DEO, NEC SPERAVERUNT IN SALUTARI EJUS.

Vers. 27. 27. ET MANDAVIT NUBIBUS DESUPER, ET JANUAS CŒLI APERUIT.

Vers. 28. 28. ET PLUIT ILLIS MANNA AD MANDUCANDUM, ET PANEM CŒLI DEDIT EIS.

Vers. 29. 29. PANEM ANGELORUM MANDUCAVIT HOMO, CIBARIA MISIT EIS IN ABUNDANTIA.

Vers. 30. 30. TRANSTULIT AUSTRUM DE CŒLO, ET INDUXIT IN VIRTUTE SUA AFRICUM.

Vers. 31. 31. ET PLUIT SUPER EOS SICUT PULVEREM CARNES, ET SICUT ARENAM MARIS VOLATILIA PENNATA.

Vers. 32. 32. ET CECIDERUNT IN MEDIO CASTRORUM EORUM CIRCA TABERNACULA EORUM.

Vers 33. 33. ET MANDUCAVERUNT, ET SATURATI SUNT NIMIS : ET DESIDERIUM EORUM ATTULIT EIS; NON SUNT FRAUDATI A DESIDERIO SUO.

Conjungit Propheta beneficium panis cœlestis cum beneficio aquæ productæ ex petra, quoniam hæc erat figura insignis passionis Christi, et sacro-sanctæ Eucharistiæ, ut explicat Dominus ipse *Joan.* VI, et Apostolus I *Corinth.* X. Aqua enim ex petra, est sapientia ex stultitia. Non enim minus contraria est sapientia stultitiæ, quam aqua res mollis et fluida, petræ arenti et duræ : sapientia est mysterium crucifixi; Christus enim crucifixus, id est, petra percussa, gentibus stultitia erat, et Judæis scandalum, et tamen hominibus fide illustratis producit altissimam sapientiam. «Et quia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes,» ut scribit Paulus I *Corinth.* cap. I. Panis autem de cœlo verus, non erat manna pluens ex cœlo aereo; sed caro Christi, qui de cœlo cœlorum descendit, et dat vitam mundo. Manna tamen hunc panem verum adumbrabat : et hoc significavit Propheta, cum initio Psalmi se parabolas et ænigmata cantaturum pollicebatur. Sed veniamus ad expositionem verborum. Propheta posteaquam commemoraverat beneficium aquæ de petra eductæ, et infidelitatem populi, transit ad beneficia panis et carnis, et ad novam populi incredulitatem explicandam. Sciendum autem est, bis a Deo datum fuisse Hebræis cibum carnium, semel una cum manna, *Exod.* XVI, et rursum carnis solius, *Num.* cap. XI, et manna cum carnibus datum est, antequam aquæ producerentur ex petra; sed cibus carnis solius datus est post eductionem aquæ ex petra. Sed David conjungit utrumque beneficium, et utramque murmurationem simul : et ideo nascitur in verbis aliqua obscuritas, quæ facile tolli potest. Ait igitur : «Et tentaverunt Deum in cordibus suis,» id est, experiri voluerunt an Deus vere esset omnipotens, et curam gereret populi sui : et ideo «petierunt escas animabus suis,» quas videlicet anima ipsorum desiderabat, ut panes et carnes; sic enim narrat Moses *Exod.* XVI, et *Num.* XI. «Et male locuti sunt de Deo,» dubitantes videlicet an posset in deserto pascere populum suum, sicut potare potuerat, hæc pertinent ad secundam murmurationem. Nam prior præcessit priorem eductionem aquæ ex petra; ut patet ex lib. *Exod.* cap. XVI et XVII. «Ideo audivit Dominus, et distulit,» id est, audivit murmurationem ex incredulitate procedentem; «et distulit,» hoc est, longe fecit a se populum suum, amovit a benevolentia sua, quin potius convertit benevolentiam in iram et indignationem; et immisit ignem in castra, et multos occidit, ut dicitur *Num.* XI. Et tamen voluit convincere populum infidelem, et demonstrare potentiam suam, et ideo «mandavit nubibus desuper, et januas cœli aperuit, et pluit illis manna ad manducandum, et panem cœli dedit eis, panem angelorum manducavit homo.» Hæc pertinent ad priorem murmurationem ; manna enim datum est ante productionem aquæ ex petra. Porro manna dicitur panis de cœlo, quia ex cœlo aereo pluebat; et panis angelorum, quia opera et ministerio angelorum fiebat. Vocabulum autem *manna* ductum est ab admiratione populi, qui videns terram coopertam novo illo cibo, dixit : *Man hu?* quod significat, *quid hoc?* Inde positum est illi cibo nomen *man*, et græce μάννα; erat autem manna simile pruinæ, *Exod.* XVI; et sicut semen coriandri, quod in mortario contusum, et coctum igni, saporem habebat panis oleati, *Num.* XI. Deinde, «transtulit Deus Austrum de cœlo, et induxit in virtute sua Africum, et pluit super eos sicut pulverem carnes,» id est, effecit ut ventus vehementissimus deferret coturnices in desertum, ubi Judæi morabantur, in tanta copia, quanta est copia pulveris in littore maris. In hebræo habetur : *Transtulit ventum orientalem*; ex quo intelligimus per Austrum intelligendum esse Austrum orientalem, qui dicitur Eurus : sed quia Auster orientalis non est contrarius Africo, sive Libyco, ut vocatur in textu græco, sed potius ei vicinus et conjunctus; ideo Theodoretus et Euthymius, et alii per vocem *transtulit* non intelligunt *amovit*, sive *cessare fecit*; sed *excitavit*, et *flare jussit*, ac si dictum esset : Transtulit de cœlesti thesauro, et emisit in terram, ut etiam exponit S. Augustinus, ut simul cum Africo adduceret coturnices in desertum. Itaque non unus, sed duo venti ex duabus vicinis regionibus adduxerunt copiam coturnicum. Non tamen est improbabilis aliorum sententia, quod ventus Australis orientalis, id

Aqua ex petra est sapientia ex stultitia.

est Eurus, remotus sit, et prohibitus flare; et solus Africus, sive Libycus impulerit coturnices in castra Hebræorum : nam *Num.* XI dicitur ventus a Domino adduxisse coturnices trans mare ad castra Hebræorum. Ubi unius venti solum mentio fit, et venti, qui per mare Libycum transiret, ut adduceret coturnices ad desertum. Ejusmodi autem ventus non est Eurus, sed Libycus. Adde quod S. Hieronymus vertit : « Abstulit Eurum de cœlo, et induxit in fortitudine sua Africum. » Denique verba græcæ et latinæ editionis facile explicantur in hanc sententiam, et duriuscule in priorem.

Vers. 34. 34. ADHUC ESCÆ EORUM ERANT IN ORE IPSORUM, ET IRA DEI ASCENDIT SUPER EOS.

Vers. 35. 35. ET OCCIDIT PINGUES EORUM, ET ELECTOS ISRAEL IMPEDIVIT.

Vers. 36. 36. IN OMNIBUS HIS PECCAVERUNT ADHUC, ET NON CREDIDERUNT IN MIRABILIBUS EJUS.

Vers. 37. 37. ET DEFECERUNT IN VANITATE DIES EORUM, ET ANNI EORUM CUM FESTINATIONE.

Vers. 38. 38. CUM OCCIDERET EOS, QUÆREBANT EUM; ET REVERTEBANTUR, ET DILUCULO VENIEBANT AD EUM.

Vers. 39. 39. ET REMEMORATI SUNT, QUIA DEUS ADJUTOR EST EORUM; ET DEUS EXCELSUS REDEMPTOR EORUM EST.

Vers. 40. 40. ET DILEXERUNT EUM IN ORE SUO, ET LINGUA SUA MENTITI SUNT EI.

Vers. 41. 41. COR AUTEM EORUM NON ERAT RECTUM CUM EO, NEC FIDELES HABITI SUNT IN TESTAMENTO EJUS.

Demonstrat in his versiculis Propheta Deum magno miraculo satisfecisse desiderio Hebræorum, ut ostenderet potentiam suam; sed non dimisisse impunitam infidelitatem, et contumaciam eorum : Hebræos autem tum ob miraculum, tum ob flagellum conversos fuisse ad obedientiam et fidem, sed non stabili corde, neque perseveranter, ut par erat. « Adhuc, inquit, escæ erant in ore eorum, » id est, nondum consumpserant coturnices, « et ira Dei excitata est adversus eos; » et occidit ex eis partem maximam, ita ut appellaretur locus ille, « sepulcra concupiscentiæ, » ut dicitur *Num.* XI. Quomodo eos Deus occiderit, Scriptura non docet; sed credibile est, morbo aliquo ex nimia aviditate et saturitate comedentium exorto. Occidit autem Deus præcipue pingues et electos, id est, magis deditos voluptatibus, et juventute ac viribus robustiores : quos electos dicit impeditos, quia morbus dejecit eos, et impedivit ne a morte fugere possent, quamvis alioqui robustissimi essent. Hoc autem illis accidit, quia peccaverunt in Deum infidelitate sua et non credentes mirabilia illa a Dei omnipotentia fieri, sed casu accidisse, ut coturnices ad eos deferrentur. Ideo morte puniti sunt tanta velocitate, ut defecerint dies eorum in vanitate id est, velut fumus, aut umbra, quæ celerrime transit, et vestigium nullum relinquit. Ipsi autem cum flagellarentur a Deo, et morte afficerentur, redibant ad cor, et quærebant adjutorium Dei, et diluculo, id est, continuo, statim, cum primum flagellum sentire inciperent, veniebant supplices ad misericordiam Domini implorandam : et tunc ad memoriam revocabant beneficia Dei priora : sed non erat stabilis, et vera conversio eorum, sed metu extorta et ficta; nam ore quidem amorem devotionem erga Deum profitebantur, sed mentiebantur; quia « cor eorum non erat vere directum ad Deum, neque fideles permanebant in servanda promissione, et pacto cum Deo inito. » Utinam non imitaremur et nos Christiani hanc Hebræorum inconstantiam; quam multi enim sunt ex nobis, qui in periculo vitæ constituti promittunt, et vovent Deo et Sanctis ejus morum emendationem; et periculo evitato, redeunt ad pristinam vitiorum consuetudinem! sed Deus non irridetur, et qui tales sunt, non effugient judicium Dei.

42. IPSE AUTEM EST MISERICORS; ET PROPITIUS FIET PECCATIS EORUM, ET NON DISPERDET EOS. Vers. 42.

43. ET ABUNDAVIT UT AVERTERET IRAM SUAM, ET NON ACCENDIT OMNEM IRAM SUAM. Vers. 43.

44. ET RECORDATUS EST QUIA CARO SUNT, SPIRITUS VADENS, ET NON REDIENS. Vers. 44.

45. QUOTIES EXACERBAVERUNT EUM IN DESERTO? IN IRAM CONCITAVERUNT EUM IN INAQUOSO? Vers 45.

46. ET CONVERSI SUNT, ET TENTAVERUNT DEUM; ET SANCTUM ISRAEL EXACERBAVERUNT. Vers. 46.

47. NON SUNT RECORDATI MANUS EJUS, DIE QUA REDEMIT EOS DE MANU TRIBULANTIS. Vers. 47.

Confert nunc Propheta bonitatem Dei cum nequitia hominum; ac dicit Deum quidem flagellasse populum suum, sed non esse oblitum misericordis naturæ suæ : ideo non tam severe in illos animadvertisse, ut eorum peccata merebantur. Nam propitius erit peccatis eorum, et non disperdet omnino populum suum. Ipsi quidem digni erant ultimo exterminio, sed misericordia Dei fecit ut aliqui remanerent : ut revera ex numero eorum, qui exierant ex Ægypto duo remanserunt, Josue et Caleb : qui figuram gerebant Electorum, qui salvi fient; nam, ut Apostolus loquitur *ad Rom.* XI : « Non repulit Deus plebem suam, quam præscivit; sed reliquiæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt. » Itaque non repugnat hic versiculus dispersioni Hebræorum, quam videmus; nam impleta est hæc promissio in Apostolis, qui ex Hebræis erant, et non solum dispersi non sunt, sed collegerunt multitudinem magnam Deo in populum electum : de quo prohetavit Oseas cap. I et II, et explicat Apostolus Petrus I *epist.* cap. II : « Qui aliquando non populus Dei, nunc autem populus Dei, qui non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti. » Per-

git Propheta, ac dicit : « Et abundavit, ut averteret iram suam, » id est, abundanter et copiose avertit iram suam, quia multum remisit de pœna, quam populi peccata merebantur, et hoc modo temperavit, sive avertit iram; quia « non accendit omnem iram suam, » ut juste facere potuisset. « Et recordatus est, quia caro sunt, spiritus vadens, et non rediens, » accessit ad rationem miserendi natura hominis post peccatum primi hominis infirma, et mortalis, obnoxia carnalibus concupiscentiis. Ipse enim novit figmentum nostrum, « quod caro sumus, » id est, carnales, infirmi ac debiles; « et quod spiritus sumus vadens, et non rediens, » id est, vitam habemus mortalem, quæ continuo progreditur a pueritia ad juventutem, et non revertitur ad pueritiam : progreditur a juventute ad senectutem, et non revertitur ad juventutem, sed brevi compendio tendit ad mortem. Itaque similis est floribus aliisque rebus caducis : non autem soli, et lunæ, et stellis, quæ in circulos suos revertuntur, et semper sunt eædem, quia solidæ sunt et æternæ. Non desunt qui velint, hoc loco per spiritum intelligi animum, qui exit de corpore per mortem, et non revertitur vi sua ad corpus. Sed non videtur ad rem præsentem facere tractatio de resurrectione, ubi solum describitur infirmitas et brevitas humanæ vitæ. Proinde hoc loco per spiritum intelligendus est spiritus vitalis corporis nostri, sive corporalis vita, quæ progrediendo consumitur, et mutabilis atque instabilis est. Quod autem sit talis vita hominis, probat Propheta sequentibus versiculis. « Quoties, inquit, exacerbaverunt eum in deserto? in iram concitaverunt eum in inaquoso? » instabilitate sua videlicet nunc promittendo fidem et obedientiam; nunc contra obloquendo et recalcitrando : nam conversi sunt a bono proposito, et promissis, et tentaverunt Deum, experiri volentes an vere Deus omnipotens esset : et hoc modo « sanctum Israelis, » id est, Deum exacerbaverunt. Vocatur autem Deus *Israelis sanctus*, non solum a Davide, sed etiam ab Isaia in plurimis locis, quoniam solus Deus verus est proprie sanctus, id est, purus et inviolabilis : dii enim gentium immundi dæmones sunt. Denique tanta fuit mutabilitas et stultitia Hebræorum, quos Deus eduxit ex Ægypto, ut statim obliti sint signorum et prodigiorum maximorum et plurimorum, quæ manus Dei fecit, cum eos de servitute Ægyptiaca liberaret.

Natura hominis post peccatum primi hominis infirma.

Sanctus Israelis Deus cur dicatur?

Vers. 48. 48. SICUT POSUIT IN ÆGYPTO SIGNA SUA, ET PRODIGIA SUA IN CAMPO TANEOS.

Vers. 49. 49. ET CONVERTIT IN SANGUINEM FLUMINA EORUM, ET IMBRES EORUM, NE BIBERENT.

Vers. 50. 50. MISIT IN EOS CŒNOMYIAM, ET COMEDIT EOS; ET RANAM, ET DISPERDIDIT EOS.

Vers. 51. 51. ET DEDIT ÆRUGINI FRUCTUS EORUM, ET LABORES EORUM LOCUSTÆ.

52. ET OCCIDIT IN GRANDINE VINEAS EORUM, ET MOROS EORUM IN PRUINA. Vers. 52.

53. ET TRADIDIT GRANDINI JUMENTA EORUM, ET POSSESSIONES EORUM IGNI. Vers. 53.

54. MISIT IN EOS IRAM INDIGNATIONIS SUÆ, INDIGNATIONEM, ET IRAM, ET TRIBULATIONEM, IMMISSIONES PER ANGELOS MALOS. Vers. 54.

55. VIAM FECIT SEMITÆ IRÆ SUÆ : NON PEPERCIT A MORTE ANIMABUS EORUM, ET JUMENTA EORUM IN MORTE CONCLUSIT. Vers. 55.

56. ET PERCUSSIT OMNE PRIMOGENITUM IN TERRA ÆGYPTI : PRIMITIAS OMNIS LABORIS EORUM IN TABERNACULIS CHAM. Vers. 56.

57. ET ABSTULIT SICUT OVES POPULUM SUUM, ET PERDUXIT EOS TANQUAM GREGEM IN DESERTO. Vers. 57.

58. ET EDUXIT EOS IN SPE, ET NON TIMUERUNT; ET INIMICOS EORUM OPERUIT MARE. Vers. 58.

Occasione versiculi quadragesimi septimi, ubi dixerat Propheta non fuisse recordatos Hebræos mirabilium, quæ fecit Deus, cum educeret eos de Ægypto : describit his undecim versiculis signa et prodigia, quæ fecit Deus adversus Pharaonem, donec tandem eum cum exercitu suo demersit in mare. Quæ omnia narrantur in Exodo a cap. VII ad XIV. Porro David non meminit omnium signorum, sed præcipuorum : neque ordine illa enumerat, sed ut sibi visum est; sic igitur loquitur : « Non sunt recordati » Hebræi in deserto, « manus Domini, » id est, potentiæ, vel operis Domini, quod liberavit eos de manu Pharaonis tribulantis. « Sicut posuit in Ægypto signa, » id est, non sunt recordati, quemadmodum statuerit Deus ingentia miracula, signa potentiæ suæ in Ægypto, ac potissimum in parte nobiliore Ægypti, ubi est Tanis regia Pharaonis. « Et convertit, » id est, quia convertit, « in sanguinem flumina eorum, et imbres eorum, ne biberent. » De hoc signo scribit Moses *Exod.* cap. VII. Vocat Propheta « flumina Ægypti » varios ramos Nili fluminis, qui per Ægyptum fluunt; per *imbrem* non intelligitur pluvia, quæ in Ægypto videri non solet, sed ponitur imber pro aqua, species videlicet pro genere. Quomodo Virgilius lib. I *Æneid.* dixit :

> Accipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscunt.

Ubi per imbrem intelligit aquam marinam, quæ in navim per rimas ingrediebatur. Itaque David more suo idipsum bis repetit, et quod in priore parte versiculi vocavit *flumina* in posteriore vocat *imbrem*. « Misit in eos cœnomyiam, et comedit eos; et ranam, et disperdidit eos, » de hoc agitur *Exod.* cap. VIII. Vulgaris quæstio hic est, an sit legendum cœnomyia, id est, musca communis, sive omne genus muscarum, an cynomyia, id est, musca canina. Vulgata editio correcta habet, cœnomyiam, cui favet S. Hieronymus tum in versione sua ex hebræo, tum in epist. *ad Suniam*

et Fretellum. Græci tamen libri communius habent cynomyiam, et sic legit et exponit idem S. Hieronymus in *Commentario.* Vox hebræa ערב *mixtionem* significat, et satis convenit lectioni Vulgatæ correctæ : sed res non est magni momenti. « Et dedit ærugini fructus eorum, et labores eorum locustis, » hoc signum habetur *Exod.* x, ubi fit tantum mentio locustarum : proinde per æruginem intelligendæ sunt locustæ, vel bruchi (ut vertit S. Hieronymus) : quæ animantia devorant herbas ad modum æruginis. Itaque nomen æruginis, quod proprie significat vitium aeris, hoc loco accipitur metaphorice. « Et occidit in grandine vineas eorum, et moros eorum in pruina : » de hac re agitur *Exod.* IX, ubi non fit mentio pruinæ, sed solius grandinis. S. Hieronymus vertit, *et sycomoros eorum in frigore* : ubi per *frigus* possct intelligi frigus grandinis, ut sit repetitio ejusdem rei : vel certe grandine et pruina afflixit Deus vineas et arbores Ægypti, sed David addidit quod Moses omiserat. « Et tradidit grandini jumenta eorum, et possessiones eorum igni. » Grando enim cum igne fulgurum et fulminum descendebat, nec solum herbas, sed etiam jumenta perdebat, ut ibidem legimus. « Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem, et iram, et tribulationem, immissiones per angelos malos. » In hoc versiculo generatim complectitur Propheta omnes alias plagas, quas omiserat, ut ulcera, vesicas, et alia id genus; et simul attingit postremam et gravissimam plagam, occisionem videlicet primogenitorum omnium, quæ facta est per Angelum percutientem, ut dicitur *Exod.* XII : « Non sinam, inquit, percussorem ingredi domos vestras, » etc. « Misit iram indignationis suæ, » id est, effectum iræ et furoris sui, tribulationem videlicet magnam, et hoc idem repetens, ait : « Iram et indignationem, » id est, effectum iræ et furoris, qui effectus est tribulatio. « Immissiones per angelos malos, » id est, quæ tribulatio fuit per immissionem angelorum malorum. Ex quo intelligimus plagas Ægypti, ac præcipue occisionem primogenitorum, factas esse opera Angelorum, qui non nocent, nisi quantum Deus permiserit, cum Dei summi Judicis ministri sint. Possunt autem angeli mali dici Angeli sancti, qui dicuntur mali ab effectu, quia puniunt quos Deus vult puniri. Possunt etiam dici angeli mali, dæmones impuri, qui sunt vere mali malam voluntatem gerentes. Deus enim utrisque utitur : nam per angelos sanctos punivit Sodomitas igne cœlesti : et per Angelos impuros flagellavit Jobum, igne pariter cœlesti. Vide S. Augustinum in hunc locum : « Viam fecit semitæ iræ suæ, non pepercit a morte animabus eorum. » Insignis metaphora est, quasi dicat : Ira divina ultionem parans detinebatur a divina misericordia, ne usque ad mortem desæviret; sed tandem remoto obice misericordiæ, « viam aperuit iræ suæ, » et non pepercit vitæ ipsorum a morte : sed occidit omnia primogenita hominum et jumentorum, quæ erant primitiæ laborum eorum, id est, Ægyptiorum : laborant enim plurimum homines in educandis filiis suis, et jumentorum suorum; sed primitiæ laboris erga primogenita exercentur; ac per hoc dicuntur primogenita primitiæ laborum. Illud, *in tabernaculis Cham*, significat *in Ægypto.* Cham enim fuit filius Noe, et Mizraim fuit filius Cham, et ab hoc filio Cham dicta est Ægyptus מצרים *Mitsraim.* Itaque dicitur Ægyptus tabernaculum Cham a parente primi habitatoris et possessoris Ægypti. « Et abstulit sicut oves populum suum, et perduxit eos sicut gregem in deserto. » Occisis primogenitis Ægyptiorum, dedit Pharao facultatem Hebræis abeundi ex Ægypto, ut habetur *Exod.* XII. Et tunc Deus eduxit in desertum Arabiæ. « Et eduxit eos in spe, et non timuerunt, » id est, cum fiducia magna, « et inimicos eorum operuit mare : quæ fuit ultima plaga Ægyptiorum, et in qua finem accepit captivitas filiorum Israel, ut habetur *Exod.* XIV.

Angeli boni et mali dici possunt sancti.

59. ET INDUXIT EOS IN MONTEM SANCTIFICATIONIS SUÆ, MONTEM QUEM ACQUISIVIT DEXTERA EJUS. Vers. 59.

60. ET EJECIT A FACIE EORUM GENTES, ET SORTE DIVISIT EIS TERRAM IN FUNICULO DISTRIBUTIONIS. Vers. 60.

61. ET HABITARE FECIT IN TABERNACULIS EORUM TRIBUS ISRAEL. Vers. 61.

62. ET TENTAVERUNT, ET EXACERBAVERUNT DEUM EXCELSUM; ET TESTIMONIA EJUS NON CUSTODIERUNT. Vers. 62.

63. ET AVERTERUNT SE, ET NON SERVAVERUNT PACTUM : QUEMADMODUM PATRES EORUM, CONVERSI SUNT IN ARCUM PRAVUM. Vers. 63.

64. IN IRAM CONCITAVERUNT EUM IN COLLIBUS SUIS, ET IN SCULPTILIBUS SUIS AD ÆMULATIONEM EUM PROVOCAVERUNT. Vers. 64.

Transit nunc Propheta ad historiam libri *Josue* et *Judic.*, atque ostendit fuisse Hebræos introductos a Deo in terram promissionis, quam vocat « montem sanctificationis suæ, » quia erat terra montuosa, et quam Deus sibi ipsi sanctificaverat et dedicaverat, ut in ea coleretur a populo suo; dicit quoque eam terram acquisitam a Deo, quia Deus fecit evidentibus miraculis, duce Josue, ut Israelitæ vincerent bello, et expellerent pristinos habitatores cultui idolorum addictos. Addit vero Propheta Hebræos in terram promissionis introductos, non fuisse meliores patribus suis, qui in deserto perierant : nam ipsi quoque « tentaverunt et exacerbaverunt Deum, servientes idolis, » et verum Dei cultum deserentes. Illud, *conversi sunt in arcum pravum*, significat eos imitatos esse arcum distortum, qui non jacit sagittas, quo jaciendæ sunt, sed in aliam partem ubi non oportebat. Sic enim Hebræi promittebant observantiam legis Dei, ac videbantur sagittas operum suorum dirigere ad cultum veri Dei; sed interim sa-

Arcus pravus cur dicatur?

crificabant diis alienis, id quod propriis verbis explicat Propheta in sequenti versiculo, cum ait : «In iram concitaverunt eum in collibus suis, et in sculptilibus suis ad æmulationem eum provocaverunt,» siquidem in excelsis collibus, præsertim frondosis, collocabant altaria idolorum, ibique eis sacrificabant.

Vers. 65. 65. AUDIVIT DEUS ET SPREVIT, ET AD NIHILUM REDEGIT VALDE ISRAEL.

Vers. 66. 66. ET REPULIT TABERNACULUM SILO, TABERNACULUM SUUM, UBI HABITAVIT IN HOMINIBUS.

Vers. 67. 67. ET TRADIDIT IN CAPTIVITATEM VIRTUTEM EORUM, ET PULCHRITUDINEM EORUM IN MANUS INIMICI.

Vers. 68. 68. ET CONCLUSIT IN GLADIO POPULUM SUUM, ET HÆREDITATEM SUAM SPREVIT.

Vers. 69. 69. JUVENES EORUM COMEDIT IGNIS, ET VIRGINES EORUM NON SUNT LAMENTATÆ.

Vers. 70. 70. SACERDOTES EORUM IN GLADIO CECIDERUNT, ET VIDUÆ EORUM NON PLORABANTUR.

Hic jam explicat Propheta ultionem divinam in peccata populi sui, ac præcipue commemorat tempus illud, quo Philistæi fuderunt exercitum populi Dei, et arcam Domini captivam duxerunt, sacerdotibus occisis, qui eam custodiebant; quæ historia narratur in I *Reg.* cap. IV. Ait igitur : «Audivit Deus,» id est, cognovit peccata populi sui clamantia in cœlum, «et sprevit» populum suum tanquam inutilem, et tanquam morte dignissimum, «redegit valde ad nihilum,» id est, valde humiliavit, concessa victoria maxima hostibus eorum. «Et repulit tabernaculum Silo,» id est, abjecit tabernaculum, in quo erat arca, quod tabernaculum tunc erat in Silo : et in quo tabernaculo Deus quodam modo habitabat inter homines, quia inde dabat responsa hominibus. «Et tradidit in captivitatem virtutem eorum, et pulchritudinem eorum in manus inimici,» id est, permisit circumveniri, et undique circumdari gladiis hostium populum suum, quem elegerat sibi in hæreditatem, id est, in populum peculiarem et proprium. «Juvenes eorum comedit ignis,» id est, ardor belli, sive ignis iræ Dei consumpsit præstantissimos quosque, quales solent esse homines in flore juventutis : «et virgines eorum non sunt lamentatæ,» id est, occisis juvenibus in bello, virgines eis desponsatæ non habuerunt, qui earum sortem lugerent; quoniam in communi strage quisque habuit, quod domi suæ lugeret. Itaque illud, *lamentatæ*, passive accipiendum est, ut indicat S. Hieronymus, qui vertit : *Et virgines ejus nemo luxit*. Rabbini legunt : *Et virgines eorum non sunt laudatæ*, carmine videlicet nuptiali. Sed vox hebræa utrumque significare potest, *deflctæ* et *laudatæ*; nos autem anteponimus Septuaginta Seniores et S. Hieronymum omnibus Rabbinis. «Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt,» videlicet Ophni et Phinees, filii Heli, qui nominatim referuntur inter mortuos, I *Reg.* IV. «Et viduæ eorum non plorabantur,» id est, relictas uxores eorum nemo fuit, qui deflendo consolaretur; quoniam, ut dictum est, omnes occupati erant in propriis consanguineis deplorandis, quos ruina communis oppresserat. In hebræo et græco habetur in futuro, *non plorabuntur;* sed S. Hieronymus, intelligens futurum poni pro præterito, vertit, *non sunt defletæ;* et eodem modo noster Interpretes vertit, *non plorabantur*.

71. ET EXCITATUS EST TANQUAM DORMIENS DOMINUS, TANQUAM POTENS CRAPULATUS A VINO. Vers. 71.

72. ET PERCUSSIT INIMICOS SUOS IN POSTERIORA, OPPROBRIUM SEMPITERNUM DEDIT ILLIS. Vers. 72.

73. ET REPULIT TABERNACULUM JOSEPH, ET TRIBUM EPHRAIM NON ELEGIT. Vers. 73.

74. SED ELEGIT TRIBUM JUDA, MONTEM SION QUEM DILEXIT. Vers. 74.

75. ET ÆDIFICAVIT SICUT UNICORNIUM SANCTIFICIUM SUUM IN TERRA, QUAM FUNDAVIT IN SÆCULA. Vers. 75.

76. ET ELEGIT DAVID SERVUM SUUM, ET SUSTULIT EUM DE GREGIBUS OVIUM, DE POST FŒTANTES ACCEPIT EUM. Vers. 76.

77. PASCERE JACOB SERVUM SUUM, ET ISRAEL HÆREDITATEM SUAM. Vers. 77.

78. ET PAVIT EOS IN INNOCENTIA CORDIS SUI; ET IN INTELLECTIBUS MANUUM SUARUM DEDUXIT EOS. Vers. 78.

In hac postrema parte Psalmi, David ostendit Deo placuisse afflictionem populi sui, quatenus pœna erat peccatorum; sed non placuisse superbiam et iniquitatem Philistinorum, qui eos afflixerunt : et ideo vindictam ab ipso Deo sumptam de Philistæis, ut narratur in eodem I lib. *Reg.* cap. V. Deus enim sæpe utitur mala voluntate impiorum ad aliquos puniendos; et deinde punit eosdem impios, non tam attendens, quod per illos ipse fecit bonum, quam malam nocendi cupiditatem, quam in eis ipse non fecit. Addit deinde noluisse Deum, ut tabernaculum esset amplius in Silo, civitate de tribu Ephraim, neque ut summa imperii esset in tribu Joseph, sed voluisse ut tabernaculum statueretur in monte Sion, et imperium pertineret ad tribum Juda, et ex tribu Juda Davidem elegisse regem populo suo; quod est vaticinium de Christo et Ecclesia, ut initio Psalmi diximus. Nam, ut hoc loco diligenter observavit S. Augustinus, non repulit Deus Joseph, et elegit Judam ob meritum personarum. Nam Joseph melior fuit multo, quam Judas, sive castitatem, sive patientiam, sive sapientiam, sive prudentiam, sive dilectionem inimicorum consideres : sed elegit Judam propter Davidem, et Davidem propter Christum, et Synagogam destruxit, ut Ecclesiam ædificaret. Sed ipsa verba explicemus : «Et excitatus est tanquam dormiens Dominus,» id est,

Deus sæpe utitur mala voluntate impiorum ad aliquos puniendos, postea juste punit.

Deus dilexit Judam propter Davidem, et Davidem propter Christum.

prævaluerunt Philistæi in Hebræos, non ob Philistæorum potentiam, vel Domini impotentiam; sed quia Dominus dormiebat, et dormiebat sopore gravi, tanquam crapulatus a vino. Ebrietas enim alte dormire facit. Sed a sopore illo excitatus potentiam suam in Philistæos mirifice demonstravit. Dicitur autem Deus dormire metaphorice, quando ita se gerit, ac si non adverteret injurias, quas illi faciunt iniqui : et dicitur dormire, ut crapulatus a vino, quando patienter agit erga gravissimos peccatores, ac si ita alte dormiat, ut non advertat injurias maximas contra se fieri, qualis injuria fuit captivitas arcæ. Non desunt, qui metaphoram ebrietatis ita explicent, ut sensus sit, Deum excitatum a somno potenter et furiose egisse in adversarios, ut solent ebrii, qui valentissimi et audacissimi sunt, cum non advertant quid faciant. Sed non placet ista expositio; tum quia ebrietas facit quidem audaces homines, sed non potentes, imo debilitat potius; et qui a somno exsurgunt, non surgunt ebrii, sed sobrii : maneat ergo prior expositio, quæ S. Augustini est. « Et percussit inimicos suos in posteriora : » immisit enim morbum gravissimum, et pudendum « in posteriora » corporis Philistinorum, ac, ut Scriptura loquitur, « in secretiore parte natium, » ut simul cruciarentur dolore et rubore, ut legitur lib. I *Reg.* cap. V : « Opprobrium sempiternum dedit illis; » quia providentia Dei fecit, ut ipsi Philistæi anos aureos appenderent arcæ ad memoriam sempiternam morbi pudendi, quo Deus illos affecerat, I *Reg.* cap. VI. « Et tabernaculum Joseph, » id est, noluit deinceps tabernaculum sacrum, in quo servabatur arca, esse in Silo, quæ est civitas in tribu Ephraim, qui filius erat Joseph. « Et tribum Ephraim non elegit, » id est, constituturus regnum in populo suo, non elegit regem ex tribu Ephraim, quæ erat una ex duabus tribubus Joseph, et quidem numerosissima et potentissima. « Sed elegit tribum Juda, montem Sion, quem dilexit : » id est, elegit tribum Juda, ex qua daret populo suo principes; et elegit montem Sion, in locum tabernaculi, et postea templi, in quo servaretur arca, et fierent sacrificia. « Et ædificavit sicut unicornium sanctificium suum in terra, quam fundavit in sæcula, » id est, ædificavit Deus in monte Sion, sive in Jerusalem, quæ est terra duratura in æternum, sanctuarium suum firmissimum quasi cornu monocerotis. Hæc est parabola præcipua, et propositio, sive ænigma potissimum, quod initio Psalmi Propheta promisit; neque enim sanctuarium Testamenti veteris fuit firmum, ut cornu monocerotis, nisi in typo sanctuarii Testamenti novi; neque mons Sion, aut Jerusalem fuit terra fundata in sæcula, cum brevi eversa fuerit, nisi in figura Ecclesiæ christianæ, « adversus quam portæ inferi non prævalebunt, » *Matth.* XV; et cujus religio et sacramenta non mutabuntur usque ad mundi consummationem. Vox *unicornium*, græce μονοκερωτος, in hebræo legitur רמים *ramim*, quod significat *excelso* : sed Septuaginta et S. Hieronymus non legerunt *ramim*, sed *remin*, quod *monocerotes*, id est, bestias, quæ solum unum cornu, sed firmissimum et robustissimum gerunt, et sine dubio hæc est vera lectio : « Et elegit David servum suum, et sustulit eum de gregibus ovium; de post fœtantes accepit eum, pascere Jacob servum suum, et Israel hæreditatem suam. » Omisit Propheta regnum Saulis, et quia modicum duraturum erat, et quia quasi extortum fuit a Deo clamoribus populi; sed regnum Davidis posuit, qui Christi figuram gerebat, et ex propria Dei voluntate duraturum in æternum erat. Elegit ergo David servum suum, et sustulit eum de humili loco, ne forte ejus virtuti tribueretur tanta exaltatio. « Sustulit, inquam, de gregibus ovium, » id est, de officio et munere pastoritio, quod reipsa exercebat, cum oves fœtas sequeretur. « Pascere Israel servum suum, et Jacob hæreditatem suam, » id est, transtulit de ministerio pascendi oves, ad ministerium pascendi homines : præposuit enim illum regem populo suo, et hæreditati suæ, quæ Israel et Jacob appellatur. In hebræo habetur : *Jacob populum suum*, non ut nos habemus, « servum suum. » Aliqui suspicantur Septuaginta Interpretes vertisse, λαὸν, non δοῦλον. At cur non verisimilius sit in hebræo olim fuisse עבדו *hhabdo*, *servum suum*, et postea successu temporis a sciolis mutatum in עמו *hhammo*, *populum suum?* In sensu nulla est dissensio. Populus enim Israeliticus est populus Dei, et servus Dei dici potest. « Et pavit eos in innocentia cordis sui; et in intellectibus manuum suarum deduxit eos, » id est, optimam fuisse divinam electionem eventus probavit. David enim pavit, et rexit populum Dei in innocentia cordis et sapientia operis : in innocentia cordis, quia cor purum et immaculatum gerens non affectabat gloriam suam, sed Dei; non utilitatem suam, sed populi; cupiebat non tam præesse, quam prodesse; pascebat oves, non ut suas, sed ut Domini sui; ut minister, non ut herus : in sapientia operis, vel, ut David loquitur : « In intellectibus manuum deduxit populum, » quia considerate agebat, quicquid agebat : non temere, non sine consilio, non absque maturitate. Quæ omnia etiamsi utcumque Davidi conveniunt, absolute tamen, et perfecte non nisi Christo conveniunt. Alioqui non reprehenderetur in Scriptura David, quod uxorem alienam concupierit, quod adulterium et homicidium perpetraverit, quod populum sine causa numerari voluerit, quod Miphiboseth inauditum damnaverit, et bona ipsius imprudens calumniatori donaverit. Christus autem vere innocens corde, et sapiens in opere fuit : « qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus, » I *Petri*, cap. II. Quique audacter dicere poterat : « Quis ex vobis arguet me de peccato ? » *Joan.* VIII.

Deus dicitur dormire metaphorice.

PSALMUS LXXIX.

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Psalmus Asaph.*

Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum : posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam.

2. Posuerunt morticina servorum tuorum, escas volatilibus cœli; carnes sanctorum tuorum bestiis terræ.

3. Effuderunt sanguinem eorum tanquam aquam in circuitu Jerusalem : et non erat qui sepeliret.

4. Facti sumus opprobrium vicinis nostris; subsannatio et illusio his, qui in circuitu nostro sunt.

5. Usquequo, Domine, irasceris in finem : accendetur velut ignis zelus tuus?

6. Effunde iram tuam in gentes, quæ te non noverunt, et in regna, quæ nomen tuum non invocaverunt :

7. Quia comederunt Jacob, et locum ejus desolaverunt.

8. Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum : cito anticipent nos misericordiæ tuæ, quia pauperes facti sumus nimis.

9. Adjuva nos, Deus salutaris noster, et propter gloriam nominis tui, Domine, libera nos; et propitius esto peccatis nostris, propter nomen tuum.

10. Ne forte dicant in gentibus : Ubi est Deus eorum? et innotescat in nationibus coram oculis nostris.

Ultio sanguinis servorum tuorum, qui effusus est. 11. Introeat in conspectu tuo gemitus compeditorum.

Secundum magnitudinem brachii tui, posside filios mortificatorum.

12. Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum : improperium ipsorum, quod exprobraverunt tibi, Domine.

13. Nos autem populus tuus, et oves pascuæ tuæ, confitebimur tibi in sæculum.

In generationem et generationem annuntiabimus laudem tuam.

V. s. h. — *Canticum* [*h. Psalmus*] *Asaph.*

Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum : posuerunt Jerusalem in acervos [al. *acervis*] lapidum.

Dederunt cadavera servorum tuorum escam [al. *escas*] volatilibus cœli : carnes sanctorum [*h. misericordium*] tuorum bestiis terræ.

Effuderunt sanguinem eorum quasi aquam in circuitu Jerusalem, et non erat qui sepeliret.

Facti sumus opprobrium vicinis nostris : subsannatio et derisio his, qui in circuitu nostro sunt.

Usquequo, Domine, irasceris in finem : ardebit quasi ignis zelus tuus.

Effunde furorem tuum super gentes, quæ non cognoverunt te, et super regna quæ nomen tuum non invocaverunt.

Quia comederunt Jacob, et decorem ejus desolaverunt.

Ne recorderis iniquitatum nostrarum veterum : cito [*h. festina*] occupent nos misericordiæ tuæ, quia attenuati sumus nimis.

Auxiliare nobis, Deus Jesus noster, propter gloriam nominis tui, [al. ad. *et*] libera nos : et propitiare peccatis nostris propter nomen tuum.

Quare dicent gentes, ubi est Deus eorum? nota fiat in gentibus ante oculos nostros ultio sanguinis servorum tuorum qui effusus est.

Ingrediatur coram te gemitus vinctorum in magnitudine brachii tui : relinque filios interitus.

Et redde vicinis notris septuplum in sinu eorum : opprobrium suum quod exprobraverunt tibi, Domine.

Nos enim populus tuus, et oves pascuæ tuæ confitebimur tibi in sæculum : in generatione et generatione narrabimus laudem tuam.

Argumentum. — Deflet templi profanationem et civitatis ruinam, oratque Jovam, ut iram suam a populo suo ad hostes convertat. « Compositum existimamus expugnata a Chaldæis urbe Hierosolymitana, in quod tempus tum reliqua omnia, tum quæ vers. 4 et 12 habentur, conveniunt, ut quæ aptissime intelligantur de Idumæis, coll.

Ps. CXXXVII, 7. Scriptum autem videtur, quum Chaldæi et qui cum ipsis stabant, templum profanare cœpissent. » Maurer. Strophæ duæ : vers. 1-4, calamitatis descriptio; 5-12, preces, post quas conclusio vers. 13.

1. Carmen Asaphi.

Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam,
polluerunt templum tuum sanctum,
fecerunt Hierosolymam ruinas.
2. Dederunt cadaver servorum tuorum
cibum avibus cœli,
carnem piorum tuorum bestiis terræ.
3. Effuderunt sanguinem eorum, instar aquæ,
circum Hierosolyma, nec fuit, qui sepeliret.
4. Facti sumus opprobrium vicinis nostris,
irrisio et ludibrium circumjacentibus nostris.

5. Quousque, Jova, irascere perpetuo,
ardebit instar ignis indignatio tua?
6. Effunde iram tuam in gentes quæ non norunt te,
et in regna quæ nomen tuum non invocant.
7. Nam voravit *hostis* Jacobum,
et habitationem ejus vastant.
8. Ne memineris nobis (contra nos) culpæ majorum (patrum),
festinanter obviam nobis veniant miserationes tuæ,
nam exhausti (tenues) sumus vehementer.
9. Adjuva nos, Deus salutis nostræ,
propter honorem nominis tui,
et eripe nos, et condona peccata nostra
propter nomen tuum.
10. Cur dicant populi : « Ubi est Deus eorum? »
Appareat *Deus* inter gentes coram oculis nostris,
et simul appareat ultio sanguinis servorum tuorum effusi.
11. Veniat in conspectum tuum gemitus devincti (populi tui),
secundum magnitudinem brachii tui superstites fac filios mortis.
12. Et redde vicinis nostris septuplum in sinum eorum,
probrum eorum, quo affecerunt te (vers. 10), Domine.

13. Et nos populus tuus et grex pascui tui,
celebrabimus te in perpetuum,
per omnes ætates narrabimus laudes tuas.

NOTÆ.

Vers. 2. Bestiis : ו paragog., ut *Ps.* L, 10. Hæc intelligi possunt, sive de cæde magna, quando non possunt omnia cadavera sepeliri; sive de crudelitate hostium, qui non passi fuerint ea sepeliri. — Vers. 8. *Festinanter,* propr. *festina.* — Vers. 10. Alii, *appareat inter..... ultio,* etc. — Vers. 11. *Filios mortis*, i. e. morti destinatos.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXVIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus Asaph.

De hoc titulo nihil dicendum occurrit. Argumentum est deploratio calamitatis, quæ accidit Hebræis sub Antiocho, et cæteris regibus tempore Machabæorum, ut communiter docent S. Augustinus, Theodoretus, Euthymius et multi recentiorum; et ipse etiam auctor libri Machabæorum primi cap. VII, allegat hunc Psalmum, tanquam vaticinium earum calamitatum. Potest tamen accommodari idem Psalmus, ut eum accommodat S. Augustinus, ad persecutiones quas passa est Ecclesia a regibus et imperatoribus paganis. In hoc Psalmo concordant textus hebraici, græci et latini, et totus Psalmus facillimus est.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DEUS, VENERUNT GENTES IN HÆREDITATEM TUAM, POLLUERUNT TEMPLUM SANCTUM TUUM: POSUERUNT JERUSALEM IN POMORUM CUSTODIAM.

Alloquitur Propheta Deum, et in persona populi Dei, qui futurus erat tempore Machabæorum, conqueritur de vastatione templi et civitatis. Narrat autem hic Propheta Deo, non ut eum doceat, quasi ignorantem, cum potius ab eo sibi revelata didicerit, sed ut hac commemoratione moveat ipse se ad orandum ardentius. « Deus, inquit, venerunt gentes, » pagani videlicet idololatræ, « in hæreditatem tuam, » id est, in eam civitatem et provinciam, quam elegisti de toto orbe terrarum in propriam possessionem. Hæreditas enim et possessio in Scripturis pro eodem accipiuntur. Explicat deinde ad quid venerint gentes in hæreditatem Dei: « Polluerunt, inquit, templum sanctum tuum.» Quod factum est sub Antiocho, ut dicitur lib. I *Machab.* cap. I; tunc enim idolum in templo collocatum est, et altaria profanata, atque idolis consecrata. « Posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam, » id est, ipsam regiam civitatem adeo desolaverunt, ut non videretur amplius civitas, sed tugurium desertum, qualia sunt quæ eriguntur ad custodiam pomorum in hortis, aut vineis, et pomis collectis deseruntur. Id accidisse sub Antiocho testatur lib. I *Machab.* cap. III, ubi sic legimus: « Et Jerusalem non habitabatur, sed erat sicut desertum. » Vox hebræa לעיים, pro qua habemus, *pomorum custodiam*, significat *vastationem, desolationem, desertum*, et similia. Sed Interpretes Septuaginta, ut rem declararent per similitudinem, dixerunt: « In pomorum custodiam.» S. Hieronymus vertit, *in acervum lapidum*. Sed melior videtur interpretatio prior quam latinus Interpres secutus est. Civitas enim reducitur in acervum lapidum, quando omnino destruitur, et lapides domorum in locum unum colliguntur; at Jerusalem non ita funditus eversa fuit, ut habitari non posset: sed muri dejecti fuerunt, et civitas ex parte incensa, et habitatores fugati, ut habetur lib. I *Machab.* cap. I. Sed tamen adhuc retinebat formam civitatis, et habitari potuisset, ut colligitur ex eodem lib. I, cap. III et IV; proinde rectius comparatur pomorum custodiæ, id est, tugurio semidiruto et deserto, quam acervo lapidum.

Hæreditas et possessio pro eodem accipiuntur.

2. POSUERUNT MORTICINA SERVORUM TUORUM ESCAS VOLATILIBUS CŒLI, CARNES SANCTORUM TUORUM BESTIIS TERRÆ. Vers. 2.

3. EFFUDERUNT SANGUINEM EORUM, TANQUAM AQUAM IN CIRCUITU JERUSALEM, ET NON ERAT QUI SEPELIRET. Vers. 3.

Deploravit vastationem templi et civitatis; nunc deplorat cædem hominum et barbariem, ac feritatem hostium, qui cadavera sepeliri non patiebantur. « Posuerunt, inquit, morticina, » id est, cadavera, occisorum Judæorum, non dederunt sepulturæ; sed exposuerunt in escam corvis et canibus. Morticina proprie dicuntur cadavera eorum, qui morbo intereunt: tamen hoc loco extenditur vocabulum ad cadavera occisorum. Nam in sequenti versiculo explicatur quæ sint illa morticina, cum additur: « Effuderunt sanguinem eorum,» id est, «servorum tuorum,» sive «sanctorum tuorum, » id est, hominum tibi sacrificatorum per fidei professionem: « In circuitu Jerusalem tanquam aquam, » id est, magna copia, sine delectu personarum, sine timore aliquo; « et non erat qui sepeliret, » et ideo relinquebantur cadavera illa avibus cœli et bestiis terræ. Hoc impletum est, tum in aliis multis, tum potissimum in illis sexaginta viris primariis, quos una die curavit occidi Alcimus prope Jerusalem, ut dicitur lib. II *Machab.* cap. VII. Ibi enim citatur hic versiculus, ubi cædes illorum describitur.

Morticina quæ sint proprie?

4. FACTI SUMUS OPPROBRIUM VICINIS NOSTRIS: SUBSANNATIO, ET ILLUSIO HIS, QUI IN CIRCUITU NOSTRO SUNT. Vers. 4.

Deplorat nunc etiam infamiam quæ ex perse-

cutione illa est secuta. « Facti sumus, inquit, opprobrium vicinis nostris, » id est, vicinis regnis Judæorum, Moabitarum, Ammonitarum et aliarum gentium, quæ despiciebant et irridebant Hebræos, ut homines imbelles et contemptibiles.

Vers. 5. 5. USQUEQUO, DOMINE, IRASCERIS IN FINEM? ACCENDETUR VELUT IGNIS FUROR TUUS?

Videbat Propheta iram Dei in populum suum accensam adeo vehementer, ut videretur periculum imminere, ne populus funditus interiret; ideo in persona populi precatur finem tantæ indignationis. « Usquequo, inquit, irasceris in finem? » id est, quousque crescet ira tua, et crescendo minabitur nobis ultimum exterminium? Idipsum repetens addit : « Usquequo accendetur velut ignis zelus tuus? » Ubi comparat indignationem Dei igni qui, nisi celeriter exstinguatur, crescere solet in immensum, et in cinerem omnia redigere. Per iram non intelligitur perturbatio, sed voluntas exigendi spiritualem castitatem, et puniendi eos, qui fornicantur ab ipso.

Ira Dei quid sit?

Vers. 6. 6. EFFUNDE IRAM TUAM IN GENTES, QUÆ TE NON NOVERUNT; ET IN REGNA, QUÆ NOMEN TUUM NON INVOCAVERUNT.

Orat converti iram Dei in hostes populi sui, quasi dicat : Nos etsi mali filii simus, tamen filii sumus, te novimus Deum verum, te colimus et invocamus. « Effunde » igitur potius « iram tuam in hostes tuos, qui te non noverunt, » id est, non habent pro Deo, et non invocant nomen tuum, quia omnipotentem te esse non credunt. Sed occurrit quæstio ex cap. XII *Lucæ*, ubi dicitur : « Servus qui non novit voluntatem Domini sui, vapulabit paucis; qui autem novit, et non fecit, vapulabit multis. » Respondet S. Augustinus Evangelium loqui de servis, qui sunt in eadem familia; inter eos enim gravius peccant et severius puniuntur, qui scientes peccant, quam qui peccant nescientes : sed utrisque multo gravius peccant et longe asperius puniendi sunt, qui de familia non sunt, sed hostes jurati sunt, « et serviunt creaturæ potius quam Creatori, » et familiam totam gravissime persequuntur, quales erant illi de quibus in hoc Psalmo agitur versiculo sequenti.

Vers. 7. 7. QUIA COMEDERUNT JACOB, ET LOCUM EJUS DESOLAVERUNT.

Non solum enim isti Deum non invocarunt, verum etiam populum ejus quasi panem consumpserunt spoliantes, fugantes, interficientes, vel etiam minis et tortoribus in corpus suum trajicientes per fidei abnegationem; quomodo e contrario dicitur S. Petro, *Act.* X : « Macta et manduca, » id est, in corpus Ecclesiæ recipe per conversionem ad veram fidem. « Et locum ejus desolaverunt, » id est, civitatem Jerusalem desolantes in solitudinem redegerunt. In hebræo habetur, *decorem ejus*, sive *pulchram habitationem ejus desolaverunt.*

8. NE MEMINERIS INIQUITATUM NOSTRARUM ANTIQUARUM : CITO ANTICIPENT NOS MISERICORDIÆ TUÆ, QUIA PAUPERES FACTI SUMUS NIMIS. Vers. 8.

Ne videretur populus Dei, dum hostes accusat, et dignos pœna esse judicat, seipsum voluisse justificare, quasi non meritas pœnas daret, et quasi potentia adversariorum, non justitia Dei attereretur; confitetur in hoc versiculo peccata sua, et parentum suorum, et ad misericordiam patris, non justitiam judicis appellat. « Ne memineris, inquit, iniquitatum nostrarum antiquarum, » id est, ne punias nos ob iniquitates antiquas, tum nostras, tum parentum. Solet enim Deus aliquando reddere iniquitatem patrum in filios in tertiam et quartam generationem, ut dicitur *Exod.* XX. Imo et Dominus dicit *Matth.* XXIII : « Implete mensuram patrum vestrorum; » et paulo post : « Ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram a sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zachariæ filii Barachiæ, » etc. Neque contraria est hæc sententia Ezechieli, cap. XVIII, qui dicit : « Filius non portabit iniquitatem patris; » filius enim proprie punitur ob peccata sua, sed dicitur aliquando puniri ob peccata parentum; quoniam Deus non punivisset illum, quamvis juste eum punire potuisset, nisi iratus peccatis parentum. Quod autem filius non portet iniquitatem patris, nisi sequatur iniquitatem patris : docent SS. Patres, Hieronymus in cap. XVIII *Ezechiel.*, Augustinus in *Psalm.* CXVIII, Gregorius lib. XV *Moral.* cap. XXII, et Chrysostomus homil. 29 *in Genesim.* « Cito anticipent nos misericordiæ tuæ, » id est, jam ruimus in interitum, nisi velocissime misericordia tua præveniat nos : anticipare enim hoc loco, est præoccupare, sive prævenire ultimam ruinam, ad quam velocissime currimus. Addit, et declarat cur tanta celeritate auxilii sit opus. « Quoniam, inquit, pauperes facti sumus; » ubi per *pauperes*, intelliguntur afflicti, humiliati, attenuati, egeni non solum divitiarum, sed etiam virium et auxilii.

Quomodo filii puniantur ob peccata parentum?

9. ADJUVA NOS, DEUS SALUTARIS NOSTER, ET PROPTER GLORIAM NOMINIS TUI, DOMINE, LIBERA NOS, ET PROPITIUS ESTO PECCATIS NOSTRIS PROPTER NOMEN TUUM. Vers. 9.

Explicat Propheta quomodo misericordia Dei anticipet nos : explicat autem per modum orantis, non per modum docentis. « Adjuva, inquit, nos, Deus salutaris noster, » id est, anticipent nos misericordiæ tuæ adjuvando nos in facienda justitia, ad evitanda peccata futura, et in agenda pœnitentia, ad expianda peccata præterita. Dicit autem *adjuva*, ut ostendat non tolli arbitrii libertatem per auxilium gratiæ, sed stabiliri : non enim proprie adjuvatur, nisi qui aliquid agit cooperando gratiæ. Declarat deinde utrumque : « Et

propter gloriam nominis tui libera nos, » id est, non propter merita nostra, sed propter gloriam tuam libera nos a morte peccati futuri, quod facis dum adjuvas in facienda justitia. « Et propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum, » id est, et propter eamdem gloriam tuam, non propter merita nostra, remitte peccata præterita, quod facis, dum adjuvas in agenda pœnitentia. Potest etiam sic exponi, et fortasse magis ad litteram : « Adjuva nos, Deus salutaris noster, » in hac præsenti calamitate, quod ut facias duo sunt necessaria, et ut liberes nos a persecutione, et ut ignoscas peccatis propter quæ in persecutionem incidimus. Utrumque autem petimus non propter justitiam et merita nostra : sed propter nomen et gloriam tuam.

Vers 10. 10. Ne forte dicant in gentibus : Ubi est Deus eorum, et innotescat in nationibus coram oculis nostris.

Ecce cur dixerit in præcedenti versiculo, « propter gloriam nominis tui, » nimirum, « ne forte dicant in gentibus : Ubi est Deus eorum, » id est, ne forte dicant gentes : sic enim habent hebræi et græci codices; vel (quod est idem) ne dicatur inter gentes : « Ubi est Deus, » qui solebat adesse Judæis? et blasphemetur potentia, vel sapientia Dei quasi fugerit, aut absconderit se tanquam imbecillus ; aut ignoraverit, quid acciderit populo suo : « Et innotescat in nationibus coram oculis nostris, » id est, non solum aliqui ita blasphement, sed divulgetur hæc blasphemia inter nationes, nobis ipsis videntibus et audientibus, ac per hoc etiam graviter erubescentibus.

Vers. 11. 11. Ultio sanguinis servorum tuorum qui effusus est, introeat in conspectu tuo gemitus compeditorum.

Ergo ne blasphemetur nomen tuum, « introeat in conspectu tuo ultio sanguinis servorum tuorum, » tam immaniter effusi; introeat etiam gemitus servorum tuorum captivorum, et in compedibus constitutorum, id est, respice aliquando sanguinem effusum servorum tuorum occisorum, et ulciscere; respice, et ulciscere servos tuos, qui reliqui sunt, et in compedibus viventes gemunt ad te, Domine. In codicibus græcis conjungitur illud, « ultio sanguinis, » cum verbo præcedente, « innotescat in nationibus, » ut sensus sit : « Innotescat in nationibus ultio sanguinis servorum tuorum, qui effusus est, et introeat in conspectu tuo gemitus compeditorum; » sed quia in textu originali verbum *innotescat* est generis masculini, et verbum *introeat*, est generis feminini, et nomen *ultio*, ut etiam *gemitus*, sunt generis feminini apud Hebræos, oportet conjungere nomen *ultio* cum verbo *introeat*, non cum verbo *innotescat*, ut recte conjunxit latinus Interpres; et credibile est sic etiam conjunxisse Septuaginta Interpretes, quamvis postea interpunctionem mutaverint, qui hæc non adverterint : utraque tamen lectio verum sensum continet, et posset dici pro lectione græca, non esse universale, ut nomen generis feminini semper conjungatur cum verbo generis feminini apud Hebræos. Nam ipse etiam S. Hieronymus conjunxit nomen *ultio* cum verbo *innotescat*.

12. Secundum magnitudinem brachii tui posside filios mortificatorum. Vers. 12.

13. Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum, improperium ipsorum, quod exprobraverunt tibi, Domine. Vers. 13.

Duo supra petierat Propheta in persona populi Dei, ut ulcisceretur sanguinem occisorum, et ut liberaret captivos morti destinatos; nunc eadem duo petit, sed ordine converso : primum enim petit conservationem vivorum, deinde ultionem interemptorum. « Secundum magnitudinem, inquit, brachii tui posside filios mortificatorum, » id est, quemadmodum brachium tuum robustissimum est, ita fortiter resiste persecutoribus nostris, et posside, ut propriam hæreditatem, reliquias populi tui, filios videlicet eorum qui ab hostibus occisi sunt : « Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum, » id est, retribue vicinis hostibus nostris pœnam longe majorem, quam pœnam reconde in sinu eorum, ut non facile eam excutere possint. « Retribue, inquam, illis improperium, quod exprobraverunt tibi, Domine, » id est, sicut exprobraverunt tibi imbecillitatem et insipientiam, quasi verus Deus non esses : sic ostende illos vere fuisse imbecilles et insipientes, et non tam homines, quam vermiculos terræ, aut pulverem et cinerem. Illud *posside*, in hebræo est הותר *hether*, *reliquos fac*, sive *fac ut supersint*, et *remaneant*, quare Septuaginta verterunt sensum, non verbum. Illud, *filios mortificatorum*, in hebræo est, *filios mortis*, quod potest significare homines morti destinatos, et sic multi exponunt; tamen Septuaginta Interpretes per *filios mortis* intellexerunt *filios occisorum*; vel, ut habet alia lectio, *filios morte punitorum*, et hanc putamus veram hujus loci sententiam; nam non solum hoc loco, sed etiam in *Psalm.* CI, ubi legimus : « Ut audiret gemitus compeditorum, ut solveret filios interemptorum : » habentur eadem verba hebraica, quæ ad litteram significant « filios mortis : » et tamen Septuaginta constanter verterunt, « filios interemptorum, » et sic exponunt Hieronymus, Augustinus et alii veteres. Per illud « vicinis nostris, » aliqui intelligunt Idumæos et Philistæos, et alios vicinos qui videbant ærumnas Judæorum, et non miserebantur; sed verius exponunt alii, qui per vicinos intelligunt Antiochenos, qui cum Antiocho rege Syriæ incenderunt Jerusalem, templum profanaverunt, et Judæos a vera religione crudelissima persecutione abstrahere conati sunt : isti enim et vicini erant, et hostes jurati. Illud,

septuplum, non proprie *septuplum*, sed generatim *majus* et *multiplex* significat. Denique illud, *in sinu eorum*, significat punitionem inimicorum non futuram exteriorem et brevem ; sed internam et perpetuam, quam velint, nolint, intra se retinere debeant.

Vers. 14. 14. NOS AUTEM POPULUS TUUS, ET OVES PASCUÆ TUÆ, CONFITEBIMUR TIBI IN SÆCULUM.

Vers. 15. 15. IN GENERATIONEM, ET GENERATIONEM ANNUNTIABIMUS LAUDEM TUAM.

Vere scribit S. Augustinus illa verba : « Redde vicinis nostris septuplum, » et similia, esse potius prædictionem, quam imprecationem : ex illa enim certissima prædictione concluditur Psalmus, promittens Deo sempiternam laudem. Illi, inquit, ut meriti sunt, recipient in sinum suum gravissimam ultionem, « nos autem confitebimur tibi in æternum, » id est, laudabimus te, et prædicabimus gloriam tuam in sæcula : quod quidem adumbratum est in Hebræis, apud quos Machabæi utcumque longo tempore post persecutionem Antiochi principatum feliciter tenuerunt. Sed verius multo impletur in Ecclesia christiana, quæ post superatas multas et varias persecutiones, videbit in die judicii omnes persecutores suos recipere in sinum suum mercedem iniquitatis, et ipsa cum rege suo Christo in cœlesti Jerusalem in sæcula sæculorum laudabit Dominum.

PSALMUS LXXX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *In finem, pro iis qui commutabuntur, testimonium Asaph, Psalmus.*

2. Qui regis Israel, intende : qui deducis velut ovem Joseph.

Qui sedes super Cherubim, manifestare 3. coram Ephraim, Benjamin et Manasse.

Excita potentiam tuam, et veni, ut salvos facias nos.

4. Deus, converte nos, et ostende faciem tuam, et salvi erimus.

5. Domine, Deus virtutum, quousque irasceris super orationem servi tui?

6. Cibabis nos pane lacrymarum, et potum dabis nobis in lacrymis in mensura?

7. Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris, et inimici nostri subsannaverunt nos.

8. Deus virtutum, converte nos, et ostende faciem tuam, et salvi erimus.

9. Vineam de Ægypto transtulisti : ejecisti gentes, et plantasti eam.

10. Dux itineris fuisti in conspectu ejus : plantasti radices ejus, et implevit terram.

11. Operuit montes umbra ejus, et arbusta ejus cedros Dei.

12. Extendit palmites suos usque ad mare, et usque ad flumen propagines ejus.

13. Ut quid destruxisti maceriam ejus, et vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam?

14. Exterminavit eam aper de silva, et singularis ferus depastus est eam?

V. s. h. — *Victori, pro liliis, testimonium Asaph Canticum* [*h. Psalmus*].

Qui pascis Israel, ausculta [*h. pastor Israel, auribus percipe*], qui ducis quasi gregem [*h. oves*] Joseph : qui sedes super Cherubim, ostendere.

Ante Ephraim et Benjamin et Manasse suscita fortitudinem tuam, et veni, ut salvos facias nos.

Deus, converte nos, et ostende faciem tuam, et salvi erimus :

Domine Deus exercituum, usquequo fumabis ad orationem populi tui?

Cibasti eos pane flebili, et potasti eos in lacrymis tripliciter.

Posuisti nos contentionem [al. *contradictionem*] vicinis nostris, et inimici nostri subsannaverunt nos.

Deus exercituum, converte nos, et ostende [*h. illustra*] faciem tuam, et salvi erimus.

Vineam de Ægypto tulisti : ejecisti gentes, et plantasti eam.

Præparasti ante faciem ejus, et stabilisti radices ejus, et implevit terram.

Operti sunt montes umbra [al. *sub umbra*] ejus, et rami [al. *ramis*] illius cedri Dei.

Expandit comas suas usque ad mare, et usque ad flumen germina sua [al. *ejus*].

Quare dissipasti maceriam [*h. scepes*] ejus [al. *suam*], et vindemiaverunt eam omnes qui transeunt per viam?

Vastavit eam aper de silva, et omnes bestiæ agri depastæ sunt eam.

15. Deus virtutum, convertere : respice de cœlo, et vide, et visita vineam istam.

16. Et perfice eam, quam plantavit dextera tua, et super filium hominis, quem confirmasti tibi.

17. Incensa igni et suffossa, ab increpatione vultus tui peribunt.

18. Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ, et super filium hominis, quem confirmasti tibi.

19. Et non discedimus a te, vivificabis nos : et nomen tuum invocabimus.

20. Domine, Deus virtutum, converte nos : et ostende faciem tuam, et salvi erimus.

Deus exercituum, revertere obsecro, respice de cœlo, et vide, et visita vineam hanc.

Et radicem quam plantavit dextera tua, et filium quem confirmasti tibi.

Succensam igni, dirutam : ab increpatione faciei tuæ pereant.

Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ, et super filium hominis, quem confirmasti tibi.

Et non recedemus a te : vivificabis nos, et in nomine tuo vocabimur.

Domine, Deus exercituum, converte nos : ostende [*h. illumina*] faciem tuam, et salvi erimus.

Argumentum. — Judaicæ tribus precatio pro decem tribubus ab Assyriis in captivitatem abductis : ita Hengstenberg. Objiciunt, in hoc carmine vers. 3 etiam *Benjamin* nominari, quæ tribus semper Judaici regni fuit. Respondet ille, minimam tantum partem Benjaminicæ tribus cum Juda post schisma remansisse, aliasque inter rationes laudat I *Reg.* XI, 13, 32, 36; XII, 20. Strophæ quatuor : vers. 2-4, preces; 5-8, calamitas describitur; 9-14, Israel cum vite a Deo plantata comparatur; 15-20, opus suum Jova conservet et perficiat.

1. Præcentori, in liliis, revelatio, Asaphi carmen.

2. Pastor Israelis, ausculta;
qui ducis, ut gregem, Josephum (totum populum),
qui sedes super Cherubim, exsplendesce.
3. Coram (ante) Ephraim, et Benjamin, et Manasse,
excita potentiam tuam,
et veni in salutem nobis.
4. Deus, restitue nos,
et illustra faciem tuam, ut liberemur.

5. Jova, Deus exercituum,
quamdiu fumabis (ira) contra orationem populi tui?
6. Cibas eos pane lacrymarum,
et potas eos lacrymis modiatim (largissime).
7. Ponis nos in litem (seu *rixam*) vicinis nostris,
et hostes nostri deridont nos.
8. Deus exercituum, restitue nos,
et illustra faciem tuam, ut liberemur.

9. Vitem (Israelitas) ex Ægypto transtulisti,
expulisti gentes, et plantasti eam (earum loco).
10. Locum purgasti ante eam,
et defixit radices suas, et implevit terram.
11. Operti *sunt* montes umbra ejus,
et rami ejus *fuerunt* cedri Dei (altissimæ).
12. Emisit frondes suas usque ad mare,
atque ad fluvium surculos suos.
13. Cur dirupisti septa ejus,
ut decerpant eam quicumque prætereunt via :
14. Ut arrodat eam sus (aper) e silva,
et bestiæ agri depascant eam?

15. Deus exercituum, redi, quæsumus;
prospice de cœlo, et vide,
et visita vitem hanc.
16. Et stabili *eam* quam plantavit dextera tua,
et filium (Israelem) quem robustum fecisti tibi.
17. Combusta est (vitis) igne, succisa;
increpatione faciei tuæ pereunt (Israelitæ).
18. Sit manus tua super virum dexteræ tuæ,
super hominem quem robustum fecisti tibi.
19. Et (tum) non *jam* recedemus a te;
vivos nos redde, et nomen tuum invocabimus.
20. Jova, Deus exercituum, restitue nos;
illustra faciem tuam, ut liberemur.

NOTÆ.

Vers. 1. Τὸ *in liliis* suavem modum designat. Cf. *Ps.* LX, 1.—Vers. 2. *Exsplendesce,* luce tua circumfusus appare ad ferendum nobis auxilium : cf. *Ps.* XVIII, 11. — Vers. 4. *Restitue nos,* in veterem statum, in patriam. *Illustra,* etc., i. e. sereno vultu nos respice. — Vers. 5. *Exercituum,* vel potius *exercitus,* seu *virtutes,* ut *Deus exercituum* sit idem ac *Elohim veneranda.* — Vers. 6. *Modiatim,* pleno modio vel calice. Maurer, *eos cum lacrymis,* oculis lacrymantibus, *triental,* quod est mensura tertiam partem majoris alicujus mensuræ continens. — Vers. 7. *Nos :* alii, *inter se.* — Vers. 10. *Locum purgasti :* veteres proprium sensum expresserunt. — Vers. 11. Alii, *et ramis ejus* opertæ sunt *cedri Dei,* quod aptius videtur ad parallelismum. — Vers. 12. *Mare* Mediterraneum, occidentalem terræ Israeliticæ terminum. *Fluvium* Euphratem, terminum orientalem. — Vers. 13. *Eam,* ejus uvas. Hengstenb. *ejus frondes :* nam de uvis, ait, nondum agitur. — Vers. 14. *Sus,* puta Teglath-Phalasar, Salmanasar, Sennacherib; *bestiæ,* eorum copiæ. — Vers. 15. Redi ab ira ad gratiam erga nos. — Vers. 16. *Stabili :* imper. cum ה parag. Maurer, *protege quod plantavit. Robustum fecisti tibi,* crescere fecisti. Alii minus recte, *designasti, elegisti.*—Vers. 17. Pro *succisa,* alii non male, *everritur,* puta ejus cinis a vento. — Vers. 18. *Virum... hominem* collect. de Israelitis. *Dexteræ tuæ :* vel, opus dexteræ tuæ; vel, a dextera tua protectum. — Vers. 19. *Nos,* mortuos quasi miseriis.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXIX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem pro his qui commutabuntur, testimonium Asaph, Psalmus.

De hoc titulo, quoad particulam, *in finem,* et *pro his qui commutabuntur,* diximus in explicatione Psalmi XLIV et alibi : Illud, *testimonium Asaph,* significat hunc Psalmum esse testimonium per Asaph decantatum, quo Spiritus Sanctus testificatur captivitatem Israel et liberationem. In græco additur, *pro Assyriis,* quoniam captivitas, de qua agitur in hoc Psalmo, fuit primum sub rege Assyriorum Salmanasar, qui transtulit decem tribus in Assyriorum regionem captivas, ut scribitur lib. IV *Reg.* cap. XVII; et deinde sub rege Nabuchodonosore, qui captivum duxit reliquum populum in Babylonem, ut dicitur eodem lib. IV *Reg.* XXIV et XXV. Argumentum ex titulo cognoscitur : prædicitur enim captivitas, et liberatio Hebræorum, quæ figuræ sunt captivitatis generis humani per diabolum, et liberationis per Jesum Christum Salvatorem nostrum.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. QUI REGIS ISRAEL, INTENDE; QUI DEDUCIS VELUT OVEM JOSEPH.

Incipit Propheta ab invocatione Dei, atque orat ut exaudiat orationem et respiciat populum suum. « Qui regis Israel, intende, » id est, tu Deus, qui es proprius rector et pastor populi Israelitici, audi orationem quam fundo pro ipso populo

tuo. Deinde repetit primam partem, et subintelligit secundam. « Qui deducis velut ovem Joseph, » id est, tu Deus, qui deducis ad pascua velut ovium gregem, populum descendentem ex Joseph, audi orationem quam fundo pro ipso populo tuo, qui et Israel et Joseph dicitur. Illud, *qui regis*, in hebræo ad litteram est, *qui pascis* : tamen hoc verbum non significat solum *pascere* corporali cibo, sed etiam *regere*, quod est officium principis; nam in *Psalm.* II, ubi legimus : « Reges eos in virga ferrea, » habetur hoc idem vocabulum. Illud, *intende*, significat *intende auribus*, sive *ausculta* : nam vox hebraica proprie sonat *auribus percipe*. Cur autem meminerit Propheta Israel et Joseph, et non aliorum filiorum Israel : ratio est, quia per Israel intelligitur totus populus Dei. Per Joseph similiter intelligitur hoc loco totus populus Dei. Nam in secunda parte versiculi repetitur quod dictum est in prima parte, ut alias cum S. Augustino admonuimus. Et quidem cur Israel totum populum significet, notum est, quia omnes Israelitæ Israelem ut patrem agnoscunt.

Cur Joseph totum populum Dei significet? Cur autem Joseph, qui unus erat ex duodecim filiis Israel, totum populum significet, ratio est, quia Joseph in Ægypto totum populum pavit, et toti populo præfuit; et postea duo ejus filii, Ephraim et Manasse, duas tribus constituerunt, quod nulli alii contigit : singuli enim filii Israel singulas tribus fecerunt, excepto Joseph, qui singulari prærogativa duas fecit; denique diviso regno post mortem Salomonis, in regnum Israel, et regnum Juda, primus rex Israel, qui præfuit decem tribubus, Hieroboam fuit de tribu Ephraim filii Joseph.

Vers. 2. 2. QUI SEDES SUPER CHERUBIM, MANIFESTARE CORAM EPHRAIM, BENJAMIN ET MANASSE.

Rogavit Propheta Deum, ut intenderet aurem ad orationem populi sui : nunc addit ut regat, et intendat etiam oculos, et pie respiciat, atque ostendat serenam faciem populo suo. Dicitur autem Deus respicere aliquem, vel faciem illi ostendere, quando ei placatur : contra autem dicitur avertere oculos, vel tegere faciem suam nube, quando irascitur. « Qui sedes, inquit, super Cherubim, » id est, tu Deus, qui sedes in cœlo super primarios Angelos, qui Cherubim appellantur, et in typum hujus rei in sanctuario tuo, super imagines Cherubim, propitiatorium, quasi thronum tuum habes, ubi et arca est quasi scabellum pedum tuorum, « manifestare coram Ephraim, et Benjamin, et Manasse, » id est, ostende faciem tuam, et respice, hoc est, placare populo tuo, filiis Israel. Cur autem populum Israel significet per Ephraim, et Manasse, et Benjamin, ratio esse videtur, quia Ephraim et Manasse erant filii Joseph, per quem diximus paulo ante totum populum significari; Benjamin erat frater uterinus Joseph, et ideo ab illo separandum non esse duxit, præsertim cum in castris, quando Hebræi armati ordine procedebant, simul incederent tribus Ephraim, tribus Manasse et tribus Benjamin. Vide lib. *Num.* cap. II et cap. X. Fortasse etiam nominavit Propheta hos tres potissimum, ut comprehenderet præcipuas partes terræ promissionis. Nam in tribu Ephraim erat Samaria, caput regni Israel; in tribu Benjamin, erat Hierusalem, caput regni Juda; in tribu Manasse, erat regio trans Jordanem. Cur autem inter Ephraim et Manasse fratres posuerit Propheta medium Benjamin, fortasse causa fuit, ut nepotes patruum honorare viderentur. Erant enim Ephraim et Manasse filii Joseph, fratris uterini Benjamin.

3. EXCITA POTENTIAM TUAM, ET VENI : UT SALVOS FACIAS NOS. Vers. 3.

Explicat clarius cur velit Deum intendere aurem et oculos ad populum suum, ut videlicet eum de tribulatione liberet. « Excita, inquit, potentiam tuam, » id est, potentia tua quasi sopita videtur, cum nos affligi sinis ab injustis persecutoribus nostris : ideo « excita potentiam tuam, et veni » per auxilium tuum potentissimum, « ut salvos nos facias. »

4. DEUS, CONVERTE NOS, ET OSTENDE FACIEM Vers. 4.
TUAM, ET SALVI ERIMUS.

Cur Deus sæpe nos non respiciat, causa est, quia nos avertimus ab eo faciem, et convertimus ad res creatas : sed quia sine auxilio Dei non possumus ad eum converti, ideo Propheta utrumque petit in persona populi Dei. « Deus, inquit, converte nos, » id est, inspira nobis amorem tuum, ut aversi a rebus creatis ad te iterum convertamur. « Et ostende faciem tuam, » id est, et simul converte ad nos faciem tuam, ut hoc modo sanctæ charitatis vinculo tecum uniti ab hostibus omnibus, qui nos impugnant, « salvi esse possimus; » te enim avertente faciem, ægrotamus et perimus; te convertente faciem, resurgimus et sanamur.

5. DOMINE DEUS VIRTUTUM, QUOUSQUE IRASCERIS Vers. 5.
SUPER ORATIONEM SERVI SUI?

Videbat Propheta magnam iram Dei exarsisse in populum peccantem, et ideo se non facile posse exaudiri : ideo vehementius orat, et precatur, dicens : « Domine Deus virtutum, » id est, Domine Deus exercituum; id enim sonat vox hebraica, צבאות *tsebaoth*, qui terribilis es, militia cœlesti innumerabili circumdatus, « quousque irasceris, » etiam mihi oranti? Sic etiam legimus dixisse Hieremiam, *Thren.* V : « Opposuisti nubem tibi, ut non transeat oratio. » In hebræo non habetur *servi tui*, sed *populi tui*, sed idem est sensus. Propheta enim servus Dei in persona populi orabat, ac per hoc Deus nolens exaudire irascebatur super orationem servi sui, qui eam fundebat, et super orationem populi sui, quæ per Prophetam ipsius populi nomine fundebatur. Potest etiam

fieri ut Septuaginta non legerint עמך *populi tui*, sed עבדך, *servi tui*. In græcis quibusdam legitur *servorum tuorum*, et sic legit Euthymius : tamen S. Augustinus et Theodoretus legunt, *servi tui*. Illud, *irasceris*, in hebræo est *fumabis*; sed Septuaginta declarare voluerunt metaphoram; fumus enim narium indignationis est signum, et ideo per fumum ira significatur.

Vers. 6. 6. Cibabis nos pane lacrymarum, et potum dabis nobis in lacrymis in mensura.

Conjungitur hic versiculus cum superiore, et subintelligitur illud, *quousque*, ut sensus sit : « Quousque irasceris super orationem servi tui? quousque cibabis nos pane lacrymarum, et potum dabis in lacrymis, » id est : Quousque sines nos in tanta afflictione morari, ut nihil magis, quam lacrymari nobis libeat, et sic lacrymis quasi cibo et potu sustentemur? Illud autem, *in mensura*, non significat, ut aliqui putant, *cum moderatione*, sed e contrario, *in mensura plenissima et supereffluente* : nam vox hebræa שליש significat aliquid magnum et *triplicatum*; et cum ad mensuram refertur, significat mensuram magnam, vel potius ter magnam, id est maximam.

Vers. 7. 7. Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris, et inimici nostri subsannaverunt nos.

Explicat populus Dei causam tanti mœroris et lacrymarum, ac dicit esse, quia undique a vicinis gentibus oppugnatur et superatur, et victus deridetur et subsannatur : « Posuisti nos, inquit, in contradictionem vicinis nostris, » id est, cum nos auxilio tuo destituisti, fecisti ut omnes vicinæ gentes auderent nobiscum contendere et pugnare : nam illud, *in contradictionem*, in hebræo est, *in contentionem*, ac per hoc significat contradictionem non verborum tantum, sed etiam factorum, id est, concertationes et prælia. « Et inimici nostri subsannaverunt nos, » id est, inimici nostri nobiscum contendentes vincunt et debellant nos, atque ut victis insultant et exprobrant debilitatem. In hebræo est, *subsannaverunt eos*, sed omnino credibile est textum esse mutatum unius litteræ corruptione : nam et ipsi Septuaginta et S. Hieronymus verterunt ex hebræo, *subsannaverunt nos*. Itaque legerunt לנו *lanu*, non, ut nunc legitur, למו *lamo*.

Vers. 8. 8. Deus virtutum, converte nos; et ostende faciem tuam, et salvi erimus.

Versiculus hic est idem cum quarto, qui repetitur etiam in fine Psalmi, sed hic additur vox « virtutum, » id est, exercituum, et in fine additur, « Domine. » Hæc repetitio significat hunc versiculum esse conclusionem præcipue intentam in toto Psalmo. Et vere nihil melius peti potest a Deo, quam « ut convertat nos ad se, et ipse convertatur ad nos. » Hæc enim gratia fons est omnium bonorum. Illa vero additio unius vocis in prima repetitione, et duarum in secunda, signum est crescentis affectus, et desiderii in oratione.

9. Vineam de Ægypto transtulisti, ejecisti gentes, et plantasti eam. Vers. 9.

Ut impetret quod petit, commemorat beneficia Dei erga populum Judaicum, quem de captivitate Ægyptiaca liberavit, et in regna Chananæorum introduxit. Utitur autem metaphora vineæ, qua usi sunt postea etiam Isaias cap. v, et Ezechiel cap. xv et xix, et postremo etiam Dominus in Evangelio *Matth.* xxi. Est autem aptissima similitudo vineæ ad populum Dei significandum propter multa : sed præcipue, quia sicut lignum vitis, aut producit fructum optimum et dulcissimum, et ideo gratissimum est domino suo, et diligentissime colitur; aut si sterile sit, ad nullum opus utile est, et ideo in ignem projicitur : sic unusquisque nostrum, aut ad regnum æternum perveniet, si fructum bonorum operum adferat; aut in ignem æternum mittetur, si bonis operibus careat. « Vineam, inquit, de Ægypto transtulisti, » id est, populum tuum, quasi vineam de terra sterili Ægypti in terram fecundam Palæstinæ transtulisti. Et quoniam terra illa optima occupabatur ab inutilibus et sylvestribus vitibus, « ejecisti gentes » idololatras tanquam inutiles vites, « et plantasti eam, » vineam tuam videlicet. Vineæ parabola ad populum significandum aptissima.

10. Dux itineris fuisti in conspectu ejus : plantasti radices ejus, et implevit terram. Vers. 10.

Ut intelligeremus de vinea rationali, id est de hominibus, sermonem hoc loco haberi, admiscet Propheta aliqua verba propria multis metaphoricis. « Dux, inquit, itineris fuisti in conspectu ejus, » id est, cum transferres vineam tuam de Ægypto in Palæstinam, et vinea ipsa, utpote rationalis progrederetur, tu viam ostendebas quasi dux itineris, præcedens eam per diem in columna nubis, et per noctem in columna ignis, ut dicitur in *Exod.* cap. xiii, et *Num.* xiv. Moraliter etiam dux itineris fuit Deus vineæ suæ, id est, populo suo ad terram promissionis pergenti, dum ei legem dedit. « Plantasti radices ejus, et implevit terram, » id est, confirmasti populum tuum in terra promissionis, et propagasti eum, ita ut totam illam terram habitatoribus repleret.

11. Operuit montes umbra ejus, et arbusta ejus cedros Dei. Vers. 11.

12. Et extendit palmites suos usque ad mare, et usque ad flumen propagines ejus. Vers. 12.

Describit hoc loco incrementum et propagationem populi Israelitici quoad altitudinem et latitudinem, id est, quoad gloriam et multitudinem, et admiscet metaphoris hyperbolas. « Operuit, inquit, montes umbra ejus, » id est, crevit in altum hæc vinea adeo sublimiter, ut esset altior montibus, eosque umbra sua tegeret; imo etiam in tantam altitudinem elevata est, ut ejus pal-

mites essent altiores cedris Libani, quæ sunt arbores celsissimæ, in vertice montis altissimi, ita ut palmites hujus vineæ « cedros Dei, » id est, cedros altissimas, obumbrarent. Significat autem hæc altitudo potentiam et gloriam regni Israelitici, quæ superavit potentiam et gloriam multorum regnorum. Nam sub Mose populus Israel debellavit Amorrhæos; sub Josue vicit triginta et unum reges; sub Davide domuit Philistæos, Idumæos et Moabitas. Describit postea propagationem, dicens : « Extendit palmites suos usque ad mare, et usque ad flumen propagines ejus, » id est, propagata est gens Israelitica, et multiplicata valde, ut repleret terram promissionis ab Occidente usque ad mare Mediterraneum, et ab Oriente usque ad flumen magnum Euphratem. Et sic impleta est promissio Dei, *Deuter.* XI : « A flumine magno Euphrate usque ad mare occidentale erunt termini vestri. »

Vers. 13. 13. UT QUID DESTRUXISTI MACERIAM EJUS, ET VINDEMIANT EAM OMNES QUI PRÆTERGREDIUNTUR VIAM?

Explicata magnitudine et excellentia populi Judaici per similitudinem vineæ, nunc persistens in eadem similitudine, deplorat miseriam ejusdem populi, in quam incidit ex indignatione Dei. « Ut quid, inquit, destruxisti maceriam ejus? » id est, quare removisti ab hoc populo auxilium tuum, quod erat quasi maceria claudens undique vineam? « Et vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam, » id est, quare sinis ut omnes inimici hujus populi in illum prævaleant, eumque diripiant, quomodo diripiuntur vineæ ab omnibus iter facientibus, quando destructa est maceria? Sæpe enim regnum Israelitarum, deserente eos Domino ob peccata populi provocato, datum est in prædam Philistæis aut Madianitis, aut aliis vicinis gentibus.

Vers. 14. 14. EXTERMINAVIT EAM APER DE SYLVA, ET SINGULARIS FERUS DEPASTUS EST EAM.

Deplorat nunc in particulari sub eadem vineæ metaphora, gravissimam captivitatem, quæ contigit sub rege Assyriorum, sive Salmanasar, qui totas decem tribus, sive Nabuchodonosor, qui reliquas duas captivas transtulit in Assyrios, eversa penitus civitate regia, incenso templo, et regni solio deturbato : hunc enim regem vocat aprum sylvestrem, et singularem ferum, qui non vindemiavit, sed eradicavit penitus vineam. Aprum sylvestrem inimicum esse vitibus scribit hoc loco Theodoretus, et Nabuchodonosor regem ob carnalia vitia porco similem fuisse scribit Euthymius : utraque de causa rectissime persecutorem populi Dei apro comparatum dicere possumus. Illud autem, *singularis ferus*, in hebræo est, זיז שדי, de qua voce diximus in explicatione *Psalm.* XLVII. Hoc loco verti potest, *bestia agri*, quod idem est cum *apro de sylva* : nam idipsum repetivit Propheta, ut solet. In græco est, μονιὸς ἄγριος, id est, *porcus agrestis* : proinde ubi nos habemus in latino, *singularis ferus*, illud *singularis* est potius etymologia nominis, quam significatio. Dicitur enim bestia illa μονιός, quia solitaria esse solet. Itaque per vocem *singularis*, hoc loco intelligendus est porcus sylvester, qui singularitate et solitudine gaudet. Per vocem *ferus*, intelligendum est quod porcus ille ferus et agrestis sit, et in campis sylvæ, non in stabulis et domibus habitet.

15. DEUS VIRTUTUM, CONVERTERE; RESPICE DE CŒLO, ET VIDE, ET VISITA VINEAM ISTAM. Vers. 15.

Hic jam prædicit per modum orantis Propheta adventum Christi, qui vineam reformavit, et aliis colonis custodiendam tradidit, sicut legitur *Matth.* XXI : « Malos male perdet, et vineam suam aliis agricolis locabit; » et clarius explicante Domino parabolam : « Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus. » Non enim Ecclesia veteris Testamenti, quæ erat vinea Dei, funditus periit, sed mutata est in melius. Primitiæ enim Ecclesiæ Apostoli fuerunt, qui utique ex Israel erant. Et multa illa millia, quæ initio prædicante Petro conversa sunt ad Dominum, ex Israel etiam erant. Et Apostolus Paulus *ad Rom.* XI, aperte demonstrat, « gentes esse veluti ramos insertos in bonam olivam : » id est, adjunctos ad Ecclesiam ex Judæis initio congregatam. Ait igitur : « Deus virtutum, convertere, » id est, Deus exercituum cui multa millia angelorum, imo omnes res creatæ militant, ac per hoc potentissimus es, convertere per misericordiam ad vineam tuam, ad populum tuum, a quo per indignationem justam jamdudum aversus es. « Respice de cœlo, et vide, » id est, quando longe recessisti a vinea tua, saltem de cœlesti habitaculo respicere dignare, et vide quam deformata sit vinea tua ab apro sylvestri. « Et visita vineam istam, » id est, et veni, ac visita per teipsum vineam istam. De hac visitatione dixit Zacharias *Luc.* I : « Visitavit, et fecit redemptionem plebis suæ. » Et Christus ipse, *Luc.* XIX, quando flevit Jerusalem illam terrenam, et prædixit ruinam illius, addidit rationem : « Eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ. »

Ecclesia veteris testamenti non periit, sed mutata est in melius.

16. ET PERFICE EAM, QUAM PLANTAVIT DEXTERA TUA; ET SUPER FILIUM HOMINIS, QUEM CONFIRMASTI TIBI. Vers. 16.

Clarius prædicit adventum Messiæ. « Et perfice, inquit, eam, quam plantavit dextera tua, » id est, inchoatum opus perfice; Ecclesiam Testamenti veteris pene destructam reforma, et meliorem redde, quoniam tu eam initio fundasti, et quasi vineam plantasti, non ut periret, sed ut fructum faceret. « Et super filium hominis, quem confirmasti tibi, » id est, et respice etiam super Messiam, qui filius hominis dicitur, cum sit etiam verus filius tuus, « quem confirmasti tibi, » in co-

Filius hominis Christus hic est.

lonum præcipuum vineæ tuæ, id est, in ducem et principem Ecclesiæ tuæ : hunc enim locum de Christo intelligunt ad litteram, non solum SS. Hieronymus et Augustinus, sed etiam Theodoretus et Euthymius græci, Arnobius et alii, et ipse quoque Paraphrastes Chaldæus; et accedit manifesta ratio : nam post captivitatem Babylonicam non fuit melior respublica Judæorum, quam antea, sed longe deterior, ut S. Augustinus demonstrat in lib. XVIII *De Civit. Dei,* cap. XLV; quare si hæc prophetia de perficienda vinea implenda sit, oportet eam ad Christum necessario referre. Sicut etiam refertur illa *Aggæi* cap. II : « Magna erit gloria domus hujus novissimæ plusquam primæ.» Quod autem ad verba attinet, illud, *et perfice,* ex hebræo S. Hieronymus reddit, *et radicem;* sed vox hebraica וכנה *vecanna,* quamvis possit esse nomen, et significare *radicem*, aut *plantulam* : tamen potest etiam esse verbum a radice כון *con,* quod *stabilire* et *perficere* significat, et sic intellexerunt hanc vocem Septuaginta Interpretes. Illud, *et super filium hominis,* in hebræo est, *super filium;* sed quoniam paulo infra habetur, *super filium hominis,* visum est Septuaginta Interpretibus hic etiam addere *hominis*, explicationis gratia. Incertum autem est an sensus sit, « respice super filium hominis, » ut nos exposuimus, an *perfice super filium hominis*; sed utrumque recte dici potest. Orat enim Propheta ut Deus impleat promissionem suam de mittendo Messia; et quoniam si genus Hebræorum omnino periisset, Messias sine dubio non venisset, ideo rogat ut non permittat vineam istam omnino destrui, sed respiciat super Messiam futurum de semine Abrahæ, et ideo conservet gentem hebraicam, unde tantum bonum exspectatur; vel perficiat super Messiam, id est, adimpleat, quod promisit circa Messiam, quem ipse sibi ab æternitate stabilivit.

Si gens Hebræa periisset, Messias non venisset.

Vers 17. 17. INCENSA IGNI ET SUFFOSSA, AB INCREPATIONE VULTUS TUI PERIBUNT.

Declarat effectum quem pariet adventus Messiæ, futurum videlicet esse, ut vinea Domini incensa et eradicata continuo iterum virescat et floreat; nam increpante Deo vastatio illa vineæ subito evanescet : quomodo quando Dominus increpabat tempestates, statim evanescente tempestate succedebat tranquillitas maris, et quando imperabat morbis et morti, statim evanescente morbo succedebat sanitas, et evanescente morte succedebat vita. « Incensa, inquit, et suffossa, » id est, vinea incensa igni et suffossa ab hostibus eradicantibus vites; « ab increpatione vultus tui peribunt, » id est, imperante te, ut cesset vastatio, et quasi increpante ipsam vastationem, continuo peribunt incensio et suffossio, et redibunt viriditas et integritas vineæ. S. Augustinus more suo exponit per incensionem, cupiditatem malam; per suffossionem, timorem malum : nam amor inflammat, timor humiliat : sunt autem cupiditas et timor radices omnium peccatorum. Quicumque enim peccat, aut id facit, ut lucretur bonum temporale quod amat, vel ut evitet malum temporale quod timet. Porro Christus adveniens increpavit, et increpando expulit cupiditatem et timorem; at contra accendit amorem bonum, et introduxit timorem bonum, id est, *amorem Dei* et bonorum æternorum, et timorem iræ Dei et malorum æternorum. Dixit enim : « Ignem veni mittere in terram, » *Luc.* XII; et : « Nolite timere eos qui occidunt corpus, » *Matth.* X. Neque est aliud remedium potentius ad pellendum amorem mundi, vel timorem mundi, quam si quis serio cogitet et firmissime credat, multo majora bona daturum esse Deum amantibus se, et multo majora supplicia offendentibus se, quam ea sint, quæ mundus polliceri, aut minari potest. Alii versiculum præsentem ita exponunt, « incensa igni et suffossa » vinea tua est; sed hostes ejus « ab increpatione vultus tui peribunt. » Alii, « incensa igni et suffossa » vinea tua est; et si ita pergas indignari vineæ tuæ, omnes filii Israel « ab increpatione vultus tui peribunt : » sed facilior et planior videtur expositio, quam attulimus. Illud certum est, *incensa et suffossa,* non esse generis neutri et numeri multitudinis : sed generis feminini et numeri singularis tam in hebræo textu, quam in græco, ut ad vineam omnino referri debeant.

Cupiditas et timor radices omnium peccatorum.

18. FIAT MANUS TUA SUPER VIRUM DEXTERÆ TUÆ, ET SUPER FILIUM HOMINIS, QUEM CONFIRMASTI TIBI. Vers. 18.

Securus de adventu Messiæ, fausta illi precatur Propheta. « Fiat, inquit, manus tua super virum dexteræ tuæ, » id est, fiat manus tua ad protegendum semper et ubique virum dexteræ tuæ, id est, virum quem dextera tua sola proprie formavit, et præfecit Ecclesiæ : Christum enim, ut hominem, non cooperatio viri, sed sola divina virtus in utero Virginis formavit. Sic enim dicitur *Luc.* I : « Spiritus Sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. » Et eumdem Christum non electio humana, sed sola voluntas divina regem Ecclesiæ fecit, ut ipse dicit in *Psalm.* II : « Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus. »

19. ET NON DISCEDIMUS A TE, VIVIFICABIS NOS, ET NOMEN TUUM INVOCABIMUS. Vers. 19.

Christo nos regente, « non amplius discedemus a te, » quia regnum Christi æternum erit, et portæ inferi non prævalebunt adversus Ecclesiam, *Matth.* XVI : « Vivificabis nos » vita gratiæ hic in terris, et vita gloriæ postea in cœlis; et nos tributum reddemus invocationis, et laudis, et actionis gratiarum in æternum.

20. DOMINE DEUS VIRTUTUM, CONVERTE NOS : ET OSTENDE FACIEM TUAM, ET SALVI ERIMUS. Vers. 20.

Hæc est ultima conclusio Psalmi, de qua supra diximus in versiculo octavo.

PSALMUS LXXXI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — *In finem,* 1. *Pro torcularibus, Psalmus ipsi Asaph.*

2. Exultate Deo adjutori nostro : jubilate Deo Jacob.

3. Sumite psalmum, et date tympanum : psalterium jucundum cum cithara.

4. Buccinate in neomenia tuba, in insigni die solemnitatis vestræ.

5. Quia præceptum in Israel est, et judicium Deo Jacob.

6. Testimonium in Joseph posuit illud, cum exiret de terra Ægypti : linguam, quam non noverat, audivit.

7. Divertit ab oneribus dorsum ejus : manus ejus in cophino servierunt.

8. In tribulatione invocasti me, et liberavi te : exaudivi te in abscondito tempestatis : probavi te apud aquam contradictionis.

9. Audi, populus meus, et contestabor te : Israel, si audieris me.

10. Non erit in te deus recens, neque adorabis deum alienum.

11. Ego enim sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti : dilata os tuum, et implebo illud.

12. Et non audivit populus meus vocem meam, et Israel non intendit mihi.

13. Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum : ibunt in adinventionibus suis.

14. Si populus meus audisset me; Israel si in viis meis ambulasset :

15. Pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliassem, et super tribulantes eos misissem manum meam.

16. Inimici Domini mentiti sunt ei, et erit tempus eorum in sæcula.

17. Et cibavit eos ex adipe frumenti, et de petra melle saturavit eos.

V. S. H. — *Victori in torcularibus Asaph.*

Laudate Deum fortitudinem nostram [*h. cantate Deo fortitudini nostræ*] : jubilate Deo Jacob.

Assumite carmen, et date tympanum : citharam decoram cum psalterio.

Clangite in neomenia buccina, et in medio [*h. in throno*] mensæ, die solemnitatis nostræ.

Quia legitimum Israel est, judicium Deo Jacob.

Testimonium in Joseph posuit, cum egrederetur de terra Ægypti : labium quod nesciebam, audivi.

Amovi ab onere humerum ejus : manus ejus a cophino recesserunt.

In tribulatione invocasti [al. add. *me*], et erui te, exaudivi te in abscondito tonitrui : probavi te super aquas contradictionis. SEMPER.

Audi, populus meus, et contestabor [al. *contestor*] te, Israel, si audieris me.

Non sit in te deus alienus, et non adores deum peregrinum [*h. extraneum*].

Ego sum Dominus Deus tuus [al. tac. *tuus*], qui eduxi te de terra Ægypti : dilata os tuum, et implebo illud.

Et non audivit populus meus vocem meam : et Israel non credidit [*h. consensit*] mihi.

Et dimisi eum in pravitate cordis sui : ambulabunt in consiliis suis.

Utinam populus meus audisset me : Israel in viis meis ambulasset!

Quasi nihilum inimicos ejus humiliassem, et super hostes eorum vertissem manum meam.

Qui oderunt Dominum, negabunt eum : et erit tempus eorum in sæculum.

Et cibavit eos ex adipe frumenti, et de petra melle saturavit eos.

Argumentum. — Hortatur ad obedientiam legibus et institutis divinis præstandam, præsertim in rite celebrandis festis diebus in memoriam beneficiorum divinorum, quorum populus sæpe immemor fuerit. Ab Asapho, qui sub Davide degebat, compositum esse hoc carmen, censet Hengstenberg; sed aptius referri ad II *Paralip.* XXX existimamus. Strophæ tres : vers. 2-6, populus : Celebrate dies festos, institutos a Jova, in memoriam liberationis a servitute Ægyptiaca; vers. 7-13, Jova : Meis beneficiis affecti, et bene moniti, parere mihi noluistis, o Israelitæ; vers. 14-17, si mihi obediretis, ego vos liberarem.

1. Præcentori, ad instrumentum, (*vel potius* modum) *in urbe* Geth *usurpatum, carmen* Asaphi.

2. Jubilate Deo, robori nostro,
lætos clamores tollite Deo Jacobi.
3. Sumite psalmum, et date (ferite) tympanum,
harpam suavem cum nablio (lyra).
4. Clangite buccina in mense,
in plenilunio, die festi nostri.
5. Nam statutum pro Israele hoc est,
ritus Deo Jacobi.
6. Præceptum in Josepho fecit Deus illud,
quum exiret *Deus* contra terram Ægypti,
ubi linguam, quam non noveram, audivi.

7. « Removi ab onere humerum ejus (Israelis),
manus ejus a cophino *liberatæ* transiverunt.
8. In angustia clamasti, et liberavi te;
exaudivi te *latens* in latibulo tonitru,
exploravi te ad aquas rixæ.
9. Audi, popule mi, ut adhorter te;
Israel, utinam morem gereres mihi!
10. Non erit (ne esto) in te deus alienus,
neve prosternes te *coram* deo peregrino.
11. Ego, Jova, *sum* Deus tuus,
qui eduxi te de terra Ægypti;
late aperi os tuum, et implebo illud.
12. At non morem gerit (vel *gessit*) populus meus voci meæ,
et Israel non obtemperat mihi.
13. Ideo dimisi (reliqui) eum (eos) pervicaciæ cordis eorum,
ut ambularent in consiliis suis.

14. Utinam populus meus morem gereret mihi,
Israel in viis meis ambularet,
15. *Tunc* brevi hostes eorum depressissem (vel *deprimerem*),
et contra adversarios eorum convertissem manum meam.
16. *Populi* osores Jovæ adularentur ei (Israeli),
essetque tempus eorum in perpetuum.
17. Et comedere faceret *Jova* eum de adipe tritici,
atque ex petra melle satiarem te. »

NOTÆ.

Vers. 4. *Mense,* puta magno Judæorum mense, *Nisan* dicto. *Plenilunio,* die medio mensis, puta die 14, festi, puta Paschatis. — Vers. 5. *Ritus,* vel *consuetudo, solemne,* proprie *judicium. Deo,* in honorem Dei.— Vers. 6. *Præceptum,* etc., i. e. instituit apud Israelitas illud festum. Rosenmullerus, *testimonium,* nempe illorum facinorum et beneficiorum, *in Josepho posuit illud* festum. *Ubi linguam,* etc. : Sensus : ubi eram *peregrinus;* vel, dum inter *barbaros* versarer. Maurer hoc tertium hemistichium verba Dei facit, populi inconstantiam graviter objurgantis : *Linguam* quam *non novi,* vel si mavis, hominum quos *non novi, audio,* inquit, *q. d.* Nescio vos qui sitis, ignoti mihi quidem vos estis, ut qui, quanquam a me educti ex Ægypto, atque ut fidem mihi servaretis moniti, tamen a me defeceritis. — Vers. 7. *Onere,* ab Ægyptiis imposito.

Cophino, quo lutum et lateres gestabant. — Vers. 7. *Latibulo tonitru*, pro : *secreto nubis tonantis*. Maxime ostendit Deus suam potentiam excitata tempestate. *Rixæ* : conf. *Exod.* XVII, 7. — Vers. 9. Ante hunc vers. Hengstenberg intelligi vult : *Tunc*, vel ibi, *tibi dicebam : Audi*, etc. — Vers. 11. Hengstenb. *ego sum Jova, Deus tuus*, etc. *Late aperi*, etc., i. e. copiosissime desideriis tuis satisfaciam. — Vers. 16. *Tempus* pro statu felici. — Vers. 17. *Adeps tritici* est optimum triticum. *Mel ex petra* est id, quod apes silvestres in cavernis petrarum mellificant, quod mel delicatius eo, quod dabant apes domesticæ, fuisse vel creditum esse videtur. Non male tamen Hengstenberg, coll. *Deut.* XXXII, 13, putat *mel de petra* esse illud, quod divino beneficio ex ipsis petris profluit, atque hac locutione intelligi in genere eximia Dei beneficia.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem pro torcularibus, Psalmus ipsi Asaph.

Quid sit *pro torcularibus*, diximus in explicatione Psalmi VIII; hoc solum addendum videtur hoc loco, non esse probabile quod Theophylactus scribit ad cap. VII S. Joannis, hunc Psalmum inscribi *pro torcularibus*, quod in eo gratiæ agantur Deo pro collectione uvarum, et aliorum fructuum, quæ fit in mense septembri. Hoc, inquam, non est probabile, quoniam in toto Psalmo, ut etiam annotavit S. Augustinus, nulla fit mentio collectionis uvarum, aut aliorum fructuum. Deinde non solum hujus Psalmi, sed etiam Psalmi octavi et octogesimi tertii titulus est, *pro torcularibus*, in quibus Psalmis nulla mentio fit septembris, aut collectionis uvarum. His ergo omissis, argumentum est cohortatio ad festos dies rite celebrandos : et simul commemoratio beneficiorum Dei, ob quæ dies festi celebrantur; et reprehensio negligentiæ et ingratitudinis Hebræorum. In quibusdam codicibus additur ad titulum, *quinta Sabbati*, sed in hebraicis codicibus, et in correctioribus græcis et latinis non habetur.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. EXULTATE DEO ADJUTORI NOSTRO, JUBILATE DEO JACOB.

Hortatur Propheta ut, cum Deum laudamus, cum magna cordis lætitia id agamus : « hilarem enim datorem diligit Deus, » ut ait Apostolus in II *Cor.* IX; et si hilarem datorem, multo magis hilarem laudatorem. Hilaritas autem cordis ex desiderio et amore nascitur; proinde qui cum acedia psallit, et qui divinum officium, non dulce canticum, sed grave onus judicat, indicat se parum amare, cui psallit. « Exultate, inquit, Deo adjutori nostro, » id est, cum exultatione laudate Deum, qui potens est et fortis ad nos in omnibus rebus juvandos. « Jubilate Deo Jacob, » id est, magna et læta voce canite laudes Dei nostri. In hebræo pro *adjutori nostro*, est עוזנו, *fortitudini nostræ*, sed idem est sensus : nam fortitudinem Dei celebramus, quam in nostro auxilio quotidie experimur.

Hilarem laudatorem diligit Deus.

Vers. 2. 2. SUMITE PSALMUM, ET DATE TYMPANUM, PSALTERIUM JUCUNDUM CUM CITHARA.

Hortatur ut non solum voce, sed etiam instrumentis musicis Deum celebremus, quod etiamsi ad litteram de corporalibus instrumentis intelligitur, tamen in novo Testamento præcipue intelligi debet de sonitu bonorum operum, quæ verbis laudatoriis quasi ex altera parte respondere et consonare debent. S. Augustinus exponit prima verba, quasi sacerdotes dicant plebi : « Sumite psalmum » a nobis, « et date nobis tympanum, » id est, sumite a nobis spiritualia, et date nobis carnalia. Sed quanquam id justissimum sit, et confirmatum ab Apostolo I *Cor.* IX : « Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus; » tamen hoc loco secundum litteram, « sumite psalmum, et date tympanum, » iisdem personis dicitur, Levitis videlicet, quorum officium erat canere psalmos, et pulsare tympana, psalteria et citharas. Itaque « sumite psalmum, » significat : Assumite psalmum, et incipite canticum : « date tympanum; » significat : Proferte tympanum, et incipite pulsationem; nec solum tympanum, sed etiam psalterium et citharam proferte, et jucunde pulsate. In hebræo legitur inverso ordine : *Citharam jucundam cum psalterio*, pro quo græci et latini habent : « Psalterium jucundum cum cithara, » sed in sensu nulla diversitas est. Illud, *jucundum*, videtur opponi sono gravi et rudi tympanorum; psalterium enim et cithara jucunde et dulciter sonant, tympanum aspere et incondite.

Levitarum officium Psalmos canere.

3. BUCCINATE IN NEOMENIA TUBA, IN INSIGNI DIE SOLEMNITATIS VESTRÆ. Vers. 3.

Explicat, quo tempore sit præcipue jubilandum, et ait : « Buccinate in neomenia tuba, » id est, initio mensis, quod græce dicitur νεομηνία quasi *nova luna*, quia in novilunio Hebræi incipiebant

menses, et festa celebrabant. « In insigni die solemnitatis vestræ, » id est, « buccinate in neomenia, » quæ est insignis dies solemnitatis vestræ. Disputant hoc loco tractatores, an Propheta hoc loco loquatur de omnibus neomeniis, an de neomenia septembris : nam omnes neomeniæ, id est, omnia initia mensium lunarium erant dies festi apud Hebræos, et in illis clangebatur tubis, ut habetur in lib. *Num.* cap. x; tamen neomenia septembris erat celeberrima omnium, quia in eam diem incidebat festum Tubarum, ut habetur *Levit.* xxiii, *Num.* xxix. Qui volunt Prophetam loqui de sola neomenia septembris, nituntur potissimum sequentibus verbis : « In insigni die solemnitatis vestræ. » Ubi videtur restringi nomen neomeniæ ad unam neomeniam insignem et solemnem, in qua potissimum erat usus tubarum, quæ sine dubio erat neomenia septembris, quæ dicitur *Num.* xxix : « Dies clangoris et tubarum; » et *Levit.* xxiii, dicitur « sabbatum memoriale, clangentibus tubis celebrandum, et vocandum sanctum, » atque in eo ab omni opere servili esse vacandum. Qui autem existimant Prophetam loqui de neomenia cujusque mensis, dicunt verba sequentia : « In insigni die solemnitatis vestræ, » non intelligi de neomenia, sed de aliis festis, ut Pascha, Pentecoste, Tabernaculorum, et aliis, ut sensus sit : « Buccinate in neomenia, » et buccinate etiam tuba in omni alia « insigni die solemnitatis vestræ. » Res est parvi momenti : tamen prior sententia mihi probabilior videtur, quoniam ut plurimum in Psalmis, quod passim observat S. Augustinus : posterior pars versiculi repetit, aut declarat partem priorem. Quod attinet ad verba, illud, *in insigni*, hebraice est בכסה, quod proprie significat, *in operimento*, sive *tegmine*, vel, ut alii dicunt, *in tempore constituto*, sive *solemni*, et ad verbum sic verti posset hæc sententia : *Buccinate in neomenia tuba, in tempore solemni ad diem festum vestrum:* quod idem est cum eo, quod vertunt Septuaginta, quantum ad sensum attinet; idem enim est, *in insigni die festivitatis*, et *in tempore solemni ad diem festum*, nisi quod in hebræo est prima persona pronominis, in græco et latino est secunda. Nam in hebræo est, חגנו, *solemnitatis nostræ;* in græco, *vestræ*. Sed utrumque est verum, et fortasse Septuaginta legerunt in secunda persona, etiam in hebræo : advertimus enim non raro aliter legisse hebraicum textum Septuaginta Interpretes, quam nunc habeatur in nostris libris.

Initia omnium mensium erant Hebræis festa.

Vers 4. 4. QUIA PRÆCEPTUM IN ISRAEL EST, ET JUDICIUM DEO JACOB.

Vers. 5. 5. TESTIMONIUM IN JOSEPH POSUIT ILLUD, CUM EXIRENT DE TERRA ÆGYPTI : LINGUAM, QUAM NON NOVERAT, AUDIVIT.

Reddit rationem cur oporteat cum exultatione cantare, et instrumenta musica pulsare in die festo : quia videlicet hoc Deus ipse mandavit quando eduxit populum de captivitate Pharaonis. Vult enim Deus, qui nulla re indiget, hoc tributum laudis et memoriæ beneficiorum suorum. « Quia, inquit, præceptum in Israel est, » id est, psallere, et tympana cum aliis instrumentis pulsare oportet in signum lætitiæ et gratiarum actionis, quia hoc præcepit Deus populo suo Israel; et hoc præceptum habetur, et conservatur in Israel, id est, in populo Dei, qui a parente dicitur Israel. « Et judicium Deo Jacob; » idem repetit aliis verbis : idem enim est *præceptum;* et *judicium* hoc loco, ut etiam in *Psalm.* xviii et cxviii, et alibi. Idem quoque est *Israel* et *Jacob*, ait igitur : « Et judicium Deo Jacob, » id est, et hoc ipsum est decretum, quod servandum est a populo Jacob erga Deum suum. « Testimonium in Joseph posuit illud, cum exiret de terra Ægypti. » Idipsum secundo repetit cum additione temporis; idem enim intelligitur per Israel, per Jacob et per Joseph, populus videlicet Dei, qui totus constabat ex filiis Jacob et Joseph, ut supra diximus in *Psalm.* lxxvi et *Psalm.* lxxix. Idem quoque est præceptum, judicium et testimonium, ut dictum est in *Psalm.* xviii et cxviii. « Posuit, inquit, testimonium in Joseph, » id est, constituit hoc præceptum in populo suo, qui Joseph dictus est a Patriarcha Joseph, qui pater fuit naturalis duarum tribuum, et pater protectione et providentia in Ægypto omnium filiorum Israel. Posuit autem hoc præceptum Deus in populo suo, quando eduxit eum de Ægypto, siquidem omnia præcepta, et hoc unum cum cæteris data sunt a Deo per Mosem in deserto, paulo post egressionem de Ægypto, ut notum est ex lib. *Levit.* et *Num.* « Linguam, quam non noverat, audivit. » Hæc pars ultima versiculi duobus modis exponi solet. Prior expositio est veterum scriptorum, Hieronymi, Augustini, Theodoreti, Euthymii et aliorum, quod per linguam, quam non noverat populus Dei, intelligatur vox audita de monte Sina : non enim audierat unquam antea populus vocem Dei loquentis; et spiritualiter intelligitur vox Evangelii, quam incipiunt audire et credere, qui exeunt de Ægypto, et serio convertuntur ad Deum. Posterior expositio est aliquorum recentiorum, quod per vocem quam non audierat, intelligitur lingua Ægyptiaca, ut sensus sit : « Linguam, quam non noverat, audivit, » id est, populus Dei in Ægypto, unde per gratiam Dei eductus fuit, « linguam, quam non noverat, audivit; » ac per hoc cum barbaris ignotæ linguæ conversatus est. In hebræo habetur in prima persona, « linguam, quam non noveram, audivi. » Sed credibile est Septuaginta Interpretes legisse in tertia persona, et sic fuisse in antiquis codicibus.

Joseph pater filiorum Israel.

Vers. 6. 6. DIVERTIT AB ONERIBUS DORSUM EJUS, MANUS EJUS IN COPHINO SERVIERUNT.

Hoc est alterum beneficium Dei erga Hebræos in exitu eorum de Ægypto. Siquidem Ægyptii Hebræos cogebant serviliter laborare in operibus

duris laterum faciendorum et coquendorum, ut perspicuum est ex lib. *Exod.* cap. I, II et VIII. Ait igitur : « Divertit ab oneribus dorsum ejus, » id est, Deus divertit ab oneribus dorsum Israel, sive Jacob, sive Joseph, id est, dorsum populi sui, liberans eum ab oneribus duris luti et laterum, quibus opprimebatur ab Ægyptiis. « Manus ejus in cophino servierunt, » id est, divertit Dominus ab oneribus dorsum populi sui, cujus populi manus longo tempore in gestandis cophinis plenis luto, vel lateribus servierunt. In hebræo habetur in prima persona, *diverti* ab onere dorsum ejus : et quamvis sensus idem sit, sive loquatur Propheta, sive Deum loquentem introducat : tamen omnino credibile est, in codicibus antiquis, quos habuerunt Septuaginta Interpretes, fuisse in tertia persona : nulla enim est ratio, cur vertere voluerint aliter quam in textu invenerint. Illud autem *in cophino servierunt*, in hebræo est, *a cophino recesserunt.* Sed manifesta est ratio diversitatis ob unius litteræ similitudinem : nam Septuaginta legerunt תעבודנה, quod est *servierunt ;* et nunc legitur, תעבורנה quod est *recesserunt :* sunt enim litteræ simillimæ.

Vers. 7. 7. IN TRIBULATIONE INVOCASTI ME, ET LIBERAVI TE; EXAUDIVI TE IN ABSCONDITO TEMPESTATIS : PROBAVI TE APUD AQUAM CONTRADICTIONIS.

Ab hoc versiculo usque ad finem vicissim commemorat Deus beneficia sua in populum, et ingratitudinem populi in Deum. « In tribulatione invocasti me, et liberavi te, » id est, dum in Ægypto tribulationem gravissimam patereris, invocasti me, et liberavi te, educens de terra illa, et liberans de durissima servitute. « Exaudivi te in abscondito tempestatis, » id est, exaudivi te non solum cum timeres iram Pharaonis, sed etiam cum timeres tempestates et plagas, quibus percussi Ægyptum : tunc enim abscondi te, et protexi, ne plagæ illæ tibi nocerent. Vel, ut alii volunt, « exaudivi te, » cum transisses per mare Rubrum, et Pharao cum curribus suis et equitibus te sequeretur, ego latens in columna nubis et ignis excitavi tempestatem in mari, et subverti rotas curruum Pharaonis, et universum exercitum interfeci. Itaque illud, « in abscondito, » potest referri tum ad populum absconditum a Deo tempore tempestatis, tum etiam ad ipsum Deum absconditum in columna nubis, et invisibiliter pugnantem cum Pharaone et exercitu ejus. « Probavi te apud aquam contradictionis, » id est, post hæc tam magna beneficia tentavi te per aquæ penuriam, ut explorarem fidem et patientiam tuam : sed inveni te impatientem et infidelem. Scribitur hæc historia *Exod.* XVII et *Num.* XX, ubi Deus permisit ad modicum tempus, ut populus aquæ penuria laboraret, et populo murmurante, et verso in seditionem, Deus ex petra eduxit aquas largissimas. Vocata est autem aqua illa contradictionis, quoniam propter aquam populus contradicere cœpit Mosi, atque ejus imperium detrectare.

8. AUDI, POPULUS MEUS, ET CONTESTABOR TE; Vers. 8.
ISRAEL, SI AUDIERIS ME, NON ERIT IN TE DEUS RECENS, NEQUE ADORABIS DEUM ALIENUM.

9. EGO ENIM SUM DOMINUS DEUS TUUS, QUI Vers. 9.
EDUXI TE DE TERRA ÆGYPTI : DILATA OS TUUM, ET IMPLEBO ILLUD.

Refert Propheta in persona Dei, quam æquas conditiones Deus populo suo proposuerit, et quam amplas pollicitationes addiderit, si pactis conventis stare voluisset. In quo apparet ineffabilis benignitas Dei. « Audi, » inquit, tu gens hebræa, quæ es « populus meus, » et palam admonebo te, sive testatum faciam tibi quid a te requiram, et quid tibi redditurus sim. « Israel, si audieris me, non erit in te Deus recens, » id est, si me audire, et mihi obedire volueris, hoc a te requiro, hoc in primis tibi mando, « ut non sit apud te Deus recens, » id est, Deus, quem non coluerunt patres tui, sed recens introductus. Sic enim hoc explicatur in cantico Mosis, *Deuteron.* XXXII. Vere tamen scribit S. Augustinus omnes deos falsos esse deos recentes, quia non sunt æterni nec sine principio, sed nuper in officina sculptoris effecti, vel in cerebro humanæ vanitatis formati. « Neque adorabis Deum alienum : » est declaratio, vel repetitio ejusdem rei : dicuntur enim dii aliarum gentium, quos non coluerunt Patriarchæ Hebræorum. « Ego enim sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti. » Optima ratio, cur non debeat gens Judaica colere deos alienos, quoniam, inquit : « Ego sum Dominus Deus tuus, qui redemi te de captivitate, » ac transtuli a servitute Pharaonis ad servitutem meam. Quæ ratio multo etiam magis convincit christianos, non debere colere deos alienos : quia Deus verus atque æternus, non solum nos cum cæteris creavit, sed per Christum filium suum liberavit de captivitate diaboli, et transtulit in regnum filii dilectionis suæ. « Dilata os tuum, et implebo illud. » Hæc est promissio amplissima Dei cultoribus suis, quæ sumpta est a metaphora cibi. « Dilata, » inquit, quantum potes, « os, » et fauces desiderii tui, quia replebo cibo suavissimo famem tuam. Hanc promissionem solus Deus implere potest. Quidquid enim creatum nobis detur, non satiat, neque explere potest appetitum cordis humani. Sola Dei visio, atque fruitio, quæ bonum est infinitum, et omnia omnino bona comprehendit, satiare nos poterit. Recentiores referunt hunc versiculum ad orationem, ut sensus sit : « Aperi os tuum, » et pete quod vis, et implebo petitionem tuam. Sed veteres, SS. Hieronymus, Augustinus, Theodoretus et Euthymius referunt ad cibum, ut exposuimus, et vere *dilatare os*, et *implere os*, ad comestionem potius pertinent, quam ad locutionem. Sensus autem idem est.

Omnes dii falsi sunt recentes.

Solus Deus appetitum cordis humani satiare potest.

Vers. 10. 10. ET NON AUDIVIT POPULUS MEUS VOCEM MEAM, ET ISRAEL NON INTENDIT MIHI.

Queritur nunc Deus de ingratitudine populi sui, quod tam æquis conditionibus non acquieverit. Et mirum est valde, quod cum in terris servuli ambiant gratiam Domini sui, et pro magno beneficio reputent, si cum eis Dominus loqui, vel eos respicere dignetur; Israel tamen, id est, pulvis et cinis, Deum deorum audire, et in eum intendere dedignetur. Sed vere dixit in Evangelio *Luc.* XVI, Dominus : « Prudentiores esse filios hujus sæculi filiis lucis in generatione sua. » Vox hebraica pro eo, quod nos habemus, *non intendit mihi*, habet, *non voluit me*, id est, rejecit me, contempsit me, in me respicere non est dignatus.

Vers. 11. 11. ET DIMISI EOS SECUNDUM DESIDERIA CORDIS EORUM, IBUNT IN ADINVENTIONIBUS SUIS.

Horrendum supplicium quando peccatum est pœna peccati.

Horrendum, sed justissimum flagellum minatur Deus contemptoribus suis, ut videlicet fiat eis peccatum pœna peccati, id est, sinantur in peccato semper graviora prolabi, donec ad profundum malorum deveniant, hoc est, quod dicit Apostolus *ad Rom.* I : « Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum ; » et paulo post : « Tradidit illos in passiones ignominiæ ; » et iterum : « Tradidit illos in reprobum sensum, ut faciant quæ non conveniunt. » Hæc est illa obduratio cordis, de qua dicit Ecclesiastes cap. VII : « Considera opera Dei, quia nemo potest corrigere, quem ille despexerit. « Et dimisi , » inquit, eos secundum desideria cordis eorum, » id est, permisi ut ambularent et operarentur juxta concupiscentias suas; non dedi eis, ut filiis, disciplinam; sed ut alienos dimisi ut præcipitarentur et colliderentur. « Ibunt in adinventionibus suis, » id est, sequentur non semitas patrum suorum, non vias rectas legis meæ, sed cogitationes cordis sui in cultu deorum, quos humana curiositas adinvenit; et in omni genere turpitudinis vitiorum quibus corrumpi solet humana natura, cum Dei lumine non dirigitur, et Dei dextera non tenetur, et Dei efficaci gratia non juvatur.

Vers. 12. 12. SI POPULUS MEUS AUDISSET ME, ISRAEL SI IN VIIS MEIS AMBULASSET.

Vers. 13. 13. PRO NIHILO FORSITAN INIMICOS EORUM HUMILIASSEM : ET SUPER TRIBULANTES EOS MISISSEM MANUM MEAM.

Iterum redit ad promissiones per modum optantis, ut ostendatur innata Deo nostro misericordiæ affluentia. Vere enim Deus noster « Pater misericordiarum est, et Deus totius consolationis, » ut ait Apostolus II *Cor.* I. Nam ubi legimus : « Si populus meus audisset me, » in hebræo est, לו *lu*, quæ est particula optantis : « *utinam* populus meus audisset me ! » Sed quia in Deum proprie non cadit talis affectio, et est ea metaphorica locutio, Septuaginta Interpretes verterunt : « Si populus meus audisset me, et in viis meis, » id est, in legibus meis, « ambulasset. Pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliassem, » id est, facillime et celerrime omnes hostes populi mei, qui nunc eum tantopere vexant, humiliassem et dejecissem, ut caput attollere non valerent. « Et super tribulantes eos misissem manum meam, » id est, quia super persecutores populi mei misissem manum potentiæ meæ, atque eos contrivissem. Illud, *pro nihilo*, in hebræo est, כמעט, *quasi modicum*, vel, ut S. Hieronymus vertit, *quasi nihilum*. Et sensus est, Deo non esse difficile debellare quoslibet inimicos, quoniam omni humana potentia quasi nihil est coram Deo, ac per hoc potest facillime et velocissime id agere, quia nihil ei resistit. Itaque illud, *pro nihilo*, exponendum est, ac si nihil essent omnes inimici; ita eos humiliassem. Illud, *forsitan*, non habetur in hebræo, sed additum est a Septuaginta declarationis gratia, ut intelligeremus Deum non necessario, sed libere agere, et posse pro arbitrio, si velit, non agere.

Deus non agit necessario, sed libere.

14. INIMICI DOMINI MENTITI SUNT EI, ET ERIT TEMPUS EORUM IN SÆCULA. Vers. 14.

Hic jam loquitur Propheta, et confirmat quod Deus dixerat : « Et non audivit populus meus vocem meam ; » proinde per inimicos intelligit Judæos, qui ex filiis inimici facti sunt, ac tunc præsertim cum Christum negaverunt coram Pilato, regem suum esse, de qua re Daniel cap. IX, diserte ait : « Et non erit ejus populus, qui eum negaturus est. » Ita exponunt omnes veteres, Hieronymus, Augustinus, Theodoretus, Euthymius et alii. Recentiores nonnulli cum Rabbinis exponunt de inimicis Judæorum : sed nos malumus Patres nostros, quam Rabbinos sequi. Ait igitur : « Inimici Domini, » id est, Judæi rebelles et increduli, « mentiti sunt ei, » quia promiserunt, ad radices montis Sinai, se facturos omnia quæ Dominus imperasset, *Exod.* XXIV : « Omnia verba, inquiunt, quæ locutus est Dominus, faciemus, » et tamen nihil eorum opere compleverunt. Ex hebræo posset etiam verti, *negaverunt ei*, vel *eum*; sed rectissime etiam vertitur, *mentiti sunt ei*. « Et erit tempus eorum in sæculum, » id est, et erit tempus defectionis et rebellionis eorum in sæcula, quia vix in fine mundi reliquiæ Judæorum convertentur; vel, juxta S. Augustinum, erit tempus supplicii eorum in sæcula, quia ignis gehennæ non exstinguetur. Theodoretus et Euthymius notant apud Syros per tempus interdum significari supplicium, sive calamitatem : quod S. Augustini expositionem confirmat.

15. ET CIBAVIT EOS EX ADIPE FRUMENTI, ET DE PETRA MELLE SATURAVIT EOS. Vers. 15.

Hic notatur maxima Judæorum ingratitudo, qui mentiti sunt Domino, cum tantis eos benefi-

ciis affecisset. Possunt autem hæc verba referri ad manna, quod pluebat Judæis in deserto, et aquam, quæ in eodem deserto scaturivit de petra; nam cibus ille recte dicitur adeps frumenti, quia erat panis Angelorum, ut dicitur in *Psalm.* LXXVII; et habebat omnem saporem, ut dicitur *Sap.* XVI. Mel de petra non absurde dicitur aqua illa, quam de petra Moses eduxit, quia, ut Theodoretus dicit, sitientibus Hebræis instar mellis videbatur. Potest tamen etiam referri totus hic versiculus ad ubertatem tritici, vini et olei, quæ erat in terra promissionis, quamvis magna ex parte montuosa et saxosa esset. Sic enim scribit Moses, *Deuteron.* XXXII : « Constituit eum super excelsam terram, ut comederet fructus agrorum, ut sugeret mel de petra, oleumque de saxo durissimo. » Ubi per *fructus agrorum* intelligitur præcipue frumentum, de quo paulo infra dicit : « Et hircos cum medulla tritici. » Per *mel de petra* intelligitur mel ipsum, quod apes in cavernis petrarum producebant, nec non ficus, uvæ, et reliqua dulcia quæ in montibus illis petrosis gignebantur. Sed adeps frumenti, et mel de petra multo pretiosiora sunt apud christianos, quibus adest sub specie panis corpus Redemptoris, et mel sapientiæ cœlestis de petra, quæ idem Christus est; et tamen non pauci post abrenuntiationem diabolo, et pompis, et operibus ejus factam in baptismo, mentiuntur Deo revertentes ad ea, quibus renuntiaverant; et post gustatum panem de cœlo, et mel de petra, revertuntur, ut canes immundi, ad vomitum suum. Qui timere debent æternitatem futuri supplicii, ignis, qui non exstinguitur, et vermis, qui non moritur.

Sacra Eucharistia est adeps frumenti, et mel de petra.

PSALMUS LXXXII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — *Psalmus Asaph.*	V. S. H. — *Canticum* [*h. Psalmus*] *Asaph.*
1. Deus stetit in synagoga deorum : in medio autem deos dijudicat.	Deus stetit in cœtu Dei : in medio deos judicat.
2. Usquequo judicatis iniquitatem, et facies peccatorum sumitis?	Usquequo judicatis iniquitatem, et facies impiorum suscipitis? SEMPER
3. Judicate egeno et pupillo : humilem et pauperem justificate.	Judicate pauperi et pupillo, egeno et inopi juste facite.
4. Eripite pauperem, et egenum de manu peccatoris liberate.	Salvate inopem et pauperem : de manu impiorum liberate.
5. Nescierunt, neque intellexerunt; in tenebris ambulant : movebuntur omnia fundamenta terræ.	Non cognoscunt, nec intelligunt, in tenebris ambulant : movebuntur omnia fundamenta terræ.
6. Ego dixi : Dii estis, et filii Excelsi omnes.	Ego dixi, Dii estis vos, et filii excelsi omnes vos.
7. Vos autem sicut homines moriemini, et sicut unus de principibus cadetis.	Ergo quasi Adam moriemini, et quasi unus de principibus cadetis.
8. Surge, Deus, judica terram, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus.	Surge, Deus, judica terram, quoniam tu hæreditabis in omnes gentes.

Argumentum. — Invehitur Psalmus in judices, seu principes Israelitarum injustos, ut *Ps.* LVIII. Alii principes eorum populorum, quorum dominatione oppressi fuerunt Israelitæ tempore exsilii Babylonici, perstringi putant, existimantes de principibus Israelitarum quominus cogites obstare vers. 1, 5, 7, 8; qui tamen revera non obstant. Hengstenberg carmen sub Davide edi potuisse putat; sed melius illud ad tempora sive Hiskiæ, sive Josaphati regis referas, qui reges cultum et judicia restituerunt.

1. Carmen Asaphi.

Deus se sistit in cœtu Dei,
in medio deorum jus dicit.
2. « Quousque judicabitis prave,
et vultum improborum accipietis?

3. Judicate tenuem et orphanum,
afflictum et egenum sui juris compotem facite
4. Liberate tenuem et pauperem,
e manu improborum eripite. »
5. Non sapiunt et insaniunt,
in tenebris incedunt,
moventur omnia fundamenta terræ.
6. « Ego quidem dixi : Dii estis,
et filii Altissimi omnes vos.
7. Verum ut homo (vulgi) moriemini,
atque ut unus principum cadetis. »

8. Surge, Deus, judica terram :
nam tu possides (ut dominus) omnes gentes.

NOTÆ.

Vers. 1. *Cœtus Dei*, est publicum judicium, cui Deus præesse putabatur, *Exod.* XXI, 6; XXII, 7, 8, 21. Juxta Hengstenberg, *cœtu Dei* significatur populus Israeliticus, a Jova in peculium electus. *Dii* sunt principes judicium exercentes, ut qui Deum repræsentant; de *angelis* quominus cogites, impedit vers. 6. Veteres non pauci *Dei* collect. acceperunt. — Vers. 2. *Accipietis*, propr. *attolletis*, eorum rebus favendo. — Vers. 5. *Sapiunt*, leges cognoscunt. *Moventur*, etc., i. e. ob inscitiam magistratuum ruinam minatur respublica. Aliis *fundamenta terræ* sunt ipsi magistratus : non male. Hunc versum quoque a Deo edici putat Hengstenberg, et quidem contemptim in 3 persona. — Vers. 7. Vos manent eadem sors, quæ cæteros mortales, sive ignobili loco, sive nobili natos.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXXI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus Asaph.

Argumentum hujus Psalmi est exhortatio ad judices, ut juste judicent. Sed ut majorem efficaciam habeat exhortatio, inducitur Deus summus judex increpans judices minores.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DEUS STETIT IN SYNAGOGA DEORUM, IN MEDIO AUTEM DEOS DIJUDICAT.

Judices quid maxime deberent considerare? Pronuntiat S. Propheta Deum semper adesse, cum judices sententias ferunt, et de ipsis eorum sententiis judicare, rectæne an iniquæ sint. Quod certe multum prodesset judicibus, si serio cogitarent, in conspectu summi Judicis omnes causas judicari. « Deus, inquit, stetit, » id est, semper assistit præsens invisibili majestate, « in synagoga deorum, » id est, in conventu et consessu judicum, dum causas populi judicant; et dum illi judicant populos, Deus « in medio eorum » præsens assistens « judicat ipsos judices. » Hic sunt aliqua dubia breviter dissolvenda. Primum est, quia in hebraico textu ubi dicitur : *Deus stetit*, vox *Deus* est אלהים *Elohim*, quæ est numeri multitudinis, et significat *deos*, sive *judices*; vox autem *deorum*, cum dicitur *in synagoga deorum*, est numeri singularis, אל *El*, et significat *Deum*. Quare videntur Septuaginta Interpretes non recte vertisse : *Deus stetit in synagoga deorum*. Respondetur *primo*, fieri posse ut verba illa in nostris codicibus sint transposita, et in codicibus antiquis fuerit in primo loco אל *El*, et novissimo אלהים *Elohim*, ut Septuaginta reddiderunt. *Secundo*, posse hunc locum hebraice ita legi : *Deorum stetit in synagoga Deus*; carent enim Hebræi casibus; tamen Septuaginta Interpretes, ut sensum clariorem redderent, vertisse : *Deus stetit in sy-*

nagoga deorum. *Tertio*, posse verti cum S. Hieronymo : *Deus stetit in synagoga Dei*, id est, in synagoga sua; tamen Septuaginta Interpretes vertisse, *in synagoga deorum*, quia synagoga Dei nihil est aliud, nisi conventus judicum a Deo constitutorum, quibus etiam nomen suum impertivit, quia communicavit cum illis auctoritatem judicandi, quæ est ipsius propria, dicente S. Jacobo cap. IV : « Unus est legislator et judex. » Neque obstat quod אלהים *elohim* sit numeri multitudinis : recipit enim usitate significationem numeri tum singularis, tum multitudinis. Alterum dubium est, cur dicatur in præterito, *Deus stetit*, et non potius, *Deus stat*. S. Augustinus quærit, si Deus stetit in synagoga deorum, quando id fuit? quando stetit? et non inveniens, quando Deus Pater steterit, refert hunc locum ad Deum Filium, qui in carne stetit in synagoga Scribarum et Pharisæorum. Sed non est necesse restringere hæc verba ad tempus Christi, cum hoc perpetuum sit, ut Deus semper assistat judicantibus; unde etiam sequitur : « In medio autem deos dijudicat; » vel, ut est in hebræo, ישפט, *dijudicabit*. Itaque illud, *stetit*, significat : Ab initio stare consuevit, sive constituit se præsentem. Et quia Deus non mutatur, sicut ab initio stetit, ita semper stat, et stabit, et semper judicabit. Tertia dubitatio cur dicit, « stetit, » et non potius « sedit? » Judicis enim sedere est, non stare. Sed facilis est responsio : nam vox illa, *stetit*, non significat hoc loco stare, ut distinguitur contra sedere, sed adesse, ut distinguitur contra abesse, et præsertim hoc significat vox hebraica, יצב *iatsab*, ut perspicuum est ex lib. *Judic*. cap. III, 22; nam ubi legimus : « Infixit sicam in ventrem ejus tam valide, ut capulus sequeretur ferrum in vulnus, » in hebræo est, *ut sequeretur, quod stetit post ferrum*, ubi describitur capulus, qui est in gladio post ferrum, quo loco vox *stetit*, quam etiam hic habemus, non significat *stare*, id est *non sedere*, sed *adesse*, vel *manere*.

Vers. 2. 2. Usquequo judicatis iniquitatem, et facies peccatorum sumitis?

Frequentissimum crimen judicum est personarum

Utrum hæc dicantur a Propheta, qui reprehendit judices, propterea quod non cogitent Deum assistere judiciis ipsorum, et ideo injuste judicent; an potius dicantur a Deo, qui assistens judicantibus, et sententias eorum diligenter examinans, arguit malos judices de præcipuo et frequentissimo eorum crimine, videlicet de acceptione personarum, ob quam plerumque injuste judicant, incertum est; sed sive Propheta, sive Deus hæc dicat, divina reprehensio est, quia per os Prophetæ Spiritus Sanctus sine dubio loquebatur : et quia raro accipitur persona hominis pauperis et justi, frequentissime autem persona divitis et injusti; et ideo de hac acceptione potissimum eos reprehendit : « Usquequo, inquit, judicatis iniquitatem, » id est, quamdiu perseverabitis in hoc peccato inique judicandi? et addit causam præcipuam iniquorum judiciorum dicens : « Et facies peccatorum sumitis, » id est, quia facies, sive personas peccatorum accipitis; hinc enim oriuntur iniqua judicia, quia judices non attendunt ad merita causæ, sed ad gratiam hominum divitum et potentium, qui hoc ipso peccatores sunt, quod cupiant a judicibus gratiam suam justitiæ anteponi. Porro sumere faciem alicujus in judicio, nihil est aliud, nisi talem sententiam ferre, non qualem justitia exigit, sed quam requirit amicus, vel benefactor, vel cognatus. Et hoc idem est respicere in faciem hominis, non in regulam justitiæ.

3. Judicate egeno et pupillo, humilem et pauperem justificate. Vers. 3.

Reprehendit Deus, sive Propheta primo loco vitium acceptionis personarum : nunc secundo addit vitium oppressionis pauperum, quos judices opprimunt, tum quando differunt eis justitiam facere, tum quando damnant eos injuste, ut adversariis potentioribus non displiceant. « Judicate, inquit, egeno et pupillo, » id est, causam pauperis, et præsertim pupilli libenter admittite, diligenter discutite, sollicite expedite, ne cogantur bona sua litigando consumere. « Humilem, » id est, hominem abjectum atque afflictum, « et pauperem justificate, » id est, absolvite, et justum declarate. Hoc tamen intelligitur si vere justus sit, scriptum est enim *Levit*. XIX : « Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis; juste judica proximo tuo. » Sensus igitur non est, ut semper pro paupere, sive in favorem pauperis judicetur; sed ut quando pauper justus est, et injuste accusatur, judex efficiat ut justitia pauperis emineat, et non opprimatur potentia adversariorum.

4. Eripite pauperem, et egenum de manu peccatoris liberate. Vers. 4.

Judex quomodo suo officio satisfaciat?

Non satisfacit judex officio suo, si solum proferat justum judicium, nisi etiam cogat divites et potentes, ut pauperibus et egenis reipsa satisfaciant, sive restituendo ablata, sive resarciendo detrimenta, quæ ob calumnias et lites passi sunt. Ideo sive Deus, sive Propheta adjungit dicens : « Eripite pauperem, » videlicet de manu potentis, « et egenum » de manu ejusdem potentis « liberate. » Idem enim bis repetit more suo, ut res menti altius infigatur. Eripere autem pauperem de manu potentis, est sententiam adversus potentem pro paupere juste pronuntiatam executioni mandare, et reipsa efficere ut pauper nihil detrimenti a potentiore inimico patiatur. In hoc igitur potissimum deberent judices et principes potestatem suam demonstrare. Sic enim et gratiam Dei et benevolentiam populorum sibi compararent; sed quoniam ut plurimum id non faciunt, sequitur Propheta et dicit :

Vers. 5. 5. NESCIERUNT, NEQUE INTELLEXERUNT : IN TENEBRIS AMBULANT, MOVEBUNTUR OMNIA FUNDAMENTA TERRÆ.

Deplorat Propheta voluntariam cæcitatem judicum, ob quorum injustitias totus orbis terrarum conturbatur. Nam, ut Dominus dicit in Evangelio *Matth.* v : « Si sal evanuerit, in quo salietur ? » et alibi *Luc.* XI : « Si lux quæ in te est, tenebræ sint, ipsæ tenebræ quantæ erunt ? » Sic etiam dicere possumus, si apud eos, qui ex officio justitiam administrant, justitia non invenitur, ubi tandem invenietur ? nonne iniquitas omnia confundet ? « Nescierunt, inquit, neque intellexerunt, » id est, neque cognoverunt quid facti, neque intellexerunt quid juris esset in causa. Hoc enim interest inter duo verba hebraica, ידעו *iadehhu*, et יבינו *iabinu*, quæ hic habentur, quod inter *cognoscere* et *intelligere*, apud Latinos. Cognoscere latius patet, ut etiam ad notitiam sensuum pertineat, intelligere proprium est mentis et rationis, atque proprie dixit Propheta Isaias cap. I : « Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui ; » non autem proprie dixisset : « Intellexit bos possessorem suum et asinus præsepe domini sui. » Ex hac ignorantia judicum fit ut « in tenebris ambulent, » id est, errent in judicando, quomodo cæci errant inter ambulandum. Ex hoc autem errore et injustitia sequitur perturbatio et tumultus, seditio et defectio populorum ; quod significatur verbis sequentibus : « Movebuntur omnia fundamenta terræ, » id est, totus orbis terrarum turbabitur, et quasi fluctuabit, neque alia fuit causa, cur totum regnum Israel deficeret a rege David, nisi quia persuasit Absalon populo, regem Davidem non intendere causis cognoscendis, ut patet ex lib. II *Reg.* cap. XV. Cur autem judices permulti cæci sint, causam refert Scriptura, cupiditatem munerum, *Isai.* I : « Omnes diligunt munera, sequuntur retributiones, pupillo non judicant, et causa viduæ non ingreditur ad eos, » *Exod.* XXIII. Nec accipias munera, quæ excæcant prudentes, *Deut.* XVI : « Munera excæcant oculos sapientium ; » *Eccl.* XX : « Dona excæcant oculos judicum. »

Cur Judices permulti cæci sunt?

Vers. 6. 6. EGO DIXI : DII ESTIS, ET FILII EXCELSI OMNES.

Reprehendit hactenus Propheta, sive Deus ipse, judices acceptionis personarum, injustitiæ et ignorantiæ : nunc ostendit quam indigna sint hæc vitia eo sublimi honore, in quo Deus illos constituit. « Ego, inquit, dixi, » pronuntiavi, asserui : « Dii estis, et filii Excelsi omnes, » vos judices et principes terræ. Vocat autem filios Excelsi, vel comparans eos cum Angelis, qui apud Job, cap. I et XXXVIII, *Filii Dei* dicuntur ; vel ut ostendat judices non esse deos proprie, ut est verus et summus Deus, qui caret principio ; sed esse deos, quia filii Dei, id est, ab uno vero Deo, dii constituti, per participationem auctoritatis judicandi et jubendi. In Evangelio *Joan.* cap. X, Dominus hunc locum adducens dicit, vocari deos, « quia sermo Dei ad illos factus est. Si illos, inquit, dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, quem Deus sanctificavit, et misit in mundum, vos dicitis, quia blasphemas, quia dixi, Filius Dei sum ? » Sermonem Dei ad aliquem fieri est, Deum committere alicui officium aliquod. Sic enim dicitur : « Factum est verbum Dei ad prophetas, quos mittebat ad prædicandum. » Et *Luc.* III dicitur : « Factum est verbum Dei super Joannem Zachariæ filium in deserto ; » et mox adjungitur executio : « Et venit in omnem regionem Jordanis prædicans, » etc. Et quod Lucas dixit : « Factum est verbum Dei super Joannem, » Joannes cap. I explicuit, dicens : « Fuit homo missus a Deo cui nomen erat Joannes. » Atque hinc manifeste colligitur vis argumenti Christi : « Si illos dixit deos » Scriptura, « ad quos sermo Dei factus est, » id est, quos Deus misit ad aliquid faciendum, communicans illis auctoritatem suam ; quanto magis ego Filius Dei, et Deus dici possum, quem de cœlo Pater æternus misit in mundum cum plenaria potestate ? Neque ex hoc loco colligi debet omnes judices et principes habere a Deo immediate potestatem suam. Satis enim est, si eam habeant, vel immediate, ut habuit Moses in Testamento veteri, et S. Petrus in novo ; vel mediante consensu populi, ut habent reges et principes terræ, in quos transtulit populus auctoritatem suam, quam accepit a Deo jure naturæ : « Non enim est potestas nisi a Deo, » ut Apostolus scribit *ad Rom.* XIII.

Quid sit sermonem Dei ad aliquem fieri?

7. VOS AUTEM SICUT HOMINES MORIEMINI, ET SICUT UNUS DE PRINCIPIBUS CADETIS. Vers. 7.

« Ego, inquit, dixi, » quid estis dignatione Dei ; sed nunc addam, quid sitis vitio vestro : ex Dei munere dii estis, et angelis similes ; sed ex peccato, quod habetis ex primo homine, sicut cæteri « homines moriemini, » et ex proprio vestro vitio, quo abutimini potestate vobis tradita, « sicut unus de principibus » cœlestibus, id est, de angelis apostaticis, « cadetis, » et sic de summo gradu ad imum, de magna gloria ad extremam miseriam præcipitabimini. Illud, *sicut homines*, in hebræo est, *sicut Adam* ; et S. Hieronymus in *Commentario* exponit : Sicut primus homo mortuus est, ita et vos ejus filii secundum carnem peccatricem moriemini. Non potest tamen Septuaginta Interpretum versio improbari, quoniam vocabulum, « Adam, » ita proprium est primi hominis, ut etiam sæpe toti generi humano accommodetur. Illud autem, « sicut unus de principibus, » refertur ad diabolum, non solum a S. Hieronymo, sed etiam a S. Augustino, Theodoreto, Euthymio et aliis.

8. SURGE, DEUS, JUDICA TERRAM, QUONIAM TU HÆREDITABIS IN OMNIBUS GENTIBUS. Vers. 8.

Hæc Psalmi conclusio duplicem habet sensum :

unum, ut Propheta imploret auxilium Dei adversus injustitias principum et judicum terræ, ut videlicet ipse, qui est verus Dominus, et possessor totius orbis, emendet judicia hominum, puniat improbos judices, et pauperes oppressos sublevet juxta sapientiam et potentiam suam; alterum ut hæc sit prædictio per formam precationis, qua prædicitur adventus Messiæ, qui sicut hæreditabit orbem terræ, ita etiam judicabit terram justo judicio per suos administros, id est, fideles principes et reges, dum sæculum durat, et postea per se novissimo die. « Surge, Deus, judica terram, » id est, quandoquidem abutuntur judices potestate sua, tu Deus, summe judex, exurge, « et judica terram, » exercens judicia in ipsos judices, et liberans pauperes innoxios ab oppressione potentium iniquorum. « Quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus, » id est, quoniam possessio tua semper erit sicut fuit in omni humano genere. Non enim sic distribuis regna filiis hominum, ut tu supremam potestatem non semper retineas; vel, « surge, Deus » Christe, veni in terras, « judica terram, » vindica eam a potestate tenebrarum, trade eam ministris tuis fidelibus, quoniam tu « eris hæres universorum, » ut verus et naturalis Filius Dei. Et demum surge iterum, et veni de cœlo cum Sanctis tuis, et judica terram judicio ultimo, a quo nulla dari poterit appellatio; quia « hæreditabis in omnibus gentibus, » quando « omnes inimici tui subjecti erunt sub scabellum pedum tuorum, » ut dicitur in *Psalm.* CIX; et sublato omni principatu et potestate, tu solus pacifice cum Patre et Spiritu Sancto regnabis per omnem æternitatem.

PSALMUS LXXXIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — 1. *Canticum Psalmi Asaph.*	V. S. H. — *Canticum Psalmi Asaph.*
2. Deus, quis similis erit tibi? ne taceas, neque compescaris, Deus :	Deus, ne taceas tibi, ne sileas, et non quiescas, Deus.
3. Quoniam ecce inimici tui sonuerunt, et qui oderunt te, extulerunt caput.	Quia ecce inimici tui tumultuati sunt, et qui oderunt te, levaverunt [al. *elevaverunt*] caput.
4. Super populum tuum malignaverunt consilium, et cogitaverunt adversus sanctos tuos.	Contra populum tuum nequiter tractaverunt, et inierunt consilium adversus arcanum tuum.
5. Dixerunt : Venite, et disperdamus eos de gente, et non memoretur nomen Israel ultra.	Dixerunt : venite, et conteramus eos de gente, et non sit memoria nominis Israel ultra.
6. Quoniam cogitaverunt unanimiter : simul adversum te testamentum disposuerunt 7. tabernacula Idumæorum et Ismaelitæ :	Quoniam tractaverunt corde pariter : contra te fœdus pepigerunt. Tabernacula Idumææ et Ismaelitarum,
Moab et Agareni :	Moab et Agareni,
8. Gebal, et Ammon, et Amalec : alienigenæ cum habitantibus Tyrum.	Gebal et Ammon et Amalec : Palæstina cum habitatoribus Tyri.
9. Etenim Assur venit cum illis : facti sunt in adjutorium filiis Lot.	Sed et Assur venit [*h. junxit*] cum eis : facti sunt brachium filiorum Lot. SEMPER.
10. Fac illis sicut Madian et Sisaræ, sicut Jabin in torrente Cisson.	Fac illis sicut Madian, sicut [al. *et*] Sisaræ, sicut Jabin in torrente Cison.
11. Disperierunt in Endor : facti sunt ut stercus terræ.	Contriti sunt in En-Dor : fuerunt quasi sterquilinium terræ.
12. Pone principes eorum sicut Oreb, et Zeb, et Zebee, et Salmana, omnes principes eorum,	Pone [al. *pones*] duces eorum sicut Oreb, et Zeb, sicut [al. *et*] Zebee, et Salmana, omnes principes eorum.
13. qui dixerunt : Hæreditate possideamus sanctuarium Dei.	Qui dixerunt, possideamus nobis pulchritudinem Dei.
14. Deus meus, pone illos ut rotam, et sicut stipulam ante faciem venti.	Deus meus, pone eos ut rotam : quasi stipulam ante faciem venti.
15. Sicut ignis, qui comburit silvam, et sicut flamma comburens montes :	Quomodo ignis comburit silvam, et sicut flamma devorat montes.

16. Ita persequeris illos in tempestate tua : et in ira tua turbabis eos.

17. Imple facies eorum ignominia : et quærent nomen tuum, Domine.

18. Erubescant, et conturbentur in sæculum sæculi, et confundantur, et pereant.

19. Et cognoscant quia nomen tibi Dominus : tu solus Altissimus in omni terra.

Sic persequeris eos in tempestate tua, et in turbine tua conturbabis eos.

Imple facies eorum ignominia, et quærent nomen tuum, Domine.

Confundantur et conturbentur usque in sæculum [*h. æternum*] : et erubescant, et pereant.

Et sciant quia nomen tuum est Dominus solus tu : excelsus super omnem terram.

Argumentum. — Preces continet afflictæ, vel graviter saltem periclitantis reipublicæ, quæ omni ex parte petitur ab hostibus, qui ad eam exstirpandam conjurant, et omnes suas opes ad hoc conferunt ac conjungunt. Ewaldo et Maurero maxime est probabile, Nehemiæ tempore compositum esse hunc Psalmum, quo tempore nova Hebræorum respublica certatim a populis vicinis impetebatur, *Nehem.* IV : quo posito *Assur* (vers. 9) est Persia. Sed malo, cum Chaldæo interprete, carmen referre ad tempus Sennacheribi, et quidem ad id temporis punctum, quo ille dux populos vicinos in Judæos ad bellum concitabat. Cæterum strophæ quatuor : vers. 2-5, contra civitatem tuam, o Jova, conjurant hostes ; vers. 6-9, populi vicini ; vers. 10-13, fac illis, quemadmodum fecisti hostibus majorum nostrorum ; vers. 14-19, perde eos, ut intelligant, te Deum esse omnium potentissimum.

1. Canticum, carmen Asaphi.

2. Deus, ne silentium tibi *sit*,
ne sis surdus, neque sis quietus, o D
3. Nam ecce, hostes tui fremunt,
et osores tui attollunt caput.
4. Contra populum tuum callidum faciunt consilium,
et deliberant contra absconditos tuos (sub tua tutela).
5. Dicunt : « Agite, deleamus eos ; ne sint populus ;
non commoretur nomen Israelis amplius ! »

6. Nam consultant animo uno,
adversum te fœdus pangunt :
7. Tentoria Edom, et Ismaelitarum,
Moab et Hagræi,
8. Gebal, et Ammon, et Amalek,
Philistæus cum incolis Tyri.
9. Etiam Assur se jungit illis,
sunt brachio (auxilio) filiis Lot.

10. Fac illis, ut Midianitæ,
ut Siseræ, ut Jabino ad rivum Kischon :
11. *Qui* deleti sunt in Endor,
facti sunt *sicut* fimus super terram.
12. Fac eos, *puta* duces eorum, sicut Oreb et Zeb,
et sicut Zebach et Tsalmanna omnes unctos (principes) eorum ;
13. Qui dicunt : « Occupemus nobis
habitationes Dei (terram Israeliticam). »

14. Mi Deus, fac eos ut turbinem,
ut stipulam coram vento.
15. Ut ignis, *qui* absumit silvam ;
ut flamma, *quæ* incendit montes,

16. Ita persequere eos tempestate tua,
et procella tua conturba eos.
17. Imple facies eorum ignominia,
et quærant nomen tuum, o Jova.
18. Pudore adficiantur et conturbentur in perpetuum,
et erubescant et pereant.
19. Et intelligant quod tu, *puta* nomen tuum, Jova, solus es,
quia Altissimus es super omnem terram.

NOTÆ.

Vers. 2. Noli silens, surdus et otiosus spectator esse vexationum nostrarum. — Vers. 6. *Animo uno* : minus recte alii, *animo*, animose, summo studio, *inter se*. — Vers. 7. *Hagræi*, Arabes cum Israelitis trans Jordanem habitantes : cf. I *Chron.* v, 10 seqq. — Vers. 8. *Gebal*, Idumæorum gens. — Vers. 9. Filii Lot sunt Ammonitæ et Moabitæ. — Vers. 10. Cf. *Jud.* iv, vii, viii. — Vers. 12. Cf. *Jud.* vii, 25; viii, 5 seqq. — Vers. 13. *Qui*, ii de quibus vers. 7-9. — Vers. 15. Hunc versum cum præcedenti nectit Maurer, qui vertit, *ut ignem..... ut flammam*. — Vers. 17. *Quærant*, ut quæsivit Pharao. *Nomen tuum*, te. — Vers. 19. Maurer, *et intelligant te*, puta *nomen tuum, o Jova, solum esse Summum*, etc. Hengstenb. *et cognoscant quod tu nomine tuo*, facinoribus tuis, *Domine, solus es Altissimus*, etc.; vel,..... *Dominus es solus, Altissimus*, etc.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXXII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum Psalmi Asaph.

Hic est postremus Psalmus ex iis, qui inscribuntur Asaph. De Argumento tres invenio sententias. Recentiores volunt in hoc Psalmo describi orationem regis Josaphat adversus Moabitas, Ammonitas, et Idumæos, qui adversus eum conspiraverant, ut dicitur II *Paralip.* xx. Sed contra hanc sententiam facit, quod in hoc Psalmo non tantum nominantur tres illæ gentes, sed aliæ sex, vel septem. Theodoretus et Euthymius existimant hunc Psalmum continere bella gentium quæ erant in circuitu terræ promissionis adversus Judæos, qui redierant ex captivitate Babylonica. Sed neque illæ gentes tam multæ erant, quam multæ hic numerantur : solum enim II *Esdr.* iv, nominantur Ammonitæ, Arabes et Azotii. Probabilius est hæc omnia contigisse tempore Machabæorum, ut colligitur ex lib. I, cap. iii *Machab.* S. Augustinus omnino contendit hunc Psalmum intelligendum esse de bellis Antichristi adversus Ecclesiam, quæ sententia probabilissima videtur. Nam sine dubio cum Antichristo convenient omnes barbaræ nationes, ac præsertim Orientales Agareni et Ismaelitæ, a quibus Mahumetani originem ducunt. Sed quicquid sit de sensu historico, non potest, nec debet negari, quin præcipua intentio Spiritus Sancti ad Christum et Ecclesiam dirigatur.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. Deus, quis similis erit tibi? ne taceas, neque compescaris, Deus.

Precatur Deum Propheta in persona populi, ut quoniam ipse est potentior omnibus inimicis, non amplius dissimulet vindictam sumere de persecutoribus populi sui. « Deus, quis similis erit tibi? » id est, nemo tibi comparari poterit in potentia et robore, cum tu solus sis omnipotens : ideo « ne taceas, » id est, ne dissimules, neque compescaris, id est, ne te ipse mitiges, et compescas a sumenda vindicta, tu qui Deus es, cui nemo resistere potest. S. Augustinus satis apte ad Christum accommodat, qui in hoc mundo similis aliis hominibus videbatur; sed in die judicii nemo similis illi erit, quando apparebit « in gloria Patris sui, et sedebit in sede majestatis suæ, » ut habetur *Matth.* xxv. Qui etiam tempore passionis tacuit, « sicut Agnus mansuetus, » et compescuit ipse se, sed in die judicii non tacebit, nec justissimam iram compescet, quando dicet : « Ite, maledicti, in ignem æternum. » Quod attinet ad verba, ex hebræo S. Hieronymus sic vertit totum hunc versiculum : *Deus, ne taceas, ne sileas, et non quiescas, Deus.* Et quidem voces hebraicæ hunc sensum facere possunt, sicut etiam hunc : *Deus, ne silentium tibi sit.* Sed etiam recipiunt hunc alium sensum : *Deus non similis tibi*, id est, nemo similis tibi est : quod Septuaginta per interrogationem eleganter expresserunt *Deus, quis similis tibi?* vox enim דמי deducitur a verbo דמה, quod et *simi-*

lem esse, et *silere* significat. Illud, *neque compescaris*, in hebræo proprie est, *neque quiescas*; sed idem est sensus. Ultima vox, *Deus*, in hebræo est, אל *El*, quæ vox Deum significat, ut fortem et robustum, ex qua intelligimus illud : « Quis similis tibi, » accipiendum esse de similitudine in potentia et robore.

Vers. 2. 2. QUONIAM ECCE INIMICI TUI SONUERUNT, ET QUI ODERUNT TE EXTULERUNT CAPUT.

Magna ratio cur Deus silere non debeat, hic adducitur, quoniam inimici ejus tumultum insolitum excitaverunt convenientes ex variis nationibus in maxima multitudine adversus populum Dei, et qui aliquando dissimulaverant, aperte se hostes professi sunt. Illud, *sonuerunt*, non significat sonitum tubæ, aut tympani tantummodo, sed tumultum gravem; unde existit sonitus inconditus multitudinis, id enim proprie significat vox hebraica, המה *hamah*; quare S. Hieronymus vertit : *Quoniam ecce inimici tui tumultuati sunt*. Illud, *extulerunt caput*, S. Augustinus refert ad Antichristum, qui erit caput hostium Christi : ipso enim apparente, plurimi, qui non audebant se hostes Ecclesiæ profiteri, palam se Antichristo adjungent, et tum ipsi efferent audacter caput suum proprium, tum etiam extollent caput commune omnium iniquorum, id est, Antichristum.

Vers. 3 3. SUPER POPULUM TUUM MALIGNAVERUNT CONSILIUM : ET COGITAVERUNT ADVERSUS SANCTOS TUOS.

Vers. 4 4. DIXERUNT : VENITE, ET DISPERDAMUS EOS DE GENTE; ET NON MEMORETUR NOMEN ISRAEL ULTRA.

Hic explicat magnitudinem periculi, ut Deus non exspectet diutius, neque differat auxilium : quoniam hostes non moliuntur excursionem, aut deprædationem aliquam, sed ultimum exterminium, et perfectam desolationem Ecclesiæ Dei. Ex hoc loco probabile fit, hæc adimpleta esse utcumque, id est, tanquam in typo et figura tempore Machabæorum. Dicitur enim lib. I, cap. V, convenisse omnes gentes, quæ erant in circuitu, ut tollerent genus Jacob. Sed proprie pertinent hæc omnia ad tempus Antichristi, tunc enim omni conatu contendent omnes impii simul congregati delere castra Sanctorum. Sed verba consideremus. « Super populum tuum malignaverunt consilium, » id est, malignum consilium inierunt adversus totum populum tuum; sed per malignum intelligi debet malitiosum et astutum : nam verbum יערימו proprie significat, *astute et secreto consultaverunt*, sicut etiam vox סוד *sod*, quam *consilium* verterunt Septuaginta, significat *secretum*, ac per hoc *consilium*, quatenus secretum esse solet.

Consilium Antichristi quale futurum?

Hoc autem consilium, astutum et secretum, erit multiplex apud Antichristum : nam et consilium secretum habebit cum diabolo, quem occulte colet : et astuto consilio finget se Christum esse, ut christianos decipiat, et simul circumcisionem et sabbata probabit, ut seducat Hebræos, etc. « Et cogitaverunt adversus sanctos tuos, » id est, malitiosum illud consilium excogitaverunt in perniciem fidelium tuorum, qui sanctificati sunt per sanguinem tui Unigeniti, et tibi proprie sanctificati et dedicati sunt, vel certe sancti sunt per sanctam fidem et religionem quam susceperunt. In hebræo legitur, *adversus absconditos*, vel *abscondita tua*, vel *arcana tua*; proinde non desunt, qui intelligant per hanc vocem, sanctuarii interiora; neque ab hac expositione dissentit græca lectio; nam ἁγίων σου tam significare potest *sancta tua*, quam *sanctos tuos*. Cæterum editio latina vulgata antiquissima, quæ sine variatione legit, *sanctos tuos*, declaravit ambiguitatem, quæ in hebræo et græco esse poterat. Recte autem fideles Dei dicuntur absconditi Dei, quoniam Deus sub umbra alarum suarum protegit eos : et quoniam (ut Apostolus dicit *ad Coloss.* III) : « Abscondita est vita nostra cum Christo in Deo, et, cum apparuerit Christus vita nostra, tunc et nos apparebimus cum illo in gloria; » cui subscribit S. Joannes in *epist.* I, cap. III, dicens : « Nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus. » Itaque sancti Dei recte dicuntur absconditi, quoniam, etsi fidei professio non sit abscondita, tamen gloria et pretium inæstimabile hujus professionis abscondita sunt, et suo tempore revelanda. « Venite, disperdamus eos de gente, » id est, efficiamus ut non sint amplius gens et populus; vel, ut S. Augustinus exponit : « Disperdamus eos de gente, » id est, de gentibus, ut inter gentes, sive homines nullum locum habeant. « Et nomen Israel non memoretur amplius, » id est ne nomen quidem populi Dei supersit. Jam enim sæpe monuimus per Israelem intelligi populum Dei sive secundum carnem, sive secundum spiritum ab Israele descendat.

Absconditi Dei recte dicuntur fideles Dei.

5. QUONIAM COGITAVERUNT UNANIMITER SIMUL, ADVERSUM TE TESTAMENTUM DISPOSUERUNT TABERNACULA IDUMÆORUM ET ISMAELITÆ. Vers 5.

6. MOAB, ET AGARENI, GEBAL, ET AMMON, ET AMALEC : ALIENIGENÆ CUM HABITANTIBUS TYRUM. Vers. 6.

7. ETENIM ASSUR VENIT CUM ILLIS, FACTI SUNT IN ADJUTORIUM FILIIS LOT. Vers. 7.

Describit gentes, quæ delere nitebantur populum Dei de terra. « Quoniam, inquit, cogitaverunt unanimiter simul, » id est, consilium cœperunt uno animo omnes inimici Israel simul : ubi enim nos legimus, *cogitaverunt*, in hebræo est, *consultaverunt*, ac per hoc illud, *cogitaverunt*, significat : Inito consilio cogitaverunt. « Adversus te testamentum disposuerunt, » id est, fœdus inierunt, adversus populum tuum; vox enim *testamentum* in sacris litteris *pactum* significat, et in textu hebraico expresse ברית, *pactum*, sive *fœdus* legitur. « Tabernacula Idumæorum et Ismaelitæ, » etc. Isti sunt qui consultando inter se cogitaverunt, et pactum inierunt adversus populum Dei. *Primum* quidem Idumæi, sive potius tabernacula Idumæo-

rum, id est, integra castra Idumæorum. Sunt autem Idumæi populi, qui descendunt ab Esau, qui alio nomine dicebatur Edom. *Deinde* Ismaelitæ, id est, populi, qui descendunt ab Ismaele filio Abrahæ ex Agar ancilla. *Tertio*, Moab, id est, populus qui descendit a filio Lot, qui dictus est Moab. *Quarto*, Agareni, id est, populi qui descendunt ex Agar ancilla Abrahæ, sed ex alio marito cui nupsit posteaquam dimissa fuit ab Abraham. *Quinto*, Gebal, id est, populus qui descendit a Gebal. Utrum autem Gebal sit nomen viri, an regionis, incertum est, cum hoc nomen non inveniatur in Scripturis, nisi hoc loco. Fortasse idem est Gebal cum Gebelem, cujus fit mentio lib. II *Reg.* cap. VIII, ubi dicitur : « Fecit quoque sibi David nomen, cum reverteretur, capta Syria, in valle Salinarum, cæsis decem et octo millibus, et in Gebelem ad viginti tria millia ; » vel est idem cum Geba, de qua dicitur lib. II *Esdr.* cap. XII : « De domo Galgal, et de regionibus Geba. » Theodoretus et Euthymius dicunt Gebal fuisse gentem vicinam Idumæis. *Sexto*, Ammon, id est, populus qui descendebat ab Ammon filio Lot, fratre Moab : hos enim duos genuit Lot ex filiabus suis, *Genes.* XIX. *Septimo*, Amalec, id est populus qui descendebat ab Amalec, qui fuit nepos Esau, ut legitur *Genes.* XXXVI. *Octavo*, alienigenæ, id est, populus Philistinorum, de quibus frequentissima mentio est in libris Regum. In hebræo habetur, פלשת, *Palæstina;* sed Septuaginta hanc unam gentem perpetuo alienigenas vocare solent. *Nono*, habitantes Tyrum, id est, Tyrii, qui sunt populi ad mare, sic dicti a Tyro civitate atque emporio nobilissimo. *Decimo*, Assur, qui venit in auxilium filiis Lot, id est, populus Assyriorum, qui juvabant Moabitas et Ammonitas adversus Judæos. Per hos Assyrios recte Theodoretus interpretatur Samaritanos, id est, Assyrios, quos constituit Salmanasar rex Assyriæ in Samaria, quando transtulit decem tribus in Assyriam, ut habetur lib. IV *Reg.* cap. XVII. Non enim legitur in Scripturis, quod aliquando venerit aliquis ex Assyria in adjutorium filiis Lot, id est Moabitis et Ammonitis : sed legimus in lib I *Machab.* cap. V, quod gentes, quæ erant in Galilæa et Samaria, conjunxerint arma cum Moabitis et Ammonitis adversus Judæos. Porro isti decem populi significant, ut supra diximus, gentes, quæ pugnaverunt cum Machabæis, vel potius multitudinem orientalium barbarorum, qui cum Antichristo gravissimam persecutionem movebunt adversus Ecclesiam.

Vers. 8. 8. Fac illis sicut Madian, et Sisaræ, sicut Jabin in torrente Cisson.

Prædicit nunc Propheta per modum imprecationis exterminium gentium, quæ cum Machabæis præliabantur, sed præcipue Antichristi et exercitus ejus, comparans illos aliis persecutoribus, qui similiter perierunt. « Fac illis, inquit, sicut Madian, » id est, disperde illos, sicut olim tempore Gedeonis judicis dispersisti, ac penitus profligasti Madianitas. Historia hæc habetur in lib. *Jud.* cap. VI et VII. « Et Sisaræ, » id est, sicut tempore Barach judicis perdidisti Sisaram principem militiæ Jabin regis. « Et Jabin, in torrente Cisson, » id est, sicut delevisti ipsum Jabin regem Chanaan cum exercitu suo prope torrentem, qui dicitur Cisson. Habetur hæc historia in lib. *Jud.* cap. IV et V. Meminit autem Propheta horum principum præter cæteros, quoniam devicti sunt non sine miraculo a paucis hominibus : et magis terrore a Deo immisso, quam viribus Judæorum.

9. Disperierunt in Endor, facti sunt ut Vers. 9.
stercus terræ.

Describit locum ubi perierint Jabin et Sisara cum exercitu suo ; locus enim fuit Endor : cujus fit mentio in lib. *Josue*, cap. XVI. Ibi ergo perierunt, et facti sunt ut stercus terræ, quia insepulti computruerunt, et a maxima gloria ad summam ignominiam redacti sunt.

10. Pone principes eorum, sicut Oreb, et Vers. 10.
Zeb, et Zebee, et Salmana.

Revertitur ad historiam Gedeonis, qui non solum exercitum Madianitarum profligavit, sed etiam paulo post interfecit duos principes Madianitarum, « Oreb et Zeb, » et duos reges, « Zebee et Salmana. » Vide lib. *Jud.* cap. VII et VIII.

11. Omnes principes eorum, qui dixerunt : Vers. 11.
Hæreditate possideamus sanctuarium Dei.

Pone, inquit, sicut reges et principes Madianitarum omnes principes eorum populorum, qui dixerunt : « Hæreditate possideamus, » id est, tanquam hæreditatem, et propriam possessionem vindicemus nobis « sanctuarium Dei, » id est, civitatem Jerusalem, quæ erat sanctificata Deo, ut proprium ejus habitaculum. Significat autem Jerusalem (ut sæpe diximus) Ecclesiam Dei, quam totis viribus sibi subjicere et captivare conabitur Antichristus. In hebræo pro *sanctuarium*, habetur נאות, quam vocem S. Hieronymus vertit *pulchritudinem Dei;* sed commodius verti posset : *Pulchra habitacula Dei.* Septuaginta verterunt sensum; habitacula enim Dei, sanctuaria sunt.

12. Deus meus, pone illos ut rotam, et sicut Vers. 12.
stipulam ante faciem venti.

Aptissima similitudine describit Propheta instabilitatem et interitum impiorum, quæ procedunt ex justo judicio Dei. Rota enim semper circumvolvitur, cum ruit in præceps, nec ad punctum temporis consistere potest, et tandem tota confringitur : sicut etiam stipulæ, flante vento, huc illucque jactantur, donec dissipatæ non amplius compareant. Ad hunc modum prædicit Propheta per modum imprecationis, Deum acturum esse cum impiis persecutoribus justorum ; et revera sic fieri experientia testis est : nihil enim instabi- Nihil instabilius prosperitate impiorum.

lius est prosperitate impiorum, et finis eorum mors æterna erit.

Vers. 13. 13. SICUT IGNIS, QUI COMBURIT SYLVAM : ET SICUT FLAMMA COMBURENS MONTES :

Vers. 14. 14. ITA PERSEQUERIS ILLOS IN TEMPESTATE TUA, ET IN IRA TUA TURBABIS EOS.

Prædixit supplicium impiorum, instabilitatem in hoc sæculo et interitum in futuro : nunc prædicit velocitatem et facilitatem, qua Deus illos puniet; nam non contentus similitudine venti dissipantis stipulas, comparat iram Dei igni comburenti ligna sylvarum, aut fœnum camporum. « Sicut, inquit, ignis qui comburit ligna sylvarum, » inter quæ multa sunt arida, et velocissime absumuntur; « et sicut flamma comburens montes, » id est, fœnum in montibus, præcipue cum siccum fuerit. « Ita persequeris eos, » id est, pari facilitate et celeritate persequeris, et perdes eos « in tempestate tua; » quod declarans, addit, « et in ira tua turbabis eos. » Idem enim est tempestas et ira; utrumque enim justum Dei judicium significat, quod instar vehementissimæ tempestatis et turbinis, cui resisti nullis viribus potest, impios percellet, conturbabit, et dissipabit. S. Augustinus notat impios comparari montibus propter elationem ac superbiam, et lignis sylvarum propter sterilitatem et carentiam fructuum bonorum, ob quæ jure sempiternus ignis illis debeatur.

Vers. 15. 15. IMPLE FACIES EORUM IGNOMINIA, ET QUÆRENT NOMEN TUUM, DOMINE.

Vers 16. 16. ERUBESCANT, ET CONTURBENTUR IN SÆCULUM SÆCULI, ET CONFUNDANTUR, ET PEREANT.

Vers. 17. 17. ET COGNOSCANT, QUIA NOMEN TIBI DOMINUS, TU SOLUS ALTISSIMUS IN OMNI TERRA.

Prædicit in fine Psalmi, alios ex persecutoribus per flagella erudiendos, et convertendos ad Deum: quales erunt plurimi Judæi, qui tunc demum agnoscent errorem suum, et pudefacti convertentur ad Deum ; alios in pertinacia et in obstinatione sua permansuros; sed eos quoque confundendos, et vel invitos cognituros potentiam Dei singularem, et quod ipse solus sit verus Dominus omnium rerum. « Imple, inquit, facies eorum ignominia, » id est, confusione, ut ignominiam suam intelligentes verecundati « quærant nomen tuum, » id est, quærant te: sæpe enim nomen ponitur pro persona ; vel « quærant nomen tuum, » id est, invocent nomen tuum ; vel « quærant nomen tuum, » id est, quærant gloriam tuam, non amplius suam, ex inimicis amici facti, et ex servis filii. Illi autem, qui ex flagellis non molliuntur, sed obdurantur, ad imitationem Pharaonis: « Erubescant et confundantur in sæculum sæculi, » id est, æterna confusione repleantur ; nec solum confundantur, sed etiam « pereant in æternum. » Et cognoscant inviti « quia nomen tibi Dominus, » id est, jam propria experientia edocti intelligant, tibi soli nomen Domini proprie convenire, cui ad nutum serviunt omnia, et tu nulli necessitati servis, qui nulla re indiges, in te ipso habens omnia. Cæteros autem qui dicuntur domini, vel usurpasse nomen alienum, vel improprie dominos dici, cum et ipsi multis rebus indigeant, ac per hoc multis necessitatibus serviant. « Tu solus altissimus in omni terra, » id est, et cognoscant, quia tu solus præeminens potestate super omnes principes universæ terræ; neque ullus est, qui tecum contendere, vel tibi ullo modo comparari possit. Hæc prophetia nunc ex parte impletur, sed in die judicii omnino et absolute implebitur.

PSALMUS LXXXIV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *In finem*, 1. *Pro torcularibus filiis Core, Psalmus.*	V. s. H. — *Victori pro torcularibus, filiorum Core Canticum* [*h. Psalmus*].
2. Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum ! 3. Concupiscit, et deficit anima mea in atria Domini.	Quam dilecta tabernacula tua, Domine exercituum !
Cor meum, et caro mea, exultaverunt in Deum vivum.	Desiderat et deficit anima mea in atria Domini : cor meum et caro mea laudabunt Deum, Deum viventem.
4. Etenim passer invenit sibi domum, et turtur nidum sibi, ubi ponat pullos suos.	Siquidem passer [al. *avis*] invenit domum, et avis [al. *passer*] nidum sibi, ubi ponat pullos suos :
Altaria tua, Domine virtutum : rex meus, et Deus meus.	Altaria tua, Domine exercituum, rex meus et Deus meus.
5. Beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te.	Beati qui habitant in domo tua : adhuc laudabunt te. SEMPER.

6. Beatus vir, cujus est auxilium abs te : ascensiones in corde suo disposuit,

7. In valle lacrymarum, in loco quem posuit.

8. Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem : videbitur Deus deorum in Sion.

9. Domine, Deus virtutum, exaudi orationem meam : auribus percipe, Deus Jacob.

10. Protector noster aspice, Deus, et respice in faciem Christi tui :

11. Quia melior est dies una in atriis tuis super millia.

Elegi abjectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum.

12. Quia misericordiam et veritatem diligit Deus : gratiam et gloriam dabit Dominus.

13. Non privabit bonis eos, qui ambulant in innocentia : Domine virtutum, beatus homo, qui sperat in te.

Beatus homo cujus fortitudo est in te : semitæ in corde ejus.

Transeuntes in valle fletus, fontem ponent eam : benedictionem quoque amicietur doctor.

Ibunt de fortitudine in fortitudinem : parebunt apud Deum in Sion.

Domine Deus exercituum, exaudi orationem meam : ausculta [*h. auribus percipe*], Deus Jacob. Semper.

Clypeus noster vide, Deus, et attende faciem Christi tui.

Quoniam melior est dies in atriis tuis super millia : elegi abjectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis impietatis.

Quia sol et scutum Dominus Deus, gratiam et gloriam dabit Dominus,

Nec prohibebit bonum ab his qui ambulant in perfectione.

Domine exercituum, beatus homo qui confidit in te.

Argumentum. — Carmen simillimum Psalmis XLII et XLIII. itidem Coraiticum, atque, sicut illi, Davidis, ob turbas civiles ab Absalomo concitatas, profugi, nomine compositum : ita Hengstenberg. Sed licet vox *unctus*, in vers. 10, sic quoque possit intelligi, ut vates simul pro *rege* una cum ipso aliisque versante in exsilio preces fundat; tamen ad Davidis ætatem quominus Psalmum referas, obstare videntur vers. 3, 4, 11, ubi quæ leguntur ægre de templo non intelligerentur. Videtur itaque ad Sennacheribi invasionem referendus esse, quando Coraitarum filii ad Palæstinæ septentrionem, puta ad montem Hermon, procul a templo fugere debuere. Strophæ duæ : vers. 2-8, o felicem illum, cui licet frequentare ædes sacras! vers. 9-13, preces meas, o Jova, exaudi.

1. Præcentori, ad modum Gitthæum, Coraitarum carmen.

2. Quam jucundæ (alii *dilectæ*) habitationes tuæ,
Jova exercituum!
3. Pallescit et tabescit anima mea desiderio atriorum Jovæ,
cor meum et caro mea jubilant ad Deum vivum.
4. Etiam passer invenit domum, et hirundo nidum sibi,
ubi reponit pullos suos :
apud altaria tua, Jova exercituum,
mi rex et mi Deus.
5. Beati qui habitant domum tuam!
adhuc celebrant te.
6. Beatus homo, cujus robur (roboris fiducia) in te est,
quorum (pro *cujus*) in animo viæ (ad locum sacrum) :
7. Transeuntes per vallem fletus (tristem),
fontem (fontibus irriguam) reddunt eam,
imo beneficiis (fructibus) tegit *eam* pluvia autumnalis.
8. Eunt a robore ad robur (non fatigantur);
comparent *tandem* coram Deo in Sione.

9. Jova, Deus exercituum, audi orationem meam,
ausculta, Deus Jacobi.
10. Qui es clypeus noster, vide, Deus,
et respice faciem uncti tui (regis).
11. Nam melior *est unus* dies in atriis tuis, quam mille *aliorum*,
malo limen tenere in domo Dei mei,
quam commorari in tentoriis improbi.
12. Nam sol et clypeus *est* Jova Deus;
gratiam et splendorem dat Jova;
non denegat bonum ambulantibus integre.
13. Jova exercituum,
beatus homo qui fiduciam collocat in te!

NOTÆ.

Vers. 3. *Virum*, non fictitium, ut idola : conf. *Ps.* XLII, 3. — Vers. 4. *Hirundo* : alii, *turtur. Apud altaria tua* ego domum meam meumque nidum inveniam. — Vers. 5. Vel,... *domum tuam*, qui *adhuc*, nunc, dum ego exsulor, etc. Rosenmullerus : *adhuc*, i. e. constanter et assidue. — Vers. 6-8. Ita Maurer. Sensus : Beatus homo, cui cordi sunt piæ ad templum peregrinationes! Nil in itinere illis deerit, quantumvis peregrinantibus per loca deserta, ut quæ Dei beneficio fiant fontibus irrigua et frugifera. Valentiores semper et fortiores fiunt inter proficiscendum, etc. Hengstenberg, *in cujus corde* sunt *viæ* rectæ et planæ (nam viæ improbi sunt obliquæ et præruptæ); *transeuntes in vallem Bacæ*, quæ sterilis erat, vel *per vallem fletus*, i. e. sterilem,..... *benedictionibus sese induit magister*, Davides,..... *coram Deo*, cui pro auxilio gratias debet. Chaldæus *viæ* accipit pro viis firmis et tutis, vertitque *fiducia*. Si *moreh* frequentiore *doctoris* significatione accipiendum esset, in accusat. casu positum cum Chaldæo vellem sumere, *etiam benedictionibus tegit* Deus eum qui *divinæ legis studio* operam dat.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXXIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem pro torcularibus, filiis Core, Psalmus.

De hoc titulo alibi diximus. Argumentum idem fere est, quod *Psal.* XLI, cujus initium est : « Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum. » Utrumque Psalmum videntur nonnulli nimis humiliter exponere, dum docent, vel Davidem, vel populum in hoc Psalmo exprimere desiderium redeundi ad terrenam Jerusalem, ut tabernaculum Domini visitare posset; longe autem humilius exponunt, qui docent Coritas in hoc Psalmo proferre desiderium suum redeundi ex Babylone in Jerusalem, ut possent deservire tabernaculo, unde victum capiebant. Nos cum Patribus existimamus tam ardens desiderium, quale in hoc Psalmo legimus, etiam ad litteram, ad cœlestia tabernacula pertinere, et nihil humanum, nihil corporale Spiritum Sanctum his suis vocibus exprimere voluisse : et ideo ab Ecclesia Catholica peregrinante cantica ista frequentari, etiamsi tabernaculum, quod erat in Jerusalem, jamdudum conflagraverit, et ipsa Jerusalem funditus eversa fuerit.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. QUAM DILECTA TABERNACULA TUA, DOMINE, VIRTUTUM! CONCUPISCIT, ET DEFICIT ANIMA MEA IN ATRIA DOMINI.

Hæc vox est hominis pii peregrinantis ad patriam, et desiderium perveniendi declarantis; nascitur autem hoc desiderium, tum ex felicitate, quæ est in patria; tum ex miseria, quæ est in peregrinatione. Vir enim pius, quantumvis in hoc exilio abundare videatur terrenis rebus, intelligit tamen se miserum esse, « et persecutionem pati, » ut Apostolus dicit II *ad Timoth.* III, quoniam ipsa etiam terrena prosperitas magna tentatio et persecutio est. Ait igitur : « Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum! » Vox est admirantis, quasi dicat : O quantum diligunt omnes pii tabernacula

Vir pius quantumvis bonis abundet, se miserum agnoscit.

tua, cœlestes videlicet mansiones tuas, ô Domine exercituum ! vocat autem « Dominum exercituum, » quia hoc ipsum facit pulchra valde, et amabilia tabernacula cœlestia, quod ibi sint innumerabiles exercitus Angelorum, id est, civium sapientissimorum, optimorum, potentissimorum, pulcherrimorum : quorum vel unus sufficeret lætificare peregrinationem nostram, si cum toto suo decore nobis appareret; sed præter exercitum tantum tantorum principum, ibi videtur facie ad faciem Dominus virtutum, cujus comparatione fulgor omnium Angelorum tenebræ sunt. Recte notat hoc loco Theodoretus, non fuisse in terrena Jerusalem plura tabernacula Dei, sed unicum ; ac propterea non de illo uno ligneo et deaurato, ac manibus hominum constructo tabernaculo, Prophetam hoc loco intelligendum esse, sed de cœlestibus tabernaculis non manufactis, de quibus Dominus dicit *Joan.* XIV : « In domo Patris mei mansiones multæ sunt. » « Concupiscit, et deficit anima mea in atria Domini. » Dixerat in genere tabernacula Domini multum diligi a piis peregrinis: nunc se in eorum numero ponit, ac dicit : « Concupiscit, et deficit anima mea, » quasi dicat : Ego certe ita desidero atria illa, ut præ amore langueam, et anima mea deficiat, ac deliquium patiatur, in atria Domini intendens, et pulchritudinem eorum considerans.

Vers. 2. 2. COR MEUM ET CARO MEA EXULTAVERUNT IN DEUM VIVUM.

Declarat vim amoris et desiderii sui per effectum; qui enim vehementer amat et desiderat, corde recogitat, et ore laudat quod desiderat. « Cor meum, inquit, et caro mea, » id est, mens et lingua exultando laudaverunt Deum vivum : ipse enim est pulchritudo increata et infinita, cui suspiro. In hebræo pro *exultaverunt*, est ירננו, *jubilaverunt*, sive magna voce laudaverunt; proinde illud, *exultaverunt*, non debet accipi pro sola lætitia, sed pro lætitia prorumpente in jubilationem. Neque repugnat hic versiculus cum superiore, etiamsi ibi anima mea deficiat, hic exultet; varii sunt enim amantium affectus : nunc deflent absentiam rei amatæ, et præ amore deficiunt; nunc exultant ob spem potiundæ rei tam pulchræ, et in laudes ejus erumpunt. « Deum vivum, » seu viventem appellat, non solum ad distinctionem idolorum, « quæ oculos habent, et non vident, aures habent, et non audiunt, » ut dicitur in *Psal.* CXIII, quia res inanimæ sunt; sed etiam quia Deus solus propriissime vivit; vivere enim est moveri non ab alio, sed a se : res autem creatæ vivere dicuntur, quia habent in se principium aliquod motus, tamen sine Deo non moventur ; « in illo enim vivimus, movemur, et sumus, » *Act.* XVII. Solus Deus ita vivit, ut a nullo moveatur, id est, a se solo habet intelligere, et velle, et ideo ipse solus est vita, ipse fons vitæ non aliunde accipiens, sed omnibus tribuens. « In ipso, inquit Joannes

Deus propriissime vivit.

cap. I, vita erat, et vita erat lux hominum. »

3. ETENIM PASSER INVENIT SIBI DOMUM, ET TURTUR NIDUM SIBI UBI PONAT PULLOS SUOS. Vers. 3.

4. ALTARIA TUA, DOMINE VIRTUTUM, REX MEUS, ET DEUS MEUS. Vers. 4.

Hi versiculi obscuri sunt, et ab aliis aliter exponuntur. S. Hieronymus et Theodoretus videntur satis commode eos explicuisse. Eos secutus hunc sensum esse existimo : optaverat sanctus peregrinus domum cœlestem; sed interim, dum ejus possessio differtur, consolatur se, quod vel nidulum in terris invenerit, altaria videlicet Domini sui. Nihil enim habemus in terris, quod melius nobis repræsentet tabernaculum cœleste, quam sacrum altare. Ibi enim adest multiplex memoria rerum cœlestium; ibi quotidie immolatur Agnus Dei, qui sanguine suo aperuit credentibus regna cœlorum; ibi futuræ gloriæ nobis pignus datur; ibi Deo propius astamus, eique intentius supplicamus; ibi effundimus corda nostra, et divinas laudes devotius et attentius, quam usquam alibi decantamus. Ait igitur, « etenim passer invenit sibi domum, » id est, omnia animantia quærunt sibi locum aliquem quietis : et ipse etiam passerculus invenit sibi domum, id est, nidulum aliquem; « et turtur nidum sibi, » id est, non solum animalia, quæ delectantur frequentia, ut passeres, sed etiam animalia solitaria, ut turtures, parant sibi nidos, ubi ponant pullos suos, et cum eis quasi secure quiescant. « Altaria tua, Domine, » id est, mihi vero, sive activam vitam ducam, more passerum, sive contemplativam, more turturum, « altaria tua » nidi sunt, ubi interim paulisper quiescam, et ubi vota mea, et casta desideria, piasque meditationes, et preces, et laudes, quasi pullos reponam. « Altaria, inquam, tua, Rex meus, et Deus meus, » id est, qui me regis, dum ut passer huc et illuc vagor, et qui me consolaris, dum ut turtur solitarius gemo; sive « Rex meus, » cui milito, dum aucupes mihi, ut passeri laqueos tendunt; « et Deus meus, » cui voco, dum, ut turtur viduus, divina contemplor. In hebræo non habetur proprie nomen turturis, id est תור *thor*, sed דרור *deror*, quod proprie *libertatem* significat; et quia aviculæ libere volant per aerem, Hebræi hoc nomine avem significari volunt. Cæterum fieri potest ut Septuaginta legerint *thor*, non *deror*; facile enim fuit successu temporis, ut ex littera ת sint factæ duæ litteræ ר et ד, *resh* et *daleth*; vel, si hoc non placeat, dicemus Septuaginta Interpretes nomen generale avis restrinxisse ad turturem, quomodo nunc Rabbini illud idem nomen restringunt ad hirundinem : nec enim minus libere volant per aerem turtures, quam hirundines, et mystica significatio requirebat ut nomen turturis hoc loco, non hirundinis poneretur.

In terris nil melius cœleste tabernaculum repræsentat, quam altare.

5. BEATI, QUI HABITANT IN DOMO TUA, DOMINE; IN SÆCULA SÆCULORUM LAUDABUNT TE. Vers. 5.

Dixerat se invenisse nidum, ubi interim requiesceret; sed ex ipso nido admonitus, quanto melior sit domus æterna nidulo temporali, exelamat: « Beati qui habitant in domo tua, Domine! » id est, ego quidem in hoc nidulo paulum quiesco, sed illi vere beati sunt, illi felicissime requiescunt, « qui habitant in domo tua, » ubi divitiæ, et gloria, ubi mansiones multæ, ubi pax et securitas sempiterna est. Et quoniam non habent necesse in sudore suo vesci pane suo, neque in aliorum gratiam laborare, ubi nulli sunt egentes; id solum illis superest negotium, ut « in sæcula sæculorum laudent te; » neque periculum est, ut tædeat semper laudare, quem nunquam tædebit semper amare, et quem sine labore, sine fatigatione, sine satietate laudabunt.

Vers. 6. 6. BEATUS VIR CUJUS EST AUXILIUM ABS TE, ASCENSIONES IN CORDE SUO DISPOSUIT : IN VALLE LACRYMARUM, IN LOCO QUEM POSUIT.

Dixit beatum esse, qui habitat in domo Domini; nunc addit beatum etiam esse, si non in re, saltem in spe, eum qui fretus divino auxilio decernit firmiter in corde suo non hærere in valle, sed ascendere semper magis ac magis per gradus virtutum, donec ad locum perveniat, quem posuit Deus finem omnium laborum, quæ est æterna beatitudo. Duæ sunt autem hujus versiculi expositiones : una, si solum latinum contextum inspiciamus; altera, si eum cum græco et hebræo concordare velimus. Prior hæc est : « Beatus *ille* vir *est*, cujus auxilium » non in propriis viribus, sed « in te, » Domine, est : hic enim « ascensiones in corde suo disposuit, in valle lacrymarum, » id est, disposuit semper ascendere ad majorem virtutis perfectionem, dum est in hac mortali vita, quæ est vallis lacrymarum. « In loco quem posuit, » id est, in valle lacrymarum, quem locum ipse sibi peccando constituit. Deus enim in Paradiso eum posuerat, sed ipse sibi locum posuit in valle lacrymarum. Posterior expositio hæc est : « Beatus vir, cujus est auxilium abs te, » id est, qui non confidit in viribus suis, sed a te auxilium exspectat. « Ascensiones in corde suo disposuit, » id est, Deus disposuit in corde ejus nunquam stare, vel retrocedere, sed de gradu inferiore ad superiorem ascendere. « In valle lacrymarum, » id est, per vallem lacrymarum, dum videlicet peregrinatur in hac valle plena periculis et tentationibus. « In loco quem posuit, » id est, usque ad locum, sive habitaculum quod idem Deus statuit, tanquam metam et finem peregrinationis. Quod attinet ad verba, in hebræo multo aliter legitur hic versiculus : ac primum pro illis verbis, *cujus est auxilium abs te*, in hebræo habetur, *fortitudo ei in te;* sed idem omnino est sensus. Idem enim est, *cujus auxilium abs te est*, et *cujus fortitudo in te*. Pro *ascensiones*, in hebræo habetur *semitas*; sed per semitas intelliguntur *altæ semitæ*, vel etiam *exaltationes* et *gradus*; nam סלל *exaltare* significat : inde מסלות *ascensiones*, et *altas semitas* significat. Pro *in corde suo*, in hebræo est *in corde eorum*; tamen et Septuaginta et S. Hieronymus verterunt in singulari, *in corde ejus*; et sic etiam legit S. Augustinus, qui refert verbum *disposuit*, et verbum *posuit*, ad *Deum*. Ipse enim disponit in corde nostro ascensiones ad locum quem ipse posuit : et non est novum, ut in latina editione accipiatur *suo*, pro *ejus* : sicut etiam aliquando accipitur *ejus*, pro *suo*, ut *Joan.* VIII : « Patrem ejus dicebat Deum, » id est, Patrem suum. Pro *disposui*, in hebræo est *transeuntes*; sed Septuaginta vocem hebraicam עברי non deduxerunt a verbo עבר, quod est *transire*, sed a verbo עבד, quod est *servire, facere, operari;* et legerunt sine ultima littera *habad*, *operatus est*, quod est idem cum verbo *disposuit*. Sic legendam esse hanc vocem, non solum colligimus ex litterarum similitudine, et ex convenientia cum textibus græcis et latinis, sed etiam quia si legeremus *transeuntes*, vix divinari posset quis esset sensus hujus loci. Denique pro *loco*, in hebræo est *fontem*. Sed Septuaginta Interpretes non legerunt מעין, id est *fontem*, sed מעון, id est *locum*, sive habitaculum; ex quo etiam intelligimus, per locum, non intelligi quemlibet locum, sed locum commodum ad habitandum, et recte a S. Augustino referri ad mansionem cœlestem; et quod nos legimus, *in loco quem posui*, clarius habetur in græco, *in locum quem posuit*, et sic legit S. Augustinus. Interpres enim latinus aliquando non servat constructiones grammaticales; nam et apud *Joan.* cap. VII, legimus : « Ambulabat Jesus in Galilæam; non enim volebat in Judæam ambulare, » pro *in Galilæa* et *in Judæa*.

7. ETENIM BENEDICTIONEM DABIT LEGISLATOR : IBUNT DE VIRTUTE IN VIRTUTEM, VIDEBITUR DEUS DEORUM IN SION. Vers. 7.

Quomodo ex loco lacrymarum perveniet ad æternam quietem?

Declarat Propheta quomodo vir justus ascendens per vallem lacrymarum perveniet ad locum quietis, quem Deus posuit : ac demonstrat initium, medium et finem hujus ascensionis. Initium est justificatio, sine qua lex impleri non potest; medium est impletio legis; finis est visio Dei, in qua beatitudo consistit. « Etenim benedictionem dabit legislator, » id est, legislator Deus, qui dedit legem, et eam viam esse voluit ad vitam, juxta illud *Matth.* XIX : « Si vis ad vitam ingredi, serva mandata, » dabit etiam benedictionem, abundantem videlicet gratiam per Spiritum Sanctum, justificando a peccatis, infundendo charitatem, pellendo timorem. « Ibunt de virtute in virtutem, » id est, accepta gratiæ benedictione, proficient quotidie in melius, ac magis roborabuntur, superantes omnem difficultatem, et resistentes omni tentationi : per virtutem enim hoc loco intelligitur robur et potentia. « Videbitur Deus deorum in Sion, » id est, et sic tandem pervenient ad montem Sion cœlestem, ubi videbitur

facie ad faciem Deus unus, et verus, qui est Deus, non solum cœli et terræ, sed etiam Angelorum et Beatorum, qui participatione sunt dii. In hebræo et græco textu habetur in numero multitudinis, *benedictiones*, ut intelligamus multiplicem esse gratiam Dei, quæ non solum delet peccata, sed etiam juvat ad opera bona facienda, et legem implendam. Illud autem, *dabit legislator*, S. Hieronymus ex hebræo vertit, *amicietur Doctor*, ut sensus sit : Benedictionibus vestietur, qui docet legem Dei. Sed Septuaginta Interpretes verbum יַעְטֶה acceperunt active, ut revera est, non passive, ut sensus sit : Benedictionibus vestiet Legislator ascendentes in convalle lacrymarum. Idem autem est dare benedictionem, et vestire benedictionibus, nisi quod prior sententia est propria, posterior metaphorica. Solent enim Septuaginta Interpretes vertendo verba hebraica in græca explicare metaphoras, ut sententia facilius intelligatur. De voce *legislatoris* et *doctoris* non debet fieri quæstio : omnis enim legislator est doctor, quia dum leges condit et præbet, hoc ipso docet quæ sit recta via : et quoniam hoc loco de Deo sermo est, maluerunt Septuaginta vertere *legislatorem*, quam simpliciter *doctorem*, quia Deus non docet explicando legem ab alio datam, sed ipse dedit leges, ipse explicat, ipse juvat, ut impleantur. Illud, *ibunt de virtute in virtutem*, quamvis sit explicandum de vi et robore, ut sonant voces hebraicæ et græcæ hoc loco positæ : tamen non male S. Augustinus exponit de virtutibus moralibus, justitia, prudentia, fortitudine et temperantia; et de virtute contemplationis divinæ, quia istæ virtutes roborant animum adversus tentationes et vitia : ut sensus sit : « Ibunt de virtute in virtutem, » id est, de virtute actionis ad virtutem contemplationis, sive de virtutibus necessariis in via, ad virtutem quæ habebitur in patria, ubi non erit necessaria ista prudentia, cum nulla mala vitanda occurrent; neque justitia ista, cum nulla sit futura injustitia; neque ista fortitudo, cum nullus instabit timor; neque ista temperantia, cum nulla erit frænanda libido.

Omnis legislator est doctor, et cur Deus dicatur legislator, non doctor?

Vers. 8. 8. Domine Deus virtutum, exaudi orationem meam; auribus percipe, Deus Jacob.

Revertitur ad gemitum suum, cupiens esse ex illis qui ascendunt ex convalle plorationum, et pergunt felici itinere de virtute in virtutem. « Domine Deus virtutum, » tu, qui fortissimus, et potentissimus, ac virtute plenissimus es, exaudi orationem meam, qua peto gratiam ambulandi de virtute in virtutem, et virtute corroborari in interiori homine. « Auribus percipe, Deus Jacob, » tu, inquam, qui es Deus fidelium tuorum, quorum pater est sanctus Jacob, exaudi orationem meam, qui unus sum ex populo tuo, ex filiis Jacob secundum spiritum.

Vers. 9. 9. Protector noster aspice, Deus; et respice in faciem Christi tui.

Imploravit Dei auxilium, sumens argumenta ad impetrandum quod ipse potentissimus sit, et curam gerat populi sui : nunc eadem repetit aliis verbis, sed majori efficacia. Quod enim dixit, « Deus virtutum, » nunc dicit, « protector noster, » in hebræo, *clypeus noster*, ubi ostendit Deum esse potentissimum ad protegendum populum suum, esse videlicet Deum quasi fortissimum clypeum populi sui. Ibi dixerat, « exaudi orationem ; » hic dicit, « aspice, » quasi dicat : Non solum audi me, sed tu ipse vide, et considera pericula in quibus versor. Ibi dixerat, « auribus percipe, Deus Jacob; » hic dicit, « respice in faciem Christi tui, » id est, respice verum principem populi tui, Messiam videlicet, agnum sine macula, qui tollit peccata mundi, ac propter eum protege nos. S. Augustinus exponit, « respice in faciem Christi tui, » id est, fac ut omnes respiciant in faciem Christi, agnoscant eum, credant in eum, obediant ei. Sed prior sensus est magis litteralis, et magis communis. Neque obstat quod tempore Davidis nondum esset Verbum incarnatum, neque « mediator Dei et hominum homo Christus Jesus interpellare cœpisset pro nobis, » I *Timoth.* II. Merita enim Christi ab æternitate fuerunt in conspectu Dei, unde dicitur in *Apoc.* XIII : « Agnus occisus ab origine mundi, » quoniam ab origine mundi Deus propter merita passionis Christi prævisa, multa beneficia, præsertim spiritualia servis suis concessit. « Qui benedixit nos, » inquit Apostolus *ad Ephes.* I, « omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem. »

Merita Christi ab æternitate fuerunt in conspectu Dei.

10. Quia melior est dies una in atriis tuis, super millia. Vers. 10.

11. Elegi abjectus esse in domo Dei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum. Vers. 11.

Ut ostendat sanctus peregrinus Dei, se non petivisse protectionem adversus temporalia mala : sed adversus tentationes et pericula spiritualia, quæ impediunt ascensum ad domum Dei, subjungit tantam esse cœlestis patriæ felicitatem, ut optabilius sit unum diem tantum ibi manere, quam mille diebus alibi : et melius sit in eo loco inter ultimos sedere, quam alibi inter primos : quæ duæ comparationes si serio cogitentur, magnum affectum in corde puro gignere possunt. Illud : « quia, » reddit causam cur tanto affectu dixerit : « Protector noster, aspice, » etc., quasi dicat : Ideo cupio valde protectionem tuam in hac ascensione ad patriam, quia nimis magna esset jactura, si ad patriam illam non pervenirem : melior est enim habitatio unius diei in atriis illis cœlestibus, quam mille, id est, innumerabilium dierum alibi. Sic exponit S. Augustinus in lib. III *De Liber. arbit.* cap. ult. Tanta, inquit, est pulchritudo justitiæ, tanta jucunditas lucis æternæ, hoc est, incommutabilis veritatis, atque sapientiæ, ut etiamsi non liceret amplius in ea ma-

nere, quam unius diei mora, propter hoc solum innumerabiles anni hujus vitæ pleni deliciis, et circumfluentia temporalium bonorum, recte meritoque contemnerentur : non enim falso, aut pravo affectu dictum est : « Quoniam melior est dies una in atriis tuis super millia. » Idem tamen S. Augustinus et hoc loco, id est, in commentario hujus Psalmi, et in lib. citato *De Liber. arbit.*, scribit, per unam diem, intelligi posse diem æternitatis, quæ una est, et eadem semper manens : per millia dierum, tempora volubilia et instabilia hujus vitæ, quæ quantumvis multiplicentur, semper longe inferiora erunt die semper manentis æternitatis. Sed prior sensus est magis litteralis, et magis cohæret cum sequenti comparatione : « Elegi, inquit, abjectus esse in domo Dei mei, » id est, tanta est dignitas domus æternæ in cœlis, ut malim ibi sedere ad januam cum ultimis, quam « habitare in tabernaculis peccatorum : » vox enim hebraica, quam noster Interpres vertit, *abjectus esse*, est הסתופף, quæ proprie significat, *sedere ad januam more janitoris* : nam סף *limen* significat ; et deducta est similitudo a janitoribus tabernaculi, qui erant infimi omnium ministrorum domus Dei, ut patet ex lib. I *Paral.* cap. IX. Recte autem vocat Propheta palatia hujus mundi, tabernacula peccatorum : tum quia in domo cœlesti nulla invenitur iniquitas, hic autem nemo est, qui non peccet; tum quia respectu domus cœlestis, sunt veluti tentoria quædam, quæ facile mutantur, et fundamento carent : non enim hæc est eadem vox, quæ in principio Psalmi. Ibi enim vox hebræa proprie significat stabilem mansionem : hic autem est vox, quæ proprie significat tabernacula, sive tentoria, quæ transferuntur de loco ad locum.

Vers. 12 12. QUIA MISERICORDIAM ET VERITATEM DILIGIT DEUS ; GRATIAM ET GLORIAM DABIT DOMINUS.

Consolatur hoc versiculo et sequenti Propheta virum justum ascendentem in valle lacrymarum, atque ad patriam anhelantem ; promittit enim illi a Deo gratiam et gloriam : gratiam per quam justificetur, et in justitia proficiat, dum de virtute in virtutem ascendit; et gloriam, per quam glorificetur, cum ad Sion montem pervenerit : ubi Deus deorum, non jam per fidem, sed per speciem se videndum præbebit. Probat autem gratiam et gloriam dandam a Deo justis hominibus, quia misericordiam et veritatem diligit Deus. « Quia enim misericordiam diligit, miserebitur, » et miserendo gratiam dabit; quia « veritatem, » id est justitiam, « diligit, » reddet fideliter quod promisit diligentibus se, ut S. Jacobus scribit cap. I. In hebræo, pro his verbis, *misericordiam et veritatem diligit Deus*, habetur, *sol et scutum Dominus Deus*; et quidem probabile est Septuaginta Interpretes, pro voce שמש, quæ *solem* significat, legisse שמן, quæ significat *oleum*. Sic etiam pro voce יהוה, quæ significat *Dominus*, probabile est eos legisse יאוה *ieve*, quæ significat *diliget*. Denique probabile est eos per oleum et scutum intellexisse misericordiam et veritatem : quia oleum *misericordiam* significare solet, et de veritate scriptum est in *Psalm.* XC : « Scuto circumdabit te veritas ejus. » Tamen si quis contendat, omnino esse legendum in hebræo : *Quia sol et scutum Dominus Deus, gratiam et gloriam dabit Dominus*, idem sensus erit : nimirum, quia Dominus Deus sol et scutum est, ut scutum dabit gratiam protectionis in via, ut sol dabit gloriam manifestæ visionis in patria.

13. NON PRIVABIT BONIS EOS, QUI AMBULANT IN Vers. 13.
INNOCENTIA : DOMINE VIRTUTUM, BEATUS HOMO QUI SPERAT IN TE.

Confirmat quod dixit, et restringit promissionem gratiæ et gloriæ ad eos qui ambulant in innocentia, quasi dicat : Deus misericors, et justus, non privabit bonis gratiæ et gloriæ, quæ sola sunt vere et absolute bona, eos qui semel justificati ambulant in innocentia, perseverantes et proficientes in fide, spe, et charitate. Alioqui enim, si retrocedant, et ambulent in iniquitate, a gratia excident, et pro gloria confusionem accipient. Concludit Psalmum conversus ad Deum : « Domine, inquit, virtutum, » id est, exercituum, « beatus » erit, qui in te confidet, confidentia vera ac solida, quam fides vera et conscientia bona gignere solent.

PSALMUS LXXXIV.

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — 1, *In finem, filiis Core, Psalmus.*	V. S. H. — *Victori, filiorum Core, Canticum* [*h. Psalmus*].
2. Benedixisti, Domine, terram tuam : avertisti captivitatem Jacob.	Placatus es, Domine, terræ tuæ : reduxisti captivitatem Jacob.
3. Remisisti iniquitatem plebis tuæ, operuisti omnia peccata eorum.	Dimisisti iniquitatem populo tuo : operuisti omnes iniquitates eorum. SEMPER.
4. Mitigasti omnem iram tuam : avertisti ab ira indignationis tuæ.	Continuisti omnem indignationem tuam : conversus es ab ira furoris tui.

5. Converte nos, Deus salutaris noster, et averte iram tuam a nobis.

Converte nos, Deus Jesus [*h. salutaris*] noster, et solve iram tuam adversum nos.

6. Numquid in æternum irasceris nobis? aut extendes iram tuam a generatione in generationem?

Noli in æternum irasci nobis : extendens iram tuam in generationem [al. *a generatione,* etc.] et generationem.

7. Deus, tu conversus vivificabis nos, et plebs tua lætabitur in te.

Nonne tu revertens vivificabis nos, et populus tuus lætabitur in te?

8. Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam : et salutare tuum da nobis.

Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis.

9. Audiam quid loquatur in me Dominus Deus : quoniam loquetur pacem in plebem suam,

Et super sanctos suos, et in eos qui convertuntur ad cor.

Audiam quid loquatur Deus Dominus, loquetur enim pacem ad populum suum et ad sanctos suos, ut non convertantur ad stultitiam.

10. Verumtamen prope timentes eum salutare ipsius : ut inhabitet gloria in terra nostra.

Verumtamen prope est his qui timent eum salutare ejus, ut habitet gloria in terra nostra.

11. Misericordia et veritas obviaverunt sibi : justitia et pax osculatæ sunt.

Misericordia et veritas occurrerunt : justitia et pax deosculatæ sunt.

12. Veritas de terra orta est, et justitia de cœlo prospexit.

Veritas de terra orta est, et justitia de cœlo prospexit.

13. Etenim Dominus dabit benignitatem, et terra nostra dabit fructum suum.

Sed et Dominus dabit bonum, et terra nostra dabit germen suum,

14. Justitia ante eum ambulabit, et ponet in via gressus suos.

Justitia ante eum ibit, et ponet in via gressus suos.

Argumentum. — « Gratulatur Jovæ, quod populum de exsilio reduxerit, petitque ab eo pacem adeo tranquillam et imperturbatam, ut pristinæ iræ Dei nullæ reliquiæ supersint (vers. 2-8); postremo firmiter se exauditum iri sperat, et de spe illa sua, tanquam de re certissima, magnifice loquitur, dum quæ ad statum felicem reipublicæ pertinent, figuris pulchris et suavibus describit (vers. 9-14). Carmen ad illud tempus referendum, quod reditum ex Babylonico exsilio proxime est consequutum. » Ita Rosenmullerus. Aliis tamen preces sunt pro reditu Israelitarum in captivitatem a Salmanasare et Sennacheribo abductorum. Strophæ duæ.

1. Præcentori, Coraitarum carmen.

2. Propitius fuisti (olim), Jova, terræ tuæ,
reduxisti captivitatem (captivos) Jacobi (populi).
3. Abstulisti culpam populi tui,
operuisti omnia peccata eorum.
4. Cessare fecisti (propr. *collegisti*) omnem furorem tuum,
reduxisti *cor* (vel *vultum*) ab ardore iræ tuæ :
5. *Ita nunc quoque* reverte ad nos, Deus salutis nostræ,
et frange (aufer) iram tuam nobiscum (erga nos).
6. Num in æternum irasceris nobis,
protrahes iram tuam in omnes ætates?
7. Nonne iterum vitæ reddes nos, *ita*
ut populus tuus lætetur de te?
8. Fac ut videamus, Jova, gratiam tuam,
et salutem tuam da nobis.

9. Audiam, quid loquatur Deus Jova :
utique loquitur pacem (promittit salutem) populo suo et piis suis;
at non redeant ad stultitiam (peccata).

10. Sane prope est cultoribus ejus salus ejus,
ut habitet gloria in terra nostra.
11. Benignitas et fides sibi occurrunt,
justitia et pax se osculantur.
12. Fides e terra progerminat,
et justitia de cœlo prospicit (cf. *Is.* XLV, 8).
13. Etiam Jova dat bonum,
et terra nostra dat fructum suum.
14. Justitia coram eo (Deo) ambulat,
et ponit in via gressus suos.

NOTÆ.

Vers. 2 et seqq. Alius, *reducas, auferas, operias*, etc. — Vers. 5. *Reverte ad nos* : Maurer, *restitue nos* in pristinum statum. — Vers. 7. *Iterum*, propr. *revertes*. — Vers. 9. Fingit jam vates, se audire vocem Dei respondentis, paratum se esse ad juvandum populum, modo, saluti restitutus, nihil deinceps delinquat iterum. Alii, *ita ut non redeant*. — Vers. 10. *Sane*, gall. *oui*. *Gloria* nostra pristina, scil. cultus instauratus, veteraque Israeliticæ terræ ornamenta. — Vers. 11. Hengstenberg : *Benignitas*, qua Deus bona promittit, *et veritas*, qua promissa implet; *justitia et pax*, Dei dona. Maurer : « Sensus hujus et proxime sequentis versus : plena omnia erunt benignitate, fide, justitia, pace. » — Vers. 14. *Ponit in via*, etc., i. e. libere persequitur viam suam : ita Maurer. Hengstenb. *ponit* justitia *in viam gressus suos*, i. e. facit ut gressus sui sint Israelitarum omnium via.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXXIV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, filiis Core, Psalmus.

Duæ sunt de argumento hujus Psalmi tractatorum sententiæ. Alii enim volunt commemorari a Propheta liberationem populi ab una captivitate, et inde argumento sumpto orari pro liberatione ab alia captivitate, commemorari videlicet liberationem a captivitate Ægyptiaca, et orari pro liberatione a captivitate Babylonica; vel commemorari liberationem a captivitate Ægyptiaca et Babylonica, et orari pro liberatione a captivitate diaboli, quæ per illas figurata fuerat. Alii, et fortasse rectius, existimant, in hoc Psalmo de una tantum captivitate agi, id est, de captivitate generis humani sub principe tenebrarum, a qua liberamur per Christum Dominum nostrum; sed in primis tribus versiculis prædici liberationem ab hac captivitate, in reliquis orari pro executione prædictionis. Cur autem prædictio de re futura exponatur per verba temporis præteriti, causa est, quoniam quæ nobis futura sunt, in Dei præscientia et decreto jam facta sunt.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. BENEDIXISTI, DOMINE, TERRAM TUAM : AVERTISTI CAPTIVITATEM JACOB.

Initio Psalmi Propheta, Spiritu Sancto revelante, æternum Dei decretum de futura liberatione nobis aperit; ac primum docet primam causam et ultimum effectum nostræ liberationis. Prima causa fuit dilectio, qua Deus dilexit genus humanum. Cur enim Deus « sic mundum dilexerit, ut Filium suum unigenitum daret, » per quem redimeremur, « et omni benedictione benediceremur, » ut loquitur Dominus *Joan.* III, et Apostolus *ad Ephes.* I, nulla ratio reddi potest, nisi ipsa Dei bona voluntas, sive beneplacitum et misericordia. Ultimus effectus erit perfecta liberatio a captivitate, quam habebimus in resurrectione, quando perveniemus ad libertatem gloriæ filiorum Dei. Nunc enim ex parte liberati sumus, sed exspectamus redemptionem corporis nostri, per quam liberabimur ab omni corruptione et necessitate. Ait igitur : « Benedixisti, Domine, terram tuam, » id est, propter peccatum primi hominis maledixisti terræ quam ipse feceras, et hominibus inhabitandam dederas : sed scio etiam, te revelante, quod in mente tua, in decreto tuo, « benedixisti terram tuam; » decrevisti enim in æterno beneplacito tuo terram tuam, quam fecisti, visitare, benedicere omni benedictione et

gratia, mittens ad eam Unigenitum tuum « plenum gratiæ et veritatis, » ut est *Joan.* I. Hebræus et græcus codex clarius explicant hanc primam causam omnium bonorum nostrorum, quæ est bona voluntas Dei. Vox hebræa est רצית, quæ significat proprie, *bene tibi placuisti in terra tua,* sive *bene voluisti terræ tuæ.* Vox græca εὐδόκησας significat, *bene voluisti terræ tuæ.* Inde est εὐδοκία, qua sæpissime legimus in Evangelio et in Apostolo commendatam, ut initium et radicem omnium beneficiorum Dei. Sicut autem maledixit Deus terræ, non propter ipsam, sed propter inhabitantes : sic etiam benedixit terram propter habitantes : quare tota ista benedictio ad homines referenda est. « Avertisti captivitatem Jacob. » Hic exprimitur ultimus effectus misericordiæ Dei, qui erit perfecta liberatio a captivitate, in quam incidimus per peccatum. « Avertisti, inquit, captivitatem Jacob, » id est, jam in æterno decreto tuo per mortem filii tui prævisam placatus, removisti, sive dissolvisti captivitatem populi tui Jacob, ut deinceps fruatur libertate gloriæ filiorum Dei. Ex hebræo שבית, pro *avertisti,* S. Hieronymus vertit *reduxisti;* sed idem est sensus. Nomine autem *Jacob* intelligitur, teste S. Augustino, totus populus Dei, sive ex Jacob descendat secundum carnem, quales sunt Judæi credentes in Christum; sive secundum spiritum fidei, quales sunt gentiles conversi ad Christum, « qui sunt quasi rami oleastri inserti in bonam olivam, et quasi lapides vivi superædificati super fundamentum Apostolorum et Prophetarum, » ut Apostolus docet *ad Rom.* IX et XI, et *ad Ephes.* II.

Beneficiorum Dei initium et radix est εὐδοκία.

Vers. 2. 2. REMISISTI INIQUITATEM PLEBIS TUÆ, OPERUISTI OMNIA PECCATA EORUM.

Declarat nunc modum, quo Deus benedicens terræ suæ dissolvit captivitatem Jacob : ac dicit id eum fecisse remittendo peccata populi sui. Sicut enim peccatum fuit causa captivitatis, ita remissio peccati fuit causa liberationis a captivitate. « Remisisti, inquit, iniquitatem plebis tuæ, » id est, in mente, et decreto tuo condonasti iniquitatem populo tuo, ob quam iniquitatem tradideras eumdem populum diabolo, tanquam administro justitiæ tuæ. « Operuisti omnia peccata eorum; » hæc est repetitio et declaratio ejusdem rei. « Operuisti, » id est, abscondisti a facie tua, ut non videres ad puniendum; quia vero Deus non potest non videre id quod revera est, quantumvis abscondatur et tegatur, ideo quando Deus tegit peccata, omnino illa delet et remittit, ut nusquam sint, et, ut alibi diximus, tegit Deus peccata, quando ea remittit, non quasi velo occultante, sed quasi emplastro curante et sanante. Dicit autem « omnia peccata eorum, » ut explicet quod dixerat, iniquitatem plebis tuæ non significare unicam iniquitatem communem toti plebi, quale est peccatum originis, sed omnem iniquitatem tum communem omnibus, tum propriam singulis. In græco habetur, *remisisti iniquitates;* sed in hebræo habetur in singulari, *iniquitatem;* sed idem est sensus.

Quando Deus tegit peccata, omnino ea delet.

3. MITIGASTI OMNEM IRAM TUAM, AVERTISTI AB IRA INDIGNATIONIS TUÆ. Vers. 3.

Hic vero reddit causam cur Deus dimiserit iniquitatem plebi suæ; ac dicit ideo dimisisse, quia placatus fuerat, et iram deposuerat. Quemadmodum enim ira Dei causa erat ultionis, sic etiam placatio Dei causa fuit remissionis : placavit autem iram Dei, id est, justitiam punitivam Dei : « Agnus occisus ab origine mundi, » *Apocal.* XIII. Agnum autem immaculatum dedit nobis misericordia, et bona voluntas illius, « qui sic dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, » *Joan.* III. Hic igitur est ordo liberationis : Benedictio, sive bona voluntas Dei dedit filium liberatorem; Filius morte sua placavit iram Dei, et satisfaciendo justitiæ pro peccatis totius mundi; placatus Deus remisit peccata; remissio peccati solvit captivitatem. Atque hoc totum mysterium absconditum in mente Dei revelavit Spiritus Sanctus Prophetæ suo, et ille nobis in tribus his versiculis descripsit. Illud, *omnem iram tuam,* significat, Christi redemptionem sufficientissimam fuisse ad plenam satisfactionem. Significat etiam libertatem, quam habebimus tempore suo, id est, in novissimo die, futuram omnino plenam et absolutam, ut nihil pœnæ, nihil miseriæ relinquatur; omnis enim pœna ex ira Dei procedit. Illud, *avertisti ab ira indignationis tuæ,* idipsum repetit, et hunc sensum habet : Avertisti te ab ira et indignatione tua. In hebræo habetur, *convertisti te,* sive *conversus es ab ira furoris tui.*

Ordo liberationis humani generis.

4. CONVERTE NOS, DEUS SALUTARIS NOSTER, ET AVERTE IRAM TUAM A NOBIS. Vers. 4.

Incipit nunc Propheta in persona populi Dei orare pro executione atque adimpletione decreti divini. Ac primum petit ut Deus incipiat mitigare iram suam, cujus mitigationis primus effectus est, initium salutis nostræ, id est, auxilium divinum, per quod incipiamus converti ad Deum. Neque enim converti possumus ab iniquitate ad Deum, nisi gratia ejus præveniat nos, et vocando, illuminando, adjuvando, movendo convertat. Ait igitur : « Converte nos, Deus salutaris noster, » id est, incipe salutem nostram operari, tu Deus Salvator noster, quod facies, si nobis bonam voluntatem conversionis inspires. Et ut hoc misericorditer facere incipias, « averte iram tuam a nobis, » id est, reconciliare nobis, oblitus offensionum, quæ te nobis inimicum reddiderunt.

Non possumus converti ad Deum, nisi Deus sua gratia præveniat.

5. NUMQUID IN ÆTERNUM IRASCERIS NOBIS? AUT EXTENDES IRAM TUAM A GENERATIONE IN GENERATIONEM? Vers. 5.

Persistit in eadem petitione, quasi dicat : Satis diu iram tuam portavimus; ne differas miseri-

cordiam impertiri, et pacem nobis reddere. « Numquid in æternum irasceris nobis ? » id est, num æterna erit inimicitia tua ad genus humanum? num « a generatione in generationem sine fine extendetur ira tua? » quasi dicat : Id non convenit infinitæ clementiæ et bonitati tuæ. In hebræo non habetur particula *aut*, sed omnino subintelligitur ; ideo recte Septuaginta Interpretes eam expresserunt.

Vers. 6. 6. Deus, tu conversus vivificabis nos, et plebs tua lætabitur in te.

Declarat effectum, qui sequetur ex reconciliatione ; inde enim fiet ut homo lucretur vitam, et Deo reddatur laus. « Deus, tu conversus ad nos » per depositionem iræ et reconciliationem, « vivificabis nos : » nam « stipendium peccati mors, gratia autem Dei vita æterna, » *Rom.* VI ; « et plebs tua » vivificata, et respirans ob tam ingens beneficium, « lætabitur in te, » ac lætabunda cantabit laudes tuas. In hebræo pro voce *Deus*, habetur הלא, *nonne*; et sic vertit S. Hieronymus : *Nonne tu reversus vivificabis nos?* Sed facile est videre quid Septuaginta habuerint et legerint in suis codicibus; non enim tam imperiti erant, ut verterint *Deus*, si habuissent הלא; sed habuerunt *eloha*, quod significat *Deus* ; et sunt eædem litteræ, sed transpositæ. Pro *conversus*, S. Augustinus legit *convertens*, ut etiam sonat vox græca ἐπιστρέψας ; sed sensus non est : *Tu convertens nos, vivificabis nos*, sed *tu convertens te ad nos, vivificabis nos*; et hoc modo conciliatur hæc lectio cum hebraica et latina.

Vers. 7. 7. Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis.

Petiit Propheta mitigationem iræ divinæ, petiit reconciliationem et vivificationem, quæ fit cum per gratiam remittuntur peccata : petit nunc adventum Salvatoris, per quem factum est ut plane perspiceremus et videremus Dei benignitatem et misericordiam erga nos. De qua manifestatione dicit Apostolus : « Apparuit gratia Dei omnibus hominibus, » *ad Tit.* II; et rursum : « Benignitas et humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei, » *ad Tit.* III. Quis enim dubitare potest an Deo curæ sit genus humanum, nosque verissime Deus diligat, posteaquam misit Filium suum unigenitum, ut nos pretioso sanguine suo de diabolica captivitate redimeret? « Ostende, inquit, nobis misericordiam tuam, » id est, fac ut plane cernamus et experimento certo discamus misericordiam illam, qua in mente tua ab æterno benedicere decrevisti terram tuam. « Et salutare tuum da nobis, » id est, et mitte nobis Salvatorem filium tuum ; tunc enim vere ostendes omnibus hominibus misericordiam, et benignitatem, et gratiam tuam. Ex hebræo verti posset, *et Jesum tuum da nobis*; nomen enim *Jesus* Salvatorem significat, ut notum est. Potest etiam hic versiculus exponi rectissime, et ad litteram de salute perfecta, quæ erit in resurrectione : tunc enim propriissime ostendet nobis Deus misericordiam suam, ita ut eam videamus, et quasi tangamus, « quando coronabit nos in misericordia et miserationibus, et sanabit omnes infirmitates nostras, et replebit in bonis desiderium nostrum, et renovabit, ut aquilæ juventutem nostram, » ut dicitur *Psalm.* CII. Et tunc dabit possidendum in æternum salutare suum, quando manifestabit nobis seipsum. Sed prior expositio pertinet ad patres Testamenti veteris, qui exspectabant Christum in carne venturum : posterior pertinet ad nos, qui exspectamus Christum venturum in gloria, « ut reformet corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ, » ut habetur *Philip.* III. S. Augustinus utiliter ad mores dicit, tunc Deum ostendere misericordiam suam, quando persuadet nobis, nosque intelligere, et quasi cernere facit, nihil nos esse, aut posse ex nobis, sed ex misericordia ejus esse quod sumus, et posse quod possumus. Ita enim non extollimur, nec superbimus, sed humiles sumus in oculis nostris : humilibus autem datur gratia Salvatoris.

8. Audiam quid loquatur in me Dominus Deus : quoniam loquetur pacem in plebem suam. Vers. 8.

Ut certos nos reddat Propheta eorum quæ dicturus est, admonet in hoc versiculo se non loqui ex se, sed ex revelatione Domini ; et ea solum canere, quæ ipse prius a Domino audivit. « Audiam, inquit, quid loquatur in me Dominus Deus, » id est, ego, quod audio a Deo, hoc loquor ; ideo et nunc exposita petitione, audiam quid Dominus respondeat, ut idipsum cæteris manifestem. Dicit autem : « Quid loquatur in me, » ut significet locutionem Dei ad Prophetas esse interiorem et spiritualem. Spiritus enim Sanctus Prophetas inhabitans illis loquebatur, quod ipsi primi aure cordis audirent, et deinde per ipsorum linguam ad aures corporis aliorum perveniret. Non habetur quidem in textu hebraico illud, *in me*, sed Septuaginta Interpretes addiderunt, ut explicarent modum loquendi Dei in Prophetis, juxta illud *Oseæ* I : « Principium loquendi Domino in Osee ; » et *Zachar.* I : « Et dixit ad me Angelus, qui loquebatur in me. » Porro illud, *audiam*, significat præterea attentionem, et desiderium audiendi, quasi dicat : Libenter et attentissime audiam, quoniam Deus more suo loquetur bona et utilia. « Quoniam, inquit, loquetur pacem in plebem suam, » id est, scio Deum locuturum esse pacem in plebem suam, ideo libenter et attente audiam, quid loquatur in me Dominus Deus. Itaque summa verborum Dei, est annuntiatio et promissio pacis per adventum Messiæ, quem Propheta petierat dicens : « Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis. » Dabit igitur Deus Salvatorem, et per eum annuntiabit et præstabit verissimam pacem : unde et « princeps pa-

Quomodo Spiritus Sanctus cum Prophetis loquebatur.

cis » dicitur *Isai.* IX; « et pacificabit omnia, sive quæ in cœlis, sive quæ in terris sunt, » ut dicitur *ad Coloss.* I. Pax autem complectitur complementum omnium beneficiorum Dei, neque antea perfectam pacem habebimus, quam perveniamus ad cœlestem Jerusalem, quæ interpretatur « visio pacis » Pax enim opponitur bello, bello autem non carebimus « donec absorpta fuerit mors in victoria, et mortale hoc induerit immortalitatem,» ut ait B. Paulus I *Corinth.* XV; tunc enim cessabit bellum cum vitiis et concupiscentiis, cum principibus tenebrarum harum, cum necessitatibus et difficultatibus omnibus. Dum autem hic vivimus, « militia est vita hominis super terram, » *Job.* VII, quantumvis quod in nobis est, pacem cum omnibus habere cupiamus.

Vers. 9. 9. ET SUPER SANCTOS SUOS, ET IN EOS QUI CONVERTUNTUR AD COR.

Explicat quod dixit, « in plebem suam; » promittit enim Deus pacem plebi suæ, sed non toti : nam in plebe Dei sunt boni et mali; malis autem pax non convenit, sed bonis : « Pax enim multa diligentibus legem Domini, » *Psalm.* CXVIII; et : « Non est pax impiis, dicit Dominus, » *Isai.* XLVIII. Qui autem sint sancti quibus promittitur pax, explicatur per verba sequentia : « Et in eos qui convertuntur ad cor. » Tunc enim incipit sanctitas, et consequenter inchoatur pax, cum homo ab exterioribus ad interiora convertitur, unde dicitur: « Redite prævaricatores ad cor, » *Isai.* XLVI; et de filio prodigo dicitur *Luc.* XV : « In se autem reversus. » Tunc autem incipit homo reverti ad se, sive redire ad cor, quando apud se cogitare incipit vanitatem rerum temporalium, et quam sit brevis et modica dulcedo peccati; et contra quanta sit nobilitas virtutis, quam ingens pretium bonorum æternorum : sed proficit postea paulatim homo, cum secum habitare incipit, et de rebus, quæ foris sunt, non credit judicio sensuum externorum, neque sermonibus filiorum hujus sæculi; sed conversus ad cor consulit de omnibus rectam rationem, consulit fidem divinitus inspiratam, consulit veritatem ipsam, quæ Deus est. Denique perfecte ad cor suum ille convertitur, et pacem, quæ superat omnem sensum, gustare incipit, qui in corde suo tabernaculum erigit Deo, et ex imagine, quæ est anima rationalis, ad exemplar, quod est ipse Deus, alis contemplationis ascendit : et ibi pulchritudinem infinitam Creatoris attendens, in ejus amorem ita rapitur et accenditur, ut omnia quæ foris sunt nihili ducat, ita uni Deo vinculo charitatis inhæret, ut rerum aliarum penitus obliviscatur. Hominis autem sic affecti nulla mundi pressura pacem, quam in Deo habet, perturbare potest. Sed veniamus ad verba. Codex latinus in secunda parte hujus versiculi, neque cum hebraico, neque cum græco concordare videtur. Hebraicus codex sic habet, *et super sanctos, et non revertentur ad stultitiam,* græcus autem, *et super sanctos suos, et in eos, qui convertunt cor ad ipsum.* Lectio tamen nostræ latinæ vulgatæ editionis antiquissima est, et eam sequitur S. Hieronymus in textu, et in *Commentario Psalmorum;* nec non S. Bernardus in sermone super hæc verba: « Audiam quid loquatur in me Dominus Deus; » neque in sensu ulla diversitas est : *converti* enim *ad cor,* et *convertere cor ad Deum,* idem significant; siquidem qui convertitur ad cor, desinit attendere ad externa et visibilia, quæ temporalia sunt, et incipit considerare interna et invisibilia, quæ æterna sunt, in quibus primum locum obtinet Deus; sic etiam converti ad cor, et non converti ad stultitiam, pro eodem accipi possunt. Neque difficile est, si quis velit, voces hebraicas cum latina editione concordare : nam vox לא, quæ significat *non,* potest legi *el,* solius puncti facta mutatione, et significat *in;* sic etiam vox לכסלה *lechislah,* quæ significat, *ad stultitiam,* potest legi לב סלה *leb sela,* et significat *cor; selah* enim adjungitur passim in Psalmis, et vel nihil significat, vel significat *semper,* quod hoc loco optime quadrat, vel significat aliquid nobis incognitum, unde ab interpretibus omitti solet. Itaque sic reddi possunt verba hebraica : *Et in eos qui convertuntur corde* sive *ad cor, semper.*

Quando homo ad se convertitur.

10. VERUMTAMEN PROPE TIMENTES EUM SALUTARE IPSIUS, UT INHABITET GLORIA IN TERRA NOSTRA. Vers. 10.

Adveniente Messia prædicabitur pax, sed diu postea exhibebitur : verumtamen salus, id est, gratia sanitatis et aliorum miraculorum præsentissima erit, et vicinissima omnibus credentibus in eum, ac timentibus eum timore reverentiæ et pietatis. Inde vero maxima gloria Deo exurget, laudantibus et magnificantibus Deum omnibus, qui mirabilia ejus videbunt, cujus rei plurima testimonia legi possunt apud Evangelistas. Hoc igitur est, quod nunc Propheta subjungit : « Verumtamen prope timentes eum salutare ipsius, » id est, salus Dei, sive Christus ipse Salvator prope erit ad sanandum per omnipotentiam suam omnes timentes eum, omnes videlicet colentes eum timore sancto, « ut inhabitet gloria in terra nostra, » id est, fient ista magnalia Salvatoris frequentissima, ut gloria Dei manifestetur, et inhabitet in terra promissionis, ad quam proprie Salvator mittetur. Sed si corporalis salus vicina erit timentibus eum, et inde gloria Dei magnifice orietur, multo magis salus spiritualis prope timentes eum erit. « Quotquot enim recipient eum, dabit eis potestatem filios Dei fieri, » *Joan.* I; et inde manifestabitur gloria ejus, « quasi unigeniti a Patre, pleni gratia et veritate. »

11. MISERICORDIA ET VERITAS OBVIAVERUNT SIBI : JUSTITIA ET PAX OSCULATÆ SUNT. Vers. 11.

Aperit hoc loco Propheta mysterium aliud in adventu Messiæ complendum; misericordiam vi-

delicet et justitiam, quæ contrariæ videntur, cum una ignoscat, altera puniat, simul esse conjungendas. Futurum enim erat per Christi passionem, ut et genus humanum misericorditer liberaretur, et tamen divinæ justitiæ plenissime satisfieret. « Misericordia, inquit, et veritas obviaverunt sibi, » id est, obviaverunt sibi tempore Messiæ, cum alias in diversa pergere viderentur. « Justitia et pax osculatæ sunt, » id est, justitia punitiva, quæ paulo ante veritas nominata est, et pax sub nomine misericordiæ significata, amicissime conjungentur, et quasi inter se osculabuntur. Hunc sensum, qui mihi litteralis videtur, eleganter prosequitur S. Bernardus in serm. 1 *De Annuntiatione*. S. Hieronymus in *Commentario*, et S. Augustinus per misericordiam, intelligunt misericordiam, qua usus est Deus erga gentiles, quibus dedit Salvatorem, quem non promiserat; per veritatem autem intelligunt justitiam, sive fidelitatem, qua exhibuit Judæis Messiam, quem patribus eorum pollicitus fuerat, unde est illud Apostoli *Rom.* xv : « Dico Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis ad confirmandas promissiones patrum; gentes autem super misericordia honorare Deum; » tunc enim misericordia et veritas obviaverunt sibi, cum in unam Ecclesiam convenerunt gentiles et Judæi, illi per misericordiam, isti per veritatem adducti. Per justitiam, quæ osculatur pacem, intelligit idem S. Augustinus justitiam, quæ reddit unicuique suum, ex cujus observatione pax oritur, quemadmodum ex violatione justitiæ oritur bellum; et rectissime admonet, frustra illos quærere pacem, qui sororem pacis justitiam complecti recusant. Alii hunc versiculum exponunt de virtutibus, quæ florebunt in populis tempore Messiæ, vel de virtutibus, quæ in ipso Messia maxime eminebunt.

Quomodo justitia et pax obviaverint sibi in Christi adventu?

Vers. 12. 12. Veritas de terra orta est, et justitia de cœlo prospexit.

Hic jam explicat Propheta mysterium incarnationis, utens verbo temporis præteriti pro verbo temporis futuri more Prophetarum. « Veritas, inquit, de terra orta est, » hoc est, Christus, qui veritas est, de Virgine Maria nascetur. « Et justitia de cœlo prospexit, » id est, et tunc justitia de cœlo manifestabitur, tum quia nato Christo cœpit vera justitia de cœlo descendere, et homines per fidem Christi justificare; tum quia per adventum Christi revelari cœpit « ira Dei de cœlo super omnem iniquitatem, » ut dicitur *ad Rom.* i. Nunquam enim plene cognitum fuisset quanta sit ira Dei adversus peccatum, nisi expiari Deus voluisset illud morte unigeniti Filii sui; et etiam nunquam plene cognitum fuisset quanta sit ira Dei futura in die judicii adversus iniquos, nisi vidissemus quanta fuerit Christi passio pro peccatis alienis expiandis; nam « si in ligno viridi hæc faciunt, in arido quid fiet? » ait ipse Dominus *Luc.* xxiii.

13. Etenim Dominus dabit benignitatem, et terra nostra dabit fructum suum. Vers. 13.

Pergit explicare mysterium incarnationis, atque ostendit veritatem ex terra nascituram, non quomodo nascuntur fruges ex terra arata et sata opera hominum, sed quomodo nascuntur flores in campis sylvestribus, sine cultura humana, ex pluvia de cœlo, et radiis solis in eam cadentibus. « Etenim, inquit, Dominus dabit benignitatem, » id est, emittet de cœlo Spiritum Sanctum suum, qui virginem obumbrabit; et sic terra nostra neque arata, neque sata, sed omnino virgo intacta dabit fructum suum. Unde in Cantico canticorum ipse dicit: « Ego flos campi, et lilium convallium. »

14. Justitia ante eum ambulabit, et ponet in via gressus suos. Vers. 14.

Concludit Propheta, demonstrans Christum omnino justum et sanctum futurum, ita ut radios justitiæ suæ ante se præmittat, et luce sua sibi viam aperiat ad omnem progressum in hac valle tenebricosa hujus nostræ mortalitatis. « Justitia, inquit, ante eum ambulabit, » id est, Christus quasi sol quidam, et vere lux mundi radios justitiæ et sapientiæ suæ præmittet, sicut etiam scriptum est in *Psalm.* lxxxviii : « Misericordia et veritas præcedent faciem tuam ; » et *Isai.* lviii, 8 : « Anteibit faciem tuam justitia tua ; » et sic « ponet in via gressus suos, » id est, aggredietur iter peregrinationis suæ, ut multos peregrinos perducat ad patriam. Possunt hi tres versiculi exponi etiam de justificatione et bonis operibus hominum credentium in Christum : nam utroque modo exponit S. Augustinus : « Veritas de terra orta est, et justitia de cœlo prospexit, » id est, veritas confessionis peccatorum et laudis Dei cœpit per Christum oriri ex ore hominum terrenorum, et tunc « justitia Dei de cœlo prospexit, » ut confitentes peccata sua, et laudem dantes gratia Dei justificaret; sed hæc ipsa veritas confessionis non oritur ex terra per vires ipsius terræ, sed per auxilium gratiæ Dei prævenientis; nam « Dominus dabit benignitatem, » qui dilucescere faciet justitiam in corde peccatorum, et sic « terra nostra dabit fructum suum. » Porro justificatus homo per Christi gratiam, semper justitiam ante oculos suos habebit, ut omnia faciat juxta regulam justitiæ : sic « justitia ante eum ambulabit, » præferens illi quasi facem legem Domini, ne ambulet in tenebris, et sic securus et gaudens ponet in via gressus suos, ut feliciter ad patriam aliquando perveniat.

PSALMUS LXXXVI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Oratio ipsi David.*

1. Inclina, Domine, aurem tuam, et exaudi me : quoniam inops et pauper sum ego.

2. Custodi animam meam, quoniam sanctus sum, salvum fac servum tuum, Deus meus, sperantem in te.

3. Miserere mei, Domine, quoniam ad te clamavi tota die.

4. Lætifica animam servi tui, quoniam ad te, Domine, animam meam levavi.

5. Quoniam tu, Domine, suavis et mitis : et multæ misericordiæ omnibus invocantibus te.

6. Auribus percipe, Domine, orationem meam : et intende voci deprecationis meæ.

7. In die tribulationis meæ clamavi ad te : quia exaudisti me.

8. Non est similis tui in diis, Domine; et non est secundum opera tua.

9. Omnes gentes quascumque fecisti, venient, et adorabunt coram te, Domine, et glorificabunt nomen tuum.

10. Quoniam magnus es tu, et faciens mirabilia : tu es Deus solus.

11. Deduc me, Domine, in via tua, et ingrediar in veritate tua : lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum.

12. Confitebor tibi, Domine Deus meus, in toto corde meo, et glorificabo nomen tuum in æternum.

13. Quia misericordia tua magna est super me, et eruisti animam meam ex inferno inferiori.

14. Deus, iniqui insurrexerunt super me, et synagoga potentium quæsierunt animam meam, et non proposuerunt te in conspectu suo.

15. Et tu, Domine, Deus miserator et misericors : patiens, et multæ misericordiæ, et verax.

16. Respice in me, et miserere mei, da imperium tuum puero tuo, et salvum fac filium ancillæ tuæ.

17. Fac mecum signum in bonum, ut videant qui oderunt me, et confundantur : quoniam tu, Domine, adjuvisti me, et consolatus es me.

V. s. ii. — *Oratio David.*

Inclina, Domine, aurem tuam, exaudi me : quia egenus et pauper [al. add. *sum*] ego.

Custodi animam meam, quia sanctus [*h. misericors*] ego : salva servum tuum tu [al. tac. *tu*], Deus meus, qui confidit in te.

Miserere mei, Domine : quoniam ad te clamabo tota die.

Lætifica animam servi tui : quia ad te, Domine, animam meam levo.

Tu enim es, Domine, bonus : et propitiabilis, et multus misericordia omnibus qui invocant te.

Exaudi [*h. auribus percipe*], Domine, orationem meam, et ausculta vocem deprecationum mearum.

In die tribulationis meæ invocabo te, quia exaudies me.

Non est similis tui in diis, Domine, et non est juxta opera tua.

Omnes gentes quas fecisti, venient et adorabunt coram te, Domine, et glorificabunt nomen tuum [al. add. *Domine*].

Quia magnus es tu, et faciens mirabilia, tu Deus solus.

Doce me [*illumina mihi*], Domine, viam tuam, ambulem in veritate tua : unicum fac cor meum, ut timeat nomen tuum.

Confitebor tibi, Domine Deus meus, in toto corde meo, et glorificabo nomen tuum in sempiternum [*h. sæculum*].

Quia misericordia tua magna super me, et eruisti animam meam de inferno extremo [*h. inferiori*].

Deus, superbi surrexerunt [al. *insurrexerunt*] adversum me, et cœtus robustorum quæsierunt [al. *quæsivit*] animam meam, et non posuerunt te in conspectu suo.

Tu autem, Domine, Deus misericors et clemens : patiens [*h. tardus ad furorem*], et multæ misericordiæ, et verus,

Respice ad me, et miserere mei : da fortitudinem tuam servo tuo, et salva filium ancillæ tuæ.

Fac mecum signum in bonitate, et [al. *ut*] videant qui oderunt me, et confundantur :

Quia tu, Domine auxiliatus es mihi, et consolatus es me.

Argumentum. — Orat defensionem et victoriam adversus potentes hostes, cum quibus precatori sit pugnandum. Titulo Davidis has preces esse perhibenti illud repugnare videtur, tum quod particula ל in hoc carmine sit nota accusativi, tum quod magna ex parte ex aliorum scriptorum locis conflatum est : quanquam hæc loca, quum sint ex Pentateucho et Davidicis Psalmis, nil contra Davidem auctorem faciunt. Strophæ duæ : vers. 1-10, 11-17; vel, juxta alios, quatuor : vers. 1-4, 5-10, 11-13, 14-17.

1. Preces Davidis.

Inclina, Jova, aurem tuam, exaudi me,
nam afflictus et miser ego sum.
2. Custodi animam (vitam) meam, nam pius (tui cultor) ego sum;
salva servum tuum, tu mi Deus, qui in te confidit.
3. Miserere mei, Domine,
nam ad te clamo quotidie.
4. Lætitia affice animam servi tui,
nam ad te, Domine, animam meam attollo.

5. Nam tu, Domine, *es* benignus et paratus ad condonandum,
et multus gratia erga omnes qui clamant ad te.
6. Ausculta, Jova, preces meas,
et intende *aurem* voci supplicationis meæ.
7. In die angustiæ clamo ad te,
nam exaudis me.
8. Nullus tibi similis *est* inter deos, Domine,
et nihil simile facinoribus tuis.
9. Omnes gentes, quas fecisti,
veniant et prosternant se coram te, Domine,
et honores habeant nomini tuo.
10. Nam magnus tu es et patrans mirabilia,
tu, o Deus, solus.

11. Doce me, Jova, viam tuam,
ambulem in fide tua,
uni cor meum ad timendum nomen tuum.
12. Celebrem te, Domine, mi Deus, toto corde meo,
et glorificem nomen tuum in æternum :
13. Nam gratia tua magna est (vel *fuit*) super me,
et eripuisti animam meam ex orco infimo.

14. Deus, superbi insurgunt adversum me,
et turba violentorum appetunt vitam meam,
nec ponunt te ante oculos suos.
15. Tu vero, Domine, Deus es misericors et benignus,
tardus ad iram, et magnæ gratiæ et fidei.
16. Converte te ad me, et miserere mei,
da potentiam (præsidium) tuam servo tuo,
et adjuva filium servæ tuæ.

17. Fac mecum (in me) signum in bonum,
ut videant *illud* osores mei et pudore afficiantur,
quod tu, Jova, adjuvas me et consolaris me.

NOTÆ.

Vers. 10. Alii, *tu Deus es solus.* — Vers. 11. *Viam tuam,* quæ tibi probatur agendi rationem. Hengstenberg *viam felicitatis* intelligit, in qua scil. Deus *suos* ducit. *Ambulem,* etc., servem, vel servabo tibi fidem. Hengstenberg : *ambulare in fide* vel *veritate Dei,* est a Deo ita protegi, ut Deus promissis suis fidelis conspiciatur. *Uni cor meum,* dirige omnes animi mei motus. *Leircah,* infinit. cum ה parag. Alius, *timori,* pro timentibus, nominis tui. Pro *uni,* infin. pih., Alexandrinus et Vulg. *lætetur,* a חדה *gavisus est.* — Vers. 13. Alii, *eripies.* — Vers. 17. *Signum in bonum,* i. e. documentum ede favoris tui in me eximium.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXXV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Oratio ipsi David.

Titulus indicat hunc Psalmum nihil esse aliud, nisi orationem Davidi a Deo inspiratam, cum amaro esset animo, et consolatione divina indigeret. David enim ut erat homo spiritualis, et in schola Spiritus Sancti eruditus, cum variis tribulationibus premeretur, non quærebat consolationem a rebus creatis, in quibus vera consolatio animæ inveniri non potest, sed ad Deum fontem omnis suavitatis per contemplationem et orationem confugiebat. Proinde nos etiam hoc Psalmo uti debemus cum tentationibus variis, undecumque illæ veniant, fatigati, mœrore tabescimus.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. Inclina, Domine, aurem tuam, et exaudi me, quoniam inops et pauper sum ego.

Incipit orationem a magnitudine Dei et utilitate sua : quæ est optima ratio precandi, apta ad impetrandum : « Oratio enim humiliantis se penetrat nubes, » *Eccli.* xxxv. « Inclina, inquit, aurem, » id est, tu qui excelsus es, inclina ad me, qui in imis jaceo, « aurem tuam, et exaudi me, quoniam inops et pauper sum ego ; » hæc est ratio cur dixerit inclina, « quoniam, inquit, inops et pauper ego, » id est, quoniam mendicus jaceo ad portam divitis, inclina ex alto aurem tuam ad humilem servulum, et quia talis est, « exaudi eum. » Pauper enim et inops hoc loco dicitur is, qui sive habeat, sive non habeat opes terrenas, non in illis confidit, non inde superbit, non alios contemnit, sed ipsas potius opes contemnit, si habet, neque se meliorem, aut majorem reputat iis qui non habent. Rectissime admonet S. Augustinus Lazarum non delatum fuisse ab angelis in sinum Abrahæ propter inopiam, *Luc* xvi, sed propter humilitatem : neque divitem epulonem sepultum fuisse in inferno propter divitias, sed propter superbiam. Alioquin ipse etiam Abraham, qui ditissimus fuerat, in inferno sepultus fuisset. Sed quoniam Abraham « cinerem et pulverem se esse arbitrabatur, » ut ipse de se loquitur *Gen.* xviii, et mandata Domini ita diligenter observabat, ut non solum opes,

Pauper, et inops quis dicatur?

sed ipsum filium unigenitum, cui servabat opes, propter Deum sacrificare promptissimus erat, *Genes.* xxii; ideo non solum ad locum refrigerii post mortem ductus fuit, sed etiam ad ejus sinum congregabantur omnes, qui eo tempore in Domino moriebantur. Ipse etiam David dives erat, quod ad terrenam substantiam attinet; sed quoniam non inde superbiebat, neque eam magnifaciebat, et totus a Deo pendebat, in quo spem suam, et vires suas, et omnia bona sua collocaverat, et sine quo nihil se esse, aut posse sciebat, ideo se vere pauperem et inopem prædicabat.

2. Custodi animam meam, quoniam sanctus sum : salvum fac servum tuum, Deus meus, sperantem in te. Vers. 2.

Explicat in quo cupiat exaudiri; ac primum proponit id quod est vere primum in intentione, et quod ipse Dominus primum quæri jussit, cum ait : « Primum quærite regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis, » *Matth.* vi. « Custodi, inquit, animam meam, » id est, conserva vitam animæ meæ, cui tam multi hostes in hoc exilio insidiantur. « Quoniam sanctus sum, » id est, ideo peto conservari vitam animæ meæ a te, quoniam tu mihi eam dedisti, tu me in sanguine filii tui justificasti, et sanctificasti, et per hoc vivificasti, qui in peccatis mortuus eram. Nam, ut recte dicit S. Augustinus, cum quis per

sacramenta Christi justificatum se esse confidit, et ex gratia Dei sanctum se nominat, non est superbia elati, sed confessio non ingrati; quod si quis dicere non audeat, « sanctus sum, » id est, justificatus et mundatus : saltem dicere potest, « sanctus sum, » id est, fidelis sum, sanctæ religionis, et fidei possessor sum, Deo per baptismum dedicatus et sanctificatus sum. « Salvum fac servum tuum, Deus meus, sperantem in te. » Idem repetit aliis verbis. Ideo enim cupit custodiri animam suam, ut non perdat salutem æternam; sic enim loquitur S. Petrus in *Epist.* I, cap. I : « Qui in virtute Dei custodimini per fidem in salutem paratam revelari in tempore novissimo. » Petit igitur salutem, quam ne amitteret, petierat custodiam. Addit rationem cum dicit: « Servum tuum sperantem in te, » quia cum Deus salvum facit servum suum, salvam facit rem suam; et cum salvum facit sperantem in se, fidelem et justum se demonstrat, quia implet quod promisit.

Vers. 3. 3. MISERERE MEI, DOMINE, QUONIAM AD TE CLAMAVI TOTA DIE : LÆTIFICA ANIMAM SERVI TUI, QUONIAM AD TE, DOMINE, ANIMAM MEAM LEVAVI.

Petiit in secundo versiculo summum bonum, id est, salutem animæ, quæ est finis omnium desideriorum : nunc recto ordine petit medium ad finem, lætitiam videlicet spiritualem, qua fortiter tentationes toleret et pericula exilii, donec ad salutem perveniat, ubi nullæ erunt tentationes, nulla pericula. « Miserere mei, Domine, » id est, misericorditer exaudi orationem meam, « quoniam ad te clamavi tota die, » id est, quoniam ardenter et perseveranter oravi; nihil enim magis requiritur ad impetrandum, quam si oratio fundatur ex accenso desiderio, quod significatur in verbo *clamavi*; et cum perseverantia, quæ significatur in vocibus illis, *tota die*. « Lætifica animam servi tui; » hæc est petitio quam misericorditer exaudiri petit, et pro qua tota die clamavit. « Lætifica, inquit, animam servi tui, » id est, undique angustiis tentationum premor, nihil mihi in hac valle lacrymarum occurrit, nisi amarum, dum non minus prosperitas terret, quam adversitas ipsa contristet. Ideo « lætifica animam servi tui, quoniam ad te, Domine, animam meam levavi, » id est, quoniam non inveniens requiem in nulla re creata, ad te Creatorem pennis cogitationis et desiderii animam meam levavi. Amor animam nostram portat, et vere dictum est : Anima magis est ubi amat, quam ubi animat. Alæ amoris sunt cogitatio et desiderium; qui enim amat, cogitando assidue, et desiderando rem amatam, in illam fertur, et in illa manet. Qui vere et ex corde Deum amat, cogitando et desiderando Deum, animam suam ad Deum levat. Contra qui terram amat, cogitando et concupiscendo terram, animam suam ad terram deprimit. Itaque ille solus cum Propheta vere dicere potest : « Ad te, Domine, animam

Amor animam nostram portat.

meam levavi; » et jure suo petere potest consolationem spiritus, ac dicere : « Lætifica animam servi tui, » qui nulla tenetur concupiscentia rei creatæ, nec ullo terreno luto affixus inhæret. Recte S. Bernardus serm. 5 *De Ascensione Domini*, explicans illa verba Domini *Joan.* XVI : « Nisi ego abiero, Paracletus non veniet ad vos. » Quid est, inquit : *Nisi ego abiero, Paracletus non veniet?* nisi carnis præsentia vestris subtrahatur aspectibus, spiritualis gratiæ plenitudinem occupata mens non admittit, non capit affectus. Quid vobis videtur, fratres? si hæc ita sunt, imo quia ita sunt, audeat qui huic sterquilinio semper inhæret, qui carnem fovet, carnem sapit, illam nihilominus consolationem supernæ visitationis sperare, quam ne cum ipsa quidem Verbi carne percipere ullatenus Apostoli potuerunt. Errat omnino, si quis cœlestem illam dulcedinem huic cineri, divinum illud balsamum huic veneno, charismata illa spiritus misceri hujusmodi illecebris arbitratur.

4. QUONIAM TU, DOMINE, SUAVIS ET MITIS, ET MULTÆ MISERICORDIÆ OMNIBUS INVOCANTIBUS TE. Vers. 4.

Hæc est ratio cur animam suam ad Deum levaverit pro consolatione recipienda; quia « Deus suavis est et dulcis; » et sicut dicit Joannes *epist.* I, cap. V : « Deus lux est, et in eo tenebræ non sunt ullæ; » sic dicere possumus : Suavis est Deus, et in eo amaritudo non est ulla; cum e contrario in carnalibus consolationibus, suavitas sit modica, et amaritudo plurima. Nec solum Deus suavis est, sed etiam mitis, ut ad se accedentes non repellat, et imperfectum nostrum toleret. Notat S. Augustinus in eo plane perspici mansuetudinem Dei, quod orantes nos patiatur : cum tam sæpe inter orandum ad alia cogitanda mentem avertamus; certe enim judex homo non pateretur reum, si dum causam agit, ad colloquendum cum amicis, de rebus præsertim nullius momenti, averteretur. Nec solum Deus suavis est in se, et mitis, quia non repellit accedentes ad hunc fontem suavitatis, sed etiam « multæ misericordiæ » est; quia facile admittit et recipit, et se gustandum præbet omnibus invocantibus se, non accipiens personas divitum aut pauperum, Judæorum aut Gentilium. « Omnis enim quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit, » *Rom.* X. Quod si aliquos orantes non exaudit, neque eorum miseretur, causa est, quia non vere Deum invocant, aut non sicut oportet, invocant. Sæpe etiam exaudit, sed tempore opportuno; et non raro exaudit orantis desiderium, non verba loquentis, quando videlicet, qui orat id petit quod sibi non expedire ignorat, et si non ignoraret omnino non peteret. Quod attinet ad verba, illud, *suavis*, in hebræo est טוב *tob*, quod significat *bonum;* et multi exponunt *benignum*, sive *beneficum*. Et quamvis Deus sit vere bonus, benignus, et beneficus : tamen noster interpres, non solum hoc loco, sed etiam in *Psalm.* XXXIII et XCIX eamdem vocem vertit, « sua-

In consolationibus terrenis suavitas est modica, amaritudo plurima.

vis; » et hæc interpretatio concordat cum verbo *gustate.* « Gustate et videte, inquit, quoniam suavis est Dominus; » gustatur enim proprie suavitas, non benignitas; et huc alludens S. Petrus in *epist.* II, cap. II, ait : « Si tamen gustastis, quoniam dulcis est Dominus. » Illud autem, *mitis,* in hebræo est סלח, quod proprie significat *propitiabilis*, et sic vertit S. Hieronymus, et in sensu non est discordia : mitis enim facile propitiatur, et facile ignoscit; et sic exponit S. Augustinus, cum dicit Deum esse mitem, quia facile ignoscit evagationibus nostris, cum oramus.

Vers. 5. 5. AURIBUS PERCIPE, DOMINE, ORATIONEM MEAM, ET INTENDE VOCI DEPRECATIONIS MEÆ.

Repetit primam partem primi versiculi, sed aliis verbis idem significantibus, ad affectum ostendendum erga rem desideratam et petitam.

Vers. 6. 6. IN DIE TRIBULATIONIS MEÆ CLAMAVI AD TE, QUIA EXAUDISTI ME.

Videtur hic versiculus additus esse ad explicationem superioris; quia enim dixerat : « Auribus percipe orationem meam : » poterat Deus interrogare, quando orabis? quando vis percipiam auribus orationem tuam? respondet Propheta : Omni die oravi, et omni die oro et orabo, dum vivam in hoc exilio. Omnis enim dies peregrinationis, dies tribulationis meæ est; cui enim dulcis est patria, non potest non amara esse peregrinatio. « In die ergo tribulationis meæ, » id est, omni tempore peregrinationis, tribulationem et dolorem inveni, et ideo semper « clamavi ad te : » et ea fiducia clamavi, quia tu semper « exaudisti me, » id est, semper me exaudire solitus es.

Vers. 7. 7. NON EST SIMILIS TUI IN DIIS, DOMINE, ET NON EST SECUNDUM OPERA TUA.

Reddit rationem, cur ad solum Deum confugiat, illum invocet, atque ad eum animam suam levare conetur, quia videlicet, nemo sit Deo similis, neque in essentia, neque in potentia, neque in sapientia, neque in bonitate, non tantum inter homines, sed etiam inter deos; quod si per deos intelligamus deos falsos, nimirum idola, et dæmones, de quibus dicitur in *Psalm.* XCV : « Dii gentium dæmonia, » absolute verum est quod hic dicitur : « Non est similis tui in diis, Domine, » quoniam idola oculos habent, et non vident, et ab hominibus pendent, ut sint, et ut custodiantur et moveantur : Deus autem verus sine oculis corporalibus videt, et a nullo pendet, sed omnia ab ipso pendent. « In ipso enim vivimus, movemur et sumus, » *Act.* XVII. Dæmones autem ad imaginem quidem, et similitudinem Dei facti sunt, sed per peccatum hanc similitudinem perdiderunt. Si vero per deos intelligamus deos per participationem potentiæ et auctoritatis, quales sunt principes et judices terræ; vel per participationem sapientiæ et justitiæ, quales sunt omnes homines justi; vel per utramque participationem, quales sunt Angeli sancti, tunc id quod dicitur : « Non est similis tui in diis, Domine, » intelligendum erit de similitudine perfecta, quæ requirit æqualitatem : illi enim sunt perfecte similes in potentia, vel sapientia, vel justitia, qui sunt æque potentes, æque sapientes, et æque justi. Constat autem Deum esse infinito modo potentiorem, sapientiorem et justiorem omnibus Angelis et hominibus : proinde verum est, non esse ullum similem Deo in diis participatione, nisi imperfecta et inæquali similitudine. « Et non est secundum opera tua; » non solum nemo ex diis est perfecte similis Domino Deo nostro : sed neque est ullum opus deorum quorumcumque, quod possit comparari cum operibus Dei nostri. Deus enim fecit ex nihilo cœlum et terram, et omnia quæ in eis sunt : dii autem cæteri intra mundum operantur, et ex iis quæ Deus fecit materiam operandi sumunt. Ergo non est opus ullum « secundum opera Dei, » id est, quod comparari possit operibus Dei.

Deo nemo est similis.

8. OMNES GENTES QUASCUMQUE FECISTI VENIENT, ET ADORABUNT CORAM TE, DOMINE, ET GLORIFICABUNT NOMEN TUUM. Vers. 8.

Ex hoc versiculo intelligimus versiculum superiorem accipiendum esse de diis falsis, qui ab errantibus adorabantur tanquam veri et summi dii; probat enim Propheta nullum ex diis esse similem Domino Deo nostro, ex hoc quod aliorum Deorum cultus tandem aliquando cessabit, et manifeste apparebit falsitas, et vanitas ejusmodi deorum : cultus autem Domini Dei nostri sempiternus erit. Quod autem hic dicit Propheta, partim impletum est in Ecclesia Christi, partim implebitur in die judicii : nam quamvis tempore Davidis alii essent dii Moabitarum, alii Ammonitarum, alii Philistinorum, alii aliarum gentium, tamen adveniente Christi Evangelio, in omnibus gentibus idololatria cessare, et veri Dei cultus introduci cœpit. Itaque « omnes gentes venerunt, » id est, ex omnibus gentibus venerunt; et relictis diis falsis Deum verum adoraverunt; sed in die judicii omnes omnino homines, nullo excepto, apertissime cognoscent deos gentium fuisse dæmonia, vel inania simulacra, et velint, nolint, curvabunt genua coram Domino, et implebitur illud *Isai.* XLV : « Mihi curvabitur omne genu, » quod applicatur Christo, ut vero Deo, ab Apostolo *Rom.* XIV, et *Phil.* II. Illa phrasis, « adorabunt coram te, Domine, » hebraica est : vox enim ישתחוו proprie significat *prosternent se.* Hoc autem verbum requirit particulam *coram;* prosternimur enim coram eo, quem adorare volumus. Itaque illud, *adorabunt coram te,* exponendum est : adorando prosternent se coram te. Illud, *et glorificabunt te,* ad omnes pertinet, sed vario modo : justi enim ex amore et libentes, injusti ex timore et inviti glorificabunt in die judicii Dominum; ac

dicent: « Justus es, Domine, ac rectum judicium tuum, » *Psalm.* CXVIII.

Vers. 9. 9. QUONIAM MAGNUS ES TU, ET FACIENS MIRABILIA, TU ES DEUS SOLUS.

Hæc est ratio cur cessabit cultus inanium deorum, et omnes gentes adorabunt et glorificabunt Dominum, « quoniam ipse solus est Deus, » vere « magnus, » et Deus « faciens mirabilia, » quæ nullus alius facere potest; quod in die judicii potissimum cognoscetur, cum ad nutum Domini omnes mortui resurgent, et congregabuntur ante tribunal Christi, et sine ullo impedimento et resistentia justi exaltabuntur ad regnum, injusti deprimentur ad supplicium sempiternum. Hinc et Apostolus utitur voce, « magni Dei, » cum de judicio loquitur, quia in judicio magnitudo Dei apertissime demonstrabitur : « Exspectantes, inquit, beatam spem et adventum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi, » *ad Tit.* II, 13.

Vers. 10. 10. DEDUC ME, DOMINE, IN VIA TUA, ET INGREDIAR IN VERITATE TUA : LÆTETUR COR MEUM, UT TIMEAT NOMEN TUUM.

Revertitur ad orationem qua postulat dirigi in hac peregrinatione et exilio, ne forte aberret a via quæ ducit ad patriam: et simul postulat consolationem spiritualem, quasi refectionem, ne deficiat in via. « Deduc me, Domine, in via tua, » id est, per auxilium gratiæ tuæ ostende mihi viam tuam, nec solum ostende illuminando mentem, sed etiam movendo voluntatem; et sic « ingrediar iter in veritate tua, » id est, juxta veritatem fidei tuæ et legis tuæ. « Lætetur cor meum, » hoc est, quod supra dixit : « Lætifica animam meam, » ergo lætetur te lætificante, et consolante cor meum, « ut timeat nomen tuum, » id est, non affecto consolationem propter consolationem, sed ut per eam quasi cibo recreatus, perseverem in timore sancto tuo, et timendo offensionem tuam pergam recto itinere per viam mandatorum ad patriam, ubi sine timore serviam tibi. Non displicet S. Augustini expositio : « Lætetur cor meum, » sic tamen, ut etiam timeat nomen tuum; hic enim exsultandum est, sed cum tremore, dum ad dulcem patriam, sed inter pericula tentationum currimus. In hebræo pro *lætetur cor meum*, legimus יחד לבבי, quod verti potest, *unitum*, vel *unicum sit cor meum*, vel *uni cor meum*, sive cum S. Hieronymo, *unicum fac cor meum, ut timeat nomen tuum*: ex qua lectione colligitur optimus sensus, ut videlicet optet Propheta cor suum uniri in timore Domini, ut totum cor suum timeat Dominum, et non pars Dominum, pars mundum timeat. Cæterum, nostra versio ex græca fideliter derivata est. Græci autem interpretes viri Septuaginta antiquissimi et doctissimi nunquam sic vertissent, si legissent, quod nos in nostris codicibus habemus: credibile igitur est eos non legisse *iachad*, sed *iechad*, cum iisdem litteris, sed diversis punctis, quod significat *lætabitur*, a verbo חדה, et habetur hæc ipsa vox *Exod.* cap. XVIII, 9; et eam reddit S. Hieronymus, *lætatus est*, accipiendo præteritum pro futuro, propter litteram *vau* præcedentem. Sed hoc loco, ubi non est *vau* præcedens, rectissime vertit noster Interpres, *lætatur*, et potuisset etiam vertere *lætabitur*.

11. CONFITEBOR TIBI, DOMINE DEUS MEUS, IN TOTO CORDE MEO, ET GLORIFICABO NOMEN TUUM IN ÆTERNUM. Vers. 11.

Orationi adjungit gratiarum actionem; nihil enim utilius est ad impetranda nova beneficia, quam memorem et gratum se ostendere præteritorum. « Confitebor, inquit, tibi, Domine Deus meus, » confessionem laudis et gratiarum actionis « in toto corde meo, » id est, ex vero et pleno cordis affectu. « Et glorificabo nomen tuum, » id est, potentiam tuam, « in æternum, » donec vixero, sine intermissione.

12. QUIA MISERICORDIA TUA MAGNA EST SUPER ME, ET ERUISTI ANIMAM MEAM EX INFERNO INFERIORE. Vers. 12.

Hoc est beneficium, pro quo gratias agit: quia videlicet ex magna misericordia sua Deus, non ex meritis ipsius hominis supplicantis, eruerit animam ejus ex inferno inferiore, id est, justificaverit eum a peccatis, ob quæ ad infernum inferiorem descensurus erat, nisi per gratiam liberaretur. Et vere tam magna misericordia Dei est ea, qua nos ex injustis justos facit, quam magna est pœna gehennæ perpetuæ, a qua liberamur, et quam magna est felicitas sempiterna, ad quam jus accipimus, et aditum apertum habemus. Unde et Apostolus Petrus dicit: « Secundum misericordiam suam magnam regeneravit nos in spem vivam, » I *Petr.* cap. I. Cur gehenna dicatur infernus inferior, duplicem rationem reddit S. Augustinus : unam, quod terra hæc plena periculis sit infernus quidam respectu cœli, sed superior respectu gehennæ, alteram, quod in ipso inferno subterraneo sit pars superior, in qua erat Lazarus in sinu Abrahæ requiescens; et inferior, in qua dives epulo cruciabatur in flammis. Addit S. Hieronymus, infernum inferiorem dici gehennam respectu peccati, qui est infernus quidam, sed quasi superior. Non desunt ex recentioribus, qui hoc loco per infernum inferiorem intelligant graves calamitates et pericula vitæ hujus temporalis. Sed nos maluimus sequi SS. Patres Hieronymum et Augustinum, quibus addi potest S. Bernardus in serm. *De Assumpt.*, qui per infernum inferiorem, intelligit illum, ubi nemo confitetur Domino, et unde non datur egressus : præsertim cum magna misericordia, non ad res temporales, quæ parvæ sunt et breves, sed ad sempiternas pertinere videatur.

Magna misericordia Dei est, qua nos ex injustis justos facit.

Vers. 13. 13. DEUS, INIQUI INSURREXERUNT SUPER ME, ET SYNAGOGA POTENTIUM QUÆSIERUNT ANIMAM MEAM, ET NON PROPOSUERUNT TE IN CONSPECTU SUO.

Post actionem gratiarum revertitur ad orationem, qua petit liberari a multitudine hostium, qui vitæ ejus insidiabantur; et quamvis nonnulli exponant hæc omnia de hostibus corporalibus Davidis, vel Ezechiæ: alii de hostibus Christi, qui mortem illius procuraverunt; tamen magis cohæret cum superioribus partibus Psalmi expositio S. Augustini, qui docet hæc omnia esse intelligenda de membris corporis Christi, de hominibus justis, vel de quolibet homine justo, qui patitur varias tribulationes ab hostibus animarum, sive sint hæretici, sive schismatici, sive in ipsa Ecclesia perdite viventes: quibus addere possumus, et dæmones, qui istis omnibus præsunt. Ait igitur homo Dei, liberatus per gratiam Christi ab inferno inferiore, et interim prælians cum hostibus animæ suæ, et graviter ingemiscens: O Deus meus, « ecce iniqui insurrexerunt adversus me; » neque pauci, aut debiles sunt, sed « synagoga potentium, » id est, congregatio magna fortissimorum hostium, « quæsierunt animam meam, » ut eam perdant; et excæcati atque obdurati, « non proposuerunt te ante conspectum suum, » id est, non cogitaverunt te esse protectorem justorum, et quod non cum homine infirmo, sed cum Domino Deo exercituum bellare audeant. In hebræo pro voce *iniqui*, est זדים *zedim*, quæ proprie *superbos* significat, sed idem est sensus. Superbi enim præter cæteros omnes iniquissimi sunt.

Vers. 14. 14. ET TU, DOMINE, DEUS MISERATOR ET MISERICORS, PATIENS ET MULTÆ MISERICORDIÆ, ET VERAX.

Dixit quot et quales hostes haberet: nunc petit adversus eos auxilium, ac primum prædicat multis nominibus bonitatem Dei, ut ostendat se non temere a tam bono Domino auxilium sperare. « Et tu, inquit, Domine, Deus miserator et misericors, patiens, et multæ misericordiæ, et verax. » *Miserator*, hebraice רחום, significat proprie pio et paterno affectu miserantem filios; *misericors*, hebraice חנון, significat proprie gratiæ largitorem, sive gratificatorem, ut loquitur Apostolus *ad Ephes.* I: « Qui gratificavit nos in dilecto filio suo, » id est, gratos nos sibi fecit, sive in gratiam recepit. *Patiens*, hebraice *longanimis*, ארך אפים, proprie *longus naribus*, id est, longus sive tardus ad iram: nares enim pro ira accipiuntur apud Hebræos. *Multæ misericordiæ*, hebraice רב חסד *rab chesed*, id est, multus misericordiæ, sive multus in misericordia. *Verax*, hebraice אמת *emeth*, veritatis, sive fidelitatis, et conjungitur cum voce *multus*, ut sit sensus: Multæ misericordiæ et veritatis, id est, multus in misericordia et veritate, sive fidelitate. Ex his habemus Deum esse amantem affectu paterno, inde esse facilem ad gratiam, inde esse tardum ad iram, inde denique esse multum, id est, liberalem et promptum ad misericorditer promittendum, et fideliter adimplendum, quæ omnia afferunt ineffabilem consolationem et fiduciam hominibus piis, et ipsi Deo ex corde adhærentibus: hæc enim dicuntur timentibus Deum, ut clarius explicatur in *Psalm.* CII. Qui enim Dei benignitate abutuntur, « ii thesaurizant sibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei, » ut dicit Apostolus *ad Rom.* II, quibus etiam dicit *ad Hebr.* X: « Horrendum est incidere in manus Dei viventis. » Deus nos affectu paterno amat.

15. RESPICE IN ME, ET MISERERE MEI; DA IMPERIUM TUUM PUERO TUO, ET SALVUM FAC FILIUM ANCILLÆ TUÆ. Vers. 15.

Explicata tot nominibus Dei benignitate, nunc petit eam in se converti. « Respice, inquit, in me, » oculis tantæ bonitatis tuæ, « et miserere mei, » tu qui tam multus es ad miserendum. « Da imperium tuum puero tuo, » id est, in hoc peto ut miserearis mei, ut non prævaleant hostes tam multi in servum tuum, sed contra des servo tuo robur et fortitudinem, ad eos vincendos et subjiciendos: et hoc modo « salvum me fac filium ancillæ tuæ, » ab eorum sive occultis insidiis, sive manifestis persecutionibus. Pro voce *imperium*, in hebræo est עזך, *robur tuum*, sive *potentiam*: ex quo intelligimus non peti hoc loco regnum aliquod, aut imperium, prout sonat verbum latinum; sed peti gratiam fortiter resistendi hostibus, et illos subjiciendi atque vincendi.

16. FAC MECUM SIGNUM IN BONUM, UT VIDEANT, QUI ODERUNT ME, ET CONFUNDANTUR; QUONIAM TU, DOMINE, ADJUVISTI ME, ET CONSOLATUS ES ME. Vers. 16.

Concludit petens aliquod externum signum, unde constet etiam apud adversarios, Deum adjutorem et consolatorem esse servorum suorum fidelium. « Fac mecum signum in bonum, » id est, ostende in me signum aliquod, quod rem bonam, id est, gratiam et favorem tuum, manifestet: « ut videant, » illud signum, « qui me oderunt; et confundantur, » diffidentes videlicet de victoria; « quoniam tu, Domine, adjuvisti me, et consolatus es me, » id est, quoniam revera adjuvisti me in certamine, et consolatus es me in tribulatione per internam gratiam tuam, ostende etiam exterius signum aliquod favoris tui erga me, ut qui oderunt, me videant hoc signum, et confundantur. Posset etiam cum Euthymio sic exponi: Ut vidant qui me oderunt, quoniam tu, Domine, adjuvisti me, et consolatus es me, confundantur. Sed prior expositio videtur facilior, et conformis est interpunctioni hebraicæ, græcæ et latinæ, quæ non videtur admittere hyperbaton. Quærunt scriptores quod sit illud signum, quod hoc loco Propheta requirit. S. Hieronymus dicit esse signum crucis Christi; illud enim est signum in

Signum in bonum quod petit vates, quale sit? bonum, quia signum redemptionis, et cum illud aspiciunt dæmones, qui nos oderunt, sine dubio confunduntur. S. Augustinus exponit hunc locum de signo, quod apparebit in die novissimo, quod erit in bonum electis: et quo viso confundentur omnes inimici nostri. Alii intelligunt de signo, quod accepit ab Isaia rex Achaz, cum ei dictum est: « Dabit Dominus ipse vobis signum: Ecce virgo concipiet, et pariet Filium, » etc., *Isai.* VII. Hoc enim signum vere fuit in bonum Davidi, cujus filius futurus erat Messias, et toti mundo qui per Christum ab omnibus hostibus liberandus erat. Fortasse vocatur hoc loco, « signum in bonum, » lætitia spiritualis, quam initio petivit David, cum ait: « Lætifica animam servi tui; » hæc enim lætitia in homine justo, atque in tribulatione posito signum clarissimum est gratiæ Dei, et hoc signo conspecto confunduntur non solum dæmones, sed etiam omnes alii persecutores; et tunc sensus erit: « Fac mecum signum in bonum, » id est, da mihi gratiam spiritualis lætitiæ, quæ etiam in ipsa vultus mei serenitate resplendeat; « et videant qui oderunt me » hoc signum patientiæ et tranquillitatis animæ meæ, « et confundantur, » quoniam tu, Domine, adjuvisti certantem, et consolatus es mœrentem, et tristitiam in gaudium internum jam convertisti.

PSALMUS LXXXVII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Filiis Core, Psalmus Cantici.*	V. s. h. — *Filiorum Core Psalmus Cantici.*
1. Fundamenta ejus in montibus sanctis.	Fundamenta [al. *Fundamentum*] ejus in montibus sanctuarii.
2. Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob.	Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob.
3. Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei.	Gloriosa dicta sunt in te, civitas Dei. SEMPER.
4. Memor ero Rahab et Babylonis scientium me.	Commemorabo superbiæ et Babylonis scientibus me.
Ecce alienigenæ, et Tyrus, et populus Æthiopum, hi fuerunt illic.	Ecce Palæstina et Tyrus cum Æthiopia : iste natus est ibi.
5. Numquid Sion dicet : Homo, et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus?	Ad Sion autem dicetur : Vir, et vir natus est in ea, et ipse fundavit eam Excelsus.
6. Dominus narrabit in scripturis populorum, et principum; horum, qui fuerunt in ea.	Dominus numeravit scribens populos : iste natus est ibi. SEMPER.
7. Sicut lætantium omnium habitatio est in te.	Et cantores quasi in choris : omnes fontes mei in te.

Argumentum. — Laudes urbis Hierosolymitanæ, sedis deliciarumque Jovæ, quæ ipsa communis quasi patria futura sit etiam aliis gentibus potentibus et opulentis, ut fiant cives ejusdem civitatis, vel etiam coloni ejusdem metropolis. Carmen videtur Hiskiæ regis ætate scriptum esse, quod commemorantur in eo gentes exteræ eæ, quibuscum illis ipsis temporibus Israelitis vel societates, vel bella intercedebant. Præter Ægyptios et Babylonios recensentur Philistæi, qui regnante Achaso, Hiskiæ patre, Judæam hostiliter invaserant, sed ab Hiskia iterum in fines suos redacti, firmam ex eo tempore amicitiam cum populo Judaico coluisse videntur (II *Chron.* XXVIII, 18; II *Reg.* XVIII, 8). Philistæis junguntur Cuschæi, quorum rex Taracon Ægyptiis et Judæis auxilium contra Sennacheribum tulit. Imprimis huc facit quod Chronicorum scriptor (II *Chron.* XXXII, 23) tradit, missa a vicinis gentibus munera esse Jovæ Hierosolymorum urbem, postquam grave illud bellum exstinctum fuerat. Eadem, quæ in hoc Psalmo regnat, sententia, reperitur quoque *Isai.* XIX, 23, aliisque pluribus Isaianorum oraculorum.

1. Coraitarum carmen, canticum.

Fundata ejus (Jovæ) *urbs* (Hierosolyma) *est* in montibus sanctis.
2. Diligit Jova portas Sionis (Hierosolymam)
præ omnibus *aliis* habitationibus Jacobi.
3. Gloriosa dicta sunt de te,
urbs Dei.

4. « Prædico Rahab (Ægyptum) et Babel inter scientes me ;
ecce Philistæum et Tyrum cum Æthiopia,
hic natus est illic (Hierosolymis). »
5. Et de Sione dicetur : « Iste et iste natus est in ea,
et ipse firmat (tuetur) eam Altissimus. »
6. Jova annumerabit in catalogo gentium :
« Iste, *inquiens,* natus est illic. »
7. Et *incolæ ejus* cantantes et saltantes *dicent :*
« Omnes *meæ felicitatis* fontes mei in te. »

NOTÆ.

Vers. 1. Maurer, *fundatio* (sedes) *ejus* (Jovæ), scil. urbs Hierosolymitana, est in montibus sanctis, i. e. collibus, quibus superstructa fuit urbs. Ewaldus putat aliqua verba e textu excidisse, eaque supplet ita : *Jovæ est in perpetuum Sion* (Hierosolyma), *sedis ejus urbs in montibus sanctis.* Alii aliter. — Vers. 3. *Gloriosa,* accusativus pendens ex *medoubbar,* gall. *il a été,* vel *il est dit,* etc. — Vers. 4. *Prædico,* declaro. *Hic,* puta Philistæus, Tyrus, Æthiops. Sensus : De illis gentibus multi in Israelitarum consortium annumerabuntur, et efficientur concives. — Vers. 5. *Iste et iste* multitudinem et diversitatem indicat, *q. d.* Undecumque terrarum homines relati sunt in numero civium ejus. — Vers. 6. Alii, *Jova numerabit dum conscribentur gentes,* dicens : *Iste,* etc. — Vers. 7. Alexandrini legerunt *sarim, principes ;* item *meonei, habitationes* pro *habitantes,* vel *meinei* (part. hiph. ex עון), *et canunt, saltatorum instar, omnes qui domicilium collocant in te.*

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXXVI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Filiis Core, Psalmus Cantici.

In hoc Psalmo cantatur laus civitatis Jerusalem, per quam Ecclesia christiana sine dubio intelligi debet, terrenæ siquidem civitati Jerusalem etsi convenit quod initio dicitur, fundamenta ejus esse in montibus, tamen non conveniunt cætera, ac præsertim quod in ea sit habitatio Babyloniorum, Ægyptiorum et Tyriorum ; Ecclesiæ autem sive militanti sive triumphanti omnia conveniunt.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. FUNDAMENTA EJUS IN MONTIBUS SANCTIS, DILIGIT DOMINUS PORTAS SION SUPER OMNIA TABERNACULA JACOB.

Incipit Propheta laudare civitatem Jerusalem a fundamentis, quæ sunt montes sancti ; sed antequam progrediamur, solvenda est quæstio communis, quæ statim unicuique occurrere potest : quid igitur significat pronomen *ejus ?* non enim videtur posse referri ad Jerusalem vel Sion, tum quia non est antea nominata civitas Jerusalem vel Sion tum quia in textu hebræo et græco, illud *ejus* est generis masculini, Jerusalem autem et Sion sunt generis feminini. Respondeo, illud, *ejus,* referri ad nomen subintellectum *civitatis ;* quamvis enim nomen civitatis sit regulariter generis feminini, tamen habet terminationem ad modum masculinorum ; dicitur enim עיר *hir,* et in numero multitudinis ערים *hirim,* et non desunt viri doctissimi, qui velint esse etiam generis masculini. Præterea sicut inveniuntur multa nomina, quæ per ordinem conjunguntur cum verbis diversi generis, ut ostendimus in *Institutionibus linguæ hebraicæ,* p. IV, cap. IV ; sic etiam fieri potest ut pronomen generis masculini præter ordinem conjungatur cum nomine generis feminini ; non enim ista sunt ita rara in lingua hebraica, ut sunt in græca et latina. Itaque sensus est : « Fundamenta ejus » civitatis, quam mente intueor, et cujus laudes prædicare incipio, sunt « in montibus sanctis. » Omisit autem Propheta nomen civitatis et dixit : « Fundamenta ejus, » ut ostenderet se continuare verba externa cum interna admiratione : contemplans enim et admirans magnitudinem et pulchritudinem civitatis novæ descendentis de cœlo, prorumpit in verba illa : « Fundamenta ejus in montibus sanctis. » Non placet autem quod aliqui dicunt illud *ejus* referri ad Christum ; neque enim

Ad quid referatur pronomen ejus?

Christus pendet a fundamentis, sed omnia fundamenta pendent ab ipso, qui est, ut recte monet S. Augustinus : Fundamentum fundamentorum, sicut est Pastor pastorum, et Rex regum, et Dominus dominantium, *ad Ephes.* II, « in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino. » Multo minus placet quod dicunt Rabbini, illud *ejus* referri ad Psalmum, et conjungi priorem partem hujus versiculi cum titulo hoc modo : « Canticum Psalmi. Fundamenta ejus in montibus sanctis, » id est, fundamenta hujus Psalmi sunt in montibus sanctis : hoc, inquam, non placet, quia Septuaginta Interpretes viri doctissimi aperte distinxerunt titulum a Psalmo, et Psalmum inchoarunt in illis verbis : « Fundamenta ejus in montibus sanctis; » distinctio autem et interpunctio Rabbinorum est multo posterior, ac per hoc minorem habere debet fidem. Porro nomine fundamentorum, juxta varias considerationes, res varias accipere debemus. Si cogitemus eos qui primi ad Ecclesiam convenerunt, et primi eam propagaverunt, fundamenta sunt Apostoli duodecim, juxta illud *Apocal.* XXI : « Et Civitas habebat fundamenta duodecim, et in eis nomina duodecim Apostolorum Agni. » Si consideremus doctrinam, in qua fundatur fides Ecclesiæ, fundamenta sunt Apostoli et Prophetæ, qui fuerunt immediati ministri verbi Dei, et de his dicit Apostolus *ad Ephes.* II : « Superædificati supra fundamentum Apostolorum et Prophetarum. » Si denique respiciamus auctoritatem et potestatem ecclesiasticam, secundum quam id est fundamentum in domo, quod caput in corpore, fundamenta sunt Christus et Petrus : Christus fundamentum primarium, Petrus secundarium. De Christo dicit Apostolus I *Cor.* III : « Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est quod est Christus Jesus. » De Petro dicit Christus *Matth.* XVI : « Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. » Isti sunt ergo montes sancti, super quos fundata est civitas Dei : qui dicuntur montes propter altitudinem et excellentiam; sancti autem, quia non fuerunt alti altitudine superbiæ, sed altitudine sanctitatis, et sapientiæ, et auctoritatis. Neque obstat quod Christus dicatur lapis angularis superpositus ædificio, *Psalm.* CXVII : « Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli; » et *ad Ephes.* II : « Ipso summo angulari lapide Christo Jesu : » nam lapis angularis est duplex, unus in fundamento, et alius in summo ædificio, et uterque connectit duos parietes; sed quamvis in ædificio corporali non possit esse idem lapis angularis in fundamento sustentans totum ædificium, et in vertice sustentatus a toto ædificio : tamen in fabrica spirituali unus et idem lapis, id est, unus et idem Prælatus, sustentat et portat auctoritate sua totum ædificium, et simul præest, et portatur per obedientiam a toto ædificio, id est, ab omnibus lapidibus vivis : quæ duo officia conveniunt principaliter Christo, qui est absolute caput et Princeps Ecclesiæ totius; sed conveniunt summo Pontifici, ut Vicario Christi generali; et suo modo omnibus aliis Prælatis respectu eorum, quibus præsunt : debent enim omnes Prælati portare et portari, portare infirmitates subditorum, et portari ab eis, dum imperant, vel corripiunt. Sequitur alia laus civitatis Dei ducta a portis : « Diligit, inquit Propheta, Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob. » Dixerat civitatem Dei fundatam esse super montes sanctos, ac per hoc non posse ruere, ut solent ædificia fundata super arenam : nunc addit, non solum non posse ruere, sed nec posse expugnari ab hostibus, quia munita est portis fortissimis, de quibus dicitur in *Psalm.* CXLVII : « Quoniam confortavit seras portarum tuarum. » « Diligit ergo Deus portas Sion, » id est, diligit Deus Sion ob firmissimas ejus portas, quæ eam faciunt inexpugnabilem; « super omnia tabernacula Jacob, » id est, magis quam diligat quæcumque tabernacula Jacob, quoniam etiamsi tabernacula illa pulchra essent, et miro ordine disposita, quando iter faciebant Hebræi ab Ægypto in terram promissionis, tamen erant sine fundamento et sine portis, ac per hoc mutabilia et temporaria. Significatur igitur his verbis stabilitas et firmitas Ecclesiæ, adversus quam portæ inferi non prævalebunt, ac præsertim quando pervenerit ad patriam cœlestem, ad quam etiam suspirabant Patriarchæ, de quibus dicit Apostolus *ad Hebr.* XI : « Exspectabant enim fundamenta habentem Civitatem, cujus artifex et conditor Deus. » In *Apocal.* cap. XXI dicuntur « duodecim esse portæ civitatis novæ Jerusalem, et in illis scripta esse nomina duodecim tribuum filiorum Israel. » Per duodecim portas intelligunt communiter expositores illius loci, et S. Augustinus in expositione hujus Psalmi, duodecim Apostolos, quia per illorum verissimam et firmissimam prædicationem intramus omnes in Ecclesiam Dei : neque obstat quod Paulo post dicuntur Apostoli duodecim esse duodecim fundamenta ejusdem civitatis : sunt enim Apostoli, et portæ et fundamenta, portæ prædicando, fundamenta sustinendo. Neque etiam obstat quod *Joan.* XVII, Christus dicit : « Ego sum ostium, per me si quis introierit, salvabitur. » Nam Christus porta est ratione meriti, siquidem per ejus meritum omnes intramus, et salvamur. Præterea (ut dicit S. Augustinus) hujus civitatis una porta est, et duodecim portæ sunt, quemadmodum unum fundamentum est, et duodecim fundamenta sunt. Christus enim in Apostolis erat, et per Apostolos loquebatur, ut dicit Apostolus II *ad Cor.* cap. ult. : « An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus? » Itaque cum intramus per Apostolos, per Christum intramus, quia Apostoli non se ipsi, sed Christum prædicabant, et Christus per eos prædicabat; et cum in Apostolis fundamur, et super eos ædificamur, in Christo fundamur,

Christus est fundamentum fundamentorum, et pastorum pastor.

Fundamenta Ecclesiæ varia.

Christus et Petrus fundamentum Ecclesiæ.

Christus lapis est angularis et fundamentalis.

Christus est porta.

Cum intramus per apostolos, per Christum intramus.

et super eum ædificamur. Quod autem in portis scripta erant nomina duodecim tribuum filiorum Israel, per id significatur primos qui intrarunt in Ecclesiam per Apostolorum prædicationem, fuisse filios Israel, ex quibus etiam ipsi Apostoli erant; deinde intrasse gentium plenitudinem: nam et *Apocal.* v, ubi describuntur electi et salvandi, primo loco numerantur duodecim millia ex singulis tribubus filiorum Israel; deinde additur « turba magna, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, tribubus, et linguis. »

Vers. 2. 2. Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei.

Propheta David spiritu ebrius, et excellentiam hujus civitatis admirans, sicut ex abrupto cœpit: « Fundamenta ejus, » etc., sic mutat continuo formam dicendi, et ipsam civitatem alloquitur dicens: « Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei, » id est: non mireris, o sancta civitas, si ex abrupto loqui cœpi, quoniam obruor copia encomiorum tuorum; multa enim gloriosa, magnifica, præstantissima, dicta sunt mihi a Spiritu Sancto de te. Et vere quis posset ordine servato narrare laudes illius civitatis, ubi erit Deus omnia in omnibus, et ubi bona illa servantur electis, « quæ oculus non vidit, auris non audivit, et in cor hominis non ascenderunt? » *Isai.* LXXIV et I *Cor.* II. Quamvis autem proprie gloriosa dicta sint de civitate Dei, quæ est in cœlis, et suo modo etiam de illa, quæ est in terris toto orbe diffusa: tamen de terrena etiam Jerusalem, ut typum gerebat Ecclesiæ, « gloriosa dicta sunt, » quod videlicet, civitas esset regia et sacerdotalis; quod in ea templum Domini, arca testamenti, et alia id genus multa conservarentur; et quod omnium maximum est, quod in ea Rex Angelorum, et Dominus omnium docuerit, miracula fecerit, redemptionem generis humani operatus sepulcrum suum reliquerit, Spiritum Sanctum de cœlo miserit, et Ecclesiæ suæ perpetuo duraturæ fundamenta jecerit.

Vers. 3. 3. Memor ero Raab, et Babylonis, scientium me.

Vers. 4. 4. Ecce alienigenæ, et Tyrus, et populus Æthiopum, hi fuerunt illic.

Laudat nunc Propheta sanctam civitatem a multitudine, et varietate nationum, quæ ad illam inhabitandam convenerunt; non enim soli Judæi, ut in Testamento veteri, ad Jerusalem pertinent; sed omnes nationes Ecclesiam Catholicam, quæ est vera Jerusalem in hoc Psalmo laudata, inhabitaturi erant. Nominat autem Raab, et Babylonem, Palæstinos, Tyrum et Æthiopes, quæ erant nationes gentilium, sed notæ Judæis. Per Raab intelligunt scriptores veteres Hieronymus, Augustinus, Theodoretus, Enthymius, et alii in hunc locum, meretricem illam, quæ dicebatur Raab, et excepit exploratores Josue in civitate Hiericho, ut habemus *Josue* II. Sed recentiores recte adverterunt meretricem illam, et in hebræo, et in græco vocari רחב *Rachab*, cum aspiratione gravi, ῥαχὰβ, in hoc autem loco scribi per lenem aspirationem, ῥαὰβ : per Raab autem intelligunt Ægyptum, sive regem Ægypti; vox enim hebraica רהב significat *superbum*, et sic vertitur in Ps. LXXXVIII et *Isai.* LI, et in utroque loco per *superbum* intelligunt scriptores Ægyptum. Hic igitur erit sensus: « Memor ero Raab et Babylonis scientium me, » id est, ego Deus conditor civitatis Jerusalem, in advocandis et conscribendis electis civibus Jerusalem, memor ero, non Judæorum tantum, sed etiam Ægyptiorum et Babyloniorum, qui scient me, per fidem videlicet, et religiosum cultum cognoscent me. « Ecce *enim* etiam alienigenæ, » id est, Palæstini, « et Tyrus, » id est populus Tyri, « et populus Æthiopum, hi fuerunt illic, » id est, istæ quoque gentes, me vocante et adducente, erunt in civitate sancta Jerusalem. Ponitur enim præteritum pro futuro, more prophetico. In hebræo, pro *scientium me*, habetur, *scientibus me*, et eodem modo habetur in græco. Sed articulus ל, qui habetur hoc loco, non solum deservit dativo, sed etiam genitivo, imo et accusativo, ut grammatici docent. Quare si græcam interpretationem sequi velimus, non erit vertendum: *Memor ero Raab et Babylonis*, sed: *Commemorabo Raab et Babylonem scientibus me*, id est, fidelibus meis. Sed quia latinus Interpres vertit, ut jure potuit, *memor ero Raab et Babylonis*, rectissime addit, *scientium me*, et est hæc lectio antiquissima apud Latinos, ut perspicuum est ex Commentario S. Hieronymi in hunc Psalmum. Illud autem, *hi fuerunt illic*, in hebræo est, *iste natus est ibi*. In græco habetur in numero multitudinis, *hi nati sunt illic*, et idem est sensus, nimirum, unusquisque horum natus est illic. Quare latina interpretatio explicari debet hoc modo, *hi fuerunt illic*, id est, hi omnes populi enumerati fuerunt, sive erunt in Jerusalem per novam generationem: per antiquam enim generationem cives erant Ægypti, vel Babyloniæ, vel Tyri, vel Palæstinæ, vel Æthiopiæ; sed per novam generationem renati ex Deo per Christum, erunt omnes cives unius atque ejusdem civitatis sanctæ Jerusalem, « ubi non est gentilis aut Judæus, Barbarus aut Scytha, servus aut liber, sed omnia et in omnibus Christus, » *Coloss.* III.

5. Numquid Sion dicet: Homo et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus? Vers. 5.

Addit Propheta præcipuam laudem sanctæ civitatis, quod in ea natus sit, qui « fundavit eam Altissimus » Filius Dei. Hinc enim potissimum gloriosa dicta sunt de ea, quod civis ejus esse voluerit secundum naturam humanam, qui fundator ejus est secundum naturam divinam. Sic enim intelligunt hunc locum SS. Patres Hieronymus et Augustinus, et post eos Theodoretus et Euthymius doctores græci, et ante hos omnes vetustissimus Latinorum Tertullianus, in libro *adversus Praxeam*, « Numquid Sion dicet homo, » id est, num fieri

poterit ut homo aliquis dicat Sioni rem tam novam et tam admirandam, et inauditam a sæculo : « Et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus, » id est, numquid significabit aliquis ipsi Sion, « quod homo natus sit in ea, » et ipse idem fundaverit eam, cum sit « Altissimus ? » Hanc tam evidentem prophetiam nonnulli cum Judæis obscurare nituntur. Sed nos majorem fidem habemus SS. Patribus, quam omnibus Judæis. Quod attinet ad verba, illud, *numquid*, in hebræo est *et*, sed fortasse textus hebraicus corruptus est vitio scriptorum, et pro *vau*, legendum est *he*, quod significat, *numquid*. Cæterum etiamsi maneat particula *et*, idem est sensus, si accipiatur per modum interrogandi : idem est enim : *Et Sioni dicet homo ?* et *numquid Sion dicet homo ?* In textu græco non habetur *numquid*, neque *et*, sed *mater*, et sic legit S. Augustinus : *Mater Sion dicet homo.* Sed B. Hieronymus in *Commentario* aperte docet textum græcum esse corruptum, et Septuaginta vertisse μήτι, quod est, *numquid*, sed ab aliquo sciolo additum esse ρ, et factum esse μήτηρ. Illud, *Sion*, est in casu dandi, ut ex articulo hebraico notum est, et etiam ex eo quod verbum *dicet* in hebræo est generis masculini, et Sion est generis feminini. Itaque homo dicet Sioni, non ipsa Sion dicet. Illud, *dicet*, in hebræo est יאמר *ieamar, dicetur*; sed remotis punctis eædem litteræ faciunt *iomar*, quod significat *dicet*, et sic legerunt Septuaginta, qui verterunt ἐρεῖ, *dicet*. Illud, *homo et homo*, Rabbini, et qui eos sequuntur, ita conjungunt, ut sensus sit, *homo et homo*, id est, multi homines. Sed in textu hebraico et græco primum *homo* conjungitur cum verbo *dicet*, ut sensus sit : Dicet homo ad Sion ; alterum *homo* conjungitur cum verbo *natus est*, et hæc est vera interpunctio et lectio ; neque debemus propter Rabbinorum glossas pervertere textum, et relinquere Patrum expositionem. Illud *et*, cum dicitur : « Et homo natus est in ea, » potest accipi pro *quia*, ut sæpissime alias in Scripturis. Si quis quærat quomodo Christus dicatur natus in Sion, cum constet eum esse in Bethlehem, respondebimus hoc loco per Sion significari Ecclesiam, sive
Christus quomodo natus sit in Sion? populum Dei ; Christum autem natum esse secundum humanitatem in populo Dei, sive in Ecclesia, quæ cœpit in Abel ; cujus Ecclesiæ ipse est conditor secundum divinitatem. Addimus recte etiam posse dici, Christum natum esse in Sion, ratione parentum suorum, Davidis, Salomonis et aliorum, qui sedem suam posuerunt in Sion.

Vers. 6. 6. Dominus narrabit in scripturis populorum et Principum : horum qui fuerunt in ea.

Respondet ad interrogationem qua dixerat : « Numquid Sion dicet homo ? » dicit enim Propheta Dominum ipsum hoc dicturum, imo scripturum ad æternam memoriam in libro, in quo scribit populos et principes populorum, qui per novam nativitatem fuerunt in ipsa civitate. « Dominus, inquit, narrabit, » id est, annuntiabit quod in Sion natus sit homo, qui ipse idem sit fundator Sionis ; « narrabit autem in scripturis populorum et principum, qui fuerunt in ea, » id est, narrabit in illis scripturis, in quibus continentur nomina populorum et principum renatorum in ipsa civitate : caput enim horum omnium est ille homo qui simul est fundator Sionis, ac per hoc in capite libri scribetur. Porro publicatio hujus libri fiet in die judicii : tunc enim aperientur libri, et alius liber, qui est vitæ, ut dicitur *Apoc.* xx, de quo libro dicitur *Luc.* xx : « Gaudete autem, quia nomina vestra scripta sunt in cœlo. » Per *principes*, intelligit S Augustinus Apostolos, quos constituit Dominus principes super omnem terram. Quod attinet ad verba, in hebræo pro *narrabit*, est verbum *ispor*, quod S. Hieronymus vertit *numerabit*. Verbum enim ספר utrumque significat, et *narrare*, et *numerare*; et utraque significatio hic locum habet : in libro enim vitæ narrantur res gestæ electorum, et eorum numerus describitur. Pro voce *in scripturis*, in græco habetur ἐν γραφῇ, *in scriptura*, sed numerus non mutat sensum. In hebræo habetur ad verbum, *in scribendo populos*, id est, narrabit, vel numerabit, dum scribet populos : atque hinc exposuimus verba vulgatæ editionis latinæ : in scripturis populorum, id est, in scripturis, in quibus scribuntur populi, sive nomina populorum : una enim editio aliam explicat. Illud, *et principum*, in hebræo habetur transpositum post illa verba : « Horum qui fuerunt in ea ; » imo, sequens versiculus apud Hebræos incipit per ista verba : *Et principum.* Sed nos sequi debemus lectionem Septuaginta Interpretum, qui emendatiores libros habuerunt : ista enim transpositio videtur facta negligentia librariorum, et totum sensum obscurat. Illud, *horum qui fuerunt in ea*, in hebræo est in singulari, *hic natus est in ea*, sed idem est sensus, hic videlicet : Dominus narrabit cum describet populos et principes, quorum unusquisque per nativitatem fuit in ea.

7. Sicut lætantium omnium habitatio est in te. Vers. 7.

Hæc est conclusio Psalmi, quæ continet summam felicitatem habitantium in illa civitate, cujus fundamenta initio Psalmi descripta sunt. Hæc est enim felicitas propria civitatis sanctæ Jerusalem, quod in ea nullus est miser, nullus mœrens, nullus gemens : quoniam « absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, » *Apoc.* xxi ; et quamvis hæc implenda sint reipsa in cœlesti Jerusalem : tamen etiam in Ecclesia militante, qui sunt descripti cives in cœlo, omnes sunt spe gaudentes ; et illis dicit Salvator *Joan.* xvi : « Gaudium vestrum nemo tollet a vobis ; » et Apostolus, *Philip.* iv : « Semper gaudete ; » et revera si servi Dei gaudent etiam in tribulatione, quando mœsti esse poterunt? Notat autem S. Augustinus, non esse dictum, « lætantium, » sed « quasi lætantium, »

ne putaremus lætitiam patriæ esse lætitiam, qualem hic videmus in filiis hujus sæculi, qui lætantur in acquisitione auri et argenti, vel in carnalibus deliciis, aut aliis ejusmodi rebus. Erit ergo habitatio in cœlesti Jerusalem similis habitationi, ubi convivium, vel nuptiæ, cum lætitia et canticis jucunde celebrantur; sed non erit eadem causa lætitiæ, hic et ibi, ac si diceretur : Non erit habitatio tripudiantium, vel potantium, sed sicut tripudiantium et potantium; neque erit habitatio lætantium in nuptiali convivio, sed sicut lætantium in nuptiali convivio. Ex hebræo S. Hieronymus vertit : *Et cantores quasi in choris, omnes fontes mei in te.* Sed, ut supra diximus, Septuaginta Interpretes habuerunt codices magis correctos, et verba illa, ושרים *vesarim*, quæ S. Hieronymus legit in hoc ultimo versiculo, et vertit, *et cantores*, ipsi legerunt in versiculo superiore, et verterunt, *et principum*; nam vox שרים, si legatur cum puncto in dextro cornu primæ litteræ, significat *cantores*, a verbo שיר; si legatur cum puncto in sinistro, significat *principes*, a verbo שרה, et sic legerunt Septuaginta Interpretes. Illud, *quasi in choris*, potest etiam recte verti, *sicut tripudiantium*, vel *lætantium*, ut notum est. Denique illud, *omnes fontes mei in te*, non habet difficultatem, nisi ratione duorum vocabulorum, *fontes mei;* sed vox hebraica, מעיני, *fontes mei*, lecta videtur a Septuaginta Interpretibus *mahoni*, cum *iod* paragogico, quæ significat *habitationem* : neque enim tam imperiti erant Septuaginta, ut pro fontibus, ponerent habitationem, nisi legissent verbum, quod ita verti posset. Sed quamvis vera lectio sit, quam ex Septuaginta Interpres noster latinus expressit : tamen lectio quoque illa verum sensum habet, quam S. Hieronymus ex hebræo transtulit. Vere enim beati omnes in cœlis sunt quasi cantores in choris laudantes Deum, quoniam omnes fontes bonorum divinorum in cœlesti Jerusalem inveniuntur.

PSALMUS LXXXVIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — *Canticum Psalmi*, 1. *filiis Core, in finem, pro Maheleth ad respondendum, intellectus Eman Ezrahitæ.*

2. Domine, Deus salutis meæ, in die clamavi, et nocte coram te.

3. Intret in conspectu tuo oratio mea : inclina aurem tuam ad precem meam.

4. Quia repleta est malis anima mea, et vita mea inferno appropinquavit.

5. Æstimatus sum cum descendentibus in lacum : factus sum sicut homo sine adjutorio,
6. inter mortuos liber,

Sicut vulnerati dormientes in sepulcris, quorum non es memor amplius, et ipsi de manu tua repulsi sunt.

7. Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebrosis, et in umbra mortis.

8. Super me confirmatus est furor tuus, et omnes fluctus tuos induxisti super me.

9. Longe fecisti notos meos a me; posuerunt me abominationem sibi.

Traditus sum, et non egrediebar :

10. Oculi mei languerunt præ inopia.

Clamavi ad te, Domine, tota die; expandi ad te manus meas.

11. Numquid mortuis facies mirabilia; aut medici suscitabunt, et confitebuntur tibi?

12. Numquid narrabit aliquis in sepulcro mi-

V. S. H. — *Canticum carminis* [*h. Psalmus*] *filiorum Core, victori per chorum ad præcinendum, eruditionis Eman Ezraitæ.*

Domine, Deus salutis meæ, per diem clamavi, et nocte coram te.

Ingrediatur ante te oratio mea : inclina aurem tuam ad laudationem meam.

Quia repleta est malis anima mea, et vita mea ad infernum descendit [*h. usque pervenit*].

Reputatus sum cum descendentibus in lacum : factus sum quasi homo invalidus, inter mortuos liber :

Sicut interfecti et dormientes in sepulcro, quorum non recordaris amplius : et qui a manu tua abscissi sunt.

Posuisti me in lacu novissimo [*h. subteriori*] : in tenebris, [al. *tenebrosis et*] in profundis.

Super me confirmatus est furor tuus, et cunctis fluctibus tuis afflixisti me. SEMPER.

Longe fecisti notos meos a me, posuisti me abominationem eis, clausum, et non prodeuntem.

Oculus meus infirmatus est ab afflictione, vocavi [al. *invocavi*] te, Domine, tota die, expandi ad te palmas meas.

Numquid mortuis facies mirabilia : aut gigantes surgent [al. *resurgent*], et confitebuntur tibi? SEMPER.

Numquid narrabitur in sepulcro misericordia

sericordiam tuam, et veritatem tuam in perditione?

13. Numquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, et justitia tua in terra oblivionis?

14. Et ego ad te, Domine, clamavi, et mane oratio mea præveniet te.

15. Ut quid, Domine, repellis orationem meam : avertis faciem tuam a me?

16. Pauper sum ego, et in laboribus a juventute mea : exaltatus autem, humiliatus sum et conturbatus.

17. In me transierunt iræ tuæ, et terrores tui conturbaverunt me.

18. Circumdederunt me sicut aqua tota die : circumdederunt me simul.

19. Elongasti a me amicum et proximum, et notos meos a miseria.

tua, veritas [al. *et veritas*] tua in perditione?

Numquid noscentur in tenebris mirabilia tua, et justitia tua in terra quæ oblivioni tradita est?

Ego autem ad te, Domine, clamavi [*h. deprecatus sum*], et mane oratio mea præveniet te.

Quare, Domine, abjicis animam meam, abscondis faciem tuam a me?

Pauper ego et ærumnosus ab adolescentia; portavi furorem tuum, conturbatus sum.

Super me transierunt iræ tuæ : terrores [al. *et terrores*] tui oppresserunt me.

Circumdederunt me quasi aquæ tota die : vallaverunt me pariter.

Longe fecisti a me amicum et sodalem : notos meos abstulisti [*h. præ tenebris*].

Argumentum. — Quænam fuerit, in qua re constiterit miseria, quam queritur scriptor, vix dici potest. Neque morbi aliquod indicium certum reperitur, nec captivitatis, de qua cogitarunt alii. Strophæ quatuor : vers. 2-3, preces; vers. 4-10, miseriæ descriptio; vers. 11-13, num mortui te celebrant? vers. 14-19, repetuntur preces et descriptio miseriæ. E duobus titulis, librarii errore juxta positis, conflatur carminis inscriptio : *shir* enim, i. e. *canticum*, nunquam simul cum *maskil* usurpatur; insuper τὸ *præcentori* semper primo venit loco. Porro, prior titulus spurius videtur; nam huic Psalmo convenit appellatio *maskil*, non item *shir*.

1. Canticum, carmen Coraitarum (pars tituli spuria).
Præcentori, super suavem *modum* ad canendum, maskil τοῦ Heman Esrachitæ.

2. Jova, Deus salutis meæ,
die clamo, nocte coram te.
3. Veniat coram te oratio mea,
inclina aurem tuam ad clamorem meum.

4. Nam satura malorum *est* anima mea,
et vita mea ad orcum inclinat.
5. Reputor cum (similis) descendentibus in sepulcrum,
sum instar viri sine robore (mortui).
6. Inter mortuos liber *sum*,
instar confossorum (occisorum), qui jacent in sepulcro,
quorum non memor es amplius,
et qui a manu (cura) tua exclusi sunt.
7. Posuisti me in fovea profunda,
in obscuris *locis*, in abyssis.
8. Super me incumbit furor tuus,
et omnibus fluctibus tuis opprimis *me*.
9. Removisti notos meos a me,
fecisti me abominationem (detestabilem) ipsis;
clausus sum, nec possum evadere.

10. Oculus meus tabescit propter afflictionem (vel *miseriam*);
clamo ad te, Jova, quotidie,
expando ad te manus meas.

11. Num mortuis facies mirabilia (succurres)?
an manes surgunt, celebrant te (cultu publico)?
12. Num narratur in sepulcro gratia tua,
fides tua in barathro (orco)?
13. Num innotescunt in tenebris miracula tua,
et justitia tua in terra oblivionis?

14. Ego jam ad te, Jova, vociferor,
et mane preces meæ occurrunt tibi.
15. Cur, Jova, rejicis animam meam (me),
occultas faciem tuam a me?
16. Afflictus ego sum et exspirans a juventute;
perfero terrores tuos, consilii inops sum.
17. Me obruunt iræ tuæ,
terrores tui prorsus perdunt me.
18. Circumdant me (terrores tui) sicut aquæ quotidie,
cingunt me simul.
19. Removisti a me amicum et sodalem,
noti mei tenebræ.

NOTÆ.

Vers. 1. Maurer, *ad modum* instrumenti *Machalath* dicti *canendum*. Hengstenb. *de morbo afflictionis* : qui titulus, ait, symbolicus est, indicatque de magna aliqua calamitate in hoc carmine agi. *Maskil*, carmen exquisite compositum, doctrinæque plenum. *Heman*, τοῦ Esrach filius, Ethanisque frater, sub Salomone sapientia florebat (1 *Reg.* iv, 31) : unde non male conjectant quidam, hunc Psalmum et illum, qui proxime sequitur, compositos fuisse Roboamo regnante, post schisma decem tribuum, invasionemque Sesac regis Ægypti, de qua 1 *Reg.* xiv, 25 seqq. — Vers. 4. *Inclinat* : sic verbum hebr. intransitive usurpatur *Ezech.* vii, 12 et al. Alii, *et vitam meam... detruserunt*, puta hostes mei. — Vers. 6. *Liber*, ab omni numinis cura liber et derelictus. Alii, *prostratus*, infirmus. Maurer et Ewaldus, *inter mortuos* est *stratum meum*. — Vers. 7. Quæ maximorum periculorum sunt imagines. — Vers. 9. *Clausus*, malis undique circumclusus. Hengstenberg, *domi me contineo, nec* præ confusione *egredi audeo* : cf. *Thren.* iii, 7, 9; *Ps.* xxxi, 12; *Job.* xxxi, 34. — Vers. 10. *Oculus* faciem totam interdum, sicut *os* Latinis et totum hominem, significat, sicut κακὴ γλήνη homerica *Iliad.* θ, 164. Alius pro *tabescit* vertit *inquietus est*. — Vers. 11-13. Succurre ergo mihi, dum vivo. — Vers. 16. Pro *a juventute*, alius vertit *propter conturbationem*. — Vers. 17. *Perdunt me*, pilpel a צמת, vel pihel tertia radicali ad exaggerandam significationem geminata. — Vers. 19. *Noti mei tenebræ* sunt, eos non amplius video, deseruerunt me : ita Maurer. Hengstenberg, *cognati mei*..... eorum loco mihi superest *tenebrarum locus*, infernus. Alius, *notos meos in miseria*, vel *propter miseriam* : ita et Alexandrinus, qui legit *mechosheq*, atque *tenebras* accepit pro miseria.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXXVII

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum Psalmi filiis Core, in finem pro Maheleth, ad respondendum, intellectus Eman Ezraitæ.

Obscurus titulus est, ut fere tituli cæteri esse solent. Illud, *pro Maheleth,* est ipsa vox hebraica, quam Septuaginta Interpretes intactam reliquerunt, ut *amen, alleluia,* et similes; S. Hieronymus vertit, *per chorum;* alii volunt esse instrumentum musicum. Illud, *ad respondendum,* S. Hieronymus vertit, *ad præcinendum;* vox tamen hebraica לְעַנּוֹת *respondere* significat. Videtur autem Eman Ezraita ille esse, qui cantor dicitur lib. I *Paral.* cap. VI, et nepos Samuelis fuisse describitur: quamvis et alii fuerint, qui hoc nomine dicti sunt. Igitur sensus erit: Canticum Psalmi filiis Core datum ad canendum et frequentandum usque in finem super choros, vel super instrumento *maheleth* appellato, ad respondendum alternatim canendo, in quo explicatur eruditio, sive intelligentia mysterio plena Eman Ezraitæ, sive ipse, sive David in ejus persona Psalmum composuerit. Argumentum Psalmi ex Hieronymo et Euthymio est passio Domini nostri Jesu Christi, quæ hoc loco manifeste prædicitur, ut in aliis multis Psalmis.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DOMINE, DEUS SALUTIS MEÆ, IN DIE CLAMAVI, ET NOCTE CORAM TE.

Propheta in persona Christi, ut ostendat magnitudinem passionis, multis et variis modis repetit et inculcat, quod Dominus in cruce pendens dixit: «Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?» Incipit autem ab oratione invocans Deum Patrem, ac dicens: «Domine, Deus salutis meæ,» id est, a quo salutem exspecto per celerem resurrectionem, «in die clamavi, et nocte coram te;» clamavit enim in die passionis ex cruce, dicens: «Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?» et nocte præcedente in horto ter clamavit: «Pater mi, si fieri potest, transfer calicem hunc a me.»

Vers. 2. 2. INTRET IN CONSPECTU TUO ORATIO MEA, INCLINA AUREM TUAM AD PRECEM MEAM.

Exaudiatur, inquit, obsecro, oratio mea: id enim significant omnia verba hujus versiculi, sed metaphoris multis poeticis admixtis. «Intret in conspectu tuo oratio mea,» id est, admittatur quasi orator quidam ad præsentiam tuam hæc oratio mea. «Inclina aurem tuam ad precem meam,» id est, posteaquam oratio admissa fuerit ad præsentiam tuam, præbe illi benignam aurem, ut cum fiducia exponat petitionem suam. In hebræo pro verbis, *ad precem meam,* habetur לְרִנָּתִי, id est, *ad laudationem meam,* sive *ad hymnum meum*: est enim oratio cum admixta laude. Laus autem est in primis verbis Psalmi, ubi dicitur: «Domine, Deus salutis meæ.»

Vers. 3 3. QUIA REPLETA EST MALIS ANIMA MEA, ET VITA MEA INFERNO APPROPINQUAVIT.

Hæc referri possent ad verba illa: «Tristis est anima mea usque ad mortem,» *Matth.* XXVI; sed magis apte respondent illis quæ dicta sunt in cruce: «Deus meus, ut quid dereliquisti me?» *Matth.* XXVII; tunc enim plane repleta erat malis anima Christi ob ingentes dolores totius corporis sui, et astantis matris suæ, et vita ipsius propinquissima erat morti, ac per hoc inferno, ad quem tunc omnes animæ defunctorum descendebant. Non desunt qui hæc omnia et sequentia referant ad morbum corporalem Davidis, aut Oziæ regis; sed si ita esset, nihil mysterii in hoc Psalmo esset, neque in titulo diceretur: «Intellectus Eman,» neque Ecclesia Psalmum hunc cum cæteris frequentaret.

4. ÆSTIMATUS SUM CUM DESCENDENTIBUS IN LACUM: FACTUS SUM SICUT HOMO SINE ADJUTORIO, INTER MORTUOS LIBER. Vers. 4.

Commemoravit dolores gravissimos corporis sui, ob quos jam vicinus erat morti; commemorat nunc ignominiam et contemptum, quem patiebatur jam mortuus ex opinione hominum: existimabant enim homines illum esse quasi unum de cæteris, qui invitus descendisset in mortem, nec posset ullo modo seipsum juvare, neque haberet a quo juvaretur, cum tamen ipse vere esset inter ipsos etiam mortuos liber a dominatu mortis, et a captivitate diaboli, et posset, quando vellet, mori, et quando vellet, resurgere. «Æstimatus sum, inquit, cum descendentibus in lacum,» id est, putaverunt homines me descendisse in locum animarum, sicut alii descendunt, invitum videlicet et coactum; ac per hoc existimaverunt me esse unum de numero infirmorum mortalium: «factus sum,» opinione hominum insipientium, «quasi homo sine adjutorio;» nam ideo insultabant moventes capita sua, et dicentes: «Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere.» «Inter mortuos liber:» id est, ego qui

inter morti addictos, et potestati ejus subjectos solus liber sum, ut nemo me ad mortem cogere possit, « et qui potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam, » ut dicitur *Joan.* x : Ego, inquam, existimatus sum sicut homo sine adjutorio, infirmus, et imbecillus, ut cætera turba mortalium.

Vers. 5. 5. SICUT VULNERATI DORMIENTES IN SEPULCRIS, QUORUM NON ES MEMOR AMPLIUS, ET IPSI DE MANU TUA REPULSI SUNT.

Pergit explicare opinionem hominum de morte sua. Existimatus, inquit, sum « sicut vulnerati dormientes in sepulcris, » id est, sicut alii vulneribus occisi, et in sepulcris jacentes sopore mortis oppressi. « Quorum non es memor amplius, » id est, quorum tu Deus curam, quam de hominibus habes, deposuisti, eum amplius non sint inter homines. Quod idem repetit et declarat, dicens : « Et ipsi de manu tua repulsi sunt, » id est, ideo tu Deus oblitus es eorum, neque de illis amplius cogitas, quoniam a manu providentiæ tuæ repulsi sunt, cum non sint amplius in rerum natura. Ubi non dicit Propheta, corpora defunctorum non pertinere ad curam Dei, sed homines mortuos, quia homines mortui, non sunt homines, neque indigent victu, vestitu aliisque rebus quibus indigent homines. Porro Christus, etiamsi in triduo mortis non fuerit homo, et vere vulneribus occisus jacuerit in sepulcro; tamen valde dissimilis erat aliis hominibus, quoniam ipse se resuscitare

Homines mortui non sunt homines.

poterat, quod nulli alii possunt. S. Augustinus exponit illud, « quorum non es memor amplius, » in hunc sensum : Non es memor aliorum mortuorum, ut eos continuo resuscites, sed memor eris in fine sæculi; et illud, « et ipsi de manu tua repulsi sunt, » exponit de Judæis existimantibus Christum similem fuisse aliis mortuis, non autem de mortuis jacentibus in sepulcris. Non rejicio expositionem; sed quam supra posuimus, ea nobis videtur magis textui inhærere. Qui Psalmum exponunt de ægrotatione Davidis, vel aliis ejus calamitatibus, coguntur hæc omnia explicare per tropos et similitudines, cum tamen Christo Domino proprie, et ad litteram aptissime conveniant.

Vers. 6. 6. POSUERUNT ME IN LACU INFERIORI, IN TENEBROSIS, ET IN UMBRA MORTIS.

Hæc referuntur ab Euthymio ad sepulcrum Christi, quod lapide superposito tenebrosum erat. Sed de sepulcro dictum est in versiculo superiore; et sepulcrum tenebrosum quidem dici potest, sed non profundum instar lacus. Itaque melius referentur ad limbum, qui est locus subterraneus, et infernus etiam dici solet, et sic exponit S. Hieronymus. S. Augustinus per locum inferiorem, sive infimum, ut ipse legit, intelligit summam miseriam, qua major non sit, ut in *Psalm.* XXXIX : « Eduxisti me de lacu miseriæ. » « Posuerunt me

Locus inferior limbus.

in lacu inferiori; » id est, inimici mei, qui me occiderunt, fecerunt ut descenderem ad inferiores partes terræ secundum animam, qui jacebam secundum corpus occisus in sepulcro; describit autem locum inferni, dicens : « In tenebrosis et in umbra mortis, » id est, in locis tenebrosis, et in umbra densissima, qualis est umbra mortis. Vide in explicatione *Psalm.* XXII, vers. 4. In hebræo habetur, *posuisti me*; sed Septuaginta legerunt eum aliis punctis non *shatthani*, *posuisti me*, sed *shatthanu*, *posuerunt me*; sed etiamsi legerint *posuisti me*, sensus esset verus ; siquidem Deus Pater recte dici potest, posuisse Christum in limbo, quemadmodum etiam in cruce et in sepulcro, quia « proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, » ut ait Paulus *Rom.* VIII. Illud etiam, *in umbra mortis*, in hebræo habetur, במצלות *in profundis*. Sensus est idem, et fortasse, ut alii ante nos observarunt, litteræ sunt transpositæ, et Septuaginta legerunt, בצל מות *bitsal maveth*, quod significat, *umbra mortis*. Sunt enim litteræ omnino eædem.

7. SUPER ME CONFIRMATUS EST FUROR TUUS, ET OMNES FLUCTUS TUOS INDUXISTI SUPER ME. Vers. 7.

Duabus metaphoris declaravit David in persona Christi magnitudinem passionis. « Super me confirmatus est furor tuus, » id est, furor tuus, quo indignabaris peccatis generis humani, sive zelus justitiæ, quo peccata omnia vindicari volebas, super me non solum effusus est, sed etiam confirmatus et roboratus, ut non inde recederet, donec plenissima satisfactio existeret. Hæc est prima metaphora, ex qua intelligimus tantam fuisse acerbitatem Dominicæ passionis, quantam requirebat furor Dei omnipotentis in peccata totius mundi. Digna plane res, quam omnes redempti attentissime contemplentur. « Et omnes fluctus tuos induxisti super me. » Hæc est altera metaphora, qua comparatur passio Dominica omnibus fluctibus totius maris obruentibus, sive agitantibus, et allidentibus ad varios scopulos hominem in mare præcipitatum. Sicut enim Dominus Jesus Christus omnia peccata hominum super se diluenda susceperat, sic etiam non unus, aut alter fluctus pœnalis, sed omnes omnino in eum irruerunt.

Acerbitas Dominicæ passionis quanta fuerit.

8. LONGE FECISTI NOTOS MEOS A ME; POSUERUNT ME ABOMINATIONEM SIBI. Vers. 8.

Addit ad cæteras passiones aversionem notorum ab ipso. Per notos autem intelliguntur, qui eum noverant inter ipsos conversantem et docentem, sed non credebant esse Deum, aut Messiam, de quibus dicitur *Joan.* I : « In propria venit, et sui eum non receperunt. » « Longe fecisti, inquit, notos meos, » id est, permisisti ut qui me noverant, longe recederent a me; « posuerunt me abominationem sibi, » id est, non solum recederent, tanquam si me non nossent, sed etiam execrarentur

*

ut seductorem, et Samaritanum, et dæmoniacum, et amicum publicanorum et peccatorum : hæc enim omnia leguntur in Evangelio dicta esse a Pharisæis de Christo. Posset tamen hic versiculus exponi de discipulis Domini, qui proprie noti ejus dicuntur, *Luc.* XXIII : « Stabant, inquit, omnes noti ejus a longe. » Et *Matth.* XXVI : « Tunc discipuli omnes relicto eo fugerunt. » Quod autem additur de abominatione, impletum videtur in S. Petro, qui *Matth.* XXVII, « cœpit detestari, et jurare, quia non novisset hominem ; » ubi quamvis revera S. Petrus in corde suo non abominaretur Christum, tamen visus est abominari, cum juraret cum juramento execratorio, se non novisse illum. Denique discipuli ejus, cum nondum intelligerent sacramentum Dominicæ passionis, et apprehenderent passionem et mortem Domini, ut rem noxiam et sibi et Christo, non mirum est, si tunc eam abominarentur; unde etiam ei dicebant: « Nunc te quærebant Judæi lapidare, et iterum vadis illuc, » *Joan.* XI. Et S. Petrus, audita prædictione Passionis, abominatus eam dixit : « Absit a te, Domine, non erit tibi hoc, » *Matth.* XVI. Utramque expositionem attingit S. Augustinus, sed anteponit primam. S. Hieronymus per *notos* intelligit Apostolos, per « abominantes, » intelligit Judæos : ut et Euthymius. Sed difficile est ita dividere, cum pronomen *sibi* referatur ad notos : illi enim « posuerunt eum abominationem sibi, » qui longe facti sunt ab eo, quamvis noti ejus essent.

Vers 9. 9. TRADITUS SUM, ET NON EGREDIEBAR; OCULI MEI LANGUERUNT PRÆ INOPIA.

Vers. 10. 10. CLAMAVI AD TE, DOMINE, TOTA DIE; EXPANDI AD TE MANUS MEAS.

Explicata Passionis magnitudine, revertitur ad initium Passionis et ad initium Psalmi, id est, ad orationem, qua deprecatur mortem corporalem, ut fecit in horto, vel certe longiorem moram in morte : « Traditus sum, inquit, et non egrediebar, » id est, traditus sum quasi in carcerem, et conclusus undique in decretam a te passionem, unde egredi non potero ; et ideo « oculi mei » lacrymis multis effusis « languerunt, » et quasi siccati sunt « præ inopia » humoris. Illud enim, *traditus sum*, in hebræo significat, *traditus sum in carcerem*, sive *conclusus sum in carcere*. Sed per carcerem intelligimus angustias passionis, et quoniam videbat, Dei præscientia et prædefinitione, se traditum in ejusmodi angustias, ideo dicit : « Et non egrediebar, » id est, non poteram, nec volebam egredi, stante decreto Patris æterni. « Clamavi ad te, Domine, tota die ; » hoc idem habetur in principio Psalmi, et declaratur ab Apostolo *ad Hebr.* cap. V : « Qui in diebus carnis suæ, preces supplicationesque ad eum qui posset eum salvum facere a morte, cum lacrymis et clamore valido offerens, exauditus est pro sua reverentia. » Dicitur autem clamasse « tota die, » quia et die et nocte clamavit, ut dicitur in primo versiculo : nam ex die et nocte completur dies naturalis, ac per hoc tota dies dicitur utraque pars diei, quamvis non utraque pars integra sit. « Expandi ad te manus meas, » orando videlicet, vel expandi in cruce manus meas, ut tanto oblato sacrificio facilius impetrarem, et mihi celerem resurrectionem, et corpori meo mystico liberationem a morte sempiterna. Neque obstat quod non expandit Christus manus tota die : illud enim, *tota die*, refertur solum ad clamorem, non autem ad expansionem manuum. S. Augustinus exponit omnia mystice, quoniam non existimabat posse ad litteram ostendi, quomodo Christi oculi potuerint languere præ inopia : neque quomodo tota die clamaverit, et extenderit manus suas.

11. NUMQUID MORTUIS FACIES MIRABILIA, AUT MEDICI SUSCITABUNT, ET CONFITEBUNTUR TIBI? Vers. 11.

12. NUMQUID NARRABIT ALIQUIS IN SEPULCRO MISERICORDIAM TUAM, ET VERITATEM TUAM IN PERDITIONE? Vers. 12.

13. NUMQUID COGNOSCENTUR IN TENEBRIS MIRABILIA TUA, ET JUSTITIA TUA IN TERRA OBLIVIONIS? Vers 13.

Reddit rationem Propheta in persona Christi, cur a morte salvari petierit. Possunt autem hi tres versiculi tribus modis exponi, primum de morte æterna quam Christus a membris suis, hoc est, fidelibus suis amoveri oraverit : et in hoc sensu facile est intelligere hos tres versiculos. Redditur enim ratio, cur petendum et optandum sit ut hæc mors amoveatur a fidelibus, quia Deus erga damnatos ad mortem æternam non ostendere solet, nec debet mirabilia sua neque illi unquam resurgere debent ad vitam beatam, neque narrabunt cum laude misericordiam et veritatem Dei; denique quia non solum non narrabunt ista, sed neque cognoscent. Contra hanc expositionem facit, quod hic nominantur sepulcra et medici : sepulcra enim sunt corporum mortuorum, non animarum damnatarum, et medici si experimentum ullum facere auderent, circa corpora, non circa animas auderent. Secunda expositio est, quod per mortuos et sepultos intelligantur obstinati in peccato, apud quos parum valent mirabilia Dei, et quos medici spirituales, quantumvis magni, non resuscitant. Hanc persequitur S. Augustinus, et ex parte etiam S. Hieronymus ; sed mystica est interpretatio, non litteralis. Tertia est Theodoreti et Euthymii, quod intelligantur hæc omnia de morte corporali, quam Christus a se et suis deprecatur, optans et petens celerem resurrectionem, et tunc sensus hic erit : « Numquid mortuis facies mirabilia ? » id est, horreo mortem, cupio vitam conservari, aut brevi restitui mihi, et fidelibus meis : quoniam mortuis, qui non vivunt, nec sentiunt, frustra ostenderes mirabilia opera tua, quæ tamen mirabilia honorificum est te facere, et justum est ut agnoscantur, et tibi gratiæ agantur. « Numquid medici suscitabunt,

Deus erga damnatos non ostendere solet mirabilia sua.

et confitebuntur tibi?» id est, mortui non solum non vivunt, nec sentiunt; sed neque arte ulla humana suscitari possunt, ut sentiant, et vivant, et tibi confiteantur confessionem laudis. «Numquid narrabit aliquis in sepulcro misericordiam tuam, et veritatem tuam in perditione?» id est, ideo non facis mortuis mirabilia tua, quia illi in sepulcris jacent sine sensu, et mirabilia tua narrare non possunt, quæ mirabilia sunt misericordiæ et veritatis tuæ opera. Perditio autem hoc loco amissionem vitæ corporalis significat; proinde jacere in sepulcro, et in perditione idem est : soli enim in sepulcris jacent, quorum vita perdita et exstincta est. «Numquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, et justitia tua in terra oblivionis?» id est, ideo non narrabunt mortui in sepulcris mirabilia tua, quia non ea cognoscunt, neque cognoscere possunt, cum degant in tenebris mortis, et in terra oblivionis, ubi nulla est memoria rerum præteritarum, sicut nec sensus rerum præsentium. Hæc expositio confirmari potest ex verbis regis Ezechiæ apud Isaiam cap. XXXVIII, qui sine ullo dubio petebat vitam corporalem sibi conservari a Deo, et dicebat : «Quia non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te; vivens, vivens ipse confitebitur tibi, sicut et ego hodie.» Similia habentur in *Psalm.* CXIII : «Non mortui laudabunt te, Domine, neque omnes qui descendunt in infernum, sed nos qui vivimus, benedicimus Domino.» Quod attinet ad verba, in hebræo pro illis verbis, *aut medici suscitabunt,* habetur, *aut gigantes resurgent.* Sed hæc varietas nata est ex ambiguitate vocis hebraicæ, ut etiam S. Augustinus admonuit; nam vox רפאים, quæ significat *gigantes*, vel *mortuos*, si scribatur *ropheim*, uno puncto duntaxat mutato, significat *medicos*. Sic autem legisse Septuaginta Interpretes certissimum est. Quod autem recte legerint et verterint, ex hoc etiam agnosci potest, quod radix hujus vocabuli est רפא *rapha,* quæ significat *mederi,* sive *sanare.* Quando enim *rephaim* accipitur pro *gigantibus,* vel *mortuis,* debet sumi *aleph* pro *he* : nam radix est רפה *raphah,* quæ significat *dissolvere;* unde dicuntur mortui *rephaim,* quasi resoluti in cineres; et gigantes dicuntur *rephaim,* quasi qui terribili aspectu suo dissolvant intuentes. Illud autem, יקומו, similiter est ambiguum, et potest significare tam *resurgent,* quam *suscitabunt;* et ideo Interpretes accommodate transtulerunt, sive *resurgent,* sive *suscitabunt.* Illud, *et confitebuntur tibi,* aliqui referunt ad medicos, quasi dicat Propheta : Numquid medici suscitabunt mortuos, et laudabunt te, quod tantam virtutem medicinæ tradideris? sed rectius refertur ad mortuos, ut sensus sit : Numquid medici suscitare poterunt mortuos, et ipsi mortui laudabunt te? Et sic exponit S. Augustinus. Denique illud, *in terra oblivionis,* ambiguum est : potest enim significare, in loco ubi est oblivio omnium rerum, et talis est regio mortis; vel in loco oblito, cujus loci videlicet, nemo amplius recordatur. Codex hebræus ambiguus est; Septuaginta Interpretes, et S. Hieronymus interpretati sunt posteriore modo. Consequentia autem sermonis videtur requirere priorem sensum; sed uterque sensus in idem recidit, terra enim oblivioni data, est terra deserta et desolata, ad quam nemo vivens accedit : proinde nemo est ibi, qui ullius rei recordetur, cum nemo sit ibi vivens et sentiens.

14. ET EGO AD TE, DOMINE, CLAMAVI; ET MANE ORATIO MEA PRÆVENIET TE. Vers. 14.

15. UT QUID, DOMINE, REPELLIS ORATIONEM MEAM? AVERTIS FACIEM TUAM A ME? Vers. 15.

Demonstrat in fine Psalmi divino decreto confirmatam fuisse Christi passionem, ut mutanda omnino non esset; et pluribus verbis (ut initio diximus) explicatur illud in cruce brevissime dictum a Domino, *Matth.* XXVII : «Deus meus, ut quid dereliquisti me?» «Et ego ad te, Domine, clamavi,» ut videlicet calix passionis transiret a me; «et mane oratio mea præveniet te,» id est, satis tempestive, in ipso exortu passionis oratio mea præveniet te; nam etiamsi oratio Christi in horto fusa, nocturno tempore fuerit fusa, tamen dicitur mane fusa, quia tunc oriri incipiebat ipsa passio, et erat illud tempus quasi aurora passionis. «Ut quid repellis orationem meam?» id est, quare non exaudis? quare non facis ut calix iste transeat a me? «Avertis faciem tuam a me?» id est, quare avertis faciem tuam a me, quasi alienus? quare derelinquis me? Hæc autem dicuntur, ut intelligatur magnitudo passionis, quam natura humana naturaliter horrebat : alioquin enim absolute Dominus ipse passionem, ut remedium ad tollenda peccata generis humani, omnino volebat et eligebat, et Pater semper exaudivit in eo quod absolute petiit. In hebraico et græco textu, habetur : *Ut quid, Domine, repellis animam meam,* pro eo quod nos habemus : *Ut quid, Domine, repellis orationem meam?* Sed tamen etiam veteres Patres Hieronymus et Augustinus legunt *orationem meam.* Proinde latina Vulgata lectio non est nova; et una lectio aliam declarat. Sensus enim est : Ut quid, Domine, repellis orantem animam meam?

Christus passionem libenter subibat, sed eam naturaliter horrebat.

16. PAUPER SUM EGO, ET IN LABORIBUS A JUVENTUTE MEA : EXALTATUS AUTEM HUMILIATUS SUM ET CONTURBATUS. Vers. 16.

Ne putarent homines Christi passionem trium horarum aut unius diei tantum fuisse, revelat hic nobis Spiritus Sanctus, Christum in diebus carnis suæ nunquam sine passione vixisse. Nam præter calicem mortis amarissimæ, quam semper ante oculos mentis habuit, in omni ætate sua, in laboribus et ærumnis fuit. «Pauper, inquit, sum ego, et in laboribus a juventute mea,» id est, cum in forma Dei essem beatus et dives, propter vos homines egenus factus sum, et in laboribus a ju-

Christus omnibus vitæ suæ diebus passionem subiit.

ventute mea, sive a pueritia mea, quod significat vox hebraica. Poterat etiam vere dicere ab infantia mea, vel a nativitate mea : quod præscpe et spelunca Bethlehemitica, et in Ægyptum fuga, exiliumque testantur. « Exaltatus autem » in cruce tanquam in solio regni, habens super caput titulum scriptum : « Jesus Nazarenus Rex Judæorum, » *Joan.* XIX, « humiliatus sum, » usque ad mortem, « et conturbatus » ob cæcitatem et ruinam populi mei. Vel, exaltatus autem a populis clamantibus, et dicentibus : « Benedictus qui venit Rex in nomine Domini, » ut habetur *Luc.* XIX; vel : « Benedictus qui venit in nomine Domini Rex Israel, » ut dicitur *Joan.* XII, humiliatus ea de causa usque ad flagella et mortem crucis, et conturbatus sum videns cæcitatem populi mei. In hebræo, pro *exaltatus autem humiliatus sum*, habetur ex versione S. Hieronymi : *Portavi furorem tuum.* Sed Septuaginta Interpretes aliter acceperunt verbum ambiguum נשאתי; nam et *portare*, et *exaltare*, vel *exaltari* significat. Itaque S. Hieronymus unam significationem, aliam Septuaginta Interpretes secuti sunt. Vocem autem אמיך, *furorem tuum*, Septuaginta legisse videntur אמיך, a verbo מכך, quod *humiliari* et *depauperari* significat.

Vers. 17. 17. In me transierunt iræ tuæ, et terrores tui conturbaverunt me.

Reddit causam cur exaltatus humiliatus sit : quia videlicet ira Dei in peccata multa et multiplicia totius generis humani, in ipsum Christum transierunt : nam « propter scelus populi sui percussit eum Deus, » ut ait Isaias cap. LXIII. « Et ipse (ut S. Petrus ait in I *Epist.* II) peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum. » « In me, inquit, transierunt iræ tuæ, » quæ super iniquos casuræ erant; « et terrores tui, » quibus iniqui percellendi erant; « conturbaverunt me; » inde est enim, quod in horto cœpit pavere, et tædere, et mœstus esse, quia terrores Dei conturbabant eum, ut qui peccata totius mundi expiaturus, divinæ justitiæ satisfacturus erat.

18. Circumdederunt me sicut aqua tota die, circumdederunt me simul. Vers. 18

Declarat iram illam et terrores Dei fuisse instar maris deglutientis et absorbentis hominem, quod supra breviter dixerat : « Repleta est malis anima mea. » « Circumdederunt me torrentes tui, sicut aqua tota die, » id est, undique, et semper me opprimebant et absorbebant. Idem repetit, dicens : « Circumdederunt me simul, » ubi in hebræo est aliud verbum, הקיפו, sed idem significans.

19. Elongasti a me amicum et proximum, et notos meos a miseria. Vers. 19.

Hoc denique ad cumulum malorum accedebat, quod solus calicem illum amarum bibere opus illi erat, nullo participe, et socio tantæ calamitatis. « Elongasti, » inquit, tempore passionis, « a me amicum et proximum, » Judam videlicet, qui longissime ab illo recessit factus proditor, et hostis ex amico et proximo. « Et omnes notos, » Apostolos videlicet, elongasti « a miseria » mea : nam « relicto eo omnes fugerunt, » *Matth.* XXVI. Et quamvis postea mulieres et Joannes accesserint, illi non dolorem minuebant, sed augebant. Vere enim apud Isaiam loquitur Dominus : « Torcular calcavi solus, et de gentibus non est vir mecum; circumspexi, et non erat auxiliator; quæsivi, et non fuit, qui adjuvaret, » *Isai.* LXIII. In hebræo, pro *a miseria*, habetur מחשך, id est, *a tenebris* : sed idem est sensus, tenebræ siquidem miseriam significant, ut lux prosperitatem. S. Augustinus a vers. 15 usque in finem exponit omnia de corpore Christi, quod est Ecclesia, non de ipso Christo in se.

PSALMUS LXXXIX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Intellectus Ethan Ezrahitæ.*

2. Misericordias Domini in æternum cantabo. In generationem et generationem annuntiabo veritatem tuam in ore meo.

3. Quoniam dixisti : In æternum misericordia ædificabitur in cœlis; præparabitur veritas tua in eis.

4. Disposui testamentum electis meis, juravi David servo meo : 5. Usque in æternum præparabo semen tuum.

Et ædificabo in generationem et generationem sedem tuam.

V. s. h. — *Eruditio Ethan Ezraitæ.*

Misericordias Domini in æternum [*h. sæculum*] cantabo : in generationem et generationem annuntiabo [*h. innotescam*] veritatem tuam in ore meo.

Quia dixi, sempiterna [*h. sæculum*] misericordia ædificabitur; cœlos fundabis, et veritas tua in eis.

Percussi fœdus cum electo meo : juravi David servo meo :

Usque in æternum stabiliam semen tuum, et ædificabo in generatione et generatione thronum tuum. Semper.

6. Confitebuntur cœli mirabilia tua, Domine : etenim veritatem tuam in ecclesia sanctorum.	Et [al. tac. *et*] confitebuntur cœli mirabilia tua, Domine, et veritatem tuam in ecclesia sanctorum.
7. Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino : similis erit Deo in filiis Dei?	Quis enim in nube [al. *nubibus*] æquabitur Domino? assimilabitur Domino in [al. *de*] filiis Dei?
8. Deus, qui glorificatur in consilio sanctorum : magnus et terribilis super omnes qui in circuitu ejus sunt.	Deus inclytus [*h. robustus*] in arcano sanctorum nimio, et terribilis in cunctis qui circa eum [*h. super omnes qui in circuitu ejus*] sunt.
9. Domine Deus virtutum, quis similis tibi? potens es, Domine, et veritas tua in circuitu tuo.	Domine Deus exercituum, quis similis tibi, fortissime Domine? et veritas tua in circuitu tuo.
10. Tu dominaris potestati maris : motum autem fluctuum ejus tu mitigas.	Tu dominaris superbiæ maris, et elationes gurgitum ejus tu comprimis [*h. magnificas*].
11. Tu humiliasti sicut vulneratum, superbum : in brachio virtutis tuæ dispersisti inimicos tuos.	Tu confregisti quasi vulneratum superbum : in brachio fortitudinis tuæ dispersisti inimicos tuos.
12. Tui sunt cœli, et tua est terra, orbem terræ et plenitudinem ejus tu fundasti.	Tui sunt cœli, et tua est terra : orbem et plenitudinem ejus, tu fundasti ea.
13. Aquilonem et mare tu creasti; Thabor et Hermon in nomine tuo exultabunt.	Aquilonem et dexteram tu creasti : Thabor et Hermon nomen tuum laudabunt.
14. Tuum brachium cum potentia. Firmetur manus tua, et exaltetur dextera tua :	Tuum [*h. Tibi*] brachium cum fortitudine : roboretur manus tua, et exaltetur dextera tua.
15. Justitia et judicium præparatio sedis tuæ : misericordia et veritas præcedent faciem tuam.	Justitia et judicium firmamentum throni tui : misericordia et veritas præcedent faciem tuam.
16. Beatus populus, qui scit jubilationem! Domine, in lumine vultus tui ambulabunt.	Beatus populus qui novit jubilum! Domine, in lumine vultus tui ambulabunt.
17. Et in nomine tuo exultabunt tota die, et in justitia tua exaltabuntur.	In nomine tuo exsultabunt tota die, et in justitia tua exaltabuntur.
18. Quoniam gloria virtutis eorum tu es : et in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum.	Quia gloria fortitudinis eorum tu es, et in voluntate [al. *misericordia*] tua elevabis cornu nostrum.
19. Quia Domini est assumptio nostra, et sancti Israel regis nostri.	Quia a Domino est protectio nostra [*h. protectore nostro*], et a sancto Israel rege nostro.
20. Tunc locutus es in visione sanctis tuis, et dixisti : Posui adjutorium in potente; et exaltavi electum de plebe mea.	Tunc locutus es per visionem sanctis [*h. misericordibus*] tuis, et dixisti : posui adjutorium super robustum, exaltavi electum de populo.
21. Inveni David servum meum : oleo sancto meo unxi eum.	Inveni David servum meum : oleo sancto meo unxi eum.
22. Manus enim mea auxiliabitur ei, et brachium meum confortabit eum.	Cum quo manus mea firma erit, et brachium meum roborabit eum.
23. Nihil proficiet inimicus in eo, et filius iniquitatis non apponet nocere ei.	Non decipiet inimicus eum, et filius iniquitatis non affliget eum.
24. Et concidam a facie ipsius inimicos ejus, et odientes eum in fugam convertam.	Sed concidam ante faciem ejus hostes illius : et qui eum oderunt, percutiam [*h. fulminabo*].
25. Et veritas mea, et misericordia mea cum ipso, et in nomine meo exaltabitur cornu ejus.	Veritas autem mea et misericordia mea [al. add. *erit*] cum eo, et in nomine meo exaltabitur cornu ejus.

26. Et ponam in mari manum ejus, et in fluminibus dexteram ejus.	Et ponam in mari manum ejus : et in fluminibus dexteram ejus.
27. Ipse invocabit me : Pater meus es tu : Deus meus, et susceptor salutis meæ.	Ipse invocabit me, pater meus es tu, Deus meus, et fortitudo salutis meæ.
28. Et ego primogenitum ponam illum excelsum præ regibus terræ.	Ego autem primogenitum ponam [*h. dabo*] eum, excelsum [al. *et excelsum*] regibus terræ.
29. In æternum servabo illi misericordiam meam, et testamentum meum fidele ipsi.	In æternum [*h. sæculum*] custodiam ei misericordiam meam, et pactum meum fidele ei.
30. Et ponam in sæculum sæculi semen ejus, et thronum ejus sicut dies cœli.	Et ponam perpetuum semen ejus, et thronum ejus sicut dies cœli.
31. Si autem dereliquerint filii ejus legem meam, et in judiciis meis non ambulaverint ;	Si dereliquerint filii ejus legem meam, et in judiciis meis non ambulaverint;
32. Si justitias meas profanaverint, et mandata mea non custodierint :	Si cæremonias meas profanaverint, et præcepta mea non custodierint :
33. Visitabo in virga iniquitates eorum, et in verberibus peccata eorum.	Visitabo in virga scelera [*h. scelus*] eorum, et in plagis iniquitates [al. *iniquitatem*] eorum.
34. Misericordiam autem meam non dispergam ab eo, neque nocebo in veritate mea.	Misericordiam autem meam non auferam ab eo, nec mentiar in veritate mea.
35. Neque profanabo testamentum meum, et quæ procedunt de labiis meis non faciam irrita.	Non violabo pactum meum, et quod egressum est de labiis meis, non mutabo.
36. Semel juravi in sancto meo : si David mentiar :	Semel juravi in sancto meo, ne [*h. si*] David mentiar.
37. Semen ejus in æternum manebit. 38. Et thronus ejus sicut sol in conspectu meo; et sicut luna perfecta in æternum, et testis in cœlo fidelis.	Semen ejus in æternum [*h. sæculum*] erit, et thronus ejus sicut sol in conspectu meo [*h. coram me*], Sicut luna stabilietur in æternum [*h. sæculum*], et testis in cœlo [*h. nube*] fidelis. SEMPER.
39. Tu vero repulisti et despexisti : distulisti Christum tuum.	Tu autem repulisti, et projecisti : iratus es adversus Christum tuum.
40. Evertisti testamentum servi tui : profanasti in terra sanctuarium ejus.	Attenuasti pactum servi tui : profanasti in terra diadema ejus.
41. Destruxisti omnes sepes ejus : posuisti firmamentum ejus formidinem.	Dissipasti [*h. disrupisti*] omnes macerias [*h. sepes*] ejus : posuisti munitiones ejus pavorem.
42. Diripuerunt eum omnes transeuntes viam : factus est opprobrium vicinis suis.	Diripuerunt eum omnes qui transeunt per viam, factus est opprobrium vicinis suis.
43. Exaltasti dexteram deprimentium eum : lætificasti omnes inimicos ejus.	Elevasti dexteram hostium ejus : lætificasti omnes inimicos illius.
44. Avertisti adjutorium gladii ejus, et non es auxiliatus ei in bello.	Nam et avertisti robur gladii ejus, et non sublevasti eum in prælio.
45. Destruxisti eum ab emundatione, et sedem ejus in terram collisisti.	Quiescere [*h. deficere*] fecisti munditiam ejus, et thronum illius in terra [al. *terram*] detraxisti.
46. Minorasti dies temporis ejus; perfudisti eum confusione.	Abbreviasti dies adolescentiæ ejus : operuisti eum ignominia. SEMPER.
47. Usquequo, Domine, avertis in finem : exardescet sicut ignis ira tua?	Usquequo, Domine, absconderis in finem : succendetur quasi ignis indignatio tua?
48. Memorare quæ mea substantia : numquid enim vane constituisti omnes filios hominum?	Memento mei de profundo : alioquin quare frustra creasti filios hominum?
49. Quis est homo, qui vivet, et non vi-	Quis est vir, qui vivat, et non videat mor-

debit mortem, eruet animam suam de manu inferi?

50. Ubi sunt misericordiæ tuæ antiquæ, Domine, sicut jurasti David in veritate tua?

51. Memor esto, Domine, opprobrii servorum tuorum (quod continui in sinu meo), multarum gentium:

52. Quod exprobraverunt inimici tui, Domine, quod exprobraverunt commutationem Christi tui.

53. Benedictus Dominus in æternum: fiat, fiat.

tem: salvans animam suam de manu inferi? Semper.

Ubi sunt misericordiæ tuæ antiquæ [*h. priscæ*], Domine, quas jurasti David in veritate tua?

Recordare, Domine, opprobrii servorum tuorum, portavi in sinu meo omnes iniquitates populorum.

Quibus exprobraverunt inimici tui, Domine, quibus exprobraverunt vestigia Christi tui.

Benedictus Dominus in sempiternum [*h. sæculum*]: amen et amen.

Argumentum. — Vid. notata *Ps.* LXXXVIII, vers. 1. Preces anxiæ pro conservatione regni Davidici, jam penitus afflicti, quæ nituntur promissione facta Davidi a Nathane, II *Sam* VII. Primum quidem promissio hæc enarratur (vers. 2-5); deinde, ne dubitetur, posse Deum et velle facere quod promiserat, celebratur potentia et clementia ejus (vers. 6-19); evolvitur divina promissio (vers. 20-38); ab ista promissione longe recedit præsens status (vers. 39-46); utinam quod Davidi est pollicitus Jova, præstet (vers. 47-52)! Hinc strophæ quinque. De tempore et occasione vide quæ adnotavimus *Ps.* LXXXVIII, vers. 1.

1. Carmen Ethanis, Esrachitæ.

2. Misericordias (beneficia) Jovæ perpetuo canam,
in omnes ætates notam faciam fidem tuam ore meo.
3. Nam dico (vel *dixi*): « In æternum gratia *tua* est ædificata,
in cœlis firmasti fidem tuam. »
4. « Percussi fœdus cum electo meo,
juravi Davidi servo meo:
5. Usque in æternum firmabo semen tuum,
et ædificabo in omnes ætates solium tuum. »

6. Et laudant cœli (cœlites) mirabilia tua, Jova,
atque fidem tuam in cœtu sanctorum (angelorum).
7. Nam quis in nubibus (cœlo) par est Jovæ?
Quis similis est Jovæ inter filios hominum?
8. Deus terribilis est in consessu sanctorum (angelorum) valde,
et timendus super (magis quam) omnes (angeli) circum eum.
9. Jova, Deus exercituum,
Quis *est* sicut tu potens, Jova?
et fides tua circum te *est*.
10. Tu dominaris in elationem maris;
cum sese efferunt fluctus ejus, tu eos compescis.
11. Tu contrivisti, ut confossum *vulneribus aliquem*, Ægyptum,
brachio tuo robusto dispersisti hostes tuos.
12. Tibi sunt cœli, et tibi terra;
orbis et quidquid eum implet, tu fundasti ea.
13. Aquilo et dextera (meridies), tu creasti ea;
Thabor et Hermon (occidens et oriens) jubilant in nomine tuo.

14. Tibi est brachium cum fortitudine (forte);
robusta est manus tua, excelsa dextera tua.
15. Jus et justitia *sunt* fundamentum solii tui,
gratia et fides præcedunt faciem tuam (ut satellites).
16. Beatus populus, qui scit tubæ clangorem,
o Jova, qui in lumine vultus tui ambulat!
17. Propter nomen tuum exsultant quotidie,
et propter justitiam tuam se efferunt.
18. Nam decus roboris eorum tu es,
et clementia tua effers cornu nostrum.
19. Nam Jovæ est clypeus noster,
et Sancti Israelis rex noster.

20. Tunc locutus es in visione (revelatione) ad pium tuum,
et dixisti : Posui auxilium in heroe,
extuli juvenem a populo.
21. Inveni Davidem, servum meum,
oleo sancto meo unxi eum :
22. Quocum manus mea firma erit,
et quem brachium meum roborabit.
23. Non inopinantem opprimet hostis eum,
et filius iniquitatis non affliget eum.
24. Et contundam coram eo adversarios ejus,
et osores ejus percutiam.
25. Et fides mea et gratia mea cum illo *erit,*
et per nomen meum elevabitur cornu ejus.
26. Et ponam in mari manum ejus,
et in fluviis dexteram ejus.
27. Ipse vocabit me : « Pater meus es tu,
Deus meus et petra salutis meæ. »
28. Imo ego primogenitum faciam illum,
Altissimum super reges terræ.
29. In æternum servabo illi gratiam meam,
et fœdus meum firmum erit ei.
30. Et faciam æternitatem (æternum) semen ejus,
et solium ejus sicut dies cœlorum.
31. Si reliquerint filii (posteri) ejus legem meam,
et in juribus meis non ambulaverint;
32. Si mandata mea violaverint,
et jussa mea non servaverint :
33. Tunc visitabo (puniam) virga delictum eorum,
et plagis iniquitatem eorum;
34. Sed gratiam meam non rumpam ab eo (populo),
nec frangam fidem meam;
35. Non violabo fœdus meum,
et quod egressum est de labiis meis non mutabo.
36. Semel juravi per sanctitatem meam (me) :

« Si (haudquaquam) Davidi mentiar!
37. Semen ejus in æternum erit,
et solium ejus sicut sol coram me.
38. Sicut luna constabit in æternum,
et testis in nubibus est fidus (puta Deus). »

39. Et *tamen* tu dedignaris, et rejicis!
succenses adversus unctum tuum!
40. Evertisti (vel *rejecisti*) fœdus servi tui,
profanasti ad solum *prosternens* coronam ejus.
41. Destruxisti omnes muros ejus,
fecisti munimenta ejus ruinas.
42. Prædantur eum omnes transeuntes in via,
factum est probrum vicinis suis.
43. Elevas dexteram oppressorum ejus,
lætitia afficis omnes hostes ejus.
44. Atque retrorsum vertis aciem gladii ejus,
nec consistere facis eum in bello.
45. Desinere facis de splendore ejus,
et solium ejus ad terram dejicis.
46. Abbrevias dies juventutis ejus,
operis eum confusione.
47. Quousque, Jova, occultabis te in finem,
ardebit instar ignis ira tua?

48. Memento, ego quid ævi sim,
quam vane creaveris omnes filios hominis.
49. Quis vir vivit, et non videbit mortem,
eripit animam suam e manu orci?
50. Ubinam sunt beneficia tua pristina, Domine,
quæ jurasti Davidi per fidem tuam?
51. Memor esto, Domine, opprobrii servorum tuorum;
memor esto ferre me in sinu meo omnes *hos* multos populos.
52. *Memor esto,* quod exprobrant hostes tui, Jova,
quod exprobrant vestigia (gall. *démarches*) uncti tui.

53. Benedictus sit Dominus in æternum!
Amen! Amen!

NOTÆ.

Vers. 2. *Canam,* canere volo. — Vers. 3. Misericordia Dei comparatur ædificio bene fundato (Hengstenberg, cui semper aliquid addi potest), illius autem veritas cœlo, quod a firmitate Homero est χάλκεον. Proprie, *cœli* (nominat. absol.)... *tuam in eis.* — Vers. 4-5. Subjiciuntur verba Jovæ fœderis cum Davide initi (II *Sam.* VII, 12 seqq.) mentionem facientis. — Vers. 6. Quæ promissa respiciens vates Dei jam celebrat potentiam, justitiam, etc. *Mirabilia* in gratiam cultorum tuorum patrata. — Vers. 9. *Circum te* ab omni parte, i. e. nonnisi fidus, totus fidus est. — Vers. 11. רהב nonnulli cum LXX, Vulg. Syr. appellativo *insolentiæ,* insolentium significatu acceptum volunt. — Vers. 16. *Clangorem,* quo ad festa Jovæ celebranda convocantur, i. e. qui Jovam colit. *Lumen vultus* Jovæ de gratia et benignitate ejus usurpatur : id est, te

propitium habet. — Vers. 17. *Nomen tuum* potens, eosque actibus protegens. *Justitia* eodem sensu usurpatur. — Vers. 18. *Decus*, etc., i. e. exornas eos robore. *Effers*, vel se effert, ut Masorethæ volunt. — Vers. 19. *Jovæ*, a Jova. *Clypeus*, robur; alii : *clypeus*, i. e. rex. — Vers. 20. *Tunc*. Persequitur jam quæ supra vers. 4 et 5 dicere cœpit. *Pium tuum*, Nathanem; Hengstenberg, *populum Israeliticum;* alius, *Samuelem. Posui auxilium*, etc. i. e. totius populi propugnatorem constitui heroem, Davidem puta. Maurer : i. e. adjuvi eum (heroem) : conf. *Ps.* XXI, 6. *Juvenem* : alii, electum, puta Davidem. — Vers. 21. *Inveni*, exquirendo nactus sum. Non temere, sed cum cura, suos Deus eligit. — Vers. 22. *Manus*, etc. : auxilium meum præsto erit ei constanter. — Vers. 26. Faciam, ut dominetur in maria omnia longe lateque. — Vers. 27. Cf. II *Sam.* VII, 14. — Vers. 28. « Reges sunt Jovæ filii (*Ps.* LXXXII, 6); hinc regum præstantissimus ejusdem est primogenitus. » Maurer. Cf. *Exod.* IV, 22; *Hebr.* I, 6. — Vers. 30. *Dies cœlorum* : cf. *Deut.* XI, 21. — Vers. 37. Cf. Martial. lib. IX, epigr. 1.— Vers. 39. Schisma tribuum, Hierosolymæ a Sesac expugnatio.—Vers. 41. « Falluntur, qui regem hoc loco vineæ, mox urbi munitæ comparari putant (v. g. Hengstenberg). Intelligenda sunt mœnia et munimenta urbium Israeliticarum, quæ rectissime dicuntur esse regis. » Maurer. — Vers. 44. *Aciem :* Hengstenb. *vim*, propr. *rupem*. — Vers. 45. *De* partitive sumitur : i. e. *splendorem ejus*; vel constructio est prægnans pro : *desinere facis* detrahendo *de*, etc.— Vers. 46. *Juventus* symbolum est *roboris*. — Vers. 48. Alii, *memento mei! quid sit vita?* minimi spatii. Alii corrigunt *na, quæso*; vel *Adonai, Domine. Quam vane*, cujus nihili causa, puta ad immaturam mortem. — Vers. 50. *Fidem* : cf. II *Sam.* VII, 15, 16. — Vers. 51. *Populos*, i. e. sustinere me in media mea terra ingentem hostium multitudinem. Alii : opprobrium *omnino multorum populorum*. — Vers. 52. Maurer sic nectit, *qui* populi *exprobrant;* alius, *quo* opprobrio *affecerunt*, etc. — Vers. 53. Doxologia tertii qui hic clauditur libri.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXXVIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Intellectus Ethan Ezraitæ.

De Ethan Ezraita mentio fit lib. III *Reg.* cap. IV, ubi is ponitur inter viros sapientes. Est etiam Ethan unus ex principibus Cantorum, lib. I *Paralip.* cap. VI. Utrum autem sint unus et idem, an diversi; et si diversi, quis eorum in hoc titulo ponatur, incertum est. Græci legunt: *Ethan Israelitæ;* sed videtur id vitio librariorum irrepsisse : codices enim hebraici et latini habent : *Ethan Ezraitæ*. Argumentum Psalmi continet desiderium populi Dei in captivitate positi, ut cito Christus tanto ante promissus adveniat. Itaque primo loco ab initio Psalmi usque ad vers. 37 explicatur promissio facta David de perpetuitate regni ipsius. Deinde a vers. 37 usque ad vers. 45, ostenditur eam promissionem non fuisse adimpletam in filiis carnalibus, et regno temporali Davidis. Denique a vers. 45 usque ad finem, ponitur desiderium et oratio, ut promissio adimpleatur in Christo, vero et sempiterno Rege, de quo intelligenda erat, non autem de terreno regno : nam, ut S. Augustinus fuse docet in lib. XVII *De Civit. Dei*, cap. IX, X, XI, XII et XIII, ea præcipue de causa voluit Deus regnum terrenum Davidis finiri in Jechonia et Sedechia, ut promissio de Christo Jesu Domino nostro intelligeretur : atque hoc admonet vox מַשְׂכִּיל, id est *intellectus*, in titulo posita.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. MISERICORDIAS DOMINI IN ÆTERNUM CANTABO.

Hæc est propositio et argumentum totius Psalmi. Dicit enim Propheta se in hoc Psalmo cantaturum misericordias Domini stabiles et firmas, id est, beneficia misericorditer promissa, quæ nunquam deficient, quæ apud Isaiam dicuntur cap. LV : « Misericordiæ David fideles. » Illud ergo, « in æternum, » non conjungitur cum verbo, « cantabo, » sed cum nomine, « misericordias. » Non enim David in æternum cantare poterat, qui paulo post moriturus erat : sed cantaturum se dicit misericordias Domini in æternum permansuras, id est, beneficia firma et stabilia in æternum. Parum autem refert, quod in græco codice legatur, *misericordias tuas, Domine*, in hebræo et latino, *misericordias Domini* : nam idem est sensus, et priorem lectionem habet S. Augustinus, posteriorem S. Hieronymus.

2. IN GENERATIONEM ET GENERATIONEM ANNUNTIABO VERITATEM TUAM IN ORE MEO. Vers. 2.

Hic secundus versiculus est repetitio et explicatio primi : idem enim est, « in æternum, » quod « in generationem et generationem; » idem quoque est, « cantabo, » quod « annuntiabo in ore meo; » idem denique est, « misericordias fideles, » quod « veritatem tuam. » Itaque in primo versiculo dicit se cantaturum misericordias Domini, quæ in æternum erunt; in secundo dicit se cantaturum veritatem Domini, id est, fidelitatem

in servandis promissis, quæ in generationem et generationem permanebit. Quod autem hoc loco illud : « In generationem et generationem, » debeat conjungi cum nomine, « veritatem tuam, » non cum verbo, « annuntiabo; » perspicuum est ex illa additione, « in ore meo. » Ne forte existimaremus voluisse Davidem dicere, se cantaturum et annuntiaturum in æternum per ora fidelium, qui perpetuo Psalmos ejus cantabunt, addidit, « in ore meo, » id est, ego ipse ore meo cantabo et annuntiabo misericordiam et veritatem Dei sempiternam. Sed hunc esse sensum horum versiculorum, manifestius intelligetur ex versiculo sequenti.

Vers 3. 3. Quoniam dixisti : In æternum misericordia ædificabitur in cœlis; præparabitur veritas tua in eis.

Probat æternam esse misericordiam et veritatem Dei, id est, in æternum duraturas, quoniam Deus ipse hoc dicit, qui mentiri non potest. « Ego, inquit cantabo misericordiam et veritatem tuam, » quæ in æternum erit, « quoniam tu dixisti, » et mihi Prophetæ tuo revelasti : « In æternum misericordia ædificabitur in cœlis, » id est, beneficia misericorditer Davidi promissa in æternum ædificium in cœlis consurgent, id est, firma et stabilia erunt, ut ædificium immobile, quod nulla temporum duratione destrui potest. « In cœlis » autem hoc misericordiæ ædificium erit, ubi sunt omnia æterna. Non enim eventus pendebit a voluntate hominum mortalium, neque consiliis et decretis mutabilibus nitetur : sed in cœlis fundamentum suum habebit. « Præparabitur veritas tua in eis, » id est, in iisdem cœlis fidelitas tua, qua promissa adimples, præparabitur. Vox hebraica תכין ducitur a verbo כון, quod significat *parare, firmare, dirigere, ordinare.* Itaque sensus est : Fidelitas tua non poterit impediri ab ulla inferiore causa, quoniam in cœlis firmabitur et stabilietur; et similis erit ipsis cœlis, qui permanent in sæculum sæculi. In hoc versiculo est aliqua varietas lectionis; nam in hebræo legitur in prima persona, *quia dixi*; in græco et latino in secunda; *quoniam dixisti*; sed in hebræo unius solius litterulæ mutatione differentia est inter primam et secundam personam. Itaque facile fuit litterulam illam addere, vel demere librariis. Sensus autem est idem : nam si legatur *dixi*, sensus erit, te inspirante dixi; si legatur *dixisti*, sensus erit, per os meum dixisti, vel mihi dixisti. Illud, *in cœlis*, in græco conjungitur cum verbo *præparabitur*, et omittitur illud, *in eis*, hoc modo : *In cœlis præparabitur veritas tua*; sed quoniam in hebræo habetur, *in eis*, distinctio et lectio communis vulgatæ editionis retinenda est, quæ conjungit *in cœlis* cum verbo *ædificabitur*, et non omittit *in eis*. Hebræus codex non concordat neque cum græco, neque cum latino; sic enim S. Hieronymus ex hebræo reddit : *Cœlos fundabis, et veritas tua in eis.* Et quidem hanc lectionem voces hebraicæ patiuntur; sed sententia non videtur apte cohærere cum præcedentibus, neque facile intelligi posse. Quid enim est: *Misericordia præparabitur, cœlos fundabis?* nonne cœli ab initio fundati sunt? cur debent iterum fundari, et quemadmodum de misericordia dicitur, *ædificabitur?* nonne aptum erat ut de veritate diceretur, *præparabitur*, vel *firmabitur*, aut *fundabitur?* Et vox hebraica תכין facile potest per mutationem punctorum, et *iod* in *vau*, verti in תכון *thicon*, quod est *præparabitur*, vel *firmabitur*, et sic legisse credibile est Septuaginta Interpretes. De voce, *in cœlis*, non est facienda difficultas, quoniam etiamsi in hebræo desit præpositio *in*, et ideo S. Hieronymus verterit *cœlos*, tamen sæpe Hebræi præpositionem omittunt, eamque subintelligunt; et Septuaginta Interpretes eam addere solent, ut hoc loco fecerunt.

4. Disposui testamentum electis meis : juravi David servo meo, usque in æternum præparabo semen tuum. Vers. 4.

5. Et ædificabo in generationem et generationem sedem tuam. Vers. 5.

Explicat nunc misericordiam fidelem, quam initio cantaturum se dixit. Est autem hæc misericordia, promissio quædam pacto et juramento firmata de posteritate Davidis, et regia dignitate sempiterna, quæ promissio habetur II *Reg.* VII, ubi David cupivit ædificare domum Domino, id est, templum, ubi requiesceret arca Dei, et sacrificiis Deus coleretur. Deus autem hoc bonum Davidis desiderium remuneravit per Nathan Prophetam, promissione domus ejus ædificandæ, id est, propagandæ posteritatis, et regni in domo ejus stabiliendi usque in sempiternum. Hoc igitur significat, cum ait : « Disposui testamentum electis meis, » id est, percussi fœdus cum populo meo electo. « Juravi David servo meo, » id est, promisi cum juramento Davidi principi populi mei electi. « Usque in æternum præparabo semen tuum, » id est, hoc erit pactum juratum, ut stabiliam sobolem ejus usque in æternum, ut nunquam desit filius aliquis Davidis. « Ædificabo in generationem et generationem sedem tuam, » id est, multiplicabo tempora regni tui in æternum. Quemadmodum enim ædificare domum hebraica phrasi, est multiplicare sobolem : sic etiam ædificare sedem regni, est multiplicare tempora regni, sive efficere ut regnum diuturnum, vel potius æternum sit. Hæc omnia sine dubitatione in Christum solum conveniunt, qui futurus erat de semine David, et regnaturus in æternum. Declaravit hoc Isaias cap. IX, ubi ait : « Multiplicabitur ejus imperium, et pacis non erit finis. Super solium David, et super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud, et corroboret in judicio, et justitia, a modo, et usque in sempiternum. » Id etiam declaravit

Ædificare domum est multiplicare sobolem.

Angelus Gabriel *Luc.* I : « Dabit ei Dominus Deus sedem Davidis patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis. » Neque possunt hæc intelligi de regno temporali, quod jamdudum eversum est, sed de regno spirituali et sempiterno, in quo Judæi valde hallucinantur, et errant exspectantes Messiam, qui Jerosolymis temporaliter regnet. In hebræo legitur in singulari, *electo meo*; sed Septuaginta verterunt in numero multitudinis, *electis meis* : nam populus electus per utrumque numerum significari potest. In eodem hebraico codice legitur, *pepigi pactum*, pro quo nos habemus : *Disposui testamentum*. Sed Septuaginta plerumque *pactum* testamentum vocant. Vulgatus quoque Interpres, lib. I *Machab.* cap. I, scribit : « Disponamus testamentum in gentibus, » quod nihil aliud est, nisi pactum faciamus cum gentibus.

Vers. 6. 6. CONFITEBUNTUR CŒLI MIRABILIA TUA, DOMINE; ETENIM VERITATEM IN ECCLESIA SANCTORUM.

Exposita summa promissionis Dei, antequam fusius illam explicet, excurrit in laudes ejusdem Dei, ut offerat sacrificium gratiarum actionis : ac primum S. David, videns se non esse idoneum ad agendas gratias pro tanto beneficio, dicit Angelos in cœlo Deum laudaturos, gratiasque acturos. « Confitebuntur, inquit, cœli mirabilia tua, » id est, ego par non sum tantæ laudi, quanta pro hac re tibi debetur, sed « confitebuntur, » id est, laudabunt « cœli, » id est, Angeli habitantes in cœlis, « mirabilia tua, » id est, admirabilem misericordiam tuam : « etenim veritatem tuam in Ecclesia sanctorum, » id est, confitebuntur etiam laudes veracitatis et fidelitatis tuæ in cœtu sanctorum Angelorum, qui tibi innumerabiles semper assistunt. Illi enim melius noverunt magnitudinem misericordiæ, quæ in æternum ædificatur in cœlis, quam nos, qui in terra jacemus. Illud, *etenim*, non est particula rationalis hoc loco, sed conjunctiva, idem valens, quod *et*, vel *etiam* : nam in hebræo est אף *aph*, quod significat *etiam*.

Vers. 7. 7. QUONIAM QUIS IN NUBIBUS ÆQUABITUR DOMINO : SIMILIS ERIT DEO IN FILIIS DEI?

Probat Angelos non recusaturos officium laudandi Deum, quoniam sunt ipso Deo longe inferiores. « Quoniam, inquit, quis in nubibus æquabitur Domino? » id est, quis eorum, qui super nubes cœli degunt, « æquabitur Domino? » quasi dicat : Nullus cœlitum Conditori cœli æqualis est, omnes subjecti, omnes servi; ac deinde idipsum repetit, dicens : « Similis erit Deo in filiis Dei? » id est, quis ex filiis Dei, quales Angeli sancti qui cum sint filii Dei, consequenter etiam Dii sunt, « similis erit, » similitudine æqualitatis, ipsi uni vero Deo, qui Deus est per naturam, non per gratiam; per essentiam, non per participationem? Illud, *in nubibus*, idem est ac si dictum fuisset, *in cœlo*. Vox enim hebraica utrumque significat; et tum Septuaginta, tum S. Hieronymus eamdem vocem hebraicam שחק hic vertunt *nubes*. et paulo infra verterunt *cœlum*, ubi dicitur : « Et testis in cœlo fidelis. » Itaque non significat hoc loco, quod Angeli proprie sint in nubibus, sed quod sint in cœlo. Nubes enim pro cœlo ponuntur. S. Augustinus existimavit sensum esse, nullam ex nubibus æquari posse Deo; et quia videbatur nimis humilis esse comparatio nubium ad Deum, per nubes significari voluit prædicatores; per Dominum vero, Deum incarnatum, id est Christum : sed prior expositio est magis litteralis.

8. DEUS QUI GLORIFICATUR IN CONSILIO SANCTORUM, MAGNUS ET TERRIBILIS SUPER OMNES QUI IN CIRCUITU EJUS SUNT. Vers. 8.

Ostendit vere nullum angelorum sanctorum conferri posse cum Deo, quoniam « Deus est, qui glorificatur in consilio Sanctorum, » id est, qui in cœtu supernarum potestatum gloriosus agnoscitur; « magnusque » est potentia, et sapientia, et ideo reverendus, et metuendus super omnes Angelos, qui in circuitu ejus sunt ut milites in circuitu regis, et servi in circuitu domini sui. Verbum *glorificatur*, in hebræo נערץ, proprie significat, *robustus est, prævalet, eminet*; S. Hieronymus vertit *inclytus est*. Illud, *in consilio*, accipitur pro loco consilii secreti : nam in hebræo est סוד *sod*, quod *secretum* significat. Sunt autem Angeli quasi secretum consilium Dei, non quod Deo consilium dent : « Quis enim ejus consiliarius fuit? » inquit Isaias cap. XL, et Apostolus *Rom.* XI; sed quod Deus secreta consilia sua eis revelet et, per eos exequatur : atque in hoc consilio Sanctorum Deus mirifice glorificatur, admirantibus supernis illis Senatoribus consilia et judicia infinitæ sapientiæ Dei. Illud, *in circuitu ejus sunt*, non repugnat immensitati Dei, quæ omnia ambit et replet; nam quamvis Deus sit ubique, tamen non extenditur per loca; sed est ubique totus, et ideo possunt Angeli esse in circuitu Dei, quatenus omnes illum intuentur et totum vident, quamvis et ipse sit in circuitu Angelorum, eosque undique circumspiciat et conservet. Similis sententia est *Apoc.* XI : « Et omnes Angeli erant in circuitu throni. »

Angeli sunt in circuitu Dei, et ipse est in circuitu Angelorum.

9. DOMINE, DEUS VIRTUTUM, QUIS SIMILIS TIBI? POTENS ES, DOMINE, ET VERITAS TUA IN CIRCUITU TUO. Vers. 9.

Quod Propheta dixit in laudibus Dei per modum narrantis, nunc idem dicit ipsum Deum alloquendo, et copiosius laudes ejus percurrendo. « Domine, inquit, Deus virtutum, quis similis tibi? » id est, tu Domine, es Deus exercituum, multorum videlicet millium Angelorum; sed in his omnibus ita emines, ut nullus sit perfecte tibi similis. « Potens es, Domine, et veritas tua in circuitu tuo, » id est, ideo nullus est perfecte si-

Deus est absolute potens.

milis tibi, quia tu solus es potens, non potens facere hoc, aut illud, sed absolute potens, quia omnia potes, et nihil potestati tuæ resistit : nec solum potes omnia facere, sed etiam reipsa facis, quod promittis te facturum; fidelis enim es in omnibus verbis tuis. Dicitur autem veritas, id est, veracitas, et fidelitas esse in circuitu Dei, quoniam est veluti cingulum Dei; dicitur enim *Isai.* XI : «Et erit justitia cingulum lumborum ejus, et fides cinctorium renum ejus; » ut enim cingulum adstringit vestes, ut corpori firmiter adhæreant : sic veracitas adstringit verba promissionum, ut non mutentur, sed impleantur ; et quemadmodum cingulum facit hominem expeditum ad ambulandum, unde dicitur *Tobiæ* V, Angelum Raphaelem apparuisse, ut juvenem præcinctum et paratum ad ambulandum; sic veracitas facit ut, omnibus remotis impedimentis, homo expedite progrediatur ad implenda promissa.

Vers. 10. 10. TU DOMINARIS POTESTATI MARIS, MOTUM AUTEM FLUCTUUM EJUS TU MITIGAS.

Dixit Deum esse potentem et fidelem, nunc probat Deum esse potentem, ex eo quod dominatur mari, et motus ejus mitigat. Mare siquidem horrendum in modum aliquando turbatur et fremit; et quia latissimum et profundissimum est, et fluctus suos usque ad cœlum extollere videtur, ideo Creatoris omnipotentia in eo sedando et compescendo cernitur. De qua re sic loquitur Dominus *Job.* cap. XXXVIII : «Circumdedi illud terminis meis, et posui vectem et ostia, et dixi : Usque huc venies, et non procedes amplius, et hic confringes tumentes fluctus tuos. » Et *Hierem.* V : « Me ergo non timebitis, et a facie mea non dolebitis, qui posui arenam terminum mari, præceptum sempiternum, quod non præteribit; et intumescent fluctus ejus, et non transibunt illud. » Sed maxime Deus ostendit potentiam suam super mare, quando siccavit mare Rubrum, et motum ejus ita mitigavit, ut staret quasi murus hinc, atque inde, dum transiret populus hebræus per medium sicci maris, ut dicitur *Exod.* XIV. Illud, *potestati maris*, significat elationem, et quasi superbiam maris, ut sensus sit : Tu dominaris superbiæ maris, elationes ejus comprimendo. Quod explicatur in verbis sequentibus, « et motum fluctuum ejus tu mitigas. »

Vers. 11 11. TU HUMILIASTI SICUT VULNERATUM SUPERBUM : IN BRACHIO VIRTUTIS TUÆ DISPERSISTI INIMICOS TUOS.

Hæc ad litteram videntur intelligenda de Pharaone et exercitu ejus : et recte conjunguntur cum superioribus verbis. Eodem enim tempore Deus mitigavit mare, usque ad siccationem, et interfecit superbum Pharaonem, quasi vulneratum et debilem, et dispersit exercitum ejus. Quod clarius legitur apud Isaiam, cap. LI : « Numquid non tu percussisti superbum, vulnerasti draconem? numquid non tu siccasti mare, aquam abyssi vehementis, ut transirent liberati? » Ergo, inquit, « tu humiliasti superbum, » dejiciens illum in profundum maris; humiliasti autem nullo negotio, quemadmodum prosternitur facillime is, qui graviter vulneratus est; « in brachio virtutis tuæ, » id est, brachio tuo potentissimo, « dispersisti » per mare Rubrum « inimicos tuos, » exercitum videlicet Pharaonis. Possunt etiam hæc omnia referri ad diabolum, qui per Pharaonem in Scripturis significatur, et ad angelos ejus. Deus enim initio mundi dominatus est potestati maris, et mitigavit motum fluctuum ejus, quando sedavit seditionem et tumultum malorum Angelorum, quasi maris turbati et æstuantis, cujus fluctus, id est, superbia usque ad solium Dei elevabatur; humiliavit superbum diabolum, quasi hominem præ vulneribus debilem et imbecillum; et dispersit omnes inimicos suos, qui diaboli superbiam imitati fuerant.

12. TUI SUNT CŒLI, ET TUA EST TERRA, ORBEM TERRARUM ET PLENITUDINEM EJUS TU FUNDASTI : AQUILONEM, ET MARE TU CREASTI. Vers. 12.

Docet non esse mirum, si Deus tam facile compescuit mare, et humiliavit superbum, quia Dominus est universorum, et ideo Dominus, quia omnia fecit. « Tui sunt cœli, » et omnes habitantes in eo; «tua est terra,» id est, mundus inferior, et quidquid in eo est : solet enim Scriptura per cœlum et terram mundum universum significare, ut *Gen.* I : «In principio creavit Deus cœlum et terram. » Et *Matth.* XI : « Confitebor tibi, Pater, Domine cœli et terræ. » «Orbem terræ, et plenitudinem ejus tu fundasti, » id est, ideo tui absoluti juris est orbis terræ cum omnibus rebus, quibus plenus est, quia tu eum fundasti, id est, a fundamentis fecisti, nullo præsupposito fundamento ab alio architecto constituto. «Aquilonem et mare tu creasti, » id est, tu fundasti orbem terræ, cum omnibus suis partibus, septentrionali, australi, orientali, et occidentali. Per Aquilonem intelligitur pars orbis septentrionalis omnium consensu, sic dicta a vento, qui ab illa parte flare sentitur. Per mare aliqui intelligunt occidentem, sed refelluntur ab ipso Propheta in *Psalm.* CXVI : « A solis ortu et occasu, ab Aquilone et mari. » Igitur per mare intelligitur pars orbis australis, quoniam mare Oceanum maxima ex parte jacet ad Austrum. In hebræo non est ים, quod significat *mare*, sed ימין, quod significat *dextrum*; ideo vel dicendum est Septuaginta Interpretes legisse ימים *iammim*, quod est *maria*, ut etiam legit S. Augustinus; vel reddidisse sensum, non verba. Mare enim, sive Auster, dextra pars mundi censetur, Aquilo sinistra, Oriens anterior, Occidens posterior. Sed cur Propheta tam accurate meminit creationis orbis terræ, et partium ejus, et de creatione cœli nihil dicit? Opinor, quia de hominibus habitatoribus terræ magis sollicitus erat, ut eis persuade-

ret Deum esse verum eorum Dominum, quam de Angelis habitatoribus cœli, quibus ea persuasio necessaria non erat : quanquam etiam ab una parte de toto judicium fieri poterat.

Vers. 13. 13. THABOR ET HERMON IN NOMINE TUO EXULTABUNT : TUUM BRACHIUM CUM POTENTIA.

Dixerat Deum creavisse Aquilonem et mare, id est, Austrum : nunc addit orientem et occidentem. Sed more poetico describit orientem et occidentem per montes « Thabor et Hermon, » quorum unus est terræ promissionis ad orientem, alius ad occidentem : sicut etiam poetico more describit creationem per effectum exultationis, ac si diceret : Oriens et occidens a te creati « exultabunt, » et gestient, et in laudes tuas suo modo prorumpent, ob tam insigne beneficium creationis. His dictis concludit, « Tuum brachium cum potentia, » id est, ex creatione cœli et terræ, uti etiam ex eo quod dominaris potentiæ maris, et humiliasti superbum, et dispersisti inimicos tuos, colligimus tuum brachium esse fortissimum, conjunctum videlicet non cum debilitate, vel infirmitate, sed cum absoluta omnimodaque potentia.

Vers 14. 14. FIRMETUR MANUS TUA, ET EXALTETUR DEXTERA TUA, JUSTITIA ET JUDICIUM PRÆPARATIO SEDIS TUÆ.

Duo quædam prædicaverat de Deo sanctus Propheta in octavo versiculo, potentiam et veritatem; ac de potentia multa dixit in quinque versiculis nono, decimo, undecimo, duodecimo et tertio decimo : nunc incipit explicare et laudare veritatem, quæ judicium etiam et justitia dicitur, et cum misericordia semper conjuncta esse solet. Ait igitur : « Firmetur manus tua, et exaltetur dextera tua; justitia et judicium præparatio sedis tuæ, » id est, opto quidem, et gaudeo quod manus tua « firmetur, » id est, roboretur : sive potens et robustissima sit; et eadem dextera tua « exaltetur, » id est, laudetur et magnificetur ab omnibus, ut æquum est, sed simul « justitia, et judicium, sit præparatio sedis tuæ, » id est, misericordia et justitia præparent, ornent et stabiliant thronum tuum. Existimamus hoc loco per justitiam, intelligi bonitatem et misericordiam, quo modo accipitur nomen justitiæ, *Matth.* v, « Nisi abundaverit justitia vestra plusquam Scribarum et Pharisæorum » etc., et *Matth.* vi : « Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus : » ubi per justitiam significatur eleemosyna; et ibidem : « Primum quære regnum Dei, et justitiam ejus. » Nam hoc idem repetitur aliis verbis in sequenti versiculo : « Misericordia et veritas præcedent faciem tuam. » Est autem hoc loco metaphora desumpta a corporali solio regum : quemadmodum enim antequam rex procedat ad solium jura daturus, præcedunt famuli, qui solium præparant, stabiliunt, et ornant : sic ad judicium Dei præsupponuntur misericordia et justitia, quæ faciunt ut judicia Dei justissima sint, nec possint ullo modo esse iniqua. Deus enim primo exhibet misericordiam magnam hominibus omnibus, docendo per leges, juvando per gratiam, incitando ad bonum per præmiorum promissionem, absterrendo a malis per comminationem pœnarum; et postea exhibet justitiam remunerando bonos, et puniendo malos : nisi enim misericordia præcederet justitiam, omnes periremus. Hinc etiam admonentur reges et principes terreni, thronos eorum multo melius ornari et stabiliri misericordia et justitia, quam auro et gemmis, nec minus debere bonos principes dare operam, ut peccata non fiant, quam ut puniantur, cum facta sunt, non enim desunt aliquando : si non principes ipsi, at certe aliqui ipsorum ministri, qui lætantur multiplicatione delictorum, ut habeant occasionem lucri in exercenda justitia : quique moleste ferant, cum a viris piis excogitantur remedia ad impedienda, vel minuenda delicta, quasi hoc redundet in detrimentum causidicorum et judicum : sed ubi misericordia et justitia præparant thronum, cupiditas et iniquitas locum non habent.

Justitia pro misericordia sumitur

Nisi misericordia præcederet justitiam; omnes periremus.

15. MISERICORDIA ET VERITAS PRÆCEDENT FACIEM TUAM : BEATUS POPULUS, QUI SCIT JUBILATIONEM ! Vers. 15.

Prior pars hujus versiculi apud Hebræos conjungitur cum superiori versiculo ; nihil enim est aliud, nisi repetitio illorum verborum, « justitia et judicium præparatio sedis tuæ. » Itaque sensus est : « Misericordia et veritas, » id est, justitia, « præcedent faciem tuam, » ut præparent sedem tuam, cum ad judicium venturus eris, id est, certi sumus te non judicaturum, nisi justissime, et præmissa misericordia; ut minus invenias quod punias, et fideliter reddas unicuique secundum opera ejus. His explicatis de potentia et veritate Dei cum misericordia conjuncta : applicat hæc ad populum Israeliticum, et in particulari ad ipsum Davidem; ostendens in populo Dei et in persona Davidis maxime locum habere potentiam, misericordiam et justitiam Dei. « Beatus, inquit, populus qui scit jubilationem, » id est, vere præ omnibus populis felix est populus Israeliticus, qui scit per notitiam et experientiam has laudes Dei, et scit jubilare, id est, magno affectu laudare Deum. Hinc intelligimus non esse beatum, qui voce tantum Deum laudat, nisi etiam vere intelligat, et cogitet Deum esse laude dignissimum, imo digniorem, quam verbis exprimi possit, et ideo ad jubilum cordis recurrendum esse, dum utcumque voce et cantu eum laudamus.

16. DOMINE, IN LUMINE VULTUS TUI AMBULABUNT, ET IN NOMINE TUO EXULTABUNT TOTA DIE, ET IN JUSTITIA TUA EXALTABUNTUR. Vers. 16.

Explicat quare beatus sit populus, qui scit jubilare : quoniam, inquit, homines hujus populi

non ambulabunt in tenebris, sicut gentes quæ ignorant Deum, sed conversi ad Deum « in lumine vultus ejus ambulabunt viam hujus vitæ;» significat autem lumen vultus Dei tum illuminationem intellectus per notitiam legis et voluntatis Dei, tum etiam favorem gratiæ, qua inflammatur affectus; lux enim illuminat et calefacit. Ex hac autem ambulatione in lumine vultus Dei, sequitur lætitia bonæ conscientiæ, et gratiarum actio, et ideo « in nomine Dei exultabunt tota die,» id est, jugiter exultabunt Deum laudantes et gratias agentes. Et quoniam qui ita ambulant, quotidie magis ac magis proficiunt et ascendunt ad majorem Dei notitiam et amicitiam, et inde donis majoribus cumulantur, ideo addit : « Et in justitia tua exaltabuntur, » id est, exaltabuntur ad majorem vitæ perfectionem, et postea ad gloriam sempiternam, in justitia Dei qua servat promissa, sive in justitia quam Deus nobis donat, cum nos quotidie magis magisque justificat, id est, justiores facit. Ubi admonemur, non in nostra scientia, aut viribus confidendum esse, sive cum incipimus ambulare, sive cum proficimus ambulantes. Illud, *in lumine vultus tui*, opponitur præsumptioni de proprio lumine, et illud, *in nomine tuo*, opponitur vanæ gloriationi de proprio nomine; et illud, « in justitia tua, » opponitur superbiæ Pharisæorum, « qui ignorantes justitiam Dei, propriam justitiam statuere volunt, et ideo justitiæ Dei non sunt subjecti, » ut ait B. Paulus *ad Rom.* x.

Lumen vultus Dei quid sit?

Vers. 17.

17. Quoniam gloria virtutis eorum tu es, et in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum.

Pergit humiliare superbiam humanam, quæ valde facile sibi tribuit quæ Dei sunt, et inde meretur amittere quæ acceperat. « Dixi, inquit, in justitia Dei exaltabuntur, quoniam gloria virtutis eorum tu es, » id est, virtus et robur eorum, unde proficiunt et ascendunt, a te est, non ab illis, et ideo in te, non in se gloriari debent; tu enim es, qui das illi virtutem, et gloriosos eos facis. Id autem facis, non quia illi merentur, sed quia tibi placet : nam « in beneplacito tuo, » id est, in bona voluntate tua erga nos, a qua bona omnia procedunt, « exaltabitur cornu nostrum, » id est, robusti et fortes erimus adversus inimicos nostros.

Vers. 18.

18. Quia Domini est assumptio nostra, et Sancti Israel regis nostri.

In hoc enim apparuit beneplacitum Dei, quod ex omnibus populis terrarum, placuit illi assumere populum Israel in suum ac proprium. « Domini est assumptio nostra, » id est, Dominus ex beneplacito suo, non ex meritis nostris, nos assumpsit in populum peculiarem, ac Rex noster esse dignatus est; ideo enim subjungit : « Et Sancti Israel regis nostri, » ubi Israel est genitivi casus, ut apparet ex textu hebraico. Dicitur autem Deus a Davide, et ab Isaia, et aliis Prophetis, *Sanctus Israelis*, quoniam a populo Israel peculiariter sanctificari, id est, sanctus haberi, et dici, et nomen suum nulla blasphemia, aut maledictione, pollui volebat. In hebræo pro *assumptio nostra*, habetur *protectio nostra;* sed idem est sensus : Deus enim assumpsit populum Israel, ut eum protegeret et defenderet.

Cur Deus Sanctus Israelis dicatur?

Vers. 19.

19. Tunc locutus es in visione sanctis tuis, et dixisti : Posui adjutorium in potente, et exaltavi electum de plebe mea.

Hic jam incipit descendere ad personam suam, tanquam caput populi a Deo peculiariter dilecti. Sed oritur hoc loco gravis quæstio: An hæc verba et sequentia debeant exponi de Davide, an de Christo, an partim de Davide, partim de Christo? S. Augustinus exponit omnia de Christo, sed repugnat huic expositioni quod Apostolus *Act.* xiii, exponit de ipso Davide illa verba : « Inveni David Jesse, virum secundum cor meum; » quæ verba sumpta sunt, partim ex hoc loco, partim ex lib. I *Reg.* cap. xiii. Præterea, quod dicit infra : « Et ponam in sæculum sæculi semen ejus, » non videtur ad litteram convenire Christo, qui proprie non reliquit semen, id est, filios; sed optime convenit Davidi, cui Deus promisit, II *Reg.* vii, quod post mortem ejus poneret de semine ipsius in throno regni, et regnum per ipsum semen æternum esset. Alii exponunt omnia de Davide in persona sua: sed repugnant huic expositioni illa verba : « Ego primogenitum ponam eum, excelsum præ regibus terræ, » et alia multa, ut infra demonstrabimus. Euthymius exponit partim de Davide, partim de Christo : sed huic expositioni repugnat continuatio verborum ; omnia enim verba ita contexta sunt et continua, ut ad eumdem pertineant. Existimo igitur omnia exponenda esse ad litteram de Davide, sed implenda magna ex parte per Christum, ita ut dicatur David primogenitus Dei, et excelsus præ regibus terræ, non in se, sed in Christo filio suo, et hæc videtur esse Theodoreti sententia. Sed si hoc non placeat, adhærendum erit omnino sententiæ S. Augustini : quod enim omnia dicantur de Davide in persona propria, judaicus error est. Tunc, inquit, quando assumpseras populum Israel in populum peculiarem, providisti etiam ei regem peculiariter tibi placitum ; nam locutus es in visione, sive revelatione, sanctis tuis Prophetis, videlicet Samueli primum, et postea Nathan, ut intelligi potest ex lib. I *Reg.* xvi, et lib. II, cap. vii. « Et dixisti, posui adjutorium in potente, » id est, posui, sive constitui auxilium populo meo in homine robusto, et forti corpore et animo, qui facile poterit liberare populum ab omnibus hostibus ejus. « Et exaltavi electum de plebe mea, » id est, constitui adjutorium populo meo in viro potente, quia exaltavi in regem, et protectorem, ac defensorem populi, hominem electum a me de omni plebe mea. S. Augustinus hæc etiam ex-

ponit de Christo, qui proprie potentissimus fuit, et electus ac dilectus præ omnibus. In græco pro *sanctuis tuis*, habetur, *filiis tuis*; sed S. Hieronymus in epist. *ad Suniam et Fretellam*, dicit omnes Interpretes vertisse, *sanctis tuis*, ut habetur in hebræo, excepto auctore sextæ editionis, quæ habet, *Prophetis tuis*, et auctore communis editionis, quæ habet, *filiis tuis*; sed in sensu nulla est diversitas: iidem enim et prophetæ, et filii Dei, et sancti dici possunt.

Vers. 20. 20. INVENI DAVID SERVUM MEUM, OLEO SANCTO MEO UNXI EUM.

Explicat quis sit ille vir potens, ac dicit esse ipsum Davidem, quem invenit dignum qui eligeretur, et ungeretur in regem; et quidem de Davide ad litteram hæc exponi possunt, quem constat unctum fuisse a Samuele. Sed etiam per Davidem hoc loco S. Augustinus intelligit Christum, quem Ezechiel, cap. XXXIV et XXXVII, expresse Davidem nominat; de cujus unctione legimus *Psalm.* XLIV: « Unxit te Deus, Deus tuus. » Quod autem dicitur Deum invenisse Davidem, metaphoricum est; non enim Deus eget inquisitione, qui omnia quantumvis occulta uno intuitu respicit: sed dicitur quærere et invenire, quia non eligit casu, neque accipit obvium quemque; sed facit sine labore inquirendi, quod facere solent homines, cum post longam et maturam inquisitionem inveniunt quod optimum est, id est, elegit eum, qui dignissimus atque aptissimus est.

Deus quomodo quærat, et inveniat?

Vers. 21. 21. MANUS ENIM MEA AUXILIABITUR EI, ET BRACHIUM MEUM CONFORTABIT EUM.

Vers. 22. 22. NIHIL PROFICIET INIMICUS IN EO, ET FILIUS INIQUITATIS NON APPONET NOCERE EI.

Vers. 23. 23. ET CONCIDAM A FACIE IPSIUS INIMICOS EJUS, ET ODIENTES EUM IN FUGAM CONVERTAM.

Hæc quoque de Davide utcumque exponi possunt, qui Dei auxilio multas victorias de inimicis suis obtinuit: tamen longe verius exponuntur de Christo. Nam in Davide profecit inimicus diabolus, eumque decepit, cum ad crimen adulterii atque homicidii eum perduxit; profecit quoque in eo inimicus Absalon, et circumvenit, cum eum de regno expulit, et ad fugam compulit. Sed manus, et brachium Domini, quod est ipsum Dei Verbum, potentia et sapientia Patris, ita corroboravit humanitatem Christi hypostatice sibi unitam, ut nihil in eo homine proficere potuerit ullus inimicus: neque eum ullo modo decipere, aut circumvenire; sed contra potius, omnes qui eum oderant, a facie ejus cæsi et victi in fugam conversi sint; quamvis enim Christus flagellis cæsus et cruci affixus fuerit ab inimicis, tamen hæc passus est, quia voluit, et hac ipsa passione diabolum vicit, et captivos illi eripuit, et de illo gloriosissime triumphavit. Judæos quoque inimicos Christi videmus hodie dispersos per orbem terrarum, quasi exercitum fusum et fugatum.

Christus solus proprie invincibilis.

24. ET VERITAS MEA, ET MISERICORDIA MEA CUM IPSO, ET IN NOMINE MEO EXALTABITUR CORNU EJUS. Vers. 24.

Hæc quoque in Davide vix adumbrata, in Christo perfectissime impleta sunt: nam veritas et misericordia Dei cum Christo semper perseveraverunt: misericordia fuit assumptio humanitatis ad unionem hypostaticam, quæ nunquam disrumpi potuit, ne per ipsam quidem mortem; veritas autem fuit, in eo quod fideliter implevit Deus, quod angelus promisit, *Luc.* I: « Regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis. » Ex hoc autem quod veritas et misericordia semper cum eo perseveraverunt, factum est ut « in nomine Dei exaltaretur cornu ejus, » id est, potentia ejus eousque ut in nomine ejus omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum. Dicitur autem exaltari potestas Christi in nomine Dei, quia « gloria ejus est tanquam unigeniti a Patre, » *Joan.* I; et ab omnibus adoratur, ut Filius æterni Patris, et ipse venit in nomine Patris sui, « et Deus Pater exaltavit illum, et dedit illi nomen, quod est super omne nomen, » *Philip.* II.

25. ET PONAM IN MARI MANUM EJUS, ET IN FLUMINIBUS DEXTERAM EJUS. Vers. 25.

Ab hoc loco conveniunt fere omnes, Augustinus, Hieronymus, Theodoretus et multi recentiorum, non posse exponi verba Psalmi, nisi de Christo, vel de Davide per filium ejus Christum, ita ut tribuatur Davidi, quod in Christo ejus filio impletum est; non enim David habuit potestatem in mari, sed in terra tantum, eaque satis angusta. Terra enim promissionis extendebatur usque ad mare Palæstinæ, et usque ad flumen Euphratem, et non ultra. De hoc autem nostro rege dicitur: « Ponam in mari manum ejus, » id est, dabo ei potestatem, etiam in ipso mari, « et in omnibus fluminibus, » ac per hoc in omni orbe terrarum: mare siquidem est in finibus terræ circumiens totam terram, flumina autem sunt in medio terræ. Itaque per mare et flumina, intelliguntur omnia, fines, et meditullium; quod aliis verbis dictum est in *Psalm.* LXXI: « Dominabitur a mari usque ad mare, » id est, ab uno extremo ad aliud. Possunt etiam per mare et flumina intelligi omnes populi, gentiles et Judæi: nam « aquæ multæ populi multi, » *Apoc.* XVII; et mare amarum et vastissimum significat gentilitatem, quæ maximam partem generis humani tunc comprehendebat: flumina aquæ dulcis et modicæ, si comparentur ad mare, significant populum hebraicum, qui tunc erat populus Dei electus et peculiaris.

De Christo hæc omnes intelligunt.

26. IPSE INVOCABIT ME: PATER MEUS ES TU, DEUS MEUS, ET SUSCEPTOR SALUTIS MEÆ. Vers. 26.

Adhuc apertius loquitur Propheta de Christo, non de se, nisi, ut diximus, hæc conveniant Da-

vidi ratione Christi, filii ejus. David enim in toto Psalterio nusquam invocat Deum sub nomine Patris; proinde non de ipso dicitur : « Ipse invocabit me, Pater meus es tu. » Et fortasse particulari providentia Dei factum est, ut David nunquam invocaret Deum sub nomine Patris, ut fecit Isaias, et alii Prophetæ, ut hic locus non acciperetur de Davide, nisi ratione Christi. Christus enim initium verborum suorum, quæ in Evangelio leguntur, inde sumpsit : « Nesciebatis quia in his, quæ Patris mei sunt, oportet me esse ? » *Luc.* II; sic etiam ultima verba ejus fuerunt in hac vita : « Pater, in manus tuas commendo spiritum meum, » *Luc.* XXIII. In toto autem progressu vitæ frequentissime Deum appellat sub nomine Patris. « Ipse, inquit, invocabit me, Pater meus es tu, » quoad divinitatem; « Deus meus, » quoad humanitatem; « susceptor salutis meæ, » quoad mortalitatem. In hebræo pro voce *susceptor*, habetur צור *tsur*, quod *petram*, sive *arcem*, sive *fortitudinem* et *robur* significat. Itaque sensus est : « Tu es susceptor salutis meæ, » id est, tu suscepisti salutem meam custodiendam, ut propugnaculum, sive arx munitissima.

David nunquam Deum invocavit sub nomine Patris.

Vers. 27. 27. Et ego primogenitum ponam illum excelsum præ regibus terræ.

Hic vero apertissime de Christo Propheta loquitur : Christus enim, qui secundum divinitatem unigenitus est, secundum humanitatem primogenitus est inter multos fratres. Dicitur autem primogenitus tribus rationibus. *Primo*, quia primus est in prædestinatione : in illo enim tanquam in capite nos prædestinavit Deus, ut dicitur *ad Ephes.* I. *Secundo*, quia primus est in secunda generatione ad vitam immortalem, unde dicitur « primogenitus ex mortuis, » *Coloss.* I, et « primogenitus mortuorum, » *Apoc.* I. Denique, quoniam ipse habuit jura primogenitorum, « quem constituit Pater hæredem universorum, » *Hebr.* I. Nec solum posuit illum Pater *primogenitum*, sed etiam « excelsum præ regibus terræ, » id est, Principem regum terræ, et Regem regum, ut exponit S. Joannes in *Apoc.* I et XIX. Habetur in hebræo vox עליון, quod est unum ex nominibus Dei, et significat *excelsum*, sive *altissimum*, nec facile invenietur tributum creaturis. Hoc nomen habetur in *Psalm.* LXXXII : « « Tu solus Altissimus in omni terra; » et in *Psalm.* XC : « Qui habitat in adjutorio Altissimi. » Sunt igitur omnes reges terræ subjecti Christo, uti Regi altissimo, quo nihil altius invenitur. At certe hæc de Davide, vel Salomone nullo modo dici possunt, nisi ratione Christi, qui ab illis descensurus erat. Non solum enim non erant altissimi absolute, sed erant inferiores multis regibus terræ, ac præcipue regibus Assyriorum, qui eo tempore monarchiam tenebant.

Christus est unigenitus, et primogenitus, et cur dicatur primogenitus?

Christus est altissimus, cui reges omnes subjecti sunt.

Vers. 28. 28. In æternum servabo illi misericordiam meam, et testamentum meum fidele ipsi.

Hic jam prædicit Propheta æternitatem regni Christi, quemadmodum antea prædixerat excellentiam : quam æternitatem non habuit David neque in se, neque in Salomone, neque in aliis filiis, vel nepotibus, qui temporaliter regnarunt in Jerusalem : defecit enim regnum illud in Jechonia. « In æternum, inquit, servabo illi misericordiam meam, » id est, misericordia, qua motus promisi Davidi filium, per quem regnum ejus æternum esset, semper manebit : nam « testamentum meum, » id est, pactum, et promissio facta illi per Nathan, II *Reg.* VII, fidelissime conservabitur. Sed si de Christo sint exponenda hæc omnia verba, hic erit sensus : « In æternum servabo illi misericordiam meam, » id est, misericordia, qua illum prædestinavi, et elegi ante sæcula, ut esset filius Dei in virtute, primogenitus, et excelsus præ regibus terræ, semper manebit; non enim solvetur unquam unio hypostatica humanitatis cum Verbo, ac per hoc semper erit ille homo Christus, filius Dei, « primogenitus, et excelsus præ regibus terræ. » « Et testamentum meum fidele ipsi, » id est, pactum cum ipso de stabiliendo regno ejus in æternum, fideliter semper observabitur. Expressit hanc promissionem angelus Gabriel, *Luc.* I, cum ait : « Regni ejus non erit finis. »

29. Et ponam in sæculum sæculi semen ejus, et thronum ejus sicut dies cœli. Vers. 29.

Explicat modum quo vellet Deus conservare Davidi misericordiam suam in æternum : modus autem erit, quia dabit illi semen, id est, filium Christum, qui manebit, et regnabit in sæculum sæculi; ac per hoc « thronus ejus, » id est, regnum Davidis, nunquam finem habebit, sed tempora ejus erunt « sicut dies cœli, » id est, sicut tempus, quo durabit cœlum : quod quidem Deus ipse statuit in æternum, et in sæculum sæculi, ut dicitur in *Psalm.* CXLVIII. S. Augustinus per semen, hoc loco, intelligit filios Christi regeneratos ex aqua et Spiritu Sancto, qui post resurrectionem manebunt in regno Dei in sæculum sæculi. Sed magis convenit litteræ, ut per semen intelligatur ipse Christus, juxta illud *Psalm.* CXXXI : « Juravit Dominus David veritatem, et non frustrabitur eam; de fructu ventris tui ponam super sedem tuam; » et in hoc Psalmo paulo infra : « Semel juravi in sancto meo, si David mentiar; semen ejus in æternum manebit. »

30. Si autem dereliquerint filii ejus legem meam, et in judiciis meis non ambulaverint. Vers. 30.

31. Si justitias meas profanaverint, et mandata mea non custodierint : Vers. 31.

32. Visitabo in virga iniquitates eorum, et in verberibus peccata eorum. Vers. 32.

*

Vers. 33. 33. MISERICORDIAM AUTEM MEAM NON DISPERGAM AB EO, NEQUE NOCEBO IN VERITATE MEA.

Vers. 34. 34. NEQUE PROFANABO TESTAMENTUM MEUM, ET QUÆ PROCEDUNT DE LABIIS MEIS, NON FACIAM IRRITA.

Respondet objectioni quæ fieri potuisset, ac dicit, quod si filii Davidis iram Domini malis suis operibus provocaverint, ipsos quidem peccantes puniendo corripiet, non tamen irritum faciet, quod jurando promisit. « Si autem dereliquerint filii ejus, » id est, Davidis posteri, legem meam, sive judicialem, sive cæremonialem, sive moralem. « Et in judiciis meis non ambulaverint, » id est, si vel solam judicialem legem sequi noluerint; « si justitias meas profanaverint, » id est, si vel solam cæremonialem legem polluerint; « et mandata mea non custodierint, » id est, si vel solam moralem legem non observaverint : « Visitabo in virga iniquitates eorum, et in verberibus peccata eorum, » id est, non relinquam eorum scelera impunita, sed castigabo paterno flagello. « Misericordiam autem meam non dispergam ab eo, » id est, non propter peccata filiorum removebo a Patre beneficium, quod misericorditer promisi; « neque nocebo in veritate mea, » id est, neque offendam veritatem meam quam utique offenderem, eique nocerem, si irritum facerem, quod promisi. Illud, *nocere in veritate*, accipiendum est, pro *nocere veritati*. In hebræo clarius habetur, *neque mentiar contra veritatem meam*. « Neque profanabo testamentum meum, » id est, non polluam pactum meum, illud non observando; « et quæ procedunt de labiis meis non faciam irrita, » id est, non irritabo promissa mea. Hic duo sunt observanda. Unum est per filios Davidis intelligi posteros Davidis secundum carnem, si per Davidem accipiatur persona ipsa Davidis filii Jesse, ut nos ad litteram accipimus : sin autem per Davidem intelligitur Christus, ut ad litteram intelligit S. Augustinus, et nos spiritualiter intelligi posse existimamus : tunc per filios Davidis accipiendus erit populus christianus, qui per baptismum in Christo regeneratur. Alterum est, ex hoc loco non esse colligendum, filios Davidis, sive judæi, sive christiani sint, non posse perire in æternum, si mali sint, quemadmodum hæretici aliqui docuerunt; non enim dicit per Psalmistam Deus : « Misericordiam meam non dispergam ab eis, » sed « non dispergam ab eo. » Itaque si mali filii flagello paterno correpti corrigi voluerint, hæreditatem non amittent, imo in gratiam instar filii prodigi amantissime recipientur; sed si obstinate in malo perseveraverint, ipsi quidem ab hæreditate paterna excident, sed veritas Domini stabit, neque regnum Christi peribit, quoniam « potens est Deus de lapidibus suscitare filios Israel, » ut legitur apud *Matth.* cap. III; quanquam qui præcogniti sunt, et prædestinati in Christo ante mundi constitutionem, sine dubio ad finem usque in fide, spe et charitate perseverabunt.

Filii David, id est christiani, perire possunt et in æternum damnari.

35. SEMEL JURAVI IN SANCTO MEO, SI DAVID MENTIAR, SEMEN EJUS IN ÆTERNUM MANEBIT. Vers. 35.

36. ET THRONUS EJUS SICUT SOL IN CONSPECTU MEO, ET SICUT LUNA PERFECTA IN ÆTERNUM, ET TESTIS IN CŒLO FIDELIS. Vers. 36.

Reddit rationem, cur velit adimplere promissionem de stabiliendo regno Davidis, etiamsi filii ejus non adimpleant præcepta ipsius, et ratio est, quia juravit, id est, firmissime et sine retractatione promisit. « Semel, inquit, juravi in sancto meo, » id est, irrevocabiliter et immutabiliter juravi per sanctitatem meam. Illud, *semel*, significat immutabilitatem, quia unicum Dei juramentum æquivalet innumerabilibus aliorum juramentis. Illud, *in sancto meo*, potuisset verti, *in sanctitate mea*; sed idem est sensus, *in sancto meo*, id est, in sancto nomine meo, sive in sancto numine meo; quod *Genes.* XXII dicit : « Per memetipsum juravi. » « Si David mentiar; » existimant aliqui hæc esse verba juramenti, quasi dicat : Si David mentiar, hoc aut illud mihi contingat. Sed improbabile est Deum jurare juramento exsecratorio. Verius est illud *si* æquivalere particulæ neganti, et sensum esse, *si David mentiar*, id est, non mentiar Davidi, quomodo dicitur in *Psalm.* CXXXI : « Juravit Dominus David veritatem, et non frustrabitur eam. » Similis locutio est apud Isaiam cap. XXII : « Si dimittitur iniquitas hæc vobis, donec moriamini, dicit Dominus exercituum. » Verba juramenti sunt quæ sequuntur : « Semen ejus in æternum manebit : Et thronus ejus sicut sol, » etc., id est : Juravi, et non mentiar Davidi, quod filius ejus Christus in æternum vivet, et regnum quoque ejus sempiternum erit. Illustrat autem hanc juratam promissionem tribus similitudinibus, solis, lunæ plenæ, et arcus cœlestis. « Thronus, inquit, ejus in conspectu meo in æternum manebit, sicut sol, sicut luna perfecta, et sicut testis in cœlo fidelis : » quæ significant regnum Christi, ac per hoc Ecclesiam ejus, fore semper illustrem et perspicuam, non obscuram, vel invisibilem, ut hæretici somniant; nihil enim clarius et pulchrius sole interdiu; nihil item clarius et pulchrius in nubibus arcu cœlesti, qui testis est fidelis a Deo datus hominibus, nunquam amplius fore diluvium aquarum. Per testem in cœlo fidelem aliqui ipsam lunam intelligunt; sed videtur probabilius, ut intelligatur Iris, siquidem hoc loco vox *in cœlo*, non est שמים, sed שחק, quod *nubes*, aut *cœlum aerium* proprie significat, ut perspicuum est ex illo *Psalm.* XVII : « Tenebrosa aqua in nubibus aeris; » et ex illo *Deuteron.* XXXIII : « Magnificentia ejus discurrunt nubes. » Porro regnum Christi in communi prosperitate lucet, ut sol undique in die sereno; in communi perse-

Unicum Dei juramentum æquivalet omnibus aliorum juramentis.

Ecclesia Christi semper perspicua et illustris futura est.

cutione fulget, ut luna plena in tenebris noctis. Ubi vero admixta est persecutioni prosperitas, similis est Iridi in nubibus. Illud, *luna perfecta*, in hebræo est יִכּוֹן, *stabilietur*, sive *præparabitur*. Ex quo intelligimus vocem *perfecta* explicandam esse, ac si dictum esset: *Luna stabilis*, sive *præparata*; et siquidem agatur de stabilitate luminis, ut idem sit luna perfecta, quod luna plena, tunc id quod sequitur, *in æternum*, non est conjungendum cum *luna*, sed cum *thronus tuus*, ut sit sensus: Thronus tuus erit in conspectu Dei in æternum, sicut sol, et sicut luna plena: et hunc sensum supra persecuti sumus; sed si agatur de stabilitate substantiæ lunæ, quæ incorruptibilis est, tunc *in æternum* jungi poterit cum *luna perfecta*, ut sensus sit: Thronus tuus erit in conspectu meo sicut sol, et sicut luna, quæ perfecta est quoad substantiam, et stabilis in æternum.

Vers 37. 37. TU VERO REPULISTI ET DESPEXISTI, DISTULISTI CHRISTUM TUUM.

Hæc est altera pars Psalmi, in qua Propheta in persona populi captivi, orat pro adimpletione promissionis divinæ; quamvis enim Deus firmiter et cum juramento promiserit, vult tamen rogari, ut faciat quod promisit: sic Isaac, *Genes.* XXV, « deprecatus est Dominum pro uxore sua, quod esset sterilis; » et tamen *Genes.* XXII, promiserat Deus Abrahæ sobolem copiosam ex filio. « Multiplicabo, inquit, semen tuum, sicut stellas cœli; » et ibidem: « In semine tuo benedicentur omnes gentes. » Orat autem Propheta Deum, illum quodam modo admonendo, quod si tamdiu differat implere promissum, videbitur non velle servare pactum et juramentum suum. Itaque sensus est hujus versiculi et sequentium: Tu, Domine, promisisti cum juramento filium Davidis perpetuo regnaturum; nunc autem videmus regnum ablatum esse a filiis David, et occupatum a rege Assyriorum: ergo, ut confirmes verbum tuum, mitte filium illum Davidis, quem promisisti, et da illi regnum sempiternum, ut jurasti; alioqui ridebunt nos inimici nostri, et in te redundabit opprobrium nostrum. « Tu vero repulisti, et despexisti, » id est, promisisti bona, nunc vero reddis mala, quia repulisti nos a protectione tua, et despexisti nos, quos magnifacere videbaris. « Distulisti Christum tuum, » id est, elongasti a te regem populi tui, Jechoniam videlicet, et Sedeciam, qui captivi ducti sunt in Babylonem. S. Augustinus aliter exponit, videlicet: Distulisti mittere ad nos Christum tuum, illum qui perpetuo regnaturus est. Vox hebraica vertitur a S. Hieronymo et Hebræis: *Iratus es cum Christo tuo*; cum qua sententia cohæret prior expositio: « Distulisti Christum tuum, » id est, elongasti regem a favore tuo et a regno suo, quod est signum iræ et indignationis in eum: tamen sententia S. Augustini, quæ est conformis græcæ et latinæ lectioni, potest etiam concordari cum voce hebraica: nam eamdem vocem in *Psalm.* LXXVII, S. Hieronymus vertit, ut hoc loco verterunt Septuaginta Interpretes vers. 59, alias 62, ubi nos legimus: « Audivit Deus, et sprevit. » Itaque videmus eamdem vocem hebraicam, et a Septuaginta, et a S. Hieronymo nunc verti, *differre*, nunc *spernere*, nunc *irasci*. Illa verba, *repulisti* et *despexisti*, non necessario conjunguntur cum sequentibus, ut sit sensus: *Repulisti Christum tuum, despexisti Christum tuum, distulisti Christum tuum*; nam in hebraico ponitur interpunctio post verbum *despexisti*, et ideo potest facile defendi expositio S. Augustini, qui vocem, *Christum tuum*, solum conjungit cum verbo *distulisti*, non cum antecedentibus *repulisti* et *despexisti*, ad quæ subintelligitur *nos*, aut *populum tuum*, aut aliquid ejusmodi, ut sensus sit: Repulisti et despexisti populum tuum, et distulisti mittere Christum tuum. Utraque expositio bonum sensum habet.

Deus vult rogari, etsi cum juramento promiserit.

38. EVERTISTI TESTAMENTUM SERVI TUI, PROFANASTI IN TERRA SANCTUARIUM EJUS. Vers. 38.

Explicat quomodo Deus repulerit et despexerit populum suum: ac primum dicit Deum evertisse testamentum servi sui, id est, retractasse pactum initum cum servo suo David: quod intelligendum est de eversione, sive retractatione, quoad apparentiam, non quoad veritatem. Videbatur enim Deus nolle regnum Davidis esse perpetuum, quia permiserat occupari civitatem Hierusalem, et totam Palæstinam a rege Assyriorum; sed revera non de illo terreno intelligenda erat promissio, sed de spirituali et cœlesti. « Profanasti in terra sanctuarium ejus, » id est, projecisti in terram, et hoc modo profanasti sacrum diadema ejus: quod factum est quando cessavit regnum Davidis, deturbatis de solio Jechonia et Sedecia, et ablato ejus regio diademate: nam in hebræo habetur, נזרו *nizro*, quod proprie significat *diadema* regium, quod sanctum et sacrum habebatur; in græco est, ἁγίασμα, quod *sanctitatem*, et *sanctuarium*, et *sanctificationem* significat. Noster Interpres hoc loco vertit, *sanctuarium*; sed in *Psalm.* CXXXI, vertit *sanctificationem*, ubi apertissime loquitur Propheta de diademate, non de templo; sic enim loquitur: « Super ipsum efflorebit sanctificatio mea. » Itaque per sanctuarium videtur intelligenda sanctitas diadematis. Si tamen quis velit Theodoreti et Euthymii expositionem sequi, qui per sanctuarium profanatum intelligunt templum Salomonis per Nabuchodonosorem regem eversum et incensum, dicere poterit ipsum templum vocatum esse diadema populi Judaici, quoniam revera erat illis instar coronæ gloriosissimæ, et eo maxime tanquam insigni diademate gloriabantur.

39. DESTRUXISTI OMNES SEPES EJUS: POSUISTI FIRMAMENTUM EJUS FORMIDINEM. Vers. 39.

40. DIRIPUERUNT EUM OMNES TRANSEUNTES VIAM, FACTUS EST OPPROBRIUM VICINIS SUIS. Vers. 40.

Comparat populum Judaicum, per Davidem significatum, vineæ quæ, destructa sepe, fit omnium transeuntium præda; ita enim populus ille, Deo non protegente, factus est in direptionem Assyriis non semel, sed sæpius capientibus et spoliantibus Jerusalem. Historia nota est ex IV lib. *Reg.*: « Destruxisti, inquit, omnes sepes ejus, » id est, tu Deus nos auxilio et protectione tua destituens, in causa fuisti ut instar vineæ, destructa sæpe, diriperemur ab hostibus. « Posuisti firmamentum ejus formidinem, » id est, fecisti ut in locum munitionis firmissimæ succederet, in Davidis regno et civitate, formido : erant enim antea in eo regno fortissimi milites, sed Deo deserente facti sunt timidi et imbelles, ut hostibus nullo modo resistere possent. Tribuit autem populus Deo causam horum malorum, quoniam intelligebat, sine Dei voluntate non fieri, et facillimum esse Deo, si velit, omnia impedire. « Diripuerunt eum omnes transeuntes viam, » id est, diripuerunt populum Dei hostes ejus sine ulla prohibitione, quomodo diripiunt vineas omnes transeuntes per viam, quando disjectæ sunt sepes, vel maceriæ, quæ aditum prohibebant. « Factus est opprobrium vicinis suis, » id est, inde factum est ut omnes populi vicini irrideant populum Dei, qui tam imbellis factus est, ut nulli hosti resistere valeat.

Vers. 41. 41. EXALTASTI DEXTERAM DEPRIMENTIUM EUM, LÆTIFICASTI OMNES INIMICOS EJUS.

Vers. 42. 42. AVERTISTI ADJUTORIUM GLADII EJUS, ET NON ES AUXILIATUS EI IN BELLO.

Pergit narrare calamitates populi Dei, in quas incidit desertus ab adjutorio divino. « Exaltasti dexteram deprimentium eum, » id est, juvisti hostes populi tui, ut facilius deprimerent populum tuum. Exaltare, hoc loco, significat *magnificare*, *roborare*, *excelsum facere*. Inde vero secuta est lætitia magna apud hostes, ob tam facilem victoriam; ideo subjungit, « lætificasti omnes inimicos ejus : » contra vero « avertisti adjutorium gladii ejus, » id est, avertisti adjutorium tuum a gladio ejus; regis videlicet, vel exercitus populi tui : quod clarius explicat dicens : « Et non es auxiliatus ei in bello; » ideo reges Juda resistere nequierunt Assyriis, hostibus suis.

Vers. 43. 43. DESTRUXISTI EUM AB EMUNDATIONE, ET SEDEM EJUS IN TERRAM COLLISISTI.

Obscurus est hic locus, sed ex posteriore parte versiculi apparet sermonem esse de privatione cultus regii, qui mundissimus et splendidissimus esse solebat. Hebræus textus est clarior; sic ad litteram verti posset : *Cessare fecisti munditiam ejus, et thronum ejus in terram detraxisti*. Græcus autem sic verti potest : *Dissolvisti eum a munditia sua, et sedem ejus in terram collisisti*. Igitur hic videtur esse sensus : Spoliasti regem vestibus regiis, et hoc modo destruxisti, et cessare fecisti munditiem ejus, induens illum sordidis et atris vestibus, et thronum regni ejus detraxisti in terram, et confregisti, ut neque cultus, neque thronus regius illi superesset. Alii volunt, per emundationem intelligi templum, in quo per sacrificia mundabantur Judæi. S. Augustinus intelligit hunc locum de emundatione cordis per fidem Christi, a quo destructi sunt Judæi, qui in Christum credere noluerunt. Sed ad litteram probabilius est accipi emundationem pro munditia et nitore vestium regiarum, quas cum throno reges illi amiserunt.

44. MINORASTI DIES TEMPORIS EJUS : PERFUDISTI EUM CONFUSIONE. Vers. 44.

Hæc est ultima et principalis calamitas, quod cum Deus promisisset Davidi regnum perpetuum, jam videretur illam promissam æternitatem ad brevissimum tempus contraxisse : nam in Jechonia et Sedecia finitum est regnum illud temporale Davidis, quod speraverat nullum finem habiturum ; ex hac autem diminutione temporis repletus est David in posteris suis magna confusione. In hebræo habetur, *abbreviasti dies adolescentiæ ejus*. Sed Septuaginta non videntur legisse, עלומיו *halumau*, quod est *adolescentiæ ejus*, ut S. Hieronymus vertit, sed *holamau*, unica littera transposita, quod significat, *sæculorum ejus*, ubi etiam indicatur promissio sæculorum, sed abbreviata postea, et contracta; qui autem legi volunt, *adolescentiæ ejus*, intelligunt per adolescentiam, tempus virentis et florentis regni, quasi Deus non permiserit regnum saltem pervenire ad senectutem, sed in ipso quasi flore ætatis illud occumbere voluerit.

45. USQUEQUO, DOMINE, AVERTIS IN FINEM? EXARDESCET SICUT IGNIS IRA TUA? Vers. 45.

Hic jam incipit oratio pro acceleratione adventus Messiæ, ut impleatur promissio jurata Dei. « Usquequo, Domine, avertis in finem? » id est, quamdiu avertes te, aut faciem tuam, usque in finem, id est, usque ad ultimam perniciem et consumptionem, sine spe reconciliationis? quamdiu « exardescet indignatio tua, » quasi ignis, qui non cessat, donec in cinerem redegerit quod cremandum suscepit? In hebræo habetur, עד מה יהוה תסתר, *usquequo, Domine, absconderis?* ex quo intelligimus illud, *usquequo avertis*, requirere, ut subintelligatur *faciem tuam*, vel *te* : tunc enim Deus abscondi dicitur, cum avertit a nobis faciem suam, et sic cessat nos illuminare et calefacere lumine gratiæ suæ, quæ est vita vera animarum.

46. MEMORARE QUÆ MEA SUBSTANTIA, NUMQUID ENIM VANE CONSTITUISTI OMNES FILIOS HOMINUM? Vers. 46.

47. QUIS EST HOMO QUI VIVET, ET NON VIDEBIT MORTEM? ERUET ANIMAM SUAM DE MANU INFERI? Vers. 47.

Nonnulli sic exponunt hos versiculos, ut sensus

sit : Vita nostra brevissima est, et mors omnibus viventibus imminet, proinde, nisi in vanum constituisti filios hominum, da nobis, Domine, solatium aliquod, dum vivimus, et accelera consolationem, ne ante rapiamur a morte, quam adveniat consolatio tua. Nimis humilis videtur hæc interpretatio : et judaismum sapit, cum ultra præsentis vitæ bona non assurgat. S. Augustinus de Christo exponit, ut sensus sit : Memorare, Domine, quod Christi natura humana, mea substantia est, et propter illum non vane constituisti filios hominum : ille est, qui vivet, et non videbit mortem, quia ipse solus eruet animam suam de manu inferi, et resurgens a mortuis vivet, et non videbit amplius mortem. Sed hæc expositio non est litteralis; nam vox *substantia* hoc loco non significat naturam, sed tempus vitæ, sive subsistentiam : nam in hebræo ad verbum sic legitur, זכר אני מה חלד, *memorare ergo quanti temporis sim*, id est, quam sit brevis vita mea, quam brevi tempore subsistam in vivis; cui sententiæ recte connectitur quod sequitur : « Quis est homo qui vivet, et non videbit mortem? » id est, nemo vivit in terris, qui non sit moriturus : et non est diuturnum, quod finem habet. Idem repetitur, cum additur : « Eruet animam suam de manu inferi, » id est, quis est homo, qui non sit iturus ad locum mortuorum? quasi dicat : Nemo vivit super terram, qui possit evadere mortem, per quam descendunt corpora sub terram, et animæ ad inferos. Eo siquidem tempore nondum apertum erat cœlum, quo nunc ascendunt animæ justorum perfectorum. Existimo igitur Prophetam, qui spiritualis erat, ex brevitate vitæ humanæ, et caducitate rerum humanarum exarsisse in desiderium vitæ futuræ æternæ in cœlis, ac Deum precari voluisse, ut Messiam cito mitteret, Patrem futuri sæculi, qui aperiret credentibus regna cœlorum; nisi enim saltem pars aliqua generis humani ad vitam illam æternam et beatam per Christum perveniret : vere in vanum condidisse videretur Deus omnes filios hominum. Ait igitur : « Memorare quæ sit mea substantia, » id est, quam brevis, quam fragilis, quam ærumnosa sit subsistentia mea in terris. « Numquid enim vane constituisti omnes filios hominum? » id est, num constituisti, et creasti filios hominum, ut solum hanc vitam viverent, eamque tam brevem et ærumnis plenam? id enim esset frustra condidisse genus humanum, si nulla ejus pars finem ultimum attingeret. « Quis est homo, qui vivet, et non videbit mortem? » id est, quod sit brevis, et ærumnosa hæc vita nostra, vel ex eo constat, quod nemo potest mortem evadere, nemo eruet animam suam de manu inferi; inferus enim, sine ulla exceptione, omnes mortales ad se trahit.

Vers. 48. 48. Ubi sunt misericordiæ tuæ antiquæ, Domine, sicut jurasti David in veritate tua?

Hic jam aperte Deum precatur, ut impleat promissum de rege mittendo ex semine David, qui populum suum in æternum regat. « Ubi sunt misericordiæ tuæ antiquæ, Domine? » id est, promissiones ex misericordia tua olim factæ Davidi, quas etiam juramento confirmasti per ipsam tuam veritatem jurans, ac dicens : « Semen ejus in æternum manebit, et thronus ejus, sicut dies cœli. »

49. Memor esto, Domine, opprobrii servorum tuorum, quod continui in sinu meo multarum gentium. Vers. 49.

Addit aliam rationem, cur tanto affectu postulet adventum Messiæ : quoniam populi infideles exprobrare non cessant populo Dei, quod frustra speraverit regem æternum ex semine David. « Memor, inquit, esto, Domine, opprobrii servorum tuorum, » id est, vituperationis quam patiuntur servi tui ab infidelibus. « Quod continui in sinu meo multarum gentium, » id est, quod opprobrium ego populus tuus continui, sive *portavi*, ut sonat vox hebraica, in sinu meo, multarum gentium, id est, a multis gentibus : dicitur autem portari in sinu, sive contineri in sinu opprobrium, quando non potest excuti per manifestam responsionem. Ita populus ille tacens et dolens ferebat opprobrium a multis gentibus sibi objectum, quia non poterat ostendere promissionem Dei fuisse impletam, vel brevi, ac certo implendam.

50. Quod exprobraverunt inimici tui, Domine, quod exprobraverunt commutationem Christi tui. Vers. 50.

Hoc videlicet est opprobrium, quod portabat in sinu suo, quod inimici Domini exprobrarent populo Dei commutationem Christi sui, id est, qualem compensationem habuisset David a Deo pro tam amplis promissis, destructionem videlicet regni sui : nam commutatio hoc loco accipitur pro compensatione, ut *Matth.* xvi : « Quam commutationem dabit homo pro anima sua? » nam vox hebraica עקבות significat proprie *calcaneum*, et inde accipitur pro *vestigio* : nec desunt qui hic vertant, *vestigia Christi tui;* denique significat etiam *mercedem*, quæ datur in compensationem, sive commutationem meriti, ac per hoc pro compensatione et commutatione accipi potest. Atque hæc facillima ratio est concordandi textum græcum cum hebraico : qui enim vertunt, *vestigia*, sive *itinera Christi tui*, nullam rationem reddere possunt cur Septuaginta verterint *commutationem*.

51. Benedictus Dominus in æternum : fiat, fiat. Vers. 51.

Hæc Psalmi conclusio satis aperte docet Prophetam intellexisse promissionem factam Davidi stabilem et firmam fuisse, et omnino implendam

tempore suo, quantumvis contrarium suadere viderentur quæ fiebant tempore Nabuchodonosoris. Imo etiam eadem hæc conclusio docet cognovisse Davidem, imo divinam providentiam effecisse, ut regnum illud terrenum everteretur, ne putarent carnales, Judæi in Salomone aut alio ex regibus Judæ promissionem divinam impletam fuisse. Ait igitur : « Benedictus Dominus in æternum, » id est, laus, et gratiarum actio semper Domino deferatur, quoniam omnia bene facit, et justus est in omnibus verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis. « Fiat, fiat, » in hebræo, אמן אמן *amen, amen,* id est, *sic est,* et sic opto ut fiat, ut videlicet Dominus benedicatur in æternum. Atque hic est finis libri tertii secundum Hebræos.

LIBER IV PSALMORUM

SECUNDUM HEBRÆOS,

A PSALMO XC USQUE AD PSALMUM CVI.

PSALMUS XC

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Oratio Moysi hominis Dei.*

Domine, refugium factus es nobis, a generatione in generationem.

2. Priusquam montes fierent, aut formaretur terra et orbis, a sæculo et usque in sæculum tu es Deus.

3. Ne avertas hominem in humilitatem, et dixisti : Convertimini, filii hominum.

4. Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesterna, quæ præteriit,

Et custodia in nocte; 5. quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt.

6. Mane sicut herba transeat, mane floreat, et transeat; vespere decidat, induret, et arescat.

7. Quia defecimus in ira tua, et in furore tuo turbati sumus.

8. Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, sæculum nostrum in illuminatione vultus tui.

9. Quoniam omnes dies nostri defecerunt, et in ira tua defecimus.

Anni nostri sicut aranea meditabuntur : 10. dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni.

Si autem in potentatibus, octoginta anni, et amplius eorum labor et dolor.

Quoniam supervenit mansuetudo, et corripiemur.

11. Quis novit potestatem iræ tuæ, et præ timore tuo iram tuam 12. dinumerare?

Dexteram tuam sic notam fac, et eruditos corde in sapientia.

13. Convertere, Domine, usquequo? et deprecabilis esto super servos tuos.

14. Repleti sumus mane misericordia tua, et exultavimus, et delectati sumus omnibus diebus nostris.

V. s. h. — *Oratio Mosis viri Dei.*

Domine, habitaculum tu factus es nobis : in generatione et generatione.

Antequam montes nascerentur, et parturiretur terra et orbis : a sæculo et usque in sæculum tu es Deus.

Convertes [*h. convertis*] hominem usque ad contritionem, et dices [*h. dicis*], revertimini [al. *convertimini*], filii Adam :

Quia mille anni in oculis tuis sicut dies hesterna quæ pertransiit, et vigilia nocturna.

Percutiente te eos, somnium erunt : mane quasi herba pertransiens.

Mane floruit, et abiit : ad vesperam conteretur atque siccabitur.

Consumpti enim sumus in furore tuo, et in indignatione tua conturbati sumus.

Posuisti iniquitates nostras coram te : negligentias nostras in luce vultus tui.

Omnes enim dies nostri transierunt in furore tuo : consumpsimus annos nostros quasi sermonem loquens.

Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni : si autem multum, octoginta anni, et quod amplius labor et dolor : quoniam transivimus cito et avolavimus.

Quis novit fortitudinem iræ tuæ, et secundum timorem tuum indignationem tuam?

Ut numerentur dies nostri sic ostende, et veniemus corde sapienti.

Revertere, Domine, usquequo, et exorabilis esto super servos tuos.

Imple [*h. satia*] nos matutina misericordia tua, et laudabimus et lætabimur in cunctis diebus nostris.

15. Lætati sumus pro diebus quibus nos humiliasti, annis quibus vidimus mala.

Lætifica nos pro diebus [*h. secundum dies*] quibus afflixisti nos, et annis in quibus vidimus mala.

16. Respice in servos tuos, et in opera tua, et dirige filios eorum.

Appareat apud servos tuos opus tuum, et gloria tua [*h. decor tuus*] super filios eorum.

17. Et sit splendor Domini Dei nostri super nos, et opera manuum nostrarum dirige super nos : et opus manuum nostrarum dirige.

Et sit decor [*h. pulchritudo*] Domini Dei nostri super nos, et opus manuum nostrarum fac stabile super nos : et opus manuum nostrarum confirma.

Argumentum. — Hoc carmen, sententiarum sublimitate et ubertate insigne, inscriptio hebraica *Mosi* tribuit; cui si relinquitur, tum eum illud fudisse verisimile fuerit, quando sub finem peregrinationis illius funestissimæ 40 annorum in deserto videbat minas divinas abunde impletas, maximamque populi partem, quam ex Ægypto eduxerat, e medio sublatam : cf. *Num.* XIV. Cæterum strophæ tres: vers. 1-6, sempiternus Deus est, hominum vita caduca; 7-12, caduca et misera eorum culpa; 13-17, multorum annorum miseria perditos gratiose respice, atque res nostras iterum fortuna.

1. Oratio Mosis, viri Dei.

Domine, refugium tu fuisti nobis per omnes ætates.
2. Priusquam montes nascerentur,
et fingeres terram et orbem,
et (jam) ab æternitate ad æternitatem tu es, o Deus.
3. Reverti facis hominem ad pulverem,
et dicis : « Revertimini (in pulverem), filii hominis. »
4. Nam mille anni *sunt* in oculis tuis
sicut dies hesternus, ubi præteriit,
et vigilia in nocte (nocturna).
5. Abripis eos, somnium (fluxi et fugaces) sunt,
mane instar graminis transit *homo*.
6. Mane floret et transit,
vespere succiditur et exarescit.

7. Nam conficimur ira tua,
et furore tuo percellimur.
8. Ponis delicta nostra ante te,
occultum nostrum (peccatum) ad lucem vultus tui.
9. Nam omnes dies nostri inclinant (evanescunt) iracundia tua,
consumimus annos nostros instar cogitationis.
10. Dies annorum nostrorum (nominat. absol.), in iis sunt (continentur) septuaginta anni;
si autem cum viribus (robustus) *est aliquis,* octoginta anni;
et superbia (τὸ optimum) eorum ærumna est et vanitas :
nam transit cito *res* (seu *vita*) et evanescimus.
11. Quis novit potentiam (vehementiam) iræ tuæ,
et pro timore tui iracundiam tuam?
12. Numerare dies nostros sic doce nos,
ut inducamus (intra nos) cor sapiens.

13. Reverte, Jova! Quousque (irasceris)?
et miserere servorum tuorum.

14. Satiare nos mane gratia tua,
ut jubilemus et lætemur per omnes dies nostros.
15. Lætifica nos secundum dies *quibus* afflixisti nos,
secundum annos *quibus* vidimus malum.
16. Ostendatur servis tuis opus (auxilium) tuum,
et majestas tua (salutem afferens) filiis eorum.
17. Sit suavitas Domini Dei nostri super nos,
et opus manuum nostrarum confirma super nos,
et opus manuum nostrarum, confirma illud.

NOTÆ.

Vers. 1. *Viri Dei,* illius ministri, prophetæ. — Vers. 2. *Terra,* cœlo opposita, pars mundi inferior. *Orbis* habitatus. Copula præmissa membro tertio non est otiosa, quandoquidem novum et majus quid subjicitur. *Deus* alii prædicatum esse putant. — Vers. 3. *Pulverem* mortis (cf. *Gen.* III, 19), propr. *contritum.* Nonnulli, *redite* in lucem alii! ut Deus alios in pulverem redigere, alios in vitam vocare dicatur : sed sola de brevitate vitæ et celeri interitu hic verba fiunt. — Vers. 5. Alii, *si abripis eos* (vel, *irruis in eos*), statim *somnium sunt,* evanescunt. *Transit* homo, vel *somnium.* Ewaldus, *graminis,* quod *transit.* Maurer versiculos 5 et 6 arcte nectit : *Abripis... Mane instar graminis progerminat* homo : 6. *Mane,* inquam, *floret et progerminat* (propr. *pertransit,* puta solum), etc. Alexandrinæ interpretationis sensum Agellius hunc facit : « Nihil aliud sunt anni, quam res, quas ipsi homines repudiant;... nam cum ad senectutem pervenerint, tot malis urgentur, ut plerumque et eos alii abominentur, et ipsi sibi minime placeant. » — Vers. 7. Alius, *sic conficimur..... tuo projecti sumus,* puta in abyssum. — Vers. 9. *Cogitationis :* alii, *halitus,* vel *suspirii;* alius, *murmuris,* tenuis soni. Dicit etiam Homerus de magna celeritate ὡς ἤπτερον ἠὲ νόημα. *Aranea* et *meditabuntur* duæ sunt ejusdem dictionis hebraicæ interpretationes, quæ librariorum incuria in hodierno textu Alexandrinæ versionis coaluerunt, quasque Lud. Capellus sic explicat : Anni nostri similes sunt telis aranearum, quas meditantur, i. e. texunt. Tò *mansuetudo* Vulgati de senum imbecillitate, silentio et inertia intelligendum videtur. — Vers. 11. Et tamen *quis,* etc. *pro timore tui,* pro timore te digno, pro terrore quem tu injicis, ut terribilis tua potentia peccatique detestatio postulat eam (iracundiam) intelligi — Vers. 12. *Sic,* i. e. quæ cum ita sint, itaque. Alius, *sic doce nos,* i. e. *illud* doce nos, puta *numerare* quam pauci et breves sint *dies nostri.* — Vers. 13. *Reverte,* noli amplius aversus esse. — Vers. 14. *Mane* plerique *mature* et *cito* explicant. Sed est insuper hoc vocabulum imago quædam felicitatis et salutis : *mane* enim est diei seu lucis exordium, exactis jam ærumnarum tenebris sole redeunte. — Vers. 16. Vulgatus : *Respice in servos tuos et in* (qui sunt) *opera* (opificium) *tua.* — Vers. 17. *Opus,* opera nostra firma, ut exitum, quem optamus, nostri conatus habeant.

BELLARMINI EXPLANATIO

PSALMUS LXXXIX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Oratio Moysi hominis Dei.

S. Hieronymus, in Epist. *ad Cyprianum,* constanter affirmat hunc Psalmum cum aliis decem sequentibus a Mose fuisse compositum : id colligit ex titulo. Sanctus tamen Augustinus, hunc Psalmum exponens, constanter id negat, ea ratione, quia si hic Psalmus a Mose compositus fuisset, haberetur in ejus libris, id est in Pentateucho, ubi habentur alia cantica ejusdem auctoris. Addere possumus aliam rationem, quoniam in hoc Psalmo definitur vita hominis, ut plurimum annis septuaginta, et in robustioribus, annis octoginta : at Mosis tempore plurimi centesimum annum transcendebant : ipse enim Moses obiit annorum centum viginti, ut dicitur *Deuteron.* ult., et octoginta annorum erat, quando fecit eum Dominus ducem populi sui; et Aaron frater ejus erat annorum octoginta trium, antequam fieret summus Sacerdos, ut intelligi potest ex cap. VII *Exod.*; et tamen non est credibile electum fuisse, aut Mosem ducem populi, aut Aaronem summum Sacerdotem, homines decrepitos, et morti proximos. Itaque ætas octoginta annorum non erat tunc extrema decrepita, sed ætas matura et vigens, atque ad res maximas gerendas aptissima. Neque probabile est, quod reliqui decem Psalmi sequentes sint compositi a Mose, cum in *Psalm.* XCVIII, fiat mentio Samuelis, qui diu post mortem Mosis natus est. Neque satisfacit huic objectioni S. Hieronymus dicens nomen Samuelis fuisse prophetatum a Mose, ut lib. III *Reg.* cap. XIII, prædicitur nomen Josiæ regis; nam de Josia sic,

Hi psalmi a Mose non sunt compositi.

loquitur Propheta : « Nascetur filius domui David, Josias nomine, » etc., ubi est manifesta prædictio de futuro ; at in *Psalm.* XCVIII narrantur res præteritæ, his verbis : « Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus, et Samuel inter eos, qui invocant nomen ejus. Invocabant Dominum, et ipse exaudiebat eos, custodiebant testimonia ejus, » etc. Non igitur hic prædicitur nomen Samuelis, quemadmodum nec Mosis, aut Aaronis, sed narrantur res ab ipsis gestæ, antequam hic Psalmus scriberetur. Quare videtur nobis titulum hujus Psalmi inscribi Moysi, quod Mosem loquentem David introducat. Introducitur autem Moses fortasse, quod ipse scripserit creationem mundi, peccatum primorum parentum, et pœnas inde secutas. Argumentum enim hujus Psalmi est oratio ad Deum pro humano genere, quod ob peccatum primorum parentum in maximas incidit calamitates, et auxilio gratiæ assidue indiget, tum ut ærumnas hujus vitæ facilius toleret, tum ut ad gaudia sempiterna perveniat.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. Domine, refugium factus es nobis, a generatione in generationem.

Orditur Propheta orationem a gratiarum actione pro acceptis beneficiis : hæc enim est Spiritus Sancti utilissima rhetorica, ut gratum se gratiæ ostendat, qui nova beneficia petit. « Domine, inquit, refugium factus es nobis, » id est, fatemur nos multis variisque periculis esse obnoxios ; sed in nobis te protectorem et adjutorem experti sumus, idque non semel, aut iterum, sed omni tempore per omnes generationes, sibi invicem succedentes. Vox hebraica מעון proprie *habitationem* significat. Itaque per refugium in hoc loco intelligitur domus bene munita et loco edito posita, ad quam qui refugiunt, tutissimi sunt ab omni injuria sive hostium, sive bestiarum, sive pluviæ, aut ventorum. Et vere qui confugiunt ad Deum, et in eo tanquam in arce munita per Fidem, Spem et Charitatem, cogitatione assidua, et jugi desiderio habitant : securissimi sunt ab omni incursu malo, « quoniam eis omnia cooperantur in bonum, » ut ait Paulus *ad Rom.* VIII.

Vers. 2. 2. Priusquam montes fierent, aut formaretur terra et orbis, a sæculo et usque in sæculum tu es Deus.

Probat eumdem ipsum Deum in omni generatione et generatione refugium esse potuisse sperantibus in eum : quoniam ipse semper est, videlicet æque potens, æque sapiens, æque benignus. Ut autem ostendat Deum esse ante omnes res creatas, in quibus homines confidere solent, primum nominat montes : « Priusquam, inquit, montes fierent ; » montes enim, cum altissimi et solidissimi sint, multis modis refugium hominibus præbent. Fortasse etiam primo loco nominat montes, quia primi apparuerunt, cum terra discooperiri cœpisset ab aquis, a quibus initio creationis undique cooperiebatur ; vel denique quia montes sunt pars terræ maxime eminens et conspicua. Deinde subjungit formationem terræ, cujus partes quædam sunt montes. Sed observanda est proprietas vocum hebraicarum : nam de montibus dicit, *fierent*, in hebræo, *nascerentur* ; de terra dicitur, in hebræo, *parturiretur*, itaque sensus est : Priusquam montes nascerentur, imo priusquam ipsa terra parturiretur. Parturitio enim nativitatem præcedit. Addit, « et orbis, » nimirum habitabilis : hoc enim significat תבל *thebel*, ex quo intelligimus per terram hoc loco intelligi terram incultam et desertam ; per orbem, terram cultam et habitabilem : montes enim in utraque parte terræ inveniuntur. Addit ultimo, « a sæculo, et usque in sæculum tu es Deus, » id est, non solum tu es ante montes, et terram, tum incultam, tum habitabilem, sed « es a sæculo, » id est ab æterno, et « usque in sæculum, » id est, usque in æternum. Nec dicit : Tu eras a sæculo, et eris usque in sæculum, sed tu es, ut ostendat veram æternitatem Dei, quæ est duratio sine ulla varietate et mutatione, quod in *Psalm.* CI dicit : « Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient. » Vox *Deus* in græco codice non habetur, sed in hebræo habetur אתה אל *attha el*, et S. Hieronymus testatur in epist. *ad Suniam et Fretellam*, haberi apud Septuaginta, et apud alios quoque interpretes. Videtur autem esse vocativi casus, ut sit sensus : Tu, o Deus, a sæculo et usque in sæculum es, et idem ipse semper es. Æternitas vera Dei quæ sit?

3. Ne avertas hominem in humilitatem, et dixisti : Convertimini, filii hominum. Vers. 3.

Hic incipit oratio qua precatur Propheta Deum, ut non sinat genus humanum abire in extremam vilitatem et ruinam. Videbat enim hominem per peccatum primi hominis aversum a Deo præcipitem ruere in deterius ; ideo clamat : « Ne avertas hominem in humilitatem, » id est, ne sinas averti humanum genus a lumine vultus tui ad vilitatem, et abjectionem extremam, ut oblitum veri boni amplectatur terram, et lutum sæcularium desideriorum, et per ea demergatur in interitum sempiternum. Nam vox hebraica דכא, non significat virtutem *humilitatis*, sed *attenuationem* et *miseriam*. Addit rationem cur conveniat ut Deus non sinat perire tam nobilem creaturam. « Nam, inquit, tu dixisti : Convertimini, filii hominum, » id est, tu hortatus es per Prophetas tuos externa prædicatione, et per internam quoque tuam inspirationem ad conversionem peccatores ; decet igitur ut potenti auxilio gratiæ tuæ juves hominem ad conversionem, et non sinas eum averti ad extremam vilitatem. Illud *et* ponitur pro *quia*, cum dicitur, *et dixisti :* Convertimini, filii hominum, id est, quia tu dixisti, et invitasti ad conversionem ; non enim « vis mortem peccatorum, sed ut convertantur et vivant, » *Ezech.* XVIII. In hebræo

non habetur negatio, sed affirmatio : *Convertes hominem in abjectionem.* Nisi S. Hieronymus diceret Septuaginta interpretes posuisse in versu superiore vocem illam, *Deus,* possemus suspicari Septuaginta non legisse אל *el,* quod est *Deus,* sed *al,* quod est *ne,* et posuisse hanc vocem in principio hujus versiculi; sed quoniam non audemus S. Hieronymo contradicere, existimamus vel excidisse ex codice hebraico particulam illam negantem, quod facile fieri potuit, cum eædem litteræ bis repeterentur; vel esse legendam litteram hebraicam cum interrogatione : *Convertes,* vel *avertes hominem in humilitatem?* quæ sententia eadem est cum illa : « Ne avertas hominem in humilitatem. »

Vers. 4. 4. QUONIAM MILLE ANNI ANTE OCULOS TUOS, TANQUAM DIES HESTERNA, QUÆ PRÆTERIIT.

Vers. 5. 5. ET CUSTODIA IN NOCTE, QUÆ PRO NIHILO HABENTUR, EORUM ANNI ERUNT.

Describit abjectionem generis humani post peccatum primi hominis ex brevitate vitæ comparatæ cum æternitate Dei : nam Dei æternitas sic immensa est, ut mille anni apud Deum, sint ut una pars diei apud nos; et tamen vita nostra post peccatum, non est mille annorum, neque centum, sed vix septuaginta, aut in robustioribus octoginta. Quare vita nostra comparata cum æternitate Dei minor est, quam unus dies, aut notabilis aliqua pars diei; proinde fere nihil est : et tamen si homo non peccasset, sine ullo fine in æternum vixisset. Sed explicemus verba : « Quoniam, inquit, mille anni ante oculos tuos tanquam dies hesterna quæ præteriit, » id est, in vilitatem maximam conversi sumus, quoniam tu quidem æternus es, ita ut apud te mille anni sint velut una dies, quæ statim præterit, aut veluti « custodia in nocte, » id est, una nocturna vigilia, quæ tribus horis absolvitur; hominum autem qui ad tuam imaginem creati sunt, ac per hoc semper vivere deberent, anni tam breves erunt, ut in nihilum reputari possint : sic enim intelligimus illa verba, « quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt, » id est, anni hominum post peccatum erunt numerandi inter ea, quæ pro nihilo habentur, id est, brevissimi, ac pene nulli. In textu græco habetur ἔτι, id est *adhuc;* et sic legit Euthymius, *adhuc erunt;* sed verior lectio est ἔτη, id est, *anni erunt*; nam in hebræo habetur שנים, quod *annos* significat, non *adhuc.* Ex hebræo sic vertit S. Hieronymus hæc ultima verba : *Percutiente te eos in somnium erunt* : pro quo nos habemus, « quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt. » Et quidem de voce *somnii* et *annorum* non magna est difficultas : nam eadem vox hebræa, si legatur *shenah,* significat *somnum,* sive *somnium :* et sic legit S. Hieronymus, et legitur hodie in textu hebraico, juxta puncta Rabbinorum; sed si legatur *shanah,* significat *annum,* et sic legerunt Septuaginta et vulgatus noster Interpres. Illud autem, *percutiente te eos,* in hebræo est זרמתם, quod ad litteram reddi potest, *inundasti eos.* Sed potest etiam legi cum aliis punctis *zirmatham,* id est, *inundatio eorum,* sive *fluxus eorum :* et sic legisse videntur Septuaginta, qui nomen, non verbum verterunt, τὰ ἐξουδενώματα αὐτῶν, id est, *contemptibilia ipsorum,* quod recte noster Interpres latine reddidit : « Quæ pro nihilo habentur eorum; » verterunt autem Septuaginta non tam verbum, quam sensum. Illa enim quæ fluunt et transeunt, pro nihilo habentur, quia mox evanescunt. Illud pronomen, *eorum,* in hebræo conjungitur cum nomine *inundatio,* sive *fluxus,* non cum nomine *anni.* Quare sensus est : Inter ea quæ fluunt, et pro nihilo habentur, eorum, id est, hominum, anni sunt, vel clarius, anni vitæ, sive tempora vitæ computantur inter eas res humanas, quæ contemptibiles sunt, quia celerrime finiuntur.

6. MANE SICUT HERBA TRANSEAT, MANE FLOREAT ET TRANSEAT : VESPERE DECIDAT, INDURET ET ARESCAT. Vers. 6.

Declarat annos vitæ esse vere contemptibiles per similitudinem fœni, quod una die oritur, viret, floret, exarescit, et perit. In hebræo sunt verba futuri temporis, et eodem modo videntur accipienda verba latina, ut hic sit sensus : « Mane, » id est, prima parte diei, homo quasi herba virens apparebit in pueritia, et non ibi sistet, sed mox transibit. Mane item in eadem prima parte diei florebit in juventute, et nec ibi sistet, sed mox transibit. « Vespere, » in altera parte ejusdem diei « decidet, » in virilitate, flore scilicet juventutis cadente, « indurabitur » in senectute, amisso vigore virilitatis, « et arescet » in morte, siccato humore vitæ. Vel, ut exponit S. Augustinus, *mane virescet,* et florebit in vita, *et vespere decidet* in morte, *indurabitur* in cadavere, *arescet* in pulvere, et qui de pulvere factus est, in suum pulverem; continuo revertetur, ut non sit aliud tempus nostrum quam nasci et mori, incipere et finiri. Væ cæcitati hominum, qui vitam unius diei, quæ pro nihilo duci deberet, sic amant, ac si esset æterna! et vitam vere sempiternam sic contemnunt, ac si esset unius diei, et pro nihilo habenda! Neque solus David hæc docet, sed ante eum S. Job, cap. XIV : « Homo natus de muliere brevi vivens tempore repletur multis miseriis, qui quasi flos egreditur et conteritur, et fugit velut umbra, et nunquam in eodem statu permanet. » Et post eum Isaias, cap. XL : « Omnis caro fœnum, et omnis gloria ejus quasi flos agri. Exsiccatum est fœnum, et cecidit flos; quia Spiritus Domini sufflavit in eo. » Quod si non placeat accipere verba illa, *transeat et floreat,* pro *transibit et florebit,* oportebit aliquid subintelligere, ut : Tu Deus jussisti ut homo sicut herba transeat et floreat, etc.; vel : Ergo homo juxta sententiam Dei sicut herba transeat, etc.

Cæcitas hominum lamentanda.

Vers. 7. 7. Quia defecimus in ira tua, et in furore tuo turbati sumus.

Reddit causam brevitatis vitæ nostræ, ac dicit esse justissimam iram Dei, quam iniquitas humana succendit. « Defecimus, inquit, in ira tua, » id est, consumpti sumus et mortales effecti, quoniam irritavimus iram tuam; et « conturbati sumus » mortis horrore et terrore, ob furorem tuum, qui securi et quieti antea vivebamus. Non est in Deo proprie furor, vel ira, vel alia perturbatio; sed metaphorice dicitur ira et furor in Deo, quando non parcit peccatori, sed eum pro meritis punit.

In Deo non est furor vel ira.

Vers. 8. 8. Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo : sæculum nostrum in illuminatione vultus tui.

Dixerat causam brevitatis vitæ nostræ fuisse iram Dei; nunc dicit causam iræ Dei fuisse iniquitates nostras. Vocat autem iniquitates nostras peccatum primorum parentum, quod nobis commune fuit, et in quo multæ fuerunt iniquitates, juxta doctrinam S. Augustini in *Enchiridio*, cap. xlv, et aliis in locis. Fuit enim in eo peccato superbia, inobedientia, infidelitas, curiositas et alia. Fortasse etiam respicit David ad iniquitates posterorum, ob quas magis contracta est brevitas humanæ vitæ; nam usque ad diluvium vivebant homines ad nongentos annos; deinde post diluvium ad ducentos, vel trecentos annos. Postea tempore Mosis ad centum viginti. Denique tempore David ad octoginta. Ait igitur : « Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, » id est, noluisti parcendo abscondere peccata nostra a facie tua; sed ea ante conspectum tuum posuisti, ut ea diligenter considerares et punires. Quod enim Deus intelligatur ignoscere, quando avertit faciem a peccatis, docet idem Propheta, cum ait in *Psalm.* l : « Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele. » Quod autem additur, « sæculum nostrum in illuminatione vultus tui, » est repetitio ejusdem rei; nam per « sæculum nostrum, » intelliguntur iniquitates vitæ sive temporis nostri, quas ne laterent posuit Deus « in illuminatione vultus sui, » id est, luce vultus sui detexit et illuminavit, ut earum turpitudo nota esset, et justo Dei judicio puniretur. Vox hebraica עלמנו tria significare potest, *occulta nostra, adolescentiam nostram,* et *sæculum nostrum.* Omnia enim hæc derivantur a verbo עלם *halam,* quod est *occultare.* Addit S. Hieronymus etiam quartum, videlicet, *negligentias nostras*; sed omnia in idem recidunt. Nam multa sunt proprie peccata cordis, vel etiam omnia peccata quatenus a corde exeunt; et huic voci aptissime respondet illud : « In illuminatione vultus tui; » nam « qui male agit, odit lucem, » ut habetur *Joan.* iii; sed Deus luce sua omnia detegit. Unde dicit Apostolus I *Corinth.* iv : « Illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium. » Per *adolescentiam* intelliguntur peccata adolescentiæ, id est, primum peccatum Adami, quod factum est in prima adolescentia generis humani. Denique per *sæculum nostrum* (ut diximus) significantur peccata temporis nostri.

In peccato Adam fuerunt multa peccata.

9. Quoniam omnes dies nostri defecerunt, et in ira tua defecimus. Vers. 9.

Quod Deus viderit et condemnarit peccata nostra, pœna ipsa mortis nobis inflicta demonstrat. « Quoniam omnes dies nostri defecerunt, » id est, omnes dies nostri abierunt, ut nulli jam supersint. « Et in ira tua defecimus, » id est, non solum dies nostri abierunt, sed et nos cum illis consumpti sumus. Nam si Adam non peccasset, dies quidem præteriissent, sed nunquam fluere cessassent, neque nos cum illis defecissemus; at nunc dies nostri ita fluunt, ut finem accipiant, morte illorum cursum interrumpente, et nos ipsi cum illis finem vivendi accipimus, et consumimur, ira Domini peccatum illud justissime puniente.

10. Anni nostri sicut aranea meditabuntur, dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni. Vers. 10.

11. Si autem in potentatibus octoginta anni, et amplius eorum labor et dolor. Vers. 11.

Dixit mortem esse pœnam peccati; nunc addit vitam ipsam quam agimus ante mortem esse miseram et brevem, juxta illud Patriarchæ Jacob, *Gen.* xlvii : « Dies peregrinationis meæ, anni centum triginta sunt, parvi et mali. » De miseria dicit : « Anni nostri sicut aranea meditabuntur. » In hebræo solum habetur, *anni nostri sicut meditatio*, id est, anni nostri nihil sunt, nisi quædam continua exercitatio et laboriosa meditatio. Sed Septuaginta Interpretes, ut clarius rem explicarent, addiderunt, *sicut aranea*; et pro *meditatio*, posuerunt *meditabuntur*; et sensus est : « Anni nostri, » id est, tempus vitæ nostræ exercebitur vanis laboribus et doloribus, timoribus, suspicionibus in temporalibus bonis procurandis, et temporalibus malis cavendis, « sicut aranea » exercetur in texendis retibus omni re fragilioribus, non sine propriæ substantiæ consumptione. Transit postea a miseria ad brevitatem, dicens : « Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni, » id est, tempus vitæ nostræ in se ipso conclusum et definitum, non transcendit ultra septuaginta annos, et in robustioribus « usque ad octoginta; » et si quid ultra sit, « erit labor et dolor, » ætas videlicet infirma, et variis malis et ærumnis obnoxia. Hic aliqua notanda sunt. *Primum,* illud, *in ipsis*, obscurum est propter phrasim propriam linguæ hebraicæ, quæ interdum ponit casum nominandi, cui nullum verbum respondet, ut in *Psalm.* x : « Dominus in cœlo sedes

ejus; » nos diceremus : « Dominus in cœlo sedem habet, » vel : « Domini sedes in cœlo est; » sic etiam in *Psalm.* XVII : « Deus impolluta via ejus; » nos diceremus : « Dei impolluta via est. » Sic igitur hoc loco nos diceremus : « Dies annorum nostrorum septuaginta anni sunt; » vel, « in diebus annorum nostrorum septuaginta anni. » Itaque absolute legendum est : « Dies annorum nostrorum; » et postea subjungendum, « in ipsis, » diebus videlicet annorum nostrorum, septuaginta anni numerantur. Vel dicendum est illud, *in ipsis*, redundare, ut in *Psalm.* CXXI, redundat pronomen « ejus, » cum dicitur : « Cujus participatio ejus in idipsum. » *Secundo*, illud, *in potentatibus*, in hebræo est בגבורות, *in fortitudine*, sive *robore*, id est, in homine robusto; in græco est, ἐν δυναστείαις, quod significare posset, *in principatibus*, sive *imperiis*; sed hoc loco ista significatio non facit ad propositum : non enim principes diutius vivunt quam alii; quin potius contra scriptum est in *Eccle.* cap. X : « Omnis potentatus brevis vita. » Ergo hoc loco vox illa significat vim et potentiam complexionis, et sic exponunt omnes Interpretes. *Tertio*, illud, *et amplius eorum*, communiter exponitur, ut nos diximus, de vita quæ producitur ultra annos octoginta; quidam tamen minus probabiliter intelligunt, quod potissima pars vitæ intra ipsos septuaginta vel octoginta annos sit labor et dolor. Prior expositio est Hieronymi, Augustini, Theodoreti et aliorum gravium auctorum. *Quarto*, S. Augustinus videtur subdubitare, an ad litteram hic locus intelligi debeat de vita contracta ad septuaginta, vel octoginta annos, tum quia multi robusti inveniuntur ultra annum octogesimum, et plurimi valde infirmi ante annum septuagesimum; tum quia ante diluvium vivebant homines usque ad annos nongentos, et tamen illi gravissime peccarunt in Deum, et propter ipsos potissimum contrahi debuit humanæ vitæ tempus. Cæterum, communis sententia Hieronymi, Theodoreti, Euthymii et recentiorum est, quod ad litteram hic definiatur vita hominis septuaginta, vel octoginta annis, quæ utcumque longa est, si comparetur ad vitam multarum bestiarum, tamen brevissima, si ad æternitatem conferatur. Neque mirum est aliquos ultra annum octogesimum robustos inveniri; nam et paucissimi sunt, et omnis regula patitur exceptionem. Multo minus est mirum, quod aliqui reperiantur infirmi ante annum septuagesimum; nam etiam ante annum quadragesimum et trigesimum ob complexionis vitium plurimi reperiuntur imbecilli. Propheta vero loquitur de solo vitio ætatis, et dicit secundum communem et ordinarium cursum, homines vivere consuevisse integris viribus et sensibus usque ad annum septuagesimum, vel octogesimum. Tempore S. Augustini credibile est communem et ordinarium vitæ robustæ cursum fuisse paulo breviorem; nunc vero experimur communem et ordinarium cursum vitæ robustæ et integræ ad quinquagesimum annum, et in robustioribus ad sexagesimum pertinere; et ex eo tempore laborem et dolorem, quamvis non desint, hoc etiam tempore, pauci quidam satis vegeti et robusti annorum septuaginta, vel octoginta, vel etiam nonaginta. Quod autem ante diluvium et proxime post diluvium, homines diutissime vixerint, factum est ex providentia Dei, ut genus humanum facilius propagaretur, quemadmodum postea pertinuit ad providentiam Dei, ut contraheret tempus humanæ vitæ, tum quia æquum est ut sicut multiplicantur peccata, sic contrahatur tempus vitæ; tum etiam quia si propagato humano genere adhuc homines diutissime viverent, mundus eos non caperet.

12. QUONIAM SUPERVENIT MANSUETUDO, ET COR- Vers. 12.
RIPIEMUR.

Ex ærumna senectutis hoc boni consequimur, ut deposita superbia et fastu juvenili humiliemur et mansuescamus conscii propriæ infirmitatis et miseriæ, et corripiamur, id est, erudiamur ad subjectionem sub potenti manu Dei. Illud, *quoniam*, accipitur hoc loco pro *verumtamen*, aut *certe*; non enim apud Hebræos כי semper est particula causalis. Ait igitur David : *Verumtamen*, ex labore et dolore senectutis *supervenit* in nos *mansuetudo*, humilitas et modestia; *et* inde *corripiemur*, et discemus subjecti esse Deo, et id parum temporis, quod superest, in ejus timore et amore consumere. Aliqui per *mansuetudinem* intelligunt mansuetudinem Dei, qua nos in senectute, laboribus et doloribus clementer erudit. Sed prior expositio videtur anteponenda, cum in sequenti versiculo dicatur : « Quis novit potestatem iræ tuæ, et præ timore iram tuam dinumerare? » Non enim recte conjunguntur mansuetudo et ira. In hebræo, ut nunc se habet, longe alius est sensus; sic enim legitur ad verbum, *quoniam tonsio celeriter, et avolabimus*; et sensum esse volunt, quod senes, ac præsertim decrepiti facillime extinguuntur, quomodo fœnum aridum facile demetitur et avolat. Miratur S. Hieronymus in epist. *ad Cyprianum*, quid legerint in codicibus hebraicis Septuaginta Interpretes, ut vertere potuerint : « Quoniam supervenit mansuetudo, et corripiemur. » Sed aliquid eos legisse, quod recte in eam sententiam verti posset, dubitare non debemus, cum viri doctissimi et fidelissimi essent, et cum eis consentiant Theodotio, et sexta editio, eodem S. Hieronymo teste.

13. QUIS NOVIT POTESTATEM IRÆ TUÆ, ET PRÆ Vers. 13.
TIMORE TUO IRAM TUAM DINUMERARE?

Ex gravitate pœnæ redditæ peccato primi hominis, colligit Propheta magnam valde esse iram et severitatem Dei adversus peccata; sed poetico more et eleganti metaphora ita magnitudinem iræ divinæ describit : « Quis novit potestatem iræ tuæ, » id est, quis cogitando poterit assequi quanta

sit vis, potentia et efficacitas iræ tuæ, Domine? «Et præ timore tuo iram tuam dinumerare,» id est, et quis poterit te tantum timere quantum timendus es, et juxta hunc timorem mensurare magnitudinem iræ tuæ, vel omnes ejus puniendi modos enumerare? Nam ex eo quod propter unum peccatum primi parentis Deus iratus est universo humano generi, et omnes homines ad vitam laboribus et doloribus plenam, et postea ad mortem damnavit, ac voluit ut omnes homines post multas ærumnas in pulverem suum redirent; certe recte colligitur immensam esse indignationem divinam contra peccatum, et infinitos esse in ipsa divina indignatione modos puniendi peccatores. Ac si ex morte ista corporis recte colligitur magnitudo iræ divinæ contra peccatum, quanto magis colligi deberet ex eo, quod animas et corpora iniquorum post diem judicii mittet Deus in ignem inextinguibilem et sempiternum; id enim omnem humanam intelligentiam longe superat. In hebræo illud, *dinumerare,* conjungitur cum versiculo sequenti; sed nos non sequimur interpunctionem Rabbinorum recentiorum, sed Septuaginta Interpretum antiquissimorum. Et illud, « præ timore tuo, » aliqui ita exponunt : « Quis impeditus timore et terrore tuo poterit mensurare iram tuam? » Sed prima expositio videtur melior: quoniam propositum Prophetæ est ostendere magnitudinem iræ Dei; non autem ostenditur ex eo quod aliquis perturbatus timore, non potest in eum intendere aciem mentis, sed ex eo quod homo valde timet, et ex magno timore colligit magnitudinem iræ. Itaque illud, *præ timore,* accipiendum est pro *a timore,* vel *propter timorem,* vel *secundum,* aut *juxta timorem,* ut clarius habetur in hebræo.

Vers. 14. 14. Dexteram tuam sic notam fac, et eruditos corde in sapientia.

Ab hoc versiculo usque ad finem orat Propheta pro genere humano, ut sicut illud Deus juste punivit pœna mortalitatis, ita misericorditer respicere et adjuvare dignetur in hujus vitæ mortalis peregrinatione. « Dexteram tuam sic notam fac, » id est, fac, Deus, ut jam tandem innotescat nobis dextera tua, qua nos suscipias et sustentes, et qua munera gratiæ tuæ nobis abundanter tribuas. Fortasse etiam per « dexteram, » significatur Christus, quem Propheta promissum sciebat, et ut cito veniret, assidue precabatur. « Et eruditos corde in sapientia, » I *Cor.* VIII, id est, et simul notos fac nobis homines eruditos corde in sapientia, id est, Prophetas et Apostolos, qui habebant cor vera sapientia eruditum, non ut sapientes hujus mundi, qui vel habent linguam eruditam, non cor; vel si cor eruditum gerunt, non sapientia divina et salutari, sed sapientia humana et perniciosa, quæ « inflat, non ædificat. » In hebræo, ut nunc legitur, sic habetur, *dies nostros sic notos fac, et veniemus corde sapienti.* Sed facile est videre quid legerint Septuaginta Interpretes, nam non legerint ימינו *iamenu, dies nostros*; sed ימינך *iaminecha, dexteram tuam*; nec legerunt נביא *nabi, veniemus,* sed נביאם *nebeiim, Prophetas*; tamen sensus, qui ex hebræo colligitur, non est contemnendus; rogat enim Propheta, ut notos faciat nobis Deus dies nostros: id est, faciat ut intelligamus brevitatem dierum vitæ nostræ, et non ipsi nos fallamus judicantes diuturnum id quod est brevissimum; nam si hoc intellexerimus, veniemus ad Deum corde sapienti, et inquiremus bona futura, quæ sunt æterna, et contemnemus præsentia, quæ sunt brevissima.

Christus per dexteram significatur.

15. Convertere, Domine, usquequo? et deprecabilis esto super servos tuos. Vers. 15.

Idipsum petit, sed oratione magis generali. « Convertere, Domine, usquequo? » id est, tu, Domine, avertisti a nobis faciem tuam, iratus nobis propter peccata nostra; sed aliquando tandem placatus convertere ad nos, et respice nos oculo benignitatis tuæ, « et deprecabilis esto super servos tuos, » id est, exorabilis esto; sine te exorari a servis tuis, quos ipse formasti, et alis ac sustentas in obsequium tuum. Illud, *usquequo,* posset accipi separatim, et cum interrogatione hoc modo : « Convertere, Domine; usquequo » non converteris? Sed nulla est distinctio in textu hebræo, vel græco, vel latino inter *convertere* et *usquequo*; ideo præstat illud, *usquequo,* accipere pro *aliquando,* ut supra diximus.

16. Repleti sumus mane misericordia tua; et exultavimus, et delectati sumus omnibus diebus nostris. Vers. 16.

17. Lætati sumus pro diebus, quibus nos humiliasti, annis quibus vidimus mala. Vers. 17.

Hi duo versiculi possunt ex hebræo verti per tempus præteritum, ut verterunt Septuaginta Interpretes; possunt etiam verti partim per modum imperandi, seu deprecandi, partim per tempus futurum, ut vertit S. Hieronymus, qui sic habet: *Imple nos matutina misericordia tua, et laudabimus, et lætabimur in cunctis diebus nostris; lætifica nos pro diebus, quibus afflixisti nos, et annis quibus vidimus mala.* Sed cum vertuntur per tempus præteritum, vel subintelligendum est aliquid in hunc sensum : *Convertere, Domine, aliquando, et deprecabilis esto super servos tuos,* ut aliquando dicere possimus : « Repleti sumus mane misericordia tua, » etc.; vel certe, ut explicat S. Augustinus, Propheta prænuntiat res futuras per verba temporis præteriti propter certitudinem prædictionis. Itaque versiculi isti non ad tempus vitæ, sed ad tempus patriæ pertinent; tunc enim dicemus: « Repleti sumus mane misericordia tua, » id est, initio veræ illius diei, quo Solem justitiæ aspicere cœpimus sine ullius nubis interpositione et nocte, ac tenebris hujus vitæ recedentibus, repleti su-

mus magna illa misericordia tua, quæ nullum locum miseriæ relinquit, de qua scriptum est in *Psalm.* CII : « Qui coronat te in misericordia et miserationibus, qui sanat omnes languores tuos, qui replet in bonis desiderium tuum; » ideo « exultavimus et delectati sumus : » hoc enim solum restat hominibus beatis et liberatis a malis omnibus, ut exultent laudantes Deum, et delectentur fruentes Deo. Nec solum lætati sumus ob tantum cumulum bonorum, sed etiam « lætati sumus pro diebus, quibus nos humiliasti, » et pro « annis quibus passi sumus mala, » tum quia dulciora sunt bona post experientiam malorum; tum etiam quia patientia in malis hæc nobis tanta bona promeruit, juxta illud Apostoli, II *Cor.* XLII : « Quod momentaneum est, et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. » Itaque nunc benedicimus dies illos et annos, qui nobis materiam patiendi præbuerunt, et Deo gratias agimus, qui nobis in tempore non pepercit, ut parceret in æternum.

Dulciora sunt bona post experientiam malorum.

Vers. 18. 18. RESPICE IN SERVOS TUOS ET IN OPERA TUA, ET DIRIGE FILIOS EORUM.

Posteaquam petivit summum bonum, quod est finis ultimus humanæ naturæ et omnium actionum nostrarum : nunc petit media, id est, gratiam bene operandi. Primum enim, juxta præceptum Domini, *Matth.* V: « quærendum est regnum Dei, deinde justitia ejus. » Ait igitur : « Respice in servos tuos, » id est, illumina servos tuos atque accende ad amorem tuum. Deus enim sol est increatus, qui respiciendo illuminat et calefacit. Item : « Respice in servos tuos, » id est, oculo benevolentiæ et favoris tui respice illos, ut tuos dirige, protege, auge, « et in opera tua, » id est, in opera bona, quæ tu operari cœpisti in illis. Omnia enim bona opera nostra dicitur Deus operari in nobis, quia ipso excitante et ajuvante fiunt, et sine illius gratia præveniente et comitante nulla essent. Nec solum servos tuos, sed etiam « filios eorum, » sive naturales, sive spirituales respice et dirige, ut parentes cum filiis, te dirigente, in via mandatorum perseverent, et ad patriam pertingere mereantur æternam. In hebræo legitur paulo aliter, videlicet, *appareat ad servos tuos opus tuum, et gloria tua super filios eorum;* sed Septuaginta non legerunt יראה, *appareat,* sive *videatur;* sed ראה, dempta prima littera, quod significat *vide,* sive *respice;* deinde explicandi gratia addiderunt conjunctionem, et verterunt : *Respice in servos tuos et in opera tua;* quamvis enim in hebraico sit, *opus tuum,* licuit tamen Interpretibus id exprimere numero multitudinis. Illud autem, *et gloria tua,* hebraice הדרך *hadareca,* legerunt Septuaginta *hadrec,* solis punctis mutatis, quod est *dirige,* a verbo דרך *darac.* Itaque lectio græca non dissidet ab hebraica, quam habuerunt Septuaginta Interpretes. Sed et ipsa lectio hebraica, quam sequitur S. Hieronymus, bonum sensum habet: *Appareat opus tuum super servos tuos,* id est, operare in servis tuis per gratiam tuam opera bona, et sic manifeste operare, ut etiam alii videant opera eorum bona, et glorificent te Patrem eorum, qui in cœlis eses, et qui opera bona operaris in eis; et gloria tua similiter appareat super filios eorum, ut etiam in illis opereris opera bona, et per illos nomen tuum glorificetur.

Deus est sol increatus, qui illuminat et calefacit.

19. ET SIT SPLENDOR DOMINI DEI NOSTRI SUPER NOS, ET OPERA MANUUM NOSTRARUM DIRIGE SUPER NOS, ET OPUS MANUUM NOSTRARUM DIRIGE. Vers. 19.

Idipsum petit aliis verbis, ut ostendat se valde optare quod petit. Quod enim dixit : « Respice in servos tuos, » repetit nunc, dicens : « Et sit splendor Domini Dei nostri super nos; » Deus enim, ut diximus, respiciendo illuminat, avertendo faciem, in tenebris nos relinquit. Quod autem dixit : « Et in opera tua, » nimirum respice, nunc repetit, dicens : « Et opera manuum nostrarum dirige super nos, » id est, tu præsidens nobis, fac ut recte operemur, et regulam rectissimam, quæ est lex tua et voluntas tua, semper sequamur. Addit : « Et opus manuum nostrarum dirige, » ut ostendat omnia opera revocari ad unum opus, quod est radix omnium, et in quo continentur omnia; hoc autem est opus charitatis, nam « qui diligit, legem implevit, » *Rom.* XIII; et : « Charitas patiens est, benigna est, » etc., I *Cor.* XIII. In hebræo, pro voce *splendor,* est נעם, quod significat *decorem* et *dulcedinem;* sed *decor* et *splendor* in idem recidunt; et recte Septuaginta verterunt, *sit splendor,* quoniam decor lucis splendor est. « Deus autem lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ, » I *Joan.* I; et « Pater luminum est, » *Jacob.* I. Item pro verbo *dirige,* est in hebræo כוננה, quod non solum *dirigere,* sed etiam *stabilire* significat. Itaque sensus erit : Opus manuum nostrarum perseveranter dirige, ut non solum directio in bonis operibus, sed etiam perseverantia postuletur.

PSALMUS XCI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — *Laus Cantici David.*	V. S. H.
1. Qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cœli commorabitur.	Qui habitat in abscondito Excelsi : in umbraculo Domini commorabitur :

2. Dicet Domino : Susceptor meus es tu, et refugium meum : Deus meus, sperabo in eum.

3. Quoniam ipse liberavit me de laqueo venantium, et a verbo aspero.

4. Scapulis suis obumbrabit tibi, et sub pennis ejus sperabis.

5. Scuto circumdabit te veritas ejus : non timebis a timore nocturno :

6. A sagitta volante in die, a negotio perambulante in tenebris, ab incursu, et dæmonio meridiano.

7. Cadent a latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis; ad te autem non appropinquabit.

8. Verumtamen oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis.

9. Quoniam tu es, Domine, spes mea : Altissimum posuisti refugium tuum.

10. Non accedet ad te malum, et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.

11. Quoniam angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis.

12. In manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.

13. Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem.

14. Quoniam in me speravit, liberabo eum : protegam eum, quoniam cognovit nomen meum.

15. Clamabit ad me, et ego exaudiam eum : cum ipso sum in tribulatione : eripiam eum, et glorificabo eum.

16. Longitudine dierum replebo eum, et ostendam illi salutare meum.

Dicens, Domine, spes mea, et fortitudo mea : Deus meus : confidam in eo.

Quia ipse liberabit [al. *liberavit*] te de laqueo venantium, de morte insidiarum.

In scapulis suis obumbrabit tibi, et sub alis ejus sperabis : scutum [*h. hasta*] et protectio veritas ejus.

Non timebis a timore nocturno : a sagitta volante per diem,

a peste in tenebris ambulante, a morsu insidiantis meridie.

Cadent a latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis : ad te autem non appropinquabit.

Verumtamen oculis tuis videbis [*h. conspicies*] : et ultionem [*h. expletionem*] impiorum cernes.

Tu enim [al. *autem*] es, Domine, spes mea : Excelsum posuisti habitaculum tuum.

Non accedet ad te malum, et lepra non appropinquabit tabernaculo tuo.

Quia angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis.

In manibus [*h. palmis*] portabunt te : ne forte offendat ad lapidem pes tuus.

Super aspidem et basiliscum calcabis : conculcabis leonem et draconem.

Quoniam mihi adhæsit, et liberabo eum : exaltabo eum, quoniam cognovit nomen meum.

Invocabit me, et exaudiam eum : cum ipso ego in tribulatione, eruam eum, et glorificabo eum.

Longitudine dierum implebo [*h. satiabo*] eum, et ostendam illi salutare meum.

Argumentum.—Docet vates quam tutus vivat ab omni malo is, qui se totum firma fiducia Deo credit custodiendum, in omnibus omnis generis periculis, et se suaque omnia ei committit et permittit. Aliqui ad pestilentiæ vers. 6 mentionem omnia accommodant : coacte. Imo nec de certis calamitatibus quærendis valde laborandum censeo, nam etiam sine inquisitione temporis et occasionis, qua scriptum sit, intelligi carmen potest. Personarum enallagæ in hoc Psalmo frequentiores sunt quam in ullo alio, quæ et in unius versus variis membris variant. Hinc Michaelis duos per omnem Psalmum sibi respondere choros existimat, alterum Deo confidentium in adversis, alterum hos ad spem erigentium, eorumque admirantium felicitatem. Prior chorus loqui ei videtur vers. 1-2, secundus respondere vers. 3-8, denuo loqui primus in primo versus noni hemistichio, atque inde usque ad finem vers. 13 secundus, tandem autem Deus interlocutor venire. Quod et Maurero placuit. Hanc itaque chororum alternationem, quamvis de ea dubium aliquod nobis supersit, tamen in nostra versione observare ad faciliorem carminis intelligentiam conducet.

1. Qui sedet in latibulo Altissimi,
in umbra Omnipotentis pernoctat.
2. Dico ad Jovam : Refugium meum et arx mea!
mi Deus, in quo fiduciam colloco.

3. Nam is eripit te a laqueo aucupis,
a peste perniciosa (propr. *malorum*).
4. Penna sua tegit te,

et sub alis ejus refugium habes ;
scutum et clypeus *est* fides ejus.
5. Non est quod timeas a terrore noctis,
a sagitta quæ volat interdiu :
6. A peste, *quæ* in caligine incedit;
a lue (vel *exitio*), quæ vastat meridie.
7. *Quodsi* cadunt a latere tuo mille,
et decem millia á dextera tua :
ad te non appropinquat *malum*.
8. Tantum oculis tuis spectas (aliorum stragem).
et retributionem improborum vides.

9. Nam tu, Jova, refugium meum *es*.

Altissimum posuisti præsidium tuum.
10. Non obvenit tibi malum,
et plaga non appropinquat ad tentorium tuum.
11. Nam angelos suos demandat tibi (tua causa ,
ut custodiant te in omnibus viis tuis.
12. Super manibus portant te,
ne offendat ad lapidem pes tuus.
13. Super leone et aspide gradieris,
calcas leunculum et draconem.

14. Quoniam mihi adhæret, eripiam eum;
exaltabo eum, quia novit nomen meum.
15. Invocabit me, et exaudiam eum,
cum eo ego *ero* in angustiis,
extraham eum et glorificabo eum.
16. Longitudine dierum satiabo eum,
et videre (experiri) faciam eum salutem meam.

NOTÆ.

Vers. 1. *Pernoctat,* i. e. permanet. Sensus : Qui Dei se concredit fidei et tutelæ, is tutus erit. Michaelis : Quem in suam tutelam suscepit Deus, ejus curam nunquam deponet. Semel in ejus domum (umbram) hospes admissus, noctu etiam, periculique tempore, hospitio ejus fruetur. Dathius quoque imaginem h. l. depromptam existimat a jure hospitii, quod in Oriente imprimis summæ sanctitatis habetur. Alius, *qui habitat... qui in umbra... qui dicit... ipse Deus* (vers. 3) *liberabit te,* pro *eum.* — Vers. 2. *Dico :* 1 futuri pers., non vero particip. benoni *dicens.* Alii, *arx mea* es tu : minus recte. — Vers. 3. *Laqueus, pestis,* calamitatum imagines. — Vers. 5. Alexandrinus *socherah* pro particip. verbi *sachar, circumdare,* habuit. — Vers. 6. Iterum Alexandrinus *deber* accepit pro *dabar,* ut vers. 3, *iashoud* vero pro *veshed.* Suo autem σύμπτωμα, quod pro hebr. *keteb* posuit, Agellius recte monet eum non *incursum,* ut Vulgatus transtulit, sed morbi genus acutissimo dolore et morsu stimulantis indicare voluisse. — Vers. 9. Qui chori alternationem huic Psalmo inesse negant, intelligunt *dixisti enim* ante *nam tu, Jova.* — Vers. 13. *Leo* et *draco,* robur et astutia. — Vers. 14. *Exaltabo,* in alto loco tutum eum præstabo.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XC.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Laus Cantici David.

Hic titulus non habetur in codice hebraico, neque in omnibus codicibus græcis, et S. Hilarius in *Prologo Psalmorum*, S. Hieronymus, Theodoretus et Euthymius in *Commentario* hujus Psalmi disertis verbis dicunt, eum carere titulo. S. Joannes Chrysostomus et S. Augustinus nullam tituli mentionem faciunt. Quare credibile est titulum fuisse postea additum, ut intelligeremus hunc Psalmum a Davide fuisse compositum, non a Mose, ut Hilarius et quidam alii tradiderunt. Et certe ratio, quia nonnulli adducti sunt, ut existimarent hunc Psalmum non Davidis esse, sed Mosis, infirma omnino est. Dicunt enim Psalmos qui carent titulo, illius esse cujus est Psalmus præcedens : Psalmum autem præcedentem esse Mosis, probant ex titulo illo : *Oratio Moysi hominis Dei.* At nos in explicatione Psalmi superioris ostendimus, Psalmum illum inscribi Moysi, non quod ille fuerit auctor, sed quod David Mosem loquentem introduxerit ; et rationem adduximus, cur probabile non sit Psalmos, qui carent titulo, ejus auctoris esse, cujus nomen invenitur in Psalmo præcedente. Argumentum Psalmi est exhortatio ad fiduciam in Dei auxilio firmissime collocandam. Id enim in principio ponitur, et per totum Psalmum variis rationibus confirmatur. Forma Psalmi est dramatica; nunc enim loquitur Propheta, nunc homo justus, nunc ipse Deus. Psalmus est plenus metaphoris, et ideo non minus elegans quam difficilis. Quam vero sit utilis, et ad mores formandos accommodatus, vel ex eo cognosci potest, quod ex vetusto Ecclesiæ instituto, quotidie in divino officio frequentatur, idque ad initium noctis, ut Deo protegente, nocturna pericula hoc armati clypeo propulsemus.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. Qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cœli commorabitur.

Hoc primo versiculo continetur insignis promissio, per quam Spiritus Sanctus certos nos reddit, auxilium divinum nunquam defuturum iis, qui vero spem suam in Deo repositam habent. Sed verba singula explicemus. « Qui ; » hæc prima vox significat promissionem esse generalem, quasi dicat Propheta : Quicumque sit, sive dives, sive pauper, sive doctus, sive indoctus, sive patricius, sive plebeius, sive juvenis, sive senex : non enim Deus personam accipit; sed « dives est in omnes qui invocant illum. » « Habitat ; » hoc significat promissionem hanc tam liberalem non requirere quamlibet fiduciam, sed assiduam, constantem, firmam, ita ut homo per fidem et fiduciam faciat sibi quasi domum in Deo, in quo habitet et quiescat, et eam quocumque ierit, circumferat, quomodo testudines faciunt. Vox hebræa ישב habet aliquid majoris energiæ quam verbum *habitat ;* significat enim *sedere, quiescere, durare ;* itaque sensus erit : Qui habitat cum quiete et perseverantia. « In adjutorio ; » vox hebræa בסתר *besether*, proprie significat, *in abscondito*, sive *in loco secreto* ; sed Septuaginta Interpretes explicaverunt metaphoram cum dixerunt, *in adjutorio* ; adjutorium enim Dei non est visibilis aliqua turris, sed arx invisibilis et secretissima, quæ sola fide invenitur et penetratur. Vocabulum tamen græcum et latinum admonet confidendum quidem firmissime esse in Deo, sed non esse negligenda ea quæ studio et labore humano adhiberi possunt. Exemplo nobis esse possunt agricolæ, qui sperant in eo qui dat pluvias de cœlo, et solem suum oriri facit ; sed interim laborant arando, serendo, metendo, quia sciunt eos adjuvari, qui aliquid cooperando faciunt. « Altissimi : » multa sunt nomina Dei, sed nomen « Altissimi » hoc loco aptissime ponitur ; nam quia Deus altissimus, id est, in altissimo loco sedet, ideo omnia videt, et nullum nostrum periculum eum latet. Rursum, quia non solum est altissimus, quia omnia speculatur, sed etiam quia in altissimo throno sedet, et omnia subjecta habet; ideo potest ab omnibus periculis nos eruere. « In protectione Dei cœli commorabitur ; » hæc est altera pars versiculi, in qua promittitur merces confidentibus in Deo ; et sensus est : Qui vere confidit in auxilio divino, spe sua non frustrabitur, sed omnino a Domino protegetur. Et pulchre respondent verba singula singulis. Verbo *habitat* respondet *commorabitur* ; verbo *in adjutorio* respondet *in protectione* ; verbo *Altissimi* respondet *Dei cœli* ; sed singula consideremus. « In protectione ; » vox hebraica בצל *betsel* proprie significat, *in umbra*, sive *in umbraculo*, ut S. Hieronymus vertit. Septuaginta Interpretes explicare voluerunt metaphoram, et ideo verterunt : *In protectione.* Deus enim, sub umbra alarum suarum instar aquilæ, vel gallinæ protegit confidentes in se. Potest etiam umbra significare gratiam et favorem principum, quæ umbra facillime et longissime protegit, ut etiam cervus quidam ubique securus libere vagaretur, quia scriptum gerebat ad collum : « Cæsaris sum, noli me tangere ; » sic veri servi Dei ubique tuti sunt, inter leones, ursos, serpentes, ignes, aquas, fulmina, tempestates, quoniam omnes creaturæ umbram Dei cognoscunt et reveren- (Servi Dei ubique tuti sunt.)

tur. Sed etiam vox latina *protectio* hoc loco valde ad rem facit; protegere enim est procul tegere; potest autem homo procul tegi duobus modis, si vel protector prope adstans sagittas procul venientes repellat, vel si protector quidem procul absit, sed tamen repellat tela vicina, ut gladios, vel pugiones. Utrumque facit Deus; ipse enim manens in nobis repellit sagittas longissime venientes; videt enim prima initia periculorum, et ea, si vult, mirabili virtute in ipso primo exortu exstinguit: sic etiam ipse in cœlo sedens pericula nobis quantumvis proxima removet; habet enim oculos acutissimos et manus longissimas, ut omnia mala nobis imminentia prævenire possit: oculus ejus, intelligentia ejus; manus ejus, potentia ejus; et potentia ejus, voluntas ejus. « Dei cœli: » S. Hieronymus vertit, *omnipotentis;* sed vox hebraica שדי non solum *omnipotentem*, sed *sibi sufficientem*, id est, in se et per se omnipotentem significat; nam et Apostolus se omnipotentem esse dixit, sed in Deo, non in se: « Omnia, inquit, possum in eo qui me confortat, » *Philip.* IV. Septuaginta Interpretes verterunt, *Dei cœli,* quia nullus est sibi sufficiens, nullo egens, et per se atque in se omnipotens, nisi Deus verus, qui cœlum ex nihilo fecit. « Dei gentium dæmonia, Dominus autem cœlos fecit, » *Psalm.* XCV. Et quamvis etiam terra, et mare, et aer sint opera Dei magna et mirabilia, tamen nihil est in rebus corporalibus majus et mirabilius cœlo, sive molem, sive pulchritudinem, sive efficaciam, sive velocitatem, sive stabilitatem consideres. Quare idem Propheta de cœlis singulariter dixit: « Cœli enarrant gloriam Dei, » *Psalm.* XVIII. « Commorabitur; » hoc significat, confidentem in Deo non semel, aut iterum, sed assidue protegendum a Deo; erit enim ei protectio Dei non tugurium in via, sed quasi domus paterna ac propria. In hebræo est יתלונן *ithlonan*, id est *pernoctabit*, quia videlicet protectio nobis necessaria est in nocte ac tenebris hujus vitæ: non autem in cœlesti patria, ubi « nox nulla est, sed perpetuus dies, » ut dicitur in *Apoc.* cap. XXI.

Hominum insipientia, qui de Deo diffidunt.

Hic admirari cogimur insipientiam hominum, qui tantam promissionem tam parvi faciunt; certe enim principes terræ multa insumunt in custodes corporis sui, aut arcium suarum; et tamen ab eis sæpe produntur. At nunc non homo mendax et fragilis, sed Deus omnipotens et verax dicit: « Confide et protegam; » et vix invenitur, qui sicut oportet, illi se credere velit.

Vers. 2.

2. Dicet Domino : Susceptor meus es tu, et refugium meum; Deus meus, sperabo in eum.

Explicat et probat Propheta propositionem suam testimonio justi confidentis in Deum, qui de experimento suo testatur. « Dicet, inquit, Domino, » id est, gratias agens justus, qui habitat in adjutorio Altissimi, confitebitur Domino beneficium protectionis acceptum. In hebræo est אמר *omar*, quod significat *dicam;* sed S. Hieronymus vertit *dicens*; videtur enim legisse *omer*. Septuaginta Interpretes verterunt *dicent*, quia legerunt *amar*, et acceperunt præteritum pro futuro; sensus semper est idem, sive legamus: *Dicam* ego in persona omnium justorum, sive *dicens* justus, sive *dicet* justus.

Vere et proprie solus Deus Dominus est.

« Domino; » absolute vocat Deum, *Dominum*, quia vere ac proprie solus Deus *Dominus* est, tum quia non habet superiorem, neque parem; tum quia nulli necessitati servit, cum nulla re indigeat; tum quia omnia serviunt illi ad nutum, sine quo neque esse, neque moveri possunt; tum denique quia solus potest res omnes mutare, destruere, reparare pro arbitrio. « Susceptor meus es tu: » ex hebræo S. Hieronymus vertit, *spes mea.* Et quidem vox hebraica מחסי *machsi* potest quidem significare, *spes mea,* sed potest etiam significare, *susceptor meus;* nam verbum חסה *chasah*, unde est illud nomen, significat *sperare* et etiam *recipere se* in aliquem locum tutum; denique Septuaginta viri doctissimi non ignorabant vim hujus vocis, et videntur tria ista vocabula, *susceptor meus*, et *refugium meum*, et *Deus meus*, continere tria beneficia Dei, pro quibus justus gratias agit, unum præteritum, alterum præsens, tertium futurum.

Tria beneficia Dei pro quibus justus gratias agit.

Primum ergo beneficium est ineffabilis misericordia Dei, qua suscipit hominem jam lapsum in lethale peccatum, et ad gehennam ruentem, de quo dicitur in *Psalm.* CXVII: « Impulsus eversus sum, ut caderem, et Dominus suscepit me; » sic enim hunc locum exponit S. Bernardus, serm. 2 *in Psalm.* XC: « Signum hujus susceptionis est, quando qui ceciderat, resurgit humilior, et fortior, et cautior, ut David, ut Petrus, ut Magdalena. » Hoc primum beneficium commemorat homo justus et confidens in Deo, non quod oriatur ex fiducia (præcedit enim fiduciam, non sequitur), sed quia dicit apud se: Si tam bonus est Deus, ut suscipiat inimicum non confidentem, eique pœnitentiam et confidentiam inspiret; quam bonus et fidelis erga amicum et filium confitentem! Alterum beneficium est præsens, et continetur in illo verbo: « Et refugium meum. » Deus enim, qui eum suscipit per gratiam justificationis, non statim assumit in cœlum, ubi nulla sunt pericula, sed constituit in acie præliantium militum suorum; sed si confidat in Domino, Dominus illi refugium erit in omni tentatione, et refugium optimum atque firmissimum: vox enim hebræa מצודה *metsudah,* quæ hoc loco habetur, significat *munitionem*, sive *arcem munitam.* Tertium beneficium est futurum et maximum, et significatur in his verbis: « Et Deus meus. »

Deus est summum bonum.

Deus enim est summum bonum; et quidem Deus semper in se est Deus, ac per hoc summum bonum; sed nobis tunc proprie erit Deus, « quando videbimus eum sicuti est, » ut ait B. Joannes I *Epist.* III; tunc enim summo bono fruemur. Justus igitur, quia cogitat et confitetur Deum sibi fuisse aliquando susceptorem, nunc esse refugium, et post hanc vitam fore beatitudinem, ideo con-

cludit, « sperabo in eum, » id est, firmiter statuo semper sperare in eum in omni periculo et tentatione; quod B. Job faciebat, cum diceret : « Etiamsi me occiderit, in ipso sperabo, » *Job.* XIII.

Vers. 3. 3. QUONIAM IPSE LIBERAVIT ME DE LAQUEO VENANTIUM, ET A VERBO ASPERO.

Variant hoc loco codices; nam in hebræo et græco legimus, *liberabit te.* S. Hieronymus et S. Augustinus in *Commentario* hujus Psalmi, et S. Gregorius, lib. VI *Moral.*, cap. XV, legunt, *liberabit me.* Editio nostra Vulgata habet, *liberavit me;* quomodo legit etiam S. Bernardus, *serm.* 3 in hunc Psalmum. Res non est magni momenti; sed si legatur in secunda persona, verba erunt Prophetæ, et continuabuntur cum sequentibus; si legatur in prima persona, erunt verba hominis justi, et continuabuntur cum præcedentibus; sic etiam, si legatur verbum temporis futuri, erit promissio; si temporis præteriti, erit confessio; beneficium autem, quod hic commemoratur, idem omnino est, sive exprimatur in prima persona, sive in secunda, sive in præterito, sive in futuro. Nos editionem nostram sequimur. Ergo vir justus, qui dixerat : « Sperabo in eum, » subjungit rationem : « Quoniam ipse liberavit me de laqueo venantium, et a verbo aspero. » Quibus verbis duo beneficia continentur, unum temporale, spirituale alterum : beneficium temporale est liberatio ab insidiis, dolis, fraudibus malorum hominum, ex quibus detrimenta temporalia oriuntur; fraudes enim sunt laquei, verbum asperum est detrimentum quod inde sequitur : verbum enim apud Hebræos passim accipitur pro ipsa re. Et quoniam fraudes et doli plerumque fiunt per instrumentum linguæ, ideo Ecclesiasticus, cap. LI, dicit : « Liberasti me a laqueo linguæ iniquæ. » Deus igitur singulari providentia sua fecit, et faciet deinceps, ut justis confidentibus in adjutorio Altissimi non obsint fraudes et insidiæ impiorum. Alterum beneficium est longe majus, liberatio videlicet a tentationibus dæmonum : tanta est enim dæmonum versutia, ut non immerito homines quantumvis prudentes cum dæmonibus comparati bestiolæ esse videantur. Igitur venatores dæmones sunt, de quibus Apostolus dicit : « Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et in laqueum diaboli, » I *Tim.* VI; et : « Resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur, » II *Tim.* II. Sunt autem dæmones et plurimi numero, ut aerem istum caliginosum ferme totum repleant, teste S. Hieronymo in cap. VI *ad Ephes.;* et potentissimi ac ferocissimi, ut in Scripturis leonibus et draconibus conferantur, I *Petri* V, et *Apocal.* XII. Neque aliud negotium habent, quam assidue « rugiendo circuire quærentes quem devorent : » Quæ si serio et attente cogitaremus, cum timore et tremore magno vigilaremus in orationibus, non minus quam fecisse

Venatores sunt dæmones.

Danielem credibile est, cum esset in lacu leonum, et tres pueros in camino ignis ardentis. Laquei sunt omnes res creatæ, quæ sensus humanos oblectare possunt, sive quæ concupiscentiam carnis, vel concupiscentiam oculorum, vel superbiam vitæ irritare solent; de quibus dicit Sapiens : « Creaturæ factæ sunt in muscipulam pedibus insipientium, » *Sap.* XIV; et : « In medio laqueorum ingredieris, » *Eccle.* IX. Verbum asperum est mors animæ, quam incurrit qui laqueis istis capitur; sic enim vertit ex hebræo S. Hieronymus : *Liberabit te de laqueo venantium et de morte insidiarum;* nam, ut supra diximus, per verbum res ipsa intelligi debet. Quod si quis velit per verbum asperum, proprie verbum ipsum accipere, poterimus per verbum asperum intelligere sententiam judicis supremi : « Ite, maledicti, in ignem æternum; » vel, ut docet S. Bernardus, *serm.* 3 in hunc Psalmum : « Tollatur impius, ne videat gloriam Dei; » hoc enim verbo nihil asperius cogitari potest, cum eo significetur privatio omnium bonorum, et cumulus omnium malorum non temporalis, sed æternus; hanc sententiam justissimi judicis Dei juste merentur, qui voluntarie laqueis venatorum dæmonum se implicari sinunt.

4. SCAPULIS SUIS OBUMBRABIT TIBI, ET SUB PENNIS EJUS SPERABIS. Vers. 4.

Incipit nunc Propheta ipse loqui, et confirmat verba hominis justi, ac si dicat : Merito dixisti : « Sperabo in eum, quoniam ipse liberavit me de laqueo venantium, et a verbo aspero. » Vere enim liberavit te, et deinceps semper liberabit ab omni periculo; nam dum eris parvulus et impar hostibus tuis, fovebit te sub alis suis, quomodo aquila, vel gallina fovet pullos suos; quando autem creveris, et per te pugnare poteris, dabit tibi scutum firmissimum, per quod invulnerabilis esse poteris; sed in hoc versiculo explicatur solum prior similitudo, in sequenti explicatur posterior. In Scripturis sanctis duabus avibus comparatur Deus, aquilæ et gallinæ. *Deut.* XXXII : « Sicut aquila provocans pullos suos, et super eos volitans. » *Matth.* XXIII : « Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos. » Aquila erat Deus ante incarnationem, gallina factus est post incarnationem; vel, si placeat ad Christum omnia referre, Christus, ut Deus, est aquila; ut homo, gallina; vel Christus homo tempore mortalitatis suæ gallina fuit, post resurrectionem aquila. Ait igitur : « Scapulis suis obumbrabit tibi, » id est, Deus instar aquilæ vel gallinæ sub alis suis te colliget, et sic scapulis suis obumbrabit tibi, ut neque ab ardore solis, neque a pluvia et ventis, neque a morsibus milvorum timeas; quare tutissime « sub pennis ejus, » id est, sub ejus protectione et defensione constitutus, sperare poteris liberationem et incolumitatem.

In Scripturis Deus duabus avibus comparatur, aquilæ et gallinæ.

Vers. 5. 5. Scuto circumdabit te veritas ejus, non timebis a timore nocturno.

Vers. 6. 6. A sagitta volante in die, a negotio perambulante in tenebris, ab incursu et dæmonio meridiano.

Explicat nunc Propheta alteram similitudinem pro majoribus, qui per se pugnare possunt; hos enim Deus armat scuto admirabili. Finxerunt poetæ Achillem et Æneam scuto quodam cœlesti donatos fuisse, ut invulnerabiles fierent; sed illæ fabulæ sunt. Hic autem clypeus, de quo loquitur David, vere clypeus cœlestis est, et invulnerabiles reddit eos, qui ipso bene uti sciunt, et dicit Propheta : « Scuto circumdabit te, » quoniam scutum non est simile galeæ quæ solum caput tegit, vel loricæ quæ tegit pectus et scapulas; sed est generalis quædam defensio, cum possit attolli, demitti, converti ad omnes partes, et opponi omnibus ictibus. « In omnibus, inquit Apostolus *ad Ephes.* v, sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea exstinguere. » S. Hieronymus ex hebræo vertit, *scutum et protectio veritas ejus.* Sed facile est videre quæ fuerit causa diversæ translationis; nam S. Hieronymus legit וסחרה, *vesocherah, et protectio;* Septuaginta vero Interpretes legerunt *ischorca, circumdabit te.* Facile autem fuit negligentia librariorum mutari primam et ultimam litteram. Melior est autem lectio quam Septuaginta Interpretes habuerunt, quam ea sit, quam habuit S. Hieronymus; nam verbum סחר *circuire* et *circumdare* significat; nomen סחרה *socherah, scutum rotundum* proprie designat; non est autem verisimile Prophetam scripsisse *scutum et scutum;* ad quam repetitionem vitandam S. Hieronymus vertit, *scutum et protectio*, quamvis illa vox proprie non *protectionem*, sed *scutum* significet. Porro scutum hoc veritas est; sic enim dictum est : « Scuto circumdabit te veritas ejus, » ac si dictum esset : *Circumdabit te veritas Domini instar scuti,* vel *clypei.* Veritas Domini in Scripturis sacris duobus modis accipitur, uno modo pro veracitate et constantia in servandis promissis, ut in *Psalm.* LXXXVIII : « Veritas mea et misericordia cum ipso; » et infra : « Misericordiam meam non dispergam ab eo, neque nocebo ei, » id est, non decipiam eum, in veritate mea; altero modo pro veritate fidei revelata per Apostolos et Prophetas, de qua dicitur *Joan.* XVII : « Sermo tuus veritas est; » et *Prov.* XXXI : « Omnis sermo Domini clypeus ignitus est; » et *ad Ephes.* VI : « In omnibus sumentes scutum fidei, » id est veritatis, quæ sola fide percipitur, cum sit veritas supernaturalis. Utraque veritas clypeus est optimus ad propulsanda jacula omnia inimici, sive in prosperis, sive in adversis; nam veritas promissionum Dei est immobilis et firma, ut de ea dici possit : « Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt, » *Luc.* XXI. Est enim veritas Dei, quasi terra solida, in qua anchora spei tutissime figitur. Anchora, dum per aquam descendit, non firmat navim, quoniam aqua est elementum liquidum et instabile; at dum terræ adhæret, firmissime navim retinet. Sic spes nostra, dum adhæret promissionibus hominum, non potest non semper nutare; sed cum in Dei veritate figitur, firmissima permanet : « est enim Deus verax, omnis autem homo mendax, » inquit Apostolus *ad Rom.* III. Et quis ei nocere poterit, cui protectionem promittit Deus, qui mentiri non potest? Nec minus veritas fidei instar scuti protegit, dum nos certos reddit, esse post hanc vitam paratam justis felicitatem æternam, et impiis supplicia sempiterna : futurum judicium in novissimo die, in quo singuli homines rationem exactissimam reddent judici Deo omnium operum, verborum, cogitationum, desideriorum, omissionum, denique otiosi cujuslibet, brevissimique sermonis. Hæc enim et similia, quæ veritas fidei nobis ostendit, facile protegere nos possent ab omni tentatione, tam in rebus prosperis quam in adversis, si hoc scuto assidue uteremur, id est, si veritates fidei assidue et fideliter cogitaremus. Quis enim non fortiter adversus terrores omnes persistet, si attente cogitet illa verba Domini, *Matth.* X : « Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed potius timete eum qui potest corpus et animam perdere in gehennam. » Et quis vana blandimenta sæculi, et injusti lucri occasiones non facile spernet, si verba illa cœlestis Magistri serio considerare voluerit, *Matth.* XVI : « Quid prodest homini, si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? » aut : « Quam dabit homo commutationem pro anima sua? » Sequitur : « Non timebis a timore nocturno, » etc. In quibus verbis Propheta explicat generatim pericula, in quibus avertendis scuto veritatis opus habemus. Sunt autem verba valde obscura, et a Scriptoribus varie exponuntur. Duæ videntur expositiones præcipuæ. Una S. Augustini, qui per *timorem nocturnum* intelligit tentationem levem, sed occultam; per *sagittam volantem in die,* tentationem levem, sed manifestam; *per negotium perambulans in tenebris,* tentationem gravem, sed occultam; per *dæmonium meridianum,* tentationem gravem, sed manifestam. Altera est S. Bernardi, *serm.* 6 in hunc Psalmum, qui per *timorem nocturnum* intelligit tentationem pusillanimitatis; per *sagittam volantem in die*, tentationem vanæ gloriæ; per *negotium perambulans in tenebris,* tentationem ambitionis vel avaritiæ; per *dæmonium meridianum,* tentationem operis mali sub specie boni. Possumus addere tertiam expositionem, quæ ex parte S. Joannis Chrysostomi esse videtur, ut per *noctem* intelligatur tempus adversitatis; per *diem*, tempus prosperitatis; et hic sit sensus : « Non timebis a timore nocturno, » id est, in nocte adversitatis non timebis ab iis rebus, quæ non læ-

Veritas Domini in Scripturis duobus modis accipitur.

dunt, si non timeantur : talia sunt detractiones, convicia, contumeliæ, quæ nocent illi a quo dicuntur, non illi in quem dicuntur, nisi ipse timendo, et eas magnificiendo seipsum lædat. « A sagitta volante in die, » id est, in die prosperitatis, non timebis verba laudantium et adulantium, quæ superbiam gignunt, et instar sagittarum occidunt incautos. « A negotio perambulante in tenebris, » id est, in tenebris adversitatis non timebis veras calamitates et persecutiones, quas homines impii negotiando negotia iniquitatis inferunt justis. « Ab incursu et dæmonio meridiano, » id est, in meridie prosperitatis, non timebis a gravissimis et notissimis sceleribus ad quæ nimia opulentia, vel potentia illos impellit. Possumus et quartam expositionem adjungere, quæ præter cæteras simplex et litteralis esse videtur, ut sensus sit : Non timebis ulla pericula, neque nocturna, neque diurna. Illud enim : « Non timebis a timore nocturno, » significat, non afficieris timore ab ulla re, quæ nocturno tempore timorem incutere potest. Accipitur enim timor pro re quæ timetur, ut I *Petri* III : « Timorem eorum ne timueritis. » Sicut spes accipitur pro re sperata, et desiderium pro re quæ desideratur, *ad Tit.* II : « Exspectantes beatam spem, » id est, beatitudinem quæ speratur; et *Psalm.* LXXVII : « Desiderium eorum attulit eis, » id est, rem quam desiderabant. Illud autem, *a sagitta volante in die*, significat, non timebis offensionem, sive calamitatem ullam diurnam. Ponitur enim sagitta pro quacumque re quæ lædere potest interdiu, species videlicet pro genere. Illud vero, *a negotio perambulante in tenebris*, est repetitio et explicatio illorum verborum, « non timebis a timore nocturno; » significat enim negotium perambulans in tenebris nocturnis. Vox hebraica דבר *dabar* significat proprie *verbum*; sed accipitur pro re quacumque, quomodo etiam accipitur *negotium* pro quacumque actione, quæ lædere potest. S. Hieronymus vertit, *a peste in tenebris ambulante*, quia legit *deber*, quod significat *pestem*; sed Septuaginta Interpretes legerunt *dabar*, quod significat *verbum*, id est rem omnem. Illud denique, *ab incursu et dæmonio meridiano*, est repetitio et explicatio illorum verborum : « A sagitta volante in die; » significat enim incursus et dæmonium meridianum, omnem occursum malum, sive omnem læsionem, omnem ærumnam quæ accidere potest in die, atque adeo in ipso tempore meridiano. S. Hieronymus vertit, *a morsu insanientis meridie*. Sed verbum hebraicum קטב *keteb* significat *morsum*, et *excidium*, et *ruinam*; ideo Septuaginta Interpretes non male verterunt, *incursum*, ut designarent generatim omnem occursum malum. Vox autem ישוד *iashud*, quam S. Hieronymus vertit *insanientis*, videntur Septuaginta Interpretes legisse, litteris transpositis, ושיד, quod significat, *et dæmonio*. Vocat autem David dæmonium meridiei, sive meridianum, omnem aggressorem ro- Quid sit dæmo- bustum et potentem, qui non timet in ipso meridie nocere et lædere; quoniam enim dæmon princeps est omnium iniquorum et malefactorum, recte transfertur hoc nomen ad omnes iniquos et malefactores, præsertim audaces et robustos. In summa, continetur in omnibus his verbis generalis promissio, qua securi redduntur ab omni periculo nocturno et diurno, qui confidunt in Deo, et armati sunt clypeo veritatis; nam : « Si Deus pro nobis, quis contra nos? » *Rom.* VIII; et : « Quis est qui vobis noceat, si boni æmulatores fueritis? » I *Petr.* cap. III. nium meridianum?

7. Cadent a latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis; ad te autem non appropinquabit. Vers. 7.

Pergit Propheta, et describit victoriam hominis justi confidentis in Deo, et rite utentis clypeo veritatis. Possunt autem illa verba : « Cadent a latere tuo, » exponi de sagittis, ut vult Euthymius; vel de hostibus, ut docent Theodoretus et S. Bernardus; vel de commilitonibus, ut indicat S. Augustinus. Omnia sunt vera, sed expositio S. Augustini videtur anteponenda. Nam sagittæ quidem repercussæ a scuto, cadent in magna copia; sed non satis est ad victoriam sagittas repellere, nisi etiam occurratur timori nocturno, negotio perambulanti in tenebris, et dæmonio meridiano. Itaque prima expositio non plene hunc locum explicat. Altera expositio melior, duobus modis potest intelligi : uno modo, ut hostes dicantur casuri felici casu; quod tunc fit, cum infideles convertuntur ad fidem, et peccatores convertuntur ad justitiam, et sic prosternuntur et occiduntur, ut moriantur peccato, et de hostibus fiant amici. Altero modo, ut hostes dicantur casuri infelici casu, quod fit cum hostes justorum, sive dæmones, sive homines mali, repelluntur a justis, et non solum non obtinent victoriam, sed etiam victi prosternuntur et cadunt : nec solum non lucrantur nova gaudia, sed graviora sibi ipsis præparant supplicia. Tertia expositio verissima est, et simplex, ac litteralis; vult enim Propheta justos admonere, ut magnifaciant gratiam hujus victoriæ, cum rara sit, et ad paucos omnino pertineat: « Cadent » enim in hoc prælio ex commilitonibus « mille a latere, et decem millia a dextris, ad ipsum autem non appropinquabit » neque timor nocturnus, neque sagitta volans in die, neque negotium perambulans in tenebris, neque dæmonium vastans et sæviens in meridie. Porro per latus videtur intelligi sinistra, cui opponitur dextera : et quidem mille dicuntur casuri a latere, id est, a sinistra, et decem millia a dextris, quoniam per sinistram intelligitur adversitas, per dexteram prosperitas. Multo autem plures ex hominibus cadunt et pereunt ex prosperitate, quam ex adversitate. Prosperitas enim dat occasionem superbiæ, deliciis, licentiæ, audaciæ, et aliis id ge- Multo plures cadunt ex prosperitate

quam ex adversitate. nus malis : adversitas vero reddit homines humiles, castos, patientes. « Tribulatio enim, ut ait Apostolus *ad Rom.* v, patientiam operatur. » Jam vero numerus ille mille, et decem millium, nihil aliud significat nisi multos casuros a sinistris, sed multo plures a dextris : quomodo accipiuntur hi numeri lib. I *Reg.* cap. x : « Saul percussit mille, et David decem millia. » Et *Deut.* xxxii : « Quomodo persequatur unus mille, et duo fugent decem millia. »

Vers. 8. 8. Verumtamen oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis.

Hæc est nova causa lætitiæ homini justo, cui non solum promittitur victoria, sed etiam quod sit cum magna voluptate visurus propriis oculis inimicos suos jacentes, et pro meritis punitos, quæ promissio impletur aliquando in hac vita. Sic enim viderunt filii Israel Ægyptios mortuos, et jacentes in littore maris Rubri, *Exod.* xiv. Sic viderunt Moses et Aaron absorberi vivos a terra Dathan et Abiron, *Num.* xvi. Sic Ezechias vidit cadavera prostrata exercitus Sennacherib, IV *Reg.* cap. xvii. Sic Judith, et populus Dei, vidit caput Holophernis amputatum, et exercitum ejus fusum et fugatum, *Jud.* cap. xv. Sed plenissime implebitur hæc promissio in die novissimo : tunc enim videbimus omnes inimicos nostros humi jacentes, inermes et nudos, et sine ullis viribus, et pœnæ sempiternæ addictos. « Verumtamen, inquit Propheta, oculis tuis, » id est, non ex auditu et fama cognosces, sed tu ipse cernes, illis ipsis oculis, quibus vidisti arma hostium, et pericula; qui quidem oculi tunc proprie tui erunt post resurrectionem : nunc enim quomodo tui sunt, quos te invito curiositas aperit, somnus claudit, fumus affligit, senectus obscurat, mors exstinguit? « Considerabis, » id est, non obiter, et per transitum videbis, sed diligenter et accurate considerabis omnes hostes tuos, qui sint, quot sint, quid meruerint, quid patiantur. « Et retributionem peccatorum videbis, « id est, et tunc plane perspicies quam mercedem habeant omnes impiorum labores. Ex quo existet pulcherrima species rerum : nunc enim omnia confusa et perturbata esse videntur; nam cum pœna debeatur culpæ, et præmium virtuti, sæpe accidit ut justi affligantur, et iniqui honorentur, et per hoc justitiæ copuletur dolor, et iniquitati conjungatur gaudium; sed in die novissimo omnia ponentur suo loco, et pœna retribuetur culpæ, eique jungetur insolubili nexu, et major pœna majori culpæ reddetur, et minor minori : et contra, nexu pariter insolubili præmium adjungetur justitiæ, et majori justitiæ majus præmium, et minus minori reddetur : et tunc implebitur quod dicitur in *Psalm.* lvii : « Lætabitur justus, cum viderit vindictam, » id est, cum retributionem peccatorum viderit : non quidem lætabitur ob calamitates miserorum, sed ob decorem justitiæ et sapientiæ divinæ, quæ splendebit mirum in modum in suppliciis impiorum.

9. Quoniam tu es, Domine, spes mea; Altissimum posuisti refugium tuum. Vers. 9.

Hic versiculus facilis est quoad verba, quæ sunt omnia declarata in explicatione primi et secundi versiculi : sed de connexione non levis quæstio est; nam in verbis præcedentibus loquebatur Propheta cum homine justo, dicens : « Oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis; » nunc videtur loqui cum Deo, dum ait : « Quoniam tu es, Domine, spes mea; » et non apparet quorsum hæc dicat. Et rursum verba sequentia : « Altissimum posuisti refugium tuum, » ad hominem justum dirigi videntur, sed non apparet ulla connexio. Theodoretus et quidam alii volunt subintelligi verbum *dixisti*, ut hic sit sensus : Quoniam dixisti : Tu es, Domine, spes mea, ideo Altissimum posuisti refugium tuum. Euthymius et alii nihil existimant subintelligi debere : sed verba priora hujus versiculi esse hominis justi, verba posteriora esse Prophetæ; jam enim admonuimus Psalmum esse dramaticum, et ad formam dialogi factum, ut quamvis non designentur nominatim personæ, tamen nunc Propheta, nunc homo justus, nunc Deus loqui intelligatur. Igitur posteaquam Propheta viro justo dixit : « Scapulis suis obumbrabit tibi Deus, » ut gallina pullo; et « scuto circumdabit te, » ut imperator militem; et « non timebis a timore nocturno, » vel « diurno; » et multi hinc inde a dextris et a sinistris cadent, sed tibi malum non appropinquabit, quin potius devictos hostes oculis tuis videbis : justus vir his auditis interloquitur, et ad Deum conversus dicit : « Quoniam tu es, Domine, spes mea, » id est, vera sunt quæ audivi; sed ideo vera sunt, quoniam tu es, Domine, spes mea, non confido in viribus et armis meis, non in viribus et armis amicorum meorum, sed in te uno confido, qui es unica et tota spes mea; dicitur autem Deus ipse spes justorum, quoniam justi non sperant solum auxilium a Deo, sed ipsum Deum sperant sibi fore veluti arcem munitissimam, ad quam confugientes tempore persecutionis, et in qua per fidem, spem et charitatem, perque orationem et contemplationem habitantes, nihil adversi pati possint. Atque hoc bene Propheta intellexit, et ideo subjunxit : « Altissimum posuisti refugium tuum, » quasi diceret : Recte ac sapienter posuisti Deum spem tuam; sic enim refugium tuum constituisti in arce omnium altissima et munitissima, ad quam (ut in versiculo sequenti dicetur) nullum malum pertingere poterit. Ubi observandum est, per Altissimum, non intelligi rem aliquam altissimam, sed ipsum Deum, cujus unum ex nominibus est « Altissimus : » nam in hebræo habetur עליון, quod est unum ex decem nominibus Dei, et significat *Altissimum*, sive *Excelsum*; et in græco habetur ὕψιστον, generis masculini, et Nomen Dei est Altissimus.

καταφυγήν, generis feminini. Ex quo intelligimus nomen *Altissimum* non esse adjectivum, quod cum substantivo *refugium* concordari debeat, ut sensus sit : Posuisti tibi refugium altissimum, sed elegisti tibi Deum, qui dicitur et est Altissimus, in domum sive arcem refugii.

Vers. 10. 10. NON ACCEDET AD TE MALUM, ET FLAGELLUM NON APPROPINQUABIT TABERNACULO TUO.

Explicat nunc Propheta quid boni consequatur justus ex eo, quod refugium sibi constituit in Altissimo, ac dicit eum tutissimum fore ab omni malo. Duplex est malum, culpæ et pœnæ. Malum culpæ absolute et simpliciter malum est, ideo de malo culpæ intelligimus : « Non accedet ad te malum; » malum pœnæ non est simpliciter malum, propterea de malo pœnæ explicandum existimamus id quod sequitur : « Et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. » Malum culpæ esse malum absolute et simpliciter, malum pœnæ non item; ex eo constat, quod malum culpæ facit hominem malum, malum pœnæ non facit malum, sed miserum : malo culpæ nemo bene uti potest, malo pœnæ bene uti possumus. Malum culpæ non potest dici bonum, quia non est justum, cum sit iniquitas : neque est utile, cum is qui peccat semper plus perdat, quam lucretur; malum pœnæ bonum dici potest, cum sæpe sit justum et utile. Mali culpæ non est auctor Deus, qui est auctor omnis boni : malum pœnæ a Deo est judice justo. Denique id etiam colligitur ex verbis Prophetæ : nam, cum dicit, « non accedet ad te malum, » loquitur de malo quod in nobis est, et extra nos esse non potest, et tale est malum culpæ, quod nonnisi intra nos, id est, in libero nostro arbitrio esse potest, cum addit, « et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo, » Loquitur de malo quod potest locum habere in rebus nostris, in liberis, in servis, in domo, in agris, in substantia reliqua, et tale est malum pœnæ. Sed existit non levis dubitatio de veritate hujus promissionis : nam David unus erat ex justis et confidentibus in Deo, et tamen ad eum accessit malum culpæ, adulterium, et homicidium; et flagellum, imo flagella multa appropinquaverunt tabernaculo ejus : sic enim ipse dicit in *Psalm.* LXXII : « Lavi inter innocentes manus meas, et fui flagellatus tota die ; » quod idem dici potest de Job, Tobia, Prophetis et Apostolis, et de ipso Christo, quod ad flagellum attinet : omnes enim flagellati sunt, imo « Deus ipse flagellat omnem filium quem recipit , » *ad Hebr.* cap. XII. Duæ sunt responsiones, quæ dari possunt ad hanc dubitationem. Prior est, hanc promissionem non pertinere ad hanc vitam, sed ad futuram, quando impletum erit illud : « Oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis; » tunc enim in tabernaculum cœleste ingressi, tutissimi erimus ab omni malo tam culpæ, quam pœnæ : nam ideo « confortavit Deus seras portarum cœlestis Jerusalem, » ut dicitur *Psalm.* CXLVII, « et posuit fines ejus pacem, » ut flagellum ad ipsam appropinquare non possit. Posterior solutio est, pertinere quidem hanc promissionem ad tempus hujus vitæ, sed sano modo esse intelligendam : nam non accedet malum culpæ ad electos justos, et in Deo confidentes; non quod peccare non possint, sed quia per divinam et singularem providentiam ipsum etiam peccatum ipsis cooperabitur in bonum : quoniam permittet Deus eos in peccatum labi, ut inde fiant humiliores et cautiores, et tanto magis accendantur in amorem Dei, quanto se agnoscent ejus gratiæ et misericordiæ magis debitores. Sic de S. Petro dicit B. Gregorius homil. 21 *in Evangelia*, quod idem de S. Apostolo Thoma, et S. Maria Magdalena, aliisque permultis dici potest. Flagellum vero, id est, malum pœnæ non appropinquabit tabernaculo ipsorum, quoniam ipsi habitantes per desiderium in cœlesti tabernaculo, et conversantes cum Apostolo Paulo per assiduam contemplationem in cœlo, mala ista temporalia vix sentient, et omnino contemnent : imo mala esse non reputabunt, sed bona, cum materiam patientiæ et segetem gloriæ illis præbeant; hoc certe sentiebat Apostolus, cum diceret : « Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra, » II *Corinth.* VII.

Duplex est malum, culpæ et pœnæ.

Mali culpæ Deus auctor non est.

11. QUONIAM ANGELIS SUIS MANDAVIT DE TE, UT CUSTODIANT TE IN OMNIBUS VIIS TUIS. Vers. 11.

Hunc versiculum et sequentem allegavit diabolus in disputatione cum Christo, *Matth.* cap. IV, sed perperam, quoniam Christus non eguit custodia angelorum, ut S. Thomas docet in I part. *Quæst.* CXIII, art. 4, ad 1 ; Christus enim ratione divinitatis custos est angelorum et hominum, « et omnia portat verbo virtutis suæ, » *ad Hebr.* I. Ratione animæ, beatus erat, ac per hoc custodia non egebat, quemadmodum neque nos egebimus, cum beati erimus. Denique ratione carnis, eguit quidem tempore mortalitatis suæ protectione aliqua, sed eam illi exhibebat Verbum divinum, cum quo hypostatice unita erat; sed his omissis, quoniam poterat homo justus dicere : Jam quidem securus sum nihil mihi mali eventurum, cum ero in cœlesti tabernaculo; sed audire cupio, quis me custodiet in via, ne forte errem a recto itinere, vel incidam in latrones, aut in foveam aliquam ruam; respondet Propheta : Ne timeas, quoniam « angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis. » Sed verba singula consideremus. « Quoniam, » hæc particula reddit rationem verborum sequentium, non præcedentium ; est enim sensus : Quoniam Deus mandavit angelis, ut custodiant te in via, ideo ipsi angeli in manibus te tollent, ne unquam offendas ad lapides pedem tuum. « Angelis ; » angeli sunt spiritus beati et principes nobilissimi, et eorum custodia tutissima est, quoniam potentissimi, sapien-

Christus non eguit custodia Angelorum.

Angeli sunt spiritus beati et

eorum custodia tutissima est.

tissimi, optimi sunt : ex quo admonemur quanti Deus faciat genus humanum, cui tam magnos principes attribuit quasi pædagogos. Sed cur dicit, *angelis*, et non potius *angelo?* quoniam habemus quidem singuli singulos angelos custodes proprios, ut colligitur ex verbis Domini, *Matth.* XVIII : « Angeli eorum semper vident faciem Patris mei; » et ex *Actis Apostol.* cap. XII : « Angelus ejus est; » tamen habemus etiam Angelos alios custodes communes, eos videlicet, qui præsunt civitatibus, aut regnis, de quibus vide Danielem, cap. X, et S. Basilium, lib. III *in Eunomium*. « Suis ; » hoc additur, quoniam sunt etiam angeli mali, de quibus dicitur *Apoc.* XII : « Et draco pugnabat, et angeli ejus; » Deus ergo mandavit angelis suis, ut te custodiant, non mandavit angelis alienis, qui non custodire, sed perdere tantum noverunt. Origenes, homil. 35 *in Lucam*, et ex eo loco Cassianus, *Coll.* XIII, docent Deum unicuique nostrum duos angelos attribuisse, unum bonum, qui nos protegendo custodiat; alterum malum, qui nos tentando exerceat. Sed falsa ista sententia est. « Deus enim intentator malorum est, » *Jacob.* I; et mali angeli non egent mandato Dei, ut nos tentent : satis enim per se ad hoc agendum prompti sunt. « Mandavit ; » hæc est præcipua causa, cur angeli diligentissime nos custodiant, quia videlicet Deus id eis mandavit; quamvis enim libenter id faciant, quia nos amant, et quia malos angelos oderunt, et quia cupiunt instaurari sedes cœlestis Jerusalem, et quia sciunt id esse gratissimum Regi suo Christo Domino : tamen nihil magis eos movet, quam præceptum Domini : intelligunt enim se esse ministros Dei, et Deum nihil magis requirere a ministris suis, quam promptam ac simplicem obedientiam. « De te ; » hoc significat, Deum quidem omnium hominum providentiam gerere, et omnibus ac singulis hominibus angelum custodem dedisse : tamen peculiari affectu prosequi homines justos, atque in se confidentes, et ideo peculiari studio mandavisse angelis suis de te, id est, de te homine justo, et confidente in auxilio ejus. « Ut custodiant te ; » hoc est quod Deus angelis bonis mandavit, ut custodiant justum ab hoste invisibili, id est, ab angelis malis, quandoquidem homo, qui carne circumdatus est, et nihil cernere potest, nisi quod oculis carnis manifestatur, impar est ad prælium cum dæmonibus, nisi a potentiore adjuvetur. « In omnibus viis tuis ; » non dicit « in via, » sed « in viis, » et « in omnibus viis, » quia multæ sunt viæ hominis, et in omnibus auxilio angeli custodis eget. Via est lex, juxta illud *Psalm.* CXVIII : « Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini; » et ibidem : « Viam mandatorum tuorum cucurri. » Via quoque est operatio, juxta illud *Proverb.* VIII : « Dominus possedit me in initio viarum suarum. » Denique vita præsens est quædam via, ut S. Basilius pulchre docet in explicatione Psalmi I. Via legis est multiplex, quia multæ sunt leges; via operationis est etiam multiplex, quia multæ sunt operationes ; via quoque vitæ est multiplex, quia multæ sunt partes vitæ, multæ ætates, multi status. In omnibus igitur istis viis egemus custodia, quoniam labi possumus in omni lege, in omni operatione, in omni ætate, et statu vitæ nostræ.

Deus non attribuit unicuique duos angelos, bonum et malum.

Via multas habet significationes.

12. IN MANIBUS PORTABUNT TE, NE FORTE OFFENDAS AD LAPIDEM PEDEM TUUM. Vers. 12.

Hic versiculus plenus est metaphoris, sed alioqui facillimus est. Itaque solum explicandum est quæ sint manus angelorum, qui lapides in via, qui pedes hominum. « Manus angelorum » sunt intellectus et voluntas, sive sapientia et potentia; nam intelligendo et volendo omnia faciunt. « Lapides in via » sunt omnia impedimenta quæ occurrunt in hac vita, sive temporalia, sive spiritualia : scandala, tentationes, persecutiones, et similia. « Pedes, » quibus ad lapides offendere solemus, sunt affectus humani : Pes tuus, inquit S. Bernardus *serm.* 13, affectio tua; et S. Augustinus in *Psalm.* XCIV : Pedes nostri, inquit, in hoc itinere affectus nostri sunt. Duo sunt autem principales affectus, quasi duo pedes, amor et timor; et quocumque homo operando, loquendo, desiderando pergit, vel amore movetur, vel timore : amore acquirendi aliquid boni, vel timore illud amittendi; sive amore cavendi malum, vel timore in illud incidendi. Tunc autem offendimus pedem ad lapidem, cum oblata occasione temporalis boni acquirendi, vel temporalis mali evadendi, labimur in peccatum, unde bonum æternum amittimus, et sempiternum supplicium incurrimus. Sed qui habitant in adjutorio Altissimi, ab angelo custode ita juvantur, ut vel occasio illa tollatur, id est, lapis ille de via removeatur; vel animus ita illustretur ad vera bona et vera mala internoscenda, ut pede, id est, affectu elevato a terra, occasio temporalis boni, quod sine peccato acquiri non potest, facile contemnatur, et malum temporale, quod sine peccato vitari non potest, patientissime toleretur.

Pedes nostri sunt duo nostri affectus, timor et amor.

13. SUPER ASPIDEM ET BASILISCUM AMBULABIS, ET CONCULCABIS LEONEM ET DRACONEM. Vers. 13.

Posteaquam Propheta locutus est de angelis bonis, qui justum in Deo confidentem custodiunt, adjungit de angelis malis, ac dicit eos justo confidenti non prævalituros, sed e contrario ab eo conculcandos et conterendos, juxta illud Apostoli, *Rom.* XVI : « Deus autem pacis conterat Satanam sub pedibus vestris velociter. » Vocat autem Satanam Propheta serpentem propter astutiam, et leonem propter ferociam : et quoniam multa sunt genera serpentium, vocat eum aspidem, basiliscum, et draconem, quoniam cum astutia, quæ omnibus serpentibus communis est, habet aspis conjunctam obstinationem, basiliscus crudelitatem, et draco potentiam, et vires maximas : quæ omnia diabolo mirifice conveniunt.

Diabolus dicitur serpens.

Neque solum hoc loco diabolus vocatur serpens et leo, sed etiam alibi sæpe : nam *Job.* XXVI, et *Isai.* XXVIII, *serpens* sive *anguis tortuosus* nominatur; *Apoc.* XII, dicitur *draco*; et cap. XX, *serpens antiquus*; I *Petr.* cap. V, *leo rugiens*; atque hæc videtur esse expositio litteralis, quam sequuntur SS. Patres Chrysostomus et Augustinus, et alii; tamen rejiciendæ non sunt aliæ tres expositiones, quæ ad hunc locum adferri solent. Una est Theodoreti et Euthymii, quod hoc loco promittatur subjectio verorum serpentum et leonum hominibus justis, atque in Deo confidentibus. Scimus enim Danieli non nocuisse leones, neque S. Paulo viperam, et in historiis SS. Patrum a S. Gregorio, Sulpitio, Palladio, aliisque bonis auctoribus descriptis, non rara sunt exempla subjectionis exhibitæ sanctis viris a leonibus, et serpentibus, aliisque sylvestribus feris. Altera est, per ista quatuor nomina intelligi quatuor persecutiones Ecclesiæ : persecutionem Judæorum, qui instar aspidum surdarum obstinatissimi sunt; persecutionem hæreticorum, qui per basiliscum designantur; persecutionem paganorum, qui leonibus comparari possunt; et persecutionem Antichristi, qui satis apte draco nominari potest. Hanc explicationem ex parte indicavit S. Augustinus. Tertia est S. Bernardi, et aliorum, qui per ista quatuor animalia quatuor vitia significari docent : per aspidem videlicet obstinationem, vel avaritiam; per basiliscum, invidentiam; per leonem, superbiam; per draconem, iracundiam. Sed vir justus, non suis viribus, sed auxilio Dei fretus, facile per charitatem super aspidem et basiliscum ambulabit, et per humilitatem conculcabit leonem et draconem.

Quatuor Ecclesiæ persecutiones.

Vers. 14. 14. QUONIAM IN ME SPERAVIT, LIBERABO EUM; PROTEGAM EUM, QUONIAM COGNOVIT NOMEN MEUM.

Quoniam « in ore duorum vel trium testium stat omne verbum, » ut dicitur *Deuter.* cap. XVII, Propheta sanctus tribus testimoniis probare voluit, quod initio promisit, eos omnes protegendos a Deo, qui vere confidunt in Deo. Primum testimonium fuit hominis justi, qui ex proprio experimento testimonium reddidit veritati, dicens : « Quoniam ipse liberavit me de laqueo venantium, » etc. Alterum testimonium fuit ipsius Prophetæ, qui ut Spiritus Sancti tuba, vel præco dixit : « Scapulis suis obumbrabit tibi, » etc. Testimonium tertium est ipsius Dei, qui in tribus ultimis versiculis confirmat omnia, quæ supra dicta sunt, et multa etiam addit : sunt enim in his tribus versiculis octo promissa Dei, quæ optimo ordine incipiunt a liberatione a malis, et procedunt usque ad exaltationem ad summum bonum. Et quidem quatuor pertinent ad hanc vitam : « Liberabo eum, protegam eum, exaudiam eum, cum ipso sum in tribulatione; » quatuor reliqua ad futuram : « Eripiam eum, glorificabo eum, longitudine dierum replebo eum, ostendam illi salutare meum. » Ait igitur : « Quoniam in me speravit, liberabo eum; » libertas, quæ hic promittitur, sive liberatio, potest intelligi generatim ab omnibus malis, et potest referri ad liberationes supra dictas per Angelos, per scutum, et per alias res, ut sensus sit : Non putet justus liberari se posse per scutum, vel per angelos sine me : illa enim sine me nihil possunt; sed ego liberabo eum per scutum, per angelos, et sæpe etiam per meipsum sine illis, quoniam in me, non in illis potissimum speravit. Cæterum, potest etiam altiore sensu significari hoc loco libertas a tyrannide vitiorum quæ est libertas propria hominum justorum, perfectorum, et præter cæteras omnes maxime expetenda, de qua Dominus dicit in Evangelio *Joan.* VIII : « Qui facit peccatum, servus est peccati; » et : « Si vos filius liberaverit, vere liberi eritis. » Hæc vero libertas non datur omnibus, sed sperantibus in Deo. « Quoniam, inquit, in me speravit, liberabo eum, » ubi vox hebræa חשק *adhærere, diligere, placere* significat : quare non quæcumque spes, sed ea fiducia, quæ oritur ex bona conscientia, et ex dilectione et filiali adhæsione nascitur, liberat hominem a tyrannide vitiorum; nam quemadmodum cupiditas ligat, et captivum facit ita charitas solvit, et liberum facit; et quo magis charitas crescit, eo magis cupiditas minuitur; et cum perfectissima erit charitas, et adhæsio ad summum bonum, tunc perfectissima erit libertas, quæ ab Apostolo dicitur « libertas gloriæ filiorum Dei, » epist. *ad Rom.* cap. VIII. Sequitur altera promissio : « Protegam eum, quoniam cognovit nomen meum. » Nam qui liberatur in hac vita a tyrannide vitiorum, non perfecte liberatur, sed eget protectione Dei, tum ut non iterum captivus ducatur ab hostibus, tum ut proficiat in acquisita libertate gratiæ, donec perveniat ad libertatem gloriæ; ideo Deus protectionem continuam pollicetur iis qui cognoverunt nomen ejus : dicitur enim cognoscere nomen Domini, qui ejus potentiam, et sapientiam, et bonitatem cognoscit, unde in spem et fiduciam firmissimam erigitur. Dicitur etiam cognoscere nomen Domini, qui ex intima familiaritate novit Deum ut pastorem, amicum et patrem : de qua notitia dicitur in Evangelio *Joan.* cap. X : « Ego sum pastor bonus, et cognosco oves meas, et cognoscunt me meæ; » et contra de aliis dicitur *Matth.* cap. XXV : « Non novi vos; » et II *Thess.* cap. I : « Dantes vindictam iis qui non noverunt Deum. » Ineffabilis omnino benignitas Dei est, qui non solum innotescere dignatus est ut Dominus, sed etiam ut amicus; quod miratur David, cum ait : « Quid est homo, quia innotuisti ei? » *Psalm.* CXLIII.

Cupiditas ligat charitas solvit et liberum facit.

15. CLAMABIT AD ME, ET EGO EXAUDIAM EUM; CUM IPSO SUM IN TRIBULATIONE, ERIPIAM EUM, ET GLORIFICABO EUM. Vers. 15.

In hoc versiculo quatuor alia promissa continentur. Primum est exauditio generalis, quæ soli

Deo, qui omnipotens est, convenire potest : quod autem hæc sit promissio generalis exaudiendi omnes preces confidentium in Deo, perspicuum est ex eo, quod nulla restrictio adhibetur, sed absolute dicitur : « Exaudiam eum. » Deinde alia loca Scripturæ confirmant hanc promissionem. *Deuter.* IV : « Non est alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest omnibus obsecrationibus nostris. » *Joan.* XV : « Quodcumque volueritis, et petetis, et fiet vobis. » *Marc.* cap. XI : « Omnia quæcumque orantes petitis, credite, quia accipietis, et evenient vobis. » I *Joan.* cap. III : « Fiduciam habemus ad Deum, et quidquid petierimus, accipiemus ab eo. » Quamvis autem conditiones nonnullæ requirantur, ut semper oratio exaudiatur, tamen præcipua est, quæ habetur hoc loco, cum dicitur : « Clamabit ad me ; » clamor enim significat vehementiam desiderii ex dilectione et fiducia procedentem. Sequuntur tria promissa : « Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum, et glorificabo eum ; » quæ promissa optime respondent tribus diebus totius anni celeberrimis : Feriæ sextæ, in qua Dominus in cruce pendens in maxima tribulatione fuit ; Sabbato, in quo erutus de omni tribulatione suaviter requievit, et diei Dominico, in quo resurgens ex mortuis gloriosissime triumphavit. Ejusmodi tres dies ad omnes justos et electos pertinent, omnes enim cum Christo tribulationes ferre debemus Feria sexta, id est in hac vita, quæ brevissima est, et pro uno die computatur ; deinde requiescere in sepulcris die sabbati ; denique resurgere die Dominica, et cum Christo in æternum glorificari. Ait igitur Dominus : « Cum ipso sum in tribulatione ; » qui enim clamabat, ante omnia donum patientiæ postulabat, quæ « necessaria est ut reportemus promissiones Dei, » *ad Hebr.* cap. XVIII. Dominus autem qui dixit : Exaudiam eum, primo loco promittit donum patientiæ, dicens : « Cum ipso sum in tribulatione, » in qua sententia singula verba suum pondus habent. Illud, *cum ipso,* significat Deum quidem esse cum rebus omnibus multis modis, sed speciali quodam modo, per internam consolationem et influxum ineffabilis dulcedinis, esse cum iis, qui tribulantur, quo modo mater ægrotanti filiolo majora signa benevolentiæ exhibet, quam cæteris filiis bene valentibus, et nos omnes membrum male affectum diligentius fovemus, quam cætera membra sana. Illud, *sum,* est verbum temporis præsentis, cum cætera omnia sint temporis futuri, *liberabo, protegam, exaudiam, eripiam, glorificabo, replebo, ostendam* : hoc autem significat tribulationem hujus vitæ esse momentaneam, quia de tempore præsenti nihil habemus, nisi momenta impartibilia : proinde proprie Apostolus dixit II *Corinth.* cap. IV, vers. 17, « quod in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. » Itaque misericordia Dei nostri facit ut tribulatio non nisi guttatim instilletur nobis, cum futura gloria sit quasi flumen inundans, juxta illud *Psalm.* XXXVI : « Torrente voluptatis tuæ potabis eos. » Illud, *in tribulatione,* significat Deum in hac vita donare quidem consolationes multas amicis suis, sive corporales, sive spirituales, sed non sine admixtione tribulationis. S. Basilius, homil. 5 *in Hexaemeron,* scribit in statu innocentiæ nasci solitas in campis rosas sine spinis, sed post peccatum inventas quidem fuisse spinas sine rosis, sed non rosas sine spinis, ut impleretur illud *Genes.* III : « Spinas et tribulos germinabit tibi. » Sed quidquid sit de veritate historiæ, moralis significatio verissima est : nam tribulationes sine consolationibus aliqui habent, præsertim ex impiis ; sed consolationes sine tribulatione in hac vita nulli habent : neque impii, neque pii ; sed hoc est discrimen inter pios et impios, quod pii cum tribulationibus veras et solidas a Spiritu Sancto consolationes habent, impii cum consolationibus brevibus et apparentibus magis, quam veris, veras et solidas tribulationes habent. « Fructus spiritus est charitas et gaudium, » ex Apostolo epist. *ad Galat.* VI ; qui autem spiritum non habent, quomodo fructum ejus habere possunt ? Sequitur, « eripiam eum ; » quæ promissio proprie spectat ad vitam futuram ; justi enim in morte liberantur ab omni tribulatione præsenti et futura ; sic enim scribit S. Joannes *Apocal.* cap. XIV : « Beati mortui, qui in Domino moriuntur, amodo jam dicit spiritus, ut requiescant a laboribus suis ; » et *Apocal.* XXI : « Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, et mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra. » Impii vero videntur quidem eripi per mortem a tribulationibus hujus vitæ, sed non vere eripiuntur a tribulatione, sed transeunt de tribulatione temporaria ad æternam : quomodo, non dicuntur proprie de carcere liberari, qui educuntur de carcere ad patibulum. Aliquando tamen sancti viri etiam in hac vita eripiuntur ab aliqua tribulatione, ut contigit patriarchæ Joseph, Job, David, Tobiæ, Danieli, tribus pueris, Susannæ, et aliis : sed illa modica et temporalis liberatio fuit. Restat quarta promissio : « Et glorificabo eum, » quæ interdum in hac vita utcumque adimpletur ; sanctus enim Job post gravissimam tribulationem non solum ab illa ereptus et liberatus fuit, sed etiam valde glorificatus, quod idem legimus de patriarcha Joseph, et de rege David. Cæterum vera glorificatio ad aliam vitam sine dubio pertinet : « Tunc enim justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum, » *Matth.* cap. XIII. « Et sedebunt super sedes judicantes mundum universum, » *Matth.* cap. XIX et I *Cor.* cap. VI ; de quorum gloria Propheta canit *Psalm.* CXXXVIII : « Mihi autem nimis confortatus est principatus eorum. » Et Apostolus concinit *ad Rom.* cap. VIII : « Non sunt

Tres dies totius anni celeberrimi.

condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. »

Vers. 16. 16. Longitudine dierum replebo eum, et ostendam illi salutare meum.

Summum bonum est æterna felicitas. Hæc sunt duo postrema beneficia, quæ promittuntur iis, qui habitant in adjutorio Altissimi; et continent explicationem beneficii sexti, in quo dictum est, « glorificabo eum; » gloria enim sanctorum nascetur ex adeptione summi boni : summum vero bonum est æterna felicitas; nam felicitas sine æternitate est felicitas misera, et æternitas sine felicitate est æterna miseria. Primum ergo describitur in hoc versiculo vera æternitas, cum dicitur : « Longitudine dierum replebo eum; » deinde vera felicitas, cum additur : « Et ostendam illi salutare meum. » Per *longitudinem dierum* intelligitur diuturnitas temporis, sed tanta, ut plane repleat desiderium humanum; hoc enim promittit, qui dicit: « longitudine dierum replebo eum; » quia vero non potest repleri desiderium humanum, nisi æterna duratione, ideo per hanc longitudinem dierum significatur æterna duratio. Utitur autem Scriptura ejusmodi verbis in designanda æternitate, quia nobis loquitur, qui non novimus aliam longam durationem, nisi in diebus multis, aut longis; alioqui enim in vera æternitate non erit successio dierum, sed una dies semper manens, vel potius unum momentum, semper durans absque ulla mutatione, aut vicissitudine. At, inquies, vicissitudo temporum mirifice delectat, et videmus homines variis oblectationibus fallere tædium longitudinis dierum in æstate, et longitudinis noctium in hyeme. Respondeo, id accidere, quia tempora hujus vitæ sunt omnia variis incommodis plena, et ideo semper anhelamus ad futura : sed quando veniet illa dies, qua nulla exspectari poterit melior, votum omnium erit, ut illa semper duret. « Et ostendam illi salutare meum; » si per salutare intelligamus salutem, sensus erit : Ostendam illi salutem meam, id est, efficiam ut vir justus non amplius ex fide vivat, credendo quod non videt; sed plane videat, et sentiat, atque experimento proprio cognoscat salutem, quæ ex me est : est autem salus hæc, quæ nobis promittitur, ipsa Dei visio, quæ perfecta et perpetua sanitas totius hominis erit : tunc enim sanabitur mens ab omni

Visio Dei perfecta sanitas totius hominis.

errore et ignorantia, cum ad summam sapientiam perveniet, quæ in visione supremæ atque altissimæ causæ posita est. Ex illa sapientia nascetur in voluntate amor erga summum bonum ardentissimus et stabilis, unde perfecte sanabitur affectus ab omni mala cupiditate. Redundabit autem hæc sanitas in partem inferiorem, quæ superiori sine ulla resistentia vel rebellione subjicietur, et in ipsum corpus, quod immortale, impassibile, formosissimum, et sole fulgentius resurget. Quod si per *salutare* intelligatur Salvator, ut S. Augustinus magis probat, tunc sensus erit : « Ostendam illi salutare meum, » id est, Salvatorem, quem ego misi, et faciam ut vir justus oculis mentis cernat eum, qua Deus est, et oculis corporis cernat eumdem, qua homo est : quam ostensionem suæ divinitatis promisit Christus *Joan.* xiv : cum ait : « Qui diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum. » Hæc autem manifestatio divinitatis, ipsa est vita æterna, et summum bonum et salus, sive sanitas perfecta totius hominis. Quare sententia hujus loci in idem recidit, sive per *salutare* intelligamus salutem, sive Salvatorem. Sed libet in fine hujus Psalmi admirari cæcitatem generis humani : nam cum omnes cupiant felicitatem æternam, neque possint eam non vehementer optare : tamen pro temporali et parva prosperitate, sive in divitiis acquirendis, vel cumulandis; sive in honoribus et dignitatibus adipiscendis, vel conservandis; sive in delectationibus carnis ac sensuum undecumque captandis, nihil non faciunt, currunt, discurrunt, vigilant, laborant, sudant, ingenium acuunt, linguam expoliunt, animum intendunt : et pro vera, et solida, et sempiterna felicitate, pro veris divitiis, pro summis honoribus, pro ineffabili jucunditate, quæ parata sunt diligentibus Deum, ita pigri sunt, ut pro his vix digitum movere dignentur. Horror est omnino cogitare, hominem ratione et intelligentia præditum, iis rebus consectandis toto vitæ suæ tempore occupari, quibus sæpe aditum ad æterna et summa bona sibi ipse præcludit. Orandus est Deus, ut qui promittere dignatus est tam ingentia bona, idem spiritum bonum nobis infundat, et illuminatos oculos cordis habere nos faciat, ut sciamus, « quæ sit spes vocationis ejus, et divitiæ gloriæ hæreditatis ejus in sanctis, » ut Apostolus admonet *Ephes.* i.

Manifestatio divinitatis vita æterna est.

PSALMUS XCII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Psalmus Cantici, in die sabbati.*	V. s. h. — *Psalmus Cantici, in die sabbati.*
2. Bonum est confiteri Domino, et psallere nomini tuo, Altissime :	Bonum est confiteri Domino, et psallere nomini tuo, Altissime :
3. Ad annuntiandum mane misericordiam tuam, et veritatem tuam per noctem :	Ad annuntiandum mane misericordiam tuam, et fidem tuam in nocte :

4. In decachordo, psalterio cum cantico in cithara.

5. Quia delectasti me, Domine, in factura tua : et in operibus manuum tuarum exultabo.

6. Quam magnificata sunt opera tua, Domine! nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ.

7. Vir insipiens non cognoscet, et stultus non intelliget hæc.

8. Cum exorti fuerint peccatores sicut fœnum; et apparuerint omnes, qui operantur iniquitatem :

Ut intereant in sæculum sæculi.

9. Tu autem Altissimus in æternum, Domine.

10. Quoniam ecce inimici tui, Domine, quoniam ecce inimici tui peribunt : et dispergentur omnes qui operantur iniquitatem.

11. Et exaltabitur sicut unicornis cornu meum : et senectus mea in misericordia uberi.

12. Et despexit oculus meus inimicos meos, et in insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea.

13. Justus ut palma florebit : sicut cedrus Libani multiplicabitur.

14. Plantati in domo Domini, in atriis domus Dei nostri florebunt.

15. Adhuc multiplicabuntur in senecta uberi : et bene patientes erunt, 16. ut annuntient :

Quoniam rectus Dominus Deus noster, et non est iniquitas in eo.

In decachordo et in psalterio, in cantico [*h. carmine*] in cithara.

Quoniam lætificasti me, Domine, in opere tuo : in facturis manuum tuarum laudabo.

Quam magnificata sunt opera tua, Domine! satis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ.

Vir insipiens non cognoscet, et stultus non intelliget istud.

Germinaverunt impii quasi fœnum, et floruerunt omnes qui operantur iniquitatem, ut conterantur usque in sempiternum.

Tu autem excelsus : in æternum [*h. sæculum*], Domine.

Ecce [al. add. *enim*] inimici tui, Domine, ecce inimici tui peribunt, et dissipabuntur [*h. dividentur*] omnes qui operantur iniquitatem.

Et exaltabitur quasi monocerotis cornu meum, et senectus mea in oleo ubere.

Et respiciet oculus meus insidiantes mihi, de his qui consurgunt adversum me malignantibus audiet auris mea.

Justus ut palma florebit, ut cedrus Libano multiplicabitur.

Transplantati in domo Domini : in atriis Dei nostri germinabunt.

Adhuc fructificabunt in senectute : pingues et frondentes erunt :

Annuntiantes quia rectus Dominus : fortitudo mea, et non est iniquitas in eo.

Argumentum. — « Habebant teste Talmude singuli septimanæ dies destinatos suos Psalmos. Temporis et occasionis indicium nullum. Strophæ tres, quarum prima dimidio brevior reliquis continet exordium; vers. 2-4, par est celebrari Jovam; 5-10, qui impios perdit; 11-16, pios fortunat. » Maurer.

1. Carmen, canticum in diem Sabbathi.

2. Bonum (decens) est celebrare Jovam,
et canere nomini tuo, Altissime;
3. Notam facere mane gratiam tuam,
et fidem tuam noctibus :
4. In decachordo atque in nablio (lyra),
modo grandiori cum cithara.

5. Nam lætitia afficis me, Jova, facinoribus tuis,
de operibus manuum tuarum jubilo.
6. Quam magna sunt opera tua, Jova!
Nimis (valde) abstrusa sunt consilia tua.

7. Homo stupidus non scit *ea*,
et stultus non intelligit hæc.
8. Cum germinant improbi instar herbæ,
et florent omnes malefici,
florent, ut deleantur in perpetuum.
9. At tu excelsus (propr. *altitudo*) *es* in sempiternum, Jova.
10. Nam ecce, hostes tui, Jova,
nam ecce, hostes tui pereunt,
disperguntur (evanescunt) omnes malefici.

11. Et effers instar bubali cornu meum,
perfusus sum oleo viridi (recente).
12. Et conspicit *cum voluptate* oculus meus hostes meos,
insurgentes in me, improbos (apposit.), devictos audit auris mea.
13. Justus ut palma germinat,
ut cedrus in Libano crescit.
14. Plantati in domo Jovæ,
in atriis Dei nostri germinant (virent).
15. Adhuc sobolescunt in senectute,
succosi et virides sunt:
16. Ut annuntient, rectum esse Jovam,
Jovam, inquam, petram meam, nec pravitatem in esse eo.

NOTÆ

Vers. 4. *Modo grandiori*, solemniter. Alii, *ad fidium cantum*. — Vers. 6. Vel, *quam valde abstrusa*, etc. — Vers. 11. Quasi oleo recenti delibutus, ita recreor et exhilaror. Inde petita videtur similitudo, quod diebus festis et lætis oleo capita ungere olim solebant. Alexandrinus legit *bilthi*, a *balah*, *veterascere*; et pro ἐλαίῳ Vulgatus legit ἐλέῳ, *misericordia*. Sed nostrum *ballothi* refertur ad *balal*, *miscuit*, *confudit* : hinc *balbel*, pro *balbel*, *confusio*. — Vers. 15. Τὸ *bene patientes* Vulgati, i. e. valentes, robusti, εὐπαθοῦντες, ut Alexandr.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XCI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus Cantici in die Sabbati.

Hic titulus habetur in omnibus codicibus hebraicis, græcis et latinis, et continet argumentum Psalmi : est enim compositus Psalmus, ut cantetur in die Sabbati, ad erudiendum populum, ut discat die Sabbati vacare laudibus Dei, præsertim ob creationem et gubernationem mundi. Errant Judæi, qui otium Sabbati sibi datum esse existimant ad vacandum conviviis et deambulationi; et Judæos imitantur Christiani, quando ignorantes Sabbatum cordis, in sola abstinentia ab operibus et labore manuum sanctificationem festorum constituunt : hæc enim oportet facere, et alia graviora non omittere, hoc est, sanctificandi sunt dies festi abstinendo ab operibus servilibus; sed otium illud ponendum est in considerandis operibus Dei, ex qua consideratione accenditur amor divinus, et fit in corde quies, et tranquillitas ineffabilis, quæ dicitur *Sabbatum cordis*, Sabbatum vere delicatum et sanctum.

Quomodo sanctificandi sunt dies festi?

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. Bonum est confiteri Domino, et psallere nomini tuo, Altissime.

Hæc est exhortatio ad laudandum Deum et psalterio et voce : « Bonum, inquit, est confiteri Domino, » id est, justum, utile, delectabile et honorificum est confiteri Domino confessionem laudis : justum, quia debitum; utile, quia meri-

torium; delectabile, quia dulce est amanti laudare dilectum; honorificum, quia munus est quasi proprium cœlestium potestatum. « Et psallere nomini tuo, Altissime, » id est, non solum bonum est confiteri corde et lingua, sed etiam in instrumentis musicis, quale in primis psalterium est, laudes personare nomini tuo, id est, gloriæ tuæ, o Altissime.

Vers. 2. 2. Ad annuntiandum mane misericordiam tuam, et veritatem tuam per noctem.

Hæc est materia confessionis, de qua dictum est, « bonum est confiteri. » Bonum igitur est confiteri, « ad annuntiandum mane misericordiam tuam, » id est, ut annuntietur et prædicetur omnibus misericordia tua, qua mundum creasti, et veritas, sive justitia, qua mundum gubernas : et quoniam opus misericordiæ manifestum est, annuntiatur per diem : quis enim ignorat cœlum et terram, et quidquid in eis est, a Deo fuisse condita ex misericordia et bonitate, non ex necessitate, vel debito? Quia vero opus justitiæ occultum est, cum arcano Dei judicio sæpe justi affligantur, et iniqui exaltentur, ideo hoc opus annuntiatur « per noctem, » in obscuro fidei, non in luce cognitionis. Item annuntiatur mane misericordia, et per noctem justitia, ut homines in luce prosperitatis gratias agant misericordiæ Dei, et in tenebris tribulationis gratias agant justitiæ Dei; nam, ut S. Augustinus hoc loco docet, non minus pater amat filios, quando minatur, quam quando blanditur; nec minus grati esse debemus Deo disciplinam correptionis danti tempore tribulationis, quam beneficia conferenti tempore prosperitatis. Quare imitari debemus hunc eumdem Prophetam, qui alibi canit : « Benedicam Dominum in omni tempore : semper laus ejus in ore meo, » Ps. xxxiii.

Non minus pater amat filios quando minatur, quam quando blanditur.

Vers. 3. 3. In decachordo psalterio, cum cantico in cithara.

Explicuit materiam confessionis, de qua dictum erat : « Bonum est confiteri Domino; » nunc explicat quod adjunxit, « et psallere nomini tuo, » dicit enim psallendum esse in psalterio et cithara, sed non sine dulci cantico vocis humanæ. In hebræo videtur distingui decachordum a psalterio; sic enim vertit S. Hieronymus, *in decachordo et in psalterio*, et vere habetur distinctio in codice hebraico; sed tamen constat psalterium fuisse instrumentum decem chordarum; sic enim legimus in *Psalm.* cxxxiv : « Confitemini in cithara, in psalterio decem chordarum psallite illi; » et in *Psalm.* cxliii : « In psalterio decachordo psallam tibi; » et concordat textus hebraicus cum græco et latino : quare hoc loco, ibi dicitur in hebræo, *in decachordo, et in psalterio*; vel abundant illæ particulæ, *et, in*, et eas Septuaginta in suis libris non invenerunt; vel certe significant non distinctionem, sed explicationem, ac si dictum esset : « In decachordo, in psalterio, » inquam; sed res non est magni momenti. Quid spiritualiter significet psalterium et cithara, diximus in explicatione Psalmi xxxii, vers. 2.

4. Quia delectasti me, Domine, in factura tua; et in operibus manuum tuarum exultabo. Vers. 4.

Incipit nunc prædicare opus creationis, quod ad misericordiam pertinet. Contemplatus, inquit, pulchritudinem, varietatem, excellentiam, virtutes, utilitates facturæ tuæ, cœli, terræ, aquarum, siderum, animalium, plantarum, admirabilem animo voluptatem percepi : sed in his omnibus non ipsa factura tua me delectavit, quoniam non substiti in eo, sed « tu me delectasti in factura tua; » ex ea enim ascendit animus ad infinitam pulchritudinem tuam considerandam, et in amorem tantæ pulchritudinis raptus cœpi vehementius admirari et delectari, ac propter ea jugiter « exultabo, » et exultans « laudabo te in operibus tuis. » Nota diligenter non dixisse Prophetam : Delectavit me factura tua; sed « delectasti me in factura tua; » quando enim sistimus in delectatione creaturarum, fiunt creaturæ muscipulæ pedibus insipientium, quomodo facta est Bethsabeæ pulchritudo muscipula pedibus ejusdem Prophetæ, quando eam videns in ea delectari voluit. Nota præterea, pro voce *exaltabo*, in hebræo esse ארנן, quod significat *exclamabo*; quare *exultabo* exponendum est, præ lætitia et admiratione exultans cantabo laudes tuas magna voce cordis et corporis.

5. Quam magnificata sunt opera tua, Domine! Nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ. Vers 5.

Quia dixerat se valde delectatum esse in operibus Domini, ne quis existimaret eum plane comprehendisse, ac penitus inspexisse, omnem excellentiam operum Domini, addit opera Domini majora, et sapientiam, per quam facta sunt, profundiorem esse, quam ut ad eorum perfectam cognitionem pervenire in hac vita possimus. « Quam magnificata, inquit, sunt opera tua, Domine! » id est, admiror magnitudinem et excellentiam operum tuorum : non comprehendo animo, vel cogitatione tantam magnitudinem; vere enim dixit Ecclesiasticus cap. i : « Arenam maris, et pluviæ guttas, et dies sæculi quis dinumeravit? Altitudinem cœli, et latitudinem terræ, et profundum abyssi quis dimensus est? » Sed hæc licet magna sint valde, tamen sine comparatione major est sapientia opificis, de qua subjungit Ecclesiasticus : « Sapientiam Dei præcedentem omnia, quis investigavit? » Et David in hoc loco, « nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ, » id est, sapientissimæ illæ cogitationes, quibus adinvenisti res tam mirabiles et tam perfectas, quibus nihil addi, vel detrahi potest, tam sunt occultæ, ut omnem intelligentiam superent. Ac, ut in rebus minimis et vulgaribus exemplum ponamus : quis capiat quo-

modo in exiguo semine lateat tanta proceritas arboris, varietas ramorum, viriditas frondium, decor florum, utilitas fructuum, et ipsum etiam semen ad speciem propagandam ? Quis comprehendat qua arte Dominus in minimis animalculis inseruerit vitam, et sensum et motum ; et præterea in formicis prudentiam, astutiam in araneis, in culicibus et pulicibus tantam vim fodiendi instrumento tam fragili.

Vers. 6. 6. VIR INSIPIENS NON COGNOSCET, ET STULTUS NON INTELLIGET HÆC.

Concludit hanc partem Psalmi, quæ ad creationem rerum pertinet, affirmans non esse hominum insipientium, sed sapientium, cognoscere, quam sint magna et inscrutabilia opera Domini. Stulti enim non cogitant in rebus creatis nisi voluptatem, vel utilitatem, quam ex illis capiunt : quod illis commune est cum jumentis insipientibus, quæ neque intelligentiam habent, neque ignorantiam suam norunt. Sapientes autem tametsi non assequuntur magnitudinem operum Dei, tamen intelligunt eam se assequi non posse, et ignorantiam suam intelligunt ; et quo perfectius ignorantiam suam intelligunt, eo magis admirantur opera Dei, et ad veram sapientiam propinquant. « Vir, inquit, insipiens non cognoscet, » quam videlicet magnificata sint opera Domini ; « et stultus non intelliget, » quam profundæ factæ sint cogitationes ejus : hæc enim docta ignorantia sapientium tantum est.

Vers. 7. 7. CUM EXORTI FUERINT PECCATORES SICUT FŒNUM : ET APPARUERINT OMNES QUI OPERANTUR INIQUITATEM.

Transit nunc Propheta ad opus gubernationis et providentiæ divinæ, in qua præcipue justitia sive veritas elucet. In hoc autem summa providentiæ consistit, quod impii ad tempus florere permittuntur, ut æterna ariditate damnentur : justi contra ad tempus ariditate mulctantur, ut in æternum floreant. « Cum exorti fuerint peccatores sicut fœnum, » id est, cum repente et in magna copia germinaverint, et creverint peccatores, ut solet fœnum, quod statim et multum crescit. « Et apparuerint omnes, qui operantur iniquitatem, » id est, cum non solum germinaverint, sed etiam floruerint, ut sonat vox hebraica ויציצו, et valde conspicui apparuerint, in sublimitate videlicet positi, et in divitiis abundantes.

Vers. 8 8. UT INTEREANT IN SÆCULUM SÆCULI, TU AUTEM ALTISSIMUS IN ÆTERNUM, DOMINE.

Pendet sententia versiculi superioris ab hoc versiculo, et subintelligitur aliquid, ut, hoc fiet, vel hoc divina providentia permittet, « ut intereant in sæculum sæculi, » id est, ideo dabit iniquis Deus prosperitatem temporalem, ut remunerentur aliqua bona opera eorum : et propter scelera sua juste puniantur morte sempiterna. « Tu autem Altissimus in æternum, Domine, » id est, tu Domine, valde dissimilis es iniquis, quoniam illi ad breve tempus emergunt ad aliquam altitudinem, tu autem in æternum altissimus es.

Vers. 9. 9. QUONIAM ECCE INIMICI TUI, DOMINE, QUONIAM ECCE INIMICI TUI PERIBUNT, ET DISPERGENTUR OMNES, QUI OPERANTUR INIQUITATEM.

Probat iniquos ad tempus solum, idque breve prosperandos : « Ecce, inquit, inimici tui, ecce, inquam, inimici tui peribunt. » Illud, *ecce*, significat repentinam mutationem, quasi dicat : Qui virebant et florebant, subito peribunt. Illa vero repetitio : *Ecce inimici tui, ecce inimici tui*, auget exsecrationem, quemadmodum e contrario illud *Psalm.* CXXV : « O Domine, ego servus tuus, ego servus tuus, et filius ancillæ tuæ, » auget pietatis affectum. Vere enim valde exsecrandus est, qui ut amicus sit hujus mundi, non timet inimicus Dei constitui ; sic enim scribit S. Jacobus in IV cap. epistolæ suæ : « Quicumque voluerit amicus esse sæculi hujus, inimicus Dei constituitur. »

Quanta perversitas propter amicitiam rei creatæ perdere amicitiam Creatoris.

Quanta autem perversitas est propter amicitiam rei creatæ contemnere amicitiam Creatoris ! « Et dispergentur omnes qui operantur iniquitatem. » Hæc posterior pars versiculi est repetitio et declaratio prioris. Quos enim vocavit inimicos Dei, nunc vocat operantes iniquitatem : et quos dixit perituros, nunc dicit dispergendos : nam hoc ipso fiunt homines inimici Dei, quod contrarii esse incipiunt voluntati ejus, quæ nobis per legem divinam declarata est. Illi autem contrarii sunt legi Dei, qui operantur iniquitatem. Lex enim Dei rectissima est, et rectitudinis regula : iniquitas autem curvitas est, et recessus a regula. Porro dispergendi dicuntur impii ad similitudinem aridi fœni, cui paulo ante comparati sunt. Sicut enim fœnum aridum a vento raptatur et dispergitur, ut non amplius compareat : sic impii ubi modicum creverint et floruerint, volente Deo exciduntur, et de terra tolluntur, ut etiam memoria eorum pereat.

Vers. 10. 10. ET EXALTABITUR SICUT UNICORNIS CORNU MEUM, ET SENECTUS MEA IN MISERICORDIA UBERI.

Opponit nunc justos impiis, atque ostendit eos tandem a divina providentia et justitia vere exaltandos : loquitur autem in persona sua, bene sperans de se, quod videlicet sit ipse unus de numero justorum. « Et exaltabitur sicut unicornis cornu meum, » id est, cornu meum, potentia videlicet et gloria, ac felicitas mea crescet in altum, non sicut fragile fœnum, sed ut cornu unicornis : unicornis enim animal est gerens in fronte cornu unicum, sed excelsum, et robustum valde. « Et senectus mea in misericordia uberi, » id est, non solum potentia mea, et gloria, ac felicitas magna erit, sed etiam diuturna et constans usque ad ultimam senectutem, nam et senectus mea erit in abundanti misericordia apud Deum. S. Augustinus mystice per senectam intelligit vitam futuri

sæculi, quæ erit post hanc vitam temporalem, sicut senectus est post juventutem. Vere enim vita futura sanctorum erit in misericordia uberi tollente omnem ab eis miseriam ; et erit similis senectuti ob maturitatem judicii, et vacuitatem passionum ; et habebit caput ab omni parte candidum, ubi ne unus quidem capillus niger, id est, nulla cogitatio, nulla cupiditas, nulla voluntas tetra inveniri poterit. In hebræo pro *misericordia*, habetur שמן, *oleo : et senectus mea in oleo uberi*. In græco quoque legitur, ἐν ἐλαίῳ, id est, *in oleo*. Sed noster Interpres videtur legisse, ἐν ἐλέῳ, *in misericordia*. Dicitur autem senectus *in oleo uberi*, quando abundat humore, qui facit eam esse diuturnam : quia vero per oleum misericordia intelligitur, recte Interpres vertit, *in misericordia uberi*, etiamsi forte legerit, *in oleo*.

Vers. 11. 11. Et despexit oculus meus inimicos meos, et in insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea.

Adjungit justus ad felicitatem suam, quod non timebit amplius inimicos suos. « Et despexit oculus meus inimicos meos, » id est, vidi et contempsi præsentes inimicos, quoniam divina providentia fecit ut mihi nocere non possent. « Et in insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea, » id est, et quantum ad inimicos absentes, qui maligni cum sint, in me insurgere cogitant, « audiet auris mea » nuntium interitus eorum. In hebræo pro *despexit*, est ותבט *respexit;* sed idem est sensus : significatur enim eo verbo, quod justus aspexit libere, et sine timore inimicos suos. Qui enim timent vim inimicorum, non audent eos aspicere, sed oculos demittunt et fugiunt; qui vero eos contemnit, libere illos intuetur : et eodem modo posset exponi quod sequitur, videlicet, quod justus sine timore audiet aggressionem malignantium in se futuram, quoniam non dubitat de victoria.

Vers. 12. 12. Justus ut palma florebit, sicut cedrus Libani multiplicabitur.

Quod de se Propheta dixerat, transfert nunc ad alios justos, quos eleganti similitudine comparat palmæ et cedro, ut opponat iniquis quos comparaverat fœno. Nam fœnum mane floret, vespere arescit, et nullo negotio secatur a messoribus, vel a vento dispergitur, et ad nihil utile est, nisi ad ignem; palma vero stabilis est, et longo tempore florens, et fructus conservat. Sicut etiam cedrus Libani celsissima et robustissima est, et ex ea ornantur palatia et laquearia regum : sic impii brevissimo tempore virent et florent, et paulo post in clibanum gehennæ mittuntur. Justi vero instar palmæ in æternum virebunt et efflorescent, et fructus dulcissimos adferent : nec facile succumbent oneribus, sed virtute omnia superabunt : nec non ut « cedri Libani multiplicabuntur, » id est, augebuntur, et crescent in maximam altitudinem; multiplicatis ramis bonorum operum, et firmissimis radicibus perseverantiæ innixi, nullo tentationum vento dejicientur; et tandem utiles erunt instar ligni cedrini ad ornanda laquearia Regis regum in cœlesti Jerusalem.

13. Plantati in domo Domini, in atriis domus Dei nostri florebunt. Vers. 13

Reddit rationem cur justi instar palmarum et cedrorum sint futuri : quoniam non in campis sylvæ, aut desertis montibus, sed in domo Domini plantati erunt, et in atriis Dei nostri florebunt, id est, in Ecclesia Dei per rectam fidem plantati, et aquis sacramentorum et verbi Dei rigati, in charitate fundati et radicati, flores honestatis et fructus bonorum operum parient. Siquidem extra Ecclesiam, et sine fundamento fidei omnis plantatio eradicabitur, quippe quam non plantavit Pater cœlestis. Extra Ecclesiam omnis plantatio eradicabitur.

14. Adhuc multiplicabuntur in senecta uberi, et bene patientes erunt, ut annuntient. Vers. 14.

Quod de se paulo ante dixerat Propheta, quod habiturus esset senectam in « misericordia uberi, » idem nunc dicit de aliis justis, quod non solum sint prosperandi in juventute et ætate matura, sed etiam senectutem bonam et diuturnam habituri sunt. « Adhuc, inquit, multiplicabitur in senectute uberi, » id est, præterea justi multiplicabuntur in diebus vitæ hujus temporalis, id est, multiplicabuntur dies vitæ suæ, usque ad senectutem pinguem humore vitali, id est, viridem senectam; « et bene patientes erunt, » id est, in ipsa quoque senectute facile patientes erunt laborum, ob firmam corporis constitutionem. Illud, *uberi*, S. Hieronymus cum Hebræis jungit cum sequentibus, sic legens : *Fructificabunt in senectute, pingues et frondentes erunt*. Sed vox דשנים, quæ significat *pingues*, potest etiam recte conjungi cum superioribus, ut Septuaginta voluerunt, ut hæc sit translatio ad verbum : *Multiplicabuntur pingues in senecta*, id est, conservantes pinguedinem vitalis humoris in ipsa senectute, quod est idem cum nostra lectione : *Multiplicabuntur in senecta uberi*. Illud autem, *bene patientes*, S. Hieronymus vertit, *frondentes;* et vere vox hebraica רעננים significat proprie *virentes* et *florentes*, ac per hoc etiam *frondentes;* sed Septuaginta Interpretes explicaverunt metaphoram, et verterunt, εὐπαθοῦντες, quod significat *homines bene affectos;* Interpres vero latinus vertit, *bene patientes*, quia magis respexit ad significationem vocis, quam ad proprietatem sermonis : sed sensus semper est idem. Illud, *annuntiet*, pertinet ad versiculum sequentem.

15. Quoniam rectus Dominus Deus noster, et non est iniquitas in eo. Vers. 15.

Hæc omnia, inquit, evenient justis, ut annuntient, et notum faciant omnibus, aut verbo, aut

exemplo suo, quod «Dominus Deus noster» et justus et « rectus » est, « et nulla in eo iniquitas, » quoniam etiamsi ad tempus impios prosperari sinit: tamen suo tempore justitiæ suæ judicia exercet, remunerando justos et puniendo iniquos.

PSALMUS XCIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Laus Cantici ipsi David, in die ante sabbatum, quando fundata est terra.*	V. S. H.
1. Dominus regnavit, decorem indutus est : indutus est Dominus fortitudinem, et præcinxit se.	Dominus regnavit, gloria indutus est : Indutus est Dominus fortitudine, et accinctus est : insuper appendit orbem qui non commovebitur.
Etenim firmavit orbem terræ, qui non commovebitur.	
2. Parata sedes tua ex tunc : a sæculo tu es.	Firmum solium tuum ex tunc, a [al. *ab æterno*] sæculo tu es.
3. Elevaverunt flumina, Domine : elevaverunt flumina vocem suam.	Levaverunt flumina, Domine, levaverunt flumina vocem suam [al. *voces tuas*] :
Elevaverunt flumina fluctus suos, 4. a vocibus aquarum multarum.	Levaverunt flumina gurgites suos : a vocibus aquarum multarum.
Mirabiles elationes maris : mirabilis in altis Dominus.	Grandes fructus maris : grandis in excelso Dominus.
5. Testimonia tua credibilia facta sunt nimis : domum tuam decet sanctitudo, Domine, in longitudinem dierum.	Testimonia tua fidelia facta sunt nimis, domum tuam decet sanctitas, Domine, in longitudine dierum.

Argumentum.— Argumentum, stropharum impatiens, hoc est : Jovæ totius terræ regis augustissimi, potentissimi, sempiterni, gloriosi, sancti, sancte habendum est templum.

1. Dominus regnat, majestate est indutus;
indutus est Jova *majestate,* fortitudine cinctus;
etiam stabilis est terra, non titubat.
2. Statuitur thronus tuus inde ab omni tempore,
ab æternitate tu es.
3. Tollunt flumina, o Jova,
tollunt flumina vocem suam,
tollunt flumina fragorem suum.
4. Præ vocibus aquarum magnarum,
amplarum, fluctuum maris,
amplus in alto Jova est.
5. Effata tua sunt vera valde;
domui tuæ decet sanctitas,
Jova, in longitudinem dierum (semper).

NOTÆ.

Vers. 1. Maurer secundum membrum vertit, *indutus est* potentia, *potentia cinctus*: repetitur *labesh,* ait, ut simul ad aliud quid ascendatur, ad *oz,* inquam. — Vers. 2. *Inde ab omni tempore,* propr. *ex tunc*; quia vero *tunc* nullum certum tempus definit, ideo ponitur pro *ab æterno.* — Vers. 3. Significatur potentia im-

petusque horribilis hostium, ut sæpe alias : conf. Virgil. *Æneid.* II, 494. Maurer tamen hæc proprie accipi vult. — Vers. 4. Alius secundum membrum vertit, *amplæ* (mirabiles) quantumvis sint *elationes maris, amplior* (mirabilior), etc. *Alto* cœlo.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XCII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Laus Cantici ipsi David, in die ante Sabbatum, quando fundata est terra.

Titulus hujus Psalmi non habetur in hebraicis codicibus, sed solum in græcis et latinis, iisque non omnibus. Videtur autem qui titulum addidit, voluisse Psalmum decantari feria sexta, quæ est dies ante Sabbatum, propterea quod in hoc Psalmo narretur terram a Deo fuisse firmatam, vel, ut alii codices habent, inhabitatam; quod recte dicitur factum esse feria sexta. Illo enim die formatus est homo dominus terræ, ac per hoc tum primum stabilita est terra, quæ propter hominem creata fuerat. Eodem die non solum homo, sed etiam animantia cætera, quæ terram incolunt, creata sunt; proinde illo die primum inhabitari cœpta est terra. Eodem die per Christi passionem et mortem renovata ac reparata est terra, et stabilita in regnum Christi devicto ac triumphato mundi principe, juxta illud : « Nunc judicium est mundi, nunc princeps hujus mundi ejicietur foras; et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum. » *Joan* XII. Porro Ecclesia christiana Psalmum hunc canere solet in aurora diei Dominicæ ad Laudes, quoniam Christus etsi regnum acquisierit per passionem, et fundamenta novæ terræ jecerit feria sexta, tamen possessionem regni accepit quando resurrexit, et tunc « induit decorem et fortitudinem, » quod in aurora Dominicæ diei factum esse credimus.

Feria sexta quot et quanta facta sint?

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DOMINUS REGNAVIT, DECOREM INDUTUS EST; INDUTUS EST DOMINUS FORTITUDINEM, ET PRÆCINXIT SE.

Hoc principium Psalmi recte potest tum ad creationem, tum ad redemptionem accommodari; neque novum est, ut sententiæ Scripturæ divinæ plures habeant sensus litterales. « Dominus regnavit, » idem est, ac si dictum fuisset : Dominus regnum acquisivit, sive regnare cœpit. « Decorem indutus est, » gloriam videlicet et majestatem regiam. « Indutus est Dominus fortitudinem, » id est, non solum gloriam, sed et potentiam ac robur accepit, quod regiæ majestati necessarium est. « Et præcinxit se, » id est, accinxit se ad regnandum et gubernandum. Quod si hæc ad creationem referantur, dicetur Deus regnare cœpisse, quando mundum creavit, quoniam tunc primum cœpit habere subditos; si referantur ad reparationem, Christus in resurrectione regnum accepit, et tunc indutus est decorem gloriosi corporis; et fortitudinem quoque indutus est, quia data est illi omnis potestas in cœlo et in terra, ut deinceps nulli creaturæ subjectus sit, sed omnia habeat sub pedibus suis. Denique præcinxit se ad propagandum regnum suum per Apostolorum prædicationem usque ad fines terræ.

Vers. 2. 2. ETENIM FIRMAVIT ORBEM TERRÆ, QUI NON COMMOVEBITUR.

Regnare cœpit Deus ab initio mundi, quia tunc constituit ab imis fundamentis orbem terræ; et firmavit, ac stabilivit, ut commoveri non possit, ac per hoc præbuit hominibus, qui Deum regem agnoscere, eique servire debent, stabilem mansionem. Christus quoque per passionem et resurrectionem suam, orbem terræ, qui variis motibus a dæmonibus agitabatur, dum alii aliis diis serviebant, firmavit ac stabilivit in una ac verissima religione et fide.

3. PARATA SEDES TUA EX TUNC : A SÆCULO TU ES. Vers. 3.

Quamvis, inquit, « sedes » regni tui « parata sit ex tunc, » id est, ex rerum creatione, vel ex resurrectione : tu tamen non tunc esse cœpisti, sed « a sæculo, » ab æternitate sine principio, « es. » Ubi illud, « es, » non significat simplicem existentiam naturæ divinæ, sed plenitudinem essendi, in qua omnia continentur : non enim Deus, antequam mundum conderet, pauper erat, aut aliqua re indigebat; neque posteaquam mundum condidit, ditior aut locupletior factus est. Mundum enim Deus creavit, non ut ipse cresceret, sed ut nobiscum bona sua communicaret. Itaque non coactus aliqua necessitate, sed charitate et misericordia motus mundum creavit, et eadem charitate et misericordia mundum reparavit. « Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam, » *Joan.* III.

Mundum Deus creavit non ut cresceret, sed ut secom municaret.

4. ELEVAVERUNT FLUMINA, DOMINE, ELEVAVERUNT FLUMINA VOCEM SUAM. Vers. 4.

5. ELEVAVERUNT FLUMINA FLUCTUS SUOS, A VOCIBUS AQUARUM MULTARUM. Vers. 5.

Vers. 6. 6. MIRABILES ELATIONES MARIS, MIRABILIS IN ALTIS DOMINUS.

Hæc omnia, si ad creationem referantur, ut referri debent juxta priorem sensum, significant modum, quo Deus terram habitabilem fecit, ut esset firma sedes generis humani. Initio enim creationis, aquæ terram universam operiebant, et magno motu inundationes aquarum elevabantur; sed Deus altior et excelsior, et in infinitum potentior increpuit et compescuit aquas, easque in cavernas terræ conclusit, eisque præcepit ut non reverterentur operire terram. Hoc dicitur clarius *Psalm.* CIII : « Qui fundasti terram super stabilitatem suam, non inclinabitur in sæculum sæculi. Abyssus, sicut vestimentum amictus ejus, super montes stabunt aquæ, » id est, ita initio terra formata est, ut abyssus aquarum illam undique tegeret, ita ut super ipsos montes starent aquæ. « Ab increpatione tua fugient, a voce tonitrui tui formidabunt, » id est, sed tu, Deus omnipotens, increpasti aquas, et quasi tonitru imperii tunc illas turbasti, ut fugerent et absconderent se intra profunda loca terræ. « Terminum posuisti, quem non transgredientur, neque convertentur operire terram. » Eadem descriptio habetur in lib. *Job.* cap. XXXVIII, sed hic brevissime Propheta hæc omnia illis verbis complexus est. « Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus, » id est, omnes aquæ maris, atque omnis abyssus aquarum magno fremitu elevabantur super terram : sed mirabilis Deus in excelsis habitans, et omni altitudine superior aquas compescuit, et terram habitabilem reddidit. Sed quoad sensum posteriorem, describitur hoc loco magnitudo persecutionum Judæorum et Paganorum adversus Christi regnum in resurrectione inchoatum, et victoria Christi de omnibus hostibus suis. « Elevaverunt, inquit, flumina voces suas, et fluctus suos. » Per flumina intelligo persecutiones Judæorum, qui continuo cœperunt elevare voces suas adversus Evangelium, illique ubique contradicere. « Mirabiles elationes maris : » per mare, quod fluminibus multo est majus, intelligo persecutiones Neronis, Domitiani, aliorumque principum Romanorum. « Mirabilis in altis Dominus, » id est, sed Dominus in altis habitans mirabilior apparuit, cum de omnibus persecutoribus victoriam reportaverit, et, invitis omnibus, regnum suum per omnes terras propagaverit. S. Augustinus per *flumina* intelligit Apostolos, qui pleni Spiritu Sancto tanquam cœlestia flumina per mundum discurrebant, et voces prædicando liberrime elevabant. Per *maris elationes* intelligit fidelium persecutiones; quemadmodum enim cum flumina intrant in mare, aquæ illæ salsæ ad introitum aquarum dulcium intumescunt et fremunt : sic infideles ad prædicationem Apostolorum tanquam contrariam doctrinæ et moribus ipsorum, fremere et tumultuari cœperunt. Utraque expositio optima est.

Christi regnum in resurrectione inchoatum de omnibus triumphat hostibus.

7. TESTIMONIA TUA CREDIBILIA FACTA SUNT NIMIS; DOMUM TUAM DECET SANCTITUDO, DOMINE, IN LONGITUDINEM DIERUM. Vers. 7.

Quantum attinet ad sensum priorem, respondet Propheta tacitæ objectioni, quæ occurrere poterat : unde videlicet sciamus ea, quæ dicta sunt de fundatione terræ, de abysso aquarum, et reductione aquæ in loca humiliora, quibus rebus nullus testis adfuit, cum præcesserint hominum omnium creationem. Respondet igitur Propheta id haberi ex testimonio Dei, qui hæc revelavit servo suo Moysi : et testimonium illud valde credibile esse, cum Moses multis signis et prodigiis, aliisque modis servum Dei fidelem, et Prophetam verum se esse probaverit. Idem dici potest de sensu posteriore : testimonia enim Christi per Apostolos ad nos delata credibilia facta sunt nimis, tum ob signa et prodigia Christi et Apostolorum; tum quia videmus impleta, quæ prædicta sunt; tum ob infinita alia, quæ fidem christianam omnino credibilem faciunt, ut nemo possit, posteaquam prædicatores audierit, sine magna temeritate non credere. Ex quibus concludit Propheta, *domum* Dei, id est, Ecclesiam Dei, in qua talia testimonia continentur et prædicantur, debere sanctam et inviolabilem conservari usque ad mundi consummationem. « Domum tuam, inquit, decet sanctitudo, » id est, decet ut eam omnes ut sanctam venerentur; item decet ut qui in illa sunt, sancti sint, et moribus sanctis respondeant sanctitati doctrinæ testimoniorum tuorum, denique decet ut a te, Domine, inviolata et sancta conservetur in longitudinem dierum, « ut portæ inferi nunquam prævaleant adversus eam, » *Matth.* XVI.

Fides christiana omnino est credibilis.

PSALMUS XCIV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — *Psalmus ipsi David, quarta sabbati.*	V. S. H.
1. Deus ultionum Dominus : Deus ultionum libere egit.	Deus ultionum, Domine : Deus ultionum, ostendere.
2. Exaltare, qui judicas terram : redde retributionem superbis.	Elevare, judex terræ : redde vicissitudinem superbis.

3. Usquequo peccatores, Domine, usquequo peccatores gloriabuntur?	Usquequo impii, Domine, usquequo impii exsultabunt?
4. Effabuntur, et loquentur iniquitatem : loquentur omnes, qui operantur injustitiam?	Fluent loquentes antiquum : garrient omnes qui operantur iniquitatem?
5. Populum tuum, Domine, humiliaverunt, et hæreditatem tuam vexaverunt.	Populum tuum, Domine, conterent, et hæreditatem tuam affligent;
6. Viduam et advenam interfecerunt, et pupillos occiderunt.	Viduam et advenam interficient, et pupillos occident.
7. Et dixerunt : Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob.	Et dixerunt, non videbit Dominus, et [al. tac. *et*] non intelliget Deus Jacob.
8. Intelligite insipientes in populo, et stulti aliquando sapite.	Intelligite, stulti in populo, et insipientes aliquando discite.
9. Qui plantavit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat?	Qui plantavit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non videbit [*h. respiciet*]?
10. Qui corripit gentes, non arguet : qui docet hominem scientiam?	Qui erudit [*h. castigat*] gentes, non arguet, qui docet hominem scientiam?
11. Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt.	Dominus novit cogitationes hominum, quia vanæ sunt.
12. Beatus homo, quem tu erudieris, Domine, et de lege tua docueris eum :	Beatus vir quem tu erudieris [*h. castigaveris*], Domine, et de lege tua docueris eum.
13. Ut mitiges ei a diebus malis, donec fodiatur peccatori fovea.	Ut quiescat a diebus afflictionis : donec fodiatur impio interitus.
14. Quia non repellet Dominus plebem suam, et hæreditatem suam non derelinquet.	Non enim derelinquet Dominus populum suum, et hæreditatem suam non deseret.
15. Quoadusque justitia convertatur in judicium, et qui juxta illam omnes qui recto sunt corde.	Quoniam ad justitiam revertetur judicium, et sequentur illud omnes recti corde.
16. Quis consurget mihi adversus malignantes? aut quis stabit mecum adversus operantes iniquitatem?	Quis stabit pro me adversus malos? quis stabit pro me adversus operarios iniquitatis?
17. Nisi quia Dominus adjuvit me : paulominus habitasset in inferno anima mea.	Nisi quia Dominus auxiliator meus : paulominus habitasset in inferno anima mea :
18. Si dicebam : Motus est pes meus : misericordia tua, Domine, adjuvabat me.	Si dicebam, motus [al. *commotus*] est pes meus : misericordia tua, Domine, sustentabit al. *sustentabat*] me.
19. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam.	In multitudine cogitationum mearum, quæ sunt in me intrinsecus : consolationes tuæ delectabunt animam meam.
20. Numquid adhæret tibi sedes iniquitatis, qui fingis laborem in præcepto?	Numquid particeps erit tui thronus insidiarum, fingens dolorem in præcepto?
21. Captabunt in animam justi, et sanguinem innocentem condemnabunt.	Copulabuntur adversus animam justi, et sanguinem innocentem condemnabunt.
22. Et factus est mihi Dominus in refugium, et Deus meus in adjutorium spei meæ.	Erit autem Dominus mihi in refugium, et Deus meus quasi petra spei meæ.
23. Et reddet illis iniquitatem ipsorum, et in malitia eorum disperdet eos : disperdet illos Dominus Deus noster.	Et restituet super eos iniquitatem suam [*h. dolorem suum*], et in malitia sua perdet eos Dominus Deus noster.

Argumentum. — Occasionem huic Psalmo dedisse videntur gravissima, quæ Judæis, quo tempore res eorum ad finem vergebant (paulo ante exsilium), perferenda essent mala, inflicta a Chaldæis aliisque qui illorum partes sequebantur. In eam enim ætatem omnia optime conveniunt. Ita Hengstenberg, qui ad illud idem tempus Psalmes xci-ci, inter se arctissime connexos et simillimos, refert. Strophæ tres : vers. 1-7, surge, Jova, pœnas repete ab hominibus improbis qui populum tuum tam impie et crudeliter persequuntur, jusque et justitiam omnem per-

vertunt; vers. 8-15, refutat vates profanos et minatur eis iram Dei, se vero et alios hortatur ad toleranter exspectandam ultionem Dei, quam invocat, et certo istis impendere prædicat; vers. 16-23, tandem et se et populum confirmat, tum commentatione opis perpetuæ, quam expertus sit; tum imprimis justitia Dei, qui sic judicet, ut non patiatur esse impunita facinora insolentis et crudelis impietatis.

1. Deus ultionum, Jova,
Deus ultionum, exsplende.
2. Elevare, judex terræ,
repende actionem (retributionem) superbis.
3. Quousque, improbi, Jova,
quousque improbi exsultabunt!
4. Eructant, loquuntur proterva,
gloriantur omnes malefici.
5. Populum tuum, Jova, conterunt,
et hæreditatem tuam affligunt.
6. Viduam et advenam interficiunt,
et orphanos trucidant.
7. Et dicunt : « Non videt id Jova,
neque animadvertit Deus Jacobi. »

8. Animadvertite, stupidissimi hominum;
et stulti, quando adipiscemini prudentiam?
9. Num qui plantavit aurem, non audiat?
Num qui finxit oculum, non videat?
10. Num qui admonet gentes, non puniat?
is, qui docet homines intelligentiam?
11. *Imo* Jova novit cogitata hominum,
novit ea esse vana.
12. Beatus vir, quem tu admones (erudis), Jova,
quemque lege instituis :
13. Ut quietem concedas ei a (vel *præ*) diebus mali,
donec fodiatur improbo fovea.
14. Neque enim deserit Jova populum suum,
et hæreditatem suam non derelinquit.
15. Nam ad justum (justitiam) redibit judicium,
et post illud ibunt (ei adhærebunt) omnes recti corde.

16. Quis consurgit mihi (mecum pugnaturus) adversus malos?
Quis adstat mihi adversus maleficos?
17. Nisi Jova auxilium esset mihi,
paulo minus habitaret loca silentia (orcum) anima mea.
18. Si dico : « Nutat pes meus, »
gratia tua, Jova, sustentat me.
19. In multitudine curarum mearum intra me,
consolationes tuæ oblectant animam meam.
20. Num tibi consociari potest thronus perditionis (iniquitatis),
fingens (faciens) violentiam ultra mensuram?
21. Irruunt in animam justi,
et sanguinem innoxium damnant.

22. Et (sed) Jova est mihi arx,
et Deus meus petra fiduciæ meæ.
23. Et rependet illis suum scelus,
et malitia ipsorum perdet eos,
perdet eos Jova Deus noster.

NOTÆ.

Vers. 1. *Exsplende,* præbe te conspiciendum. Alexandrinus pro præterito accepit. — Vers. 6. *Vidua* et *orphani* totum populum hic repræsentant, ait Hengstenberg.— Vers. 8. Propr. *stupidi in populo.*— Vers. 12. *Lege tua,* administrationis ac providentiæ tuæ legibus. — Vers. 13. Sunt dies, quibus pii miseri sunt, impii vero felices. Qui divinæ providentiæ leges novit, placide exspectet diem Domini. — Vers. 15. Judicium tandem justum fiet. — Vers. 20. Maurer,... *ærumnas contra legem.* Alii, *pro lege,* i. e. loco legis. — Vers. 21. Alius : Num tibi associari possunt, qui *irruunt in,* etc.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XCIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus ipsi David, quarta Sabbati.

In hebræo nullus est titulus. Legunt tamen hunc titulum, tanquam olim vel a Septuaginta, vel ab aliis adjectum, S. Hieronymus, S. Augustinus, Theodoretus, Euthymius et alii omnes : habetur enim in græcis et latinis codicibus. Illud, *quarta Sabbati,* significat cantari solitum ab Hebræis quarta die post Sabbatum, id est in medio hebdomadæ. Reprehendit occasione hujus nominis S. Augustinus homines christianos, qui ex antiqua paganorum consuetudine diem quartam vocant diem Mercurii : ut etiam diem tertiam, diem Martis; diem quintam, diem Jovis; diem sextam, diem Veneris; et diem Sabbati, diem Saturni ; cum deberent christiano more dicere, secundam feriam, tertiam, etc.; quamvis enim illa sint nomina stellarum, tamen apud paganos stellæ illæ a certis hominibus nomina acceperunt, quos homines benevolentia populorum deos fecit et in cœlum transtulit. Argumentum hujus Psalmi est providentia Dei punientis tandem malos, et remunerantis bonos, quamvis aliquando justo judicio sinat prosperari malos, et opprimi bonos.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DEUS ULTIONUM DOMINUS : DEUS ULTIONUM LIBERE EGIT.

Ponit initio David propositionem unam, ex qua possent omnes, si vellent, plane cognoscere nullos malos impunitos fore. Propositio hæc est : Dominus Deus judex summus, justissimus et potentissimus est, ut ei nemo resistere possit. Nam vindicta ad judicem pertinet, et ideo privatis hominibus prohibetur. *Rom.* XII : « Non vos defendentes, » id est, vindicantes, « charissimi, sed date locum iræ; scriptum est enim, mihi vindicta, ego retribuam. » Et quamvis ad omnes judices pertineat vindicta scelerum, necnon et facinorum, tamen absolute et antonomastice dicitur vindicta Dei esse, quia ipse supremus judex est, et vindictam sumet de omnibus sceleribus, non solum populorum, sed etiam judicum, principum et regum omnium. Ait igitur : « Deus ultionum Dominus, » id est, Dominus noster, qui proprie solus Dominus est, cui omnia serviunt in cœlo et in terra : hic, inquam, Dominus est « Deus ultionum, » id est, summus judex, ad quem ultio scelerum omnium pertinet. « Deus ultionum libere egit, » quandocumque punire voluit peccatores; quia neminem timet : nullius personam accipit, nemo illum impedire, nemo ei resistere potest. Id patuit in dejectione diaboli et angelorum ejus de cœlo; in diluvio, quo genus humanum exstinxit, exceptis paucis, quos ipse salvos esse voluit; in incendio Sodomæ et Gomorrhæ, in demersione Pharaonis in mari Rubro, et aliis judiciis ejus permultis. Quod attinet ad verba, vox *Deus* in hebræo est *El,* quod significat Deum, ut *fortem* et *robustum,* et recte conjungitur cum ultione, ut significetur Deum esse fortissimum ultorem scelerum. Vox *ultionum*, vel ponitur loco superlativi, quo modo, *Deus scientiarum,* id est, scientissimus, *Deus misericordiarum,* id est, misericordissimus; vel significat Deum esse auctorem ultionum, quomodo ab Apostolo dicitur *Deus pacis, Deus spei, Deus salutis.* Vere enim Deus ultionum Deus est, quia non solum ipse per se judicando ulciscitur scelera, sed etiam per creaturas

Vindicta Dei esse absolute dicitur.

suas innumerabilibus et occultissimis modis ultionum causa est : nam et peccatum sæpe ex divino judicio est pœna peccati, et ea quæ maxime homines aliquando appetunt et quærunt, Deus facit ut pœnalia ipsis reddantur. Illud, *libere egit*, in hebræo est הופיע, quod S. Hieronymus vertit in imperativo, *ostendere*; sed potest etiam verti, *ostensus est*, sive apparuit, splenduit, illuxit : quod est idem cum illo, *libere egit*; nam qui timet, tenebras quærit; sed qui nihil timet, et libere ultionem facit, palam et aperte illam facit. Itaque sensus est : Deus ultionis auctor apparuit, sive ultionem scelerum liberrime, et in luce coram omnibus fecit. Potest etiam fieri ut Septuaginta non legerint הופיע, sed הופיח, ultima littera mutata. Hanc enim vocem habemus *Psalm.* XI, vers. 6, sed in futuro; et Septuaginta verterunt, παῤῥησιάσομαι, *fiducialiter agam*, et poterat etiam latine reddi, *libere agam*. Nam hoc loco habemus in græco idem verbum, sed in præterito, ἐπαῤῥησιάσατο, et noster Interpres vertit, *libere egit*.

Vers. 2. 2. EXALTARE QUI JUDICAS TERRAM, REDDE RETRIBUTIONEM SUPERBIS.

Quia dixit Dominum esse ultorem scelerum, precatur nunc consequenter ut officio suo fungatur, et puniendo impios claudat ora eorum, qui providentiam ejus in dubium revocant. « Exaltare, inquit, qui judicas terram, » id est, ascende solium tuum, qui judex es universæ terræ; « et redde retributionem superbis, » id est, profer sententiam damnationis in homines superbos, et hoc modo vindictam sume de præcipuo scelere generis humani. Superbia enim est regina vitiorum, et ea debellata, universitas vitiorum debellata erit. Nominat quoque Psalmus superbos, quoniam illi soli tandem puniuntur in judicio, qui noluerint humiliari ad pœnitentiam : « omnes enim peccaverunt et egent gloria Dei, » ut B. Paulus ait *Rom.* III; sed qui humiliantur sub potenti manu Dei, et cor contritum et humiliatum gerunt, salvantur : qui cervicem erigunt, et peccata sua defendunt, retributionem vindictæ accipient.

Superbia est regina vitiorum.

Vers. 3. 3. USQUEQUO PECCATORES, DOMINE, USQUEQUO PECCATORES GLORIABUNTUR?

Vers. 4. 4. EFFABUNTUR, ET LOQUENTUR INIQUITATEM; LOQUENTUR OMNES, QUI OPERANTUR INJUSTITIAM?

Reddit causam cur petit judicium in impios et superbos : et causa est, quia nimium diu jam videtur superbia et impietas eorum durasse. Sed precatio ista Prophetæ, prædictio est per modum precationis; ad consolationem enim justorum afflictorum, prædicit sanctus Propheta brevi futurum, ut superbi atque impii dispereant, quamvis in præsenti tempore diuturna videatur eorum potentia. « Usquequo peccatores, Domine, usquequo peccatores gloriabuntur, » de viribus suis, de prosperitate sua, de sceleribus suis? « Effabuntur et loquentur iniquitatem, » id est, jactabunt et prædicabunt injusta opera sua. « Loquentur omnes, qui operantur injustitiam, » id est, libere et sine timore ullo loquentur de rebus suis gestis, vel gerendis homines impii, « qui operantur injustitiam. » Illud, *effabuntur*, in hebræo habet majorem vim; significat enim *fundent sermonem*, sive *diffluent eloquio*, quasi dicat : Ex abundantia cordis fluet in eis abundantia verborum; itaque recte S. Hieronymus vertit *garrient*. Pro voce *iniquitatem*, cum dicitur, *loquentur iniquitatem*, in hebræo est עתק, quod *vetus* et *durum* significat. Sed Septuaginta, non solum hoc loco, sed etiam in Psalmo LXXIV, vers. 6, verterunt hanc vocem *iniquitatem* : « Nolite loqui adversus Deum iniquitatem. » Quare vel hæc vox iniquitatem etiam significat, vel Septuaginta explicare voluerunt vocem hebraicam; vere enim nihil durius est iniquitate, quæ facit cor lapideum ex carneo : nec male dicitur iniquitas antiqua, quia hominem ex novo veterem fecit, mortique addixit, quia quod antiquatur et senescit, prope interitum est, *ad Hebr.* VIII.

Nihil est durius iniquitate.

Vers 5. 5. POPULUM TUUM, DOMINE, HUMILIAVERUNT, ET HÆREDITATEM TUAM VEXAVERUNT.

Vers. 6. 6. VIDUAM ET ADVENAM INTERFECERUNT, ET PUPILLOS OCCIDERUNT.

Explicat injustitiam quam operantur impii, dum furere permittuntur. « Populum, inquit, tuum humiliaverunt, » id est, cœtum piorum, qui proprie populus tuus est a te electus et segregatus, et tibi uni dedicatus, « humiliaverunt, » affligentes et persequentes. « Et hæreditatem tuam vexaverunt, » id est, eumdem cœtum piorum quem tuam possessionem et hæreditatem esse voluisti, vexaverunt injuste opprimentes. Nec solum populum in commune vexaverunt, sed in personas miserabiles, et omni auxilio destitutas furorem suum præcipue effuderunt : occiderunt enim « viduas » maritorum solatio destitutas; « et advenas, » qui procul a patria inter ignotos versantur; « et pupillos, » qui parentibus, dum adhuc auxilio eorum indigerent, orbati sunt. In græcis libris legitur : « Viduam et pupillum occiderunt, et advenam interfecerunt; » sed nostra lectio conformis est hebraico textui, et sensus est idem.

Vers. 7. 7. ET DIXERUNT : NON VIDEBIT DOMINUS, NEC INTELLIGET DEUS JACOB.

Reddit rationem cur iniqui tam audacter peccent, quia videlicet ita stulti sunt, ut existiment Deum non habere providentiam rerum humanarum, et nullum esse judicem, cui rationem operum suorum reddere teneantur. « Et dixerunt, » id est, quia dixerunt apud se : « Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob, » id est, neque sensu videndi, aut audiendi, cognoscet opera nostra; neque mentis intelligentia illa considerabit vel examinabit. Et quidem possent hæc intelligi hoc sensu, ut iniqui existiment Deum quidem posse, si velit, videre et intelligere opera

nostra; sed ea non curare, neque ad ea attendere : tamen verba sequentia cogunt, ut dicamus iniquos in tantam cæcitatem animi aliquando devenire, ut confidentissime peccent, ac si existimarent Deum neque videre, neque audire, neque intelligere. Sequitur enim :

Vers. 8. 8. INTELLIGITE INSIPIENTES IN POPULO, ET STULTI ALIQUANDO SAPITE.

Vers. 9. 9. QUI PLANTAVIT AUREM, NON AUDIET? AUT QUI FINXIT OCULUM, NON CONSIDERAT?

Vers. 10. 10. QUI CORRIPIT GENTES, NON ARGUET, QUI DOCET HOMINEM SCIENTIAM?

Illud, « qui plantavit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat? » est refutatio ejus, quod supra dictum est : « Non videbit Dominus, » ubi *videre*, positum est pro cognoscere sensu exteriore, per aures videlicet, aut per oculos. Probat autem Propheta Deum audire et videre, quia ipse dedit hominibus aures quibus audiunt, et oculos quibus vident; proinde multo magis ipse audit et videt : nemo enim dare potest quod non habet. Quod autem sequitur : « Qui corripit gentes, non arguet : qui docet hominem scientiam? » est refutatio ejus, quod impii dixerant : « Nec intelliget Deus Jacob. » Probat autem Propheta Deum intelligere, ac per hoc mente et intelligentia præditum esse, quia ipse auctor est hominibus, ut intelligant: ipse enim eos erudit, ipse docet, dum in creatione dat eis mentem rationis capacem et intelligentiæ lumen infundit. Quod attinet ad verba illa, *insipientes in populo*, significat iniquos esse homines insipientiores toto reliquo populo : quod verissimum est, cum falsa bona veris anteponant et temporaria sempiternis. Illud autem, *qui plantavit aurem*, est insignis metaphora significans, sensum audiendi, ut etiam alios sensus, non nasci ex corpore terreno, sed plantari a Deo : quemadmodum arbores non oriuntur a terra, vi ipsius terræ, quæ inanima est, sed plantantur ab hominibus in terra, et in ipsa terra crescunt. Itaque aures accipiuntur hoc loco non pro solo organo, sed pro organo et sensu audiendi, qui in eo insertus est. Quod sequitur, *non audiet*, non significat Deum habere sensum audiendi corporalem, sed Deum agnoscere per suam essentiam, quæ nos per sensum audiendi cognoscimus; ideo enim non dixit : « Qui plantavit aurem, non habet aures, » sed : « Qui plantavit aurem, non audiet? » Illud, *qui finxit oculum*, est alia metaphora, per quam intelligimus mirabilem structuram oculi et mirabiliorem vim, quæ in ipso viget ad res videndas, a Deo factam esse ea facilitate qua figulus vas quodcumque fingere solet. Illud, *non considerat*, poterat etiam verti, *non videt*; hoc enim significat vox hebraica יַבִּיט; sed Septuaginta Interpretes maluerunt vertere, *non considerat*, ut intelligeremus Deum non videre oculis carneis, sed mente considerare. Illud, *qui corripit gentes*, potuisset etiam verti, *qui erudit gentes* : nam hanc significationem optime patitur verbum hebraicum הַיֹסֵר, et græcum ὁ παιδεύων. Recte tamen noster Interpres vertit : *Qui corripit gentes*, quia sequitur, *non arguet*; et sensus est : Qui corripit omnes gentes, dum per synderesim in earum animis insertam, eas admonet, ut a malo desistant, sæpe etiam manifesta ultione peccata eorum punit : non arguet etiam populum suum, castigans eum per verba Prophetarum, vel etiam per flagella tribulationum; et si Deus corripit et arguit, certe intelligit et cognoscit quæ ab hominibus aguntur, et falso dicunt impii : « Non intelliget Deus Jacob. »

(Insipientiores in populo sunt iniqui.)

11. DOMINUS SCIT COGITATIONES HOMINUM, QUONIAM VANÆ SUNT. Vers. 11.

Posteaquam refutavit Propheta verba illa iniquorum : « Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob, » addit hanc calumniam impiorum Deo non esse novam : « Ipse enim scit cogitationes hominum, quod vanæ sint. » Homo enim post corruptam naturam peccato primi hominis, vanus factus est, et similis jumentis insipientibus, quæ non cogitant, nisi præsentia. Quare admonemur hoc versiculo, non de nobis præsumere, sed humili prece a Deo sapientiam petere. « Vani enim sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei, » *Sap.* XIII; et ideo monet sanctus Jacobus, cap. I : « Si quis indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, et non improperat, » id est, nunquam exprobrat importunitatem, quasi nimium sæpe, et nimis multa petamus. Dives enim est in misericordia, et usque adeo liberalis et magnificus, ut non solum libenter tribuat quæ postulamus, sed etiam mercedem reddat, quia postulamus : « Ora Patrem tuum in abscondito, et Pater tuus qui videt in abscondito reddet tibi, » *Matth.* VI.

12. BEATUS HOMO QUEM TU ERUDIERIS, DOMINE, ET DE LEGE TUA DOCUERIS EUM. Vers. 12.

Hoc sequitur ex versiculo superiore : nam si cogitationes hominum vanæ sunt, quas nimirum ex se habent, certe sequitur ut ille solus beatus sit, id est, non vanus, seu inani vento distentus, sed plenus veris et solidis bonis, quem Deus erudire dignatur, id est, cui Deus oculos aperit ad ea, quæ vere bona sunt, aspicienda, atque ut ad ea perveniat, « de lege sua docet eum, » id est, intime illi persuadet obedientiam legis divinæ toto affectu mentis amplectendam esse : non enim didicit proprie legem Dei, qui solum novit quæ sint, et quot legis divinæ præcepta, sed qui per divinam illustrationem et charitatis infusionem ita affectus est erga legem Dei, ut libentissime illam impleat amore justitiæ, non timore pœnæ, et sit illi eadem ipsa lex jugum suave, et onus leve. Illud, *de lege tua*, in græco est, *ex lege tua*; ex hebræo posset verti, *a lege tua*, sive, *ex lege tua*,

(Qui vere legem Dei novit.)

sive, *de lege tua.* Sensus igitur est : Beatus est quem tu, Deus, docueris ex lege tua, quasi dicat, ex libro tuo : ut non solum Deus sit doctor, sed ex libro suo doceat, librum legis suæ ipse explanet, et illam ipsam legem observandam esse ei, qui vere beatus esse velit, intus per gratiam loquendo persuadeat.

Vers. 13. 13. Ut mitiges ei a diebus malis, donec fodiatur peccatori fovea.

Subjungit Propheta unum ex fructibus doctrinæ divinæ, qui est, ut homo doctus a Deo moderatius ferat persecutiones impiorum, donec adveniat impiorum ruina. « Ut mitiges ei a diebus malis, » id est, ad hoc utilis erit doctrina tua homini justo, ut mitiges ei tristitiam, quæ oritur a diebus malis, a tempore videlicet persecutionis et tribulationis; et quamdiu mitigatione ista opus erit? « donec fodiatur peccatori fovea, » id est, donec perficiatur effossio foveæ, in quam dejiciendi sunt impii : tunc enim cessabit mitigatio doloris, quia nulli erunt, qui dolore afficiant justos, cum omnis dolor fugiet a justis, et recidet in injustos. Notandum est hoc loco delectationem legis, et gaudium spirituale, quo fruuntur in hac vita justi, non esse purum et simplex, ut erit in patria cœlesti, sed admixtum tristitiæ : mitigatur enim hic nobis tristitia, sed non tollitur omnino. Audi Apostolum II *Corinth.* I : « Sicut abundant passiones Christi in nobis, ita et per Christum abundat consolatio nostra, » etc. ; cap. VI : « Quasi tristes, semper autem gaudentes, » ubi non dicit, « tristes, » absolute, sed quasi tristes, quia gaudium superabundat, ut dicitur cap. VII : « Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra. » Notandum præterea, eodem tempore texi coronam justis, et fodi foveam impiis; et non esse mirandum, si non statim impii puniantur, quoniam nondum est fovea eorum plane effossa : quemadmodum nec mirandum est, si non statim justi coronentur, quia nondum finita est coronæ ipsorum textura. Sed hoc vere mirandum est, quod felicitas et exaltatio impiorum sit effossio foveæ ipsorum, et quo altius eveheuntur, eo profundius fovea fodiatur. Impii enim quo magis exaltantur, eo magis superbiunt, et hoc ipso coram Deo profundius cadunt, juxta illud : « Dejecisti eos, dum allevarentur, » *Psalm.* LXXII.

Impii quo altius eveheuntur eo profundius, cadunt.

Vers. 14. 14. Quia non repellet Dominus plebem suam : et hæreditatem suam non derelinquet.

Reddit rationem cur dixerit : « Donec fodiatur peccatori fovea. » Præparatur enim interitus peccatoribus a providentia divina, « quoniam Dominus non repellet plebem suam, » quamvis ei videatur ad tempus iratus, et affligi eam sinat. Atque idem aliis verbis repetit, dicens : « Et hæreditatem suam non derelinquet. » Vocatur autem *plebs* et *hæreditas Dei* cœtus piorum electorum. Illi enim vere sunt populus Israel electus in hæreditatem.

15. Quoadusque justitia convertatur in judicium; et qui juxta illam, omnes qui recti sunt corde. Vers. 15.

Declarat Propheta cœtum justorum non repellendum, nec derelinquendum a Deo usque ad diem ultimi judicii, id est, quamdiu versamur in periculis tentationum. « Quoadusque, inquit, justitia convertatur in judicium, » id est, usque ad illum diem, in quo justitia divina, quæ nunc videtur esse quasi in habitu, vel in potentia, dum non punit impios, nec remuneratur pios, prodibit in actum judicii; et quæ erat justitia quasi habitualis, fiet justitia actualis, reddens omnibus pro meritis sive coronam justitiæ, sive stipendium mortis æternæ. « Et qui juxta illam omnes qui recti sunt corde, » id est, et tunc juxta divinam justitiam, quæ in nubibus admirabilis apparebit, qui proximi sedebunt, erunt omnes ejus amatores, qui eam non timebunt, sed diligent, cum sint recti corde, id est, conformes rectitudini ejus ac per hoc justi. S. Hieronymus ex hebræo vertit, *quoniam ad justitiam revertetur judicium,* id est, judicium, quod nunc sæpe injustum esse perspicitur, tunc revertetur ad justitiam, id est, justissimum erit, quia tunc non judicabunt amplius homines mortales, sed judicabit Christus judex supremus et justissimus, qui omnia judicia injusta retractabit et irritabit, et ultimum judicium cum exactissima justitia copulabit. Hinc sensus verus est, neque a superiore dissentiens; et verba hebraica utrumque sensum ferre possunt. Illud enim, כי עד, significare potest *quousque,* quemadmodum si dictiones invertantur, et legamus עד כי, significabit *usquequo.* Sequentia verba æque bene legi possunt cum Septuaginta : *Justitia convertatur in judicium,* et cum S. Hieronymo : *Ad justitiam revertatur judicium;* nam in hebræo non habentur particulæ illæ, *in,* vel *ad,* et nomina non recipiunt varietatem casuum. Denique illud, *et qui juxta illam, omnes qui recto sunt corde,* clarius est in hebræo et in græco; nam in hebræo ad verbum sic legitur, *et post illud,* judicium videlicet, *omnes recti corde.* In græco vero sic, *et qui habent eam,* justitiam videlicet, *omnes recto sunt corde.* Sed in latina editione, si subintelligatur interrogatio : *Et qui juxta illam? omnes qui recto sunt corde;* vel si addatur verbum, quod sæpe apud Hebræos omittitur, et legamus : *Et qui juxta illam sedent, sunt illi omnes qui recto sunt corde;* vel denique si detrahatur pronomen relativum, quod in hebræo non habetur, et legatur : *Et juxta illam omnes, qui recto sunt corde,* sententia perspicua erit.

16. Quis consurget mihi adversus malignantes? aut quis stabit mecum adversus operantes iniquitatem? Vers. 16.

Dixerat in ultimo judicio cessaturam omnem injustitiam, et contra perpetuo regnaturam esse justitiam; nunc dicit, interea temporis, dum videlicet differtur conversio justitiæ in judicium, valde necessarium esse divinum adjutorium adversus injustorum persecutiones. « Quis, inquit, consurget mihi, » id est, pro me, « adversus malignantes? » Quis me a tanto numero malignorum hominum ac dæmonum proteget? « aut quis stabit mecum, » ut me videlicet defendat, « adversus operantes iniquitatem? » Ubi posterior pars versiculi prioris repetitio et explicatio est. Illud, *mihi*, S. Hieronymus recte interpretatur, *pro me.*

Vers. 17. 17. Nisi quia Dominus adjuvit me, paulo minus habitasset in inferno anima mea.

Declarat magnitudinem periculi, in quo versamur ob multitudinem malignantium, qui undique nobis occurrunt. Induit autem Propheta personam omnium piorum, et ait : « Nisi quia Dominus adjuvit me, » id est, nisi Dominus adjuvisset me, « paulo minus habitasset in inferno anima mea, » id est, parum abfuissem a morte sempiterna, quia videlicet tentationibus succubuissem, et de ipsa divina Providentia dubitassem. Phrasis illa : « Nisi quia Dominus adjuvit me, » hebraica est, et Davidi familiaris, ut perspicuum est ex Psalmo CXXIII, et supplenda est hoc modo : *Nisi hoc accidisset, quod Deus adjuvit me,* etc., et planius : *Nisi Dominus adjuvisset me.* Illud autem, *paulo minus habitasset in inferno anima mea,* potest intelligi de morte corporali, per quam eo tempore omnes animæ descendebant ad aliquam mansionem subterraneam : sed verius existimo, ut intelligatur de morte animæ, et de inferno damnatorum. At, inquies, ex hac sententia videtur sequi, ut auxilium Dei non sit necessarium ad superandas tentationes, sed solum ad facilius superandas : quod est dogma Pelagianum ex S. Augustino lib. *De Gratia Christi,* cap. XXVII. Si enim nisi Dominus non juvisset, vix mortem animæ evasissem : certe sequi videtur, ut nisi Dominus juvisset, mortem quidem animæ evadere potuissem, sed valde ægre et difficulter. Respondeo, *paulo minus* non referri hoc loco ad difficultatem rei, sed ad brevitatem temporis, ut sensus sit : Nisi Dominus adjuvisset me, paulo post habitasset in inferno anima mea. Vox hebraica et græca hunc sensum faciunt, et juxta eum explicanda est vox latina, *paulo minus,* id est, *paulo post,* habitasset in inferno anima mea, sive parum abfuisset a casu in infernum anima mea.

Vers. 18. 18. Si dicebam : Motus est pes meus, misericordia tua, Domine, adjuvabat me.

Explicat in quo consistat auxilium illud, sine quo in inferno habitasset anima ejus. « Si dicebam, inquit, motus est pes meus, » id est, si agnoscebam et confitebar infirmitatem meam, et me ex meipso non sufficere ad superandas tentationes, « tunc misericordia tua adjuvabat me, » illuminans intellectum, et purificans affectum, et vires tribuens voluntati, quæ sufficerent ad stabiliendos pedes animæ meæ in via mandatorum tuorum.

19. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam. Vers. 19.

Non solum Deus justis per providentiam suam tribuit patientiam, sed etiam consolationem magnam et ineffabilem, quæ non tollit tribulationes, sed cum iis consistit easque vertit in materiam gaudiorum. Sic enim dicit Apostolus II *Cor.* VII : « Superabundo gaudio in omni tribulatione nostra : » quia videlicet vir justus, dum tribulatur, intelligit se purgari a scoria vitiorum, si adest; vel se probari a Domino, si ea non adest : intelligit se conformem fieri Christo patienti, ut cum eo postea glorificetur : intelligit denique magnum esse, et supra modum excellens præmium patientiæ, juxta illud Apostoli II *Cor.* IV : « Quod in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate, æternum gloriæ pondus operatur in nobis. » Ait igitur : « Secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo, » id est, juxta mensuram dolorum, qui tristitiam in corde meo gignebant » : consolationes tuæ lætificaverunt animam meam; non enim juxta mensuram dolorum in carne reddit Deus justis in hac vita consolationes in carne : neque simul esse possunt dolores in carne et consolationes in carne; sed juxta mensuram dolorum in carne, tribuit Deus consolationem in anima, quæ mitigat tristitiam cordis ex doloribus carnis provenientem. Neque repugnat hoc dictum Prophetæ : « Secundum multitudinem, » etc., cum illo dicto Apostoli : « Superabundo gaudio, » etc.; vere enim gaudium spirituale majus est omni tristitia corporali, sed majus est servata proportione, ut minori tribulationi minus gaudium et majori majus respondeat. S. Hieronymus ex hebræo vertit, *in multitudine cogitationum mearum,* pro eo quod nos habemus ex versione Septuaginta Interpretum : « Secundum multitudinem dolorum meorum. » Vox hebraica שרעף, est vox inusitata quatuor litterarum, quæ forte non habetur nisi hoc loco. Videtur deduci a verbo שרע, quod est *excrescere,* et secundum Rabbinos significat summas frondes arborum, quæ excrescunt in magna copia, et ab omni flatu ventorum moventur. Metaphorice igitur hoc loco significant dolores cordis, id est, cogitationes affligentes et torquentes ipsum cor, quæ quidem multæ et molestæ nasci solent ex inopia, infamia, morbo, aliis ærumnis corporalibus; et ideo recte dicitur : « Secundum multitudinem, » quia plurimæ sunt, et recte comparantur frondibus excrescentibus in arbore, quia vanæ sunt et instabiles.

Tribulationis utilitas, et ipsa consolatio quam justi capiunt.

Vers. 20. 20. Numquid adhæret tibi sedes iniquitatis qui fingis laborem in præcepto?

Reddit rationem cur Deus consoletur justos in tribulationibus eorum : et ratio est, quia Deus justissimus cum sit, et præcepta laboriosa hominibus dederit, æquum fuit ut jugum legis alioqui asperum et durum, oleo consolationis liniret et suave redderet. « Numquid adhæret tibi sedes iniquitatis? » id est, numquid adhæret sive adjungitur tibi tanquam socius, thronus inique judicantium? « Qui fingis laborem in præcepto, » id est, tibi qui in præcepto tuo observando laborem inseris sive facis, ut præcepta tua non sine magno labore possint impleri? Hæc mihi videtur hujus loci satis obscuri litteralis expositio : sunt tamen duæ aliæ expositiones. Una est eorum, qui considerantes illud, *qui fingis*, in textu hebræo et græco esse participium, omittunt relativum *qui*, et conjungunt participium *fingens*, cum *sede*, sive *throno* iniquitatis. Itaque sensum esse volunt : « Numquid adjungitur tibi thronus iniquitatis? » id est, numquid particeps es iniqui judicii, quod fingit laborem in præcepto, id est, quod judicium iniquorum facit præcepta divina nobis laboriosa et impossibilia, et ideo non punit prævaricatores? Hæc expositio repugnat editioni Vulgatæ, quæ per pronomen *qui* declaravit participium, quod est in textu hebræo et græco : et illud, *fingens*, voluit referri ad Deum, non ad thronum, sive ad secundam personam, non ad tertiam. Alia est expositio S. Augustini, qui dicit Deum fingere laborem sive dolorem in præcepto, quia facit ut ex laboribus et doloribus, quos in hac vita patiuntur justi, erudiamur, et intelligamus quo supplicio afficiendi sunt injusti a Deo, qui justos sic affligi permittit. Itaque S. Augustinus ita exponit, quasi dictum esset : Qui fingis laborem in præceptum, id est, ex labore facis præceptum; et per præceptum non intelligit mandatum, sed eruditionem, qualia sunt præcepta sapientium, non mandata principum.

Vers. 21. 21. Captabunt in animam justi, et sanguinem innocentem condemnabunt.

Concludit Psalmum, affirmans impios inique acturos adversus justos : sed providentiam Dei vigilaturam, et utrisque pro meritis retributuram. « Captabunt, inquit, in animam justi, » id est, homines iniqui more suo insidiabuntur justis, ut capiant eos, ut venatores prædam capiunt. « Et sanguinem innocentem condemnabunt, » id est, et posteaquam laqueo suo irretierint, morti eum addicent, quamvis innoxium esse non ignorent. Hæc possunt intelligi tum de malis judicibus, tum de malis accusatoribus, tum etiam de quibusvis sceleratis homicidis, et de eorum magistris et principibus dæmoniis. Verbum *captabunt*, in græco est θηρεύσουσιν, quod significat, *venabuntur*, et ideo sensus est : Captabunt per insidias, ut venatores faciunt. In hebræo est, יגודו, id est, *conveniunt*, sive *congregabuntur adversus animam justi*, sed credibile est Septuaginta Interpretes legisse *iagudu*, una littera mutata, quod significat, *venabuntur*; particula *in* abundat apud Latinos, cum dicitur : « Captabunt in animam justi. » Proinde sensus est : Captabunt, id est, venando capient animam, id est, vitam justi.

22. Et factus est mihi Dominus in refugium : Vers. 22.
et Deus meus in adjutorium spei meæ.

Loquitur Propheta in persona justorum, et sicut dixerat in numero singulari, « captabunt in animam justi, » sic etiam introducit justum loquentem in numero singulari, ac si dicat : Illi quidem insidiabuntur mihi homini justo, meque ad mortem condemnabunt; sed « Dominus factus est mihi refugium, » ut non mihi noceant insidiæ illorum. Et « Deus meus » factus est « adjutorium spei meæ, » id est, Deus factus est quasi petra solida, in quo tuto innititur spes mea; sic enim habetur in hebræo : *Deus meus* לצור *letsur*, id est, *in petram spei meæ*. Itaque posuerunt Septuaginta et noster Interpres vocem, *adjutorium spei*, pro *fundamento spei*; adjuvat enim fundamentum ipsam spem, dum facit ut non vacillet.

23. Et reddet illis iniquitatem ipsorum, et Vers. 23.
in malitia eorum disperdet eos; disperdet illos Dominus Deus noster.

Hæc est justissima providentia Dei, ut tandem justos adjuvet, et iniquos disperdat : « Reddet illis, inquit, iniquitatem ipsorum, » id est, Deus faciet ut iniquitas impii revertatur in caput ipsius impii, dum justo non nocet, qui ob patientiam coronatur : et ipsi impio nocet, qui ob malitiam punitur. Quod explicatur sequentibus verbis : « In malitia eorum disperdet eos, » ubi notat S. Augustinus recte dici, *in malitia*, quia Deus non tam punit eos, ob id quod fecerunt, quam propter malitiam, qua id fecerunt. Tradidit enim Christum ad mortem Judas, tradidit etiam Deus Pater : sed Patri gratias agimus, « quia ex nimia charitate proprio Filio non pepercit, sed pro nobis tradidit illum, » ut ait B. Paulus, *Rom.* VIII; Judam detestamur, quia ex cupiditate, non ex charitate, et pro pecunia sua, non pro salute nostra tradidit illum. Addit Propheta : « Disperdet illos Dominus noster, » ut explicet quis sit, qui disperdet impios; dixerat enim : « Reddet illis iniquitatem ipsorum, et in malitia eorum disperdet eos, » et non dixerat, quis hæc facturus esset; explicat igitur, ac dicit : « Disperdet illos Dominus Deus noster, » cujus providentiam, aut negaverant, aut contempserant.

Deus non tam punit malos ob id quod fecerunt, quam propter malitiam qua id fecerunt.

PSALMUS XCV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Laus Cantici ipsi David.*

1. Venite, exultemus Domino : jubilemus Deo salutari nostro.

2. Præoccupemus faciem ejus in confessione, et in psalmis jubilemus ei.

3. Quoniam Deus magnus Dominus, et rex magnus super omnes deos.

4. Quia in manu ejus sunt omnes fines terræ, et altitudines montium ipsius sunt.

5. Quoniam ipsius est mare, et ipse fecit illud : et siccam manus ejus formaverunt.

6. Venite, adoremus et procidamus, et ploremus ante Dominum, qui fecit nos.

7. Quia ipse est Dominus Deus noster, et nos populus pascuæ ejus, et oves manus ejus.

8. Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra :

9. Sicut in irritatione secundum diem tentationis in deserto, ubi tentaverunt me patres vestri, probaverunt me, et viderunt opera mea.

10. Quadraginta annis offensus fui generationi illi, et dixi : Semper hi errant corde.

11. Et isti non cognoverunt vias meas : ut juravi in ira mea : Si introibunt in requiem meam.

V. s. h.

Venite, laudemus Dominum :
Jubilemus petræ Jesu [*h. forti salutari*] nostro.

Præoccupemus vultum ejus in actione [*h. confessione*] gratiarum : in canticis [*h. psalmis*] jubilemus ei.

Quoniam fortis [*h. Deus*] et magnus Dominus, et rex magnus super omnes deos.

In cujus manu fundamenta terræ, et excelsa montium ipsius sunt.

Cujus est mare : ipse enim fecit illud, et siccam manus ejus plasmaverunt.

Venite, adoremus et curvemur : flectamus genua ante faciem Domini factoris nostri.

Quia ipse Deus noster : et nos populus pascuæ ejus, et grex [*h. oves*] manus ejus.

Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in contradictione : sicut in die tentationis in deserto :

Ubi tentaverunt me patres vestri : probaverunt me, et viderunt opus meum.

Quadraginta annis displicuit mihi generatio : et dixi, populus errans corde est, et non cognoscens vias meas.

Et juravi in furore meo, ut non introirent in requiem meam.

Argumentum. — Invitatio est et exhortatio ad pios, ut declarent studium pietatis suum in agendis gratiis, in adorando et celebrando Deo, et subjiciendo se potentiæ ejus, vers. 1-7. Quod et ne facere velint, deterret eos Psalmus proposito exemplo pœnæ gravissimæ, qua Deus usus fuerit adversus majores populi Judaici in solitudine, qui quum Deo repugnassent, a terra promissa fuerunt exclusi, vers. 8-11. Hinc strophæ duæ. Alexandrinus interpres Davidi hoc carmen tribuit, ex traditione haud dubie, quam D. Paulus secutus est *Hebr.* IV, 7. Forsan initiis illis tabernaculi in Sionio monte exstructi et arcæ in hoc introductæ est consignatum.

1. Agite, lætas voces tollamus Jovæ,
   jubilemus petræ (Deo) salutis nostræ.
2. Occurramus faciei ejus cum gratiarum actione,
   cum cantibus (vel *psalmis*) jubilemus ei.
3. Nam Deus magnus *est* Jova,
   et rex magnus super omnes deos :
4. Cujus in manu *sunt* penetralia terræ,
   et cui *sunt* summa montium :
5. Cui *est* mare, et ipse fecit illud,
   et aridum (continentem) manus ejus finxerunt.

6. Venite, prosternamus nos et incurvemus nos,
in genua procumbamus coram Jova, qui fecit nos.
7. Nam is est Deus noster,
et nos populus pascui ejus, et grex manus ejus :
hodie utinam voci ejus obediatis!

8. Ne obfirmetis cor vestrum ut Meribæ,
ut die Massæ in deserto :
9. Ubi tentarunt me patres vestri,
explorarunt me, etiamsi vidissent opera mea.
10. Quadraginta annos fastidium habui in ea generatione,
et dixi : « Populus aberrantis animi isti *sunt*,
neque illi noverunt vias meas. »
11. De quibus juravi in ira mea :
« Non introibunt in requiem meam. »

NOTÆ.

Vers. 2. *Agite*, seu *venite*. — Vers. 7. *Pascui*, quem pascit; *manus*, quem ducit. *Utinam* : alii, *si*, eodem sensu.—Vers. 8. *Meribah* (rixa) et *Massa* (tentatio) προσηγορικῶς interpretatus est. Vid. *Exod.* XVII, 7; *Num.* XIV, 22; *Deut.* VI, 16. — Vers. 9. *Opera*, prodigia pristina ipsorum causa a me facta. Minus recte alii, *etiam* (verum etiam) *viderunt opus meum*, experti sunt pœnam meam. — Vers. 11. *De quibus*, subaudiendo *lahem*. Maurer, *ubi juravi*; Hengstenberg, *ita ut juraverim*. *Requiem meam*, terram promissam.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XCIV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Laus Cantici ipsi David.

In codice hebræo nullus est titulus : sed vel excidit, vel hunc titulum addiderunt Septuaginta viri, ut indicarent argumentum hujus Psalmi esse laudem Deo, voce, non instrumentis musicis decantatam. Theodoretus censet Psalmum compositum esse a Davide in persona Josiæ regis, quem spiritu præviderit repurgaturum templum et altare, remotis cultibus idololatricis, et ipsis sacerdotibus idololatris interfectis; sed non est necesse ad Josiam recurrere : Psalmus enim omni tempore, omnibus locis, et omnibus fidelibus, tum Judæis, tum Christianis convenit. Continet enim invitationem ad laudandum Deum corde, voce et opere. Quare Ecclesia catholica rectissime hunc Psalmum esse voluit initium nocturnæ psalmodiæ, quæ, ut longissima est, ita ista præparatione et exhortatione indigebat.

Cur hic Psalmus canitur initio officii matutini?

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. VENITE, EXULTEMUS DOMINO; JUBILEMUS DEO SALUTARI NOSTRO.

Invitatio et exhortatio est ad laudandum Deum. Illud, *venite*, est exhortatio et excitatio ad conjungendos animos et voces in laudem Dei, quomodo *Gen.* XI est exhortatio et excitatio ad conjungenda studia et operas in ædificanda civitate et turri. « Venite, faciamus lateres ; » et ibidem : « Venite, faciamus nobis civitatem ; » et ibidem Dominus dicit : « Venite, descendamus et confundamus ibi linguas eorum. » « Exultemus Domino ; » invitat primum ad exultationem spiritus, deinde ad jubilationem vocis : non enim recte jubilamus voce, nisi prius mens excitata sit in Deum per internam lætitiam et admirationem. Unde et de Domino scriptum est *Luc.* X : « Exultavit spiritu, et dixit : Confiteor tibi, Pater ; » et mater Domini de se dixit, *Luc.* I : « Magnificat anima mea Dominum, et exultavit spiritus meus. » Ait igitur : « Venite, exultemus Domino, jubilemus Deo salutari nostro, » id est, omnes simul uniti exultemus coram Domino præ lætitia gestientes, et voce jubilemus Deo, qui est salus nostra. S. Augustinus per jubilationem intelligit vocem lætitiæ, quæ non potest exprimere quod intelligit. Sed vox hebræa

significat potius magnum clamorem, lætum tamen, qui magnus clamor magnum potius affectum, quam magnum strepitum hoc loco significat.

Vers. 2 2. PRÆOCCUPEMUS FACIEM EJUS IN CONFESSIONE, ET IN PSALMIS JUBILEMUS EI.

Duobus modis potest hic versiculus intelligi. Uno modo, ut Propheta admoneat, ut summo mane appareamus coram Domino ad laudandum eum, quasi dicat : Antequam alii surgant, nos primi simus ante faciem Domini, et hoc satis convenit tempori, quo hunc Psalmum in Ecclesia canimus. Altero modo, ut Propheta doceat miscendam esse confessionem propriæ miseriæ, cum confessione misericordiæ Dei, ut sensus sit : « Præoccupemus faciem ejus in confessione, » id est, antequam Dominus ad judicium veniat, et vindictam de peccatis sumat, præveniamus eum confitendo peccata nostra, vel præveniamus iram ejus (potest enim *facies*, in hebræo פני, sumi pro *ira*), et antequam Deus irascatur, confiteamur peccata; « et simul jubilemus in Psalmis, » magnis vocibus extollendo misericordiam ejus. Et videtur hæc posterior expositio magis ad mentem Patrum, S. Hieronymi, S. Augustini, Theodoreti et Euthymii in *Comment. Psalm.*, et S. Gregorii Nazianzeni in orat. *De Plaga grandinis.*

Vers. 3. 3. QUONIAM DEUS MAGNUS, DOMINUS, ET REX MAGNUS SUPER OMNES DEOS.

Reddit quinque rationes, cur Deus a nobis laudandus sit. Prima est, quia Dominus noster est magnus Deus super alios omnes deos, et magnus rex super alios omnes reges, qui etiam dii dici solent. Quo loco pro voce *Dominus*, est in hebræo nomen quatuor litterarum, יהוה, quod est proprium Dei veri; et ideo nomen appellativum *magnus* non debet conjungi cum *Dominus*, sed cum *Deus*, ut diximus. Porro per *deos*, intelligendi sunt primo loco dii falsi, id est, dæmonia, quæ sibi apud Gentiles usurpant cultum veri Dei, ut dicitur in *Psalm.* XCV : « Omnes dii gentium dæmonia » Deinde intelligendi sunt reges et judices terræ, de quibus dicitur in *Psalm.* LXXXI : « Ego dixi : Dii estis. » In græco legitur, *super omnem terram*; et sic legunt Theodoretus et Euthymius; sed in hebræo est, על כל אלהים, *super omnes deos*, et sic legunt S. Hieronymus et Augustinus; credibile est græcum esse corruptum.

Vers. 4. 4. QUIA IN MANU EJUS SUNT OMNES FINES TERRÆ, ET ALTITUDINES MONTIUM IPSIUS SUNT.

Altera ratio est, quia Dominus habet in potestate sua orbem terræ, sive longitudinem et latitudinem, sive etiam altitudinem consideres; proinde omnes, qui terram incolunt, illi subjecti sunt, et sacrificium laudis illi debent. « Quia, inquit, in manu ejus, » id est, in potestate ejus, « sunt omnes fines terræ, » id est, tota terra usque ad ultimos ejus fines. « Et altitudines montium ipsius sunt, » id est, non solum longitudo et latitudo terræ, sed etiam omnis altitudo usque ad altissimos montes ad ejus ditionem pertinet. In codice quodam antiquo, ex quo legitur hic Psalmus communiter in Ecclesia, præmittitur huic versiculo : « Quia non repellet Dominus plebem suam, » et hæc verba leguntur et exponuntur a SS. Hieronymo et Augustino in *Commentario Psalmorum.* Sed in codice hebræo et græco, et in latina vulgata editione non habentur, et vere hoc loco supervacanea esse videntur, sed in Psalmo superiore locum suum habent, et inde huc translata sunt; verissima autem esse dubitari non potest. In eodem antiquo codice legitur, « altitudines montium ipse conspicit, » pro, « ipsius sunt. » Sed in hebræo et græco habetur, *ipsius sunt*, et sic legunt Patres. Cæterum illa lectio, « altitudines montium ipse conspicit, » nihil aliud significat, nisi Dominum esse quolibet altissimo monte altiorem, ita ut commode respiciat ea, quæ sunt in verticibus montium altissimorum, ad quos nullus unquam hominum penetravit. In hebræo pro *fines terræ*, habetur חקרת ארץ, *investigationes terræ*, a verbo חקר, quod est *investigare*, et *scrutari*. Inde aliqui existimant significari profundas terræ cavernas, quæ opponuntur altitudini montium, ut sensus sit : In manu Dei esse tum profunditatem, tum altitudinem terræ. S. Hieronymus vertit : *In cujus manu fundamenta terræ, et excelsa montium ipsius sunt*, cum qua lectione potest concordari lectio græca, τὰ πέρατα τῆς γῆς, et latina, si per *fines terræ* intelligamus fines, quoad profunditatem, non quoad longitudinem, vel latitudinem; sed uterque sensus est verus.

5. QUONIAM IPSIUS EST MARE, ET IPSE FECIT ILLUD, ET SICCAM MANUS EJUS FORMAVERUNT. Vers. 5.

Tertia ratio est, quoniam Deus noster non solum terræ, sed etiam maris Dominus est, quippe qui fecit illud, et arenam siccam illi circumdedit, in qua tanquam in vase continetur. Quare æquum est ut homines, qui ex mari maxima commoda percipiunt, illi gratias agant eumque laudibus efferant.

6. VENITE, ADOREMUS ET PROCIDAMUS : ET PLOREMUS ANTE DOMINUM, QUI FECIT NOS. Vers. 6.

Quarta ratio est, quia idem Dominus non solum fecit terram et maria, sed etiam nos homines fecit; nos autem factorem nostrum peccatis nostris offendimus. « Venite, inquit, adoremus, et procidamus, et ploremus, » deflentes ingratitudinem et peccata nostra « ante Dominum, qui fecit nos, » ac per hoc omni jure Dominus noster est, atque illi omnem obedientiam debemus. Ex hebræo S. Hieronymus vertit, *genua flectamus*, pro eo quod nos habemus, *ploremus.* Sed omnes codices græci et latini habent *ploremus*, et sic legunt et explicant omnes veteres tractatores; neque est verisimile Prophetam dicturum fuisse, *genua fle-*

tamus, posteaquam dixerat, *adoremus, et procidamus*; nam adorare in hebræo significat *prosterni* et *succumbere*, quod explicatur per vocem sequentem, *procidamus*. Plus est autem procidere, et toto corpore prosterni, quam genua flectere. Itaque probabile est veram hebraicam lectionem, quam habuerunt Septuaginta, fuisse נבכה, quod significat *ploremus*; sed successu temporis irrepsisse unam litteram, et factum esse נברכה, quod est *genua flectamus*. Neque ullo modo credibile est Septuaginta Interpretes, homines doctissimos, reddituros fuisse, *ploremus*, si ita legissent, ut nunc in codicibus hebraicis legimus.

Vers. 7. 7. Quia ipse est Dominus Deus noster, et nos populus pascuæ ejus, et oves manus ejus.

Hæc est quinta et ultima ratio, quia Dominus non solum nos fecit, sed particulari providentia nos regit, quomodo pastor proprium gregem. Observat S. Augustinus elegantem transpositionem verborum, videtur enim Propheta conjungere debuisse oves cum pascua, et populum cum manu, ac dicere, « et nos populus manus ejus, et oves pascuæ ejus; » sed conjunxit populum cum pascua, et oves cum manu, ut significaret populum esse respectu Dei instar ovium, quæ pastore indigent: et tamen non esse oves expertes rationis, quæ baculo cogi debeant; dicuntur autem oves istæ, oves manus Dei, vel quia Deus eas fecit, ut exponit S. Augustinus, vel, ut alii communiter docent, quia Deus quasi manu propria eas regit; quamvis enim populus Dei habeat pastores et doctores, a quibus pascitur et regitur, tamen ipse etiam Deus peculiarem curam illius habet, et non sinit ut negligentia, vel ignorantia, vel etiam malitia pastorum illis noceat. Ex quo intelligimus debere populum Dei in Deo summo pastore fiduciam ponere, atque ad illum per orationem recurrere, quando pastor minus idoneus illis contingit; ipse enim per Ezechielem cap. xxxiv, dicit: « Ego pascam oves meas. »

Oves manus Dei cur christiani dicantur?

Vers. 8. 8. Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra.

Hæc est secunda pars Psalmi, qua Propheta exhortatur populum Dei, ut non solum voce, sed etiam opere Deum laudet. Sacrificium autem operis Deo gratissimum, est obedientia, quam exhibemus præceptis ejus, juxta illud I *Reg*. xv: « Numquid vult Deus holocausta et victimas, et non magis, ut obediatur voci Domini? » Introducit autem Propheta Deum loquentem, ut exhortatio majorem vim habeat. Neque obstat illud *ejus*: nam in Scriptura sæpe Deus loquitur de se, ac si de alio loqueretur, ut in loco proxime citato: « Numquid vult Deus holocausta, et non magis, ut obediatur voci Domini? » Sic igitur hoc loco dicit Spiritus Sanctus: « Hodie si vocem ejus, » id est Domini, « audieritis, » id est, si vocem meam audieritis, qui Dominus vester sum, « nolite obdurare corda vestra. » Illud, *hodie*, significat, *hoc tempore*, et, ut Apostolus declarat *ad Hebr*. iii, habet locum hæc exhortatio, « donec hodie cognominatur, » id est, dum tempus hujus vitæ durat; nam post hanc vitam non erit amplius tempus, sed æternitas. Illud autem, *si*, videtur significare Deum non singulis momentis nobis loqui, sed pro loco et tempore nos admonere, vel per internas inspirationes, vel per voces prædicatorum, vel per lectionem Scripturarum, vel alio quocumque modo, ut nobis voluntatem suam patefaciat. Illud, *nolite obdurare corda vestra*, significat parum prodesse audire vocem Domini, nisi ea vox penetret intima cordis, et inflectat ad fidem et obedientiam: cur autem vox Dei non penetret, causa est durities cordis. Induratio autem cordis aliquando tribuitur homini, aliquando Deo; nam *Exod*. vii, dicit Dominus: « Ego indurabo cor Pharaonis; » et I *Reg*. vi, dicitur: « Cur aggravatis corda vestra, sicut aggravavit Ægyptus, et Pharao cor suum? » Porro Deus indurat corda non impertiendo malitiam, sed non impertiendo misericordiam, ut S. Augustinus dicit in epist. 105 *ad Sixtum*, qui etiam tract. 53 *in Joann*. scribit: Sic obdurat Deus deserendo, et non adjuvando, quod occulto judicio facere potest, iniquo non potest. Cui subscribit S. Gregorius lib. XI *Moral*. cap. v. Obdurare per justitiam dicitur Deus, quando cor reprobum per gratiam non emollit. Homo autem obdurat cor suum, quando resistit inspirationibus et vocibus Dei, juxta illud *Act*. vii: « Vos semper Spiritui Sancto restitistis; » inducit autem hominem ad resistendum Deo, et claudendas aures interiores, peccati præsens dulcedo, quam Apostolus *ad Hebr*. iii, vocat « fallaciam peccati, » cum ait: « Ut non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. » In hebraico textu verba illa: *Hodie si vocem ejus audieritis*, conjunguntur cum superioribus, *nos autem populus pascuæ ejus, et oves manus ejus, hodie si vocem ejus audieritis*; deinde incipit alius versiculus: *Nolite obdurare corda vestra, sicut in irritatione*. Sed Apostolus *ad Hebr*. iii citat hunc locum, ut nos in codicibus græcis et latinis habemus. Itaque Apostolo judice melior est lectio Septuaginta, et nostræ Vulgatæ editionis, quam hebraica, ut nunc se habet, quidquid hæretici moderni blaterent.

Quomodo Deus induret corda.

9. Sicut in irritatione secundum diem tentationis in deserto; ubi tentaverunt me patres vestri, probaverunt me, et viderunt opera mea. Vers. 9.

Ponit exemplum obdurationis: nam patres antiqui educti per Mosem de Ægypto, dum in itinere essent, et desertum pertransirent, non semel obduraverunt cor suum, nolentes credere promissis Dei, neque illi obedire; unde « irritaverunt eum, et exacerbaverunt, » ut habet alia lectio: tentaverunt etiam potentiam ejus, et experti sunt, ac viderunt mirabilia opera ejus, qualia fuerunt

manna de cœlo pluens, et aqua de petra scaturiens. Vide *Numer.* XIV : « Sicut, inquit, in irritatione,» id est, quando Deum ad iracundiam provocaverunt, « secundum diem tentationis in deserto, » id est, juxta diem illum, quo Deum tentaverunt : tunc enim tentantes Deum, illum irritaverunt. Non est necesse unam diem particularem hic notari, cum multis vicibus Deum Judæi tentaverint in deserto, sed potest accipi dies pro tempore, ut sensus sit : « Sicut in irritatione, » quæ facta est in tempore illo, quo me sæpius tentaverunt in deserto. « Ubi tentaverunt me, » id est, ubi explorare voluerunt utrum ego vere Deus essem, possemque illis in deserto panem, et aquam, et carnes parare, quibus rebus desertus locus ille carebat. « Probaverunt me, et viderunt opera mea, » id est, ubi etiam experti sunt me esse omnipotentem, quia viderunt opera mea, qualia solus Deus verus, vereque omnipotens facere potest.

Vers. 10. 10. Quadraginta annis offensus fui generationi illi, et dixi : Semper hi errant corde.

Explicat clarius tempus irritationis et tentationis in deserto. « Quadraginta annis, inquit, offensus fui generationi illi, » id est, toto tempore, quo duxi eos per desertum, ut introducerem in terram promissionis, offensus fui generationi illi, » id est, offensus fui ab illis, sive infensus illis fui, ut explicat Apostolus *Hebr.* III. Vox hebraica אקוט significat, *litigavi cum illis*, vel *abominatus sum illos:* sed omnia in idem recidunt, in quem sensum explicanda est etiam lectio Psalterii Romani : « Quadraginta annis proximus fui generationi huic, » id est, propinquavi illis, ut de proximo illorum querelas audirem, eosque variis plagis flagellarem; et quia de proximo vidi, et audivi, quid agerent, aut loquerentur, « dixi : Semper hi errant corde, » id est, ducuntur variis desideriis, et ideo errant et vagantur extra rectam viam salutis. Apostolus *ad Hebr.* III aliter distinguit : « Probaverunt, inquit, et viderunt opera mea quadraginta annis : propter quod infensus fui generationi huic.» Sed quia neque Hebræi, neque Græci, neque Latini ita distinguunt, dicendum est Apostolum declarare voluisse verba hujus Psalmi, et ideo addidisse illud, « propter quod, » ut sensus sit : Viderunt opera mea, quadraginta annis, propter quod totidem annis infensus fui generationi huic.

11. Et isti non cognoverunt vias meas, ut juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam. Vers. 11.

Declarat cur corde erraverint, quia « non cognoverunt vias, » id est, leges meas, quæ sunt rectæ viæ, per quas qui incedunt, errare non possunt : loquitur autem de cognitione approbationis, non de simplici notitia. « Ut juravi in ira mea, » subintelligitur, non pervenerunt ad requiem, sicut juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam. Itaque sensus est : Isti, qui semper errant corde, non cognoverunt vias meas, quibus itur ad requiem; ac per hoc in illam non introierunt, « prout juravi in ira mea, si introibunt, » id est, quod non introibunt in requiem meam. Per requiem in sensu historico intelligitur terra promissionis, in quam non introierunt, nisi paucissimi ex illis, qui exierunt ex Ægypto, sicut Dominus juravit illis *Num.* XIV : « Vivo ego, dicit Dominus, sicut locuti estis audiente me, sic faciam vobis, in solitudine hac jacebunt cadavera vestra. » In sensu anagogico, Apostolo teste *ad Hebr.* IV, intelligitur cœlestis patria, ubi erit perfecta requies. Juramentum autem Dei significat rem esse certissimam et immutabilem. In hebræo habetur אשר quod recte verti potest, tam *ut*, quam *quibus*. In græco habetur, ὡς, ut etiam in epistola græca S. Pauli *ad Hebræos :* tamen in editione latina ejusdem epistolæ cap. III, habetur, *quibus juravi;* sed cap. IV, *sicut juravi*. In Psalterio Romano et apud Augustinum habetur, *quibus juravi*. Sensus semper est idem; tamen communior lectio est quæ habetur in editione Vulgata, et sic legit Apostolus, quando proprie citat verba Psalmi dicens : « Quemadmodum dixit : Sicut juravi, » etc., *ad Hebr.* IV.

PSALMUS XCVI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Canticum ipsi David,* 1. *Quando domus ædificabatur post captivitatem.*	V. S. H.
Cantate Domino canticum novum : cantate Domino, omnis terra.	Cantate Domino canticum novum : cantate Domino, omnis terra.
2. Cantate Domino, et benedicite nomini ejus : annuntiate de die in diem salutare ejus.	Canite Domino, benedicite nomini ejus : annuntiate de die in diem salutare ejus.
3. Annuntiate inter gentes gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia ejus.	Narrate in gentibus gloriam ejus : in universis populis mirabilia ejus.

4. Quoniam magnus Dominus, et laudabilis nimis : terribilis est super omnes deos.

5. Quoniam omnes dii gentium dæmonia : Dominus autem cœlos fecit.

6. Confessio et pulchritudo in conspectu ejus : sanctimonia et magnificentia in sanctificatione ejus.

7. Afferte Domino, patriæ gentium; afferte Domino gloriam et honorem.

8. Afferte Domino gloriam nomini ejus. Tollite hostias, et introite in atria ejus.

9. Adorate Dominum in atrio sancto ejus. Commoveatur a facie ejus universa terra.

10. Dicite in gentibus quia Dominus regnavit. Etenim correxit orbem terræ, qui non commovebitur : judicabit populos in æquitate.

11. Lætentur cœli, et exultet terra, commoveatur mare et plenitudo ejus.

12. Gaudebunt campi, et omnia quæ in eis sunt. Tunc exultabunt omnia ligna sylvarum :

13. A facie Domini, quia venit : quoniam venit judicare terram.

Judicabit orbem terræ in æquitate, et populos in veritate sua.

Quia magnus Dominus, et laudabilis nimis : terribilis est super omnes deos.

Omnes enim dii populorum sculptilia [*h. idola*] : Dominus autem cœlos fecit.

Gloria et decor ante vultum ejus, fortitudo et exsultatio in sanctuario ejus.

Afferte Domino familiæ populorum : afferte Domino gloriam et fortitudinem.

Afferte Domino gloriam nomini ejus : levate munera, et introite in atria ejus.

Adorate Dominum in decore sanctuarii : paveat a facie ejus omnis terra.

Dicite in gentibus, Dominus regnavit, siquidem appendet orbem immobilem : judicabit populos in æquitatibus.

Lætamini, cœli, et exsultet terra : tonet mare et plenitudo ejus.

Gaudeat ager meus, et omnia quæ in eo sunt : tunc laudabunt universa ligna saltus :

Ante faciem Domini, quoniam venit, quoniam venit judicare terram :

Judicabit orbem in justitia, et populos in fide sua.

Argumentum. — « Hic Psalmus pars est carminis longioris, quod David composuit, quum arcam legis ex ædibus Obededomi solemni pompa deduceret, et in arce sua Sionitica in sede ei parata collocaret. Legitur hoc carmen I *Chron.* XVI, 8-36, et particula quæ hunc Psalmum constituit, vers. 23-34 *ibid.*, in qua tamen nonnulla mutata sunt, et accommodata solemnitati, cui fuit destinata. Non enim videtur repudianda esse traditio, quæ conservata est in græca versione, adhibitum esse hunc Psalmum in dedicatione templi secundi post reditum ex Babylonico exsilio. Recte quoque ibid. additur : *Ode Davidis*. Quippe David vere auctor ejus dicitur, cujus verba sunt omnia, ut ex laudato Chronicorum loco constat. Præsules vero Judæorum reducum ex Babylonico exsilio quædam in iis consilio suo accommodata immutarunt. Talis cento est Psalmus CVIII ex Davidico LVII et LV ab aliquo rhapsodo consutus, et diverso tempori accommodatus. Quando enim non habuerunt poetas, qui peculiares Psalmos facerent, apparet eos tales rhapsodias usurpasse. » Rosenmullerus. Strophæ quatuor : vers. 1-3, celebrate Jovam ; 4-6, Deum verum, creatorem mundi augustissimum ; 7-10, celebrate Jovam, omnes populi, colite omnium regem ac judicem ; 11-13, exsultent cœli et terra de Jova venturo ad recte judicandos terræ populos.

1. Canite Jovæ canticum novum,
canite Jovæ, universa terra.
2. Canite Jovæ, benedicite nomini ejus,
nuntiate de die in diem salutem ejus.
3. Narrate inter gentes gloriam ejus,
inter omnes populos mirabilia ejus.

4. Nam magnus *est* Jova et laudandus nimis,
terribilis is *est* super omnes deos.
5. Nam omnes dii populorum sunt vanitates (fictitii),
Jova autem cœlos fecit.
6. Splendor et majestas *est* ante faciem ejus,
potentia et decus in sanctuario ejus.

7. Date Jovæ, familiæ populorum,
Date Jovæ honorem et potentiam (alii, *laudem*).

8. Date Jovæ honorem nominis ejus;
ferte munera, et venite ad atria ejus.
9. Prosternite vos coram Jova in ornatu sancto;
contremiscite coram eo, universa terra.
10. Dicite in gentibus : « Jova regnat;
etiam *ab eo* firmatur orbis, non nutat;
judicat populos in rectitudine. »

11. Gaudeant cœli, et lætetur terra;
fremat mare, et quod implet illud.
12. Exsultet campus, et quidquid est in eo;
tum (ibi) jubilent omnes arbores silvæ,
13. Coram Jova :
nam venit, nam venit ad judicandum terram;
judicabit orbem juste, et populos fideliter.

NOTÆ.

Vers. 1. *Novum*, non adhuc auditum, pro novis beneficiis.—Vers. 8. *Nominis ejus*, ejus nomine dignum.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XCV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum ipsi David, quando domus ædificabatur post captivitatem.

Hic Psalmus apud Hebræos titulo caret : neque mirum est, quoniam videtur esse pars quædam Psalmi CIV, ut perspicuum est ex lib. I *Paralip.* cap. XVI, ubi in reductione arcæ Domini canitur Psalmus, cujus prior pars est principium Psalmi CIV, posterior est Psalmus XCV; videtur enim Esdras, vel si quis alius fuit, qui librum Psalmorum collegit et ordinavit, ut numerum CL Psalmorum compleret, ex parte Psalmi CIV, fecisse hunc Psalmum XCV, quemadmodum ex fine Psalmi LVI, et ex fine Psalmi LVIII, composuit Psalmum CVII qui incipit : *Paratum cor meum,* et ex fine Psalmi XXXIX fecit Psalmum LXIX, qui incipit : *Deus, in adjutorium meum intende.* Titulum ergo, quem habemus in codicibus græcis et latinis, vel addiderunt Septuaginta Interpretes, vel, quod verius reor, Esdras ipse addidit, et jussit cantari, cum templum reædificabatur post captivitatem Babylonicam. Quamvis autem David hunc Psalmum composuerit occasione reductionis arcæ Domini, et Esdras eumdem Psalmum cantari jusserit in reædificatione templi, tamen certum est intentionem primariam Davidis et ipsius Spiritus Sancti fuisse prædicere adventum Christi et regnum ejus, quando « Deus eripuit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum Filii dilectionis suæ, » ut scribit Apostolus *ad Coloss.* I. Recte enim observavit S. Augustinus, in toto hoc Psalmo nullam fieri mentionem ædificationis templi, nec reductionis arcæ, ac per hoc, vel Psalmum non convenire cum titulo, vel exponendum esse, ut verba sonant, de regno Christi in toto terrarum orbe propagando, hoc est de Ecclesia in omnibus gentibus ædificanda. Atque in hanc sententiam conveniunt scriptores veteres, Hieronymus, Augustinus et Ambrosius latini; Chrysostomus, Theodoretus et Euthymius græci.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. CANTATE DOMINO CANTICUM NOVUM; CANTATE DOMINO, OMNIS TERRA.

Mysterium S. Trinitatis insinuatum hic. Incipit ab exhortatione, ut pro communi beneficio communiter ab universa terra gratiæ agantur Deo; ter autem repetit *cantate*, ut etiam infra ter repetit *afferte Domino*, ut obscure insinuaret mysterium sanctissimæ Trinitatis, quod aperte in Testamento novo prædicandum erat. « Cantate, inquit, Domino canticum novum, » id est, laudate et gratias agite cum cantu et lætitia. Vocat autem « canticum novum, » canticum pulchrum, et sapienter compositum : item canticum pro novo beneficio, item canticum, quod a renovatis hominibus cani debet, in quibus non amplius regnet cupiditas, sed charitas; denique, ut exponit Chrysostomus, canticum, non quale fuit canticum Mosis, aut Deboræ, aut alia vetera cantica, quæ

non poterant cantari extra terram promissionis, juxta illud *Psalm.* CXXXVI : « Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? » sed canticum novum, quod per universam terram celebrari queat. Ideo enim subjungitur : « Cantate Domino, omnis terra, » id est, non solum Judæa, sed orbis terrarum universus.

Vers. 2. 2. CANTATE DOMINO, ET BENEDICITE NOMINI EJUS : ANNUNTIATE DE DIE IN DIEM SALUTARE EJUS.

Præmissa exhortatione generali, incipit explicare materiam cantici et laudationis, quæ est Salvatoris adventus. « Cantate, inquit, Domino, et benedicite nomini ejus, » id est, cantando laudate potentiam ejus, quæ per nomen significatur, nisi forte per nomen insinuetur nomen Salvatoris, de quo clarius fit mentio in verbis sequentibus : « Annuntiate de die in diem salutare ejus, » id est, prædicate cum cantu et laudibus venturam salutem, idque « de die in diem, » id est, omni die : quemadmodum enim sine cessatione dies diei succedit, sic æquum est ut laudatio laudationi sine cessatione succedat. Verbum hebraicum בשרו *basheru* significat, *bonum nuntium afferte*, quod Septuaginta recte verterunt εὐαγγελίζεσθε, et Interpres noster vertere potuisset, *evangelizate*, vel *bene nuntiate*, ut legit S. Augustinus. Itaque ex hebræo et græco exponi debet verbum latinum *annuntiate*, id est, bonum nuntium afferte.

Vers. 3. 3. ANNUNTIATE INTER GENTES GLORIAM EJUS, IN OMNIBUS POPULIS MIRABILIA EJUS.

Dixit Deum ob tam ingens beneficium omni tempore laudandum : addit nunc etiam in omni loco laudandum. « Annuntiate, inquit, inter gentes gloriam ejus, » id est, notam facite non solum Judæis, ut faciebant Prophetæ veteres, sed etiam gentilibus gloriam Dei ; et hoc ipsum clarius explicans ait : « Annuntiate in omnibus populis, » id est, omnibus gentibus, « mirabilia ejus, » id est, admiranda opera Dei, ex quibus manifestatur gloria ejus. Quamvis autem hæc exhortatio pertineat ad omnes, qui noverunt mirabilia Dei; tamen præcipue pertinet ad Apostolos Domini : illi enim sunt, qui omnibus gentibus notam fecerunt gloriam Dei, et mirabilia opera non solum Creatoris, sed etiam Redemptoris, et Sanctificatoris, id est, Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.

Apostoli sunt qui notam fecerunt populis gloriam Dei præcipue.

Vers. 4. 4. QUONIAM MAGNUS DOMINUS, ET LAUDABILIS NIMIS : TERRIBILIS EST SUPER OMNES DEOS.

Vers. 5. 5. QUONIAM OMNES DII GENTIUM DÆMONIA, DOMINUS AUTEM CŒLOS FECIT.

Declarat quæ sit gloria Domini, quæ mirabilia opera ejus, quæ paulo ante prædicanda semper et ubique esse dicebat : « Quoniam magnus Dominus, et laudabilis nimis, terribilis est super omnes deos. » Hæc est gloria Domini, quod magnus sit absolute, sive potentiam, sive sapientiam, sive bonitatem, sive imperium, sive divitias, sive quæcumque alia consideres ; quod juxta hanc magnitudinem sit laudabilis valde, et reipsa ab omnibus laudetur : hinc enim pleni sunt cœli et terra gloria ejus ; quod denique terribilis sit super omnes deos, id est, quod usque adeo emineat super omnes qui ullo modo dicuntur dii, ut non solum non audeant ei se conferre, sed ut servi, vel potius mancipia majestatem ejus contremiscant ; nam de bonis angelis, qui sunt dii per participationem, canit Ecclesia : « Majestatem tuam laudant Angeli, adorant Dominationes, tremunt Potestates. » De malis angelis, qui sunt dii per errorem gentium, dicit B. Jacobus in *Epist.* cap. II : « Dæmones credunt, et contremiscunt. » Et quoniam præcipue de falsis diis loquitur hoc loco David, ideo subjungit rationem, cur Deus noster terribilis sit super omnes deos, dicens : « Quoniam omnes dii gentium dæmonia, Dominus autem cœlos fecit, » id est, propterea Dominus terribilis est super omnes deos, falsos videlicet, et a gentibus per errorem adoratos, quoniam dii gentium non sint veri dii, sed dæmonia, id est, spiritus mali, qui a Deo creatore per superbiam recesserunt, et ab eodem æternis suppliciis destinati sunt : « Dominus autem » non est Spiritus creatus, sed Spiritus creator, qui « cœlos fecit, » corpora omnium maxima et pulcherrima, et omnia quæ cœli ambitu continentur, id est, res omnes creatas. Ex hebræo S. Hieronymus vertit, *omnes dii populorum sculptilia*. Sed sciendum est vocem hebraicam, quæ hic habetur, אלילם *elilim*, non significare proprie neque *dæmonia*, neque *sculptilia*. Dæmon enim dicitur פסל, *sculptile* ; vox autem *elilim* significare videtur *deiculos*, ut sit diminutivum ab אל *el*, quod significat *Deum*, ut sensus sit : *Dii gentium non sunt dii, sed deiculi*, vel *deastri* inutiles et vani ; Dominus autem est Deus verus et potens, qui cœlos fecit. Itaque vocem illam Septuaginta Interpretes retulerunt ad dæmonia potius quam ad simulacra, quoniam dæmonia habitabant in simulacris, et erant ii qui potissimum a gentibus adorabantur, juxta illud Apostoli I *Cor.* X : « Quæ enim gentes immolant, dæmonibus immolant, et non Deo. »

Dii gentium sunt vere dæmonia.

6. CONFESSIO ET PULCHRITUDO IN CONSPECTU EJUS : SANCTIMONIA ET MAGNIFICENTIA IN SANCTIFICATIONE EJUS. Vers. 6.

Dixerat Deum esse magnum et terribilem : nunc addit eumdem esse undique laudabilem, pulcherrimum, gloriosum et sanctissimum ; idque præcipue cerni in cœlesti sanctuario, ubi spectandum se præbet oculis Angelorum, aliisque spiritibus beatis. Illustrabit hunc versiculum, alioqui satis obscurum, versiculus 2 *Psalm.* III : « Confessionem et decorem induisti, amictus lumine, sicut vestimento ; » dicitur enim Deus induisse confessionem et decorem, quia ab omni parte conspicitur laudabilis, et ideo laudabilis, quia pulcher et decorus totus, sive quis essen-

Deus omni ex parte laudabilis est.

tiam, sive attributa, sive judicia, sive cogitationes, sive opera ejus attendat, quod brevissime dixit S. Joannes I *Epist.* cap. I: « Deus lux est, et in eo tenebræ non sunt ullæ. » Dicit ergo Propheta de Deo : « Confessio et pulchritudo in conspectu ejus, » id est, laus, seu materia laudis, et pulchritudo, sive decor, et gloria, est in circuitu Dei, quia confessionem et pulchritudinem induit; ac per hoc undique conspicit laudem et pulchritudinem suam, et undique conspicitur decorus et laudabilis: quomodo sol, si sensum videndi haberet, undique conspiceret radios lucis suæ, sicut undique conspicitur micans et lucidus. « Sanctimonia et magnificentia in sanctificatione ejus,» id est, sanctitas, sive puritas et magnificentia, sive majestas et gloria, quibus Deus, quasi vestimentis indutus est, conspicitur in sanctificatione ejus, id est, in sanctuario, sive in templo sancto, quod in cœlis ipse Deus habet. Posset etiam hic versiculus sic exponi: « Confessio et pulchritudo in conspectu ejus, » id est, offeratur in conspectu Dei confessio laudis et pulchritudo justitiæ; « sanctimonia et magnificentia in sanctificatione ejus, » id est, sanctitas vitæ, et magnificentia operum bonorum in sancto templo ejus similiter offeratur. S. Augustinus per confessionem intelligit confessionem peccatorum, per quam homo deformis incipit pulchrescere, et sanctificari, et placere sponso cœlesti, qui pulcherrimus et sanctissimus est. Quod attinet ad verba, pro vocabulo, *sanctimonia,* in hebræo est עז, quod proprie *robur* et *fortitudinem* significat; sed accipitur etiam pro *gloria, honore, substantia, opibus.* Videntur igitur Septuaginta Interpretes, eam vocem accepisse pro *gloria* et *puritate*, quæ sanctitatis propria est: ut in sequenti versiculo acceperunt pro *honore,* et conjunxerunt cum *gloria.* Pro vocibus *in sanctificatione ejus,* in hebræo habetur במקדשו, id est, *in sanctuario ejus*, et sic etiam vertit S. Hieronymus. Neque est novum in Scripturis, ut sanctificatio accipiatur pro sanctuario; sic enim legitur lib. I *Machab.* I : « Et intravit in sanctificationem cum superbia, et accepit altare aureum, » etc.

Vers. 7. 7. Afferte Domino, patriæ gentium; afferte Domino gloriam et honorem; afferte Domino gloriam nomini ejus.

Prædixerat prædicandam esse notitiam Dei omnibus gentibus per Christi adventum : nunc prædicit convertendas esse omnes gentes, et glorificaturas Deum. Sed sicut illud prædixerat per modum hortantis, dicens: « Annuntiate inter omnes gloriam ejus, » sic etiam nunc prædicit hoc per modum hortantis, dicens : « Afferte Domino, patriæ gentium, » id est, o familiæ gentilium toto orbe diffusæ, cum vobis annuntiata fuerit gloria Domini, qui de cœlo ad terram descendit, et peracta redemptione iterum ad cœlum gloriosus ascendit: non sitis duræ ad credendum, nec pigræ ad operandum, sed accurrite ad tabernaculum Domini, et afferte gloriam et honorem, glorificando et honorificando verbis et operibus Deum, et sanctum nomen ejus. Illud, *patriæ gentium*, hebraice est משפחות, quod proprie significat *familias.* Sed latinus interpres reliquit hoc loco vocem græcam πατριαὶ, quæ significat *familiam.* Quare per *patrias gentium* non debemus hic accipere id, quod significat nomen latinum, sed quod significat græcum. Cur autem Propheta nominet *familias*, ratio esse videtur, ut alluderet ad ritum Hebræorum, qui distincti per familias suas ascendebant festis diebus ad templum Domini, quod erat in Jerusalem. Significat igitur Spiritus Sanctus, quod faciebant familiæ Judæorum corporaliter, faciendum esse a familiis omnium gentium spiritualiter, ut videlicet, omnes ad Ecclesiam veniant, et Deo tribuant gloriam et honorem omnium mirabilium, quæ facta sunt in redemptione generis humani; non enim nostra industria, aut meritis effecti sumus ad filiorum Dei adoptionem et gratiam, sed ex misericordia Dei, cui proinde debetur omnis honor et gloria. Pro illa voce, *gentium,* in hebræo est, *populorum;* sed Septuaginta Interpretes maluerunt vertere *gentium*, quam *populorum,* ne Judæi dicerent, de populis suis tantum Prophetam esse locutum. Itaque sustulerunt ambiguitatem vocis, et docuerunt Spiritum Sanctum locutum esse de populis gentium, de quibus paulo ante dixerat: « Annuntiate inter gentes gloriam ejus; » et paulo infra : « Dicite in gentibus, quia Dominus regnavit; » nam utrobique in hebræo habetur vox גוים, quæ proprie significat *gentiles.*

8. Tollite hostias, et introite in atria ejus; adorate Dominum in atrio sancto ejus. Vers. 8.

Hic etiam alludit ad morem hebraicum, juxta quem Judæi cum ascendebant ad templum, offerebant victimas, et adorato Deo revertebantur in civitates suas. Sed quia hoc loco invitantur gentiles, ut ad Ecclesiam Domini veniant, intelligenda est hæc oblatio de spiritualibus hostiis, de quibus loquitur S. Petrus in I *Epist.* cap. II : « Offerte spirituales hostias, acceptabiles Deo per Jesum Christum. » Sunt autem spirituales hostiæ, sacri- Spirituales hostiæ: quæ sint?
ficium cordis contriti, confessio peccatorum, oratio, jejunia, eleemosynæ, et similia. Potest etiam hic locus intelligi de sacrificio missæ, quod successit omnibus sacrificiis Hebræorum, et quod, juxta prophetiam Malachiæ, cap. I: « Offertur Deo ab ortu solis usque ad occasum » a gentibus conversis ad Deum per manus sacerdotum Testamenti novi. Nam non sine mysterio in hebr. textu non habetur vocabulum זבח *zebach,* quod significat hostiam, quæ occiditur, dum immolatur, qualia erant sacrificia ovium et boum; sed מנחה *minchah* , quod significat hostiam incruentam, ac præsertim ex farina confectam. Parum autem refert quod pro *atrio sancto*, in hebræo habetur, *in decore sanctitatis :* nam idem est sensus; vocat

enim Scriptura *decorem sanctitatis* ipsum sanctuarium, quod esset decore et sanctitate plenum.

Vers. 9. 9. COMMOVEATUR A FACIE EJUS UNIVERSA TERRA : DICITE IN GENTIBUS, QUIA DOMINUS REGNAVIT.

Hactenus quasi longe prævidit regnum Messiæ, et hortatus est prædicatores ad annuntiandum, et populos ad recipiendum novum regem; nunc quasi propius intueatur, et ipsum venientem cernat, spiritu exultat, et hortatur ad venerationem et lætitiam, non solum gentes, sed etiam terram, cœlum, maria, arbores ipsas : non quod ista sensu prædita sint, sed ut declaret affectum suum et universalem lætitiam, quæ in toto mundo futura erat in adventu Christi. Quamvis autem aliqui hæc referant ad secundum adventum, quando veniet judicare vivos et mortuos : alii ad primum adventum, « quando venit quærere, et salvum facere quod perierat, » *Luc.* XIX, tamen sancti Patres Hieronymus et Augustinus, nec non græci scriptores, Theodoretus et Euthymius, ad utrumque adventum referunt, quod et nobis probabilius esse videtur. Ait igitur : « Commoveatur a facie ejus universa terra, » id est, commoveantur commotione timoris et reverentiæ omnes habitatores terræ ante faciem Domini venientis. In hebræo est, *paveat a facie ejus omnis terra,* ubi numerus multitudinis indicat, per terram non intelligi elementum terræ, sed habitantes in terra. « Dicite in gentibus, quia Dominus regnavit, » id est, ut commoveatur terra, prædicate gentibus omnibus, quod Dominus adveniens regnum suum auspicatus est. Intelligitur autem nomine *regni,* regnum spirituale, quo regnat per fidem in cordibus hominum : semper enim Deus regnat in cœlo, et in terra regno potentiæ et majestatis; sed per fidem regnare cœpit in gentibus ab adventu Messiæ, antea siquidem diabolus regnabat per errores idololatriæ, unde et Dominus *Joan.* XII ait : « Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras. » S. Augustinus legit, *quia Dominus regnavit a ligno*; quam lectionem fuisse olim in Septuaginta virorum interpretatione, et ab Hebræis fuisse abrasam et sublatam, testatur S. Justinus in *Dialog. cum Tryphone;* et Fortunatus in hymno, qui ab Ecclesia frequentatur tempore Passionis, ex hac lectione accepit illud :

Dei regnum in terra quale sit?

Impleta sunt quæ concinit
David fideli carmine,
Dicens in nationibus:
Regnavit a ligno Deus.

Quamvis autem hæc lectio optimum sensum habeat, tamen in libris græcis hodie non habetur, nec habebatur tempore S. Hieronymi, Theodoreti et Euthymii, ut ex eorum Commentariis perspicuum est : nec habetur in codicibus hebraicis, nec in editione latina Vulgata.

Vers. 10. 10. ETENIM CORREXIT ORBEM TERRÆ, QUI NON COMMOVEBITUR; JUDICABIT POPULOS IN ÆQUITATE.

Hoc regnum merito convenire Christo probat duplici ratione : primum, quia ipse est, qui cum in forma Dei esset, orbem terrarum condidit, confirmavit et stabilivit, ut commoveri non posset; justum enim est ut ipse regnet in terra, qui terram ipsam condidit. In hebræo est תכון, a verbo כון, quod est *stabilire, firmare, dirigere,* et hoc idem verbum habetur in *Psalm.* XCII, ubi legimus : « Etenim firmavit orbem terræ, qui non commovebitur. » Itaque potest referri hæc pars versiculi ad creationem mundi : et tunc *correxit* idem erit, quod ita directe fundavit, ut nutare non possit; potest etiam idem verbum exponi de correctione morum per optimas leges et instituta, et tunc sensus erit, Christum jure ac merito regnare debere in orbe terrarum, quia orbem terræ nutantem ob pravas institutiones gentilium ita correxit per legem suam Evangelicam, quæ prohibet omnia vitia, ut jam commoveri non possit, si leges illas sequatur et observet. Unicum enim Domini præceptum de dilectione, si observetur, totum orbem terrarum corrigit, et in summa pace constituit. Secunda ratio est in verbis sequentibus : « Judicabit populos in æquitate, » id est, non solum correxit orbem terræ sanctissimis legibus suis, sed etiam tempore suo judicabit orbem justissime : tribuet enim iis, qui legem Evangelii servaverint, amplissima præmia; et iis, qui servare noluerint, justissimas pœnas.

11. LÆTENTUR CŒLI, ET EXULTET TERRA; COMMOVEATUR MARE, ET PLENITUDO EJUS : GAUDEBUNT CAMPI, ET OMNIA QUÆ IN EIS SUNT. Vers. 11.

12. TUNC EXULTABUNT OMNIA LIGNA SYLVARUM A FACIE DOMINI, QUIA VENIT, QUONIAM VENIT JUDICARE TERRAM. Vers. 12.

Excitat ad lætitiam omnes res creatas propter adventum Domini, tum primum, tum secundum. Primus enim adventus omnia consecravit; secundus omnia glorificabit : « Nunc enim omnis creatura ingemiscit, et parturit subjecta corruptioni, sed postmodum liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei, » ut dicitur *ad Rom.* VIII : « Lætentur ergo cœli, et exultet terra, » quæ sunt partes mundi principales; « commoveatur etiam mare » motu exultationis, « et plenitudo ejus, » id est, omnia quæ continentur in eo, sive pisces. « Gaudebunt campi, et omnia quæ in eis sunt » id est, sic erit, ut optavi, nam optavi, ut terra exultaret; ipsa vero omnino exultabit, quia « gaudebunt campi, et omnia quæ in eis sunt, » sive pecora, sive plantæ : imo etiam « ipsa ligna sylvarum, » quantumvis sterilia et inculta, exultabunt a facie Domini, ad præsentiam videlicet Conditoris; exultabunt autem, « quia venit Dominus, » redempturus orbem terræ in misericordia, et quoniam iterum venit judicare orbem

terræ in justitia. Sic enim exponunt S. Hieronymus, S. Augustinus, Theodoretus et Euthymius, qui referunt illud, « quia venit, » ad primum adventum; illud, « quoniam venit judicare terram, » ad secundum adventum. Sed si magis placeat juxta morem hebraicum, utrumque referre ad judicium, quæ est simplicior et fortasse magis litteralis expositio, tunc dicendum erit judicium novissimum fore simul, et terribile, et lætissimum; terribile impiis, lætissimum justis. Nam ea de causa in Scripturis nunc describitur, ut quid lugubre, horroris et timoris plenum, juxta illud *Luc.* XXI : « Erunt signa in sole, et luna, et stellis, et in terris pressura gentium præ confusione sonitus maris, et fluctuum, arescentibus hominibus præ timore, et exspectatione quæ supervenient universo orbi : nam et virtutes cœlorum movebuntur; » nunc vero describitur, ut quid jucundum et lætum, propter gloriam electorum, quæ redundabit in ipsum cœlum, et terram, et maria quæ renovabuntur, et statum omnino meliorem acquirent; unde dicitur paulo infra in eodem loco Evangelii : « His autem fieri incipientibus, respicite, et levate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra. »

Judicium ultimum terribile et lætissimum.

Vers. 13. 13. JUDICABIT ORBEM TERRÆ IN ÆQUITATE, ET POPULOS IN VERITATE SUA.

Concludit prædicens quale futurum sit judicium : « Judicabit, inquit, orbem terræ in æquitate, » id est, in justitia; id enim sonat vox hebraica בצדק, et græca δικαιοσύνη; proinde non est accipienda hoc loco *æquitas* proprie, sed pro vera justitia. Repetit et declarat hoc ipsum, cum addit : « Et populos in veritate sua, » ubi quod dixerat, « judicabit orbem terræ, » explicat cum dicit : « Judicabit populos; » non enim terram ipsam, sed populos habitantes in ea judicabit. Quod autem dixerat, « in æquitate, » explicat, cum dicit, « in veritate sua, » id est, in ea veritate, et fidelitate, quæ semper adimplet quod promisit; promisit autem se redditurum unicuique secundum opera sua, non accepturum personas, juste denique judicaturum. Hoc igitur modo judicabit, et non aliter. Hæc certe sententia deberet somnum et torporem mortalium excutere, neque, quia differtur judicium, et Deus interim patienter agit, credere debemus, judicium non esse futurum. Qui enim tam multa promisit antequam fierent, et reipsa præstitit, non decipit nos in hoc uno, quod tanti momenti est. An vero, inquit S. Augustinus, exhibuit nobis Deus omnia quæ promisit, et de solo die judicii nos fefellit? Vide explicationem S. Augustini ad Psalmum LXXIII, prope finem, ubi copiose de hac re tractat.

Torpor hominum unde maxime accendi deberet.

PSALMUS XCVII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — *Huic David*, 1. *Quando terra ejus restituta est.*

Dominus regnavit, exultet terra : lætentur insulæ multæ.

2. Nubes et caligo in circuitu ejus : justitia et judicium correctio sedis ejus.

3. Ignis ante ipsum præcedet, et inflammabit in circuitu inimicos ejus.

4. Illuxerunt fulgura ejus orbi terræ : vidit, et commota est terra.

5. Montes sicut cera fluxerunt a facie Domini : a facie Domini omnis terra.

6. Annuntiaverunt cœli justitiam ejus, et viderunt omnes populi gloriam ejus.

7. Confundantur omnes qui adorant sculptilia, et qui gloriantur in simulacris suis.

Adorate eum, omnes angeli ejus. 8. Audivit, et lætata est Sion :

Et exultaverunt filiæ Judæ, propter judicia tua, Domine.

V. S. H.

Dominus regnavit, exsultet terra : lætabuntur insulæ multæ.

Nubes et caligo in circuitu ejus : justitia et judicium firmamentum solii ejus.

Ignis ante faciem ejus ibit, et exuret per circuitum hostes ejus.

Apparuerunt [*h. illuxerunt*] fulgura ejus orbi : vidit, et contremuit terra.

Montes sicut cera tabefacti sunt a facie Domini : a facie dominatoris omnis terræ [al. *orbis*].

Annuntiaverunt cœli justitiam ejus, et viderunt omnes populi gloriam ejus.

Confundantur universi qui serviunt sculptili, qui gloriantur in idolis :

Adorate eum, omnes dii.

Audivit, et lætata est Sion : et exsultaverunt filiæ Judæ, propter judicia tua, Domine.

9. Quoniam tu Dominus altissimus super omnem terram : nimis exaltatus es super omnes deos.

Tu enim Dominus excelsus super omnem terram : vehementer elevatus es super omnes [al. *universos*] deos.

10. Qui diligitis Dominum, odite malum : custodit Dominus animas sanctorum suorum, de manu peccatoris liberabit eos.

Qui diligitis Dominum, odite malum : custodit animas sanctorum [*h. misericordium*] suorum, de manu impiorum eruet eos.

11. Lux orta est justo, et rectis corde lætitia.

Lux orta [*h. seminata*] est justo, et rectis corde lætitia.

12. Lætamini, justi, in Domino, et confitemini memoriæ sanctificationis ejus.

Lætamini, justi, in Domino, et confitemini memoriæ sanctæ ejus.

Argumentum. — Ejusdem fere argumenti hic Psalmus est cum superiore. Multa, ut in illo, sumpta ab aliis Psalmorum scriptoribus. Suspicatur Rosenmullerus, sicut præcedentes duos Psalmos, ita hunc etiam et seqq., usque ad CI, occasione secundi templi factos, vel potius huic accommodatos fuisse. Cæterum strophæ duæ : vers. 1-6, Jova totius terræ est Dominus augustissimus, potentissimus, justissimus; vers. 7-12, frustrantur spe sua, quicumque confidunt diis fictitiis, cum summa omnium qui Jovæ præsidio utuntur lætitia.

1. Dominus regnat : exsultet terra,
lætentur insulæ multæ.
2. Nubes et caligo *sunt* circum eum,
jus et justitia sunt fundamentum solii ejus.
3. Ignis eum antecedit,
et consumit circumcirca hostes ejus.
4. Illustrant fulgura ejus orbem :
videt, et contremiscit terra.
5. Montes ut cera liquescunt coram Jova,
coram Domino totius terræ.
6. Nuntiant cœli justitiam ejus,
et vident omnes populi gloriam ejus.

7. Pudore afficiuntur omnes qui colunt simulacra,
qui gloriantur vanis (fictitiis) *diis;*
prosternant se illi (Jovæ) omnes dii (fictitii).
8. Audit et lætatur Sion,
et exsultant filiæ (urbes et oppida) Judæ,
propter judicia tua, Jova.
9. Nam tu, Jova, altissimus *es* super omnem terram,
nimis (valde) exaltatus super omnes deos.
10. Qui diligitis Jovam, odio habete malum,
custodit (Jova) animas piorum suorum,
de manu impiorum eripit eas.
11. Lux (felicitas) sata (parata) est justo,
et rectis corde lætitia.
12. Lætamini, justi, in (seu *de*) Jova,
et celebrate nomen ejus sanctum.

NOTÆ.

Vers. 1. *Insulæ* : hoc verbo remotissimi populi significantur : cf. *Ps.* LXXII, 10. — Vers. 2. *Nubes*, etc. : cf. XVIII, 10, 12. — Vers. 6. *Cœli*, cœlites. Alii sensu eodem, quo dicitur : *Fama super æthera notus, su-*

blimi feriam vertice sidera. — Vers. 7. *Afficiuntur,* vel *afficientur,* spe sua excidunt. — Vers. 8. *Propter judicia,* etc., quod tuæ ac nostræ causæ te vindicem præbes. — Pro *sata est,* Hengstenberg vertit *spargitur,* quod aptius *luci* convenit.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XCVI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Huic David, quando terra ejus restituta est.

Hunc titulum non habent hebraici codices, proinde vel excidit incuria scriptorum, vel eum addiderunt Septuaginta Interpretes : habetur enim in græcis et latinis editionibus, et ab antiquis Patribus exponitur. Et quamvis in libris græcis καθίστατο non sit proprie *restituta,* sed *constituta,* tamen idem est sensus; cùm enim restituta fuit terra Davidi, quam ei Absalon filius abstulerat, tunc ipsa terra *constituta* fuit, id est confirmata et stabilita, quæ antea quodam modo fluctuaverat; vocatur enim terra hoc loco possessio terræ, sive regnum terrenum. Sed non videtur Psalmus ad litteram intelligendus de restitutione, aut constitutione regni Davidis : nihil enim ejusmodi in Psalmo legimus, sed videtur sanctus Propheta occasione terræ a se recuperatæ, Spiritu Sancto afflatus, cecinisse restitutionem et constitutionem perfectam Ecclesiæ, quæ futura est post ultimum judicium, quando remotis persecutionibus omnibus, et omnibus inimicis Christi sub pedibus ejus constitutis, Ecclesia pace perpetua et tranquillitate fruetur, et Christus ipse pacifice in universa creatura regnabit.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DOMINUS REGNAVIT, EXULTET TERRA; LÆTENTUR INSULÆ MULTÆ.

Duobus modis ad litteram potest hic Psalmus exponi : primum, de regno Dei absolute; deinde de regno Christi post resurrectionem, ut exponunt Augustinus, Theodoretus, Euthymius. Juxta priorem intelligentiam hic sensus erit : «Dominus regnavit, » id est, Dominus Deus est verus et supremus rex, et omnes alii reges servi ejus sunt : ideo « exultet terra, lætentur insulæ multæ, » id est, exultent et lætentur omnes habitantes orbem terrarum, sive habitent continentem terram, sive insulas : quæ plurimæ sunt in mari : quia si forte opprimantur a regibus terrenis, non deerit illis Dominus, qui rex est supremus, et inferiores reges nullo negotio coercere, et in ordinem redigere potest. Juxta posteriorem intelligentiam hic sensus erit, Dominus Christus, qui aliquando humilis ante reges judicandus stetit, jam regnavit, quia « data est ei omnis potestas in cœlo et in terra, » *Matth.* XXVIII, ut jam nulli potestati nec de jure, nec de facto subjiciatur; sed omnibus præsit, ut « Princeps regum terræ, et Rex regum, ac Dominus dominantium : » ideo « exultet terra, et lætentur insulæ multæ, » quia Dominus, qui regnum mundi adeptus est, *Apoc.* XVII, frater noster est dignatione, quamvis et Deus noster sit creatione, et Dominus redemptione.

Vers. 2. 2. NUBES, ET CALIGO IN CIRCUITU EJUS, JUSTITIA ET JUDICIUM CORRECTIO SEDIS EJUS.

Juxta priorem sensum explicatur natura Dei, qui cum invisibilis sit, tamen gubernat et regit mundum visibilem summa justitia. « Nubes et caligo in circuitu ejus, » id est, Dominus rex noster invisibilis est, « quia lucem habitat inaccessibilem, » I *Timoth.* VI; et similis est soli, qui quando nube et caligine tectus est, non potest videri, et tamen lumen et calorem ejus sentimus. Sic in *Psalm.* XVII describitur Deus : « Posuit, inquit, tenebras latibulum suum, in circuitu ejus tabernaculum ejus, tenebrosa aqua in nubibus aeris. » Sic in monte Sina apparuit tectus nubibus et caligine, ut dicitur *Exod.* XX. « Justitia et judicium correctio sedis ejus, » id est, quamvis invisibilis sit, vere tamen adest, et judicat populos justissimo judicio. Illud, *correctio,* potuisset etiam verti *firmamentum,* ut vertit S. Hieronymus; nec non *stabilitas, rectitudo, præparatio,* ut alibi vertunt iidem Septuaginta Interpretes : nam hæc omnia significat vox hebraica מכון, a verbo כון, ut diximus in explicatione Psalmi superioris. Itaque illud, *correctio,* significat hoc loco rectitudinem, sive directionem, ut sensus sit : Rectitudo, sive directio sedis Dei consistit in justitia et judicio; rectissima enim est potestas judiciaria Dei, quæ per sedem significatur, quia Deus semper juste judicat, nec potest ullo modo injuste judicare, cum sit ipsa sapientia et justitia : est autem hoc proprium Dei; nam sedes aliorum regum non carent obliquitate aliqua, cum facile illis error obrepat, vel ex ignorantia, vel ex falsa informatione, vel ex passione. Juxta posteriorem sensum, significatur adventus Christi ad judicium : « Veniet enim in nubibus cœli, » splendore magno circumdatus, ut ipse dixit in Evangelio *Matth.* XXV et XXVI, et ut Joannes scripsit *Apocal.* XI.

Vers. 3. 3. IGNIS ANTE IPSUM PRÆCEDET, ET INFLAMMABIT IN CIRCUITU INIMICOS EJUS.

Juxta priorem sensum significatur admirabilis potentia, efficacitas et celeritas punitionis, quam Deus exercet in impios, quando vult eos punire in hoc mundo. «Ignis ante eum præcedet,» id est, quandocumque voluerit judicare et punire impios, ignem a sede sua emittet, id est, virtutem efficacissimam et velocissimam, quæ subito «inflammabit» et consumet «in circuitu,» undique, ut non sit ullum effugium, «omnes inimicos ejus.» Potest etiam per ignem intelligi Angelorum ministerium; nam, ut dicitur in *Psalm.* CIII: «Facit Angelos suos spiritus, ministros suos ignem urentem.» De hoc igne dicitur in *Psalm.* XVII: «Ignis a facie ejus exarsit;» et *Daniel.* VII: «Fluvius igneus, rapidusque a facie ejus egrediebatur.» Juxta sensum posteriorem significatur ignis ille, qui præibit ante Judicium, et comburet omnia quæ in terra sunt, homines, domos, hortos, vincas, animantia, et cætera: de qua re scribit apostolus Petrus in II *Epist.* cap. ultimo: «Quemadmodum tempore Noe mundus aquis inundatus periit, ita in adventu Christi ad Judicium, terra, et omnia quæ in ea sunt, igni exurènda,» et consumenda esse. Quod autem dicit Psalmus, solos inimicos Dei illo igne inflammandos, ideo dicit, quia solis impiis ignis ille nocebit, quippe qui thesaurum suum et cor suum habent in terra. Illi enim molestissime ferent, per ignem illum occidi, et absumi opes omnes terrenas quas diligebant: justis autem non nocebit, quia bona terrena jam spreverant, seque ad meliora transferri per mortem videbunt.

Vers. 4. 4. ILLUXERUNT FULGURA EJUS ORBI TERRÆ: VIDIT, ET COMMOTA EST TERRA.

Juxta priorem sensum pergit David explicare potentiam Dei in impios. Deus enim non solum igne virtutis suæ, aut Angelorum sanctorum, sed etiam corporalibus fulguribus terret, quando ei placet, vel etiam tanta velocitate interimit hostes, ut tela ejusmodi nulla arte præcaveri, aut repelli possint. De hoc etiam dicit in *Psalm.* XVII: «Intonuit de cœlo Dominus, et Altissimus dedit vocem suam, misit sagittas suas, et dissipavit eos, fulgura multiplicavit, et conturbavit eos;» ait igitur: «Illuxerunt fulgura ejus orbi terræ,» id est, quando placuit illi, in promptu habuit sagittas fulgurum jacere, et ubi illa illuxerunt orbi terræ, terra ipsa, quasi sensum haberet, et videret horrendam speciem cœlestium jaculorum, tota contremuit, et tremore commota est. Est hæc poetica descriptio, qua vis maxima fulgurum demonstratur. Juxta sensum posteriorem declaratur modus quo ante judicium ignis maximus exorietur, et consumet omnia; id enim fiet per instrumenta fulgurum, quæ frequentissima erunt. Sic legimus *Sap.* V: «Ibunt directe emissiones fulgurum, et tanquam a bene curvato arcu nubium exterminabuntur, et ad certum locum insilient.»

Vers. 5. 5. MONTES SICUT CERA FLUXERUNT A FACIE DOMINI, A FACIE DOMINI OMNIS TERRA.

Hic explicat Propheta juxta utrumque sensum potentiam Domini per effectum: et persistit in eadem similitudine ignis; quomodo enim cera non potest subsistere ante faciem ignis, quin statim liquefiat et pereat: sic montes quantumvis maximi et durissimi sint, imo omnis terra, quæ solidissima est omnium elementorum, vim divinæ potentiæ sustinere non posset, si Deus eam repente consumere, et ad nihilum redigere vellet. Itaque verba hujus versiculi non ita sunt accipienda, quasi reipsa montes fluxerint, sicut cera; sed quia ita fieret, si Deus vellet. Alii exponunt montes fluxisse veluti ceram, per apparentiam, quia visi sunt liquescere et consumi, quamvis revera non consumerentur. Alii volunt, per montes significari homines superbos, qui in judicio præ timore liquescent instar ceræ ante faciem ignis. Illud, *omnis terra*, in græco est, πάσης τῆς γῆς, *omnis terræ*, et sic legit S. Augustinus, et concordat cum hebraica lectione, quam sic reddit S. Hieronymus, *a facie dominatoris omnis terræ.* Fieri potest ut nostra lectio vitio librariorum sit mutata, quod facillime contingere potuit: uterque tamen sensus est verus, neque est varietas hæc alicujus momenti.

Vers. 6. 6. ANNUNTIAVERUNT CŒLI JUSTITIAM EJUS, ET VIDERUNT OMNES POPULI GLORIAM EJUS.

Juxta priorem sensum «cœli annuntiaverunt justitiam ejus,» quia ex conspectu solis, et lunæ, et stellarum, et continuis conversionibus eorum, potuerunt homines intelligere Deum esse moderatorem justissimum orbis terræ. Sicut etiam dicitur in *Psalm.* XVIII: «Cœli enarrant gloriam Dei,» et idem affirmat Apostolus *ad Rom.* I, et Sapiens in lib. *Sap.* cap. XIV. Possunt etiam per cœlos annuntiatores justitiæ Dei, intelligi Apostoli et Prophetæ, ex quorum prædicatione viderunt omnes populi gloriam ejus, id est, cognoverunt, vel certe cognoscere potuerunt magnitudinem potentiæ, sapientiæ, bonitatis Dei, ex quibus consequitur gloria, id est, claritas nominis ejus. Juxta sensum posteriorem, significatur his verbis angelica tuba, quæ de cœlo annuntiabit venturum Judicem mundi totius, et rigorem justitiæ ejus in eos, qui misericordem redemptorem suscipere noluerunt; et tunc videbunt omnes populi gloriam Domini, cum apparebit in nubibus cum omnibus Angelis in majestate sua. De hoc adventu scribit Apostolus I *Thessal.* IV: «Ipse Dominus, in jussu et voce Archangeli, et in tuba Dei descendet de cœlo.» Ipse etiam Dominus *Matth.* XXIV: «Mittet, inquit, Angelos suos cum tuba et voce magna.» Et *Apocal.* I scribit Joannes: «Ecce venit cum nubibus, et videbit eum omnis oculus, et

qui eum pupugerunt. » « Annuntiabunt *ergo* cœli, » id est, Angeli de cœlo, « justitiam ejus : » qui veniet reddere unicuique secundum opera ejus ; « et tunc videbunt omnes populi, » omnes omnino nullo excepto, « gloriam ejus, » quando « omne genu flectetur ei, cœlestium, terrestrium, et infernorum, » *Philip.* II.

Vers. 7. 7. CONFUNDANTUR OMNES QUI ADORANT SCULPTILIA, ET QUI GLORIANTUR IN SIMULACRIS SUIS.

Juxta priorem sensum colligit Propheta ex jam dictis, merito confundi debere omnes idolorum cultores, cum jam satis constet unum solum esse verum Deum, qui dominatur et regnat in cœlo et in terra, quique summa potentia, sapientia et justitia præditus gubernat omnia. « Confundantur omnes qui adorant sculptilia, » quæ dii sunt inanes, et nec se, neque alios juvare possunt; et multo magis confundantur, « qui gloriantur in simulacris, » id est, in idolis suis, cum errore decepti glorientur in ea re, ob quam maxime erubescere deberent. Juxta sensum posteriorem, per modum imprecationis prædicitur confusio maxima, quæ operiet in die judicii omnes idololatras : tunc enim apertissime cognoscent idola nihil fuisse, et idolorum habitatores fuisse spiritus immundos, cum quibus ad æterna supplicia damnabuntur.

Vers. 8. 8. ADORATE EUM, OMNES ANGELI EJUS : AUDIVIT ET LÆTATA EST SION.

Vers. 9. 9. ET EXULTAVERUNT FILIÆ JUDÆ PROPTER JUDICIA TUA, DOMINE.

Juxta priorem sensum, ut probet Propheta merito se dixisse : « Confundantur qui adorant sculptilia, » convertit se ad angelos, et invitat eos ad adorandum Deum; si enim angeli, qui sunt nobilissimæ creaturæ, non debent adorari tanquam dii, sed ipsi Deum adorare debent, ut ejus servi : quanto minus dæmones, vel idola colenda sunt? « Audivit, et lætata est Sion, » id est, audivit populus Dei Deum ubique regnare, idola nihil esse, ipsos etiam angelos subjectos esse Deo nostro ; et ideo his auditis valde lætatus est, quod tantum habeat regem : « Et exultaverunt filiæ Judæ propter judicia tua, Domine , » id est, idem populus Dei, qui et nomine Sion, et nomine filiorum Judæ intelligitur, exultavit propter judicia tua, id est, quia tu Deus judicas omnes justo judicio. Juxta sensum posteriorem, demonstrat Propheta majestatem Christi venientis ad judicium, ex eo quod in judicio manifeste apparebit, Christum vere esse Deum ex ministerio, quod illi exhibebunt omnes angeli. Astabunt enim angeli, ut ministri, eumque adorabunt, et obedient missi ab ipso ad diversa ministeria, ex quo sequetur maxima lætitia et exultatio in veris fidelibus, cum viderint tanta gloria coram toto mundo affici Dominum suum. Utitur autem Propheta apostrophe ad angelos, et quasi exhortans ad faciendum, quod sua sponte facturos eos prævidebat, « adorate, inquit, eum, » id est, Christum pro tribunali sedentem, omnes angeli ejus. Confirmat hanc expositionem Apostolus *ad Hebr.* I, dicens : « Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit : Et adorent eum omnes angeli Dei. » Videtur enim Apostolus per illud, « iterum, » significare voluisse secundum adventum Christi, et ad illum adventum applicare ista verba Psalmi : « Adorate eum, omnes angeli ejus ; » non enim alibi similia verba inveniuntur. Certe Theodoretus ex hoc Psalmo Apostolum accepisse testimonium illud, diserte affirmat. Quod autem quidam auctor dicit, verba citata ab Apostolo sumpta esse ex ultimo versiculo cantici Mosis, quod habetur in *Deuteron.* cap. XXXII, non videtur probabile, cum neque in textu hebraico, neque in versione Septuaginta fiat mentio adorationis. Per filias Judæ, aliqui intelligunt oppida, subjecta civitati Jerusalem : sed quidquid sit de verbis, certum est sensum pertinere ad populum Dei electum.

10. QUONIAM TU DOMINUS ALTISSIMUS SUPER OMNEM TERRAM, NIMIS EXALTATUS ES SUPER OMNES DEOS. Vers. 10.

Reddit rationem cur populus Dei exultare cœperit auditis illis quæ dicta sunt : ratio autem est, quia ex illis colligitur Dominum populi Dei esse vere supremum Dominum : « altissimum super omnem terram, » id est, super omnes reges et principes terræ, « et exaltatum nimis, » id est maxime, super omnes deos falsos, qui per errorem colebantur a gentibus. Et quamvis hæc sint vera juxta priorem sensum, quia variis miraculis Deus noster se superiorem omnibus regibus terræ, et omnibus diis manifeste probavit : tamen juxta sensum posteriorem, non minus vera et magis clara sunt. Nunquam enim Deus manifestavit gloriam suam apertius, quam faciet in novissimo die, quando, ut supra diximus, omnes omnino homines, et angeli tam boni quam mali, curvabunt genua ante illum.

11. QUI DILIGITIS DOMINUM, ODITE MALUM; CUSTODIT DOMINUS ANIMAS SANCTORUM SUORUM, DE MANU PECCATORIS LIBERABIT EOS. Vers. 11.

Concludit Psalmum exhortans populum Dei ad sectandam vitæ puritatem et sanctitatem, quæ et in hoc tempore, et in futuro magnum præmium habebit. « Qui diligitis Dominum, odite malum. » Non poterat brevius et plenius exhortari Propheta sanctus populum Dei electum; nam cum ait : « Qui diligitis Dominum, » appellat omnes vere justos; charitas enim complectitur omnes virtutes : nam « qui diligit, legem implevit, et plenitudo legis est dilectio, » *Rom.* XIII. Itaque illud, *qui diligit Dominum,* significat : O vos omnes, qui vere, non ficte, qui non ore tantum, sed etiam corde, qui secundum legis intimum, non secundum externam superficiem justi et sancti, et Deum

timentes estis. Illud, *odite malum*, comprehendit summam perfectæ exhortationis, quoniam non ait, *fugite malum*, vel *declinate a malo*, quod utcumque actu externo fieri potest; sed, *odite malum*, quod nisi corde fieri non potest. Cor autem fons est omnium actionum bonarum et malarum; ut enim ex corde procedit amor summi boni, ita « ex corde procedunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ, » *Matth.* XV. Subjungit deinde præmium, dicens : « Custodit Dominus animas sanctorum suorum, de manu peccatoris liberabit eos, » id est, custos est Dominus fidelis et diligens, fortis et prudens diligentium se, ut vitam ipsorum defendat et liberet de potestate iniquorum, qui ordinarie inimici sunt hominum justorum. Hæc autem promissio impletur quidem in hac vita secundum priorem sensum, quoniam Deus custodit sæpe vitam corporalem sanctorum suorum; semper autem custodit vitam spiritualem, quod est beneficium longe majus; et ideo fortasse dixit : « Custodit animas. » Facit enim, « ut omnia cooperentur in bonum his qui secundum propositum vocati sunt sancti, » *Rom.* VIII. Sed juxta sensum posteriorem, custodiet animas sanctorum suorum in die novissimo, ut nihil eis noceant accusationes inimici : et perfectissime de manu peccatoris liberabit eos; quia post ultimam illam sententiam nihil amplius poterunt peccatores adversus justos.

Cor fons est omnium actionum bonarum et malarum.

Vers. 12. 12. LUX ORTA EST JUSTO, ET RECTIS CORDE LÆTITIA.

Hoc est alterum præmium justorum, quod non solum liberabuntur a malis, sed etiam implebuntur bonis. Per lucem hoc loco potest intelligi lux favoris divini, vel, quod verius videtur, lumen justitiæ, de quo dicitur *Sap.* V : « Ergo erravimus a via veritatis, et lumen justitiæ non luxit nobis, et sol intelligentiæ non est ortus nobis. » Dicitur autem lux justitiæ et intelligentiæ oriri alicui, quando cognoscere incipit non theorice tantum, sed etiam practice, justum et injustum, bonum et malum, et illud judicat et eligit quod vere justum et bonum est, non quod apparet justum et bonum menti male affectæ ex perturbatione passionum. Hæc igitur lux orta est justo, sine qua non esset justus; et quia gaudium est justo facere justitiam, ut Philosophus docet, recte subjungitur : « Et rectis corde lætitia; » justitia enim dirigit cor, et recto cordi ineffabilis infunditur lætitia ex eo quod conforme redditur voluntati Dei, et omnia ei placent, quæ placent Deo, a cujus nutu pendent omnia. Itaque nihil est, quod justum contristare possit; sed inter ipsas etiam gravissimas tribulationes gaudet, et gaudium ejus nemo tollit ab eo. In hebræo legitur, *lux seminata est justo;* sed corrupta videtur littera hebraica unius litteræ mutatione, nam זרע significat *seminare*, et sic legitur hodie; זרח significat *oriri*, et sic legerunt Septuaginta Interpretes et S. Hieronymus, et idipsum confirmat ratio metaphoræ; non enim lux recte dicitur seminari, sed oriri rectissime dicitur. Itaque lectio nostræ Vulgatæ editionis non est corrigenda ad hebraicam; sed contra, hebraica ad nostram.

13. LÆTAMINI, JUSTI, IN DOMINO, ET CONFITEMINI MEMORIÆ SANCTIFICATIONIS EJUS. Vers. 13.

Hoc sequitur ex iis quæ dicta sunt in superiori versiculo. Si enim lætitia orta est rectis corde, utique hoc sequitur, ut « recti corde, » id est, justi lætentur, non in vanitatibus sæculi in quibus lætantur injusti; sed « in Domino, » qui eis justitiam et lætitiam donat, imo qui est ipsorum gaudium verum et solidum, cum sit lux pulcherrima oculis interioribus, et dulcedo maxima interno palato. Nec solum « lætari debent justi in Domino, » sed etiam « confiteri memoriæ sanctificationis ejus, » id est, laudibus celebrare memoriam sanctificationis a Deo acceptæ : non enim decet unquam oblivisci tanti beneficii, quo Deus nos ex impiis et iniquis sanctos et justos effecit. Potest etiam per sanctificationem intelligi sanctitas Dei, qua ipse sanctus est, quæ est summa et excellentissima sanctitas. Unde dicitur *Isai.* VI : « Sanctus, sanctus, sanctus. » Est autem confiteri memoriæ sanctitatis Dei, cum laudibus semper recordari Deum nostrum sanctissimum esse, ac per hoc debere nos summo studio sanctitati studere, « hæc est enim voluntas Dei sanctificatio nostra, » I *Thessal.* IV. Et : « Sancti estote (inquit Dominus), quoniam ego sanctus sum, » *Levit.* XI, et I *Petr.* I.

PSALMUS XCVIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Psalmus ipsi David.*	*Canticum* [*h. Psalmus*].
Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit.	Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit :
Salvavit sibi dextera ejus, et brachium sanctum ejus.	Salvavit [al. *salvabit*] sibi dextera ejus, et brachium sanctum ejus.

2. Notum fecit Dominus salutare suum : in conspectu gentium revelavit justitiam suam.

3. Recordatus est misericordiæ suæ, et veritatis suæ domui Israel.

Viderunt omnes termini terræ salutare Dei nostri.

4. Jubilate Deo, omnis terra : cantate, et exultate, et psallite.

5. Psallite Domino in cithara, in cithara et voce psalmi,

6. In tubis ductilibus, et voce tubæ corneæ. Jubilate in conspectu regis Domini.

7. Moveatur mare, et plenitudo ejus : orbis terrarum, et qui habitant in eo.

8. Flumina plaudent manu; simul montes exultabunt 9. a conspectu Domini : quoniam venit judicare terram.

Judicabit orbem terrarum in justitia, et populos in æquitate.

Notum fecit Dominus salutare suum : in conspectu [*h. in oculis*] gentium revelavit [al. *revelabit*] justitiam suam.

Recordatus est misericordiæ suæ, et veritatis suæ domui Israel : viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.

Jubilate Domino, omnis terra : vociferamini, et laudate, et canite [*h. psallite*].

Canite [*h. psallite*] Domino in cithara : in cithara et voce carminis [*h. psalmis*].

In tubis et clangore buccinæ : jubilate coram rege Domino.

Tonet mare et plenitudo ejus : orbis et habitatores ejus.

Flumina plaudent manu [*h. palma*] : simul montes laudabunt :

Ante Dominum, quia venit judicare terram : judicabit orbem in justitia, et populos in æquitatibus.

Argumentum. — Et hic Psalmus Jovam ut regem omnibus gentibus adorandum celebrat. Strophæ tres : vers. 1-3, laudate Deum, qua de causa; 4-6, quo modo; 7-9, quinam?

1. Canite Jovæ canticum novum,
nam mirabilia fecit :
salutem ipsi præstitit dextera sua et brachium suum sanctum.
2. Notam fecit Jova salutem suam,
ante oculos gentium aperuit justitiam suam.
3. Memor fuit gratiæ suæ et fidei suæ erga domum Israelis,
viderunt omnes fines terræ salutem Dei nostri.

4. Exsultate Jovæ, universa terra;
erumpite (in laudes), et jubilate, et canite.
5. Canite Jovæ cum harpa,
cum harpa et voce cantus (seu *psalmi*).
6. Cum tubis ac voce litui,
exsultate coram rege, Jova.

7. Fremat mare et quod implet illud,
orbis et qui habitant in eo.
8. Flumina complodant manus,
simul montes jubilent
9. coram Jova : nam venit ad judicandam terram,
judicabit orbem juste,
et populos recte.

NOTÆ.

Vers. 1. *Salutem ipsi,* etc., sua ipsius virtute, non adjutus ullius alterius ope. — Vers. 2. *Salutem,* Israelitis præstitam. *Justitiam* in salvando populo suo. — Vers. 6. *Lituus,* Hebr. *shophar,* tuba in orbem curvata, gall. *cor.* — Vers. 7. *Fremat,* assonet et admurmuret gratulando.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XCVII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus ipsi David.

In hebræo non habetur nomen Davidis, sed simpliciter legitur *Psalmus*. Quis addiderit *ipsi David*, ignoratur; credibile est Septuaginta Interpretes addidisse. Argumentum est idem fere quod Psalmi xcv; prædicit enim David Christi adventum primum et secundum : illum ad salvandum, istum ad judicandum.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. CANTATE DOMINO CANTICUM NOVUM, QUIA MIRABILIA FECIT.

Invitat homines ad Deum laudandum ob mirabilia quæ fecit. « Cantate, inquit, Domino canticum novum, » quia videlicet novum affertur argumentum carminis, nec solum novum, sed magnum et admirabile. « Quia mirabilia, inquit, fecit Dominus; » mirabiliter enim, et novo modo conceptus de Spiritu Sancto, natus de Virgine, peccatum nullum fecit, peccatores justificavit, surdos fecit audire, et mutos loqui, quin etiam cæcos videre, claudos ambulare, ægrotos bene valere, mortuos vivere, et quod omnium est maxime novum et mirabile, mortuus ipse se tertia die vivum exhibuit, cœlum cum corpore penetravit, Spiritum Sanctum de cœlo misit, per homines idiotas et viles sapientibus et prudentibus persuasit crucifixum colere, præsentia spernere, futura desiderare, denique (ut loquitur S. Augustinus) domuit orbem, non ferro, sed ligno. Possunt etiam hæc referri ad Deum Patrem, qui in Filio suo, et per Filium suum hæc mirabilia fecit; ait enim Dominus *Joan.* xiv : « Pater in me manens ipse facit opera. »

Opera Christi mirabilia.

Vers. 2. 2. SALVAVIT SIBI DEXTERA EJUS, ET BRACHIUM SANCTUM EJUS.

Explicat quæ sint illa mirabilia, et proponit unum in quo continentur omnia. Hoc mirabile fecit Dominus, quod ipse solus virtute sua salvavit mundum, non eguit sociis, non exercitu, non armis; ipse solus principem mundi ejecit foras, et universitatem generis humani de ipsius potestate liberavit. Hic finis erat omnium mirabilium, quæ paulo ante numeravimus, ac per hoc in isto uno intelliguntur omnia. Illud, *salvavit*, potest referri ad Filium, qui sua virtute mundum salvavit; et ad Patrem, qui per dexteram suam, id est per Christum, mundum salvavit : sed in idem recidunt omnia. Illud, *sibi*, secundum hebraicam phrasim idem significat, quod *ipsa*, ac si dixisset Propheta : Dextera ipsius ipsa salvavit, sive ipsa salutem mundi operata est. Sic legimus in *Cant.* cap. I : « Abi post vestigia gregum tuorum, » ubi est in hebræo, צאי לך, *abi tibi;* et cap. II : « Imber abiit, » in hebræo, *imber abiit sibi;* sed illud, *tibi,* et illud, *sibi,* omissum est ab Interprete, quia redundat, et in ipso verbo subintelligitur. Sed *Isai.* cap. LIX, expressit Interpres illud, *sibi*, cum ita vertit : « Salvavit sibi brachium suum; » et cap. LXIII : Salvabit mihi brachium meum. » Alii tamen volunt illud, *sibi*, positum esse pro *eum*, ut sensus sit : *Salvavit eum dextera ejus*, quia propria virtute resurrexit a mortuis. S. Augustinus refert illud, *sibi,* ad Christum, ut ad finem, ut sensus sit : Salvavit Christus homines, sed sibi, id est, ad gloriam suam. Omnes sunt expositiones veræ, sed prima est maxime litteralis. Quod additur : « Et brachium sanctum ejus, » est repetitio et declaratio præcedentium; idem enim est dextera et brachium, id est, virtus et potentia; sed additur sanctum, ut intelligamus robur hujus brachii non esse aliquid carnale, sed spirituale; non enim Christus armis, aut viribus corporis hostem dejecit, sed charitate et patientia, humilitate et obedientia, meritis vitæ sanctissimæ, sanguine pretioso ex charitate fuso; non hasta et gladio victoriam de hoste potentissimo reportavit. Sic enim ait Apostolus *Philip.* II : « Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. »

3. NOTUM FECIT DOMINUS SALUTARE SUUM : IN CONSPECTU GENTIUM REVELAVIT JUSTITIAM SUAM. Vers. 3.

Potest hic etiam versiculus referri ad Patrem, qui « notum fecit salutare suum, » id est Salvatorem, quem misit, primo per Prophetas, deinde per Apostolos; et per eosdem « revelavit justitiam suam. » Potest etiam referri ad ipsum Filium, qui salutem, quam operatus est, ipse idem per se et suos notam fecit : prædicavit enim ipse palam totos tres annos, et amplius; deinde misit Apostolos, qui omnibus gentibus Evangelium annuntiaverunt. Itaque Dominus ipse prædicando « notum fecit salutare suum, » id est, salutem suam, quam attulerat, et dabat credentibus in eum; deinde « in conspectu gentium, » per Apostolos

suos « revelavit justitiam suam, » id est, mysterium absconditum et velatum a sæculo revelavit, et manifestavit Gentibus; est autem hoc mysterium justitia sua, id est, adimpletio promissionis olim factæ patribus de redemptione generis humani. Sic enim intelligendam puto hoc loco justitiam, quoniam in versu sequenti declaratur hæc justitia per nomen veritatis, ut mox videbimus. Si quis tamen velit per justitiam accipi hoc loco satisfactionem Christi ex rigore justitiæ pro peccatis totius mundi, non repugno, sive hæc referantur ad Patrem, sive ad Filium. Vere enim Pater per passionem Filii, et Filius per passionem suam revelavit, quanto zelo punienda sit iniquitas, et quanto rigore justitiæ eam ipse expiare voluerit. De hoc mysterio scribit Apostolus *ad Ephes.* : « Mihi omnium Sanctorum minimo data est gratia hæc, in gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi, et illuminare omnes, quæ sit dispensatio Sacramenti absconditi a sæculis in Deo. »

Vers. 4. 4. Recordatus est misericordiæ suæ et veritatis suæ domui Israel.

Reddit rationem, cur Deus notum fecerit salutare suum, et revelaverit justitiam suam. Ratio autem est, quia promiserat hoc Patribus; et quamvis aliquandiu distulerit implere, tandem tamen recordatus est, id est, fecit quod faciunt ii, qui recordantur : non enim in Deum cadere potest oblivio, sed metaphorice dicitur recordari, cum implet quod distulerat implere, quasi oblitus esset. Eadem metaphora utitur passim Scriptura, ut *Gen.* VIII : « Recordatus est Dominus Noe; » et *Luc.* I : « Recordatus misericordiæ suæ. » « Recordatus est » igitur Deus Pater « misericordiæ suæ, » qua promisit Patribus Salvatorem; « et recordatus est » Deus Filius « misericordiæ suæ, » qua venturum se esse pollicitus est; et simul recordatus est uterque « veritatis suæ, » id est, fidelitatis et justitiæ in adimplenda promissione. Addit Propheta : « Domui Israel; » promissio enim domui Israel facta est, non gentibus : tametsi gentium quoque misereri Deus decreverat, et per Prophetas sæpe prædixerat; hinc Dominus *Matth.* XV, dicit : « Non sum missus, nisi ad oves quæ perierunt domus Israel; » et Apostolus *Rom.* XV : « Dico Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei ad confirmandas promissiones Patrum, gentes autem super misericordia honorare Deum, sicut scriptum est : Propterea confitebor tibi in gentibus, Domine. »

In Deum non potest cadere oblivio.

Vers. 5. 5. Viderunt omnes termini terræ, salutare Dei nostri.

Hic declaratur fructus prædicationis Apostolicæ; non enim frustra notum fecit Dominus per Evangelicam prædicationem salutare suum. Audierunt enim gentes prædicatores Dei, et crediderunt eum, atque eo modo purificato cordis oculo per fidem et experimentum gratiæ, « viderunt omnes termini terræ, » id est, tota terra usque ad terminos suos, salutem, sive Salvatorem. Illud, *viderunt*, energiam habet : significat enim fidem actualem, cum notitia conjunctam, quæ movet voluntatem ad amandum et desiderandum : non enim dici possunt vidisse salutare Dei, qui fide habituali contenti de Salvatore non cogitant, neque de salute (quæ ab ipso est) acquirenda solliciti sunt. Illud, *omnes termini terræ*, non significat omnes et singulos homines, sed multos ex omni natione et gente.

Fides actualis quæ sit?

6. Jubilate Deo, omnis terra; cantate et exultate, et psallite. Vers. 6.

Signum fidei est gratias agere Deo, et præ lætitia spirituali exultare et jubilare. Sic ille, qui invenit thesaurum, *Matth.* XIII, « abiit, et præ gaudio vendidit omnia quæ habuit. » Sic *Act.* VIII, cum prædicasset Philippus in Samaria, et recepissent Samaritani verbum Dei, « factum est gaudium magnum in illa civitate, » et ibidem conversus, et baptizatus, « Eunuchus ibat per viam suam gaudens. » Sic I *Petr.* I : « Credentes exultatis lætitia inenarrabili, et glorificata. » Hoc igitur gaudium prædicit nunc Propheta per modum invitantis et cohortantis. « Jubilate, inquit, omnis terra, » id est, omnes fideles ex universa terra conversi de tenebris ad lumen admirabile, ad notitiam veri Dei et salvatoris Jesu Christi, magna voce laudate et gratias agite, cantate linguis, exultate animis, psallite moribus; et quia mores, sive virtutum opera multiplicia sunt, ideo multa hic subjiciuntur genera instrumentorum.

Signum fidei est gratias agere Deo.

7. Psallite Domino in cithara, in cithara et voce psalmi : in tubis ductilibus, et voce tubæ corneæ. Vers. 7.

Quatuor instrumenta numerantur, quibus Deo psallere debent, qui viderunt salutare Dei per fidem, et videre cupiunt per speciem, cithara, psalterium (idem enim significat, in voce Psalmi, et in sonitu Psalterii), tuba ductilis et tuba cornea. Hæc instrumenta erant in usu apud Hebræos secundum litteram; sed a nostris varie explicatur eorum significatio spiritualis. Mihi videntur posse satis commode applicari quatuor virtutibus cardinalibus : cithara prudentiæ, psalterium justitiæ, tuba ductilis fortitudini , tuba cornea temperantiæ. Cithara variarum chordarum sonos miscens unum dulcem concentum efficit : sic prudentia, varias circumstantias operis boni conjungens, perfectum opus reddit. Psalterium decem chordis instructum Decalogum nobis repræsentat, id est, omnia præcepta justitiæ. Tuba ductilis malleorum ictibus extenditur et formatur, ut sonum suavissimum edat : sic fortitudo, tribulationes et angustias patienter ferendo, ita extendit et perficit hominem Dei, ut suavem illum sonum edat cum S. Job : « Si bona suscepimus de manu Domini, mala quare non sustineamus? » cap. I. Denique tempe-

Quatuor genera instrumentorum usitata apud Hebræos quatuor virtutibus adaptantur.

rantia quasi durum cornu carnem mollem excedens et superans, id est, corpus castigans jejuniis atque vigiliis, et in servitutem spiritus redigens, tubam spiritualem effecit : qualis erat præcursor Domini, qui melle sylvestri et locustis contentus, et pilos camelorum indutus, ac zona pellicea præcinctus dicebat : « Ego vox clamantis in deserto, » *Matth.* III; qualis et beatissimus Paulus, qui diuturna temperantiæ exercitatione edoctus, dulcissimos illos edebat sonos, I *Tim.* VI, 8 : « Habentes victum, et quibus tegamur, his contenti simus; » et I *Cor.* VI, 13 : « Esca ventri, et venter escis, Deus autem hunc, et has destruet; » et vere, « magnus quæstus est pietas cum sufficientia, » *Tim.* VI, 6.

Vers. 8. 8. JUBILATE IN CONSPECTU REGIS DOMINI : MOVEATUR MARE, ET PLENITUDO EJUS, ORBIS TERRARUM, ET QUI HABITANT IN EO.

Quoniam adventus Domini communiter omnibus utilis erit, ideo Propheta invitat ad jubilandum, non solum terram in genere, sed omnes partes ejus. « Jubilate, inquit, in conspectu Regis Domini, » id est, cum advenerit Rex magnus, qui Dominus omnium est, utpote verus Deus : « jubilate in conspectu ejus, » id est, ipso vidente et audiente. « Moveatur *ergo* mare » motu exultationis, ac si sensu præditum esset, et simul exultet « plenitudo ejus » id est, quicquid in eo est aquarum, insularum, piscium. Moveatur quoque simili exultationis motu « orbis terrarum, et universi qui habitant in eo, » id est, omnes homines, quia Dominus Salvator est omnium hominum, maxime fidelium, ut Apostolus loquitur I *Timoth.* IV; et, ut S. Leo, serm. 1 *De Natali Domini*, pro liberandis omnibus venit.

Vers. 9. 9. FLUMINA PLAUDENT MANIBUS, SIMUL MONTES EXULTABUNT A CONSPECTU DOMINI, QUONIAM VENIT JUDICARE TERRAM.

Mare et terram invitavit : invitat nunc flumina et montes, ut similiter signa lætitiæ edant, sed de mari dixit : « Moveatur mare, » et in hebræo, ירעם הים, *tonet mare*, id est, magno fremitu quasi tonet; de fluminibus dicit : « Flumina plaudent manibus, » quia sonitus fluminum multo levior est, quam fremitus maris; proinde recte ille comparatur tonitruo, iste complosioni manuum. Quod autem dicitur, « montes exultabunt, » in hebræo est, הרים ירננו, *montes laudabunt*; sed omnia sunt metaphorica, sive dicantur montes exultare, sive laudare, et semper idem significant, videlicet Prophetam ex amore et desiderio erga Messiam venturum, optare ut omnes res creatæ lætentur et laudent eo modo, quo possunt. Illud, *quoniam venit judicare terram*, potest referri tam ad primum, quam ad secundum adventum, ut diximus in explicatione Psalmi XCV. Si ad primum adventum referantur, sensus erit : « Exultent, et lætentur terra et mare, montes et flumina, quoniam Dominus venit judicare, » id est, regere et moderari optimis et justissimis legibus orbem terrarum, non solum, ut olim, majestate invisibilis divinitatis, sed etiam corporali et visibili forma, « in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo, » ut dicitur *ad Philip.* II. Si referatur ad secundum, sensus erit : « Exultet terra, et mare, montes et flumina, quoniam Dominus venit judicare terram, » et exterminabit omnes peccatores de ea, et renovabit omnia elementa, « et liberabit ea de servitute corruptionis, sub qua nunc ingemiscunt, et parturiunt, » ut ait Apostolus *ad Rom.* VIII.

10. JUDICABIT ORBEM TERRARUM IN JUSTITIA, Vers. 10.
ET POPULOS IN ÆQUITATE.

Hæc conclusio eadem est cum conclusione Psalmi XCV, excepto ultimo vocabulo. Ibi enim erat, « in veritate, » hic est, « in æquitate, » et per æquitatem intelligitur hoc loco *directio*, sive *rectitudo*, ut sonat vox hebraica במישרים, et est repetitio, sive declaratio vocabuli justitiæ. Quod enim dixit, « in justitia, » repetit et declarat cum dicit, « in æquitate, » sive rectitudine : quemadmodum quod dixit, « orbem terrarum, » repetit et declarat, cum dicit, « populos. » Itaque sensus est : « Judicabit orbem terrarum, » id est, omnes populos, « in justitia, » id est, in rectitudine judicii, in quo nihil erit obliquum, nihil iniquum.

PSALMUS XCIX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — 1. *Psalmus ipsi David.*	V. S. H.
Dominus regnavit, irascantur populi : qui sedet super Cherubim, moveatur terra.	Dominus regnabit, commoveantur populi : sessor Cherubim, concutiatur terra.
2. Dominus in Sion magnus : et excelsus super omnes populos.	Dominus in Sion magnus, et excelsus est super omnes populos.
3. Confiteantur nomini tuo magno : quoniam	Confiteantur nomini tuo magno, et terribili

terribile, et sanctum est, 4. et honor regis judicium diligit.

Tu parasti directiones : judicium et justitiam in Jacob tu fecisti.

5. Exaltate Dominum Deum nostrum, et adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est.

6. Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus : et Samuel inter eos, qui invocant nomen ejus.

Invocabant Dominum, et ipse exaudiebat eos : 7. in columna nubis loquebatur ad eos.

Custodiebant testimonia ejus, et præceptum quod dedit illis.

8. Domine Deus noster, tu exaudiebas eos : Deus, tu propitius fuisti eis, et ulciscens in omnes adinventiones eorum.

9. Exaltate Dominum Deum nostrum, et adorate in monte sancto ejus: quoniam sanctus Dominus Deus noster.

sanctoque [*h. magne et terribilis, sanctum nomen ejus ; et fortitudo*], et imperium regis judicium diligit.

Tu fundasti æquitates : judicium et justitiam in Jacob tu fecisti.

Exaltate Dominum Deum nostrum, et adorate scabellum pedum ejus : quia sanctus [al. *sanctum*] est.

Moses et Aaron in sacerdotibus ejus, et Samuel in his qui invocant nomen ejus.

Invocabant Dominum, et ipse exaudivit [al. *exaudiebat*] eos : in columna nubis loquebatur ad eos.

Custodierunt [al. *custodiebant*] testimonia ejus, et præceptum quod [al. tac. *quod*] dedit eis.

Domine Deus noster, tu exaudisti eos : Domine, propitius fuisti eis, et ultor super commutationibus [*h. adinventionibus*] eorum.

Exaltate Dominum Deum nostrum, et adorate in monte sancto ejus : quia sanctus Dominus Deus noster.

Argumentum. — Idem ac in superiori. Strophæ duæ : vers. 1-5, Jova est rex terribilis, augustissimus, justissimus : veneramini sanctissimum ; 6-9, observantes præcepta sua exaudit, non observantes punit : veneramini sanctissimum.

1. Jova regnat, contremiscant populi!
Cherubis insidet, nutet terra!
2. Jova in Sione magnus *est*,
et altus ille *est* super omnes populos.
3. Celebrent (populi) nomen tuum magnum et terribile,
sanctum *est* illud.
4. Et *celebrent* potentiam Regis (Jovæ), qui quod justum est amat :
tu *enim* sustentas quod rectum est,
jus et justitiam in Jacobo tu exerces.
5. Laudibus efferte Jovam, Deum nostrum,
et prosternite vos ad scabellum pedum ejus :
sanctus ille est.

6. Moses et Aaron inter sacerdotes ejus,
et Samuel inter invocantes nomen ejus :
invocarunt Jovam, et ille exaudivit eos.
7. In columna nubis locutus est ad eos;
observarunt præcepta ejus,
et statutum *quod* dederat eis.
8. Jova, Deus noster, tu exaudivisti eos,
Deus condonans fuisti eis,
et ulciscens in facinora eorum.

9. Laudibus efferte Jovam, Deum nostrum,
et prosternite vos ad montem ejus sanctum:
nam sanctus *est* Jova, Deus noster.

NOTÆ.

Vers. 3. Alii, *sanctus est ille.* — *Scabellum*, arca, ait Hengstenberg; *solium* vel *sedes*, ait Maurer. — Vers. 6. « Quod Moses quoque *sacerdos* dicitur, id nil nisi σύλληψις est, quemadmodum quod vers. 7 legitur *ad eos* et ipsum sylleptice est accipiendum, quum ex columna nubis neque ad Aaronem, neque ad Samuelem, sed cum solo Mose locutus sit Deus. » Maurer. — Vers. 7. Hengstenberg, *et legem* Deus *dedit eis* : i. e. multa revelavit. — Vers. 8. Tertium membrum pertinere videtur ad ea, quæ narrata legimus *Num.* xx, 10; xxvii, 13 seq. *Deut.* iii, 23.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XCVIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus ipsi David.

In hoc Psalmo nullus omnino titulus est apud Hebræos; apud Græcos et Latinos titulus est, *Psalmus ipsi David*, quem eumdem titulum invenimus in Psalmo superiore. Argumentum est cohortatio Prophetæ ad agnoscendum regnum Dei, eumdemque Deum adorandum et invocandum, ut fecerunt magna cum sua utilitate Moses, Aaron et Samuel. Est autem duplex sensus in verbis hujus Psalmi : unus deserviens tempore Davidis, cum regnum stabilitum esset in domo David; neque enim negari potest quin in hoc Psalmo sermo sit de vero monte Sion, de vera arca Dei, de Patribus illis, qui hic nominantur. Alter sensus est de regno Christi, de sacrosancta ejus Ecclesia, et de glorioso corpore ejus : quorum typi fuerunt regnum David, mons Sion et arca testamenti. Utrumque sensum breviter aperiemus, ut fecimus in explicatione Psalmi xcvi.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers 1. 1. DOMINUS REGNAVIT, IRASCANTUR POPULI : QUI SEDET SUPER CHERUBIM, MOVEATUR TERRA.

Juxta priorem sensum significatur in hoc primo versiculo, stabilitum fuisse regnum Dei in Jerusalem tempore Davidis, quantumvis inimici ejus idololatræ indignarentur et turbarentur. « Dominus, inquit, regnavit, » id est, jam Dominus expulsis Jebusæis et Chananæis idololatris regnum suum stabilivit in Jerusalem. Quamvis enim David rex esset, tamen sub Deo regnabat, et ipsi Deo principaliter regnum suum attribuebat. « Irascantur populi, » id est, « Dominus regnavit, » invitis et repugnantibus populis idololatris; « regnavit, » inquam, quantumvis irascantur et indignentur populi; vel, ut exponit S. Augustinus, prophetia est, non jussio, et sensus est : « Regnavit Dominus, irascantur populi, » qui regnum ejus ferre non possunt. « Qui sedet super Cherubim, moveatur terra, » id est, ille Dominus regnavit, qui sedet super Cherubim, moveatur licet et turbetur terra. Dicitur Dominus ad litteram sedere super Cherubim, quia sedem sibi elegerat propitiatorium, quod sustinebatur a duobus Cherubim ligneis, sed deauratis, sub quibus erat arca, quasi scabellum pedum Domini. Dicebatur autem Dominus sedere invisibiliter in propitiatorio, quia inde responsa dabat. Unde dicitur I *Paralip.* xiii : « Arca Dei sedentis super Cherubim. » Sed altiore sensu dicitur Deus sedere super Cherubim, quia præsidet spiritibus angelicis; vel, ut S. Augustinus exponit, quia Cherubim interpretatur plenitudo scientiæ, et Deus superemi- net omnem scientiæ plenitudinem. Ubi etiam monet, posse nos fieri Cherubim et habere in nobis præsidentem Deum, si habuerimus plenitudinem scientiæ, non cujuscumque, sed ejus, quam in nobis Deus requirit, quæ est scientia voluntatis ejus, id est, scientia legis ipsius. Et quoniam « plenitudo legis est dilectio, » ut ait Apostolus *Rom.* xiii, tunc erimus Cherubim, et habebimus præsidentem Deum, si dilectionem habuerimus, sicut scriptum est : Anima justi sedes est sapientiæ. Illud, *moveatur terra*, declaratio est verborum præcedentium, *irascantur populi*. Voluit enim Spiritus Sanctus ostendere, eos qui irascuntur contra Deum, nihil esse nisi terram, et ideo nihil posse adversus Deum, qui sedet in cœlo super Cherubim, neque esse timendos a nobis, si et ipsi fuerimus Cherubim, et Deum in nobis sedentem habuerimus. Juxta sensum posteriorem significatur hoc loco regnum Christi declaratum post ejus resurrectionem et ascensionem : tunc enim prædicari cœpit per omnem terram, et continuo irati

Quomodo Deus dicatur sedere super Cherubim?

sunt populi, et commota est terra pugnantibus pro idolis suis contra Dominum suum; sed illis invitis et repugnantibus regnavit Dominus Christus, et contrita sunt idola. Quamvis autem ira populorum infidelium videatur prævaluisse adversus corpora sanctorum martyrum : revera tamen non prævaluit, quoniam corpora illa reformabuntur ab eo, qui mortem in se ipso occidit, et vivent in æternum : idola vero semel contrita nunquam reficientur.

Vers. 2. 2. Dominus in Sion magnus, et excelsus super omnes populos.

Juxta priorem sensum redditur ratio, cur frustra irascantur populi adversus Deum, qui regnum suum stabilivit in Sion. Ratio enim est, « quoniam Dominus in Sion, » regnans, « magnus *est*, et excelsus super omnes populos, » id est, excellit omnes magnitudine, potentia et sapientia, ut nullo modo superari possit. Juxta sensum posteriorem, significatur Christum, qui regnat in Ecclesia tum militante, tum triumphante, quæ per Sion et Jerusalem intelligitur, magnum esse, et excelsum super omnes populos, ut nullus ei resistere valeat.

Vers. 3. 3. Confiteantur nomini tuo magno, quoniam terribile et sanctum est; et honor regis judicium diligit.

Juxta utrumque sensum hortatur Propheta populos, ut non solum non irascantur adversus Dominum, sed potius ad illum conversi laudibus celebrent nomen ejus, « quoniam terribile et sanctum est. » Dicitur autem nomen Domini terribile et sanctum, quoniam nomen est judicis, sive regis potentissimi et justissimi; et quia potentissimi regis nomen est, terribile est, et quia justissimi, sanctum ac venerabile. Id quod sequitur : « Et honor regis judicium diligit, » est quasi ratio quædam, cur nomen Dei, sive Christi sit terribile et sanctum; hic enim est sensus : Terribile et sanctum est nomen Domini, qui rex justissimus est, quoniam dignitas regia, vel sanctitas regia, vel auctoritas regia id proprie requirit, ut rex judicium diligat, hoc est, amore justitiæ recte judicet, non timore, aut necessitate aliqua, vel passione coactus. Itaque illud, *et*, ponitur pro *quia*, ut alibi passim in Scripturis. Illud autem, *honor regis*, significat regiam dignitatem, sive auctoritatem : vox enim hebræa עז multa significat, *robur, auctoritatem, honorem, sanctitatem, substantiam*, et similia.

(Nomen Dei cur terribile, et sanctum sit?)

Vers. 4. 4. Tu parasti directiones, justitiam et judicium in Jacob tu fecisti.

Ostendit verum esse, quod paulo ante dixit : « Honor regis judicium diligit; » ostendit autem per apostrophen ad Deum, sive Christum, quasi dicat : Vere tu, ut rex optimus et justissimus, justitiam diligis; nam « tu parasti directiones, » id est, leges directissimas, et ad dirigendos mores hominum aptissimas parasti et confirmasti : et præterea tu non solum leges ferendo, sed etiam judicia rectissima exercendo demonstrasti, te justitiam diligere; nam in populo tuo « Jacob justitiam et judicium fecisti, » puniendo peccata et remunerando benefacta, cujus rei multa sunt exempla in utroque Testamento : quamvis enim ad tempus patiatur Deus pios affligi, et impios exaltari : tamen postea pios liberat et coronat, impios damnat et cruciat, sæpe hic in terris, semper autem in sæculo futuro.

5. Exaltate Dominum Deum nostrum, et adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est. Vers. 5.

Ex his colligit Propheta adorandum esse Deum, et hortatur ad id studiose faciendum; et quidem juxta priorem sensum hortatur ad Deum adorandum non solum in seipso, sed etiam in arca fœderis, quæ scabellum erat pedum ejus; sic enim legimus I *Paralip.* xxviii : « Ut requiescat arca Domini, et scabellum pedum ejus. » Neque mirum est, quod arca dicatur scabellum pedum Domini, cum propitiatorium, quod sustentabatur a duobus Cherubim, esset sedes Dei, ut in primo versiculo dictum est : erat enim arca sub ipso propitiatorio, quasi scabellum suppedaneum sub solio. Ait igitur : « Exaltate Dominum Deum nostrum, » corde videlicet, et voce laudando et magnificando majestatem ejus; « et adorate scabellum pedum ejus, » corpore scilicet incurvantes et prosternentes vos ad arcam fœderis, quæ est scabellum pedum ejus. « Quoniam » arca, sive scabellum hujusmodi « sanctum est, » propter relationem ad Deum, cui dicata est, et propter ejus honorem adoratur. Ex hoc loco satis aperte colligitur adversus hæreticos nostri temporis, res sacras, ut imagines Christi et Sanctorum, reliquias eorumdem et altaria, sacra vasa et similia propter relationem ad Deum, vel sanctos, sanctas esse, et honoraria adoratione dignas. Neque obstat, quod in hebræo ad verbum legatur, *adorate ad scabellum*, non, *adorate scabellum*. Nam vox hebraica השתחוו, pro qua habemus *adorate*, significat proprie *prosternere se :* idem est autem, *prosternite vos ad scabellum*, et, *adorate scabellum*. Neque etiam obstat, quod in græco legatur, *quoniam sanctus est*, non autem, *quoniam sanctum est*; nam vox hebraica קדוש ambigua est, et potest referri ad scabellum, et verti, *quoniam sanctum est*; et potest etiam referri ad Deum, et verti, *quoniam sanctus est*; utroque autem modo significatur scabellum esse adorandum propter relationem ad Deum, qui sanctissimus est, et sanctitatem impertit iis, quæ ad eum pertinent, quatenus ipsius sunt. Nostra autem lectio reprehendi non potest : nam S. Hieronymus in *Commentario*, ubi exponit Psalmos juxta versionem Septuaginta, legit in textu et in Commentario : *Quoniam sanctum*

(Arca cur dicatur scabellum pedum Domini?)

(Res sanctæ Dei respectu venerandæ sunt.)

est; et S. Augustinus, quamvis uno in loco legat: *Quoniam sanctus est*, tamen in textu et in *Commentario* pluribus in locis legit: *Quoniam sanctum est*, ex quo intelligimus græcum textum varium fuisse. Neque obstat, quod in fine Psalmi dicatur: «Quoniam sanctus Dominus Deus noster;» nam in fine Psalmi non dicitur: *Adorate montem*, sed *in monte*; et jam dictum erat: *In monte sancto*, unde non erat opus iterum repetere, quoniam sanctus mons est. Juxta sensum posteriorem, hortatur Propheta ut omnes adorent humanam Christi naturam, quæ scabellum est divinitatis longe nobiliore modo, quam esset arca lignea. In illa enim erat verbum Dei scriptum in tabulis lapideis, in hac autem est ipse Deus Verbum; illi conjunctæ erant tabulæ legis sola unione extrinseca, quia continebantur in illa, ut in vase: isti unitum est Verbum hypostatice, ut vere dictum sit a Joanne, cap. I: «Verbum caro factum est.» Neque solum adorandam esse Christi humanitatem, ut est in propria forma, sed etiam ut latet sub speciebus sacramentalibus in Eucharistia, docent ex hoc loco Psalmi S. Ambrosius lib. III *De Spiritu Sancto*, cap. XII, et S. Augustinus in explicatione hujus versiculi. Ex quo refellitur alius error hæreticorum, qui negant Christum in Eucharistia esse adorandum.

Adoranda Christi humanitas, et S. Eucharistia.

Vers. 6. 6. Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus, et Samuel inter eos qui invocant nomen ejus.

Hic jam ponit Propheta exemplum, quod imitemur, trium insignium virorum, qui Dominum exaltaverunt, et adoraverunt scabellum pedum ejus, atque adorantes invocaverunt Dominum, et audivit eos Dominus, et mirabilia per eos operatus est. Nominat autem tres principes viros, qui super omnes eminuerunt post rempublicam judaicam constitutam: Moses enim fuit summus princeps politicus, et summus sacerdos Hebræorum; Aaron fuit summus sacerdos tantum, Samuel summus princeps politicus tantum. Quamvis enim nonnulli Patres Samuelem sacerdotem appellent, ut S. Ignatius in epist. *ad Magnesianos*, S. Cyprianus in epist. 65 *ad Rogatianum*, S. Athanasius in homil. *De Semente*, S. Joannes Chrysostomus hom. 2 in epist. II *ad Timotheum*, et S. Augustinus lib. XVII *De Civit. Dei*, cap. IV, et lib. II *Retract.* cap. XLIII, et in explicatione hujus Psalmi: contra tamen S. Hieronymus lib. II *in Jovinianum*, et auctor *Quæstionum veteris Testamenti* (apud Augustinum tom. IV), *Quæst.* XLVI, constanter docent Samuelem non fuisse sacerdotem, sed simplicem levitam, et probant his argumentis: *primo*, quia non erat de filiis Aaron, ut manifestum est ex genealogia ipsius, lib. I *Paral.* cap. VI, vers. 34, quæ est conformis genealogiæ patris sui Elcanæ, lib. I *Reg.* cap. I, vers. 1: constat autem solos posteros Aaronis fuisse sacerdotes, cæteros vero levitas, ministros sacerdotum, *Num.* XVI et XVIII. *Deinde*, quia Samuel ministrabat amictus ephod lineo, ut patet ex lib. I *Reg.* cap. II: is vero habitus proprius erat levitarum, non sacerdotum. *Tertio*, quia Elcana, pater Samuelis, erat Levita, non autem sacerdos. *Quarto*, quia David in hoc Psalmo distinguit Samuelem a Mose et a Aaron sacerdotibus, dum eum non numerat in sacerdotibus, sed in iis qui invocabant nomen Domini, id est, qui studiose Deum colebant, et invocabant pro se et populo.

Samuel non fuit sacerdos, sed levita tantum.

7. Invocabant Dominum, et ipse exaudiebat eos; in columna nubis loquebatur ad eos. Vers. 7.

Ostendit viros istos fuisse amicos Dei: nam «invocabant Dominum» pro se et pro populo, et «ipse» ut amicos fideles «exaudiebat eos.» Id constat ex testimonio Scripturarum, de Mose quidem *Exod.* XXXII, de Aaron *Num.* XVI, de Samuele I *Reg.* VII. Quod autem in columna nubis loqueretur Deus ad Mosem, constat ex lib. *Exod.* XXXIII; quod etiam ad Aaronem, constat ex lib. *Num.* XII; de Samuele nusquam legitur. Itaque vel illud: «Loquebatur ad eos in columna nubis,» intelligendum est, ad aliquos eorum; vel, ut exponit S. Augustinus, per columnam nubis significatur obscura locutio, quomodo certum est, ad Samuelem quoque Deum esse locutum. Nam I *Reg.* III, Deus in tenebris noctis Samueli loquebatur, ita ut vocem Dei loquentis audiret, neminem autem loquentem videret.

8. Custodiebant testimonia ejus, et præceptum quod dedit illis. Vers. 8.

Hæc est ratio, cur Deus prompte audiret Mosem, Aaronem et Samuelem, quoniam obedientes erant imperio ejus. Nam, ut Dominus ait in Evangelio, *Joan.* XIV: «Si quis diligit me, sermonem meum servabit;» et ideo qui vult audiri a Deo in orationibus suis, debet audire Deum in præceptis ipsius. «Custodiebant, inquit, testimonia ejus,» id est, omnia mandata, quæ communia erant omnibus. «Et præceptum quod dedit illis,» id est, non solum custodiebant præcepta communia toti populo de non colendis idolis, de sanctificando sabbato, de parentibus honorandis, de non occidendo, non mœchando, et cætera ejusmodi; sed etiam præceptum de recte gubernanda, et docenda multitudine, quod proprie ad ipsos, ut principes populi pertinebat. Principes enim non sunt exempti a præceptis divinis, imo debent de iis custodiendis toti populo prælucere.

9. Domine Deus noster, tu exaudiebas eos: Deus, tu propitius fuisti eis, et ulciscens in omnes adinventiones eorum. Vers. 9.

Hæc verba dupliciter exponi solent. S. Augustinus ita exponit, ut velit hic significari viros etiam perfectos in conspectu hominum, habere aliquid purgandum coram Deo, et Deum hoc ipso benevolentiam erga illos ostendere, quod

Viri perfecti purgandum aliquid habent coram Deo.

non sinit impunita eorum errata, quamvis levia. Ponit exemplum in opificiis quæ oculis imperitorum videntur omnino perfecta, et tamen ab artifice adhuc poliuntur, quoniam aliter judicat peritus artifex, aliter imperitus inspector. Sic igitur exponit S. Augustinus : « Domine Deus noster, tu exaudiebas eos, » cum justa peterent; « Deus, tu propitius fuisti, » facilis ad ignoscendum cum in te peccarent; « et ulciscens in omnes adinventiones eorum, » non sinens impunita peccata eorum. Quia vero Samuelis peccatum nullum legitur in Scriptura, ut neque etiam aperta vindicta; S. Augustinus recurrit ad communem pœnam omnium prælatorum sanctorum, quam patiuntur dum vident peccata populorum, et coguntur tolerare infirmitates eorum, et cum Apostolo II *Corinth.* XI dicere : « Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror?» Posset etiam dici, quod hic legimus de propitiatione et vindicta peccati, referendum esse ad Mosem et Aaronem tantum, quemadmodum ad eos tantum proprie referendum est, quod supra dictum est : « In columna nubis loquebatur ad eos. » Nam Mosis et Aaronis peccatum, et pœna peccati legitur *Num.* I, ubi cum nonnihil hæsitassent in educenda aqua de petra, dixit Dominus ad Mosem et Aaron : « Quia non credidistis mihi, ut sanctificaretis me coram filiis Israel, non introducetis hos populos in terram, quam ego dabo eis. » Altera expositio est Græcorum, Theodoreti et Euthymii, qui non admittunt hoc loco reprehendi ullo modo Mosem, Aaronem, Samuelem. Sic igitur exponunt : « Deus, tu propitius fuisti eis, » quando te invocabant pro peccato populi, nam in eorum gratiam toti multitudini parcebas ; et « ulciscens in omnes adinventiones eorum, » id est, et ulciscens fuisti omnes injurias, quas ipsi patiebantur ab iniquis, qui adinveniebant varias calumnias et insidias adversus sanctos principes suos. Ubi illud, *adinventiones eorum*, volunt accipi passive, id est, adinventiones, quas Moses, Aaron et Samuel non faciebant, sed patiebantur. Utraque expositio probabilis est, sed prior videtur simplicior et facilior.

10. EXALTATE DOMINUM DEUM NOSTRUM, ET ADORATE IN MONTE SANCTO EJUS : QUONIAM SANCTUS DOMINUS DEUS NOSTER. Vers. 10.

Concludit Propheta repetens versiculum quintum, quoniam in hoc versiculo continetur summa totius Psalmi, sive finis et quasi scopus, quo omnia diriguntur. Hoc solum interest, quod in quinto versiculo dicebatur : « Adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est; » hic dicitur : « Adorate in monte sancto ejus, quoniam sanctus Dominus Deus noster. » In hebræo sicut in quinto versiculo dicebatur ad verbum : *Prosternite vos ad scabellum pedum ejus*, id est, ad arcam, ita hic dicitur : *Prosternite vos ad montem sanctum ejus;* et potuisset latine verti, *adorate montem sanctum ejus*, id est, montem Sion, ubi erat tabernaculum et arca. Sed latinus interpres imitari voluit græcam interpretationem : Græci enim de scabello dixerant, προσκυνεῖτε τῷ ὑποποδίῳ, *adorate scabellum*; de monte autem dixerant, προσκυνεῖτε εἰς ὄρος, *adorate in monte.* Nec solum Græci, sed etiam S. Hieronymus in sua versione ex hebræo, posuit, *adorate scabellum;* et postea, *adorate in monte sancto ejus.* Quare credere debemus versiculum hebraicum non debere in utroque loco eodem modo accipi : et retinendam esse lectionem Vulgatæ latinæ editionis, quæ et a græca Septuaginta Interpretum, et a S. Hieronymo testimonium habet. Igitur juxta priorem sensum hortatur David Hebræos, ut adorent Dominum in monte Sion, ubi erat tabernaculum, et ubi futurum erat templum. Juxta sensum posteriorem hortatur christianos, ut adorent Deum in Ecclesia catholica, quæ mons est sanctus et Sion spiritualis, et fugiant conventicula schismaticorum et hæreticorum : quoniam sanctus est Dominus Deus noster, ac per hoc odit montes pollutos sordibus falsarum religionum; et sicut ipse sanctus est, ita in monte sancto, in cœtu fidelium adorari vult.

PSALMUS C

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V.	V. S. H.
1. *Psalmus in confessione.*	*Canticum* [*h. Psalmus pro confessione*] *in gratiarum actione.*
2. Jubilate Deo, omnis terra, servite Domino in lætitia.	Jubilate Deo, omnis terra, servite Domino in lætitia.
Introite in conspectu ejus in exultatione.	Ingredimini coram eo in laude : scitote quoniam Dominus ipse est Deus.
3. Scitote quoniam Dominus ipse est Deus : ipse fecit nos, et non ipsi nos.	Ipse fecit nos, et ipsius sumus, populus ejus et grex [*h. oves*] pascuæ ejus.
Populus ejus, et oves pascuæ ejus, 4. introite portas ejus in confessione, atria ejus in hymnis : confitemini illi.	Ingredimini portas ejus in gratiarum actione [*h. in confessione*], atria ejus in laude.

Laudate nomen ejus : 5. quoniam suavis est Dominus; in æternum misericordia ejus, et usque in generationem et generationem veritas ejus.

Confitemini ei, benedicite nomini ejus :
Quia bonus Dominus.
In sempiternum [*h. sœculum*] misericordia ejus, et usque ad generationem et generationem fides ejus.

Argumentum. — Ejusdem argumenti atque indolis Psalmus, cujus sunt qui proxime præcessere. Strophæ duæ : vers. 1-3, laudate Deum, qui nos creavit, cujus tutelæ sumus; 4-5, laudate Jovam, cujus perpetuo manet gratia ac fides.

1. Carmen ad laudem.

Exsultate Jovæ, omnis terra.
2. Colite Jovam cum lætitia,
venite in conspectum ejus cum jubilo.
3. Scitote quod Jova Deus est,
ipse fecit nos, et ipsius nos sumus,
populus ejus et grex pascui ejus.

4. Intrate portas (templi) ejus cum laude,
laudate eum, benedicite nomini ejus.
5. Nam benignus est Jova,
in æternum *manet* gratia ejus,
et in omnes ætates fides ejus.

NOTÆ.

Vers. 1. *Ad laudem* invitans. Quia vero nomen *thorah* etiam *sacrificium gratiarum actionis* significat, sunt qui hebr. inscriptionem de sacrificio illo interpretentur, ad quod hunc Psalmum accinuerint. Ita Chaldæus. Sed probabilius videtur hac inscriptione indicare, non Psalmi scripti occasionem, sed usum tantum, ad quem posteritas eum adhibuerit. Quo posito, non male conjectat quidam, hunc in Tabernaculorum festo decantatum fuisse. — Vers. 3. *Et ipsius nos sumus,* לא ex antiquiore scribendi ratione posito pro לו, ut *Levit.* xxv, 30; I *Sam.* II, 3, et pluribus aliis in locis. Alexandrinus לא negandi particulam habuit, *is fecit nos, et non ipsi nos, populum suum,* etc. : quod ferri potest. — Vers. 4. *Laude, laudate* : alii, *gratiarum actione, gratias agite.*

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XCIX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus in confessione.

Huic titulo, qui est in hebraicis codicibus, Græci addunt nomen *Davidis*. Argumentum ex titulo cognoscitur. Hortatur enim Propheta populum Dei ut frequenter et diligenter Deo confiteatur confessionem laudis, tum quod Deus nos condiderit, tum quod pascat, tum quod dulcissima sit ejus commemoratio, et perpetua erga nos ejus misericordia et fidelitas.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. JUBILATE DEO, OMNIS TERRA : SERVITE DOMINO IN LÆTITIA.

Jubilare, ut sæpe diximus, est magna et læta voce laudare; servire autem in lætitia, est non ex timore, sed ex dilectione obedire. « Jubilate Deo, omnis terra, » id est, omnes qui Deum verum colitis, ubicumque sitis in universa terra, Deum lau-

date : nam et boni et mali sunt in universa terra, admixta enim sunt zizania tritico, et spinis lilia. Et sicut in universa terra, blasphemant et murmurant contra Deum mali, si quid eis non pro voto successerit : ita par est, ut in universa terra laudent et benedicant Dominum boni, quidquid illis acciderit : « quoniam omnia cooperantur in bonum his, qui secundum propositum vocati sunt sancti, » teste B. Paulo *Rom.* VIII. « Servite Domino in lætitia, » id est, servite obediendo Deo, non coacte, sed spontanee, non cum amaritudine, ut mancipia, sed cum lætitia, ut liberi : nam, ut pulchre dicit S. Augustinus : Veritas nos liberavit, sed charitas servos fecit : et qui servit ex charitate, cum lætitia servit. Causa vero potissima, cur Deo cum lætitia serviendum sit, ea est, quia summa præceptorum ejus dilectio est, et dilectione nihil dulcius. Accedit, quod servitus Dei nobis utilis est, non Deo ; ut vere dictum sit : « Servire Deo, regnare est. »

Veritas nos liberavit, sed charitas servos fecit.

Vers. 2. 2. INTROITE IN CONSPECTU EJUS IN EXULTATIONE.

Ubique quidem Deum laudare debemus, sed præcipue cum intramus in domum ejus, quæ domus orationis est, ubi et ipsum Deum in sacris rebus conspicimus, et ipse nos speciali providentia respicit et audit, juxta illud I *Paral.* VII : « Erunt oculi mei aperti, et aures meæ erectæ ad orationem ejus, qui in loco isto oraverit. » Idcirco igitur monet Propheta : « Introite in conspectu ejus, » in domum Dei, ubi peculiari modo conspicitis Deum, et conspicit vos Deus; sed introite in exultatione cordis, animo erecto et inflammato, ut Deus vos præ desiderio sui exultantes videat.

Vers. 3. 3. SCITOTE QUONIAM DOMINUS IPSE EST DEUS ; IPSE FECIT NOS, ET NON IPSI NOS.

Ad excitandam devotionem, quæ in domo Dei requiritur, nihil magis prodest, quam attenta consideratio magnitudinis Dei et beneficiorum ejus. « Scitote, inquit, quoniam Dominus ipse est Deus, » id est, considerate et attenta cogitatione cognoscite, quoniam Dominus, quem colitis, et ad quem orandum et laudandum acceditis, ipse est verus Deus, quo nihil majus, vel melius cogitari potest. Ipse est etiam, cui vitam vestram et totum quod estis, debetis. « Ipse enim fecit nos, et non ipsi fecimus nos, » id est, non caremus principio efficiente, neque aliud habemus, quam ipsum Deum : quamvis enim parentes gignant filios, tamen prima causa, sine qua parentes nihil efficerent, Deus est. Quam multi dant operam liberis, et nullum gignere possunt? quam multi contra vellent satiare libidinem, et liberos non gignere, quibus tamen licet invitis liberi nascuntur? Recte mater sanctorum Machabæorum filiis suis dicebat : « Nescio qualiter in utero meo apparuistis; neque enim ego spiritum et animam donavi vobis, et vitam, et singulorum membra non ego ipsa compegi : sed enim mundi Creator formavit hominum nativitatem, et omnium invenit originem, » II *Machab.* cap. VII. S. Hieronymus ex hebræo vertit, *ipse fecit nos, et ipsius nos.* Sed videtur corruptum textum habuisse ; codices enim nostri habent לא *lo*, per *aleph*, quod significat *non* : et sic legerunt Septuaginta Interpretes, qui verterunt ad verbum : *Ipse fecit nos, et non ipsi nos.* S. Hieronymus videtur legisse, לו, per *vau*, quod significat *ipsius*, sive *ipsi* in dativo ; et ideo vertit, *ipse fecit nos, et ipsius nos.* Quidam recens auctor reprehendit Vulgatam latinam editionem, dicens aliquem sciolum conjunxisse in latino codice duas hebraicas lectiones, et fecisse : *Et non ipsi nos*, et sic omnia confudisse; sed immerito reprehendit hanc lectionem, quæ optima est, et quam habent S. Augustinus et ipse S. Hieronymus in Commentario hujus loci, et alii fere omnes. Latinus enim Interpres addidit illud, *ipsi*, ad vitandam cacophoniam quæ sentitur, cum dicitur : *Ipse fecit nos, et non nos* ; nec volunt illud, *ipsi*, accipi in dativo, ut iste scriptor existimat, sed in nominativo. Itaque non conjunxit sciolus duas lectiones, sed Interpres unam expressit, quam invenit in græco, quæque congruit cum hebraico magis correcto. At, inquiunt aliqui, nemo nescit se non esse a se factum, proinde non erat, quod admoneret nos Spiritus Sanctus, dicens : « Ipse fecit nos, et non ipsi nos ; » proinde melior est illa lectio : « Ipse fecit nos, et ipsius nos. » Respondeo, etiamsi nemo ignorare possit, se non esse sibi vitæ auctorem : tamen multos esse, qui non considerent a quo facti sint, et qui ita se gerant, ac si neque Deum, neque ullum alium auctorem haberent, propterea utilissimum fuisse, ut serio admonerentur homines cogitare, se non esse sibi auctores vitæ, sed vitam et omnia uni debere Deo.

Deus pater noster est potius, quam parentes carnales.

4. POPULUS EJUS, ET OVES PASCUÆ EJUS : INTROITE PORTAS EJUS IN CONFESSIONE, ATRIA EJUS IN HYMNIS : CONFITEMINI ILLI. Vers. 4.

Commemorat alterum beneficium Dei, ob quod justum est ut ei confessionem laudis persolvamus : quia videlicet non solum fecit nos, sed etiam regit et pascit nos. « Populus ejus, » id est, populus, quem Deus peculiari providentia regit; « et oves pascuæ ejus, » id est, et quos veluti rationales oves in pascuis suis doctrinæ pabulo reficit, et corporalibus etiam alimentis pascit, « introite portas » domus ejus, sive tabernaculi ejus, « in confessione laudis, » et « atria ejus in hymnis, » et sic « confitemini illi, » vos omnia ei debere : ac de manu ejus bona omnia suscepisse.

5. LAUDATE NOMEN EJUS, QUONIAM SUAVIS EST DOMINUS ; IN ÆTERNUM MISERICORDIA EJUS, ET USQUE IN GENERATIONEM ET GENERATIONEM VERITAS EJUS. Vers. 5.

Addit Propheta tres proprietates Dei, quasi tres

rationes, cur dignus sit ut ab omnibus laudetur, quia suavis, quia misericors, quia verax; quæ tria ita connexa sunt, ut unum nascatur ab alio. « Suavis est Deus, » et quia suavis, facile miseretur; quia miseretur, promittit liberationem; quia verax, implet promissa. « Laudate, inquit, nomen ejus, » id est, laudate Deum; nomen enim pro re nominata poni solet in Scripturis. « Laudate » autem, « quoniam suavis est Dominus. » Mira proprietas omnipotentis ac tremendæ majestatis, quæ lucem habitat inaccessibilem, et quæ terribilis est super omnes deos, et aufert spiritum principum, et de quo Apostolus dicit *Hebr.* cap. x : « Horrendum est incidere in manus Dei viventis; » et tamen verissime dictum est : « Quoniam suavis est Dominus, » quod non semel in Psalmis aliisque divinis Scripturis repetitur. *Psalm.* xxxiv : « Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus. » *Psalm.* lxxxiii : « Quoniam tu, Domine, suavis, et mitis, et multæ misericordiæ. » I *Petr.* cap. ii : « Si tamen gustastis, quoniam dulcis est Dominus. II *Cor.* cap. i : « Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis. »

Deus suavis est, et terribilis.

Sed facile concordantur ista, quæ videntur contraria : Deus enim suavis est rectis corde ac timentibus eum; asper autem et terribilis distortis corde, et contemnentibus eum. « Quam bonus Israel Deus his qui recto sunt corde! » inquit David in Psalmo lxxii. Nam planum, asperum videtur distorto, quia conjungi non possunt. Sunt autem distorti sive pravi corde, qui nolunt conformari rectissimæ voluntati divinæ; quales sunt contemptores, et ideo dicitur in *Psalm.* cii : « Sicut miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se; et misericordia ejus ab æterno et usque in æternum super timentes eum; » quod etiam in cantico suo Virgo Deipara posuit dicens: « Et misericordia ejus a progenie in progenies timentibus eum. » Itaque si quis, incipiat cor suum dirigere, et conformare ad beneplacitum Dei, et nihil magis timere, quam ne Deum offendat, mox gustare incipiet quam dulcis sit Dominus : et implebitur erga eum quod sequitur : « In æternum misericordia ejus, et usque in generationem et generationem veritas ejus, » id est, veracitas et fidelitas ejus.

PSALMUS CI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Psalmus ipsi David.*	V. s. h. — *David Canticum* [*h. Psalmus*].
Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine :	Misericordiam et judicium cantabo : tibi, Domine, psallam.
Psallam, 2. et intelligam in via immaculata, quando venies ad me.	Erudiar in via perfecta quando venies ad me.
Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ.	Ambulabo in simplicitate cordis mei in medio domus meæ.
3. Non proponebam ante oculos meos rem injustam : facientes prævaricationes odivi. Non adhæsit mihi	Non ponam coram oculis meis verbum Belial; facientem declinationes odivi, nec adhæsit mihi.
4. Cor pravum : declinantem a me malignum non cognoscebam.	Cor pravum recedet a me : malum nesciam.
5. Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequebar.	Loquentem [*h. detrahentem*] in abscondito contra proximum suum [*h. sodalem suum*], hunc interficiam.
Superbo oculo, et insatiabili corde, cum hoc non edebam.	Superbum oculis et altum corde, cum hoc esse non poteram.
6. Oculi mei ad fideles terræ, ut sedeant mecum : ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat.	Oculi mei ad fideles terræ, ut habitent mecum; ambulans in via simpliciter, hic ministrabit mihi.
7. Non habitabit in medio domus meæ qui facit superbiam : qui loquitur iniqua, non direxit in conspectu oculorum meorum.	Non habitabit in medio domus meæ, faciens dolum, loquens mendacium, non placebit in conspectu oculorum meorum.
8. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ : ut disperderem de civitate Domini omnes operantes iniquitatem.	Mane perdam omnes impios terræ, ut interficiam de civitate Domini universos qui operantur iniquitatem.

Argumentum. — « Ita se administraturum Davides regnum profitetur, ut nemini faciat injuriam, et foveat bonos, eisque benefaciat, repellat vero a se et expellat impios. Carmen a Davide editum esse, statim atque regni duodecim tribuum administrationem auspicatus est, colligitur ex vers. 8, ubi exstirpaturum se ait ex *urbe Jovæ*, per quam Hierosolymitana urbs videtur intelligenda, sceleratos omnes. Illam vero urbem tum demum obtinuit Davides, postquam ei omnes tribus ex communi sententia regnum detulissent, II *Sam.* v. » Rosenmullerus. Strophæ non comparent.

1. Carmen Davidis.

Benignitatem et justitiam canam;
tibi, Jova, *grata et accepta* fidibus canam.
2. Attendam *animum* ad viam integram (propr. *integri*):
utinam *id* veniat ad me!
incedam in integritate cordis mei in medio domus meæ.
3. Non ponam ante oculos meos (proponam mihi) rem turpem;
τὸ facere delinquentium odi;
hoc non adhærebit mihi.
4. Cor perversum declinet a me *oportet;*
malum (hominem) nolo nosse.
5. Calumniantem in occulto proximum suum, eum perdam;
elatum oculis (superbum) et latum animo (fastuosum), eum non possum ferre.
6. Oculi mei in fidos terræ *sunt directi,* ut habitent mecum;
qui incedit in via integra, is ministrabit mihi.
7. Non habitabit in domo mea faciens dolum,
loquens mendacia non consistet coram oculis meis.
8. Quovis mane perdam omnes improbos terræ *meæ*,
ut exstirpem ex urbe Jovæ omnes maleficos.

NOTÆ.

Vers. 1. *Benignitatem et justitiam,* quam benignum et justum me præstare velim regem populo. Præponitur itaque hoc versu totius Psalmi argumentum, ut illud : *Ætna mihi carmen erit*; et : *Arma virumque cano.* Plerique *benignitatem et justitiam* non vatis, sed *Dei* esse volunt. — Vers. 2. *Id veniat,* 3 fem. neutraliter accipienda. Alii, *quando venies,* o Jova, *ad me?* quando ope tua me juvabis in agendo recte? *Domus meæ,* regni mei, ait Maurer. Alii : in vita mea privata. Rosenmullerus, *domi,* q. d. publice privatimque. — Vers. 3. Alii, *a faciendo declinationes* (delicta) *abhorreo.* — Vers. 5. Alexandrinus videtur legisse *iththo lo okel, cum hoc non edebam.* — Vers. 8. *Quovis mane,* assidue et magno studio; alii, *singulis matutinis,* i. e. sine mora. *Urbe* primaria, puta Hierosolyma.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS C.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Ipsi David Psalmus.

In hoc Psalmo David explicat exemplo suo qualis debeat esse bonus princeps, tum erga familiares et privatam suam domum, tum erga rempublicam. Equidem in textu hebraico omnia dicuntur per verba temporis futuri : ex quo intelligimus Prophetam regium non tam cantare laudes proprias, quam optare et petere a Deo gratiam bene imperandi, et proponere ac statuere sic vivere, ut pium regem decet. Sed quoniam Septuaginta Interpretes verterunt fere omnia in tempus præteriti imperfecti, et eorum interpretationem secutus est latinus Interpres, non oportet negare, quin etiam Propheta regius narret bona opera sua ad informandos successores, ac potissimum filium; neque

Quomodo sua opera narrare liceat? id superbiæ, vel arrogantiæ tribui debet, quando vera dicuntur coram Deo, et ad finem bonum: sic enim David in *Psalm.* XVII, multa cecinit de sua innocentia. Sic Job cap. XIX, plurima de suis benefactis prædicavit. Sic Esther cap. XIV, sic Nehemias cap. VI, sic Ezechias IV *Reg.* cap. XX, sic alii. Porro Pharisæus in Evangelio non reprehenditur, quod gratias egerit Deo de suis operibus bonis, sed quod superbe illa jactaverit, et proximum suum contempserit, *Luc.* XVIII. Adde quod David ideo incipit Psalmum ab illis verbis: « Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine, » ut ostendat bonorum operum suorum causam efficientem fuisse, tum misericordiam Dei, cujus dona sunt opera nostra bona; tum judicium Dei, cujus timore adductus justitiam coluit.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. MISERICORDIAM ET JUDICIUM CANTABO TIBI, DOMINE.

Hæc est quasi præfatio totius Psalmi, qua significat Propheta se cum cantu celebraturum misericordiam et judicium Domini, cujus rei multæ sunt causæ: *prima,* ut omnes intelligant benefacta Davidis, quæ in Psalmo commemorantur, esse dona misericordiæ Dei, coronanda postea per justum judicium Dei; *secunda,* ut principes admoneantur, Deo maxime placere misericordiam et judicium, et ideo ipsi quoque misericordes sint, sed non injusti; justi, sed non crudeles; *tertia,* ut omnes homines sperent de misericordia Dei et timeant judicium Dei: non ita sperent, ut præsumant; non ita timeant, ut desperent. Posuit autem David primo loco misericordiam, deinde judicium, quia hoc tempus præsens misericordiæ est, futurum erit judicii, et ideo nemo miretur, si hoc tempore « Deus solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos, » *Matth.* cap. V.

Vers. 2. 2. PSALLAM, ET INTELLIGAM IN VIA IMMACULATA, QUANDO VENIES AD ME.

Hic versiculus pars est præfationis, dicit enim Propheta se non solum voce cantaturum misericordiam et judicium Dei: sed etiam per instrumentum, id est psalterium, celebraturum, et mente consideraturum et contemplaturum. « Psallam, inquit, id est, psalterium manu pulsabo, ut voce mea et voce psalterii decantem misericordiam et judicium; « et intelligam in via immaculata, » id est, considerabo, attendam, cogitabo viam immaculatam et perfectam, quæ consistit in misericordia et judicio: nam « omnes viæ Domini misericordia et veritas, » *Psalm.* XXIII. Similis est locutio in *Psal.* XL: « Beatus qui intelligit super egenum et pauperem, » id est, qui attente considerat miseriam pauperis, ut eam sublevet. Sic igitur hoc loco dicitur: « Intelligam in via immaculata, » id est, attente considerabo viam immaculatam, ut ambulem per eam. « Quando venies ad me, » id est, id autem faciam non viribus meis, sed auxilio gratiæ tuæ, « quando venies ad me, » ut me illumines, et doceas, et accendas, et moveas. Hanc ultimam particulam aliqui legunt cum interrogatione, *quando venies ad me?* Sic S. Hieronymus in *Commentario,* et Theodoretus, atque Euthymius; et textus hebraicus et græcus huic lectioni favent; et tunc vox est optantis, ut sensus sit: « Intelligam in via immacalata, » o quando venies ad me, ut perfecte intelligam, et intelligens ambulem in via immaculata? Sed quamvis hæc lectio verum sensum contineat, non tamen est necessarium ita legere, neque rejicienda est latina et vulgata lectio, siquidem vox hebraica מתי significat *quando,* et potest cum interrogatione et sine interrogatione legi; certe S. Hieronymus in sua versione ex hebræo ita reddidit: *Erudiar in via perfecta, quando venies ad me.*

3. PERAMBULABAM IN INNOCENTIA CORDIS MEI, IN MEDIO DOMUS MEÆ. Vers. 3.

Hic jam incipit explicare mores suos laudabiles, ut cæteri imitentur, tum successores, tum subditi. Ad hoc enim princeps in sublimi loco sedet, ut tanquam lucerna in candelabro posita omnibus luceat. Ac primum declarat qualis fuerit apud se et in oculis Dei; deinde qualis fuerit erga alios, et in oculis populi. Ait igitur: « Perambulabam in innocentia cordis mei, » id est, vitam ducebam, sive perambulabam viam hujus præsentis vitæ, conservans imprimis cordis innocentiam; cogitabam bona, appetebam bona, delectabar in bonis, cavebam ne cor meum vitiosis cogitationibus, aut desideriis inquinarem: sciebam enim a corde vitam mortemque procedere. Hinc filius ejus Salomon a patre institutus postea scripsit *Proverb.* cap. IV: Omni custodia serva cor tuum, quoniam ab ipso vita procedit. » Illud, *in medio domus meæ,* significat, *in penetralibus domus meæ,* ubi non erat, qui me reprehendere posset. Multi enim in foro et plateis modeste et temperate se gerunt; sed in cubiculo, ac præsertim in cubiculo cordis, per omnia scelera volutantur: sed David etiam in penetralibus domus, etiam in cubiculo cordis innocentiam custodiebat.

4. NON PROPONEBAM ANTE OCULOS MEOS REM INJUSTAM: FACIENTES PRÆVARICATIONES ODIVI. Vers. 4.

Dixit de innocentia cordis, nunc addit de innocentia oculorum et manuum. « Non proponebam ante oculos meos rem injustam, » id est, avertebam oculos, tum mentis, tum corporis, ab omni injustitia, sive in judicando subditos, sive in distribuendis honoribus et præmiis, sive in commutationibus et contractibus. Potest etiam latius hic locus explicari, ut sensus sit: Avertebam oculos ab omni spectaculo vitioso, a ludis illicitis, a choreis impudicis, ab omni aspectu rerum, quæ mentem inquinare possunt. Codex hebræus, pro re

injusta, habet, *verbum Belial*, ubi *verbum* pro *re* ponitur, et *Belial* significat *absque jugo*, quibus duabus vocibus significatur omne genus vitii. Dicuntur viri Belial homines indisciplinati, immorigerati, perversi. « Facientes prævaricationes odivi, » id est, non solum oculos averti a rebus illicitis, nec tantum prævaricationem legum operari nolui ; sed odio habui omnes prævaricationes facientes ; ac per hoc ipsam prævaricationem maxime detestatus sum. In hebræo clarius dicitur, עשה סטים שנאתי, id est, « facere prævaricationem odivi, » id est, ego rem injustam nec videre, nec facere volui.

Qui sint viri Belial?

Vers. 5 5. NON ADHÆSIT MIHI COR PRAVUM, DECLINANTEM A ME MALIGNUM NON COGNOSCEBAM.

Docuit qualis esset apud se, docet nunc qualis esset apud alios; ac primum dicit talem se fuisse, ut perversi homines non auderent se illi adjungere. Magna virtus hæc est, cum tanta est apud homines opinio de sanctitate alicujus, ut iniqui non audeant coram illo apparere : et tales omnino esse deberent principes et prælati, qui sunt dati a Deo aliis in exemplum. « Non adhæsit mihi cor pravum, » id est, non adjunxit se mihi homo pravi cordis, sic interpretatur Theodoretus. Alii per cor pravum intelligunt affectum vitiosum : sed de cordis puritate et innocentia supra dictum est, neque verisimile est idem hoc loco repeti : et sequentia verba melius cohærent cum expositione Theodoreti; neque est inusitatum, ut homo valde perversus dicatur *cor pravum*, et homo scelestus dicatur *scelus*, et homo carnalis dicatur *caro*. « Declinantem a me malignum non cognoscebam, » id est, declinabant a me maligni etiam me ignorante; vel, si declinabat a me malignus, non curabam, nihilque faciebam, vel declinantem a me malignum non cognoscebam, id est, non approbabam, neque amabam, ac per hoc non laborabam, ut rediret ad amicitiam meam. S. Hieronymus aliter ex hebræo distinguit, et vertit, *cor pravum recedet a me, malum non cognovi.* Sed voces hebraicæ utramque distinctionem et versionem recipiunt, et sensus in eamdem sententiam recidit; tractatores autem græci et latini editionem nostram communiter sequuntur.

Vers. 6. 6. DETRAHENTEM SECRETO PROXIMO SUO : HUNC PERSEQUEBAR.

Alia virtus plane regia hic aperitur, in qua mirifice lucent misericordia et judicium; quoniam enim reges potestatem habent puniendi iniquos : multi non zelo justitiæ, sed odio proximorum, deferunt ad reges, quasi noxios, eos, quos perdere volunt, et falsis querelis, vel potius calumniis eos gravant. David, rex sapiens et justus, ejusmodi delatores iniquos gravissime puniebat, et eo modo misericordiam exercebat in injuste delatos, et judicium in delatores injustos. « Detrahentem, inquit, secreto proximo suo, » id est, eum qui falsi criminis accusabat proximum suum innocentem, et secreto apud me detrahebat de fama ejus; eum, inquam, non modo non audiebam, sed « graviter persequebar et puniebam. » In hebræo pro voce *persequebar*, est אצמית, quam S. Hieronymus vertit, *interficiam;* proprie autem significat *exscindam*, sive *exscindebam*, et potest exponi variis modis pro varietate criminis delatorum, ut sensus sit : Exscindam ab amicitia, vel ab aula, vel a civitate, vel a provincia, vel denique a vita : non enim omnis injusta delatio meretur mortem. Itaque prudenter Septuaginta Interpretes posuerunt verbum generale *persequebar*, quod potest exponi, usque ad exilium, vel usque ad necem, vel ad pœnas mitiores pro gravitate, vel levitate criminis. Exstat etiam apud Ethnicos laus Imperatoris Trajani, quod delatoribus operam non daret : et contra, Maximini reprehensio, quod delatoribus nimium indulgeret.

Princeps delatores punire debet.

7. SUPERBO OCULO, ET INSATIABILI CORDE, CUM HOC NON EDEBAM. Vers. 7.

Non solos detractores, sed etiam superbos et cupidos David detestabatur; et merito. Nihil enim tristius accidere populis potest, quam si ministri regum superbi, aut avari sint; abutuntur enim ejusmodi ministri publica potestate ad explendas cupiditates proprias, non sine magno detrimento subditorum. Ait igitur : « Superbo oculo, et insatiabili corde, cum hoc non edebam, » id est, non convescebar quasi domestico et familiari, homini superbo oculo, id est, homini, qui oculis vel superciliis elatis superbiam ostendit, neque convescebar homini insatiabili corde, cujus cupiditas nullis opibus satiatur. S. Hieronymus et Euthymius per insatiabilem corde, avarum intelligi volunt. Alii cum S. Augustino per *insatiabilem corde*, et *superbum oculo*, eumdem significari docent, hominem videlicet elatum et tumidum. Vox hebraica utrumque sensum recipit : nam רחב לבב proprie significat *latum corde*; dicitur autem *latum* cor, quod impleri non potest, sive id referatur ad divitias, sive ad honores. Pro *non edebam*, S. Hieronymus ex hebræo vertit, *non potero.* Sed Septuaginta Interpretes vocem אוכל deduxerunt a verbo אכל, quod significat *comedere*, et legerunt *ocal.* Sanctus autem Hieronymus eamdem vocem deduxit a יכול, quod significat *posse.* Quod autem solerent ministri principales comedere in eadem mensa cum rege apud Hebræos, intelligi potest ex lib. I *Reg.* cap. XX, ubi David, qui tunc dux militiæ erat, sedere solitum se dicit de more in mensa juxta regem ; et ibidem dicitur Abner, qui erat etiam princeps militiæ, sedisse in mensa ad latus Saul regis.

8. OCULI MEI AD FIDELES TERRÆ, UT SEDEANT MECUM : AMBULANS IN VIA IMMACULATA, HIC MIHI MINISTRABAT. Vers. 8.

Explosis detractoribus, superbis et avaris a fa-

miliaritate et ministerio suo; David, adjungit eligere se fuisse solitum fideles et probos; hæc enim duo præcipue requiruntur in bonis ministris, ut fideles sint domino suo, et probi ad propriam et aliorum salutem. Sæpe a principibus ministri retinentur, et chari habentur, quia fideles sunt, quamvis alioqui impuri, et scelesti, et se ipsos perdant propria culpa, et alios malo exemplo; sed S. David non solum fideles sibi ministros quærebat, sed etiam omni ex parte innocentes et probos, ac sibi per omnia similes. Ait igitur : « Oculi mei ad fideles terræ, » id est, oculi mei quærebant et investigabant fideles, qui erant in terra, sive ad eos quos tales noveram, benigne respiciebam, eosque eligebam, « ut sederent mecum » in mensa, ut domestici et familiares. « Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat, » id est, si quis erat in civitate, vel in regno meo non solum fidelis, sed etiam perfecte conversans, innocenter vivens, immaculatis moribus vitam ducens, is mihi præcipuus minister erat.

Ministri principum, et quales esse debeant?

Vers. 9. 9. Non habitabit in medio domus meæ, qui facit superbiam : qui loquitur iniqua, non direxit in conspectu oculorum meorum.

Supra eos detestatus est, qui superbo oculo arrogantiam ostendebant : hic jam detestatur eos, qui manibus superbi sunt, id est, qui superbe alios opprimunt; sic etiam supra reprehendit eos, qui detrahebant secreto proximo suo, nunc reprehendit, et a suo consortio rejicit eos, qui loquuntur mendacia ad fallendos quoscumque homines. « Non habitabit in medio domus meæ, » id est, non erit inter intimos familiares meos, « qui facit superbiam, » id est, qui facit opera superba : qui superbe insultat aliis, vel opprimit alios. « Qui loquitur iniqua, » id est mendacia, quibus injuste alios fallat sive in commerciis, sive in aliis negotiis; « non direxit in conspectu oculorum meorum, » id est, non placuit oculis meis, sive non direxit cursum desiderii sui, non prosperatus est coram me : non enim invenit gratiam in oculis meis. In hebræo pro *superbia*, *dolus* legitur. Sic enim vertit S. Hieronymus : *Non habitabit in medio domus meæ faciens dolum.* Sed Septuaginta viri non videntur legisse רמיה, quæ vox significat *dolum*, sed רמה, quæ significat *alta*, sive *excelsa*, nisi forte ipsum *remiah* deduxerint a verbo רום, quod significat *exaltari*, et ideo verterint *superbiam*.

10. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, ut disperderem de civitate Domini omnes operantes iniquitatem. Vers. 10.

Concludit Psalmum, demonstrans zelum suum in purganda civitate Domini, in qua purgatione faciebat misericordiam erga bonos cives, quos liberabat ab oppressionibus et scandalis iniquorum; et judicium erga malos, quos meritis pœnis afficiebat. « In matutino, » id est, mature, celeriter, antequam mala radicarentur, « interficiebam omnes peccatores terræ, » eos videlicet, qui morte digni erant, et quibus vita concedi non poterat sine periculo innocentium. Id autem faciebam, « ut disperderem de civitate Domini omnes operantes iniquitatem, » id est, ut civitati sanctæ et pacificæ pacem suam, et tranquillitatem restituerem, exturbatis inde omnibus perturbatoribus. Hæc omnia, quæ dicta sunt in persona Davidis, aptius conveniunt Christo regi, ac præsertim hic ultimus versiculus : David enim conabatur disperdere de civitate Domini omnes operantes iniquitatem; sed non poterat, nec potuit unquam. Christus autem in matutino futuri sæculi vere et proprie disperdet omnes operantes iniquitatem, et deinceps civitas sancta Jerusalem cœlestis erit secundum nomen suum « visio pacis. »

PSALMUS CII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v.	V. s. h.
— 1. *Oratio pauperis, cum anxius fuerit, et in conspectu Domini effuderit precem suam.*	— *Oratio pauperis, quando sollicitus fuerit, et coram Domino* [*h. in conspectu Domini*] *fuderit eloquium suum.*
2. Domine, exaudi orationem meam : et clamor meus ad te veniat. 3. Non avertas faciem tuam a me : in quacumque die tribulor, inclina ad me aurem tuam. In quacumque die invocavero te, velociter exaudi me.	Domine, audi [al. *exaudi*] orationem meam, et clamor meus [*h. deprecatio mea*] ad te veniat, ne abscondas faciem tuam a me. In die tribulationis meæ inclina ad me aurem tuam : in quacumque die invocavero, velociter [*h. festina*] exaudi me.
4. Quia defecerunt sicut fumus dies mei : et ossa mea sicut cremium aruerunt.	Quoniam consumpti sunt sicut fumus dies me, et ossa mea quasi frixa contabuerunt.

5. Percussus sum ut fœnum, et aruit cor meum : quia oblitus sum comedere panem meum.	Percussum est quasi fœnum et arefactum est cor meum : quia oblitus sum comedere panem meum.
6. A voce gemitus mei adhæsit os meum carni meæ.	A voce gemitus mei adhæsit os meum carni meæ.
7. Similis factus sum pelicano solitudinis : factus sum sicut nycticorax in domicilio.	Assimilatus sum pelicano deserti : factus sum quasi bubo solitudinum.
8. Vigilavi, et factus sum sicut passer solitarius in tecto.	Vigilavi, et fui sicut avis solitaria super tectum.
9. Tota die exprobrabant mihi inimici mei : et qui laudabant me, adversum me jurabant.	Tota die exprobrabant mihi inimici mei : exsultantes [*h. insultantes mihi*] per me jurabant.
10. Quia cinerem tanquam panem manducabam, et potum meum cum fletu miscebam :	Quia cinerem sicut panem comedi, et potum meum cum fletu miscui :
11. A facie iræ et indignationis tuæ, quia elevans allisisti me.	A facie indignationis tuæ et iræ tuæ : quia levasti [al. *elevasti*] me, et allisisti me.
12. Dies mei sicut umbra declinaverunt, et ego sicut fœnum arui.	Dies mei quasi umbra inclinati sunt, et ego quasi fœnum arui.
13. Tu autem, Domine, in æternum permanes : et memoriale tuum in generationem et generationem.	Tu autem, Domine, in æternum permanes, et memoriale tuum in generatione et generatione.
14. Tu exurgens misereberis Sion, quia tempus miserendi ejus, quia venit tempus.	Tu suscitans [*h. surgens*] misereberis Sion : quia tempus [al. add. *est*] ut miserearis ejus, quoniam venit tempus [*h. condictum*].
15. Quoniam placuerunt servis tuis lapides ejus, et terræ ejus miserebuntur.	Quoniam placitos fecerunt servi tui lapides ejus, et pulverem ejus miserabilem [al. *mirabilem*].
16. Et timebunt gentes nomen tuum, Domine, et omnes reges terræ gloriam tuam.	Et timebunt gentes nomen Domini, et universi reges terræ gloriam tuam.
17. Quia ædificavit Dominus Sion : et videbitur in gloria sua.	Quia ædificavit Dominus Sion : apparuit in gloria sua.
18. Respexit in orationem humilium, et non sprevit precem eorum.	Respexit ad orationem vacui [*h. effossi*], et non despexit orationem eorum.
19. Scribantur hæc in generatione altera, et populus qui creabitur laudabit Dominum.	Scribatur hoc in generatione novissima, et populus qui creabitur, laudabit Dominum.
20. Quia prospexit de excelso sancto suo : Dominus de cœlo in terram aspexit :	Quoniam prospexit de excelso sanctuario suo : Dominus de cœlo terram contemplatus est :
21. Ut audiret gemitus compeditorum, ut solveret filios interemptorum.	Ut audiret gemitum vincti, ut solveret filios mortis.
22. Ut annuntient in Sion nomen Domini, et laudem ejus in Jerusalem :	Ut narretur in Sion nomen Domini, et laudatio ejus in Jerusalem :
23. In conveniendo populos in unum, et reges ut serviant Domino.	Cum congregati fuerint populi simul, et regna ut serviant Domino.
24. Respondit ei in via virtutis suæ : paucitatem dierum meorum nuntia mihi.	Afflixit in via fortitudinem meam : abbreviavit dies meos.
25. Ne revoces me in dimidio dierum meorum : in generationem et generationem anni tui.	Dicam, Deus meus, ne rapias me in medio dierum meorum : in generatione generationum anni tui.
26. Initio tu, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cœli.	A principio terram fundasti, et opus manuum tuarum cœli.
27. Ipsi peribunt, tu autem permanes : et omnes sicut vestimentum veterascent;	Ipsi peribunt, tu autem stabis, et omnes quasi vestimentum atterentur, quasi pallium

Et sicut opertorium mutabis eos, et mutabuntur.

28. Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient.

29. Filii servorum tuorum habitabunt, et semen eorum in sæculum dirigetur.

[*h. vestimentum*] mutabis eos, et mutabuntur.

Tu autem ipse [al. add. *es*], et anni tui non deficient.

Filii servorum tuorum habitabunt, et semen eorum ante faciem tuam [al. *eorum*] perseverabit [*h. dirigetur*].

Argumentum. — « Inscriptionem qui præposuit, non valuit qua occasione factum sit carmen, sed qua occasione illo aliquis uti possit, indicare. Scriptum est autem non primo post reditum de exsilio tempore, ut plerisque visum est, sed ipso in exsilio (cf. vers. 14 seqq., imprimis 20 seq. 29), et quidem sub exsilii finem (vers. 14). Strophæ tres, quarum prima, vers. 2-12, vatis ærumnas describit; altera, 13-23, spem exprimit, fore ut populum suum Jova de exsilio revocet, urbem sanctam cum templo restituat; tertia, 24-29, querelas primæ strophæ repetit, mox vero spem liberationis redintegrat considerata Dei perpetuitate. » Maurer.

1. Preces adflicti *alicujus*, cum conficitur *tristitia*, et coram Jova effundit querelam *suam*.

2. Jova, audi preces meas,
et vociferatio mea ad te veniat.
3. Ne occultes faciem tuam a me die, *quo* angustia mihi *est;*
inclina ad me aurem tuam die, quo clamo;
propere exaudi me.
4. Nam evanuerunt ut fumus dies mei,
et ossa mea (robur corporis) ut torris combusta sunt.
5. Percussum est ut herba (sole adusta) et exaruit cor meum,
nam obliviscor (ita ut obliviscar) comedere panem meum.
6. Præ voce gemitus mei
adhærent ossa mea carni meæ.
7. Similis sum pelicano deserti,
sum ut noctua ruinarum (in ruinis degens).
8. Insomnis sum, et sum
ut passer solitarius in tecto.
9. Quotidie probris afficiunt me hostes mei;
insani mei (sævi mei) *adversarii* per me jurant.
10. Nam cinerem instar panis comedo,
et potum meum fletu meo misceo,
11. Propter indignationem tuam et iram tuam;
nam sustulisti me (velut turbine) et projecisti me.
12. Dies mei *sunt* ut umbra inclinans,
et ego sicut herba exaresco.

13. Tu vero, Jova, in æternum solio insides (regnas),
et memoria tua *manet* per omnes ætates.
14. Tu exsurges, misereberis Sionis;
Nam tempus (peropus) *est,* ut miserearis illius,
quia venit (adest) tempus *constitutum.*
15. Nam delectantur servi (cultores) tui lapidibus illius (Sionis),
et pulveris ejus miserentur (cum dolore recordantur).

16. Et (si id facias) timebunt (colent) populi nomen Jovæ,
et omnes reges terræ majestatem tuam,
17. Cum ædificaverit Jova Sionem,
et apparuerit in majestate sua;
18. *Cum* verterit se ad orationem nudi (inopis),
nec orationem eorum contempserit.
19. Scribatur hoc (Sionis restitutio) generationi posteræ,
et populus creatus (tum temporis natus) laudet Jovam.
20. Nam prospectat de altitudine sua sancta,
Jova de cœlis in terram despicit,
21. Ut audiat gemitum vincti (captivorum),
vinculis solvat filios mortis (morti destinatos),
22. *ita*, ut enarrent in Sione nomen Jovæ,
et laudes ejus Hierosolymis,
23. Cum congregabunt se populi una,
et regna ad colendum Jovam.

24. Depressit (consumpsit) in via vires meas (Jova),
decurtavit dies meos.
25. Dico : Deus mi,
ne auferas me in medio dierum meorum,
tu, cujus per omnes ætates *permanent* anni.
26. Olim terram fundasti,
et opus manuum tuarum *sunt* cœli.
27. Illa (cœlum et terra) interibunt, tu vero stabis;
et omnia illa instar vestis veterascent,
instar vestimenti mutabis ea, et mutabuntur.
28. Tu vero ipse idem *es*,
et anni tui non absolvuntur.
29. Filii servorum tuorum habitabunt,
et semen eorum coram te consistet.

NOTÆ.

Vers. 3. Vel cum tertio hemistichio junge *dic, quo clamo.* — Vers. 4. *Ut fumus :* ב nonnunquam similitudinis nota. Alii codd. legunt כ. *Torris*, propr. *ardor*; Ewaldus, *focus*; alii, *materia ignis.* — Vers. 6. *Carni* : alii, *cuti*, puta ob macritudinem. — Vers. 8. *Passer*, puta amissam feminam aut pullos querens. Alii, *ut avis* (in genere) *solitaria*, puta bubo. — Vers. 9. *Jurant*, meum sumunt exemplum, si quid mali imprecari volunt, dicentes : Accidat mihi, quod Judæis, si fallo. Alius, *qui laudabant me* olim, nunc *in me conjurant.* — Vers. 10. Luctus et fletus pro victu mihi sunt. — Vers. 11. Vel, *propter... tuam postquam* (vel *quia*) *extulisti me* ad altum felicitatis fastigium, *nunc* in extremam miseriam *me dejecisti.* — Vers. 12. *Inclinans*, evanescere incipiens, ut umbra vespertina. — Vers. 14. *Constitutum*, promissum a prophetis; de Cyri ætate dictum. — Vers. 17-18. *Cum ædificaverit*, etc. Maurer, *sane ædificabit*, etc. Alii, *nam* jam *ædificavit*, etc., prophetice dictum, et ita deinceps. — Vers. 24. *In via*, puta exsilio, ait Aben-Esra; alii : in medio vitæ meæ cursu. *Meas :* ita Keri. Si *vires ejus* scripsit vates, de toto populo cogitavit.— Vers. 27. *Veterascent*, collabentur, gall. *s'useront.* — Vers. 29. *Habitabunt*, scil. patriam terram; melius : coram te *Coram te*, i. e. quamdiu Jova permanebit : conf. locutiones *coram luna, coram sole*, *Ps.* LXXII, 5, 17, ut sensus sit : populus tuus nunquam peribit : ita Rosenmullerus.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Oratio pauperis, cum anxius fuerit, et in conspectu Domini effuderit precem suam.

Hunc titulum habent omnes codices hebraici, græci et latini : ex quo titulo habetur argumentum Psalmi. Est enim hic Psalmus formula quædam orandi, qua uti poterit unusquisque pauper et afflictus, cum valde anxius fuerit, et effundere voluerit precem suam ad Deum. S. Augustinus et S. Gregorius per *pauperem,* hoc loco intelligunt Christum, qui partim in sua persona, partim in persona corporis sui loquatur, eo modo, quo caput loqui solet pro toto corpore. Theodoretus et Euthymius per *pauperem* intelligunt populum captivum in Babylone, et petentem liberationem a captivitate. Alii volunt, *pauperem,* qui in hoc titulo ponitur, fuisse sanctum aliquem virum, qui anxiabatur pro liberatione populi, qualis fuit Daniel. Et quidem ad hos omnes accommodari possunt verba Psalmi : sed tamen Propheta generatim instruere voluisse videtur omnes oratores in afflictione positos; non enim ait : « Oratio pauperis cujusdam cum anxiaretur, » sed, « oratio pauperis, cum anxiatus fuerit. » Et hoc videtur sensisse S. Hieronymus, qui in *Commentario* scribit, Prophetam loqui in persona peccatoris. Vere enim nullus est pauperior et miserior eo qui indiget gratia Dei. Unde et Ecclesia hunc Psalmum numerat inter septem pœnitentiales. Hic igitur erit sensus tituli : Oratio pauperis, cum anxius fuerit, id est . Hic Psalmus docet formam orationis, qua uti poterit omnis pauper, ac præcipue is, qui ob admissa peccata, debitor est decem millium talentorum, et non habens unde reddat, anxiatur stimulante conscientia, timens judicia Dei, anhelans ad reconciliationem. « Et in conspectu Domini effuderit precem suam.» id est, hac formula orandi uti debet pauper anxius, non quocumque tempore, neque apud quemcumque judicem : sed cum in conspectu Domini Dei, supremi judicis et Patris omnium, effundere voluerit ex vase cordis contriti et humiliati cum abundanti fletu preces suas, vel, ut habetur in hebræo, שיחו *eloquium suum.*

Nullus est miserior eo, qui indiget gratia Dei.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DOMINE, EXAUDI ORATIONEM MEAM : ET CLAMOR MEUS AD TE VENIAT.

Cur hic versus sæpius in Ecclesia repetatur?

Hunc versiculum assidue pronuntiat Ecclesia tanquam præparationem ad reliquas petitiones; didicit enim ex Propheta petendam esse a Deo audientiam, antequam petitiones particulares explicentur, non quod Deus quasi ad alia intentus egeat excitari ad audiendum, sed quia nos egemus ut Deus det nobis spiritum precum, imo « spiritus ejus sit, qui postulet pro nobis gemitibus inenarrabilibus, » ut habetur *Rom.* cap. VIII, id est, faciat nos clamare et postulare cum inenarrabili gemitu. « Domine, inquit, exaudi orationem meam, » id est, fac me sic orare, ut dignus sim exaudiri. Et rursum idem repetit ad indicandum affectum : « Et clamor meus ad te veniat, » id est, fac me sic orare, ut oratio mea sit vehemens clamor cordis, et ita vehemens et accensus, ut non deficiat in via, sed ad te, qui in altissimo throno sedes, quamvis profecta ex imo profundo, tandem perveniat. Multa sunt enim, quæ impediunt ne oratio nubes penetret, ut sunt defectus fidei, fiduciæ, humilitatis, desiderii et similium. Itaque petit gratiam bene orandi, hoc est, apte ad impetrandum.

Vers. 2. 2. NON AVERTAS FACIEM TUAM A ME : IN QUACUMQUE DIE TRIBULOR, INCLINA AD ME AUREM TUAM.

Vers. 3. 3. IN QUACUMQUE DIE INVOCAVERO TE, VELOCITER EXAUDI ME.

Hæc est prima et principalis petitio pauperis tribulati, sive peccatoris pœnitentis : « Nemo enim potest corrigere, quem Deus despexerit, » ut dicit Sapiens *Eccli.* cap. VII. Et prima gratia, et fons gratiarum est respectus Dei; ideo iste primum omnium petit respici a Deo, quasi dicat : « Non avertas faciem tuam a me, » quantumvis fœdus et turpis sim; et si non provocat te ad me respiciendum imago tua, quoniam fœdavi eam, provocet misericordia tua, quia quo turpior sum, eo miserior et miserabilior sum, et nisi me respexeris, nunquam ego ad te respiciendum convertar, sed quotidie magis ac magis in peccatis tabescam, et semper fœdior ac turpior fiam. Itaque qui hæc dicit, jam cœpit respici a Deo, sed a Deo adhuc subirato et subinde faciem avertente : ideo gustata utcumque gratia luminis, et respectus Dei, clamat : « Non avertas faciem tuam a me, ne projicias me a facie tua; » perfice quod cœpisti, convertens te ad me, ut ego perfecte convertar ad te. « In quacumque die tribulor, inclina ad me aurem tuam. » Hæc est altera petitio, sed consequens ad primam : nam ex respectu vultus Dei, incipit homo agnoscere turpitudinem et nuditatem, ac per hoc veram paupertatem suam. Inde incipit affligi et tribulari, et medicum supremum, qui dives est in misericordia, invocare. Scit enim a Deo cor contritum et spiritum contribulatum nunquam despici. Ait igitur confidenter : « In quacumque die tribulor, inclina ad me aurem tuam, » id est, quandocumque ex respectu gratiæ tuæ spiritum contribulatum gero, et inde clamo ad

Prima gratia est respectus Dei.

te, peto ut benigne exaudias me. Et idipsum explicans addit : « In quacumque die invocavero te, velociter exaudi me, » id est, quandocumque tribulor, et ex tribulatione invoco te medicum omnipotentem, exaudi me, et quidem velociter, ne, si forte tardaveris, non invenias quem sanes.

Vers. 4. 4. QUIA DEFECERUNT SICUT FUMUS DIES MEI, ET OSSA MEA SICUT CREMIUM ARUERUNT.

Reddit rationem cur dixerit, « velociter exaudi me. » Ratio enim est, quia vita humana velocissime tendit ad interitum, et ideo nisi peccati vulnus velociter curetur, periculum est ne plaga incurabilis fiat. « Quia defecerunt sicut fumus dies mei, » id est, tempus vitæ meæ hucusque transactum, velocissime præteriit instar fumi, qui, quamvis in magnam molem intumescendo excrescat, tamen subito dispergitur et evanescit in auras; et sine dubio sic transibit, id quod superest, « et ossa mea, » quæ sunt quasi columnæ totius corporis, brevissimo tempore « aruerunt, » ac per hoc debilitata sunt, ut brevi ruinam minentur. Per cremium intelligitur lignum, seu virgultum aridum, quod facile cremari potest, ut S. Hieronymus docet in *Commentario* ad cap. x *Oseæ*; vel, ut alii volunt, lignum semiustum, ac fere crematum; utrumque autem fragile est ac debile, ut pondus superpositum diu sustinere non possit. S. Augustinus legit, *ossa mea sicut in frixorio confrixa sunt*, quam lectionem invenimus in editione antiqua Romana. S. Hieronymus ex hebræo vertit, *ossa mea, quasi frixa contabuerunt.* Vox hebraica מוקד non habetur, nisi hoc loco; ideo unusquisque pro suo arbitrio eam interpretatur. Septuaginta verterunt, ὡσεὶ φρύγιον συνεφρύγησαν, quæ verba utrumque significare possunt, nimirum, *quasi cremium aruerunt*, et *quasi in frixorio confrixa sunt*. Possunt hæc referri etiam ad deplorandum tempus in peccatis misere consumptum, ut sensus sit : « Dies mei, » in quibus videlicet voluntatem meam faciebam, et quos pro arbitrio, sine timore Dei, in voluptatibus consumebam, illi, inquam, « dies defecerunt sicut fumus, » qui tenebricosi et brevissimi fuerunt, neque ullum sui vestigium reliquerunt. « Et ossa mea, » id est, fundamenta et quasi columnæ prosperitatis meæ, « sicut cremium aruerunt : » citissime enim transit omnis mundana felicitas, neque aliquid post se relinquit, nisi tetrum odorem quasi rei concrematæ, aut frixæ, malam videlicet famam et nominis execrationem.

Cito transit humana felicitas.

Vers. 5 5. PERCUSSUS SUM UT FŒNUM, ET ARUIT COR MEUM, QUIA OBLITUS SUM COMEDERE PANEM MEUM.

Pergit deplorare statum suum præteritum, ac dicit : « Percussus sum ut fœnum, » id est, a sole prosperitatis mundanæ percussus sum, « ut fœnum, » quod facillime exarescit; « et aruit cor meum, » quia occupatus in curis hujus mundi, oblitus sum comedere panem meum, panem videlicet veritatis cœlestis, qui proprie panis noster est, non communis cum bestiis : nam cibus corporalis non est proprie panis noster. Verissima sententia, et ab iis qui prosperitate fruuntur, assidue consideranda; nisi enim qui in prosperitate sunt, sub umbra alarum Dei commorentur, vel imbre divinæ gratiæ continuo perfundantur, fieri non potest quin ut fœnum percutiantur, et cor eorum nauseans ad cœlestem panem, non penitus exarescat. « Videte, ait Dominus *Luc.* XXI, ne graventur corda vestra in crapula, et ebrietate, et curis ejus vitæ; » qui enim tales sunt, obliviscuntur comedere panem verum, et ab omni devotionis gratia aridi fiunt.

6. A VOCE GEMITUS MEI, ADHÆSIT OS MEUM CARNI MEÆ. Vers. 6.

Explicat nunc dolorem vitæ præteritæ, et fructus dignos pœnitentiæ; quemadmodum enim antea virebat caro in deliciis, et arescebat cor oblitum comedere panem suum : ita nunc e contrario « a voce gemitus sui, » id est, a continuo fletu, obliviscitur caro comedere panem suum, et sic « adhærent ossa carni, » id est, pelli suæ; accipitur enim hoc loco caro pro pelle, ut S. Hieronymus admonet. Itaque commendantur hoc loco fletus et jejunia, quæ veræ pœnitentiæ fructus et signa sunt.

7. SIMILIS FACTUS SUM PELICANO SOLITUDINIS; FACTUS SUM SICUT NYCTICORAX IN DOMICILIO. Vers. 7.

8. VIGILAVI, ET FACTUS SUM SICUT PASSER SOLITARIUS IN TECTO. Vers. 8.

Addit ad fletum et jejunia solitudinem et vigilias, quæ propria sunt vere pœnitentium; nisi enim quis a frequentia hominum ad tempus se subducat, et serio vigilans recogitet magnitudinem et multitudinem peccatorum suorum, vix fieri potest ut ea digne defleat. Tres aves commemorat Propheta, quibus pœnitentem similem facit. *Pelicanus*, alias onocrotalus, avis est in solitudine degens; *nycticorax*, alias noctua, sive bubo, degit in domibus dirutis, sive in parietibus tecto carentibus : et quod nos legimus, *in domicilio*, supplendum est, *diruto*. Sic enim habetur in textu hebraico. S. Augustinus legit, *in parietinis*, et explicat, *in ædificiis*, ubi muri stant sine habitatore. *Passer solitarius* habitat quidem in domibus, sed in parte domus suprema, ut magis supra domos, quam in domibus habitare dicendus sit. In græco habetur ἐπὶ δώματος. Notat S. Hieronymus in epist. *ad Suniam et Fretellam*, in Palæstina et in Ægypto non esse in usu tecta acuminata, sed plana, quæ etiam solaria dicuntur, in quibus frequenter conveniunt homines ad fabulandum, apricandum et convescendum, proinde idem esse in domate et in tecto, quia quod Romanis est tectum, Palæstinis est *doma*; et quod dicitur *Matth.* x : « Prædicate super tecta, » intelligendum esse de ejusmodi solariis, sive domatibus; ut etiam quod di-

citur *Act.* XI de S. Petro : « Ascendit in superiora domus, ut oraret. » Significant autem hæ tres aves tria genera pœnitentium : aliqui enim omnino loca deserta petunt, ut Maria Magdalena, Maria Ægyptiaca, Paulus primus eremita, Antonius, Hilarion, et alii plurimi, qui dicere possunt cum Propheta, *Psalm.* LIV : « Elongavi fugiens, et mansi in solitudine ; » et quemadmodum pelicanus cum venenatis animantibus, ac potissimum eum serpentibus bellum gerit, ut S. Hieronymus scribit : sic anachoretæ cum dæmonibus assidue luctantur, et ex victoriis adversus dæmones quasi pascuntur. Alii pœnitentiam agunt intra civitates, sed in cœnobiis et exiguis cellulis, quasi in tuguriis, et a mundo separati quasi nyct'coraces magnam noctis partem in divinis laudibus decantandis consumunt : nycticorax enim dicitur, quasi noctu clamans, et sicut nycticoraces ex timore judiciorum divinorum in orationibus, et hymnis et canticis spiritualibus clamant. Denique alii, qui vel alligati uxoribus, vel officio publico fungentes, non possunt corpore ab hominum frequentia separari, sunt veluti passeres qui solitarii in tectis habitant, eminentes animo non solum super familias et super turbas, sed etiam super ipsas domos. Ili quidem in mundo sunt, sed de mundo non sunt, dum non subjiciuntur opibus, aut honoribus, aut sæculi negotiis; sed ea sibi subjiciunt, illis præsunt eaque disponunt, atque dispensant, et non sinunt se ita capi, aut illaqueari, quin animus libere in solitudine degat, et in cœlis subinde versetur. Horum est proprium vigilare et prædicare super tecta, vigilare adversus tentationes et pericula sua et suorum : et verbo atque exemplo prædicare iis, quibus præsunt. Estque hoc genus utilissimæ pœnitentiæ, in sublimi loco humilitatem servare, in amplis opibus sobrio victu et tenui vestitu contentum esse, ut abundanter tribui possit, iis qui necessitatem patiuntur, in magna peccandi licentia corpus castigare, jejuniis et vitæ asperitate in servitutem redigere, denique proximis ex charitate servire, eorum infirmitatibus compati, eorum molestias et scandala sustinere.

Hæc tria genera avium tres referunt pœnitentium ordines.

Passeres solitarii qui sint?

Vers. 9. 9. TOTA DIE EXPROBRABANT MIHI INIMICI MEI, ET QUI LAUDABANT ME, ADVERSUM ME JURABANT.

Semper vita eorum, qui serio pœnitentiam agunt, displicet peccatoribus, qui in peccatis hærere volunt : « Gravis est nobis, » inquiunt impii *Sap.* cap. II, « etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, et immutatæ sunt viæ ejus ; » quamvis enim hæc dicantur de justo, tamen conveniunt etiam in peccatorem pœnitentem, qui ad justitiam anhelat. Ait igitur : « Tota die exprobrabant mihi inimici mei, » id est, qui mihi erant amici ob communia studia iniquitatis, jam mihi in alterum hominem mutato, facti sunt inimici, et omni tempore exprobrabant mihi hanc mutationem, quasi insipienter agerem ; et qui antea laudabant me, ut prudentem et fortem socium eorum, quia laudatur impius cum male fecerit : postea « adversum me jurabant, » id est, juramento inter se præstito conspirabant. S. Hieronymus ex hebræo vertit, *per me jurabant.* Sed vox hebraica בי significat proprie, *in me*, ac per hoc recte habet nostra editio, *adversum me;* idem enim est, in me jurabant, et adversum me jurabant.

10. QUIA CINEREM TANQUAM PANEM MANDUCABAM, ET POTUM MEUM CUM FLETU MISCEBAM. Vers. 10.

Reddit causam cur exprobrarent ei inimici ipsius. « Quia, inquit, cinerem tanquam panem manducabam, et potum meum cum fletu miscebam, » id est, quoniam insipientiam esse arbitrabantur tantam asperitatem vitæ sponte assumptam. Porro cinerem tanquam panem manducare, est vesci pane sordido et cinere aspero, quod præcipue contingit, cum comeditur panis subcinericius non diligenter excusso cinere, quod solent pœnitentes, vesci videlicet cibis male præparatis, pane hordeaceo, vel furfureo, et admixto cinere, vel terra, quod de S. Francisco testatur S. Bonaventura cap. V Vitæ ipsius. Cocta, inquit, cibaria, tempore sanitatis vix admittebat, admissa vero conficiebat cinere, etc. Potum autem cum fletu miscere, nil aliud est, nisi inter bibendum vinum, « quod lætificat cor hominis, » non lætari, sed flere ob memoriam admissæ offensionis divinæ. Posset etiam per cinerem intelligi pœnitentia ipsa, et sensus esset : « Cinerem tanquam panem manducabam, » id est, actione pœnitentiæ reficiebam animam, ut pane refici solet corpus ; « et potum meum cum fletu miscebam, » id est, lacrymarum effusione sitim internam reconciliationis temperabam, quomodo potu aquæ aut vini temperatur sitis corporalis. Denique quomodo dicitur in *Psalm.* XLI : « Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte ; » et *Thren.* III : « Cibavit me cinere : » ita potest hic locus intelligi, ut sensus sit : Quotidie in amaritudine eram, et ipsa amaritudo, quæ per cinerem significatur, erat mihi panis quotidianus, et assiduus fletus erat mihi quotidianus potus : sustentabar amaritudine, reficiebar lacrymis doloris et desiderii.

11. A FACIE IRÆ ET INDIGNATIONIS TUÆ, QUIA ELEVANS ALLISISTI ME. Vers. 11.

Ecce cur verus pœnitens cinere saturari et lacrymis refici eligat, non ex insipientia, non ex inopia, sed quia recogitat indignationem Altissimi, cui per hanc humiliationem et veræ pœnitentiæ signa aliquo modo satisfacere cupit. « Manducabam, inquit, cinerem tanquam panem, et potum meum cum fletu miscebam, a facie iræ tuæ et indignationis tuæ, » id est, quia conspiciebam iram et indignationem tuam adversum me succensam ob admissa peccata. Cernebam autem iram et indignationem tuam, « quia elevans allisisti

me, » id est, quia elevans ex gratia tua ad maximam dignitatem amicitiæ et filiationis tuæ, postea merito peccati mei allisisti me ad terram, deturbans de dignitate amici et filii, ad sortem inimici, et servi rebellis et fugitivi. Ne putarent homines peccatores modicam esse jacturam gratiæ, quam peccando faciunt, utitur Scriptura verbo allisionis : vas enim, quod ex alto loco in terram alliditur, non solum amittit dignitatem loci, sed omni ex parte confringitur, ut nihil boni remaneat. Sic homo peccator, quamvis amore carnali cæcatus non videat detrimentum animæ suæ, vere tamen totum amittit, cum et corpus et anima ejus deputata sit ad gehennam ab eo, cui nemo resistere potest.

Gratiæ jactura quanta sit?

Vers. 12. 12. DIES MEI SICUT UMBRA DECLINAVERUNT, ET EGO SICUT FŒNUM ARUI.

Signum, et pars quædam allisionis est hæc ipsa nostra mortalitas : nam cum primus homo elevatus esset ad gloriam magnam, ut posset in æternum vivere, per peccatum tamen allisus est cum tota posteritate, et mortalis effectus, declinantibus diebus ejus, velut umbra, ipse quoque sicut fœnum aruit. Ait igitur Propheta in persona pœnitentis : Non solum ego ab ira tua allisus sum in terram ob mala merita mea propria, sed etiam ex antiqua et communi allisione « dies mei sicut umbra declinaverunt, » id est, velociter, et sine quiete ulla, insensibiliter transierunt, quomodo umbra insensibiliter, et continuo movetur; donec occidente sole, penitus evanescat, et in tenebras noctis quodam modo transeat. « Et ego sicut fœnum arui, » id est, qui creatus eram, ut semper sicut palma viverem, nunc allisus in mortalitatem, sicut fœnum, quod facillime siccatur, exarui.

Vers. 13. 13. TU AUTEM, DOMINE, IN ÆTERNUM PERMANES; ET MEMORIALE TUUM IN GENERATIONEM ET GENERATIONEM.

Hæc est altera pars Psalmi, in qua Propheta in persona pauperis pœnitentis, post explicatam miseriam suam, spem reconciliationis concipit, et Spiritu divino illustratus prædicit reparationem et renovationem Ecclesiæ futuram per Christum : et verba sua ad ipsum Christum dirigit, ut Apostolus exponit *ad Hebr.* I. Volens enim Apostolus eo loco demonstrare Christi divinitatem, allegat primo loco verba *Psalm.* XLIV : « Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi. » Deinde *Psalm.* XCV : « Adorent eum omnes angeli Dei. » Postremo *Psal.* hujus CI : « Tu, Domine, initio terram fundasti, » etc., quæ verba ad eumdem dicuntur, ad quem dicuntur ista : « Tu autem, Domine, in æternum permanes. » Proinde si illa dicuntur ad Filium Dei, ista quoque dicuntur ad Filium Dei. Neque videntur satisfacere huic rationi, qui dicunt hæc verba dici ad Deum simpliciter, sed posse tribui Filio, quia Filius Dei Deus est; si enim ita esset, Apostolus non probaret, sed poneret ut concessum, Christum Deum esse. Igitur sensus erit : Ego quidem ut fœnum arui, tu autem, Domine, quem exspectamus Messiam, in æternum permanes; et nostra quidem memoria cum sonitu perit, memoriale autem tuum, id est memoria tua, propagabitur semper in generationem et generationem, quia semper erunt per temporum successiones, qui recordentur mirabilium operum tuorum.

Apostolus quibus ex locis Christi probet divinitatem.

14. TU EXURGENS MISEREBERIS SION, QUIA TEMPUS MISERENDI EJUS, QUIA VENIT TEMPUS. Vers. 14.

Ideo memoriale tuum propagabitur in generationem et generationem, quia tu quoque non oblivisceris misereri populi tui, sed « exurgens » quasi a longo somno « misereberis Sion, » et misertus advenies, et salvabis nos : quia per spiritum video, « quia tempus miserendi jam venit, » id est, jam prope est, ut veniat, jam propinquat, imo in mente mea jam venit, quoniam rem futuram ex certitudine luminis prophetici cerno ut præsentem. Hoc est tempus de quo Apostolus *ad Gal.* cap. IV : « Cum venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum. » Et de quo Isaias cap. XLIX : « Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te. » Quod explicans Apostolus II *ad Cor.* VI, ait : « Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. »

15. QUONIAM PLACUERUNT SERVIS TUIS LAPIDES EJUS : ET TERRÆ EJUS MISEREBUNTUR. Vers. 15.

Prævidit, et prædixit Propheta renovationem sanctæ Sion, ex eo quod prævidit servos Dei jam desiderio accensos ad Ecclesiæ ædificationem, prævidit videlicet, sanctos Apostolos, qui antea piscationi et rebus vilissimis intendebant, postea a Christo edoctos, a Spiritu Sancto repletos, relictis omnibus aliis curis, totos se dedisse Ecclesiæ ædificationi. « Quoniam, inquit, placuerunt servis tuis, » id est, iis quos tibi in servos elegisti et prædestinasti : « placuerunt lapides ejus, » id est, placuit ædificatio novæ Jerusalem, placuit colligere et congregare lapides vivos, qui super fundamentum jam positum superædificarentur. « Et terræ ejus miserebuntur; » et terram ipsam novæ Jerusalem fovebunt et amabunt, ut mater fovet et diligit infantem uteri sui : nam in Scriptura verbum *miserendi* significat, paterno vel materno affectu diligere. *Isai.* XLIX : « Numquid oblivisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui ? » Per lapides intelliguntur viri constantes et perfecti; per terram, sive *pulverem*, ut sonat vox hebraica עָפָר, intelliguntur infirmi et instabiles, de quibus Apostolus *Rom.* cap. XIV : « Infirmum in fide assumite; » et *Rom.* cap. XIII : « Debemus nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere; » et II *Cor*.cap. XI : « Quis infirmatur, et ego non infirmor? »

Vers. 16. 16. ET TIMEBUNT GENTES NOMEN TUUM, DOMINE, ET OMNES REGES TERRÆ GLORIAM TUAM.

Ex hoc loco intelligimus, minus recte exponi hunc Psalmum ab iis, qui docent in versiculis præcedentibus prædici reversionem Judæorum ex captivitate Babylonica, et reædificationem Jerusalem eversæ a rege Nabuchonosore; non enim tunc omnes gentes terræ timuerunt nomen Dei, neque omnes reges gloriam ejus. Siquidem hæc adventui et glorificationi Messiæ reservabantur, et ut prædictum fuit, sic et adimpletum fuisse constat. Ait igitur : « Et timebunt gentes, » id est, et tunc cum ædificabitur nova Sion, gentiles convertentur, et timebunt timore sancto, piaque veneratione « nomen tuum, Domine, » Jesu Christe, « et omnes reges terræ » pariter convertentur, et timebunt « gloriam tuam, » id est, majestatem tuam, ut Regis regum, et Principis regum terræ sedentis ad dexteram Patris, donec subjiciantur sub scabellum pedum omnes inimici tui, et postea venturi Judicis omnium vivorum et mortuorum, et reddituri singulis secundum opera ipsorum.

Vers. 17. 17. QUIA ÆDIFICAVIT DOMINUS SION, ET VIDEBITUR IN GLORIA SUA.

Ecce cur timebunt omnes gentes et omnes reges gloriam Christi : « Quoniam ædificavit Sion, » id est, in præsenti, invitis licet et repugnantibus gentibus et regibus, ædificavit Ecclesiam suam, « adversus quam portæ inferi non prævalebunt, » *Matth.* cap. XVI; et in futuro « videbitur in gloria sua, » quando veniet cum omnibus angelis, in nubibus cœli, cum potestate magna judicare sæculum. Quando cœpit ædificare Sion, visus est in humilitate sua, dicente Isaia cap. LIII : « Vidimus eum, et non erat ei species; » sed quando veniet judicare, tum plane videbitur in gloria sua.

Vers. 18. 18. RESPEXIT IN ORATIONEM HUMILIUM, ET NON SPREVIT PRECES EORUM.

Hæc referuntur ab aliquibus ad preces sanctorum Prophetarum et piorum virorum Testamenti Veteris, qui exspectabant adventum Messiæ; sed fortasse rectius sentiunt, qui referunt ad preces sanctorum Martyrum, qui dicunt in *Apoc.* cap. VI : « Usquequo, Domine, non judicas et non vindicas sanguinem nostrum de his qui sunt in terra? » Videbitur ergo Filius Dei in gloria sua, quia respexit in orationem omnium martyrum, aliorumque piorum servorum suorum, et non sprevit preces eorum, et ideo veniet judicaturus et vindicaturus sanguinem eorum de his qui sunt in terra. Hæc expositio melius connectit verba Psalmi; nam secundum priorem expositionem, præsens versiculus reddit rationem verborum illorum : « Tu exsurgens misereberis, Sion, » quæ habentur in vers. 14; at secundum expositionem posteriorem reddit rationem verborum, quæ habentur in versiculo proxime præcedenti, imo in secunda parte versiculi, videlicet : « Et videbitur in gloria sua. »

19. SCRIBANTUR HÆC IN GENERATIONE ALTERA, Vers. 19.
ET POPULUS QUI CREABITUR, LAUDABIT DOMINUM.

Ne Judæi sibi tribuerent hanc prophetiam, et ne forte intelligerentur quæ supradicta sunt de solutione captivitatis Babylonicæ, et ædificatione Jerusalem terrenæ; placuit Spiritui Sancto disertis verbis admonere, quod postea scripsit S. Petrus in *Epist.* I, cap. I : « Prophetæ de futura in vobis gratia prophetaverunt; » et infra : « Quibus revelatum est, quia non sibimetipsis, vobis autem ministrabant ea, quæ nunc annuntiata sunt vobis per eos qui evangelizaverunt vobis. » Ait igitur Spiritus Sanctus per os David : « Scribantur hæc in generatione altera, » id est, notentur hæc mysteria pro generatione olim futura ; dicitur enim *in generatione altera*, pro *in generationem alteram*, εἰς γένεαν ἑτέραν, ut habetur in græco; vel pro *generationi alteri*, sive *ad generationem alteram*, ut verti potest ex hebræo. Neque multum refert, quod in hebræo et græco habetur in numero singulari, *scribatur hoc*; nam idem omnino est sensus. « Et populus qui creabitur, » id est, populus qui erit futuris temporibus, « laudabit Dominum, » cum viderit impleta quæ tanto antea prædicta sunt. Fortasse etiam, ut notat S. Augustinus, insinuatur per populum qui creabitur, nova creatura, de qua dicit Apostolus *ad Gal.* VI : « In Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed nova creatura; » et *ad Ephes.* II : « Creati in Christo Jesu in operibus bonis. »

20. QUIA PROSPEXIT DE EXCELSO SANCTO SUO; Vers. 20.
DOMINUS DE CŒLO IN TERRAM ASPEXIT.

Hæc est ratio cur populus Novi Testamenti laudabit Dominum, quia Dominus de excelso sanctuario suo dignatus est aspicere vallem nostræ miseriæ, id est, de cœlo in terram aspexit, non otioso intuitu, sed, ut de excelso fieret humilis, et in terris videretur, et cum hominibus versaretur.

21. UT AUDIRET GEMITUS COMPEDITORUM, UT Vers. 21.
SOLVERET FILIOS INTEREMPTORUM.

Cur autem Dominus excelsus usque ad terram humiliaretur, ea causa fuit, ut de proximo « audiret gemitus compeditorum, » quos princeps hujus mundi captivos fecerat, et compeditos retinebat, et ut audito gemitu solveret eos, liberosque dimitteret. Quod impletum fuisse in suo adventu, Dominus testatus est *Luc.* IV. In hebræo, pro *compeditorum*, habetur *vincti* : *ut audiret gemitus vincti*; sed idem est sensus. Pro *filios interemptorum*, habetur in hebræo *filios mortis*, id est, homines ad mortem damnatos : quomodo etiam habetur in *Psalm.* LXXVIII, ubi nos legimus, *filios mortificatorum*; sed, ut eo loco diximus Septua-

ginta Interpretes per *filios mortis* intellexerunt in his locis, *filios parentum occisorum.* Potest etiam fieri ut Septuaginta in hebraico suo textu habuerint *interemptorum,* quod per unius litteræ mutationem fieri potuit. Porro per *compeditos,* hoc loco, intelligimus homines opera diaboli alligatos propriis concupiscentiis, et gementes sub jugo passionum suarum. Per *filios interemptorum,* intelligimus filios veteres Adami et Evæ, qui fuerunt primi occisi ab astutia serpentis; nam, ut dicitur *Sap.* II : « Invidia diaboli mors introivit in orbem terrarum ; » et Dominus in Evangelio de diabolo dicit, *Joan.* IV : « Ille homicida erat ab initio, et in veritate non stetit. »

Vers. 22. 22. UT ANNUNTIENT IN SION NOMEN DOMINI, ET LAUDEM EJUS IN HIERUSALEM.

Venit Dominus solvere compeditos, et eruere de potestate tenebrarum, « ut annuntient in Sion nomen Domini, » id est, ut conversi ad Deum vivum et verum, glorificent nomen Domini in spirituali Sion, quæ est Ecclesia ; quod idem repetit, dicens, « et laudem ejus, » supple annuntient « in Jerusalem, » laudantes et benedicentes Deum, gratiasque agentes pro tam insigni beneficio in in Ecclesia catholica, quæ est nova Jerusalem. Exponit hoc S. Petrus in I *Epist.* cap. II, ubi dicit : « Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis ; ut virtutes annuntietis ejus, qui vos de tenebris vocavit in admirabile lumen suum. »

Vers. 23. 23. IN CONVENIENDO POPULOS IN UNUM, ET REGES, UT SERVIANT DOMINO.

Explicat tempus, quo liberati a potestate tenebrarum laudare debeant nomen Domini. « In conveniendo, inquit, populos in unum, » id est, quando populi nationum, qui antea divisi erant ambulantes post varios deos, convenient in unum, et efficientur unum corpus, et erit eis unus Spiritus, unus Deus, una fides, unum baptisma, imo etiam per charitatem erunt cor unum et anima una; quando non solum populi, sed etiam reges eorum convenient in unum corpus Ecclesiæ, ut et ipsi serviant Domino. In hebræo habetur *regna,* et sic legit etiam S. Augustinus; tamen in græco habetur *reges,* et sic legunt in *Commentario* S. Hieronymus, S. Gregorius, et alii. Sensus est idem; nam cum dicitur, *regna serviant Domino,* sensus est : Reges cum populis serviant Domino. Fortasse etiam Septuaginta legerunt מלכים, *reges,* non ממלכות, *regna.*

Vers. 24. 24. RESPONDIT EI IN VIA VIRTUTIS SUÆ, PAUCITATEM DIERUM MEORUM NUNTIA MIHI.

Hic versiculus obscurissimus est, quoad verba et quoad sensum. S. Hieronymus ex hebræo vertit, *afflixit in via fortitudinem meam.* Sed facile est videre rationem diversitatis; nam vox hebræa deducitur a verbo ענה *hhinneh,* quod et *respondere* et *affligi* significat, ac per hoc si legatur cum puncto in secunda littera, ut legit S. Hieronymus, significabit *afflixit*; si legatur sine puncto, ut legerunt Septuaginta Interpretes, significabit *respondit.* Sic etiam illud, כחי, si legatur cum *iod,* ut legit S. Hieronymus, significat *fortitudo mea;* si legatur cum *vau,* כחו, ut legerunt Septuaginta, significat *fortitudo ejus,* sive *virtutis ejus.* Neque refert, si vertas, *in via virtutis ejus,* sive *in via virtutem ejus,* quia nomina Hebræorum non declinantur per casus. Itaque recta est nostra lectio : « Respondit ei in via virtutis suæ ; » sed difficile est judicare cum quo nomine conjungatur verbum *respondit.* S. Hieronymus in *Commentario* scribit sensum esse : « Respondit Dominus ad *Jerusalem.* » S. Augustinus contra vult sensum esse : *Respondit Jerusalem ad Dominum.* Euthymius dicit, *respondisse pauperem,* de quo in titulo Psalmi. Quid si addamus quartam expositionem, et dicamus respondisse Prophetam ad eum, qui imperavit illi, ut scriberet hæc in generationem alteram? Videtur enim hæc esse contextio horum versiculorum : *Dixit Dominus Prophetæ : Scribantur hæc in generationem alteram, et populus qui creabitur, laudabit Dominum,* etc. *Respondit ei Propheta in via virtutis suæ,* id est, in flore ætatis suæ, cum esset in via vitæ suæ robustissimæ. « Paucitatem dierum meorum nuntia mihi, » id est, fac ut intelligam et serio mihi persuadeam, paucos fore dies vitæ meæ, ne forte deceptus hoc flore ætatis, arbitrer me longissimam vitam habiturum, et rapiar hinc, quando minus cogito, immaturus et imparatus, et non pertineam ad populum, qui creabitur, et qui perpetuo te laudabit in cœlesti Jerusalem.

25. NE REVOCES ME IN DIMIDIO DIERUM MEORUM : IN GENERATIONEM ET GENERATIONEM ANNI TUI. Vers. 25.

Dimidia pars hujus versiculi pertinet ad versiculum superiorem; quia enim dixerat : « Paucitatem dierum meorum nuntia mihi; » addit orans : « Ne revoces me in dimidio dierum meorum, » id est, ne revoces me de curriculo vitæ in medio cursu, quando minus exspecto mortem, quando nihil minus cogito, quando paratum me non invenires. In hebræo distinguuntur aliter isti versiculi; ideo S. Hieronymus vertit, *Dicam: Deus meus, ne rapias me in dimidio dierum meorum.* Sed illud, *dicam, Deus meus,* mutatis punctis, potest legi, *dic ad me,* et sic legerunt Septuaginta; et conjungentes cum superiore versiculo verterunt, *nuntia mihi;* neque ulla ratio est cur non sequamur distinctionem et lectionem græcam et latinam, cum eam optime ferant verba hebraica, demptis punctis quæ a Rabbinis addita fuerunt. Quod sequitur : « In generationem et generationem anni tui, » ratio est cur æquum sit ut Deus hominem permittat tamdiu

vivere, quamdiu necesse est, ut bene et sancte moriatur, quasi dicat : Anni tui, Domine, æterni sunt, et generationi ac generationi coexistunt sine ullo fine : æquum igitur est ut imagini tuæ spatium vivendi indulgeas amplum et commodum, ut requiritur ad salutem æternam acquirendam.

Vers. 26. 26. Initio tu, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cœli.

Vers. 27. 27. Ipsi peribunt, tu autem permanes; et omnes sicut vestimentum veterascent.

Vers. 28. 28. Et sicut opertorium mutabis eos, et mutabuntur; tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient.

Deus solus æternus est et probatur ratione a priori. Probat Deum solum esse æternum, ex eo quod solus est immutabilis : quæ est ratio plane theologica, et a priori, ut scholæ loquuntur. Deum autem solum esse immutabilem, probat ex eo quod ipse idem semper manens mutavit cœlos de non esse ad esse, et rursum mutabit de esse ad non esse; et quod de cœlo dicitur, de toto mundo intelligitur, cujus maxima et nobilissima pars est cœlum. « Initio tu, Domine, terram fundasti, » id est, a principio antequam mundus esset, tu Domine, eras, et terram, quæ est inferior mundi pars, a fundamentis fecisti, non super fundamentum aliquod præexistens posuisti. « Et opera manuum tuarum sunt cœli, » id est, non solum terram, sed etiam cœlos, qui sunt mundi pars superior, tu solus non per angelos, aut alios quoscumque opifices, sed manibus propriis, id est, propria potentia et sapientia condidisti; itaque mundum universum ex non esse ad esse perduxisti. « Ipsi, » cœli videlicet, « peribunt, tu autem permanes. » Duobus modis hæc intelligi possunt. Primum ex hypothesi hoc modo : Etiamsi cœli veterascerent, mutarentur et perirent, tu idem semper maneres. Sic in Evangelio quod dicitur *Matth.* v : « Donec transeat cœlum et terra, iota unum, aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant; » exponitur *Luc.* xvi :« Facilius est cœlum et terram præterire, quam de lege unum apicem cadere. » Deinde absolute, sed de mutatione non quoad substantiam, sed quoad modum. *Quo modo cœli perituri sunt?* Peribunt enim cœli, veterascent et mutabuntur, quoad motum stellarum, quoad influxum caloris, quoad generationes rerum inferiorum; quomodo etiam terra peribit, quoad productionem herbarum et animalium, et mundus totus consummabitur, quoad figuram et statum, quem nunc habet; scribit enim Apostolus : « Præterit figura hujus mundi, » I *Cor.* vii; et : « Quæ videntur temporalia sunt, quæ non videntur æterna sunt, » II *Cor.* iv. Ubi omnia quæ videntur temporalia esse dicit, quia ipsa etiam elementa et cœli secundum eum modum, qui tunc a nobis conspicitur, finem habitura sunt. Videmus enim terram vestitam arboribus, plenam pecudibus, ornatam ædificiis; videmus aquas fluentes et sæpe turbatas; videmus aerem nunc serenum, nunc nubilum; videmus sidera in perpetuo motu : quæ omnia temporalia sunt et finem habitura. « Novos autem cœlos, et novam terram secundum promissionem ejus exspectamus, » ut B. Petrus scribit in epist. posteriore, cap. ii. « Et omnes sicut vestimentum veterascent, » id est, omnes cœli, quoad externam figuram et modum, consumentur. « Et sicut opertorium mutabis eos, et mutabuntur, » id est, sicut pallium aliquod vetus, removebis a cœlis externum istum habitum cœlorum, et novo indues : sic mutabuntur cœli quomodo mutatur homo, cum vestimenta mutat, quoad externam faciem, non quoad internam substantiam. « Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient, » id est, tu nullo modo mutaberis quantavis longitudine annorum. Cur autem Deus nulla ratione mutari possit, ratio manifesta est, *Deus cur mutari non possit?* quoniam omne quod mutari potest, est in potentia ad aliquid aliud acquirendum : Deus autem actus est purus et perfectissimus, imo infinitæ perfectionis, proinde nihil acquirere potest, cum nihil ei desit.

29. Filii servorum tuorum habitabunt, et semen eorum in sæculum dirigetur. Vers. 29.

Descripta æternitate Dei et mundi consummatione ac renovatione, prædicit in mundo renovato participes fore æternitatis ejus servos ipsius, et filios ac filios servorum usque in sempiternum : non quod in futuro sæculo sit futura propagatio filiorum, sed quod ad beatam illam requiem perventuri sint omnes fideles servi Dei cum omnibus posteris, qui eorum pietatem imitati fuerint; atque hæc est promissio facta olim ad Abraham, *Genes.* xvii : « Statuam pactum meum inter me et te, et inter semen tuum post te fœdere sempiterno. » Per servos Dei, intelligimus Patriarchas; per filios eorum, Apostolos; per filios Apostolorum, reliquos pios christianos. « Filii servorum tuorum habitabunt, » id est, Apostoli cum parentibus eorum Patriarchis habitabunt in regno tuo, in renovatis cœlis, in cœlesti Jerusalem; « et semen eorum in sæculum sæculi dirigetur, » id est, neque illi solum, sed etiam quotquot illi per Evangelium genuerint, si in fide et in dilectione permanserint, « in sæculum dirigentur, » id est, in æternum recti et stabiles in omni prosperitate permanebunt. In hebræo habetur, *et semen eorum ante faciem tuam perseverabit* : sic enim vertit S. Hieronymus. Sed vox hebraica יכון amplissimæ significationis est, ut *dirigi, stabiliri, permanere* et *perseverare* significare possit. Illud autem, לפניך, proprie non significat *in æternum*, sed *coram te*, sive *ad faciem tuam*. Sensus tamen est idem : nam permanere ante Deum, est permanere quamdiu manebit Deus, quod erit sine fine. Similis habetur locutio in *Psalm.* lxxi : « Permanet cum sole et ante lunam, » id est, quamdiu manebunt sol et

Quo perducat luna. En, lector, quo perducat vera pœnitentia, quæ initio Psalmi descripta est; perducit enim ad æternam felicitatem cum Deo : sine qua peccator in æternis suppliciis mansisset cum diabolo. vera pœnitentia?

PSALMUS CIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Ipsi David.*

Benedic, anima mea, Domino, et omnia, quæ intra me sunt, nomini sancto ejus.

2. Benedic, anima mea, Domino, et noli oblivisci omnes retributiones ejus :

3. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis : qui sanat omnes infirmitates tuas :

4. Qui redimit de interitu vitam tuam, qui coronat te in misericordia et miserationibus :

5. Qui replet in bonis desiderium tuum : renovabitur ut aquilæ juventus tua.

6. Faciens misericordias Dominus, et judicium omnibus injuriam patientibus.

7. Notas fecit vias suas Moysi : filiis Israel voluntates suas.

8. Miserator et misericors Dominus : longanimis, et multum misericors.

9. Non in perpetuum irascetur : neque in æternum comminabitur.

10. Non secundum peccata nostra fecit nobis : neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis.

11. Quoniam secundum altitudinem cœli a terra, corroboravit misericordiam suam super timentes se.

12. Quantum distat ortus ab occidente, longe fecit a nobis iniquitates nostras.

13. Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se : 14. quoniam ipse cognovit figmentum nostrum.

Recordatus est quoniam pulvis sumus.

15. Homo, sicut fœnum dies ejus; tanquam flos agri, sic efflorebit.

16. Quoniam spiritus pertransibit in illo, et non subsistet; et non cognoscet amplius locum suum.

17. Misericordia autem Domini ab æterno, et usque in æternum super timentes eum.

Et justitia illius in filios filiorum,

18. His qui servant testamentum ejus;

Et memores sunt mandatorum ipsius, ad faciendum ea.

V. s. h. — *David.*

Benedic, anima [al. add. *mea*], Domino, et omnia viscera mea, nomini sancto ejus.

Benedic, anima mea, Domino, et noli oblivisci omnium retributionum ejus.

Qui propitiatur cunctis iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas,

Qui redimit de corruptione vitam tuam, qui coronat te in misericordia et miserationibus :

Qui replet [*h. satiat*] bonis ornamentum tuum : innovabitur sicut aquilæ juventus tua.

Faciens justitias Dominus, et judicia cunctis qui calumniam sustinent.

Notas fecit vias suas Mosi : filiis Israel cogitationes [*h. adinventiones*] suas.

Misericors et clemens Dominus : patiens [*h. tardus ad furorem*] et multæ miserationis.

Non in sempiternum judicabit [*h. litigabit*] : neque in æternum irascetur [*h. in sæculum perseverabit*].

Non secundum peccata nostra fecit nobis : neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis.

Quantum enim excelsius est cœlum terra [al. *a terra*], tantum confortata est misericordia ejus super timentes [al. *timentibus*] eum.

Quantum longe est oriens ab occidente : tantum longe fecit a nobis scelera nostra.

Sicut miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se.

Ipse enim novit plasmationem [*h. cogitationem*] nostram : recordatus est quia pulvis sumus.

Homo, quasi herba dies ejus : sicut flos agri, sic florebit.

Quia spiritus pertransiit eum, et non subsistet : et non cognoscet eum ultra locus ejus.

Misericordia autem Domini ab æterno [*h. a sæculo*], et usque in æternum [*h. in sæculum*] super timentes eum : et justitia ejus in filios filiorum :

His qui custodiunt pactum ejus, et recordantur præceptorum ejus ad faciendum [al. *facienda*] ea.

19. Dominus in cœlo paravit sedem suam, et regnum ipsius omnibus dominabitur.

Dominus in cœlo stabilivit thronum suum, regnum illius omnium dominatur.

20. Benedicite Domino, omnes angeli ejus, potentes virtute, facientes verbum illius ad audiendam vocem sermonum ejus.

Benedicite Domino, angeli ejus, fortes robore, facientes verbum ejus : obedientes voci sermonis ejus.

21. Benedicite Domino, omnes virtutes ejus; ministri ejus, qui facitis voluntatem ejus.

Benedicite Domino, omnes exercitus ejus, ministri ejus qui facitis placitum illius.

22. Benedicite Domino, omnia opera ejus, in omni loco dominationis ejus : benedic, anima mea, Domino.

Benedicite Domino, universa opera ejus, in omnibus locis potestatis ejus : benedic, anima mea, Domino.

Argumentum.— Quæ vers. 10 et seqq. habentur, hunc hymnum post reditum de exsilio fusum esse significare videntur; recentioris ætatis indicia sunt etiam qui in carmine reperiuntur chaldaismi necnon locutiones quædam. Hebræa igitur inscriptio ita intelligenda est, ut vel hoc carmen ad Davidicorum carminum normam (cf. vers. 8, 9, 10) a poeta recentiori fusum fuerit, vel vetus aliquis fuerit Davidis hymnus, deinde exsilii tempore totius populi usibus accommodatus. Strophæ tres: vers. 1-5, lauda, anima mea, Jovam beneficentissimum; 6-19, misericors est Jova, nec pro merito nos punivit, imbecillitatis humanæ rationem habens; 20-22, celebrate Jovam, omnes naturæ.

1. Davidis *carmen.*

Benedic, anima mea, Jovam,
et omnia interiora mea nomen ejus sanctum.
2. Benedic, anima mea, Jovam,
neve obliviscaris omnium beneficiorum ejus :
3. Qui condonat omnes iniquitates tuas,
qui sanat omnes infirmitates tuas;
4. Qui liberat a fovea (interitu) vitam tuam,
qui coronat te gratia et misericordia (sua);
5. Qui satiat bono impetum (desiderium ardens) tuum,
ita, ut se renovet, instar aquilæ, juventus tua.

6. Facit justitias (opera justa) Jova,
et judicium (jus) *reddit* omnibus oppressis.
7. Notas fecit vias (consilia) suas Mosi,
filiis Israel facinora sua.
8. Misericors et benignus *est* Jova,
tardus ad iram, et multus gratia.
9 Non in perpetuum expostulat (castigantem agit),
neque in sempiternum servat iram.
10. Non secundum peccata nostra facit nobis,
nec secundum delicta nostra rependit nobis.
11. Sed quam alti sunt cœli supra terram,
tam ampla est gratia ejus in cultores suos.
12. Quam longe remotus est oriens ab occidente,
tam longe removit a nobis delicta nostra.
13. Quemadmodum miseretur pater filiorum,
sic miseretur Jova cultorum suorum.
14. Is enim novit habitum nostrum;
memor est pulverem nos esse.

15. Homo, ut gramen dies ejus;
ut flos campi, sic floret.
16. Si ventus transit super eum, non est *amplius*,
neque agnoscit eum amplius locus ejus.
17. Et gratia Jovæ ab æterno in æternum super cultoribus ejus,
et justitia ejus filiis filiorum,
18. Iis qui servant fœdus ejus,
et qui memores sunt præceptorum ejus, ut faciant ea.
19. Jova in cœlis statuit solium suum,
et regnum ejus in omnibus dominatur.

20. Benedicite Jovam, angeli ejus,
vos potentes virtute (naturæ præpotentes), effectores verbi ejus,
obediendo voci verbi ejus.
21. Benedicite Jovam, omnes exercitus ejus,
ministri ejus, effectores voluntatis ejus.
22. Benedicite Jovam, omnia opera ejus,
in omnibus locis imperii ejus.
Benedic, anima mea, Jovam.

NOTÆ.

Vers. 5. *Impetum :* Maurer, *decus*, i. e. corpus vegetum; Hengstenberg, *ornamentum*, i. e. animam; Gesenius, *senectutem*.— Vers. 7. Cf. *Exod.* XXXIV, 10. — Vers. 14. *Habitum*, naturam, propr. *fingi nostrum*. — Vers. 16. *Super eum*, puta florem. « Elegantem imaginem temere exstinguunt, qui suffixa ad *hominem* referunt. » Maurer.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Ipsi David.

Titulus significat Psalmum hunc ipsi Davidi a Spiritu Sancto inspiratum, ut eum ad solatium timentium Deum in hac lacrymarum valle decantaret. Et sane necesse fuit nobis revelari, hunc Psalmum de cœlo allatum fuisse; alioqui nemo facile fidem haberet promissionibus divinis, quæ in hoc Psalmo declarantur : superant enim longissimo intervallo capacitatem animi nostri. Primum igitur exponit Propheta beneficia Dei erga electos suos, quæ in hac vita inchoantur, et in alia perficiuntur; deinde ostendit unde veniant ista beneficia, et ad quos pertineant, quod videlicet sint opera ineffabilis misericordiæ divinæ erga timentes Deum. Denique cum impar sibi esse videretur ad agendas gratias, invitat omnes angelos, imo omnes creaturas, ut benedicant Dominum, eique pro nobis gratias agant. Psalmus dulcissimus est, et ad fiduciam in Deum erigendam et collocandam aptissimus, modo post actam de peccatis quantumvis gravibus pœnitentiam, Deum vere et ex corde timeamus.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. BENEDIC, ANIMA MEA, DOMINO, ET OMNIA QUÆ INTRA ME SUNT, NOMINI SANCTO EJUS.

David, pie credens unum se esse de numero electorum Dei, excitat ipse se in persona omnium electorum ad benedicendum Dominum. « Benedic, inquit, anima mea, Domino, » cogita beneficia, lauda benefactorem, tu potissimum, anima mea, quæ non solum beneficia recipere, sed etiam ea agnoscere ex dono Dei meruisti. Neque tu sola, anima mea, laudes Dominum, sed « omnia quæ intra me sunt, » vertantur in linguas, et « benedicam nomen sanctum Dei. » Per ea quæ intus sunt, S. Augustinus animam ipsam intelligit, ut sit repetitio, vel expositio ejusdem sententiæ, et quod dictum est: «Benedic, anima

mea, Domino, » repetatur et explicetur per sequentia, « et omnia interiora mea, » id est, omnes cogitationes et affectiones, quæ in imo corde latent, benedicant nomen sanctum ejus. Recte hæc dicuntur, sed non est absurdum, si per interiora intelligamus totum quod est in homine et exteriore hac nostra pelle contegitur; nam et alibi dicitur *Psalm.* LXXXIII : « Cor meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum; » et alibi *Psalm.* LIV : « Omnia ossa mea dicent : Domine, quis similis tibi ? » Tribuitur autem laus Dei rebus inanimis et non sentientibus Deum, vel eo modo, quo omnia opera opificem laudare dicuntur, vel ex affectu animæ, quæ si fieri posset, optaret ut omnia Deum cognoscerent et laudarent.

Vers. 2. 2. BENEDIC, ANIMA MEA, DOMINO, ET NOLI OBLIVISCI OMNES RETRIBUTIONES EJUS.

Iterum repetit : « Benedic, anima mea, Domino, » tum ut vehementiam affectus ostendat; tum quia novit infirmitatem cordis humani, quod facillime frigescit in iis quæ per sensus corporis non percipiuntur, qualis imprimis est Deus, « qui lucem habitat inaccessibilem; » ideo adjungit, « et noli oblivisci omnes retributiones ejus. » Vocat autem beneficia Dei, *retributiones*, quoniam non sunt beneficia simplicia, sed (ut sic loquar) sunt omnia duplicia; nam et beneficium est, quod non tribuit nobis debitas pœnas, ut peccata nostra quotidiana merentur; et rursus beneficium est, quod pro tot malis nostris tanta bona nobis retribuit. Qui numerare poterit peccata hominum, quibus assidue retribuimus Deo mala pro bonis, is fortasse aliquo modo intelliget quanta sit pietas Dei, quæ assidue nobis retribuit bona pro malis, juxta illud Domini *Luc.* VI : « Qui benignus est super ingratos et malos. »

Cur Dei beneficia vocentur retributiones?

Vers. 3. 3. QUI PROPITIATUR OMNIBUS INIQUITATIBUS TUIS, QUI SANAT INFIRMITATES TUAS.

Incipit enumerare beneficia Dei, et ordine progreditur a primo usque ad ultimum. Primum est remissio peccatorum, qua nos de injustis justos, et de inimicis amicos, et de mancipiis filios facit. « Qui propitiatur, inquit, omnibus iniquitatibus tuis, » id est, gratis debita condonat, quantumvis multa; gratis ignoscit culpis, quantumvis ingentibus, quantumvis innumerabilibus. Nec solum propitiatur iniquitatibus, sed « sanat omnes infirmitates, » ut abscindat radices peccatorum. « Radix enim peccatorum cupiditas est, » sive, ut S. Joannes loquitur : « Concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, et superbia vitæ, » I *Joan.* II. Porro infirmitatem hanc, sive languorem ex peccato primi hominis in natura humana relictum curat Deus in nobis in hac vita, sed perfecta sanitas post hanc vitam erit. Attendat unusquisque an hanc infirmitatem in se minui sentiat, et an manus Medici cœlestis æquo animo ferat; qui enim medici manus repellunt, et concupiscentiæ languorem in se nutriunt, non possunt animæ suæ vere dicere : « Qui sanat omnes infirmitates tuas : » et qui hoc dicere nequeunt, frustra ad sequentia Dei dona aspirant.

4. QUI REDIMIT DE INTERITU VITAM TUAM, QUI CORONAT TE IN MISERICORDIA ET MISERATIONIBUS. Vers. 4.

Transit a beneficiis gratiæ ad beneficia gloriæ : « Qui redimit de interitu vitam tuam, » id est, qui per redemptionem, quæ est in Christo, liberat vitam tuam a morte sempiterna et transfert in regnum suum, coronans te corona gloriæ in misericordia et miserationibus; nam, ut coronam justitiæ accipere merereris, prævenit te misericordia, gratis justificans, et miseratione plurima dirigente et protegente in via, sine quibus in accepta justitia non perseverares. Nonnulli, præsertim recentiores, per *coronat te*, intelligunt protectionem circumdantem nos, ut sit misericordia Dei quasi clypeus undique nos tegens adversus tela inimicorum; sed nos secuti sumus veteres expositores Hieronymum, Augustinum, Theodoretum, Euthymium, et alios qui de corona gloriæ hunc locum exponunt, quæ corona redditur meritis, sed merita dona sunt miserentis Dei.

Dei misericordia nos prævenit.

5. QUI REPLET IN BONIS DESIDERIUM TUUM, RENOVABITUR UT AQUILÆ JUVENTUS TUA. Vers. 5.

Explicat quid in se contineat corona gloriæ. Duo enim continet : satietatem desiderii, et corporis immortalitatem, sive plenam felicitatem animi et corporis; tunc enim desiderium animæ conquiescet, et fames cordis satiabitur, cum fruetur summo bono, quod ita continet omnia bona, ut animus eo bono plenus non habeat quod appetat, vel requirat amplius. Accedet autem per gloriosam resurrectionem renovatio corporis, in beatam et nunquam senescentem juventutem. Comparatur autem hæc renovatio renovationi aquilarum, non quod aquila per renovationem vitam perpetuare possit, sed quod utcumque adumbrare soleat corporum beatorum resurrectionem, præsertim cum aquila altissime volet, acutissime videat et diutissime vivat : quæ erit beatorum hominum felicitas, ut supra cœlos conscendant, et ipsam lucem inaccessibilem cernant, et ævo sempiterno fruantur. Quomodo autem aquilæ renoventur incertum est. S. Hieronymus, in cap. XL *Isai.*, scribit aquilas renovari crebra mutatione pennarum. S. Augustinus in hunc locum narrat aquilas renovare rostrum, quod cum nimirum creverit, impedit sumptionem cibi, et interitum adfert, nisi ad petram allidatur et reformetur. Rabbini more suo fabellas texunt. Quod attinet ad verba, illud, *qui replet in bonis desiderium tuum*, a S. Hieronymo sic redditur, *qui replet bonis ornamentum tuum.* Vox hebraica עדיך ambigua est, nam et *ornamentum* et *os* significare potest. S. Hieronymus priorem significationem secutus est, et videtur ornamentum ad coronam retulisse, ut sensus sit : Qui coronam tuam ornatissimam red-

Corona gloriæ quid in se contineat?

dit, replens eam auro purissimo et lapidibus pretiosissimis, et vere corona gloriæ Beatorum incomparabili varietate decoratur. Tamen Septuaginta Interpretes posteriorem significationem magis probaverunt, et per os, sive buccam, non os corporis, sed animæ intellexerunt; nimis enim abjecte et humiliter hunc locum exponunt, qui volunt sensum esse : Qui replet optimis cibis os tuum corporale. Ergo per os recte Interpres noster vertit, « desiderium, » et nos per desiderium, famem cordis accipimus, quæ tunc satiabitur bonis, cum apparuerit gloria Domini.

Vers. 6. 6. Faciens misericordias Dominus, et judicium omnibus injuriam patientibus.

Declaravit Propheta bona, quæ justis parata sunt: declarat nunc fontem horum bonorum esse misericordiam Dei, ne quis cum Pelagio hæresiarcha delirans sibi tribuat, quæ Dei sunt, et hoc ipso per superbiam amittat, quæ humilis accepisset. « Faciens, inquit, misericordias Dominus, » id est, Dominus noster ipse est, qui benefacit, qui largitur munera, qui liberaliter tribuit bona sua; et idem ipse ex bonitate sua liberat omnes oppressos de manibus iniquorum. In hebræo habetur ad litteram, *faciens justitias Dominus;* et sic etiam vertit S. Hieronymus. Sed justitia hoc loco accipitur pro opere bono, sive pro actu charitatis, quomodo *Matth.* VI, Dominus eleemosynam vocat justitiam, dicens : « Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis ; alioqui mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in cœlis est. Cum ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, » etc.; quo sensu scripsit S. Augustinus in lib. *De Natura et Gratia,* cap. ult. : Inchoata charitas, inchoata justitia est ; perfecta charitas, perfecta justitia est. Non ergo erraverunt a propria significatione, neque græcus, neque latinus Interpres, qui verterunt : *Faciens misericordias Dominus*, id est, qui facit eleemosynas multas et magnas, Dominus est. Una vero ex præcipuis eleemosynis ejus est, quod « facit judicium omnibus injuriam patientibus ; » nam et ipsos patientes injurias liberat, et facientes injurias non relinquit impunitos.

Pelagii delirium.

Vers. 7 7. Notas fecit vias suas Moysi, filiis Israel voluntates suas.

Explicat quod dixit in versiculo superiore; nam Mosi, singulari servo suo, « notas fecit Deus vias suas, » quæ sunt misericordia et veritas, juxta illud : « Universæ viæ Domini misericordia et veritas, » *Psalm.* XXIV. « Notas autem fecit vias suas, » quia dedit ei legem sanctissimam, per quam tum ipsi Mosi, tum omnibus filiis Israel declaravit voluntates suas, quæ sunt, ut sicut ipse misericors est et justus, ita et nos simus; et hæc ipsa fuit magna Dei misericordia, quod nos ita instruere dignatus sit. Sed præterea « notas fecit Moysi vias suas, et filiis Israel voluntates suas, » quia liberavit populum suum de captivitate Pharaonis misericorditer, et Pharaonem cum exercitu suo interfecit juste : ita misericordiam et justitiam suam evidenti facto demonstravit.

8. Miserator et misericors Dominus, longanimis et multum misericors. Vers. 8.

Hæc nomina Dei, quæ veracissima Scriptura nobis insinuat, mirum in modum consolari possunt homines bonæ voluntatis. Dicitur Deus *miserator,* hebraice רחום *rachum,* quia paternum affectum habet ad homines pios; siquidem רחם *racham* significat *tenere et ex visceribus diligere.* Dicitur quoque *misericors*, hebraice חנון, id est, *gratiæ et donorum largitor;* qui enim diligit affectu paterno, non potest non multa liberaliter donare. Sic igitur Deus, qui ab æterno complacuit sibi in electis suis, eosque præscivit et prædestinavit conformes fieri imagini Filii sui : in tempore plurima eis beneficia contulit, tum naturæ, tum gratiæ. Dicitur tertio, *longanimis*, id est, tolerans, patiens, tardus ad iram : sustinet enim Deus infirmitatem et imperfectionem nostram in hoc itinere ad patriam, quo modo parentes ac matres potissimum tolerant insipientiam et nugas, offensiones et ingratitudinem infantiæ et pueritiæ filiorum suorum. Quis enumeret evagationes nostras, dum cum Deo in oratione colloquimur? quis instabilitates cordis, appetitiones varias, ingratitudines, lapsus, delicta, digne consideret? Et tamen tolerat nos bonitas Dei : pro qua Dei longanimitate certe par esset, ut frequentissime et intentissime gratias ageremus. In hebræo habetur ארך אפים, quod proprie significat *longus naribus;* sed *nasus* accipitur pro *ira,* et ideo recte vertitur *longanimis*, sive *tardus ad iram.* Dicitur ultimo : « Et multum misericors, » quod referendum videtur ad magnam illam et ineffabilem misericordiam, qua nos Deus evehet ad æqualitatem angelorum et similitudinem Dei, quam tunc accipiemus, cum videbimus eum sicuti est. Itaque quatuor ista nomina significant omnia beneficia Dei a primo usque ad ultimum. Primum est gratia prædestinationis, sive æternus amor Dei; deinde sequuntur dona justificationis et remissionis offensionum variarum, postremo accedit corona gloriæ.

Quatuor nomina quæ significant omnia beneficia Dei.

9. Non in perpetuum irascetur, neque in æternum comminabitur. Vers. 9.

Explicat per partes nomina illa Dei, quæ in superiore versiculo posuit : ac primo loquitur de pio affectu Dei erga timentes se. « Non in perpetuum, inquit, irascetur, » id est, irascetur quidem interdum Deus peccantibus electis suis, eosque flagellabit, sed brevi reconciliabitur eis. Manet in corde patris paterna pietas, unde et ipsa flagella procedunt. Idipsum aliis verbis repetit, dicens : « Neque in æternum comminabitur, » id est, non semper iratus minas intentabit sed vicissim

Damnatorum pœnæ nunquam finiendæ. eos blande consolabitur. Hæc autem promissio non favet ullo modo errori illorum, qui damnatorum pœnas aliquando finem habituras existimant; non enim ad omnes pertinet, sed restringitur ad electos timentes Deum timore filiali, ut non semel in hoc Psalmo explicatur. In hebræo sunt alia verba, sed idem est sensus; sic enim ad verbum sonat hebraicus textus : *Non usque in finem litigabit, neque in perpetuum reservabit*, id est, non semper contendet nobiscum objurgans et reprehendens facta nostra, neque in perpetuum reservabit iram semel conceptam.

Vers. 10. 10. NON SECUNDUM PECCATA NOSTRA FECIT NOBIS, NEQUE SECUNDUM INIQUITATES NOSTRAS RETRIBUIT NOBIS.

Transit ad secundum nomen, ac dicit Deum ex infinita misericordia sua non reddidisse nobis pœnas quas merebamur, sed dona multiplicasse, quæ non merebamur; quid enim meretur iniquus et peccator, nisi mortem? Nam « stipendium peccati mors, » *Rom.* VI. Deus autem non solum non retribuit mortem, sed vitam gratiæ tribuit, et vitam æternam promisit, et interim adjecit abundanter omnia, quibus in hac peregrinatione indigemus.

Vers. 11. 11. QUONIAM SECUNDUM ALTITUDINEM CŒLI A TERRA, CORROBORAVIT MISERICORDIAM SUAM SUPER TIMENTES SE.

Vers. 12. 12. QUANTUM DISTAT ORTUS AB OCCIDENTE, LONGE FECIT A NOBIS INIQUITATES NOSTRAS.

Hæc pertinent ad idem nomen secundum : probat enim Propheta Deum non retribuisse electis secundum peccata ipsorum : quoniam corroboravit misericordiam suam in beneficiis cumulandis, et in iniquitatibus longissime removendis. Utitur autem comparationibus distantiæ cœli a terra, et ortus ab occasu, sive maximæ altitudinis et maximæ longitudinis, ut ostendat remissionem peccati et infusionem justitiæ esse verissimam et maximam, non autem (ut Lutherani somniant) esse solam non imputationem peccati et imputationem justitiæ. « Secundum altitudinem, inquit, cœli a terra, » id est, secundum mensuram distantiæ cœli a terra, quæ est maxima et verissima : Deus confirmavit et stabilivit misericordiam veræ summæque justificationis et gratiæ, super timentes se; et « quantum distat ortus ab occidente, » id est, secundum mensuram distantiæ ortus ab occasu, quæ est verissima et maxima, « longe fecit Deus a nobis » timentibus eum « omnia peccata nostra, » vere ac proprie illa delens et remittens, ac si nunquam commissa fuissent.

Justitia non est sola non imputatio peccati, sed vera justitiæ infusio.

Vers. 13. 13. QUOMODO MISERETUR PATER FILIORUM, MISERTUS EST DOMINUS TIMENTIBUS SE; QUONIAM IPSE COGNOVIT FIGMENTUM NOSTRUM.

Explicat Propheta hoc versiculo et duobus sequentibus tertium nomen, videlicet, « longanimis, » et utitur aptissima comparatione : nulli enim hominum magis patientes et longanimes sunt quam parentes in tolerandis ineptiis et levitatibus infantium filiorum. Siquidem amor paternus, vel maternus cogit parentes assiduo et incredibili labore servire parvulis filiis, atque eorum ingratitudinem, atque injurias invicto animo tolerare. « Quomodo, inquit, miseretur pater filiorum : misertus est Dominus timentibus se, » id est, quomodo parentes carnis nostræ intimo et invicto quodam affectu miserentur miseriarum infantium suorum, eorumque infirmitates et insipientiam tolerant : sic Dominus noster « miseretur timentium se, » dum eorum errata quotidiana non ut injurias suas respicit, sed ut ægritudines filiorum considerat. « Ipse enim novit figmentum nostrum, » id est, quia probe novit nos, ex terra plasmatos, carnem mortalem, et concupiscentiis variis obnoxiam gerere : ac per hoc valde miserabiles esse.

14. RECORDATUS EST, QUONIAM PULVIS SUMUS; HOMO SICUT FŒNUM DIES EJUS, TANQUAM FLOS AGRI SIC EFFLOREBIT. Vers. 14.

15. QUONIAM SPIRITUS PERTRANSIBIT IN ILLO, ET NON SUBSISTET; ET NON COGNOSCET AMPLIUS LOCUM SUUM. Vers. 15.

Declarat quod dixit, nos esse figmentum, ac dicit : « Recordatus est quoniam pulvis sumus, » id est, consideravit misericordia nos dignos esse, quoniam ex pulvere compositi et plasmati sumus, et per hoc pulvis sumus, quantum ad materiam, ex qua ipse nos finxit; et cum pulvis simus, instabiles et fragiles sumus. Dicitur autem Deus recordari, non quod unquam oblivisci possit, sed quod aliquando ita se gerat ac si oblitus esset. Addit ad majorem fragilitatis nostræ declarationem aliam similitudinem, dicens : « Homo, sicut fœnum dies ejus, » id est, hominis dies brevissimi sunt, ac persimiles diebus, quibus fœnum in agro perseverat, nunquam enim fœnum integrum annum permanet; nascitur enim in vere, et mox in æstate proxima metitur et colligitur; et sicut fœnum non in toto illo tempore, quo est in agro, floret, sed mane floret, et vespere arescit : sic etiam homo brevi tempore vivit, sed multo breviore durat in flore adolescentiæ, et mox arescit in senectute. Verba textus servant phrasim hebraicam, sed hoc modo supplenda sunt : « Homo, sicut fœnum dies ejus, » id est, homo sic se habet, ut dies ejus sint veluti dies fœni, vel duratio vitæ ejus similis sit durationi viriditatis fœni. « Tanquam flos agri sic efflorebit, » id est, et idem homo florebit flore adolescentiæ, sicut floret flos fœni in agro, id est, tempore brevissimo. Quod additur de spiritu transeunte, significat vitam hominis, non solum esse brevissimam, sed etiam semper mutari, donec exstinguatur. Hic igitur

est sensus : « Quoniam spiritus pertransibit in illo, et non subsistet, » id est, spiritus vitalis, sive ipsa vita corporalis non permanebit in homine, sed transiens in eo erit, et nunquam subsistet in eodem statu, quia semper mutabitur de infantia ad pueritiam, de pueritia ad adolescentiam, de adolescentia ad juventutem, de juventute ad maturitatem, de maturitate ad senectutem, de senectute ad mortem. « Et non cognoscet amplius locum suum, » id est, non redibit ad locum unde discessit, nec videbit amplius ætatem, quam semel dimisit. In quo multum distant corruptibilia ab incorruptibilibus, cœlestia a terrenis : siquidem sol et luna et stellæ oriuntur mane, et occidunt vespere in occidente ; sed iterum revertuntur in circulos suos, et nihil immutatæ vident locum, unde discesserunt ; quæ vero oriuntur ex terra, cursum suum peragunt, sed currendo mutantur, et non redeunt unquam ad locum, unde cursum inchoarunt, sed senescunt et pereunt. Itaque per spiritum, hoc loco, non intelligo animam rationalem, quæ immortalis est, et in die novissimo redibit ad corpus, sed spiritum vitalem, sive, ut dixi, vitam corporalem. Quod si quis velit per spiritum hic significari animam rationalem, dicere debebit ejusmodi spiritum non rediturum ad locum suum, id est, ad corpus, vi sua, sed omnipotentia Dei, nec cognosciturum amplius locum suum, quia immutatum inveniet, videlicet corpus immortale reperiet, cum mortale reliquerit, sic Euthymius. Ex hebræo S. Hieronymus sic vertit : *Quia spiritus pertransivit eum, et non subsistet, et non cognoscet eum ultra locus ejus.* Quam sententiam Rabbini sic exponunt : Spiritus, id est ventus, pertransivit eum, id est, florem fœni, et non subsistet flos fœni, sed mox vento flante siccabitur, et non cognoscet eum ultra locus ejus, id est, non apparebit ubi fœnum floruerit : flos enim arescens nullum vestigium pulchritudinis suæ relinquit. At nos sequimur Septuaginta Interpretes, qui verba hebraica, quæ ambigua sunt, et utrumque sensum recipere possunt, non de vento et flore, sed de spiritu vitali et corpore humano intellexerunt. Ad quam sententiam corroborandam multum valet similis locus ex *Psalm.* XXXVII : « Recordatus est, quia caro sunt, spiritus vadens et non rediens. » Ubi per *spiritum* non potest intelligi ventus, sed vita humana.

Anima rationalis est immortalis.

Vers. 16. 16. MISERICORDIA AUTEM DOMINI AB ÆTERNO, ET USQUE IN ÆTERNUM SUPER TIMENTES EUM.

Hic tandem explicatur quartum nomen versiculi octavi : « Et multum misericors. » Pertinet autem quartum hoc nomen ad beneficium glorificationis, quod est postremum et maximum. Igitur « misericordia Domini, » quæ fuit ab æterno super timentes eum in prædestinatione, durabit « usque in æternum » in glorificatione : atque ita erit Deus multum misericors, sive multitudinem beneficiorum, sive magnitudinem, sive durationem consideremus. Quis autem digne recogitet quid sit, quod Dominus universorum, qui bonorum nostrorum non eget, jam inde ab æterno misereri decreverit pulveris hujus, id est, hominis, eamque cœlestibus spiritibus coæquare, atque in æternum sibi summo bono felicissime inhærere voluerit? Certe par esset ut tantæ misericordiæ, ne ad momentum quidem, oblivisceremur, et perpetuas ei gratias ageremus.

17. ET JUSTITIA ILLIUS IN FILIOS FILIORUM, HIS QUI SERVANT TESTAMENTUM EJUS. Vers. 17.

18. ET MEMORES SUNT MANDATORUM IPSIUS AD FACIENDUM EA. Vers. 18.

Hæc est quasi appendix magnæ illius misericordiæ, quam exercet Deus erga timentes se. Addit enim Propheta non solum timentes Deum exaltandos et protegendos ab æterna misericordia Dei, sed etiam eam misericordiam extendendam esse ad posteritatem timentium Deum, modo ipsi parentum et majorum suorum pietatem imitentur. « Et justitia illius, » id est, veracitas et fidelitas Dei, qui semper reddit quod promittit, conservabitur « in filiis filiorum his qui servant testamentum ejus, » id est, qui observant pactum cum Deo initum, ut sint ipsi populus Dei, et Deus sit eorum Deus. « Et memores mandatorum ejus, » non ut solum ea mente et cogitatione revolvant, sed ut ea diligenter adimpleant. S. Augustinus per filios timentium Deum intelligit opera bona ipsorum, et per filios filiorum, mercedem, quæ debetur operibus bonis. Justi enim pariunt opera justa, et opera justa pariunt coronam justitiæ.

Justa opera pariunt coronam justitiæ.

19. DOMINUS IN CŒLO PARAVIT SEDEM SUAM, ET REGNUM IPSIUS OMNIBUS DOMINABITUR. Vers. 19.

Demonstrat Propheta posse Deum facere, quæ promisit timentibus se, et filiis filiorum ipsorum, quoniam Deus judex est omnium ; et ideo « paravit » et stabilivit (utrumque significat vox hebraica) « sedem suam, » id est, thronum suum judiciarium in altissimo loco, id est, in summo cœlo, unde omnes prospicere et judicare possit ; et ne forte suspicemur Deum esse judicem ab aliquo rege constitutum, addit : « Et regnum ipsius omnibus dominabitur, » id est, sedem habet in cœlo, non ut judex sub rege, sed ut judex supremus, rex super omnes reges. Regnum enim ipsius, id est, regia ejus potestas, omnibus omnino rebus creatis dominabitur.

20. BENEDICITE DOMINO, OMNES ANGELI EJUS ; POTENTES VIRTUTE, FACIENTES VERBUM ILLIUS, AD AUDIENDAM VOCEM SERMONUM EJUS. Vers. 20.

In extrema parte Psalmi invitat Propheta omnes alias creaturas ad benedicendum Domino, et prædicandas laudes ejus, quoniam videbat se non esse ullo modo parem ad agendas gratias tanto benefactori : ac primum invitat angelos

qui sunt nobilissimæ creaturæ, et idonei maxime ad Deum laudandum. Nos enim minus idonei sumus, tum quia debiles ac fragiles sumus, tum quia frequenter peccamus, « et non est speciosa laus in ore peccatoris. » Angeli vero fortissimi sunt, neque unquam fatigantur, et semper obediunt Deo, ac per hoc nunquam peccant, semper grati et amici sunt. « Benedicite Domino, omnes angeli ejus, » id est, laudate communem Dominum, vos angeli, qui propius illi assistitis, et magnitudinem ejus perfectius nostis; et non unus aut duo, sed omnes omnino quotquot estis, qui prope innumerabiles estis, convenite ad laudandum; omnes, inquam, qui angeli ejus estis, qui ab illo non solum conditi fuistis, sed etiam cæteris cadentibus permansistis, illique in æternum felicissimi inhæretis. « Potentes virtute, » id est, præditi robore maximo ad exsequenda omnia mandata Dei, quique casum nullum timetis, neque est, qui vos a laudibus Dei prohibere possit. « Facientes verbum illius, » id est, qui Dei mandata semper accurate perficitis. « Ad audiendam vocem sermonum ejus. » Hæc ultima particula duobus modis potest intelligi. Uno modo, ut sensus sit : « Facientes verbum illius ad audiendam vocem sermonum ejus, » id est, mox ut audierint vocem sermonum ejus : ita ut significetur celeritas obediendi, ac si dictum esset : « Facientes verbum illius in audiendo vocem sermonum ejus. » Altero modo, ut significetur causa finalis executionis mandatorum Dei, quæ est desiderium obediendi Deo, et sensus sit : « Facientes verbum illius ad audiendam vocem sermonum ejus, » id est, exsequentes mandata Dei ad hunc finem, ut obediant voci ejus, et se fideles sèrvos probent : non ob aliquam suam utilitatem, vel necessitatem. Atque hæc videtur expositio litteralis, nam textus hebræus et græcus non facile admittunt illum sensum : « Ad audiendam vocem, » id est, in audiendo vocem.

Vers. 21. 21. BENEDICITE DOMINO, OMNES VIRTUTES EJUS, MINISTRI EJUS, QUI FACITIS VOLUNTATEM EJUS.

Ne forte per angelos, qui invitantur ad benedicendum Deum, intelligeremus solos angelos ultimi chori, addit Propheta in hoc versiculo, *omnes virtutes Domini*, id est, omnes exercitus cœlestes, videlicet Archangelos, Principatus, Dominationes, et cæteros ordines superiores : nam in hebræo habetur, *omnes exercitus ejus*; et quod angeli sint militia cœlestis exercitus, docet S. Lucas cap. II. Sunt quidem milites et ministri Dei omnes res creatæ; sed in Scriptura, ut plurimum per virtutes intelliguntur angeli; ac præsertim in *Psalm.* CXLVIII : « Laudate eum, omnes angeli ejus; laudate eum, omnes virtutes ejus; » et hunc locum ita exponunt Theodoretus, Euthymius et alii. Nam de aliis rebus creatis agitur in sequenti versiculo. Ait igitur : « Benedicite Dominum, omnes virtutes ejus, » id est, non solum angeli proprie dicti, sed omnis militia cœlestis exercitus : qui omnes ministri Dei estis, et impletis diligenter et assidue, quicquid ille vobis mandat.

22. BENEDICITE DOMINO, OMNIA OPERA EJUS, IN OMNI LOCO DOMINATIONIS EJUS; BENEDIC ANIMA MEA, DOMINO. Vers. 22

Posteaquam invitavit Propheta ad laudes Dei homines et angelos, qui Dei notitiam habent, et eum proprie laudare possunt, invitat etiam omnes alias res creatas, quamvis mente, vel sensu, vel vita careant, ut etiam ipsæ suo modo opificem suum laudent. Ac ne quis acciperet aliquid, et intelligeret Prophetam non loqui de omnibus operibus, quæ sunt in cœlo, aut in terra, aut in mari, addit: « In omni loco dominationis ejus, » id est : « Benedicite Dominum, omnia opera ejus, » omnia omnino ubicumque sitis; nam omnia ipse fecit et omnibus dominatur, et ipse cum eis ubique est : omnia replens, omnia portans, omnia conservans, omnia movens. Tu vero, « anima mea, » quæ omnia ad laudem invitasti, « benedic Domino » in omni tempore, semper laus ejus in ore tuo.

PSALMUS CIV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — 1. *Ipsi David.*	V. S. H.
Benedic, anima mea, Domino; Domine Deus meus, magnificatus es vehementer.	Benedic, anima mea, Domino. Domine Deus meus, magnificatus es nimis.
Confessionem et decorem induisti : 2. amictus lumine sicut vestimento.	Gloria et decore indutus es, amictus luce quasi vestimento :
Extendens cœlum sicut pellem :	Extendens cœlos ut pellem :
3. Qui tegis aquis superiora ejus :	Qui tegis [*h. texit*] aquis cœnacula ejus :
Qui ponis nubem ascensum tuum : qui ambulas super pennas ventorum :	Qui ponis [*h. posuit*] nubes currum suum, qui ambulas [*h. ambulat*] super pennas venti.

4. Qui facis angelos tuos spiritus : et ministros tuos, ignem urentem.

Qui facis angelos tuos [*h. facit angelos suos*] spiritus : ministros tuos [*h. suos*] ignem urentem.

5. Qui fundasti terram super stabilitatem suam : non inclinabitur in sæculum sæculi.

Qui fundasti [*h. fundavit*] terram super bases suas [al. *basem suam*] : non commovebitur [*h. ut non commoveatur*] in sæculum et in sæculum [*h. et ultra*].

6. Abyssus, sicut vestimentum, amictus ejus : super montes stabunt aquæ.

Abysso [al. *abyssum*] quasi vestimento operuisti eam : super montes stabunt aquæ.

7. Ab increpatione tua fugient : a voce tonitrui tui formidabunt.

Ab increpatione tua fugient : a voce tonitrui formidabunt.

8. Ascendunt montes, et descendunt campi in locum quem fundasti eis.

Ascendent montes et descendent campi, ad locum quem fundasti eis.

9. Terminum posuisti, quem non transgredientur; neque convertentur operire terram.

Terminum posuisti quem non pertransibunt : nec revertentur ut operiant terram.

10. Qui emittis fontes in convallibus : inter medium montium pertransibunt aquæ.

Qui emittis fontes in convallibus, ut inter medios montes ambulent.

11. Potabunt omnes bestiæ agri : exspectabunt onagri in siti sua.

Ut bibant omnia animalia regionum, et reficiant onagri sitim suam.

12. Super ea volucres cœli habitabunt : de medio petrarum dabunt voces.

Super ea volucres cœli morabuntur : de medio nemorum dabunt vocem.

13. Rigans montes de superioribus suis : de fructu operum tuorum satiabitur terra.

Qui irrigas montes de cœnaculis tuis, de fructu operum tuorum implebitur [*h. satiabitur*] terra.

14. Producens fœnum jumentis, et herbam servituti hominum :

Germinans herbam jumentis [*h. san.*], et fœnum servituti hominum :

Ut educas panem de terra, 15. et vinum lætificet cor hominis :

Ut educat panem de terra : et vinum lætificet cor hominis.

Ut exhilaret faciem in oleo, et panis cor hominis confirmet.

Ad exhilarandam faciem in [*h. super*] oleo : panis cor hominis roborat.

16. Saturabuntur ligna campi, et cedri Libani, quas plantavit.

Saturabuntur ligna Domini : cedri Libani quas plantavit.

17. Illic passeres nidificabunt. Herodii domus dux est eorum.

Ibi aves nidificabunt, milvo abies domus ejus.

18. Montes excelsi cervis : petra refugium herinaciis.

Montes excelsi cervis : petra refugium hericiis.

19. Fecit lunam in tempora : sol cognovit occasum suum.

Fecit lunam per tempora : sol cognovit cubitum suum.

20. Posuisti tenebras, et facta est nox : in ipsa pertransibunt omnes bestiæ silvæ.

Posuisti tenebras, et facta est nox : in ipsa moventur [*h. repunt*] omnes bestiæ sylvæ.

21. Catuli leonum rugientes, ut rapiant, et quærant a Deo escam sibi.

Leones rugientes ad prædam, et quærentes a Deo escam [al. *escas*] sibi.

22. Ortus est sol, et congregati sunt, et in cubilibus suis collocabuntur.

Oriente sole recedent, et in speluncis [*h. in cubilibus*] suis cubabunt.

23. Exibit homo ad opus suum, et ad operationem suam usque ad vesperum.

Egredietur homo ad opus suum, et ad servitutem suam usque ad vesperum.

24. Quam magnificata sunt opera tua, Domine ! omnia in sapientia fecisti : impleta est terra possessione tua.

Quam multa sunt opera tua, Domine ! omnia in sapientia fecisti : impleta est terra possessione tua.

25. Hoc mare magnum, et spatiosum manibus : illic reptilia, quorum non est numerus.
Animalia pusilla cum magnis :

Hoc mare magnum et latum manibus : ibi reptilia innumerabilia, animalia parva cum grandibus.

26. Illic naves pertransibunt.
Draco iste, quem formasti ad illudendum ei.

27. Omnia a te exspectant : ut des illis escam in tempore.

28. Dante te illis colligent : aperiente te manum tuam : omnia implebuntur bonitate.

29. Avertente autem te faciem, turbabuntur: auferes spiritum eorum, et deficient, et in pulverem suum revertentur.

30. Emittes spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ.

31. Sit gloria Domini in sæculum, lætabitur Dominus in operibus suis.

32. Qui respicit terram, et facit eam tremere : qui tangit montes, et fumigant.

33. Cantabo Domino in vita mea; psallam Deo meo quamdiu sum.

34. Jucundum sit ei eloquium meum; ego vero delectabor in Domino.

35. Deficiant peccatores a terra, et iniqui ita ut non sint. Benedic, anima mea, Domino.

Ibi naves pertranseunt : leviathan istum plasmasti ut illuderet ei.

Omnia in te sperant, ut des cibum eis in tempore suo.

Dante te illis, colligent : aperiente te manum tuam, replebuntur [*h. saturabuntur*] bono.

Abscondes vultum tuum, turbabuntur; auferes spiritum eorum, deficient, et in pulverem suum revertentur.

Emittes spiritum tuum et creabuntur, et instaurabis faciem terræ.

Sit gloria Domini in sempiternum [*h. in sæculum*] : lætabitur Dominus in operibus suis.

Qui respicit terram et tremet [al. *tremit*] : tangit montes et fumabunt.

Cantabo Domino in vita mea : psallam Deo meo quamdiu sum.

Placeat ei eloquium meum : ego [al. add. *autem*] lætabor in Domino.

Deficiant peccatores de terra, et impii ultra non sint : benedic, anima mea, Domino [al. *Dominum*]. Alleluia.

Argumentum. — Elegantissimus in Jovam mundi creatorem et conservatorem hymnus. Cf. *Gen.* caput primum, et quidem *Gen.* I, 3-8 cum hujus Psalmi vers. 2-4; *Gen.* I, 9-10 cum vers. 5-9; *Gen.* I, 11-12 cum vers. 10-18; *Gen.* I, 14-18 cum vers. 19-23; *Gen.* I, 24 seqq. cum vers. 24-30. Post prooemium, vers. 1, describitur primæ et secundæ diei opus vers. 2-4, tertiæ vers. 5-18, quartæ vers. 19-23, quintæ vers. 24-26; deinde, vers. 27-30, rerum omnium conservator sistitur Deus, laudibus efferendus vers. 31-35. Hinc strophæ sex.

1. Benedic, anima mea, Jovam !
Jova, mi Deus, magnus tu es valde,
majestate et decore indutus;

2. Qui velat (vestit) se lumine tanquam vestimento,
expandit cœlos ut velum;
3. Qui contignat (exstruit) aquis (nubibus) superiora conclavia sua,
qui facit nubes currum suum;
4. Qui facit nuntios suos ventos,
ministros suos ignem flammantem (fulmina).

5. Fundavit terram super fundamentis ejus,
non nutabit in æternum.
6. Abysso, tanquam vestimento, operuisti eam (terram),
super montibus stabant aquæ.
7. Præ increpatione tua fugerunt *aquæ*,
præ voce tonitrui tui trepide fugerunt.
8. Ascenderunt montes, descenderunt valles
in locum quem constituisti iis.
9. Terminum posuisti *aquis*, non transgrediuntur,
non revertuntur ad operiendam terram.

10. Qui emittit fontes in rivos,
inter montes manant.
11. Potum præbent omni bestiæ agri (feræ),
frangunt (exstinguunt) onagri sitim suam.
12. Ad illos (fontes, alius, *montes*) aves cœli habitant,
e mediis frondibus edunt vocem.
13. Qui irrigat montes e conclavibus suis (pluendo),
fructu operum tuorum (aquis nubium) satiatur terra;
14. Qui progerminare facit gramen jumentis,
et herbam servituti hominis,
ad producendum panem e terra;
15. Et vinum, *quod* lætificat cor hominis,
exhilarans faciem *ejus* præ oleo,
et panem, qui cor hominis fulcit.
16. Satiantur (pluvia) arbores Jovæ,
cedri Libani, quas plantavit,
17. Ubi aves nidificant,
ciconia, cujus cupressi (vel *abietes*) *sunt* domus.
18. Montes, illi alti, ibicibus *sunt*,
rupes refugium muribus jaculis.

19. Fecit lunam ad tempora *statuenda;*
sol novit occasum suum (occasus sui locum et tempus).
20. Ponis tenebras, et est nox,
in qua repit omnis bestia silvæ.
21. Leones rugiunt ad prædam,
atque ad poscendum a Deo cibum suum.
22. Oritur sol : recipiunt se,
atque in lustra sua se abjiciunt (recubant).
23. Exit homo ad opus suum,
atque ad laborem suum usque ad vesperam.

24. Quam multa *sunt* opera tua, Jova!
En, omnia (tamen) in sapientia fecisti;
plena est terra possessionibus tuis.
25. Hic (vel *ecce*) mare! magnum *est* et spatiosum utrinque;
ibi reptilia (pisces), nec *est* numerus,
bestiæ parvæ cum magnis.
26. Ibi naves eunt,
Leviathan, quem formasti ad ludendum in eo (mari).
27. Omnia illa animalia te exspectant,
ut des cibum ipsorum tempore suo.
28. Das eis : colligunt;
aperis manum tuam : satiantur bono (a te oblato).
29. Occultas faciem tuam : percelluntur;
colligis spiritum (vitalem) eorum : exspirant,
atque in pulverem suum revertuntur;

30. Emittis spiritum tuum : creantur (nova animantia),
et renovas (nova hac generatione) faciem terræ.

31. Sit gloria Jovæ in sæculum,
lætatur Jova operibus suis :
32. Qui adspicit terram, et contremiscit;
tangit montes, et fumant (in fumum abeunt).
33. Canam Jovæ per vitam meam;
fidibus canam Deo meo, dum superstes ero.
34. Placeat illi meditatio (carmen) mea;
ego vero lætabor Jova.
35. Deleantur peccatores de terra,
et improbi, nullus jam eorum sit!
Benedic, anima mea, Jovam.
Laudate Jovam.

NOTÆ.

Vers. 1. Hemistichium prius Hengstenberg censet e præced. Psalmo a Psalmorum collectore fuisse desumptum, atque hoc loco additum velut utriusque Psalmi vinculum. — Vers. 2. *Qui velat... expandit*; vel *qui velasti... expandisti*, et ita deinceps. — Vers. 4. *Ventos*, propr. *spiritus*. — Vers. 6. Hengstenberg, *abyssus* (absol. positum), *sicut vestis, extendisti eam*, puta circa terram, ob suffixum masculinum : sed tum *erets*, tum *thehom* utriusque esse generis constat. — Vers. 8. Quia prius hujus vers. hemistichium orationis filum videtur interrumpere, hinc illud Ewaldus parenthesi intercludit, jungitque *fugerunt* cum *in locum*, etc.; Hengstenberg vero vertit, aquæ, voce Dei territæ, primum fugientes *adscenderunt* in *montes*, deinde *descenderunt* in valles. Utrumque durum atque inutile : nam quum quod præcipuum hoc loco continetur sint *aquæ subsidentes*, de his vates, quanquam vers. 8 de montibus vallibusque disserat, potuit vers. 9 pergere loqui ita, ut si filum orationis manu non emisisset. — Vers. 10. *In rivos* seu *torrentes*; Hengstenberg, *per valles*. — Vers. 14. *Servituti*, i. e. bobus et equis, qui ad agros colendos suam *servitutem* hominibus præbent. Maurer, *et herbam*, i. e. olera (cf. *Gen.* III, 18; *Exod.* x, 12, 15), *in ministerium* seu *usum hominum. Ad producendum*, ut producatur panis; vel : ut producat Deus; alius : qui (Deus) producit, etc. — Vers. 15. *Exhilarans*, propr. *ad exhilarandum*. Alii infinitivum hic pro tempore finito accipiunt, ut vers. 14, *ad producendum*, vertuntque, *faciem exhilarat ex oleo* : ita Grotius, qui hæc Plinii verba adducit : « Duo sunt liquores corporibus humanis gratissimi, intus vini, foris olei. — Vers. 16. *Arbores Jovæ* h. l. non proceræ et eximiæ esse videntur, sed feræ seu silvestres, quæ non cultura hominum adlaborante, sed sua sponte, Deo ita curante, excrescunt. — Vers. 18. *Ibicibus*, gall. *chamois*, vel *chevreuils*. *Muribus jaculis*, gall. *gerboises*, seu *lièvres-sauteurs*. — Vers. 24. *Possessionibus*, rebus a te creatis. — Vers. 31. *Lætetur* : cf. *Gen.* I, 31.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Ipsi David.

Hic Psalmus apud Hebræos non habet titulum. Apud Græcos invenitur hic titulus : *Ipsi David pro mundi constitutione*. Sed ejusmodi titulum, neque S. Hieronymus, neque S. Augustinus, neque Theodoretus in suis codicibus invenerunt. Proinde a recentioribus additus videtur. In latinis codicibus habetur : *Ipsi David*, vel *Psalmus David*. Videtur autem hic Psalmus recto ordine positus post Psalmum præcedentem, in illo enim aguntur gratiæ Deo pro beneficiis gratiæ, in isto pro beneficiis naturæ; ibi laudatur Dei misericordia, hic prædicatur Dei sapientia. Ac primum cantatur gloria Dei ex mirabilibus quæ sunt in cœlo, deinde ex iis quæ sunt in aere, tum ex iis quæ sunt in terra, postremo ex iis quæ sunt in mari.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. Benedic, anima mea, Domino; Domine Deus meus, magnificatus es vehementer.

Excitat Propheta animam suam ad benedicendum, id est, laudandum Deum, et mox anima excitata exsurgit in admirationem et laudem, dicens : « Domine Deus meus, magnificatus es vehementer, » id est, ex operibus tuis magnus valde factus es in oculis omnium, qui quoquo modo gloriam tuam aspicere possunt. Non enim Deus in se crescere potest, cum sit immensus et infinitus; sed apud angelos et homines tanto fieri potest major, quanto magis notitia ejus crescit ex contemplatione potentiæ, et sapientiæ, et bonitatis, quæ lucet in operibus ejus.

Vers. 2. 2. Confessionem et decorem induisti, amictus lumine sicut vestimento.

Declarat quomodo Deus magnificatus sit, adhibita insigni similitudine vestimenti; quomodo enim ex gloriosa veste cognoscimus pontificem, regem, atque alias sublimes potestates : sic etiam ex gloria, qua Deus quasi circumdatus est, cognoscimus ejus potentiam et sapientiam. Et quidem « Deus in se lux est, et tenebræ apud eum non sunt ullæ, » ut scribitur I *Joan.* I; tamen « ea lux inaccessibilis est, et eam nullus hominum vidit, sed nec videre potest, » I *Timoth.* VI. Sed præter eam lucem, est alia quædam lux gloriæ, id est, splendor, qui ex operibus ejus micat, et de hac loquitur Propheta, cum ait : « Confessionem et decorem induisti, » id est, confessionem laudis, quam assidue decantant opera tua, tibi quasi vestimentum undique circumdedisti; et quoniam nihil pulchrius est luce, sive gloria, ideo induisti decorem et pulchritudinem, dum amictus es lumine gloriæ, quod ex operibus tuis emicat. Hic admonendi sumus mirum valde esse, quod oculi corporis nostri, etiamsi solem ipsum intueri nequeant, tamen ex lumine quo cinctus est sol, facillime et adesse, et pulcherrimum esse judicent; et oculi cordis nostri tam difficulter erigantur ad Deum, et ejus immensam pulchritudinem vix tenuiter sentiant, cum tamen undique cinctus sit splendore maximo et pulcherrimo, qui ex admirandis ejus operibus lucet, et ipse sit, « qui illuminet omnem hominem venientem in hunc mundum, » *Joan.* I. Sed hujus rei nulla videtur esse alia ratio, nisi quia cor gerimus pulvere carnalium cogitationum et affectionum quasi cæcatum. « Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt, » *Matth.* V. Certe enim si cor mundum haberemus, Deum in operibus suis, et gloriam ejus omnia replentem facile intueremur, et cum Abrahamo, Elia et Elisæo diceremus : « Deus, in cujus conspectu sto. » Vide *Gen.* XXIV, III *Reg.* XVII, et IV *Reg.* III.

Vers. 3. 3. Extendens cœlum sicut pellem, qui tegis aquis superiora ejus.

Incipit demonstrare lumen potentiæ et sapientiæ Dei, quod cernitur in creatione firmamenti, sive cœli : et duo quædam valde admiranda in eo considerat, et a nobis consideranda proponit. Unum est, quod Deus tanta facilitate extenderit immensam molem firmamenti, et eo circumdederit omnia corpora inferiora, quanta solent homines extendere tabernaculum unum, sive tentorium ex pellibus confectum. Alterum est, quod Deus miro artificio posuerit aquas supra cœlum, quasi aquas super ignem, et tamen neque aquæ exstinguant ignem, neque ignis consumat aquas. De his aquis multa scholastici disputant : sed communis Patrum sententia esse videtur, aquas esse super æthereum cœlum, quod firmamentum dicitur; non autem supra cœlum aereum tantum, ubi sunt nubes. Vide inter cæteros Basilium homil. 3 *Hexaemeron*, Chrysostomum homil. 4 *super Genesim*, Ambrosium lib. II *Hexaemeron*, cap. III et IV, Augustinum lib. II *super Genesim*, cap. IV, et in hunc Psalmum CIII, Eucherium lib. I *in Gen.* III, Procopium in cap. I *Genes.*, Theodoretum quæst. 11 *in Genesim*, Bedam lib. *De Natura rerum*, cap. VII et VIII. Quod ad verba attinet, illud, *extendens*, valde proprie dictum est : quoniam firmamentum hebraice dicitur רקיע, id est *extensio*, sive *expansio*. Illud, *qui tegis*, contendunt aliqui recentiores legendum esse, *qui tegit*, ex textu hebraico et græco; et mirandum, quod latini codices habeant, *qui tegis*. At hebraici et græci codices habent participium, המקרה במים, *tegens aquis*, quod ambiguum est, et potest referri tam ad secundam personam, quam ad tertiam. Congruentius autem est, ut ad secundam referatur, cum præcesserit : « Confessionem et decorem induisti, » ubi est expressa secunda persona, etiam in codicibus græcis et hebraicis. Alloquitur ergo Propheta Deum, et illi dicit : Tu qui induisti confessionem et decorem, tu extendis cœlum sicut pellem : tu tegis aquis superiorem partem cœli, etc. Adde quod S. Hieronymus vertit ex hebræo, *qui tegis*, et sic etiam legit in textu, quem exponit ex versione Septuaginta Interpretum; et in epist. *ad Suniam et Fretellam* contendit hunc locum et sequentes esse legendos in secunda persona, ut nos in editione latina Vulgata legimus.

Aquæ sunt supra æthereum cœlum, quod firmamentum dicitur.

Vers. 4. 4. Qui ponis nubem ascensum tuum, qui ambulas super pennas ventorum.

De cœlo æthereo descendit Propheta ad cœlum aereum, et canit admirabilem Dei sapientiam in velocitate nubium, quæ vi ventorum stupenda celeritate transeunt ab una parte mundi ad aliam. Aliquando enim serenum aerem conspicimus, et

mox in ictu oculi, flante austro, cernimus eumdem aerem obductum nubibus : et contra videmus interdum aerem nubibus undique coopertum, et mox, flante Aquilone, cernimus nubes omnes in puncto temporis dissipari. Describit autem hæc omnia more poetico, ac si Deus insideat nubibus, quasi in curru, et utatur ventis, quasi equis pennigeris. Sed hac metaphora nihil significatur aliud, nisi Deum esse principalem auctorem omnium rerum, et ejus nutu ventos moveri, et nubes adduci vel abduci. In hebræo et græco habetur in tertia persona, רכובו, *ascensum ejus*, sive *currum ejus*. Sed S. Hieronymus ex hebræo vertit, *currum tuum;* ex quo apparet eum sic legisse in suo codice hebraico. Sic etiam legit in *Commentario*, et sic docet esse legendum in epist. *ad Suniam et Fretellam*; proinde nostra lectio non est mutanda, cum a tanto doctore præponatur cæteris.

Vers. 5. 5. QUI FACIS ANGELOS TUOS SPIRITUS, ET MINISTROS TUOS IGNEM URENTEM.

Nisi obstaret auctoritas Apostoli, potuisset hic locus intelligi de procellis et fulguribus quæ fiunt in aere, et sensus esset : « Qui facis ut spiritus procellarum sint angeli tui, » id est, nuntii tui ad homines admonendos, et ut « ignis urens, » id est, cœlestia fulgura, aut fulmina, « sint ministri tui, » ad homines puniendos. Sed quoniam Apostolus *ad Hebr.* I exponit hunc locum de angelicis spiritibus, et hinc argumentum ducit ad probandam Christi divinitatem et præstantiam super angelos : dicendum est Prophetam loqui de veris angelis, ac dicere voluisse, non solos ventos, ac nubes velocissime discurrere per aerem, ut Deo jubenti serviant; sed habere Deum ministros longe sublimiores et potentiores, angelos videlicet, quos mittat ad homines, vel admonendos, vel puniendos. Potest autem duobus modis intelligi hæc sententia. Uno modo sic : « Qui facis angelos tuos spiritus, » id est, qui facis ut spirituales creaturæ, quæ tibi in cœlo semper assistunt, « fiant angeli tui, » id est, fiant nuntii tui ad homines instruendos, « et ministros tuos ignem urentem, » id est, qui facis ut eædem illæ spirituales creaturæ, quæ charitate semper ardent, fiant ministri tui ad efficienda celerrime et efficacissime quæcumque jusseris. Atque hæc est expositio S. Augustini hoc loco, et S. Gregorii, homil. 34 *super Evangelia*. Altera expositio facilior, et fortasse magis litteralis, est Theodoreti in hunc locum, et S. Thomæ in cap. I *ad Hebræos*, qui sic exponunt : « Qui facis angelos tuos spiritus, et ministros tuos ignem urentem, » id est, facis ut angeli ministri tui habeant velocitatem spirituum, id est, ventorum, et efficaciam ignis urentis; atque ita sint veluti quidam venti spirituales in discurrendo, et veluti quidam ignes divini in operando. Comparat autem Propheta sanctos angelos ventis et ignibus, non quod non sint velociores ventis et potentiores ignibus; sed quia nos nihil novimus inter hæc corporalia, quibus aptius angelorum velocitas et efficacitas conferri possit. Favet huic expositioni etiam S. Hieronymus in *Commentario* hujus loci; et, quod majus est, textus græcus tum in Psalmo, tum in Apostolo *ad Hebr.* I : nam in utroque loco videmus articulum addi ad nomina *angelos* et *ministros*, non autem ad nomina *spiritus* et *ignem*. Una restat difficultas, quod apud Apostolum, etiam in editione latina Vulgata, legitur in tertia persona : *Qui facit angelos suos spiritus*, quomodo legitur etiam in textu hebræo et græco in libris quos nunc habemus. In editione autem latina Vulgata legitur in hoc Psalmo in secunda persona : *Qui facis angelos tuos spiritus;* quam lectionem probat S. Hieronymus in epist. *ad Suniam et Fretellam*. Sed responderi potest, Apostolum non fuisse sollicitum de verbis, sed de sensu : sensus autem idem est, sive illum exprimamus alloquendo Deum, sive narrando.

6. QUI FUNDASTI TERRAM SUPER STABILITATEM Vers. 6.
SUAM, NON INCLINABITUR IN SÆCULUM SÆCULI.

Ab aere descendit ad terram Propheta : et quoniam ea est sedes nostra, et nobis notior, quam sint aliæ partes mundi, diutius in ea consideranda, et admirandis operibus Dei, quæ in ea conspiciuntur, describendis immoratur : ac primum incipit ab ejus creatione, et considerat admirabilem Dei potentiam, quæ terram, molem utique maximam et gravissimam sine ullo fundamento posuit in medio mundi, ita ut ipsa non in fundamento aliquo, sed in sua stabilitate nitatur. « Qui fundasti, inquit, terram super stabilitatem suam, » id est, non erexisti terram super aliquod fundamentum, sed voluisti ut suo pondere niteretur. « Non inclinabitur in sæculum sæculi, » id est, præceptum tuum solidius est omni fundamento, et ideo quia sic jussisti, sic fiet, ut videlicet terra suo pondere innixa æterna stabilitate consistat.

7. ABYSSUS SICUT VESTIMENTUM, AMICTUS EJUS, Vers. 7.
SUPER MONTES STABUNT AQUÆ.

8. AB INCREPATIONE TUA FUGIENT, A VOCE TO- Vers. 8.
NITRUI TUI FORMIDABUNT.

9. ASCENDUNT MONTES, ET DESCENDUNT CAMPI, Vers. 9.
IN LOCUM QUEM FUNDASTI EIS.

10. TERMINUM POSUISTI, QUEM NON TRANSGRE- Vers. 10.
DIENTUR, NEQUE CONVERTENTUR OPERIRE TERRAM.

Deinde considerat Propheta qualis fuerit terra initio creationis suæ, quod videlicet fuerit undique cincta aquis, quasi vestibus, et tamen solo imperio voluntatis suæ Deus aquas concluserit in locis terræ humilioribus, et potentia, ac sapientia sua fecerit, ut magna ex parte terra emineret, et redderetur apta ad gignendas herbas et fruges, ad animantia sustentanda et alenda. Id autem factum est ex condensatione aquarum : initio enim aquæ non tam erant perfectæ aquæ, quam vapores aquei, qui condensati descenderunt ad conca-

vitates terræ : et fortasse hoc significavit Sapientia apud *Eccli.* cap. XXIV, cum ait : « Et sicut nebula texi omnem terram. » Sed David more poetico hæc describit : « Abyssus, inquit, sicut vestimentum amictus ejus, » id est, initio creationis terra erat cincta, et veluti amicta profunditate aquarum, quasi vestimento quodam undique cooperta. Abyssum enim vocat profunditatem aquarum, de qua dicitur *Gen.* I : « Tenebræ erant super faciem abyssi ; » et tunc « super montes stabant aquæ, » id est, vapores aquei, sive nebula illa altissima ipsos etiam montes cooperiebat : dicit autem « stabunt, pro stabant. » Hanc enim vim habet futurum apud Hebræos, ut significet continuationem, qualis apud nos significatur per præteritum imperfectum. « Ab increpatione tua fugient, a voce tonitrui tui formidabunt, » id est, aquæ, quæ undique terram operiebant, solo Dei nutu condensatæ descenderunt ad loca decliviora ; fuit enim nutus divinus aquis instar terribilis increpationis, et quasi tonitruum rebus sentientibus. « Ascendunt montes, et descendunt campi, in locum quem fundasti eis, » id est, tunc cœperunt apparere montes in loco sublimi, quasi ascendissent ; et simul cœperunt, apparere campi in loco humili, quasi descendissent : omnia vero constiterunt in loco, quem constituisti eis, vel ascendunt montes aquarum et descendunt campi aquarum, dum ab increpatione Dei timentes aquæ magno fremitu attollunt fluctus suos, et deponunt, donec ad locum sibi paratum perveniant ; nam et Poeta dixit : « Quanti montes volvuntur aquarum. » « Terminum posuisti, quem non transgredientur, neque convertentur operire terram, » id est, aquis recedentibus et in cavernis terræ conclusis terminum posuisti, quem non transgredientur, neque convertentur ex se, aut vi sua, cooperire terram. Nam quod tempore diluvii conversæ sint, et terram cooperuerint : id factum est divino jussu et virtute. Porro terminus quem Deus posuit aquis est arena, ex Job, cap. XXXIX, et ex Hieremia cap. V, arena videlicet littoris altioris : tunc autem Deus hunc terminum posuit, quando instituit naturas elementorum : aquæ siquidem, cum sint naturaliter graviores aere, semper descendunt ad loca decliviora, et relinquunt aeri loca sublimiora.

Futurum apud Hebræos significat continuationem.

Vers. 11. 11. QUI EMITTIS FONTES IN CONVALLIBUS, INTER MEDIUM MONTIUM PERTRANSIBUNT AQUÆ.

Vers. 12. 12. POTABUNT OMNES BESTIÆ AGRI, EXSPECTABUNT ONAGRI IN SITI SUA.

Vers. 13. 13. SUPER EA VOLUCRES CŒLI HABITABUNT, DE MEDIO PETRARUM DABUNT VOCES.

Tertio, considerat Propheta mirabilem Dei sapientiam in productione fontium et fluminum : nam si aquæ recedentes a terra, aridam illam omnino dimisissent, animantia terræ siti consumerentur ; ideo sapientia Dei produxit fontes aquarum dulcium, et ex fontibus fluvios, qui ubique discurrant, et potui animantium omnium deserviant. Porro fontes in montibus originem habent ; sed aquæ fontium ad convalles defluunt, et hic videtur esse sensus verborum : « Qui emittis fontes in convallibus, » id est, qui facis ut aquæ fontium ad convalles defluant, et inter medios montes rivuli earum pertranseant. « Potabunt omnes bestiæ agri, » et præsertim « onagri, » asini videlicet silvestres, qui in montibus degunt, et natura siticulosi sunt, anhelant ad ejusmodi aquas. Nec solum animalia quadrupedia de fontibus bibent, sed etiam volucres cœli juxta aquas in locis editioribus nidos suos ponent, ut iisdem aquis frui possint, et ex cavernulis suis voces dabunt, canentes, quomodo possunt, laudes Domino. Illud, *onagri exspectabunt in siti sua*, ex hebræo S. Hieronymus vertit, *onager reficiat sitim suam.* S. Augustinus vero legit, *suscipient onagri in sitim suam.* Vox hebraica ישברו *isberu,* ut nunc legitur cum puncto in sinistro cornu, significat *frangent sitim,* id est, sedabunt et reficient ; sed Septuaginta legerunt cum puncto in dextro cornu, *ishberou,* quod significat *sperabunt,* sive *expectabunt,* et sensus est : Onagri ad sitim suam sedandam exspectabunt, hoc est desiderabunt, sperabunt, quærent aquas fontium. In græco nunc legitur, προσδέξονται, id est *suscipient* ; sed verisimile est eos scripsisse προσδοκήσονται, id est *exspectabunt.* Certe noster Interpres ita omnino legisse videtur. Illud, « super ea, » refertur ad fontes et aquas inter montes discurrentes. Illud, *de medio petrarum,* S. Hieronymus vertit, *de medio nemorum.* Vox hebræa עפאים significat *frondes,* et ramos arborum : sed Septuaginta Interpretes aut legerunt, כפאים, quod significat *petrarum* ; aut, quod verius censeo, sensum respexerunt, non verba : volucres enim inter frondes quidem et ramos arborum, sed in rupibus et petris montium nidulos ponunt ; proinde utrumque est verum, et quod ex mediis frondibus, et quod ex mediis petris cantus suos edant.

14. RIGANS MONTES DE SUPERIORIBUS SUIS : DE Vers. 14.
FRUCTU OPERUM TUORUM SATIABITUR TERRA.

15. PRODUCENS FŒNUM JUMENTIS, ET HERBAM Vers. 15.
SERVITUTI HOMINUM.

16. UT EDUCAS PANEM DE TERRA, ET VINUM Vers. 16.
LÆTIFICET COR HOMINIS.

17. UT EXHILARET FACIEM IN OLEO, ET PANIS Vers. 17.
COR HOMINIS CONFIRMET.

Quarto, considerat et canit Propheta aliam admirabilem providentiam Dei, qui præter fontes et flumina, quæ non possunt irrigare loca superiora montium et collium, neque ad omnes agros derivari, excogitavit pluvias, quæ ex nubibus tanquam fontibus cœlestibus omnia omnino loca terrestria irrigare possunt, ut inde satiata terra possit herbas et fruges producere in alimenta viventium super terram. « Rigans, inquit, montes de superioribus suis, » id est, Deus rigans est, sive

irrigat montes, ad quos flumina non pertingunt, « de superioribus suis, » id est, de nubibus, quæ sunt in aere superiore. « De fructu operum tuorum satiabitur terra, » id est, de aquis, quas tu ex nubibus tuis exprimis, terra arida et sitibunda satiabitur. « Produces fœnum jumentis, et herbam servituti hominum, » id est, per hanc providentiam tu, Deus, producens es, sive producis ex terra fœnum in cibum jumentorum, et herbam, unde fruges. et vites, et arbores existunt, in cibum hominum. « Ut educas panem de terra, » id est, ut hac ratione producas ex terra cibum; panis enim sæpe accipitur in Scriptura pro cibo generatim sumpto : hoc autem loco dicimus accipi pro cibo, tum quia ita explicat Theodoretus, tum quia de pane proprie dicto paulo infra fit mentio; subjungit enim Propheta : « Et vinum lætificet cor hominis, » id est, et vinum a te productum lætificet cor hominis. « Ut exhilaret faciem in oleo, » id est, ut homo exhilaret faciem suam in oleo a te producto; « et panis cor hominis confirmet, » id est, panis sustentet et roboret vitam humanam. Hoc loco pauca quædam annotanda sunt : *primum*, Deum esse auctorem omnium bonorum, quæ ad vitam corporalem sustentandam et delectandam pertinent; quamvis enim laborent homines fodiendo terram, seminando fruges, plantando arbores, ponendo ac putando vites : tamen nisi Deus solem suum oriri faceret, et nisi de cœlo plueret, et nisi fecunditatem terræ præberet, et nisi vires hominibus suppeditaret; et cum iis cooperaretur, nihil omnino fieret : et quoniam potest Deus sine causis secundis omnia facere, ut fecit initio mundi, et secundæ causæ nihil sine Deo possunt efficere, verissime dixit Apostolus : « Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus, » I *Cor.* III; et : « Non sine testimonio semetipsum reliquit benefaciens de cœlo, dans pluvias, et tempora fructifera, implens cibo et lætitia corda nostra, » *Act.* XIV; et rursum : « Ipse dat omnibus vitam, et inspirationem, et omnia. Et in ipso vivimus, movemur, et sumus, » *Act.* XVII. Verissime quoque canit hoc loco Psalmographus, Deum esse, qui producit fœnum jumentis, panem, vinum et oleum hominibus. Ex quo apparet incredibilis multorum hominum ingratitudo, qui etsi tanta bona, imo omnia bona a Deo recipiant, nunquam tamen erigunt oculos mentis in cœlum, ut agnoscant Patrem amantissimum, a quo tantquam filii ex paternis bonis aluntur et sustentantur. *Secundo*, notandum est Deum, ut parentem vere pium et amantem filiorum, non solum nobis dedisse, quæ necessaria sunt ad vitam sustentandam, panem videlicet et aquam; sed etiam addidisse quæ jucundiorem et suaviorem potum et cibum facere potuerant, ut solatium aliquod in laboribus haberemus : dedit enim vinum ad cor lætificandum, juxta illud *Prov.* XXXI : « Date vinum his, qui amaro sunt animo; » dedit et oleum, vel ad ungendam et illustrandam faciem, vel etiam ad cibum, ut Theodoretus docet : ut videlicet admixtum herbis et leguminibus suaviorem cibum efficiat, et homo exhilaret faciem suam in eo cibo percipiendo, vel ut Deus exhilaret faciem hominis in oleo, dum ei cibum oleo conditum porrigit : facies enim nitidior apparet, cum homo nutritur iis quæ sapiunt. Hinc monachi veteres apud Cassianum in *Collationibus*, ut hospitibus lautiorem cibum apponerent, olera, vel legumina oleo condiebant. *Tertio*, notandum est, hinc admoneri homines frugali victu et potu sobrio contentos esse debere : moderata enim jucunditas a Deo est, supervacaneæ deliciæ, et varia irritamenta gulæ, ac multo magis crapula et ebrietas a diabolo sunt.

Deus omnium bonorum est auctor.

Ingratitudo hominum erga Deum.

18. SATURABUNTUR LIGNA CAMPI, ET CEDRI LIBANI, QUAS PLANTAVIT : ILLIC PASSERES NIDIFICABUNT. Vers. 18.

19. HERODII DOMUS DUX EST EORUM; MONTES EXCELSI CERVIS, PETRA REFUGIUM HERINACIIS. Vers. 19.

Quinto, considerat Propheta divinam Providentiam in eo, quod Deus ipse sine ulla opera hominum producit et nutrit arbores valde proceras, quales sunt cedri Libani : quæ arbores deserviunt habitationi et latibulo avium quarumdam, quemadmodum montes refugium præstant cervis, et petræ herinaciis. « Saturabuntur, inquit, ligna campi, » id est, ex pluviis humorem sibi debitum sument arbores silvestres, et præcipue cedri Libani, quas Deus ipse plantavit. In hebræo legitur עצי יהוה, « ligna Domini. » Sed Septuaginta Interpretes explicare voluerunt cur dicantur ligna Domini, et ideo posuerunt, *ligna campi*; dicuntur enim *ligna Domini*, quia non plantantur, nec irrigantur ab hominibus, sed jubente Domino sponte nascuntur in campis, et irrigantur pluviis de cœlo cadentibus. « Et cedri Libani, quas plantavit. » In hebræo et græco textu non habetur *et*, sed explicatur quæ sint illa ligna campi, sive Domini, et dicitur : « Cedri Libani, quas plantavit, » id est, ligna illa Domini sunt cedri Libani, quas Dominus ipse plantavit in campis. Vel in textu latino irrepsit *et*, vitio scriptorum; vel explicandum est, ut nos diximus : Ligna campi, et præcipue cedri Libani, quas Dominus plantavit, id est, sponte nasci voluit absque hominum industria. « Illic passeres nidificabunt, » id est, in his agrestibus arboribus nidos suos ponent aves, ut tutiores sint ab aucupibus. Nam apud Hebræos nomine passerum intelliguntur omnes aviculæ. « Herodii domus dux est eorum, » id est, milvi, aut fulicæ, aut ardeæ, aut ciconiæ nidus præeminet nidulis aliarum volucrum, tum magnitudine, tum altitudine; vox hebræa חסידה *chasidah*, et græca *herodius*, significat *milvum* apud Hieronymum, *fulicam* apud Augustinum, *ciconiam* apud Suidam, *ardeam* apud Plinium; certe magna avis

significatur, quæ nidum majorem et altiorem habeat, quam aves cæteræ. In hebræo habetur, *herodio abietes domus ipsius*, id est, herodius in abiete nidum ponit. Cæterum Septuaginta Interpretes non videntur legisse ברושים, id est *abietes*, sed בראשם, id est, *dux eorum*, sive *in ducem eorum*; sed res non est magni momenti. «Montes excelsi cervis, petra refugium herinaciis,» id est, sicut magnæ arbores præbent refugium volucribus, sic montes cervis, et lapideæ cavernæ herinaciis. In græco habetur *leporibus* pro *herinaceis*, et sic legit S. Augustinus; sed S. Hieronymus in epist. *ad Suniam et Fretellam*, dicit voce hebraica לשפנים significari animal quoddam simile muri et urso, non majus hericio, quod in Palæstina frequens est, et in cavernis petrarum habitat.

Vers. 20. 20. Fecit lunam in tempora : sol cognovit occasum suum.

Vers. 21. 21. Posuisti tenebras, et facta est nox : in ipsa pertransibunt omnes bestiæ sylvæ.

Vers. 22. 22. Catuli leonum rugientes, ut rapiant, et quærant a Deo escam sibi.

Vers. 23. 23. Ortus est sol, et congregati sunt, et in cubilibus suis collocabuntur.

Vers. 24. 24. Exibit homo ad opus suum, et ad operationem suam usque ad vesperum.

Sexto, considerat et laudat Propheta divinam Providentiam, quæ divisit tempora operibus hominum et ferarum. Siquidem feris attribuit noctem, ut quærant sibi prædam in cibum; hominibus attribuit diem, ut operando victum sibi parent. «Fecit, inquit, lunam in tempora, sol cognovit occasum suum,» id est, Dominus Deus ad usum hominum et animantium cæterorum fecit lunam in tempore, id est, ut tempore opportuno luceret, per noctem videlicet; nam vox hebraica מועדים, et græca καιρούς, non significat quælibet tempora, sed tempora opportuna, et apta ad opera facienda. «Sol cognovit occasum suum,» id est, sol quoque non semper est super terram, sed novit suo tempore occumbere, ut det locum nocti, quemadmodum divina Providentia disposuit. «Posuisti tenebras, et facta est nox, in ipsa pertransibunt omnes bestiæ sylvæ,» id est, ex hac vicissitudine solis et lunæ, tu Domine fecisti, ut suo tempore occumbente sole existerent tenebræ, et sic fieret nox; et ipsam dedisti sylvestribus animantibus, ut per sylvas discurrerent, et potissimum «catuli leonum rugientes præ fame» in rapinam incumbant, et hoc modo «quærant a Deo escam sibi,» id est, quærant sibi cibum eo modo, quem divina Providentia statuit. «Ortus est sol, et congregati sunt, et in cubilibus suis collocabuntur,» id est, divina Providentia facit ut oriente sole feræ sylvestres, per noctem dispersæ ad prædam, congregentur in speluncis suis, et in suis quasi cubilibus collocentur. «Exibit homo ad opus suum, et ad operationem suam usque ad vesperam,» id est, exorto sole, et feras in antra sua cogente, surget homo, et in agrum exibit ad opus suum, ad agriculturam videlicet, «et ad operationem suam,» id est, ad laborem suum, sive, ut habetur in hebræo, *servitutem suam, usque ad vesperam.* Hinc admonemur bestiis quæ ratione et manibus carent, datum esse a Deo, ut per insidias nocturnas ex raptu vivant : hominibus vero, qui ratione et manibus ornati sunt, prohibitas esse rapinas et insidias, cum possint ex justo labore manuum suarum terram exercendo, vel mercaturam faciendo vivere. Proinde fures et latrones, et quicumque insidiando, decipiendo, mentiendo, rapiendo vitam ducunt, ordinem divinæ Providentiæ, quantum in se est, perturbant, et de illis recte dici potest : «Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis,» *Psalm.* XLVIII.

25. Quam magnificata sunt opera tua, Domine! omnia in sapientia fecisti : impleta est terra possessione tua. Vers 25.

Hæc est exclamatio ex admiratione operum Dei circa terram, et quasi conclusio sex considerationum præcedentium : miratur autem Propheta excellentiam, rationem et numerum operum Dei. De excellentia dicit : «Quam magnificata sunt opera tua, Domine!» id est, quam sunt eximia, præstantia, et laude ac prædicatione digna! Ex hebræo S. Hieronymus vertit, *quam multiplicata sunt!* sed vox hebraica רבו utrumque significat, *multiplicata sunt*, et etiam *magna*, sive *magnificata sunt*, quasi *multæ* scientiæ : quomodo nomen *rabbi* significat magistrum quasi *multæ* scientiæ, sive *magnum* in scientia. Recte autem Septuaginta Interpretes, quos latinus secutus est, verterunt, *magnificata sunt*, non *multiplicata sunt*, quoniam de multitudine agitur in fine versiculi. De ratione dicit : «Omnia in sapientia fecisti,» id est, nihil in operibus Dei factum est temere, aut casu, sed omnia facta sunt cum maxima ratione et judicio, nihil deest, nihil abundat, nihil denique est, cujus non sit ratio in sapientia Dei. Demonstravit hoc Galenus in libro *De Partibus*, ubi stupore maximo admiratur artificium auctoris naturæ in fabricatione manus, et aliorum membrorum corporis humani. De numero dicit : «Impleta est terra possessione tua,» id est, hæc opera, tam eximia, et tam sapienti artificio condita, non pauca sunt, sed fere innumerabilia, ita ut terram universam repleverint; vocat autem Propheta res creatas, quibus plena est terra, «possessionem Dei,» quoniam Deus est Dominus omnium rerum, et ideo Dominus, quia omnia fecit; hanc vim habet vox hebraica קנינך : derivatur enim a verbo קנה, quod significat *possidere* ex productione, ut *Gen.* IV : «Possedi hominem per Deum,» id est, genui filium, et sic possedi illum. Impleta est ergo terra possessione Dei, quia plena est re-

Rabbi quid significet?

Artificium auctoris naturæ plane mirabile teste Galeno.

bus, quas Deus possidet, et possidet, quia fecit.

Vers. 26. 26. HOC MARE MAGNUM ET SPATIOSUM MANIBUS : ILLIC REPTILIA, QUORUM NON EST NUMERUS.

Vers. 27. 27. ANIMALIA PUSILLA CUM MAGNIS, ILLIC NAVES PERTRANSIBUNT.

Vers. 28. 28. DRACO ISTE, QUEM FORMASTI AD ILLUDENDUM EI : OMNIA A TE EXSPECTANT, UT DES ILLIS ESCAM IN TEMPORE.

Laudavit Propheta Dei sapientiam ex operibus ejus in cœlo, in aere et in terra : nunc tandem descendit ad mare, et decantat sapientiam Dei ex amplitudine maris, ex multitudine et varietate piscium, ex utilitate quam adfert navigatio, et ex inusitata magnitudine ceti, qui in eo degit; et concludit omnia illa animalia, quin etiam omnia omnino animalia, quamvis innumerabilia, a Deo nutriri et conservari. « Hoc mare magnum et spatiosum manibus, » id est, spectandum præterea se offert in operibus mirabilibus Dei, « hoc mare, » quod est magnum profunditate, et extensum latitudine : illud enim, « spatiosum manibus, » metaphoricum est, et metaphora sumpta est a similitudine hominis, cujus latitudo sumitur ab extensione brachiorum, et distantia unius manus ab altera; quemadmodum longitudo sumitur a distantia verticis ad plantam pedis. Declaraverunt hanc metaphoram Septuaginta Interpretes, qui verterunt, εὐρύχωρος, id est, amplas habens regiones : dicitur igitur mare « spatiosum manibus, » quia est latissimum, et maximum spatium intercedit inter ejus extremas regiones. Quod alii volunt, per manus maris intelligi sinus angustiores, qui multi inveniuntur in medio terræ, ut mare Ligusticum, mare Adriaticum, mare Rubrum, mare Ponticum, et alia, quæ sunt veluti brachia, vel manus maris Oceani, non improbo, sed verius existimo, quod supra dixi : hæc enim est ratio cur in textu græco desit vox *manibus*, quæ expresse habetur in hebraico; omiserunt enim illam vocem Septuaginta Interpretes, quia intellexerunt per eam non significari aliud, nisi magnam extensionem. « Illic reptilia, quorum non est numerus : » hoc est alterum Dei opus valde mirabile.quod in mari, ubi nullus homo dat operam conservandis piscibus, sed potius dat operam capiendis, inveniatur et perpetuo conservetur tanta multitudo piscium, ut a nullo hominum numerari possint. Hanc fecunditatem significavit benedictio illa Conditoris, de qua dicitur *Gen.* I : « Benedixit illis Deus, et ait : Crescite, et multiplicamini, et replete aquas maris. » Nec solum vivit in mari infinita multitudo, sed etiam prope infinita varietas piscium, quod significatur in verbis sequentibus : « Animalia pusilla cum magnis. » Addit tertio Propheta : « Illic naves pertransibunt; » est enim admirandum opus Dei, quod per elementum liquidum deferantur naves onustæ gravissimis rebus, et inde afferantur humano generi maxima commoda, dum summa celeritate transmutantur merces; tributur autem Deo adinventio navium, tum quia ipse primus docuit Noe ædificationem arcæ, tum quia ipse dedit aquis eam naturam, ut naves ferre possint, et homini ingenium quo naves apte componeret. Adjungit quarto : « Draco iste, quem formasti ad illudendum ei, » quasi dicat : Non solum naves, quantumvis magnæ et onustæ, per liquidum elementum maris transibunt; sed etiam « draco, » id est, piscis quidam major et gravior omni navi, non solum pertransibit per aquas maris, sed etiam in illis ludet, huc atque illuc se circumvolvens. Hunc piscem, quem græcus et latinus interpres vocat *draconem*, hebraica lectio vocat *leviathan*; esse autem *leviathan* piscem maximum et horrendum valde, scribit Job cap. XL, et inde hoc nomen tribuit diabolo Isaias cap. XXVII, vocans eum « leviathan serpentem tortuosum. » Significantur igitur hoc nomine cete grandia, sive balænæ, quæ magnitudinem tam immoderatam habent, ut Olaus magnus scribat balænam quamdam, insulam fuisse creditam. Illud autem, *ad illudendum ei*, variis modis exponitur tum a Rabbinis, tum a Nostris : sed simplicissima expositio videtur, ut sensus sit, ad ludendum in eo, id est, in mari; nam in hebræo sic habetur ad verbum : *Leviathan, quem formasti ad ludendum in eo;* et sic exponunt Theodoretus et Euthymius verba græca ἐμπαίζειν αὐτῷ, et notat Theodoretus mare apud Græcos esse generis feminini, tamen Interpretem vertisse αὐτῷ, quia sic invenit in hebræo, ubi tam nomen maris, quam pronomen ibi positum, est generis masculini. Adde quod expositio eorum, qui volunt sensum esse : Leviathan formatum esse a Deo, ut illudatur ei ab hominibus, dum eum capiunt, et inter se dividunt, videtur repugnare Scripturæ in lib. *Job.* XL, ubi Deus ipse describit magnitudinem Leviathan : et ostendit difficillimum esse illum capere, aut ex aquis extrahere : et formatum potius esse, ut potentia Dei per eum agnoscatur, quam ut ei illudatur ab homine. Addit postremo Propheta ista omnia animalia, quæ vivunt in mari, non solum a Deo condita fuisse, sed etiam a Deo nutriri. « Omnia, inquit, a te exspectant, ut des illis escam in tempore : » Deus enim tempore congruo, admirabili ratione et modo, cibum procurat : unde animalia ista vivant.

Multitudo piscium.

29. DANTE TE ILLIS, COLLIGENT; APERIENTE TE MANUM TUAM, OMNIA IMPLEBUNTUR BONITATE. Vers. 29.

30. AVERTENTE AUTEM TE FACIEM, TURBABUNTUR : AUFERES SPIRITUM EORUM, ET DEFICIENT, ET IN PULVEREM SUUM REVERTENTUR. Vers. 30.

Declarat Propheta paulo fusius, vitam omnium animalium ita pendere a Deo, ut si Deus aperiat manus, et cibos distribuat, omnia vivant; si Deus avertat faciem et alimenta dare renuat, omnia

intereant; quamvis proprie loquatur de aquatilibus, tamen ad omnia omnino animalia hæc verba pertinent, cum sit eadem omnium ratio. « Dante te illis, colligent, » id est, si tu cooperando cum secundis causis, vel potius movendo secundas causas, illasque in omnibus adjuvando, dederis animalibus cibum ipsis congruentem, « colligent, » et inde vivent. « Aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. » Idipsum repetit aliis verbis, quæ plane demonstrant omnium bonorum auctorem esse Deum, sine quo nihil valerent terræ fecunditas et humana industria. Illud, *replebuntur bonitate*, significat, *replebuntur bono*, sive *bonis*, ut aperte est in hebræo. Itaque bonitas hoc loco non significat probitatem, sed substantiam, unde homines et animalia cætera sustentantur. Vox græca χρηστότης ambigua est; nam et *utilitatem* et *benignitatem* significat : hoc autem loco ad priorem significationem referenda est, si cum voce hebraica convenire debeat. « Avertente autem te faciem turbabuntur. » Contra vero, inquit, si tu avertas faciem, et quasi iratus desinas ea respicere favore tuo, et subtrahas auxilium, continuo turbabuntur et quasi languebunt, « et mox deficient : auferes enim spiritum tuum, » id est, spiritum vitalem, quem eis dedisti; et illa « in pulverem suum revertentur, » id est, redibunt in pulverem aridum et inanimem, ut antea erant.

Deus omnium bonorum est auctor.

Vers. 31. 31. Emittes spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ.

Ostendit potentiam Domini inde etiam valde laudandam et prædicandam esse, quod potest etiam restituere spiritum vitæ iis rebus, quibus abstulerat, et quamvis possit Deus restituere spiritum in individuo, ut vere restituet hominibus in resurrectione mortuorum, tamen hoc loco loquitur Propheta ad litteram de restitutione in specie. Deus enim aufert spiritum vitalem ab animantibus, cum ea variis modis interire sinit : et rursum emittit spiritum vitalem in animantia per novam generationem; et sic renovat faciem terræ, cum terra iterum repletur animalibus omnium generum. Vox illa, *et creabuntur*, non est accipienda proprie pro eductione ex nihilo, sed pro formatione, sive productione in genere. Quamvis autem hæc sit expositio litteralis, non repugnat tamen veritati, ut hic versiculus exponatur mystice, vel pro resurrectione corporum humanorum, vel pro inspiratione Spiritus Sancti, ut qui mortui fuerant peccato, vivere tandem incipiant Deo per gratiam.

Vers 32. 32. Sit gloria Domini in sæculum : lætabitur Dominus in operibus suis.

Explicatis admirandis operibus Dei in cœlo, in aere, in terra et in mari, concludit Psalmum oratione, ac primum petit ut « sanctificetur nomen Domini, » quæ est etiam prima petitio in oratione Dominica. « Sit, inquit, gloria Domini in sæculum, » id est, semper laudetur Dominus, non solum voce, sed etiam vita et moribus servorum suorum. « Lætabitur Dominus in operibus suis, » id est, et inde fiet ut Deus semper lætetur in operibus suis, et non habeat occasionem dolendi et pœnitendi quod fecerit ea; dicitur enim *Gen.* VI : « Videns Deus malitiam hominum, tactus dolore cordis intrinsecus : Delebo, inquit, hominem quem creavi, a facie terræ, ab homine usque ad animalia, a reptili usque ad volucres cœli : pœnitet enim me fecisse eos. » Et quidem in Deum neque dolor, neque pœnitentia, neque nova lætitia cadere potest : sed hæc dicuntur more humano ad significandum, Deum in pœnam peccatorum destruere opera sua, quod faciunt ii quos pœnitet ea fecisse; et contra, fovere et augere opera sua in præmium justorum, quod faciunt ii qui ea se fecisse lætantur.

Deus quomodo pœniteat et lætetur de operibus suis?

33. Qui respicit terram, et facit eam tremere; qui tangit montes, et fumigant. Vers. 33.

Quia dixerat res creatas esse opera Domini, id breviter probat ex eo quod tanta est potentia Dei in res creatas, ut solo aspectu minaci terram concutiat, et solo contactu montes ardere faciat. Alludit David ad caput XIX *Exod.*, ubi describitur mons Sinai terribilis et fumigans, descendente Domino.

34. Cantabo Domino in vita mea, psallam Deo meo quandiu sum. Vers. 34.

35. Jucundum sit ei eloquium meum; ego vero delectabor in Domino. Vers. 35.

Hæc est altera petitio, ut placeat Deo laus ejus. « Ego, » inquit, quemadmodum opto ut ab omnibus Deus laudetur, sic ipse « cantabo Domino dum vixero, » et non sola voce, sed etiam Psalterii sonitu celebrabo laudes ejus. Hoc autem oro et peto, « ut jucundum sit ei eloquium meum, » id est, hymnus quem in ejus laudem assidue decanto, gratus sit majestati ejus, et ego quoque delectabor in amore Dei, et deliciæ meæ erunt meditatio assidua bonitatis ejus.

36. Deficiant peccatores a terra, et iniqui, ita ut non sint. Benedic, anima mea, Domino. Vers. 36.

Hæc est ultima petitio, ut peccatores, qui Deum laudare nesciunt, deficiant de terra, ita ut vel conversi ad Dominum non sint amplius peccatores, vel si converti noluerint, dejiciantur infra terram, et ultra non compareant.

PSALMUS CV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Alleluia.*

1. Confitemini Domino, et invocate nomen ejus; annuntiate inter gentes opera ejus.

2. Cantate ei, et psallite ei; narrate omnia mirabilia ejus.

3. Laudamini in nomine sancto ejus; lætetur cor quærentium Dominum.

4. Quærite Dominum, et confirmamini; quærite faciem ejus semper.

5. Mementote mirabilium ejus, quæ fecit; prodigia ejus, et judicia oris ejus.

6. Semen Abraham, servi ejus: et filii Jacob, electi ejus.

7. Ipse Dominus Deus noster : in universa terra judicia ejus.

8. Memor fuit in sæculum testamenti sui, verbi quod mandavit in mille generationes :

9. Quod disposuit ad Abraham, et juramenti sui ad Isaac.

10. Et statuit illud Jacob in præceptum, et Israel in testamentum æternum;

11. Dicens: Tibi dabo terram Chanaan, funiculum hæreditatis vestræ.

12. Cum essent numero brevi, paucissimi et incolæ ejus.

13. Et pertransierunt de gente in gentem, et de regno ad populum alterum.

14. Non reliquit hominem nocere eis, et corripuit pro eis reges.

15. Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis nolite malignari.

16. Et vocavit famem super terram, et omne firmamentum panis contrivit.

17. Misit ante eos virum; in servum venumdatus est Joseph.

18. Humiliaverunt in compedibus pedes ejus; ferrum pertransiit animam ejus, 19. donec veniret verbum ejus.

Eloquium Domini inflammavit eum :

20. Misit rex, et solvit eum; princeps populorum, et dimisit eum.

V. s. H.

Confitemini Domino, invocate nomen ejus : notas facite populis cogitationes [*h. adinventiones*] ejus.

Cantate ei, et psallite illi : loquimini in universis mirabilibus ejus.

Exsultate [*h. laudamini*] in nomine sancto ejus : lætetur cor quærentium Dominum.

Quærite Dominum et virtutem ejus : quærite faciem ejus jugiter.

Recordamini mirabilium ejus quæ fecit : signorum [*h. prodigiorum*] et judiciorum oris ejus.

Semen Abraham servi ejus : filii Jacob electi ejus.

Ipse Dominus Deus noster : in universa terra judicia ejus.

Recordatus est in æternum [*h. sæculum*] pacti sui : verbi, quod præcepit [*h. verbum præcepit*] in mille generationes,

Quod pepigit cum Abraham, et juramenti sui cum Isaac.

Et firmavit [*h. statuit*] illud Jacob in lege [*h. in præceptum*] : Israel in pactum sempiternum,

Dicens, tibi dabo terram Chanaan : funiculum hæreditatis vestræ.

Cum essent viri pauci, modici et advenæ in ea.

Et transierunt [*h. ambulaverunt*] de gente in gentem, et de regno ad populum alterum.

Non dimisit hominem, ut noceret [*h. calumniaretur*] eis, et corripuit pro eis reges.

Nolite tangere christos meos, et prophetas meos nolite affligere.

Et vocavit famem super terram : omnem virgam [*h. baculum*] panis contrivit.

Misit ante faciem eorum virum : in servum venumdatus est Joseph.

Afflixerunt in compede pedes ejus : in ferrum venit anima ejus.

Usque ad tempus donec veniret sermo ejus : eloquium Domini probavit eum.

Misit rex [*h. regem*], et solvit eum, princeps [*h. dominatorem*] populorum, et dimisit [*h. solvit*] illum.

21. Constituit eum dominum domus suæ, et principem omnis possessionis suæ :

Posuit eum dominum [*h. dominatorem*] domus suæ, et principem [*h. dominatorem*] in omni possessione sua.

22. Ut erudiret principes ejus sicut semetipsum, et senes ejus prudentiam doceret.

Ut erudiret [*h. castigaret*] principes ejus secundum voluntatem suam, et senes ejus sapientiam doceret.

23. Et intravit Israel in Ægyptum, et Jacob accola fuit in terra Cham.

Et ingressus est Israel [al. add. *in*] Ægyptum, et Jacob advena fuit in terra Cham.

24. Et auxit populum suum vehementer, et firmavit eum super inimicos ejus.

Et crescere fecit populum suum nimis, et roboravit eum super hostes ejus.

25. Convertit cor eorum ut odirent populum ejus, et dolum facerent in servos ejus.

Convertit cor eorum, ut odio haberent populum ejus, ut dolose agerent contra servos illius.

26. Misit Moysen servum suum; Aaron, quem elegit ipsum.

Misit Mosen servum suum : [al. add. *et*] Aaron, quem elegit sibi.

27. Posuit in eis verba signorum suorum, et prodigiorum in terra Cham.

Posuit in eis verba signorum suorum, et portentorum in terra Cham :

28. Misit tenebras, et obscuravit; et non exacerbavit sermones suos.

Misit tenebras, et contenebravit; et non fuerunt increduli verbis ejus.

29. Convertit aquas eorum in sanguinem, et occidit pisces eorum.

Commutavit aquas eorum in sanguinem, et occidit pisces eorum.

30. Edidit terra eorum ranas, in penetralibus regum ipsorum.

Ebullivit terra eorum ranas : in cubilibus [al. *cubiculis*] regum eorum.

31. Dixit, et venit cœnomyia, et ciniphes in omnibus finibus eorum.

Dixit, et venit musca omnimoda : ciniphes [*h. pediculi*] in universis terminis eorum.

32. Posuit pluvias eorum grandinem; ignem comburentem in terra ipsorum.

Dedit pluvias eorum grandinem : ignem flammantem in terra eorum.

33. Et percussit vineas eorum, et ficulneas eorum, et contrivit lignum finium eorum.

Et percussit vineam eorum, et ficum eorum, et confregit lignum finium eorum.

34. Dixit, et venit locusta, et bruchus, cujus non erat numerus :

Dixit, et venit locusta, et bruchus, cujus non erat numerus.

35. Et comedit omne fœnum in terra eorum, et comedit omnem fructum terræ eorum.

Et comedit omne fœnum terræ eorum, et devoravit fructum terræ eorum.

36. Et percussit omne primogenitum in terra eorum, primitias omnis laboris eorum.

Et percussit omne primogenitum in terra eorum : primitias universi partus [*h. doloris*] eorum.

37. Et eduxit eos cum argento et auro, et non erat in tribubus eorum infirmus.

Et eduxit eos cum argento et auro, et non erat in tribubus eorum infirmus.

38. Lætata est Ægyptus in profectione eorum, quia incubuit timor eorum super eos.

Lætata est Ægyptus cum egrederentur, quoniam irruerat terror eorum super eos.

39. Expandit nubem in protectionem eorum, et ignem, ut luceret eis per noctem.

Expandit nubem in tentorium, et ignem ut luceret nocte.

40. Petierunt, et venit coturnix, et pane cœli saturavit eos.

Petierunt, et adduxit ortygometram [*h. coturnicem*], et pane cœlesti saturavit eos.

41. Dirupit petram, et fluxerunt aquæ, abierunt in sicco flumina.

Aperuit petram et fluxerunt aquæ : cucurrerunt in aridis flumina.

42. Quoniam memor fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum.

Quia recordatus est verbi sancti sui : cum Abraham servo suo.

43. Et eduxit populum suum in exultatione, et electos suos in lætitia.

Et eduxit populum suum in lætitia [*h. cum gaudio*] : in laude electos suos.

44. Et dedit illis regiones gentium, et labores populorum possederunt :

Et dedit eis terras [al. *terram*] gentium, et laborem [al. *labores*] tribuum [*h. plebium*] possederunt ·

45. Ut custodiant justificationes ejus, et legem ejus requirant.

Ut custodirent cæremonias ejus, et leges ejus servarent. Alleluia.

Argumentum. — Celebrantur beneficia a Jova in Israelitas collata inde ab Abrahami ætate usque ad terræ Cananææ occupationem. Primi 15 versus leguntur etiam in carmine, quod continetur I *Chron.* XVI. Vers. 1-6 efficiunt procemium. Carmen ipsum in strophas dividi nequit.

1. Laudate Jovam, invocate nomen ejus,
nota facite inter populos facinora ejus.
2. Voce canite ei, fidibus canite ei,
meditamini de omnibus mirabilibus ejus.
3. Gloriamini nomine ejus sancto,
lætetur cor quærentium Jovam.
4. Scrutamini (vel *interrogate*) Jovam et potentiam ejus,
quærite faciem ejus continuo.
5. Memores estote mirabilium ejus, quæ fecit,
signorum ejus et judiciorum oris ejus,
6. *Vos*, semen Abrahami, servi ejus;
filii Jacobi, electi ejus.

7. Is *est* Jova Deus noster,
per universam terram judicia (imperium) ejus.
8. Memor est in æternum fœderis sui,
verbi, *quod* mandavit in mille ætates;
9. Quod pepigit cum Abrahamo,
et jurisjurandi sui Jacobo *præstiti;*
10. Et *quod* constituit Jacobo in statutum,
Israeli in fœdus perpetuum.
11. Dicens : « Tibi dabo terram Cananæam
funem (partem) peculii vestri; »
12. Quum essent homines numeri (faciles numeratu),
tanquam pauci (vel *parum aliquid*) et peregrini in ea.
13. Et migrarunt de gente ad gentem,
de *uno* regno ad populum alium.
14. Non concessit cuiquam opprimere eos,
et castigavit eorum causa reges.
15. « Ne tangatis unctos meos,
et vatibus meis ne faciatis male. »
16. Et vocavit famem super terram (Cananæam),
omnem baculum panis fregit.
17. Misit ante eos virum,
in servum venditus est Josephus.
18. Afflixerunt *Ægyptii* compede pedes ejus,
in ferrum intravit anima ejus (ipse),
19. Donec venit (impletum fuit) verbum (somniorum interpretatio) ejus,
donec eloquium Jovæ (somniorum interpr.) probavit illum.
20. Misit, rex, et solvit eum,
dominator populorum, et vinculis expedivit eum.

21. Constituit eum dominum super domum suam,
et dominatorem in omnem possessionem suam;
22. Ut vinciret principes ejus pro suo lubitu,
et seniores ejus doceret sapientiam.
23. Et venit Israel in Ægyptum,
et Jacob hospes commoratus est in terra Chami.
24. Et fecundum reddidit *Deus* populum suum valde,
et robustum fecit eum præ hostibus ejus.
25. Et mutavit cor eorum, ut odio haberent populum suum,
ut dolosos se gererent in servos suos.
26. Misit Mosen, servum suum,
Aaronem, quem elegerat.
27. Posuerunt (ediderunt) inter eos (Ægyptios) mirabilia ejus,
et signa (prodigia) in terra Chami.
28. Misit tenebras, et caliginem fecit,
nec repugnarunt verbis ejus *Ægyptii.*
29. Mutavit aquas eorum in sanguinem,
et occidit pisces eorum.
30. Scatuit terra eorum ranis,
in *ipsis* conclavibus regum eorum.
31. Dixit, et venit musca,
culices in omnes fines eorum.
32. Fecit imbres eorum grandinem,
ignem flammarum in terra eorum.
33. Et percussit vitem eorum et ficum eorum,
et confregit arbores finium (regionis) eorum.
34. Dixit, et venit locusta,
et bruchus carens numero.
35. Et absumpsit omnem herbam in terra eorum,
et absumpsit fructum agri eorum.
36. Et percussit omne primogenitum in terra eorum,
primitias omnis roboris (primogenitos) eorum.
37. Et eduxit eos (Israelitas) cum argento et auro,
neque erat in tribubus ejus (Israelis) labens.
38. Lætata est Ægyptus exitu eorum,
nam ceciderat pavor eorum super eos (Ægyptios).
39. Expandit nubem in tegumentum (veli instar),
et ignem ad illustrandam noctem.
40. Postulavit *Israel*, et adduxit *Deus* coturnices,
et pane cœli satiavit eos.
41. Aperuit petram et fluxerunt aquæ,
manarunt per loca arida *velut* fluvius.
42. Nam memor fuit verbi sui sancti.
cum Abrahamo, servo suo.
43. Atque *ita* eduxit populum suum inter gaudia,
inter jubila electos suos.
44. Et dedit iis terras gentium,

et laborem populorum (Cananæorum) occuparunt :
45. Ideo, ut observarent statuta sua,
Et leges suas tenerent.

Laudate Jovam.

NOTÆ.

Vers. 4. *Potentiam*, potens ejus auxilium; sensus : Meditationes de Jovæ potentia ad juvandum semper parata in templo instituite. Ita Maurer. Alii vero per *potentiam* intelligunt *arcam*, præsentiæ potentissimæ Jovanæ symbolum, quæ ipsa hoc nomine alias significatur, ut sensus sit : Convenite ad locum cultui ejus sacratum. — Vers. 6. *Servi*, in genitiv. casu, *electi* vero in nominat. plur. — Vers. 7. Maurer, *is, Jova, Deus noster* est. — Vers. 13. Alluditur ad vitam pastoritiam et peregrinationes Patriarcharum.— Vers. 15. Sacerdotes et prophetæ patriarchæ vocantur, quia Dei fuerunt *internuntii*.— Vers. 22. *Vinciret*, puta auctoritate et legibus, plena in eos uteretur potestate.— Vers. 28. *Ægyptii*, qui, quotiescumque plagam immiserat Deus, ad dimittendos Israelitas fuerunt parati, simul atque vero plaga desierat, detrectarunt populum dimittere. — Vers. 32. Loco imbrium grandinem misit cum fulminibus.— Vers. 37. *Labens*, infirmus, qui sequi agmen non posset. — Vers. 41. Alius, *manarunt..... flumina*.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CIV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Titulus hujus Psalmi est, *Alleluia*. Quamvis non habeatur apud Hebræos *alleluia* in principio Psalmi, habetur tamen in fine Psalmi superioris : sed Septuaginta Interpretes posuerunt *alleluia* in principio hujus Psalmi, non in fine superioris, et idem fecerunt in *Psalm.* CVI, CXIII, CXIV, CXVI, CXVII, CXXXV et CXLVI ; semper enim posuerunt in titulo *alleluia*, cum in hebræo habeatur in fine Psalmi superioris; credibile autem est Septuaginta Interpretes ita invenisse in suis codicibus hebraicis. Certe S. Augustinus monet in Præfatione Psalmi sequentis, celeberrimam Ecclesiæ consuetudinem habere, ut *alleluia* ponatur in titulo Psalmorum potius, quam in fine. Rectissime autem convenit *alleluia* in titulo hujus Psalmi, et duorum sequentium : quoniam *alleluia* significat, *laudate Dominum*, et in his Psalmis narrantur beneficia præstita populo Dei, ob quæ omni laude dignus est. Habentur primi quindecim versiculi hujus Psalmi in lib. I *Paralip.* cap. XVI ; deinde subnectuntur eo loco duodecim versiculi ex *Psalm.* XCV, et rursum tres alii versiculi adduntur in fine ex *Psalm.* CV. Hinc autem post quindecim versiculos, qui habentur in lib. *Paralip.*, subjiciuntur alii viginti octo versiculi.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers 1. 1. CONFITEMINI DOMINO, ET INVOCATE NOMEN EJUS : ANNUNTIATE INTER GENTES OPERA EJUS.

Verus amator cupit dilectum laudari ab omnibus.

Invitat Propheta spiritu fervens populum Dei ad laudandum et invocandum Deum, et ad annuntianda cæteris gentibus mirabilia opera ejus, ut per hoc multiplicetur laus et invocatio Dei : non enim contentus est verus amator, si solus ipse cognoscat, et laudet dilectum; sed cupit a multis, vel ab omnibus omnino cognosci et laudari. Ait igitur : « Confitemini » confessionem laudis, vos populi Dei, et invocate nomen ejus, ut recte laudare possitis : neque enim sine auxilio gratiæ ejus id præstare sufficitis. « Annuntiate inter gentes, » id est, spargite inter alias gentes sermonem « de mirabilibus operibus Dei, » ut illæ quoque ex operibus incipiant cognoscere, laudare et invocare factorem.

2. CANTATE EI, ET PSALLITE EI : NARRATE OMNIA MIRABILIA EJUS. Vers. 2.

Explicat quod supra dixit : « Confitemini, » dicens : « Cantate et psallite, » id est, confitemini laudes Dei cantando vocibus, et psallendo instrumentis musicis, sive laudando verbo et opere, benedicendo et bene vivendo ; explicat quoque quod supra dixit : « Annuntiate inter gentes opera ejus, » dicens : « Narrate omnia mirabilia ejus, » id est, annuntiate gentibus opera Dei, quæ sunt omnia valde admirabilia et laude dignissima.

3. LAUDAMINI IN NOMINE SANCTO EJUS : LÆTETUR COR QUÆRENTIUM DOMINUM. Vers. 3.

Invitavit ad laudem et cantum exteriorem : nunc invitat ad lætitiam et exultationem interiorem, ac primum dicit : « Laudamini in nomine sancto ejus, »

ejus, » id est, gloriamini in corde vestro, quod Deum noveritis auctorem omnis boni. Vox hebræa ad verbum reddi potest, *laudate vos ipsos;* sed quia sequitur, in nomine sancto ejus, sensus est, *laudate vos ipsos*, et bene fortunatos vos dicite ; sive, quod est idem, gloriamini non in vobis, non ex virtute vestra, sed ob nomen sanctum Dei vobis manifestatum, juxta illud Apostoli II *Cor.* XI : « Qui gloriatur, in Domino glorietur. » Potest etiam vox illa accipi pro lætitia et exultatione, ut idem sit *laudamini*, quod *lætamini*; sic enim vertit S. Hieronymus, *exultate in nomine sancto ejus.* Per nomen Dei significatur notitia Dei, sive etiam ipse Deus. « Lætetur cor quærentium Dominum, » id est, cum lætitia et exultatione, non cum tædio et mœrore quærite Dominum, quia tantum bonum est Dominus, ut melius sit illum quærere, quam cætera omnia possidere ; vel « lætetur cor quærentium Dominum, » id est, lætabitur valde cor quærentium Dominum, quia desinet anxie quærere quæ sunt mundi, et per hoc liberabitur a mordacibus curis et sollicitudinibus multis : deponet quinque juga boum, « et tollet jugum suave, et onus leve, et inveniet requiem animæ suæ, » ut legitur *Matth.* XI.

Vers. 4. 4. QUÆRITE DOMINUM, ET CONFIRMAMINI : QUÆRITE FACIEM EJUS SEMPER.

Id ipsum urget, ut serio et assidue quæratur Deus : illud enim, *confirmamini*, significat proprie, *roboramini*, id est, non defatigemini in quærendo Domino, sed confirmate vires animi, et infatigabiliter quærite. S. Hieronymus vertit, *quærite Dominum et virtutem ejus;* quia legit *hhuzzo*, quod significat *robur*, sive *virtutem ejus;* sed Septuaginta Interpretes, quos latinus Interpres secutus est, legerunt *hhozzu*, cum iisdem litteris, mutatis tantum punctis; et ideo recte verterunt, *confirmamini*, sive *roboramini*. Quod sequitur, « quærite faciem ejus semper, » duobus modis exponi potest. Si respiciamus ad homines Testamenti veteris, sensus erit : Quærite præsentiam Domini per gratiam et favorem, id est, procurate, ut Deus vos placido vultu semper aspiciat, benefaciat vobis de cœlo, non avertat faciem a vobis, neque vos iratus despiciat et affligat. Sed si ad homines testamenti novi referantur hæc verba, ut præcipue referri debent, sensus erit : « Quærite faciem ejus semper, » id est, ascendite semper corde, amando et desiderando faciem Domini, donec ad eam videndam aliquando perveniatis ; et quia nemo quærit quod non novit, et quod aliquo modo per notitiam non invenit : recte dicit S. Augustinus eos, qui quærunt faciem Domini, jam invenisse per fidem, et adhuc quærere per spem et desiderium. Ex quo intelligimus, ab illis non quæri faciem Domini, qui fidem vel non habent, vel non exercent; proinde initium quærendi faciem Domini sumendum esse ab exercitatione fidei, cogitando et meditando eminentiam summi boni, sibique firmiter persuadendo ex divinis litteris veram felicitatem, in qua sola quiescere possit desiderium nostrum, non esse nisi in visione infinitæ pulchritudinis Dei; et ad hanc visionem posse hominem pertingere, si quærat, sicut oportet, faciem Dei. Porro quærere, sicut oportet, in duabus rebus positum est, videlicet in removendis impedimentis, et adhibendis mediis : quod Apostolus docuit *ad Titum*, cap. II : « Abnegantes impietatem et sæcularia desideria ; sobrie, juste, et pie vivamus in hoc sæculo, exspectantes beatam spem. » Impedimenta ergo sunt, pravæ cupiditates affectusque rerum terrenarum ; quantum enim minuitur cupiditas, tantum crescit charitas. Itaque qui cupiunt divites fieri, ac ut opes cumulent, non tribuunt necessitatem patienti ; quique serviunt gulæ, aut luxuriæ : ii non ascendunt ad faciem Domini quærendam, sed descendunt, et elongantur ab ea, quia non removent, sed multiplicant impedimenta. Medium ad faciem Domini inveniendam, est vera justitia, sive divinæ legis impletio, dicente Domino *Matth.* V : « Quærite primum regnum Dei, et justitiam ejus ; » illud ut finem, istam ut medium ; et : « Si vis ad vitam ingredi, serva mandata, » *Matth.* XIX. Quare ille quærit faciem Domini semper, qui fidem cogitando et meditando exercet, quique mortificat membra sua, quæ sunt super terram ; et sæcularibus desideriis abnegatis, corde puro, et conscientia bona semper juste vivit, et ad faciem Domini videndam semper anhelat.

Quantum minuitur cupiditas, tantum crescit charitas.

5. MEMENTOTE MIRABILIUM EJUS, QUÆ FECIT : PRODIGIA EJUS, ET JUDICIA ORIS EJUS. Vers. 5.

Docet nunc Propheta materiam laudis Dei, et quasi scalam ad ascendendum ad amorem et desiderium Dei : ad quæ duo nos invitaverat in tribus versiculis præcedentibus. Materia laudis sunt opera Dei mirabilia, quæ nobis indicant omnipotentiam et summam sapientiam, et suavissimam bonitatem Dei : quæ eadem, si, ut par est, pie fideliterque cogitentur, evehunt mentem ad amorem et desiderium Dei. « Mementote, inquit, mirabilium ejus, quæ fecit, » id est, revocate ad memoriam, et recogitate mirabilia opera, quæ a Deo facta fuisse cognovistis. « Prodigia ejus, et judicia oris ejus, » id est, mementote mirabilium quæ fecit, quæ mirabilia sunt prodigia et judicia ejus. Per prodigia intelliguntur miracula, quæ fecit Deus per Mosem, Josue, Samuelem et alios, quæ naturæ viribus fieri nequeunt. Per judicia oris ejus, possunt intelligi horrenda flagella, quibus Deus justo judicio punivit Pharaonem, et alios persecutores populi Dei, ut sint eadem prodigia et judicia, quia prodigia illa facta sunt, ut per ea judicaretur et puniretur superbia, et injustitia Pharaonis ; sic enim exponit Theodoretus. Possunt etiam per « judicia oris ejus, » intelligi sanctissimæ leges, quas Deus populo suo dedit, juxta illud *Psalm.* CXLVII : « Qui annuntiat ver-

bum suum Jacob, justitias et judicia sua Israel, » ut prodigia pertineant ad potentiam Dei manifestandam, judicia ad sapientiam. Sic videtur exponere S. Augustinus, et sic exponunt aliqui recentiores.

Vers. 6. 6. SEMEN ABRAHAM SERVI EJUS, FILII JACOB ELECTI EJUS.

Declarat quibus dixerit : « Mementote mirabilium ejus, » quasi dicat : Vobis loquor, Hebræi, qui estis « semen Abrahæ, et filii Jacob, » id est, qui propagati estis ab Abraham per Jacob, ac per hoc etiam per Isaac, non per Esau, aut Ismaelem. Vos enim estis « servi ejus, et electi ejus, » quia vos elegit Deus in proprios et peculiares servos, quibus legem daret, et quos doceret, quo ritu coli vellet. Recte autem admonet S. Augustinus, hæc non pertinere solum ad filios carnis Abrahæ et Jacob, sed potissimum pertinere ad filios fidei Abrahæ et Jacob ; dicit enim Apostolus, *ad Rom.* IV : « Signum accepit (Abraham) circumcisionis, signaculum justitiæ fidei, quæ est in præputio ; ut sit pater omnium credentium per præputium, ut reputetur et illis ad justitiam ; et sit pater circumcisionis non iis tantum, qui sunt ex circumcisione, sed et iis, qui sectantur vestigia fidei, quæ est in præputio patris Abrahæ ; » et *ad Rom.* IX : « Non omnes, qui ex Israel, ii sunt Israelitæ, neque qui semen sunt Abrahæ, omnes filii; sed in Isaac vocabitur tibi semen, id est, non qui filii carnis, ii filii Dei ; sed qui filii sunt promissionis, æstimantur in semine ; » et *Galat.* III : « Cognoscite, inquit, quia qui ex fide sunt, ii sunt filii Abrahæ ; » et infra : « Providens autem Scriptura, quia ex fide justificat gentes Deus, prænuntiavit Abrahæ. Quia benedicentur in te omnes gentes; igitur qui ex fide sunt, benedicentur cum fideli Abraham ; » et infra : « Si autem vos Christi estis, ergo semen Abrahæ estis, secundum promissionem hæredes. » Quod attinet ad verba, illud, *servi ejus*, in hebræo est genitivus singularis, et sensus est : *Semen Abrahæ servi ejus*, id est, qui Abraham est servus ejus; sed in græco est δοῦλοι, nominativus numeri multitudinis, et refertur ad filios Abrahæ, qui sunt servi Dei ; et hæc est verior lectio : nam quod sequitur, *electi ejus*, tam in græco, quam in hebræo, est multitudinis. Quod igitur nunc est in hebræo, עבדו, quod significat, *servi ejus*, in genitivo singulari, legerunt Septuaginta Interpretes עבדיו *hhabdav*, *servi ejus*, in numero multitudinis.

Vers. 7. 7. IPSE DOMINUS DEUS NOSTER : IN UNIVERSA TERRA JUDICIA EJUS.

Vers. 8. 8. MEMOR FUIT IN SÆCULUM TESTAMENTI SUI : VERBI, QUOD MANDAVIT IN MILLE GENERATIONES.

Incipit narrare mirabilia opera Dei ; ac primo loco ponit, quod Deus universæ terræ imperans, elegerit Abrahamum, et cum eo fœdus æternum percusserit de terra promissionis in perpetuum tradenda semini ejus; quæ promissio in Christo impleta est, cujus regnum nullum habebit finem : terrena enim possessio Palæstinæ non semper apud filios Abrahami permansit. « Ipse, inquit, Dominus Deus noster, in universa terra judicia ejus, » id est, Deus, cujus judicia sunt in omni terra, quique omnem terram, ut summus rex et monarcha judicat : ipse, inquit, Deus tam magnus « memor fuit in sæculum testamenti sui, » id est, memor fuit fœderis sui, ut illud impleret, quod æternum esse voluit. « Verbi sui, » id est, promissionis suæ, « quam mandavit, » id est, jussit et voluit stabilem esse « in mille generationes, » id est, in æternum; ponitur enim numerus millenarius, qui longe excedit numerum omnium generationum, quæ fuerunt ab initio mundi, pro quadam perfecta duratione, quæ non habet finem. Sic S. Augustinus hoc loco, et S. Gregorius lib. IX *Moral.* cap. III; et perspicuum est tum ex præcedentibus et sequentibus, ubi dicitur : « Testamentum in sæculum et æternum; » tum ex eo quod quocumque modo accipiatur generatio, etiamsi solum pro quindecim annis, in qua ætate homo incipit posse generare, quæ est minima duratio, credibile est mundum, a prima conditione usque ad ultimam consummationem, non duraturum mille generationibus, id est, quindecim millibus annorum. Siquidem S. Joannes in I *epist.* cap. II, dicit, « novissimam horam nunc esse, » et tamen nondum effluxerunt sex millia annorum.

9. QUOD DISPOSUIT AD ABRAHAM, ET JURAMENTI SUI AD ISAAC. Vers. 9.

10. ET STATUIT ILLUD JACOB IN PRÆCEPTUM, ET ISRAEL IN TESTAMENTUM ÆTERNUM. Vers. 10.

11. DICENS : TIBI DABO TERRAM CHANAAN, FUNICULUM HÆREDITATIS VESTRÆ. Vers. 11.

12. CUM ESSENT NUMERO BREVI, PAUCISSIMI, ET INCOLÆ EJUS. Vers. 12.

Id ipsum repetit, et declarat pluribus verbis, ad confirmationem veritatis. « Quod disposuit ad Abraham, » id est, memor fuit ejusdem pacti, quod disposuit ad Abraham; et memor fuit ejusdem pacti, quod cum juramento confirmavit Isaac filio Abrahæ : et « statuit illud » pactum, sive promissum juratum ipsi « Jacob in præceptum, » id est in decretum et statutum; « et in testamentum æternum, » hoc est, fœdus in æternum duraturum. Verba autem promissionis in pacto sive decreto divino inclusæ fuerunt. « Tibi dabo terram Chanaan, » quæ dicitur terra promissionis, in qua Chananæi tunc habitabant. « Funiculum hæreditatis vestræ, » id est, quam possidebunt filii tui, tanquam hæreditatem funiculo illis divisam. Pro illo verbo, *in præceptum*, in hebræo habetur, לחק *lechok*, quod proprie *statutum* et *decretum* significat. Porro hæc promissio Dei ad Abraham habetur *Gen.* XVII ; ad Isaac habetur *Gen.* XXVI ; ad Jacob, qui et Israel dicebatur,

habetur *Gen.* XXVIII. Facta est autem hæc promissio Hebræis, « cum essent numero brevi, » id est paucissimi, et cum essent « incolæ, » id est, peregrini, et advenæ in ipsa terra Chanaan. Quo magis admirandum est consilium Dei, et potentia, ac sapientia ejus, et dignatio erga patriarchas : quod elegerit ex toto mundo familiam unam, eamque exiguam, cui promitteret, et postea reipsa traderet regionem amplissimam, in qua multi reges solium suum habebant. Sed multo magis admirandum est, quod pusillum gregem electorum ex universo genere humano idem Deus elegerit, cui daret regnum cœlorum in æternam hæreditatem, cujus regni sempiterni figura erat terra promissionis. Pro verbo *incolæ*, in hebræo est גרים *garim*, quod proprie *peregrinos* et *advenas* significat.

Dignatio Dei erga S. Patriarchas, major erga electos.

Vers. 13. 13. ET PERTRANSIERUNT DE GENTE IN GENTEM, ET DE REGNO AD POPULUM ALTERUM.

Vers. 14. 14. NON RELIQUIT HOMINEM NOCERE EIS, ET CORRIPUIT PRO EIS REGES.

Vers. 15. 15. NOLITE TANGERE CHRISTOS MEOS, ET IN PROPHETIS MEIS NOLITE MALIGNARI.

Hic recenset Propheta alterum beneficium Dei, quod videlicet Patriarchas singulari providentia custodierit atque protexerit. Attingit autem historiam *Gen.* cap. XII et XX, ubi Abraham bis in periculo fuit, propter pulchritudinem uxoris suæ : et cap. XXVI, ubi Isaac simile periculum adiit, et cap. XXXI et XXXII, ubi Jacob parum abfuit quin multa pateretur, primum a Laban, deinde ab Esau. Sed ab omnibus periculis eruit eos providentia Dei. « Et pertransierunt, » Patriarchæ videlicet, Abraham, Isaac, et Jacob cum familia sua, « de gente in gentem, » de una provincia in aliam; « et de regno uno ad populum » regni alterius, ut de regno Palæstinæ ad populum regni Ægypti. « Non reliquit, » id est, non permisit Deus, « hominem ullum nocere eis; » imo etiam « corripuit pro eis reges, » Pharaonem videlicet regem Ægypti, et Abimelech regem Geraræ; dixit enim Deus regibus istis : « Nolite tangere christos meos, » Abraham videlicet, Isaac et Jacob; « et in Prophetis meis nolite malignari, » id est, et in eosdem istos, qui Prophetæ mei sunt, ac per hoc uncti, mihique consecrati, nolite aliquid mali perpetrare, nolite eis nocere, nolite illos vexare. Prophetas fuisse sanctos Patriarchas non dubium est : nam Abraham prævidit captivitatem populi Israelitici in Ægypto, et quamdiu duratura, et quem exitum habitura esset, ut constat ex cap XV *Gen.* Isaac paulo ante mortem prædixit Esau filio suo, quod serviturus esset Jacob fratri suo, et quod aliquando excussurus esset jugum illud servitutis, quæ omnia prædicebantur de posteris eorum, non de personis ipsorum : vide cap XXVII *Gen.;* quæ impleta esse testantur libri *Regum.* Denique Jacob plurima prædixit, quæ eventura erant singulis filiis, ac præsertim Judæ, ex cujus tribu Messiam venturum prophetavit, vide cap. XLIX. *Gen.* Itaque Patriarchæ illi recte prophetæ dicti sunt, et ea de causa dicti sunt Christi, id est uncti, non quod uncti fuerint oleo visibili, quomodo postea sacerdotes, reges, et aliqui prophetæ ungi cœperunt, sed quod spiritali atque interna unctione spiritus delibuti fuerint, de qua unctione dicitur *Isai.* LXI : « Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me. »

S. Patriarchæ fuerunt prophetæ.

16. ET VOCAVIT FAMEM SUPER TERRAM, ET OMNE FIRMAMENTUM PANIS CONTRIVIT. Vers. 16.

17. MISIT ANTE EOS VIRUM, IN SERVUM VENUNDATUS EST JOSEPH. Vers. 17.

18. HUMILIAVERUNT IN COMPEDIBUS PEDES EJUS; FERRUM PERTRANSIIT ANIMAM EJUS, DONEC VENIRET VERBUM EJUS. Vers. 18

19. ELOQUIUM DOMINI INFLAMMAVIT EUM; MISIT REX, ET SOLVIT EUM, PRINCEPS POPULORUM, ET DIMISIT EUM. Vers. 19.

20. CONSTITUIT EUM DOMINUM DOMUS SUÆ, ET PRINCIPEM OMNIS POSSESSIONIS SUÆ. Vers. 20

21. UT ERUDIRET PRINCIPES EJUS SICUT SEMETIPSUM, ET SENES EJUS PRUDENTIAM DOCERET. Vers. 21.

22. ET INTRAVIT ISRAEL IN ÆGYPTUM, ET JACOB ACCOLA FUIT IN TERRA CHAM. Vers. 22.

Hoc est tertium beneficium Dei erga populum suum, in quo est ingens materia laudis propter admirabilem Dei sapientiam, qui ex magnis malis eruere novit maxima bona. Narrat igitur Propheta famem gravissimam, quæ orta est super terram tempore Jacob : cujus occasione idem Jacob transmigravit in Ægyptum, ubi vixit cum tota familia sua tempore illius famis. Historia nota est ex lib. *Gen.* cap. XXXVII et seq. Ait igitur Propheta : « Et vocavit famem super terram, » id est, Deus auctor fuit per providentiam suam, ut gravissima fames ex penuria frumenti opprimeret terram; loquitur autem more poetico, cum ait : « Vocavit famem super terram, » quasi fames esset exercitus aliquis armatus, qui de uno loco ad alium vocari posset; sed hæc metaphora significat omnia Deo servire ad nutum, et quæ videntur nobis fortuita, ex decreto Dei justissimo provenire. Idipsum repetit et declarat addens : « Et omne firmamentum panis contrivit, » id est, fames illa exorta est super terram, quia Deus contrivit firmamentum panis, stabilimentum videlicet victus humani, qui in pane consistit. Fecit enim, ut annis septem, nec arari, nec seri, nec meti posset, ut dicitur in *Gen.* XLV. In hebræo pro *firmamentum panis*, est מטה לחם *matteh lechem*, id est *baculum panis*. Sed Septuaginta Interpretes explicaverunt metaphoram baculi, dicitur enim baculus panis, sustentatio vitæ ex pane. « Misit ante eos virum, » id est, occasione illius famis venturæ præmisit Deus in Ægyptum ante filios Israel, virum magnum, id

Omnia ad nutum Deo serviunt.

est, Josephum, qui liberaret ab ea fame Israelem cum omni familia sua. Historia Genesis testatur, cap. XXXVII, Josephum venditum fuisse a fratribus ex invidia mercatoribus pergentibus in Ægyptum: sed David recte dicit eum missum fuisse a Deo, quia Dei providentia permisit eum vendi, et asportari in Ægyptum, ut per eum mirabili ratione et modo introduceretur Jacob cum filiis in Ægyptum, Explicat autem idem Propheta quomodo Joseph missus fuerit in Ægyptum, subdens : « In servum venumdatus est Joseph, » id est, venditus a fratribus Joseph mercatoribus euntibus in Ægyptum; sic in Ægyptum ipse quoque pervenit. « Humiliaverunt in compedibus pedes ejus, » id est, in Ægypto positus Joseph, et accusatus falsi criminis ab uxore domini sui, conjectus fuit in carcerem, pedes compedibus ferreis alligatus. « Ferrum pertransiit animam ejus, donec veniret verbum ejus, » id est, ferrum compedum dolore afflixit animam Joseph, et quodam modo eam pertransivit per multos dies, donec impleretur vaticinium ejus, quo prædixit pincernæ regis Pharaonis liberationem ex carcere : nam ex adimpletione vaticinii processit liberatio ipsius etiam Joseph, ut patet ex *Genes.* cap XL. Illud, *ferrum pertransiit animam ejus,* in græco legitur, *ferrum pertransiit anima ejus;* in hebræo utroque modo legi potest : nam verbum נפשו significare potest, *animam ejus,* et *anima ejus*; et quamvis sensus idem sit, tamen clarior est oratio : « Ferrum pertransiit animam ejus; » et similis illi *Luc.* II : « Tuam ipsius animam pertransibit gladius, » et sic legerunt S. Hieronymus et Augustinus in *Commentario,* et alii Latini; proinde non recte aliqui recentiores legere maluerunt, « ferrum pertransiit anima ejus, » corrigentes sine causa latinum textum ex græco. Illud, *donec veniret verbum ejus,* S. Hieronymus in *Commentario* refert ad verbum Domini, quo Josephum liberare constituit : sed planior sensus est, si referatur ad verbum ipsius Joseph, qui prædixit liberationem pincernæ Pharaonis, quæ expositio est S. Augustini, et communior. « Eloquium Domini inflammavit eum, » id est, verbum illud Joseph, quo prædicebat futura, non oriebatur ex ejus ingenii sagacitate, sed ex virtute Dei, qui eloquium ignitum, et lucidum, et efficax illi tribuebat. « Eloquium enim Domini, » id est, a Domino immissum et inspiratum, cum esset « quasi facula ardens, » ut dicitur de eloquio Eliæ prophetæ, *Eccli.* XLVIII; et « ut lingua ignea, quæ sedit super Apostolos, » *Act.* II, « inflammavit pectus ejus, » ut libere loqueretur, quæ per spiritum Domini prævidebat. S. Hieronymus ex hebræo vertit, *eloquium Domini probavit eum.* Et quidem vox hebraica significat *probare*; sed Septuaginta Interpretes legerunt שרפתהו per *sin* : quod significat *inflammare*, et hanc existimamus veram esse lectionem, quæ postea incuria librariorum mutata sit. « Misit rex, et solvit eum; princeps populorum, et dimisit eum, » id est, rex Pharao princeps omnium populorum terræ Ægypti, audita sapientia Joseph per pincernam suum, misit qui eum liberaret de carcere, et auctoritate sua solvit eum compedibus, et liberum dimisit. « Constituit eum dominum domus suæ, et principem omnis possessionis suæ, » id est, non solum liberavit eum de carcere, sed constituit eum præpositum domus suæ et totius regni, ut omnia, quasi princeps et dominus, administraret. « Ut erudiret principes ejus sicut semetipsum, et senes ejus prudentiam doceret, » id est, ea de causa præposuit rex Pharao Josephum domui suæ, non solum, ut corporibus alendis tempore famis operam daret, sed etiam, ut erudiret principes regni, et seniores consiliarios, qui cum rege negotia regni tractare solebant, ea sapientia et prudentia, qua ipse pollebat. Illud, *sicut semetipsum,* S. Hieronymus vertit ex hebræo, *secundum voluntatem suam.* Vox hebraica כנפשו ad verbum significat, *in anima sua*, et potest sensus esse, *in voluntate sua*; sed Septuaginta videntur legisse per *caph*, כנפשו, non per *beth*; et tunc sensus est, *secundum animam suam*, id est, ad similitudinem sapientiæ, quæ erat in anima sua; quod proprie dictum est, *sicut semetipsum.* « Et intravit Israel in Ægyptum, » id est, hac occasione ingressus est patriarcha Jacob « cum omni familia sua » in Ægyptum; vocavit enim eum Joseph, ut habetur *Gen.* XLV. Et Jacob « accola fuit in terra Cham, » id est, hoc modo Jacob, id est, populus congregatus ex filiis et nepotibus Jacob, cœpit habitare in terra Ægypti, quæ dicitur terra Cham, quia Mizraim filius Cham filii Noe, primus fuit, qui habitavit in terra Ægypti.

23. ET AUXIT POPULUM SUUM VEHEMENTER : ET Vers. 23.
FIRMAVIT EUM SUPER INIMICOS EJUS.

24. CONVERTIT COR EORUM, UT ODIRENT PO- Ver. 24.
PULUM EJUS : ET DOLUM FACERENT IN SERVOS EJUS.

25. MISIT MOYSEM SERVUM SUUM : AARON, QUEM Vers. 25.
ELEGIT IPSUM.

26. POSUIT IN EIS VERBA SIGNORUM SUORUM, ET Vers. 26.
PRODIGIORUM IN TERRA CHAM.

Sequitur quartum beneficium Dei erga populum suum, quem divina providentia crescere fecit, et multiplicari valde in Ægypto; et cum a rege Pharaone opprimeretur idem populus Dei, misit Deus Mosem et Aaronem cum potestate magna in signis et prodigiis faciendis, ob quæ tandem populus Dei gloriose discessit ex Ægypto. Ait igitur Propheta : « Et auxit populum suum vehementer, et firmavit eum super inimicos ejus. » Quid hoc significet, potest intelligi ex cap. I *Exod.*, ubi sic legitur : « Filii Israel creverunt, et quasi germinantes multiplicati sunt, ac roborati nimis impleverunt terram. Surrexit interea rex novus in Ægypto, qui non noverat Joseph, et ait ad populum suum : Ecce populus filiorum Israel mul-

tus, et fortior nobis est. » Ubi illud, *germinaverunt*, in hebræo est ישרצו, quod significat, *producere reptilia in maxima copia* : proinde comparatur Hebræorum multiplicatio in Ægypto multitudini formicarum, aut vermium, qui ita ebulliunt ex aliquo loco, ut numerari non possint. « Convertit cor eorum, » id est, Deus convertit cor Ægyptiorum inimicorum Israelitarum, « ut odirent populum ejus, et dolum facerent in servos ejus, » id est, ut astute et fraudulenter illos opprimerent. Porro Deus dicitur convertisse cor Ægyptiorum in odium et ruinam Hebræorum, non inserendo in cordibus eorum malam voluntatem (Deus enim non est causa peccati), sed benefaciendo populo suo, et fecunditatem insolitam illi donando, occasionem quodam modo præbuit perversis cordibus Ægyptiorum, ut inviderent alienæ felicitati, et inde illos oppirmere desiderarent; benefecit autem Deus populo suo, præsciens invidiam et odium in Ægyptiis ea occasione nascitura, quia poterat, et volebat mala eorum voluntate, quam ipse non fecerat, bene uti ad punienda peccata Ægyptiorum, et ad populum suum de captivitate liberandum. Sic exponit S. Augustinus. Si cupiat lector plenius explicari, quomodo Deus convertat corda aliquorum, ut alios odio prosequantur, et tamen non sit causa peccati, videat quæ scripsimus lib. II, cap. XIII *De Amissione gratiæ et statu peccati*, tom. IV Controversiarum. « Misit Moysen servum suum, et Aaron, quem elegit ipsum; » id est, occasione afflictionis populi sui misit Deus in Ægyptum Mosem et fratrem ejus Aaronem legatos ad Pharaonem. Illud, *quem elegit ipsum*, in græco habetur, *quem elegit ei*, id est Moysi, ut sensus sit : Misit Deus Mosem servum suum, et Aaronem quem elegit ei socium et adjutorem. Potest tamen vox hebraica בו, quæ proprie significat *in eo*, sive *in ipso*, verti *ipsum*, ut legunt hoc loco S. Augustinus, S. Hieronymus in *Commentario*, et alii; et ut habent omnes codices Vulgatæ editionis, ac ut recte monet S. Augustinus, apud Latinos redundat illud *ipsum*, quod apud Hebræos eleganter additur. Similis est locus in Psalmo seq. vers. 5 : « Ad videndum in bonitate electorum tuorum; » ubi in hebræo est eadem propositio, *in*, ut etiam in græco et latino, et S. Hieronymus vertit, *ut videam bona electorum tuorum*. « Posuit in eis verba signorum suorum, et prodigiorum in terra Cham, » id est, mittens Deus ad liberandos filios Israel, Mosem et Aaronem, posuit in eis verba signorum, potestatem videlicet edendorum miraculorum in terra Ægypti, ut tum filii Israel, tum etiam Ægyptii crederent Mosen et Aaron missos esse a Deo, et illis obedirent, ut nuntiis veri atque omnipotentis Dei. Vox illa *verba*, apud Hebræos latissime patet, ut non solum verba, sed etiam res quascumque significare possit : itaque hoc loco, « verba signorum, » sunt vel ipsa signa, vel, ut dixi, potestas signorum faciendorum.

Quomodo Deus converterit Ægyptios in odium populi Dei?

27. MISIT TENEBRAS, ET OBSCURAVIT; ET NON EXACERBAVIT SERMONES SUOS. Vers. 27.

In hoc versiculo et sequentibus octo describit in particulari prodigia edita in Ægypto, quibus Deus Pharaonem et Ægyptios flagellavit, ubi notandum est Prophetam non recensere omnes plagas, neque eodem ordine, ut habentur in Exodo, quoniam non historiam texit, sed carmen scribit, ad laudandum Deum, quod etiam observavimus in Psalmo LXXVII. Incipit igitur a prodigio tenebrarum, quæ tres integros dies occupaverunt Ægyptum, quæ plaga est una ex postremis in *Exod.* cap. X : « Misit, inquit, tenebras, » id est, immisit tenebras in Ægyptum, « et obscuravit » eam regionem. Fuerunt autem illæ tenebræ tam horribiles et crassæ, ut nemo alterum agnosceret : et, quod mirabilius est, nemo se moveret de loco, in quo erat. Quod sequitur, « et non exacerbavit sermones suos, » varie legitur in codicibus hebraicis, græcis et latinis. In hebræo sic habetur, *et non exacerbaverunt sermones ejus*, vel, ut S. Hiernoymus vertit, *et non fuerunt increduli verbis ejus*, id est, Moses et Aaron audacter impleverunt mandata Domini, facientes signa et prodigia, quorum unum fuit, immissio tenebrarum ; in græcis vero sic habetur, *quoniam exacerbaverunt sermones ipsius*, id est, misit Deus tenebras, quoniam Ægyptii exacerbaverunt sermones ejus, obstinate resistentes mandatis ipsius. In latinis varia lectio erat tempore S. Augustini; nam, ut ipse dicit, plerique codices habebant, « exacerbaverunt, » nonnulli, « non exacerbaverunt. » S. Hieronymus in *Commentario Psalmorum* legit : *Et exacerbavit sermonem ejus*, id est, populus exacerbavit sermones Dei, illis non parendo. Nostra lectio, quæ habet : « Non exacerbavit sermones suos, » videtur repugnare omnibus aliis codicibus; sed facile convenire potest cum hebraica et græca; nam in hebraica expresse habetur negatio. In græca verissime est pro ὅτι legendum esse οὔτε, quod est « neque ; » et sic legisse videtur Theodoretus, et sic absque dubio noster Interpres legit; non enim vertisset, « et non, » si legisset ὅτι, nisi imperitissimus fuisset. Quod autem latinus habeat in singulari, *non exacerbavit*, græcus et hebræus in plurali, *non exacerbaverunt*, non mutat sensum : nam juxta latinam lectionem sensus est : « Non exacerbavit Moses, aut Aaron sermones suos, » id est Dei. Confundit enim latinus Interpres pronomen *suum* cum pronomine *ejus*, quemadmodum in græco et in hebræo confunduntur ; at juxta lectionem hebraicam et græcam sensus est : *non exacerbaverunt* Moses et Aaron *sermones suos*, id est *ejus*, Dei videlicet, qui jussit eos mirabilia signa facere. Cum igitur lectio, quæ nunc habetur in omnibus libris Vulgatæ editionis latinæ, concordet cum græca et hebraica, nullo modo corrigenda, aut mutanda est, ut aliqui nimis audacter faciunt.

Vers. 28. 28. CONVERTIT AQUAS EORUM IN SANGUINEM : ET OCCIDIT PISCES EORUM.

Vers. 29. 29. EDIDIT TERRA EORUM RANAS IN PENETRALIBUS REGUM IPSORUM.

Vers. 30. 30. DIXIT, ET VENIT CŒNOMYIA, ET CINIPHES IN OMNIBUS FINIBUS EORUM.

Vers. 31. 31. POSUIT PLUVIAS EORUM GRANDINEM, IGNEM COMBURENTEM IN TERRA IPSORUM.

Vers. 32. 32. ET PERCUSSIT VINEAS EORUM, ET FICULNEAS EORUM; ET CONTRIVIT LIGNUM FINIUM EORUM.

Vers. 33. 33. DIXIT, ET VENIT LOCUSTA, ET BRUCHUS, CUJUS NON ERAT NUMERUS.

Vers. 34. 34. ET COMEDIT OMNE FŒNUM IN TERRA EORUM, ET COMEDIT OMNEM FRUCTUM TERRÆ EORUM.

Vers. 35. 35. ET PERCUSSIT OMNE PRIMOGENITUM IN TERRA EORUM, PRIMITIAS OMNIS LABORIS EORUM.

Hæc omnia, quæ ad plagas Ægypti pertinent, explicata sunt in explicatione Psalmi LXXVII, a versiculo 49, et deinceps, et nota sunt ex lib. *Exod.* cap. VII et sequentibus : neque est in his octo versiculis ulla dissensio inter codices.

Vers. 36. 36. ET EDUXIT EOS CUM ARGENTO ET AURO, ET NON ERAT IN TRIBUBUS EORUM INFIRMUS.

Hoc est beneficium quintum, quo Deus affecit populum suum, quia non solum liberavit eum de captivitate Pharaonis, sed etiam ditavit eum magnis opibus : jussit enim ut Hebræi peterent a vicinis suis Ægyptiis, viri a viris, et mulieres a mulieribus vasa argentea et aurea, et vestes pretiosas, et simul dedit gratiam populo suo coram Ægyptiis, ut facile illis crederent, et commodarent omnia quæ petebant, ut habetur *Exod.* XI et XII; atque hoc est, quod Propheta commemorat, dicens : « Et eduxit eos, » de Ægypto videlicet, « cum argento et auro, » id est, cum ingenti copia vasorum aureorum et argenteorum, quæ commodato acceperant ab Ægyptiis. Disputant theologi an dispensaverit Deus in præcepto : *Non furaberis*, quando jussit Hebræis, ut per speciem mutui vel commodati spoliarent Ægyptios; sed non opus erat dispensatione in præcepto naturali, cum Deus, ut Dominus absolutus rerum omnium, potuerit transferre bona illa Ægyptiorum in Hebræos : et etiam quia potuit, ut summus Judex, tradere bona illa Ægyptiorum Hebræis loco mercedis, quam illis debebant Ægyptii ob labores, in quibus eos servire coegerant. Sic S. Augustinus Quæst XXXIX *in Exodum*, et lib. XXII *Contra Faustum*, cap. LXXI; et videtur hoc ipsum affirmare liber *Sap.* cap. X, in illis verbis : « Et reddidit justis mercedem laborum suorum, et deduxit illos in via mirabili. » His accessit aliud beneficium, quod cum Ægyptii variis morbis affecti fuerint, et tandem primogenita omnia eorum occisa, apud filios Israel nulla plaga desævit; et hoc est, quod cantat hoc loco Propheta, cum addit : « Et non erat in tribubus eorum infirmus. »

Hebræi dispensatione non eguerunt dum Ægyptios auro et argento spoliarunt.

37. LÆTATA EST ÆGYPTUS IN PROFECTIONE EORUM, QUIA INCUBUIT TIMOR EORUM SUPER EOS. Vers. 37

Hoc pertinet ad cumulum beneficii superioris : quia non solum Ægyptii non retinuerunt Hebræos propter vasa aurea et argentea, quæ illis commodaverant : sed lætati sunt in eorum discessu ob timorem majoris mali, ne videlicet omnes perirent, sicut jam periisse viderant omnia primogenita; sic enim legitur in *Exod.* cap. XII : « Urgebant Ægyptii populum de terra exire velociter dicentes : Omnes moriemur. » Itaque non est opus cum S. Augustino anxie quærere cur lætata sit Ægyptus in profectione Hebræorum, cum antea semper restiterit eorum profectioni; et cur non saltem repetierit vasa, quæ commodaverat; neque opus est hoc referre ad tempus illud, quod secutum est demersionem Pharaonis in mari : nam tantus timor mortis incubuerat super Ægyptios, cum viderunt una nocte occisa fuisse omnia primogenita hominum et jumentorum, ut existimaverint paulo post omnes Ægyptios occidendos, et delendam omnino Ægyptum, nisi Hebræi subito dimitterentur.

38. EXPANDIT NUBEM IN PROTECTIONEM EORUM; ET IGNEM UT LUCERET EIS PER NOCTEM. Vers. 38

Sextum beneficium fuit columna nubis per diem, et columna ignis per noctem, quam angelorum ministerio erexit Deus populo suo, cum exisset de terra Ægypti. Quod autem hic dicitur, « expandit nubem in protectionem, » non videtur significare nube tectos fuisse Hebræos, ne læderentur a sole per diem, ut multi existimant, et in eis Theodoretus : nam columna nubis præcedebat populum interdiu, et columna ignis noctu; non autem operiebat eos instar nubis super eos expansa, alioqui viam ostendere non potuisset, neque figuram columnæ prætulisset. Sic autem legimus *Exod.* XIII : « Dominus præcedebat eos ad ostendendam viam, per diem in columna nubis, et per noctem in columna ignis, ut dux esset itineris utroque tempore : nunquam defuit columna nubis per diem, nec columna ignis per noctem coram populo. » Quid ergo sibi vult illud, « expandit nubem in protectionem? » Explicatur hoc in *Exod.* cap. XIV, ubi, cum Pharao et exercitus ejus persequerentur Hebræos recedentes, angelus Domini cum columna nubis interposuit se inter exercitum Pharaonis et populum Israel, ut ad se invicem accedere non possent : et hoc modo expansa nubes illa inter utrumque populum protexit Hebræos, ne læderentur ab Ægyptiis, atque hæc dicta sint, si per nubem hoc loco intelligatur columna nubis, de qua fit sermo in *Exod.* cap. XIII et XIV; nam potest etiam dici, præter illam nubis columnam fuisse aliam nubem, quæ expansa super Hebræos protegeret illos

ab æstu in itinere ; cujus nubis non fit mentio in Exodo. Atque hanc intelligentiam juvat lectio hebraica, quam sic vertit S. Hieronymus, *expandit nubem in tentorium;* et liber *Sap.* cap. x : « Et fuit illis in velamento diei, et in luce stellarum per noctem. »

Vers. 39. 39. Petierunt, et venit coturnix, et pane cœli saturavit eos.

Septimum hic recolitur beneficium, quo Deus pavit in deserto populum suum pane cœli, id est manna, quod pluebat e cœlo, et carnibus coturnicum, quas Deus ministerio venti in desertum adduxit. Ubi notandum est, bis Deum dedisse populo coturnices, semel *Exod.* xvi, et iterum *Num.* xi ; et prima vice non fuisse populum a Deo punitum, ob petitionem carnium; sed altera vice gravissime fuisse punitum. In hoc ergo Psalmo, ubi sola beneficia commemorantur, mentio fit prioris tantum petitionis, quæ habetur *Exod.* xvi, non posterioris, quæ habetur *Num.* xi.

Deus misit ad populum bis coturnices.

Vers. 40. 40. Dirupit petram, et fluxerunt aquæ : abierunt in sicco flumina.

Octavum beneficium hic adjungitur, quo Deus ex petra copiam aquarum eduxit in solitudine, ex qua rivi instar fluminum decurrebant. Vide cap. xvii *Exod.*, et cap. xx *Numer.*

Vers. 41. 41. Quoniam memor fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum.

Ratio præcedentium et futurorum beneficiorum tribuitur promissioni factæ ad patriarcham Abraham, singularem puerum, id est, servum Domini; quamvis enim hæc non fuerint illi promissa in particulari, tamen continentur in genere in illis verbis *Genes.* xv dictis ad Abrahamum : « Scito prænoscens, quod peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua, et subjicient eos servituti, et affligent quadringentis annis. Verumtamen gentem, cui servituri sunt, ego judicabo; et post hæc egredientur cum magna substantia. »

42. Et eduxit populum suum in exultatione, et electos suos in lætitia. Vers. 42.

Notum est hoc beneficium, quo Deus submerso Pharaone in mari Rubro, eduxit de servitute populum suum canentem cum exultatione et lætitia magna : « Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est, » *Exod.* xv.

43. Et dedit illis regiones gentium, et labores populorum possederunt. Vers. 43.

Hoc est beneficium ultimum, introductio videlicet, duce Josue, Hebræorum in regiones gentium multarum, et in labores earum, id est, in urbes quas ædificaverant, et arva quæ coluerant gentes illæ. Apostolus, *Actor.* xiii, narrat fuisse gentes septem, quas Deus ejecit e terra promissionis, ut in eam introduceret populum suum.

44. Ut custodiant justificationes ejus, et legem ejus requirant. Vers. 44.

Hoc est quasi tributum quod Deus requirit a suis, pro tam multis bonis in eos collatis : nimirum, ut obediant mandatis ejus; quæ obedientia ipsis obedientibus utilissima est, quia perducit ad bona multo majora, quam sit terræ promissionis adeptio. Per *justificationes* intelliguntur hoc loco cæremoniæ et judicia, quæ multa erant. Per *legem* intelligitur lex moralis, quæ reducitur ad unum præceptum, quod est dilectio. In hebræo habetur, *et legem ejus servarent;* sed idem est sensus, nam legem requirere, nihil est aliud, nisi in omni actione legem consulere, eamque scrutari, ut juxta eam omnia fiant.

Hoc tributum Deus exigit a suis, ut colatur.

PSALMUS CVI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Alleluia.*	V. s. h. — *Alleluia.*
1. Confitemini Domino, quoniam bonus : quoniam in sæculum misericordia ejus.	Confitemini Domino quoniam bonus : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.
2. Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes ejus?	Quis loquetur fortitudines Domini, auditas faciet omnes laudes ejus?
3. Beati qui custodiunt judicium, et faciunt justitiam in omni tempore.	Beati qui custodiunt judicium, faciunt [al. *et faciunt*] justitiam in omni tempore.
4. Memento nostri, Domine, in beneplacito populi tui : visita nos in salutari tuo :	Recordare mei, Domine, in repropitiatione populi tui : visita me in salutari tuo.
5. Ad videndum in bonitate electorum tuorum, ad lætandum in lætitia gentis tuæ; ut auderis cum hæreditate tua.	Ut videam bona electorum tuorum, et læter in lætitia gentis tuæ : et exsultem cum hæreditate tua.

6. Peccavimus cum patribus nostris; injuste egimus, iniquitatem fecimus.

7. Patres nostri in Ægypto non intellexerunt mirabilia tua, non fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ.

Et irritaverunt ascendentes in mare, mare Rubrum.

8. Et salvavit eos propter nomen suum, ut notam faceret potentiam suam.

9. Et increpuit mare Rubrum, et exsiccatum est; et deduxit eos in abyssis sicut in deserto.

10. Et salvavit eos de manu odientium, et redemit eos de manu inimici.

11. Et operuit aqua tribulantes eos; unus ex eis non remansit.

12. Et crediderunt verbis ejus, et laudaverunt laudem ejus.

13. Cito fecerunt, obliti sunt operum ejus, et non sustinuerunt consilium ejus.

14. Et concupierunt concupiscentiam in deserto, et tentaverunt Deum in inaquoso.

15. Et dedit eis petitionem ipsorum, et misit saturitatem in animas eorum.

16. Et irritaverunt Moysen in castris, Aaron sanctum Domini.

17. Aperta est terra, et deglutivit Dathan, et operuit super congregationem Abiron.

18. Et exarsit ignis in synagoga eorum; flamma combussit peccatores.

19. Et fecerunt vitulum in Horeb, et adoraverunt sculptile.

20. Et mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum.

21. Obliti sunt Deum, qui salvavit eos, qui fecit magnalia in Ægypto,

22. Mirabilia in terra Cham, terribilia in mari Rubro.

23. Et dixit ut disperderet eos, si non Moyses electus ejus stetisset in confractione in conspectu ejus, ut averteret iram ejus ne disperderet eos.

24. Et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem :

Non crediderunt verbo ejus, 25. et murmuraverunt in tabernaculis suis : non exaudierunt vocem Domini.

26. Et elevavit manum suam super eos, ut prosterneret eos in deserto :

27. Et ut dejiceret semen eorum in nationibus, et dispergeret eos in regionibus.

Peccavimus cum patribus nostris; inique fecimus, impie egimus.

Patres nostri in Ægypto non intellexerunt mirabilia tua [*h. sunt eruditi mirabilibus tuis*], non sunt recordati multitudinis misericordiæ tuæ.

Et ad iracundiam provocaverunt super mare in mari Rubro : salvavit autem eos propter nomen suum, ut ostenderet fortitudinem suam.

Et comminatus est mari Rubro, et aruit : et transduxit eos per abyssos quasi in deserto.

Et salvavit eos de manu odientis, et redemit eos de manu inimici.

Et operuerunt aquæ hostes eorum : unus de ipsis non superfuit.

Et crediderunt verbis ejus : cecineruntque laudem [al. *laudes*] ejus.

Cito [*h. festinato*] obliti sunt operum illius : nec exspectaverunt voluntatem [*h. consilium*] ejus.

Et desideraverunt desiderium in deserto, et tentaverunt Deum in solitudine.

Dedit ergo eis petitionem ipsorum, et misit tenuitatem in animam eorum.

Et zelati sunt Mosen in castris : Aaron [al. *et Aaron*] sanctum Domini.

Aperta est terra, et devoravit Dathan, et operuit synagogam Abiram.

Et succensus est ignis in synagoga eorum : flamma exussit impios [*h. montes*].

Fecerunt vitulum in Horeb, et adoraverunt conflatile.

Et mutaverunt gloriam suam in similitudinem bovis comedentis fœnum.

Obliti sunt Dei salvatoris sui : qui fecit magnalia in Ægypto,

Mirabilia in terra Cham : terribilia super mare Rubrum.

Dixit ergo, ut contereret [*h. disperderet*] eos : nisi Moses electus ejus stetisset medius contra faciem illius, ut converteret indignationem ejus, et non interficeret.

Et despexerunt terram desiderabilem : nec crediderunt sermoni ejus.

Et murmuraverunt in tabernaculis suis : non audierunt vocem Domini.

Et elevavit manum suam super eos, ut dejiceret eos in deserto,

Et ut dejiceret semen eorum in gentibus. et dispergeret eos in terris.

28. Et initiati sunt Beelphegor, et comederunt sacrificia mortuorum.

Et consecrati sunt Beel-Pheor, et comederunt victimas mortuorum.

29. Et irritaverunt eum in adinventionibus suis, et multiplicata est in eis ruina.

Et concitaverunt in studiis suis, et percussit eos plaga.

30. Et stetit Phinees, et placavit; et cessavit quassatio.

Stetit autem Phinees, et dijudicavit : et est retenta percussio.

31. Et reputatum est ei in justitiam, in generationem et generationem usque in sempiternum.

Et reputatum est ei in justitiam : in generatione et generationem usque in æternum [*h. sæculum*].

32. Et irritaverunt eum ad aquas contradictionis, et vexatus est Moyses propter eos :

Et provocaverunt super aquam contradictionis, et afflictus est Moses propter eos :

33. Quia exacerbaverunt spiritum ejus. Et distinxit in labiis suis.

Quia provocaverunt spiritum ejus, et præcepit [*h. protulit*] in labiis suis.

34. Non disperdiderunt gentes, quas dixit Dominus illis.

Non exterminaverunt populos, quos dixit Dominus eis.

35. Et commixti sunt inter gentes, et didicerunt opera eorum :

Et commixti sunt gentibus, et didicerunt opera eorum.

36. et servierunt sculptilibus eorum : et factum est illis in scandalum.

Et servierunt sculptilibus [*h. idolis*] eorum, et factum est eis in scandalum.

37. Et immolaverunt filios suos, et filias suas dæmoniis.

Et immolaverunt filios suos, et filias suas dæmonibus.

38. Et effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum et filiarum suarum, quas sacrificaverunt sculptilibus Chanaan :

Et effuderunt sanguinem innocentem : sanguinem filiorum suorum et filiarum suarum, quos immolaverunt sculptilibus [*h. idolis*] Chanaan.

Et infecta est terra in sanguinibus :

39. Et contaminata est in operibus eorum; et fornicati sunt in adinventionibus suis.

Et polluta [*h. contaminata*] est terra [al. add. *in*] sanguinibus; et coinquinati sunt in operibus suis, et fornicati sunt in studiis [*h. adinventionibus*] suis.

40. Et iratus est furore Dominus in populum suum, et abominatus est hæreditatem suam.

Iratus est itaque furor Domini in populum suum, et abominatus est hæreditatem suam.

41. Et tradidit eos in manus gentium, et dominati sunt eorum qui oderunt eos.

Et dedit eos in manu gentium, et dominati sunt eorum, qui oderunt eos.

42. Et tribulaverunt eos inimici eorum, et humiliati sunt sub manibus eorum. 43. Sæpe liberavit eos.

Et afflixerunt eos inimici sui, et humiliati sunt sub manu eorum.

Multis vicibus liberavit eos : ipsi vero provocabant in consilis suis, et humiliati sunt propter iniquitatem suam [al. *iniquitates suas*].

Ipsi autem exacerbaverunt eum in consilio suo, et humiliati sunt in iniquitatibus suis.

44. Et vidit cum tribularentur, et audivit orationem eorum.

Et vidit tribulationem eorum : cum audiret eos rogantes.

45. Et memor fuit testamenti sui, et pœnituit eum secundum multitudinem misericordiæ suæ.

Et recordatus est pacti sui cum eis : et pœnituit [al. ad. *eum*] secundum multitudinem misericordiæ suæ.

46. Et dedit eos in misericordias, in conspectu omnium qui ceperant eos.

Et dedit eos miserabiles : coram omnibus qui ceperant eos.

47. Salvos nos fac, Domine Deus noster, et congrega nos de nationibus :

Salva nos, Domine Deus noster, et congrega nos de gentibus :

Ut confiteamur nomini sancto tuo, et gloriemur in laude tua.

Ut confiteamur nomini sancto tuo, et canamus laudantes te.

48. Benedictus Dominus Deus Israel a sæculo, et usque in sæculum, et dicet omnis populus : Fiat, fiat.

Benedictus Dominus Deus Israel, ab æterno, et usque in æternum [*h. a sæculo et usque in sæculum*]; et dicet omnis populus : Amen. Alleluia.

Argumentum. — Celebrat et hic Psalmus beneficia Dei, exhibita patribus populi Judaici in solitudine deserta et initiis inquilinatus terræ Cananææ, imprimis autem misericordiam ejus ingentem, qua benignissime ignoverit peccatis gravissimis ipsorum. Vers. 1-5 continetur prooemium; vers. 47 est antiphona quædam tempore captivitatis Babylonicæ addita; vers. 48 autem doxologia est libri qui hic finitur quarti. Quo posito, Davidis esse vers. 6-46 nil obstat quin credamus. Cf. I *Paralip.* XVI, qui tamen locus varie interpretatur. Cæterum in strophas carmen nequit dividi.

1. Laudate Jovam,
gratias agite Jovæ, nam benignus est,
nam in perpetuum gratia ejus.
2. Quis eloquetur fortia facta Jovæ,
prædicabit omnes laudes ejus?
3. Beati qui observant judicium (legem),
qui exercet justitiam omni tempore.
4. Memento mei, Jova, cum benevolentia *solita* erga populum tuum,
invise me cum salute (salutifera ope) tua,
5. Ut videam (ea gaudeam) felicitatem electorum tuorum,
ut læter lætitia populi tui,
ut glorier cum hæreditate (peculio tua.)

6. Peccavimus cum patribus nostris,
prava fecimus, impie egimus.
7. Patres nostri in Ægypto non attenderunt mirabilia tua,
non memores fuerunt multitudinis beneficiorum tuorum,
et rebellarunt ad mare, mare algosum (Rubrum).
8. Et liberavit eos Jova propter nomen suum,
ut notam faceret potentiam suam.
9. Et increpuit mare algosum, et exsiccatum est,
et duxit eos per fluctus, velut per desertum.
10. Et liberavit eos e manu osoris,
et redemit eos e manu hostis.
11. Et operuerunt aquæ adversarios eorum,
ne unus *quidem* ex illis reliquus fuit.
12. Et fidem habuerunt verbis ejus *Israelitæ*,
et cecinerunt laudes ejus.
13. Mox obliti sunt operum ejus.
non exspectaverunt consilium ejus,
14. Et cupiverunt cupidinem in deserto,
et tentarunt Deum in solitudine.
15. Et concessit iis petitum eorum,
et misit maciem (pestem) in ipsos.
16. Et inviderunt (Core, etc.) Mosi in castris,
Aaroni, sancto (sacerdoti) Jovæ.
17. Et aperuit se terra, et devoravit Dathanem,
et operuit turbam Abirami.
18. Et exarsit ignis in turba eorum,
flamma absumpsit improbos.
19. Fecerunt vitulos ad Horebum,
et adoraverunt *simulacrum* fusile.

20. Et mutaverunt gloriam suam (Jovam)
in imaginem bovis comedentis herbam.
21. Obliti sunt Dei, liberatoris ipsorum,
qui fecerat magnalia in Ægypto,
22. Mirabilia in terra Chami,
terribilia ad mare algosum.
23. Et dixerat (cogitarat) Jova delere eos,
nisi Moses, electus ejus, stetisset in ruptura coram eo
ad repellendam iram ejus a perdendo.
24. Et spreverunt terram desiderii (desiderabilem, amœnam),
non fidem habuerunt verbo ejus.
25. Et murmuraverunt in tentoriis suis,
non obtemperarunt voci Jovæ.
26. Et levavit *Jova* manum suam super iis (juravit iis),
se prostraturum esse eos in deserto,
27. Et projecturum se esse semen eorum inter populos,
et dispersurum eos per terram.
28. Et adhæserunt Baal-Peoro,
et comederunt sacrificia mortuorum.
29. Et irritarunt *Jovam* facinoribus suis,
et irrupit in eos plaga.
30. Et surrexit Pinehas, et judicavit (judicium exercuit),
et cessavit plaga.
31. Et imputatum est *id* ei pro justitia
per omnes ætates in perpetuum.
32. Et in iram concitarunt *Jovam* ad aquas Meribæ (contradictionis),
et male actum est Mosi eorum causa.
33. Nam repugnarunt animo ejus (voluntati Mosis),
et inconsiderate locutus est labiis suis.
34. Non delere potuerunt populos,
quos dixerat Jova iis.
35. Permiscuerunt se cum nationibus,
et didicerunt opera eorum.
36. Et coluerunt simulacra eorum,
et *ea* facta sunt illis laqueus (perniciei causa).
37. Et sacrificarunt filios suos
et filias suas diis commentitiis.
38. Et effuderunt sanguinem insontem,
sanguinem filiorum suorum et filiarum suarum,
quos sacrificarunt simulacris Cananæis,
et profanata est terra sanguinibus (his cædibus).
39. Et polluerunt se operibus suis,
et scortati sunt (a Deo defecerunt) facinoribus suis.
40. Et exarsit ira Jovæ in populum suum,
et abominatus est peculium suum.
41. Et tradidit eos in manum gentium,
et dominati sunt in eos osores eorum.

42. Et oppresserunt eos hostes eorum,
et subjecti sunt *Israelitæ* sub manu eorum.
43. Sæpenumero eripuit eos,
at illi repugnarunt consilio suo (perverso),
et corruerunt iniquitate sua.
44. Et adspexit angustias, *quæ* iis *erant*,
ubi audivit clamorem eorum.
45. Et memor fuit iis fœderis sui,
et misertus pro magnitudine gratiæ suæ.
46. Et dedit eos misericordiæ
coram omnibus, qui eos captivos tenebant.

47. Libera nos, Jova, Deus noster,
et collige nos ex populis,
ut celebremus nomen tuum sanctum,
ut gloriemur laudibus tuis.

48. Laudatus sit Jova Deus Israelis ab æternitate et in æternitatem,
et dicat omnis populus : Amen.
Laudate Jovam.

NOTÆ.

Vers. 7. *Ad mare* : Alexandrinus interpres legit contracte עלים, *ascendentes.* — Vers. 13. *Consilium*, eventum eorum, quæ ipsorum causa facere instituerat Deus. — Vers. 14. *Cupiverunt*, etc. i. e. desideria habuerunt. — Vers. 23. *In ruptura*, gall. *sur la brèche*, locutio ab urbium oppugnationibus desumpta. — Vers. 24. *Et spreverunt*, etc., puta audito exploratorum nuntio. — Vers. 28. *Sacrificia mortuorum* alii putant esse sacrificia oblata diis fictitiis, Deo *vivo* oppositis, alii sacrificia necromantica; verum nil nisi *inferiæ* illicitæ videntur esse intelligendæ.— Vers. 46. *Dedit eos*, etc., i. e. gratiam iis conciliavit omnium, qui eos captivitate detinebant; vel : *dedit eos in misericordias*, puta suas, fecit eos suæ gratiæ participes. — Vers. 48. Tò *et dicat omnis populus* videtur esse rubrica, seu monitio, quid priori hemistichio respondere debeat populus, indicans.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

Titulus hujus Psalmi est *alleluia*, et juxta hunc titulum laudatur Deus, non ut in superiore, ob sola beneficia, sed etiam ob misericordiam præstitam erga ingratos, qui præventi a Deo in benedictionibus tantæ dulcedinis, Deo frequenter inobedientes et rebelles fuerunt, et tamen per pœnitentiam reconciliati in gratiam redierunt. Hujus quoque Psalmi mentio fit in lib. I *Paralip.* cap. XVI, ubi ponitur prima pars Psalmi superioris : et in fine adduntur tres ultimi versiculi hujus Psalmi.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. CONFITEMINI DOMINO QUONIAM BONUS : QUONIAM IN SÆCULUM MISERICORDIA EJUS.

Loquitur Propheta in persona fidelis populi pœnitentis, et gratias Deo agentis. Invitat autem omnes ad laudes Dei : tum quia bonus est, et prævenit homines, beneficia multa in illos conferens; tum quia misericordia ejus in recipiendis peccatoribus ad pœnitentiam revertentibus semper invicta manet : vincit enim misericordia Dei mise- Dei misericordia vincit miserias nostras.

rias nostras, ad quas miserias pertinent præcipue scelera nostra; et quidem miseriæ nostræ, Deo propitio, brevi evanescunt, sed « misericordia ejus manet in sæculum sæculi, » *Psalm.* cx.

Vers. 2. 2. QUIS LOQUETUR POTENTIAS DOMINI? AUDITAS FACIET OMNES LAUDES EJUS?

Invitat omnes ad confessionem laudis : nunc objicit sibi, vix inveniri qui sit idoneus ad prædicandas laudes Dei. « Quis (inquit) loquetur, » id est, loqui sufficiet « potentias Domini, » id est, opera potentiæ, sive potius omnipotentiæ ejus? et mox idem repetit aliis verbis : « Quis auditas faciet, » id est, quis loquendo faciet, ut audiantur « omnes laudes ejus? » Quæ videlicet laudes ex cognitione operum potentiæ ejus oriuntur. Nominat hoc loco Dei potentiam Propheta, cum de omnibus operibus Dei laude dignis loquitur, quia omnia opera Dei mirabilia ad potentiam revocari possunt. Nam de sapientia scriptum est, *Sap.* VIII : « Attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter; » et vere fortissima est Dei sapientia, quæ in sua dispositione impediri non potest; et quia impediri non potest, ideo nec falli potest. Pari ratione opera misericordiæ ad potentiam revocantur, quoniam ideo Deus solus absolute misericors est, quia solus potest omnes miserias tollere, ac per hoc ideo solus proprie misericors est, quia solus omnipotens est. Ergo qui loqui posset omnes potentias Domini, posset etiam auditas facere omnes laudes ejus. Sed quis ad hæc idoneus erit? Vir justus in hac vita utcumque et pro modulo suo : sed longe melius et plenius qui beatus erit in vita futura. Ideo subjungit Propheta, respondens interrogationi suæ, ac dicit :

Sapientia Dei est fortissima.

Vers. 3. 3. BEATI QUI CUSTODIUNT JUDICIUM, ET FACIUNT JUSTITIAM IN OMNI TEMPORE.

Quasi dicat : Soli illi beati sunt, ac per hoc loqui possunt potentias Domini, et auditas facere omnes laudes ejus, « qui custodiunt judicium, et faciunt justitiam in omni tempore, » id est, qui semper recte judicant de omnibus rebus quas agunt, quia regulam divinæ legis in omnibus sequuntur, et semper juste vivunt, declinantes a malo, et facientes bonum. Potest etiam hic versiculus ita exponi, ut idem bis repetatur, et idem sit custodire judicium et facere justitiam : nam pro eodem accipiuntur in multis locis Psalmorum judicium et justitia. Porro justi soli loqui possunt laudes Domini, tum quia ipsi non solum lingua, sed etiam vita, laudant Dominum, ut scriptum est in *Psalm.* II : « Rectos decet collaudatio; » tum quia ipsi soli beati sunt, et habitant in domo Domini, vel in spe dum hic vivunt, vel in re cum ad patriam perveniunt, et talium officium est Deum laudare, juxta illud *Psalm.* LXXXIII : « Beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te. » Quod autem hic dicitur : « Beati qui custodiunt judicium, et faciunt justitiam in omni tempore, » potest intelligi de utrisque, id est, tam de beatis in spe, quam de beatis in re; beati enim in spe custodiunt judicium, et faciunt justitiam in omni tempore, pro modo fragilitatis humanæ viventes sine crimine, et pro peccatis quotidianis veniam precantes : beati autem in re « custodiunt judicium, et faciunt justitiam in omni tempore, » tanta perfectionis plenitudine, ut peccare nullo modo possint. Atque utrosque quidem decet collaudatio, sed pro modo perfectionis justitiæ, et juxta differentiam beatitudinis.

4. MEMENTO NOSTRI, DOMINE, IN BENEPLACITO POPULI TUI : VISITA NOS IN SALUTARI TUO. Vers. 4.

5. AD VIDENDUM IN BONITATE ELECTORUM TUORUM, AD LÆTANDUM IN LÆTITIA GENTIS TUÆ, UT LAUDERIS CUM HÆREDITATE TUA. Vers. 5.

Posteaquam Propheta dixit, justorum ac beatorum esse officium laudandi Deum, optat et precatur sibi et suis hanc felicissimam sortem; et breviter attingit prædestinationem, justificationem et glorificationem, quæ sunt initium, medium et finis beatitudinis humanæ. « Memento, inquit, nostri, Domine, in beneplacito populi tui, » id est, adimple, Domine, beneplacitum illud, quo tibi complacuisti in populo tuo, in cœtu videlicet electorum, quos elegisti ante mundi constitutionem ex bona voluntate tua, in qua complacuit tibi dare pusillo gregi tuo regnum sempiternum. « Visita nos in salutare tuo, » id est, ut impleas beneplacitum æternæ prædestinationis : visita nos in Christo salvatore, justificans nos a peccatis per merita ejus; sive : « Visita nos » per gratiam justificationis, quæ est salus inchoata, et veluti semen salutis æternæ. Nam salutare utrumque significat, Salvatorem, et salutem, et una significatio alteram includit. Vera enim salus sive inchoata per gratiam, sive consummata per gloriam, non potest haberi, nisi per Salvatorem Jesum Christum Dominum nostrum; « non enim est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri, » ut dicit S. Petrus *Actor.* IV. « Ad videndum in bonitate electorum tuorum, » id est, ut prædestinati et justificati perveniamus ad videndum bonum electorum tuorum, quæ est ipsa facies Domini conspicua : « Tunc enim similes ei erimus, cum videbimus eum sicuti est, » ut ait beatus Joannes I *epist.* III. Per *bonitatem electorum* non intelligitur hoc loco probitas, sed ipsum bonum; et S. Hieronymus recte vertit, *ut videam bona electorum* : id enim significat טבה *tobah*. « Ad lætandum in lætitia gentis tuæ, » id est, ad participandam inenarrabilem illam lætitiam, quæ nascitur ex visione divina, quæ est lætitia propria gentis tuæ, populique tui electi, quam extranei gustare non possunt, de qua dicitur in Evangelio, *Matth.* XXIII : « Intra in gaudium Domini tui, » « ut lauderis cum hæreditate tua, » id est, ut finis ultimus sit om-

Justificatio est salus inchoata.

nium beneficiorum tuorum, perpetua laus tua, et hæreditatis tuæ, ut sine fine lauderis tu, ut opifex, et hæreditas tua, ut opificium; tu ut summus, potentissimus, sapientissimus et optimus artifex, cui nullus est similis; et hæreditas tua, ut opus egregium et incomparabile, cui nullum est simile. Per hæreditatem autem intelligitur cœtus justorum, quem sibi Deus elegit quasi propriam possessionem. Hæreditas enim et possessio pro eodem accipiuntur in Scripturis. Hic duæ sunt difficultates : una, quod in hebræo omnia sunt in numero singulari : *Memento mei, visita me, ut videam, ut lœter, ut lauder*; in græco et latino sunt omnia in numero multitudinis : *Memento nostri, visita nos*, etc.; sed facilis est concordia : quia in his verbis loquitur populus Dei, qui et unus est, ut possit loqui in numero singulari, et multitudinem continet, ut possit loqui in numero multitudinis. Præterea non est improbabile Septuaginta Interpretes legisse voces hebraicas in numero multitudinis, quæ nunc habentur in numero singulari; sola enim differentia est inter hos numeros, quod in singulari est in fine littera *iod*, in plurali est littera *vau*, quæ solum differunt, quod una est paulo brevior, quam altera; sic enim scribitur *iod* י; et sic scribitur *vau* ו : itaque facile fuit librariis mutare unam in alteram. Altera difficultas est in illis verbis, « ut lauderis eum hæreditate tua : » nam in hebraico et græco sunt tria verba modi infinitivi, ad videre, ad lætari, ad laudari, quæ nos Latini efferimus per gerundia, ad videndum, ad lætandum, ad laudandum : noster autem Interpres vertit per gerundia duo priora verba, et retulit ad nos, quasi diceret, *ad videndum*, id est, *ut videamus*, *ad lætandum*, id est, *ut lætemur*, et tertium variavit dicens : *Ut lauderis*, eum debuisset vertere, *ad laudandum*, id est, *ut laudemur*, sive *gloriemur*. Hanc difficultatem notavit S. Augustinus, et miratur valde cur Interpres latinus tertium membrum sententiæ ita variaverit. Ad hanc difficultatem respondemus Interpretem latinum variasse modum interpretationis, ut sententiam redderet clariorem : nam si vertisset, *ad laudandum cum hæreditate tua*, ambiguum fuisset quid significaret illud, *ad laudandum*, an, *ut laudemur* vel, *ut lauderis :* et elegit hoc posterius, ut non solum clarior, sed etiam magis indubitata sententia esset. Cæterum quicquid sit de verbis, sensus semper est idem; nam si Interpres vertisset, *ut laudemur*, vel ut magis sonat vox hebraica, *laudemus nos ipsos*, sive *ut gloriemur*, oporteret subintelligi, *in Domino*, juxta illud Psalmi superioris : « Laudamini in nomine sancto ejus; » et illud Apostoli, I *Cor.* I : « Qui gloriatur, in Domino glorietur; » quare omnis laus tandem ad Dominum referenda est, et ideo recte vertit Interpres : « Ut lauderis eum hæreditate tua, » ut omnis obscuritas et ambiguitas tolleretur. Fateor hos duos versiculos potuisse etiam exponi de bonis temporalibus, qualia promittebantur et exspectabantur in Testamento veteri; sed malui persequi sensum altiorem, et magis intentum a Spiritu Sancto, et ab ipso Propheta, in quem sensum accepit hæc verba S. Bernardus serm. 23, et *super Cantica.*

6. PECCAVIMUS CUM PATRIBUS NOSTRIS; INJUSTE EGIMUS, INIQUITATEM FECIMUS. Vers. 6.

7. PATRES NOSTRI IN ÆGYPTO NON INTELLEXERUNT MIRABILIA TUA : NON FUERUNT MEMORES MULTITUDINIS MISERICORDIÆ TUÆ. Vers. 7.

8. ET IRRITAVERUNT ASCENDENTES IN MARE, MARE RUBRUM. Vers. 8.

9. ET SALVAVIT EOS PROPTER NOMEN SUUM, UT NOTAM FACERET POTENTIAM SUAM. Vers. 9.

10. ET INCREPUIT MARE RUBRUM, ET EXSICCATUM EST, ET DEDUXIT EOS IN ABYSSIS, SICUT IN DESERTO. Vers. 10.

11. ET SALVAVIT EOS DE MANU ODIENTIUM, ET REDEMIT EOS DE MANU INIMICI. Vers. 11.

12. ET OPERUIT AQUA TRIBULANTES EOS, UNUS EX EIS NON REMANSIT. Vers. 12.

13. ET CREDIDERUNT VERBIS EJUS, ET LAUDAVERUNT LAUDEM EJUS. Vers. 13.

Hic jam incipit Propheta in persona aliorum fidelium minus perfectorum, sed vere pœnitentium, confiteri peccata sua, et peccata patrum ab egressu de Ægypto usque ad sua tempora, ut simul commemoret laudes misericordiæ Dei, quæ nunquam sinum pœnitentibus claudit. Sunt autem hi octo versiculi satis noti ex historia libri Exodi, et ex Psalmo LXXVII; neque est hic ulla dissensio inter codices latinos, græcos et hebraicos. Illud, *peccavimus cum patribus nostris*, significat, *socii fuimus patrum nostrorum in peccatis*, quia imitati sumus peccata eorum, et sic implevimus mensuram eorum. Illud, *non intellexerunt mirabilia*, refertur ad illud tempus, quo filii Israel egressi de Ægypto, cum vidissent exercitum Pharaonis post se venientem, adeo desponderunt animum, ut etiam quererentur de Mose, qui eos eduxerat de Ægypto, vide cap. XIV *Exod.* Nam si intellexissent mirabilia Dei tam multa, quæ præcesserant, omnino confisi fuissent de potentia et auxilio Domini. Illud, *et irritaverunt*, significat filios Israel in angustiis illis constitutos, cum ante se cernerent mare Rubrum, post se Pharaonis exercitum, irritasse Deum diffidentia et incredulitate sua. Illud, *ascendentes in mare, mare Rubrum*, difficile est; nam mare est inferius terra, ac per hoc descenditur in mare, vel ad mare, non ascenditur. S. Augustinus respondet, illud, *ascendentes*, referri ad Ægyptum, ut sensus sit : ascendentes ex Ægypto, et in mari Rubro, id est, ad littus maris Rubri constitutos, ibi irritasse iram Dei, itaque notandam esse virgulam post vocem *ascendentes*. Sed quia in textu latino non habetur *in*

mari, sed *in mare*, et additur *mare Rubrum*, dicendum est illud, *in mare*, positum esse pro *ad mare*, ut sensus sit : Hebræi ascendentes de Ægypto irritaverunt Deum ad mare Rubrum, sive ad littus maris Rubri. In hebræo clarior est sensus, ubi sic legitur ad verbum : *Irritaverunt super mare, mare Rubrum*, id est, irritaverunt Deum, cum essent super mare Rubrum, id est, proximi mari Rubro. Illud, « increpuit mare, » metaphoricum est; significatur autem mare recessisse ad nutum Dei, quo modo recedit velociter, qui timet indignationem et minas viri potentis. Illud, *in abyssis*, sicut in deserto, est locutio similis illi, *Matth.* XI : « Cæci vident, surdi audiunt, » id est, qui erant cæci nunc vident, et qui erant surdi nunc audiunt. Abyssus enim significat profunditatem aquarum, quæ contraria est locis desertis et arentibus. Itaque sensus est, *deduxit eos in abyssis*, id est, in locis ubi solebant esse aquæ profundissimæ, ac si eos deduceret per desertum, ubi nullæ sunt aquæ. Illud, *laudaverunt laudem ejus*, in hebræo est, *cantaverunt laudem ejus*; proinde *laudaverunt*, quod nos habemus, significat, *celebraverunt concinentes laudem ejus*; quid autem cantaverint, habetur *Exod.* XV, ubi ponitur canticum illud : « Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est, » etc.

Vers. 14. 14. CITO FECERUNT, OBLITI SUNT OPERUM EJUS, ET NON SUSTINUERUNT CONSILIUM EJUS.

Vers. 15. 15. ET CONCUPIERUNT CONCUPISCENTIAM IN DESERTO : ET TENTAVERUNT DEUM IN INAQUOSO.

Vers. 16. 16. ET DEDIT EIS PETITIONEM IPSORUM, ET MISIT SATURITATEM IN ANIMAS EORUM.

Pergit Propheta in enarranda ingratitudine populi, qui cum vidisset miraculum tam insolitum in mari Rubro, et Deum tam eximie inde laudasset : mox, incurrente. penuria panis et aquæ, obliti sunt omnipotentiæ et providentiæ Dei, et in verba impatientiæ et infidelitatis proruperunt. « Cito fecerunt, » id est, festinaverunt, sive acceleraverunt, ut clarius habetur in textu hebraico et græco. Quid autem cito fecerint, et in quo festinaverint, explicat dicens : « Obliti sunt operum ejus, » id est, festinaverunt oblivisci operum Dei mirabilium, quæ viderant. « Et non sustinuerunt consilium Dei, » id est, non patienter exspectaverunt finem divino consilio constitutum. Deus enim, permittens illos ad tempus affligi, tentabat fidem, et spem, et dilectionem ipsorum: sed ipsi, non intelligentes consilium Dei, murmurabant, quasi Deus curam illorum non gereret, aut eos juvare non posset. Explicat deinde in particulari, in qua re impatientes fuerint, dicens : « Et concupierunt concupiscentiam in deserto, et tentaverunt Deum in inaquoso, » id est, non potuerunt vel ad modicum tempus tolerare famem et sitim in deserto inaquoso, ubi deerant panis et aqua. Illud, *concupierunt concupiscentiam*, est phrasis non omnino inusitata etiam apud Latinos; sic enim dicimus, *vivere vitam*, et *servire servitutem*; sed apud Hebræos frequens est ponere concupiscentiam pro re concupita, desiderium pro re desiderata, et petitionem pro re petita; unde sunt illa : « Desiderium eorum attulit eis, » *Psal.* LXXVII; et « : Dabit tibi petitiones cordis tui, » *Psal.* XXXVI; et in hoc Psalmo, versiculo sequenti : « Et dedit eis petitionem ipsorum, » id est, panes, carnes et aquam quæ petierant. « Et misit saturitatem in animas eorum, » id est, satiavit appetitum ipsorum abundantia panum, carnium et aquarum copia, ut perspicuum est ex cap. XVI et XVII *Exodi*, et ex cap. XI et XX *Numerorum*. In hebræo pro *saturitatem*, habetur *tenuitatem*, sive *maciem*. Sed Septuaginta Interpretes non legerunt רזן *razon*, quod significat *maciem*, sed רצון *ratson*, quod significat *complacentiam*; quod recte positum est pro saturitate, quia illis cibis saturamur, qui nobis valde placent; et hanc esse veram lectionem perspicuum est, quia est conformis Scripturæ; sic enim legimus *Exod.* XII : « Vespere comedetis carnes, et mane saturabimini panibus ; » et in *Psalm.* LXXII legimus : « Comederunt, et saturati sunt nimis; desiderium eorum attulit eis, et non sunt fraudati a desiderio suo. »

17. ET IRRITAVERUNT MOYSEN IN CASTRIS, Vers. 17.
AARON SANCTUM DOMINI.

18. APERTA EST TERRA, ET DEGLUTIVIT DATHAN, Vers. 15.
ET OPERUIT SUPER CONGREGATIONEM ABIRON.

19. ET EXARSIT IGNIS IN SYNAGOGA EORUM : Vers. 19.
FLAMMA COMBUSSIT PECCATORES.

Attingit hoc loco Propheta historiam Dathan et Abiron, quæ habetur cap. XVI libri Numerorum. « Et irritaverunt Moysen in castris, » id est, Core, Dathan et Abiron irritaverunt Moysen, objicientes ei quod imperium sibi usurpasset super filios Israel. « Aaron sanctum Domini, » id est, non solum Mosem, sed etiam Aaron fratrem ejus irritaverunt, quem Deus sibi sanctificaverat, ut sacerdotio fungeretur. « Aperta est terra, et deglutivit Dathan » cum sociis ejus Core et Abiron, et omni familia et substantia eorum. « Et operuit super congregationem Abiron, » id est, terra disrupta, posteaquam deglutivit schismaticos, iterum clausa est, et cooperuit omnem congregationem Abiron et sociorum ejus. Illud, *super*, redundat : quamvis enim habeatur in hebræo, tamen S. Hieronymus vertit, *et operuit synagogam Abiron*; sed latinus interpres imitari voluit phrasim hebraicam, quod etiam fecerunt Septuaginta Interpretes. « Et exarsit ignis in synagoga eorum, flamma combussit peccatores : » nam, ut narratur in eodem cap. XVI *Num.*, cum deglutisset terra Core, Dathan et Abiron, cum tabernaculis ipsorum, divino jussu excitatus est ignis, qui combussit ducentos quinquaginta viros, qui præsumpserant

incensum offerre Deo, quod ad eorum officium non pertinebat; et paulo post, cum murmuraret populus contra Mosem, quasi ipse viros occidisset, iterum exarsit ignis immissus a Deo, qui cremavit quatuor millia et septingentos viros. Pro voce *peccatores*, in hebræo est רשעים, quod *impios* significat. Itaque non significantur hoc loco quicumque peccatores, sed gravissimi, schismatici videlicet et eorum fautores.

Vers. 20. 20. Et fecerunt vitulum in Horeb, et adoraverunt sculptile.

Vers. 21. 21. Et mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum.

Vers. 22. 22. Obliti sunt Deum, qui salvavit eos; qui fecit magnalia in Ægypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari Rubro.

Vers. 23. 23. Et dixit, ut disperderet eos, si non Moyses electus ejus stetisset in confractione in conspectu ejus.

Vers. 24. 24. Ut averteret iram ejus, ne disperderet eos : et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem.

Detestatur nunc Propheta idololatriam populi, qui vitulum aureum fieri jussit, eumque tanquam Deum adoravit : et simul laudat misericordiam Dei, qui ad preces Mosis placatus, tam immane peccatum populo condonavit; habetur hæc historia in lib. *Exod.* cap. XXXII. « Et fecerunt vitulum in Horeb, » id est, vitulum aureum ad similitudinem idoli Ægyptiaci, fieri curaverunt ab Aarone, qui metu compulsus obtemperavit vocibus populi. Fecerunt autem illud idolum in Horeb, id est, in regione adjacente monte Sinai, ut Theodoretus docet, et notum est ex *Deut.* cap. IV, vers. 15, et *Exod.* cap. XIX, vers. 20. « Et adoraverunt sculptile, » vitulum videlicet aureum : quamvis enim vitulus ille opere potius conflatoris, quam sculptoris factus fuerit, ut habetur in textu hebraico, tamen sculptile dictum est significatione generali, ut comprehendit omnes imagines solidas, sive ligneas et marmoreas, quæ proprie sculpuntur, sive aureas et argenteas, quæ proprie conflantur. Meminit autem David montis Horeb, et sculptilis, cum notat idololatriam populi, quia in monte Horeb non multo antea Deus apparens initio divinæ legis dixerat : « Non facies tibi sculptile, non adorabis ea, neque coles. » Itaque multum auget crimen Hebræorum, quod in ipso loco fecerint et adoraverint sculptile, sive conflatile, ubi hoc ipsum præcise vetitum fuerat. « Et mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum. » Exaggerat Propheta stultitiam Hebræorum, quod substituentes idolum in forma vituli Deo vero, commutaverint gloriam suam, id est, Deum verum, qui erat gloria ipsorum, in imaginem animantis bruti : nec dicit, Deum in vitulum, sed, quod vilius est, in imaginem vituli, id est, rem pretiosissimam in rem vilissimam. « Obliti sunt Deum, qui salvavit eos, qui fecit magnalia in Ægypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari Rubro. » Hoc etiam pertinet ad augendam stultitiam Hebræorum, qui obliti sunt Dei, qui eos salvaverat de captivitate Pharaonis, ut colerent deum, qui neque se, neque alios salvare poterat : nam Moses contrivit vitulum aureum, et redegit in pulverem, ipso vitulo non se defendente, ac ne sentiente quidem. Item obliti sunt Hebræi Dei omnipotentis, « qui fecit magnalia in Ægypto, » id est, mirabilia signa et prodigia in tota terra Ægypti, quæ etiam dicitur terra Cham, « et terribilia in mari Rubro, » siccans mare illud, ut transirent filii Israel, et iterum aquis replens, ut suffocarentur Ægyptii, et coluerunt deum inanem et imbellem, simulacrum videlicet mutum et inutile. Hic notanda est temeritas Joannis Calvini hæresiarchæ, qui scripsit Hebræos in vitulo aureo coluisse Deum verum; cum David aperte dicat : « Obliti sunt Deum, qui salvavit eos. » Et paulo ante : « Mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum. » Vide quæ scripsimus in libro *De Reliquiis et imaginibus*, cap. XIII. « Et dixit, ut disperderet eos, si non Moyses electus ejus stetisset in confractione in conspectu ejus, » id est, tunc Deus dixit, ac pronuntiavit voluntatem suam esse, ut disperderet populum Hebræorum; et fecisset, nisi Moses electus famulus ejus, intercessione sua obstitisset, « ut averteret iram ejus, ne disperderet eos. » Illud, *in confractione,* in hebræo est בפרץ, quod significat, *in divisione,* sive *in disruptione.* S. Hieronymus secutus priorem significationem vertit, *nisi Moyses stetisset medius contra faciem illius,* id est, nisi opponens se medium divisisset Deum a populo, et eo modo fecisset, ne gladius iræ Dei ad populum perveniret; sed Septuaginta Interpretes, secuti posteriorem significationem, verterunt, *nisi stetisset in fractura,* et disruptione, hoc est, nisi opposuisset se ruinæ imminenti; vel, nisi disrupto jam muro stetisset in medio, ut impediret irruptionem iræ Dei. Itaque metaphora sumpta est, vel ab eo, qui sustinet ruentem fabricam, et impedit ne penitus ruat; vel ab eo, qui disrupto jam muro opponit se loco muri, ut arceat ingressum hostium : summa est, magnam vim habere intercessionem Sanctorum apud Deum, ut hoc loco S. Augustinus annotavit. Et certe si non essent assiduæ preces servorum et amicorum Dei, quibus Deus placari se patitur, mundus, qui « totus in maligno positus est, » ut scribit B. Joannes I *epist.* cap. V, non tam diu subsisteret.

Stultitia Hebræorum adorantium vitulum.

Temeritas Calvini arguitur.

Intercessionis sanctorum magna vis.

25. Et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem. Vers. 25.

26. Non crediderunt verbo ejus, et murmuraverunt in tabernaculis suis : non exaudierunt vocem Domini. Vers. 26.

Vers. 27. 27. Et elevavit manum suam super eos, ut prosterneret eos in deserto.

Vers. 28. 28. Et ut dejiceret semen eorum in nationibus, et dispergeret eos in regionibus.

In parte versiculi 24, in qua novum versum incipiunt Hebræi, et tribus sequentibus versiculis, commemorat Propheta peccatum illud populi hebræi, quo spreverunt terram promissionis, quam Deus esse dixerat fluentem lacte et melle. Habetur hæc historia in lib. *Num.* XIII et XIV, et clarius *Deuter.* I. « Et pro nihilo, inquit, habuerunt terram desiderabilem, » id est, terram promissionis, quam uti felicissimam desiderare debuissent, ipsi contempserunt, et pro nihilo habuerunt, dicentes : « Terra hæc devorat habitatores suos. » S. Hieronymus vertit, *et despexerunt terram desiderabilem.* « Non crediderunt verbo ejus, » id est, Dei, qui toties dixerat terram esse optimam; » et murmuraverunt in tabernaculis suis » adversus Dominum, qui de Ægypto illos eduxerat, ut in terram promissionis induceret. « Non exaudierunt vocem Domini, » id est, non obedierunt præceptis ejus. « Et elevavit manum suam super eos, ut prosterneret eos in deserto : et ut dejiceret semen eorum in nationibus, et dispergeret eos in regionibus, » id est, levavit manum suam gladio justitiæ armatam super peccatorem populum suum, ut eos qui tunc murmuraverant occideret in deserto : et filios eorum dejectos et abjectos dispergeret inter gentes, ut non essent amplius populus, aut respublica. Et quidem illud prius executioni mandavit Deus : omnes enim, qui murmuraverant, mortui sunt in solitudine, ut Scriptura refert *Num.* XIV. Illud autem posterius non mandavit tunc executioni propter preces Mosis : sed postea irritatus majoribus sceleribus omnino implevit, tum sub rege Babylonis, tum præcipue sub Tito et Vespasiano, ut nos videmus. Quo loco notandum est quam graviter irascatur Deus in eos, qui spernunt regnum cœlorum nobis a Dei Filio prædicatum et promissum, si tam graviter iratus est Hebræis, quod spreverint terram promissionis prædicatam a Mose, quæ nihil aliud nisi terra erat, et figura regni cœlorum.

Vers. 29. 29. Et initiati sunt Beelphegor, et comederunt sacrificia mortuorum.

Vers. 30. 30. Et irritaverunt eum in adinventionibus suis, et multiplicata est in eis ruina.

Vers. 31. 31. Et stetit Phinees, et placavit, et cessavit quassatio.

Vers. 32. 32. Et reputatum est ei in justitiam, in generationem et generationem usque in sempiternum.

Attingit hoc loco David aliud peccatum populi, cujus historia habetur *Num.* XXV. Nam, ut ibi legimus, filii Israel decepti a filiabus Moab, cœperunt fornicari cum eis, et colere idolum earum, dictum Beelphegor : ex quo iratus Dominus jussit suspendi in patibulis omnes principes populi. Sed cum Phinees filius Eleazari, nepos Aaronis Sacerdotis, zelo Dei ductus, occidisset unum de filiis Israel una cum muliere Madianitide, in ipso actu fornicationis, placatus fuit Deus, ob meritum zeli ipsius, toti populo. « Et initiati sunt Beelphegor, » id est, et addiderunt filii Israel ad alia peccata, ut initiarentur, sive consecrarentur in honorem idoli Moabitarum, quod vocabatur Beelphegor. Dicebatur autem idolum Moabitarum Beel Phegor a monte Phegor, cujus montis mentio fit *Num.* XXV, quasi diceretur : *Dominus Phegor;* בעל enim *Dominum* significat. *Baal* et *Beel* idem sunt; sed Hebræi dicunt, *Baal Phegor,* Græci *Beel Phegor.* « Et comederunt sacrificia mortuorum, » id est, comederunt sacrificia oblata diis mortuis, non Deo vivo, qui unus est Deus : dicuntur autem dii mortui, vel ipsa idola, quæ, veluti mortua, oculos habent et non vident, aures habent et non audiunt; vel homines mortui, qui a paganis referebantur in deos, quales erant in Ægypto Apis et Serapis, apud Græcos Jupiter et Apollo, apud Romanos Romulus et alii. « Et irritaverunt eum in adinventionibus suis, et multiplicata est in eis ruina, » id est, irritaverunt Deum in cultu novorum deorum, quem ipsi excogitaverunt, non quod ipsi primi fuerint inventores idoli Beelphegor, sed quod fuerint primi, qui cultum illius idoli a Moabitis acceptum introduxerunt in populum Israeliticum. « Et multiplicata est in eis ruina, » id est, propter hoc peccatum multiplex ruina facta est in populo, plurimis videlicet misere interemptis. « Et stetit Phinees, et placavit, et cessavit quassatio, » id est, Phinees zelo divini honoris accensus stetit intrepidus adversus impios desertores antiquæ religionis, et placavit zelo suo Deum, et sic cessavit inchoata strages in populo Dei. Vox hebraica פלל ambigua est : nam et *judicare,* atque *oratione placare* significat. S. Hieronymus primam significationem secutus vertit, *stetit Phinees, et dijudicavit.* Septuaginta Interpretes secuti tertiam significationem verterunt, *stetit Phinees, et placavit :* uterque sensus est verus. Phinees enim dijudicando et damnando, ac puniendo impios, hoc facto quasi sacrificio Deo gratissimo Deum placavit. « Et reputatum est ei in justitiam, » id est, a Deo qui scrutatur corda, et qui probe novit optimam intentionem Phinees, reputatum est hoc factum non injusta cædes, sed justa punitio, quæ non pœnam mereretur, sed laudem et præmium : idque « in generationem et generationem usque in sempiternum. » Hoc dicit Propheta, quia propter meritum illius facti, ut habetur *Num.* XXV, stabilivit Deus dignitatem summi sacerdotii ipsi Phinees et posteris ejus in æternum, id est, toto tempore quo duraret respublica Judaica.

Dii mortui qui dicantur?

Vers. 33. 33. ET IRRITAVERUNT EUM AD AQUAS CONTRADICTIONIS : ET VEXATUS EST MOYSES PROPTER EOS, QUIA EXACERBAVERUNT SPIRITUM EJUS.

Transit Propheta ad aliud peccatum Judæorum, quod habetur in lib. *Num.* cap. XX. Ubi populus altercari cœpit cum Mose propter aquæ penuriam; Moses autem perturbatus nonnihil hæsitasse videtur dicens : « Num de petra hac aquam vobis poterimus ejicere ? » percussit tamen bis virga petram, et egressæ sunt aquæ in maxima copia. Sed Deus, subiratus Mosi, propter hæsitationem, punivit eum ea pœna, ut non introduceret ipse populum in terram promissionis, sed moreretur in itinere. « Et irritaverunt eum, » id est, Hebræi Deum, « ad aquas contradictionis, » id est, in eo loco, ubi propter aquæ penuriam contradixerunt Mosi, et jurgati sunt adversus eum. « Et vexatus est Moyses propter eos, » id est, et anxiatus est, atque afflictus Moses propter jurgia populi. « Quia exacerbaverunt spiritum ejus, » id est, quia jurgando et murmurando adversus Mosem, ad amaritudinem et tristitiam adduxerunt spiritum ejus, qui alias alacer et promptus esse solebat ad omnia Dei mandata sine ulla hæsitatione complenda.

Vers. 34. 34. ET DISTINXIT IN LABIIS SUIS, NON DISPERDIDERUNT GENTES, QUAS DIXIT DOMINUS ILLIS.

Vers. 35. 35. ET COMMIXTI SUNT INTER GENTES, ET DIDICERUNT OPERA EORUM; ET SERVIERUNT SCULPTILIBUS EORUM, ET FACTUM EST ILLIS IN SCANDALUM.

Aliqui conjungunt primam partem versiculi trigesimi tertii cum versiculo superiore, ut sensus sit : Moses non plena fide imperavit petræ, ut aquas funderet, quemadmodum jusserat Deus dicens Mosi et Aaroni, « Loquimini ad petram et ipsa dabit aquas; » sed cum distinctione et dubitatione dixit : « Num de petra hac vobis aquam poterimus ejicere ? » Itaque illud, « distinxit in labiis suis, » significare volunt Mosem non absolute imperasse petræ, sed distinguendo et dividendo verba hæsitasse; sic enim hunc locum intellexerunt S. Augustinus, et auctores græci Theodoretus et Euthymius. Cæterum adversus hanc expositionem duo pugnant. Unum, quod verba sic exposita non cohærent cum sequentibus, « non disperdiderunt gentes, » etc. Alterum, quod verbum tum græcum, tum hebraicum, tum etiam latinum, *distinguere labiis*, in aliis locis Scripturæ, non significat *dubitare*, vel *hæsitare*, sed absolute *pronuntiare*, *Psalm.* LXV : « Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea, » ubi habetur idem verbum græcum διαστέλλειν, quod habetur hoc loco, ut etiam habetur *Num.* cap. XXX, et *Levit.* cap. V, ubi agitur de promissione voti, vel juramenti. Sic etiam vox hebraica בטא *bata*, quæ habetur hoc loco, significat *loqui*, *pronuntiare*, ut patet ex cap. V *Levit.*, et cap. XXX *Num.* supra citatis; nusquam autem *dubitare*, vel *hæsitare*. Denique vox latina, *distinguere labiis*, et *distincte loqui*, non videtur ad ambiguitatem, sed perspicuitatem potius pertinere. Existimo igitur, salvo meliore judicio, in hoc versiculo inchoari aliam historiam, quæ habetur in libro Judicum, ubi legimus Hebræos non disperdidisse omnes gentes idololatras ex terra promissionis, quemadmodum Dominus jusserat, sed habitasse cum illis, et didicisse superstitiones et sacrilegia eorum. Ait igitur David : « Et distinxit in labiis suis, » id est, Deus aperte pronuntiavit, et reprehendit Hebræos, quod non exterminaverint gentes, « quas dixit Dominus illis, » id est, quas ipse idem Dominus jusserat exterminari, *Deut.* cap. VII. Videtur David alludere ad verba angeli, qui in persona Domini sic loquitur in cap. II *Judic.*: « Eduxi vos de Ægypto, et introduxi in terram, pro qua juravi patribus vestris, et pollicitus sum ut non facerem irritum pactum meum vobiscum in sempiternum, ita duntaxat, ut non feriretis fœdus cum habitatoribus terræ hujus, et aras eorum subverteretis; et noluistis audire vocem meam. » « Et commixti sunt inter gentes, et didicerunt opera eorum, et servierunt sculptilibus eorum. » Id notum est ex toto libro Judicum. « Et factum est illis in scandalum, » id est, in ruinam : ea enim causa fuit, ut traderentur a Deo in potestatem diversorum regum idololatrarum, ut patet ex cap. II *Judic.*, vel potius ex toto libro. Justum enim fuit ut qui diabolum pro Deo elegerant, traderentur in servitutem eorum, quibus diabolus dominabatur.

36. ET IMMOLAVERUNT FILIOS SUOS, ET FILIAS SUAS DÆMONIIS. Vers. 36.

37. ET EFFUDERUNT SANGUINEM INNOCENTEM, SANGUINEM FILIORUM SUORUM, ET FILIARUM SUARUM, QUAS SACRIFICAVERUNT SCULPTILIBUS CHANAAN. Vers. 37.

38. ET INFECTA EST TERRA IN SANGUINIBUS, ET CONTAMINATA EST IN OPERIBUS EORUM, ET FORNICATI SUNT IN ADINVENTIONIBUS SUIS. Vers. 38.

Hæc non habentur in libro *Judicum* : tamen vera esse necesse est, cum a Spiritu Sancto per Prophetam dicantur, et credibile est ea per traditionem a majoribus ad Davidem pervenisse. Semel Deus verus imperavit Abrahamo, ut filium immolaret : quod tamen perfici noluit, contentus præparatione mentis ad obediendum : dii vero falsi, dæmones videlicet, inimici crudelissimi generis humani, invidentes Deo tantam servi sui Abrahami obedientiam, non contenti promptitudine voluntatis, reipsa filios et filias sibi sacrificari a propriis parentibus voluerunt. Et tanta erat cæcitas hominum, ut non agnoscerent tyrannidem dæmoniorum, et quantum interesset inter jugum suave Conditoris et compedes ferreas et durissimas destructoris. Illud, *infecta est terra in sanguinibus*, in græco est, ἐφονοκτονήθη, id est, *interfecta est terra*. Sed in hebræo est, תחנף *thechenaph*, id est *infecta*

Diabolus cur sibi immolari filios a parentibus voluerit?

sive *polluta*; sensus autem idem est : dicitur enim terra interfecta, id est, destructa in sanguinibus, quando ob multitudinem interfectorum, et copiam sanguinis effusi desolatur : sive autem dicatur terra destructa, sive polluta sanguine, significatur cædes facta filiorum et filiarum in sacrificium dæmoniorum; sed per verbum *destructa*, sive *desolata*, significatur major cædes, quam per verbum *infecta*. Illud vero, *et fornicati sunt in adinventionibus suis*, significat spiritualem fornicationem, quam committebat synagoga Judæorum, quæ Deo desponsata fuerat, cum adorabat idola, illisque tanquam adulteris viris se subjiciebat. Dicitur vero cultus idolorum propria ipsorum *adinventio*, quia non eam didicerant a Mose legislatore, sed ipsi per se cogitaverant bonum esse imitari gentes idololatras.

Vers. 39. 39. ET IRATUS EST FURORE DOMINUS IN POPULUM SUUM, ET ABOMINATUS EST HÆREDITATEM SUAM.

Vers. 40. 40. ET TRADIDIT EOS IN MANUS GENTIUM, ET DOMINATI SUNT EORUM, QUI ODERUNT EOS.

Vers. 41. 41. ET TRIBULAVERUNT EOS INIMICI EORUM, HUMILIATI SUNT SUB MANIBUS EORUM, SÆPE LIBERAVIT EOS.

Vers. 42. 42. IPSI AUTEM EXACERBAVERUNT EUM IN CONSILIO SUO : ET HUMILIATI SUNT IN INIQUITATIBUS SUIS.

Vers. 43. 43. ET VIDIT, CUM TRIBULARENTUR, ET AUDIVIT ORATIONEM EORUM.

Vers. 44. 44. ET MEMOR FUIT TESTAMENTI SUI, ET PŒNITUIT EUM SECUNDUM MULTITUDINEM MISERICORDIÆ SUÆ.

Vers. 45. 45. ET DEDIT EOS IN MISERICORDIAS, IN CONSPECTU OMNIUM QUI CEPERANT EOS.

In his septem versiculis decantat Propheta historiam libri Judicum, in qua narratur Hebræos ob peccata sua, quibus Deum ad iracundiam provocabant, traditos fuisse a Deo frequenter in potestatem hostium, Moabitarum, Ammonitarum, Philistinorum et aliorum : sed cum ad pœnitentiam redirent, solitum quoque fuisse Deum excitare virum aliquem strenuum, per quem liberarentur, ut Jephte, Gedeonem, Samsonem et alios. Versiculus 42, ubi dicitur, « Exacerbaverunt eum in consilio suo, » non significat in consilio Dei de liberandis Hebræis, ut multi existimant, sed in consilio ipsorum Judæorum, qui sæpe consilium inibant recedendi a Deo : nam in hebræo habetur expresse, *in consilio ipsorum*; proinde illud, *suo*, quod apud Latinos est ambiguum, explicandum est per textum hebraicum, ubi nulla est ambiguitas. Ultimus versiculus : « Et dedit eos in misericordias in conspectu omnium, qui ceperant eos, » duobus modis exponi potest. Primum, ut sensus sit : Fecit Deus per providentiam suam, ut qui captivos duxerant Hebræos, eorum misererentur, et vel relaxarent, ut fecit Cyrus et Darius; vel benigne tractarent, ut fecit Nabuchodonosor cum multis Hebræis. Ita exponit Theodoretus, sed exempla ejus misericordiæ non facile invenientur, nisi post tempora Davidis, et præterea David dicit : « In conspectu omnium, qui ceperant eos; non est autem verum omnes, qui ceperant Hebræos, habuisse erga eos misericordiam, neque ante tempora Davidis, neque postea. Videtur igitur probabilior sententia S. Augustini, quam etiam attingit Euthymius, ut sensus sit : « Dedit eos in misericordias, » id est, fecit cum eis Deus misericordiam, sive posuit eos in sinu misericordiæ suæ, « in conspectu omnium, qui ceperant eos, » id est, videntibus et mirantibus iis qui eos ceperant; semper enim Deus tam evidenti signo misericordiæ suæ liberavit populum suum sive de Ægypto, sive de potestate Moabitarum, vel Philistinorum, vel aliorum, ut ne hostes quidem negare possent Deum pugnare pro populo suo. Reliqui versiculi nullam habent difficultatem.

46. SALVOS NOS FAC, DOMINE DEUS NOSTER, ET CONGREGA NOS DE NATIONIBUS : Vers. 46.

47. UT CONFITEAMUR NOMINI SANCTO TUO : ET GLORIEMUR IN LAUDE TUA. Vers. 47.

48. BENEDICTUS DOMINUS DEUS ISRAEL A SÆCULO, ET USQUE IN SÆCULUM; ET DICET OMNIS POPULUS, FIAT, FIAT. Vers. 48.

Hæc est conclusio Psalmi, qua precatur Deum Propheta, ut omnem populum fidelem congreget de nationibus, id est, reducat omnes dispersos ad cœtum piorum, ut omnes simul gratias agant Deo, eumque laudent, et glorientur in laude ipsius. Existimant quidem aliqui Davidem loqui de dispersione et captivitate Babylonica, quam per spiritum prævidebat futuram; sed credibilius est eum loqui de dispersione inter gentes, quæ adhuc supererant in terra promissionis, initio regni Davidis, adversus quas gentes multa ipse bella gessit, ut perspicuum est ex lib. I et II *Regum*. Concludit postremo David Deum laudans, et dicens : « Benedictus sit Dominus Deus Israel » omni tempore, vel potius in æternum, et omnis populus confirmet benedictionem, dicens : « Fiat, fiat, » sive *Amen, amen*. Atque hic est finis libri IV secundum Hebræos.

PSALMORUM

LIBER QUINTUS ET ULTIMUS

SECUNDUM HEBRÆOS.

PSALMUS CVII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Alleluia.*

1. Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus.

2. Dicant qui redempti sunt a Domino, quos redemit de manu inimici, et de regionibus congregavit eos :

3. A solis ortu et occasu, ab aquilone et mari.

4. Erraverunt in solitudine, in inaquoso, viam civitatis habitaculi non invenerunt.

5. Esurientes et sitientes, anima eorum in ipsis defecit.

6. Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, et de necessitatibus eorum eripuit eos.

7. Et deduxit eos in viam rectam, ut irent in civitatem habitationis.

8. Confiteantur Domino misericordiæ ejus, et mirabilia ejus filiis hominum.

9. Quia satiavit animam inanem, et animam esurientem satiavit bonis.

10. Sedentes in tenebris, et umbra mortis, vinctos in mendicitate et ferro.

11. Quia exacerbaverunt eloquia Dei, et consilium Altissimi irritaverunt.

12. Et humiliatum est in laboribus cor eorum; infirmati sunt, nec fuit qui adjuvaret.

13. Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, et de necessitatibus eorum liberavit eos.

14. Et eduxit eos de tenebris et umbra mortis, et vincula eorum disrupit.

15. Confiteantur Domino misericordiæ ejus, et mirabilia ejus filiis hominum.

16. Quia contrivit portas æreas, et vectes ferreos confregit.

V. s. h.

Confitemini Domino quoniam bonus : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

Dicant redempti [al. *qui redempti sunt*] a Domino : quos redemit de manu hostis.

Et de terris congregavit eos, ab oriente et occidente : ab aquilone et mari.

Erraverunt in solitudine, in deserta via : civitatem quæ habitaretur, non repererunt.

Esurientes et sitientes : anima eorum in ipsis deficiebat.

Et clamaverunt ad Dominum in tribulatione sua : de afflictione [*h. angustiis*] eorum eripuit eos.

Et duxit illos per viam rectam, ut venirent in civitatem habitabilem.

Confiteantur Domino misericordiam ejus, et mirabilia ejus in filios hominum,

Quia saturavit animam vacuam, et animam esurientem implevit bonis.

Habitantes in tenebris et umbra mortis, alligatos inopia et ferro.

Quia provocaverunt sermones Dei, et consilium Excelsi blasphemaverunt.

Et humiliavit in labore cor eorum : corruerunt, et non erat qui adjuvaret.

Et clamaverunt ad Dominum in tribulatione sua : de angustiis eorum salvavit eos.

Et eduxit eos de tenebris et umbra mortis, et vincula eorum disrupit.

Confiteantur Domino misericordiam ejus, et mirabilia ejus in filios [al. *filiis*] hominum.

Quia contrivit portas æreas [*h. ostia ærea*]; et vectes ferreos confregit.

17. Suscepit eos de via iniquitatis eorum : propter injustitias enim suas humiliati sunt.

Stultos propter viam [*h. de via*] sceleris eorum, et propter iniquitates [*h. de iniquitatibus suis*] afflictos.

18. Omnem escam abominata est anima eorum, et appropinquaverunt usque ad portas mortis.

Omnem cibum abominata est anima eorum, et accesserunt ad [al. *usque ad*] portas mortis.

19. Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, et de necessitatibus eorum liberavit eos.

Et clamaverunt ad Dominum in tribulatione sua : de [al. *et de*] angustiis eorum salvavit eos.

20. Misit verbum suum, et sanavit eos, et eripuit eos de interitionibus eorum.

Misit verbum suum, et sanavit eos : et salvavit de interitu eorum.

21. Confiteantur Domino misericordiæ ejus, et mirabilia ejus filiis hominum.

Confiteantur Domino misericordiam ejus, et mirabilia ejus in filios [*h. filiis*] hominum.

22. Et sacrificent sacrificium laudis, et annuntient opera ejus in exultatione.

Et immolent hostias gratiarum [*h. confessionum*], et narrent opera ejus in laude.

23. Qui descendunt mare in navibus, facientes operationem in aquis multis.

Qui descendunt mare in navibus : facientes opus [al. *operationes*] in aquis multis.

24. Ipsi viderunt opera Domini, et mirabilia ejus in profundo.

Ipsi viderunt opera Domini, et mirabilia ejus in profundo.

25. Dixit, et stetit spiritus procellæ, et exaltati sunt fluctus ejus.

Et dixit, et surrexit [*h. statuit*] ventus tempestatis, et elevavit gurgites ejus.

26. Ascendunt usque ad cœlos, et descendunt usque ad abyssos; anima eorum in malis tabescebat.

Ascendunt in cœlum, et descendunt in abyssos : anima eorum in afflictione [*h. malo*] consumitur.

27. Turbati sunt, et moti sunt sicut ebrius, et omnis sapientia eorum devorata est.

Obstupuerunt, et intremuerunt quasi ebrius : et universa sapientia eorum absorpta est.

28. Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, et de necessitatibus eorum eduxit eos.

Clamaverunt autem ad Dominum in tribulatione sua, et de angustiis eorum eduxit eos.

29. Et statuit procellam ejus in auram, et siluerunt fluctus ejus.

Statuet [*h. suscitabit*] turbinem in tranquillitatem, et silebunt fluctus ejus.

30. Et lætati sunt quia siluerunt : et deduxit eos in portum voluntatis eorum.

Lætabuntur, quoniam quieverunt, et deducet eos ad portum quem voluerunt.

31. Confiteantur Domino misericordiæ ejus, et mirabilia ejus filiis hominum.

Confiteantur Domino misericordiam ejus, et mirabilia ejus in filios hominum.

32. Et exaltent eum in ecclesia plebis, et in cathedra seniorum laudent eum.

Et exaltent eum in ecclesia populi, et in cathedra seniorum laudent eum.

33. Posuit flumina in desertum, et exitus aquarum in sitim;

Ponet flumina in desertum, et fontes [*h. exitus*] aquarum in sitim :

34. Terram fructiferam in salsuginem, a malitia inhabitantium in ea.

Terram fructiferam in salsuginem : præ malitia habitatorum ejus.

35. Posuit desertum in stagna aquarum, et terram sine aqua in exitus aquarum.

Ponet desertum in paludes aquarum, et terram inviam in fontes [*h. exitus*] aquarum.

36. Et collocavit illic esurientes, et constituerunt civitatem habitationis.

Et collocavit ibi esurientes : et fundabunt urbem ad habitandum.

37. Et seminaverunt agros, et plantaverunt vineas, et fecerunt fructum nativitatis.

Et serent agros, et plantabunt vineas : et facient fruges germina [al. *genimina*].

38. Et benedixit eis, et multiplicati sunt nimis, et jumenta eorum non minoravit.

Et benedicent eis, et multiplicabuntur nimis, et pecora [*h. jumenta*] eorum non imminuentur.

39. Et pauci facti sunt, et vexati sunt a tribulatione malorum et dolore.

Imminuta sunt autem et afflicta, propter angustiam mali et doloris.

40. Effusa est contemptio super principes, et errare fecit eos in invio, et non in via.

Et effundet despectionem super principes, et errare eos faciet in solitudine devia [*h. inani*].

41. Et adjuvit pauperem de inopia, et posuit sicut oves familias.

42. Videbunt recti, et lætabuntur : et omnis iniquitas oppilabit os suum.

43. Quis sapiens et custodiet hæc, et intelliget misericordias Domini?

Et sublevabit pauperem de inopia, et ponet quasi gregem [*h. oves*] familias.

Videbunt recti, et lætabuntur : et omnis iniquitas contrahet os suum.

Quis sapiens, et custodiet hæc, et intelliget misericordias Domini?

Argumentum. — « Nobis sic videtur, Psalmum hunc compositum fuisse tum demum, postquam Judæi ex Babylonia primum, deinde et aliunde ex variis regionibus, velut ex Ægypto, Arabia, etc., quo olim, turbato reipublicæ statu, vel ultro profugissent, vel per vim hostium abducti essent, reduces in patriam facti, rem suam publicam et familiarem atque domesticam feliciter instaurare cœpissent. Hos igitur esse, quos ad gratias Jovæ persolvendas excitet auctor. » Schnurrerus. Strophæ cum procemio sex : vers. 1-3, gratias agant Jovæ Judæi de exsilio revocati; vers. 4-9, qui postquam sedibus expulsi summa inopia conflictati erant, restituti sunt a Deo in rem familiarem; vers. 10-16, qui ex carcere et vinculis in libertatem vindicati; vers. 17-22, qui ex præsentissimo mortis periculo erepti; vers. 23-32, qui ex immani procella salvi in portum deducti; vers. 33-43, gratias agant, quod terra, quum vastata penitus incolisque orbata jacuisset, recepit nunc colonos suos, atque ad pristinam culturam ubertatemque rediit. Quæ procemium sequuntur quatuor strophæ, ita sunt conformatæ, ut partibus suis singulis inter se respondeant. Primo loco ubique certum genus calamitatis exponitur (vers. 4 seq., 10-12, 17 seq., 23-27); secundo, auxilium divinum precibus efflagitatum commemoratur (vers. 6 seq., 13 seq., 19 seq., 28-30); tertio, ad gratias Deo peragendas exhortatio subjungitur (vers. 8 seq., 15 seq., 21 seq., 31 seq.).

1. « Laudate Jovam, nam benignus *est*,
nam in perpetuum *manet* gratia ejus. »
2. *Sic* dicant redempti Jovæ,
quos redemit a manu oppressoris,
3. Atque e terris collegit,
ab oriente et ab occidente,
a septentrione et a mari.

4. Errarunt per desertum, per solitudinem viæ (inviam),
urbem habitationis (ubi habitare possent) non invenerunt.
5. Esurientes et sitientes *fuerunt*,
anima eorum in iis elanguit.
6. Et clamarunt ad Jovam in angustiis, *quæ* iis *erant*,
ex angustiis eorum eripuit eos.
7. Et ingredi fecit eos viam rectam,
ut venirent in urbem habitationis.
8. Celebrent (homines illi) Jovæ gratiam ejus,
et mirabilia ejus filiis hominum :
9. Nam satiavit animam appetentem,
et animam esurientem replevit bono (bonis).

10. Incolæ tenebrarum et umbræ mortis,
captivi miseriæ et ferri;
11. Nam repugnarunt verbis Dei,
et consilium Altissimi spreverunt;
12. Et depressit ærumnis animum eorum,
labarunt, neque fuit adjutor;
13. Et clamarunt ad Jovam in angustiis suis,
ex angustiis eorum liberavit eos.
14. Et eduxit eos e tenebris et umbra mortis,
et vincula eorum disrupit :

15. Celebrent Jovæ gratiam ejus,
et mirabilia ejus filiis hominum :
16. Quod confregit januas æneas,
et vectes ferreas concidit.

17. Stulti propter viam (agendi rationem) suam desciscentem (a Jova),
et propter delicta sua afflictos se reddiderunt.
18. Omnem cibum abominata est anima eorum (præ mœrore),
et pervenerunt ad portas mortis.
19. Et clamarunt ad Jovam in angustiis suis,
ex angustiis eorum liberavit eos.
20. Misit verbum suum et sanavit eos,
et eripuit eos e foveis (morbis lethiferis eorum) :
21. Celebrent Jovæ gratiam ejus,
et mirabilia ejus hominibus;
22. Et sacrificent sacrificia gratiarum,
et enarrent opera ejus voce læta.

23. Qui descenderunt in mare navibus,
qui fecerunt opus in aquis magnis;
24. Illi viderunt opera Jovæ,
et mirabilia ejus in profundo.
25. Et dixit, et surgere fecit ventum procellæ (procellam),
et *procella* sustulit in altum fluctus ejus (maris).
26. Ascendunt in cœlum (navigantes), descendunt in abyssos,
anima eorum in malo (tanto discrimine) colliquescit.
27. Vertigine corripiuntur et titubant sicut ebrius,
et omnis sapientia eorum periit.
28. Et clamaverunt ad Jovam in angustiis suis,
atque ex angustiis eorum eduxit eos.
29. Subsistere fecit procellam in auram lenem,
et siluerunt fluctus eorum.
30. Et lætati sunt, quod consederunt *fluctus*,
et duxit eos *Jova* in portum desiderii eorum :
31. Celebrent Jovæ gratiam ejus,
et mirabilia ejus hominibus.
32. Et *laudibus* efferant eum in cœtu populi,
et in consessu seniorum laudent eum.

33. Posuit flumina (loca prius irrigata) in desertum,
et fontes aquarum in terram sitientem,
34. Terram frugiferam in salsam (sterilem),
propter pravitatem eorum, qui habitarunt in ea.
35. Posuit desertum in stagnum aquarum,
et terram aridam in fontes aquarum.
36. Et habitare fecit ibi esurientes,
et erexerunt urbem (urbes) habitationis.

37. Et conseverunt agros, et plantarunt vineas,
et fecerunt (agri et vineæ) fructum proventus *annui*.
38. Et benedixit eos, et aucti sunt valde,
et jumenta eorum non minuit (auxit).
39. Et pauci facti sunt *Babylonii*, et depressi (a Cyro),
oppressione, calamitate et ærumnis.
40. Effudit contemptum in principes,
et errare fecit eos in vastitate invia.
41. At extulit pauperem (Israelitas) ex miseria,
et fecit gregis instar (numerosas) familias.
42. Videant *id* recti et lætentur,
et omnis pravitas claudat os suum.
43. *Sed* quis est sapiens, ut observet hæc,
et intelligat misericordias Jovæ?

NOTÆ.

Vers. 3. ***A mari*** : intellige maris medii partem ad Africum, i. e. Ægyptum versus sitam, quæ plaga commode opponitur septentrioni. — Vers. 4. *Solitudinem viæ* : Hengstenberg, *per solitudinem iter* fecerunt; alii post Vulg. *dereq* cum *urbem* jungunt. — Vers. 9. *Appetentem*, a rad. *shaqaq, discurrit, avidus fuit*; Maurer, *sitientem*. — Vers. 10. Prædicatum inest vers. 15. Alii ante vers. 10 repetunt *sic dicant* vers. 2. *Miseriæ et ferri*, hendiadys, pro *ferri ærumnosi*. — Vers. 20. *Misit*, etc. i. e. jussit ut sanarentur. — Vers. 23. *Opus*, mercaturam, vel operam navalem simpliciter.—Vers. 29. *Auram lenem* : ita Hengstenberg; Maurer, *in silentium*, ita ut sileret. *Eorum*, puta marium, aquarum; alii : navigantium, puta qui eos opprimebant. — Vers. 33 et 34 de Babylonia accipit Hengstenberg; sed rectius cum Maurero et aliis accipe de terra Cananæa, quæ, deductis in Babyloniam incolis, vasta atque inculta relicta est, deinde, redditis colonis, novam induit faciem, ut mox dicetur.— Vers. 39. Non male alii, ut Schnurrerus, vers. 39-40, de Israelitis quoque intelligunt, redduntque in plusquamperfecto : *Et qui pauci facti erant*, etc. — Vers. 43. Maurer, *quis est sapiens? hic observet hæc, et attendat*, etc.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CVI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

Titulus est, *Alleluia,* quam vocem codices hebraici nunc habent in fine Psalmi superioris : sed Septuaginta interpretes ponunt eam initio hujus Psalmi, quoniam in suis codicibus hebraicis invenerunt. Recte autem titulus Psalmi est *alleluia*, id est, *laudate Dominum*, quoniam in hoc Psalmo laudatur primo misericordia Dei, qua liberat homines a quatuor communibus miseriis, quas paulo post enumerabimus, et ideo quater repetuntur duo versiculi : « Clamaverunt ad Dominum, cum tribularentur, et de necessitatibus eorum liberavit eos, » et «confiteantur Domino misericordiæ ejus, et mirabilia ejus filiis hominum. » Deinde in altera parte Psalmi laudatur omnipotentia Dei, quæ solo nutu mutat rerum naturas. Dissensio quidem est inter expositores de quatuor illis miseriis : alii enim volunt eas esse corporales, et ad populum Hebræorum proprie pertinere. Alii existimant corporales esse, sed pertinere ad humanum genus universum : non ad solos Judæos. Alii spirituales esse censent, et liberationem ab illis esse propriam electorum. Alii denique spirituales esse dicunt, et liberationem ad omnes pertinere. Sed videntur sententiæ istæ facile posse ad concordiam redigi, si dicamus ad litteram de miseriis corporalibus agi, mystice de spiritualibus, et ad genus humanum universum pertinere : sed exempla poni in iis rebus, quæ populo Hebræorum proprie contigerunt; liberationem vero perfectam ad solos electos, imperfectam ad omnes pertinere.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. CONFITEMINI DOMINO QUONIAM BONUS : QUONIAM IN SÆCULUM MISERICORDIA EJUS.

Vers. 2. 2. DICANT, QUI REDEMPTI SUNT A DOMINO, QUOS REDEMIT DE MANU INIMICI, ET DE REGIONIBUS CONGREGAVIT EOS.

Vers. 3. 3. A SOLIS ORTU ET OCCASU, AB AQUILONE ET MARI.

Hæc est præfatio totius Psalmi, in qua David hortatur omnes qui experti sunt misericordias Domini, ut confiteantur laudes Domini, ac potissimum confiteantur ipsi Domino, quod ipse sit vere bonus et misericors, et misericordia ejus nunquam deficiat. Et quidem maxime proprie invitat fideles, quos redemit sanguine Unigeniti sui de manu inimici potentissimi, a quo captivi tenebantur ad ipsius voluntatem, id est, principis tenebrarum; quosque congregavit in unum populum, in unam Ecclesiam, in unum regnum filii dilectionis suæ, non ex Ægypto, vel Babylone, ut olim Hebræos, sed « ab ortu solis et occasu, ab aquilone et mari, » id est, a quatuor mundi partibus, sive ex toto orbe terrarum, juxta illud *Joan.* cap. x, 16 : « Alias oves habeo quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile, et unus Pastor ; » et *Joan.* xi : « Quia Jesus moriturus erat pro gente, et non solum pro gente, sed ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum. » Quamvis autem maxime proprie invitentur fideles, sive ex Hebræis, sive ex gentibus : tamen invitantur etiam generatim omnes homines, quos quocumque loco et tempore liberavit Dominus de quacumque vexatione : nam redemptio in Scripturis accipitur passim pro liberatione, etiamsi non fiat pretio interveniente; item quos liberavit de manu, id est, potestate cujuscumque inimici; denique quos liberavit de quocumque exilio, de quacumque dispersione, de quacumque extremitate terræ, et revocavit in patriam, atque ad populum suum congregavit. Porro illa descriptio a solis ortu et occasu, ab aquilone et mari, continet, ut notum est, longitudinem et latitudinem terræ : nam longitudo incipit ab ea regione unde oritur sol, et desinit in eam, ubi sol occidit; latitudo incipit ab ea parte unde flat ventus, qui dicitur Aquilo, et desinit in eam, quæ alluitur mari magno, quod Oceanus vocatur; quæ pars australis etiam dici solet, quia ventus Auster, Aquiloni oppositus, inde oritur.

Redemptio in Scripturis quomodo sumatur?

Vers. 4. 4. ERRAVERUNT IN SOLITUDINE, IN INAQUOSO, VIAM CIVITATIS HABITACULI NON INVENERUNT.

Vers. 5. 5. ESURIENTES ET SITIENTES : ANIMA EORUM IN IPSIS DEFECIT.

Vers. 6. 6. ET CLAMAVERUNT AD DOMINUM CUM TRIBULARENTUR, ET DE NECESSITATIBUS EORUM ERIPUIT EOS.

Vers. 7. 7. ET DEDUXIT EOS IN VIAM RECTAM, UT IRENT IN CIVITATEM HABITATIONIS.

Vers. 8. 8. CONFITEANTUR DOMINO MISERICORDIÆ EJUS, ET MIRABILIA EJUS FILIIS HOMINUM.

Vers. 9. 9. QUIA SATIAVIT ANIMAM INANEM : ET ANIMAM ESURIENTEM SATIAVIT BONIS.

Hæc est prima pars Psalmi, in qua explicatur liberatio a prima miseria. Quatuor sunt miseriæ communes corporales, et quatuor etiam spirituales. Corporales miseriæ sunt *primo*, fames et sitis, quæ oriuntur a sterilitate terræ, vel penuria pluviæ cœlestis, id est, a principio extrinseco naturali : *secundo*, captivitas, quæ oritur ab aliena violentia, id est, a principio extrinseco voluntario; *tertio*, morbus, sive ægrotatio, quæ oritur ab interna mala constitutione, id est, a principio interno naturali; *quarto*, periculum naufragii, quod oritur a principio externo naturali, id est, ab impulsu ventorum, et a principio interno voluntario, id est, a curiositate hominum, qui non contenti solido elemento terræ, per liquidum etiam iter facere voluerunt. Miseriæ quatuor spirituales eæ sunt, quæ a theologis dicuntur vulnera naturæ, relicta in nobis ex peccato originali, ignorantia in mente, concupiscentia in appetitu concupiscibili, infirmitas in appetitu irascibili, et malitia in voluntate : quorum vulnerum contraria sunt, prudentia in mente, temperantia in appetitu concupiscibili, fortitudo in irascibili, justitia in voluntate, quæ dicuntur virtutes quatuor cardinales. Vide S. Thomam in part. II, *Quæst.* LXXXV, art. 3. Igitur in hac prima parte Psalmi cantatur a Propheta misericordia Dei, liberans a prima miseria tam corporali, quam spirituali. Videtur autem alludere ad famem et sitim, quam passi sunt Hebræi in deserto ; sed tamen doctrina communis est, atque ad omnes pertinens, ut supra diximus : sic igitur ait : « Erraverunt in solitudine, in inaquoso, » id est, multi homines quærentes patriam suam erraverunt aliquandiu per inviam et inaquosam solitudinem, quod Judæis contigit per annos quadraginta ; « et viam civitatis habitaculi non invenerunt, » id est, longo tempore vagantes non inveniebant viam, quæ ducit ad civitatem propriæ habitationis, ubi tuto habitare, et requiescere possent. « Esurientes et sitientes, anima eorum in ipsis defecit, » id est, erraverunt in solitudine esurientes et sitientes, quia neque panis ibi reperitur, neque aqua : et ideo anima, id est, vita eorum in ipsis præ fame et siti deficiebat. « Et clamaverunt ad Dominum, cum tribularentur, » id est, deficiente omni humano auxilio conversi sunt ad implorandum ad-

Quatuor sunt miseriæ communes corporales, et quatuor spirituales.

jutorium Dei; « et de necessitatibus eorum eripuit eos, » id est, non defuit invocatus Deus, sed pro innata sibi misericordia liberavit eos. « Et deduxit eos in viam rectam, ut irent in civitatem habitationis ; » id est, hoc modo eripuit eos de necessitatibus suis, quoniam ostendit eis viam rectam, imo in eam eos deduxit, ut per eam brevi itinere pervenirent ad civitatem suæ habitationis. « Confiteantur Domino misericordiæ ejus, » id est, justum est igitur ut tanta beneficia misericorditer præstita hominibus, confiteantur Deo laudem, sive agnoscantur ab omnibus, ut vere beneficia Dei. « Et mirabilia ejus filiis hominum, » id est, mirabilia opera Dei exhibita filiis hominum ad eorum liberationem, confiteantur Deo auctori laudem suam. In textu hebraico clarius habetur, *confiteantur Domino misericordiam ejus*, id est, homines liberati confiteantur Domino misericordiam ejus. Textus græcus utroque modo intelligi potest, cum vox ἐλέη possit esse tam in casu nominandi, quam accusandi : sed res non est magni momenti. « Quia satiavit animam inanem, » id est, quia mirabili modo alimoniam paravit in solitudine, et inde replevit animam inanem, homines videlicet jejunos; « et esurientes saturavit bonis, » id est, et eosdem homines valde esurientes non solum pavit, sed etiam satiavit optimis cibis, pane de cœlo angelorum manibus allato. Hæc omnia, ut dixi, de cibo corporali Judæis præstito possunt satis commode exponi; sed non dubium est quin hoc exemplo docere velit Propheta, omnes alios, qui de errore viæ et a miseria famis et sitis liberantur, a Deo liberari et misericordiæ ejus gratias debere. Neque dubium esse potest quin Propheta respexerit præcipue ad ignorantiam salutis, qua plurimi laborant, et quasi extra viam in deserto vagantur, esurientes et sitientes veritatis cognitionem, fontem sapientiæ et prudentiæ. Omnes enim naturaliter bonum appetunt; neque ullus est, qui non optet beatitudinem, ac per hoc etiam notitiam viæ, quæ ad illam ducit; sed tamen plurimi præoccupati cogitatione et concupiscentia temporalium bonorum, beatitudinem quærunt ubi non est, imo etiam beatitudinem esse opinantur eam, quæ vere non est : et ignorantes finem, viam quoque ad eum ignorare coguntur. Ita vagantes et errantes civitatem veræ habitationis non inveniunt, et semper esuriunt ac sitiunt, quia bona terrena, exigua et temporalia cum sint, desiderium animæ immortalis, et capacis infiniti boni, satiare nullo modo possunt. Sed ii, quos Deus redemit de manu inimici et de variis regionibus congregavit, ex magno misericordiæ divinæ munere agnoscere incipientes cæcitatem suam, clamant ad Dominum, et exaudiuntur ab eo; diriguntur in viam rectam quæ ducit ad civitatem; intelligunt finem ultimum esse regnum Dei, et medium ad finem esse justitiam ejus; inde esurientes et sitientes justitiam, ad fontem gratiæ currunt : eoque fonte interim refecti ad civitatem cœlestem perveniunt, ubi replentur et satiantur bonis omnibus, ut nunquam amplius esuriant, neque sitiant in æternum.

Omnes naturaliter bonum appetunt.

10. SEDENTES IN TENEBRIS ET UMBRA MORTIS, Vers. 10.
VINCTOS IN MENDICITATE ET FERRO.

11. QUIA EXACERBAVERUNT ELOQUIA DEI, ET Vers. 11.
CONSILIUM ALTISSIMI IRRITAVERUNT.

12. ET HUMILIATUM EST IN LABORIBUS COR EO- Vers. 12.
RUM : INFIRMATI SUNT, NEC FUIT, QUI ADJUVARET.

13. ET CLAMAVERUNT AD DOMINUM, CUM TRIBU- Vers. 13.
LARENTUR; ET DE NECESSITATIBUS EORUM LIBERAVIT EOS.

14. ET EDUXIT EOS DE TENEBRIS, ET UMBRA Vers. 14.
MORTIS : ET VINCULA EORUM DISRUPIT.

15. CONFITEANTUR DOMINO MISERICORDIÆ EJUS, Vers. 15.
ET MIRABILIA EJUS FILIIS HOMINUM.

16. QUIA CONTRIVIT PORTAS ÆREAS, ET VECTES Vers. 16.
FERREOS CONFREGIT.

Hæc est altera pars, in qua proponitur liberatio a secunda miseria tam corporali, quam spirituali. Secunda miseria corporalis est captivitas, per quam miseri homines clauduntur in obscuris carceribus, alligati vinculis, et onerati ferro. Et videtur Propheta alludere ad captivitatem Hebræorum sub diversis persecutoribus tempore Judicum, vel etiam tempore Pharaonis: David enim in Psalmis non multum laborat, ut historias ordine temporum commemoret; sed tamen hæc eadem transferri et accommodari possunt omnibus captivis, et in vinculis et compedibus constitutis, quos misericordia Domini postea liberavit. Explicemus verba : « Sedentes in tenebris et umbra mortis, vinctos in mendicitate et ferro, » id est, novi alios, qui capti ab hostibus, et tetris carceribus inclusi sedebant in tenebris, et tenebris valde densis, quales significantur in Scripturis per umbram mortis, ut diximus in explicatione Psalmi XXII, vers. 4, et Psalmi XLIII, vers. 21 ; qui simul erant alligati vinculis, redacti ad mendicitatem, et onerati ferreis catenis et compedibus. Illud, *sedentes*, cum sit accusativi casus, non habet unde regatur. Ideo supplendum *novi*, aut aliquid simile : nam quod alii dicunt, jungi posse cum verbo præcedente, *satiavit bonis*, vel cum sequente *liberavit*, nimis durum mihi esse videtur. Illud, *vinctos in mendicitate et ferro*, existimo legendum cum distinctione, ut tria sint membra, et sensus sit : *Sedentes vinctos, sedentes in mendicitate et sedentes in ferro*, id est, in compedibus ferreis. « Quia exacerbaverunt eloquia Dei, et consilium Altissimi irritaverunt, » id est, merito traditi fuerant in captivitatem, et afflicti carcere, tenebris, vinculis, mendicitate et compedibus, quoniam non obtemperaverunt præceptis Dei, et consilium ejus contempserunt. *Exacerbare eloquia Dei*, significat hoc loco, *ad iram provocare Deum loquen-*

Quid sit exacerbare eloquia Dei? *tem*, sive *præcipientem*, quod facit, qui præcepta ejus non servat. Potest etiam dici, exacerbare eloquia Dei, qui provocat ad iram ipsa Dei præcepta : quemadmodum enim præcepta Dei coronant observantes, ita puniunt prævaricantes; ac per hoc, qui præcepta prævaricantur, provocant adversus se ipsa præcepta. Itaque in his verbis figura quædam necessario admittenda est, vel in verbis *eloquia Dei*, quæ accipiantur pro Deo loquente et præcipiente; vel in verbo *exacerbaverunt*, quasi eloquia, id est, præcepta Dei dicantur provocari ad iram, dum prævaricantes puniunt. Similis est figura in verbis sequentibus, *et consilium Altissimi irritaverunt* : nam vel consilium Altissimi accipiendum est pro ipso Deo altissimo bene consulente, quem irritaverunt, id est, ad iram concitaverunt, qui consilio ejus adversati sunt; vel *irritaverunt* positum est pro *contempserunt*, sive *spreverunt*; qui enim aliquem contemnit, hoc ipso eum irritat, id est, provocat ad iram. « Et humiliatum est in laboribus cor eorum, » id est, superbia cordis eorum humiliata est ob labores captivitatis, vinculorum et compedum. Captivi enim, velint nolint, humiles esse coguntur. « Infirmati sunt, nec fuit qui adjuvaret, » id est, debiles facti sunt, ut non possent resistere adversariis. « Neque fuit qui eos juvaret, » ne ab hostibus caperentur et captivi abducerentur : et in ipsa captivitate duriter haberentur. « Et clamaverunt ad Dominum, cum tribularentur, » etc. Hic jam ponitur imploratio divini auxilii et liberatio, tum a carcere tenebroso, tum a vinculis et compedibus. Ac ut ostendat magnitudinem beneficii, addit : « Contrivit portas æreas, et vectes ferreos confregit. » Qua metaphora significatur liberatio a captivitate tali, qualis est eorum qui clausi sunt intra portas æreas, quarum vectes ferrei sunt, ita ut non nisi maxima vi reserari possint. In summa describitur liberatio a captivitate durissima et maxima. Porro secunda spiritualis miseria est concupiscentia rerum terrenarum id est, honorum, opum, voluptatum, quæ concupiscentia instar catenæ et vinculorum ac compedum hominem ita constringit, ut quamvis non ignoret veram felicitatem esse quærendam in Deo, et mortificanda esse membra, quæ sunt super terram : tamen captivus maneat, et progredi non possit, nisi gratia Dei vincula illa disrumpat. Initium liberationis ducendum est ab humilitate, ut homo intelligens captivitatem suam, et debilitatem virium suarum, humiliatum habens cor in laboribus, et videns non esse alium, qui adjuvet, præter unum cœlestem Patrem, corde contrito et humiliato cum intimo gemitu dicat : « Domine, vim patior, respice et miserere. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? » ut clamat Apostolus *Rom.* XII. Aderit enim sine dubio misericordia Patris, et educet vinctum de carcere, et vincula disrumpet, ut homo per gratiam Dei liberatus cum lætitia dicat : « Dirupisti, Domine, vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis, » *Psalm.* CXV. Vide exemplum hujus liberationis, maxime a concupiscentia carnalium voluptatum, in S. Augustino, in fine libri VIII et in principio libri IX *Confessionum*.

Secunda spiritualis miseria.

17. SUSCEPIT EOS DE VIA INIQUITATIS EORUM : Vers. 17.
PROPTER INJUSTITIAS ENIM SUAS HUMILIATI SUNT.

18. OMNEM ESCAM ABOMINATA EST ANIMA EO- Vers. 18.
RUM : ET APPROPINQUAVERUNT USQUE AD PORTAS MORTIS.

19. ET CLAMAVERUNT AD DOMINUM, CUM TRI- Vers. 19.
BULARENTUR : ET DE NECESSITATIBUS EORUM LIBERAVIT EOS.

20. MISIT VERBUM SUUM, ET SANAVIT EOS; ET Vers. 20.
ERIPUIT EOS DE INTERITIONIBUS EORUM.

21. CONFITEANTUR DOMINO MISERICORDIÆ EJUS, Vers. 21.
ET MIRABILIA EJUS FILIIS HOMINUM.

22. ET SACRIFICENT SACRIFICIUM LAUDIS, ET Vers. 22.
ANNUNTIENT OPERA EJUS IN EXULTATIONE.

Hæc est pars tertia Psalmi, in qua narratur tertia miseria corporalis, quæ est morbus et languor gravissimus, qualis fuit filiorum Israel, cum percussit eos Dominus plaga magna per serpentes ignitos, ita ut plurimi continuo morerentur; sed cum clamarent ad Dominum, liberati sunt : et eodem modo quicumque a morbis et plagis variis cruciantur, si Dominum serio ex corde, firma fide, et cum aliis requisitis invocaverint, sine dubio liberabuntur. Sed verba consideremus, atque ea præcipue, quæ non sunt antea explicata. « Suscepit eos de via iniquitatis eorum; propter injustitias enim suas humiliati sunt. » Hic aliquid necessario subintelligendum est, ut : *Vidit Deus quosdam prostratos jacere, et suscepit eos*, id est, erexit de via iniquitatis eorum, in qua miseri jacebant : nam « propter injustitias suas humiliati sunt » usque ad terram. In hebraico textu legitur secundum versionem S. Hieronymi : *Stultos propter viam sceleris eorum*, pro eo quod nos habemus : « Suscepit eos de via iniquitatis eorum. » Sed vox אולים, vel אוילים, quæ *stultos* significat, non videtur fuisse in libris antiquis quos habuerunt Septuaginta Interpretes; sed vox אילם, quod est, *suscepit eos*; quamvis enim a radice איל in dictionariis deducatur *fortitudo*, *aries*, *cervus*, et alia id genus, tamen apud Septuaginta Interpretes ea vox etiam *suscipere* significat. Hinc enim in titulo *Psal.* XXI, posuerunt *pro susceptione*, quod est in hebræo, אילת; et sane major fides habenda est Septuaginta Interpretibus, quam omnibus dictionariis. « Omnem escam abominata est anima eorum, et appropinquaverunt usque ad portas mortis. » Hoc demonstrat gravissimum morbum, qui cum cibum non admittat, quo vita sustentatur, mors immineat necesse est. « Misit verbum suum, et sanavit eos : » explicat modum quo sanavit ægrotos illos, dicens eos

sanatos verbo, id est, jussu Domini, sive Dei voluntate, non a serpente æneo, vel aliqua alia re creata; non quod res creatæ, ut pharmaca et medicamenta cætera, nullam vim habeant, sed quia vim suam a Deo habent, et sine Dei cooperatione nihil efficere possunt. Deus autem sine illis solo verbo et imperio suo omnia sanare potest, et hoc modo intelligimus illud *Sap.* XVI : « Etenim neque herba, neque malagma sanavit eos, sed tuus, Domine, sermo, qui sanat omnia.» Et paulo ante loquens de iis qui per aspectum serpentis ænei curabantur a morsibus serpentum ignitorum : « Qui enim, inquit, conversus est, non per hoc quod videbat, sanabatur, sed per te omnium Salvatorem. » Utitur autem David figurata locutione, cum ait : « Misit verbum suum, et sanavit eos, » quasi verbum, sive imperium Dei sit persona aliqua de cœlo missa ad sanandos ægrotos. Nisi forte prædicere voluerit missionem Verbi incarnati ad homines, per quod plurimi sanati sunt a corporali morbo : et a morbo spirituali, id est, a peccato, nemo sanatur, nisi per ipsum. « Non enim est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri, » ut dicitur *Act.* cap. III. Tertia vero miseria spiritualis est infirmitas, sive debilitas et fragilitas humanæ naturæ per peccatum corruptæ. Multi sunt enim, qui satis intelligunt quid sit agendum, et cupiunt interdum illud perficere : sed vires non habent, vel infirmas habent, donec induantur virtute ex alto. Sæpe etiam tædio, vel languore quodam affecti, omnem cibum renuit anima eorum, quia quamvis jam eos neque error seducat, neque concupiscentia mala illiciat : tamen non delectat eos verbum Dei, neque ad cœlestia suspirare norunt; et periculum est ne fames eos, non ex inopia, sed ex fastidio perimat : neque levis aut rara hæc tentatio est. Ideo et isti clamare debent ad Deum, ut sanetur palatum cordis eorum, et assuescant lac divinæ consolationis concupiscere : et cum incœperint sapere, quæ sursum sunt, et gustare quam dulcis sit Dominus, non sibi hoc tribuant; sed « confiteantur Domino misericordias ejus : et sacrificent ei sacrificium laudis, et annuntient opera ejus in exultatione. » Divinum enim plane opus est, non humanum, cum homo, solis visibilibus et terrenis assuetus, incipit invisibilia et cœlestia dulciter sapere et ardenter requirere.

A peccato nemo sanatur, nisi per Christum.

Vers. 23. 23. QUI DESCENDUNT MARE IN NAVIBUS, FACIENTES OPERATIONEM IN AQUIS MULTIS :

Vers. 24. 24. IPSI VIDERUNT OPERA DOMINI, ET MIRABILIA EJUS IN PROFUNDO.

Vers. 25. 25. DIXIT, ET STETIT SPIRITUS PROCELLÆ; ET EXALTATI SUNT FLUCTUS EJUS.

Vers. 26. 26. ASCENDUNT USQUE AD CŒLOS, ET DESCENDUNT USQUE AD ABYSSOS; ANIMA EORUM IN MALIS TABESCEBAT.

27. TURBATI SUNT, ET MOTI SUNT SICUT EBRIUS; Vers. 27.
ET OMNIS SAPIENTIA EORUM DEVORATA EST.

28. ET CLAMAVERUNT AD DOMINUM, CUM TRIBULARENTUR; ET DE NECESSITATIBUS EORUM EDUXIT EOS. Vers. 28.

29. ET STATUIT PROCELLAM EJUS IN AURAM : ET SILUERUNT FLUCTUS EJUS. Vers. 29.

30. ET LÆTATI SUNT, QUIA SILUERUNT : ET DEDUXIT EOS IN PORTUM VOLUNTATIS EORUM. Vers. 30.

31. CONFITEANTUR DOMINO MISERICORDIÆ EJUS, ET MIRABILIA EJUS FILIIS HOMINUM. Vers. 31.

32. ET EXALTENT EUM IN ECCLESIA PLEBIS, ET IN CATHEDRA SENIORUM LAUDENT EUM. Vers. 32.

Hoc est pars quarta Psalmi, in qua laudatur Deus ob liberationem periclitantium in mari. Hujus miseriæ non occurrit exemplum in Scripturis ante tempora Davidis; sed post illa tempora habemus exemplum in lib. *Jonæ*, cap. I, et in Evangelio *S. Matth.* cap. VIII et XIV, et in *Act.* cap. XXVII. Explicemus verba : « Qui descendunt mare in navibus, facientes operationem in aquis multis, ipsi viderunt opera Domini, et mirabilia ejus in profundo, » id est, qui navigant mare, ac per hoc operantur in aquis remigando, vel vela tendendo, vel contrahendo, experimento cognoscunt multa mirabilia opera Dei, quæ aliis plurimis nota non sunt, nisi forte ex relatione aliorum, videlicet quanta sit vis procellæ, quanta elevatio undarum et fluctuum, quanta vastitas et profunditas maris, quam ingentia et frequentia mortis pericula, quantus denique timor, et horror invadat pectora hominum, etiam fortissimorum. Proprie autem dictum est, « qui descendunt mare in navibus; » non enim, ut quidam interpres Psalmorum hoc loco ait, ratione probatum est altius esse mare, quam terram : sed contra, probatum est manifesta demonstratione inferius esse mare, quam terram, quoniam alioqui terram operiret aqua, cum natura sua ad loca semper decliviora descendat. « Dixit, et stetit spiritus procellæ, » id est, dixit Deus, et dicendo jussit ut ventus procellæ existeret, et continuo procella obediens Creatori stetit, id est, exstitit, exsurrexit, exorta est : non enim *stetit*, hoc loco, significat *quietem*, sed *exortum est;* inde « exaltati sunt fluctus ejus, » id est, maris; et « ascendunt usque ad cœlos, et descendunt usque ad abyssos, » poetica hyperbole est : quomodo etiam latinus Poeta dixit : « Fluctusque ad sidera tollit. » « Anima eorum in malis tabescebat, » id est, iis visis anima navigantium, spiritus videlicet vitalis, vigor omnis in ipsis existens præ timore et horrore tabescebat. « Turbati sunt et moti sunt sicut ebrius, et omnis sapientia eorum devorata est. » Aptissimis similitudinibus describit Propheta quid animi gerant homines imminente naufragio : nam neque vires, neque consilium suppetit. Va-

cillant pedes, nutat judicium, imo omnis sapientia, id est, ars et peritia navigandi, a timore nimio quasi absorpta videtur. « Et clamaverunt ad Dominum, » et hic est versus intercalaris, supra explicatus, et versiculi sequentes facillimi sunt; nisi forte aliquem moveat illud, « et statuit procellam in auram, » quod significat Deum convertisse ventum furiosum in ventum placidum, sive tempestatem in tranquillitatem, ut magis proprie sonat vox hebraica דממה. Illud, *statuit*, ex voce hebraica יקם, significat proprie, *surgere fecit*, id est, fecit ut procella surgeret in auram, hoc est, mutaretur in auram lenem, sive, ut paulo ante dixi, in tranquillitatem. Jam vero quarta miseria spiritualis est, ut supra diximus, malitia voluntatis, quæ præcipue sita est in superbia, quæ regina est vitiorum. Et vere cum ventus superbiæ exagitare incipit mare cordis humani, tunc extolluntur fluctus desideriorum usque ad cœlum; notæ sunt voces illius, qui est rex super omnes filios superbiæ : « In cœlum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum; ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo, » *Isai.* XIV. Ab illo didicerunt antiqui gigantes turrim Babel ædificare, quæ cœlum contingeret, *Gen.* cap. XI. Horum nepotes sunt, qui regna regnis, et imperia imperiis adjungere satagunt, neque ullus est finis cupiditatis eorum : quod si illi ipsi intrarent in corda sua, et attente considerarent quantis cogitationum, suspicionum, timorum, desideriorum, præsumptionis quoque et desperationis procellis continuo agitentur, et tandem demergantur in abyssum : sine dubio clamarent ad Dominum, et ipse misericors et pius de tantis periculis liberaret eos : mitteret enim spiritum Filii sui in corda eorum, ut doceret eos mansuetudinem et humilitatem, et eo modo sedatis fluctibus desideriorum invenirent requiem animabus suis, et deducerentur in portum voluntatis suæ, id est, in portum tranquillitatis, quem omnis homo naturaliter cupit. Et quoniam hoc est maximum beneficium misericordiæ Dei, jure optimo cantarent : « Confiteantur Domino misericordiæ ejus, et mirabilia ejus filiis hominum. Et exaltent eum, » Deum videlicet, « in ecclesia plebis, » id est, in cœtu populi totius congregati ad laudes Domini celebrandas, et non solum in cœtu plebis, sed etiam « in cathedra seniorum, » id est, in consessu majorum, principum videlicet populi, et sapientium senatorum, « laudent eum. »

Superbia quarta miseria spiritualis.

Vers. 33. 33. POSUIT FLUMINA IN DESERTUM, ET EXITUS AQUARUM IN SITIM.

Vers. 34. 34. TERRAM FRUCTIFERAM IN SALSUGINEM, A MALITIA INHABITANTIUM IN EA.

Hæc est altera pars hujus Psalmi, in qua post decantatas misericordias Domini in depulsione quatuor miseriarum, laudat Deum ab omnipotentia et providentia, qua naturas rerum aliquando permutat; qua mutatione manifeste indicat se verum et solum esse illarum conditorem et gubernatorem. Ac primum dicit Deum aliquando « posuisse flumina in desertum, et exitus aquarum in sitim, » id est, quando illi placuit, siccasse flumina, et fecisse ut, ubi rivi aquarum abundanter decurrebant, ibi fieret desertum aridum et siticulosum. « Terram quoque fructiferam vertisse in salsuginem, » id est, in terram sterilem, qualis est terra operta sale, « a malitia in habitantium in ea, » id est, in pœnam peccati eorum qui terram illam incolebant. Exemplum hujus mutationis habemus in *Genes.* XIII, ubi dicitur : « Elevatis Lot oculis vidit omnem terram circa regionem Jordanis, quæ universa irrigabatur, antequam subverteret Dominus Sodomam et Gomorrham, sicut paradisus Domini; » hanc vero terram irriguam et fructiferam, instar paradisi, Deus sulphure et igne de cœlo demisso totam siccavit, et sempiterna sterilitate damnavit, ut legitur in eodem libro, cap. XIX.

35. POSUIT DESERTUM IN STAGNA AQUARUM, ET TERRAM SINE AQUA IN EXITUS AQUARUM. Vers. 35.

36. ET COLLOCAVIT ILLIC ESURIENTES, ET CONSTITUERUNT CIVITATEM HABITATIONIS. Vers. 36.

37. ET SEMINAVERUNT AGROS, ET PLANTAVERUNT VINEAS, ET FECERUNT FRUCTUM NATIVITATIS. Vers. 37.

38. ET BENEDIXIT EIS, ET MULTIPLICATI SUNT NIMIS; ET JUMENTA EORUM NON MINORAVIT. Vers. 38.

Hæc est altera mutatio in contrarium secundum quam Deus, quando voluit, « posuit desertum in stagna aquarum, » id est, fecit ut in locis desertis et arentibus existerent flumina; et terra, quæ erat sine aqua, abundaret rivis aquarum. Et in iis locis, alias incultis et desertis, fecit ut frequentes homines habitarent, civitates construerent, terram colerent, fructus inde perciperent, multiplicarentur denique valde tum homines tum jumenta ipsorum; hoc enim significat illud, *jumenta ipsorum non minoravit*, id est, fecit ut non esset exiguus numerus jumentorum, sed plenus et copiosus. Ad quam historiam respiciat hoc loco Propheta, non est adeo certum; nam fecit quidem Deus in deserto propter filios Israel ex rupe saxea nasci flumina, ut habemus *Num.* XI; sed non collocavit illic populum suum, neque sunt illic urbes ædificatæ, neque seminati agri, neque plantatæ vineæ. In terra vero promissionis, collocavit quidem populum suum Deus; sed jam antea erant in ea terra flumina, urbes, agri culti et vineæ. Existimo igitur Prophetam respicere ad antiquas historias, et primordia propagationis generis humani post diluvium : quemadmodum enim mutavit terram Sodomorum ex irrigua et fertili in aridam et desertam, sic etiam in aliis locis fecit existere flumina, et ædificari civitates, et coli campos, et plantari vineas, et propagari homines et jumenta. Quia vero Isaias propheta cap. XLI hunc locum Psalmi notare videtur, cum

Gentilitas arida conversa in stagna aquarum. ait : « Ponam desertum in stagna aquarum, et terram inviam in rivos aquarum ; » et verba Isaiæ a S. Hieronymo et aliis intelliguntur de gentilitate, quæ olim deserta et inculta, sine fide, sine lege, sine prophetis, sine sacerdotio, futura erat per Christum irrigua Spiritus Sancti donis; ideo totum hunc locum recte S. Augustinus in sensu vel litterali, vel certe allegorico exponit de Synagoga Judæorum et Ecclesia gentium; Synagoga enim, quæ olim abundabat aquis verbi Dei, et veluti terra fecunda et culta proferebat prophetas et sacerdotes, et habebat altaria, sacrificia, miracula, visiones : nunc deserta et arida versa est in salsuginem, et his tribus caret : contra vero gentilitas, quæ deserta et inaquosa erat, conversa est in stagna aquarum, et facta est fecunda, ac fructibus omnium generum refertissima, id est, cœpit esse populus Domini, Ecclesia Dei vivi, gens sancta, regnum sacerdotale, in quo solo verum est sacrificium, veri sacerdotes, vera miracula, vera sanctificatio, vera sapientia, denique Spiritus Sancti charismata omnia.

Vers. 39. 39. ET PAUCI FACTI SUNT, ET VEXATI SUNT A TRIBULATIONE MALORUM, ET DOLORE.

Vers. 40. 40. EFFUSA EST CONTEMPTIO SUPER PRINCIPES, ET ERRARE FECIT EOS IN INVIO, ET NON IN VIA.

Vers. 41. 41. ET ADJUVIT PAUPEREM DE INOPIA, ET POSUIT SICUT OVES FAMILIAS.

Vers. 42. 42. VIDEBUNT RECTI, ET LÆTABUNTUR, ET OMNIS INIQUITAS OPPILABIT OS SUUM.

Docet nunc Propheta nihil in terris esse perpetuum aut stabile. Nam illi quos Deus aliquando benedixit, et benedicendo multiplicavit, paulo post exigentibus peccatis eorum imminuti sunt et ad paucitatem redacti; et qui paulo ante florebant omnibus bonis, iidem cœperunt angustiis et persecutionibus premi : nec solum privatis hominibus hoc accidit, sed etiam principibus, quos Deus propter eorum peccata contemptibiles reddidit, quoniam sapientia ac prudentia eos privatos permisit in multis magnisque rebus errare. Sed eodem tempore non defuerunt viri probi, quos Deus sublevavit de inopia, et pavit, ac rexit ut proprias oves. Ex quo factum est per divinam providentiam, ut tandem viri justi lætarentur, et iniqui confusi remanerent. Hoc autem, quod dictum est generatim de providentia Dei erga genus humanum, potest etiam dici de providentia Dei speciali erga Ecclesiam, quæ brevi tempore crevit, et paulo post per schismata et hæreses imminuta est, et vexata atque afflicta; et principes ejus, id est, episcopi et sacerdotes, contemptibiles redditi, quia multi eorum longe recessissent a via majorum suorum, qui in omni sanctitate et justitia populo suo præluxerant. Cæterum, non sic imminuta est Ecclesia, quin multi etiam manserint tum ex principibus, tum ex privatis, tum ex sacerdotibus, tum ex laicis, viri sancti, quos Deus bonis spiritualibus ditavit, et ut proprias oves ad optima pascua duxit et crescere fecit. Sed verba consideremus. « Et pauci facti sunt, » id est, et postea cum multum crevissent, vicissim minui cœperunt. « Et vexati sunt a tribulatione malorum et dolore, » id est, et cum aliquandiu prosperitate vigente læti fuissent, cœperunt vexari a tribulatione et dolore ob mala quæ illis advenerunt; illud enim, *malorum*, non significat *malorum hominum*, sed *malarum rerum*, id est, calamitatum, ærumnarum, infortuniorum. « Effusa est contemptio super principes. » Recte editio Vulgata correcta est hoc loco : nam vitio librariorum legebatur *contentio* in omnibus fere latinis codicibus. Sed ex textibus græcis et hebraicis, et ex lectione veterum Hieronymi, Augustini et aliorum certum est legi debuisse : « Effusa est contemptio; » accedit etiam quod hic idem versiculus legitur apud *Job.* cap. XII, vers. 21 : « Effundit despectionem super principes; » et credibile est Davidem ex Job hunc versiculum accepisse. Gravis hæc pœna est, tum populis, tum principibus, et magni criminis præcedentis indicium, quando Deus effundit contemptionem in principes, id est, providentia sua facit ut principes sive ecclesiastici, sive sæculares, sint valde contemptibiles. Illud enim verbum, *effundit*, significat *abundantiam* sive *magnitudinem* contemptionis; tunc enim laxatur disciplina, et omnia in deterius ruunt. Magnum est damnum cum principes sive sæculares, sive ecclesiastici contemnuntur. « Et errare fecit eos in invio, et non in via : » hæc est causa contemptus, quia principes ob sua et populi peccata deserti lumine sapientiæ et gratiæ per devia incedunt, et non per vias rectas, id est, vitiose vivunt, exemplo malo populum scandalizant, vel etiam leges iniquas constituunt, favent malis, vexant bonos. Dicitur autem Deus eos errare facere, quia in pœnam peccati non eos illuminat, neque bonam voluntatem eis inspirat. S. Augustinus in epist. 105 *ad Sixtum* : Non obdurat Deus impartiendo malitiam, sed non impartiendo misericordiam; et tract. 53 *in Joan.* : Deus quomodo obdurat? Sic excæcat, sic obdurat Deus deserendo, nec adjuvando, quod occulto judicio facere potest, inique non potest; et lib. I *ad Simplic.* Quæst. II : Non ab illo irrogatur aliquid, quo sit homo deterior, sed tantum quo sit melior non erogatur. Denique lib. *De Gratia et libero arbitrio,* cap. XXIII : Quando auditis dicentem Dominum : « Ego Dominus seduxi Prophetam illum, » in eo quem seduci permittit, mala ejus merita credite. « Et adjuvit pauperem de inopia, » id est, sicut Deus superbos principes errare permittit et contemptibiles reddit : sic e contrario pauperes et humiles adjuvat, et de inopia sive temporali, sive spirituali sublevat. « Et posuit sicut oves familias, » id est, posuit Deus familias pauperum justorum sicut oves, ita ut eas et multiplicaverit, et in unum congregaverit, et pastorem eis dederit, et singulari providentia gubernaverit. « Videbunt justi, et lætabuntur, et omnis iniqui-

tas oppilabit os suum, » id est, ex hac providentia Dei tandem fiet ut justi lætentur, et ex lætitia exultent et laudent Deum; « et omnis iniquitas, » id est, omnes iniqui obmutescant, nec audeant ullo modo contradicere. Id vero quamvis aliquando conspiciatur in particularibus judiciis, tamen absolute et universe apparebit in judicio universali.

Vers. 43. 43. QUIS SAPIENS, ET CUSTODIET HÆC, ET INTELLIGET MISERICORDIAS DOMINI?

Hæc est conclusio totius Psalmi, in qua colligit Propheta ex dictis illum esse vere sapientem, qui observabit et custodiet in corde suo supra dictas vicissitudines rerum, et intelliget, quemadmodum in omnibus appareat ineffabilis misericordia Domini erga pios homines et timentes Deum; dicit autem : « Quis sapiens, » quoniam paucorum est ista sapientia, et stultorum infinitus est numerus.

PSALMUS CVIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Canticum Psalmi ipsi David.*	V. s. h. — *Canticum Psalmi David.*
2. Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum : cantabo, et psallam in gloria mea.	Paratum cor meum, Deus : cantabo, et psallam, sed et gloria mea.
3. Exsurge, gloria mea, exsurge, psalterium et cithara : exsurgam diluculo.	Consurge [*h. expergiscere*], psalterium et cithara, consurgam mane [*h. expergiscar diluculo*].
4. Confitebor tibi in populis, Domine, et psallam tibi in nationibus.	Confitebor tibi in populis, Domine, et cantabo te in nationibus [*h. psallam tibi in plebibus*].
5. Quia magna est super cœlos misericordia tua, et usque ad nubes veritas tua.	Quoniam magna super cœlos misericordia tua, et usque ad æthera veritas tua.
6. Exaltare super cœlos, Deus, et super omnem terram gloria tua :	Exaltare super cœlos, Deus : et super omnem terram gloria tua.
7. Ut liberentur dilecti tui. Salvum fac dextera tua, et exaudi me.	Ut liberentur dilecti tui : salva dextera tua, et exaudi me.
8. Deus locutus est in sancto suo : Exultabo, et dividam Sichimam, et convallem tabernaculorum dimetiar.	Deus locutus est in sanctuario suo : gaudebo : dividam Sichem [al. *Sicimam*], et vallem Soccoth dimetiar.
9. Meus est Galaad, et meus est Manasse, et Ephraim susceptio capitis mei.	Meus est Galaad, meus est Manasse, et Ephraim hæreditas [*h. fortitudo*] capitis mei.
Juda rex meus : 10. Moab lebes spei meæ.	Juda dux [*h. legifer*] meus. Moab lebes pelvis meæ.
In Idumæam extendam calceamentum meum; mihi alienigenæ amici facti sunt.	Super Idumæam projiciam calceamentum meum : cum Philisthim fœderabor [*h. mihi Palæstina fœderabitur*].
11. Quis deducet me in civitatem munitam? quis deducet me usque in Idumæam?	Quis deducet me in civitatem munitam? quis deducet me usque in Idumæam?
12. Nonne tu, Deus, qui repulisti nos, et non exibis, Deus, in virtutibus nostris?	Nonne tu, Deus, qui projeceras nos, et non exieras, Deus, in exercitibus nostris?
13. Da nobis auxilium de tribulatione, quia vana salus hominis.	Da nobis auxilium in tribulatione : vana est enim salus ab homine.
14. In Deo faciemus virtutem : et ipse ad nihilum deducet inimicos nostros.	In Deo erimus fortes [*faciemus virtutem*], et ipse conculcabit hostes nostros.

Argumentum. — Carmen hoc ex duobus Davidicis est contextum, atque initium quidem transcriptum est ferme iisdem verbis ex *Ps.* LVII usque ad vers. 6, reliqua omnia ex *Ps.* LX, vers. 7 seqq. sunt deprompta. A Davide ipso ita factum videtur, ut novo eodemque lætiori exordio Psalmum LX in meram gratulationem pro relatis victoriis commutaret. Nec absimile vero est, quod alius conjicit, Psalmum nostrum eumdem esse ac Psalmum LX, novo a Davide addito exordio, versiculos autem 2-5 Psalmi CVIII fuisse librariorum errore insertos in *Ps.* LVII (post

vers. 7), ob similitudinem vers. 6 Psalmi CVIII cum ultimo Psalmi LVII, cujus tamen hac insertione perturbatur sententiarum nexus. Cæterum strophæ tres: vers. 2-5, immensam benignitatem tuam canam, o Deus; vers. 6-10, ostende, servaturus cultores tuos, potentiam tuam, o Jova, qui terram sanctam una cum terris adjacentibus nostram esse jussisti; vers. 11-14, te duce vincemus.

1. Canticum, carmen Davidis.

2. Firmum (intrepidum) est cor meum, Deus,
canam voce et fidibus gloriam meam (Jovam).
3. Expergiscere, nablium et lyra,
excitabo auroram.
4. Celebrabo te inter populos, Jova,
et canam te inter nationes.
5. Nam magna super cœlos *est* gratia tua,
et usque ad nubes veritas tua.

6. Effer te super cœlos, Deus,
et super omnem terram *sit* gloria tua:
7. Ut eripiantur dilecti tui,
serva dextera tua, et exaudi nos.
8. Deus locutus est in sanctitate tua: lætitia exsultem!
dividam Sichemum,
et vallem Succoth metiar.
9. Mihi *est* Gileaditis, mihi Manasse,
et Ephraim munimentum capitis mei,
Juda sceptrum meum.
10. Moab olla lotionis meæ,
super Edom projicio calceum meum,
de Philistæa jubilo.

11. Quis ducet me in urbem munitam,
Quis deducet me usque ad Idumæam?
12. Nonne tu, Deus, *qui* rejeceras nos,
neque exibas, Deus, cum exercitibus nostris?
13. Da nobis auxilium ab adversario,
vana *est* salus (auxilium) hominum.
14. Per Deum agemus fortiter,
isque pedibus comminuet adversarios nostros.

NOTÆ.

Vers. 2. *Gloriam meam*, propr. *gloriam, inquam, meam*. Alii, *in anima mea*, quod languidum. — Vers. 3. *Excitabo*, etc., ut canam; Maurer, *vigilabo cum aurora*. — Vers. 7-14. Cf. *Ps.* LX.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CVII.

PARATUM COR MEUM DEUS.

Hic Psalmus non eget explicatione : constat enim ex parte extrema Psalmi LVI et LIX. Cur autem Psalmus hic additus sit ad alios, cum nihil novi contineat, ratio videtur fuisse, ut compleretur numerus centum quinquaginta Psalmorum : nisi forte subsit aliqua ratio magis recondita, quam mihi fateor notam non esse.

PSALMUS CIX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *In finem, Psalmus David.*

2. Deus, laudem meam ne tacueris : quia os peccatoris et os dolosi super me apertum est.

3. Locuti sunt adversum me lingua dolosa, et sermonibus odii circumdederunt me, et expugnaverunt me gratis.

4. Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi : ego autem orabam.

5. Et posuerunt adversum me mala pro bonis, et odium pro dilectione mea.

6. Constitue super eum peccatorem, et diabolus stet a dextris ejus.

7. Cum judicatur, exeat condemnatus, et oratio ejus fiat in peccatum.

8. Fiant dies ejus pauci, et episcopatum ejus accipiat alter.

9. Fiant filii ejus orphani, et uxor ejus vidua.

10. Nutantes transferantur filii ejus, et mendicent, et ejiciantur de habitationibus suis.

11. Scrutetur fœnerator omnem substantiam ejus, et diripiant alieni labores ejus.

12. Non sit illi adjutor, nec sit qui misereatur pupillis ejus.

13. Fiant nati ejus in interitum : in generatione una deleatur nomen ejus.

14. In memoriam redeat iniquitas patrum ejus in conspectu Domini, et peccatum matris ejus non deleatur.

15. Fiant contra Dominum semper, et dispereat de terra memoria eorum :

16. Pro eo quod non est recordatus facere misericordiam :

17. Et persecutus est hominem inopem, et mendicum, et compunctum corde mortificare.

18. Et dilexit maledictionem, et veniet ei;

V. s. h. — *Victori, David Canticum* [*h. Psalmus*].

Deus laudabilis mihi, ne taceas : quia os impii et os dolosi contra me apertum est.

Locuti sunt de me lingua mendacii : et verbis odii circumdederunt me, et expugnaverunt me frustra.

Pro eo quod eos diligebam, adversabantur mihi : ego autem orabam.

Et posuerunt contra me malum pro bono, et odium pro dilectione mea.

Constitue super eum impium, et Satan stet a dextris ejus.

Cum fuerit judicatus, exeat condemnatus, et oratio ejus sit in peccatum.

Fiant dies ejus pauci : episcopatum ejus accipiat alter.

Sint filii ejus pupilli, et uxor ejus vidua.

Instabiles vagentur liberi ejus, et mendicent, et quærantur in parietinis suis.

Scrutetur exactor universa quæ habet, et diripiant alieni laborem ejus.

Non sit qui ejus misereatur, nec qui clemens sit in pupillos ejus.

Fiat novissimum ejus interitus : in generatione altera deleatur nomen ejus.

Redeat in memoriam [*h. commemoretur*] iniquitas patrum ejus apud Dominum, et iniquitas [*h. peccatum*] matris ejus non deleatur.

Sint contra Dominum semper, et intereat de terra memoria eorum :

Eo quod non est recordatus facere misericordiam : et persecutus est virum inopem, et pauperem : et compunctum corde, ut interficeret.

Et dilexit maledictionem, quæ [al. *et*] veniet

et noluit benedictionem, et elongabitur ab eo.

Et induit maledictionem sicut vestimentum, et intravit sicut aqua in interiora ejus, et sicut oleum in ossibus ejus.

19. Fiat ei sicut vestimentum quo operitur, et sicut zona, qua semper præcingitur.

20. Hoc opus eorum qui detrahunt mihi apud Dominum, et qui loquuntur mala adversus animam meam.

21. Et tu, Domine, Domine, fac mecum propter nomen tuum, quia suavis est misericordia tua.

Libera me, 22. quia egenus et pauper ego sum, et cor meum conturbatum est intra me.

23. Sicut umbra cum declinat, ablatus sum, et excussus sum sicut locustæ.

24. Genua mea infirmata sunt a jejunio, et caro mea immutata est propter oleum.

25. Et ego factus sum opprobrium illis; viderunt me, et moverunt capita sua.

26. Adjuva me, Domine Deus meus: salvum me fac secundum misericordiam tuam.

27. Et sciant quia manus tua hæc, et tu, Domine, fecisti eam.

28. Maledicent illi, et tu benedices: qui insurgunt in me, confundantur; servus autem tuus lætabitur.

29. Induantur, qui detrahunt mihi, pudore; et operiantur sicut diploide confusione sua.

30. Confitebor Domino nimis in ore meo, et in medio multorum laudabo eum.

31. Quia astitit a dextris pauperis, ut salvam faceret a persequentibus animam meam.

ei; et noluit benedictionem, quæ elongabitur ab eo.

Et indutus est maledictione quasi vestimento suo, et ingredietur quasi aqua in viscera ejus: et quasi oleum in ossa ejus.

Sit ei quasi pallium [*h. vestimentum*], quo circumdatur, et quasi cingulum, quo semper accingitur.

Hæc est retributio eorum [al. *his*], qui adversantur mihi a Domino, et qui loquuntur malum contra animam meam.

Tu autem, Domine Deus, fac mecum propter nomen tuum: quoniam bona est misericordia tua, libera me.

Quoniam egenus, et pauper sum: et cor meum vulneratum est intrinsecus.

Quasi umbra cum inclinatur, abductus sum, excussus quasi locusta.

Genua mea vacillaverunt a jejunio, et caro mea mutata [*h. macilenta*] est absque oleo.

Et ego factus sum opprobrium eis: videntes me moverunt caput suum.

Adjuva me, Domine Deus meus: salva me secundum misericordiam tuam.

Et [al. *ut*] sciant quoniam manus tua hæc: tu, Domine, fecisti eam.

Maledicent illi, et tu benedices: restiterunt, et confundentur [*h. restiterunt, et confusi sunt*]: servus autem tuus lætabitur.

Induantur adversarii mei confusione, et operiantur quasi pallio confusione sua.

Confitebor Domino vehementer in ore meo, et in medio populorum [*h. multorum*] laudabo eum.

Quoniam stabit a dextris pauperis [*h. egeni*], ut salvet a judicibus [*h. judicantibus*] animam ejus.

Argumentum. — Adversus homines impios, qui innocentem persequerentur, et mala pro beneficiis redderent, diras exsecrationes pronuntiat, atque mala multa capiti illorum dicit. De Doego alii cogitant, de Achitophele aut Simei alii. Post exordium (vers. 1-5), sequuntur exsecrationes (vers. 6-20), tum precatio et spes (vers. 21-31).

1. Præcentori, carmen Davidis.

Deus laudum mearum (quem laudo semper),
ne sis surdus (alii, *tacens*) *ad preces meas.*
2. Nam os improbi et os fraudis contra me aperuerunt (hostes),
loquuntur mecum lingua mendaci.
3. Et verbis odii circumdant me,
et impugnant me sine causa.
4. Pro amore meo hostiliter persecuti sunt me,
ego vero preces *sum.*

5. Et tribuunt mihi malum pro bono,
et odium pro dilectione mea.

6. Super illum constitue improbum (qui eum vexet),
et adversarius stet ad dexteram ejus.
7. Quum judicatur, exeat reus,
et precatio ejus sit in peccatum.
8. Sint dies ejus paucitates (pauci),
munus ejus accipiat alius.
9. Sint filii ejus orphani,
et uxor ejus vidua.
10. Vagentur liberi ejus et mendicent,
et stipem (vel *victum*) quærant *procul* a ruderibus suis (domus suæ).
11. Illaqueet fœnerator omnia quæ *sunt* illi,
et diripiant alieni laborem ejus.
12. Ne sit illi qui protrahat benevolentiam,
neve sit qui misereatur orphanorum ejus.
13. Sit posteritas ejus in excisionem,
in altera ætate deleatur nomen eorum.
14. In memoriam revocetur culpa patrum ejus apud Jovam
et peccatum matris ejus ne deleatur.
15. Sint (parentum delicta) coram Jova perpetuo,
et abscidat e terra memoriam eorum:
16. Eo quod non cogitavit facere misericordiam,
et persecutus est hominem afflictum et pauperem,
et fractum animo, ad interficiendum *eum*.
17. Et amavit exsecrationem (in miseros loqui), et venit ei
et noluit benedictionem, et procul abest ab illo.
18. Et induat exsecrationem ut vestimentum suum,
et intret *illa* aquarum instar in intima ejus,
et olei instar in ossa ejus.
19. Sit illi ut vestis, *qua* tegit se,
atque cingulum, quo perpetuo se cingit.
20. Hæc sit (vel *est*) merces adversariorum meorum a Jova,
et eorum, qui loquuntur malum contra me.

21. Tu vero, Jova, Domine,
fac mecum secundum nomen tuum;
nam bona (eximia) *est* gratia tua: eripe me.
22. Nam afflictus et pauper ego *sum*,
et cor meum vulneratum est in me.
23. Ut umbra, cum declinat, abeo;
excutior, ut locusta (ventis exagitata).
24. Genua mea labant præ jejunio,
et caro mea deficit pinguedine.
25. Et sum ego contumelia iis;
vident me, motitant caput suum.

26. Adjuva me, Jova, Deus mi,
salva me secundum gratiam tuam.
27. Et cognoscant, hoc esse manum tuam (manus tuæ opus),
te, Jova, fecisse illud.
28. Exsecrentur illi, tu vero benedicis;
insurgant, pudore afficiuntur,
et servus tuus lætatur.
29. Induant adversarii mei ignominiam,
et tegant se, ut tunica, contumelia sua.
30. Celebrabo Jovam valde ore meo,
et in medio multorum laudabo eum,
31. Quod stat ad dexteram egeni,
ut salvet *eum* a condemnantibus animam ejus.

NOTÆ.

Vers. 3. Alius, *res odii*, i. e. odia. — Vers. 4. Ego vero nil nisi preces fundo : cf. *ego sum pax*, i. e. quietus, *Ps.* CXX, 7. Alius, *ego vero vir precum.*— Vers. 6. *Illum,* collect. capiendum. *Ad dexteram :* accusatorem reo a dextra stetisse apud Hebræos, colligitur ex *Zach.* III, 1.— Vers. 8. *Munus :* Maurer, *opes.* — Vers. 10. Alexandr. legit *vegorshou, expellantur.* — Vers. 11. *Illaqueet,* artibus fœneraticiis ad se rapiat. — Vers. 12. Cf. Ovidii illud : « Sis miser et nulli miserabilis. » — Vers. 13. *Deleatur :* Maurer, *exstinguatur.* — Vers. 17. Maurer, *veniat, absit,* quanquam futura *vav* convers. instructa nunquam optative accipiuntur. — Vers. 24. *Jejunio,* ex ægritudine, ait Maurer; ex pœnitentia, ait Hengstenberg. *Deficit pinguedine* sua pristina, emaciatur, *mem* privativo : ita Maurer; vel, *ut non sit pinguedo,* eod. sensu; Hengstenberg, *caro mea mentitur,* negatur (gr. ἀφανίζεται : cf. *Matth.* VI, 16), *quia non est oleum,* quo ungatur.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CVIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, Psalmus David.

Non desunt ex recentioribus, qui hunc Psalmum exponant ad litteram de persecutoribus David, qualis fuit Doeg Idumæus, Achitophel et alii : sed cum nulla fiat in titulo mentio persecutorum David, et veteres expositores, Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus, Theodoretus et Euthymius simpliciter de Juda proditore et Judæis exponant, et S. Petrus in *Actis Apostol.*, cap. I, de Juda proditore Psalmum hunc scriptum esse confirmet, nos quoque de Juda et Judæis Psalmum totum simpliciter exponemus. Igitur argumentum Psalmi est prophetia per modum imprecationis adversus Judam et Judæos Christi persecutores.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DEUS, LAUDEM MEAM NE TACUERIS, QUIA OS PECCATORIS, ET OS DOLOSI SUPER ME APERTUM EST.

Verba Christi sunt similia illis, quæ habentur in Evangelio *Joan.* XVII : « Clarifica me, tu Pater. » Rogat igitur Christus homo Deum Patrem, ut laudem ejus, id est, innocentiam, charitatem aliasque virtutes non taceat, quod impletum est per Apostolos Spiritu Sancto plenos, qui omnibus linguis toti mundo Christi laudes prædicaverunt; impletum quoque est per sequentes martyres, et confessores, et doctores, qui vel sanguine, vel moribus, vel litteris, vel miraculis, vel præconio vocis Christi encomia omnibus sæculis et omnibus gentibus nuntiaverunt. Reddit deinde causam, cur gloriam istam a Deo petat : quoniam non desunt, qui eam falsis criminationibus obscurare conentur. « Quia, inquit, os peccatoris et dolosi, » Caiphæ videlicet et Judæ, vel generatim populi judaici, « super me apertum est. » Dicit autem *peccatoris et dolosi,* quoniam persecutores Christi odio et invidia pleni erant, et tamen dolo simulabant amicitiam, cum dicerent : « Magister, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate do-

ces,» etc., *Matth.* xxii. Itaque peccatores erant, quia oderant, quem diligere debuissent; et dolosi erant, quia fingentes amicitiam eum capere volebant in sermone : vel, alii peccatores erant manifesti, qui aperte blasphemabant « eum seductorem esse, et in Beelzebub ejicere dæmonia; » alii dolosi erant, ac peccatores occulti, qui sub specie interrogationum, quasi discere cupientes, insidiabantur famæ et vitæ ejus. Ex hebræo nonnulli vertunt, *Deus laudis meæ*, quia legunt in hebræo אלהי, non אלהים, sed falluntur; nam vox *elohe*, non semper est in regimine, sed est unum ex nominibus Dei, ut S. Hieronymus docet in epist. *ad Marcellam.* Adde quod nec Septuaginta Interpretes, nec S. Hieronymus agnoverunt istud regimen in nomine Dei, ut patet ex versionibus ipsorum. S. Hieronymus ex hebræo vertit, *Deus laudabilis mihi, ne taceas;* sed vox hebræa תהלתי significat, *laus mea,* vel *laudem meam*; non enim Hebræi declinant nomina per casus. Septuaginta Interpretes intellexerunt ea voce significari *laudem meam.* S. Hieronymus autem significari credidit, *laus mea,* et ideo reddidit, *laudabilis mihi*; idem enim est: *Deus est laus mea*, et *Deus est laudabilis mihi.* Latinus Interpres græcam lectionem secutus est, quæ reprehendi non potest, cum hebraicæ lectioni conveniat. Illud, *ne tacueris,* opponitur illis, *os peccatoris apertum est*; æquum enim est ut veritas non taceat, quando falsitas clamat.

Vers. 2. 2. Locuti sunt adversum me lingua dolosa, et sermonibus odii circumdederunt me, et expugnaverunt me gratis.

Declarat quod dixit : « Os peccatoris, et os dolosi apertum est super me. » « Apertum est, inquit, os dolosi, » quia locuti sunt adversum me lingua dolosa, laudantes, ut magistrum bonum, et interim insidiantes mihi, ut caperent in sermone. Apertum quoque est os peccatoris, quia « sermonibus odii circumdederunt me, » manifestantes verbis apertis odium quod gerebant in corde, et dicentes : « Non est hic homo a Deo; ecce homo vorax, et potator vini : Tolle, tolle, crucifige eum. » Sed sive dolosa lingua, sive sermonibus odii me oppugnarent, « gratis me oppugnabant, » quia sine ulla justa causa, cum redderent mala pro bonis. Illud, *expugnaverunt*, positum est pro *oppugnaverunt.* Verbum enim hebraicum et græcum *bellare* et *pugnare* significat. In eadem significatione ponitur hoc verbum in *Psalm.* cxxviii : « Sæpe expugnaverunt me a juventute mea; etenim non potuerunt mihi, » ubi illud, *non potuerunt mihi*, demonstrat, *expugnaverunt* positum esse pro *pugnaverunt.*

Vers. 3. 3. Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi : ego autem orabam.

Explicat ultimam illam particulam, *gratis*, nam cum rependere deberent amorem amori, illi vice dilectionis detrahebant mihi; ego tamen non reddidi mala pro malis, sed orabam Deum pro illis. Id aperte fecit Dominus in cruce, cum ait : « Pater, ignosce illis; » sed credibile est id eum occulte fecisse quotiescumque detractiones audiebat. Ex hebræo S. Hieronymus vertit, *pro eo quod eos diligebam*, ubi nos habemus, *pro eo ut me diligerent.* Sed vox hebraica ambigua est : potest enim esse nomen, ut est in sequenti versiculo, et significare, *dilectio mea,* et potest esse verbum, et significare *dilexi*, vel *diligebam*; nam a verbo אהב, quod est *diligere,* fit אהבתי, quod *dilexi* et *dilectio mea* significare potest. Græca vox, ἀγαπᾷν με, quæ significat, *diligere me,* est etiam ambigua, et potest accipi tam active, quam passive : pro *diligere me,* id est, pro *dilectione,* quam eis impendebam; et pro *diligere me*, id est, pro *dilectione*, quam mihi debebant; sed latinus Interpres sustulit istam ambiguitatem, et vertit, *pro eo ut me diligerent*, et hanc intelligentiam secuti sunt expositores veteres, tum græci, ut Chrysostomus et Theodoretus; tum latini, ut Hieronymus et Augustinus. Itaque veteres expositores Vulgatam latinam versionem suis expositionibus probaverunt.

4. Et posuerunt adversum me mala pro bonis, et odium pro dilectione mea. Vers. 4.

Idipsum clarius repetit, quasi dicat : Rependerunt mihi maledictionem pro benedictione, odium pro amore, vulnera multa pro curationibus multis, mortem corporalem pro vita spirituali.

5. Constitue super eum peccatorem, et diabolus stet a dextris ejus. Vers. 5.

Transitum facit Propheta ad Judam, quem prævidebat « ducem futurum eorum qui comprehenderunt Jesum, » ut loquitur S. Petrus *Actor.* i, et per modum imprecantis prædicit, quæ illi eventura prospiciebat. Ac primum, inquit, « constitue super eum peccatorem, » id est, noluit Judas super se Christum, Dominum utique justissimum et mitissimum; ideo constitues super eum spiritum avaritiæ, cui serviet infeliciter usque ad mortem. Judas enim servire voluit mammonæ, ac per hoc servire non potuit Christo, « quia nemo potest duobus dominis servire, » *Matth.* vi. Porro spiritus avaritiæ iniquissimus est, cum honorem Deo debitum idolo tribuat, dicente Apostolo *ad Ephes.* v, de avaritia, « quod est idolorum servitus. » « Et diabolus stet a dextris ejus, » id est, et diabolus erit dux ejus in operibus malis, et illi perpetuo assistet, vel potius tanquam canem alligatum vinculo cupiditatis illum trahet, et ad nocendum proprio etiam magistro incitabit. S. Augustinus, per peccatorem præpositum Judæ, intelligit eumdem diabolum, qui tanquam ejus dominus stabat a dextris ejus. Idem S. Augustinus recte monet Judam gessisse personam totius Synagogæ, quemadmodum S. Petrus gerebat personam to-

tius Ecclesiæ; et ideo, quæ hic dicuntur de Juda, illi quidem convenire, sed convenire etiam et illustrius toti Synagogæ, quæ recusans habere Christum regem, habuit diabolum et Cæsarem, et ejus loco Pilatum.

Vers. 6. 6. CUM JUDICATUR EXEAT CONDEMNATUS, ET ORATIO EJUS FIAT IN PECCATUM.

Prædicit nunc Propheta infelicissimum exitum Judæ, ad quam prophetiam respexisse videtur Dominus *Joan.* XVII, cum ait : « Quos dedisti mihi custodivi, et nemo ex iis periit, nisi filius perditionis, ut Scriptura impleatur. » Ergo, inquit, « cum judicatur » a Deo in exitu de hac vita, « exeat, » id est, exibit condemnatus, et si forte oraverit Deum, oratio ejus non solum non impetrabit remissionem peccati, sed ipsa oratio fiet illi in peccatum. Cur oratio Judæ facta sit illi in peccatum, rationem reddit S. Hieronymus, quia oravit sine spe indulgentiæ, et desperans laqueo se suspendit. S. Augustinus dicit factam esse in peccatum, quia non est facta per Christum mediatorem. Euthymius addit factam esse in peccatum, quia Judas, ut etiam cæteri persecutores Christi, orabant Deum pro exterminatione nominis christiani. Posset etiam addi Judæ orationem factam esse in peccatum, quia Judas non a Deo, sed a diabolo auxilium petiit. Diabolus autem suspendium illi suasit. Quo loco admonendi sunt lectores, orationem peccatoris non semper esse peccatum, sed sæpe multum valere ad remissionem peccatorum, ut intelligi potest ex oratione Publicani, *Luc.* XVIII; tunc autem fieri in peccatum, et vere esse peccatum, cum is qui orat, vel non orat quem debet orare, id est, Deum verum, sed idola, vel diabolum; vel non orat pro re bona, quam æquum est a Deo peti, sed pro re mala, quæ Deo displicet, ut pro ruina inimicorum; vel non orat per unicum mediatorem, qui est Christus, sed per merita sua, quæ superbe se habere præsumit; vel denique non orat cum spe, aut fide, aut aliis necessariis bonæ orationis comitibus. Eadem quæ hic dicuntur de Juda conveniunt Judæis, quorum ille typum gerebat. Judæi enim qui credere nolunt in Christum, exeunt de hac vita condemnati ad mortem sempiternam; et oratio eorum, quam assidue fundunt in synagogis suis, fit illis in peccatum : quia non orant Patrem per Filium, cum nec Filium, nec Patrem norint, et quia postulant quæ Deo non placent, excidium videlicet christianorum, et celerem adventum Antichristi; hunc enim illi pro Christo recipient, ut dicitur *Joan.* V.

Oratio peccatoris non semper est peccatum.

Vers. 7. 7. FIANT DIES EJUS PAUCI, ET EPISCOPATUM EJUS ACCIPIAT ALTER.

Hic est locus quem S. Petrus allegavit *Actor.* I, ut ostenderet necessarium fuisse ut in locum Judæ aliquis substitueretur; et cum omnes Apostoli et discipuli judicio S. Petri acquieverint, ac per hoc unanimi consensu locum istum Psalmi de Juda intellexerint, nemini licet aliter exponere. « Oportet, » inquit apostolus Petrus *Actor.* I, « impleri Scripturam, quam prædixit Spiritus Sanctus per os David de Juda, qui fuit dux eorum qui comprehenderunt Jesum. » Videmus autem impletum fuisse hoc vaticinium in Juda perfectissime : nam facti sunt dies ejus pauci, sive cum S. Augustino intelligamus dies apostolatus, sive cum S. Hieronymo dies vitæ, sive cum Euthymio dies ejus post peccatum commissum. « Et episcopatum, » id est, apostolatum « ejus accipiat alter, » Matthias videlicet, qui omnibus modis erat alter, id est, non consanguineus, non familiaris, non amicus, non similis vitæ ac morum. Nomen *episcopatus* in hebræo est פקדה, quod ab *inspiciendo* et *visitando* deducitur; debet enim episcopus assidue inspicere et visitare oves suas, de quibus rationem Domino redditurus est : id quod, qui longe absunt ab episcopatu suo, certe præstare non possunt. Hoc idem impletum est in Judæis : nam post Judæ peccatum pauci fuerunt dies Judæorum in episcopatu, id est, in sacerdotio, sive pontificatu; et episcopatum eorum accepit alter, quia translatum est sacerdotium Aaronicum ad sacerdotium secundum ordinem Melchisedech, et nulli sunt hodie pontifices Judæorum, et multi sunt pontifices christianorum.

Episcopi officium est suum gregem visitare.

8. FIANT FILII EJUS ORPHANI, ET UXOR EJUS VIDUA. Vers. 8.

Ne quis forte existimaret Judam condemnandum ad pœnam aliquam, vita durante, et ut fierent dies ejus pauci in episcopatu, non in corpore, Propheta declarat dies ejus futuros etiam paucos, ob imminentem veram mortem, per quam filii ejus orphani, et uxor vidua remaneret. Quod impletum est, quia eadem die laqueo se suspendit, et non diu postea in excidio Hierosolymæ omnes fere viri interierunt : et relicti sunt plurimi orphani et plurimæ viduæ.

9. NUTANTES TRANSFERANTUR FILII EJUS, ET MENDICENT; ET EJICIANTUR DE HABITATIONIBUS SUIS. Vers. 9.

Explicat ærumnas filiorum Judæ, ac dicit eos instabiles vagaturos et mendicaturos in aliena regione, quoniam ab habitatione sua ejicientur. In hebræo paulo aliter leguntur ultima verba hujus versiculi. Sic enim vertit S. Hieronymus, *et quærantur in parietinis suis*. Sed Septuaginta Interpretes, quos latinus sequitur, non legerunt in hebræo דרשו, quod significat *quærere*, sed גרשו, quod significat *ejicere*. Et, ut sæpe diximus, lectio quam habuerunt in suis codicibus Septuaginta seniores, omnino præferenda est lectioni Rabbinorum. Illud, *in parietinis suis*, optime translatum est a Septuaginta Interpretibus ἐκ τῶν οἰκοπέδων αὐτῶν, id est, *ex ruinosis habitationibus suis*. Nam idem significat parietina, id est, domus dirutæ, ubi soli remanent parietes. Particula *ex*, quam habent Sep-

tuaginta Interpretes, habetur satis aperte in hebræo, quamvis S. Hieronymus verterit *in* : quoniam particula מן utrumque significare potest, sed frequentius accipitur pro *ex*, vel *ab*. Itaque sensus nostræ lectionis est, quod Judæ filii, et cæteri Judæi non solum non permittentur habere integras domos, quia Hierusalem evertenda erat, sed ejicientur etiam de habitationibus dirutis, ut ne ruinas quidem domorum suarum possidere eis liceat, quod impletum esse res ipsa testatur.

Vers. 10. 10. SCRUTETUR FŒNERATOR OMNEM SUBSTANTIAM EJUS; ET DIRIPIANT ALIENI LABORES EJUS.

Aurum in visceribus Judæorum a militibus Titi quæsitum.

Redditur hoc loco ratio cur filii Judæ et Judæi cæteri sint futuri pauperrimi, ac plane mendici : quia videlicet creditores eorum, quibus solvendo non erunt, diligentissime quærent, et accipient substantiam eorum; et si quid superfuerit ex labore eorum quæsitum, diripient alieni, milites scilicet Titi imperatoris, qui (ut scribit Josephus lib. VI *De Bello Judaico*, cap. XV) scrutabantur aurum etiam in visceribus hominum, ad hunc finem illos dissecantes. Et hæc quidem olim passi sunt Judæi, sed nunc fœneratores effecti ex bonis pauperum christianorum ditescunt. Illud, *scrutetur*, nunc est in codice hebraico, ינקש, quod *illaqueare*, vel *irretire*, significat. Sed Septuaginta et S. Hieronymus, qui verterunt *scrutetur*, videntur legisse יבקש, quod est *diligenter quærere*; proinde post tempora S. Hieronymi, locus hic vitio librariorum corruptus videtur.

Vers. 11. 11. NON SIT ILLI ADJUTOR, NEC SIT QUI MISEREATUR PUPILLIS EJUS.

Et hoc manifeste impletum est in Juda et in Judæis; Judas enim ad principes sacerdotum accessit et pecunias retulit, ac se peccasse confessus, nihil auxilii vel consolationis accepit; responderunt enim : « Quid ad nos? tu videris! » *Matth.* XXVII. Quare rejectus a sacerdotibus, et a Christo veniam non sperans, abiens laqueo se suspendit. Porro Judæi a Romanis obsessi neminem habuerunt, qui eos juvare auderet.

Vers. 12. 12. FIANT NATI EJUS IN INTERITUM, IN GENERATIONE UNA DELEATUR NOMEN EJUS.

Prædicit Propheta, filiis Judæ mortuis, delendum omnino nomen ejus in generatione una, quia videlicet non remanebunt filii filiorum, id est, secunda vel tertia generatio. Et hoc quidem de filiis carnis Judæ impletum esse credimus : sed scimus etiam adimpletum in filiis spiritualibus. Nam aliorum Apostolorum multi numerati sunt filii filiorum, quos illi per Evangelii prædicationem in Christo genuerunt : et posteritas eorum in æternum manebit. Judæ vero spiritualis posteritas nulla est; Judæi vero quamvis non omnino extincti sint, periit tamen in generatione una regnum, sive respublica eorum : nam post eversam Hierosolymam, dispersi fuerunt in gentes, et nunc impletur in eis quod prædixit Osee propheta cap. III : « Quia dies multos sedebunt filii Israel sine rege, et sine principe, et sine sacrificio, et sine ephod, et sine theraphim. » Itaque illud, *interitum*, significat interitum populi, sive regni, ut non sint amplius unus populus, sive regnum, sed homines dispersi per omnes populos et regna. Ex hebræo S. Hieronymus vertit : *Fiat novissimum ejus interitus, in generatione altera deleatur nomen ejus.* Sed Septuaginta non male verterunt : «Fiant nati ejus in interitum, in generatione una deleatur nomen ejus. » Nam vox hebræa אחריתו significat ad litteram *reliquiæ ejus*, sive, quod post eum remanet. Et quamvis possit hoc significare, *novissimum ejus*, ut vertit S. Hieronymus, quia novissimum postea erit, tamen rectissime verterunt Septuaginta Interpretes, *nati ejus*, id est, reliquiæ ejus, sive posteritas ejus. Illud quoque, *in generatione una*, recte interpretatum est : quoniam Septuaginta non legerunt אחר, id est *altera*, ut legit S. Hieronymus, sed אחד *achad*, id est *una*; litteræ enim simillimæ sunt, et facile fuit librariis unam litteram pro alia ponere.

13. IN MEMORIAM REDEAT INIQUITAS PATRUM EJUS IN CONSPECTU DOMINI : ET PECCATUM MATRIS EJUS NON DELEATUR. Vers. 13.

Addit Propheta ad calamitates Judæ et Judæorum, ut peccata parentum in eis puniantur. Vocat autem patres, non solum patrem ejus naturalem, sed omnes eos Hebræos qui peccaverunt in deserto, et postea in terra promissionis; vocat vero matrem, non tantum matrem propriam, sed integram Synagogam, sive ipsam civitatem Hierusalem, de qua dicitur *Thren.* I : « Peccatum peccavit Hierusalem. » Quod autem hic dicit Propheta, significavit etiam Dominus *Matth.* XXIII, cum ait : « Ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram a sanguine Abel justi, usque ad sanguinem Zachariæ filii Barachiæ, quem occidistis inter templum et altare. Amen dico vobis, venient hæc omnia super generationem istam. » Et hoc ipsum imprecati sunt impii Judæi filiis suis, *Matth.* XXVII, 25 : « Sanguis ejus super nos et super filios nostros. » Neque repugnat hæc sententia verbis *Ezech.* cap. XVIII : « Filius non portabit iniquitatem patris. » Ezechiel enim loquitur de filiis qui non imitantur peccata parentum; Psalmus autem loquitur de filiis qui peccata parentum imitantur. Deus enim, irritatus peccatis parentum, exspectat quidem filios ad pœnitentiam; sed si illi pergant parentum iniquitates imitari, et sic implere mensuram patrum suorum, tandem omnes exterminat, non solum considerans peccata præsentium, sed etiam præteritorum. Atque hoc est quod *Exod.* XX, Deus dixit, cum legem populo daret : « Ego sum Deus tuus fortis, zelotes, visitans peccata parentum in filios, in tertiam et quartam generationem eorum qui oderunt me. » Vide de concordia harum

Quomodo peccata parentum puniantur in filiis?

Scripturarum S. Thomam in I II, *Quæst.* LXXXVII, art. 8, et theologos cæteros apud Magistrum Sententiarum, lib. II, dist. 33.

Vers. 14. 14. FIANT CONTRA DOMINUM SEMPER, ET DISPEREAT DE TERRA MEMORIA EORUM, PRO EO QUOD NON EST RECORDATUS FACERE MISERICORDIAM.

Repetit quod dixit de peccatis parentum, et eleganter opponit memoriæ peccatorum memoriam gloriæ Judæ et Judæorum, quasi dicat : Vivet coram Deo memoria peccatorum patris et matris ipsorum, ut pœna semper maneat, et contra dispereat de terra memoria gloriæ et felicitatis ipsorum. Illud enim, *contra Dominum*, significat, *coram Domino*, sive ex opposito oculorum Domini, ut semper videantur a Domino peccata illa : hæc enim est vis vocis hebraicæ נגד *neghed*, et græcæ ἐναντίων. Illud autem, *memoria illorum*, non significat simplicem memoriam personarum, sed faustam commemorationem. Viget enim commemoratio aliorum Apostolorum, quæ quotannis renovatur cum honore et laudibus ipsorum : Judæ commemoratio nulla fit, et siquando nomen ejus pronuntiandum est, cum execratione et horrore pronuntiatur : sic etiam gentis Judæorum nulla fit commemoratio, nisi cum contemptu, ut gentis vilissimæ, quæ ubique servit. Addit Propheta causam tot calamitatum Judæ et Judæorum : « Quoniam, inquit, non est recordatus facere misericordiam ; » nam, ut scribit B. Jacobus cap. II : « Judicium sine misericordia illi, qui non facit misericordiam; » Hoc enim fuit peccatum Judæ, quòd cum videret principes Judæorum furere adversus Christum, ipse nulla misericordia motus erga innocentem magistrum et Dominum suum, crudelissime illum tradidit capiendum et occidendum.

Commemoratio Apostolorum viget, Judæ minime.

Vers. 15. 15. ET PERSECUTUS EST HOMINEM INOPEM ET MENDICUM, ET COMPUNCTUM CORDE MORTIFICARE.

Explicat Propheta in quo sita fuerit crudelitas Judæ et populi Judæorum, quia videlicet persecutus est Christum, « hominem inopem et mendicum, et compunctum corde mortificare, » id est, ad eum morti tradendum. S. Augustinus non audet hæc de Christo exponere, quia Christus non potest dici *compunctus corde*, cum compunctio sit propria corum, quorum est pœnitentia. Ideo per hominem *compunctum corde*, intelligit Apostolos et alios fideles, quos Judæi usque ad mortem persecuti sunt. Sed quia S. Hieronymus, Theodoretus, Euthymius et alii de Christo hæc omnia intelligunt, et textus ipse quadammodo nos cogit, ut hunc versiculum de Christo potissimum exponamus, dicendum est Christum dici *hominem inopem*, quia cum esset dives, « propter nos egenus factus est, » ut nos inopia sua locupletaret, ut dicit Apostolus II *Corinth.* VIII. Dici etiam *mendicum*, quia ex aliena misericordia in hoc mundo vivere voluit, ut verbo Dei prædicando, et orationi pro nobis faciendæ totus incumberet; dici denique *compunctum corde*, non compunctione culpæ, sed compunctione pœnæ et anxietatis, ac sollicitudinis, quam pro salute generis humani assidue in corde gerebat. Notatur autem in his verbis summa crudelitas : nam qui hominem occidere quærunt, vel moveri solent ab iracundia ob injuriam acceptam, vel a cupiditate spoliandi divitem, vel ab invidia alienæ felicitatis. Christus autem, mitis et humilis corde, nemini faciebat injuriam; et cum esset adeo contemptor bonorum hujus mundi, ut voluntarie mendicus factus esset, non habebat unde oculos cupidorum provocaret. Denique cum assidue hominum peccata defleret, et ad pœnitentiam agendam, ad felicitatem mundi spernendam, ab bona cœlestia desideranda hortaretur, nulla erat causa cur eum ad mortem ullus quæreret.

Christus cur mendicus et inops dicatur?

Quomodo Christus corde compunctus dici possit?

16. ET DILEXIT MALEDICTIONEM, ET VENIET EI; ET NOLUIT BENEDICTIONEM, ET ELONGABITUR AB EO. Vers. 16.

Nemo est qui diligere possit maledictionem, vel odio habere benedictionem, si sub ratione maledictionis et benedictionis voluntati proponantur; sed dicitur homo diligere maledictionem et nolle benedictionem, quando ipse sibi causa est, malis suis operibus, cur maledicatur et non benedicatur. Sic Judas, tradendo Christum Judæis ob cupiditatem modicæ pecuniæ, dilexit maledictionem, quia ipse sibi causa fuit cur maledicerctur a Deo; et ipse idem deserendo Christum, in quo benedicendæ erant omnes generationes, noluit benedictionem, quia ipse sibi causa fuit cur non benediceretur a Deo. Quod idem de populo Judæorum dici potest. Venit enim Filius Dei de cœlo, ut benediceret populum suum; sed illi, Christum occidendo, sibi ipsi in causa fuerunt, cur pro benedictione maledictionem acciperent, et benedictio ad gentes transferretur. Porro benedictio Dei cumulum bonorum omnium significat, quemadmodum et maledictio cumulum omnium malorum. Videmus autem hæc impleta fuisse primum in Juda, qui continuo et pecunias, quas acceperat, et vitam temporalem et sempiternam amisit; deinde in populo Judæorum, qui regnum et sacerdotium perdidit, et excæcatus atque obstinatus in incredulitate vivit, donec ad tenebras exteriores, quæ sunt in gehenna, descendat.

Judas quomodo maledictionem dilexerit benedictionem noluerit.

17. ET INDUIT MALEDICTIONEM SICUT VESTIMENTUM, ET INTRAVIT SICUT AQUA IN INTERIORA EJUS, ET SICUT OLEUM IN OSSIBUS EJUS. Vers. 17.

Declarat Propheta pulcherrimis similitudinibus maledictionem divinam esse cumulum omnium malorum tum externorum, tum internorum, ita ut homo maledictus a Deo cunctis malis ita repleatur, ut nulli bono relinquatur locus. Primum comparat maledictionem divinam vestimento,

quod totum corpus undique tegit, et quia vestimentum non intrat ad viscera, comparat etiam aquæ, quæ hominem demersum in mari, non solum exterius abluit, sed etiam intrat ad stomachum, ad ventrem, ad pectus, ad omnia interna corporis humani : et quoniam aqua non penetrat ossa, imo neque carnes, venas, nervos, addit comparationem olei, quod subtilissimum est, et non solum carnes et venas, et nervos, sed ipsa etiam ossa pervadit. Sic igitur divina maledictio, non solum Judæ et Judæorum, sed omnium illorum quibus dicetur : « Ite, maledicti, » replebit malis corpus et omnia ejus membra; replebit animam et omnes ejus sensus; replebit et mentem, et usque ad intima intelligentiæ et voluntatis penetrabit. Quæ certe si homines mortales serio cogitarent, non sine magno horrore viverent.

Vers. 18. 18. FIAT EI SICUT VESTIMENTUM QUO OPERITUR, ET SICUT ZONA QUA SEMPER PRÆCINGITUR.

Addit Propheta maledictionem illam non solum ubique penetraturam, sed etiam sempiternam futuram. « Fiat, inquit, ei, » Judæ videlicet et populo Judæorum, « ea maledictio sicut vestimentum quo operitur, » id est, semper illi adhæreat, quemadmodum vestis semper adhæret homini, ne turpitudo ejus appareat. « Et sicut zona qua semper præcingitur, » id est, non solum maledictio illi adhæreat, sed etiam firmissime adhæreat, quo modo cingulum firmissimis et multiplicibus nodis adstringi solet. Quis digne cogitare valeat qualis sit nodus, quam firmus, quam insolubilis, decretum immutabile omnipotentis voluntatis Dei?

Vers. 19. 19. HOC OPUS EORUM, QUI DETRAHUNT MIHI APUD DOMINUM, ET QUI LOQUUNTUR MALA ADVERSUS ANIMAM MEAM.

Concludit Propheta prædictionem miseriarum Judæ, dicens : « Hoc opus eorum, » id est, hæc erit merces operis eorum. Accipitur enim in Scriptura opus pro mercede operis, ut *Levit.* XIX : « Non morabitur opus mercenarii tui apud te usque mane. » « Qui detrahunt mihi, » id est, qui me seductorem vocant, qui Filium Dei esse negant, etc., « apud Dominum, » id est, hæc erit merces eorum apud Dominum, sive a Domino, ut clarius habetur in textu hebraico, quem S. Hieronymus sic reddidit : *Hæc est retributio a Domino his qui mihi adversantur, et qui loquuntur mala adversus animam meam*, id est, qui obloquuntur de me mala. Est enim hæc pars posterior versiculi, repetitio et explicatio prioris.

Vers. 20. 20. ET TU, DOMINE, DOMINE, FAC MECUM PROPTER NOMEN TUUM, QUIA SUAVIS EST MISERICORDIA TUA.

In ultima parte Psalmi precatur Christus pro se, et pro corpore suo, quod est Ecclesia; et prædicando prædicit multa bona, quemadmodum in superioribus partibus per modum imprecationis prædixit multa mala Judæ et Judæis. Primum igitur orat Dominum, ut sibi semper adsit, seque et corpus suum adjuvet propter gloriam nominis sui. « Et tu, inquit, יהוה אדני, Domine, Domine. » Prima vox continet nomen quatuor litterarum, quod est proprium *Dei*, et deducitur ab *esse*, quia Deus est fons essendi; secunda continet aliud nomen, quod proprie *Dominum* significat. Ita sensus est : Tu *fons essendi*, qui es *Dominus* omnium rerum, « fac mecum, » id est, mecum operare, mihi te adjunge, « propter nomen tuum, » id est, ad gloriam tuam. « Quia suavis est misericordia tua, » id est, quia misericordia tua benigna est, et facile inclinatur ad succurrendum miseris. Ubi loquitur tum pro se, tum pro corpore suo, quod est Ecclesia, et poscit auxilium Dei adversus persecutores ex tribus capitibus : primo, quia Deus est Dominus omnium rerum, ac per hoc potest, si velit, hostes reprimere; secundo, quia hoc postulatur propter nomen Dei extollendum; tertio, quia Dei misericordia benigna est, ac per hoc Deus non solum potest, sed etiam vult misereri. Et quoniam, ut dixi, hæc est prædictio per modum precationis, vel simul precatio et prædictio : ideo certi sumus Ecclesiam Christi semper a Deo protegendam et juvandam esse, « ut portæ inferi non prævaleant adversus eam, » juxta id quod dictum est *Matth.* XVI.

21. LIBERA ME, QUIA EGENUS ET PAUPER EGO SUM, ET COR MEUM CONTURBATUM EST INTRA ME. Vers. 21.

Pergit in oratione Propheta in persona Christi et videtur respicere tempus illud, quo Christus dixit *Joan.* XII : « Nunc anima mea turbata est, et quid dicam? Pater, salvifica me ex hac hora; » vel cum in horto precatus est Patrem, et Apostolis dixit : « Tristis est anima mea usque ad mortem. » « Libera, inquit, me ab imminente morte, quoniam egenus et pauper ego sum, » id est, omni humano auxilio destitutus, non habeo, qui pugnet pro me; et anima mea turbata est intra me, id est, tristitia et horror ex consideratione mortis futuræ turbavit me. Hæc autem Christus dicebat, ut ostenderet se vere esse hominem, qui mortem absolute consideratam, ut naturæ contrariam exhorrebat : cum tamen eamdem mortem, ut pretium redemptionis a Patre decretum et ordinatum maxime desideraret. Quare *Joan.* XII, cum dixisset : « Salvifica me ex hac hora, » subjunxit : « Sed propterea veni in hanc horam; » et *Matth.* XXVI, cum dixisset : « Transeat a me calix iste, » continuo addidit : « Sed non sicut ego volo, sed sicut tu. » Porro quod attinet ad corpus Christi, quod est Ecclesia, petitur liberatio a persecutionibus et tentationibus, quia cœtus Ecclesiæ egenus et pauper est, id est, non nititur viribus suis, aut meritis suis, sed tanquam vere mendicus, in solo Deo confidit.

Christus indicat se vere esse hominem.

Vers. 22. 22. SICUT UMBRA CUM DECLINAT, ABLATUS SUM ET EXCUSSUS SUM SICUT LOCUSTÆ.

Hæc pertinent ad comprehensionem Domini, quæ facta est post orationem in horto. Comparat vero Propheta comprehensionem umbræ deficienti, quoniam umbra sine ullo strepitu deficit, et maximo cum silentio. Sic enim et Dominus avulsus est a discipulis, et captivus ductus, imo etiam ad varia tribunalia, et ad ipsam Crucem adductus sine murmure, sine resistentia, sine defensione. « Sicut umbra, inquit, eum declinat, ablatus sum, » id est, ablatus sum a comitatu discipulorum ad tribunal Caiphæ, Pilati et Herodis eo silentio, quo declinans umbra deficere solet. « Et excussus sum, » id est, jactatus ab uno tribunali ad aliud, « sicut locustæ, » vilissima scilicet animalia, a vento jactari solent ab uno loco ad alium. S. Augustinus priorem partem versiculi refert ad Christum in persona propria, posteriorem ad Christum in persona discipulorum. Ille enim ablatus est, sicut umbra, illi excussi velut locustæ.

Vers. 23. 23. GENUA MEA INFIRMATA SUNT A JEJUNIO, ET CARO MEA IMMUTATA EST PROPTER OLEUM.

Hic videtur describi debilitas Christi ex jejunio, adjuncta vigilia, et labore illius noctis et sequentis diei, quo passio peracta est : quamvis etiam toto vitæ tempore Dominum frequentissime jejunasse credendum sit. « Genua mea, inquit, infirmata, » id est debilitata « sunt a jejunio, et caro mea immutata, » id est, macie et pallore confecta apparuit « propter oleum, » id est, propter pinguedinem suam amissam. In hebræo clarius habetur, *caro mea immutata est* משמן, id est, *a pinguedine,* id est, ex pingui macilenta reddita est. Varie hic locus ab aliis explicatur; sed hæc nobis explicatio litteralis maxime visa est.

Vers. 24. 24. ET EGO FACTUS SUM OPPROBRIUM ILLIS, VIDERUNT ME ET MOVERUNT CAPITA SUA.

Hic concludit passionem : nam post illam summam debilitatem, factus est Dominus opprobrium Judæis, cum eum in medio latronum crucifixum viderunt, et viso eo moverunt capita sua, stantes ante crucem et dicentes : « Vah! qui destruis templum Dei, » etc. *Matth.* XXVII.

Vers. 25. 25. ADJUVA ME, DOMINE DEUS MEUS, SALVUM ME FAC SECUNDUM MISERICORDIAM TUAM.

Precatur Dominus de corpore exiens auxilium Patris ad celerem resurrectionem, ut diximus in explicatione *Psalm.* XXI et LXVIII, et simul precatur corpori suo mystico, id est, Ecclesiæ, veram salutem corporis et animæ.

Vers. 26. 26. ET SCIANT, QUIA MANUS TUA HÆC, ET TU, DOMINE, FECISTI EAM.

Ne putarent homines Christum ad passionem et mortem ignominiæ plenam invitum pervenisse, et ne jactarent Judæi se potentia sua in Christum prævaluisse, admonet Propheta in persona Christi, hoc totum a Deo factum esse, juxta illud S. Petri *Act.* III : « Deus, qui prænuntiavit per os omnium Prophetarum, implevit sic. » Ait igitur : « Et sciant » homines omnes, ac præsertim Judæi, « quia manus tua hæc, » id est, quia hæc res, hæc passio, hæc mors mea, a manu tua, hoc est, voluntate et potestate tua processit. « Et tu, Domine, fecisti eam. » Neque enim potuissent Judæi aut Gentes Christo prævalere, eumque affligere et occidere, nisi Deus voluisset. Neque tamen excusantur a gravissima culpa, qui Christum occiderunt, quasi voluntatem Dei adimpleverint; ipsi enim non voluntatem Dei, sed odium cordis sui implere voluerunt : Deus autem mala eorum voluntate, quam ipse non fecerat, usus est ad mundum redimendum per obedientiam et charitatem, patientiam et humilitatem unici sui. S. Augustinus per *manum Dei,* hoc loco intelligit Christum, quem Deus fecisse dicitur, quia humanitatem ejus fecit. Alii per *manum Dei* intelligunt potentiam Dei, sed per particulas illas, *hæc* et *eam,* intelligunt salutem. Sed nos Theodoretum secuti sumus, cujus expositio maxime litteralis nobis visa est.

Judæi cur graviter peccaverint, Christum occidendo?

27. MALEDICENT ILLI, ET TU BENEDICES; QUI INSURGUNT IN ME, CONFUNDANTUR, SERVUS AUTEM TUUS LÆTABITUR. Vers. 27

Persecutores, ignorantes hæc quæ dicta sunt, « maledicent mihi » et Ecclesiæ meæ : ut revera usque ad hanc diem Judæi blasphemare et maledicere pergunt; sed « tu benedices, » non solum mihi, me glorificando et exaltando ad dexteram tuam, sed etiam propter me benedices omnes gentes, eas per fidem et baptismum in filios adoptando. Ex quo fiet ut illi, qui me persequuntur et mihi maledicunt, tandem « confundantur : servus autem tuus, » ego et fratres mei lætitia sempiterna fruamur.

28. INDUANTUR, QUI DETRAHUNT MIHI PUDORE, ET OPERIANTUR SICUT DIPLOIDE CONFUSIONE SUA. Vers. 28.

Confirmat quod dixit, et per modum imprecationis prædicit omnes Christi et Ecclesiæ adversarios tandem cooperiendos confusione et pudore, instar vestimenti duplicis undique hominem operientis. Quod quidem in die judicii omnino implebitur. Vox hebraica מעיל significat vestem amplam et honorificam, qualis erat tunica sacerdotalis, quæ describitur *Exod.* XXVIII. Sed Septuaginta Interpretes verterunt διπλοΐδα, vel quia vestis erat tam ampla et longa, ut duplicari posset; vel quia revera ea vox significat vestem suffultam alia veste, ac per hoc duplicem, ut sunt apud nos vestes permultæ. Sensus autem est confusionem damnatorum in novissimo die fore maximam, ita ut pleni sint futuri erubescentia et pu-

dore. Et certe, quæ major confusio cogitari potest quam ingratitudinem, insipientiam aliaque vitia damnatorum in theatro mundi totius, coram angelis et hominibus, qui ab initio sæculi fuerunt, apertissime detegi?

Vers. 29. 29. CONFITEBOR DOMINO NIMIS IN ORE MEO, ET IN MEDIO MULTORUM LAUDABO EUM.

Hoc opponitur confusioni impiorum. Illi enim præ confusione obmutescent : Christus autem et electi ejus « confitebuntur laudes Deo, nimis in ore suo, » id est, magno clamore magnoque jubilationis affectu, idque in medio multorum, in theatro orbis terrarum in die judicii, et postea in theatro cœlestis Jerusalem in æternum.

Vers. 30. 30. QUIA ASTITIT A DEXTRIS PAUPERIS, UT SALVAM FACERET A PERSEQUENTIBUS ANIMAM MEAM.

Hæc est ratio tantæ confessionis et laudis, quoniam Deus auxilio suo « astitit a dextris pauperis Christi, » et populi ejus, « ut salvaret a persequentibus Judæis, » vitam temporalem Christi, quod factum est per celerem resurrectionem, et a persequentibus tum hominibus, tum dæmonibus, vitam æternam electorum ejus. In hebræo est משפטי *misshophete,* id est, *a judicibus*, pro eo quod nos habemus, *a persequentibus*, et quidem quod attinet ad Christum, præcipui persecutores Christi fuerunt Caiphas et Pilatus, qui Christum morti adjudicaverunt. Sed sapientia Dei astitit Christo, tanquam optimus patronus, et sententiam iniquam revocari fecit a divina potentia, quæ Christum ad vitam revocavit. Quod vero attinet ad Ecclesiam, judices qui persequebantur Ecclesiam, erant tum imperatores et reges, ac magistratus paganorum, qui multa millia sanctorum martyrum morti adjudicaverunt; tum præcipue dæmones, qui sententiam Dei in genus humanum latam proferebant, et ex illa genus humanum morti æternæ adjudicabant : sed astitit advocatus potentissimus Christus, « qui tulit de medio chirographum, quod erat contrarium nobis, illudque delevit et affixit cruci, » et pauperum animas salvas fecit, ut scribit Apostolus *ad Coloss.* II. Hic illud annotandum est, Deum *assistere a dextris pauperum,* id est, eorum qui agnoscunt paupertatem suam, debilitatem videlicet virium suarum, et ideo assidue pulsant ad ostium Dei, qui dives est in misericordia. Item *a dextris pauperis,* id est, eorum qui exuerunt affectum rerum omnium creatarum, et spiritu pauperes effecti in solo Deo divitias suas posuerunt.

PSALMUS CX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Psalmus David.*	V. s. H. — *David Canticum* [*h. Psalmus*].
Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis : Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum.	Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.
2. Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion : dominare in medio inimicorum tuorum.	Virgam [*h. baculum*] fortitudinis tuæ emittet Dominus ex Sion : dominare in medio inimicorum tuorum.
3. Tecum principium in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum : ex utero ante luciferum genui te.	Populi tui spontanei erunt in die fortitudinis tuæ in montibus [*h. splendoribus*] sanctis : Quasi de vulva orietur tibi ros adolescentiæ tuæ.
4. Juravit Dominus, et non pœnitebit eum : Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech.	Juravit Dominus, et non pœnitebit eum : Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech.
5. Dominus a dextris tuis : confregit in die iræ suæ reges.	Dominus ad dexteram tuam [al. *a dextera tua*], percussit in die furoris sui reges.
6. Judicabit in nationibus, implebit ruinas : conquassabit capita in terra multorum.	Judicabit in gentibus, implevit [*h. cadaveribus*] valles, percutiet caput in terra multa.
7. De torrente in via bibet : propterea exaltabit caput.	De torrente in via bibet : propterea exaltabit caput.

Argumentum. — Regis Messiæ celebrantur majestas, potentia et victoriæ bellorum. Expugnato a Davidicis copiis Hierosolymorum castello factum esse carmen videtur. Strophæ duæ : vers. 1-4, Dei Filio narrat vates, quæ ejus

causa facturus sit Pater; vers. 5-7, Patri narrat Filii præclare facta. De Messia cani Psalmum arguunt, 1° tum loca Novi Test. *Matth.* XXII, 41-46; *Marc.* XII, 35-37; *Luc.* XX, 41-44; *Act.* II, 34; VII, 55-56; I *Petr.* III, 22; *Rom.* VIII, 34; I *Corinth.* XV, 24 seqq.; *Ephes.* I, 20-22; *Philipp.* II, 9-11; *Hebr.* I, 3, 13, 14; VIII, 1, X, 12-13; tum SS. PP. omnes; 2. tum rationes intrinsecæ: *a*) quod regem, de quo agitur, *Dominum suum* ipse Davides vocat; *b*) quod eum Jova a dextris suis sedere jubet; *c*) quod populus ejus ornamentis *sanctis* indutus sistitur; *d*) quod dicitur *sacerdos*; *e*) et quidem *in æternum*. Argumentis intrinsecis rationalistæ respondent, primo quidem, vel non a Davide scriptum esse carmen, sed in Davidem ab alio eo tempore factum, vel Davidem ut poetam de se ut rege ita potuisse loqui; secundo, locutionem *sedere ad dexteram Jovæ*, i. e. uti ejus auctoritate et potentia: sic etiam vicarii veterum Arabum regum in consessu ad dexteram regis locum tenebant; tertio, *ornamentis sanctis*, i. e. ornatu *festo*, eos decenti, qui Jova duce proficiscuntur ad bellum; quarto, coll. II *Sam.* VI (Cf. *Zach.* VI, 13), tum I *Reg.* VIII; II *Reg.* XII, 4 seqq.; XVIII, 4 seqq.; XXIII, 1 seqq.; *Ps.* CV, 15; quinto, τὸ *in æternum* sæpe de *vitæ tempore*, sæpius etiam de minoris ambitus spatio, quam de æternitate metaphysica in Script. accipi. Maurer: « Duarum stropharum est Psalmus (1-3, 4-7), quarum utraque incipit a dicto quodam Jovæ, utraque regem Jovæ auspiciis hostes omnes prostraturum esse dicit. »

1. Davidis carmen.

Effatum Jovæ ad Dominum meum:
« Sede ad dexteram meam,
usque dum posuero hostes tuos scabellum pedibus tuis. »
2. Baculum potentiæ tuæ emittet (protendet) Jova ex Sione:
impera in medio hostium tuorum.
3. Populus tuus spontaneæ oblationes die militiæ tuæ in ornatu sancto,
ex utero auroræ tibi ros juventutis tuæ.
4. Juravit Jova, nec pœnitebit eum:
« Tu es sacerdos in perpetuum,
secundum rationem Melchisedeci. »

5. O Jova, Dominus (Messias) ad dexteram tuam *adest*,
inde confringit in die iræ suæ reges (hostiles).
6. Judicium exercet inter gentes (afferenda illis clade),
plena est *terra* cadaveribus,
confringit capita in terra ampla (late patenti).
7. E rivo in via bibit,
hinc tollit caput.

NOTÆ.

Vers. 1. *Usquedum* tempus, quod excurrit, in præsenti non spectat, minime vero excludit. — *Baculum*, sceptrum, non gubernantis, sed dominantis. *Impera*, imperativus fidenter promittentis. — Vers. 3. Ita Hengstenberg, ut sensus sit: *Populus tuus*, o Messia, est *spontaneæ* Deo *oblationes*, *vestibus sanctis* indutus (cf. *Apoc.* XIX, 14; I *Petr.* III, 4; *Col.* III, 9, 10) *in die triumphi tui* (ascensionis in cœlum); *juventus tua* (id. ac *populus tuus*) pulchra est ut *ros*, qui *ex utero auroræ* oritur. Alius, legendo *imka*: *Tecum* (tuæ) sunt omnes *excellentiæ in die virtutis tuæ* (triumphi, puta ascensionis) *in splendoribus sanctitatis* (cœlis); *ex utero ex aurora* (ex utero auroræ) *tibi* oritur *ros nativitatis tuæ*, i. e. ex sinu Dei trahis nativitatem pulchram vigentemque, ut rorem. Rationalistæ, *populus tuus*, o Davides, *promptus* (propr. *promptitudines*, abstr. pro concreto) est *die militiæ tuæ in ornatu sancto* (festo); *Ex utero auroræ* prodit *tibi ros juventutis tuæ*, i. e. rori ex auroræ gremio prodeunti par multitudine et vigore tibi sese offert pubes tua bellica. Τὸ *in ornatu sancto* alii priori hemistichio, posteriori alii jungunt. Pro *behaderei*, S. Hieronymus cum paucis legit *beharerei*, *in montibus sanctis*. — Vers. 4. *Sacerdos*, in sensu latissimo. *Cohen* est præcipuus minister, quem Turcæ *Vizirum* vocant, cujus ministerio Rex sui regni res omnes administrat, qui regis est mediator, et illius vices gerit: cf. II Reg. VIII, 8; I *Paral.*, XVIII, 17. rex Messias igitur a Patre hic constituitur solus mediator Deum inter et creaturas (cf. I Tim. II, 5; *Col.* I. 20; *Ephes.* II, 18). *Rationem*, *iod.* parag. *Melchisedecus* rex erat et pontifex: cf. *Gen.* XIV, 18; *Matth.* XXVI, 26; *Hebr.* passim. — Vers. 5. Ita factum est; en jam rex Messias, etc. Juxta Rationalistas jam describitur Davidis

pugna et victoria, Jova auxiliante. — Vers. 6. *Plena est terra,* propr. *plenum est,* impers. Alius, *complet cadavera,* numerum cadaverum; alii, *implet* terram *cadaveribus.* — Vers. 7. Hengstenberg : Ad Gedeonis factum alluditur. Alius : Rex Messias, antequam a dextris Jovæ sedeat, bibet e torrente (tribulationis) in via hujus vitæ; propterea exaltabitur in cœlis. Schunerrerus et hodiernorum plerique : Cum fatigatus fuerit cæde hostium, tamen haud remittet, sed potu aquæ ex rivo obvio refectus novas vires exseret in hostibus profligandis.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CIX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus David.

Hic Psalmus celeberrimus est, tum magnitudine mysteriorum, tum obscuritate sententiarum. Sed quamvis excæcati Judæi multa fabulentur, tamen apud Christianos nulla dubitatio est, quin hic Psalmus de Christi regno et sacerdotio intelligatur, ita explicante Spiritu Sancto in multis locis sanctarum Scripturarum, *Matth.* XXII; *Act.* II; I *Corinth.* XV; *ad Hebr.* I, 5, 7 et 10.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DIXIT DOMINUS DOMINO MEO : SEDE A DEXTRIS MEIS.

Vidit in spiritu David Messiam, post mortem et resurrectionem, ascendentem in cœlum, et refert ad nos verba Dei Patris ad Filium, quibus eum invitat ad consedendum et corregnandum. « Dixit, » in hebræo est נאם *neum,* quod proprie significat *dictum,* et conjunctum cum nomine sequenti, verti potuisset, *dictum Domini ad Dominum meum.* Sed sensus est idem, et gratia claritatis verterunt Septuaginta : « Dixit Dominus. » Quamvis autem *dixit* sit temporis præteriti, et tempore Davidis id tempus nondum advenisset, tamen recte utitur David verbo temporis præteriti, quia vidit rem futuram, tanquam præteritam. *Dominus* in hebræo est nomen quatuor litterarum, quod proprie soli Deo vero convenit; quod quamvis a modernis pronuntietur *Iehova,* tamen ab antiquis non solebat pronuntiari; sed loco ejus pronuntiabatur aliud nomen, quod *Dominum* significat. Ita Septuaginta Interpretes ubicumque hoc nomen proprium Dei invenerunt, verterunt Κύριος, id est *Dominus,* de qua re scripsimus in exercitatione grammatica ad primum vers. *Psalm.* XXXIII. « Domino meo, » in hebræo est, לאדני *ladoni,* quod proprie *Domino meo* significat; quamvis autem Rabbini per *Dominum* hoc loco intelligant Abraham, ut S. Hieronymus refert in *Commentario* ad cap. XXII *Matth.*; vel Ezechiam, ut refert Justinus in *Dialogo contra Thryphonem,* et Tertullianus lib. V *in Marcionem* : tamen certum est non alium hoc loco *Dominum* vocari, nisi Messiam, qui fuit filius David secundum carnem, et Dominus David secundum divinitatem : totus enim Psalmus id clamat, cum neque Abraham, neque Ezechias sederint ad dexteram Dei, neque geniti sint ante luciferum, neque sacerdotes fuerint secundum ordinem Melchisedech. Quare Judæi, interrogati a Christo, *Matth.* XXII, quomodo David in spiritu vocet Messiam Dominum suum, non sunt ausi negare Psalmum intelligendum esse de Messia.

Hic Psalmus de nullo potest intelligi præterquam de Christo.

Cur autem non repetatur hoc loco nomen proprium Dei, non est ratio, quia Filius non sit verus Deus, ut est Pater, ut Ariani docebant, sed quia hic non agitur de Filio Dei simpliciter, sed de Filio Dei incarnato. Filius autem Dei incarnatus in Scripturis passim Dominus appellatur, et Pater Deus, cum simul nominantur; cujus rei ratio est, quia nomen *Domini* convenit Filio secundum utramque naturam, nomen autem *Dei* non convenit ei, nisi ratione naturæ divinæ. Itaque si hoc loco idem nomen tributum fuisset Patri et Filio, suspicari possemus hæc dici Filio tantum, ut Deus est. Quod autem Filius Dei incarnatus, qui etiam Christus dicitur, in Scripturis passim appelletur Dominus et Pater Deus dicatur, perspicuum est ex illo I *Cor.* VIII : « Unus Deus Pater, et unus Dominus Jesus Christus; » et II *Cor.* I : « Gratia vobis, et pax a Deo Patre, et Domino Jesu Christo; » et *ad Ephes.* VI : « Pax fratribus, et charitas cum fide a Deo Patre, et Domino Jesu Christo; » et in ipsis Evangeliis, atque Actis Apostolorum, et Epistolis eorumdem Apostolorum, cum ubique Christus dicatur *Dominus,* vix in uno aut altero loco dicitur *Deus,* quia videlicet, ut diximus, nomen Dei convenit Christo solum ratione divinæ naturæ, nomen Domini convenit secundum utramque naturam; unde etiam in Symbolo dicimus : « Credo in Deum, Patrem omnipotentem, et in Jesum Christum Filium ejus unicum, Dominum nostrum. » « Sede a dextris meis. » Sessio quietem et auctoritatem præcipue regiam denotat; hæc autem Christi sessio est ineffabilis quies, et summa regia potestas. Illud autem, *a*

Cur non dicatur hic de Filio nomen ineffabile?

dextris meis, significat æqualitatem et consortium regni Dei Patris super omnes creaturas. Quam æqualitatem semper habuit Filius Dei ratione divinæ naturæ, sed ad eam elevatus est ratione naturæ humanæ, post humiliationem usque ad mortem, mortem autem crucis. Sic enim loquitur Apostolus *Philip.* II : « Propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris. » Idem enim est esse in dextera Dei, et in gloria Dei, hoc est in majestate Dei; hæc autem gloria est, quod habeat nomen super omne nomen, et illi omne genu flectatur; sic etiam I *Cor.* XV, ait idem Apostolus : « Oportet illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus, » ubi explicat Apostolus illud, *sede a dextris meis*, ut idem sit, quod regna mecum, donec ponam, etc. Idem quoque Apostolus *ad Hebr.* I : « Cui dixit angelorum : Sede a dextris meis? nonne omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi? » etc. Ubi per *sedere a dextris Dei* significatur differentia inter Christum et angelos, quod isti sint ministri et servi, et ideo non sedeant, sed mittantur in ministerium : Christus autem, ut Rex et Dominus, sedeat cum Patre, creaturis omnibus superior. Denique S. Petrus *Act.* II : « Dextera, inquit, Dei exaltatus effudit hoc donum, quod vos videtis et auditis; non enim David ascendit in cœlum : dicit autem ipse : Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Certissime sciat ergo omnis domus Israel, quia et Dominum et Christum fecit Deus hunc Jesum, quem vos crucifixistis. » Ubi S. Petrus docet, *sedere a dextris Dei* esse *ascendisse in cœlum*, dominari et regnare ubique, ut dominatur et regnat Deus.

Christum sedere ad dexteram Patris quid sit?

Vers. 2. 2. DONEC PONAM INIMICOS TUOS SCABELLUM PEDUM TUORUM.

Hic versiculus continuatur cum primo apud Hebræos, juxta Rabbinorum distinctiones; sed Septuaginta Interpretes, qui Rabbinos omnes præcesserunt, novum versiculum esse debere judicarunt. Significat autem his verbis Propheta, regnum Christi nunquam finiendum, neque periculum esse, ut ab inimicis evertatur, cum Deus statuerit paulatim omnes omnino inimicos illi subjicere, ut pacifice postea duret in æternum. Itaque illud, *donec*, non significat Christum non amplius sessurum, ubi fuerint omnes hostes debellati, sed significat Christi regnum semper propagandum magis et magis, donec nullus omnino supersit inimicus, qui illi genua non flectat, quasi dicat : Perge regnare mecum, nec desistas propagare regnum, donec omnes hostes debellentur. Porro ista propagatio quotidie impletur, dum alii convertuntur ad fidem et obedientiam, et sponte subjiciuntur pedibus Christi, ut in eis, tanquam in scabello quiescat, et tandem finito exilio pergunt ad patriam, ubi feliciter sub Deo requiescunt; alii vel pervertuntur, vel in perversitate perdurant, et tandem per mortem ad judicium rapiuntur, et damnati ad inferos detruduntur, ubi Christi pedibus perpetuo comprimuntur. In novissimo die propagatio complebitur, et tum Christo flectetur omne genu, cœlestium, terrestrium et infernorum. At cur dicit Pater, « donec ponam? » nonne etiam Filius ponit inimicos suos scabellum pedum suorum? Omnino quod Pater operatur, etiam Filius operatur, ut ipsemet asserit; sed tribuitur hæc actio Patri, quia per eam redditur merces obedientiæ Filii, ut paulo ante Apostolum dicentem audivimus : « Propter quod et Deus exaltavit illum. » Præterea omnis actio, quæ ad potentiam pertinet, Patri solet tribui, quamvis etiam Filio sit communis, quoniam a Patre Filio communicatur, non Patri a Filio, et Filio quidem, ut Deus est, communicatur per generationem; eidem Filio, ut homo est, communicatur per gratiam hypostaticæ unionis. Quod autem Filius Patri cooperetur in hac actione subjiciendi communes hostes, dicitur in sequenti versiculo.

Christi regnum semper propagandum.

3. VIRGAM VIRTUTIS TUÆ EMITTET DOMINUS EX SION : DOMINARE IN MEDIO INIMICORUM TUORUM. Vers. 3.

Propheta David cum in spiritu audivisset Patrem loquentem ad Filium, ac dicentem : « Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum, » convertit se ad Filium, et eodem spiritu revelante demonstrat unde incipienda esset propagatio regni Christi in terris. « Virgam, inquit, virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion, » id est, Dominus Pater, ut ponat inimicos tuos scabellum pedum tuorum, sceptrum regalis potentiæ tuæ ex civitate Jerusalem, et ex ipso monte Sion extendere incipiet, et propagabit usque ad ultimum terræ. Concordat cum hac prophetia verbum Domini, *Luc.* XXIV : « Oportebat Christum pati et resurgere a mortuis tertia die, et prædicari in nomine ejus pœnitentiam, et remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierosolyma; » et *Act.* I : « Eritis mihi testes in Jerusalem, et in omni Judæa et Samaria, et usque ad ultimum terræ. » Virga hoc loco sceptrum significat, et per sceptrum intelligitur regalis potestas : per virtutem autem significatur robur et fortitudo, ut clarius habetur in textu originali. Itaque virga virtutis est sceptrum potentiæ; dicitur autem hæc virga emittenda ex Sion, quasi ex monte illo germinaverit, quoniam in Jerusalem cœpit regnum Christi spirituale; ibi enim fuerunt primi credentes, et ibi cœpit propagatio fidei per Apostolos. « Dominare in medio inimicorum tuorum, » est quasi fausta acclamatio et exhortatio ad propagandum imperium per omnes gentes, quasi dicat : Tu igitur perge feliciter, infer vexillum crucis tuæ in medium paganorum et Judæorum, ubi sunt

Regnum Christi spirituale cœpit in Jerusalem.

confertissimi hostes tui, ibique in medio eorum dominare, id est, illis invitis et repugnantibus regnum tuum constitue. Quod certe brevi factum videmus : nam intra paucos annos, frustra Judæis et paganis reluctantibus, Ecclesiæ Christi in toto orbe terrarum constitutæ fuerunt. Scribit enim Apostolus *ad Coloss.* I : « Evangelium in universo mundo est, et crescit, et fructificat; » et S. Irenæus vicinus Apostolicis temporibus, lib. I, cap. II : Ecclesia, inquit, per universum orbem usque ad fines terræ seminata est; et cap. III, meminit Ecclesiarum Germaniæ, Iberorum, Libyæ, Ægypti, Galliarum, Orientis, et earum quæ in medio mundi erant, per quas intelligit Ecclesias Græciæ et Italiæ. Recte autem dicit Psalmus, « in medio inimicorum, tuorum, » quia quantumlibet Ecclesia propagetur et crescat, semper erit in medio inimicorum, id est, Judæorum, paganorum, hæreticorum, et falsorum christianorum, dum in terris peregrinatur. Sed in consummatione sæculi fiet separatio bonorum a malis, et non erit amplius regnum Christi in medio inimicorum suorum, sed eminebit et exaltabitur super omnes inimicos suos.

Vers. 4. 4. TECUM PRINCIPIUM IN DIE VIRTUTIS TUÆ, IN SPLENDORIBUS SANCTORUM, EX UTERO ANTE LUCIFERUM GENUI TE.

Dixerat : « Dominare in medio inimicorum tuorum, » quod intelligitur in hoc tempore, dum regnum Christi ab inimicis oppugnatur : declarat nunc quid erit in novissimo die, quando omnes inimici subjecti erunt, ut scabellum pedibus ejus. « Tecum, inquit, principium in die virtutis tuæ, » id est, tecum erit principatus manifestus, tunc apparebit omnibus tuum esse regnum, et apud te solum esse verum principatum. « In die virtutis tuæ, » in die videlicet novissimo, quando potentia tua cœlum movebit, solem obscurabit, terram concutiet, mortuos excitabit, et omnes ad tribunal tuum adducet. « In splendoribus sanctorum, » id est, quando circumdatus eris sanctis tuis, qui omnes fulgebunt sicut sol. « Ex utero ante luciferum genui te, » id est, ideo tecum erit tantus principatus, quia ego Deus Pater omnipotens « genui te » non ex nihilo, ut res creatas, sed « ex utero » meo, ut filium verum, naturalem et consubstantialem, idque « ante luciferum, » id est, antequam stellas crearem, ante omnem creaturam, ante omnia sæcula. Hæc est communis expositio Patrum, Hieronymi, Chrysostomi, Augustini, Theodoreti et Euthymii. Sed consideremus singula verba. *Tecum* : ex hebræo S. Hieronymus vertit, *populus tuus.* Sed verbum hebraicum potest legi *hhammecha*, et significat, *populus tuus*; potest etiam legi *hhimmecha*, et significat *tecum*, et sic legerunt Septuaginta Interpretes, et recte verterunt, *principium* : in hebræo est נדבות, quod proprie significat *principes*; sed Septuaginta videntur legisse נדבה, *principatus*, et sic exponit S. Chrysostomus hoc loco vocem græcam ἀρχὴ, quæ et *principium*, et *principatum* significare potest. Quod si placeat non accipere principium pro principatu, sed simpliciter pro principio, exponere poterimus : *Tecum principium*, id est, tecum est principium primum omnium rerum, quia tu es in Patre, et Pater in te. Sed prior expositio videtur præferenda, ut magis consentanea textui hebraico. *In die virtutis tuæ* : in his verbis nulla est discrepantia inter codices, nisi quod in hebraico per *virtutem* significatur proprie fortitudo et potentia. *In splendoribus sanctorum*; in hebraico legitur, *in montibus sanctitatis*. Sed videntur Septuaginta Interpretes non legisse הררי, per ה, quod significat *montes*, sed אדרי, per א, quod significat *splendores*. Idem autem est, *in splendoribus sanctitatis*, et *in splendoribus sanctorum*, dici siquidem possunt sancti homines *splendores sanctitatis*, quia sanctitas in eis resplendet. *Ex utero* ; ex hoc verbo probant Sancti Patres efficacissime Christi divinitatem : nam si Christus creatura esset, non posset dici genitus ex utero : nemo enim dicit se genuisse ex utero domum, vel scamnum, vel aliud quidpiam ex arte factum : neque Deus unquam dixit se genuisse ex utero cœlum, aut terram. Porro per uterum intelligitur essentia Dei secreta et intima; et quamvis uterus proprie ad matrem, non ad patrem pertineat, recte tamen Deus Pater dicitur ex utero genuisse, tum ut clarius ostendatur Filius consubstantialis Genitori : clarius enim filius est ex substantia matris, quam ex substantia patris; tum quia Deus non opus habuit uxore ad filium gignendum et pariendum. Ipse enim genuit, ipse peperit, unde dicit Isaias cap. ult. : « Numquid ego, qui alios parere facio, ipse non pariam ? » *Ante luciferum*; hinc significatur æternitas Filii, qui genitus fuit ante luciferi creationem, ac per hoc ante omnes creaturas. Sed posuit nomen luciferi, quoniam ipse etiam filius Dei, est quidam lucifer increatus. Est enim lux vera, quæ illuminat omnem hominem et omnem angelum. In hebræo habetur משחר, quod S. Hieronymus vertit, *ex aurora*. Sed potest etiam verti, *præ aurora*, id est ante auroram. Septuaginta Interpretes posuerunt *luciferum* pro *aurora*, sive quia cum aurora solet oriri lucifer, sive quia ipsa aurora etiam est lucifer ; quare S. Hieronymus *Job.* XI, 12, vertit, *orieris ut lucifer*, cum tamen in hebræo sit *mane*; itaque *luciferum* accipit pro *mane*, sive pro *aurora*. *Genui te* : in hebræo nunc legitur, *tibi ros nativitatis tuæ.* Sed Septuaginta non habuerunt illa duo vocabula, *tibi ros*; et pro *nativitatis tuæ*, legerunt, *genui te*, quia verba hebraica mutatis punctis utroque modo legi possunt, ילדותך, id est *nativitatis tuæ*, ילדתיך, id est *genui te*. Potest etiam fieri ut Septuaginta Interpretes legerint, *tibi ros nativitatis tuæ*, sed verba obscura declarare voluerint per suam versionem, et ideo dixerint, *genui te*. Id enim obscure significant illa verba, *ex utero ante luciferum tibi ros nativitatis tuæ*, id est, ex utero ante luciferum fuit

Christi divinitas unde probatur?

tibi nativitas ex me, ut est rori ex cœlo. S. Augustinus addit aliam expositionem minus principalem, quod videlicet David Christo filio suo secundum carnem dicat : Ego genui te ex utero Virginis Mariæ, filiæ meæ, antequam lucifer oriretur, id est, media nocte. Tertullianus quoque, lib. V *in Marcionem* exponit de partu Virginis, sed tribuit Deo illud, *genui te*, hoc modo : Ego, Deus Pater, genui te ex utero Virginis, nocturno tempore antequam lucifer oriretur.

Vers. 5. 5. JURAVIT DOMINUS, ET NON PŒNITEBIT EUM : TU ES SACERDOS IN ÆTERNUM SECUNDUM ORDINEM MELCHISEDECH.

Transit nunc a dignitate regia ad sacerdotalem, atque ostendit Christum esse sacerdotem æternum, non succedentem Aaroni, sed immediate a Deo institutum, cujus figura fuerat sacerdotium Melchisedech. *Juravit Dominus, et non pœnitebit eum :* Juramentum Dei promissionis stabilimentum est, id quod declaravit addens : « Et non pœnitebit eum, » id est, firmissime statuit, nunquam mutaturus : significat enim David his verbis, sacerdotium Aaronicum fuisse mutandum, sed sacerdotium Christi nunquam esse mutandum. Pœnitentia enim Dei dicitur per metaphoram, cum Deus facit id quod faciunt homines, cum eos pœnitet facti; mutant enim quod eos fecisse pœnitet, sic *Gen.* VI, dicit Deus : « Delebo hominem, quem creavi, a facie terræ, ab homine usque ad animantia; pœnitet enim me fecisse eos; » etc. I *Reg.* XV : « Pœnitet me (ait Deus) quod constituerim regem Saul. » *Tu es sacerdos in æternum* : dicuntur hæc a Deo, non a Davide : Apostolus enim *ad Hebr.* V, non semel repetit hæc esse verba Patris ad Filium; dicitur autem Christus sacerdos in æternum, tum quia effectus unici sacrificii, quo corpus suum obtulit in cruce, manet in æternum, juxta illud Apostoli *ad Hebr.* X : « Una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos; » tum quia vivens ipse in æternum, sacrificium quotidie offert per manus ministrorum sibi invicem in Ecclesia succedentium, quod idem Apostolus *ad Hebr.* VII, confirmat, dicens : « Et alii quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quod morte prohiberentur permanere; hic autem eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium. » *Secundum ordinem Melchisedech*; per *ordinem* intelligitur ritus, lex, traditio, consuetudo : hæc enim significat vox hebraica דברתי; opponitur autem ordo Melchisedech ordini Aaron secundum Apostolum *ad Hebr.* VII. Distinguitur vero ordo Melchisedech ab ordine Aaron in multis : *primo*, Melchisedech non legitur successisse alteri, neque ei successisse alter legitur; nam ideo dicitur « sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum, neque finem vitæ habens, » ut dicitur *ad Hebr.* VII. In sacerdotio autem Aaronis unus alteri succedebat, quia singuli moriendo sacerdotium filiis relinquebant. *Secundo*, Melchisedech erat sacerdos et rex; Aaron, simplex sacerdos. *Tertio*, Melchisedech obtulit panem et vinum; Aaron, oves et boves. *Quarto*, Melchisedech erat sacerdos universalis, non unius gentis tantum; Aaron erat sacerdos duntaxat Hebræorum. *Quinto*, Melchisedech non egebat tabernaculo, vel templo ad sacrificandum; Aaron egebat, et ideo nunc apud Hebræos cessavit sacrificium, quia eversum est templum. Christus igitur sacerdos est secundum ordinem Melchisedech, quia revera nulli successit, neque alius ei successit in amplissima dignitate sempiterni sacerdotii; et ipse vere ac proprie non habet patrem, ut homo, neque matrem, ut Deus; idem Christus rex est et sacerdos, et obtulit panem et vinum in cœna, id est, corpus suum sub specie panis, et sanguinem suum in specie vini, et non est sacerdos Hebræorum tantum, sed Hebræorum et gentium; neque alligatur sacerdotium ejus uni templo, vel tabernaculo, sed, ut prædixit Malachias cap. I, « a solis ortu usque ad occasum in omni loco sacrificatur et offertur oblatio munda. » Ex his locis aperte convincitur hæresis Lutheranorum, qui negant sacrificium verum proprieque dictum exstare in Ecclesia Dei; vel ostendant Lutherani, si possunt, quomodo prædictio sit adimpleta de sacerdotio secundum ordinem Melchisedech instituendo, et nunquam mutando.

Marginalia: Juramentum Dei est divinæ promissionis stabilimentum. — Christus quomodo sacerdos in æternum? — Christus sacerdos secundum ordinem Melchisedech. — Hæretici ex hoc loco confunduntur.

6. DOMINUS A DEXTRIS TUIS, CONFREGIT IN DIE IRÆ SUÆ REGES. Vers. 6.

S. Joannes Chrysostomus, quem Græci sequuntur, per *Dominum* hoc loco intelligit Patrem; S. Augustinus intelligit Filium, S. Hieronymus dicit quidem *Dominum* hoc loco nominatum esse Patrem; tamen statim addit illum, qui « confregit reges, judicabit in nationibus, implebit ruinas, et bibet de torrente, » esse Filium. Videtur autem nobis sententia S. Augustini esse aptior et facilior; non enim debet rationem reddere, quomodo Pater sit a dextris Filii, cum paulo ante dictum sit Filium sedere a dextris Patris, neque quomodo Pater de torrente biberit, et caput exaltaverit. Denique melius continuatur contextus verborum Prophetæ, si expositionem S. Augustini sequamur. Igitur Propheta, posteaquam dixerat Filium a Patre sacerdotem æternum appellatum fuisse, convertit sermonem ad Patrem, ac dicit Christum vere fore sacerdotem æternum, quoniam etiamsi multi reges terræ conspirabunt, ut sacerdotium totamque ejus religionem evertant : ipse tamen sedens a dextris Patris confringet reges adversarios, et illis omnibus invitis sacerdotium et sacra sua perpetuabit. « Dominus a dextris tuis, » id est, Christus a dextris tuis sedens, sicut illi dixisti : Sede a dextris meis, « confregit in die iræ suæ reges, » id est, in die qua irascetur inimicis suis, regibus terræ, Ecclesiam suam persequentibus, confringet eos, et jam in prænotione mea confregit; jam enim prævideo, per spiritum prophetiæ

Inimici Christi omnes male perierunt. Herodem ab Angelo percussum, Neronem destitutum, sibi manus injecisse; Domitianum, Maximinum, Decium, et cæteros interfectos; Valerianum captivum in manus Barbarorum devenisse; Diocletianum et Maximianum præ desperatione imperium deposuisse; Julianum, Valentem, Hunericum, et omnes denique inimicos reges misere periisse, atque in gehennam detrusos meritas pœnas dare.

Vers. 7 7. JUDICABIT IN NATIONIBUS, IMPLEBIT RUINAS, CONQUASSABIT CAPITA IN TERRA MULTORUM.

Dixit quid faciet Christus in præsenti tempore adversus hostes suos, reges et principes terræ : nunc addit quid faciet in die novissimo adversus omnes inimicos suos : « Judicabit, inquit, in nationibus, » id est, is qui hoc tempore confregit impetum regum, et conservavit Ecclesiam suam tempore persecutionum, postea in fine sæculi «judicabit omnes nationes, » sive judicium exercebit in nationibus omnibus; et condemnatis omnibus impiis, « implebit ruinas, » id est, consummabit ultimum exterminium, complementum ruinæ impiorum perficiet. Ex hebræo S. Hieronymus legit, *implebit foveas,* quod etiam est verum, quia tunc implebuntur foveæ inferorum, omnibus malis hominibus et dæmonibus eo detrusis et conclusis : et hoc modo « conquassabit capita in terra multorum, » id est, humiliabit et conteret omnes superbos, qui nunc erecto capite adversus eum incedunt, tunc enim conculcabit superbiam eorum, cum coram toto mundo ostendet infirmitatem eorum, et contemptibiles atque confusos efficiet: et hoc erit conquassare et conterere capita eorum. Dicit autem, « in terra multorum, » quia in terra paucissimi inveniuntur veri humiles et pii, respectu superborum et impiorum, qui prope infiniti sunt. In hebræo habetur, *in terra multa,* id est, in magna parte terræ; sed idem est sensus, sive quis dicat superbos multos inveniri in terra, sive superbos occupare multum terræ. S. Augustinus exponit hæc omnia de præsenti tempore, et in bonam partem, ut *implere ruinas*, sit instaurare quod cecidit, et *conquassare capita* sit humiliare ad salutem per contritionem, quæ pia est et utilis expositio, sed mystica : nam ad litteram exponunt de ultimo judicio Theodoretus, Euthymius, et alii communiter.

8. DE TORRENTE IN VIA BIBET, PROPTEREA EXALTABIT CAPUT. Vers. 8.

Hunc ultimum versiculum exponunt magno consensu omnes veteres de Christi humilitate in carne mortali, et exaltatione in gloria cœlesti, tum illi qui verba superiora exponunt de ipso Christo, tum qui exponunt de Patre. Quare mirum est aliquos recentiores aliter sensisse. Reddit igitur David rationem cur tanta sit Christi potentia, ut reges confringere, nationes judicare, implere ruinas, et conquassare capita possit; et dicit : « De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput, » ac si diceret cum Apostolo : « Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen, quod est super omne nomen. » Christus propter humilitatem suam exaltatus. Torrentem appellat cursum rerum humanarum : quomodo enim torrens magno impetu et sonitu fluit, et turbidus, ac turbatus incedit, et paulo post cessat, et ne vestigium quidem sui relinquit : sic sunt res humanæ tempore hujus mortalitatis; transeunt enim omnia, et ut plurimum turbida, et turbata : audiuntur sæpe maxima prælia, et turbationes gentium et populorum, ut tempore Alexandri Magni, et postea Cæsaris, et aliorum similium. Sed paulo post finem accipiunt tum ipsi, tum posteri eorum, et vix inveniuntur vestigia potentiæ ipsorum. Ad hunc torrentem descendit Filius Dei per incarnationem suam, « et in via, » id est, in spatio vitæ suæ mortalis et transeuntis, « bibit aquam » turbidam hujus « torrentis, » pertulit ærumnas nostræ mortalitatis, imo etiam in profundum torrentis descendit per passionem, ita ut non biberit aquam ad refrigerium et delectationem, sed biberit molestissimam aquam, ut illi faciunt, qui demerguntur in aquis, juxta illud *Psalm.* LXVIII : « Intraverunt aquæ usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, et non est substantia : veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me. » Merito igitur hujus tantæ humiliationis sponte susceptæ pro gloria Patris, et salute generis humani, *exaltavit* postea *caput* suum, ascendens cœlum, et sedens ad dexteram Patris, constitutus judex vivorum et mortuorum. Aliqui legunt in præterito, *bibit;* sed textus hebraicus et græcus habent in futuro, *bibet* : proinde nostra communis lectio cum textibus originalibus concordat.

PSALMUS CXI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Alleluia.*

1. Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, in consilio justorum, et congregatione.

V. s. h.

Aleph. Confitebor tibi Domino in toto corde :
Beth. In consilio justorum [*h. rectorum*] et congregatione.

2. Magna opera Domini : exquisita in omnes voluntates ejus.

3. Confessio et magnificentia opus ejus, et justitia ejus manet in sæculum sæculi.

4. Memoriam fecit mirabilium suorum, misericors et miserator Dominus :

5. Escam dedit timentibus se.

Memor erit in sæculum testamenti sui.

6. Virtutem operum suorum annuntiabit populo suo.

7. Ut det illis hæreditatem gentium : opera manuum ejus, veritas et judicium.

8. Fidelia omnia mandata ejus, confirmata in sæculum sæculi, facta in veritate et æquitate.

9. Redemptionem misit populo suo : mandavit in æternum testamentum suum.

Sanctum et terribile nomen ejus.

10. Initium sapientiæ timor Domini.

Intellectus bonus omnibus facientibus eum : laudatio ejus manet in sæculum sæculi.

Gimel. Magna opera Domini :

Daleth. Exquirenda cunctis volentibus eum.

He. Gloria et decor opus ejus :

Vau. Et justitia ejus perseverans semper.

Zain. Memoriam fecit mirabilium suorum :

Heth. Clemens et misericors Dominus [al, *Deus*].

Teth. Escam dedit timentibus se.

Jod. Memor erit in sempiternum [*h. sæculum*] pacti sui.

Chaph. Fortitudinem operum suorum annuntiabit populo suo,

Lamed. Ut det eis hæreditatem gentium.

Mem. Opus manuum ejus veritas et judicium.

Nun. Fidelia omnia præcepta ejus,

Samech. Firmata in sempiternum [*h. sæculum*] jugiter :

Ain. Facta in veritate et æquitate.

Phe. Redemptionem misit populo suo.

Sade. Mandavit in æternum [*h. sæculum* pactum suum :

Coph. Sanctum et terribile nomen ejus.

Res. Principium sapientiæ timor Domini.

Sin. Doctrina [*h. eruditio*] bona cunctis facientibus ea.

Thav. Laus ejus perseverat jugiter.

Argumentum. — Celebrantur beneficia in majores potissimum collata a Jova. Ordine alphabetico hic Psalmus conscriptus est, sed ita, ut in singulis versibus binæ reperiantur litteræ, in duobus postremis ternæ. Strophæ vix comparent, vel tot sunt, quot versiculi.

« Est hic Psalmus ex eorum numero, qui ab *Hallelu-Iah* incipiunt, quorum *decem* sunt numero (*Ps.* CVI, CXI-CXIII, CXV-CXVIII), quemadmodum *quinque* ita finiunt (CIV seq. CXV-CXVII). Ex quibus utrisque sex, *Ps.* CXIII-CXVIII, *magnum Hallel* Hebræis dicti fuerunt. Horum usus in omnibus quidem festis, præcipue tamen in solemnibus Paschæ et Tabernaculorum fuit, ita ut *Ps.* CXIII et CXIV ante Paschalem cœnam, sequentes vero Psalmi, CXV–CXVIII, post eamdem cantati fuerint. Hisce vero hymnis procemii loco nonnunquam præmissi putantur Psalmus noster et CXII. » Rosenmullerus.

1. Laudate Jovam.
Celebrem Jovam toto animo,
in consessu proborum (Israelitarum) atque cœtu.
2. Magna sunt opera Jovæ,
exquisita secundum omnia desideria eorum (rectorum).
3. Splendor et gloria (splendidum et gloriosum) *est* opus ejus,
et justitia ejus stat in æternum.
4. Memoriam fecit mirabilibus suis,
misericors et benignus *est* Jova.
5. Escam (manna) dedit cultoribus suis (in deserto),
memor est in sæculum fœderis sui.
6. Potentiam operum suorum notam fecit populo suo,
dando illis hæreditatem (peculium) gentium (Cananæarum).
7. Opera manuum ejus *sunt* integritas et jus,
firma omnia mandata ejus,

8. Suffulta (immota) in æternum, in sæculum,
facta in vero et recto.
9. Redemptionem (a servitute Ægyptiaca) misit populo suo,
sancivit in æternum fœdus suum,
sanctum et terribile *est* nomen ejus.
10. Initium (et summa) sapientiæ *est* timor (pietas) Jovæ,
adeoque intelligentia bona (recta) *est* omnibus facientibus ea (Jovæ mandata).
Laus ejus (Jovæ) manet in æternum.

NOTÆ.

Vers. 1 Aben-Esra observat, *cœtum* oppositum esse *consessui*, qui conventus est secretior, ut sensus sit : clam et palam. Quam destinctionem Maurer silet, Hengstenberg rejicit. — Vers. 2. Maurer, *exoptata quoad*, etc. i. e. ejusmodi sunt, qualia optare Jovæ cultores possunt. — Vers. 4. *Memoriam*, etc. i. e. res fecit memoratu dignas, quarum fama nunquam intereat. — Vers. 10. Alius, *maneat*, ut doxologia sit, τῷ *Hallelu-Iah* exordii respondens.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

Hic Psalmus, ut etiam multi sequentes, nihil habet in titulo, nisi *alleluia*, quod significat : *Laudate Dominum;* ex quo intelligimus argumentum Psalmi esse laudationem Dei. Notat S. Hieronymus hunc esse primum Psalmum perfecte alphabeticum; nam Psalmus XXIV, XXXIII et XXXV, alphabetici sunt, sed non perfecte, quia in eis aliqua littera deest, et ejus loco altera ponitur. Psalmus etiam XXXVIII alphabeticus est, sed non ita perfecte, ut hic qui nunc est in manibus : nam in illo sub una littera modo ponitur unus versiculus, modo duo, modo tres : in hoc autem Psalmo tot sunt parvi versiculi, quot sunt litteræ alphabeti. Itaque Psalmus continet viginti duos versiculos, quales sunt apud Latinos versiculi iambici, et apud Italos versiculi septem syllabarum. Sed Septuaginta Interpretes magis ad sententias, et ad similitudinem aliorum Psalmorum, quam ad litteras respicientes, partiti sunt Psalmum in decem versus. Psalmus hic perfecte est alphabeticus.

EXPLICATIO PSALMI.

Aleph. CONFITEBOR TIBI, DOMINE, IN TOTO CORDE MEO,

Beth. IN CONSILIO JUSTORUM, ET CONGREGATIONE.

David sanctus incipit hymnum ab invocatione, et simul explicat modum, quo utiliter laudari debet Deus. « Confitebor tibi, Domine, » id est, laudabo, sive confessionem laudis offeram tibi. « In toto corde meo, » hæc est conditio bonæ laudationis, ut non fiat solum voce, sed etiam corde : et non solum corde, sed toto corde, id est, toto affectu, nihil magis vel æque diligendo et laudando. Est etiam, « toto corde, » summa attentione, nihil aliud cogitando : indignum est enim versantem in laude omnipotentis Dei, quem Cherubim et Seraphim cum tremore adorant, mentem ad inferiora deflectere. « In consilio justorum, et congregatione, » id est, laudabo te toto corde, tum inter paucos justos, tum in cœtu multorum, et eorum promiscua multitudine : nam per consilium justorum videtur intelligendus locus secretus, ubi soli conveniunt sapientes ad consilium. Vox enim hebraica סוד *secretum* significat, sive *consilium*, quod secretum requirat. Vox autem עדה *synagogam* significat, sive *congregationem*, ad quam totus populus venire solebat.

Ghimel. MAGNA OPERA DOMINI.

Daleth. EXQUISITA IN OMNES VOLUNTATES EJUS.

Laudat primum ab operibus in communi, quod videlicet Deus laude dignus sit, quod omnia opera ejus magna sint, et quod sint ita perfecta, ut ad omnem usum Deo serviant. Magna laus, quod artifex non faciat alia opera magna, alia parva, alia pretiosa, alia vilia, sed quod omnia omnino, quæ ab ejus ingenio, vel manu prodeunt, magna sint. Talia esse opera Dei certe cognoscet, qui cogitabit in omnibus, etiamsi nobis præ multitudine viluerint, infinitam Dei potentiam et sapientiam elucere, et nullum a nobis perfecte comprehendi. Vere enim scripsit Ecclesiastes cap. I : « Cunctæ Magna Dei laus ex suis operibus.

*

res difficiles, non valet homo eas explicare sermone; » et cap. VIII : « Intellexi, quod omnium operum Dei, nullam possit homo invenire rationem. » Neque solum magna sunt opera, sed « exquisita in omnes voluntates ejus, » id est, quæsita et parata in omnem usum Deo placitum, ut Deus de illis faciat quidquid voluerit, juxta illud *Psal.* CXVIII : « Quoniam omnia serviunt tibi; » nam, ut S. Augustinus recte disputat, nihil est quod magis Dei voluntati repugnare videatur, quam liberum arbitrium; quo fiunt peccata, quæ Deus prohibet : et tamen de ipso libero arbitrio Deus facit, quod vult; vel enim reformat illud per gratiam, vel punit per justitiam, et nisi ipse permitteret, liberum arbitrium non peccaret. Præclarissima laus, et soli Deo propria, facere opera, qui in omnem usum quæri, aptari et accommodari possint, et de quibus Deus quidquid velit, possit efficere. Vide *Commentarium* S. Joannis Chrysostomi, qui hæc omnia mira eloquentia tractat, descendens ad singula opera Dei. In hebræo habetur in numero multitudinis, *exquisita in omnes voluntates eorum*; sed fortasse Septuaginta aliter legerunt, vel certe ad insinuandam Trinitatem divinarum personarum in una essentia divinitatis, positum est pronomen in numero multitudinis, cum nomine Domini numeri singularis.

Trinitas divinarum personarum in una essentia hic insinuatur

He. CONFESSIO, ET MAGNIFICENTIA OPUS EJUS :
Vau. ET JUSTITIA EJUS MANET IN SÆCULUM SÆCULI.

Transit nunc Propheta ab opere creationis ad opus gubernationis, et ostendit hoc etiam opus omni laude esse dignissimum. « Confessio, inquit, et magnificentia opus ejus, » id est, operatio ejus, qua regit et gubernat mundum a se creatum, est confessio, id est, materia confessionis, laudis et gratiarum actionis, et etiam materia magnificentiæ suæ omnibus declaranda. Simili modo loquitur Sapiens, cum ait : « Gloria filiorum patres eorum, » *Prov.* cap. XVII. Et : « Dedecus filii pater sine honore, » *Eccli.* III. Hic enim accipitur *gloria*, vel *dedecus* pro materia gloriæ, vel dedecoris. « Et justitia ejus manet in sæculum sæculi, » id est, non solum Deus magnifice gubernando operatur, quia prospicit omnibus abundanter, sed etiam justissime, ut nunquam magnificentia ejus a justitia disjuncta inveniatur; semper enim Deus servat promissa, et nulli facit injuriam. Id quod videtur præcipue additum propter vulgarem illam querimoniam, cur Deus sinit impios exaltari, et pios ærumnis et calamitatibus premi? Judicia enim Dei occulta esse possunt, injusta esse non possunt. Quantumvis igitur nobis aliter videatur, semper tamen opera Dei justa sunt et omni laude digna.

Judicia Dei occulta esse possunt, injusta nunquam.

Zain. MEMORIAM FECIT MIRABILIUM SUORUM,
Cheth. MISERICORS ET MISERATOR DOMINUS.

Descendit ad particulare quoddam opus providentiæ divinæ, quando videlicet pluit manna de cœlo, quod fuit opus magnæ misericordiæ, non solum præsentibus, quos aluit in deserto, sed etiam posteris, quibus reliquit urnam manna plenam in memoriam miraculorum quæ patraverat in deserto. Sic enim habetur *Exod.* XVI, et *ad Hebr.* IX. Manna vero illud figura fuit Sacramenti Eucharistiæ, quod datum est populo christiano in cibum spiritalem, et in memoriam mirabilium quæ operatus est Christus in terris, quorum præstantissimum est gloriosa passio, quæ mortem nostram moriendo destruxit, et de principe hujus mundi triumphavit. Ait igitur : « Memoriam fecit mirabilium suorum misericors et miserator Dominus. » Misericors et miserator distingui videntur apud Latinos, quod misericors ad habitum, miserator ad actum pertineat; sed in hebraico textu differunt in eo quod חנון significat simpliciter *misericordem*, רחום addit affectum paternum ac tenerum, qualis est patris in filium. Itaque *misericors* et *miserator*, hoc loco significant, misericors et paterne misericors.

Manna Eucharistiæ figura.

Teth. ESCAM DEDIT TIMENTIBUS SE.
Iod. MEMOR ERIT IN SÆCULUM TESTAMENTI SUI.

Hæc esca est manna, « quod Deus pluit de cœlo, et dedit timentibus se, » id est, cultoribus suis Hebræis : quamvis enim plurimi in eo populo peccatores essent, tamen Deum verum colebant; nam *timere Deum* in Scripturis colere significat. Et sicut volebat ut populus memor esset mirabilium suorum, quæ fecit quando eduxit populum de Ægypto, et per desertum in terram promissionis introduxit : ita vicissim promittebat se memorem futurum pacti sui, quod cum illis inierat : ideo addit : « Memor erit in sæculum testamenti sui, » id est, ostendet continua providentia et protectione se memorem esse fœderis et promissorum suorum.

Caph. VIRTUTEM OPERUM SUORUM ANNUNTIABIT POPULO SUO.
Lamed. UT DET ILLIS HÆREDITATEM GENTIUM.

Præcipuum caput fœderis, quod cum Abraham pepigit Deus, fuit ut daret posteris ejus Hebræis terram Chananæorum, quæ ideo postea dicta est terra promissionis. Explicat igitur quomodo « memor erit testamenti sui, » dicens : « Virtutem operum suorum annuntiabit populo suo, » id est, memor pacti sui notam faciet populo suo virtutem, hoc est, potentiam et fortitudinem operum suorum, convertendo Jordanem retrorsum, clangore tubarum evertendo muros Hiericho, sistendo solem et lunam ad imperium Josue, lapides de cœlo super hostes Hebræorum pluendo, et similia multa mirabilia operando. « Ut det illis hæreditatem gentium, » id est, ut daret illis fidelibus suis terram Palæstinæ, quam gentiles Chananæi tanquam propriam hæreditatem et possessionem obtinebant.

Mem. Opera manuum ejus veritas et judicium.

Nun. Fidelia omnia mandata ejus:

Samech. Confirmata in sæculum sæculi:

Hain. Facta in veritate et æquitate.

Ac ne quis injustitiam suspicaretur in co quod Deus terram Palæstinæ abstulit Chananæis, et donavit Judæis, addit : « Opera manuum ejus veritas et judicium, » id est, omnia opera Domini, et in iis hoc particulare opus expulsionis Chananæorum, et introductionis Judæorum, facta sunt cum magna fidelitate et justitia. Veritas enim hoc loco, ut etiam alibi passim fidelitatem significat servandi promissa. Quoniam igitur promiserat Deus Abrahæ terram illam se daturum posteris ejus, hoc opus Dei factum est « in veritate; » et quoniam idem Deus non ante expulit Chananæos, quam « impleta esset mensura peccatorum, » ob quæ expelli mererentur; ideo hoc idem opus factum est « cum justitia, » quæ hoc loco dicitur judicium, quod est justitiæ actus. « Opera *ergo* manuum ejus veritas et judicium, » id est, fideliter et juste fiunt. Quod autem mererentur puniri Chananæi, et in pœnam privari terra Palæstinæ, probat Propheta : quia non servaverunt præcepta Dei naturalia, quæ sunt omnibus communia et immutabilia, quia continent prima principia justitiæ : nam *Levit.* XVIII, prohibet Deus incestum, adulterium, vitium contra naturam, idololatriam, et similia, et addit : « Omnes execrationes istas fecerunt accolæ terræ, qui fuerunt ante vos, » et polluerunt eam; cavete ergo « ne et vos similiter evomat, cum paria feceritis, sicut evomuit gentem quæ fuit ante vos. » Ait igitur : « Fidelia omnia mandata ejus, » id est, omnia præcepta Dei, præsertim naturalia, fidelia sunt, quia neminem decipiunt, cum sint rectissima et justissima, et per hoc pœnam afferant prævaricatoribus, et præmia observatoribus. Nec solum fidelia sunt, sed etiam immutabilia et indispensabilia, cum in nullo casu inveniri possint injusta ; ideo addit : « Confirmata in sæculum sæculi, facta in veritate et æquitate, » id est, stabilita sunt æterna firmitate, quia condita sunt « in veritate, » id est, in rectitudine, « et æquitate, » id est, justitia : nam, ut diximus, rectitudinem et justitiam absolutam continent. Vide S. Thomam in I II, *Quæst.* C, art. 8.

Præcepta Dei naturalia sunt indispensabilia.

Phe. Redemptionem misit populo suo.

Tsade. Mandavit in æternum testamentum suum.

Non desunt etiam ex veteribus, qui hæc referant ad litteram ad liberationem populi de Ægypto : sed videtur omnino Propheta altiorem redemptionem intelligere, ut exponunt S. Augustinus et Euthymius; nam de Judæis jam dixerat, datum illis fuisse manna de cœlo, et hæreditatem gentium; neque ulla erat ratio, cur reverteretur ad antiquiora. Igitur post decantata beneficia Dei erga Patres Testamenti veteris, transit ad beneficium longe excellentius Testamenti novi, quo vera atque æterna redemptio continetur. « Redemptionem, inquit, misit populo suo, » quasi dicat : Post hæc misit redemptorem tam sæpe promissum, et tamdiu exspectatum, de quo prophetavit etiam Zacharias, cum ait *Luc.* I : « Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit, et fecit redemptionem plebis suæ. » Redemit autem Christus populum suum de captivitate et servitute peccati, et potestate tenebrarum, pretio sanguinis sui. Et hoc modo vere et proprie « mandavit in æternum testamentum suum, » id est, jussit (hoc enim significat vox hebræa צוה) et statuit ut testamentum, sive pactum esset æternum, de vera et æterna salute, et possessione cœlestis patriæ; nam Testamentum vetus, quo promittebatur terra Palæstinæ, non fuisse æternum, experientia docet. Quare et Hieremias cap. XXXI, ait : « Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et feriam domui Israel et domui Judæ fœdus novum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum, ut educerem eos de terra Ægypti, pactum quod irritum fecerunt, et ego dominatus sum eorum, dicit Dominus : sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israel post dies illos, dicit Dominus : Dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam, et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum. »

Coph. Sanctum et terribile nomen ejus.

Resch. Initium sapientiæ timor Domini.

Docet consequenter modum permanendi in testamento Domini, ut assequamur promissiones ejus, ac dicit : « Sanctum et terribile nomen ejus, » id est, is qui mandavit in æternum testamentum suum, sanctus et terribilis est, et ideo odit pollutionem et immunditiam peccati, quia sanctus est, et dicit, *Levit.* XI : « Sancti estote, quia sanctus sum Dominus Deus vester; » et simul punit pollutos et immundos, quia terribilis est, « et horrendum est incidere in manus Dei viventis, » *Hebr.* X; et propterea « initium sapientiæ timor Domini, » id est, illi vere incipiunt sapere, qui timent Dominum, et ex timore illo cavent a peccatis, observant legem, operantur bona, ut paulatim ex timore ad amorem perveniant, et incipiant odisse malum, non timore pœnæ, sed amore justitiæ. Potest etiam hic locus intelligi de timore sancto, quo timemus offensionem Dei, quia diligimus Deum; qui timor dicitur initium sapientiæ, quia pertinet ad primam, et magis necessariam partem sapientiæ. Sapientia enim perfecta duo requirit, cognitionem et amorem Dei : sed in hac vita priores partes tribuuntur amori, sive timori sancto filiali. Unde Ecclesiasticus cap. I, ubi dixit : « Initium sapientiæ timor Domini, » addit, « plenitudo sapientiæ est timere Deum : » ut intelligamus timorem Domini sanc-

Sapientia perfecta duo requirit.

tum dici initium, quia est quasi caput, id est, pars prima et potissima, ut dici possit etiam tota sapientia.

Scin. Intellectus bonus omnibus facientibus eum.

Tau. Laudatio ejus manet in sæculum sæculi.

Declarat quod dixit, initium sapientiæ esse timorem Domini. Est enim, ac si dicat : « Intelligentia quidem, » quæ pars est sapientiæ, « bona est, » sed facientibus eam, id est, ex timore sancto facientibus, quod scientia docet esse faciendum : alioqui intelligentia sine timore inutilis vel perniciosa est : nam « scienti bonum facere, et non facienti, peccatum est illi, » *Jacob.* IV. Nomine *intellectus*, significatur hoc loco ipsa intelligentia, sive scientia, aut doctrina, ut voces hebraica et græca clarius sonant : pronomen *eum*, cum dicitur, *facientibus eum*, refertur ad *intellectum*, ut referunt Chrysostomus et Augustinus. In hebræo habetur *facientibus ea*, nimirum quæ intelliguntur esse facienda. Itaque sensus in idem recidit. Quod autem sequitur : « Laudatio ejus manet in sæculum sæculi, » aliqui referunt ad Deum, ut sensus sit : Laudatio ejus, cujus nomen est sanctum et terribile, semper manebit, ita S. Chrysostomus. Sed videtur melius continuare textum expositio S. Augustini, qui hunc versiculum refert ad illum qui timet Dominum, et qui facit quod intelligit esse faciendum : illius enim præmium erit, ut inhabitet in domo Domini omnibus diebus vitæ suæ, et sit unus ex illis, qui laudabunt Deum in sæculum sæculi. Quare *laudatio ejus* est laudatio qua ipse homo, timens Deum, perpetuo laudabit Dominum. Potest etiam satis commode intelligi versiculus de laude, qua ipse timens Deum, et faciens quod intelligit esse faciendum, laudabitur a Deo, ut servus bonus et fidelis, et consequenter laudabitur ab angelis et aliis sanctis, et ejusmodi laus erit æterna, quia, ut dicitur in *Psalm.* CXI : « In memoria æterna erit justus, ab auditione mala non timebit. »

PSALMUS CXII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Alleluia, reversionis Aggæi et Zachariæ.*	V. s. h. — *Alleluia.*
1. Beatus vir, qui timet Dominum : in mandatis ejus volet nimis.	*Aleph.* Beatus vir qui timet Dominum, *Beth.* In mandatis ejus volet nimis.
2. Potens in terra erit semen ejus : generatio rectorum benedicetur.	*Gimel.* Potens in terra erit semen ejus : *Daleth.* Generatio justorum [*h. rectorum*] benedicetur.
3. Gloria et divitiæ in domo ejus, et justitia ejus manet in sæculum sæculi.	*He.* Substantia et divitiæ in domo ejus, *Vau.* Et justitia ejus perseverans semper.
4. Exortum est in tenebris lumen rectis : misericors, et miserator, et justus.	*Zain.* Ortum est in tenebris lumen justis [*h. rectis*] : *Heth.* Clemens et misericors et justus [*h. pius*].
5. Jucundus homo qui miseretur et commodat, disponet sermones suos in judicio :	*Teth.* Bonus vir clemens et fœnerans : *Jod.* Dispensabit verba sua in judicio.
6. Quia in æternum non commovebitur.	*Chaph.* Quia in æternum [*h. sæculum*] non commovebitur.
7. In memoria æterna erit justus : ab auditione mala non timebit.	*Lamed.* In memoria sempiterna erit justus. *Mem.* Ab auditu malo non timebit :
Paratum cor ejus sperare in Domino.	*Nun.* Paratum cor ejus confidens in Domino.
8. Confirmatum est cor ejus : non commovebitur, donec despiciat inimicos suos.	*Samech.* Firmum cor ejus non timebit : *Ain.* Donec aspiciat in hostibus suis.
9. Dispersit, dedit pauperibus : justitia ejus manet in sæculum sæculi, cornu ejus exaltabitur in gloria.	*Phe.* Dispersit, dedit pauperibus, *Sade.* Justitia ejus permanet in æternum. *Coph.* Cornu ejus exaltabitur in gloria.
10. Peccator videbit, et irascetur; dentibus	*Res.* Impius videbit, et irascetur;

suis fremet et tabescet : desiderium peccatorum peribit.

Sin. Dentibus suis frendet, et tabescet : *Thav.* Desiderium impiorum peribit.

Argumentum. — Commemorat præmia pietatis, sicut Psalmus I et alii. Ordine alphabetico scriptus hic quoque et quidem ad exemplum proxime prægressi.

1. Laudate Jovam.
Beatus vir, qui timet Jovam,
præceptis ejus delectatur valde!
2. Potens in terra erit semen ejus,
genus rectorum benedicitur.
3. Opes et divitiæ *sunt* in domo ejus,
et justitia ejus stat in æternum.
4. Oritur in tenebris lux probis,
misericors et benignus et justus *est probus.*
5. Beatus vir, qui gratificatur et mutuum dat,
res suas juste (et sapienter) dispensat (regit) :
6. Nam in æternum non dimovebitur,
memoriæ æternæ *erit* justus.
7. A nuntio malo non timet,
firmus *est* animus ejus, confisus Jovæ.
8. Suffultus (firmatus) corde non timet,
dum oculos pascet adversariis suis (devictis).
9. Dispergit (largiter distribuit), dat pauperibus,
justitia ejus manet in perpetuum,
ideo cornu ejus effert se cum honore.
10. Improbus videt *id* et mœret,
dentibus suis frendit et tabescit :
desiderium improborum evanescit.

NOTÆ.

Vers. 3. *Justitia,* etc., i. e. nec opibus corrumpitur. Alii *justitiam* dictam volunt pro justitiæ *præmio* : sine ratione sufficienti. — Vers. 4. Sensus : Res proborum adversæ in secundas convertuntur. — Vers. 7. *Malo,* tristi, puta periculorum. Alius de *fama* intelligit, hoc sensu : Non curat obtrectationes aut calumnias ullas. — Vers. 10. Aut *videbit, mœrebit,* etc.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia, reversionis Aggæi et Zachariæ

Hic Psalmus recte conjungitur superiori, quia laudat virum justum, ut ille laudabat Deum, et est alphabeticus, continens viginti duos versiculos incipientes a litteris alphabeti ordine positis. Eumdem quoque habet titulum, *alleluia,* apud Hebræos et Græcos; sed apud Latinos, teste Augustino, adduntur hæc verba, *Alleluia, reversionis Aggæi et Zachariæ.* Videtur enim David in spiritu prævidisse Aggæum et Zachariam, post expletum tempus captivitatis, rediisse ad populum, eumque admonuisse quanta sit felicitas viri justi et timentis Deum, ut hoc exemplo exhortetur alios ad probitatem, ut non incidant in similem captivitatem.

EXPLICATIO PSALMI.

Aleph. BEATUS VIR, QUI TIMET DOMINUM.
Beth. IN MANDATIS EJUS VOLET NIMIS.

Hæc est propositio quam per totum Psalmum variis argumentis probat, ut suadeat omnibus pietatem : « Beatus, inquit est, quicumque timet Dominum. » Sed quia non quicumque timor facit beatum, addit declarans : « In mandatis ejus volet nimis. » Ubi repetendum est *qui*, ut hic sit sensus : Beatus est vir ille, qui timet Dominum, qui ex eo timore in mandatis ejus libentissime implendis versabitur : nam in mandatis velle nimis, nihil est aliud, nisi mandata valde diligere, et ad mandata multum esse affectum, sive in adimplendis mandatis magnam habere voluntatem. In summa ille dicitur felix, qui et interius timet Deum timore sancto, et exterius promptus est ad implenda mandata, ac per hoc justus et pius est.

Beatus quis dicendus?

Ghimel. POTENS IN TERRA ERIT SEMEN EJUS.
Daleth. GENERATIO RECTORUM BENEDICETUR.

Hæc est prima felicitas hominis timentis Deum, quod multam prolem consequetur. « Potens, inquit, in terra erit semen ejus, » id est, robusta erit ejus posteritas ob multitudinem filiorum ; et rationem reddit, cum addit : « Generatio rectorum benedicetur, » quia videlicet generatio justorum ex divina benedictione fecundissima erit. Benedictio enim in Testamento veteri, ut plurimum ad fecunditatem pertinet. Hæc prima felicitas non erat in viris justis perpetua, sed frequens. Scimus enim Abrahamum longo tempore in matrimonio sine liberis vixisse, ut etiam filium ejus Isaac, et postea non paucos alios. Sed si exponatur Psalmus de fructu bonorum operum, ex semine gratiæ cœlestis prodeunte, felicitas erit omnino perpetua : nemo enim est vere pius et justus, qui non assidue serat opera bona, ex quibus magnam omnino messem tempore suo collecturus sit.

Sobolis benedictio non erat perpetua in veteri Testamento.

He. GLORIA ET DIVITIÆ IN DOMO EJUS,
Vau. ET JUSTITIA EJUS MANET IN SÆCULUM SÆCULI.

Secunda felicitas est honorum et opum abundantia, quæ tamen non inducant ad peccatum, neque justitiam corrumpant. Sæpe enim accidit ut honores et divitiæ superbiam gignant, vel carnalibus voluptatibus deserviant, et tum non felicitati, sed calamitati potius deputandæ sunt. Ait igitur : « Gloria et divitiæ in domo ejus, » id est, non solum multitudine filiorum, sed etiam honoribus et divitiis abundabit justus, et tamen (quod est omnium felicissimum) non corrumpetur animus ejus istis fortunæ bonis, sed « justitia, » et probitas ejus, « perseverabit usque ad finem. » Hæc etiam felicitas non est perpetua, si agatur de gloria et divitiis temporalibus; sed si de gloria interna, de bonæ conscientiæ testimonio, et de divitiis fidei, ac de illo quæstu magno intelligatur, de quo Apostolus I *Timoth.* VI : « Quæstus magnus est pietas cum sufficientia, » id est, pietas sine sollicitudine temporalium, ita ut animus sit contentus iis quæ habet, perpetua felicitas erit : nam, ut ille dixit, animus dives debet esse, non arca; tunc autem animus dives est, quando alimentis et tegumentis contentus, nihil optat amplius, sed sibi ipse sufficit; quod Apostolus dixit, « pietas cum sufficientia, » et græce significantius αὐτάρκεια ; quod declaravit idem Apostolus *Philip.* IV, cum ait : « Didici, in quibus sum, sufficiens esse; scio et abundare, et penuriam pati. »

Animus dives esse debet, non arca.

Zain. EXORTUM EST IN TENEBRIS LUMEN RECTIS.
Cheth. MISERICORS, ET MISERATOR, ET JUSTUS.

Tertia felicitas timentium Deum, est lumen prudentiæ et consilii, divinitus affulgens in tenebris dubitationum, quæ passim occurrunt in rebus gerendis, item in discernendis fraudibus falsorum fratrum; denique lumen consolationis in omnibus calamitatibus et ærumnis hujus vitæ. « Exortum est in tenebris lumen rectis, » id est, affulsit rectis hominibus, quales sunt timentes Deum, lumen consilii et consolationis in tenebris dubitationum et tribulationum : quod lumen est ipse Deus, « misericors, et miserator, et justus, » qui misericordiam facit viris misericordibus, quia justum est ut misericordes misericordiam consequantur.

Theth. JUCUNDUS HOMO QUI MISERETUR, ET COMMODAT :
Iod. DISPONET SERMONES SUOS IN JUDICIO :
Caph. QUIA IN ÆTERNUM NON COMMOVEBITUR.

Quarta felicitas est lætitia spiritualis, quæ residet in corde timentium Deum. Qui enim Deum timent, facile indulgent offensiones miserando fragilitates humanas, facile etiam commodant egentibus, et sic implent Dominicum præceptum, *Luc.* VI : « Dimittite, et dimittemini; date, et dabitur vobis. » Hæc autem bona opera maximam lætitiam pariunt; sicut e contrario, qui retinent offensiones, vel negant proximo beneficium, semper amaro sunt animo, tum quia conscientia pungit, tum quia cogitant se odio haberi. Illud, *miseretur*, a nonnullis refertur ad eleemosynas quæ dantur egentibus; sed quia de eleemosyna paulo post fit specialis mentio, cum dicitur : « Dispersit, dedit pauperibus, » ideo maluimus cum S. Augustino referre ad indulgentiam offensionum, quod est genus eleemosynæ spiritualis. Quinta felicitas est prudentia in loquendo, prop-

ter quam evitantur incommoda maxima, inimicitiæ, rixæ, detractiones, et similia. Qui enim timet Deum, « disponit sermones suos in judicio, » id est, dispensabit verba sua cum maturitate judicii, ut neminem lædat, et inde plurima bona lucrabitur. Alii per *sermones* intelligunt rationes et negotia. Sed quamvis vox hebræa et græca id patiantur, tamen vox latina non patitur, et verisimile est Prophetam varia bona timentium Deum enumerare, non eadem sæpius repetere. De prudentia in negotiis supra jam dixerat; de prudentia in loquendo nihil hactenus dixit. Reddit autem rationem, cur disponet sermones suos in judicio, cum addit : « Quia in æternum non commovebitur, » id est, quia vir est constans in propositis suis, et stabilis, et prævidet prudenter omnia, ut quicquid accidat, eum commovere non possit.

Lamed. In memoria æterna erit justus.

Mem. Ab auditione mala non timebit.

Sexta felicitas timentis Deum est, quod vivet semper in hominum memoria, et vivet non per memoriam insignis alicujus flagitii, quomodo vivunt Judas et Cain, Herodes et Pilatus, Annas et Caiphas, sed vivet per memoriam gloriosam; nam laudes ejus enarrabit omnis Ecclesia Sanctorum; neque solum « in memoria æterna » erit apud mortales, sed etiam nomen ejus scriptum erit in libro vitæ, quod nunquam delebitur, et eo modo vere ac proprie in memoria æterna erit apud angelos in cœlo. Et « ab auditione mala non timebit, » id est, non timebit a detractionibus et reprehensionibus hominum impiorum; neque etiam timebit a sententia illa formidolosa judicis æterni, videlicet : « Ite, maledicti, in ignem æternum, » etc., *Matth.* xxv.

Nun. Paratum cor ejus sperare in Domino.

Samech. Confirmatum est cor ejus, non commovebitur.

Hain. Donec despiciat inimicos suos.

Septima felicitas timentis Deum, est firma atque stabilis divina protectio, qua fretus nihil unquam malorum timebit. « Paratum cor ejus sperare in Domino, » id est, in omni adversitate, sive periculo imminenti cor ejus paratum habet refugium ad Deum, quia semper est promptum et paratum sperare in Domino, nunquam obliviscitur adjutorium Dei, nunquam diffidit, nunquam hæsitat. « Confirmatum est cor ejus » in hac fiducia, ut nullum ei sit periculum, ne ab illa forte deficiat. « Non commovebitur donec despiciat inimicos suos, » id est, nunquam timebit, dum periculum ab inimicis durabit. Multo autem minus timebit, cum eos ut prostratos et devictos despiciet. In hebræo pro *non commovebitur*, habetur, *non timebit*; sed idem est sensus; pro *despiciat*, habetur *videat*, ex quo sequitur ut despicere hoc loco non sit proprie contemnere, sed videre ex altiore loco, ut sit despicere quasi deorsum inspicere, juxta illud Virgilii : « Despiciens mare velivolum. » Sed quia respicere inimicos ex alto, contingit illis qui vident inimicos dejectos et prostratos, ac per hoc illos contemnunt, recte potest exponi : « Donec despiciat, » id est, donec contemnat, ut jam devictos et profligatos; quamvis vox illa immediate non contemnere, sed inspicere significet, si cum voce hebraica convenire debeat. Et quoniam, durante hac vita mortali, nunquam cessabunt pericula ab hostibus pietatis, nec videbimus eos omnino prostratos, nisi cum in cœlesti sede positi longissime abjectos despiciemus; ideo illud, *donec*, tamdiu durabit quamdiu præsens vita durabit.

Phe. Dispersit, dedit pauperibus.

Tsade. Justitia ejus manet in sæculum sæculi.

Coph. Cornu ejus exaltabitur in gloria.

Octava felicitas est gratia bene utendi divitiis; nam ex dono Dei habent amici Dei, ut intelligant quanta sapientia sit per eleemosynas transferre thesauros suos in cœlum, *Matth.* vi, « ubi nec tinea demolitur, nec fures effodiunt, nec furantur. » « Dispersit, inquit, dedit pauperibus, » id est, iste homo timens Deum, opes suas non abscondit, neque augere studuit, sed sparsit in pauperes, id est, abundanter effudit, sed ea prudentia, ut dederit potius multis parum quam paucis multum, ut multis provideret necessaria, nullis daret superflua. Simile est quod habetur *Isai.* lviii : « Frange esurienti panem tuum; » et I *Cor.* xiii : « Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas. » Nec tamen negamus quin aliquando melius sit multum uni dare, quam multis parum, ut cum virgo pauper tradenda est viro, vel ecclesia exædificanda, vel captivus redimendus. Vide S. Thomam in II II, *Quæst.* XXXII, art. 10, et S. Gregorium *De Cura Pastorali*, part. III, admonit. 21. Ex hac liberalitate duo bona lucratus est, unde vere beatus dici potest : primum, si pecunias diminuit, justitiam auxit, « et justitia ejus, » id est, bonum opus ejus « manet in sæculum sæculi, » conservandum apud Deum, ut suo tempore mercedem plenam accipiat; nam « qui miseretur pauperis, fœneratur Deo, » inquit Sapiens *Prov.* xxix. Deinde « cornu ejus exaltabitur in gloria, » id est, non solum mercedem habebit in vita futura, sed etiam in hoc sæculo potentia et gloria augebuntur; cornu in Scripturis potentiam et robur significat. Dicitur autem exaltari cornu alicujus, quando ille fit potentior et fortior. « Exaltari autem cornu in gloria, » est hominem fieri non solum potentem, sed etiam gloriosum, quales sunt viri celebres et honorati, quibus alii deferunt et cedunt. Significat igitur hic versiculus per eleemosynas non fieri homines tenuiores et despectos, sed augeri divitiis potentia et gloria, cujus rei multa sunt exempla in divinis litteris, præ-

sertim in libro *Job* et in libro *Tobiæ*; et non pauca legi possunt in Vitis Sanctorum, ac præcipue in *Vita S. Joannis Eleemosynarii*, et in *Prato Spirituali* Sophronii.

Resch. PECCATOR VIDEBIT, ET IRASCETUR.
Scin. DENTIBUS SUIS FREMET ET TABESCET.
Tau. DESIDERIUM PECCATORUM PERIBIT.

Postrema felicitas est, quod timens Deum omnem invidiam superabit. « Peccator videbit, » id est, considerabit bona opera timentis Deum, et ejus felicitate, et invidia torquebitur, « et irascetur » sorti ejus. Et instar rabidi canis « fremet » adversus illum, « et » præ dolore « tabescet; » sed interim « desiderium impii, » quo cupit perditionem justi, non adimplebitur, sed una cum ipso impio brevi « peribit. » Ergo beatus et felix est qui timet Dominum; miser et infelix, qui non timet. Beatus qui timet Dominum, miser qui non timet.

PSALMUS CXIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Alleluia.*	V. s. h. — *Alleluia.*
1. Laudate, pueri, Dominum; laudate nomen Domini.	Laudate, servi, Dominum : laudate nomen Domini.
2. Sit nomen Domini benedictum, ex hoc nunc et usque in sæculum.	Sit nomen Domini benedictum : amodo et usque in æternum [*h. sæculum*].
3. A solis ortu usque ad occasum, laudabile nomen Domini.	Ab ortu solis usque ad occasum ejus laudabile nomen Domini.
4. Excelsus super omnes gentes Dominus, et super cœlos gloria ejus.	Excelsus super omnes gentes Dominus : super cœlos gloria ejus.
5. Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat,	Quis ut Dominus Deus noster : qui in excelsis habitans,
6. Et humilia respicit in cœlo et in terra?	Humilia respicit in cœlo et in terra?
7. Suscitans a terra inopem, et de stercore erigens pauperem :	Suscitans de terra [*h. pulvere*] inopem, et de stercore elevat pauperem,
8. Ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui.	Ut eum sedere faciat cum principibus, cum principibus populi sui.
9. Qui habitare facit sterilem in domo, matrem filiorum lætantem.	Qui collocat sterilem in domo, matrem filiorum lætantem. Alleluia.

Argumentum. — In Jovam augustissimum eumdemque benignissimum trium stropharum hymnus : vers. 1-3, Jova celebrandus ab omnibus, omni tempore ac loco; vers. 4-6, Jova Deus altissimus; vers. 7-9, qui idem demittit se ad curam rerum humanarum. Paulo post reditum e captivitate scriptus.

1. Laudate Jovam.
Laudate, servi Jovæ,
laudate nomen Jovæ.
2. Sit nomen Jovæ benedictum,
ex nunc et usque in æternum.
3. Ab ortu solis usque ad occasum ejus
sit laudatum nomen Jovæ.

4. Altus *est* super omnes gentes Jova,
super cœlos gloria ejus.
5. Quis similis *est* Jovæ, Deo nostro,
qui excelse sedet,
6. Qui alte despicit
in cœlos et in terram?

7. Erigit ex pulvere tenuem (vel *afflictum*),
e fimeto elevat pauperem,
8. Ut collocet *eum* cum principibus,
cum principibus populi sui.
9. Habitare facit sterilem domus (heram)
matrem filiorum lætantem.
Laudate Jovam.

NOTÆ.

Vers. 3. *Sit laudatum*; vel, *est laudandum*. — Vers. 4. Hengstenberg, *in cœlis gloria ejus*, puta ab angelis et sanctis celebratur. — Vers. 5. Propr. *se elevans ad sedendum, se deprimens ad videndum*, vel *qui altum facit sedendo, profundum* aut *humile facit videndo. Iod* parag.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

Hic Psalmus brevis et facilis hortatur cultores Dei ad ipsum Deum laudandum ob id potissimum, quod cum sit Altissimus, tamen non dedignatur ad nos oculos inclinare, et multis nos beneficiis afficere.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. LAUDATE, PUERI, DOMINUM; LAUDATE NOMEN DOMINI.

Nomine puerorum intelliguntur servi Dei, qui eum pure colunt; quamvis enim vox græca παῖδες, et latina *pueri*, sint communes ad servos et ad pueros significandos, tamen vox hebraica עבדי nihil significat, nisi *servum*; et clarius etiam id apparet ex eo quod in hebræo vox *Domini* est in casu gignendi : *Laudate, servi Domini : laudate nomen Domini*. Magna tamen est affinitas servis cum parvulis, ut non immerito servi dicantur pueri, et pueri servi, quoniam servi sinere debent se regi a dominis, quomodo parvuli reguntur a majoribus; unde etiam B. Paulus ait *ad Gal.* IV : « Quanto tempore hæres parvulus est, nihil differt a servo. » Admonemur igitur voce *puerorum*, servos Dei simplices et puros esse debere, et ad nutum Domini sine tergiversatione procedere. « Laudate, pueri, Dominum; laudate nomen Domini, » id est, o vos omnes, qui servi estis Dei; in hoc præcipue illi servite, ut pura mente cogitetis magnitudinem Domini vestri, et toto cordis affectu laudetis nomen ejus, potentiam videlicet, et gloriam ejus infinitam. Similis exhortatio habetur in *Psalm.* CXXXIII : « Ecce nunc benedicite Dominum, omnes servi Domini; » et in *Psalm.* CXXXIV : « Laudate nomen Domini; laudate, servi, Dominum. »

Inter servos et pueros magna est affinitas.

2. SIT NOMEN DOMINI BENEDICTUM, EX HOC NUNC ET USQUE IN SÆCULUM. Vers. 2.

Declarat modum quo servi Dei laudare debent nomen Domini, ac dicit affectu saltem et desiderio laudandum esse, quandoquidem reipsa nos humi repentes laudare, ut oportet, nescimus. Dicite ergo, ait, intimo cordis affectu : « Sit nomen Domini benedictum, ex nunc » a præsentibus, « et usque in æternum » a futuris, ut ab ejus laudibus nunquam cessetur, vel potius, « ex hoc nunc, » incipite laudare, « et usque in sæculum » laudate, id est, semper laudate, sive prospera, sive adversa contingant, sive in hac vita, sive in futura, semper laus ejus sit in ore vestro, et cum S. Job semper dicite : « Sit nomen Domini benedictum. »

3. A SOLIS ORTU USQUE AD OCCASUM, LAUDABILE NOMEN DOMINI. Vers. 3.

Declarat hoc versu et sequentibus materiam laudis Dei, ac dicit ubique inveniri materiam laudis Dei, cum omnia sint plena operibus ejus magnis et mirabilibus, quæ diligenter considerata laudabilem reddunt artificem. « A solis ortu usque ad occasum, » id est, per totam mundi amplitudinem, a principio usque ad finem, « laudabile est nomen Domini, » propter opera ejus, quibus ab omni parte plenus est mundus.

Vers. 4. 4. Excelsus super omnes gentes Dominus, et super cœlos gloria ejus.

Non solum per amplitudinem mundi, sed etiam per altitudinem ubique invenitur materia laudis Dei; nam etiamsi multi sint in terra magni principes et potentissimi reges, tamen super omnes longe eminet Deus; neque solum « super omnes gentes terræ, » sed etiam super omnes angelos cœli excelsus est Deus, et gloria ejus cœlos omnes, et qui habitant in eo, transcendit. S. Joannes Chrysostomus in his duobus versiculis vult contineri prædictionem Ecclesiæ christianæ, per quam factum est, ut « nomen Domini, » quod in sola fere Judæa notum erat, « a solis ortu usque ad occasum, » laudetur, et omnes gentes illi subjiciantur, et eo modo sit « excelsus Dominus super omnes gentes. »

Vers. 5. 5. Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, et humilia respicit in cœlo et in terra?

Laudat nunc Deum ab admirabili benignitate, quæ conjuncta cum tanta sublimitate mirabilior apparet. « Quis, inquit, est sicut Deus noster, qui in altis habitat, » videlicet in summo cœlo, et tamen « humilia respicit, » homines videlicet, qui jacent in terra. Nam sic explicandus videtur ad litteram hic versiculus juxta distinctionem hebraicam, et modum loquendi Scripturæ; ut illud, *in cœlo*, referatur ad illa verba, *in altis habitat*, et illud, *in terra*, referatur ad illa, *humilia respicit;* præsertim cum in hebræo sint duo participia contraria : *Quis sicut Dominus Deus noster exaltans se ad sedendum, et humilians se ad respiciendum in cœlo et in terra,* id est, ad sedendum in cœlo, et ad respiciendum in terra. Similis est sententia illa in cap. I *Cantic.*: « Nigra sum, sed formosa, filiæ Sion, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis, » ubi *sicut tabernacula Cedar* conjungitur cum *nigra sum*, et *sicut pelles Salomonis* conjungitur cum *sed formosa.* Significatur autem hac phrasi Deum per excellentiam naturæ omnia sub se habere; et tamen per clementiam rebus omnibus, quamvis humillimis, adesse, ac præcipue hominibus mitibus, et corde humilibus se inclinare. Quod si non placeat hæc distinctio, potest etiam recte exponi, quod Deus, quamvis naturæ sit excellentissimæ et sublimissimæ, tamen a superbis et tumidis oculos avertere, ad humiles et mites libenter aspicere soleat; idque tam in cœlo quam in terra : nam et in cœlo superbos angelos detestatus, humiles respexit, et ad gloriæ suæ participationem evexit; et in terra superbis Pharaonibus, Saulibus, aliisque similibus contemptis, ad Mosem, Davidem, aliosque mites et humiles respexit. Sed altiore et prophetico sensu significatur his verbis, Deum in cœlo sedentem non neglexisse genus humanum in terra humiliter abjectum.

6. Suscitans a terra inopem, et de stercore erigens pauperem. Vers. 6.

7. Ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui. Vers. 7.

Declarat cur Deus respiciat humiles; ac dicit id eum facere, ut eos exaltet. Quamvis autem hæc applicari possint singulis hominibus, quos ex infimo gradu Deus evexit ad summum, quales fuerunt Joseph patriarcha, Moses, David, et similes, tamen aptissime conveniunt hi duo versiculi humano generi, id est, toti gregi pusillo electorum, quibus Salvator ait *Luc.* XII : « Nolite timere, pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum, » nam genus humanum jacebat in terra, et in stercore peccati originalis et consequentium miseriarum; et tamen Deus sedens in cœlo respexit in terram, et inde suscitavit inopem, hominem videlicet spoliatum a latronibus, et relictum semivivum, et jacentem in stercore miseriarum, ut collocaret eum « cum principibus : » non quibuscumque, sed « cum principibus populi sui, » possessoribus cœlestis Jerusalem, et participibus regni cœlorum. Nam exaltatio a paupertate temporali ad opes regni temporalis, etiamsi nobis magna esse videatur; vere tamen exigua ac pene nulla exaltatio est, cum opes regni caducæ sint, et ad dispensandum traditæ, et cum obligatione reddendæ rationis in die judicii, et conjunctæ cum magna afflictione spiritus, et periculo æternæ salutis amittendæ. At exaltatio a statu peccati et mortis, ad statum gloriæ et beatæ immortalitatis, ad æqualitatem angelorum, ad consortium boni illius, quod ipsum Deum beatum facit, hæc vera, et vere magna, et appetenda maxime exaltatio est. Exaltatio a statu peccati ad statum gloriæ quanta sit.

8. Qui habitare facit sterilem in domo matrem filiorum lætantem. Vers. 8.

Quemadmodum infelicitas virorum est status humilis et despectus, ita infelicitas mulierum est sterilitas. Sed quomodo Deus respicit viros humiles, ut de statu infimo erigat ad regnum, ita respicit humiles feminas, ut de sterilitate perducat ad fecunditatem. Potest autem hoc totum referri ad singulas feminas, ut Saram, Rebeccam, Rachelem, Annam, et similes. Sed altiore sensu pertinet ad Ecclesiam ex gentibus congregatam, quæ longo tempore mansit sterilis, sed in senectute peperit plurimos, juxta illud Apostoli *ad Gal.* IV, ex cap. LIV *Isai.*: « Lætare, sterilis, quæ non paris, erumpe, et clama, quæ non parturis, quia multi filii desertæ magis quam ejus quæ habet virum. » Quod autem ad verba attinet, cum dicitur : « Qui habitare facit sterilem in domo, » per *domum* intelligitur familia sive abundantia filiorum, ut sensus sit : Qui facit ut sterilis, quæ manebat solitaria, jam habitet inter multas proles, in magna familia. Id quod explicatur per verba sequentia : « Matrem filiorum lætantem; »

id enim est, *habitare in domo*, esse matrem filiorum, ac per hoc esse lætantem ob filiorum multitudinem, quæ erat mœsta ob sterilitatem et solitudinem.

PSALMUS CXIV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Alleluia.*	V. s. h.
1. In exitu Israel de Ægypto, domus Jacob de populo barbaro :	Cum egrederetur Israel de Ægypto : domus Jacob de populo barbaro :
2. Facta est Judæa sanctificatio ejus, Israel potestas ejus.	Factus est Judas in sanctificationem ejus : Israel potestas illius.
3. Mare vidit, et fugit : Jordanis conversus est retrorsum :	Mare vidit, et fugit : Jordanis conversus est retrorsum.
4. Montes exultaverunt ut arietes, et colles sicut agni ovium.	Montes subsilierunt quasi arietes : colles quasi filii gregis [*h. ovium*].
5. Quid est tibi, mare, quod fugisti, et tu, Jordanis, quia conversus es retrorsum?	Quid tibi est, mare, quod fugisti? Jordanis, conversus es retrorsum.
6. Montes exultastis sicut arietes, et colles, sicut agni ovium?	Montes, subsultastis quasi arietes : colles, quasi filii gregis [*h. ovium*].
7. A facie Domini mota est terra, a facie Dei Jacob :	A facie Domini contremiscit terra : a facie Dei Jacob.
8. Qui convertit petram in stagna aquarum, et rupem in fontes aquarum.	Qui convertit petram in paludes aquarum : silicem in fontes aquarum.
	PSALMUS CXV
	SECUNDUM HEBRÆOS.
9. Non nobis, Domine, non nobis : sed nomini tuo da gloriam.	Non nobis, Domine, non nobis; sed nomini tuo da gloriam : propter misericordiam tuam, et veritatem tuam.
10. Super misericordia tua, et veritate tua, nequando dicant gentes : Ubi est Deus eorum?	Ne [*h. Quare*] dicant gentes : Ubi est Deus eorum?
11. Deus autem noster in cœlo : omnia quæcumque voluit, fecit.	Deus autem noster in cœlo : universa quæ voluit, fecit.
12. Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum.	Idola gentium [*h. eorum*] argentum et aurum : opus manuum hominum.
13. Os habent, et non loquentur : oculos habent, et non videbunt.	Os habent, et non loquentur : oculos habent, et non videbunt.
14. Aures habent, et non audient, nares habent, et non odorabunt.	Aures habent, et non audient : nasum habent, et non odorabunt.
15. Manus habent, et non palpabunt : pedes habent, et non ambulabunt : non clamabunt in gutture suo.	Manus habent, et non palpabunt; pedes habent, et non ambulabunt : non [al. *nec*] sonabunt in gutture suo.
16. Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis.	Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis.
17. Domus Israel speravit in Domino : adjutor eorum et protector eorum est.	Israel confidit in Domino : auxiliator et protector eorum est.
18. Domus Aaron speravit in Domino : adjutor eorum et protector eorum est.	Domus Aaron confidit in Domino : auxiliator et protector eorum est.
19. Qui timent Dominum, speraverunt in Domino : adjutor eorum et protector eorum est.	Timentes Dominum confidunt in Domino : auxiliator et protector eorum est.

20. Dominus memor fuit nostri, et benedixit nobis.	Dominus recordatus nostri, benedicet, benedicet domui Israel, benedicet domui Aaron.
Benedixit domui Israel, benedixit domui Aaron.	
21. Benedixit omnibus qui timent Dominum, pusillis cum majoribus.	Benedicet timentibus Dominum : parvis et magnis.
22. Adjiciat Dominus super vos, super vos, et super filios vestros.	Addat Dominus super vos : super vos et super filios vestros,
23. Benedicti vos a Domino, qui fecit cœlum et terram.	Benedicti vos a Domino : qui fecit cœlum et terram.
24. Cœlum cœli Domino : terram autem dedit filiis hominum.	Cœlum cœlorum Domino : terram autem dedit filiis hominum.
25. Non mortui laudabunt te, Domine: neque omnes qui descendunt in infernum.	Non mortui laudabunt Dominum : nec omnes qui descenderunt in silentium.
26. Sed nos qui vivimus benedicimus Domino, ex hoc nunc et usque in sæculum.	Sed nos benedicimus Domino : amodo et usque in æternum. Alleluia.

Argumentum. — Breviter enarrantur res miræ præcipuæ, quas Deus edidit, quum Hebræos ex Ægypto in terras Cananæorum traduceret. Carmen in quatuor, si lubet, strophas divide, duobus versiculis constantes.

1. Cum exiret Israel ex Ægypto,
domus Jacobi e populo barbare loquenti (peregrino),
2. Facta est Juda sacrum ejus (Jovæ),
Israel imperium ejus.

3. Mare vidit (Deum populo suo præsentem) et fugit,
Jordanes vertit se retrorsum.
4. Montes (Sinai et Horeb) subsilierunt ut arietes,
colles ut filii ovis (agnelli).

5. Quid *est* tibi, mare, quod fugis;
Jordanes, *quod* vertis te retrorsum?
6. Montes, *quod* subsilitis ut arietes;
colles, ut filii ovis?

7. Præ conspectu Domini contreme, terra,
præ conspectu Dei Jacobi,
8. Qui convertit petram in stagnum (lacum) aquarum,
saxum (vel *silicem*) in fontem aquarum.

NOTÆ.

Vers. 2. *Facta est Juda,* non *Judæa.* Tribus illa per synecdochen pro toto populo. *Facta est* femin. quia terra significatur. *Sacrum,* populus ex omnibus selectus et Deo consecratus. *Ejus.* Non sine vi est, quod Jova, cujus plenus est vates, solo suffixo significatur.

PSALMUS CXV

SECUNDUM HEBRÆOS.

Argumentum.— In Syriaca atque Græca Alexandrina interpretatione, ad quam Vulgata Latina, Arabica et Æthiopica expressæ sunt, hic Psalmus cum præcedente conjunctus est; et Kimchi monet, hunc Psalmum in quibusdam

libris partem esse præcedentis, quod ipsum et in codd. 18 a Kennicotto, atque in codd. 53 a de Rossio enumeratis observatum est. Nec obstat, imo favet argumentum, nam brevem enarrationem Psalmi præced. congrue excipiunt sententiæ tales, quales in *Ps.* cxv continentur. Qui carmen novum hic incipere volunt, in quinque has strophas partiuntur: vers. 1-4, adjuva nos, Jova, ut intelligant qui te rident barbari, te esse Deum verum; 5-8, ipsorum dii sunt falsissimi; 9-11, confidite, Israelitæ, Jovæ; 12-15, res nostras aucturo; 16-18, celebrate Jovam. Nonnulli plures per omnem Psalmum choros sibi respondere putant: ita Ewaldus, qui vers. 1-11 populum loqui opinatur, 12-15 pontificem, 16-18 denuo populum.

1. Non nobis, Jova, non nobis,
sed nomini tuo da gloriam,
propter gratiam tuam, propter fidem tuam.
2. Cur dicant gentes :
« Ubi tandem Deus eorum? »
3. Et Deus noster *est* in cœlis;
quæcumque voluerit, facit.
4. Simulacra illorum (barbarorum) argentum et aurum *sunt*,
opus manuum hominis.

5. Os iis *est*, et non loquuntur;
oculi iis, nec vident.
6. Aures iis, neque audiunt;
nasus iis, neque odorantur.
7. Manus eorum (nominat. abs. pro *iis*), et non palpant;
pedes eorum, et non incedunt,
non edunt sonum gutture suo.
8. Similes illis (simulacris) sunt qui faciunt ea,
quicumque fiduciam collocant in eis.

9. Israel, fiduciam colloca in Jova;
auxilium eorum et clypeus eorum is *est*.
10. Domus Aaronis (sacerdotes), fiduciam collocate in Jova;
auxilium eorum et clypeus eorum is *est*.
11. Cultores Jovæ, fiduciam collocate in Jova;
auxilium eorum et clypeus eorum is est.

12. Jova memor fuit nostri, benedicat,
benedicat domum Israelis,
benedicat domum Aaronis.
13. Benedicat cultores Jovæ,
parvos cum magnis.
14. Augeat Jova vos,
vos et liberos vestros.
15. Benedicti *estote* vos Jovæ (a Jova),
creatore cœli et terræ.

16. Cœli *sunt* cœli Jovæ,
et terram dedit hominibus.
17. Non mortui laudant Jovam,
nec quicumque descenderunt in loca silentia (orcum).

18. Sed nos benedicamus Jovam,
ex nunc et usque in sæculum.
Laudate Jovam.

NOTÆ.

Vers. 1. *Gloriam* tibi debitam propter gratiam et fidem, qua nos liberasti. Maurer quæ tertio membro continentur seorsum capit a prægressis, et post *fidem tuam* intelligit *defende nos.* — Vers. 9. *Eorum* qui confidunt in eo. Pro imperativis in hoc et duobus seqq. vers. interpretes veteres omnes expresserunt præterita, forsan quia offenderunt in tertiæ pers. suffixo in vocibus *auxilium* et *clypeus*. — Vers. 14. Cf. *Gen.* XXX, 24; *Joan.* X, 16. — Vers. 16. Cœlum solum sibi Jova retinuit. — Vers. 18. Hensgstenberg, *benedicimus*, ut nexus inter vers. 16 et 17 sit : si permittis nos, gentem tuam, ab inimicis deleri, quis tuas laudes in terris cultu publico et solemni prædicabit?

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

Decantat in hoc Psalmo mirabilia opera Dei, dum educeret filios Israel de Ægypto in terram promissionis; idque ad eum finem, ut hortetur populum ad permanendum in confessione unius veri Dei, et sperandum continuo in ejus protectione.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. IN EXITU ISRAEL DE ÆGYPTO, DOMUS JACOB DE POPULO BARBARO :

Vers. 2. 2. FACTA EST JUDÆA SANCTIFICATIO EJUS, ISRAEL POTESTAS EJUS.

Narrat, initio Psalmi, quemadmodum populus Hebræorum in egressu de Ægypto cœperit habere formam populi peculiariter Deo subjecti, et a Deo singulari providentia gubernati, ac si Deus esset proprius eorum rex. Nam antequam ingrederetur Ægyptum, erant una familia, non unus populus; dum autem manserunt in Ægypto, multiplicati sunt valde, sed admixti erant Ægyptiis, et regi Pharaoni serviebant; sed egressi de Ægypto, formam proprie reipublicæ habere cœperunt, Mose, tanquam Dei vicario et interprete, summum magistratum apud eos gerente. Hoc igitur est quod dicit, cum ait : «In exitu Israel de Ægypto, domus Jacob de populo barbaro,» ubi cum dicitur, *domus Jacob*, repetendum est, *in exitu*, hoc modo : *In exitu Israel de Ægypto, in exitu*, inquam, *domus Jacob de populo barbaro;* quæ pars secunda versiculi est explicatio primæ : declarat enim per nomen *Israel*, se non intellexisse hominem illum, qui proprio nomine dicebatur *Israel*, sed totam familiam Jacob, id est, totam illam gentem, quæ a Jacob patriarcha, qui etiam Israel vocabatur, per carnalem generationem originem ducebat. Per *populum barbarum* intelligitur Ægyptus. Significat autem vox hebraica לעז loquentem lingua ignota; et *barbarus* dicitur, cujus lingua non intelligitur, juxta illud Apostoli I *Cor.* XIV : «Si nesciero virtutem vocis, ero cui loquor barbarus, et qui loquitur mihi barbarus.» Dicitur igitur *populus barbarus*, populus Ægypti, quia alia lingua utebatur ab ea qua utebantur Hebræi. «Facta est Judæa sanctificatio ejus,» hoc est, tunc primum, cum egressi sunt filii Israel de Ægypto, Deus sanctificavit, sive dedicavit sibi in populum peculiarem, populum judaicum. «Israel potestas ejus;» idem repetit aliis verbis, id est, tunc assumpsit peculiarem potestatem ac dominium super filios Israel. Quod attinet ad verba, per *Judæam*, intelligi debet hoc loco non terra quæ dicitur Judæa, sed gens Judaica; nam in hebræo est *Judas*, sicut paulo post, *Israel*. Solet autem Scriptura populum hebræum, nunc vocare *Judam*, de nomine principalis filii Israel; nunc *Israel*, de nomine patris : unde etiam vocantur Judæi, vel Israelitæ. Sed illud, *sanctificatio* et *potestas* intelligitur quasi materia sanctificationis et potestatis, ut sensus sit : Facta est gens judaica, sive israelitica, gens sanctificata Deo, et peculiariter subjecta potestati ejus. Pronomen relativum *ejus* refertur ad Deum, sive Dominum, qui nominatus est in titulo : «Alleluia, Laudate Dominum;» quasi dicat : Laudate Dominum, quia cum egrederentur filii Israel de Ægypto, tunc factus est populus Israel, populus sanctificatus ei, et subjectus peculiariter potestati ejus.

Populus Judæorum cœpit habere formam reipublicæ quando de Ægypto est egressus.

Vers. 3. 3. Mare vidit et fugit; Jordanis conversus est retrorsum.

Vers. 4. 4. Montes exultaverunt ut arietes, et colles sicut agni ovium.

Narrat mirabilia quæ acciderunt in egressu filiorum Israel de Ægypto, et commoratione in deserto, et ingressu in terram promissionis, ut hinc ostendat Deum Hebræorum esse verum Deum omnipotentem, quem jure ipsi colere et timere debeant; ac primum narrat miraculum, quo mare jubente Deo divisum est, ut populus transiret, ut habetur *Exod.* xiv; sed narrat poetica venustate, tribuens ipsi mari sensum, quasi videns majestatem Domini ex timore et reverentia se subduxerit. Conjungit deinde aliud miraculum circa Jordanem, quoniam ad idem elementum pertinet, quamvis multo posterius, id est, post annos quadraginta contigerit. Jordanis enim fluvius divisus quoque est tempore Josue, ut populus per siccum alveum transiret, ut habetur *Josue* iv. Deinde commemorat miracula, quæ acciderunt in terra, quando acceperunt legem, descendente Deo in montem Sinai; tunc enim terra mota est, et tremore concussa a majestate Domini, quasi trepidare et saltitare videbatur. Quod enim legimus *Exod.* ix: «Erat totus mons terribilis,» significat montem tremore suo terrorem aliis incussisse, ut ex textu hebraico et græco clarius colligitur. Postremo addit aliud miraculum de aquis in magna copia ex petra eductis: «Qui convertit petram in stagna aquarum, et rupem in fontes aquarum.» Sed veniamus ad verba. «Mare vidit, et fugit,» id est, ita recessit de loco suo pars illa maris Rubri, ac si a conspectu Domini territa fugisset. «Jordanis conversus est retrorsum.» In libro *Josue* legitur, quod steterit flumen, et in altum instar montis excreverit; sed ex interpretatione Davidis intelligimus, non solum in altum crevisse, sed etiam ex parte refluxisse, et refluxus iste confirmari potest ex eo quod longissimo spatio temporis cessaverit fluere, donec videlicet totus populus commode transiret, qui multa centena millia hominum complectebatur. Itaque si solum in altum crevisset, et non etiam simul ex parte refluxisset, non solum ad instar montis, sed in altitudinem multo majorem excrevisset. Simul igitur refluebat, ut David canit, et simul erigebatur et stabat, ne flueret in partem illam, per quam Israelitæ transibant. «Montes exultaverunt ut arietes, et colles sicut agni ovium,» id est, montes Sinai, partes videlicet majores illius montis, et colles, partes minores ejusdem montis, contremiscere et subsilire visæ sunt instar arietum, vel agnorum repentino terrore saltantium; quamvis enim vox *exultare* significare soleat gestire præ lætitia, tamen hoc loco videtur omnino referendum ad tremorem, tum quia eadem est causa mari ut fugiat, et monti ut saliat: fugere autem timoris est, non lætitiæ; tum quia paulo infra dicitur: «A facie Domini mota est terra,» quæ verba terrorem indicant, et hunc locum exponunt.

Hebræorum Deus, verus est Deus.

Vers. 5. 5. Quid est tibi, mare, quod fugisti? et tu, Jordanis, quia conversus es retrorsum?

Vers. 6. 6. Montes, exultastis sicut arietes, et colles sicut agni ovium.

Vers. 7. 7. A facie Domini mota est terra, a facie Dei Jacob.

Vers. 8. 8. Qui convertit petram in stagna aquarum, et rupem in fontes aquarum.

More poetico interrogat mare quare fugerit, et Jordanem quare conversus sit retrorsum, et montes et colles quare tremuerint; et respondet id fecisse præsentiam virtutis Dei, qui non solum hoc fecit, ut mare fugeret et terra tremeret, sed etiam, quod est mirabilius, unum elementum in alterum transmutavit; convertit enim terream rupem stantem atque durissimam in aquas mollissimas et velocissime discurrentes. «Quid est, inquit, tibi, mare, quod fugisti? et tu, Jordanis,» quid habes, «quod conversus es retrorsum?» et vos, «montes, quare exultastis ut arietes?» et vos, «colles, quasi agni ovium?» «A facie Domini mota est terra.» Hæc nimirum est causa, quia Dominus apparuit, et vim suam et potentiam manifestavit; et ideo terra, conspectum ejus non sustinens, tota contremuit. «Qui» Dominus «convertit petram in stagna aquarum,» quando Mose percutiente petram, *Num.* xx, egressæ sunt aquæ largissimæ; quod factum est, quia petra, jubente Domino, «conversa est in fontem aquarum.» Quod repetitur et declaratur, cum additur, «et rupem in fontes aquarum.» Significatur enim his verbis, non parvam aliquam et mollem petram, sed rupem saxeam duramque instar silicis conversam fuisse in fontem aquarum.

Vers. 9. 9. Non nobis, Domine, non nobis; sed nomini tuo da gloriam.

Hic incipit secundum Hebræos alius Psalmus; sed nos sequimur distinctionem antiquam Septuaginta Seniorum, quam etiam sequitur S. Hieronymus in sua versione ex hebræo: quod est argumentum, non in omnibus hebraicis codicibus dividi hunc Psalmum in duos. Igitur explicatis mirabilibus Dei, quæ facta sunt in exitu Israel de Ægypto, precatur Propheta Deum nomine totius populi, ut non respiciat demerita populi, sed gloriam suam, et pergat protegere cultores suos. «Non nobis, inquit, non nobis,» id est, non meritis nostris quæ nulla sunt, gloriam, sive laudem petimus, «sed nomini tuo da gloriam,» id est, propter gloriam nominis tui protege nos, non propter merita nostra.

Vers. 10. 10. Super misericordia tua et veritate tua, ne quando dicant gentes: Ubi est Deus eorum?

Indicat brevissime tres rationes cur Deus de-

beat nominis sui gloriam quærere in conservando populo suo : *prima* est, quia ipse misericors est; *secunda*, quia verax est et fidelis in promissione servanda ; *tertia*, ne detur occasio gentibus blasphemandi, si cultores Dei destitutos videant. Ait igitur, « super misericordia tua et veritate tua, » nimirum funda gloriam tuam, sive da gloriam nomini tuo; inde enim gloria tua demonstrabitur, si ostendes misericordiam erga populum tuum; et rursus, si implebis veritatem promissorum tuorum, quæ fecisti patribus nostris. « Ne forte dicant gentes : Ubi est Deus eorum? » id est, ne detur occasio gentibus incredulis detrahendi de potentia, vel etiam de existentia tua.

Vers. 11. 11. DEUS AUTEM NOSTER IN CŒLO; OMNIA QUÆCUMQUE VOLUIT, FECIT.

Vers. 12. 12. SIMULACRA GENTIUM ARGENTUM ET AURUM, OPERA MANUUM HOMINUM.

Vers. 13. 13. OS HABENT, ET NON LOQUENTUR; OCULOS HABENT, ET NON VIDEBUNT.

Vers. 14. 14. AURES HABENT, ET NON AUDIENT; NARES HABENT, ET NON ODORABUNT.

Vers. 15. 15. MANUS HABENT, ET NON PALPABUNT; PEDES HABENT, ET NON AMBULABUNT: NON CLAMABUNT IN GUTTURE SUO.

Propter id quod dixerat : « Ne forte dicant gentes: Ubi est Deus eorum ? » adjungit pulcherrimam antithesim Dei veri et falsorum deorum. Quasi dicat: Non est danda occasio gentibus blasphemandi; sed tamen si forte dixerint : « Ubi est Deus eorum? » nos respondebimus, « Deum nostrum esse in cœlo, » idque testari mirabilia ejus, quia fecit quidquid voluit; sed contra dii eorum jacent in terra, et usque adeo nihil possunt facere, ut ne possint quidem exercere actiones membrorum quæ habere videntur; nam cum habeant figuram humanam, et videantur habere membra omnia et sensus omnes; tamen nec vident, nec audiunt, nec olfaciunt, nec palpant, nec ambulant, nec loquuntur, ac ne vocem quidem ullam ex gutture emittunt, si non ut homines, saltem ut jumenta.

Vers. 16. 16. SIMILES ILLIS FIANT QUI FACIUNT EA, ET OMNES QUI CONFIDUNT IN EIS.

Hæc prædictio est per modum imprecationis pronuntiata, ut moris est Prophetarum. Vere enim qui faciunt idola, et qui confidunt in eis, similes illis fient in vita futura post resurrectionem; nam etiamsi habebunt sensus et membra, tamen sic habebunt quasi non haberent; imo etiam cupient non habere : nihil enim videbunt, nihil audient, nihil olfacient, nihil palpabunt, nisi quod nollent; ligatis enim manibus et pedibus, projecti in tenebras exteriores se commovere non poterunt. In hac etiam vita similes sunt idolis, quia videntur potius videre et audire, quam revera videant et audiant, cum non videant, neque audiant, quæ ad salutem pertinent, et quæ vera bona sunt, ut magis somniare quam videre, vel audire dicendi sint, juxta illud *Marc.* VIII : « Oculos habentes non videtis, et aures habentes non auditis. » Quod si etiam placeat hæc exponere per modum imprecationis, non potuerunt pagani conqueri, quia non fit illis injuria, si eos fieri cupiamus similes diis ipsorum. Monet autem S. Augustinus hæc quæ supra dicta sunt, pertinere ad eos paganos, qui credunt ipsa idola esse deos; quia vero nonnulli dicebant, non ipsa idola, sed numen in illis habitans esse colendum, ideo in alio Psalmo, videlicet XCV, dicit : « Dii gentium dæmonia, Dominus autem cœlos fecit; » et apud Apostolum I *Corinth.* X : « Quæ immolant gentes, dæmonibus immolant, et non Deo. » Ex his autem colligimus imagines Sanctorum non esse idola, neque earum venerationem esse idololatriam, quoniam neque ipsas imagines deos esse credimus, neque sanctos viros, quos repræsentant, pro diis habemus.

Idololatræ similes idolis in hac vita.

Imagines Sanctorum non sunt idola.

17. DOMUS ISRAEL SPERAVIT IN DOMINO; ADJUTOR EORUM ET PROTECTOR EORUM EST. Vers. 17.

18. DOMUS AARON SPERAVIT IN DOMINO; ADJUTOR EORUM ET PROTECTOR EORUM EST. Vers. 18.

19. QUI TIMENT DOMINUM, SPERAVERUNT IN DOMINO; ADJUTOR EORUM ET PROTECTOR EORUM EST. Vers. 19.

Quia dixerat: « Similes illis fiant qui confidunt in eis, » adjungit per antithesim, filios Israel confidisse in Domino, et ideo habuisse Deum protectorem; nominat autem primo domum Israelis, id est, totam gentem hebraicam; deinde domum Aaronis, id est, tribum sacerdotalem, quia sacerdotes cum levitis cæteris peculiaris portio Domini erant, et specialiter in Deo confidere debebant; addit postremo omnes timentes Deum, quoniam non deerant aliqui extra filios Israel, qui Deum colerent et timerent, quamvis ii pauci essent : in his numerari solent Job et amici ejus, et postea Naaman Syrus, et alii.

20. DOMINUS MEMOR FUIT NOSTRI, ET BENEDIXIT NOBIS. Vers. 20.

21. BENEDIXIT DOMUI ISRAEL, BENEDIXIT DOMUI AARON. Vers. 21.

22. BENEDIXIT OMNIBUS QUI TIMENT DOMINUM, PUSILLIS CUM MAJORIBUS. Vers. 22.

Confirmat quod dixerat, Deum adjutorem et protectorem esse sperantium in se. Ac se ipse constituit in numero confidentium in Deo, quippe qui præter cæteros auxilium Dei et protectionem expertus fuerat. Deinde eodem ordine confirmat Deum benedixisse domui Israel, domui Aaron et omnibus timentibus Deum, sive magnis, sive parvis, quod intelligi potest de omni magnitudine et parvitate, sive ætatis, sive potestatis, sive sapien-

Memoria Dei quid sit? tiæ, sive divitiarum. Memoria Dei significat hoc loco singularem providentiam erga cultores suos. « Memor, inquit, fuit nostri, » id est, singulari providentia demonstravit se memorem esse nostri; « et benedixit nobis, » id est, benefecit nobis adjuvando et protegendo. Explicat autem quid sit illud, *nobis*, cum addit *domui Israel, domui Aaron*, et *omnibus timentibus eum*.

Vers. 23. 23. ADJICIAT DOMINUS SUPER VOS, SUPER VOS ET SUPER FILIOS VESTROS.

Vers. 24. 24. BENEDICTI VOS A DOMINO, QUI FECIT CŒLUM ET TERRAM.

« Ex abundantia cordis os loquitur, » ut ait D. Lucas cap. VI; quia pectus sancti Prophetæ ardebat desiderio gloriæ Dei et salutis proximorum, ideo multiplicat verba, nunc prædicendo, nunc exhortando, nunc bene precando, ut hac ratione accendat homines ad Deum timendum timore sancto, et ad spem omnem in eo collocandam. Igitur conversus ad timentes Deum, quibus dixit Deum benedixisse, ait : « Adjiciat Dominus super vos, » nimirum benedictionem suam, id est, omnium bonorum copiam; nec solum, inquit, « super vos, sed etiam super filios vestros. » Et hoc modo sitis vos benedicti, plena atque perfecta benedictione a Domino, « qui fecit cœlum et terram, » id est, ab eo, in cujus manu est ros cœli et pinguedo terræ. Solebant enim sancti Testamenti veteris precari suis a Domino rorem cœli et pinguedinem terræ, quia omnes fructus terræ nascuntur ex fecunditate terræ et ex pluvia cœli. Sed altiore sensu Deus benedicit de rore cœli et de pinguedine terræ, quos bonis cœlestibus et terrenis cumulat, quod fecit erga Abrahamum, Isaacum, Josephum, Davidem, et similes.

Vers. 25. 25. CŒLUM CŒLI DOMINO; TERRAM AUTEM DEDIT FILIIS HOMINUM.

Vers. 26. 26. NON MORTUI LAUDABUNT TE, DOMINE; NEQUE OMNES QUI DESCENDUNT IN INFERNUM.

Vers. 27. 27. SED NOS QUI VIVIMUS, BENEDICIMUS DOMINO, EX HOC NUNC ET USQUE IN SÆCULUM.

Hi tres versiculi duplicem sensum habent : unum accommodatum Hebræis secundum vetus Testamentum; alterum accommodatum Christianis secundum Testamentum novum. Igitur priore sensu posteaquam dixerat : « Benedicti vos a Domino, qui fecit cœlum et terram, » docet æquum esse ut ii, qui benedicti sunt a Domino, benedicant ipsi quoque Dominum, dum vivunt super terram, quam a Deo incolendam acceperunt, relinquentes angelis officium benedicendi in cœlo, ubi est domicilium Dei, et ministrorum ejus, qui illi coram assistunt. « Cœlum, inquit, cœli Domino, » id est, summum cœlum, quod est super cœlum aereum, Domino proprie dicatum est, et familiaribus ministris ejus angelis sanctis; « terram autem » cum elementis, quæ illi conjuncta sunt, « dedit filiis hominum habitandam; » ac pro tam insigni parte mundi debent filii hominum Deo assidue gratias agere, dum vivunt et bonis terræ fruuntur. Nam « non mortui laudabunt te, Domine; » mortui enim, cum sensibus corporis careant, neque fruantur amplius terrenis bonis, imo nec vivant secundum corpus, non laudant Dominum ore corporali, neque pro rebus terrenis gratias agunt. « Neque omnes qui descendunt in infernum, » id est, non solum mortui, qui jacent in sepulcris non laudant Dominum, sed neque illi « qui descendunt in infernum, » id est, spiritus mortuorum, qui descendunt in varias inferni regiones, Dominum benedicent pro terrenis bonis, quæ ad illos jam non pertinent; « sed nos qui vivimus » in terris, et fruimur terrenis bonis, « benedicimus Domino, ex hoc nunc et usque in sæculum, » per generationes sibi invicem succedentes. At sensu christianis accommodato secundum promissiones Testamenti novi, dicendum est, per *cœlum cœli*, intelligi supremam partem cœli, ubi est domus filiorum Dei, de qua dicit Apostolus II *Cor.* V : « Scimus, quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, ædificationem ex Deo habemus domum non manufactam, æternam in cœlis; » vel cum S. Augustino, per *cœlum cœli* intelligere possumus mentes justorum angelorum et hominum, in quibus Deus habitat per cognitionem et amorem : hanc domum sibi Deus elegit; « terram autem, » id est, mundum hunc visibilem dedit « filiis hominum, » prout distinguuntur a filiis Dei; et ideo subjungitur : « Non mortui laudabunt te, Domine, » id est, qui mortui sunt morte peccati, etiamsi vivant vita naturæ, non laudabunt te, Domine, « neque omnes qui descendunt in infernum, » qui in morte peccati confirmati sunt, et ad pœnas æternas descenderunt; « sed nos qui vivimus » vita gratiæ, qui per fidem et charitatem tibi inhæremus, et jam cœlestis patriæ cives sumus, quamvis interim ad tempus habitemus in terra, nos, inquam, « benedicimus tibi, » et benedicemus « usque in æternum. » Vide Chrysostomum hanc expositionem eleganter persequentem.

PSALMUS CXVI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Alleluia.*

1. Dilexi, quoniam exaudiet Dominus vocem orationis meæ.

2. Quia inclinavit aurem suam mihi, et in diebus meis invocabo.

3. Circumdederunt me dolores mortis, et pericula inferni invenerunt me.

Tribulationem et dolorem inveni : 4. et nomen Domini invocavi.

O Domine, libera animam meam. 5. Misericors Dominus, et justus, et Deus noster miseretur :

6. Custodiens parvulos Dominus. Humiliatus sum, et liberavit me.

7. Convertere, anima mea, in requiem tuam : quia Dominus benefecit tibi :

8. Quia eripuit animam meam de morte, oculos meos a lacrymis, pedes meos a lapsu.

9. Placebo Domino in regione vivorum.

V. s. h.

Dilexi quoniam exaudiet [al. *audiet*] Dominus vocem deprecationis meæ.

Quoniam inclinavit aurem suam mihi, et in diebus meis invocabo.

Circumdederunt me funes mortis, et munitiones inferni invenerunt me.

Angustiam et dolorem reperi, et nomen Domini invocabo.

Obsecro, Domine, salva [*h. eripe*] animam meam : clemens Dominus, et justus : et Deus noster misericors [*h. pius*].

Custodit parvulos Dominus : attenuatus sum, et salvavit me.

Revertere, anima mea, in requiem tuam · quia Dominus reddet tibi.

Quia eruet animam meam de morte, oculos meos a lacrymis, pedes meos ab offensa.

Deambulabo coram Domino, in terris viventium.

PSALMUS CXV.

Vulg. — *Alleluia.*

1. Credidi, propter quod locutus sum : ego autem humiliatus sum nimis.

2. Ego dixi in excessu meo : Omnis homo mendax.

3. Quid retribuam Domino, pro omnibus quæ retribuit mihi?

4. Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo.

5. Vota mea Domino reddam coram omni populo ejus.

6. Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus.

7. O Domine, quia ego servus tuus, ego servus tuus, et filius ancillæ tuæ.

8. Dirupisti vincula mea : tibi sacrificabo hostiam laudis, et nomen Domini invocabo.

9. Vota mea Domino reddam in conspectu omnis populi ejus,

10. In atriis domus Domini, in medio tui, Jerusalem.

Credidi propter quod [*h. quia*] locutus sum : ego afflictus sum nimis.

Ego dixi in stupore meo : Omnis homo mendacium [*h. mentitur*].

Quid reddam Domino, pro omnibus quæ retribuit mihi?

Calicem salutaris [al. *salutis*] accipiam, et nomen Domini invocabo.

Vota mea Domino reddam coram omni populo ejus.

Gloriosa in conspectu Domini [*h. pretiosa in oculis Domini*] mors sanctorum [*h. misericordium*] ejus.

Obsecro, Domine, quia ego servus tuus, ego servus tuus, filius ancillæ tuæ.

Dissolvisti vincula mea : tibi immolabo hostiam laudis [*h. confessionis*], et in nomine Domini invocabo.

Vota mea Domino reddam in conspectu omnis populi ejus,

In atriis domus Domini, in medio tui, Jerusalem. Alleluia.

Argumentum. — E recentioribus esse hoc carmen, præter formam chaldaicam vers. 12, aliasque recentioris ætatis formas (vers. 7, 19) loci suadent aliunde sumpti: vers. 3 (cf. *Ps.* XVIII, 5), 8, 9 (cf. LVI, 14), 11 (cf. XXXI, 23), 15 (LXXII, 14). Strophæ duæ: vers. 1-11, liberavit me Jova ex summa miseria; vers. 12-19, pro tanto in me collato beneficio illi ego ante omnium oculos maximas exsolvam gratias.

1. *Eo* delector, quod audit Jova
vocem meam, preces meas.
2. Nam inclinavit aurem suam ad me,
ideo per dies meas invocabo *eum*.
3. Cingebant me funes mortis,
et angustiæ orci (vitæ discrimina) invenerant me,
calamitatem et ærumnas inveneram.
4. Et nomen Jovæ invocavi:
« o Jova, eripe animam meam! »
5. Benignus *est* Jova et justus,
et Deus noster misericors est.
6. Tuetur simplices Jova:
debilis (exhaustus) eram, et me adjuvit.
7. Redi, anima mea, ad quietes tuas,
nam Jova benefecit tibi.
8. Nam liberasti, *o Jova,* animam meam a morte,
oculum meum a lacrymis,
pedem meum ab impulsione *ad lapsum.*
9. Ambulabo coram Jova (ei serviam)
in terris viventium.
10. Fidem habui (in Deo), quamvis dicerem:
« Ego afflictus sum valde. »
11. Dixi ego in trepidatione mea:
« Omnis homo mentiens *est* (fallit). »

12. Quomodo rependam Jovæ
omnia beneficia ejus in me *collata?*
13. Calicem salutis accipiam,
et nomen Jovæ invocabo.
14. Vota meà Jovæ persolvam,
coram universo populo ejus.
15. Pretiosa *est* in oculis Jovæ
mors cultorum ejus.
16. O Jova! sane (gall. *oui*) ego servus tuus,
ego servus tuus, filius servæ tuæ,
solvisti vincula mea.
17. Tibi sacrificabo sacrificium laudis (gratiarum actionis),
et nomen Jovæ invocabo.
18. Vota mea Jovæ persolvam
coram universo populo ejus,
19. In atriis domus Jovæ,
in medio tui, Hierosolyma.
Laudate Jovam.

NOTÆ.

Vers. 1. Hengstenb. *Diligo* Deum, *nam Deus;* alius, *diligo* Deum, *ideo exaudit.* Alii, *vocem* (*iod* parag.) *precum mearum.* — Vers. 6. *Simplices* vocat qui rerum imperiti, aut saltem sibi parum confidentes, totos se Dei tutelæ committunt. — Vers. 7. *Quietes tuas* (cum *iod* parag.), i. e. quiesce jam, depone dolorem; vel *quietes tuas*, i. e. Deum; alii : i. e. *Hierosolymam.* — Vers. 10. Vel, *fidem habebam, quando*, etc. Alii, *ita ut dicerem;* alius, *ideo* fiducialiter *loquar*, quamvis *afflictus sim valde.* — Vers. 11. Alius, *ego loquar*, inquam, vel *dixi. Omnis homo*, etc., idem ac : vana salus hominis. — Vers. 13. Pro salute accepta cœnam sacrificalem instituam, in qua calicem convivis propinabo : cf. *Matth.* xxvi, 27; *Luc.* xxii, 17, 18. — Vers. 15. *Pretiosa*, i. e. non facile Deus concedit, ut cultores sui pereant, me servavit. — Vers. 16. *Sane.* Maurer particulam *ki* vult esse precantis, non affirmantis, vertitque, *ah, Jova!* clementer excipe grati animi significationem! *nam ego*, etc.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXIV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

Psalmum hunc exponunt aliqui cum Hebræis de temporali aliqua pressura, vel morbo, a quo liberari cupiebat Propheta. Sed nos cum SS. Patribus, Basilio, Chrysostomo, Hieronymo, Augustino, existimamus intelligendum Psalmum esse de homine spirituali sitiente salutem æternam, et gemente propter tentationes et pericula.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. Dilexi, quoniam exaudiet Dominus vocem orationis meæ.

Anima ardens desiderio Domini absolute dicit : « Dilexi, » et non explicat quem, quoniam existimat omnes alios similiter amare rem undecumque amabilem, ac proinde scire quem dicere velit. Sic B. Maria Magdalena, *Joan.* xx, interroganti : « Quem quæris? » respondit : « Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi, » et non declarat quem quærat, et quem sublatum doleat, quia putabat omnes amare quem ipsa amabat, et sollicitos de illo esse, de quo ipsa sollicita erat. Et vere cum omnia bonum appetant, ut dicitur initio *Ethicorum*, et in solo Deo sit omnis ratio boni, et absit ab eo omnis ratio mali, quod significavit B. Joannes, cum ait in prima *Epist.* cap. i : « Deus lux est, et in eo tenebræ non sunt ullæ, » deberent homines solum Deum absolute amare : et cum audiunt : « Dilexi, » intelligere deberent dilectionem summi boni significari. Sed tamen David, ex ratione quam reddit, satis indicat se de dilectione Dei esse locutum; ait enim : « Dilexi, quoniam exaudiet Dominus vocem orationis meæ, » id est, dilexi Dominum, quoniam benignus et misericors est, et ex naturali sua benignitate exaudiet vocem orationis meæ. Magna causa diligendi, quod altissimus Dominus, et qui rerum nostrarum non indiget, tam facilis sit ad audiendas preces vilissimorum servorum, ut secure promittere nobis possimus audientiam, quod in *Psalm.* lxxxv clarius exprimitur, cum dicitur : « Quoniam tu, Domine, suavis et mitis, et multæ misericordiæ omnibus invocantibus te. » Sensus igitur est : Dilexi Dominum, quoniam certus sum quod exaudiet vocem orationis meæ.

2. Quia inclinavit aurem suam mihi, et in diebus meis invocabo. Vers. 2.

Declarat unde didicerit Deum exauditurum preces suas, dicens : Inde scio, quia ipse prævenit me, ipse invitavit, dum « inclinavit ad me aures suas; » quorsum enim inclinaret ad os meum aurem suam, nisi me audire paratus esset? Porro Deus inclinat aures ad nos, quando inspirat nobis orationem; neque enim nos oraremus, nisi Deus per gratiam prævenientem inspiraret desiderium orandi. Igitur David assuetus internis vocationibus, ex desiderio orandi sibi cœlitus inspirato intellexit aurem Domini ad se inclinatam; et ideo etiam adjungit : « Et in diebus meis invocabo, » id est, dum affulgent mihi dies gratiæ Dei, et in hac luce video aurem Domini ad me inclinatam, non omittam occasionem, sed invocabo Dominum. Vocat enim dies suos, dies illos, quibus luce prævenientis gratiæ fruebatur : absente enim luce gratiæ nox succedit diei, de qua dicitur : « Venit nox, in qua nemo potest operari, » *Joan.* ix. S. Joannes Chrysostomus, per illud, *in diebus meis*, intelligit omnibus diebus vitæ meæ.

S. Augustinus per *dies meos* intelligit dies hujus mortalitatis, qui nostri dies dicuntur, quia nos ipsi peccando nobis illos fecimus.

Vers. 3. 3. CIRCUMDEDERUNT ME DOLORES MORTIS, ET PERICULA INFERNI INVENERUNT ME.

Explicat nunc materiam suæ orationis, quæ sunt tentationes et pericula salutis æternæ, quas solas tribulationes magni pendit anima vere Deum diligens. In *Psalm.* XVII, similia verba exposuimus de periculis mortis corporalis, quoniam titulus Psalmi ad id cogebat; sed hic Psalmus, qui nihil habet in titulo, nisi *alleluia*, ad sublimiorem intelligentiam nos invitat. Ait igitur : « Circumdederunt me dolores mortis, » id est, undique tentationes mortiferæ me circumstant, ut compellar clamare cum Apostolo *ad Rom.* VII : « Quis me liberabit de corpore mortis hujus? » In hebræo est vox ambigua, quæ et *funes*, sive *laqueos*, et *dolores*, significare potest; et vere tentationes mortiferæ funes sunt, sive laquei mortis, et etiam dolores mortis, quia ex illis viri pii dolorem concipiunt, qualis est in illis qui mortem sibi vident imminere. Declarat paulo apertius, cum addit, « pericula inferni invenerunt me; » nam ex hoc periculo omnium periculorum maximo concipiunt dolores mortis, qui in illo adhuc se versari cogitant. Vox hebraica proprie *angustias inferni* significat, qua voce designatur locus angustus, per quem qui gradiuntur, in periculo præcipitii versantur, nisi singulos gressus vigilantissime observent, et talis est via salutis, arcta atque angusta; unde nullo negotio in præcipitium inferni ruunt, qui non caute ambulant. Unde monet Apostolus : « Videte quomodo caute ambuletis, » *ad Ephes.* V.

Vers. 4. 4. TRIBULATIONEM ET DOLOREM INVENI, ET NOMEN DOMINI INVOCAVI.

Multi sunt, qui circumdati sunt laqueis mortis et periculis inferni, et non advertunt, occupati fortasse prosperitatibus sæculi, et quo magis circumdati sunt ejusmodi periculis, eo minus ea considerant, et ideo neque timent, neque dolent; David autem ea considerabat, et considerando invenerat ubi esset, et ideo tremens ac dolens dicebat : « Tribulationem et dolorem inveni, et nomen Domini invocavi, » id est, tribulationem et dolorem inveni, quia blandiente licet sæculi prosperitate et felicitate, tamen adverti me circumdatum esse funibus et doloribus mortis, et periculis inferni expositum esse; ideo gemens nomen Domini invocavi, et dixi : « O Domine! libera animam meam. » S. Basilius paulo aliter exponit, ut sensus sit : « Circumdederunt me dolores mortis, et pericula inferni invenerunt me, » id est, peccatum mortale commisi, unde in mortem animæ incidi, et inferno propinquavi; sed ego tribulationem et dolorem pœnitentiæ salutaris inveni, et hoc modo corde contrito et animo contribulato nomen Domini invocavi, dicens : « O Domine! libera animam meam. »

5. O DOMINE! LIBERA ANIMAM MEAM : MISERICORS DOMINUS ET JUSTUS, ET DEUS NOSTER MISERETUR. Vers. 5.

Dixerat : « Nomen Domini invocavi; » nunc subjicit ipsa verba invocationis : « O Domine! libera animam meam, » nimirum de doloribus mortis et periculis inferni. In hebræo est particula non solum vocantis, sed etiam obsecrantis, nimirum אנא *ana*. Itaque potuisset verti : *Obsecro, Domine, libera animam meam;* sed idem est sensus. Deinde, ut ostendat se bona spe invocasse Dominum, addit quasi rationem, dicens : « Misericors Dominus et justus, » supple *est*, « et Deus noster miseretur : » Misericors Dominus est, quia prævenit peccatorem gratia sua, dum ei pœnitentiam et orationem inspirat; ipse enim prior dilexit nos, ut dicit Apostolus *Joan.* IV. Justus etiam est, quia non sine flagello dimittit : « flagellat enim omnem filium quem recipit, » ut ait Paulus *ad Hebr.* IX; et iis ignoscit, qui sibi ipsi non ignoscunt; et tandem « Deus noster miseretur, » quia recipit quem flagellavit, et non solum peccata indulget, sed hæredem facit. S. Joannes Chrysostomus scribit, Deum dici misericordem et justum, quia semper admiscet misericordiam justitiæ, et justitiam misericordiæ, et addit : « Deus noster miseretur, » quia Deus magis pronus est ad miserandum, quam ad puniendum. Deus cur dicatur misericors, et justus?

6. CUSTODIENS PARVULOS DOMINUS; HUMILIATUS SUM, ET LIBERAVIT ME. Vers. 6.

Miseretur Dominus, ut paulo ante dictum est, sed præcipue parvulis timentibus eum; id enim in *Psalm.* CII clarius habetur, cum dicitur : « Secundum altitudinem cœli a terra corroboravit Dominus misericordiam suam super timentes se. » Item : « Sicut miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se. » Quod idem legimus in cantico Virginis Deiparæ, *Luc.* I : « Et misericordia ejus a progenie in progenies timentibus eum. » Quoniam igitur verba illa ultima versiculi superioris : « Et Deus noster miseretur, » intelliguntur de miseratione paterna, ut sonat vox hebraica מרחם *merachem*, ideo nunc declarat quos respiciat ista paterna miseratio, ac dicit respicere parvulos, id est, mites et humiles, ac timentes Deum filiali timore. « Custodiens parvulos Dominus, » id est, Dominus ex paterna miseratione custodiens est parvulos suos, quasi teneros filios, quibus æternam hæreditatem paravit. Et quoniam David non ignorabat testimonium reddente Spiritu Sancto spiritui ejus, se unum ex illis esse, addidit, « humiliatus sum, » id est, ex parvulis esse studui; et tandem concludit, « liberavit me, » quod de liberatione in spe intelligi debet, præsertim cum in hebræo sit in futuro, *et liberabit me.*

Vers. 7. 7. CONVERTERE, ANIMA MEA, IN REQUIEM TUAM, QUIA DOMINUS BENEFECIT TIBI.

Liberatus homo justus in spe, gratulatur sibi ipsi tantum bonum, dicens : « Convertere, anima mea, in requiem tuam, » id est, festina passibus desiderii ad locum veræ ac sempiternæ quietis, ad cœlestem Jerusalem, ad sinum veri Abraham, « quoniam Dominus benefecit tibi. » In hebræo habetur, *quoniam Dominus retribuit super te;* quo verbo significatur vita æterna esse corona justitiæ, et merces operum bonorum, ut hoc loco notavit S. Basilius. Itaque textum Vulgati interpretis ex hebraica proprietate explicare licebit.

Vita æterna est corona justitiæ, et merces bonorum operum.

Vers. 8. 8. QUIA ERIPUIT ANIMAM MEAM DE MORTE, OCULOS MEOS A LACRYMIS, PEDES MEOS A LAPSU.

Declarat quid sit bonum illud magnum, sive magna illa retributio, de qua dictum est: « Benefecit tibi, » sive « retribuit tibi, » ac dicit esse vitam beatam et sempiternam. « Qui eripuit animam de morte, » id est, eripuit a morte, et donavit vitam; « oculos meos a lacrymis, » id est, dedit vitam non subjectam ulli malo, sed cumulatam omni bono; « absterget enim Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, » ut dicitur *Apoc.* XXI. Et pedes meos a lapsu, » id est, dabit vitam non solum felicem, sed etiam securam ac sempiternam, ut ab ea excidere nunquam possim. Ita liberabit a doloribus mortis et a periculis inferni, et in vitæ felicissimæ æternitate et securitate constituet.

9. PLACEBO DOMINO IN REGIONE VIVORUM. Vers. 9.

Concludit Psalmum, dicens quod, quemadmodum ipse secure possidebit vitam optimam et dulcissimam, quæ vehementer ipsi placebit: ita etiam placebit ipse Domino vehementer et secure « in regione vivorum. » Dicit, *regio vivorum*, ubi omnes ab omni parte vivunt, et ideo placent omnibus modis Deo viventi : nam in hac peregrinatione multi mortui sunt, « et qui vivunt, secundum spiritum vivunt, non secundum corpus, quod propter peccatum mortuum est, » *Rom.* VIII ; unde clamat Apostolus *Rom.* VII : « Quis me liberabit de corpore mortis hujus? » In hebræo habetur : *Ambulo coram Deo in terris viventium.* Sed idem est sensus : nam *ambulare coram Deo* est placere oculis Dei, recte et juste vivendo. Sic legimus *Gen.* V : « Ambulavit Henoc cum Deo ; » et *Gen.* VI : « Noe fuit vir justus, atque perfectus, cum Deo ambulavit; » et *Gen.* XVII : « Ambula coram me, et esto perfectus; » et *Luc.* I : « Ut sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus illi in sanctitate et justitia coram ipso, omnibus diebus nostris. »

Regio vivorum quæ sit?

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

Hunc Psalmum Hebræi partem esse volunt Psalmi superioris : sed nos distinctionem Septuaginta Seniorum sequimur : nec tamen negamus hunc Psalmum immediate subjungendum esse superiori, ut S. Basilius monet. Agit enim Propheta gratias Deo, et vota se persoluturum pollicetur pro salute æterna, quam bona spe jam possidere cœpit.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers 1. 1. CREDIDI, PROPTER QUOD LOCUTUS SUM : EGO AUTEM HUMILIATUS SUM NIMIS.

Respicit ad verba illa : « Placebo Domino in regione vivorum; » et quasi aliquis interrogasset: Unde nosti regionem vivorum? respondet se novisse per spiritum fidei. « Credidi, inquit, esse regionem vivorum » quamdam, licet oculis ea non videatur, et propter hanc fidem dixi : « Placebo Domino in regione vivorum. » Citavit hunc locum Apostolus II *Cor.* IV : « Habentes, inquit, eumdem spiritum fidei, sicut scriptum est : Credidi propter quod locutus sum; et nos credimus, propter quod et loquimur, scientes quoniam, qui suscitavit Jesum, et nos cum Jesu suscitabit, et constituet vobiscum. » Ubi B. Paulus docet, ex spiritu fidei, non ex ulla humana demonstratione, cognosci resurrectionem corporum et veram viventium regionem, in qua cum Domino Jesu constituendi sumus. Et quoniam hæc fides requirit animam vere humilem, quæ se Spiritui Sancto plene subjiciat ad obedientiam fidei, subjungit : « Ego autem humiliatus sum nimis, » id est, ego vero ideo credidi, quia non ingenio meo nitor, sed valde humilem ac docilem me Spiritui Sancto præstiti. Sic enim et Dominus ait *Matth.* XI : « Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis; » et in alio loco : « Quomodo vos potestis credere,

qui gloriam ab invicem accipitis ? » *Joan.* cap. v.

Vers. 2. 2. Ego dixi in excessu meo : Omnis homo mendax.

Varie admodum hunc versiculum exponunt auctores, ut alii referant ad quamdam quasi desperationem regni obtinendi, quod Samuel Davidi promiserat, et in excessu quodam turbatus dixerit : « Omnis homo mendax, » videlicet, ut etiam Samuel mentitus videatur; alii referant ad populum in captivitate Babylonica constitutum, et desperantem de promissis Prophetarum; alii aliter exponant. Sed non video quomodo ista, et alia id genus, cohæreant cum reliquis partibus hujus Psalmi. Ideo magis probo sententiam Euthymii, qui hæc refert ad excessum mentis, per quem Propheta ascenderit ad notitiam regionis vivorum, et dixerit in comparatione ejus regionis mendacium esse quidquid homines loquuntur de felicitate humana. « Ego, » inquit, qui humiliavi me valde, exaltatus a Domino ad mentis excessum, « in eo excessu, » videns quam falsa et fallacia sint, quæ videntur hominibus vera et solida bona, « dixi : Omnis homo mendax, » id est, omnis homo, qui humano affectu loquitur de felicitate, et magni æstimat bona mortalia et caduca, mendax est : vera enim et stabilia bona non inveniuntur nisi in regione vivorum. Ex hac expositione cessat objectio, quam nomine sophistarum sibi ipse proposuit magnus Basilius : Si omnis homo mendax, igitur et David, qui est homo, mendax est; ergo mentitur cum dicit : « Omnis homo mendax, » ac per hoc sibi ipse contradicit, et dictum suum ipse destruit; hoc, inquam, sophisma cessat, quia per hominem intelligitur hoc loco homo humano affectu loquens, non autem homo loquens spiritu divino afflatus. Posset etiam dici aliud esse hominem semper mentiri, aliud esse mendacem : potest enim homo mendax aliquando vera loqui, præsertim si non ex se, sed spiritu Dei loquatur : mendax enim dicitur homo, quoniam ex natura sua obnoxius est errori et falsitati. Quomodo intelligitur, quod scribit Apostolus *ad Rom.* iii : « Est autem Deus verax, omnis autem homo mendax, » id est, solus Deus mentiri nequit, homines autem omnes mendacio sunt obnoxii; sed non continuo sequitur ut perpetuo mentiantur.

In quo sensu omnis homo sit mendax ?

Vers. 3. 3. Quid retribuam Domino, pro omnibus quæ retribuit mihi ?

Animadvertens tantis se bonis cumulatum, cum et regionem vivorum Dei beneficio agnoverit, et in eam se ingressurum sperare cœperit, imo ac si jam ingressus esset, præ lætitia exultaverit, quærit quid Domino retribuere possit. « Quid, inquit, retribuam Domino pro his quæ retribuit mihi ? » Ille me de nihilo fecit, ille de iniquitate redemit, ille regionem viventium demonstravit, ille mihi etiam se daturum promisit; quid igitur illi retribuam? Quod autem dicit, *retribuit mihi*, potest simpliciter accipi pro *tribuit*, ut exponit Euthymius; vel cum S. Augustino, notari liberalitas et misericordia Dei, qui tanta bona tribuit pro tantis malis.

4. Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo. Vers. 4.

Non desunt, qui hunc calicem exponant de sacrificio legis veteris, quod liquoribus et libaminibus continebatur; vel de calice conviviali, quo in memoriam acceptæ salutis utebantur; sed ista levia sunt, et SS. Patres Basilius, Chrysostomus, in 2 *expositione*, Hieronymus, Augustinus, et cum iis Theodoretus et Euthymius magno consensu de calice patientiæ et passionis hunc locum intelligunt, de quo calice Dominus, *Matth.* xx, dixit : « Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum ? » et *Matth.* xxvi : « Transeat a me calix iste ; » et *Joan.* xviii : « Calicem quem dedit mihi Pater, non vis ut bibam illum ? » Nec solum in Testamento novo, sed etiam apud Prophetas passim accipitur calix pro amara potione tribulationis, ut *Psalm.* lxxiv : « Quia calix in manu Domini vini meri plenus mixto ; » et *Isai.* li : « Elevare, Hierusalem, quæ bibisti de manu Domini calicem iræ ejus ; » et *Hierem.* xxv : « Sume calicem vini furoris hujus de manu mea ; » et *Ezech.* xxiii : « Hæc dicit Dominus Deus : Calicem sororis tuæ bibes profundum et latum : eris in derisum et in subsannationem, et bibes illum, et epotabis usque ad fæces ; » et *Habac.* ii : « Repletus es ignominia pro gloria ; bibe tu quoque, et consopire, circumdabit te calix dexteræ Domini, et vomitus ignominiæ super gloriam tuam. » Dicit igitur vir justus et amator Dei : Cum nihil habeam præstantius, quod offeram Deo meo, pro tam multis bonis, quæ retribuit mihi, « calicem salutaris accipiam, » id est, bibam libenti animo calicem Domini quantumvis amarum, sive tribulationes, sive pericula, sive mortem ipsam pro suo honore sustinere me velit : scio enim calicem hunc amarum quidem, sed salutarem futurum. Et quia de meis viribus non confido, sed in Domini adjutorio omnia possum ideo, « nomen Domini invocabo, » ut det mihi calicem suum intrepide haurire. Vocat autem Propheta, *calicem salutaris*, calicem salutis, id est, calicem salutiferum. Confirmat hanc expositionem consuetudo Ecclesiæ, quæ hunc Psalmum in Martyrum solemnitatibus cantare solita est.

Calix pro amara potione sæpe sumitur.

5. Vota mea Domino reddam coram omni populo ejus : pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus. Vers. 5.

Paratus ad calicem passionis bibendum securus dicit : Sacrificium laudis et confessionis Domini, non in angulis solum, et in cubiculis, sed palam et publice coram omni populo ejus, inimicis etiam præsentibus, immolabo, etiamsi mortem

inde mihi imminere intelligam. « Pretiosa enim in conspectu Domini mors sanctorum ejus, » id est, magni æstimat Dominus mortem Sanctorum pro suo honore et confessione susceptam : quomodo apud homines magni fiunt gemmæ pretiosæ, quibus regum diademata ornari solent, et quibus nihil clarius apud homines invenitur. Expendit hoc loco S. Basilius gloriam martyrum, quorum non solum animæ mox coronantur in cœlis, sed etiam reliquiæ corporum in maximo pretio habentur in terris, antea siquidem qui tangebat cadaver hominis immundus erat : nunc autem, qui ossa martyrum contingit, sanctificationem acquirit.

Sacrarum reliquiarum cultus hic probatur.

Vers. 6. **6. O Domine! quia ego servus tuus, ego servus tuus et filius ancillæ tuæ.**

Non superbit vir sanctus, qui se totum Deo in sacrificium offert, sed agnoscit debitum servitutis, et juxta mandatum Domini dicit : Servus inutilis sum; quod debui facere feci. « O Domine! » inquit, quid magnum feci, quod vota mea publice reddidi, neque ob timorem mortis confessionem tuam omisi? quod debui facere feci, « quia ego servus tuus sum, » redemptus de captivitate diaboli pretioso sanguine filii tui; « ego, inquam, servus tuus sum, » non solum redemptionis gratia, sed etiam dono creationis, « sed et filius *sum* ancillæ tuæ, » id est, non emptitius tantum, sed et vernaculus, quia et mater mea ancilla tua est, duplici illo nomine, et creationis et redemptionis. Dicit autem, filius ancillæ tuæ, non filius servi tui, quia servitus sequitur ventrem : nam si liber ex ancilla gignat filium, ille filius servus nascitur. Unde Sara Abrahamo dixit : « Ejice ancillam et filium ejus; non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo Isaac, » *Gen.* xxi. Itaque Ismael servus erat, quia matrem habuit ancillam, quamvis patrem habuerit liberum, videlicet Abrahamum. S. Augustinus per ancillam intelligit Ecclesiam, quæ est mater nostra, ancilla ex naturæ debito, et libera ex gratiæ munere.

Servitus sequitur ventrem.

Vers. 7. **7. Dirupisti vincula mea : tibi sacrificabo hostiam laudis, et nomen Domini invocabo.**

Docet servum se Domini esse, sed servitute bona, erutum autem a servitute mala. Quomodo Dominus in Evangelio hortatur eos qui laborant, et onerati sunt, ut tollant jugum suum, « quia jugum ipsius suave est, et onus ejus leve, » *Matth.* cap. xi; non liberat omnino a jugo et onere, sed tollit jugum asperum, ut imponat jugum suum suave, et aufert onus grave, ut imponat onus leve; ita omnino dirupit Deus vincula, quibus a Satana alligabamur, vincula peccatorum et onera cupiditatum, quibus ad inferos deprimebamur : et alligat jugo suavi legis divinæ, et onere levissimo charitatis, quo in altum evehimur et exaltamur ad cœlum. « Dirupisti, inquit, vincula mea, » id est, liberasti a servitute durissima, et servum tuum esse voluisti, cui servire, regnare est. Ideo tibi « sacrificabo hostiam perpetuæ laudis, » et non amplius invocabo falsos deos, mammonam videlicet et ventrem, opes et honores, quibus antea serviebam; « sed nomen Domini, » qui solus verus est Deus, assidue « invocabo. »

Deus non nos liberat a jugo, sed tollit grave, ut imponat leves.

8. Vota mea Domino reddam in conspectu omnis populi ejus, in atriis domus Domini, in medio tui Hierusalem. Vers. 8.

Hæc repetitio est quinti versiculi : « Vota mea Domino reddam coram omni populo ejus; » additur enim, « in atriis domus Domini, in medio tui, Hierusalem, » ad significandum, ut S. Augustinus monet, debere servum Dei offerre vota sua, confessionem suam, et seipsum Deo, intra Ecclesiam, quæ per Hierusalem significatur : qui enim extra Ecclesiam id faciunt, nihil faciunt; nam, ut scribit S. Cyprianus in lib. *De Unitate Ecclesiæ*, hæretici occidi possunt, coronari non possunt; et eorum mors non est fidei corona, sed pœna perfidiæ. Posset fortasse hic versiculus referri ad cœlestem Hierusalem, ut sicut supra dictum est : « Vota mea Domino reddam coram omni populo ejus, » de confessione in terris : ita nunc in fine Psalmi tale aliquid dicatur de confessione laudis et votis gratiarum actionis, quæ reddetur in cœlis; ut hic sit sensus : « Vota mea Domino reddam, » id est, et tandem diruptis vinculis omnibus, et ad perfectam libertatem filiorum Dei vocatus, sacrificium laudis et gratiarum actionis « immolabo in conspectu omnis populi ejus, » jam glorificati in cœlis, « in atriis domus Domini, » id est, in ingressu domus Dei, de qua dicitur in *Psalm.* lxxxiii : « Beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te, » nec solum in atriis, sed etiam in domo, quæ domus in medio tui est, o superna gloriosa Jerusalem, quæ patria nostra es, ad quam ex peregrinatione quotidie suspiramus.

Hæretici occidi possunt, coronari non possunt.

PSALMUS CXVII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Alleluia.*	V. s. h.
1. Laudate Dominum, omnes gentes; laudate eum, omnes populi.	Laudate Dominum, omnes gentes; collaudate eum, universi populi [*h. plebes*].

2. Quoniam confirmata est super nos misericordia ejus, et veritas Domini manet in æternum.

Quia confortata est super nos misericordia ejus, et veritas Domini in æternum. Alleluia.

Argumentum. — Excitantur omnes populi ad celebrandum Jovam. « Brevitas Psalmi probabilem facit conjecturam, adhibitum illud fuisse vel ut ἐξιτήριον, quo populus finitis sacris dimitteretur, vel sub sacrorum initium, ante solemnius canticum, populi excitandi causa, fuisse decantatum. » Rosenmull. Posset etiam cantus fuisse interjectus inter strophas singulas longiorum carminum. In pluribus libris scriptis et editis junctus est Psalmo sequenti.

1. Laudate Jovam, omnes gentes;
celebrate eum, omnes populi.
2. Nam magnificata est (propr. *invaluit*) super nos gratia ejus,
et fides Jovæ *manet* in æternum.
Laudate Jovam.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXVI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

Hunc Psalmum omnium brevissimum declarat Apostolus *ad Rom.* v, 1, ubi dicit, « Christum fuisse ministrum circumcisionis ad confirmandas promissiones patrum; gentes autem super misericordia honorare Deum, » et allegat hæc verba : « Laudate Dominum, omnes gentes, et magnificate eum, omnes populi. » Ex quo intelligimus Prophetam hoc loco alloqui totam Ecclesiam ex gentibus et Judæis congregatam, eamque hortari ad laudandum Deum, quod misericordiam et veritatem erga eam ostenderit. Sed observandum est cum Apostolus dicit, « gentes super misericordia debere honorare Deum, » ad Judæos autem pertinere veritatem, quam Deus ostendit confirmando promissiones patrum, non esse sensum, ad Judæos non pertinere misericordiam, sed ad gentes pertinere solam misericordiam, ad Judæos autem misericordiam et veritatem; quia licet miserit Deus ad Judæos Messiam, ut impleret promissiones patrum, tamen promissiones non ex meritis eorum, sed ex mera misericordia processerunt. Sic enim cecinit Zacharias *Luc.* I : « Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, et memorari testamenti sui sancti; » et hoc tractat, ac demonstrat Apostolus *ad Rom.* III : « Omnes peccaverunt, et egent gloria Dei; » et persequitur hoc argumentum usque ad finem capitis undecimi, ubi dicit : « Conclusit Deus omnia in incredulitate, ut omnium misereatur; » et idem docet in tota epistola *ad Galat.*, et *ad Ephes.* II : « Eramus et nos natura filii iræ, sicut et cæteri. »

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. LAUDATE DOMINUM, OMNES GENTES; LAUDATE EUM, OMNES POPULI.

Ecclesiam, ut dixi, totam alloquitur et ad laudandum Dominum cohortatur : intelligit autem per gentes, ut Apostolus monuit, gentilitatem conversam ad fidem, quam primo loco posuit, quia videbat multo majorem partem Ecclesiæ ex gentibus, quam ex Judæis congregandam. Per *populos* autem intelligere videtur populos, sive tribus Judæorum, similiter ad fidem conversorum, ut hoc loco notavit in *Commentario* S. Hieronymus; et similia verba *Psalm.* II : « Quare fremuerunt Gentes, et populi meditati sunt inania? » exposuerunt Apostoli *Act.* IV, per *gentes* gentiles, et per *populos* Judæos intelligentes.

2. QUONIAM CONFIRMATA EST SUPER NOS MISERICORDIA EJUS : ET VERITAS DOMINI MANET IN ÆTERNUM. Vers. 2.

Ratio laudandi Deum est, « quoniam misericordia Domini stabilita est » per adventum Messiæ super gentes et super Judæos. Fundata enim est Ecclesia, « adversus quam portæ inferi non prævalebunt, » et constitutum est regnum, cujus non erit finis. Nec solum misericordia confirmata est, sed etiam « veritas promissionum adimpleta, » *Matth.* XVI, in æternum amplius non mutabitur.

PSALMUS CXVIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Alleluia.*	V. s. h.
1. Confitemini Domino quoniam bonus : quoniam in sæculum misericordia ejus.	Confitemini Domino quoniam bonus : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.
2. Dicat nunc Israel quoniam bonus : quoniam in sæculum misericordia ejus.	Dicat nunc [*h. obsecro*] Israel : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.
3. Dicat nunc domus Aaron, quoniam in sæculum misericordia ejus.	Dicat nunc [*h. obsecro*] domus Aaron : Quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.
4. Dicant nunc qui timent Dominum, quoniam in sæculum misericordia ejus.	Dicant nunc [*h. obsecro*] qui timent Dominum : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.
5. De tribulatione invocavi Dominum, et exaudivit me in latitudine Dominus.	Cum tribularer, invocavi Dominum, et exaudivit me in latitudine Dominus.
6. Dominus mihi adjutor : non timebo quid faciat mihi homo.	Dominus meus [al. add. *est*], non timebo quid faciat mihi homo.
7. Dominus mihi adjutor : et ego despiciam inimicos meos.	Dominus mihi auxiliator [*h. inter auxiliatores*], et ego despiciam [*h. aspiciam*] odientes me.
8. Bonum est confidere in Domino; quam confidere in homine.	Melius est sperare [*h. confidere*] in Domino, quam sperare in homine.
9. Bonum est sperare in Domino, quam sperare in principibus.	Melius est sperare [*h. confidere*] in Domino, quam sperare in principibus.
10. Omnes gentes circuierunt me, et in nomine Domini quia ultus sum in eos.	Omnes gentes circumdederunt me; in nomine Domini quia ultus sum in eas [*h. contrivi eas*].
11. Circumdantes circumdederunt me, et in nomine Domini quia ultus sum in eos.	Circumdederunt me, et obsederunt me : sed in nomine Domini, quia ultus sum in eas [*h. contrivi eas*].
12. Circumdederunt me sicut apes, et exarserunt sicut ignis in spinis : et in nomine Domini quia ultus sum in eos.	Circumdederunt me quasi apes : exstinctæ sunt quasi ignis spinarum in nomine Domini, quia ultus sum in eas [*h. contrivi eas*].
13. Impulsus eversus sum, ut caderem; et Dominus suscepit me.	Impulsus pellebar ut caderem, et Dominus sustentavit me [*h. et Dominus auxiliatus est mihi*].
14. Fortitudo mea, et laus mea Dominus; et factus est mihi in salutem.	Fortitudo mea, et laus mea Dominus : et factus est mihi in salutem.
15. Vox exultationis et salutis in tabernaculis justorum.	Vox laudis et salutis in tabernaculis justorum.
16. Dextera Domini fecit virtutem : dextera Domini exaltavit me, dextera Domini fecit virtutem.	Dextera Domini fecit fortitudinem [*h. virtutem*] : dextera Domini excelsa, dextera Domini fecit fortitudinem [*h. virtutem*].
17. Non moriar, sed vivam, et narrabo opera Domini.	Non moriar, sed vivam, et narrabo opera Domini.
18. Castigans castigavit me Dominus, et morti non tradidit me.	Corripiens arguit [*h. castigans castigavit*] me Dominus, et morti non tradidit me.

19. Aperite mihi portas justitiæ; ingressus in eas confitebor Domino.
20. Hæc porta Domini; justi intrabunt in eam.
21. Confitebor tibi quoniam exaudisti me, et factus es mihi in salutem.
22. Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.
23. A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris.
24. Hæc est dies, quam fecit Dominus : exultemus, et lætemur in ea.
25. O Domine, salvum me fac; o Domine, bene prosperare.
26. Benedictus qui venit in nomine Domini.
Benediximus vobis de domo Domini.
27. Deus Dominus, et illuxit nobis.
Constituite diem solemnem in condensis, usque ad cornu altaris.
28. Deus meus es tu, et confitebor tibi : Deus meus es tu, et exaltabo te.
Confitebor tibi, quoniam exaudisti me, et factus es mihi in salutem.
29. Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus.

Aperite mihi portas justitiæ : ingressus in eas confitebor Domino.
Hæc porta Domini, justi intrabunt in eam.
Confitebor tibi, quoniam exaudisti me, et factus es mihi in salutem.
Lapidem [al. *lapis*] quem reprobaverunt ædificantes : factus est in caput anguli.
A Domino factum est istud, et hoc est [al. tac. *est*] mirabile in oculis nostris.
Hæc est dies quam fecit Dominus : exsultemus et lætemur in ea.
Obsecro, Domine, salva, obsecro : obsecro, Domine, prosperare, obsecro.
Benedictus qui venit in nomine Domini : benediximus vobis de domo Domini.
Deus Dominus, et apparuit [*h. illuxit*] nobis : frequentate [*h. obligate*] solemnitatem in frondosis, usque ad cornua altaris.
Deus meus es tu, et confitebor tibi : Deus meus es tu, et exaltabo te.
Confitebor Domino, quoniam bonus : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

Argumentum. — Compositus videtur recentioribus post reditum de exsilio Babylonico temporibus. In ea enim quæ vers. 5 et seqq. leguntur de hostibus, a quibus Jova Israelitas partim liberaverit, partim liberaturus sit, omnia optime conveniunt. Cantatum putat Maurer certis quibusdam diebus solemnibus, iisque Tabernaculorum (vers. 15-25); Hengstenberg vero illud refert ad diem, quo secundi templi primarius lapis solemniter positus est (vers. 22), confertque I *Esdr.* III, 10, 11. Dramaticus est hic Psalmus, sed varie ab interpretibus distribuitur. Juxta Maurer, populus loquitur vers. 1-21, sacerdotum chorus vers. 22-27, totus denuo populus vers. 28 seq. Ewaldus : Populi chorus, vers. 1-4, chori dux 5-23, populi chorus 24, 25, Pontifex 26, 27, chori dux 28, populi chorus 29. Alius : Populus 1-18, rex seu dux populi 19, pontifex 20, dux 21-22, pontifex 23, dux 24, populus et pontifex 25, pontifex duci 26, populo 27, dux 28, omnes simul 29. Hengstenberg carmen dividit in duas strophas, versibus 14 constantes, utraque suum versibus 4 constans habente exordium. Ewaldum sequemur.

CHORUS.

1. Gratias agite Jovæ, nam benignus *est*,
nam in sempiternum *est* clementia ejus.
2. Dicat Israel :
In sempiternum clementia ejus.
3. Dicant domus Aaronis :
In sempiternum clementia ejus.
4. Dicant cultores Jovæ :
In sempiternum clementia ejus.

CHORI DUX.

5. Ex angustiis invocavi Jovam;
exaudivit me (educens) in spatium amplum Jova.
6. Jova mihi (mecum) *stat*, non timeo,
quid faciat mihi homo.

7. Jova mihi *est* inter adjutores meos,
atque ego oculos pascam osoribus meis.
8. Melius *est* confugere ad Jovam,
quam fiduciam collocare in hominibus.
9. Melius confugere ad Jovam,
quam fiduciam collocare in principibus.
10. Omnes gentes circumdederunt me;
in nomine Jovæ næ *ego* exscindam eas!
11. Circumdederunt me et circumdederunt me (iterum);
in nomine Jovæ næ *ego* exscindam eas!
12. Circumdederunt me velut apes,
exstincti sunt velut ignis spinarum,
in nomine Jovæ næ *ego* exscidi eos.

13. Impulisti me, *o hostis,* ut caderem,
sed Jova adjuvit me.
14. Gloria mea et cautio *est* Jova,
nam factus est mihi in salutem.
15. Vox jubili et salutis (triumphi) *sit* in tentoriis justorum (Israelitarum):
dextera Jovæ facit potentiam.
16. Dextera Jovæ elata est,
dextera Jovæ facit potentiam.
17. Non moriar, sed vivam,
et narrabo opera Jovæ.
18. Castigavit me Jova,
sed morti non tradidit me.

19. Aperite mihi portas justitiæ,
ingrediar per eas, celebrabo Jovam.
20. Hæc porta Jovæ est;
justi ingrediuntur per eam.
21. Celebrabo te, quia exaudisti me,
et factus es mihi in auxilium.
22. Lapis, *quem* rejecerant ædificantes,
factus est in caput anguli.
23. A Jova factum est hoc,
id admirabile est in oculis nostris.

CHORUS.

24. Hic *est* dies, quem fecit Jova,
exsultemus et lætemur in eo.
25. Eia, Jova, salutem affer!
eia, Jova, prospera!

PONTIFEX.

26. Bene sit illi (omni) qui venit (huc intrat) in nomine Jovæ,
bona precamur vobis, *qui estis* e domo (populo) Jovæ.

27. Deus est Jova, et lucem (prospera omnia) dedit nobis :
ligate festum (victimam festi) funibus
ad cornua altare *adducentes eam.*

DUX CHORI.

28. Deus meus es tu, et celebrabo te,
Deus mi, efferam te *laudibus.*

CHORUS.

29. Gratias agite Jovæ, nam benignus *est*,
nam in sempiternum *manet* clementia ejus.

NOTÆ.

Vers. 2. Ewaldus, *sic dicat Israel, quia in*, etc., et ita deinceps. — Vers. 5. *In spatium*, etc. constr. prægnans; respicitur liberatio ab exsilii miseria. — Vers. 6. Hengstenberg ita jungit, *non timeo quid*, etc. — Vers. 7. *Jova mihi*, etc. i. e. me adjuvat. Aliter Aben-Esra et Kimchi : Jova adjuvat mea causa etiam adjutores meos, ut ב pro עִם dictum sit. — Vers. 13. Jam perventum est ad portas templi, quas sibi nunc aperiri jubet. — Vers. 22. « Est vero in hac proverbiali locutione neque *ædificantes* quinam sint, neque *ædificium* quodnam sit, quærendum, sed tertium comparationis ponendum in sola *evectione ab ima ad summam dignitatem.* » Maurer. Sunt, qui non lapidem in angulo inferiore collocatum intelligendum putent, sed *epistylium*, lapidem puta longum et crassum columnarum capitibus impositum. Ac potest sane utraque significatio defendi, nam *rosh* translate tam *summum* vel *supremum*, quam *initium* et *principium* significat. Magis tamen apta videtur prior notio : cf. *Job.* XXXVIII, 6. Alius : Lapis quidam, prius ab architectis repudiatus, pro angulari tamen deinde receptus fuit, ob moras vitandas. — Vers. 24. Vel, ob makkeph, *hunc diem fecit Jova.*—Vers. 27. *Chag, festum*, pro sacrificio festo : cf. *Exod.* XXIII, 18 ; *Malach.* II, 3. Alius, *densate agmen* vestrum, vos qui estis *in frondibus densis ad cornua*, etc. : solis enim sacerdotibus ultra progredi licebat.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXVII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

Psalmus hic de Davide exponi potest ad litteram, ut facit S. Joannes Chrysostomus; tamen convenit etiam toti populo christiano, cujus figuram David gerebat, et hanc expositionem persequitur S. Augustinus: canit autem tum David, tum populus Dei multa beneficia Dei; sed illud potissimum, quo Christum, lapidem angularem extulit in summum ædificium, ut duos parietes connecteret et contineret, quod factum est in die resurrectionis, et ideo Ecclesia canit hunc Psalmum in Dominica die ad Primam; et verba illa ex hoc Psalmo : « Hæc dies quam fecit Dominus, exultemus, et lætemur in ea, » resurrectioni applicat, et per octavam Paschæ frequentissime cum jubilo canit.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. CONFITEMINI DOMINO, QUONIAM BONUS, QUONIAM IN SÆCULUM MISERICORDIA EJUS.

Invitat David omnes ad laudandum Deum, et rationem reddit, « quoniam bonus. » Nihil brevius, nihil grandius dici potuit; nam solus Deus proprie et simpliciter bonus est, et nihil jure laudari potest, nisi bonum. Addit : « Quoniam in sæculum misericordia ejus, » ut ostendat ab effectu Deum esse bonum, ac per hoc etiam laudabilem. Nam bonitas Dei nulla in re magis cognosci potest a miseris, quam in misericordia. Misericordia enim nos creavit, misericordia redemit, misericordia protegit, misericordia coronabit, ita usque in sæculum misericordia ejus.

Solus Deus bonus proprie.

Vers. 2. 2. DICAT NUNC ISRAEL : QUONIAM BONUS; QUONIAM IN SÆCULUM MISERICORDIA EJUS.

Vers. 3. 3. DICAT NUNC DOMUS AARON, QUONIAM IN SÆCULUM MISERICORDIA EJUS.

Vers. 4. 4. DICANT NUNC QUI TIMENT DOMINUM, QUONIAM IN SÆCULUM MISERICORDIA EJUS.

Explicat qui sint, quos invitaverat ad laudandum Deum, et nominat primo loco Israelem, id est, populum Israeliticum, quoniam inde fuerunt omnes Apostoli, qui primi crediderunt, et Ecclesiam inchoarunt. Secundo, nominat domum Aaron, quia post Apostolos, « magna turba sacerdotum obedire cœpit fidei, » ut dicitur *Act.* VI. Denique addit : « Omnes qui timent Dominum, » quales fuerunt omnes gentiles, qui crediderunt, et Ecclesiæ jam inchoatæ se adjunxerunt. Itaque totam Ecclesiam ex Judæis et gentibus collectam invitat ad laudandum Deum.

Vers. 5. 5. DE TRIBULATIONE INVOCAVI DOMINUM, ET EXAUDIVIT ME IN LATITUDINE DOMINUS.

Incipit declarare materiam laudis divinæ, quod in angustia positus cum esset, invocavit Dominum, et Dominus, continuo exaudiens, posuit illum in latitudinem; opponit enim pulcherrime angustias latitudini : « Ego, inquit, de tribulatione invocavi Dominum, » id est, cum essem « in tribulatione, » sive « in angustia, » ut sonat vox hebraica המצר, « invocavi Dominum, » id est, non merita mea jactavi, non conquestus sum, quod injuste paterer persecutionem, sed ad misericordiam Dei confugi, « et exaudivit me in latitudine Dominus, » id est, exaudivit me, et de angustiis in latitudinem transtulit. Sicut autem per angustias significatur tribulatio, ita per latitudinem significatur liberatio a tribulatione. Quod autem id possit David de persona sua merito dicere, notissimum est ex *Psalm.* XVII et XXXIII, et aliis multis. Quod idem etiam conveniat Ecclesiæ, non minus est notum. Certe initio nascentis Ecclesiæ, cum Herodes S. Petrum Ecclesiæ totius pastorem et principem inclusisset in carcerem, « oratio fiebat ab Ecclesia sine intermissione » ad Deum pro eo, *Act.* XII; et continuo exaudita est, et maximo miraculo de summis angustiis tribulationum in latitudinem magnæ consolationis educta est; et quoties de angustiis variarum persecutionum Neronis, Decii, Diocletiani, et similium tyrannorum, ad latitudinem pacis et quietis Deo miserante transivit, toties dicere potuit : « De tribulatione invocavi Dominum, et exaudivit me in latitudine Dominus. »

Tribulationes a quibus liberata est Ecclesia.

Vers. 6. 6. DOMINUS MIHI ADJUTOR, NON TIMEBO QUID FACIAT MIHI HOMO.

Vers. 7. 7. DOMINUS MIHI ADJUTOR, ET EGO DESPICIAM INIMICOS MEOS.

Experimento proprio doctus David, sive populus Dei, magna fiducia exultat, et non dicit : « Dominus mihi adjutor » est, nihil deinceps patiar, scit enim se adhuc peregrinum inter hostes multa passurum; sed dicit : « Dominus mihi adjutor, » supple *est*, « non timebo quid faciat mihi homo, » id est, non turbabor propter mala, quæ mihi infert homo, quia Dominus omnia convertet in bonum. Sic enim Dominus monuit : « Nolite timere eos qui occidunt corpus, et post hæc non habent amplius quid faciant, » *Matth.* X. « Nam capillus de capite vestro non peribit, » *Luc.* XXI; et Apostolus : « Momentaneum et leve tribulationis nostræ æternum gloriæ pondus operatur in nobis, » II *Cor.* IV. Quare merito addit : « Et ego despiciam inimicos meos, » quippe qui sæviendo in corpus gloriæ meæ deserviunt.

8. BONUM EST CONFIDERE IN DOMINO, QUAM CONFIDERE IN HOMINE. Vers. 8.

9. BONUM EST SPERARE IN DOMINO, QUAM SPERARE IN PRINCIPIBUS. Vers. 9.

Deducit ex dictis utilem admonitionem de spe collocanda in Deo, non in hominibus quantumvis potentibus. Deus enim et potest et vult confidentes in se juvare, homines autem sæpe non possunt, sæpe etiam variis passionibus acti nolunt. Quod expertus fuerat David, qui aliquando speravit in Saule rege suo, alias in Achis rege Gethæo, alias in Achitophel consiliario prudentissimo, alias in aliis, et in nullo fidem invenit : in Deo autem nunquam sine prospero eventu speravit. Ait igitur monens omnes : « Bonum est confidere in Domino, quam confidere in homine, » id est, magis quam confidere in homine. « Bonum est sperare in Domino, » magis « quam sperare in principibus, » terrenis videlicet. Hæc comparatio accommodata est infirmitati humanæ, cui nota est potentia hominum, et maxime principum; Dei autem potestas occulta est plurimis, qui neque vident, neque considerant : fortasse etiam non credunt magnitudinem Dei, alioqui dicendum fuisset : Bonum est sperare in Domino, malum autem sperare in homine. Sic enim ait Hieremias cap. XVII : « Maledictus homo, qui confidit in homine. » Neque tamen malum est spem aliquam collocare in adjutorio angelorum, vel hominum bonorum, quia hæc spes ad Deum refertur, qui non solum per se, sed etiam per suos adjuvat confidentes in se.

Non est malum in homine spem aliquam collocare.

10. OMNES GENTES CIRCUIERUNT ME, ET IN NOMINE DOMINI, QUIA ULTUS SUM IN EOS. Vers. 10.

11. CIRCUMDANTES CIRCUMDEDERUNT ME, ET IN NOMINE DOMINI, QUIA ULTUS SUM IN EOS. Vers. 11.

12. CIRCUMDEDERUNT ME SICUT APES, ET EXARSERUNT SICUT IGNIS IN SPINIS, ET IN NOMINE DOMINI, QUIA ULTUS SUM IN EOS. Vers. 12.

Ostendit exemplo suo quam sit bonum confidere in Domino, cum ipse non semel, sed sæpius

obsessus a magna multitudine hostium, Dei adjutorio ita liberatus fuerit, ut hostes suos prostratos viderit. Notum est, si de persona Davidis agatur, quam sæpe a Saule cum magna manu obsessus fuerit, et mirabiliter liberatus; sed notius est quam sæpe populus Dei a regibus potentissimis, et a populis innumerabilibus persecutiones gravissimas perpessus divinam ultionem viderit. Verba sunt paulo obscuriora, quoniam Vulgatus interpres voluit omnes voces hebraicas exprimere, et phrasis hebraica phrasi latinæ non respondet. Clarius reddidisset, ut Græci fecerunt, si omisisset illud, *quia*, et illud, *in*, ac dixisset, *omnes gentes circuierunt me, et in nomine Domini ultus sum*. Illud enim, *quia*, et illud, *in*, redundant, et illud, *eos*, est masculini generis, quia vocabulum hebraicum, גוים, quod *gentes* significat, est etiam generis masculini. Itaque Interpres fideliter vertit, et quod in græco deerat, addidit ex hebræo. Sensus autem hic est : *Omnes gentes*, id est, tota fere multitudo gentium, *circumdederunt me, et in nomine Domini ultus sum eas*, id est, in virtute Dei vidi ultionem, quia Deus ultus est innocentiam meam, dum hostes prostravit ac delevit; addit autem : « Circumdantes circumdederunt me, » ut ostendat non quomodocumque se fuisse circumdatum, sed ita arcte obsessum, ut nullum pateret effugium; addit etiam : « Circumdederunt me sicut apes, et sicut ignis in spinis, » ut ostendat multitudinem et vehementiam hostium : nam apes in tanta copia circumdant favum, ut numerari non possint; et ignis tanto impetu corripit spinas aridas, ut in puncto temporis eas consumat. In hebræo habetur דעכו, *exstinctæ*, vel *consumptæ sunt gentes*, videlicet *sicut ignis in spinis*. Sed non est verisimile Septuaginta Interpretes, vel auctorem Vulgatæ editionis latinæ reddidisse contrarium sensum ; neque satisfaciunt, qui dicunt non esse contrarium sensum, exardescere ignem in spinis, et consumi ignem in spinis, quia utraque lectione significatur celeritas actionis ignis in spinas, qui mox, ut exarserit, exstinguitur. Qui hoc dicunt, ideo non satisfaciunt, quoniam David subjungit : « Et in nomine Domini ultus sum in eos, » quod non diceret, si inimici ejus antea fuissent exstincti, sive consumpti. Existimo igitur Septuaginta Interpretes vocem illam, דעכו, accepisse in significatione activa, qualem habet in conjugatione *piel* et *poal*, non in passiva; et ideo non vertisse, *exstinctæ*, vel *consumptæ sunt*, sed *consumere cupierunt*, sive exarserunt ad consumendum, sicut ignis in spinis.

Vers. 13 13. Impulsus eversus sum ut caderem, et Dominus suscepit me.

Vers. 14. 14. Fortitudo mea, et laus mea Dominus; et factus est mihi in salutem.

Amplificavit hactenus multitudinem et atrocitatem inimicorum : nunc confitetur infirmitatem suam, quæ tanto robori par esse non poterat, ut hinc magis agnoscatur gloria Domini. Ego, inquit, tantæ violentiæ resistere non poteram; ideo ab hostibus impulsus in ruinam jam eversus ruere cœperam, « sed Dominus » in tempore « occurrens sustentavit me. » Referri potest hoc ad pericula amittendæ vitæ corporalis, in quæ sæpe incidit David; referri etiam potest ad pericula spiritualia gravissimarum tentationum, in quæ incidebat populus christianus tempore persecutionum, qui propterea agnoscens et confidens non suis viribus, sed ex gratia Dei vicisse, dicit : « Fortitudo mea, et laus mea Dominus, » id est, Dominus est fortitudo mea, quia viribus ejus vinco; « et ipse idem est laus mea, » quia semper eum laudare debeo; « et ipse factus est mihi in salutem, » ipse Salvator meus fuit.

15. Vox exultationis et salutis in tabernaculis justorum. Vers. 15.

Ex liberatione Davidis gavisi sunt justi, qui eam liberationem scire potuerunt : sed multo magis ex liberatione populi christiani de ingenti persecutione orta est « vox exultationis, et vox salutis, » id est, salutem annuntians « in tabernaculis justorum ; » ubique enim resonat vox lætitiæ, et nuntius salutis. Notat S. Chrysostomus justos hic in terris non habere domos stabiles, sed tabernacula peregrinorum, vel militantium. Justi non habent domos stabiles, sed tabernacula.

16. Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltavit me : dextera Domini fecit virtutem. Vers. 16.

Hæc est vox exultationis et salutis, quæ resonat in tabernaculis justorum, quod « dextera Domini, » id est, virtus et potentia Filii Dei « fecit virtutem, » id est, operata est fortiter ac potenter : nam Filius Dei dicitur in Scripturis brachium Domini, sive manus ejus dextera, quia Pater per Filium omnia fecit et facit : « Omnia per ipsum facta sunt, » *Joan.* I; « per quem fecit et sæcula, » *ad Hebr.* I; et *Isai.* LIII : « Quis credidit auditui nostro, et brachium Domini cui revelatum est? » *Luc.* I : « Fecit potentiam in brachio suo. » « Dextera Domini exaltavit me, » id est, in hoc dextera Domini fecit virtutem, quod depressit inimicos meos, et me exaltavit : sive id de Davide, sive de populo Dei intelligatur. « Dextera Domini fecit virtutem; » id repetitur lætitiæ causa. In hebræo non habetur, *dextera Domini exaltavit me*, sed *dextera Domini excelsa*, ut vertit S. Hieronymus; vel *dextera Domini exaltans*; utrumque enim significat vox רוממה. Hanc secundam significationem secuti sunt Septuaginta Interpretes, et addiderunt *me*, ut sensus sit : *Dextera Domini exaltans me fuit*, quod est idem cum illo : *Exaltavit me*.

17. Non moriar, sed vivam, et narrabo opera Domini. Vers. 17.

Vers. 18. 18. CASTIGANS CASTIGAVIT ME DOMINUS, ET MORTI NON TRADIDIT ME.

Pergit idem, sive David, sive populus Domini, commemorare beneficium Domini, qui persecutiones permittit, ut Pater, non ut hostis, ad purgationem, non ad mortem, quasi diceret, quantumvis magnas persecutiones passus sim, et forte iterum patiar : tamen non moriar, sed vivam, id est, non exterminabor, non deficiam omnino, ut adversarii vellent; sed permanebo et narrabo opera Domini, qui « castigans castigavit me » paterno flagello, sed « morti non tradidit me. »

Vers. 19. 19. APERITE MIHI PORTAS JUSTITIÆ, INGRESSUS IN EAS CONFITEBOR DOMINO. HÆC PORTA DOMINI, JUSTI INTRABUNT IN EAM.

Ex acceptis beneficiis sumit animum aspirandi ad majora, ac petit introduci tandem in cœlestem Hierusalem, in qua nulli injusti habitant. « Aperite, inquit, mihi portas justitiæ, » id est, portas regni cœlorum, quæ ex justitia constant; porta enim gloriæ justitia est. « Quærite, » inquit Dominus, *Matth.* VI, « primum regnum Dei, et justitiam ejus. » « Ingressus in eas confitebor Domino, « quoniam » qui habitant in domo Domini, in sæcula sæculorum laudabunt te, » *Psalm.* LXXXIII. « Hæc porta Domini, justi intrabunt in eam. » Hæc porta justitiæ est vera porta, et unica, quæ ducit ad Dominum : et ideo justi soli intrabunt in eam. Alii aliter exponunt, videlicet de portis templi, vel civitatis Jerusalem. Sed nos secuti sumus Augustinum, Chrysostomum et Hieronymum; neque verum est quod per portas templi, vel civitatis terrenæ Jerusalem, soli justi intrarent.

Porta gloriæ justitia est.

Vers. 20. 20. CONFITEBOR TIBI, QUONIAM EXAUDISTI ME, ET FACTUS ES MIHI IN SALUTEM.

Declarat quod dixit : « Ingressus in eas confitebor Domino. » Dicit enim : « Confitebor tibi, » quando videlicet ingressus ero in cœlestem Jerusalem per portas justitiæ, « quoniam exaudisti me; » nam etiamsi multa et varia justi petant in hoc mundo, tamen omnia tendunt ad unam petitionem, de qua dicitur in *Psalm.* XXVI : « Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ. » De hac igitur petitione dicit : « Confitebor tibi, quoniam exaudisti me ; » et clarius adhuc exponit, dicens : « Et factus es mihi in salutem, » id est, qui eras spes mea, factus es salus mea : qui eras viaticum, factus es præmium.

Vers. 21. 21. LAPIDEM, QUEM REPROBAVERUNT ÆDIFICANTES, HIC FACTUS EST IN CAPUT ANGULI.

Vers. 22. 22. A DOMINO FACTUM EST ISTUD, ET EST MIRABILE IN OCULIS NOSTRIS.

Hos versiculos aliqui recentiores de Davide exponunt ad litteram, quem dicunt *factum fuisse in caput anguli*, quando factus est rex super Israelem et Judam; sed Davidem figuram gessisse Christi, qui factus est in caput anguli, cum factus est caput Ecclesiæ, ex Judæis et Gentibus congregatæ. Cæterum SS. Patres absolute exponunt de Christo, nulla mentione facta Davidis. Imo S. Joannes Chrysostomus, qui priores partes de Davide exponit ad litteram, hoc loco scribit Prophetam de improviso mutavisse argumentum, et de Christo prophetasse. Adde quod Christus ipse publice hunc locum tanquam ad se proprie spectantem allegavit, *Matth.* XXI, *Marc.* XII, et *Luc.* XXI; neque ullus respondit de Davide hæc verba esse intelligenda. Sanctus etiam Petrus, *Act.* IV, iterum coram omni populo hunc locum allegavit tanquam proprie de Christo scriptum, neque ullus contradixit. Sanctus etiam Paulus *ad Rom.* IX, et S. Petrus I *Epist.* cap. II, allegant Isaiam cap. XXVIII, de hoc lapide angulari, summo, electo, probato, etc. Denique idem apostolus Paulus *ad Ephes.* II, vocat Christum « angularem lapidem summum. » Certe non auderem Scripturam ita celebrem et decantatam, a Christo et Apostolis explicatam, ullo modo cum Davidis persona communicare. Accedit quod David non fuit primus, neque solus rex super Israelem et Judam, ut ideo meruerit dici lapis angularis; nam ante ipsum fuit Saul rex super utrumque populum, et post eum Salomon; neque Israel et Judas erant proprie duo populi, sive duæ gentes diversæ, ut sunt Hebræi et Gentiles. Igitur omissa illa expositione, dicendum est quod cum David in persona sua et populi Dei decantasset liberationem a temporalibus malis, et petiisset introitum in æternam salutem, declarat nunc quomodo Deus aperuerit viam ad hanc æternam salutem, et sine dubio actus majore lumine prophetico hos versiculos scripsit : « Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, » id est, misit Deus lapidem vivum, pretiosum, electum in terras; sed Judæi, ad quos tunc pertinebat officium ædificandæ Ecclesiæ, hunc lapidem reprobaverunt, dicentes de Christo : « Non est hic homo a Deo, qui sabbatum non custodit ; » et : « Non habemus regem nisi Cæsarem ; » et : « Seductor ille dixit : Post tres dies resurgam, » et similia. Sed hic idem lapis ab ædificantibus reprobatus, quasi inutilis ad ædificium spirituale, a Deo principali architecto « factus est in caput anguli, » id est, constitutus est super duos parietes, ut eos conjungeret et contineret, id est, factus est caput totius Ecclesiæ ex Hebræis et Gentibus congregatæ, et tale caput, ut qui sub eo non ædificatur, salvus esse non possit; et omnis, qui sub ipso tanquam lapis vivus ædificatur, omnino salvandus sit. Atque hoc *a Domino factum est*, id est, electione et potestate divina, non consilio, vel ope humana, et ideo « mirabile est in oculis nostris. » Quis enim non miretur hominem crucifixum et mortuum, ac sepul-

Locus hic proprie de Christo intelligitur.

tum, post tres dies resurgere immortalem cum amplissima potestate; et caput ac principem declarari omnium hominum et angelorum; et per eum aditum patefieri hominibus mortalibus ad regnum cœlorum, et ad societatem angelorum, ad beatam immortalitatem?

Vers. 23. 23. HÆC EST DIES, QUAM FECIT DOMINUS; EXULTEMUS, ET LÆTEMUR IN EA.

«Hæc dies,» qua id factum est, est proprie dies, «quam fecit Dominus,» et ideo ob tantum beneficium «exultemus et lætemur in ea.» Hæc sine dubio est dies resurrectionis Dominicæ: quamvis enim ab ipsa conceptione propter unionem hypostaticam Dominus Jesus fuerit Christus, et caput Ecclesiæ; unde pastoribus ab angelo dictum legimus: «Annuntio vobis gaudium magnum, quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus in civitate David;» tamen debuit prius reprobari ab hominibus, et humiliari usque ad mortem crucis, et postea exaltari per resurrectionem, et tunc declarari summus angularis lapis, et prædicari per omnes gentes, «quod non esset in alio aliquo salus,» ut dicitur *Act.* IV.
Dies resurrectionis cur dicatur dies Domini? Unde ipse etiam dixit *Matth.* XXVIII: «Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.» Dicitur autem dies resurrectionis, dies quam fecit Dominus, vel quia Christus resurgens, ut sol justitiæ, novo modo fecit eum diem; vel quia peculiariter Deus eam diem sibi consecravit; vel «hæc est dies, quam fecit Deus» ad hunc finem, «ut exultemus et lætemur in ea.»

Vers. 24. 24. O DOMINE! SALVUM ME FAC; O DOMINE! BENE PROSPERARE; BENEDICTUS QUI VENIT IN NOMINE DOMINI.

Has laudes Christo dixerunt turbæ in die Palmarum, ut S. Hieronymus annotavit in *Commentario* ad cap. XXIII *Matth.* Quod enim illi dixerunt, הושיעה נא *Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini,* in hoc versiculo nos habemus: sed in Evangelio relinquitur vox hebraica *hosanna;* hic explicatur per illa verba, *o Domine! salvum me fac.* Itaque Dominus in die Palmarum voluit visibiliter exhibere, et quasi præoccupare triumphum quem acturus erat invisibiliter in die Resurrectionis. Non enim poterat illi juste objici, quod triumphum ageret ante victoriam, quoniam de victoria certissimus erat. Propheta autem, sicut prævidit et prædixit Christum ut lapidem reprobandum tempore passionis, et postea a Deo exaltandum in caput anguli tempore resurrectionis: ita prævidit et prædixit ipsa verba, quæ turbæ dicturæ erant in die triumphi Christi in die Palmarum, quo significaretur triumphus resurrectionis; et optime accidit quod utraque dies, et Palmarum et Resurrectionis, esset dies Dominica. Ait igitur: «Exultemus et lætemur in hac die,» dicentes: «O Domine! salvum me fac;» in hebræo non est illud, *me,* sed simpliciter, *hosanna,* id est, *salva obsecro.* Græci tamen addiderunt explicandi gratia: *O Domine, bene prosperare,* nimirum inchoato isto regno tuo; «benedictus qui venit in nomine Domini,» id est, benedicatur ab omnibus Messias, rex noster, «factus in caput anguli, qui venit in nomine Domini;» id est, non a seipso venit, non sibi regnum usurpavit, ut faciet Antichristus; sed venit missus a Patre suo, Domino cœli et terræ; sic enim explicavit Christus ipse *Joan.* V.

25. BENEDIXIMUS VOBIS DE DOMO DOMINI: DEUS DOMINUS, ET ILLUXIT NOBIS. Vers. 25.

26. CONSTITUITE DIEM SOLEMNEM IN CONDENSIS, USQUE AD CORNU ALTARIS. Vers. 26.

Explicata tota prophetia adventus Christi, et triumphi ejus, convertitur Propheta ad populum, atque illum exhortatur ad celebrandum diem festum solemnem in gratiarum actionem. «Benediximus, inquit, vobis de domo Domini,» id est, nos Prophetæ benediximus vobis populis fidelibus annuntiantes mysteria divina in salutem vestram. «Benediximus autem de domo Domini;» id est vobis, qui estis de domo Domini, vel nos ex domo Domini, unde hæc ex revelatione didicimus, «benediximus vobis.» Summa autem est: «Deus Dominus, et illuxit nobis,» id est, Dominus noster ipse est verus Deus, et ipse illuxit nobis, ostendens nobis lucem miserationum suarum. Propterea «constituite diem solemnem,» id est, agite «diem solemnem in condensis,» id est, densos virides ramos adferentes, et ornantes templum «usque ad cornu altaris.» Ista varie exponuntur secundum ritus Judæorum, qui ad nos nihil pertinent.

27. DEUS MEUS ES TU, ET CONFITEBOR TIBI; DEUS MEUS ES TU, ET EXALTABO TE. Vers. 27.

28. CONFITEBOR TIBI, QUONIAM EXAUDISTI ME, ET FACTUS ES MIHI IN SALUTEM. Vers. 28.

29. CONFITEMINI DOMINO, QUONIAM BONUS, QUONIAM IN SÆCULUM MISERICORDIA EJUS. Vers. 29.

Hæc est repetitio dictorum, affectum Prophetæ demonstrans.

PSALMUS CXIX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Alleluia.*

1. *Aleph.* Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.

2. Beati qui scrutantur testimonia ejus; in toto corde exquirunt eum.

3. Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt.

4. Tu mandasti mandata tua custodiri nimis.

5. Utinam dirigantur viæ meæ, ad custodiendas justificationes tuas.

6. Tunc non confundar, cum perspexero in omnibus mandatis tuis.

7. Confitebor tibi in directione cordis, in eo quod didici judicia justitiæ tuæ.

8. Justificationes tuas custodiam : non me derelinquas usquequaque.

9. *Beth.* In quo corrigit adolescentior viam suam? in custodiendo sermones tuos.

10. In toto corde meo exquisivi te : ne repellas me a mandatis tuis.

11. In corde meo abscondi eloquia tua : ut non peccem tibi.

12. Benedictus es, Domine : doce me justificationes tuas.

13. In labiis meis pronuntiavi omnia judicia oris tui.

14. In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus divitiis.

15. In mandatis tuis exercebor, et considerabo vias tuas.

16. In justificationibus tuis meditabor : non obliviscar sermones tuos.

17. *Gimel.* Retribue servo tuo, vivifica me, et custodiam sermones tuos.

18. Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua.

19. Incola ego sum in terra : non abscondas a me mandata tua.

20. Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas, in omni tempore.

21. Increpasti superbos : maledicti qui declinant a mandatis tuis.

22. Aufer a me opprobrium et contemptum, quia testimonia tua exquisivi.

V. s. h.

Aleph. Beati immaculati in via : qui ambulant in lege Domini.

Beati qui custodiunt testimonia ejus : in toto corde requirunt [al. *requirent*] eum.

Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt.

Tu mandasti præcepta tua custodiri nimis.

Utinam dirigantur viæ meæ, ad custodienda præcepta tua.

Tunc non confundar, cum respexero ad omnia mandata tua.

Confitebor tibi in directione cordis : cum didicero judicia justitiæ tuæ.

Præcepta tua custodiam : ne derelinquas me nimis.

Beth. In quo corrigit juvenis [*h. mundabit puer*] semitam suam, cum custodierit [*h. ut custodiat*] verba tua.

In toto corde meo exquisivi te : ne errare me facias a mandatis tuis.

In corde meo abscondi eloquium tuum, ut non peccem tibi.

Benedictus tu [al. *es*], Domine : doce me præcepta tua.

In labiis meis narravi omnes justitias [*h. omnia judicia*] oris tui.

In via testimoniorum tuorum lætatus [*h. gavisus*] sum, quasi in omnibus divitiis.

In præceptis tuis meditabor, et contemplabor semitas tuas.

In justitiis [*h. præceptis*] tuis delectabor, non obliviscar verba tua.

Gimel. Tribue servo tuo : vivam, et custodiam verba tua.

Revela oculos meos, et videbo [*h. aspiciam*] mirabilia de [al. *in*] lege tua.

Advena ego sum in terra : ne abscondas a me mandata [*h. præcepta*] tua.

Desideravit anima mea desiderare [*h. meditari anima mea desideravit*] judicia tua in omni tempore.

Increpasti superbos : maledicti qui recedunt a mandatis tuis.

Aufer a me opprobrium et contemptum, quoniam testimonia tua custodivi.

23. Etenim sederunt principes, et adversum me loquebantur : servus autem tuus exercebatur in justificationibus tuis.

Etenim sederunt principes, adversum me loquebantur : servus autem tuus meditabatur præcepta tua.

24. Nam et testimonia tua meditatio mea est, et consilium meum justificationes tuæ.

Sed et testimonia tua voluntas [*h. delectatio*] mea, quasi viri [*h. consilii*] amicissimi mei.

Daleth. 25. Adhæsit pavimento anima mea : vivifica me secundum verbum tuum.

Daleth. Adhæsit pulveri anima mea : vivifica me juxta verbum tuum.

26. Vias meas enuntiavi, et exaudisti me : doce me justificationes tuas.

Vias meas exposui [*h. narravi*], et exaudisti me [al. tac. *me*] : doce me justitiam tuam [*h. præcepta tua*].

27. Viam justificationum tuarum instrue me, et exercebor in mirabilibus tuis.

Viam præceptorum tuorum [*h. mandatorum*] fac me intelligere, et loquar in mirabilibus tuis.

28. Dormitavit anima mea præ tædio; confirma me in verbis tuis.

Distillavit anima mea præ stultitia : serva [*h. confirma*] me juxta eloquium tuum.

29. Viam iniquitatis amove a me, et de lege tua miserere mei.

Viam mendacii aufer a me, et legem tuam dona mihi [*h. miserere mei*].

30. Viam veritatis elegi, judicia tua non sum oblitus.

Viam fidei elegi : judicia tua proponebam.

31. Adhæsi testimoniis tuis, Domine : noli me confundere.

Adhæsi testimoniis tuis : Domine, ne confundas me.

32. Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.

Viam mandatorum tuorum curram : quoniam dilatasti cor meum.

He. 33. Legem pone mihi, Domine, viam justificationum tuarum, et exquiram eam semper.

He. Ostende [*h. illumina*] mihi, Domine, viam præceptorum tuorum, et custodiam eam per vestigium.

34. Da mihi intellectum, et scrutabor legem tuam ; et custodiam illam in toto corde meo.

Doce me, et observabo legem tuam : et custodiam eam in toto corde.

35. Deduc me in semitam mandatorum tuorum : quia ipsam volui.

Deduc me in semita mandatorum [*h. præceptorum*] tuorum : quia ipsam volui.

36. Inclina cor meum in testimonia tua, et non in avaritiam.

Inclina cor meum ad testimonia tua, et non ad avaritiam.

37. Averte oculos meos, ne videant vanitatem : in via tua vivifica me.

Averte oculos meos, ne videant vanitatem : in via tua vivifica me.

38. Statue servo tuo eloquium tuum, in timore tuo.

Suscita servo tuo eloquium tuum, in timorem tuum.

39. Amputa opprobrium meum, quod suspicatus sum, quia judicia tua jucunda.

Averte opprobrium meum quod reveritus sum : quia [al. tac. *quia*] judicia tua bona.

40. Ecce concupivi mandata tua : in æquitate tua vivifica me.

Ecce desideravi præcepta [*h. mandata*] tua : in justitia tua vivifica me.

Vau. 41. Et veniat super me misericordia tua, Domine : salutare tuum secundum eloquium tuum.

Vau. Et veniant mihi misericordiæ tuæ, Domine, et salus tua juxta eloquium tuum.

42. Et respondebo exprobrantibus mihi verbum : quia speravi in sermonibus tuis.

Et respondebo exprobrantibus mihi sermonem : quia speravi in sermone tuo.

43. Et ne auferas de ore meo verbum veritatis usquequaque : quia in judiciis tuis supersperavi.

Et ne auferas de ore meo verbum veritatis usque nimis, quoniam judicia tua exspectavi.

44. Et custodiam legem tuam semper : in sæculum et in sæculum sæculi.

Et custodiam legem tuam jugiter : in sempiternum, et ultra.

45. Et ambulabam in latitudine : quia mandata tua exquisivi.

Et ambulabo in spatioso : quia præcepta tua quæsivi.

46. Et loquebar in testimoniis tuis in conspectu regum : et non confundebar.

47. Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi.

48. Et levavi manus meas ad mandata tua, quæ dilexi : et exercebar in justificationibus tuis.

Zain. 49. Memor esto verbi tui servo tuo, in quo mihi spem dedisti.

50. Hæc me consolata est in humilitate mea : quia eloquium tuum vivificavit me.

51. Superbi inique agebant usquequaque : a lege autem tua non declinavi.

52. Memor fui judiciorum tuorum a sæculo, Domine, et consolatus sum.

53. Defectio tenuit me, pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam.

54. Cantabiles mihi erant justificationes tuæ, in loco peregrinationis meæ.

55. Memor fui nocte nominis tui, Domine : et custodivi legem tuam.

56. Hæc facta est mihi : quia justificationes tuas exquisivi.

Heth. 57. Portio mea, Domine, dixi, custodire legem tuam.

58. Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo : miserere mei secundum eloquium tuum.

59. Cogitavi vias meas : et converti pedes meos in testimonia tua.

60. Paratus sum, et non sum turbatus : ut custodiam mandata tua.

61. Funes peccatorum circumplexi sunt me : et legem tuam non sum oblitus.

62. Media nocte surgebam ad confitendum tibi, super judicia justificationis tuæ.

63. Particeps ego sum omnium timentium te, et custodientium mandata tua.

64. Misericordia tua, Domine, plena est terra : justificationes tuas doce me.

Teth. 65. Bonitatem fecisti cum servo tuo, Domine, secundum verbum tuum.

66. Bonitatem, et disciplinam, et scientiam doce me : quia mandatis tuis credidi.

67. Priusquam humiliarer ego deliqui : propterea eloquium tuum custodivi.

68. Bonus es tu, et in bonitate tua doce me justificationes tuas.

69. Multiplicata est super me iniquitas superborum : ego autem in toto corde meo scrutabor mandata tua.

70. Coagulatum est sicut lac cor eorum : ego vero legem tuam meditatus sum.

Et loquar in testimoniis tuis coram regibus, et non confundar.

Et delectabor in mandatis tuis, quæ dilexi.

Et levabo manus meas ad mandata tua, quæ dilexi, et loquar in præceptis tuis.

Zain. Memento sermonis servo tuo : quem me sperare fecisti.

Hæc est consolatio mea in afflictione mea : quia eloquium tuum vivificavit me.

Superbi deridebant me nimis : a lege tua non declinavi.

Recordatus sum judiciorum tuorum a sæculo, Domine, et consolatus sum.

Horror obtinuit me ab impiis, qui dereliquerunt legem tuam.

Carmina erant mihi præcepta tua, in domo peregrinationis meæ.

Recordatus sum in nocte nominis tui, Domine, et custodivi legem tuam.

Hoc factum est mihi : quia præcepta tua custodivi.

Heth. Pars mea, Domine : dixi, ut custodiam verbum tuum.

Deprecatus sum vultum tuum in toto corde : miserere mei secundum eloquium tuum.

Recogitavi vias meas, et converti pedes meos ad testimonia tua.

Festinavi, et non neglexi, custodire mandata tua.

Funes impiorum implicaverunt me : legem tuam non sum oblitus.

Medio noctis surgam ad confitendum tibi, super judicia justitiæ [al. *justificationis*] tuæ.

Particeps ego sum omnium timentium te, et custodientium præcepta tua.

Misericordia tua, Domine, completa est terra, præcepta tua doce me.

Teth. Benefecisti cum servo tuo, Domine : secundum verbum tuum.

Bonum sermonem, et scientiam doce me : quia mandatis tuis credidi.

Antequam audirem, ego ignoravi : nunc autem eloquium tuum custodivi.

Bonus es tu, et beneficus : doce me præcepta tua.

Applicabant mihi mendacium superbi, ego autem in toto corde servabam præcepta tua.

Incrassatum est velut adeps cor eorum, et ego in lege tua delectabar.

71. Bonum mihi quia humiliasti me : ut discam justificationes tuas.

72. Bonum mihi lex oris tui, super millia auri et argenti.

Jod. 73. Manus tuæ fecerunt me, et plasmaverunt me : da mihi intellectum, et discam mandata tua.

74. Qui timent te, videbunt me, et lætabuntur : quia in verba tua supersperavi.

75. Cognovi, Domine, quia æquitas judicia tua : et in veritate tua humiliasti me.

76. Fiat misericordia tua ut consoletur me, secundum eloquium tuum servo tuo.

77. Veniant mihi miserationes tuæ, et vivam : quia lex tua meditatio mea est.

78. Confundantur superbi, quia injuste iniquitatem fecerunt in me : ego autem exercebor in mandatis tuis.

79. Convertantur mihi timentes te, et qui noverunt testimonia tua.

80. Fiat cor meum immaculatum in justificationibus tuis, ut non confundar.

Caph. 81. Defecit in salutare tuum anima mea, et in verbum tuum supersperavi.

82. Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes : Quando consolaberis me?

83. Quia factus sum sicut uter in pruina : justificationes tuas non sum oblitus.

84. Quot sunt dies servi tui? quando facies de persequentibus me judicium?

85. Narraverunt mihi iniqui fabulationes : sed non ut lex tua.

86. Omnia mandata tua veritas; inique persecuti sunt me, adjuva me.

87. Paulo minus consummaverunt me in terra : ego autem non dereliqui mandata tua.

88. Secundum misericordiam tuam vivifica me : et custodiam testimonia oris tui.

Lamed. 89. In æternum, Domine, verbum tuum permanet in cœlo.

90. In generationem et generationem veritas tua : fundasti terram, et permanet.

91. Ordinatione tua perseverat dies : quoniam omnia serviunt tibi.

92. Nisi quod lex tua meditatio mea est; tunc forte periissem in humilitate mea.

93. In æternum non obliviscar justificationes tuas : quia in ipsis vivificasti me.

94. Tuus sum ego, salvum me fac : quoniam justificationes tuas exquisivi.

95. Me exspectaverunt peccatores ut perderent me : testimonia tua intellexi.

Bonum [al. add. *est*] mihi quia afflictus sum, ut discerem præcepta tua.

Melior est mihi lex oris tui : super millia auri et argenti.

Jod. Manus tuæ fecerunt me, et firmaverunt me [al. tac. *me*] : doce me, et discam mandata tua.

Qui timent te, videbunt me, et lætabuntur : quia sermonem tuum exspectavi.

Scio, Domine, quia justum judicium tuum, et vere afflixisti me.

Sit, obsecro, misericordia tua in consolatione mea : sicut locutus es servo tuo.

Veniant mihi misericordiæ tuæ, et vivam : quia lex tua delectatio mea.

Confundantur superbi, quoniam inique contriverunt me : ego autem loquar in præceptis tuis.

Revertantur ad me qui timent te, et qui sciunt testimonium tuum.

Fiat cor meum perfectum in præceptis tuis, ut non confundar.

Chaph. Defecit in salutare tuum anima mea : in verbum tuum exspectavi.

Consumpti sunt oculi mei in verbum tuum : dicentes, quando consolaberis me :

Et cum essem quasi uter in pruina : præcepta tua non sum oblitus.

Quot sunt dies servi tui? quando facies in persequentibus me judicium?

Foderunt mihi superbi foveas, quæ non erant juxta legem tuam.

Omnia mandata tua vera : falso persecuti sunt me, auxiliare mihi.

Paulo minus consumpserunt me in terra : ego autem non dimisi præcepta tua.

Secundum misericordiam tuam vivifica me, et custodiam testimonia oris tui.

Lamed. In æternum [al. *sæculum*], Domine, verbum tuum permanet in cœlo.

In generatione, et generatione fides tua : fundasti terram, et stat.

Judicio tuo stant usque hodie : quia omnia serviunt tibi.

Nisi quod lex tua delectatio mea : forte perissem in pressura mea.

In sempiternum non obliviscar præceptorum tuorum : quia per ipsa vivificasti me.

Tuus ego sum, salva me : quoniam præcepta tua quæsivi.

Me exspectaverunt impii, ut perderent me : testimonium tuum considerabo.

96. Omnis consummationis vidi finem : latum mandatum tuum nimis.

Mem. 97. Quomodo dilexi legem tuam, Domine! tota die meditatio mea est.

98. Super inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo : quia in æternum mihi est.

99. Super omnes docentes me intellexi : quia testimonia tua meditatio mea est.

100. Super senes intellexi : quia mandata tua quæsivi.

101. Ab omni via mala prohibui pedes meos : ut custodiam verba tua.

102. A judiciis tuis non declinavi : quia tu legem posuisti mihi.

103. Quam dulcia faucibus meis eloquia tua! super mel ori meo.

104. A mandatis tuis intellexi : propterea odivi omnem viam iniquitatis.

Nun. 105. Lucerna pedibus meis verbum tuum, et lumen semitis meis.

106. Juravi et statui custodire judicia justitiæ tuæ.

107. Humiliatus sum usquequaque, Domine; vivifica me secundum verbum tuum.

108. Voluntaria oris mei beneplacita fac, Domine, et judicia tua doce me.

109. Anima mea in manibus meis semper, et legem tuam non sum oblitus.

110. Posuerunt peccatores laqueum mihi : et de mandatis tuis non erravi.

111. Hæreditate acquisivi testimonia tua in æternum : quia exultatio cordis mei sunt.

112. Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas in æternum, propter retributionem.

Samech. 113. Iniquos odio habui, et legem tuam dilexi.

114. Adjutor et susceptor meus es tu : et in verbum tuum supersperavi.

115. Declinate a me, maligni, et scrutabor mandata Dei mei.

116. Suscipe me secundum eloquium tuum, et vivam : et non confundas me ab exspectatione mea.

117. Adjuva me, et salvus ero, et meditabor in justificationibus tuis semper.

118. Sprevisti omnes discedentes a judiciis tuis : quia injusta cogitatio eorum.

119. Prævaricantes reputavi omnes peccatores terræ : ideo dilexi testimonia tua.

120. Confige timore tuo carnes meas : a judiciis enim tuis timui.

Omnis consummationis vidi finem : latum mandatum [*h. præceptum*] tuum nimis.

Mem. Quam dilexi legem tuam! tota die hæc meditatio mea.

Super inimicos meos instruxisti me mandato tuo : quia in sempiternum hoc est mihi.

Super omnes qui docebant me, eruditus sum : quia testimonia tua meditatio mea.

Super senes intellexi : quia præcepta tua servavi.

Ab omni semita mala prohibui pedes meos, ut custodirem [al. *custodiam*] verba tua.

A judiciis tuis non recessi : quia tu illuminasti me.

Quam dulce gutturi meo eloquium tuum, super mel ori meo.

Præcepta tua considerabam : propterea odivi omnem semitam mendacii.

Nun. Lucerna pedi meo verbum tuum, et lux semitæ meæ.

Juravi, et perseverabo : ut custodiam judicia justitiæ tuæ.

Afflictus sum usque nimis : Domine, vivifica me juxta verbum tuum.

Voluntaria oris mei complaceant tibi, Domine, et secundum judicia tua doce me.

Anima mea in manu mea semper, et legis tuæ non sum oblitus.

Posuerunt impii laqueum mihi, et a præceptis tuis non aberravi.

Hæreditas mea testimonia tua in sempiternum : quia gaudium cordis mei sunt.

Inclinavi cor meum ut facerem justitias tuas, propter æternam retributionem.

Samech. Tumultuosos odivi, et legem tuam dilexi.

Protectio mea et scutum meum tu es : verbum tuum exspectavi.

Recedite a me, maligni, et custodiam mandata Dei mei.

Confirma me secundum verbum tuum, et vivam : et noli me confundere ab exspectatione mea.

Auxiliare mihi, et salvus ero : et delectabor in præceptis tuis jugiter.

Abjecisti omnes qui aversantur præcepta tua : quia mendax cogitatio eorum.

Quasi scoriam computasti omnes impios terræ : propterea dilexi testimonia tua.

Horripilavit a timore tuo caro mea, et judicia tua timui.

Ain. 121. Feci judicium et justitiam : non tradas me calumniantibus me.

122. Suscipe servum tuum in bonum : non calumnientur me superbi.

123. Oculi mei defecerunt in salutare tuum, et in eloquium justitiæ tuæ.

124. Fac cum servo tuo secundum misericordiam tuam, et justificationes tuas doce me.

125. Servus tuus sum ego : da mihi intellectum, ut sciam testimonia tua.

126. Tempus faciendi, Domine : dissipaverunt legem tuam.

127. Ideo dilexi mandata tua super aurum et topazion.

128. Propterea ad omnia mandata tua dirigebar : omnem viam iniquam odio habui.

Phe. 129. Mirabilia testimonia tua : ideo scrutata est ea anima mea.

130. Declaratio sermonum tuorum illuminat : et intellectum dat parvulis.

131. Os meum aperui, et attraxi spiritum : quia mandata tua desiderabam.

132. Aspice in me, et miserere mei, secundum judicium diligentium nomen tuum.

133. Gressus meos dirige secundum eloquium tuum : et non dominetur mei omnis injustitia.

134. Redime me a calumniis hominum, ut custodiam mandata tua.

135. Faciem tuam illumina super servum tuum, et doce me justificationes tuas.

136. Exitus aquarum deduxerunt oculi mei : quia non custodierunt legem tuam.

Sade. 137. Justus es, Domine, et rectum judicium tuum.

138. Mandasti justitiam testimonia tua, et veritatem tuam nimis.

139. Tabescere me fecit zelus meus : quia obliti sunt verba tua inimici mei.

140. Ignitum eloquium tuum vehementer : et servus tuus dilexit illud.

141. Adolescentulus sum ego, et contemptus : justificationes tuas non sum oblitus.

142. Justitia tua, justitia in æternum; et lex tua veritas.

143. Tribulatio et angustia invenerunt me : mandata tua meditatio mea est.

144. Æquitas testimonia tua in æternum : intellectum da mihi, et vivam.

Coph. 145. Clamavi in toto corde meo, exaudi me, Domine : justificationes tuas requiram.

Ain. Feci judicium et justitiam : ne derelinquas me his qui calumniantur me.

Sponde pro servo tuo in bonum : ne calumnientur me superbi.

Oculi mei defecerunt in salutare tuum et in eloquium justitiæ tuæ.

Fac cum servo tuo juxta misericordiam tuam, et præcepta tua doce me.

Servus tuus sum ego, instrue me : et cognoscam testimonia tua.

Tempus est ut facias, Domine : prævaricati sunt legem tuam.

Propterea dilexi mandata tua super aurum et topazium.

Propterea in [al. *ad*] universa præcepta tua direxi : omnem semitam mendacii odio habui.

Phe. Mirabilia testimonia tua; idcirco custodivit ea anima mea.

Ostium sermonum tuorum lucidum, docens [al. *docet*] parvulos.

Os meum aperui et respiravi : quia mandata [*h. præcepta*] tua desiderabam.

Respice ad me, et miserere mei : juxta judicium diligentium nomen tuum.

Gressus meos firma [al. *confirma*] in sermone [*h. eloquio*] tuo, et non des potestatem in me universæ iniquitati.

Redime me a calumnia hominis, et custodiam præcepta [*h. mandata*] tua.

Vultum tuum ostende servo tuo, et doce me præcepta tua.

Rivi aquarum fluebant de oculis meis : quia non custodierunt legem tuam.

Sade. Justus es, Domine, et rectum judicium tuum.

Præcepisti justitiam testimonii tui, et veritatem nimis.

Consumpsit me zelus meus : quia obliti sunt verborum tuorum hostes mei.

Probatus sermo tuus nimis, et servus tuus dilexit illum.

Parvulus ego sum, et contemptibilis : sed præcepta tua non sum oblitus.

Justitia tua, justitia sempiterna, et lex tua veritas.

Tribulatio et angustia invenerunt me : mandata tua voluntas mea.

Justa testimonia tua semper [*h. sæculum*] : doce me, et vivam.

Coph. Clamavi in toto corde, exaudi me, Domine : præcepta tua custodiam.

146. Clamavi ad te : salvum me fac, ut custodiam mandata tua.

Invocavi te, salvum me fac, et custodiam testimonia tua.

147. Præveni in maturitate, et clamavi : quia in verba tua supersperavi.

Surgebam adhuc in tenebris, et clamabam, verbum tuum exspectans.

148. Prævenerunt oculi mei ad te diluculo, ut meditarer eloquia tua.

Præveniebant oculi mei vigilias, ut meditarer in sermonibus tuis.

149. Vocem meam audi secundum misericordiam tuam, Domine, et secundum judicium tuum vivifica me.

Vocem meam exaudi juxta misericordiam tuam : Domine, secundum judicium tuum vivifica me.

150. Appropinquaverunt persequentes me iniquitati : a lege autem tua longe facti sunt.

Appropinquaverunt persecutores mei sceleris, et a lege tua procul facti sunt.

151. Prope es tu, Domine, et omnes viæ tuæ veritas.

Prope es tu, Domine, et omnia mandata tua veritas.

152. Initio cognovi de testimoniis tuis : quia in æternum fundasti ea.

A principio novi de testimoniis tuis : quod in æternum fundaveris ea.

Res. 153. Vide humilitatem meam, et eripe me : quia legem tuam non sum oblitus.

Res. Vide afflictionem meam, et eripe me : quia legis tuæ non sum oblitus.

154. Judica judicium meum, et redime me : propter eloquium tuum vivifica me.

Judica causam meam, et redime me : in sermone tuo vivifica me.

155. Longe a peccatoribus salus : quia justificationes tuas non exquisierunt.

Longe ab impiis salus : quia præcepta tua non quæsierunt.

156. Misericordiæ tuæ multæ, Domine : secundum judicium tuum vivifica me.

Misericordiæ tuæ multæ, Domine : juxta judicia tua vivifica me.

157. Multi qui persequuntur me, et tribulant me : a testimoniis tuis non declinavi.

Multi qui persequuntur me, et affligunt me : a testimoniis tuis non declinavi.

158. Vidi prævaricantes, et tabescebam : quia eloquia tua non custodierunt.

Vidi prævaricatores tuos, et mœrebam : quia verbum tuum non custodierunt.

159. Vide quoniam mandata tua dilexi, Domine : in misericordia tua vivifica me.

Vide quoniam præcepta tua dilexi : Domine, juxta misericordiam tuam vivifica me.

160. Principium verborum tuorum, veritas : in æternum omnia judicia justitiæ tuæ.

Caput verborum tuorum veritas, et in sempiternum omne judicium justitiæ tuæ.

Sin. 161. Principes persecuti sunt me gratis, et a verbis tuis formidavit cor meum.

Sin. Principes persecuti sunt me sine causa : verba autem tua timuit cor meum.

162. Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui invenit spolia multa.

Gaudens ego sum in eloquio tuo : sicut qui invenit spolia multa.

163. Iniquitatem odio habui, et abominatus sum : legem autem tuam dilexi.

Mendacium odio habui, et detestatus sum : legem [al. add. *autem*] tuam dilexi.

164. Septies in die laudem dixi tibi, super judicia justitiæ tuæ.

Septies in die laudavi te super judiciis justitiæ tuæ.

165. Pax multa diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum.

Pax multa diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum.

166. Exspectabam salutare tuum, Domine, et mandata tua dilexi.

Exspectavi salutare tuum, Domine, et mandata tua feci.

167. Custodivit anima mea testimonia tua, et dilexit ea vehementer.

Custodivit anima mea testimonia tua, et dilexit ea nimis.

168. Servavi mandata tua et testimonia tua : quia omnes viæ meæ in conspectu tuo.

Custodivi præcepta tua et testimonia tua, quia omnes viæ meæ in conspectu tuo.

Tau. 169. Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo, Domine : juxta eloquium tuum da mihi intellectum.

Thav. Ingrediatur [*h. appropinquet*] laus mea coram te, Domine : secundum verbum tuum doce me.

170. Intret postulatio mea in conspectu tuo : secundum eloquium tuum eripe me.

Veniat deprecatio mea ante vultum tuum : secundum eloquium tuum libera me.

171. Eructabunt labia mea hymnum, cum docueris me justificationes tuas.

172. Pronuntiabit lingua mea eloquium tuum : quia omnia mandata tua æquitas.

173. Fiat manus tua ut salvet me : quoniam mandata tua elegi.

174. Concupivi salutare tuum, Domine, et lex tua meditatio mea est.

175. Vivet anima mea, et laudabit te, et judicia tua adjuvabunt me.

176. Erravi sicut ovis quæ periit : quære servum tuum, quia mandata tua non sum oblitus.

Fundant labia mea hymnum . docebis enim me præcepta tua.

Loquetur lingua mea sermonem tuum : quia omnia mandata tua justa.

Sit manus tua auxiliatrix mea : quia præcepta tua elegi.

Desideravi salutare tuum, Domine, et lex tua voluntas mea.

Vivet anima mea, et laudabit te : et judicia tua auxiliabuntur mihi.

Erravi quasi ovis perdita, quære servum tuum : quia mandatorum [*h. præceptorum*] tuorum non sum oblitus.

Argumentum. — « In hunc Psalmum varia congesta sunt, quæ ad pietatem alendam et confirmandam faciunt, hicque scopus est auctoris præcipuus; ut doceat beatam vitam in observatione divinorum præceptorum esse positam. Quare precatur Deum, ut animum ad obedientiam suis legibus plene perfecteque præstandam ipsi confirmet, atque adeo caveat, ut ne ullis malis et formidinibus, ullis illecebris et irritamentis ad transgrediendum eas impelli possit et incitari. Quibus continuæ preces interseruntur, ut Deus eum conservet, eripiatque e conditione misera, in qua versatur. Quæ dum precatur, testatur simul suam innocentiam et puritatem a criminibus, quorum ab adversariis accusatur, atque sese commendat Dei favori et defensioni in omnibus vitæ suæ periculis, argumento sæpe repetito ab amore et studio suo erga leges divinas, a vitæ suæ innocentia et puritate, hostium improbitate, Dei veracitate. » Rosenmull. Viginti duobus octostichis conscriptum carmen hac ratione, ut primum octostichum per omnes versus a prima alphabeti littera א incipiat, secundum a ב, tertium a ג, et sic deinceps. In quo ipso artificio, recentioris ætatis indicio, præcipua causa ponenda est, quod non perpetua sed dissipata et abrupta oratione argumentum persequitur scriptor. Ex vers. 23 et 161 perlucere videtur, fuisse auctorem ordinis sui spectatissimum; vers. 46, 79 et multi alii prodere possint legis divinæ nuntium et interpretem. Divina lex variis in hoc Psalmo designatur nominibus, puta תורה *lex* in genere; דרך, דרכים *via, viæ;* נתיבה *semita;* עדתים *præcepta,* gall. *préceptes* vel *enseignements*, Vulg. *testimonia,* puta divinæ voluntatis (Kimchi docet hoc nomine significari doctrinam divinam, quatenus habet adjuncta *testimonia,* i. e. sacramenta et ritus, qualia sunt circumcisio, sabbatum, etc.); פקדים *edicta,* gall. *ordonnances,* vel *observances;* חקים *statuta,* vel *decreta,* Vulg. *justificationes,* quia ea justos faciunt homines; מצותים *jussa,* Vulg. *mandata.* gall. *ordres;* משפטים *sententiæ,* Vulg. *judicia,* puta lex cum promissis et minis, quibus sancitur; דבר *verbum* vel *sermo;* אמרה *verbum* vel *sermo*, Vulg. *eloquium.*

I.

1. Beati *qui sunt* integri viæ (vitæ),
qui ambulant in lege Jovæ.
2. Beati qui servant præcepta ejus,
qui toto corde quærunt eum.
3. Omnino non faciunt pravum facinus,
in viis ejus ambulant.
4. Tu proposuisti edicta tua,
ut observarentur valde (summo studio).
5. Utinam recte dirigantur viæ meæ,
ita ut observem statuta tua.
6. Tunc non pudore afficiar,
dum respexero omnia jussa tua.
7. Celebrabo te sincero animo,
discens sententias tuas justas.
8. Statuta tua observabo,
ne derelinquas me nimis.

II.

9. Qua ratione puram reddet adolescens viam suam?
custodiendo (se, vel *viam, vitam*) secundum verba tua.

10. Toto meo corde quæro te,
ne me aberrare sinas a jussis tuis.
11. In corde meo recondo sermones tuos,
ut non peccem in te.
12. Benedictus tu *sis,* Jova,
doce me statuta tua.
13. Labiis meis enarro
omnes sententias oris tui.
14. De via (observatione) præceptorum tuorum lætor,
velut de cunctis divitiis.
15. Edicta tua meditari volo,
et respicere vias tuas.
16. Statutis tuis oblecto me,
non obliviscar sermones tuos.

III.

17. Benefacias servo tuo, ut vivam,
et servabo verba tua.
18. Aperi oculos meos, ut adspiciam
mirabilia ex lege tua *apparentia.*
19. Peregrinus ego *sum* in terra (ideoque ignarus),
ne occultes a me jussa tua.
20. Comminuta (consumpta) est anima mea desiderio
sententiarum tuarum omni tempore.
21. Increpasti superbos : « Maledicti
qui aberrant a jussis tuis! »
22. Devolve a me opprobrium et contemptum,
nam præcepta tua servo.
23. Sedent principes, contra me colloquuntur,
servus tuus *interea* meditatur statuta tua.
24. Præcepta tua deliciæ meæ,
viri consilii (consiliarii) mei.

IV.

25. Adhæret pulveri anima mea,
vitæ me restitue secundum verbum tuum.
26. Vias (res, vel actiones) meas enarro *tibi,* et exaudis me;
doce me statuta tua.
27. Viam edictorum tuorum fac me nosse,
et meditabor mirabilia tua.
28. Lacrymat (alius, *elanguet*) anima mea ex ægritudine,
erige me secundum verbum tuum.
29. Viam mendacii remove a me,
et legem tuam gratiose concede mihi.
30. Viam veritatis elegi,
sententias tuas posui (vitæ meæ regulam; alius : i. e. *servo*).

31. Inhæreo præceptis tuis,
Jova, ne me pudore afficias.
32. Viam jussorum tuorum curro (alius, *curram, si latam*, etc.),
nam latum facis (ab angustia; Maurer, *intelligens eorum reddis*) cor meum.

V.

33. Doce me, Jova, viam statutorum tuorum,
ut servem eam usque ad finem.
34. Intelligentem me redde, ut servem legem tuam,
et observem eam toto corde.
35. Fac ut ingrediar semitam jussorum tuorum,
nam ea delector.
36. Inclina cor meum ad præcepta tua,
neque ad lucrum *turpe*.
37. Præterire fac (averte) oculos meos, ne respiciant vanum (res vanas),
in viis tuis vivum (alacrem) me redde.
38. Stare fac (adimple) servo tuo verbum tuum,
quod *est* (dedisti) timori (timentibus) tui (vel, *qui* deditus est *timori tuo*).
39. Amove opprobrium meum, quod timeo,
nam sententiæ tuæ bonæ (justæ) *sunt*.
40. En, desiderio teneor edictorum tuorum,
pro justitia tua vivum me serva (Maurer ut vers. 37 membrum posterius).

VI.

41. Et superveniant mihi misericordiæ tuæ, Jova,
auxilium tuum secundum verbum tuum :
42. Ut respondeam conviciatori meo verbum (aliquid, rem);
nam fiduciam posui in verbo tuo.
43. Neve subtrahas ori meo verbum veritatis nimis,
nam sententias tuas exspecto.
44. Et observabo legem tuam continuo,
in perpetuum atque sempiternum.
45. Et incedam in spatio amplo (prosperitate),
nam edicta tua quæro.
46. Et loquar de præceptis tuis coram regibus,
neque erubescam.
47. Et oblectabo me jussis tuis,
quæ diligo.
48. Et tollam manus meas ad jussa tua (ea sancte habebo), quæ diligo,
et meditabor statuta tua.

VII.

49. Memor sis verbi *tui* servo tuo,
propterea quod spem fecisti mihi.
50. Hoc solatium *est* (vel *sit*) meum in miseria mea,
quod verbum tuam vitam (vel *prosperitatem*) mihi reddit.

51. Insolentes illudunt mihi valde,
a lege tua non deflecto.
52. Memor sum sententiarum tuarum ab antiquo,
et consolor me.
53. Æstus vehemens prehendit me præ improbis,
qui derelinquunt legem tuam.
54. Cantus (cantandi materia) sunt mihi statuta tua
in domo peregrinationum (hujus vitæ miseriarum) mearum.
55. Memor sum nocte (tribulationis?) nominis tui, Jova,
et observo legem tuam.
56. Hoc est mihi (proprium, vel *solatium*),
quod edicta tua servo.

VIII.

57. Pars mea, Jova, dico,
est observare verba tua (vel, *pars mea Jova est, statuo observare,* etc.).
58. Precor te toto corde,
miserere mei secundum verbum tuum.
59. Reputo vias meas,
et reduco pedes meos ad præcepta tua.
60. Festino, nec cunctor,
observare jussa tua.
61. Laquei (alii, *catervæ*) improborum circumdant me,
legem tuam non obliviscor.
62. Media nocte surgo (vel *surgam*) ad gratias agendas tibi
propter sententias tuas justas.
63. Sodalis ego *sum* omnibus qui timent te,
et iis qui observant edicta tua.
64. Clementiæ tuæ, Jova, plena est terra;
statuta tua doce me.

IX.

65. Benefacis servo tuo, Jova,
secundum verbum tuum.
66. Bonum intellectum et scientiam doce me,
nam in jussis tuis innitor.
67. Priusquam afflictus essem, erravi (deliqui);
nunc vero sermones tuos observo.
68. Benignus tu *es* et benefaciens,
doce me statuta tua.
69. Consuunt (Maurer, *agglutinant*) mihi mendacium,
ego toto corde servo edicta tua.
70. Obesum (i. e. stupidum) est, ut pinguedo, cor eorum,
ego lege tua me oblecto.
71. Bene mihi, quod afflictus fui,
ut discerem statuta tua.

72. Melior mihi lex oris tui *est,*
quam millia auri et argenti.

X.

73. Manus tuæ fecerunt me et formaverunt me;
intelligentem me redde, ut discam jussa tua.
74. Timentes te vident me et lætantur,
nam verbum tuum *haud frustra* exspecto.
75. Novi, Jova, justitiam (justas) esse sententias tuas,
et cum fide (æque) te me afflixisse.
76. Sit, quæso, gratia tua solatio meo,
secundum verbum tuum servo tuo.
77. Superveniat mihi misericordia tua, ut vivam,
nam lex tua deliciæ meæ.
78. Confundantur (spe excidant) insolentes,
nam fallaciter (vel *sine causa*) *calumniis* me deprimunt;
ego meditor de edictis tuis.
79. Convertant se ad me cultores tui,
et cognoscant præcepta tua (Ewaldus, *et qui cognoscunt*).
80. Fiat cor meum perfectum (sine reprehensione; Maurer, *totum*) in statutis tuis,
ut non pudore afficiar.

XI.

81. Tabescit ad (gall. *après*) salutem tuam anima mea,
nihilominus verbum tuum *semper* exspecto.
82. Tabescunt oculi mei desiderio verbi tui (adimplendi),
dum dico : « Quando consolaberis me? »
83. Si etiam fiam ut uter *vinarius* in fumo (aridus et corrugatus),
statuta tua non obliviscor.
84. Quot *sunt* dies *vitæ* servi tui?
quando facies de persecutoribus meis judicium?
85. Fodiunt mihi insolentes foveas,
qui non *sunt* (alii, *quod non est*) secundum legem tuam.
86. Omnia jussa tua fidelia;
sine causa (vel *dolose*) persequuntur me, juva me.
87. Prope fuit, ut perderent me ad terram (prostratum),
ego vero non dereliqui edicta tua.
88. Secundum gratiam tuam vitæ me restitue,
ut observem præceptum oris tui.

XII.

89. In perpetuum (alii intelligunt *es*), Jova,
verbum tuum firmiter stat in cœlis (*cœli* firmitatis imago).
90. Per omnes ætates *manet* fides tua :
fundasti terram, et stat (ita fides tua).

91. Ad sententias tuas stant (gall. *sont debout*) *cuncta* (cœli et terra) hodie (usque ad hanc diem, semper),
nam omnia *sunt* servi tui.
92. Nisi lex tua deliciæ meæ,
tunc periissem in miseria mea.
93. In perpetuum non obliviscar edicta tua,
nam iis vitæ me restituis (me recreas, vel erigis).
94. Tuus ego *sum*, adjuva me,
nam edicta tua quæro.
95. Me exspectant (inhiant) improbi, ut perdant me;
præcepta tua attendo.
96. Omni perfectioni (omnis rei perfectæ) vidi finem (gall. *borne*);
late patens *est* jussum tuum valde.

XIII.

97. Quam diligo legem tuam!
omni tempore illa *est* meditatio mea.
98. Hostibus meis sapientiorem me reddunt jussa tua,
nam in perpetuum id (hæc) mihi *in oculis est.*
99. Omnibus docentibus me prudentior ego sum,
nam præcepta tua meditatio mea *sunt.*
100. Senioribus intelligentior ego sum,
nam edicta tua servo.
101. Ab omni tramite malo cohibeo pedes meos,
ut observem verbum tuum.
102. A sententiis tuis non recedo,
nam tu instituisti me.
103. Quam levia (suavia) sunt palato meo verba tua!
magis quam mel ori meo.
104. Ex edictis tuis sapere disco,
propterea odi omnem tramitem mendacii.

XIV.

105. Lucerna pedibus meis *est* verbum tuum,
et lux semitæ meæ.
106. Juravi, et præstare id volo,
observaturum me esse sententias tuas justas.
107. Afflictus sum valde;
Jova, vitæ me restitue (me erige).
108. Spontanea sacrificia oris mei (laudes meas) benevole excipe, Jova,
et sententias tuas doce me.
109. Anima (vita) mea in manibus meis semper,
et legem tuam non obliviscor (eam servo cum vitæ periculo).
110. Ponunt improbi laqueum mihi,
et ab edictis tuis non aberro.

111. Peculii instar teneo præcepta tua in æternum,
nam gaudium cordis mei illa *sunt*.
112. Flexi cor meum ad faciendum statuta tua
in perpetuum usque ad finem.

XV.

113. Divisos (dubitatores, incredulos) odi,
et legem tuam diligo.
114. Protector (Maurer, *latibulum*) meus et clypeus meus tu *es*,
verbum tuum exspecto (in eo confidens).
115. Recedite a me, malefici,
ut servem jussa Dei mei.
116. Sustenta me secundum sermonem tuum, ut vivam,
neque me confundi sinas ab exspectatione mea (vel, *propter spem meam*).
117. Suffulci me, ut salvus fiam,
et respiciam statuta tua continuo.
118. Contemnis omnes qui aberrant a statutis tuis,
nam vanitas (vana) est fraus eorum.
119. *Ut* scorias aufers (LXX, חשבתי *reputavi*) omnes improbos terræ,
ideo diligo præcepta tua.
120. Horret præ terrore tui caro mea,
atque a sententiis tuis timeo.

XVI.

121. Feci quod æquum et justum est,
non me relinques (dabis) oppressoribus meis.
122. Sponde pro servo tuo (in fidem tuam me recipe) in bonum (in salutem meam),
ne me vi opprimant insolentes.
123. Oculi mei tabescunt desiderio salutis tuæ,
et verbi tui justi (adimplendi).
124. Fac cum servo tuo secundum gratiam tuam,
et statuta tua doce me.
125. Servus tuus ego sum, intelligentem me redde,
ut cognoscam præcepta tua.
126. Tempus est agendi Jovæ,
frangunt *impii* legem tuam.
127. Ideo diligo jussa tua,
magis quam aurum et aurum purum.
128. Ideo omnia (Dei) edicta omnis generis recta habeo (probo),
omnem tramitem mendacii odi.

XVII

129. Mirabilia sunt præcepta tua,
ideo servat ea anima mea.

130. Apertio (declaratio) verborum tuorum illustrat,
intelligentes reddit simplices.
131. Os meum distendo, et inhio,
nam jussorum tuorum desiderio teneor.
132. Converte te ad me, et miserere mei,
pro jure *quod est* (*debetur;* alii, *pro more*) diligentibus nomen tuum.
133. Gressus meos firma in verbo tuo,
nec in me dominari sinas ullam nequitiam.
134. Redime me ab oppressione hominum,
ut observem edicta tua.
135. Faciem tuam illustras (vel *facies tua luceat*) in servum tuum,
et doce me statuta tua.
136. Rivos aquarum demittunt oculi mei,
quia *impii* non observant legem tuam.

XVIII.

137. Justus tu *es,* Jova,
et rectæ (propr. *rectum;* alii, *rectus in,* etc.) sententiæ tuæ.
138. Præstituisti justitiam præceptorum tuorum (præcepta justa dedisti),
et firmitatem *eorum* (firma) valde.
139. Consumit me indignatio mea,
quod obliviscuntur verba tua adversarii mei.
140. Purum (sincerum) *est* verbum tuum valde,
et servus tuus diligit illud.
141. Tenuis ego *sum* et contemptus,
edicta tua non obliviscor.
142. Justitia tua jus (justa) *est* in æternum,
et lex tua veritas (integra, non fallax).
143. Miseria et angustiæ inveniunt me;
nihilominus jussa tua *sunt* deliciæ meæ.
144. Jus (justa) *sunt* præcepta tua in æternum;
intelligentem me redde, ut vivam.

XIX.

145. Clamo *ad te* toto corde : exaudi me, Jova,
statuta tua servabo.
146. Voco te, juva me,
et observabo præcepta tua.
147. Prævenio (gall. *je prends les devants*) in crepusculo *matutino* (alius, *vespertino,* i. e. nocte), et vociferor,
verbum tuum exspecto (in eo confidens).
148. Præveniunt oculi mei vigiliis (priusquam decedant vigiliæ nocturnæ),
ad meditandum verbo tuo.
149. Vocem meam audi secundum gratiam tuam,
Jova, secundum sententias tuas vitæ me restitue.
150. Appropinquant *contra me,* qui sectantur scelus,

a lege tua procul absunt.
151. Propinquus *tamen* tu *es*, Jova,
et omnia jussa tua *sunt* veritas.
152. Dudum scio ex (vel *de*) præceptis tuis,
in perpetuum *servanda* te illa constituisse.

XX.

153. Vide afflictionem meam et eripe me,
nam legem tuam non obliviscor.
154. Age causam meam et redime me,
secundum verbum tuum vitæ me restitue.
155. Procul abest ab improbis salus,
nam statuta tua non quærunt.
156. Misericordia tua magna *est*, Jova;
secundum sententias tuas vitæ me restitue.
157. Multi *sunt* persecutores mei et adversarii mei;
a præceptis tuis non deflecto.
153. Video perfidos et fastidio,
qui (vel *quia*) verbum tuum non observant.
159. Vide, edicta tua me diligere;
Jova, secundum gratiam tuam vitæ me restitue.
160. Summa verbi tui veritas *est*,
atque in perpetuum *stat* omnis sententia tua justa.

XXI.

161. Principes persequuntur me sine causa,
sed a verbis tuis timet cor meum.
162. Lætor ego de verbo tuo,
ut qui invenit prædam magnam.
163. Mendacium odi et abominor,
legem tuam diligo.
164. Septies (sæpius) per diem laudo te
propter sententias tuas justas.
165. Pax magna *est* diligentibus legem tuam,
neque iis *est* offendiculum.
166. Exspecto salutem tuam, Domine,
et jussa tua facio.
167. Observat anima mea præcepta tua,
et diligo ea valde.
168. Observo edicta tua et præcepta tua,
quia omnes viæ meæ coram te (tibi notæ sunt).

XXII.

169. Appropinquet clamor meus in conspectum tuum, Jova;
secundum verbum tuum intelligentem me redde.

170. Veniat obsecratio mea in conspectum tuum;
secundum verbum tuum eripe me.
171. Ebulliant labia mea laudes *tuas,*
nam docet me statuta tua.
172. Canat (vel *pronuntiet*) lingua mea verbum tuum,
nam omnia jussa tua justitia (justissima) sunt.
173. Sit manus tua ad juvandum me,
nam edicta tua elegi.
174. Desiderio teneor salutis tuæ, Jova,
et lex tua deliciæ meæ.
175. Vivat (alius *vivet*) anima mea et laudet te,
et sententiæ tuæ adjuvent me.
176. Oberro ut ovis perdita : require servum tuum,
nam jussa tua non obliviscor.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXVIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

Hic Psalmus in quo alios excellat.

Hic Psalmus tribus in rebus omnibus aliis antecellit. *Primo*, utilitate; est enim totus moralis et hortatorius ad vitam secundum legem Domini instituendam, et ea causa est, cur quotidie ab Ecclesia frequentetur. *Secundo,* longitudine; continet enim versus 176, cum Psalmus LXXVII, qui ex reliquis longissimus est, non ascendat ultra vers. 78. Causa hujus tantæ longitudinis fortasse fuit, ut populus haberet in quo pie et cum fructu occuparetur, dum ter in anno ex omni parte ad tabernaculum ascenderet : videtur enim Psalmus compositus, ut in itinere caneretur, quo Psalmo finito sequuntur Psalmi graduales, qui in ascensione graduum tabernaculi canebantur. *Tertio,* elegantia et artificio alphabetico, siquidem primi octo versus incipiunt singuli a prima littera alphabeti, sequentes octo a secunda, et sic deinceps, ita ut octies totum alphabetum repetatur. Hujus rei causam non aliam esse arbitror, nisi ad memoriam adjuvandam, cum hic Psalmus memoriter recitandus, vel concinendus esset. Explicant hunc Psalmum diligenter SS. Patres, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Hieronymus, et innumerabiles alii, tum veteres, tum recentiores. Argumentum Psalmi est encomium legis divinæ, et exhortatio ad eam servandam; sed interim admiscentur varii affectus, et precationes ad Deum.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1

Aleph. 1. BEATI IMMACULATI IN VIA, QUI AMBULANT IN LEGE DOMINI.

Quod sunt prima principia in scientia naturali, id in morali est finis.

Rectissimo ordine primum argumentum ad suadendam præstantiam et utilitatem divinæ legis, ducit Propheta a beatitudine, quæ est ultimus finis hominis : nam in scientia morali, illud est finis, quod sunt prima principia in scientia naturali. Est autem hic sensus primi versiculi : « Beati » sunt qui in via hujus vitæ non inquinantur luto, vel sordibus peccatorum; illi autem sunt, qui non inquinantur, ac per hoc beati sunt, « qui ambulant in lege Domini, » id est, qui dimissis aliis viis, eligunt viam legis Domini, quæ sola mundissima et nitidissima est. Sed singula verba expendamus. Illud, *beati*, significat tum felicitatem æternam, quæ sola est perfecta beatitudo; tum felicitatem temporalem, qualis in hac vita haberi potest. Itaque sensus est : Beati erunt æterna felicitate, et nunc etiam beati sunt, id est, læti atque quieti, nihil in hoc mundo cupientes, qui vivunt sine macula peccati, eo quod « ambulent in lege Domini. » Quod enim recta via ad cœlestem beatitudinem sit observantia legis Dei, docet Christus *Matth.* cap. XIX : « Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. » Quod etiam in hac vita nulli sint feliciores iis, qui recte ac pie vivunt; notum est tum experientia, tum ratione : nam beatus est, qui habet quidquid vult, et nihil mali vult. Viri iniqui multa mala volunt, et multa non habent eorum quæ volunt. Viri justi nihil mali volunt, et habent quidquid volunt; quia solum Deum volunt, et ejus voluntatem implere cupiunt. Illud, *immaculati*, non significat carentiam omnis peccati, etiam venialis : sic enim nulli essent in hac vita immaculati; sed significat carentiam omnis peccati lethalis, quod solum proprie inducit maculam. Videtur autem sumpta me-

Beatus est qui omnia habet quæ vult et nihil mali vult.

taphora a maculis quæ contrahuntur inter ambulandum, cum iter facimus per vias lutosas, aut pulverulentas, aut alio modo sordidas. Illud, *in via*, significat in vita hac mortali, quæ aptissime dicitur via, cum semper mutetur, et, ut ait Job cap. x : « Nunquam in eodem statu permaneat, » sed ab initio nascendi decurrat sine intermissione usque ad metam moriendi. Denique illud, *in lege Domini*, significat legem Domini esse quamdam viam rectam et mundam, cum peccatum omne prohibeat. Opponitur autem lex Domini legi carnis, de qua Apostolus *ad Roman.* VIII : « Quæ est via cupiditatum, » et plena pulvere superbiæ, cœno luxuriæ et aqua sordida avaritiæ.

Vers. 2. 2. BEATI QUI SCRUTANTUR TESTIMONIA EJUS, IN TOTO CORDE EXQUIRUNT EUM.

Declarat priorem versiculum, ac docet non sufficere quamcumque legis observantiam ad beatitudinem acquirendam. Multi enim superficie tenus observant legem, dum non occidunt, non furantur, non mœchantur; sed non vere ambulant, ut oportet, ad acquirendam felicitatem in lege Domini, quia forte oderunt proximum suum, retinent opes superfluas, cum meretricibus fornicantur. Oportet igitur, si quis beatus esse velit, « ut scrutetur omnia testimonia Domini, » id est, consideret diligenter sensum totius legis, quæ dicitur testimonium, quia testificatur nobis Dei voluntatem; qui enim scrutatur legem, invenit, non solum prohiberi homicidium per legem, *non occides*, sed prohiberi etiam odium et iram, ut Dominus exposuit *Matth.* v; imo juberi amorem, quia finis omnis legis est dilectio; et qui dicit : *Non occides*, ideo dicit, ne lædatur dilectio, et hoc idem intelliget de aliis præceptis, qui ea scrutabitur. Ille autem scrutatur testimonia ejus, qui « ex toto corde exquirit eum ; » qui enim serio Deum quærit, et toto corde desiderat ejus gratiam in hoc mundo, et ejus præsentiam in futuro, is sine dubio in omni opere suo diligenter scrutatur, quæ sit voluntas ejus, et secundum eam ambulare conatur. Exemplum habemus in viatoribus : qui enim ad aliquam civitatem quam citissime pervenire cupiunt, ii sollicite scrutantur, et quærunt a quibuscumque obviis, quæ sit recta et commoda via ad eam civitatem ; qui vero deambulant animi gratia, neque propositum habent locum quo ire cupiant, non multum laborant de via. Ait igitur Propheta : « Beati qui scrutantur testimonia ejus, » id est, dixi beatos qui ambulant in lege Domini; sed explico me beatos dicere voluisse illos, qui ita ambulant in lege Domini, ut diligenter scrutentur sensum totius legis et voluntatem legislatoris; id quod illi soli faciunt, « qui ex toto corde exquirunt Deum, » nihil creatum illi anteponentes, vel æquantes, neque amorem cordis inter Deum et creaturam dividentes; sed solum Deum diligentes in se, et creaturas propter ipsum.

Lex Dei cur dicitur testimonium?

Vers. 3. 3. NON ENIM QUI OPERANTUR INIQUITATEM, IN VIIS EJUS AMBULAVERUNT.

Probat quod supra dixit, eos esse immaculatos, qui ambulant in lege Domini. Probat autem, quoniam nullus eorum, « qui operantur iniquitatem, » ac per hoc inquinati inveniuntur in itinere, « in viis, » id est, legibus Domini ambulavit; id enim manifestum signum est, solam viam Domini præstare immaculatos ambulantes in se. Erit igitur argumentum a contrario sensu : « Qui operantur iniquitatem, » et consequenter qui maculati inveniuntur, non ambulaverunt in viis Domini : igitur qui ambulant in viis Domini, non operantur iniquitatem, et proinde immaculati sunt. Movet hoc loco S. Augustinus quæstionem, ut ipse dicit, gravissimam : Quomodo qui operantur iniquitatem, non ambulent in viis Domini, cum omnes sancti ambulent in viis Domini, et tamen dicant cum S. Joanne I *epist.* cap. I : « Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, » et « omne peccatum sit iniquitas, » eodem Joanne teste I *epist.* cap. III. Sed responderi potest eos, qui operantur iniquitatem, non ambulare in viis Domini, quatenus operantur iniquitatem; qui enim operantur iniquitatem lethalem, ambulant contrariam viam viæ Domini; qui operantur iniquitatem venialem, ambulant præter viam Domini. Porro sancti viri ambulant in viis Domini, quia voluntatem habent in lege Domini, et in ea semper habitualiter manent, et si quando divertunt a via, quia operantur præter legem Domini, mox per pœnitentiam et confessionem redeunt in viam.

4. TU MANDASTI MANDATA TUA CUSTODIRI NIMIS. Vers. 4.

Alterum argumentum ducit Propheta ab excellentia legislatoris, quasi dicat : Hæc mandata non sunt mandata hominum, sed Dei, et Dei qui omnino vult a servis suis debitam obedientiam. Sed ut argumentum majorem vim habeat, alloquitur ipsum Deum, dicens : « Tu mandasti mandata tua custodiri nimis, » id est, tu, Domine, qui libere potes servis imperare, et qui potes inobedientiam severissime ulcisci, et qui non potes ignorare, vel oblivisci prævaricatores, « tu, » inquam, « mandasti, » non consilium dando, sed plane imperando, « mandata tua custodiri, » non negligenter et oscitanter, sed diligentissime et summo zelo. Quis igitur erit, qui non continuo applicet animum ad parendum?

5. UTINAM DIRIGANTUR VIÆ MEÆ, AD CUSTODIENDAS JUSTIFICATIONES TUAS! Vers. 5.

Ex auctoritate tanti legislatoris, et tam severe jubentis, motus Propheta, optat quam diligentissime Dei mandata servare. Sed hoc proponit in persona sua, ut exemplo suo persuadeat omnibus aliis obedientiam exhibere Deo. Si enim ipse rex et princeps supremus ita tremit ad mandata

Domini, et tanto affectu cupit illa implere, quid facere debent homines privati? «Utinam, inquit, dirigantur viæ meæ!» id est, actiones meæ, consilia mea, sermones mei, «dirigantur,» id est, conformentur rectitudini legis tuæ. «Ad custodiendas justificationes tuas,» id est, ad observandas leges tuas : lex enim Domini variis nominibus in Scripturis, atque in hoc potissimum Psalmo, appellatur, ut quoniam sæpissime mentio ejus facienda est, verborum varietate lectoris fastidium minuatur. Igitur nunc dicitur lex, nunc præceptum, nunc mandatum, nunc sermo, nunc eloquium, nunc verbum, nunc alia, quæ perspicua sunt : interdum dicitur testimonium, ut supra monuimus, quoniam lex testificatur voluntatem Dei, interdum justificatio, ut hoc loco, quia justificat observatores suos, id est, justiores facit, juxta illud Apostoli *Rom.* cap. II : «Factores legis justificabuntur.» Dixi autem justiores fieri, qui legem observant, quia prima justificatio, qua ex peccatoribus efficimur justi, non potest legi tribui, sed gratiæ, dicente eodem Apostolo *Gal.* II : «Si per legem justitia, ergo Christus gratis mortuus est.»

Legis Domini varia sunt nomina.

Prima gratia non est legi tribuenda.

Vers. 6. 6. Tunc non confundar, cum perspexero in omnibus mandatis tuis.

Colligit magnum fructum ex directione viarum suarum ad custodiendas justificationes Domini. Qui enim attendunt magnitudinem tanti legislatoris, si forte dum operantur, non respiciant ad regulam divinæ legis, et inveniant postea opera sua distorta, et non conformia rectitudini legis Dei, miro modo confunduntur et erubescunt, neque audent oculos ad Deum levare, dicentes intra se : Quis ego sum, qui opera mea, aut verba mea, aut cogitationes meas ausus sum non conformare rectitudini mandatorum summi Legislatoris, qui ea tanto zelo custodiri jussit? David igitur magnum fructum existimat, ut vere est, non habere causam tantæ confusionis; ideo dicit : Optavi dirigere vias meas ad custodiendas justificationes Domini, quia «tunc non confundar;» neque erit cur erubescam coram te, Domine, «cum perspexero in omnibus mandatis tuis,» id est, cum respexero in omnibus actionibus meis ad regulam mandatorum tuorum, ut rectitudini ejus conformem omnes actiones meas. Porro phrasis est linguæ hebraicæ, *perspicere in mandatis,* pro eo quod nos dicimus, *perspicere ad mandata.* Ex his intelligimus quantum distent a spiritu et pietate Davidis, qui tam multa faciunt opera distorta, et nullo modo conformia legibus Dei; et tamen confusionem illam internam non concipiunt, quia magnitudinem legislatoris non considerant.

Vers. 7. 7. Confitebor tibi in directione cordis, in eo quod didici judicia justitiæ tuæ.

Addit quod non solum non confundetur, sed etiam gratias aget Deo, quod ejus gratia et adjutorio didicerit observantiam legis divinæ. «Confitebor, inquit, tibi,» id est, laudabo te, et gratias agam tibi, sive confitebor laudes tuas et gratiam tuam, «in directione cordis,» id est, in rectitudine cordis, sive rectissimo corde; confitebor autem laudes tuas, «in eo quod didici,» id est, propterea quod gratia tua adjuvante didici «judicia justitiæ tuæ,» id est, justissimas leges tuas. Est autem hoc loco observandum, illud, *didici,* non significare simplicem cognitionem, quæ ad intellectum pertinet, sed certam persuasionem et approbationem quam illi soli habent, qui reipsa legem observare firmissime apud se constituunt : quomodo accipitur vox *discendi, Joan.* VI, ubi Dominus ait : «Omnis, qui audivit a Patre et didicit, venit ad me;» illi enim discunt a Patre cœlesti, qui intus in corde per infusionem Spiritus Sancti certo persuadentur bonum esse credere, vel converti, vel legem servare, etc. Nascitur autem hæc persuasio ex rectitudine cordis, quia rectis corde optimus videtur Deus, juxta illud *Psalm.* LXII : «Quam bonus Israel Deus his, qui recto sunt corde!» Quibus autem placet Deus, non possunt non placere omnes voluntates Dei, quæ per præcepta manifestantur : quare et ipsa mirifice placent. Porro per *judicia justitiæ* intelliguntur eadem præcepta legis divinæ, quæ nunc dicuntur judicia, nunc justitiæ, nunc etiam judicia justitiæ. Judicia dicuntur, quia sunt quædam sententiæ a Deo judicatæ optimæ, sive quædam decreta et statuta divina; dicuntur etiam justitiæ, quia sunt regulæ justitiam continentes; dicuntur denique judicia justitiæ, quia sunt judicia et decreta justissima. Itaque sensus versiculi est : Laudabo te recto corde, ex eo quod persuasus sum leges tuas esse justissimas, et omnino custodiendas, quod totum non ex me, sed ex gratia tua me habere confiteor.

8. Justificationes tuas custodiam, non me dereliquas usquequaque. Vers. 8.

Hæc est conclusio primi octonarii, quasi dicat : Igitur cum lex tua custodita faciat beatus, et a te summo legislatore sit proposita, et severissime observari mandata, ego «justificationes tuas custodiam,» id est, decrevi et statui omnibus viribus custodire. Sed tu quoque vicissim non me deseras auxilio et gratia tua, sine qua nihil possum; et si forte justo tuo judicio ad modicum deseras me, ut intelligam infirmitatem meam, et ad te confugere atque in te confidere discam, saltem «non me dereliquas usquequaque,» id est, omnino et in perpetuum. In hebræo habetur עַד מְאֹד, *usque nimis,* sive *usque valde,* quod in eamdem sententiam recidit. Sanctus enim David bene noverat nullum esse in hac peregrinatione, qui aliquando non sentiat gratiæ substractionem : ait enim in alio loco : «Ego dixi in abundantia mea : Non movebor in æternum. Avertisti faciem

tuam, et factus sum conturbatus,» *Psalm.* XXIX; et in hoc ipso *Psalm.* CXVIII, sæpe David repetit se didicisse mandata Domini, et non minus sæpe rogat doceri eadem mandata.

Vers. 1. *Beth.* 1. IN QUO CORRIGIT ADOLESCENTIOR VIAM SUAM? IN CUSTODIENDO SERMONES TUOS.

Laudavit Dei legem a fine et ab auctore : nunc laudat ab utilitate, quam affert ei cui datur, et quoniam nullus magis indiget lege, quam ingrediens iter vitæ, id est adolescens, ideo de illo peculiariter loquitur; adolescens enim primo, indiget lege Dei, quia in ipso maxime viget lex membrorum; secundo, quia nondum acquisivit prudentiam proprio experimento; tertio, quia sicut viatori maxime prodest initio itineris invenire rectam viam, ne posteaquam diu erraverit, cogatur majore labore et dispendio reverti ad principium viæ; sic etiam optimum est in adolescentia assuescere mandatis Domini, ut conservet innocentiam. «Bonum est viro, inquit Hieremias *Thren.* III, cum portaverit jugum ab adolescentia sua.» Quæritur hoc loco, quid intelligendum sit per *adolescentiorem*. Non existimo Davidem loqui de adolescente lapso in varios errores, qualis erat filius prodigus de Evangelio, *Luc.* cap. XV; nam ad corrigendos similes errores, necessaria est gratia pœnitentiæ; neque sufficit notitia, vel custodia legis; neque videtur David loqui de juniore, ut distingui potest, contra hominem veterem, id est, de homine renovato per gratiam : hic enim agitur de corrigendis erroribus, qui in homine renovato correcti censentur. Existimo igitur Davidem simpliciter loqui de adolescente ratione ætatis, qui indiget remedio contra naturales impetus naturæ corruptæ, «quæ prona est ad malum ab adolescentia sua,» *Gen.* cap. VIII. Est igitur sensus : «In quo corrigit,» id est, qua arte, quo modo, quo remedio «corrigit adolescentior viam suam,» id est, actiones, sive vitam suam corruptam naturali depravatione ex peccato originis, et propensam ad malum? In hebræo et græco habetur in futuro, *in quo corriget*; sed in sensu nulla dissensio est; nam illud, *in quo corrigit*, idem est ac si dictum esset, *in quo corrigere potest*, sive quid habet, unde corrigat errores quos committet in adolescentia sua? Respondet : «In custodiendo sermones tuos;» qui enim ab adolescentia assuescit timere Deum, et ex eo sancto timore sermones Dei, divinas videlicet leges diligenter custodire, is haud dubie multos vitabit errores, cujus rei exemplum habemus in Tobia juniore, «quem pater ejus ab infantia Deum timere docuit, et abstinere ab omni peccato,» *Tob.* cap. I.

Adolescens maxime indiget cognitione legis Dei.

De quo adolescente loquatur Propheta.

Vers. 2. 2. IN TOTO CORDE MEO EXQUISIVI TE : NE REPELLAS ME A MANDATIS TUIS.

Ex hac tanta utilitate motus David, petit a Deo gratiam servandi mandata, et proponit omnino illa servare, et exemplo suo idem nos facere docet; ac primum ponit rationem, cur exaudiri debeat, quæ est ratio Evangelii : «Quærite, et invenietis;» et : «Omnis qui quærit, invenit,» *Luc.* cap. XI. «In toto corde meo, inquit, exquisivi te.» Hæc est ratio exauditionis, quia exquisivit Dominum toto corde, id est, quæsivit gratiam ejus, et cupivit illi placere, ejusque voluntatem adimplere. «Ne repellas me a mandatis tuis;» hæc est mira petitio, quasi Deus, qui «mandavit mandata sua custodiri nimis,» repellere velit aliquem a mandatis suis custodiendis. Sed hic modus loquendi significat necessitatem gratiæ, quam illi soli cognoscunt, qui cupiunt mandata servare, et virium suarum imbecillitatem experiuntur. Igitur «ne repellas me a mandatis tuis,» hunc habet sensum : Ne deseras me gratia tua; alioquin idem esset, ac si repelleres me ab impletione mandatorum tuorum, cum sine auxilio gratiæ illa servari non possint.

Necessitas gratiæ quanta sit?

3. IN CORDE MEO ABSCONDI ELOQUIA TUA, UT NON PECCEM TIBI. Vers. 3.

4. BENEDICTUS ES, DOMINE, DOCE ME JUSTIFICATIONES TUAS. Vers. 4.

Addit aliam rationem cur exaudiri debeat, et rursum petit gratiam legis implendæ. Ratio cur exaudiri debeat, est magnum desiderium non peccandi, ac per hoc legis custodiendæ. «In corde meo, inquit, abscondi eloquia tua,» id est, in intimo recessu cordis posui legem tuam; sive quod est idem, «eloquia tua,» ut nunquam obliviscar eorum. Finis autem hujus absconsionis est, «ut non peccem tibi.» Itaque desiderium non peccandi, facit ut nunquam oblivisci velim legis divinæ, et ut nunquam obliviscar, abscondi eam in intimo corde, ut nulla res inde mihi illam eripere possit. Præmissa ratione exauditionis, addit petitionem : «Benedictus es, Domine, doce me justificationes tuas.» ubi illud, *doce*, ut supra diximus, non significat simplicem notitiam : hanc enim se habere testatur cum dicit, «in corde se abscondisse eloquia Domini;» et supra dixit : «Didici judicia justitiæ;» sed significat gratiam implendæ legis. Tunc enim Deus docet justificationes suas, cum per gratiam intus in animo inspirat delectationem legis, et facit ut homo plane persuasus omnino velit legem servare. Illud autem, *benedictus es, Domine*, additur ad confirmandam rationem exauditionis, quasi dicat : Tu, Domine, doce me justificationes tuas, qui ab omnibus rebus creatis benediceris, quia imples omnia benedictione, et inde vivunt et florent; unde dicitur in *Psalm.* LXXXIII : «Etenim benedictionem dabit legislator.» Itaque Deus benedicitur, et benedicit; benedicitur dum laudatur, benedicit dum beneficia præstat.

5. IN LABIIS MEIS PRONUNTIAVI OMNIA JUDICIA ORIS TUI. Vers. 5.

Vers. 6. 6. IN VIA TESTIMONIORUM TUORUM DELECTATUS SUM, SICUT IN OMNIBUS DIVITIIS.

Vers. 7. 7. IN MANDATIS TUIS EXERCEBOR, ET CONSIDERABO VIAS TUAS.

Vers. 8. 8. IN JUSTIFICATIONIBUS TUIS MEDITABOR, NON OBLIVISCAR SERMONES TUOS.

In his quatuor reliquis versiculis declarat amorem suum erga legem Domini, quia fortasse mox benedictionem legislatoris acceperat, quam paulo ante petierat. Dicit enim se habere legem Dei in ore, in voluntate, in intelligentia et memoria, ac per hoc in omnibus partibus animæ. De ore dicit : « In labiis meis pronuntiavi omnia judicia oris tui, » id est, assidue locutus sum, et prædico præcepta tua omnibus, qui audire volunt : per judicia enim præcepta intelligimus, et per id quod additur, « oris tui, » intelligimus præcepta illa non esse humana, sed divina, cum ore Domini manifestata sint. De voluntate et affectu dicit : « In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus divitiis, » id est, delectatus sum ambulare in via testimoniorum tuorum, sicut delectantur avari in omni copia divitiarum. Magnus sane affectus, et rarus apud homines, cum e contrario soleant plerique pro tenui lucro contemnere omnia mandata Dei. De intelligentia, sive cogitatione dicit : « In mandatis tuis exercebor, et considerabo vias tuas; » nam *exercebor* hoc loco significat, *exercebor meditando*, ut ex voce hebraica manifestum est; unde etiam subditur idem aliis verbis : « Et considerabo vias tuas. » Est igitur sensus : In mandatis tuis ruminandis, et sæpe mecum submissa voce repetendis, et diligenter considerandis exercebor. De alio affectu cordis dicit : « In justificationibus tuis meditabor. » Illud enim *meditabor*, non est idem hoc loco cum *exercebor*, quod recte verti potuisset *meditabor*, sed significat : Delectabo meipsum ludendo in justificationibus tuis decantandis : vox enim hebraica significat, *ludere* et *oblectare seipsum*. Supra dixerat : « Delectatus sum in via testimoniorum tuorum, sicut in omnibus divitiis, » ubi mentionem facit delectationis ex re utili; nunc dicit : Oblectabo meipsum ludendo in mandatis tuis, ut ostendat ex lege Domini sumi etiam delectationem tanquam ex re dulci et suavi. Quomodo etiam in *Psalm.* XVIII, comparata est lex Domini auro et melli, rei utili et dulci. Hic igitur est sensus hujus versiculi : « In justificationibus tuis meditabor, » id est, in præceptis tuis decantandis exercebor, ut inde delectationem animo percipiam, qualis jucunde ludendo percipitur. Addit ultimo de memoria : « Non obliviscar sermones tuos, » id est, ex tam crebra meditatione et suavi decantatione fiet, « ut sermones tuos, » id est, legem tuam, « nunquam obliviscar. » Hinc colligimus legem Domini habentibus benedictionem legislatoris, id est, spiritum veræ charitatis, non

Lex Domini quibus non sit gravis?

esse gravem, neque difficilem, sed esse, ut Dominus ait in Evangelio *Matth.* cap. XI, « jugum suave, et onus leve. »

Ghimel. 1. RETRIBUE SERVO TUO, VIVIFICA ME, ET CUSTODIAM SERMONES TUOS. Vers. 1.

In hoc octonario enumerat impedimenta legis custodiendæ, et orat ut a se removeantur. Primum impedimentum est mors animæ; non enim possunt homines mortui servare mandata vitæ, eo modo quo oportet, ad vitam æternam acquirendam. David autem etiam si sperare poterat se esse vivum, tamen « quia nemo scit utrum odio vel amore dignus sit, » *Eccle.* IX, et quia transfigurabat personas peccatorum in se, ideo vel pro se, vel pro illis orat, et dicit : « Retribue servo tuo, vivifica me, et custodiam sermones tuos, » id est, restitue servo tuo, si forte in peccatis mortuus sit, vitam animæ, et tunc sermones tuos custodire poterit. Illud, *retribue*, posset etiam explicari pro *tribue*; nam vox hebraica id facile patitur : tamen hoc loco servare possumus propriam significationem latinam, si per *retribue* intelligamus *restitue*, vel *redde*. Illud, *vivifica me*, in hebræo et græco est *vivam*, et tunc sensus est : *Retribue ut vivam*, id est, restitue, vel redde vitam. Verba nostræ editionis sunt paulo obscuriora, sed in eumdem sensum explicanda sunt, nimirum sic : « Retribue servo tuo, » id est, iterum tribue mihi servo tuo per gratiam, quod amisi per peccatum, et mox explicat, dicens : « Vivifica me, » hoc enim est, quod amisi; et vitæ restitutus, ambulare incipiam viam mandatorum tuorum, et sic « custodiam sermones tuos. »

Mors animæ primum impedimentum servandæ legis divinæ.

2. REVELA OCULOS MEOS ET CONSIDERABO, MIRABILIA DE LEGE TUA. Vers. 2.

Alterum impedimentum sunt passiones animi, amor, timor, desiderium, ira, et similes perturbationes, quæ sæpe faciunt ut homo non recte judicet. De hoc dicit : « Revela oculos meos, » id est, tolle per infusionem luminis tui velamen passionum ab oculis mentis meæ, et tunc oculo interiore purificato, « considerabo mirabilia de lege tua, » id est, mirabilem æquitatem, mirabilem sapientiam, mirabilem utilitatem, et alia id genus mirabilia, quæ de lege tua emicant.

3. INCOLA EGO SUM IN TERRA, NON ABSCONDAS A ME MANDATA TUA. Vers. 3.

Tertium impedimentum est terrena peregrinatio; nam qua parte peregrinamur in terra, carnales et terreni sumus : « lex autem tota spiritualis est, » ut dicitur *Rom.* cap. VII. Quare nisi Deus per gratiam nos spirituales efficiat, legem spiritualem implere non possumus. « Incola, inquit, sum in terra, » id est, homo terrenus sum, animalis sum, in terra habito, dum peregrinor a patria : ideo peto, « ut non abscondas a me mandata tua, » id est, per gratiam efficias ut capax fiam mandato-

rum tuorum. Potest etiam hoc referri ad ignorantiam viarum : vox enim hebraica גר *gher* proprie *advenam* et *peregrinum* significat; peregrini autem et advenæ ignorantes sunt viarum, et facile decipiuntur a civibus regionis. Petit igitur advena et peregrinus, ut Deus illi viam bonam ostendat, ac dicit : « Non abscondas a me mandata tua, » id est, fac ut me non lateat via mandatorum tuorum, quæ sola est recta via, quæ ducit ad vitam.

Vers. 4. 4. Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas in omni tempore.

Impedimentum quartum est imperfectio.

Quartum impedimentum est imperfectio. Pauci enim sunt viri perfecti, qui toto corde diligant legem Dei, et ex amore justitiæ operentur bona. Plurimi autem bonis desideriis tanguntur, sed ultra non proficiunt. In horum persona Propheta dicit : « Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas in omni tempore; » non potuit dicere : « Concupivit anima mea implere mandata tua; » sed imperfectionem suam confessus, ait : « Concupivit desiderare, » et hæc ipsa confessio imperfectionis est petitio perfectionis, quam Deus concedit, cum facit hominem ardenter desiderare custodiam mandatorum. Recte docet S. Augustinus, aliud esse concupiscentiam desiderii extra potentiam concupiscentem, aliud concupiscentiam desiderii intra eamdem potentiam : concupiscentia enim prior potest esse sine desiderio ejus rei, quæ concupiscitur; posterior non potest : exempli gratia, ægrotus, qui laborat inappetentia cibi, concupiscit desiderare cibum; et tamen non habet desiderium cibi, quia concupiscentia desiderii est in voluntate rationali, desiderium cibi deberet esse in faucibus et palato, ubi tamen non est, dum ibidem manet inappetentia cibi. At concupiscentia desiderii mandatorum Domini in voluntate rationali est, et in eadem esse debet desiderium mandatorum : quare fieri non potest ut homo concupiscat desiderare, et non desideret, quia ipsa concupiscentia est desiderium mandatorum. Intelligendum igitur est per concupiscentiam desiderii significari imperfectum desiderium, ut paulo ante diximus; qui enim imperfecte desiderat, vult et non vult, cupit et non cupit, et ejusmodi sunt plurimi, qui desiderant beatitudinem regni cœlorum, sed ita frigide ac tenuiter, ut nullus inde sequatur effectus : qui si ardore illo desiderarent, quo res tanta desideranda est, sine dubio non quiescerent, donec ad illam pervenirent; sed qui tales sunt, cum Davide imperfectum suum in oratione Domino manifestent ac dicant : « Concupivi desiderare justificationes tuas, » adjuva ut perfecte ardenterque desiderem, ut desiderium in opus transeat, et mandata tua custodiam in omni tempore.

Vers. 5. 5. Increpasti superbos : maledicti, qui declinant a mandatis tuis.

Quintum impedimentum omnium maximum superbia est, quæ non sinit collum jugo submittere; sed hoc impedimentum in se David non agnoscebat, neque in sui similibus, sed solum in hostibus Dei : ideo simpliciter illud execratur. « Increpasti, inquit, superbos, » qui videlicet ex contemptu mandata non servant. Talis fuit initio mundi Lucifer, quem Deus increpatione sua ad inferos tanto impetu deturbavit, ut Dominus dicat : « Videbam Satanam sicut fulgur de cœlo cadentem, » *Luc.* x. Talis fuit et Adam, qui ex superbia, qua fieri voluit sicut Deus, Deo non obedivit, et a Domino increpatus, tulit sententiam mortis pro se et pro toto humano genere. Vide S. Augustinum tract. 4 *in epist. B. Joannis*, et in *Psalm.* LXVIII, vers. 6, et lib. XIV *De Civit. Dei*, cap. XIII. Denique superbos omnes terribili increpatione Deus in judicio feriet; et ideo subjungit David : « Maledicti, qui declinant a mandatis tuis, » nimirum qui declinant potissimum ex superbia et contemptu legislatoris; illis enim præcipue dicetur : « Ite, maledicti, in ignem æternum, » *Matth.* XXV.

Superbia maximum impedimentum.

6. Aufer a me opprobrium et contemptum, quia testimonia tua exquisivi. Vers. 6.

7. Etenim sederunt principes, et adversum me loquebantur : servus autem tuus exercebatur in justificationibus tuis. Vers. 7.

Superbi non solum obedire Deo recusant, sed etiam contemnunt, et contumeliis afficiunt eos qui obediunt; sed tandem contemptus et opprobrium in eos recident, ut hoc loco David prædicit : nam, ut sæpe ex Augustino monuimus, eæ quæ videntur in Psalmis imprecationes, prædictiones sunt per modum imprecationis. Ait igitur : « Aufer a me opprobrium et contemptum, » id est, tempus erit, cum auferes a me opprobrium et contemptum, et in superbos inobedientes rejicies; « quia ego testimonia tua exquisivi, » quæ illi videlicet exquirere contempserunt. In hebræo habetur, *quia testimonia tua custodivi*; sed Septuaginta verterunt *exquisivi*, quod exponi debet, *exquisivi ut custodirem.* Declarat autem sequenti versiculo, cur dixerit : « Aufer a me opprobrium et contemptum, » dicens : « Etenim sederunt principes, et adversum me loquebantur, servus autem tuus exercebatur in justificationibus tuis. » Principes enim superbi sederunt, vel congregati in concilium, vel in thronis suis judicantes, vel quiescentes in divitiis et potentia sua, « et adversum me loquebantur, » exprobrantes obedientiam mandatorum Dei. « Ego autem servus tuus, » non respiciens ad minas, vel opprobria eorum, « exercebar in justificationibus tuis, » videlicet considerandis, prædicandis et adimplendis. De quibus principibus David loquatur ad litteram, incertum est : mystice autem hæc referuntur a Patribus ad principes infideles, qui martyres persequebantur.

Quæ sunt in Psalmis imprecationes, prædictiones sunt.

Vers. 8. 8. NAM ET TESTIMONIA TUA MEDITATIO MEA EST, ET CONSILIUM MEUM JUSTIFICATIONES TUÆ.

Explicat quod dixit : « Exercebar in justificationibus tuis.» Dicit enim : « Testimonia Domini, » et « justificationes Domini » hoc est, præcepta Domini, fuisse sibi loco dulcis consolationis, in rebus adversis, in dubiis autem loco fidelis consiliarii. In hebræo sic habetur : *Nam testimonia tua gaudium meum, viri consilii mei*, id est, lex tua mihi gaudium afferebat, et erat quasi vir consiliarius : nam in ea cogitanda oblectabar, et cum ea consultabam negotia mea. Ad hunc sensum reducenda sunt verba nostræ editionis, ut cohæreant cum textu originali. Hic igitur erit sensus : « Nam et testimonia tua meditatio mea est, » id est, lex tua est mihi dulcis exercitatio, quasi ludi, vel cantici, unde consolationem accipio in rebus tristibus; « et consilium meum justificationes tuæ, » id est, et consilium meum, quasi senatus meus, quem consulo in rebus dubiis sunt mihi « justificationes tuæ, » id est, eadem lex tua.

Vers. 1. *Daleth.* 1. ADHÆSIT PAVIMENTO ANIMA MEA : VIVIFICA ME SECUNDUM VERBUM TUUM.

In hoc etiam octonario David induit personam hominis imperfecti, qui ex carnali concupiscentia retardatur a perfecta impletione mandatorum, et petit gratiam et adjutorium ad servanda mandata. « Adhæsit, inquit, pavimento anima mea, » id est, adhæsit terræ, hoc est terrenæ substantiæ, per amoris affectum anima mea. « Vivifica me secundum verbum tuum, » id est, da mihi vitam conformem legi tuæ : nam adhærendo terræ, factus sum terrenus; adhærendo carni, factus sum carnalis ; sed si vixero secundum legem tuam, quæ spiritualis est, adhærebo Deo, et unus spiritus fiam cum eo. In hebræo habetur, *adhæsi pulveri*; sed idem est sensus : nam pavimentum est terra, vel ex terra. Itaque qui adhæret pavimento, adhæret terræ. Notat S. Augustinus, nunc animam adhærere carni, sive terræ, et ideo fieri carnalem et terrenam, et impediri ab observatione perfecta legis : sed post resurrectionem gloriosam, caro adhærebit animæ, et anima Deo, et ideo tunc caro fiet spiritualis, et anima quodam modo deificabitur, et sine ulla difficultate perfectissime legem observabit, imo non egebit lege, quia sine lege, ea quæ sunt legis implebit.

Vers. 2. 2. VIAS MEAS ENUNTIAVI, ET EXAUDISTI ME : DOCE ME JUSTIFICATIONES TUAS.

Pergit in confessione miseriæ et petitione gratiæ. « Ego, inquit, vias meas enuntiavi, » id est, actiones malas, quæ proprie meæ sunt, non erubui confiteri; sed palam enuntiavi, « et tu exaudisti me » parcens mihi, solita misericordia tua. « Doce me justificationes tuas, » id est, nunc reconciliatus peto ut doceas me justificationes tuas, id est, præcepta tua servare me facias. Illi enim, ut supra diximus, in hoc Psalmo doceri intelliguntur, qui ita persuadentur, ut faciant.

3. VIAM JUSTIFICATIONUM TUARUM INSTRUE ME, Vers. 3.
ET EXERCEBOR IN MIRABILIBUS TUIS.

Proficere cupit in via Domini, ideo magis et magis precibus instat, ut doceatur a Deo. « Viam, inquit, justificationum tuarum instrue me, » id est, diligentius doce me, quæ sit via præceptorum tuorum, quomodo videlicet ambulare debeam in lege tua. « Et exercebor in mirabilibus tuis, » id est, in schola tua edoctus exercebor in custodiendis illis etiam præceptis, quæ tam mirabilia sunt, ut præ altitudine vix per ea incedi posse videatur, qualia sunt : « Diliges Deum ex toto corde; » et : « Non concupisces; » et : « Diliges inimicum tuum, » et similia.

4. DORMITAVIT ANIMA MEA PRÆ TÆDIO, CON- Vers. 4.
FIRMA ME IN VERBIS TUIS.

Iterum redit ad infirmitatem carnis confitendam et misericordiam postulandam. Nam in hac peregrinatione vix invenitur, qui non aliquando laxetur, et præ tædio continuæ luctæ, quam habet spiritus cum carne, dormitet, et tepidior fiat. « Dormitavit, inquit, anima mea præ tædio, » dum videlicet tædet ambulare viam laboriosam, carne concupiscente adversus spiritum. « Confirma me in verbis tuis, » id est, in præceptis tuis sectandis confirma me, addito fervore gratiæ tuæ, quo excitatus ambulare non cessem. In hebræo pro verbo *dormitavit*, est verbum דלפה, *distillavit*. Non est improbabile Septuaginta Interpretes vertisse ἔσταξεν, quod est *distillavit*, et postea errore librariorum factum esse ἐνύσταξεν, quod est *dormitavit*. Certe S. Ambrosius utriusque lectionis meminit. In hebræo autem nulla est similitudo litterarum inter *dormitavit* et *distillavit* : nam *distillavit* scribitur דלפה, *dormitavit* scribitur נום; sensus tamen in idem recidit : nam *distillavit anima mea*, significat : Defecit anima mea instar earum rerum, quæ liquefiunt et distillant humorem suum : qui autem deficiunt, et liquefiunt præ tristitia, solent etiam deficiendo dormitare, *Luc.* XXII : « Invenit eos dormientes præ tristitia. ». Vox *tædium* græce est, ἀκηδία; accedia autem est tristitia de bono opere faciendo.

5. VIAM INIQUITATIS AMOVE A ME, ET DE LEGE Vers. 5.
TUA MISERERE MEI.

Declarat pluribus verbis, quod uno verbo dixerat : « Confirma me. » « Viam, inquit, iniquitatis amove a me, » id est, fac per gratiam tuam, ut longe recedam a via iniquitatis, id est, a lege peccati, quam ingredi incipiebam dormitando præ tædio ; et contra « de lege tua miserere mei, » id est, misericorditer operare ut ambulem per legem tuam. In hebræo habetur, *viam mendacii amove a me*, et opponitur ei, quod dicitur in

sequenti versiculo : « Viam veritatis elegi, » sed sensus est idem ; nam via iniquitatis est via mendacii, quia est via falsa et fallax, et potius devium quam via, et per eam ambulare, non est viam carpere, sed deviare. Illud autem, *de lege tua miserere mei*, est clarius in hebræo, *legem tuam dona mihi;* sed idem est sensus : est enim ac si dixisset : Miserere mei, donando mihi legem tuam.

Vers. 6. 6. Viam veritatis elegi, judicia tua non sum oblitus.

Hactenus confessus est miseriam, quam ex se habet : nunc in sequentibus versiculis declarat quid possit ex misericordia Dei, quasi dicat : Ex me viam mendacii elegi, sed ex misericordia tua, qua de lege tua misertus es mihi, « viam veritatis elegi, » id est, jam serio proposui veram viam, quæ est via mandatorum tuorum ambulare; et ex misericordia tua « judicia tua, » id est, legem tuam, « non sum oblitus, » quamvis caro adversus spiritum vehementer concupisceret.

Vers. 7. 7. Adhæsi testimoniis tuis, Domine, noli me confundere.

Ex me adhæsi pavimento : sed ex misericordia tua, « adhæsi testimoniis tuis; » et quamvis carne serviam legi peccati, tamen mente servio legi tuæ, et ideo « noli me confundere, » quod fieret, si auxilio tuo me destitueres.

Vers. 8. 8. Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.

Ex me dormitavi præ tædio, sed ex misericordia tua « viam mandatorum cucurri, » id est, alacriter, expedite, cum delectatione legem tuam servavi, « cum dilatasti cor meum, » per infusionem charitatis, quæ facit jugum suave et onus leve.

Vers. 1. *He.* 1. Legem pone mihi, Domine, viam justificationum tuarum, et exquiram eam semper.

In hoc octonario petit ordine quodam, primo, desiderium observandæ legis, deinde lumen ad eam intelligendam, tertio gratiam ad implendam; postea vero petit remotionem contrariorum. David enim in hoc longissimo Psalmo rem eamdem sæpius repetit, sed sub variis verborum formis, ad excitandum affectum, et tollendum fastidium. Primi versiculi hic sensus est : Fac, Domine, ut nullam aliam legem velim, nisi legem tuam. « Legem pone mihi, Domine, viam justificationum tuarum, » id est, statue mihi pro lege viam justificationum tuarum, id est, pone mihi in corde desiderium solius legis tuæ. In hebræo clarius habetur, *doce me viam præceptorum tuorum.* Sed Septuaginta Interpretes considerantes quod a verbo ירה sit vocabulum תורה *thorah*, quod *legem* significat, prudenter intellexerunt verbum הורני *horeni*, quod hoc loco habetur, non solum *docere*, sed etiam *legem ferre*, significare posse; et ideo verterunt, νομοθέτησον, quod Latinus uno verbo exprimere non potuit, et ideo sensum obscuriorem fecit. Hinc cessant quæstiones, cur dicatur *legem pone*, cum jamdudum lex tradita sit, et cur justus roget ut sibi lex ponatur, cum Apostolus dicat, I *Tim.* I : « Justo non est lex posita. » Hæ quæstiones cessant, quia non petit Propheta sibi legem absolute poni; sed petit ut per gratiam Dei fiat, ut sibi non placeat lex peccati, vel mundi, vel carnis, sed sola lex Dei, illam solam sibi in corde, in desiderio, in affectu poni cupit, et ideo subdit: « Et exquiram eam semper, » id est, illam solam ex munere tuo desiderabo, fiet ut in omni mea actione quæram quid jubeat lex tua. S. Hieronymus vertit *vestigium*, pro eo quod nos habemus *semper;* sed vox hebræa est ambigua, et *vestigium* et *finem* significat, et utroque modo sensus est bonus, sive dicat, *exquiram vestigium*, nimirum legis, hoc est, sequar eam; sive *exquiram usque in finem*, id est, semper.

2. Da mihi intellectum, et scrutabor legem Vers. 2.
tuam, et custodiam illam in toto corde meo.

Posteaquam petivit desiderium sive affectum legis, petit etiam intellectum, ut recte illam intelligat, et scrutari possit ejus utilitates et præstantiam, ac cæteras ejus laudes, idque « ut custodiat illam in toto corde suo ; » non enim cupit intelligere ad curiositatem, sed ad observantiam.

3. Deduc me, Domine, in semitam mandato- Vers. 3.
rum tuorum, quia ipsam volui.

Nunc tertio postulat gratiam implendi legem. « Deduc me, Domine, in semitam mandatorum tuorum, » id est, fac me implere mandata tua; id enim est, incedere per semitam mandatorum. Vocantur autem semitæ, quia semitæ sunt viæ angustæ, breves, rectæ, mundæ, per quas non solent incedere, nisi homines pedites; non equi, non currus : et talis omnino est lex Domini, si comparetur ad leges carnis et mundi, quæ sunt viæ latæ, sordidæ, obliquæ; et per eas animalia expertia rationis, id est, homines animales et carnales incedunt. Ratio autem cur debeat exaudiri, est in illis verbis, « quia ipsam volui, » id est, quia hanc semitam elegi, et per eam ambulare desideravi, ex munere Dei : decet enim, « ut qui dedit velle, det etiam perficere, » juxta promissionem Apostoli, *Philip.* II : « Qui operatur in vobis velle et perficere. »

4. Inclina cor meum in testimonia tua, et Vers. 4.
non in avaritiam.

Hic versiculus respondet primo : ibi enim oraverat pro affectu cordis erga legem Dei, hic orat pro remotione affectus avaritiæ, qui maxime impedit affectum erga legem Dei. « Inclina cor meum in testimonia tua, » id est, infunde cordi

meo copiosam gratiam, per quam inclinetur in custodiam legis tuæ, « et non in avaritiam, » id est, et non inclines cor meum in avaritiam. Dicitur autem Deus inclinare aliquem in malum, quando descrendo gratia sua, sinit illum inclinari in malum. Itaque isto modo loquendi Scriptura sancta demonstrat potentiam gratiæ, non autem quod Deus proprie inclinet aliquando ad malum. Similia sunt illa *Rom.* I : « Tradidit illos in reprobum sensum; » et *Isai.* LXIII : « Quare nos errare fecisti de via tua? »

Deus quomodo inclinet in malum?

Vers. 5. 5. AVERTE OCULOS MEOS NE VIDEANT VANITATEM, IN VIA TUA VIVIFICA ME.

Hic etiam versiculus recto ordine respondet secundo : nam ibi petit donum intelligentiæ ad considerandam legem, hic petit ne oculi mentis avertantur a lege ad vanitates. « Averte oculos meos, ne videant vanitatem, » id est, ne occupentur in cogitandis temporalibus rebus, quæ vanæ sunt; sed potius effice ut totus intendam legi tuæ, et sic « in via tua vivifica me, » id est, in via tua ambulantem, hoc est, legem tuam custodientem vivifica, refice et conserva.

Vers. 6. 6. STATUE SERVO TUO ELOQUIUM TUUM, IN TIMORE TUO.

Nonnulli significari existimant per eloquium Domini promissa Domini, et volunt sensum esse : « Statue eloquium tuum, » id est, imple promissa tua. Nos autem existimamus cum S. Augustino, per eloquium, intelligi legem, et sensum esse : « Statue servo tuo eloquium tuum in timore tuo, » id est, fac ut per sanctum timorem tuum statuatur, confirmetur, solidetur lex tua in servo tuo, ut immobiliter in illo hæreat et perseveret. Itaque respondet hic versiculus tertio versiculo : ibi enim petitur gratia legis implendæ, hic petitur remotio instabilitatis, et petitur gratia perseverantiæ.

Vers. 7. 7. AMPUTA OPPROBRIUM MEUM, QUOD SUSPICATUS SUM, QUIA JUDICIA TUA JUCUNDA.

Magnum est opprobrium non perseverare in lege servanda.

Magnum erit opprobrium in die judicii, et nunc est etiam in conspectu angelorum, non perseverasse in lege servanda, cum lex Domini non solum utilis, sed etiam suavis sit et jucunda. Ideo cum petiisset gratiam perseverantiæ, addit quasi rationem, timorem videlicet opprobrii, quod sequetur non perseverantes. « Amputa, inquit, opprobrium meum, quod suspicatus sum, » id est, quod timui si non perseverarem in lege tua, cum tam bona sit : judicia enim in hoc Psalmo præcepta significant.

Vers. 8. 8. ECCE CONCUPIVI MANDATA TUA, IN ÆQUITATE TUA VIVIFICA ME.

Concludit petitiones hujus octonarii, dicens jam satis patere, quod ex corde cupiat mandata servare. « Ecce, inquit, concupivi mandata tua, » quasi dicat : Ecce apparet quod serio cupiam mandata tua, ideo « in æquitate tua, » id est, in ipsis mandatis tuis, id est, in observatione mandatorum, « vivifica me, » id est, auge et conserva mihi spiritualem vitam. Justus enim justificatur adhuc, dum mandata custodit.

Vau. 1. ET VENIAT SUPER ME MISERICORDIA TUA, DOMINE, SALUTARE TUUM SECUNDUM ELOQUIUM TUUM. Vers. 1.

Illud, *et*, nihil continuat, sed additur ad initium librorum, vel capitulorum ornatus gratia apud Hebræos; sic enim incipit liber Levitici, liber Ruth, liber Ezechielis; sic incipiunt multa capitula, ut *Isai.* VII : « Et factum est; » et cap. VIII : « Et dixit Dominus. » In hoc autem octonario ad singulos versus additur *et*, quoniam debent omnes versus incipere per *vau*, et per hanc litteram nulla fere vocabula incipiunt, excepta conjunctiva particula *et*. Petit autem Propheta initio octonarii misericordiam Dei, ac deinde in reliquis versibus declarat effectus hujus misericordiæ, qui potissimum pertinent ad legis divinæ custodiam, quem finem et quasi scopum totus Psalmus respicit. Ait igitur : « Veniat super me misericordia, » id est, descendat ex alto gratia tua, et misericordia « super me. » Declarat autem quæ sit hæc misericordia, addens, « salutare tuum secundum eloquium tuum, » id est, salus tua, sive misericordia sanans animam, « secundum eloquium tuum, » quo promisisti misericordiam et salutem sperantibus in te.

2. ET RESPONDEBO EXPROBRANTIBUS MIHI VERBUM, QUIA SPERAVI IN SERMONIBUS TUIS. Vers. 2.

Et cum venerit super me misericordia tua secundum promissionem tuam, non timebo adversarios exprobrantes mihi, quod frustra Deum timeam : nam « respondebo illis verbum verum, » cui non poterunt contradicere, quod videlicet « speraverim in sermonibus tuis, » qui promissa tua servare potes, quia es omnipotens, et servare vis, quia bonus es.

3. ET NE AUFERAS DE ORE MEO VERBUM VERITATIS USQUEQUAQUE, QUIA IN JUDICIIS TUIS SUPERSPERAVI. Vers. 3.

Oro autem ut hoc verbum veritatis, quo glorior adversus exprobrantes mihi, « non auferas de ore meo, » id est, non efficias, me destituendo gratia tua, ut non audeam hoc verbum loqui, non claudas ora de te confidentis et promissa tua prædicantis; vel si auferas ad modicum, ut probes me, non auferas « usquequaque, » non auferas omnino, vel in æternum. « Quia in judiciis tuis supersperavi, » id est, quia in tua justitia et fidelitate multum omnino speravi. S. Augustinus refert hoc ad electos martyres, qui si ad tempus permissi sunt negare veritatem, non tamen usquequaque negare permissi sunt, sed post nega-

tionem fleverunt, et post confessionem coronam meruerunt, quales fuerunt S. Petrus, S. Marcellinus et alii permulti.

Vers. 4. 4. ET CUSTODIAM LEGEM TUAM SEMPER, IN SÆCULUM ET IN SÆCULUM SÆCULI.

Hic jam subjicit effectum misericordiæ sanantis animam, qui est perpetua legis divinæ custodia.

Vers. 5. 5. ET AMBULABAM IN LATITUDINE, QUIA MANDATA TUA EXQUISIVI.

Vers. 6. 6. ET LOQUEBAR DE TESTIMONIIS TUIS IN CONSPECTU REGUM, ET NON CONFUNDEBAR.

Vers. 7. 7. ET MEDITABAR IN MANDATIS TUIS, QUÆ DILEXI.

Vers. 8 8. ET LEVAVI MANUS MEAS AD MANDATA TUA, QUÆ DILEXI, ET EXERCEBAR IN JUSTIFICATIONIBUS TUIS.

His quatuor versiculis explicat per partes quæ sit perpetua legis custodia, quam promisit in quarto versiculo, dicens se corde, verbo, mente, et opere in lege Domini semper futurum, et quidem in hebraico textu hæc omnia habentur in futuro, *ambulabo, loquar, meditabor, levabo, exercebor*. Sed quia tempora variant significationes apud Hebræos, non debent reprehendi Septuaginta et latinus Interpres, qui per præteritum imperfectum ista reddiderunt. Videtur autem Propheta, ut mox exauditus, mutasse modum loquendi. Dicit enim : « Et ambulabam in latitudine, » id est, veniente misericordia Domini super me, jam ambulabam non in angustiis timoris, sed in latitudine dilectionis, id est, libenter, cum gaudio, magno affectu cordis legem servabam, quia « illam exquisivi, » ut rem valde desideratam et amatam, « et loquebar » libere et sine timore de justitia sanctissimæ legis, etiam « coram regibus iniquis, et non confundebar, » et assidue cum animo meo de ipsa lege cogitabam, et ejus mysteria meditando considerabam; « et levavi manus meas, » ad implenda mandata sublimia et excelsa, id est, valde perfecta et ardua, vel, ut exponit S. Augustinus : Levavi manus meas ad opera legis, quia propter finem altissimum legem custodivi : qui enim propter mercedem temporalem legem custodiunt, non levant, sed deprimunt manus, dum operantur, neque dicere possunt : « Ad mandata tua quæ dilexi; non enim diligunt mandata, qui legislatorem non diligunt. Denique his omnibus modis, id est, corde, mente, verbo et opere « exercebar in justificationibus tuis. »

Zain. In hoc octonario canit Propheta æternam retributionem, quam Deus legem servantibus repromisit, ac propter eam spem dicit se et legem servasse, et in tribulatione consolationem accepisse, et de iniquorum prævaricatione doluisse

1. MEMOR ESTO VERBI TUI SERVO TUO, IN QUO MIHI SPEM DEDISTI. Vers. 1.

Non potest oblivisci Deus, nec voluntatem mutare, neque sententiam retractare : sed per figuram quamdam sermonis humani dicitur Deus oblivisci, quando differt implere quod promisit, quasi promissi sui esset oblitus. Differt autem aliquando Deus implere promissa sua, non oblivione, sed judicio; et quamvis facturus sit omnino Deus quod facere decrevit, vult tamen rogari a fidelibus servis suis, et hæc oratio est unum ex mediis, per quæ Deus promissa sua adimplere decrevit. Orat igitur David in persona sua et aliorum fidelium, dicens : « Memor esto verbi tui, » id est, promissi tui, « in quo mihi spem dedisti, » cum dixisti servo tuo Abraham *Gen.* cap. XVII, et in illo omnibus filiis ejus : « Ambula coram me, et esto perfectus; » *Gen.* cap. XV, « Ego ero merces tua magna nimis. » Deus quomodo aliquid oblivisci dicatur?

2. HÆC ME CONSOLATA EST IN HUMILITATE MEA, QUIA ELOQUIUM TUUM VIVIFICAVIT ME. Vers. 2.

Illud, *hæc*, non potest proprie referri ad spem, ut communiter exponitur, quoniam in textu hebraico, unde cæteræ editiones translatæ sunt, non habetur nomen spei, sed verbum; et verti potuisset : *Memor esto verbi tui, in quo me sperare fecisti*. Sensus igitur est : « Hæc » res, sive hoc me consolatione affecit in humilitate mea, id est, in afflictione et despectione mea, quia « eloquium tuum, » id est, promissio tua, « vivificavit me, » id est, vitam et spiritum mihi tribuit, vel roboravit et auxit.

3. SUPERBI INIQUE AGEBANT USQUEQUAQUE : A LEGE AUTEM TUA NON DECLINAVI. Vers. 3.

Vita et vigor, quem mihi tribuit promissio tua, in causa fuit, ut non declinarem a lege tua ; etiamsi « superbi irrisores inique » agerent valde, cum me irrisionibus suis a legis custodia avertere conarentur. In hebræo, pro *inique agebant*, habetur, *irridebant me*. Sed idem est sensus.

4. MEMOR FUI JUDICIORUM TUORUM A SÆCULO, DOMINE, ET CONSOLATUS SUM. Vers. 4.

In humilitate et irrisionibus « memor fui judiciorum tuorum a sæculo, » id est, judiciorum, quæ ab initio sæculi exercuisti exaltans humiles, superbos deprimens, reddens custodientibus legem tuam præmia magna, et prævaricatoribus magna supplicia, et hinc accepi in omni tribulatione mea solatium.

5. DEFECTIO TENUIT ME PRO PECCATORIBUS DERELINQUENTIBUS LEGEM TUAM. Vers. 5.

Eadem illa spes tantæ mercedis fecit ut misererer hominum peccatorum, qui derelinquentes legem tuam tanto bono privantur. Vox hebraica זלעפה, pro qua nos habemus *defectio*, significat

horrorem, sive *tremorem, ardorem*, sive *æstum*. Sed noster Interpres vertit *defectionem*, ut significaret tantum esse horrorem et æstum, de quo agit Propheta, ut defectionem inducat. Magnæ charitatis judicium est, contremiscere, ardere, deficere, ex misericordia erga peccatores, vel ex dolore offensionis divinæ; nam de utraque defectione versiculus iste potest exponi.

Vers. 6. 6. CANTABILES MIHI ERANT JUSTIFICATIONES TUÆ IN LOCO PEREGRINATIONIS MEÆ.

Iniqui legem dereliquerunt, quia insuavem esse judicarunt : mihi autem scienti quanta merces posita sit custodientibus legem tuam, «justificationes tuæ,» id est, præcepta tua usque adeo dulcia et suavia erant, ut in hac peregrinatione, qua peregrinamur a patria, dulce canticum fuerint. In hebræo legimus, *carmina mihi fuerunt præcepta tua*; quare illud, *cantabiles*, significat leges Domini non fuisse sibi graves, quæ cùm labore portandæ essent, sed suaves, quæ instar carminum oblectare possent.

Vers. 7. 7. MEMOR FUI NOCTE NOMINIS TUI, DOMINE, ET CUSTODIVI LEGEM TUAM.

Illa beata spes tantæ promissionis non solum interdiu, sed etiam noctu mihi nomen tuum in memoriam revocabat, et ex affectu nominis tui, id est, ex ardenti amore tuo perseveravi in custodia legis tuæ.

Vers. 8. 8. HÆC FACTA EST MIHI, QUIA JUSTIFICATIONES TUAS EXQUISIVI.

Quærunt Interpretes quid sit illud, *hæc*, an hæc spes, an hæc lex, an hæc promissio, an quid aliud. Sed apud Hebræos genus femininum ponitur pro neutro, quo illi carent. Itaque sensus est : *Hoc totum mihi evenit*, nimirum, ut promissiones Dei considerarem, et spem inde conciperem, et cætera bona quæ inde nata sunt, «quia justificationes tuas exquisivi.» Vult enim Propheta in hoc Psalmo, qui est encomium legis, omnia referre ad ipsam legem diligenter investigandam et amandam, ut hac ratione excitet homines ad considerationem et impletionem legis.

Hebræi carent genere neutro.

Vers. 1. *Cheth.* 1. PORTIO MEA, DOMINE, DIXI CUSTODIRE LEGEM TUAM.

In hoc octonario ponitur initio hæc propositio : «Dominus est portio mea,» inde deducitur desiderium legis diligenter custodiendæ, et preces ad Deum pro gratia legis implendæ, non obstantibus quibuslibet impedimentis. «Portio mea, Domine,» subintelligitur, *tu es*. Quamvis enim aliqui conjungant cum sequentibus, ut sensus sit : «Portio mea, o Domine! dixi,» erit «custodire legem tuam,» tamen multo verius est, sensum esse : «Portio mea» tu es, «Domine;» nam in græco additur verbum *es*, et in hebræo ponitur distinctio post vocabulum *Domine*. Posset etiam legi : *Portio mea Dominus*; estque id conforme aliis locis, ut in *Psalm.* XV : «Dominus pars hæreditatis meæ;» et *Psalm.* LXXII : «Pars mea Deus in æternum;» et *Thren.* III : «Pars mea Dominus,» et sic exponunt hunc locum SS. Patres, Hilarius, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus. Felix anima, quæ ex corde dicere potest : «Portio mea, Domine,» id est, omnibus rebus creatis abrenuntio, nihil juris in eis habere cupio, occupet ea quicumque voluerit : mihi tu, Domine, solus sufficis, neque aliud requiro, aut requiram in æternum; et quia, ut te aliquando possideam, tibi soli placere cupio, ideo «dixi,» statui, firmiter proposui «custodire legem tuam;» scio enim quia non dignaris esse portio eorum, qui legem tuam non custodiunt.

2. DEPRECATUS SUM FACIEM TUAM IN TOTO CORDE MEO, MISERERE MEI SECUNDUM ELOQUIUM TUUM. Vers. 2.

Dixit, custodire legem Domini; sed quia sine adjutorio Dei vires humanæ non sufficiunt, ideo «deprecatur faciem Domini in toto corde suo,» et dicit : «Miserere mei secundum eloquium tuum,» id est, secundum promissionem tuam, «miserere mei,» ut te adjuvante impleam, quod te inspirante decrevi.

3. COGITAVI VIAS MEAS, ET CONVERTI PEDES MEOS IN TESTIMONIA TUA. Vers. 3.

Non satis est Deum orare, sed oportet etiam cooperari auxilio Dei; ideo Propheta, posteaquam precatus est Deum, addit : «Cogitavi vias meas,» rectene an secus ambularem; item consideravi actiones meas, an legi Dei conformes essent; et «converti pedes meos in testimonia tua,» id est, et converti affectus meos a lege carnis et peccati ad legem tuam, Domine, quæ sola est via recta.

Deum orare non sufficit, sed debemus ei cooperari.

4. PARATUS SUM, ET NON SUM TURBATUS, UT CUSTODIAM MANDATA TUA. Vers. 4.

Nec solum legem custodire decrevi, sed promptus fui statim aggredi opus justum, neque ulla perturbatio me retardare potuit a custodia legis tuæ. In hebræo legitur, *festinavi, et non tardavi custodire mandata tua*. Sed idem est sensus; nam qui imparatus est, non potest festinare; et qui turbatur, hærere solet et moram facere. Ideo illud, *paratus sum*, sic explicandum : Nullum tempus observandæ legis me imparatum inveniet, ut festinare non possim; sed semper paratus sum, et expeditus ad opus celeriter implendum; et nunquam turbatus sum, ut propterea moram facere me oporteat.

5. FUNES PECCATORUM CIRCUMPLEXI SUNT ME, ET LEGEM TUAM NON SUM OBLITUS. Vers. 5.

Non defuerunt tamen, qui me perturbare et retardare conarentur; nam «funes peccatorum,» id est, laquei, sive retia variarum tentationum,

quæ peccatores homines, sive dæmones tendere solent, « circumplexi sunt me, et tamen legem tuam non sum oblitus, » id est, facere non potuerunt tentationes illæ, ut legis tuæ obliviscerer, et ab ipsa implenda retardarer.

Vers. 6. 6. MEDIA NOCTE SURGEBAM AD CONFITENDUM TIBI, SUPER JUDICIA JUSTIFICATIONIS TUÆ.

Quia tu es, Domine, portio mea, non solum interdiu, sed etiam noctu, imo etiam media nocte, quando summa quies est in terris, vacavi legi tuæ considerandæ : « surgebam enim media nocte ad confitendum tibi, » id est, ad te laudandum super justissima et sapientissima præcepta tua. S. Augustinus interpretatur hunc versiculum de tempore persecutionis, quod per noctem significari solet. Sed ad litteram videtur omnino intelligendus Propheta de laudibus nocturnis, ut exponunt Hilarius, Ambrosius, Hieronymus, Theodoretus et alii fere omnes. Atque hinc didicit Ecclesia surgendum esse media nocte ad nocturnam psalmodiam; hunc enim locum allegant auctores, qui de divinis Officiis scripserunt.

Vers. 7. 7. PARTICEPS EGO SUM OMNIUM TIMENTIUM TE : ET CUSTODIENTIUM MANDATA TUA.

Hoc etiam deducitur ex prima illa propositione : « Portio mea Dominus; » omnes enim timentes Deum, et custodientes mandata ejus, colligantur tanquam membra viva in unum corpus glutino charitatis, quæ dicit : « Portio mea Dominus, » et hoc modo « singuli sunt participes omnium, » quia charitas facit omnia communia ; « et si gaudet unum membrum, congaudent omnia membra ; et si dolet unum membrum, condolent omnia membra, » ut ait Apostolus I *Cor.* XII. S. Augustinus exponit hunc versiculum de Christo, qui per ascensionem carnis humanæ factus est particeps omnium timentium Deum, juxta illud Apostoli *ad Hebr.* II : « Quia pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse participavit eisdem, » et paulo ante : « Unde, inquit, non confunditur fratres eos vocare, » sed prior expositio est communis et magis litteralis.

Vers. 8. 8. MISERICORDIA TUA, DOMINE, PLENA EST TERRA : JUSTIFICATIONES TUAS DOCE ME.

Ego quidem « particeps sum omnium timentium te; » sed misericordiæ tuæ participes sunt omnes qui habitant in terra, et boni et mali, et homines et jumenta, et animata et inanimata. Proinde miserere mei, « ut doceas me justificationes tuas; » hæc enim summa miseria est, non scire legem tuam, ut sciunt qui illam implent. Hanc miseriam tollat a me misericordia tua, quia hoc unum ambio, hoc concupisco, cum tu sis « portio mea, Domine, »

Vers. 1. *Teth.* 1. BONITATEM FECISTI CUM SERVO TUO, DOMINE, SECUNDUM VERBUM TUUM.

Vers. 2. 2. BONITATEM, ET DISCIPLINAM, ET SCIENTIAM DOCE ME, QUIA MANDATIS TUIS CREDIDI.

In hoc octonario petit a Deo Propheta tria dona necessaria ad custodienda præcepta Domini, et ostendit ex effectis horum donorum necessitatem. Primum igitur utitur quodam quasi proœmio, dicens : « Bonitatem fecisti cum servo tuo, Domine, » id est, suavitatem et benignitatem, sive mansuetudinem tuam exhibuisti servo tuo, « secundum verbum tuum, » id est, juxta promissiones tuas; quamvis enim in hebræo legatur טוב, quod significat *bonum*, et verti possit, ut vertit S. Hieronymus, *benefecisti servo tuo*, tamen Septuaginta Interpretes legerunt, *tub*, *bonitatem*, ut etiam in sequenti versu; et utrobique verterunt χρηστότητα, id est *bonitatem*, sive *suavitatem*. Sequitur postea : « Bonitatem et disciplinam et scientiam doce me, » id est, sicut, Domine, bonitatem, sive suavitatem erga servum tuum ostendisti, ita rogo ut doceas me eamdem bonitatem, sive suavitatem, quam exhibeam proximis meis, ita ut nulli nocere, nullum decipere, nullum fraudare velim ; sed addas etiam, « ut doceas me disciplinam, » id est prudentiam, ut caveam deceptores et fraudulentos; et sic habeam suavitatem et bonitatem columbæ, ut non desint mihi consilium et prudentia serpentis. Intelligo autem per vocem, *disciplinam*, virtutem prudentiæ, quia hoc requirit vox hebraica טעם, quæ significat proprie *saporem* et *consilium*; neque vox græca et latina hanc significationem respuunt, cum sint vocabula generalia. Denique post bonitatem et prudentiam, peto etiam scientiam, qua agnoscam mysteria legis tuæ, quæ scientia, sicut sine bonitate et prudentia inflat, ita habentibus bonitatem et prudentiam utilissima est; sequitur : « Quia mandatis tuis credidi, » id est, quia credidi mandatorum tuorum promissionibus, sive, credidi mandata tua divina esse et dignissima, quæ diligentissime custodiantur. Observandum est hoc loco plerosque homines scientiam quærere, vel prudentiam, de bonitate parum laborare, sed Prophetam a Spiritu Sancto edoctum rectum ordinem esse secutum, ut primo bonitatem, deinde prudentiam, ultimo scientiam postularet.

Scientiam vel prudentiam quærimus plerumque, de bonitate parum laboramus.

3. PRIUSQUAM HUMILIARER, EGO DELIQUI : PROPTEREA ELOQUIUM TUUM CUSTODIVI. Vers. 3.

4. BONUS ES TU, ET IN BONITATE TUA DOCE ME JUSTIFICATIONES TUAS. Vers. 4.

Declarat necessitatem trium illorum donorum; quasi dicat : Non sine causa peto bonitatem, disciplinam et scientiam; nam ex defectu horum donorum deliqui, et propter delicta humiliatus sum a Deo justo judice. Priusquam humiliarer per immissionem tribulationum, ego deliqui per ignorantiam, quia scientia carui : nam vox hebræa שגג, quæ hoc loco habetur, significat *ignorare*, sive *delinquere ex ignorantia*. Sequitur :

« Propterea eloquium tuum custodivi, » id est, propterea deinceps attentius custodivi legem tuam ; sed tu qui « bonus, » id est, suavis et benignus « es, in hac tua bonitate, » id est, juxta hanc mansuetudinem tuam, « doce me justificationes tuas, » ut non amplius delinquam.

Vers. 5. 5. MULTIPLICATA EST SUPER ME INIQUITAS SUPERBORUM : EGO AUTEM IN TOTO CORDE MEO SCRUTABOR MANDATA TUA.

Vers. 6. 6. COAGULATUM EST SICUT LAC COR EORUM : EGO VERO LEGEM TUAM MEDITATUS SUM.

Hic significatur necessitas alterius doni, videlicet prudentiæ. « Multiplicata est super me iniquitas superborum, » id est, superbi prævaricatores multiplicarunt super me mendacia sua, ut me ad transgressionem inducerent; unde prudentiæ donum mihi necessarium fuit, quo dono adjutus « in toto corde meo scrutabor mandata tua. » In hebræo pro vocabulo *iniquitas*, habetur שקר, id est *mendacium* ; unde intelligimus per *iniquitatem*, ipsum mendacium, quod sine dubio quædam iniquitas est, præcipue si mendacium sit perniciosum. « Coagulatum est sicut lac cor eorum, » id est, superbi illi induratum cor habent, sicut induratur caseus ex lacte coagulato confectus ; ideo illis dimissis, legi tuæ meditandæ vacavi. In hebræo legitur *adeps*, pro *lacte* : sed eædem litteræ mutatis punctis utrumque significant ; nam *chalab* est *lac*, et *cheleb* est *adeps*.

Vers. 7. 7. BONUM MIHI QUA HUMILIASTI ME, UT DISCAM JUSTIFICATIONES TUAS.

Vers. 8. 8. BONUM MIHI LEX ORIS TUI SUPER MILLIA AURI ET ARGENTI.

Ex abundantia primi doni, quod jam consecutus erat, dicit : « Bonum mihi, quia humiliasti me ; » neque enim hoc dicere potest nisi homo vere mitis et humilis corde, ac per hoc vere bonus, qui per experientiam judicium de bono ferre potest. Existimat enim is, qui vere bonus est, magnum donum humiliationem ex tribulatione venientem, quoniam causa est custodiæ legis, quæ quantum sit bonum, explicatur in versiculo sequenti : « Bonum mihi lex oris tui super millia auri et argenti ; » et vere ita est, quoniam per custodiam legis acquiritur vita æterna, cui nulli thesauri comparari possunt.

Vers 1. *Iod.* 1. MANUS TUÆ FECERUT ME ET PLASMAVERUNT ME ; DA MIHI INTELLECTUM, UT DISCAM MANDATA TUA.

In hoc octonario multis novis argumentis poscit gratiam legis custodiendæ, ac primum ex eo quod, cum sit figmentum manuum Domini, debet illi summam obedientiam. « Manus tuæ fecerunt me et plasmaverunt me, » id est, potentia tua et sapientia tua, quasi duæ manus tuæ, fecerunt me, cum non essem, et plasmaverunt me, ordinantes membra et potentias, cum essem initio quasi massa luti, vel fecerunt me quoad animam, et plasmaverunt quoad corpus. Ideo cum totus sim tuus, debeamque tibi summam obedientiam, peto ut des mihi intellectum, ut discam mandata tua, non ut solum sciam, sed etiam faciam. In hebræo pro *plasmasti*, habetur *parasti* sive *firmasti*, per quod intelligitur perfecta formatio et distinctio membrorum, unde fit ut homo subsistat. Item pro *da mihi intellectum*, in hebræo et græco est una vox tantum, quæ significat *intelligentem facere*. Itaque illud, *da mihi intellectum*, non significat, *da mihi vim intelligendi*, quasi sine ea formatus esset, sed, *da mihi lumen divinum*, quo mens mea perfecte discat mandata tua, et sibi persuadeat optimum esse illa complere.

2. QUI TIMENT TE, VIDEBUNT ME, ET LÆTABUNTUR, QUIA IN VERBA TUA SUPERSPERAVI. Vers. 2.

Hæc est secunda ratio, quæ sumitur ab ædificatione proximorum. « Qui timent te, videbunt me » servantem mandata tua, « et lætabuntur, » quia videbunt me sperantem valde in verbis tuis, id est, in promissis quæ continentur in lege tua.

3. COGNOVI, DOMINE, QUIA ÆQUITAS JUDICIA TUA, ET IN VERITATE TUA HUMILIASTI ME. Vers. 3.

Tertia ratio est a confessione propriæ culpæ. « Cognovi, inquit, quia æquitas judicia tua, » id est, quod judicia tua justissima sunt, et si quando « me humiliasti » destituens gratia tua, « in veritate, » id est, in justitia tua fecisti, quia ita commerui ; ideo non conqueror de tua justitia, sed ad misericordiam tuam confugio et dico :

4. FIAT MISERICORDIA TUA, UT CONSOLETUR ME, SECUNDUM ELOQUIUM TUUM SERVO TUO. Vers. 4.

Consolatio, quam petit, est gratia servandæ legis ; qui enim dolet se humiliatum, quia destitutus gratia in peccatum incidit, consolationem magnam accipiet, si copiosa gratia perfusus legem Domini perfecte integreque servabit.

5. VENIANT MIHI MISERATIONES TUÆ, ET VIVAM, QUIA LEX TUA MEDITATIO MEA EST. Vers. 5.

Petiit gratiam servandæ legis, ut consolationem acciperet : explicat nunc quæ sit vera consolatio, quam desiderat. « Veniant mihi miserationes tuæ, et vivam, » id est, miserere mei secundum multitudinem miserationum tuarum, ut acquiram veram vitam, quæ sola est vita beata et sempiterna. Recte enim monet S. Augustinus, ubi sine addito ponitur nomen *vitæ*, ut plurimum intelligi *vitam æternam*, quæ sola est simpliciter vita, *Joan.* I : « In ipso vita erat ; » *Joan.* V : « In resurrectionem vitæ ; » *Matth.* XIX : « Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. » « Quia lex tua meditatio mea est ; » hæc est ratio, cur audeat petere misericordias Domini : decet enim ut Deus misericorditer respiciat in eum, qui assidue meditatur in lege.

Vita sine addito, ut plurimum est vita æterna.

Vers. 6. 6. CONFUNDANTUR SUPERBI, QUIA INJUSTE INIQUITATEM FECERUNT IN ME; EGO AUTEM EXERCEBOR IN MANDATIS TUIS.

Quarta ratio ad obtinendam gratiam servandæ legis, sumitur a confusione iniquorum, sicut secunda sumebatur ab ædificatione piorum. « Confundantur superbi, » id est, da mihi gratiam, per quam perfecte leges tuas custodiam, ut hinc confundantur superbi prævaricatores, qui vexando et persequendo injuste, efficere conantur ut etiam alii prævaricentur. Interim autem dum illi confunduntur et erubescunt, ego multo alacrius exercebor in mandatis tuis cogitandis et implendis. Illud, *injuste*, significat superbos iniquitatem fecisse scienter et studiose, non casu, non ex ignorantia, non ex inadvertentia, unde ab iniquitate immunes videri possent.

Vers. 7. 7. CONVERTANTUR MIHI TIMENTES TE, ET QUI NOVERUNT TESTIMONIA TUA.

Hortatur pios, ut si qui sunt, qui a prævaricatoribus decepti ad illos respicere cœperint, ad se redeant et cum ipso jungantur. « Convertantur mihi, » id est, convertantur ad me, et mecum juncti legem Dei custodiant, « timentes te, et qui noverunt testimonia tua, » id est, illi omnes, qui timorem Dei et scientiam legis habent. Ex græco textu legunt nonnulli, *convertant me*. Sed antiqua lectio id habebat, quod nos habemus, ut perspicuum est ex Patribus, Hilario, Ambrosio, Hieronymo, Augustino; et S. Hieronymus vertit ex hebræo, *revertantur ad me*.

Vers. 8. 8. FIAT COR MEUM IMMACULATUM IN JUSTIFICATIONIBUS TUIS, UT NON CONFUNDAR.

Concludit petens gratiam sæpe ac sæpius postulatam, qua corde perfecto mandata divina custodiat, ut neque in hoc sæculo, neque in futuro judicio, confusionis opprobrium timeat.

Vers. 1. *Caph.* 1. DEFECIT IN SALUTARE TUUM ANIMA MEA, ET IN VERBUM TUUM SUPERSPERAVI.

In hoc octonario inducit David personam cupientis servare mandata, et tamen inter tentationes graviter laborantis, atque auxilium de cœlo miserabiliter postulantis. S. Augustinus totum octonarium Ecclesiæ Christum exspectanti et sanctis martyribus accommodat, pie omnino et vere : sed quia totum Psalmum ad legis custodiam commendandam video pertinere, ideo hunc etiam octonarium ad litteram de legis custodia explicare decrevi. « Defecit in salutare tuum anima mea, » id est, anima mea præ magnitudine desiderii salutis æternæ jam pene defecit : *deficere* enim *in salutare* nihil est aliud, nisi exspectando et desiderando salutem, laborare, languere, deficere. « Et in verbum tuum supersperavi, » id est, et ego tamen valde speravi in verbum promissionis tuæ. Itaque dilatio salutis deficere facit, sed spes firma promissionis erigit et confortat.

Deficere in salutare quid sit?

2. DEFECERUNT OCULI MEI IN ELOQUIUM TUUM, DICENTES : QUANDO CONSOLABERIS ME? Vers. 2.

Mira Prophetæ locutio, quæ oculis officium aurium et linguæ tribuit. Sed oculi interiores, et aures interiores, et lingua interior idem sunt : intellectus enim videt, audit, loquitur. « Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, » id est, mens mea attendendo auxilium promissum, dum diutius differtur, deficit præ desiderio, quomodo deficiunt oculi corporales, cum nimis diu respiciunt ad locum, unde persona desiderata ventura speratur, « dicentes : Quando consolaberis me? » id est, oculi interiores defecerunt præ exspectatione, et defectum suum explicant, dicentes : Quando veniet consolatio illa perfecta, ut non amplius timeam casum et legis sanctæ prævaricationem? Possent etiam hæc explicari de oculis exterioribus, qui cœlo inhærentes videntur quasi deficere, et dicere Domino : « Quando veniet auxilium de cœlo promissum? » Sic enim S. Hieronymus in epist. *ad Eustochium, de Servanda virginitate*, de se loquitur : « Post multas lacrymas, post in cœlum inhærentes oculos, » etc. Videtur dicere debuisse Propheta secundum leges grammaticæ : « Quando consolaberis nos? » Sed quia oculi sunt instrumenta animæ, de qua dictum erat : « Defecit anima mea, » ideo per oculos quæritur consolatio non tam oculorum, quam animæ, quæ per illos respicit. Est igitur sensus : Quando consolaberis animam meam, cujus oculi deficiunt attendendo et exspectando.

3. QUIA FACTUS SUM SICUT UTER IN PRUINA, JUSTIFICATIONES TUAS NON SUM OBLITUS. Vers. 3.

Non sine causa dico : « Quando consolaberis me? » quia præ desolatione et angustiis tentationum, factus sum aridus et destitutus humore gratiæ consolantis, ut est uter tempore frigidissimo in medio pruinæ constitutus. Similis est illa vox in *Psalm.* CXLII : « Anima mea facta est sicut terra sine aqua tibi. » Sed quanquam tanta spiritus ariditate laborem, tamen « justificationes tuas, » id est, præcepta tua, « non sum oblitus. » S. Ambrosius et S. Augustinus, per *utrem in pruina*, intelligunt carnem mortificatam et castigatam, et pruina cœlesti respersam, ut spiritui subjiciatur, quasi dicat Propheta : Carnem castigavi, et legem tuam non sum oblitus; æquum igitur est ut consoleris animam meam.

4. QUOT SUNT DIES SERVI TUI? QUANDO FACIES DE PERSEQUENTIBUS ME JUDICIUM? Vers. 4.

Instat eidem petitioni, optans consolationem et liberationem a tentationibus. « Quot sunt dies servi tui, » quibus afflictio durabit? quando finientur dies tentationis et miseriæ? « Quando facies de persequentibus me judicium? » quando

judicabis et condemnabis persequentes et tentantes me, ut iis condemnatis persecutio conquiescat? Non curiose quærit quot anni supersint, aut vitæ suæ, aut durationis mundi; sed explicat his verbis desiderium æternæ vitæ, quando omnes impii, ad inferos detrusi, cessabunt vexare pios; et pii, summa atque æterna pace fruentes, in sanctitate et justitia Domino servient sine ullo timore cadendi.

Vers. 5. 5. Narraverunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua.

Hæc est causa, cur maxime cupiat ab iniquorum consortio liberari, quoniam iniqui tentantes pios narrant delectationes mundi, quæ sunt meræ fabulæ, id est, delectationes sordidæ, fugaces, magis confictæ, quam veræ; et nihil habent simile cum lege Domini, quæ pie custodita, delectationes stabiles et solidas adfert. Potest etiam *fabulatio* referri ad hæreticorum colloquia, ut referunt Ambrosius et alii. S. Hieronymus ex hebræo vertit, *foderunt mihi superbi foveas*; sed sciendum est vocem שיחות esse ambiguam, et posse significare *fabulationes*, a verbo שוח, et *foveas*, a nomine שחה. S. Hieronymus ut verteret consequenter ad verbum *foderunt*, transtulit *foveas*; non enim cohærent *fabulationes* cum verbo *foderunt*. At Septuaginta Seniores, quia per nomen *shichoth* intellexerunt *fabulationes*, noluerunt vertere *foderunt*, ne nimis impropria et obscura esset oratio; sed sequentes non verba, sed sensum, maluerunt vertere *narraverunt*, et vere sensum expresserunt : nam *fodere* in hebraica lingua significat *emere, acquirere, præparare, eruere*; igitur sensus est : *foderunt mihi fabulationes*, id est, emerunt fabulationes, ut mihi eas venderent; vel paraverunt fabulationes, ut mihi eas narrarent; vel foderunt et eruerunt ex fodina vanitatis fabulationes, ut eas mihi præberent. S. Augustinus legit, *narraverunt mihi delectationes*; S. Ambrosius, *exercitationes*, alii aliter. Sed verbum hebraicum significat proprie confabulationem, et submurmurationem submissa voce editam, quæ ad colloquia clandestina hæreticorum, vel impudicorum hominum recte accommodari potest. Vox græca ἀδολεσχία ab Ambrosio dicitur esse *superflua loquacitas*; ab Augustino, *delectabilis in sermone exercitatio*; ab Euthymio, *garrulitas* et *nugacitas*.

Vers. 6 6. Omnia mandata tua veritas; inique persecuti sunt me, adjuva me.

Quia dixerat : « Non sicut lex tua; » dicit nunc : « Omnia mandata tua » sunt ipsa « veritas, » id est, verissimas promissiones continent, et inde verissimas delectationes observantibus legem tuam adferunt. Ideo injusti narrantes suas fabulationes inique persecuti sunt me, et tu Deus contra eorum insidias adjuva me.

Vers. 7. 7. Paulo minus consummaverunt me in terra, ego autem non dereliqui mandata tua.

Tam gravis fuit persecutio istorum, qui per dulces sermones me subvertere nitebantur, ut pene me perdiderint in terra, et ad cœlum aspirare nequirem : tamen non obtinuerunt, quoniam « non dereliqui mandata tua. »

8. Secundum misericordiam tuam vivifica me, et custodiam testimonia oris tui. Vers. 8.

Redit ad primam petitionem, et concludit octonarium, dicens : « Secundum misericordiam tuam magnam vivifica me » vita beata et sempiterna, et tunc demum perfectissime custodiam legem tuam; potest etiam hoc intelligi de vita gratiæ, per quam mandata Dei custodiuntur.

Lamed. 1. In æternum, Domine, verbum tuum permanet in cœlo. Vers. 1.

2. In generationem et generationem veritas tua; fundasti terram, et permanet. Vers. 2.

3. Ordinatione tua perseverat dies, quoniam omnia serviunt tibi. Vers. 3.

In hoc octonario a firmitate promissionum divinarum sumit Propheta argumentum ad exhortandos homines ad legem servandam, quæ habet promissiones vitæ præsentis et futuræ. « In æternum, Domine, verbum tuum, » id est promissio tua, « permanet in cœlo; » nam etiamsi in terris videatur non permanere, dum justi opprimuntur, et injusti exaltantur, tamen in cœlo apud Deum omnino permanet. Deus enim quod promisit, implebit. Faciet enim ut justis breves tribulationes vertantur in gaudium sempiternum, et brevis gloria impiorum vertatur in opprobrium et supplicium sine fine duraturum. Idem autem repetit, vel explicat, dum addit : « In generationem et generationem veritas tua, » supple *permanet*, id est, semper manet veritas promissionum, dum semper verbum promissionis impletur, « in omni generatione et generatione, » id est, ab initio usque in finem, quod est idem, quod « in æternum. » Probat autem Propheta stabilitatem promissionum a stabilitate ordinationum divinarum duobus exemplis. « Fundasti terram et permanet; » hoc est primum exemplum, quasi dicat : Fundasti terram immobilem, et semper manet immobilis, ut ordinationi tuæ obediat. « Ordinatione tua perseverat dies; » hoc est alterum exemplum. Ordinavit enim Deus, ut e contrario cœlum, sive sol moveretur semper, et motu suo diem efficeret; et obtemperat, et sic semper ordinatione divina perseverat dies. In hebræo conjungitur verbum numeri multitudinis cum nomine numeri singularis hoc modo : *Perseverant hic dies*, sive *hodie*, ad significandum, diem transeundo et fluendo permanere; transeunt dies, et nunquam stant, et tamen semper *hodie* permanet, ad quod alludens Apostolus,

Hebr. cap. III : « Adhortamini, inquit, vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur. » Ratio hujus tantæ firmitatis est, quod sequitur : « Quoniam omnia serviunt tibi; » nihil enim est in rebus creatis, quod Deo creatori ad nutum non pareat.

Vers. 4. 4. NISI QUOD LEX TUA MEDITATIO MEA EST, TUNC FORTE PERIISSEM IN HUMILITATE MEA.

Nisi, inquit, in lege tua assidue meditatus fuissem, ubi veritatem promissionum tuarum didici, forte periissem in afflictione mea, tentationibus adversariorum superatus. Pro *meditatio,* in hebræo est, *delectatio,* ex quo intelligimus hic agi de jucunda et dulci meditatione, quæ valde recreat animum hominis in tribulatione constituti, dum promissa divina ob oculos interiores ponit et cordi intime infigit. Per *humilitatem* autem hoc loco non significatur virtus humilitatis, sed afflictio, sive *pressura,* ut S. Hieronymus ex hebræo transtulit.

Vers. 5. 5. IN ÆTERNUM NON OBLIVISCAR JUSTIFICATIONES TUAS, QUIA IN IPSIS VIVIFICASTI ME.

Confortatus ex meditatione promissionum quæ in lege continentur, confidenter jam dico : « In æternum non obliviscar justificationes tuas, quia in ipsis, » id est, super earum observationem, « vivificasti me, » vitam gratiæ augendo, et vitam gloriæ promittendo.

Vers. 6. 6. TUUS SUM EGO, SALVUM ME FAC, QUONIAM JUSTIFICATIONES TUAS EXQUISIVI.

Scriptum est in *Psalm.* XXIII : « Domini est terra, et plenitudo ejus, orbis terrarum, et universi, qui habitant in eo; » ego tamen proprie tuus sum, quia agnosco me tuum esse, et volo tuus esse, et nullius alterius Domini volo esse, cum nulli cupiditati servire decreverim; ideo recte peto ut me salvum facias, id est, rem tuam conserves, ne pereat. « Quoniam justificationes tuas exquisivi, » id est, quoniam tuus sum, et tanquam tui solius mancipium, nihil aliud quæro, nisi mandata tua, ut illa perficiam. Vere pauci sunt, qui dicere possint : « Tuus sum ego, » quia pauci sunt, qui per affectum nulli rei serviant, nisi Deo.

Vers. 7. 7. ME EXSPECTAVERUNT PECCATORES, UT PERDERENT ME : TESTIMONIA TUA INTELLEXI.

Non sine causa dixi : « Salvum me fac, » quoniam « peccatores » in loco opportuno ad capiendum « me exspectaverunt, » ut tentationi consentire me facerent, et sic « perderent me; » sed ego gratia tua adjutus « testimonia tua intellexi, » id est, intellexi quid lex tua in tali articulo præciperet, quid promitteret, quid minaretur.

Vers. 8. 8. OMNIS CONSUMMATIONIS VIDI FINEM, LATUM MANDATUM TUUM NIMIS.

Intelligens testimonia tua, ex eis cognovi et « vidi finem consummationis » omnium rerum, judicium videlicet novissimum, in quo consummatis meritis bonis et malis, reddentur præmia bonis et supplicia malis. Vere igitur « latum mandatum tuum nimis, » id est, vere amplum et fecundum est mandatum tuum, sive lex tua, cum in ea conspiciantur regulæ bene vivendi, et præmia custodientium legem, et contra regulæ declinandi vitia, et supplicia prævaricatorum. Posset etiam sic exponi versiculus iste : « Intelligens testimonia tua, » id est, legem tuam, « vidi finem omnis consummationis, » id est, omnis perfectionis vitæ, esse « mandatum tuum, » id est, præceptum dilectionis, quod est « latum nimis, » cum omnia mandata comprehendat, et cum ad Deum, et omnes angelos, et omnes homines, etiam inimicos extendatur. Alii aliter exponunt, et unusquisque propriam expositionem adfert. Ambrosius et Hieronymus *finem omnis consummationis* dicunt esse Christum. Augustinus *finem omnis consummationis* dicit esse coronam martyrii, quia consummata perfectio est mori pro Christo. Theodoretus dicit omnia humana, opes, honores, et similia, quantumvis consummata et perfecta, habere finem. Euthymius, per *omnem consummationem,* intelligit omnem interitum, tum bonorum, tum impiorum. Vidit enim Propheta finem mortis omnium esse pœnam, vel gloriam.

Consummata perfectio, mori pro Christo.

Mem. 1. QUOMODO DILEXI LEGEM TUAM, DOMINE : TOTA DIE MEDITATIO MEA EST. Vers. 1.

In hoc octonario iterum redit ad encomium legis, eamque laudat a multiplici utilitate et delectatione, quam secum adfert. Ac primum testatur amorem suum erga divinam legem, deinde reddit causam amoris, enumerans ejus utilitates. « Quomodo dilexi, » id est, quam vehementer dilexi legem tuam : signum amoris est continua conversatio cum re amata. « Tota die, inquit, meditatio mea est, » nihil aliud loquor, nihil aliud ago.

2. SUPER INIMICOS MEOS PRUDENTEM ME FECISTI MANDATO TUO, QUIA IN ÆTERNUM MIHI EST. Vers. 2.

Hæc est prima utilitas legis, quia diligenter considerata et factis adimpleta, prudentem facit hominem, ut sciat quid, et quomodo, et quando, et ubi debeat loqui et agere, vel silere et quiescere : quam prudentiam non habent prævaricatores, qui regulam hanc rectissimam inter loquendum et agendum non respiciunt. Ait igitur : « Super inimicos meos, » prævaricatores videlicet legis « prudentem me fecisti mandato tuo, » id est, per mandatum tuum, dum illud assidue meditor et adimpleo. « Quia in æternum mihi est, » quia perpetuo mihi adest ante oculos mentis, neque unquam illius obliviscor.

3. SUPER OMNES DOCENTES ME INTELLEXI, QUIA TESTIMONIA TUA MEDITATIO MEA EST. Vers. 3.

*

Vers. 4. 4. SUPER SENES INTELLEXI, QUIA MANDATA TUA QUÆSIVI.

Hæc est altera utilitas legis: quia non solum prudentiam, sed etiam sapientiam gignit. Sed tamen quoddam videtur David nimium sibi tribuere, anteponendo sapientiam suam sapientiæ omnium qui illum præcesserant, in quibus erat Adam, Noe, Abraham, Isaac, Jacob, Joseph, Moses, Samuel, et alii: S. Augustinus docet hæc dici in persona Christi, qui cum esset annorum duodecim, et videretur quasi discipulus audiens legis doctores et seniores, tamen « super omnes docentes » se intelligebat. Ait S. Ambrosius, in persona populi christiani. Sed fortasse non erit necesse ad ista confugere: nam per *omnes docentes* intelligere possumus eos solos, qui Davidem puerum vel adolescentem docuerunt, parentes videlicet et pædagogos suos familiares. Quamvis enim non sit discipulus super magistrum, dum discipulus est, potest tamen is, qui discipulus fuit, diligentia et studio superare eum qui magister ipsius aliquando fuerat. Sic David facile sapientia magistros suos vicit propter continuam meditationem in lege Domini. Idem etiam intelligimus de senibus; non enim voluit David dicere se sapientem fuisse *super* omnes *senes*, qui fuerant ab initio mundi, sed se adhuc juvenem sapientiorem fuisse multis senibus, ob studium suum assiduum in lege Domini meditanda.

Vers. 5. 5. AB OMNI VIA MALA PROHIBUI PEDES MEOS, UT CUSTODIAM VERBA TUA.

Vers. 6. 6. A JUDICIIS TUIS NON DECLINAVI, QUIA TU LEGEM POSUISTI MIHI.

Hæc est tertia utilitas legis Domini, quia facit multa vitare peccata. « Ab omni via mala prohibui pedes meos, id est, cavi ne ambularem per vias iniquorum, qui pro lege habent cupiditatem suam, quæ est lex *carnis et peccati*, id est, cavi ne aliqua in re delinquerem; idque, ut custodirem verba tua, id est legem tuam, quæ contrarium iter ostendebant. « A judiciis enim tuis, » id est, a justissimis mandatis tuis, « non declinavi, quia tu legem posuisti mihi, » id est, quia hanc sanctam legem tu Dominus meus mihi dedisti; sive, ut exponit S. Augustinus, quia tu legem in corde mihi posuisti, tu fecisti per spiritum tuum, ut legem sanctam ex intimo corde meo diligerem.

Vers. 7. 7. QUAM DULCIA FAUCIBUS MEIS ELOQUIA TUA, SUPER MEL ORI MEO!

Hæc est quarta utilitas, quod summam affert lex Domini se custodientibus voluptatem. Eloquia enim Domini, id est, mandata Domini dulcia sunt faucibus animæ, magis quam mel faucibus corporis: nihil jucundius bona conscientia, et spe supernæ beatitudinis, quam parit observantia legis divinæ.

Vers. 8. 8. A MANDATIS TUIS INTELLEXI, PROPTEREA ODIVI OMNEM VIAM INIQUITATIS.

Probat ex lege Domini magnam voluptatem se percepisse, eo quod lex Domini bonam conscientiam pariat. Nam, inquit, « a mandatis tuis intellexi, » id est, a mandatis tuis eruditus, prudens et sapiens factus sum: clarior est hæc sententia in hebræo et græco textu. « Propterea odivi omnem viam iniquitatis, » id est, ex hac sapientia et prudentia acquisita ex assidua meditatione legis, non solum abstinui a peccatis, sed etiam magnum odium concepi adversus omnes iniquas actiones. Hoc autem odium salubriter conservat nobis puritatem et sanctitatem, et gignit magnam fiduciam in Domino, unde oritur ineffabile gaudium, pax et tranquillitas omnibus thesauris et voluptatibus anteponenda.

Vers. 1. *Nun.* 1. LUCERNA PEDIBUS MEIS VERBUM TUUM, ET LUMEN SEMITIS MEIS.

In hoc octonario laudat legem divinam Propheta ab eximia quadam utilitate; deinde promittit se eam observaturum, non obstante quod habet tribulatione. Utilitas eximia est, quod lex Domini sit nobis in via vitæ hujus instar lucernæ ambulantibus in tenebris. Lex enim peccati, id est, cupiditas, excæcat homines, sive maximas tenebras effundit, ut vera bona et vera mala non internoscantur; et ideo illi, qui hanc legem sequuntur, id est, qui passionibus suis cæci se sinunt, in varia præcipitia ruunt: sed lex Domini has tenebras dissipat, et vera bona ac vera mala demonstrat; et ideo qui eam sequuntur, non errant, neque cespitant, sed recto tramite ad patriam cœlestem iter faciunt. Ait igitur: « Lucerna pedibus meis verbum tuum, » id est, lex tua est lucerna pedibus meis. Et hoc ipsum repetens et declarans addit: « Et lumen semitis meis. » Lucerna enim, dum illuminat semitas per quas incedendum est, dirigit pedes ambulantium: sermo est metaphoricus, sed facile intelligitur.

Legis Domini utilitas, instar lucernæ ambulantibus in tenebris.

Vers. 2. 2. JURAVI, ET STATUI CUSTODIRE JUDICIA JUSTITIÆ TUÆ.

Quia lex est lux, ac proinde res optima et utilissima, Propheta jurat et statuit, id est, firmissime apud se constituit, custodire ipsam legem, quam vocat *judicia justitiæ*, id est, judicia justissima.

Vers. 3. 3. HUMILIATUS SUM USQUEQUAQUE, DOMINE: VIVIFICA ME SECUNDUM VERBUM TUUM.

« Humiliatus, » id est, afflictus et vexatus sum valde, occasione legis servandæ: quia « omnes qui volunt pie vivere, persecutionem patiuntur, » ut dicit Apostolus II *Timoth.* III; sed tu, « Domine,

vivifica me, » id est, veram vitam, quæ a malis omnibus libera erit, mihi aliquando tribue, secundum promissum tuum : « Si vis ad vitam ingredi, serva mandata, » *Matth.* XIX. Posset etiam hic locus exponi de virtute humilitatis. Qui enim humiliant seipsos, ut jugo legis se omnino subjiciant, illi secundum promissionem merentur exaltari ad vitam beatam et sempiternam.

Vers. 4. 4. VOLUNTARIA ORIS MEI BENEPLACITA FAC, DOMINE, ET JUDICIA TUA DOCE ME.

Quod juravi et statui custodire legem, non obstante qualibet persecutione, est voluntarium sacrificium oris mei : hoc igitur voluntarium sacrificium oro, ut tibi sit beneplacitum ; et quia ex se id non meretur, tu, Domine, fac illud beneplacitum, dum benigne ex gratia tua illud approbare digneris ; ac, ut rite hoc sacrificium offeram, « doce me judicia tua, » id est, doce me perfecte legem tuam observare. Alii referunt hæc voluntaria ad sacrificia votiva ovium et hircorum ; alii, ad sacrificia laudis et confessionis : sed continuatio Psalmi videtur requirere, ut per *voluntaria* intelligamus spontaneum juramentum legis custodiendæ.

Vers. 5. 5. ANIMA MEA IN MANIBUS MEIS SEMPER : ET LEGEM TUAM NON SUM OBLITUS.

Quam serio juraverim custodire legem tuam, et hoc tibi sacrificium sponte obtulerim, ex hoc intelligi potest, quod quotidie de vita periclitor propter legis tuæ custodiam, et tamen ipsam « legem non sum oblitus. » S. Ambrosius et S. Augustinus dicunt in plerisque libris legi, *anima mea in manibus tuis*, et hanc veriorem lectionem esse judicant. Eodem modo legunt S. Hilarius et S. Hieronymus in *Commentario Psalmorum* ; et sensus optimus et verissimus est, animas nostras in manu Dei esse, a quo pendet vita nostra, et in cujus potestate est, ut vivamus, vel moriamur. Sed in hebræo textu aperte est, *in manibus meis*, ut nos in editione Vulgata legimus ; et S. Hieronymus non solum in sua versione posuit, *in manibus meis*, sed etiam in epist. ad *Sunium et Fretellam* dicit Septuaginta Interpretes vertisse, *in manibus meis*, et omnes veteres græcos tractatores explicasse hoc modo : *Anima mea in manibus meis est*, id est, in periculo vitæ sum. Quod

Anima mea in manibus meis, id est, in periculo vitæ sum.

enim manibus tenetur, facile potest cadere, vel eripi, nisi fortiter custodiatur et defendatur ; et sic intelligitur illud *Judic.* cap. XII : « Posui animam meam in manibus meis, » hoc enim dicit Jephte, dum ad prælium valde periculosum pergit ; et illud I *Reg.* XIX, de Davide : « Posuit animam suam in manu sua, et percussit Philisthæum. » Itaque credibile est Septuaginta Interpretes vertisse, *in manibus meis*, sed postea a vitio aliquo textum fuisse mutatum, quod videretur lectio clarior et facilior.

6. POSUERUNT PECCATORES LAQUEUM MIHI, ET DE MANDATIS TUIS NON ERRAVI. Vers. 6.

Non sine causa dixi : « Animam meam in manibus meis semper » fuisse, quia « peccatores posuerunt laqueum mihi, » ut me caperent et occiderent, et tamen ego « de mandatis tuis non erravi, » id est, non aberravi a mandatis tuis. Hoc impletum est, cum David quæreretur a Saule ad mortem, et tamen ipse David semel et iterum, cum facile posset Saulem occidere, seque ab omni periculo liberare, noluit id facere, ne peccaret in Deum, vide lib. I *Reg.* cap. XXIII, XXVI.

7. HÆREDITATE ACQUISIVI TESTIMONIA TUA IN ÆTERNUM, QUIA EXULTATIO CORDIS MEI SUNT. Vers. 7.

Cur de mandatis tuis non erraverim, ea causa est, quia « hæreditate acquisivi testimonia tua in æternum, » id est, elegi mihi in hæreditatem æternam ipsam legem tuam, quia jucundissima et dulcissima mihi est, et summæ delectationis et exultationis causa.

8. INCLINAVI COR MEUM, AD FACIENDAS JUSTIFICATIONES TUAS IN ÆTERNUM PROPTER RETRIBUTIONEM. Vers. 8.

Porro causa tantæ delectationis est merces copiosissima, quam secum affert legis custodia. « Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas, » id est, cum ab una parte lex peccati traheret me, ab altera lex tua, ego inclinavi cor meum tanquam stateram, aut bilancem, ad legem tuam faciendam, propter retributionem, quia videlicet consideravi stipendium legis tuæ esse vitam sempiternam. S. Hieronymus ex hebræo vertit, *inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas propter æternam retributionem* ; textus hebraicus utramque lectionem admittit.

Samech. 1. INIQUOS ODIO HABUI, ET LEGEM TUAM DILEXI. Vers. 1.

In hoc octonario Propheta detestatur prævaricatores legis divinæ, et se contrarium eis esse demonstrat. Monet autem S. Augustinus non dixisse Prophetam in primo versiculo : « Iniquitatem odio habui, et legem tuam dilexi, » ut videbatur requirere ordo verborum ; sed dixisse : « Iniquos odio habui, et legem tuam dilexi, » ut ostenderet se non solum iniquitatem, sed etiam iniquos odisse ; et rursum non dixisse : « Iniquos odio habui, et justos dilexi, » sed et legem tuam dilexi, ut indicaret se non odisse iniquos, nisi quia contrarii sunt legi divinæ quam dilexit. Itaque odio habui iniquos, non ratione naturæ, sed ratione iniquitatis : sicut contra diligebat inimicos, ac per hoc iniquos, non ratione iniquitatis, sed ratione naturæ.

2. ADJUTOR ET SUSCEPTOR MEUS ES TU, ET IN VERBUM TUUM SUPERSPERAVI. Vers. 2.

Ut non timeam iniquos, quos odi, et legem adimpleam quam dilexi : « adjutor et susceptor meus es tu : » adjutor, in lege custodienda, et susceptor in evadenda persecutione iniquorum. Et ego vicissim in verbum promissionis tuæ valde speravi.

Vers. 3. 3. DECLINATE A ME, MALIGNI, ET SCRUTABOR MANDATA DEI MEI.

Una ex causis, cur odio habeat iniquos Propheta, est, quia eorum consortium valde impedit meditationem verbi divini, quæ quietem et pacem animi desiderat. Ideo cupit eos a se recedere, ut muscas molestissimas.

Vers. 4. 4. SUSCIPE ME SECUNDUM ELOQUIUM TUUM, ET VIVAM; ET NON CONFUNDAS ME AB EXSPECTATIONE MEA.

Ut cupio iniquos a me recedere, ita cupio ut tu, Domine, ad me accedas, et in sinum tuum suscipias « secundum eloquium » promissionum tuarum, et tum verissime « vivam, » cum tibi, qui vita es, conjunctus ero. Et quia de benignitate tua, non de meritis meis, id exspecto, « non confundas me ab exspectatione mea. »

Vers. 5. 5. ADJUVA ME, ET SALVUS ERO; ET MEDITABOR IN JUSTIFICATIONIBUS TUIS SEMPER.

Idem aliis verbis repetit; idem enim est: « Suscipe me, et vivam : » et « Adjuva me, et salvus ero. » Fructus autem hujus susceptionis erit, ut sine impedimento semper meditari valeat in lege Domini.

Vers. 6. 6. SPREVISTI OMNES DISCEDENTES A JUDICIIS TUIS, QUIA INJUSTA COGITATIO EORUM.

Ostendit nunc quod si ipse odio habet iniquos, et a se recedere cupit, id facit exemplo Dei, qui iniquos justissime execratur. « Sprevisti, » inquit, tanquam rem nullius momenti, « omnes discedentes a judiciis tuis, » id est, omnes iniquos, qui discedunt a via legis divinæ. « Quia injusta cogitatio eorum, » id est, quoniam ipsi cogitant se non debere subdi legi Dei, nec ab ea pendere; qua cogitatione nihil iniquius esse potest, cum omnis creatura summo jure Creatori subjici debeat. Hæc fuit cogitatio Luciferi, qui similis Altissimo, non autem ei subditus esse voluit. Eadem fuit cogitatio primorum parentum, qui cupierunt esse sicut dii. Eadem est cogitatio omnium superborum, qui dicunt in corde suo : « Quis noster Dominus est? » Hos igitur spernit Deus, et non multum curat, si multa millia eorum pereant in æternum, quia quanto pluris ipsi se æstimant, tanto minoris fiunt a Deo.

Vers. 7. 7. PRÆVARICANTES REPUTAVI OMNES PECCATORES TERRÆ : IDEO DILEXI TESTIMONIA TUA.

Movet hoc loco magnam quæstionem S. Augustinus, quomodo omnis peccator prævaricator dici possit, cum Apostolus dicat : « Ubi non est lex, nec prævaricatio, » *Rom.* IV; et rursum : « Qui sine lege peccaverunt, sine lege peribunt, » *Rom.* II. Respondet, illud, *ubi non est lex, nec prævaricatio*, intelligi de lege in universum; illud autem, *qui sine lege peccaverunt*, intelligi de lege scripta tantum; proinde omnes peccatores dicendi sunt *prævaricatores*, quia omnes prævaricantur legem naturalem scriptam in cordibus. Sed cur Propheta hoc dicit? ut ostendat peccatum, quod est maximum malorum, non aliunde nobis accidere, nisi ex prævaricatione legis. Subjungit : « Ideo dilexi testimonia tua, » id est, ut tam magnum malum effugiam, dilexi legem tuam. S. Hieronymus ex hebræo vertit, *quasi scoriam reputasti omnes peccatores terræ*. Sed Septuaginta Interpretes per vocem סגים non intellexerunt *scoriam*, a voce סיג; sed *recedentes*, quod est idem cum *prævaricantes*; nam verbum סוג significat *recedere*; inde סוגים significat *recedentes*. *Iod* autem et *vau* sunt litteræ permutabiles. Sic etiam non legerunt השבת, quod est *repulisti*, sed חשבתי, quod est *reputavi*. Locorum Pauli expositio.

Vers. 8. 8. CONFIGE TIMORE TUO CARNES MEAS, A JUDICIIS ENIM TUIS TIMUI.

Postulat in fine confirmationem in timore Dei, ut in custodia legis per eum timorem perseveret. « Confige, » inquit, quasi clavis, « timore tuo carnes meas, » id est, cupiditates meas carnales, ut se commovere non possint, juxta illud Apostoli : « Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis, » *Gal.* cap. V. « A judiciis enim tuis timui, » id est, quoniam jam cœpi timere a judiciis tuis pœnas horribiles comminantibus, ideo cupio stabiliri in hoc sancto timore, ut ab eo nunquam divellar. Ex hebræo S. Hieronymus vertit, *horripilavit caro mea*; sed sciendum quod verbum סמר non solum significat *horrere*, sed etiam *clavis configere* : nam ex hoc verbo deducitur nomen מסמר *masmer*, quod significat *clavum*. Parum autem refert, quod hic ponatur verbum præteriti temporis, et modi indicativi : nam eædem litteræ, mutatis punctis, faciunt imperativum; proinde recte Septuaginta verterunt *confige*, vel, ut Patres legerunt, *confige clavis*.

Vers. 1. *Ilain.* 1. FECI JUDICIUM ET JUSTITIAM, NON TRADAS ME CALUMNIANTIBUS ME.

In hoc octonario petit gratiam liberationis a calumniatoribus, et auxilium ad legem perfecte adimplendam. « Feci, inquit, judicium et justitiam, » id est, reddidi unicuique suum, ideo æquum est, ut « non tradas me calumniantibus » mihi. Calumniatores nostri perpetui, dæmones sunt, quibus tradimur a Deo, quando permittimur tentari ab illis, vel potius quando Deo deserente superamur, et tentantibus consentimus.

Vers. 2. 2. SUSCIPE SERVUM TUUM IN BONUM, NON CALUMNIENTUR ME SUPERBI.

«Feci, inquit, justitiam,» sed ut semper faciam, et non deficiam faciendo, «suscipe servum tuum in bonum,» illum dirigendo. Clarior est textus hebraicus, ubi habetur, *dirige*, sive *ordina et apta servum tuum ad bonum*, ut semper placeat illi bonum; et hinc fiet ut non calumnientur mihi superbi, sive homines, sive dæmones. Qui enim bene confirmatus est in bono, et bene aptatus, ut ubique et semper bonum illi placeat, ita perseveranter bene se gerit, ut nihil sit cur timeat calumniatores.

Vers. 3. 3. OCULI MEI DEFECERUNT IN SALUTARE TUUM, ET IN ELOQUIUM JUSTITIÆ TUÆ.

Confirmat, se valde ardenter desiderare perfectam illam directionem ad bonum, quæ in vita æterna dabitur electis. «Oculi mei defecerunt,» præ desiderio respicientes assidue in salutem tuam, quæ de cœlo nobis adveniet, «et in eloquium justitiæ tuæ,» id est, in promissionem tuam fidelissimam. Vide quæ dicta sunt ad versiculum primum et secundum litteræ *caph*.

Vers. 4. 4. FAC CUM SERVO TUO SECUNDUM MISERICORDIAM TUAM, ET JUSTIFICATIONES TUAS DOCE ME.

Pergit in oratione, ac petit ut Dominus operetur secum non secundum merita ipsius, sed «secundum misericordiam» suam, quæ in eo potissimum consistit, ut doceat «justificationes suas,» id est, intime persuadeat bonum esse implere et custodire legem Domini, atque hoc modo doceat non tam scire, quam facere. Quod fit, quando Deus infundit magnam charitatem, non quando solam donat scientiam, quæ sine charitate inflat, non ædificat.

Vers. 5. 5. SERVUS TUUS SUM EGO, DA MIHI INTELLECTUM, UT SCIAM TESTIMONIA TUA.

Ista tam frequens petitio ejusdem rei, signum est magni desiderii. «Servus tuus sum ego,» ac per hoc teneor mandatis tuis obedire; «da mihi *igitur* intellectum,» id est, fac me intelligere testimonia tua, ut illa perfecte addiscam. Vide primum versiculum litteræ *iod*, qui est huic similis.

Vers. 6. 6. TEMPUS FACIENDI, DOMINE, DISSIPAVERUNT LEGEM TUAM.

Hic versiculus duobus modis exponi solet. SS. Patres Hilarius, Ambrosius et Augustinus exponunt de gratia Salvatoris, ut sensus sit : O Domine, jam «tempus est faciendi,» quia satis docuisti verbis, satis mandasti; nunc tempus est ut facias, ut exemplo doceas, ut carnem sumas, ut obedientiam usque ad mortem crucis exhibeas, ut gratiam dones, qua justificatio legis impleri possit a nobis : nam «dissipaverunt legem tuam,» Judæi videlicet, quibus data erat. At græci, Theodorctus et Euthymius, quos plerique recentiorum sequuntur, exponunt de punitione sceleratorum, ut sensus sit : Tempus est, Domine, ut facias judicium adversus impios, eosque punias, quoniam «dissipaverunt legem tuam,» id est, non solum utcumque violaverunt, sed penitus dissipaverunt, cum nihil ejus observent. Utraque bona est expositio, sed videtur illa magis mystica, hæc magis litteralis. S. Augustinus legit, *tempus faciendi, Domino*; S. Ambrosius, *tempus faciendi, Domine*, ut habet editio nostra Vulgata. S. Hilarius utroque modo hunc versiculum legit. In hebraico et græco textu habetur, *Domino*; sed idem est sensus, dummodo illud, *faciendi*, tribuatur Deo, non homini, et sensus sit : Tempus est ut tu, Domine, facias.

7. IDEO DILEXI MANDATA TUA SUPER AURUM ET TOPAZION. Vers. 7.

8. PROPTEREA AD OMNIA MANDATA TUA DIRIGEBAR : OMNEM VIAM INIQUAM ODIO HABUI. Vers. 8.

Quia multi «dissipaverunt legem tuam,» et ob hoc video illis gravissimum imminere supplicium : ideo ego ex adverso magis incensus sum amore legis tuæ, et pluris illam facio quam aurum et lapides pretiosos; ideo etiam non solum legem diligebam, sed etiam custodire satagebam. «Dirigebar *enim* ad omnia mandata tua,» id est, recte ambulabam per viam mandatorum tuorum, non declinans ad dexteram, vel sinistram; imo etiam «omnem viam iniquitatis,» id est, omnem legem carnis et peccati «odio habui,» et declinavi. Porro per vocem *topazion*, quod est in hebræo פז, significatur lapis pretiosus, quem dicunt aurei coloris esse, et valde lucidum : vide Strabonem lib. VI, et Plinium lib. XXXVII, cap. VIII. Eamdem vocem habemus in *Psalm.* XVIII, ubi Septuaginta Interpretes et S. Hieronymus verterunt, *lapidem pretiosum*, quia videbant prophetam in una specie intellexisse genus ipsum lapidum pretiosorum.

Phe. 1. MIRABILIA TESTIMONIA TUA, IDEO SCRUTATA EST EA ANIMA MEA. Vers. 1.

In hoc octonario iterum Propheta revertitur ad laudandam legem, et ad petendam gratiam, et ad eamdem legem perfecte servandam. Laudat igitur legem, quod admirabilis sit, et ideo eam scrutatus sit diligenter. At *Deuter.* XXX, ubi legimus : «Mandatum hoc non supra te est,» in hebræo habetur, *mandatum hoc non mirabile est*. Respondeo, leges Domini sive morales, sive judiciales, sive ceremoniales, non esse mirabiles, quod attinet ad sensum litteralem, nam apertæ sunt et faciles ; et qui eas non servant, non possunt excusari ab ignorantia : et hoc affirmat Moses in *Deuteronomio*. At, quod attinet ad mysticos sensus, præsertim legum ceremonialium, mirabiles et obscurissimæ sunt, cum per illas figurentur omnia mysteria christianæ religionis : atque hoc

significare videtur hoc loco Propheta. Præterea decalogus, quo lex Domini potissima continetur, hoc ipso valde mirabilis est, quod tam claris et apertis sententiis conscriptus sit, cum tamen in summa brevitate complectatur omnia principia justitiæ, ad quæ reducuntur omnes leges, quæ factæ sunt et quæ fient. Omnes enim aliæ leges, quæ sunt innumerabiles, et maxima volumina repleverunt, et deinceps replebunt, omnes, inquam, vel sunt conclusiones, vel determinationes legum decalogi. Itaque sicut parva semina mirabilia sunt, quia virtute continent magnas arbores : sic decalogus mirabilis est, quia virtute continet omnes leges totius mundi.

Vers 2 2. Declaratio sermonum suorum illuminat, et intellectum dat parvulis.

Quia dixerat mirabilia esse mandata divina, nunc addit, quod si declarentur vel ab ipso Deo per infusionem luminis divini, vel ab aliquo perito doctore, mirifice mentem illustrant. Declaratur autem lex, tum quando aperiuntur mysteria figurarum, quæ in lege ceremoniali continentur; tum quando deducuntur conclusiones ex lege morali; tum denique quando decreta legis judicialis ad facta particularia applicantur. Ex hebræo vertit S. Hieronymus, *ostium sermonum tuorum :* sed vox פתח non solum *ostium*, sed etiam *apertionem*, ac per hoc *declarationem* significat. Quod sequitur : «Et intellectum dat parvulis,» significat legis declarationem parvulis esse necessariam, id est, simplicibus et ignorantibus. Fortasse etiam, ut S. Augustinus monet, per parvulos intelligere debemus humiles; isti enim facilius res divinas addiscunt, juxta illud *Matth.* XI : «Confiteor tibi, Pater, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis,» iis videlicet, qui non sunt in oculis suis sapientes, nec prudentes.

Vers 3. 3. Os meum aperui, et attraxi spiritum, quia mandata tua desiderabam.

Et ego, ut unus ex parvulis, os meum interius aperui orando et petendo, «et attraxi spiritum» bonum, spiritum scientiæ et pietatis, quo mandata intelligere et implere possem. Nam ipsa mandata tua intelligere et implere desiderabam. Sumpta est metaphora a respiratione corporali : cum enim gravamur aliquo magno labore, ac pene suffocamur, tum aperientes os et anhelantes, respiramus et melius habemus.

Vers. 4. 4. Aspice in me, et miserere mei secundum judicium diligentium nomen tuum.

Aperiendo autem os ad orandum ita dixi : «Aspice in me, et miserere mei,» id est, aspice in me oculis pietatis, et miserere mei laborantis sub onere præceptorum tuorum, quæ meis viribus implere non possum; « miserere, inquam, mei secundum judicium diligentium nomen tuum,» id est, juxta consuetudinem qua uteris erga amicos tuos, qui te in veritate diligunt; vox enim hebraica משפט significat *judicium, morem, consuetudinem, modum, habitum,* et alia. Sed quia Septuaginta Interpretes verterunt κρίμα, et noster Interpres *judicium*, in eumdem sensum exponere debemus hoc modo : «Miserere mei secundum judicium,» quo uteris in judicandis amicis tuis, qui te diligunt.

5. Gressus meos dirige secundum eloquium tuum, et non dominetur mei omnis injustitia. Vers 5.

In hoc misereberis mei «secundum judicium diligentium nomen tuum,» si direxeris gressus meos «secundum eloquium tuum,» id est, si per gratiam tuam feceris, ut ego rectam viam ingrediar ambulans secundum directionem legis tuæ; et sic «non dominetur mei omnis injustitia,» id est, nullam injustitiam committam, quæ me captivum teneat; nam, ut Dominus dicit *Joan.* VIII : «Qui facit peccatum servus est peccati.»

6. Redime me a calumniis hominum, ut custodiam mandata tua. Vers. 6.

Gressus meos dirige tunc potissimum, cum periculum est ne perturbatus calumniis declinem a recta via; «calumnia enim perturbat sapientem, et perdit robur cordis illius,» ut dicit Ecclesiastes cap. VII. « Redime me a calumniis hominum,» id est, libera me a calumniis hominum, ut animo tranquillo custodiam mandata tua. Non est facienda vis in verbo *redime;* nam apud Hebræos passim accipitur pro *libera.*

7. Faciem tuam illumina super servum tuum, et doce me justificationes tuas. Vers. 7

Quod supra dixerat, «aspice in me,» idem aliis verbis repetit, dicens : «Faciem tuam illumina super servum tuum.» Sicut enim sol cum interpositione nubium obscuratur, privat nos calore et lumine : ita Deus cum nos gratia sua non adjuvat, videtur abscondere faciem suam, vel tenebris cooperire, et contra, cum nos gratiæ suæ lumine collustrat, videtur nubium obstacula dissipare, et nobis serenam faciem ostendere. Ait igitur : «Faciem tuam illumina super servum tuum,» id est, sereno me vultu respice, et lumine ad me transfuso, doce me justificationes tuas, id est, legem tuam intelligere et servare.

8. Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam. Vers. 8.

Quam vehementer David Dei legem dilexerit, ostendit hactenus tot precibus toties repetitis pro gratia servandæ legis : nunc demonstrat ex magno dolore, quem concepit ex prævaricatione; non enim dicit se unam vel alteram lacrymam fudisse, sed rivos aquarum, id est, lacrymarum, ex oculis, quasi ex fontibus, produxisse, «quia non custodierunt legem Domini.» Tametsi enim

Instrumenta peccati, nunc oculi, nunc lingua, nunc manus. peccatum, id est, transgressio legis, procedat a voluntate, sive a corde : tamen instrumenta peccati nunc sunt oculi, nunc lingua, nunc manus. Peccati autem gravissimi, quod David aliquando commisit, et pro quo «lavabat per singulas noctes lectum suum,» instrumenta fuerunt oculi. Vidit enim nimis curiose mulierem nudam, dum se lavaret; inde exarsit in concupiscentiam, inde processit ad adulterium et homicidium. Theodoretus et Euthymius, quos aliqui recentiores sequuntur, dicunt Davidem flevisse peccata aliorum, et sic exponunt illud : «Quia non custodierunt legem tuam.» Sed SS. Patres nostri Hilarius, Ambrosius, Hieronymus et Augustinus constanter affirmant Davidem loqui de peccato suo, non de alieno.

Vers. 1. *Tsade.* 1. JUSTUS ES, DOMINE, ET RECTUM JUDICIUM TUUM.

In hoc octonario laudatur lex Domini a summa rectitudine et justitia : ac primum demonstrat David esse justissimam legem, quoniam auctorem habet justissimum, in quem injustitia cadere non potest. Ait igitur : «Justus es, Domine,» id est justus, per antonomasiam, et solus justus ea justitia, cum qua admisceri injustitia nequeat, juxta illud I *Joan.* I : «Deus lux est, et in eo tenebræ non sunt ullæ.» «Et rectum judicium tuum,» id est, et consequenter rectum ac justum est judicium, decretum, mandatum tuum. Nam in hoc Psalmo per *judicium* fere semper ipsa lex intelligitur. Quanquam etiam illud verum est, judicium Dei, quo distribuit pœnas et præmia, semper esse justum, licet interdum non appareat ejus justitia.

Vers. 2. 2. MANDASTI JUSTITIAM TESTIMONIA TUA, ET VERITATEM TUAM NIMIS.

Lex decalogi indispensabilis. Ostendit legem Dei non solum esse justum, quia procedit a Deo justo, sed etiam quia continet ipsam justitiam. «Mandasti, inquit, justitiam testimonia tua,» id est, præcepisti nobis testimonia tua, quæ sunt ipsa justitia; «et veritatem tuam nimis,» id est, et sunt ipsa veritas omnino. S. Thomas I II, *Quæst.* C, art. 8, ex hoc principio colligit legem decalogi esse omnino indispensabilem, quia continet ipsum ordinem justitiæ : quomodo si quis juberet ut nullus peccet, vel ut nemo sit iniquus, lex esset omnino indispensabilis, quia non potest dari casus, in quo liceat peccare, vel iniquum esse.

Ver. 3. 3. TABESCERE ME FECIT ZELUS MEUS, QUIA OBLITI SUNT VERBA TUA INIMICI MEI.

Propter hanc tantam æquitatem legis tuæ, dolore afficiebar, ita ut etiam tabescerem et languerem præ zelo, cum viderem homines, etiamsi inimicos meos, oblivisci verborum tuorum, id est, tam utilium præceptorum tuorum. In græco legitur, *zelus tuus,* et sic legunt Hilarius, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus et Theodoretus in *Commentario Psalmorum*. Sed nostra lectio conformis est hebraico textui, nec desunt antiqui codices, qui nostræ lectioni faveant. Sanctus enim Augustinus testatur alios codices habere, *zelus meus ;* alios, *zelus domus tuæ;* sensus autem semper est idem, ut notum est.

4. IGNITUM ELOQUIUM TUUM VEHEMENTER, ET SERVUS TUUS DILEXIT ILLUD. Vers. 4.

Iterum docet Propheta legem Dei esse justissimam et purissimam, ex similitudine ad aurum igne probatum. Dicitur enim eloquium Dei *ignitum vehementer,* quia similis est lex Dei auro in fornace ignis constituto, ubi non læditur, quia purum est ab omni sorde. Nam in textu hebraico habetur צרופה, quod significat *probatum* et *examinatum igne.* Neque dici potest Septuaginta Interpretes non legisse *tserupha,* sed שרופה, quod proprie *ignitum* significat : nam in hoc octonario singuli versus incipiunt per litteram *tsade,* et hoc vocabulum est initium versiculi. Itaque certum est hoc loco per *ignitum* intelligi *probatum,* et *examinatum igne,* ac per hoc significari legem Domini esse purissimam ab omni injustitia, ut est aurum igne examinatum. Simile habetur in *Psalm.* XI : «Eloquia Domini casta, argentum igne examinatum.» Unde etiam sequitur ut eadem lex summo amore diligenda sit; et merito David adjungit : «Et servus tuus dilexit illud.» Neque tamen est falsum, sed verissimum, legem Domini esse etiam igneam, ut dicitur *Deuter.* XXXIII : «In dextera ejus ignea lex,» tum quia instar ignis illuminat et purificat; tum quia finis ejus est charitas, quæ est ignis divinus.

5. ADOLESCENTULUS SUM EGO, ET CONTEMPTUS : JUSTIFICATIONES TUAS NON SUM OBLITUS. Vers. 5.

Mystice, populus christianus frater junior : judaicus populus frater senior. Hoc refert David ad comparationem fratrum suorum, quasi dicat : Ego sum minimus inter fratres meos (hoc enim proprie significat vox hebræa צעיר), et contemptus a patre et fratribus; et tamen exaltatus ad regnum, et a Deo præ omnibus honoratus, quia «justificationes tuas non sum oblitus.» Vide lib. I *Reg.* XVI. S. Ambrosius et S. Augustinus exponunt mystice de populo christiano, qui est frater junior respectu fratris senioris populi judaici, et ab illo contemptus, sed a Deo magis dilectus, quia «justificationes Domini non est oblitus,» quas populus Judaicus oblitus est.

6. JUSTITIA TUA JUSTITIA IN ÆTERNUM, ET LEX TUA VERITAS. Vers. 6.

Hæc est repetitio et declaratio secundi versiculi. Justitia enim Domini, id est, justissima lex Domini est justitia æterna, quia immutabilis et indispensabilis; et simul est veritas, quia nihil falsi continet : promissiones enim ejus et comminationes omnino impleri debent.

Vers. 7. 7. TRIBULATIO ET ANGUSTIA INVENERUNT ME, MANDATA TUA MEDITATIO MEA EST.

Ex hac veritate fit ut in omni tribulatione consoletur me legis tuæ assidua meditatio. « Tribulatio et angustia invenerunt me, » id est, quotiescumque tribulatio et angustia invenerunt me, « mandata tua meditatio mea est; » id est, id remedii accipio, ut mediter, et oblecter in mandatis tuis considerandis.

Vers. 8. 8. ÆQUITAS TESTIMONIA TUA IN ÆTERNUM, INTELLECTUM DA MIHI, ET VIVAM.

Idem aliis verbis dicit, quod in secundo et sexto versiculo : nam per *æquitatem* hoc loco *justitia* accipienda est, ut ex textu hebraico constat. « Æquitas testimonia tua in æternum, » id est, præcepta tua sunt æterna justitia, quia semper justissima sunt : ideo peto ut des mihi intelligentiam præceptorum tuorum, ut ea custodiendo vivam, quæ si non custodirem, continuo morerer.

Vers. 1. *Coph.* 1. CLAMAVI IN TOTO CORDE MEO; EXAUDI ME, DOMINE, JUSTIFICATIONES TUAS REQUIRAM.

In hoc octonario Propheta desiderium suum erga divinam legem ardenti oratione demonstrat : ac in primo quidem, et secundo versiculo exprimit vehementiam desiderii per clamorem; in tertio et quarto, per horam intempestivam. « Clamavi, inquit, in toto corde meo, » id est, toto affectu totisque viribus clamavi; ideo « exaudi me, Domine. » Sicut enim vocem corporalem submissam non facile exaudimus, clamorem autem non possumus non exaudire : ita Deus orationem frigidam et remissam, quasi non audierit, non admittit : ardentem autem, et magno desiderio emissam, quasi non possit non audire, facile admittit. « Justificationes tuas requiram, » id est, exaudi me, ut « justificationes tuas, » id est, præcepta tua, diligenter requiram : vel « exaudi me, » et ego gratia tua adjutus præcepta tua requiram, quod in idem recidit.

Vers. 2. 2. CLAMAVI AD TE, SALVUM ME FAC, UT CUSTODIAM MANDATA TUA.

Potest hoc intelligi de salute in spe, quæ habetur per gratiam in hoc sæculo, et de salute in re, quæ habetur per gloriam in futuro sæculo. « Clamavi ad te, » id est, magno desiderio oravi; « salvum me fac, » per gratiam, quæ est salus inchoata, « ut custodiam mandata tua, » quantum in hoc sæculo fragilitas humana permittit; et rursum « salvum me fac, » in æterna vita, « ut custodiam mandata tua, » sine ullo timore prævaricandi.

Vers. 3. 3. PRÆVENI IN MATURITATE, ET CLAMAVI : QUIA IN VERBA TUA SUPERSPERAVI.

Hunc locum corruptum esse aliqui putant, quia S. Augustinus legit, *præveni in immaturitate.* Sed credendum est potius corruptum fuisse codicem quem habuit S. Augustinus; nam S. Hilarius, S. Ambrosius, S. Hieronymus in *Commentario*, et alii legunt, ut nos habemus, *in maturitate.* Sciendum est autem verbum *maturare* esse ambiguum, et aliquando significare *perficere*, ut cum dicimus, *maturare fructus;* aliquando, *accelerare* et *festinare*, qua notione dixit Poeta : « Maturate fugam, » lib. I *Æneid.*; et *mature venisti* tam significat, *tempore opportuno venisti*, quam *satis cito venisti.* Hoc igitur loco *maturitas* non est opportunitas temporis, sed acceleratio et anticipatio horæ, quod proprie expressit græcus codex, ἐν ἀωρίᾳ, id est, *in non hora*, sive ante horam, tempore intempestivo et immaturo, et sensus est : « Præveni in maturitate, » id est, præveni tempus surgendi, et in acceleratione et festinatione, antequam dies illucesceret, cum adhuc tempus dormiendi esset, ego præ desiderio anticipavi vigilias, et in oratione mea clamavi, quia valde speravi in verba promissionum tuarum.

4. PRÆVENERUNT OCULI MEI AD TE DILUCULO : UT MEDITARER ELOQUIA TUA. Vers. 4.

Idem repetit aliis verbis. « Prævenerunt, inquit, oculi mei » tempus vigilandi, et « diluculo, » id est, valde mane, ante ortum solis ad te respicere cœperunt, ut gratia tua adjuvante meditarer eloquia tua.

5. VOCEM MEAM AUDI SECUNDUM MISERICORDIAM TUAM, DOMINE; ET SECUNDUM JUDICIUM TUUM VIVIFICA ME. Vers. 5.

Pergit in oratione quam diluculo, remotis curis temporalibus, in magno silentio rerum omnium, attentissimo animo faciebat. « Vocem meam, inquit, audi, » non secundum merita mea, sed « secundum *solitam* misericordiam tuam, et secundum judicium tuum, » quo reddis quod promisisti; « vivifica me, » conservans et augens vitam spiritualem quam dedisti, et in futuro sæculo perficiens et consummans, ut amplius mori non possim.

6. APPROPINQUAVERUNT PERSEQUENTES ME INIQUITATI; A LEGE AUTEM TUA LONGE FACTI SUNT. Vers. 6.

Non sine causa peto vivificari, quoniam non desunt persecutores qui tentationibus assiduis mortificare me satagunt, qui persecutores, sive homines, sive dæmones, « appropinquaverunt iniquitati, et a lege tua longe facti sunt, » id est, iniquitatem diligunt, illi adhærent, illam persuadere aliis conantur; sicut e contrario legem tuam oderunt, illam fugiunt, illam omnibus invisam reddere student. S. Augustinus, S. Ambrosius et S. Hieronymus in *Commentario* legunt, *appropinquaverunt persequentes mihi inique* sive *iniquitate*, id est, cum iniquitate : ita ut appropinquatio sit ad hominem, ut ei noceant, non ad iniquitatem, ut illi conjungantur. Et quidem vox

græca ambigua est, et tam *iniquitate* quam *iniquitati* reddi potest. Vox hebraica, ut nunc se habet, favet lectioni S. Augustini; nam ad verbum sic reddi potest, *appropinquaverunt persecutores iniquitatis*, id est, persecutores iniquissimi appropinquaverunt, supple, *ad me*. Tamen omnino credibile est verba hebraica non esse legenda, רדפי זמה *rodephe zimma*, id est *persecutores iniquitatis*, sed *rodephai zimma*, id est, *persecutores mei iniquitati*, quæ lectio est nostræ editionis Vulgatæ, et habetur apud S. Hilarium, et cum lectione græca bene cohæret, et optime respondet verbis sequentibus : « A lege autem tua longe facti sunt, » ubi Propheta opponit iniquitatem legi, et dicit persecutores suos appropinquasse iniquitati, et recessisse a lege : tamen uterque sensus bonus est.

Vers. 7. 7. Prope es tu, Domine : et omnes viæ tuæ veritas.

Quamvis persecutores mei « a lege tua longe facti sint, » tamen a te longe fieri non potuerunt : quia tu « prope es » illis per justitiam, « et omnes viæ tuæ veritas, » id est, omnes leges, omnia judicia tua justissima sunt. Itaque manum tuam punientem ipsorum scelera fugere non potuerunt. Mihi quoque « prope es » tu, Domine, per auxilium, et quia « omnes viæ tuæ veritas, » non patieris ut mihi noceant persecutores : nam etsi forte dabis illi potestatem in corpus meum, non dabis in animam meam, et tandem omnis persecutio in coronam gloriæ convertetur.

Vers. 8. 8. Initio cognovi de testimoniis tuis, quia in æternum fundasti ea.

Quod autem « omnes viæ tuæ sint veritas, » imo etiam æterna veritas : « Initio cognovi de testimoniis tuis, » id est, jam inde a primo tempore, quo primum cœpi intendere in mandata tua, cognovi ex ipsis, dum ea attente considerarem, « quia in æternum fundasti ea, » id est, quod sint æternæ veritatis, et plane immutabilia et indispensabilia. Nam jam supra dictum est, ea esse immutabilia, quia continent ordinem justitiæ, et ipsam legislatoris intentionem.

Vers. 1. *Resh.* 1. Vide humilitatem meam, et eripe me, quia legem tuam non sum oblitus.

Vers. 2. 2. Judica judicium meum, et redime me; propter eloquium tuum vivifica me.

In hoc octonario rursum Propheta orationem fundit ad Deum, pro liberatione ab inimicis sive dæmonibus, sive hominibus, qui eum tentationibus suis ad prævaricationem legis pertrahere nitebantur. « Vide, inquit, humilitatem meam, » id est, afflictionem et tribulationem meam, « et eripe me, quia legem tuam non sum oblitus, » id est, quamvis legem non perfecte custodiam, tamen non post tergum meum eam abjeci, sed recordor et recogito eam, et custodire desidero; ideo æquum est ut eripias me a tentantibus inimicis, et perficias in me, quod per gratiam tuam cœpisti. « Judica *igitur* judicium meum, » id est, judica causam meam, « et redime me, » per judiciariam sententiam tuam, de manu inimicorum meorum; « propter eloquium tuum vivifica me, » id est, propter promissionem tuam, sive propter legem quam constituisti de præmiis bonorum et suppliciis malorum, vivifica me, vitam gratiæ augendo, et vitam gloriæ suo tempore largiendo.

3. Longe a peccatoribus salus, quia justifi- Vers. 3.
cationes tuas non exquisierunt.

Dixi : « Vivifica me, quia legem tuam non sum oblitus; » scio enim longe esse a peccatoribus salutem, quia « justificationes tuas non exquisierunt. » Nam imprimis dæmones, qui per antonomasiam *peccatores* dici possunt, longissime absunt a salute, quia nunquam ad eam pervenient, quod legem Domini non exquisierint, sed eam potius superbiendo contempserint. Alii quoque peccatores tam longe a salute absunt, quam longe absunt a lege Domini exquirenda; neque enim frustra dictum est a Domino : « Si vis ad vitam ingredi, serva mandata, » *Matth.* xix.

4. Misericordiæ tuæ multæ, Domine : se- Vers. 4.
cundum judicium tuum vivifica me.

Quamvis severissime punias eos a quibus longe fecisti salutem tuam, tamen multæ sunt etiam misericordiæ tuæ; ideo peto ut secundum judicium tuum, quo misericorditer judicas eos qui faciunt misericordiam et qui diligunt legem tuam, vivifices me.

5. Multi qui persequuntur me, et tribulant Vers. 5.
me; a testimoniis tuis non declinavi.

Non sine causa postulo ut vivifices me, quia multi sunt hostes mei visibiles, et plures invisibiles, qui me mortificare contendunt : et tamen ego gratia tua adjutus « a testimoniis tuis, » hoc est, a præceptis tuis, quæ sunt quasi rectissima via, « non declinavi, » neque ad dexteram, neque ad sinistram.

6. Vidi prævaricantes, et tabescebam : quia Vers. 6.
eloquia tua non custodierunt.

Ostendit in hoc versiculo Propheta verum spiritum charitatis, quia non tam moleste ferebat persecutores ob propriam afflictionem, quam ob injuriam Dei : quod idem antea dixerat illis verbis : « Defectio tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam; » et rursum : « Tabescere me fecit zelus meus, quia obliti sunt verba tua inimici mei. »

7. Vide quoniam mandata tua dilexi, Do- Vers. 7.
mine; in misericordia tua vivifica me.

Ego videns prævaricantes, tabescebam; æquum

est ut tu videns me diligentem mandata tua, misericorditer me vivifices.

Vers 8. 8. PRINCIPIUM VERBORUM TUORUM VERITAS, IN ÆTERNUM OMNIA JUDICIA JUSTITIÆ TUÆ.

Duobus modis potest intelligi præsens versiculus. Uno modo, ut sensus sit : Verba tua procedunt a veritate, ut a suo principio, et quasi fonte; et ideo verissima sunt, et « in æternum *manent* judicia justitiæ tuæ, » quæ sunt ut pios maneat præmium, et impios pœna : ita exponit S. Augustinus. Altero modo, ut sit sensus : « Principium verborum tuorum, » quando videlicet cœpisti loqui cum Adamo, et jubens sub pœna mortis, ne tangeret lignum scientiæ boni et mali : « veritas fuit, » id est, verissimum fuit, et « judicia justitiæ tuæ, » quibus peccata tunc punire cœpisti, sempiterna sunt : ita exponit Euthymius.

Vers. 1. *Scin.* 1. PRINCIPES PERSECUTI SUNT ME GRATIS, ET A VERBIS TUIS FORMIDAVIT COR MEUM.

In hoc octonario demonstrat Propheta constantiam suam in custodienda lege Domini, et desiderium cavendi ab omni prævaricatione. « Principes, inquit, persecuti sunt me gratis, » id est, Saul rex sine ulla causa me persecutus est, reddens mala pro bonis, ut etiam postea fecit Isboseth filius Saulis, qui duce Abner injuste mecum bella gessit, et tandem idem fecit filius meus Absalon, qui regnum sibi usurpare, meque de solio exturbare conatus est. « Et a verbis tuis formidavit cor meum, » id est, ego tamen tantis tentationibus non succubui, ut eis nocerem; sed timens mandata tua, semel atque iterum Sauli peperci, et mortem Isboseth ultus fui, et Absalonem deflevi, reddens bona pro malis. S. Ambrosius et S. Augustinus hæc verba accommodant sanctis martyribus, qui persecutionem injustissimam passi ab imperatoribus infidelibus, plus timuerunt Deum, ut fidem conservarent, quam minas principum, ut fidem negarent.

2. LÆTABOR EGO SUPER ELOQUIA TUA, SICUT QUI INVENIT SPOLIA MULTA.

Non solum timui a verbis tuis, sed etiam dilexi verba tua, et ideo « lætabor super eloquia tua, » cum dabitur occasio illa adimplendi, sicut lætatur, qui peracto prælio invenit multa spolia hostium devictorum. Aptissima similitudo, tum quia David vir bellicosus erat, et assuetus præliis; tum quia in præceptis Dominicis observandis cum diabolo alacriter pugnandum est, et ex ea pugna, qui victor revertitur, invenit illustres coronas a Deo paratas omnibus hostium spoliis pretiosiores.

Vers. 3. 3. INIQUITATEM ODIO HABUI, ET ABOMINATUS SUM; LEGEM AUTEM TUAM DILEXI.

Iterum repetit amorem suum erga legem divinam, et odium erga iniquitatem : quod erat manifestum indicium amoris legislatoris; nam et Dominus in Evangelio dicit : « Si quis diligit me, sermonem meum servabit, » *Joan.* XIV; et ibidem : « Qui habet mandata mea, et servat ea, ille est qui diligit me. » Felix qui Spiritu Sancto reddente testimonium spiritui ejus, dicere potest : « Iniquitatem odio habui, et legem tuam dilexi. »

4. SEPTIES IN DIE LAUDEM DIXI TIBI, SUPER JUDICIA JUSTITIÆ TUÆ. Vers. 4.

Et hoc est charitatis signum, sine intermissione Deum laudare, quod judicia ejus justissima sint, et leges ipsius summam justitiam in se contineant. Quamvis per numerum septenarium intelligatur hoc loco frequentissima laus, quomodo intelligitur frequens lapsus, cum dicitur : « Septies in die cadit justus, » *Prov.* XXIV, tamen non sine causa ex hoc loco Ecclesia usum septem horarum Canonicarum instituisse videtur. Nam cum ad imitationem tam sancti regis vellet filios suos frequentissime Deum laudare, determinavit septenarium numerum, cui si addatur octava hora, de qua dictum est supra : « Media nocte surgebam ad confitendum tibi, » fiet ut tertia quaque hora Trinitas Deus a fidelibus laudetur, ut S. Cyprianus notavit in serm. 6, qui est *de Oratione Dominica.* Usum septem horarum canonicarum unde instituerit Ecclesia?

5. PAX MULTA DILIGENTIBUS LEGEM TUAM, ET NON EST ILLIS SCANDALUM. Vers. 5.

Magna et verissima laus est dilectionis legis divinæ : nam qui diligit legem, diligit Deum legislatorem; qui autem diligit Deum, diligit omnia in Deo, ac per hoc nullum habet ex parte sua inimicum, sed cum omnibus ex parte sua pacem habet. Deinde : « Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, » ut dicit Apostolus *Rom.* VIII Nemo autem nocere potest ei, cui « omnia cooperantur in bonum; » quare qui diligit Deum, cum omnibus pacem habere debet; et ideo Apostolus *ad Gal.* V, dicit : « Charitas, gaudium, pax, » etc. Pari ratione non est scandalum « diligentibus legem » Domini, sed sine offensione currunt ad patriam : nam scandalum activum non cadit in eum qui diligit legem, cum scandalizare peccare sit, et peccare sit legem prævaricari. Scandalum autem passivum, vel est pusillorum, qui ex ignorantia existimant illicitum esse, quod licitum est, et offenduntur cum vident illa fieri, quæ ipsi arbitrantur illicita; vel est Pharisæorum, qui ex propria malitia in pejorem partem interpretantur, quæ interpretanda erant in meliorem. At qui diligunt legem Domini, perfecti sunt in charitate; proinde nec pusilli, nec pharisæi sunt, ac per hoc non est illis scandalum. Vide S. Thomam. II II, *Quæst.* XLIII, art. 5 et 6. Scandalum activum et passivum quid sit?

6. EXPECTABAM SALUTARE TUUM, DOMINE, ET MANDATA TUA DILEXI. Vers. 6.

Induit personam perfectorum hoc loco Propheta, et ideo cum fiducia dicit : « Exspectabam salutare tuum, » id est, salutem æternam, quæ a te est; et rationem reddit : « Et mandata tua dilexi, » id est, quia « mandata tua dilexi. » Quomodo dicit Apostolus II *Tim.* IV : « Cursum consummavi, fidem servavi, in reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi in illa die justus judex. »

Vers 7. 7. CUSTODIVIT ANIMA MEA TESTIMONIA TUA, ET DILEXIT EA VEHEMENTER.

In eadem perfecti persona loquitur, ac testatur se mandata servasse, quoniam ea vehementer amavit. « Vere enim amor, » ut scripsit S. Gregorius, « operatur magna, si est; si autem operari renuit, amor non est; » et Dominus in Evangel o *Joan.* XIV : « Qui non diligit me, sermones meos non servat; » et Apostolus *ad Rom.* XIII : « Dilectio malum non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio; » et ibidem : « Qui diligit, legem implevit. »

Vers 8. 8. SERVAVI MANDATA TUA ET TESTIMONIA TUA, QUIA OMNES VIÆ MEÆ IN CONSPECTU TUO.

Iterum in persona perfectorum, se omnia mandata et testimonia servasse affirmat; sed ex alio motivo, quod proprium est perfectorum, videlicet, quia in omnibus actionibus suis cogitabat Deum esse præsentem; id enim significat illud, *quia omnes viæ meæ in conspectu tuo*, id est, quicquid agebam, in conspectu tuo agebam, sciens et cogitans te omnia conspicere. Hæc enim cogitatio mirabilem vim habet ad moderandas actiones humanas : nam si conspectus principis terreni id efficit, ut subditi coram eo peccare non audeant, imo etiam desides et negligentes, vel timidi et parvi animi videri erubescant : quid faceret conspectus Principis cœlestis, atque omnipotentis, si ante oculos mentis perpetuo versaretur? Hinc Dominus Abrahamo dicebat : « Ambula coram me, et esto perfectus, » *Gen.* XVII ; et Abraham dicebat : « Dominus in cujus conspectu ambulo, » *Gen.* XXIV; et Elias ac Elisæus dicebant : « Vivit Dominus, in cujus conspectu sto, » III *Reg.* XVII et IV *Reg.* III.

Vers. 1. *Thau.* 1. APPROPINQUET DEPRECATIO MEA IN CONSPECTU TUO, DOMINE : JUXTA ELOQUIUM TUUM DA MIHI INTELLECTUM.

In hoc ultimo octonario concluditur Psalmus oratione ad Deum pro gratia et salute sæpius petita; sciebat enim Propheta, quod postea in Evangelio Dominus admonuit, perseverantiam in oratione esse ad impetrandum longe utilissimam, *Luc.* XI. Ait igitur : « Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo, Domine, » id est, deprecatio mea, quæ suis meritis non confidit, elevetur et ascendat aspirante gratia tua, et appropinquet tibi, ita ut eam propius aspicere et admittere digneris. Illud, *in conspectu tuo*, positum est pro *ad conspectum tuum*, sive *conspectui tuo*. Quid autem contineat *deprecatio*, explicatur in verbis sequentibus : « Juxta eloquium tuum da mihi intellectum, » id est, juxta promissum tuum, quod audivi in *Psalm.* XXXI : « Intellectum tibi dabo, et instruam te, » da mihi intelligere mandata tua eo modo, quo intelligunt, qui ea opere adimplent, et qui adimplendo ad vitam perveniunt.

2. INTRET POSTULATIO MEA IN CONSPECTU TUO, Vers 2.
SECUNDUM ELOQUIUM TUUM ERIPE ME.

Repetit aliis verbis eamdem petitionem ; illud autem, *eripe me*, significat finem cur petierit intellectum sibi dari; nam finis illuminationis est liberatio a peccatis, juxta illud Evangelii : « Cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos, » *Joan.* VIII.

3. ERUCTABUNT LABIA MEA HYMNUM, CUM DO- Vers. 3.
CUERIS ME JUSTIFICATIONES TUAS.

Promittit gratiarum actionem, si obtinuerit gratiam tam sæpe imploratam. « Cum docueris me justificationes tuas, » ita ut gratia tua illuminante et juvante, perficiam mandata tua, tunc ex plenitudine lætitiæ interioris, et agnitionis magni hujus beneficii, « eructabunt labia mea hymnum laudis, » et gratiarum actionis : nam ructus ex repletione oritur, « et ex abundantia cordis os loquitur. »

4. PRONUNTIABIT LINGUA MEA ELOQUIUM TUUM, Vers 4.
QUIA OMNIA MANDATA TUA ÆQUITAS.

Non solum dicit se laudaturum Deum, sed etiam docturum homines, ac demonstraturum quanta sit æquitas mandatorum Dei. « Pronuntiabit, inquit, lingua mea eloquium tuum, » id est, loquar hominibus præcepta tua, et docebo quod « omnia mandata tua æquitas sunt, » id est, æquissima sunt, ac proinde æquum est ut ab omnibus diligentissime observentur. Nisi magis placeat hunc versiculum esse repetitionem versiculi superioris, ut sensus sit : Laudabit « lingua mea eloquium tuum, » id est, præcepta tua, quia æquissima sunt. Sed prior expositio est S. Augustini, et communior.

5. FIAT MANUS TUA, UT SALVET ME : QUONIAM Vers. 5.
MANDATA TUA ELEGI.

Pergit in oratione sua David, petens quod unice petendum est, æternam salutem quæ est finis mandatorum. « Fiat manus tua, ut salvet me, » id est, sit potentia et sapientia tua ad me salvandum. Sic enim ex hebræo verti posset, ex quo intelligimus, illud, *fiat*, positum esse pro *sit*, quomodo etiam in cap. I *Genes.*, ubi dicitur : *Fiat lux, fiat firmamentum, fiant luminaria,* semper in hebræo est verbum substantivum *sit*. Et quoniam *potentiam et sapientiam Dei* Christum esse docet Apostolus I *Cor.* I recte exponunt Patres : *Sit*

Christus tuus ad me salvandum. « Quoniam mandata tua elegi. » Optima ratio, cur prætendat salutem, quia mandata elegit, quoniam scriptum est : « Si vis ad vitam ingredi, serva mandata, » *Matth.* XIX.

Vers. 6. 6. CONCUPIVI SALUTARE TUUM, DOMINE, ET LEX TUA MEDITATIO MEA EST.

Reddit rationem cur tantopere petat salutem, quia videlicet illam præ omnibus desideratis concupivit, sicut revera super omnia bona concupiscenda est, cum sola desiderium nostrum possit implere; et quoniam non satis est concupiscere salutem, si quis ad eam pervenire velit, sed necesse est ambulare per viam præceptorum Dei, ideo subjungit : « et lex tua meditatio mea est, » id est, de lege custodienda semper cogito, et in illa custodienda me semper exerceo.

Vers. 7. 7. VIVET ANIMA MEA, ET LAUDABIT TE; ET JUDICIA TUA ADJUVABUNT ME.

« Vivet anima mea, » cum salutem concupitam obtinuerit, et manus tua fuerit ad salvandum eam : et tunc officium ejus erit, et solum negotium, te laudare : nam « beati qui habitant in domo tua, Domine! in sæcula sæculorum laudabunt te, » *Psalm.* LXXXIII. « Et judicia tua adjuvabunt me, » id est, et mandata tua a me custodita adjuvabunt me, ut aliquando etiam corpore vivam, cum resurrexero in resurrectionem vitæ, vel « judicia tua, » quibus in novissimo die judicabis pro meritis vivos et mortuos, « adjuvabunt me, » ut corpore quoque vitam sempiternam possideam.

8. ERRAVI SICUT OVIS, QUÆ PERIIT; QUÆRE SERVUM TUUM, QUIA MANDATA TUA NON SUM OBLITUS. Vers. 8.

Erravi enim a patria expulsus, et adhuc exul erro propter culpam parentis primi, toti humano generi communicatam; et « erravi, sicut ovis, » quæ seducta periit, non sicut diabolus, leo rugiens, qui ex malitia cecidit. « Quære *ergo* servum tuum; » quamvis enim ex parte quæsieris et inveneris, quatenus animam justificasti a peccato, et reconciliasti Deo, tamen adhuc quærenda est ovis perdita, quatenus exspectat redemptionem corporis sui, ut tota ad montes cœlestes et uberrima pascua, ubi relictæ sunt nonaginta novem, quæ non errarunt, perducatur. confidenter autem peto salutem animæ et corporis, « quia mandata tua non sum oblitus. » In libris græcis varietas est propter vocabulorum similitudinem, ut notarunt SS. Patres Ambrosius et Augustinus : nam alii codices habent ζήτησον, id est *quære*; alii ζῆσον, id est *vivifica*; imo S. Hilarius legit solum *vivifica*; sed in hebræo nulla est varietas, neque litterarum similitudo, et habetur vocabulum, quod nihil significat, nisi *quære*. Non desunt ex recentioribus, qui hunc versiculum exponant de Davide errante in montibus, quando persecutiones Saulis et Absalonis fugiebat. Sed nimis humilis videtur sensus, et ab expositione veterum Patrum alienus.

PSALMI CXX-CXXXIV.

Psalmi hi quindecim (elegantiores omnes) *ascensionum* seu *graduum cantica* inscribuntur, de cujus appellationis significatione et ratione diversorum diversæ sunt conjecturæ, quarum quasdam tantum, easdemque probabiliores, attulisse sufficiet.

a) Prima quidem et antiquissima opinio est, hosce Psalmos ideo *graduum* dictos fuisse, quod tribus præcipuis Judæorum festis canerentur in ascensione quindecim graduum templi Salomonis. Tot enim fuisse gradus templi, non solum scribunt Nicolaus Lyranus et alii recentiores, sed etiam S. Augustinus tract. *in Psalm.*, veteresque Judæi. Vid. Joseph. *De Bello Jud.* lib. VI, cap. XIV. Sed in ipso templo decantatos fuisse Psalmos CXXI et CXXII vix credas.

b) Alii, v. g. Vence, Ewaldus, *ascensionum cantica* interpretantur, hoc est, quæ decantata fuerunt a Judæis e Babylonico exsilio in patriam redeuntibus, afferuntque loca *Esdr.* II, 1, 9; VII, 9; *Nehem.* VII, 67. Quod autem pluralis numerus, *ascensionum*, in illis titulis usurpatus sit, causam afferunt hanc, quod non una vice et tempore reversus est populus, sed variis: cf. *Esdr.* I, II cum VII, 6, 7, VIII. Illi tamen conjecturæ de horum carminum occasione et usu aliqua in his Psalmis refragari videntur, ut cum *Ps.* CXXII, 1, dicitur : *Eamus in domum Jovæ*, neque enim tunc reparatum erat *templum* a Chaldæis destructum.

c) Gesenius *graduum cantica* putat illa carmina appellata esse « propter numerum rhythmumque in pluribus conspicuum, qui in eo cernatur, quod gradatim quasi progrediatur oratio, siquidem vel postrema vel prima antecedentis sententiæ verba ab initio subsequentis repeti soleant, » v. g. *Ps.* CXXI (juxta Vulg.) «: Vers. 1. Levavi oculos meos in montes, unde veniet *auxilium* mihi. Vers. 2. *Auxilium* meum a Domino, etc. Vers. 3... neque *dormitet* qui custodit te. Vers. 4. Ecce non *dormitabit*, etc. Item *Ps.* CXXII, 2, 3, 4; CXXIII, 3, 4; CXXIV, etc. Verum ista figura non in cunctis hisce 15 carminibus repetitur, contra observatur in aliis inscriptis aliter.

d) Magis nobis probatur Agellii, Maureri, Hengstenbergii et aliorum sententia, qui *carmen ascensionum* ideo dicta hæc carmina volunt, quod post reparatam urbem sanctam (cf. *Ps.* CXXII) ab Israelitis ad celebrandos dies festos Hierosolymam proficiscentibus (*ascendentibus*, ex usu loquendi Hebræorum) canerentur. Nihil est, quod lætitiæ illi publicæ quali esse Israelitarum ad agendos festos dies proficiscentium, negant congruere querelas quæ in *Ps.* CXX aliisque horum Psalmorum fundantur. Neque enim, dum peregrinatores sacri *Ps.* CXX, aliosque huic similes cantabant, præsentia (ut qui *scripserunt* istos Psalmos), sed præterita mala respiciebant eorumque recolebant memoriam. « Contra favet illi sententiæ, ait Maurer, quod certe primi novem Psalmi ita dispositi videntur, ut tres carminum series efficiant, ternorum singulas carminum, quorum primum quodque optime conveniat in peregrina-

tionis initium, secundum in mediam fere peregrinationem, tertium in peregrinationis finem. » Cæterum non cunctos hos Psalmos eadem, qua cantatos, occasione scriptos putamus. Nonnulli jam ante exstiterunt, nec nisi accommodati fuerunt ad illos usus.

PSALMUS CXX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Canticum graduum.*

1. Ad Dominum cum tribularer clamavi, et exaudivit me.
2. Domine, libera animam meam a labiis iniquis, et a lingua dolosa.
3. Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?
4. Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus desolatoriis.
5. Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est! habitavi cum habitantibus Cedar :
6. multum incola fuit anima mea.
7. Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus; cum loquebar illis, impugnabant me gratis.

V. s. h. — *Canticum graduum.*

Ad Dominum in tribulatione mea clamavi, et exaudivit me.

Domine, libera animam meam a labio mendacii, a [al. *et*] lingua dolosa.

Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?

Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus juniperorum.

Heu mihi, quia peregrinatio mea prolongata est! habitavi cum tabernaculis Cedar.

Multum peregrina est anima mea, cum odientibus pacem.

Ego pacifica loquebar, et illi bellantia.

Argumentum. — Continet querelas populi, non amplius detenti in Chaldæa, sed reducti, de invidia et calumniis dolisque Samaritanorum atque populorum Judææ confinium, qui Judæis instaurationem cultus et reipublicæ invidebant, atque ædificationem urbis et templi ut impedirent omnem movebant lapidem. Strophæ duæ : vers. 1-4, Jova me defendet ab hostibus dolosis, insidiosis; vers. 5-7, qui sine intermissione turbant pacem meam.

1. Canticum ascensionum.

Ad Jovam in angustiis *quæ* mihi sunt (meis)
clamo, et exaudit me.

2. Jova, libera animam meam
a labio mendaci, a lingua fraudulenta.

3. Quid dabit *Jova* tibi, et quid iterum dabit tibi,
o lingua fraudulenta?

4. *Dabit* sagittas herois (alicujus) acutas
cum carbonibus genistarum.

5. Væ mihi, quod commoror cum Moschis,
habito apud tentoria Cedræorum!

6. Multum (jam satis) habitavit (peregrinavit) tibi anima mea
cum osore pacis.

7. Ego *sum* pax (vir pacis), et cum loquor *pacem*,
illi ad bellum.

NOTÆ.

Vers. 1. Alius, *exaudivit*, ex captivitate reducendo. Vers. 2. *Libera* nunc etiam. Cf. *Esdr.* IV, 1, 2; *Neh.* III, 19; IV, 1 — 5, 7 seqq. VI, XIII, 28. — Vers. 4. Genistarum carbones maximum ardorem concipiunt, ac diu servant. — Vers. 5. « Cum Moschi inter Iberiam, Armeniam et Colchidem ædes habeant, Cedræi vero Arabiæ sint populus, facile intelligitur, verba hæc non proprie capienda, sed omnino homines barbaros

atque inhumanos intelligendos esse. » Maurer. Melius tamen, ut opinor, alii hæc nomina proprie accipiunt, coll. *Nehem.* II, 19; IV, 1; VI, 1. Alexandrinus *meshech* ut appellativum nomen habuit, quod longum et diu protractum tempus significat. — Vers. 7. *Ad bellum,* puta prodeunt; alius : *ad bellum* vertunt meas cogitationes et meos sermones; Maurer, *pro bello* sunt, nil nisi bella et discordias spirant.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXIX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum graduum.

Psalmi quindecim Cantica graduum dicti

Psalmi quindecim, qui proxime sequuntur post Psalmum CXVIII, omnes in titulo habent : *Canticum Graduum;* et quamvis gradus tam ad ascensum, quam ad descensum referri possit, tamen hoc loco non nisi ad ascensum pertinet : nam hebraica vox *ascensionem* significat; et similiter vox græca ἀναβαθμῶν. Igitur Psalmi isti quindecim cantica quædam ascensionum sunt, sive cantica eorum qui per gradus quosdam sursum ascendunt, et quidem Græci Theodoretus et Euthymius, docent cantica ista intelligenda esse ad litteram de ascensione Judæorum de Babylone in Jerusalem, Spiritu Sancto per os David præcinente calamitatem captivitatis Babylonicæ et lætitiam liberationis Alii malunt hos quindecim Psalmos compositos fuisse, ut canerentur in ascensione quindecim graduum templi Salomonis: tot enim fuisse gradus templi, non solum scribunt Nicolaus Lyranus et alii recentiores, sed etiam S. Augustinus tract. *in Psalmum* postremum : « Tot sunt, inquit, Psalmi qui appellantur *Graduum,* quoniam tot fuerunt etiam templi gradus. » Sed quidquid sit de his opinionibus, illud certum est, ascensiones istas sive de Babylone in Jerusalem, sive per gradus templi Salomonis, figuras fuisse ascensionis electorum, qui per gradus virtutum, ac præcipue charitatis, ascendunt de valle lacrymarum ad cœlestem Jerusalem, et de hac ascensione Spiritum Sanctum potissimum esse locutum. Certe Psalmi sunt pleni affectibus in Deum, et proprii eorum qui se peregrinos atque exsules in terra inimicorum esse intelligunt; et nunc ærumnas exsilii deflent, nunc ad requiem patriæ suspirant, semper autem se ad ascendendum, et in via Domini proficiendum accendunt.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. AD DOMINUM CUM TRIBULARER CLAMAVI, ET EXAUDIVIT ME.

Inter varias hujus exilii calamitates, una est maxime deploranda, videlicet lingua dolosa eorum cum quibus versari cogimur; ab hac se liberari petiisse et impetrasse canit Propheta, ut exemplo suo instruat cæteros peregrinos. Ego, inquit, « cum tribularer, » non respexi ad auxilium hominum, sed « clamavi » in oratione ad Dominum, et ille pro sua pietate « exaudivit me. » Verba sunt clara, codicesque hebraici, græci et latini conveniunt.

Vers. 2. 2. DOMINE, LIBERA ANIMAM MEAM A LABIIS INIQUIS ET A LINGUA DOLOSA.

Declarat quid oraverit clamando : Dixi, inquit, « Domine, libera animam meam a labiis iniquis et a lingua dolosa, » quod est unum ex majoribus et frequentioribus malis hujus nostræ peregrinationis. « Labia iniqua » proferunt detractiones, convicia, calumnias, falsa testimonia, et similia verba contra legem justitiæ; « lingua dolosa » profert verba deceptionis, adulatoria, simulatoria, fraudulenta; et possunt inveniri labia injusta sine lingua dolosa, ut cum quis aperte convicietur, vel detrahit; sed cum lingua dolosa adjungitur ad labia injusta, malum est gravissimum, adeo ut nihil fere addi possit, ut dicetur in sequenti versiculo. Quod attinet ad verba, illud, *animam meam,* positum est pro *me,* quasi diceret, *libera me*; sed nominatur *anima*, vel quia est pars nobilior, vel quia lingua dolosa parum nocet, nisi vulneret animam, inducendo videlicet eam ad peccandum. Illud autem, *a labiis iniquis,* S. Hieronymus legit ex hebræo, *a labiis mendacii.* Sed vox hebræa utrumque significat, *mendacium* et *prævaricationem* : proinde recte verterunt etiam Septuaginta, *a labiis* ἀδίκων, id est *iniquis,* et sententia est plenior et gravior, ut etiam in *Psalm.* XLII : « Ab homine iniquo et doloso eripe me. »

3. QUID DETUR TIBI, AUT QUID APPONATUR TIBI AD LINGUAM DOLOSAM? Vers. 3.

Reddit rationem cur petierit liberari « a lingua dolosa, » quasi videlicet sit tale malum, ut nihil ei addi possit, quasi dicat : Quid enim mali dari aut addi posset supra linguam dolosam? sed difficultas est in verbis, tum quia in hebræo legitur active : *Quid dabit, aut quid apponet*; tum quia illud pronomen, *tibi,* videtur cogere ut hæc sententia non referatur ad Deum, et proinde non continuetur cum superioribus verbis. Quod attinet ad primam difficultatem, verba hebraica legi possunt etiam passive, si mutentur puncta, præsertim illud, יתן *itthen,* quod potest legi, *iutthan*; et legenda esse passive perspicuum est, quia non

solum Septuaginta verterunt passive, sed etiam S. Hieronymus reddit ex hebræo passive : *Quid dabitur tibi, aut quid apponetur tibi ad linguam dolosam?* Illud, *tibi*, potest esse otiosum, ex phrasi hebraica, ut in *Cant.* I : « Egredere tibi; » et cap. II : « Veni tibi, surge tibi, imber abiit sibi; » et in hoc ipso Psalmo : « Multum incola fuit anima mea sibi, » quod *sibi*, ut redundans, omiserunt Interpretes, et tunc tota sententia continuatur hoc modo : « Domine, libera animam meam a labiis iniquis et a lingua dolosa; » quid enim mali dari, aut apponi potest « ad linguam dolosam, » id est, super linguam dolosam? Quod si non placeat esse hoc loco otiosum illud, *sibi*, potest ita exponi, ut Propheta post orationem ad Deum vertat se, vel ad seipsum, vel ad incertam personam, dicens : « Domine, libera animam meam a labiis iniquis et a lingua dolosa; » quid enim, o anima mea, vel, o quicumque hic ades! tibi dari mali, aut addi potest « ad linguam dolosam? » id est, super malum linguæ dolosæ.

Vers. 4. 4. SAGITTÆ POTENTIS ACUTÆ CUM CARBONIBUS DESOLATORIIS.

Declarat elegantissima similitudine quale malum sit *lingua dolosa* : ac dicit esse verba ejus, quasi sagittas, quæ natura sua longe feriunt, et celeriter, ut vix caveri possint, et addit amplificationem admirabilem, dicens non esse qualescumque sagittas, sed « potentis, » id est, a robusta manu cum impetu emissas, et præterea ab artifice bene politas et acutas, et denique adeo ignitas, ut quidvis desolari et vastare possint, qualia sunt fulgura cœlestia, quæ ab omnipotenti manu mittuntur, et sunt vere ignita et acutissima. Igitur talia sunt verba dolosa, præsertim quando sunt instrumenta diaboli ad occidendas animas, quæ vocantur ab Apostolo *ad Ephes.* VI : « Tela nequissimi ignea. » S. Augustinus hos duos versiculos multo aliter exponit, nimirum vult esse dialogismum, ut primum homo in tribulatione positus oret : « Domine, libera animam meam a labiis iniquis et a lingua dolosa; » deinde Dominus respondeat : « Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? » id est, quid remedii tibi dari poterit, aut apponi contra linguam dolosam? Hoc videlicet unicum tibi remedium erit : « Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis, » id est, verba Dei cum exemplis charitatis igne succensis : « vivus enim est sermo Dei, et penetrabilior omni gladio ancipiti, » cui si accedat exemplum ex vera charitate prodiens, quasi carbo ignitus, nihil ei resistere poterit. Utraque expositio ad ædificationem facit, sed prior videtur magis litteralis. Quod attinet ad verba, illud, *desolatoriis*, in hebræo est רתמים, quod S. Hieronymus recte vertit *juniperorum*. Sed Septuaginta explicaverunt metaphoram. Carbones enim juniperorum sunt valde solidi, et ideo aptissimi ad incendendum et desolandum.

5. HEU MIHI! QUIA INCOLATUS MEUS PROLONGATUS EST : HABITAVI CUM HABITANTIBUS CEDAR; MULTUM INCOLA FUIT ANIMA MEA. Vers. 5.

Ex occasione tam magni mali et tam frequentis in hac peregrinatione, suspirat ad patriam, et sic vere et ex corde cantat canticum ascensionis. « Heu mihi! inquit, quia incolatus meus, » vel, ut ex hebræo vertit S. Hieronymus, *peregrinatio mea prolongata est.* Cupit enim verus peregrinus cum Apostolo magis peregrinari a corpore, quam a Domino, et ideo nimis longam judicat præsentem vitam, in qua peregrinatur a Domino. « Habitavi cum habitantibus Cedar. » Non mirum videatur, si longam nimis queror esse hanc habitationem : « habitavi » enim hucusque « cum habitantibus Cedar, » id est, cum barbaris et efferatis gentibus, quæ non habitant in civitatibus, sed in tentoriis, iisque nigris et rusticis, quales sunt Arabes. In hebræo et græco codice habetur : *Habitavi cum tabernaculis Cedar;* sed idem est sensus : quid enim est aliud *habitare cum tabernaculis*, quam habitare cum habitantibus in tabernaculis. Vox *Cedar* hebraice est קדר, et *nigredinem tenebras*que significat; unde *Cantic.* cap. I, opponuntur *tabernacula Cedar, pellibus Salomonis,* id est, tentoria nigra et rustica, tabernaculis pretiosis et splendidis. Vere autem civitates et palatia regum hujus mundi nihil sunt nisi tabernacula rusticorum, comparata ad mansiones cœlestis Jerusalem. Ideo rursum lamentatur peregrinus Dei, dicens : « Multum incola fuit anima mea, » id est, nimis longus fuit jam incolatus meus in terra aliena. In hebræo additur *sibi;* sed, ut supra diximus, ex phrasi hebraica otiose additur, et propterea ab Interpretibus sæpe omittitur; idem enim est *habitavit sibi* et *habitavit.* Hinc potest colligi paucos hodie reperiri, qui ex corde cantent canticum graduum, cum plerique omnes diligant adeo peregrinationem, et *tabernacula Cedar*, ut nihil tristius audiant quam sermonem de discessu ab hac vita. Nihil tristius hominibusquam sermo de discessu ab hac vita.

6. CUM HIS QUI ODERUNT PACEM ERAM PACIFICUS; CUM LOQUEBAR ILLIS, IMPUGNABANT ME GRATIS. Vers. 6.

Concludit, rationem reddens, cur sit malum tamdiu peregrinari, et simul declarans metaphoram *tabernaculorum Cedar*; quod enim metaphorice et obscure dixit : « Habitavi cum habitantibus in tabernaculis Cedar, » clare exponit dicens : « Habitavi cum his qui oderunt pacem, » ego, qui nihil diligo magis quam pacem, id est, habitavi cum mihi dissimilibus, cum perversis, et adeo injustis, ut non solum cum hostibus, sed etiam cum amicis belligerare soleant; et si forte loqui de pace incipiebam ad illos, ipsi sine ulla causa magis me impugnabant. In textu hebræo est alia interpunctio, quam etiam sequitur S. Hie-

ronymus; sic ibi legitur : *Multum incola fuit anima mea cum his qui oderunt pacem. Ego pacem loquebar, et illi ad bellum.* Sed melior est interpunctio Septuaginta Interpretum, quæ est etiam antiquior; nam in hebræo non est simpliciter : *Ego pacem loquebar*; sed hoc modo, si verbum verbo reddamus : *Ego pacem, et cum loquebar.* Ex quo intelligimus recte Septuaginta post *pacem* posuisse punctum, et quod diximus ex hebræo reddi, *ego pacem,* potest etiam reddi, *ego pax,* ut sit sensus : Cum his qui oderunt pacem, ego pax eram, id est, adeo pacificus eram, ut ipsa pax dici possem; et postea sequitur alius versiculus : *Et cum loquebar, illi ad bellum,* nimirum provocabant, quod in sententia convenit cum eo quod verterunt Septuaginta, et nos in nostra editione latina legimus : « Cum loquebar illis, impugnabant me. » Quod autem additur, *gratis*, positum est a Septuaginta explicationis gratia. Totus hic Psalmus hic convenit quidem omnibus electis, sed præcipue capiti electorum Christo, quatenus viator erat, secundum carnis passibilis conditionem. Vere enim clamavit ipse ad Dominum Patrem suum pernoctans in oratione Dei, et postea in horto, et demum in cruce, et verissime exauditus est, cum exaltaverit illum Deus, et dederit ei « nomen super omne nomen. » Vere quoque passus est *labia iniqua* et *linguas dolosas* usque ad mortem, ut ex toto decursu Evangeliorum patet. Verissime dicere potuit : « Incolatus meus prolongatus est, » cum in Evangelio dixerit : « Generatio adultera et incredula, quamdiu apud vos ero, quamdiu vos patiar? Vere habitavit cum habitantibus Cedar, » quia licet ipse lux esset, ac per hoc in *Cedar,* id est, in tenebris non habitaret, sed in lumine, tamen « cum habitantibus Cedar » visus est, et inter eos conversatus est. Denique vere « cum iis qui oderant pacem, » erat pacificus, quia « cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur; » et cum loqueretur illis de pace, de charitate, de regno Dei ipsi contra eum impugnabant sine ulla ratione vel causa, quod Joannes cap. xv, ipse idem notavit, cum ait : « Sed ut impleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est, quia odio habuerunt me gratis. »

PSALMUS CXXI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Canticum graduum.*

1. Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi.

2. Auxilium meum a Domino, qui fecit cœlum et terram.

3. Non det in commotionem pedem tuum : neque dormitet qui custodit te.

4. Ecce non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel.

5. Dominus custodit te, Dominus protectio tua, super manum dexteram tuam.

6. Per diem sol non uret te, neque luna per noctem.

7. Dominus custodit te ab omni malo : custodiat animam tuam Dominus.

8. Dominus custodiat introitum tuum et exitum tuum, ex hoc nunc et usque in sæculum.

V. s. h. — *Canticum graduum.*

Levavi oculos meos in montes : unde veniet auxilium mihi.

Auxilium meum a Domino, factori cœli et terræ.

Non det in commotionem pedem tuum, nec dormitet qui custodit te.

Ecce non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel.

Dominus custodit te : Dominus protectio tua, super manum dexteram tuam.

Per diem sol non percutiet te, neque luna per noctem.

Dominus custodiet te ab omni malo : custodiat animam tuam.

Dominus custodiat exitum tuum et introitum tuum : amodo et usque in æternum.

Argumentum. — Ab exsule quodam, fortasse totius populi cum ipso ex exsilio redeuntis nomine, quum confecto jamjam itinere, Judææ montana, loca illa sancta, oculis denuo lustrari jam liceret, compositus Psalmus. In strophas quatuor divide, si lubet.

1. Canticum ascensionum.

Attollo oculos meos ad montes,
unde veniet auxilium mihi :

2. Auxilium meum *veniet* a Jova,
qui fecit cœlum et terram. —

3. Non sinet vacillari pedem tuum,
non dormitabit tutor (custos) tuus.
4. Ecce, non dormitat neque dormit
tutor Israelis. —

5. Jova *est* tutor tuus,
Jova umbra (tutela) tua,
Jova est ad manum dexteram tuam.
6. Interdiu sol non feriet (lædet) te,
et (nec) luna noctu.

7. Jova tuebitur (vel *tueatur*) te ab omni malo,
tuebitur animam tuam.
8. Jova tuebitur egressum tuum et introitum tuum,
ab hoc tempore et usque in sempiternum.

NOTÆ.

Vers. 1. *Ad montes*, illos puta quibus Hierosolymorum urbs cingebatur, et maxime Sionem, cui templum insidebat; alii, montes Palæstinæ, Tabor, Carmel, etc. Rosenmullerus : *ad montes*, i. e. sursum, in cœlum, auxilium petens. — Vers. 3. « Videtur sane, quum ad primam personam non redeatur, sed secunda servetur usque ad finem, scriptor ab hoc versu ipse se alloqui et confirmare. » Maurer. — Vers. 5. Propr. *tutor est tui*, tutorum tuorum partes agit. Maurer, *umbra tua ad manum*, etc. *Manum* pro latus. — Vers. 6. *Luna noctu*, quod cum veteribus intelligendum est de frigore nocturno. Maurer hac locutione nonnisi hoc dici vult : neque interdiu, neque noctu tibi quidquam adversi accidet. — Vers. 8. Egressum... introitum, i. e. universam vitæ agendique rationem.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum graduum.

Secundus Psalmus ex Gradualibus consolatur peregrinos ascendentes in Jerusalem, promittens perpetuam Dei custodiam, ac primum loquitur Propheta in persona peregrini, deinde loquitur in persona propria, et consolatur peregrinum.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. LEVAVI OCULOS MEOS IN MONTES : UNDE VENIET AUXILIUM MIHI.

Peregrini nihil frequentius aspiciunt, quam locum ad quem tendunt, si is conspici possit; sin minus, locum aliquem viciniorem : inde enim consolationem magnam percipiunt, quæ consolatio vires et auxilium præbet ad ambulandum; et quia terrena Jerusalem in montibus erat, et cœlestis Jerusalem supra omnes cœlos est, ideo peregrinus, sive umbraticus, sive verus, dicit : « Levavi oculos meos in montes, » ubi sedet civitas sancta, « unde veniet mihi auxilium » consolationis. In hebræo est verbum temporis futuri, *levabo*, sed sæpe variantur tempora apud Hebræos; et præterea, quod ad sensum attinet, non multum refert, sive peregrinus dicat : Levavi jam oculos meos, sive levabo jam oculos meos. S. Augustinus

mystice more suo per montes intelligit SS. Apostolos; sicut enim oriente sole primi sunt montes qui lumen recipiunt, sic veniente Christo, justitiæ sole, primi fuerunt Apostoli, qui lumen receperunt.

Vers. 2. 2. AUXILIUM MEUM A DOMINO, QUI FECIT CŒLUM ET TERRAM.

Declarat peregrinus se non exspectare auxilium a montibus, ad quos oculos levavit, sed ab eo qui præsidet sanctæ civitati in montibus positæ, quod clarius explicat initio *Psalm.* CXXII : « Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cœlis; » describit autem verum Deum per opus creationis cœli et terræ, sicut in alio *Psalm.* XCV : « Dii gentium dæmonia, Dominus autem cœlos fecit. »

Vers. 3. 3. NON DET IN COMMOTIONEM PEDEM TUUM, NEQUE DORMITET QUI CUSTODIT TE.

Mutat Propheta personam, et loquitur in persona propria, et respondet peregrino, quasi dicat: Bene et sapienter levasti oculos tuos in montes, et non respexisti vanitates, quæ occurrunt in via; sed iis prætermissis a Conditore cœlestis patriæ auxilium et consolationem exspectasti; ideo ego opto, « ut Deus non det in commotionem pedem tuum, » id est, non sinat te labi et cadere in via; sed roboret pedes tuos, ut stabiles in cursu ad patriam perseverent. « Et non dormitet qui custodit te, » id est, opto etiam et rogo ut Pater, qui est custos tuus, semper vigilet in tua custodia, et nunquam sinat commoveri pedes tuos. Observa, *primo*, circa hunc versiculum, quod Deus metaphorice dicitur dormitare, quando permittit nos cadere, ac si non adverteret, quomodo qui dormitat, non advertit quid fiat. *Secundo*, phrasis hebraica est, *commoveri pedes*, sive *nutare*, pro eo quod est, *labi in peccatum*, ut *Psalm.* XVII : « Non sunt infirmata vestigia mea; » et *Psal.* LXXII : « Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei. » *Tertio*, in hebræo habetur in futuro, *non dabit ad movendum pedem tuum*, juxta quam lectionem esset prædictio et promissio. Sed tamen, ut diximus, tempus unum in hebræo sæpe ponitur pro alio tempore, unde non solum Septuaginta, sed etiam S. Hieronymus vertit, *non det*. S. Augustinus legit : *Non des commoveri pedem meum*. Sed nescio quem codicem secutus sit; nostri enim hebraici, græci et latini habent tertiam personam, *non det*, vel *non dabit commoveri pedem tuum*.

In hebræo sæpe unum tempus ponitur pro alio.

Vers. 4. 4. ECCE NON DORMITABIT NEQUE DORMIET, QUI CUSTODIT ISRAEL.

Promittit Propheta peregrino impetrationem gratiæ, quæ petebatur, quasi dicat : Oro ut Pater non dormitet, qui te custodiendum suscepit, et sine dubio non dormitabit; nam nunquam dormitat, neque dormit, qui custodit populum suum peculiarem, qui per Israelem significatur, et in quo populo omnes illi continentur, qui tanquam peregrini in hoc mundo versantur, et ad patriam cœlestem ascendere festinant. Quod dicitur, « non dormitabit, neque dormiet, » hunc habet sensum, non dormitabit subinde oculos claudendo et aperiendo : et multo minus se tradet profundo somno; itaque semper vigilabit, neque oculos ad momentum claudet. S. Augustinus pulchre dicit homines dormitare, quando carnem infirmitatis portant; dormire, quando moriuntur; et ideo non esse fidendum custodiæ hominum; Domino autem fidelissimo custodi tuto credere nos posse, cum ipse neque dormitet unquam in infirmitate, neque dormiat in morte. Monet etiam idem Augustinus, recte fideles homines per Israelem significari, quia Israel *Deum videns* interpretatur, et fideles Deum nunc per fidem vident, visuri postea etiam per speciem.

Homines quando dormitant, et dormiunt?

5. DOMINUS CUSTODIT TE, DOMINUS PROTECTIO TUA SUPER MANUM DEXTERAM TUAM. Vers. 5.

6. PER DIEM SOL NON URET TE, NEQUE LUNA PER NOCTEM. Vers. 6.

Dixit paulo ante Propheta peregrinum, in Deo confidentem, custodiendum esse, ne cadat in via; addit nunc aliam consolationem, custodiendum videlicet etiam esse, ne fatigetur ab æstu solis per diem, neque a lumine lunæ per noctem, quoniam Deus erit illi quasi umbraculum, quod manu dextera tenebit, eoque tum caput, tum etiam reliquum corpus tegere poterit. « Dominus, » inquit Propheta, non solum « custodit Israelem, » id est, populum suum universe, sed te quoque in particulari custodit; custodit autem, quia est protectio, sive *umbraculum*, ut proprie sonat vox hebraica, « super manum dexteram tuam; » ex quo fiet, ut te tali umbraculo, ministerio dexteræ manus, tectum, neque sol urat per diem, neque luna per noctem. In textu græco est tempus futurum : *Dominus custodiet te*; sed in hebræo non est proprie tempus præsens, neque futurum, sed participium : *Dominus custodiens te*, sive custos tuus; sensus autem idem est. Illud autem, *Dominus protectio tua super manum dexteram tuam*, posset continere metaphoram, ut alii volunt, hominis armati, et ad dexteram stantis, ut sensus sit : Dominus erit, vel est protectio tua, quia stat quasi miles armatus ad dexteram tuam. Sed quod nos diximus magis convenit litteræ, tum quia in hebræo pro voce *protectio*, est צל *tsel*, *umbra*, sive *umbraculum*; tum quia et in hebræo et in græco est, *super manum*, non *ad manum* : unde videtur Propheta respexisse ad umbraculum quod super manum ponitur, et manu geritur; tum denique quia sequitur : Neque sol per diem uret te, neque luna per noctem; a calore autem, vel lumine solis et lunæ non defendit miles ad dexteram constitutus, sed umbraculum manu dextera super caput extensum. Porro metaphora umbraculi, et solis ac lunæ, diei et

Gratia Dei est

umbraculum. noctis, significat gratiam Dei, quæ peregrinum custodit tempore prosperitatis, et adversitatis; neque enim minus lædere solet in hoc itinere dies prosperitatis quam nox adversitatis. S. Augustinus more suo mystice exponit dexteram et sinistram, ac dicit Deum protegere dexteram, non sinistram, quia sæpe permittit hominem lædi in temporalibus, quæ significantur per sinistram, et non sinit lædi in bonis spiritualibus, quæ significantur per dexteram.

Vers. 7. 7. DOMINUS CUSTODIT TE AB OMNI MALO, CUSTODIAT ANIMAM TUAM DOMINUS.

Addit Propheta aliam consolationem, eamque generalem, quasi dicat : Non solum te Dominus custodiet, ne cadas et ne fatigeris, sed ab omni alio malo, quod in itinere occurrere possit, te Dominus proteget atque custodiet, ex quo fiet ut anima tua, seu vita tua incolumis omnino toto in itinere conservetur. In hebraico græcoque textu habetur in tempore futuro : *Dominus custodiet te*; sed in sensu nulla differentia est : Dominus enim et custodit nunc, et custodiet postea, et hanc continuationem significare solet tempus futurum apud Hebræos.

Vers. 8. 8. DOMINUS CUSTODIAT INTROITUM TUUM, ET EXITUM TUUM, EX HOC NUNC ET USQUE IN SÆCULUM.

Concludit Propheta addendo ultimam et optatissimam consolationem, quasi dicat : Non solum in aliqua parte itineris peregrinus Dei, qui ascensiones disposuit in corde suo, custodietur; sed in toto itinere semper custodietur; omne enim iter consistit in introeundo et exeundo, dum enim progredimur, intramus unam viam, et ea finita eximus; deinde intramus aliam, et postea eximus; sic etiam intramus unam provinciam, unam civitatem, unam domum, et deinde eximus, et intramus aliam, et eximus, donec finito itinere ad patriam perveniamus. Sic igitur in via vitæ progredimur, dum inchoamus et perficimus opera bona : inchoare enim, intrare; perficere, exire est. Illud autem, *ex hoc nunc et usque in sæculum*, idem est, quod *nunc et semper*, quasi dicat : « Ex hoc nunc, » id est, ex hoc præsenti tempore, incipiat Dominus introitum et exitum tuum custodire, et usque in sæculum non desinat custodire. S. Augustinus per *introitum* et *exitum* intelligit introitum in tentationem, et exitum ex tentatione. Alii generalius initium et finem omnium negotiorum, sive omnium actionum nostrarum, sive omnem humanam consuetudinem, juxta illud *Act.* I : « Ex quo intravit, et exivit inter nos Dominus Jesus, » id est, ex quo nobiscum cœpit conversari Dominus Jesus. Parum autem refert, quod in hebræo legatur in futuro, *custodiet;* nam significationes temporum facile variantur. Unde ipse etiam S. Hieronymus vertit ex hebræo, *custodiat*, ut nos in editione Vulgata legimus.

PSALMUS CXXII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Canticum graduum.*	V. s. h. — *Canticum graduum David.*
1. Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi: In domum Domini ibimus.	Lætatus sum eo [al. *in eo*] quod dixerint mihi : In domum Domini ibimus.
2. Stantes erant pedes nostri in atriis tuis, Jerusalem.	Stantes erant pedes nostri in portis tuis, Jerusalem.
3. Jerusalem quæ ædificatur ut civitas, cujus participatio ejus in idipsum.	Jerusalem quæ ædificatur ut civitas, cujus participatio ejus simul.
4. Illuc enim ascenderunt tribus, tribus Domini, testimonium Israel, ad confitendum nomini Domini.	Quia ibi ascenderunt tribus, tribus Domini, testimonium Israel, ad confitendum nomini Domini.
5. Quia illic sederunt sedes in judicio, sedes super domum David.	Quia ibi sederunt sedes in judicio, sedes domui [al. *domus*] David.
6. Rogate quæ ad pacem sunt Jerusalem, et abundantia diligentibus te.	Rogate pacem Jerusalem : sit bene his qui diligunt te.
7. Fiat pax in virtute tua, et abundantia in turribus tuis.	Sit pax in muris tuis, abundantia in domibus tuis.
8. Propter fratres meos et proximos meos loquebar pacem de te.	Propter fratres meos et amicos meos loquar pacem tibi.
9. Propter domum Domini Dei nostri quæsivi bona tibi.	Propter domum Domini Dei nostri quæram bona tibi.

Argumentum. — Studium maximum piorum hominum indicatur Hierosolymam adeundi, quæ urbs ab ædificiis, ab hominum frequentia, a religione, a tribunalibus laudatur, optanturque ei fausta et prospera omnia. Strophæ duæ : 1-5, 6-9. Davidis esse Psalmum titulus monet, sed contra ejus fidem facit, quod *a*) vers. 5 memorantur reges gentis Davidicæ, *b*) *schin* præfixum vers. 3 et 4, c) Alexandrinæ interpretationi nullum auctoris nomen est præscriptum. Cæterum ante exsilii Babylonici tempora compositus.

1. Canticum ascensionum, Davidis *carmen.*

Lætor quod dixerunt mihi :
« Domum Jovæ eamus. »
2. Stant *jam* pedes nostri
in portis tuis, Jerusalem.
3. Jerusalem, *tu bene* ædificata,
sicut urbs quæ (perpetuis ædibus) juncta sibi est invicem!
4. Illuc ascendunt tribus, tribus Jovæ,
prout lex Israeli *datur,*
ad celebrandum nomen Jovæ.
5. Nam ibi sedent (stant) throni (reges) ad judicium (judicandum),
throni domus Davidis.

6. Poscite pacem Hierosolymorum (fausta Hierosolymis apprecamini)!
prosperentur qui diligunt te!
7. Sit pax (salus) in antemurali tuo (mœnibus tuis),
securitas in palatiis (vel *arcibus*) tuis!
8. Propter fratres meos et socios (populares) meos
loquar jam *iterum :* « Pax in te! »
9. Propter domum Jovæ, Dei nostri,
rogabo (apprecabor) hoc : « Bonum *omne* tibi! »

NOTÆ.

Vers. 5. Si particulam *nam* expletive sumas, tertia hic erit laus Hierosolymitanæ urbis. Maurer, *nam ibi insident soliis*, etc. — Vers. 6. Alius intelligit *dicentes* : « Prosperentur..... *arcibus tuis !* » — Vers. 9. Maurer, *rogabo* (petam) *bonum tibi*, fausta omnia apprecabor tibi. Alii minus recte, *benet ibi facere studebo.*

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum graduum.

Hic est tertius Psalmus Gradualis, in quo Propheta describit pulchritudinem et nobilitatem civitatis sanctæ Jerusalem, ad quam reverti cupiebant Hebræi ex Babylonica captivitate. Sed ut civitas illa typus erat cœlestis patriæ, ita redeuntes Hebræi ex captivitate ad terrenam Jerusalem figura erant peregrinationis et ascensionis nostræ ad eam, quæ sursum est, Jerusalem. Itaque totus Psalmus de utraque civitate et de peregrinis utrisque intelligi debet; sed primaria intentio Spiritus Sancti ad primarium finem sine dubitatione dirigitur.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. LÆTATUS SUM IN HIS QUÆ DICTA SUNT MIHI : IN DOMUM DOMINI IBIMUS.

Verba sunt populi Dei, qui lætari se dicit de optimo nuntio accepto reversionis in patriam. Et quidem nuntius, qui significavit Hebræis revertendum jam esse in Jerusalem, Hieremias fuit, qui prædixerat post septuaginta annos solven-

Nuntius reversionis Jerusalem quis fuerit? dam esse captivitatem, et civitatem, ac templum reædificandum, *Hierem.* xxv et xxix; sed clarius idipsum nuntiaverunt Daniel, Aggæus et Zacharias, qui vixerunt illo ipso tempore, quo soluta est captivitas. Isti igitur magno gaudio populum repleverunt, cum evolutis jam septuaginta annis dicebant: « In domum Domini ibimus, » id est, ad patriam revertemur, ubi montem Sion et locum domus Domini videre nobis dabitur, ibique templo reædificato, in domum Domini rursum ingrediemur. Sed nuntius sine comparatione ulla felicior Christus fuit, qui in Evangelio nobis loquitur et dicit: « Pœnitentiam agite; appropinquavit enim regnum cœlorum, » *Matth.* iv; et clarius *Joan.* cap. xiv, 2 seq.: « In domo Patris mei mansiones multæ sunt. Si quominus dixissem vobis, quia vado parare vobis locum; et si abiero et paravero vobis locum, iterum veniam et assumam vos ad me ipsum, ut ubi ego sum, et vos sitis. » Hic autem nuntius ineffabili lætitia replet eos qui didicerunt, quam bonum sit in domum Domini ire, et in ea domo non esse hospitem et advenam, sed civem Sanctorum et domesticum Dei. Id autem novit, qui attente cogitavit illud ejusdem Prophetæ: « Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, » *Psalm.* xxxiv; et rursus: « Replebimur in bonis domus tuæ, » *Psalm.* lxiv; et illud Apostoli *ad Ephes.* i: « Ut sciatis, quæ sit spes vocationis ejus, et quæ divitiæ gloriæ hæreditatis ejus in sanctis. » Iste ex corde cupit in domum Domini ire, et ideo ex corde cantat: « Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi: In domum Domini ibimus. » Animalis autem homo non percipit quæ Dei sunt, et ideo propinquante morte, id est exilii et peregrinationis fine, non hilarescit, sed turbatur et gemit, et merito, quia sicut non disposuit ascensiones in corde suo, dum viveret, ita non sperat in domum Domini, quæ sursum est, ascendere; sed ad carcerem damnatorum in æternum puniendus descendere timet. Parum autem refert quod hebræus et græcus textus pro *his quæ dicta sunt*, habeant participium activum, videlicet *in dicentibus mihi;* vulgatus enim Interpres sensum expressit latina phrasi, ut facilius intelligeretur.

Vers. 2. 2. Stantes erant pedes nostri in atriis tuis, Jerusalem.

Explicat cur Hebræi lætentur de reditu in patriam, et rationem esse dicit, quoniam recordabantur ejus temporis, quo fuerant in patria ante captivitatem, et viderant pulchritudinem et magnitudinem Jerusalem; multi enim, qui pueri, vel adolescentes abducti fuerant in Babylonem, facile recordari poterant se fuisse antea in civitate Jerusalem, multos autem rediisse ex iis qui ante captivitatem fuerant in Jerusalem, et viderant civitatem et templum, scribit Esdras lib. I, cap. iii; dicunt igitur: « Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Jerusalem, » id est, quia recordamur temporis, quo stantes erant pedes nostri in atriis tuis, id est, in portis tuis, ut expresse habetur in hebraico codice. Nominat autem Propheta portas, sive atria, et quasi vestibula civitatis, potius quam fora, vel plateas, quoniam eo tempore præcipui conventus et negotia fiebant in portis civitatum, ibique erat maxima hominum frequentia, ut colligitur ex illo *Prov.* xxxi: « Nobilis in portis vir ejus, quando sederit cum senatoribus terræ. » Constat etiam ex lib. II *Reg.* cap. xviii, fuisse in Jerusalem non simplices portas, sed duplices, et inter utrasque satis magnum spatium, quod hoc loco fortasse vocatur *atrium.* « David autem (inquit Scriptura) sedebat inter duas portas; » et *Hierem.* cap. xxxix: « Et ingressi sunt omnes principes regis Babylonis, et sederunt in porta media; » certe magnum spatium debuit esse in illa porta media, ut tot principes cum administris suis capere posset. Sed quomodo nos christiani dicere poterimus: « Stantes erant pedes nostri in atriis tuis, Jerusalem, » qui in cœlestis patriæ atriis nunquam fuimus? Imo fuimus in atriis patriæ cœlestis; alioqui exules et peregrini non essemus; neque nos Christus de captivitate redemisset, nisi a patria extorres et in terra aliena captivi fuissemus. Fuimus igitur in atriis cœlestis Jerusalem, quando in parente nostro Adamo paradisum terrestrem incoluimus, qui paradisus terrestris quasi vestibulum erat paridisi cœlestis, et status ille innocentiæ quasi atrium et porta erat status gloriæ; et fortasse hac de causa Spiritus Sanctus scribi non voluit: « Stantes erant pedes nostri *in plateis* Jerusalem, » sed *in atriis* vel *portis*, ut intelligeremus in hoc Psalmo præcipue sermonem fieri de cœlesti Jerusalem, non de terrena. Igitur lætati sumus ad vocem dicentium: « In domum Domini ibimus, » quia recordamur temporis illius, quo stantes erant pedes nostri in paradiso terrestri, ac per hoc in atriis paradisi cœlestis; et ex bonis illis conjecturam facimus de bonis longe melioribus, quæ nobis in ipsa domo Domini conservantur, et quamvis paulo ante domus Domini nominata sit, nunc autem civitas Jerusalem nominetur, tamen unus et idem locus est: patria enim cœlestis nunc regnum, nunc civitas, nunc domus dicitur; quoniam si respicias multitudinem et varietatem incolarum, regnum erit, cum in eo viderit Joannes *Apoc.* vii, « turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus, et populis, et tribubus, et linguis. » Si consideres societatem et familiaritatem, quæ est inter sanctos et beatos, civitas est; quamvis enim multiplicetur numerus electorum, omnes se invicem noscent et diligent, ut ejusdem civitatis cives. Denique si cogites omnes electos unum habere patrem, unamque hæreditatem, domus sine dubio erit, in qua omnes erunt quasi fratres sub uno Patre Deo. Patria cœlestis cur variis dicatur nominibus?

Vers. 3. 3. JERUSALEM, QUÆ ÆDIFICATUR UT CIVITAS, CUJUS PARTICIPATIO EJUS IN IDIPSUM.

Hic jam incipit Propheta, sub nomine peregrinorum ad Jerusalem properantium, laudes ejusdem Jerusalem numerare, ut ex iis se magis ac magis ad ascendendum sine intermissione inflamment. Prima laus est, quod sit civitas pacatissima, ita ut ex charitate incolentium omnibus omnia sint communia. « Stantes, inquiunt, erant pedes nostri in atriis tuis, Jerusalem, » quæ Jerusalem ita ædificata est, et quotidie magis ac magis ædificatur, ut sit civitas, « cujus participatio est in idipsum, » id est, simul et communiter participatur ab omnibus. Ubi notandum est illud, *ejus*, redundare ex phrasi hebraica; idem est enim, *cujus participatio*, et *cujus participatio ejus*. Adverte præterea interpunctionem in hebraico codice positam esse post vocem *ædificatur*, non post vocem *ut civitas*; proinde non est sensus : Jerusalem ædificatur ut civitas, quasi possit aliter ædificari quam ut civitas; sed ædificatur, ut civitas talis, cujus participatio simul est. Adverte postremo illud, *in idipsum*, quod a S. Augustino refertur ad æternitatem Dei, quæ semper est eadem, ad litteram nihil aliud significare, nisi simul, vel conjunctim, ut ex voce hebraica perspicuum est, ut etiam alibi diximus. Jam vero in sensu posteriore tota hæc sententia multo est clarior et sublimior, siquidem cœlestis Jerusalem vere ædificatur ut civitas, quia non est proprie civitas, neque sunt in ea lapides proprie dicti, sed ædificatur ut civitas, dum quotidie lapides vivi a summo artifice expoliti et conquadrati adjunguntur cœlestis habitaculi ædificationi : ex quo sequitur, ut qui hæc intelligunt, non modo persecutiones æquo animo ferant, sed gaudeant et glorientur in tribulationibus, cum sciant eo modo se præparari ad cœlestem ædificationem. « Omne gaudium, » inquit unus ex his vivis lapidibus, *Jac.* I, « existimate, fratres, cum in tentationes varias incideritis. » Deinde in cœlesti patria verissime est participatio in idipsum; nam in terrena Jerusalem non tam fuit, quam esse debuit participatio in idipsum, id faciente charitate, ut amicorum omnia sint communia, qualis participatio ad breve tempus fuit in Ecclesia, quæ erat Hierosolymis, « ubi nemo dicebat aliquid suum esse, sed erant illis omnia communia, » *Act.* IV. Et nunc etiam cernitur in familiis ordinum religiosorum, ubi regularia instituta in suo vigore persistunt. Sed in cœlesti Jerusalem summa est participatio in idipsum, cum sit Deus unus omnia in omnibus, id est, unus et idem Deus sit honor, et divitiæ et deliciæ omnibus habitantibus in domo Domini, et ea felicissima et summa ubertas sit vere semper idipsum, cum nullam patiatur diminutionem, vel alterationem.

Vers. 4. 4. ILLUC ENIM ASCENDERUNT TRIBUS, TRIBUS DOMINI, TESTIMONIUM ISRAEL AD CONFITENDUM NOMINI DOMINI.

Hæc est secunda laus Jerusalem, frequentia videlicet incolarum, et conjungitur hic versiculus cum secundo. Reddit enim rationem hoc loco populus Dei cur dixerit : « Santes erant pedes nostri in atriis tuis, Hierusalem; » quamvis non omnes fuissent cives Hierosolymitani, sed diversarum civitatum incolæ, tamen omnes ascendebant in Jerusalem ter per annos singulos. Dicitur igitur : « Stantes erant pedes nostri in atriis tuis, Jerusalem, quoniam illuc ascenderunt tribus, tribus Domini, » id est, multæ tribus, sive omnes tribus, et ideo maxima multitudo conveniebat in Jerusalem: hebraismus est enim, *tribus tribus*, pro *multæ tribus*; ubi enim legimus *Gen.* XIV : « Vallis autem sylvestris habebat puteos multos bituminis, » in hebræo est, *puteos puteos bituminis*. Quod sequitur: « Testimonium Israel ad confitendum nomini Domini, » explicat cujus rei gratia tanta multitudo conflueret in Jerusalem; id enim fiebat juxta testimonium, id est, legem datam Israeli, quæ præcipiebat ut non obliviscerentur visitare templum Domini, quod unicum erat in tota terra promissionis, atque ibi confiterentur nomini Domini, confessionem laudis et gratiarum actionis. Sed in posteriore sensu, quem diximus esse a Spiritu Sancto magis intentum, redditur ratio cur dictum sit : « Jerusalem, quæ ædificatur ut civitas; » ideo enim ædificatur ut civitas, quia *illuc jam ascenderunt, et quotidie ascendunt tribus tribus Domini*, id est, animæ sanctæ ex omni tribu et natione, ut tanquam lapides vivi superædificentur in domos spirituales, ut dicit S. Petrus in I *Epist.* cap. II. Ascenderunt autem animæ illæ Sanctorum in cœlestem Jerusalem ad confitendum nomini Domini, quoniam hoc est totum quod agitur in illa domo et civitate cessantibus omnibus negotiis aliis. « Beati, inquit idem Propheta *Psalm.* LXXXIII, qui habitant in domo tua, Domine, in sæculum sæculi laudabunt te; » et Tobias, cap. XIII, de cœlesti Hierosolyma loquens : « Per vicos, inquit, ejus alleluia cantabitur; » et hoc est testimonium, id est, præceptum datum Israeli, id est, animæ videnti Deum, ut nunquam cesset a laude, quæ nunquam cessat ab amore. Quod autem testimonium idem sit, quod præceptum, ostendimus in explicatione Psalmi XVIII, et perspicuum est ex toto Psalmo CXVIII, ubi frequentissime accipitur testimonium pro lege, sive præcepto.

5. QUIA ILLIC SEDERUNT SEDES IN JUDICIO, SEDES SUPER DOMUM DAVID. Vers. 5.

Hæc est tertia laus Jerusalem, quod illic sit sedes regia et supremum tribunal, et potest continuari hic versiculus cum superiore propter illam particulam causalem, *quia*; videtur enim reddi ratio cur Deus voluerit in Jerusalem esse tem-

dum, ad quod ter in anno veniret omnis populus Israel, quia illa erat civitas regia, et quasi metropolis totius regni. Dicit igitur : « Quia illic, » id est in Jerusalem, « sederunt sedes in judicio, » id est, sedes regum sibi invicem succedentium, quorum proprium est judicare populum; « sederunt, » id est, quieverunt immobiliter constitutæ et fixæ, quod dicitur ad differentiam sedis Saul primi regis, quæ fuit in Gabaa Benjamin, sed ibi non quievit, cum paulo post translata fuerit; et similiter ad differentiam sedium Judicum, qui fuerunt ante reges, quæ non sederunt alicubi, sed frequenter transmutabantur de loco ad locum; at sedes regum de familia David sederunt in Jerusalem immobiliter, et ideo subjungit : « Sedes super domum David, » id est, sedes regni, quæ super familiam David fundatæ, quietem et stabilitatem invenerunt; sic enim dictum est Davidi a Deo, II *Reg.* VII : « Fidelis erit domus tua et regnum tuum usque in æternum, et thronus tuus erit firmus jugiter. » Igitur non dicuntur *sedes super domum David,* quia regerent domum David : regebant enim totam domum Jacob, id est, omnes duodecim tribus Israel, non solum familiam David; sed dicuntur *sedes* fundatæ *super domum David,* quia ex illa domo nascebantur reges populi Dei. In hebræo non habetur, *super domum David,* sed *domui David,* id est, sedes datæ domui David. Sed hæc omnia longe melius in Christum et in cœlestem Jerusalem conveniunt. Nam ne forte Judæi crederent verba Psalmi intelligenda esse principaliter de terrena Jerusalem, ac non potius de ea, ut cœlestis Jerusalem figuram gerebat, permisit Deus ut non solum sedes regia de Jerusalem tolleretur, sed ipsa etiam Jerusalem everteretur. Promissio igitur illa ad Christum et ad Jerusalem, quæ sursum est, pertinet, juxta vaticinium *Isai.* cap. IX, et *Daniel.* cap. IX, et angeli ad Virginem, *Luc.* I : « Dabit ei Dominus sedem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis. » Vere enim ac proprie in cœlesti Hierusalem sederunt sedes in judicio, tum quia firmissime stabiliti sunt in cœlo thronus Christi, et throni eorum qui cum ipso regnant; tum quia ipsi sancti cum Christo regnantes et judicantes sunt sedes Dei; nam anima justi sedes est sapientiæ, et istæ sedes vere etiam sedent in judicio, juxta promissionem Domini *Matth.* XIX : « Vos qui secuti estis me, sedebitis super sedes duodecim judicantes duodecim tribus Israel. » Et sedes sunt super domum David fundatæ, quia omnis Sanctorum potestas regia et judiciaria a Christo dependet, qui filius David in Evangelio dicitur, et accepit sedem David patris sui, et regnabit in domo Jacob in aternum, et regni ejus non erit finis.

Sedes sur dicantur esse super domum David?

Vers. 6. 6. ROGATE QUÆ AD PACEM SUNT JERUSALEM, ET ABUNDANTIA DILIGENTIBUS TE.

Hortatur jam Propheta peregrinos de captivitate revertentes, ut salutent saltem a longe civitatem Jerusalem, bene precantes ei pacem et abundantiam, quæ sunt duo potissima bona, quæ faciunt beatas civitates; nam pax, sine abundantia, est secura possessio miseriæ; abundantia, sine pace, est dubia et incerta felicitas; sed quando abundantia cum pace jungitur, nihil deest ad statum felicissimæ civitatis. Dicit igitur : « Rogate quæ ad pacem sunt Jerusalem, » id est, precamini patriæ vestræ a Deo veram et solidam pacem, et ut sit abundantia non solum ipsi civitati Jerusalem, sed omnibus diligentibus te, civitas sancta. In hebræo habetur simpliciter, *rogate pacem ipsi Jerusalem*; proinde illa verba, *quæ ad pacem sunt*, nihil sunt aliud, nisi periphrasis pacis.

7. FIAT PAX IN VIRTUTE TUA, ET ABUNDANTIA IN TURRIBUS TUIS. Vers. 7.

Ponit Propheta ipsa verba, quæ dicenda sunt ab iis qui, salutantes Jerusalem, precantur illi pacem et abundantiam, quasi dicat : Cum salutatis Jerusalem, dicite : « Fiat pax in virtute tua, et abundantia in turribus tuis. » Per *virtutem*, recte S. Hieronymus vertit, *muros*; vox enim hebraica significat proprie *virtutem*, hoc est, robur et vires; sed accommodatur etiam ad omnia in quibus robur consistit, ut ad muros, in quibus consistit robur ædificii; item ad exercitum, in quo consistit robur armorum; item ad multitudinem populi, in qua consistit robur civitatis. Sed hoc loco accommodari debet ad muros, ut cohæreat cum sequentibus verbis, ubi turres nominantur. Itaque Septuaginta Interpretes, qui verterunt *virtutem*, expresserunt significationem verbi hebraici, ut sonat generatim; sed S. Hieronymus expressit significationem, ut hoc loco accommodanda erat. Dicitur autem, *fiat pax in virtute tua*, id est, in muris tuis fortissimis, quia quando pax est in muris, id est, quando muri non oppugnantur ab hostibus, tota civitas est in pace. Per turres autem de quibus dicitur, *et abundantia in turribus tuis*, significantur magna palatia, quæ turrita esse solent; nam vox hebraica significat *palatia* potius quam *turres*, et S. Hieronymus vertit, *in domibus tuis*. Porro vox *abundantia*, tum in hoc versiculo, tum in superiore, deducitur a voce hebraica, quæ significat *pacem*; sed cum Septuaginta viri et S. Hieronymus verterint *abundantiam*, dubitare non debemus quin hoc vere significet; neque absurdum est a vocabulo *pacis* derivari vocabulum *abundantiæ*, cum vere sit pax quasi mater abundantiæ, ut bellum pater est caritatis et inopiæ. Porro duo isti versiculi, quatenus pertinent ad cœlestem Jerusalem, continent quidem salutationem et imprecationem pacis et abundantiæ; sed non significant periculum esse, ne civitati illi supernæ desit unquam, vel pax, vel abundantia, cum de ea scriptum sit in *Psalm.* CXLVII : « Qui posuit fines tuos pacem, et adipe frumenti satiat te. » Exprimunt igitur solum pium affectum, et lætitiam

Pax mater est abundantiæ, bellum pater inopiæ.

quam habemus de bonis cœlestis Jerusalem, quomodo etiam dicitur in *Apocal.* cap. VII : « Salus Deo nostro qui sedet super thronum et Agno. »

Vers. 8. 8. PROPTER FRATRES MEOS ET PROXIMOS MEOS, LOQUEBAR PACEM DE TE.

Vers. 9. 9. PROPTER DOMUM DOMINI DEI NOSTRI, QUÆSIVI BONA TIBI.

Claudit Psalmum Propheta, dum breviter explicat, ob amorem civium sanctæ civitatis, quos fratres et amicos suos agnoscit, et multo magis ob amorem Dei conditoris, et habitatoris ejusdem civitatis, vel domus, se impulsum fuisse, ut precaretur eidem civitati pacem et abundantiam omnis boni. In hebræo codice verba illa, *loquebar* et *quæsivi*, futuri sunt temporis; sed qui periti sunt linguæ hebraicæ, sciunt tempus futurum sæpissime poni pro perfecto vel imperfecto; sæpe etiam significare continuationem actionis, quæ ita facta est, ut sit etiam futura.

PSALMUS CXXIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — *Canticum graduum.*

Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cœlis.

2. Ecce sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum;

Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ : ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri.

3. Miserere nostri, Domine, miserere nostri : quia multum repleti sumus despectione,

4. Quia multum repleta est anima nostra : opprobrium abundantibus, et despectio superbis.

V. S. H. — *Canticum graduum.*

Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cœlis.

Ecce sicut oculi servorum ad manum dominorum suorum : sicut oculi ancillæ ad manum dominæ suæ, sic oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri.

Miserere nostri, Domine, miserere nostri : quia multum repleti sumus despectione.

Multum repleta est anima nostra opprobrio abundantium, et despectione superborum.

Argumentum. — Hunc Psalmum alii ad injurias referunt, quibus exsules affecti sunt a Babyloniis, alii ad injurias, quæ Judæis in patriam restitutis illatæ sunt a Samaritanis. Nos nostram facimus sententiam priorem, quum quæ vers. 3 et 4 habentur magis conveniunt in Babylonios, Judæorum dominos, quam in Samaritanos una cum Judæis subjectos Persarum imperio. Strophæ duæ.

1. Canticum ascensionum.

Ad te attollo oculos meos,
qui sedes in cœlis.
2. Ecce, ut oculi servorum in manum domini ipsorum,
ut oculi ancillæ in manum heræ ipsius,
sic oculi nostri in Jovam, Deum nostrum,
dum misereatur nostri.

3. Miserere nostri, Jova, miserere nostri,
nam multum (jam satis) satiati sumus opprobrio,
4. Multum satiata est sibi anima nostra
hac irrisione insolentium, hoc opprobrio fastuosorum.

NOTÆ

Vers. 2. Servi et servæ sollicito studio oculos defigunt in manibus dominorum dominarumque, ut ad omnes nutus et motus illius sint parati. Similitudo hoc tantum spectat, quod oculi *intenduntur*, non vero *in quem finem* intenduntur. — Vers. 4. Alius, *valde satiata est sibi anima nostra* contemptu; fuimus in *derisionem abundantibus, in contemptum superbis.*

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum graduum.

Orationem continet hic Psalmus hominis peregrinantis ad cœlestem Jerusalem, et in exsilio vel itinere pressuram patientis.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. AD TE LEVAVI OCULOS MEOS, QUI HABITAS IN CŒLIS.

Loquitur Propheta tum in persona peregrini, tum etiam in persona sua, qui unus erat ex veris peregrinis, ac dicit se in quibuscumque pressuris non respicere ad alium adjutorem, nisi ad Deum; tum quoniam ipse solus habitat in summo cœlo, et inde omnia inferiora conspicit et moderatur; tum quia ipse est, qui per malos nos flagellat, ac propterea frustra confugimus ad alios, cum sit nemo qui de manu Dei nos possit eripere.

Vers. 2. 2. ECCE SICUT OCULI SERVORUM, IN MANIBUS DOMINORUM SUORUM.

Vers. 3. 3. SICUT OCULI ANCILLÆ IN MANIBUS DOMINÆ SUÆ, ITA OCULI NOSTRI AD DOMINUM DEUM NOSTRUM, DONEC MISEREATUR NOSTRI.

Explicat cur oculos ad Deum levaverit, ut videlicet respiciat Deum flagellantem, ut eo aspectu miserabili moveat ipsum ad misericordiam, et flagellare desinat. Id quod illustrat similitudine servorum, qui dum cæduntur a dominis, respiciunt mœsti ad manus cædentium, ipso aspectu quasi petentes, ut miserti ipsorum cessent a plagis. Illud autem, *sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum,* clarius est in hebræo, ubi habetur, *ad manus dominorum suorum,* et respondet applicatio : « Ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum. » Posita est autem similitudo, non servorum tantum, sed etiam ancillarum, vel quia non soli viri, sed etiam feminæ peregrinantur ad patriam, et in peregrinatione flagellantur; vel quia viri fortes, proprie viri sunt; viri debiles et delicati feminæ dici possunt; et utrique tamen sua flagella in hoc itinere patiuntur. Ad flagella vero, quibus a Domino castigamur, non solum pertinent manifestæ persecutiones et calamitates, sed etiam tentationes occultæ, quibus anima vexatur assidue, item timores, angores, tristitiæ, quibus nemo caret in hac vita, et ideo non dicit Psalmus oculos nostros aliquo certo tempore levandos ad Deum, sed sine intermissione, « donec misereatur nostri, » quod non fiet, nisi cum ad patriam pervenerimus; tunc enim « coronabit nos Deus in misericordia et miserationibus, cum sanaverit omnes languores nostros, et repleverit in bonis desiderium nostrum, » ut dicitur in *Psalm.* CII.

4. MISERERE NOSTRI, DOMINE, MISERERE NOSTRI; Vers. 4.
QUIA MULTUM REPLETI SUMUS DESPECTIONE.

Non contentus Propheta oculis ad Deum fixis misericordiam implorasse, voce etiam cordis et corporis clamat, et clamorem ingeminat pro se et pro sociis peregrinationis, dicens : « Miserere nostri, Domine, miserere nostri. » Et sane, qui recte adverteret, atque attente consideraret, quid sit quod sequitur : « Quia multum repleti sumus despectione, » plane intelligeret tantam esse nostram miseriam, ut cessare ab isto clamore non posset. Homo enim ad imaginem Dei creatus, et super omnia opera Domini constitutus, sæpe etiam ab ipso Deo in filium adoptatus, et ad regnum cœlorum prædestinatus, ita in hac peregrinatione, non solum a dæmonibus et pravis hominibus, sed etiam ab animalibus, etiam minimis, et ab ipsis elementis despicitur, et assidue vexatur, ut Propheta verissime dixerit, quia non despicimur solum, sed etiam « repleti sumus despectione, » nec solum repleti sumus, sed multum repleti sumus. Quid enim est quod hominem, etiam justum et sanctum, in hac lacrymarum valle non despiciat? sed præcipua tamen despectio, de qua proprie loquitur hoc loco Propheta, est ea quam patiuntur boni a malis, et justi ab iniquis. Verissima enim et universalis est illa Apostoli sententia : « Omnes qui volunt pie vivere in Christo Jesu, persecutiones patientur, » I *Tim.* III; et illa Domini : « Si de mundo fuissetis, mundus, quod suum erat diligeret; sed quia de mundo non estis, propterea odit vos mundus, » *Joan.* XV. Et ratio est manifesta, quoniam bonum et malum contraria sunt, et contraria pacem inter se habere non possunt. Et quoniam justi patientes sunt et mites, et didicerunt a Domino non resistere malo, et percu-

Hominis miseria quanta sit?

tienti maxillam præbere etiam alteram, ideo ab improbis superbe despiciuntur et conculcantur, vexantur et irridentur.

Vers. 5. 5. QUIA MULTUM REPLETA EST ANIMA NOSTRA : OPPROBRIUM ABUNDANTIBUS, ET DESPECTIO SUPERBIS.

Docet hoc ultimo versiculo David contemptum ac despectionem, de qua supra loquebatur, accidere pauperibus et humilibus peregrinis ab hominibus copiosis et superbis. Quamvis enim aliqui auctores velint illud, *opprobrium abundantibus, et despectio superbis,* esse imprecationem, ut sensus sit : Opprobrium recidat super abundantes, et despectio super superbos, tamen, si respiciamus textum originalem, et velimus concordare versionem S. Hieronymi cum versione Septuaginta Interpretum, cogemur sequi S. Augustinum, et dicere sensum hunc esse : « Multum repleta est anima mea, » confusione videlicet, quia factus sum « opprobrium abundantibus, et despectio superbis. » Sanctus enim Hieronymus ex hebræo recte vertit, *multum repleta est anima opprobrio abundantium et despectione superborum*; cum qua versione rectissime cohæret, quod habent Septuaginta Interpretes et latina editio Vulgata, si subintelligatur verbum *factus sum,* et continuetur *opprobrium,* etc. Ait igitur Propheta : « Multum repleta est anima mea, » quod est idem cum eo quod supra dixit : « Multum repleti sumus despectione. » Sed hoc loco explicandi gratia nominat animam, quoniam despectionis sensus proprie ad animam intelligentem pertinet; quæ enim anima intelligente carent, sentire possunt dolorem, sed non despectionem. Illud autem, *repleta est,* in hebræo legitur, *satiata est,* quæ vox mirum in modum auget significationem; si enim qui multum satiantur, id est, ultra satietatem replentur, etiamsi bonis cibis repleantur, magnum dolorem percipiunt : quid sentient, qui nimium satiantur malis cibis, qualia sunt opprobria et despectiones? Quod vero sequitur : « Opprobrium abundantibus, et despectio superbis, » idem omnino significat : idem sunt enim opprobrium et despectio, et iidem etiam sunt abundantes et superbi. Omnes enim superbi inflati sunt, et proinde abundantes sunt; sed abundant vento, non solido bono, id est, abundant opinione et existimatione sui ipsorum; nam si divitias terrenas habeant, putant suas esse, neque cogitant Deo reddendam esse de earum dispensatione rationem. Si in dignitate et honore constituti sint, arbitrantur sibi illa omnia deberi, et sua bona esse, et non intelligunt data esse ad aliorum utilitatem, et rationem gravissimam de ea dignitate reddendam, neque ad se aliud quam onus pertinere. Proinde non minus desipiunt, si de tali onere inflentur, quam si bajulus gloriaretur, quod valde oneratus incederet. Si virtutes aliquas, si ingenium, si doctrinam habeant, sibi persuadent multo majora esse quam sint, et sibi tribuunt quæ sunt Dei dona. Denique si carent divitiis, dignitatibus, honoribus, et contra si puniuntur et flagellantur, existimant sibi fieri injuriam, et de Deo murmurant et blasphemant; quod totum inde oritur, quia pleni sunt, vel potius inflati vento propriæ existimationis. Sed veniet tempus quo opprobrium et despectio in ipsos revertentur, quando videlicet in die novissimo dicent, quod scriptum est in lib. *Sap.* cap. XV : « Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum et in similitudinem improperii. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, et finem illorum sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est. » Et infra : « Quid nobis profuit superbia? aut divitiarum jactantia quid contulit nobis? Transierunt illa omnia tanquam umbra. »

PSALMUS CXXIV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — 1. *Canticum graduum.*

Nisi quia Dominus erat in nobis : dicat nunc Israel :

2. Nisi quia Dominus erat in nobis :

Cum exsurgerent homines in nos,

3. Forte vivos deglutissent nos :

Cum irasceretur furor eorum in nos,

4. Forsitan aqua absorbuisset nos.

5. Torrentem pertransivit anima nostra : forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem.

V. S. H. — *Canticum graduum David.*

Nisi Dominus fuisset in nobis : dicat nunc Israel :

Nisi Dominus fuisset in nobis : cum exsurgerent super nos homines,

Forsitan vivos absorbuissent nos : cum irasceretur furor eorum super nos,

Forsitan aquæ circumdedissent nos : torrens transisset super animam nostram.

Forsitan transissent super animam nostram aquæ superbiæ.

6. Benedictus Dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum.

7. Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium : laqueus contritus est, et nos liberati sumus.

8. Adjutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cœlum et terram.

Benedictus Dominus : qui non dedit nos in prædam dentibus eorum.

Anima nostra quasi avis erepta est de laqueo venantium :

Laqueus contritus est, et nos liberati sumus.

Auxilium nostrum in nomine Domini, qui fecit cœlum et terram.

Argumentum. — Populus, de exsilio revocatus a Jova, agnoscit divinitus se liberatum, et propterea gratias canit Deo liberatori. Strophæ duæ : vers. 1-5, nisi Jova ope sua nobis adfuisset, hostes nos perdidissent ; 6-8, laudibus efferatur Jova, liberator noster. Quo tempore a Davide, si vera est inscriptio, conditum sit carmen, nemo nunc facile assequi poterit.

1. Canticum ascensionum, Davidis *carmen.*

Nisi Jova *fuisset,* qui adfuit nobis,
dicat Israel,
2. Nisi Jova *fuisset,* qui adfuit nobis,
quum surgerent contra nos homines,
3. Tunc vivos devorassent nos,
quum exardesceret ira eorum in nos;
4. Tunc aquæ (calamitatis) obruissent nos,
torrens transivisset super animam nostram;
5. Tunc transivissent super animam nostram
aquæ æstuosæ (vel *tumentes*).

6. Benedictus sit Jova,
qui non dedit nos prædam dentibus eorum.
7. Anima nostra ut avis evasit ex laqueo aucupum :
laqueus dilaceratus (discissus) est, et nos evasimus.
8. Adjutorium nostrum *est* in nomine Jovæ,
qui fecit cœlum et terram.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum graduum.

Hic Psalmus continet exsultationem eorum qui de gravissimis tribulationibus liberati fuerant. Et quidem filii Israel, qui de captivitate Babylonica redierunt in Jerusalem, in itinere nullas graves persecutiones passi fuisse leguntur : sed solum dum captivi detinerentur, et inter ædificandam civitatem et templum, ut ex utroque libro Esdræ intelligi potest. Itaque Psalmus hic quatenus ad carnales Israelitas pertinet, referendus est ad eas afflictiones quas passi sunt, vel dum essent in captivitate, vel dum templum et civitatem iterum ædificarent; quatenus autem ad spirituales Israelitas, id est, ad christianos ad cœlestem Jerusalem ascendentes pertinet, referendus est ad persecutiones paganorum aliorumque impiorum, a quibus liberati sunt martyres sancti, et electi cæteri quotidie liberantur.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. Nisi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel, nisi quia Dominus erat in nobis.

Sermo imperfectus et interruptus, initio Psalmi, signum est magnæ atque insolitæ exultationis, quæ loquentem non sinit perficere sententias inchoatas. Dicit igitur multitudo Sanctorum de magnis tentationibus liberatorum : « Nisi quia

Dominus erat in nobis, » id est, nisi Dominus omnipotens nobiscum fuisset, nunquam evadere potuissemus. Sed antequam compleat sententiam, præ lætitia gestiens invitat Israelem, id est, totum populum Dei ad confessionem et laudem, dicens : « Dicat nunc Israel; » et iterum repetit : « Nisi quia Dominus erat in nobis. » Quod attinet ad verba, illud, *quia*, in hebraico textu habetur post verbum *Dominus*, hoc modo : *Nisi Dominus quia erat in nobis*. Sed Interpretes Septuaginta, ut sententia esset clarior, ordinem verborum immutasse videntur. S. Hieronymus eam particulam, ut redundantem et otiosam ex hebraica phrasi in sua versione omisit. Sic enim vertit : *Nisi Dominus fuisset in nobis*. Si quis tamen velit eam retinere, ita suppleri poterit : *Nisi Dominus*, quia erat in nobis, nos liberasset; vel secundum Septuaginta : *Nisi liberati essemus, quia Dominus erat in nobis*. Quid autem factum fuisset, nisi Dominus nos liberasset, explicatur in sequentibus.

Vers. 2. 2. Cum exsurgerent homines in nos, forte vivos deglutissent nos.

Vers. 3. 3. Cum irasceretur furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset nos.

Ecce quid accidisset nobis, nisi Dominus fuisset in nobis, neque juvisset potentissima sua virtute. « Cum exsurgerent homines in nos, forte vivos deglutissent nos, » id est, cum nostri persecutores exsurgerent adversus nos, periculum fuit ne tanta velocitate nos perderent, quanta solet mare, vel flumen vivos deglutire eos, qui in illud forte præcipitantur. Tria sunt hoc loco consideranda : primum, vocantur *homines* persecutores piorum, quia ducuntur sola ratione humana, qualis remansit in natura per peccatum corrupta; ratio enim humana, post naturæ corruptionem, nihil altum sapit, nihil divinum, nihil spirituale, neque alium finem propositum habet, nisi conservationem et augmentum propriæ temporalis felicitatis. De his dicit Apostolus I *Cor*. III : « Cum sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis ? » et paulo infra : « Nonne homines estis ? » ubi pro eodem Apostolus accipit, *carnalem esse*, et *hominem esse*; *secundum carnem ambulare*, et *secundum hominem ambulare*. Deinde difficultas non exigua est de particula, *forte*, quæ etiam bis repetitur paulo infra. Videtur enim hæc particula non bene posita in editione Vulgata, cum potius affirmativa, ut *certe, utique, sane*, poni debuisset. Nam si legamus *forsitan*, sequetur non necessarium esse auxilium Dei in magnis tentationibus superandis, quandoquidem Propheta non audet certo affirmare, sed sub dubio relinquit an gravissima tentatio nos dejectura sit, si Deus non sit in nobis. Sed quanquam non desint ex recentioribus, quibus ista particula non placeat, et verbum tum hebraicum, tum græcum, non velint reddi per *forte* aut *forsitan*, sed per *utique* aut *certe* : nos tamen non audemus ullo modo a lectione Vulgatæ editionis recedere : nam S. Hieronymus vir doctissimus, et utriusque linguæ peritissimus fuit; et major ei fides, quam ullis dictionariis habenda est. Is autem ex hebræo constanter vertit *forsitan*; et in expositione Psalmorum, in qua editionem Septuaginta interpretatur, similiter legit *forsitan*; denique in emendatione Psalterii *ad Suniam et Fretellam*, nihil in hoc loco emendat. Sanctus quoque Hilarius, Origenem secutus, S. Joannes Chrysostomus, S. Augustinus magno consensu *forsitan* legerunt; neque in Bibliis hoc loco ulla est varietas lectionis. Neque timendum est ut particula ista detrahere nos cogat aliquid de gratia Dei : non enim illud, *forsitan*, significat potuisse nos forte resistere inimicis in nos irruentibus sine auxilio gratiæ protegentis; sed potuisse fieri ut non vivi deglutiremur, quia forsitan inimici non eo usque desævissent. Sed quoniam periculum erat etiam ut usque ad internecionem crudelissimam desævirent, ideo dicitur : « Nisi Dominus fuisset in nobis, forsitan vivos deglutissent nos. » Postremo diximus illud, *vivos deglutissent nos*, sumptum esse a similitudine maris vel fluminis deglutientis, sive absorbentis eos qui cadunt in aquas, tum quia nullæ sunt fere bestiæ, quamvis crudelissimæ, quæ vivos deglutiant homines, sed lacerant ac discerpunt, ut notum est; tum etiam quoniam hoc requirit versiculus sequens, qui, de more Psalmorum, idipsum aliis verbis repetit; sic enim habet : « Cum irasceretur furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset nos. » Sensus enim est, forsitan ut aqua absorbuisset nos, id est, furor hostium nostrorum instar aquæ profundissimæ repente absorbuisset nos. Neque in hoc solo versiculo, sed etiam in sequentibus persistit Propheta in similitudine aquarum, ut mox videbimus.

Homines cur dicantur piorum persecutores.

4. Torrentem pertransivit anima nostra, forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem. Vers. 4.

Persistit in eadem similitudine, comparans adversariorum persecutiones torrenti rapido et profundo, qui sine potentissimo auxilio pertransiri non potest. Et si quis cogitet quales fuerint persecutiones paganorum et hæreticorum in sanctos martyres, et tentationes dæmonum adversus sanctos eremitas aliosque Christi confessores, videbit simillimas fuisse torrenti violentissimo, quoniam licet sancti martyres et sancti confessores gloriosi evaserint, tamen plurimi, ac fere sine numero, quasi vi torrentis abrepti et absorpti perierunt, ut cognosci potest ex Cypriano in serm. *De Lapsis*, et Eusebio Cæsariensi in lib. VIII *Hist*. cap. I, ex versione Ruffini. Dicit igitur Propheta in persona Sanctorum : « Torrentem pertransivit anima nostra, » id est, persecutionem, quasi torrentem pertransivit anima nostra; caro enim succubuit,

et cessit persecutorum furori, sed anima gloriose pertransiit; sed « nisi Dominus fuisset in nobis, forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem, » id est, intrasset torrentem nimis profundum, unde evadere non potuisset. Itaque illud, *pertransisset*, non significat, *transivisset*, vel *evasisset*, sed *intrasset*, et *pertransire cœpisset*, sive *pertransire coacta fuisset*. Illud autem, *intolerabilem*, recte verterunt Septuaginta, ἀνυπόστατον, id est, *sine substantia*, *sine hypostasi*, sine fundamento, sine fundo, ubi pedes figi possent, quo verbo significatur profunditas aquarum, quæ transmitti non potest. Sed occurrit hoc loco contrarietas aperta inter codicem hebraicum et versionem Septuaginta Interpretum. Codex enim hebraicus diserte habet, *torrens pertransivit super animam nostram;* et editio Septuaginta habet, *torrentem pertransivit anima nostra*; et paulo post hebraicus textus habet, *forsitan pertransissent super animam nostram aquæ intolerabiles*; editio autem Septuaginta habet, *forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem*. Et quidem S. Hieronymus, in expositione hujus loci, non tacet meliorem esse lectionem hebraicam. Sed existimamus posse conciliari has lectiones duobus modis. Primum enim fieri potest ut Septuaginta Interpretes non habuerint in suo textu particulam על, quæ significat *super*; remota autem illa particula, quæ determinat vocabulum *animæ* ad casum accusandi, remanet ambiguum, utrum vocabulum *animæ*, sicut etiam vocabula *torrentis* et *aquarum*, sint casus nominandi, aut accusandi. Proinde utramque lectionem patiuntur verba hebraica, illam videlicet S. Hieronymi : *Torrens pertransivit animam nostram*; et illam Septuaginta : *Torrentem pertransivit anima nostra;* et quoniam Septuaginta Interpretes meliores codices habuisse credibile est, quam S. Hieronymus habuerit, et fidelissime transtulerunt, quod invenerunt, sequitur ut lectio Septuaginta, quæ est etiam nostræ Vulgatæ editionis, retinenda, et hebraicæ, quæ nunc exstat, anteponenda sit. Deinde potest etiam fieri ut Septuaginta legerint quidem, ut legit S. Hieronymus, sed maluerint sensum potius transferre, quam verba. Nam cum aliquis pertransit profundum torrentem, simul fit ut et ipse transeat torrentem, et torrens pertranseat super eum. Sed clarior sententia esse videtur, si dicatur homo pertransire torrentem, quam si dicatur torrens super eum transire. Potest enim torrens transire super hominem, etiam immobilem, et jacentem in profundo, sed non potest homo transire per torrentem, quin torrens transeat super eum. Ut ergo significarent Septuaginta torrentem transire super hominem non jacentem, sed ambulantem, vel natantem, maluerunt dicere hominem transisse per torrentem, quam torrentem per hominem.

Lectio Septuaginta anteponenda lectioni S. Hieronymi.

5. Benedictus Dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum. Vers. 5.

6. Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium : laqueus contritus est, et nos liberati sumus. Vers. 6.

Aggreditur Propheta aliam similitudinem, ex qua magis adhuc illustretur et intelligatur magnitudo beneficii divini. Comparat igitur persecutionem, sive tentationem laqueo aucupis, ac dicit gratias esse Deo agendas, Deumque benedicendum, quod non dederit nos in captionem dentibus adversariorum, id est, non permiserit capi et occidi, ac devorari. Quomodo autem id fecerit explicat, dicens : « Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium, » id est, anima nostra incidit quidem in persecutionem et tentationem, sicut passer, aut quæcumque alia avis (nomen enim hebraicum צפור generatim *aves* significat), in laqueum venatoris, sive aucupis; sed tamen liberata est ab illa tentatione et persecutione, antequam caperetur a tentatore, et occideretur; quomodo aliquando avis capitur quidem laqueo, sed eripitur inde, antequam ab aucupe capiatur manibus, et occidatur, et manducetur. Id autem factum est, quia « laqueus contritus est, et nos liberati sumus, » id est, quia tentationi per gratiam Dei finis impositus est, antequam anima fidem negaret, vel alio modo in peccatum consentiret, quomodo aliquando laqueus, qui avem comprehenderat, frangitur, et avis avolat, et spem aucupis in prædam inhiantis frustratur.

7. Adjutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cœlum et terram. Vers. 7.

Concludit cum laude Dei, humiliter agnoscens victoriam tantam, et liberationem de tam periculosis tentationibus, non viribus suis tribuendam, sed adjutorio cœlesti Dei omnipotentis : cujus omnipotentiæ manifestum est argumentum, quod fecerit cœlum et terram. Modus autem, quo Deus solet de magnis tentationibus eripere servos suos, insinuatur dum dicitur : « Laqueus contritus est, » laqueus enim frangi solet, quando avis, vel exterrita aliquo clamore, vel allecta meliore esca, vim facit, et sic laqueum frangit. Quando enim avis, quamvis laqueo irretita, inhæret escæ ab aucupe propositæ, nec intelligit se comprehensam, non conatur aufugere, et eo modo facile capitur et occiditur. Sic igitur anima hominis in tentatione posita, cum primum a Deo illustrata, et vel clamore judicii divini et gehennæ exterrita, vel promissionibus cœlestis gloriæ allecta, incipit cogitare dura quidem esse tormenta præsentia, sed duriora sine comparatione ulla tormenta futura et sempiterna; vel dulcem esse vitam præsentem, dulcem voluptatem, dulces divitias, sed dulciora sine comparatione præmia vitæ futuræ : incenditur amore bonorum supernorum, et metu suppliciorum gehennæ, atque eo igne divinitus accenso vires concipit, et ma-

gno impetu firmissimæ deliberationis non peccandi in Deum, laqueum tentationis frangit, et liberata volat, et cum jubilatione canit : « Adjutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cœlum et terram. » De hoc modo evadendi scribit S. Cyprianus in lib. *De Exhortatione martyrii*, cap. ult. Has cogitationes quæ persecutio potest vincere? quæ tormenta superare?

PSALMUS CXXV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Canticum graduum.*

Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion; non commovebitur in æternum, qui habitat
2. in Jerusalem.

Montes in circuitu ejus, et Dominus in circuitu populi sui, ex hoc nunc et usque in sæculum.

3. Quia non relinquet Dominus virgam peccatorum super sortem justorum, ut non extendant justi ad iniquitatem manus suas.

4. Benefac, Domine, bonis et rectis corde.

5. Declinantes autem in obligationes adducet Dominus cum operantibus iniquitatem : pax super Israel.

V. s. H. — *Canticum graduum.*

Qui confidunt in Domino, quasi mons Sion, immobilis, in æternum habitabilis.

Jerusalem, montes in circuitu ejus, et Dominus in circuitu populi sui : amodo et usque in æternum.

Quia non requiescet [al. *requiescit*] virga impietatis super sortem justorum, ut non mittant justi in iniquitatem manus suas.

Benefac, Domine, bonis et rectis corde.

Qui autem declinant ad pravitates suas, deducet eos Dominus cum his, qui operantur iniquitatem : pax super Israel.

Argumentum. — Haud improbabilis Tilingii conjectura est, hunc Psalmum scriptum esse, postquam Samaritani magnam Judæorum multitudinem ad sese pellexissent, imprimis proceres quosdam: cf. *Nehem.* VI, 12, 13; XIII. Hoc igitur præsenti carmine vatem spectasse, ut magis confirmaret eos, qui neque minis hostium, neque blanditiis aut corruptionibus seduci se passi fuerint ad prodendum, impia defectione ad Samaritanos, communem populi Judaici causam. Strophæ duæ : 1-3, 4-5.

1. Canticum ascensionum.

Qui confidunt in Jova,
sunt instar montis Sionis, qui non nutat,
in æternum sedet (stat).
2. Hierosolyma — montes circa eam *sunt*,
et (ita) Jova circum populum suum *est*,
ab hoc tempore et usque in æternum.
3. Neque enim residebit sceptrum (dominatio) improbitatis in sorte justorum,
ne extendant justi ad pravitatem manus suas.

4. Bene fac, Jova, bonis,
et rectis in cordibus ipsorum.
5. Et qui deflectunt in vias curvas suas,
eos mittat (Maurer, *perdat*) Deus cum maleficis.
Pax (vel *salus*) super Israelem!

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXIV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum graduum.

In hoc Psalmo consilium bonum dat sanctus Propheta peregrinis ascendentibus in patriam, tum terrenam, tum cœlestem. Consilium autem est, ut in Deo totam spem suam ponant. Deus enim potentissimus et fidelissimus est, neque unquam confundet sperantes in se, atque ad se toto desiderio properantes.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. QUI CONFIDUNT IN DOMINO, SICUT MONS SION; NON COMMOVEBITUR IN ÆTERNUM, QUI HABITAT IN JERUSALEM.

Ponit initio Propheta generalem atque certissimam promissionem, eamque bis repetit ad majorem veritatis asseverationem. Dicit igitur : « Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion, » id est, omnes qui vere confidunt in Domino, erunt immobiles et securi, quæcumque tandem ingruat tempestas, sicut est ipse mons Sion, qui non solum immobilis est, quia mons est, sed etiam quia Deo sacer et charissimus est. Addit repetens, et quasi explicans quod dixerat, : « Non commovebitur in æternum, » qui habitat in Jerusalem; ubi quod dicitur, « non commovebitur in æternum, » respondet illis verbis : Erit immobilis sicut mons Sion. Quod sequitur, « qui habitat in Jerusalem, » respondet illis, « qui confidunt in Domino. » Illi enim qui habitant cogitatione et spe in cœlesti Jerusalem, ipsi sunt qui confidunt in Domino. Sic enim explicatur fiducia in Deum in *Psalm.* XC : « Qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cœli commorabitur. » Quod attinet ad verba, in hebræo codice habetur alia interpunctio, et proinde alia ordinatio verborum. Sed quia interpunctio non erat in antiquis codicibus, sed a Rabbinis addita est, ideo non tanti facienda est, ut propter eam contemnamus interpunctionem Septuaginta Seniorum et latinæ nostræ Vulgatæ editionis. Præterea illud, *qui habitat in Jerusalem*, ambiguum est in hebræo, utrum ad montem Sion, an potius ad hominem confidentem in Deo referendum sit; sed Interpretes Septuaginta declaraverunt referri ad hominem, non ad montem : nam *mons* græce est generis neutri; et illud, *qui*, tam græce, quam latine, est generis masculini. Adde quod *mons* non tam proprie dicitur habitare in civitate, quam homo. Quia vero non omnibus, qui habitant in terrena Jerusalem, convenit *non commoveri in æternum*, cum ipsa Jerusalem stare non potuerit in æternum; et quia *habitare in Jerusalem*, hoc loco idem est, quod *confidere in Domino*, ideo diximus cum S. Augustino hic agi de habitatore cœlestis Jerusalem per spem et desiderium, quomodo habitabant, qui dicebant : « Conversatio nostra in cœlis est, » *Philip.* cap. III.

2. MONTES IN CIRCUITU EJUS, ET DOMINUS IN Vers. 2.
CIRCUITU POPULI SUI, EX HOC NUNC ET USQUE IN SÆCULUM.

Probat quod dixit, montem Sion securum et stabilem esse, sed multo magis eos qui confidunt in Domino, siquidem Sion montes habet « in circuitu, » quasi pro muro; sed qui « confidit in Domino, » ipsum Dominum omnipotentem habet in circuitu; et montes, qui Sion montem circumdant, complanari possunt et cadere; sed Dominus in circuitu est populi « ex hoc nunc et usque in sæculum. » Sententia igitur horum duorum versiculorum est, omnes qui confidunt in Domino, securos esse debere, quia Dominus protegit eos ab omni malo; et quamvis interdum temporaliter affligantur, id etiam cooperatur illis in bonum; et si forte permittit Deus illis auferri divitias, vel sanitatem, vel aliquid ejusmodi, reponit aliquid melius, id est, patientiam et consolationem cum merito gloriæ sempiternæ. Sed hoc loco per confidentiam non debet intelligi vana præsumptio, sed fiducia illa, quæ ex fide non ficta, ex corde puro, ex conscientia bona, ex dilectione ferventi nasci solet.

3. QUIA NON RELINQUET DOMINUS VIRGAM PEC- Vers. 3.
CATORUM SUPER SORTEM JUSTORUM, UT NON EXTENDANT JUSTI AD INIQUITATEM MANUS SUAS.

Explicat paulo clarius qua ratione Dominus protegat confidentes in adjutorio ipsius. Quod si, inquit, permittet Dominus aliquando justis de causis, iniquos dominari piis, non diu hoc permittet, ne pii desperantes incipiant etiam ipsi facere opera impiorum; sic igitur ait : « Quia non relinquet Dominus virgam peccatorum super sortem justorum, » id est, dabit quidem aliquando Dominus impiis virgam, id est sceptrum, quod est insigne potestatis, « super sortem, » id est, super hæreditatem, sive partem et portionem « jus-

torum; » sed non diu relinquet virgam in manu impiorum. In hebræo est ad verbum : *Non requiescet virga peccatoris super sortem justorum*, quæ verba eumdem habent sensum; sed metaphora *quietis* eleganter explicat brevitatem temporis, quo peccatores permittuntur regnare super justos : quamvis enim tempus quo regnant impii super justos, longum videri possit iis qui non cogitant æternitatem, tamen iis qui certi sunt ex divina promissione regnum Sanctorum cum Christo sine fine duraturum, momentaneum videtur omne quod finem habet. Ait igitur : « Non requiescet virga peccatoris super sortem justorum, » id est, erit quidem potestas peccatoris aliquando super justos ad eorum probationem, vel exercitationem, vel correctionem; sed erit quasi stans, non sedens; transitura, non manens; temporalis, non æterna. « Ut non extendant justi ad iniquitatem manus suas, » hoc est, ne justi non perseverent in justitia, si videant felicitatem iniquorum tam esse diuturnam, ut credi possit nullum finem habitura.

Vers. 4. 4. Benefac, Domine, bonis et rectis corde.

Quia dixerat periculum esse ne justi scandalum paterentur ex nimis diuturna potestate iniquorum, convertit se ad Deum, atque precatur ut benefaciat bonis, liberando videlicet eos velociter a potestate impiorum, aut certe patientiam illis et consolationem internam copiose suppeditando; et simul admonet ac docet illos vere esse bonos, qui sunt « recti corde, » id est, qui non scandalizantur de judiciis Dei, sed in bonam partem accipiunt omnia quæ Deus facit, etiamsi permittat impios dominari quantumvis diuturno tempore. Illi enim sunt recti corde, qui conformant cor suum, id est, judicium et voluntatem, cum rectissima regula judicii et voluntatis Dei, etiamsi non intelligant cur Deus hoc aut illud faciat, vel fieri permittat; de his scribitur in alio Psalmo : « Quam bonus Israel Deus, his qui recto sunt corde ! » Isti enim acquiescunt in omnibus Deo, et placet illis Deus, et illi placent Deo, quomodo lignum rectum in pavimento recto optime collocatur et quiescit; lignum autem distortum non potest collocari, nec quiescere, nisi in loco distorto.

5. Declinantes autem in obligationes, adducet Dominus cum operantibus iniquitatem : pax super Israel. Vers. 5.

Occasione ultimi verbi versiculi superioris, quo bona optabantur rectis corde, subjungit Propheta terribilem comminationem iis qui declinant a rectitudine cordis, ac dicit eos, qui declinant a rectitudine ad tortuositatem, et in persecutione vel tribulatione perdunt sustinentiam, ac vel per fidem negant, vel de Deo queruntur ac murmurant, eos « cum operantibus iniquitatem, » id est, cum ipsis persecutoribus atque impiis hominibus, in judicium adducendos, quoniam, ut ait S. Jacobus cap. II : « Qui totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus; » et tum demum separatis omnibus malis de medio bonorum, pax vera et sempiterna erit « super Israel, » id est, super populum Dei. Hoc loco magna est quæstio de verbo illo *obligationes*, et quidem alii alia dicunt : sed ego, ut permitto unumquemque abundare in sensu suo, ita si debeat hic versiculus cohærere cum superiore, et si conciliandi sunt codices latini cum græcis et hebraicis, nihil dubito quin latinus Interpres scripserit *obligationes*, non tam respiciens ad rem quæ ligatur et stringitur per obligationem, quam ad ipsam obliquitatem et tortuositatem, quæ cernitur in fune, dum aliquid ligatur; neque enim obligari potest aliquid, nisi funis, alioqui directus, torqueatur, et in circulos ducatur. Id ita esse, primo, colligitur ex voce hebraica, quæ proprie *obliquitatem* significat, et a S. Hieronymo redditur *pravitatem*; deinde ex voce græca, quam Euthymius explicat per obliquitatem et perversitatem. Denique ex ratione continuationis : nam si per *obligationes* intelligamus obligationes ad aliquid faciendum, ut sunt vota, juramenta, promissa, pacta, et similia, vix percipi poterit quod sibi hoc loco Propheta velit; si vero per *obligationes* intelligantur nodi et tortuositates quæ opponuntur rectitudini cordis, de qua proxime fuerat locutus, omnia optime cohærebunt. Interpres igitur Vulgatus obscure quidem, sed vere et proprie locutus est.

Obligationes, quid?

PSALMUS CXXVI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Canticum graduum.*

In convertendo Dominus captivitatem Sion, facti sumus sicut consolati.

2. Tunc repletum est gaudio os nostrum, et lingua nostra exultatione.

Tunc dicent inter gentes : Magnificavit Dominus facere cum eis.

V. s. h. — *Canticum graduum.*

Cum converteret Dominus captivitatem Sion, facti sumus quasi somniantes.

Tunc implebitur risu os nostrum, et lingua nostra laude.

Tunc dicent in gentibus : Magnificavit Dominus facere cum istis.

3. Magnificavit Dominus facere nobiscum : facti sumus lætantes.
4. Converte, Domine, captivitatem nostram, sicut torrens in austro.
5. Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent.
6. Euntes ibant et flebant, mittentes semina sua :
Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos.

Magnificavit Dominus facere nobiscum; facti sumus sicut lætantes.
Converte, Domine, captivitatem nostram, sicut rivos in austro.
Qui seminant in lacrymis, in exsultatione metent.
Qui ambulans ibat et flebat, portans ad seminandum sementem, veniens veniet in exsultatione, portans manipulos suos.

Argumentum. — « Compositum est carmen, quum pars populi exsilio Babylonico rediisset. Strophæ duæ : vers. 1-3, quanta fuit lætitia nostra, quumde exsilio nos Jova reduceret! 4-6, revoca, Jova, cæteros quoque omnes, ut flebile tempus fortuna sequatur melior. » Maurer. Alius tamen cum Hengstenberg censet, in secunda stropha (vers. 4) non cæterorum captivorum reditum peti, sed liberationis perfectionem, nempe ut Judæi in patriam reversi a Samaritanorum persecutione liberentur.

1. Canticum ascensionum.

Quum se (suum favorem) vertit Jova ad captivitatem (captivos) Sionis,
fuimus ut somniantes.
2. Tunc plenum fuit risu os nostrum,
et lingua nostra clamore læto;
tunc dixerunt inter gentes :
« Præclare egit Jova cum istis. »
3. Præclare Jova egerat nobiscum,
eramus læti.

4. Verte te, Jova, ad captivitatem (calamitatem) nostram,
ita sis nobis, ut torrens in austro (regionibus æstu solis exsiccatis).
5. Qui serunt cum lacrymis (inter lacrymas),
cum læto clamore metent (alius *metant*).
6. Vadit (propr. *vadendo*), vadit et flet (propr. *flendo*),
qui portat tractum (gall. *la poignée*, vel *le jet*) seminis;
venit, venit (alius, *veniat, veniat*) cum læto clamore,
qui portat manipulos suos.

NOTÆ.

Vers. 1. Maurer, *quum reduceret Jova captivos*, etc.; Ewaldus, *quum Jova convertit*, puta in meliorem statum; Hengstenberg, *quando Dominus se vertit ad reversionem*, etc. — Vers. 3. Maurer, *egit, sumus.* — Vers. 4. Alius : Opes copiosas largire nobis, ut copiosæ sunt aquæ torrentium australium. Ewaldus, *converte, Jova, nostras calamitates*, quasi *torrentes in terras siccatas* inducens. Maurer, *reduc, Jova, captivos* (cæteros) *nostros, ut torrentes in austro*, i. e. quemadmodum qui in terris calidis per æstatem exsiccati erant torrentes pluvio anni tempore aquis se replent terramque aridam iterum irrigant, sic fac, o Jova, ut desolata hæc terra suis iterum repleatur incolis, a suis iterum excolatur colonis. — Vers. 5. Proverbialis sententia, qua significatur, *tristibus læta solere succedere*. Similitudo deprompta est a seminantibus, quibus, dum terræ semina committunt, adversa quæque occursant, quæ lacrymas sæpe cient pauperculo agricolæ, qui incertum messis proventum reputat; quas ipsas tamen molestias lætissima messis excipit atque compensat.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum Graduum.

Psalmus hic apertissime loquitur de reversione a captivitate et ascensione ad patriam, et convenit proprie in tempus illud, quo decretum Cyri de solvenda captivitate Judæorum primum promulgatum est : quod quidem figura fuit Evangelii, quo nobis annuntiata est remissio peccatorum, et ascensio ad cœlestem Jerusalem.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. IN CONVERTENDO DOMINUS CAPTIVITATEM SION, FACTI SUMUS SICUT CONSOLATI.

Latinus Interpres voluit ad verbum reddere verba græca, et ideo minus latine locutus videtur. S. Hieronymus sententiam, non verba secutus, ita reddidit : *Cum converteret Dominus captivitatem Sion, facti sumus sicut somniantes.* Vere enim vox hebraica *somniantes* significat, et sensus est : Cum primum auditum est a nobis decretum relaxationis et reversionis in patriam, præ gaudio vix credere potuimus quod dicebatur, et nobis non videre et audire, sed somniare videbamur. Simile quid accidit patriarchæ Jacob, *Gen.* XLV, qui cum audisset filium suum Joseph vivere, quem jamdudum mortuum luxerat, quasi de gravi somno evigilans non credebat. Sanctus etiam Petrus, *Act.* XII, de carcere præter spem mirabiliter liberatus, existimabat se visum videre. Porro Septuaginta Interpretes verterunt, *consolati*, quia ex nimia consolatione fiebat ut sibi Judæi somniare viderentur. Sed perspicua erit lectio, si utrumque jungamus hoc modo : *Cum converteret Dominus captivitatem Sion, facti sumus ex nimia consolatione et lætitia quasi somniantes* nos liberatos; vel, si placeat, hic esse potest sensus : *Facti sumus sicut consolati*, id est, facti sumus ut sunt ii, qui consolationem post magnam tribulationem accipiunt, id est, hilares et jucundi ex tristibus et mœrentibus. Hanc ineffabilem consolationem vere experiuntur, qui serio convertuntur ad Deum, et contempta spe sæculi, atque omnium rerum terrenarum cupiditate deposita, dirigunt pedes suos in viam pacis. Intelligunt enim quam ineffabile bonum sit, erui de captivitate diaboli, et de profundo gehennæ, et ad veram libertatem atque æternam pacem in cœlesti patria possidendam, Deo vocante et ducente, præparari.

Vers. 2. 2. TUNC REPLETUM EST GAUDIO OS NOSTRUM, ET LINGUA NOSTRA EXULTATIONE.

Ex consolatione interna prodiit lætitia externa, quæ in hilaritate vultus et in voce exultationis agnoscitur. « Tunc, » inquit, id est, ubi auditus est bonus nuntius liberationis, « repletum est gaudio os nostrum, » id est, facies nostra hilaris et jucunda apparuit, et lingua nostra prorupit in verba lætitiæ et jubilationis. In hebræo pro *gaudio* habetur *risus;* sed in idem recidit sententia : risus enim lætitiæ signum est. Si quis autem velit per *os* non intelligere faciem, sed quod proprie dicitur *os*, sensus erit : Repletum est os nostrum lætis vocibus et laudibus, et idem significabitur per verba sequentia, « et lingua nostra exultatione, » quæ repetitio est in Psalmis frequentissima.

3. TUNC DICENT INTER GENTES : MAGNIFICAVIT DOMINUS FACERE CUM EIS. Vers. 3.

Nuntius bonus hujus liberationis, sicut eos qui liberati sunt, affecit ingenti lætitia; ita etiam alios, qui hoc audierunt, magna admiratione replevit, et ideo dixerunt : « Magnificavit Dominus facere cum eis, » id est, magnifice gessit se Dominus cum populo suo. Quamvis enim Cyrus fuerit, qui populum Hebræorum ex tam longa captivitate liberavit, tamen omnes facile intelligebant id factum esse divino instinctu; nam liberatio facta est ipso tempore, quo Deus per Hieremiam prædixerat esse faciendam, id est, post annos septuaginta; et Cyrus ipse, lib. 1 *Esdræ*, cap. I, agnoscit imperium orbis terræ a Deo cœli sibi tributum, et ab eodem Deo jussum se templum in Hierusalem ædificare, populumque dimittere; et denique nunquam sperandum erat ut rex ullus sponte sua, et sine ullo pretio tot millia captivorum dimitteret, nec solum dimitteret, sed etiam magnis donis oneratos dimitteret. Itaque merito gentes omnes tam magnum beneficium divinæ Providentiæ tribuebant. Sed cur Propheta utitur hoc loco tempore futuro, cum paulo ante usus sit tempore præterito? dixit enim : « Tunc repletum est gaudio os nostrum, » unde consequens erat ut diceret : « Tunc dixerunt inter gentes; » cur igitur ait : « Tunc dicent inter gentes? » Hebræus codex utrumque verbum ponit in tempore futuro, quod tamen, secundum con-

suetudinem linguæ hebraicæ, utrumque verti potest in tempus præteritum. Sed codex græcus, quem secutus est Interpres latinus, primum posuit in præterito, secundum in futuro. Fortasse igitur hic est hebraismus, et accipiendum est tempus futurum pro præterito. Fortasse etiam illud, *tunc*, hoc loco non significat tempus liberationis jam præteritum, sed tempus divulgationis hujus rei ad gentes etiam longe positas, quod erat futurum, ut sensus sit : Cum perveniet fama hujus rei ad gentes longe positas, tunc dicent inter se gentes : » Magna fecit Deus cum populo Judæorum. » Neque minus hæc admiratio gentium locum habet, cum homines, qui de hoc mundo sunt, vident aliquos qui de mundo erant, mundo terga vertere, et ad patriam cœlestem per viam veræ virtutis et Christi imitationis ascendere. Mundus enim non diligit quidem eos, qui de mundo non sunt, sed miratur tamen, et Deum in illis et cum illis esse negare non potest.

Vers. 4. 4. MAGNIFICAVIT DOMINUS FACERE NOBISCUM, FACTI SUMUS LÆTANTES.

Approbant liberati quod gentes dicunt, quia vera dicunt, ac si ita subjungerent : Vere Dominus magnifice se nobiscum gessit, et præter meritum et spem nostram egit nobiscum, cum de tam miserabili captivitate nos ad dulcissimam patriam revocavit; et ideo facti sumus lætantes, qui sub jugo captivitatis gemebamus mœrentes.

Vers. 5. 5. CONVERTE, DOMINE, CAPTIVITATEM NOSTRAM, SICUT TORRENS IN AUSTRO.

Quoniam non statim omnes captivi reversi sunt, sed primum aliqui cum Esdra, deinde alii cum Nehemia, ideo qui primi redierant, precantur Deum pro plena atque integra reversione captivorum. Utuntur vero similitudine torrentis, qui flante austro plenissime et velocissime fluere solet. Dicunt igitur : « Converte, Domine, captivitatem nostram, » id est, fac ut revertantur captivi nostri, qui adhuc remanent in terra aliena, plane omnes, et quam citissime, ut sit plena et velox reductio, qualis esse solet earum rerum, quas torrens secum abripit et devolvit, quando flante austro tum pluviis de cœlo cadentibus, tum nivibus liquefactis et de montibus fluentibus impletur. Sed multo magis spiritualibus peregrinis hæc precatio necessaria est : quamvis enim jam aliqui ad patriam pervenerint, tamen multi adhuc peregrinantur : plurimi etiam amare cœperunt captivitatem, et affixi rebus temporalibus, de patria nihil cogitant; ideo necesse est ut Deus, instar torrentis, austro flante violenter eos compellat, et quasi cogat ascendere. Denique tum isti, tum illi, adhuc ex parte captivi tenentur; omnes enim exspectant, ut liberetur omnis creatura a servitute corruptionis, et ipsi etiam in cœlo beati exspectant redemptionem corporis

Spiritualibus peregrinis precatio necessaria.

sui. Pro hac igitur perfecta libertate filiorum Dei, de qua loquitur Apostolus *ad Rom.* VIII, recte precamur : « Converte, Domine, captivitatem nostram, sicut torrens in austro. » Quod attinet ad verba, in hebraico et græco codice habetur, *torrentes*, sive *rivos aquarum*, in numero multitudinis, et casu accusandi; sed probabile est in græcis antiquis et magis correctis fuisse χειμάῤῥους, id est *torrens*, non χειμάῤῥους, id est *torrentes*. Nam S. Hieronymus, in *Commentario* ubi exponit editionem Septuaginta, legit *torrens*, et S. Augustinus similiter legit *torrens*. Verbum autem hebraicum potest intelligi tam in casu nominandi quam accusandi : sed in sensu nulla difficultas est. Nam idem est sensus, sive dicamus : « Converte captivitatem nostram, » ut torrens convertit et trahit omnia secum; sive : « Converte captivitatem nostram, » ut torrentem protrudis et impellis, quando austro flante impletur aquis. Major quæstio est de nomine *Austri*, siquidem recentiores quidam accurati et docti contendunt, nomine *Austri* non debere intelligi *ventum*, sed regionem australem desertam et aridam, qualia sunt deserta Arabiæ; ac sensum hujus loci esse volunt : « Converte captivitatem nostram, » sicut torrentes fluunt in locis aridis et desertis : sic enim lætificabit nos reversio captivorum, quomodo lætificantur loca arida fluentibus aquis. Sed nobis veneranda est Patrum auctoritas : nam Septuaginta Interpretes sine dubio per *Austrum* intellexerunt *ventum* : id enim proprie significat νότος, qua voce hoc loco usi sunt; deinde S. Hieronymus, S. Augustinus, Theodoretus, Euthymius, et alii veteres tum græci, tum latini agnoscunt hoc loco similitudinem venti australis liquefacientis nives, et congregantis nubes, atque eo modo torrentes implentis. Ratio etiam connexionis, et nomen *torrentis*, huic expositioni favere videtur. Utitur enim Propheta nomine *torrentium*, ut significet plenitudinem reversionis captivorum; per loca vero deserta et arida rivuli quidam fluere solent, non autem torrentes pleni et magni, quos ingentes pluviæ vel nives de montibus fluentes faciunt. At, inquint, vox hebraica non significat *ventum*, sed *australem plagam*, vel loca arida et deserta. Respondeo, quod sæpe respondi, non debere restringi significationes vocum hebraicarum ad hebraica dictionaria : major enim fides habenda est Septuaginta Interpretibus et S. Hieronymo, quam omnibus dictionariis; et quemadmodum vox græca νότος significat proprie ventum australem, et inde transfertur aliquando ad significandam regionem, unde ventus ille spirat : sic etiam fieri potest ut vox hebraica *negheb*, quam ipsi volunt significare *plagam australem*, transferatur etiam ad significandum ventum australem, et hoc loco ita accipiendam esse hanc vocem veterum auctoritas satis nobis persuadet.

De nomine Austri.

Major fides habenda LXX interpretibus, quam dictionariis.

Vers. 6. 6. Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent.

Posteaquam rogavit Propheta Deum, ut reducat ad patriam omnes captivos, exhortatur ipsos captivos, ut libenter suscipiant laborem ambulandi et ascendendi, neque retineantur amore earum rerum, quas in terra aliena possidebant, quoniam in patria sua multo plura et meliora invenient. Utitur autem similitudine aptissima seminantis et metentis. Seminans enim ordinarie in lacrymis seminat, id est, cum dolore et gemitu, quia cogitur triticum suum projicere in terram, neque scit an unquam illud recuperabit, ac proinde videtur laborare et fatigari, ut opes suas amittat : sed quando messis venit, cum magno gaudio metit, quia videt triticum suum, quod videbatur dum seminaretur, amissum, non solum non periisse, sed cum maximo fœnore redditum sibi fuisse. Sed hæc exhortatio apud spirituales peregrinos præcipue locum habet. Qui enim captivitatem diligunt, et amore mundi capti, de cœlesti patria nihil cogitant, ii existimant justorum iter ad cœlum, nihil esse aliud nisi jacturam et detrimentum. Qui enim vere peregrini sunt, et ad patriam cœlestem ascendunt, opes suas pauperibus largiuntur, qui nunquam restituent, sine pretio vel præmio laborant, ut fratres suos doceant, ut Apostolus faciebat, sponte seipsi voluptatibus privant : quæ stultitia esse videtur iis qui nesciunt quid ista pariant. Sed hoc nihil est aliud, nisi seminare in lacrymis, ut postea tempore suo cum exultatione metant : quod si ii, qui captivitatem adhuc amant, attente considerarent, certe ipsi etiam mutato consilio, ascendere inciperent, et sua omnia, licet cum sensu aliquo doloris, interim seminarent, ut paulo post in cœlesti patria cum exultatione meterent.

Vers. 7. 7. Euntes ibant et flebant, mittentes semina sua.

Vers. 8. 8. Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos.

Describit paulo fusius et clarius morem seminantis et metentis. « Euntes, inquit, ibant, » id est, rustici ex domo sua exeuntes ibant ad agrum, « et flebant mittentes semina sua, » id est, cum dolore spargebant triticum suum in terram, videntes se privari interim opibus suis non sine dolore quæsitis. Sed postea « venientes » ex agro tempore messis, « venient » domum « cum exultatione portantes manipulos suos, » id est, referentes pro paucis granis integros manipulos spicarum. Neque curavit Propheta similitudinem applicare, quia facile erat unicuique id per se facere. Utitur hac eadem similitudine Apostolus II *Cor.* IX : « Qui parce seminat, parce et metet. » Et quoniam similitudo admirabilis est, non erit inutile considerare quibus in rebus semen cum eleemosyna comparetur, ut magis animentur qui ascensiones in corde suo disponunt ad opes suas libentissime cum pauperibus communicandas. Semenitis cum eleemosyna comparatio.
Primum igitur granum, quod seminatur, res est exigua, et tamen producit tantam granorum multitudinem, ut incredibile videatur : sic etiam eleemosyna res est in se vilis, cum sit actio humana et temporaria, et per organum corporis corruptibilis facta, et tamen producit non multas pecunias, aut panes, aut vestes, sed regnum sempiternum : quomodo si granum tritici seminatum non produceret spicam triticeam, sed spicam auream plenam, gemmis pretiosis loco granorum. Deinde granum seminatum debet corrumpi et perdi, alioqui non nasceretur, juxta illud Evangelii : « Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet : » sic eleemosyna debet donari, non commutari, et donari iis qui non possunt retribuere ; denique debet amitti ac perdi sine ulla spe recuperationis in hac vita : ita enim corrupta et perdita iterum nascitur, et fructum plurimum parit in æterna vita. Denique seminatum granum eget sole et pluvia, ut germinare possit : sic etiam eleemosynæ, ut alia omnia bona opera, egent sole divinæ gratiæ et pluvia sanguinis Mediatoris, id est, requirunt, si meritoria esse debeant, ut fiant ex gratia Dei, quæ nascitur ex Christi sanguine : tunc enim res in se minima efficitur maxima ratione virtutis, quam ex gratia recipit ; et sic non solum meritoria de congruo, sed etiam de condigno, ut scholæ loquuntur, meritoria est vitæ æternæ. Sed hoc interest inter sationem tritici, et distributionem eleemosynæ recte factam, quod plurima sunt, quæ facere possunt, ut qui seminavit in lacrymis triticum, in exultatione non metat : nam et potest seminatum granum deficiente imbre non nasci ; et potest natum a bruchis, vel nebulis corrumpi ; et potest jam maturum a furibus diripi, vel incendio perdi. At eleemosyna ex charitate facta, salva est, quippe in cœlo reconditur, ubi nec bruchi, neque nebulæ, neque fures accessum ullum habent. Igitur qui spirituale semen in lacrymis seminat, in exultatione fructum magnum sine ulla dubitatione metet.

PSALMUS CXXVII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Canticum graduum Salomonis.*

Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam.

Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam.

2. Vanum est vobis ante lucem surgere : surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris :

Cum dederit dilectis suis somnum :

3. Ecce hæreditas Domini, filii, merces, fructus ventris.

4. Sicut sagittæ in manu potentis, ita filii excussorum.

5. Beatus vir qui implevit desiderium suum ex ipsis : non confundetur cum loquetur inimicis suis in porta.

V. s. h. — *Canticum graduum Salomonis.*

Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam.

Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam.

Frustra vobis est de mane surgere [al. *consurgere*] : postquam sederitis, qui manducatis panem dolorum : sic dabit diligentibus se somnum.

Ecce hæreditas Domini, filii : merces, fructus ventris.

Sicut sagittæ in manu potentis, ita filii juventutis.

Beatus vir qui implevit pharetram suam ex ipsis : non confundentur, cum loquentur inimicis suis in porta.

Argumentum. — Docet, nihil proficere hominum labores, nisi Deo juvante, itaque ex Jova pendere habitationem, securitatem, quæstum, victum, liberorum stirpem.

1. Canticum ascensionum, Salomonis *carmen.*

Nisi Jova exstruat domum,
frustra laborant (gall. *se fatiguent*) structores ejus in eo (labore);
nisi Jova custodiat urbem,
frustra vigilat custos.

2. Frustra vobis *est, o* matutinantes surgere,
retardantes sedere (quiescere a labore), comedentes panem laborum :
sic dat *Jova* dilecto suo *per* somnum.

3. Ecce donum (propr. *hæreditas*) Jovæ sunt liberi,
præmium *est* fructus uteri.

4. Sicut sagittæ in manu herois,
sic *sunt* filii juventutis.

5. Beatus vir, qui implevit pharetram suam illis (sagittis)!
Non confundentur quando dicent (causam) cum inimicis suis in porta.

NOTÆ.

Vers. 1. *In eo* : Maurer, *in ea*, domo scil. — Vers. 2. Alii, *morantes sedendo*, operi faciendo in seram usque noctem assidentes. *Laborum*, magno labore paratum. *Sic*, i. e. tot ac talia bona, quot et qualia vos multa opera quæritis. Rosenmull. *ita dabit dilecto suo somnum : ita*, i. e. quemadmodum vos frustra fatigamini, ut vix pauxillum somno et quieti indulgeatis, ita e diverso Deus iis, quos diligit, quiete e sine curis dormire concedit. Alius, *vere* (profecto) *dat* Deus *dilectis suis somnum.* — Vers. 4. Lyricorum more, exspatiatur vates, docens quantum bonum sit educasse liberos. *Filii juventutis*, quos quis juvenis genuit, i. e. adulti et robustiores, quales firmissimum præsidium solent esse domus paternæ et senescentium parentum, quod ipsum significatur eo, quod dicuntur esse *sicut sagittæ in manu herois.* Alius

cum Vulg. *filii excussorum*, puta qui plurimis ærumnis vexantur, ut *neourim* sit particip. *paul* verbi נער *excussit*. Cæterum hæc filiorum cum hastilibus comparatio Arabibus etiam familiaris est. — Vers. 5. *Confundentur*, i. e. causa cadent, puta patres talibus filiis stipati. Alii ad filios referunt, ob plural. numerum, sed sine idonea causa, eodem tamen sensu.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXVI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum Graduum Salomonis.

Psalmi hujus obscuritas. Psalmus hic semper mihi visus est supra modum obscurus, et nunc etiam post longum studium fateor me non perfecte assequi litteralem sensum. Probabilior expositio videtur esse illa, quam tradiderunt Græci, S. Joannes Chrysostomus, Theodoretus et Euthymius, quod videlicet pertineat hæc prophetica exhortatio, sive admonitio, ad populum Hebræorum post reversionem a captivitate Babylonica, quando laborabat in ædificanda domo Dei, et restauranda civitate Jerusalem, et a vicinis gentibus toto fere illo tempore vexabatur et impediebatur. Huc etiam pertinere videtur titulus : *Canticum graduum Salomonis;* tribuitur enim Salomoni hæc adhortatio, quoniam ipse prior ædificavit domum Domini et civitatem Jerusalem amplificavit, et multis bonis replevit. Ipse igitur commode introducitur, qui admoneat Zorobabelem, qui fuit quasi alter Salomon, quomodo se gerere debeat in domo et civitate reædificanda, custodienda et amplificanda. Sed altiore sensu verus Salomon, id est *pacificus*, Christus, qui est *pax nostra*, juxta Apostolum, admonet eos qui ad veram pacem aspirant, et aspirando ascendunt de valle lacrymarum ad visionem pacis, Jerusalem cœlestem, quomodo debeant ædificare et custodire domum, sive civitatem Ecclesiæ; tum etiam quia unusquisque sibi per bona opera domum ædificare debet in cœlo, eamque custodire, ut ad eam suo tempore feliciter inhabitandam, perpetuoque possidendam, ascendat. Scio nonnunquam in Scripturis, per *ædificationem domus*, intelligi *fecunditatem* sive *copiam filiorum*. Sed hunc Psalmum communis expositio Patrum de vera domo Dei, id est, de templo, sive materiali, sive mystico, non de carnali filiorum copia intelligendum esse docuit.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. NISI DOMINUS ÆDIFICAVERIT DOMUM, IN VANUM LABORAVERUNT QUI ÆDIFICANT EAM.

Hæc dicuntur Judæis ædificantibus domum Dei, id est templum, quando infeliciter opus procedebat, impedientibus vicinis gentibus, ut scribitur in I lib. *Esdræ*. Admonentur autem, ut cogitent, nihil valere opera hominum, nisi primarius ædificator Deus adsit; et ideo non solum operentur manibus, sed etiam corde et ore Deum invocent, et in ejus adjutorio præcipue fidant. « Nisi Dominus ædificaverit domum, » id est, nisi Dominus invocatus cum fiducia operantibus adfuerit, « In vanum laboraverunt qui ædificant eam, » id est, omnis labor frustra consumptus est, et frustra etiam deinceps consumetur. Hæc eadem dicuntur præpositis Ecclesiæ, qui prædicatione verbi Dei convertere nituntur homines ad Deum, et ex iis templum Domino, id est Ecclesiam, ædificare, juxta illud I *Corinth.* III : « Dei ædificatio estis; » et ibidem : « Ut sapiens architectus fundamentum posui, alius autem superædificat; » sed nisi adsit ille principalis architectus, qui dixit *Matth.* XIV : « Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, » in vanum ædificant homines, frustra prædicant doctores verbi Dei, dicente Domino : « Sine me nihil potestis facere, » *Joan.* XVI. Denique dicuntur eadem unicuique nostrum, qui domum nobis per actus fidei, spei et charitatis in cœlo ædificare debemus : domus enim Dei, ut S. Augustinus ait serm. 22 *De Verbis Apostoli*, credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur, neque ullus in cœlesti patria civis admittitur, qui talem domum non ante paraverit. Sed hæc domus magis orando et gemendo, quam operando fabricatur, quia « non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, tanquam ex nobis, » II *Cor.* III.

2. NISI DOMINUS CUSTODIERIT CIVITATEM, FRUSTRA VIGILAT, QUI CUSTODIT EAM. Vers. 2.

Cum civitas Hierusalem post captivitatem ædificaretur, simul ædificanda et simul custodienda erat, ut testatur Scriptura in lib. II *Esdræ*. Gentes enim quæ in circuitu erant, non solum impedire conabantur ædificationem, sed etiam demoliri quod ædificatum fuerat : et ideo filii Israel una manu gladium tenebant, altera faciebant opus, et multi eorum dispositi ad custodiendum, perpetuas agebant excubias. Sed nihilominus tot vigiliis suis nihil profecissent, nisi Dominus civitatem custodire voluisset. Hoc idem contingere certum est præpositis Ecclesiæ, qui simul ædificare Ecclesiam, et simul custodire debent : versamur enim in medio inimicorum, qui nihil magis oderunt, quam Ecclesiæ amplificationem. Et quamvis episcopis ad hoc detur in Ecclesia locus altior, ut quasi e specula omnia prospicere, et populum custodire possint, tamen neque corda

penetrant, neque ubique cum omnibus esse possunt; ideo « nisi Dominus custodiat civitatem, frustra vigilat qui custodit eam. » Hoc ipsum singulis nobis accidere solet, ut dum per bona opera domum nobis ædificamus, non desint hostes, qui variis tentationibus destruere moliantur ædificium inchoatum; unde nos Apostolus armat, scribens *Ephes.* cap. VI, dum dicit : « Accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo; » et infra : « In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere. » Sed nisi Dominus nobis adsit, et nos sæpe dormitantes custodiat, et pro nobis pugnet, frustra erit omnis labor noster.

Vers. 3. 3. VANUM EST VOBIS ANTE LUCEM SURGERE : SURGITE POSTQUAM SEDERITIS, QUI MANDUCATIS PANEM DOLORIS.

Filii Israel præ nimia sollicitudine, dum in angustiis essent, ante lucem opus ædificationis aggrediebantur, ideo monet illos Spiritus Sanctus nihil profuturum quod ante lucem operari incipiant, nisi Dominus illis adfuerit; sed si Dominum adjutorem habuerint, et in illo spem suam posuerint, opus prospere successurum, etiamsi post necessariam quietem, orto jam sole operi se accingant. « Vanum, inquit, est vobis ante lucem surgere, » ad opus videlicet ædificationis prosequendum; ubi subintelligendum est : Nisi Dominus ædificaverit domum, vel « custodierit civitatem; » et ideo confidentes in Domino, et illum assidue invocantes, « surgite postquam sederitis, » id est, post nocturnam atque necessariam quietem, surgite ad opus, « qui manducatis panem doloris, » id est, vos, qui in angustia et oppressione nunc vivitis propter infestationem continuam inimicorum. Sed in sensu magis intento a Spiritu Sancto monentur præpositi Ecclesiæ, et singuli etiam fideles, ut in ædificanda domo, sive communi, sive particulari, non magis fidant operationi, quam orationi; sed imitentur Dominum, qui per noctes vigilabat in oratione, juxta illud *Luc.* VI : « Erat pernoctans in oratione Dei » et interdiu concionabatur, et miraculis sermonem confirmabat ; necnon Apostolos imitentur, qui in *Act.* cap. VI, dicunt : « Nos autem orationi et ministerio verbi instantes erimus. » « Vanum, inquit, vobis est ante lucem surgere, » id est, totum tempus consumere in ædificatione vel custodia. « Surgite postquam sederitis, » id est, surgite ad opus postquam sederitis, vacantes quieti contemplationis et orationis. « Qui manducatis panem doloris, » id est vos, qui præ desiderio cœlestis patriæ assidue gemitis et dicitis : « Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie : Ubi est Deus tuus? » Qui enim valde amant, dum non possunt frui præsentia rei amatæ, sustentantur interim desiderio et gemitu, et eo modo lacrymæ fiunt illis panes die ac nocte, id est, in prandio et cœna. In hebræo non habetur illud, *surgite*; sed videntur Septuaginta legisse paulo aliter quam nunc habeatur in nostris codicibus; ubi enim nunc est קוּם, id est *surgere*, ipsi videntur legisse קוּמוּ, *surgite*; et quamvis Euthymius ex græco codice legat *surgere*, tamen veteres Patres legunt *surgite*, ut S. Hieronymus et S. Augustinus in *Commentario*; et videtur etiam S. Joannes Chrysostomus ita legisse. Denique ita legit S. Hilarius, qui, ut S. Hieronymus scribit in lib. *De Scriptoribus Ecclesiasticis*, imitatus est Origenem in explanatione Psalmorum. Certum autem est Origenem et alios veteres Græcos et Latinos habuisse codices correctiores, quam unus Euthymius habuerit, nisi forte Euthymius etiam legerit *surgite*, sed corrigendum putaverit esse textum, unius litteræ mutatione : nam ἐγείρεσθαι est *surgere*, et ἐγείρεσθε est *surgite*.

4. CUM DEDERIT DILECTIS SUIS SOMNUM, ECCE HÆREDITAS DOMINI, FILII MERCES, FRUCTUS VENTRIS. Vers. 4.

Post exhortationem et admonitionem, addit Propheta consolationem, prædicens, fore ut post præsentes tribulationes, det Dominus pacem et quietem populo suo, et tunc filios Israel manifeste futuros Dei hæreditatem, et potentissimos atque fortissimos, ut nullos deinceps hostes passuri sint; quæ Prophetia respicit novum populum, id est, Ecclesiam Christi, cujus typus erat templum, et civitas ipsa Hierusalem. Nam, ut S. Augustinus demonstrat lib. XVIII *De Civitate Dei*, cap. XLV, Judæis post civitatis et templi instaurationem omnia in deterius prolapsa sunt, donec per Vespasianum et Titum iterum civitas eversa, et templum incensum fuit. Ait igitur : « Cum dederit dilectis suis somnum, » id est, cum pacem et quietem Dominus populo suo dederit, mittens ad illos verum Salomonem, qui templum verum, id est, Ecclesiam suam fundabit et propagabit, atque ipsos etiam imperatores orbis terræ illi subjiciet. « Ecce hæreditas Domini, filii merces fructus ventris, » id est, ecce tunc apparebit, quod hæreditas Domini erunt filii plurimi, juxta illud *Psalm.* II : « Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ; » et « merces » ejusdem Christi Domini erit « fructus ventris, » filii videlicet plurimi, juxta illud *Isai.* LIII : « Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum. » Nam, ut sæpe monuimus, frequentissime in Psalmis idipsum bis repetitur. Itaque idem est, *hæreditas Domini filii*, et *merces fructus ventris*, id est, Christi Domini hæreditas et merces erunt multi filii, qui nihil aliud sunt, nisi fructus ventris. Atque hæc expositio est conformis hebræo textui, ubi vox illa, *fructus*, est nominativus casus, non genitivus; sed in editione græca vox *fructus* est casus genitivi, et ideo juxta græcum codicem sensus erit, quod filiorum multi-

Templum incensum et eversa civitas sub Tito et Vespasiano.

tudo erit *hæreditas Domini*, et *merces* Christi, qui Christus vere proprieque *fructus ventris* fuit, cum non ex viro, sed ex sola Virgine ortum habuerit; et hæc fortasse verior est expositio, quoniam verbum hebraicum potest mutatis punctis reddi per genitivum, sed verbum græcum non potest reddi per nominativum. Proinde si codices omnes conciliandi sint, hæc posterior expositio priori anteponenda erit. Jam vero si Psalmus explicetur secundum altiorem sensum, in hoc versiculo prædicitur felicitas cœlestis Hierusalem, quæ post somnum mortis temporariæ in resurrectione manet eos, qui sicut oportebat ad patriam sempiternam passibus amoris et fidei ascendere properarunt. Ait igitur : « Cum dederit dilectis suis somnum, » id est, cum post varios labores et certamina dederit Deus omnibus dilectis suis, tam præpositis Ecclesiæ ædificatoribus, quam privatis fidelibus domum sibi per opera bona fabricantibus, somnum beatæ mortis, « ecce hæreditas Domini, filii merces fructus ventris, » id est, tunc apparebit in die ultimi judicii, quod filii Dei sint ipsius Dei hæreditas, quia tunc dilecti salutem æternam consequentur, et post hoc transibunt in æternam Dei possessionem et hæreditatem; et iidem filii erunt merces Christi, qui est « fructus ventris, » quia salus electorum est Christi merces : ipse est enim, qui gratiam et gloriam electis suis patiendo et moriendo promeruit. Non multum autem refert, quod in hebræo habetur, *sic dabit dilecto suo somnum*, pro eo quod nos habemus in græca et latina versione, *cum dederit dilectis suis somnum*; nam particula hebraica כֵּן multa significat, nimirum *sic, vere, tunc*, etc. Itaque reddi potest, *tunc dabit*, id est, post illas tribulationes dabit, et sensus in idem recidit; vox autem לִידִידוֹ *lidido, dilecto suo*, potest etiam legi *ledidav, dilectis suis*; et sic legerunt Septuaginta et S. Hieronymus, qui habuerunt codices sine punctis, quæ a Rabbinis postea addita sunt; et si forte necessario legendum esset, *dilecto suo*, exponeremus unicuique dilecto suo, vel dilecto populo suo, quod est idem cum eo quod nos habemus, *dilectis suis*.

Vers. 5. 5. SICUT SAGITTÆ IN MANU POTENTIS, ITA FILII EXCUSSORUM.

Declarat his verbis Propheta potentiam filiorum Christi, qui sunt ejus hæreditas et merces, ac dicit fore potentissimos, quales sunt sagittæ in manu viri robustissimi, quæ maximo impetu jaciuntur, et omnia perrumpunt; loquitur autem de spirituali potentia servorum Christi, quæ non minus cernitur in actione quam in passione; nam et cum instar tonitrui et fulguris terrefaciunt, et convertunt infideles ad fidem, vel peccatores ad pœnitentiam, efficacia prædicationis, splendore sanctitatis et miraculorum virtute; et quando tormenta omnium generum, incredibili patientia et fortitudine, ad mortem usque decertantes pro fide et pietate tolerant, quid sunt aliud nisi « sagittæ in manu potentis? » Sed cur filii isti tam fortes dicuntur *filii excussorum?* quia filii sunt hominum ejectorum et expulsorum a mundo quasi quisquiliæ et rejectamenta, videlicet filii Prophetarum et Apostolorum; nam de Prophetis Apostolus dicit *Hebr*. XI : « Alii vero ludibria et verbera experti, insuper et vincula, et carceres; tentati sunt, lapidati sunt, secti sunt, in occisione gladii mortui sunt; circuierunt in melotis, et in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus. » De Apostolis dicit idem Paulus, I *Cor*. IV : « Puto quod Deus nos Apostolos novissimos ostendit, tanquam morti destinatos, quia spectaculum facti sumus mundo, et angelis, et hominibus; usque in hanc horam esurimus, et sitimus, et nudi sumus, et colaphis cædimur, et instabiles sumus, et laboramus operantes manibus nostris. Maledicimur, et benedicimus; persecutionem patimur, et sustinemus; blasphemamur, et obsecramus, tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus, omnium peripsema usque adhuc. » Et tamen isti ita excussi, et rejecti, fortissimi fuerunt, et de mundo et de dæmonibus mirabiliter triumpharunt. Horum filii sunt omnes electi, qui sicut sagittæ in manu potentis hostes vulnerarunt et vicerunt. Scio locum istum varie tam a veteribus, quam a recentioribus exponi, sed, ut alias dixi, unusquisque in suo sensu abundet, ubi nullum subsit fidei periculum. Neque refert quod S. Hieronymus ex hebræo vertat, *filii juventutis*, ubi nos habemus, *filios excussorum*, et versionem suam defendat in epist. *ad Marcellam*, de quæstionibus super hunc Psalmum : nam vox hebraica utrumque significat, et *juventutem* et *excussorem*; proinde versio Septuaginta et nostra Vulgata editio non repugnant textui originali. Neque reprobamus S. Hieronymi intelligentiam, siquidem electi ut sunt *filii excussorum*, quia filii Prophetarum et Apostolorum a mundo reprobatorum, ita sunt etiam *filii juventutis*, quia sunt per regenerationem et renovationem juvenes facti, ac per hoc alacres, et fortes, et expediti ad bellum contra spirituales hostes. Sed in futuro sæculo, ac præsertim in die resurrectionis et ultimi judicii, maxime apparebit quam sint potentes isti *filii excussorum*, qui tunc per resurrectionem gloriosam erunt veri *filii juventutis*, quia « renovabitur ut aquilæ juventus » eorum : « stabunt enim in magna constantia adversus eos qui se angustiaverunt, » ut dicitur *Sap*. V; et adversarii « videntes turbabuntur timore horribili, et dicent : Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum, » etc. ; et *Psal*. CXLIX : « Gladii ancipites in manibus eorum ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis, ad alligandos reges eorum in compedibus, et nobiles eorum in manicis ferreis, ut faciant in eis judicium conscriptum : gloria hæc est omnibus sanctis ejus. »

Vers. 6. 6. BEATUS VIR, QUI IMPLEVIT DESIDERIUM SUUM EX IPSIS : NON CONFUNDETUR, CUM LOQUETUR INIMICIS SUIS IN PORTA.

Concluditur Psalmus per epiphonema, acclamando ipsi Domino Christo : « Beatus vir, qui implevit desiderium suum ex ipsis, » id est, vere felix est ille, Christus videlicet, « qui implevit desiderium suum ex ipsis » filiis, quoniam perduxit ad finem desiderium suum, quod erat videndi salutem et gloriam filiorum suorum, pro quibus tam multa fecit et pertulit, et ideo « non confundetur, cum loquetur inimicis suis in porta, » id est, in ultimo judicio, quod exercebitur in amplissima porta, id est, in conventu totius mundi, « non confundetur, cum loquetur inimicis suis » dæmonibus et hominibus iniquis; sed eos potius confundet et convincet injustitiæ et imbecillitatis : tota enim contentio Christi cum diabolo et ministris ejus, ab initio mundi usque ad finem, fuit circa salutem generis humani, quod totum ad inferos secum diabolus pertrahere semper conatus est. Atque ad hunc finem singulis ætatibus persecutiones Judæorum, paganorum, hæreticorum, iniquorum omnis generis, adversus Ecclesiam excitavit. Sed cum in die judicii conspicientur tot millia electorum cum Christo gloriose regnantium et triumphantium, et justissime coronatorum, et contra sublata erit iniquis omnis potestas, et ad æterna supplicia juste damnatis nulla spes erit bella renovandi, tunc ipse Christus non confundetur, sed confundet omnes inimicos suos. In hebræo habetur : *Beatus vir qui implevit pharetram suam ex ipsis*, sagittis videlicet. Septuaginta Seniores maluerunt explicare metaphoram; et quia *implere pharetram sagittis*, significat *implere domum fortissimis filiis*, ideo maluerunt vertere : « Beatus vir qui implevit desiderium suum ex ipsis, » hoc est, pro voto et desiderio implevit domum suam filiis optimis et robustissimis. Illud autem, *non confundetur, cum loquetur inimicis suis*, in hebraico et græco codice habetur in numero multitudinis, *non confundentur, cum loquentur*. Non est improbabile in aliquo textu vitio scriptorum esse numerum variatum : non enim verisimile est interpretem latinum vel græcum de industria numerum mutasse. Et cum S. Hieronymus et S. Augustinus in *Commentario* legant in singulari, *non confundetur, cum loquetur*, et contra S. Hilarius et S. Joannes Chrysostomus legant in numero multitudinis, *non confundentur, cum loquentur*, necesse est ut græci codices fuerint varii, sicut etiam latini codices Vulgati varii sunt; sed utraque lectio vera est : nam et de Christo vere dicitur : « Non confundetur, cum loquetur inimicis suis in porta; » et de electis filiis Dei vere etiam dicitur : « Non confundentur, cum loquentur inimicis suis in porta, » cum scriptum sit *Sap*. V : « Tunc stabunt justi in magna constantia adversus eos qui se angustiaverunt. » Illud autem, *in porta*, interpretati sumus, *in ultimo judicio*, quoniam, ut diximus in explicatione psalmi CXXI, apud Hebræos in portis civitatum conveniebat multitudo populi ad judicia; et præterea ex doctrina S. Augustini in expositione hujus versiculi, *in porta loqui*, est, *publice loqui*, sicut *loqui in cubiculo*, est *loqui occulte et secrete*. Quoniam igitur ultimum judicium palam et publice, et in conspectu omnium hominum et angelorum fiet, rectissime dicitur *in porta* fieri, et Christus atque electi ejus recte *inimicis suis loqui* dicuntur *in porta*.

In portis civitatum fiebant judicia apud Hebræos.

PSALMUS CXXVIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — 1. *Canticum graduum.*

Beati omnes, qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus.

2. Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es, et bene tibi erit.

3. Uxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ.

Filii tui sicut novellæ olivarum in circuitu mensæ tuæ.

4. Ecce sic benedicetur homo, qui timet Dominum.

5. Benedicat tibi Dominus ex Sion, et videas bona Jerusalem omnibus diebus vitæ tuæ.

6. Et videas filios filiorum tuorum, pacem super Israel.

V. S. H. — *Canticum graduum.*

Beatus omnis, qui timet Dominum, qui ambulat in viis ejus.

Laborem manuum tuarum [*h. palmarum*] cum comederis, beatus tu, et bene tibi erit.

Uxor tua sicut vitis fructifera in penetralibus domus tuæ.

Filii tui sicut germina olivarum, in circuitu mensæ tuæ.

Ecce sic benedicetur viro qui timet [*h. timenti*] Dominum.

Benedicat tibi Dominus ex Sion, et videas [*h. vide*] bona Jerusalem omnibus diebus vitæ tuæ.

Et videas filios filiorum tuorum, pacem [*h. pax*] super Israel.

Argumentum. — Duarum stropharum carmen : vers. 1-3, felicem hominem pium! privata pariter ille, 1-6, atque publica utitur salute.

1. Canticum ascensionum.

Beatus omnis, qui timet Jovam,
qui ambulat in viis ejus.
2. Laborem manuum tuarum næ tu comedes,
o te felicem et fortunatum!
3. Uxor tua ut vitis frugifera *est*
in penetralibus (intima parte) domus tuæ;
filii tui ut surculi olearum (densi, vel læte crescentes)
circum mensam tuam.

4. Ecce (considerate!), nam sic benedicetur vir,
qui timet Jovam.
5. Benedicet te Jova ex Sione,
et cum voluptate adspice felicitatem Hierosolymæ
omnes dies vitæ tuæ.
6. Et adspice filios filiorum tuorum.
Pax (vel *salus*) super Israelem!

NOTÆ

Vers. 1. Vel, *beatus omnis tu, qui times,* etc. — Vers. 2. Oratio convertitur ad ipsum pium. *O te,* etc.; vel, *beatus es tu, et bonum est tibi.* — Vers. 3. « Uxorem idcirco cum vite conferri vult Kimchi, quod, ut vitis omnium arborum sola intra domum plantari potest, ita tamen ut illius rami foras mittantur, quo calore solis gaudeant : ita uxor domi delitescere seque continere debeat, nec unquam in publicum prodire, sed liberos foras ad obeunda domestica mittere, non secus ac vitis domi satæ rami foras mittuntur. Simplicius dicere, conferri uxorem cum vite propter fecunditatem, quæ maxime in vite commendatur. Per hæc verba, *in interiora domus tuæ,* significare vult, honestam et pudicam matronam domi se continere clausam, non foras vagari sicut meretrices, » etc. Muisius. — Vers. 5. *Adspice,* imperativus est fidenter promittentis.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXVII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum Graduum.

Videtur hic Psalmus S. Hilario et S. Augustino juxta litteræ corticem ita de temporalibus bonis, quorum promissio propria Testamenti veteris est, agere ut necessarium sit mysticum sensum invenire, si ad christianorum mores accommodari debeat. Sed fortasse non erit difficile ita illum exponere, ut simul ad Testamentum vetus, et ad novum, ad bona Hierusalem terrenæ et cœlestis pertineat. Est igitur argumentum hujus Psalmi, exhortatio ad pietatem, proposita ingenti mercede virtutis.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus.

Docet Prophta redeuntes a captivitate quomodo se gerere debeant, si nolint iterum in captivitatem reverti, sed perpetuo frui bonis Hierusalem, quæ doctrina utrisque peregrinis convenit, tam iis qui peregrinabantur a patria terrena, atque ad

eam ascendere cupiebant, quam iis qui peregrinantur a patria cœlesti, atque ad eam redire festinant. Ait igitur : «Beati omnes qui timent Dominum,» id est, illi omnes, sive viri, sive feminæ, sive magni, sive parvi, sive nobiles, sive ignobiles, sive domini, sive servi, sive docti, sive indocti, denique omnes omnino nullis exceptis, tunc solum vere beati erunt, id est, fortunati, contenti, hilares, in optimo statu constituti, quem statum omnes desiderant, si Deum vere timuerint, id est, si Deum offendere formidaverint, atque eo timore muniti, a Dei gratia, quæ fons est omnium bonorum, nunquam exciderint. Signum autem sancti hujus timoris est, si «in viis ejus,» id est, in præceptis ejus ambulaverint. Nam timor iste sanctus ex amore procedit, et Dominus ait *Joan.* XIV : « Si diligitis me, mandata mea servate;» et iterum : «Qui habet mandata mea et servat ea, ille est qui diligit me;» et iterum : « Qui non diligit me, sermones meos non servat.»

Vers. 2. 2. LABORES MANUUM TUARUM QUIA MADUCABIS, BEATUS ES, ET BENE TIBI ERIT.

Incipit enumerare felicitates hominis timentis Deum, atque ad eum ipsum sermonem dirigit, dicens : Prima felicitas tua erit, quod «manducabis labores manuum tuarum,» id est, frueris iis bonis quæ labore manuum, sive operum tuorum acquisieris. Quo loco diligenter considerandum est, non ponere Prophetam felicitatem piorum in magna copia divitiarum, sed in iis bonis quæ proprio labore acquiruntur, quæ ordinarie modica esse solent. Magnæ enim divitiæ, vel ex hæreditate parentum, vel ex rapina et usura, aliisque malis artibus plerumque habentur. Laudat S. Hieronymus in epist. *ad Hedibiam*, Quæst. I, vulgatam illam sententiam : «Dives aut iniquus, aut iniqui hæres.» Quare idem Propheta in *Psalm.* XXXVI, 16, dicit : « Melius est modicum justo super divitias peccatorum multas;» et in *Psalm.* LXXII : « Ecce ipsi peccatores, et abundantes in sæculo obtinuerunt divitias;» et in *Psalm.* CXLIII : «Promptuaria eorum plena eructantia ex hoc in illud, oves eorum fœtosæ abundantes in egressibus suis, boves eorum crassæ, non est ruina maceriæ, neque clamor in plateis eorum. Beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Beatus populus, cujus Dominus Deus ejus.» Itaque S. David non Hebræis tantum, sed etiam christianis concionatur, cum non ponat felicitatem in magnis divitiis; sed in eo solum, quod vivant de suis justis laboribus : ubi duo vitia extrema reprehendit : unum, eorum qui labores aliorum manducant; alterum, eorum qui ne suum quidem laborem manducant, sed avare recondunt, ut divitias augeant. Illi igitur soli beati sunt, qui labores manuum suarum manducant. Quod si forte aliqui timentes Deum, et ambulantes in viis ejus, non possint frui bonis suis, sed esurire et sitire cogantur, quod bona sua ab aliis direpta fuerint, non propterea falsa erit promissio quæ hoc loco habetur : nam si Deus quibusdam amicis suis permittit, ut cupiant saturari de micis quæ cadunt de mensis divitum, ut de Lazaro mendico legimus *Luc.* XVI, et nemo illis eas micas tribuit, dat sine dubio illis Deus aliquid longe melius, videlicet «gaudium de tribulatione,» ut Apostolus dicit *ad Hebr.* X, «rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis;» et de se ipso dicit, II *Cor.* VII : «Superabundo gaudio in omni tribulatione nostra;» et tunc sensus hujus versiculi hic erit : «Laborem manuum tuarum quia manducabis, beatus es, et bene tibi erit,» id est, nunc manducabis laborem, id est, de gaudio laboris et tribulationis reficieris; postea vero de fructu ipso laboris, id est, de præmio bonorum operum saginaberis; et ideo nunc « beatus es » in spe, et postea «bene tibi erit,» in re. Atque hoc proprie pertinet ad spirituales peregrinos, qui gaudent tribulatione inopiæ et ærumnarum, scientes quod «tribulatio patientiam operatur, patientia vero probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit, quia charitas Dei effusa est in cordibus nostris,» *Rom.* V. Quod attinet ad verba, in hebræo est, *labores manuum*, ut nos habemus; sed in græco videtur esse, *labores fructuum*, et sic plurimi vertunt et legunt ex græco. Sed vox græca καρπῶν, et *fructus*, et *volas manuum* significat. Proinde Septuaginta propriissime verterunt hebraicam vocem כפיך, quæ proprie *volas manuum* significat. Igitur nostra editio Vulgata plane concordat cum originali hebraico et cum editione Septuaginta.

3. UXOR TUA SICUT VITIS ABUNDANS IN LATERIBUS DOMUS TUÆ. Vers. 3.

Hæc est altera felicitas timentis Deum, et ambulantis «in viis Domini,» quod si forte uxorem ducere voluerit, unam tantum ducet, eamque non ad libidinem explendam, sed ad filiorum procreationem accipiet, ut Angelus Tobiam monuit dicens : « Accipies virginem cum timore Domini, amore filiorum magis, quam libidine ductus;» et ipse Tobias vere dixit : «Domine, tu scis quia non luxuriæ causa accipio sororem meam conjugem, sed solo posteritatis amore,» *Tob.* VI et VIII. Ait igitur : «Uxor tua,» non *uxores*, non *concubinæ tuæ*, «sicut vitis abundans,» id est, multos pariens filios, ut vitis fecunda multos racemos, «in lateribus domus tuæ,» id est, intus manens, ut modesta et pudica, et curam domus interioris habens, dum vir de his quæ foris sunt, cogitat. S. Hieronymus vertit, *in penetralibus domus*, quoniam de lateribus interioribus hoc loco agitur. Sed quamvis hæc felicitas quædam sit, tamen ut intelligamus non magnam esse felicitatem, Deus multis magnisque amicis suis, etiam conjugatis, hanc felicitatem non dedit, ut Abrahamo et Saræ, Isaaco et Rebeccæ, Zachariæ et Elizabethæ; multis etiam inspiravit desiderium et propositum sanctæ virginitatis, ut creditur de sanctis prophe-

Virginitatis donum conjugio excellentius.

tis Elia et Hieremia, et scitur de B. Virgine Maria, S. Joanne Baptista, S. Joseph, et aliis prope infinitis, quos certe Deus non privasset felicitate conjugii et fecunditatis carnalis, si non esset virginitas donum longe excellentius. Adde quod sancti viri, qui vel conjuge caruerunt, vel sterilem sortiti sunt, non fuerunt privati felicitate fecunditatis, sed eam habuerunt alterius generis, et sine comparatione majorem. Christus imprimis, qui caput est omnium Sanctorum, non habuit carnalem uxorem, neque filios carnales, sed habuit tamen sponsam Ecclesiam, et filios spirituales innumerabiles. Sic etiam Abraham unum habuit filium ex Sara, sed per fidem factus est pater multarum gentium; omnes enim fideles *filii Abrahæ* dicuntur ab Apostolo, *Rom.* IV; et quod mirabile est, viri sancti non solum patres, sed etiam matres sunt eorum quos ad fidem, vel ad pœnitentiam convertunt : patres enim sunt prædicando verbo aut exemplo, et matres gemendo pro eis, et orando. Idem enim Apostolus *patrem* se dicit, I *Cor.* IV, cum ait : « Non ut confundam vos hæc scribo, sed ut filios meos charissimos moneo; nam etsi decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres, nam per Evangelium ego vos genui. » Alibi vero se *matrem* dicit, cum ait *ad Gal.* IV : « Filioli mei, quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis. » Quod si placet spiritualibus filiis assignare patrem et matrem, quamvis ab eodem homine generentur et pariantur, dicere poterimus *patrem* esse amorem Dei et proximi, *matrem* esse sapientiam; vere enim amor est, qui filios gignit; sed per sapientiam gignit, dum sapienter loquens, et Scripturas explanans persuadet auditoribus fidem, aut pœnitentiam. Sic enim de sapientia scribitur *Sap.* VIII : « Hanc amavi, et exquisivi a juventute mea, et quæsivi sponsam mihi eam assumere, et amator factus sum formæ illius. »

Viri sancti non solum patres, sed etiam matres sunt eorum quos ad fidem convertunt.

Vers. 4. 4. FILII TUI SICUT NOVELLÆ OLIVARUM IN CIRCUITU MENSÆ TUÆ.

Tertia felicitas hic describitur, educatio videlicet filiorum. Viri enim timentes Deum, et ambulantes « in viis ejus, » non tantum filios multos, sed etiam bonos et bene moratos habebunt, quoniam ab infantia illos docebunt timere Deum, et ambulare « in viis ejus. » Sic igitur ait : « Filii tui sicut novellæ olivarum, » id est, similes erunt arbusculis optimis, quales sunt oleæ, quæ semper virent, et fructum dulcissimum faciunt; non autem similes erunt rubis, aut spinis, aut sterilibus plantis; erunt autem « in circuitu mensæ tuæ, » ut eos omnes simul videns, et cum eis convivens et convescens, majorem ex illis delectationem capias. Quæ omnia conveniunt etiam in filios spirituales, quos cum Pater Verbo Dei pascit, et proficere videt, mirifice gaudet, et cum Apostolo dicit : « Gaudium meum et corona mea, sic state in Domino charissimi. » *Philipp.* IV.

5. ECCE SIC BENEDICETUR HOMO QUI TIMET DOMINUM. Vers. 5.

6. BENEDICAT TIBI DOMINUS EX SION, ET VIDEAS BONA JERUSALEM OMNIBUS DIEBUS VITÆ TUÆ. Vers. 6.

7. ET VIDEAS FILIOS FILIORUM TUORUM, PACEM SUPER ISRAEL. Vers. 7.

Quarta est hæc felicitas, quod videlicet vir timens Deum non solum de bonis propriis gaudium habere debeat, sed etiam de communibus. Ideo addit, quod ita sit a Deo, qui habitat in Sion, benedicendus, ut videat civitatem suam Hierusalem abundantem omnibus bonis, toto tempore vitæ suæ, et videat in ea civitate filios filiorum similiter beatos et felices; et denique pacem, quæ omnia bona conservat et custodit, stabilem videat super populum Israel. Sed altiore sensu, et magis proprio, atque a Spiritu Sancto intento, hic describitur felicitas tanto major tribus superioribus, quantum distat cœlum a terra, et Deus a creaturis : et propterea non eam narrando, sed prædicando Propheta proponit. « Ecce, » inquit, præter omnia quæ dicta sunt, « sic benedicetur homo, qui timet Dominum, » nimirum dicetur illi : « Benedicat tibi Dominus ex Sion, » id est, non solum benedicat tibi Dominus de terra, temporalia bona tribuens, sed etiam benedicat ex monte sancto suo, ex altissimo habitaculo suo, tibique præstet, ut « videas bona Hierusalem omnibus diebus vitæ suæ, » id est, videas Deum, in quo sunt omnia bona Hierusalem, « omnibus diebus vitæ tuæ, » id est, in æternum, et in sæculum sæculi : nam cum anima sit immortalis, et corpus etiam post brevem somnum mortis temporalis sit resurrecturum ad vitam immortalem, certe bona quæ hic videmus, non videmus omnibus diebus vitæ nostræ, sed per minimam partem dierum vitæ nostræ, ut vere cum Jacob dicere possimus : « Dies vitæ nostræ, » quibus in terra peregrinamur, « pauci sunt et mali, » sed bona cœlestis Hierusalem vere videbimus omnibus diebus vitæ nostræ, qui sine fine erunt : sicut etiam omnes iniqui videbunt mala Babylonis omnibus diebus æternæ mortis suæ. Neque mirum est, quod non dixerit Propheta : Ut *possideas* bona Hierusalem; sed : « Ut videas, » quoniam vera bona Hierusalem videndo possidentur, siquidem in visione Dei perfecta beatitudo consistit. « Similes, » inquit Joannes in I *Epist.* cap. V, « ei erimus, » id est beatissimi et felicissimi, et quasi dii quidam, « quoniam videbimus eum sicuti est. » Accedet ad gaudium beatorum quod videbunt in patria illa cœlesti « filios filiorum suorum, » id est, non solum illos quos ipsi per se Deo genuerunt, sed etiam, qui per filios suos spirituales, et per « filios filiorum, » usque ad mundi consummationem ad Deum adducti fuerint; et de omnibus, tanquam de propriis et ad se pertinentibus, gaude-

Pax omnia bona conservat et custodit.

In visione Dei perfecta beatitudo.

bunt. Denique accedet ad consummationem felicitatis, quod videbunt « pacem super Israel, » pacem firmam et stabilem, quæ securissimos reddet omnes habitatores Hierusalem usque in æternum: videbunt enim omnes suos inimicos perfecte subjectos sub scabello pedum Christi, id est, in profundam gehennam detrusos, æternis vinculis alligatos: « terra enim scabellum est pedum Dei; » iniqui autem omnes sub terram conclusi jacebunt per sæcula sempiterna.

PSALMUS CXXIX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — 1. *Canticum graduum.*

Sæpe expugnaverunt me a juventute mea, dicat nunc Israel;

2. Sæpe expugnaverunt me a juventute mea: etenim non potuerunt mihi.

3. Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores, prolongaverunt iniquitatem suam.

4. Dominus justus concidit cervices peccatorum.

5. Confundantur et convertantur retrorsum omnes qui oderunt Sion.

6. Fiant sicut fœnum tectorum, quod priusquam evellatur, exaruit:

7. De quo non implevit manum suam, qui metit, et sinum suum qui manipulos colligit.

8. Et non dixerunt qui præteribant: Benedictio Domini super vos, benediximus vobis in nomine Domini.

V. S. H. — *Canticum graduum.*

Sæpe expugnaverunt me ab adolescentia mea, dicat nunc Israel.

Sæpe expugnaverunt me ab adolescentia mea: sed non potuerunt mihi.

Supra cervicem meam arabant arantes, prolongaverunt sulcum suum.

Dominus justus concidet laqueos impiorum.

Confundantur et revertantur retrorsum, omnes qui oderunt Sion.

Fiat sicut fœnum tectorum, quod statim ut viruerit, arescit.

De quo non implebit manum suam messor, et sinum suum manipulos faciens.

De quo non dixerunt transeuntes:
Benedictio Domini super vos, benediximus vobis in nomine Domini.

Argumentum. — Compositum carmen, quo tempore exsilio redierant Judæi. Strophæ duæ: vers. 1-4, ex multis iisque gravissimis malis Israelem Jova eripuit; 5-8, excidant (vel *excident*) ausis suis omnes illius hostes!

1. Canticum ascensionum.

Multum (multis vicibus) presserunt me inde a pueritia mea,
dicat Israel:

2. Multum presserunt me inde a pueritia mea,
neque *tamen* superarunt me.

3. Super dorsum meum ararunt (verberibus) aratores,
longos duxerunt sulcos suos.

4. Jova justus *est*,
abscidit funes improborum.

5. Confundantur (excidant ausis) et cedant retro
omnes osores Sionis!

6. Sint ut gramen tectorum,
quod, priusquam extrahat (aliquis), exarescit.

7. Quo (gramine) non implet manum suam messor,
et (nec) sinum suum, qui colligit (Maurer, *colligat*) mergites.

8. Nec dicunt prætereuntes :
« Benedictio Jovæ ad vos *veniat!*
Benedicimus (bene precamur) vobis in nomine Jovæ! »

NOTÆ.

Vers. 1. *A pueritia mea,* temporibus, quibus eram in Ægypto. — Vers. 3. Propr. *longum spatium fecerunt sulcis,* etc. — Vers. 6. *Gramen tectorum,* quod in tectis planis ædificiorum nascitur, sed altas radices non agit. Pro *extrahat,* alii *efflorescat.* Quam elegantem felicitatis fluxæ imaginem deinde vates exornat. — Vers. 8. Alius, *et* sint de eorum numero, quibus *non dicunt,* etc. Cf. *Ruth.* II, 4. Verba postrema videntur esse repetitio et confirmatio formulæ præcedentis, parallelismi in gratiam adjecta. Vel, quod placet, accipienda sunt pro salutatione mutua, ut Chaldæus, qui his verbis hæc præmisit : *Neque respondent illis,* salutantibus viatoribus messores. Est autem, ait Rosenmullerus, ἀφέλεια hæc amabilis antiquitatis, quales sunt multæ Homericæ, quod simul tota bene precandi formula refertur et exprimitur, quum satis esset dicere : *Nemo bene precatur talibus.*

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXVIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum Graduum.

In Psalmis Gradualibus, ut initio admonuimus, vicissim Propheta nunc deplorat ærumnas peregrinationis, nunc bona patriæ cœlestis laudat, ut tam illæ quam ista ad ascendendum et festinandum hortentur. Quoniam igitur in præcedenti Psalmo multa dixit de bonis Hierusalem : nunc redit ad mala Babylonis, in qua exsules sumus et peregrini.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. SÆPE EXPUGNAVERUNT ME A JUVENTUTE MEA, DICAT NUNC ISRAEL.

Consolatur se populus Dei in tribulatione positus, quod jam sit assuetus talibus angustiis, et semper Deo adjuvante liberatus fuerit. Conveniunt autem hæc verba populo Judæorum, dum in reædificatione templi et civitatis a vicinis gentibus oppugnaretur; et conveniunt etiam Ecclesiæ Christi, quæ vix unquam ab oppugnatione paganorum, vel hæreticorum, vel falsorum christianorum respirare potuit. Ait igitur : « Sæpe expugnaverunt me a juventute mea, dicat nunc Israel, » id est, populus Dei *Israel* vocatus, non miretur si ab hostibus oppugnatur, quia nihil novi patitur, sed revocet ad memoriam præteritas angustias, et dicat : « Sæpe expugnaverunt me inimici mei » jam inde a prima mea ætate; nam vix nata Ecclesia, passa est in Abele persecutionem Cain, ac deinceps sæpissime similia pertulit. Quod attinet ad verba, id solum notandum est, verbum *expugnaverunt* positum esse pro *oppugnaverunt;* nam vox hebraica significat *angustiare,* et vox græca significat *bellaverunt,* et ex versiculo sequenti manifeste colligitur non prævaluisse hostes in populum Dei; proinde pugnasse, sed non expugnasse· bellasse, sed non debellasse.

2. SÆPE EXPUGNAVERUNT ME A JUVENTUTE MEA, ETENIM NON POTUERUNT MIHI. Vers. 2.

Reddit rationem cur sæpe hostes repetierint prælium, sive pugnam; ac dicit causam esse, quia nunquam prævaluerunt : nam si semel prævaluissent, et populum Dei penitus exstinxissent, non fuisset opus tot præliis toties renovatis. Verissimum esse quod hic asseritur, Ecclesiastica historia testatur. Illud, *non potuerunt mihi,* vel positum est pro, *non potuerunt in me,* vel subintelligitur aliquid, ut, *non potuerunt mihi* nocere, vel prævalere.

3. SUPRA DORSUM MEUM FABRICAVERUNT PECCATORES, PROLONGAVERUNT INIQUITATEM SUAM. Vers. 3.

Quod propriis verbis Propheta dixerat, id nunc per similitudines et metaphoras repetit et confirmat; dicit igitur populus Dei de persecutoribus suis : « Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores, » id est, supra dorsum meum artem fabrilem exercuerunt utentes dorso meo pro incude, quam fabri ferrarii assidue percutiunt. In hebræo habetur verbum חרש, quod Septuaginta verterunt *fabricare,* et S. Hieronymus *arare;* sic enim ad verbum reddidit : *Supra dorsum meum araverunt arantes,* et vere utrumque significare potest

quamvis enim non habeamus locum in Scripturis (quod ego sciam), ubi חרש significet *fabricare*, habemus tamen *Gen.* IV, vers. 22, et III *Reg.* cap. VII, vers. 14, vocem *choresh*, ab eadem radice, quod significat *fabrum ferrarium*, ex quo sequitur ut *charash*, significet *fabrilem artem exercere*. Neque dubium esse potest quin Septuaginta Interpretes, homines doctissimi, ex nomine *fabri* deduxerint verbum *fabricare*, quod hoc loco non significat, ædificium erigere ex lapidibus et lignis (inepta enim similitudo videretur, si quis diceret super dorsum hominis domum, vel ædificium quodlibet fabricari); sed, ut diximus, significat juxta proprietatem vocis hebraicæ, fabricare instrumenta ferrea super dorsum, quasi super incudem; quæ similitudo significat assiduam et durissimam persecutionem : nihil enim crebrius et fortius percuti solet, quam incus a fabris. Idem significatur verbis sequentibus, « prolongaverunt iniquitatem suam ; » prolongatio enim iniquitatis est continuatio persecutionis, quam semper boni patiuntur a malis. S. Hieronymus vertit, *prolongaverunt sulcum suum*. Sed quamvis vox hebraica, quæ nunc habetur in hebraico textu, significet *sulcum*, tamen si una littera postponatur, vel altera anteponatur, significabit *iniquitatem*, et hoc modo sine dubio legerunt Septuaginta Seniores; et quod littera *vau* debeat anteponi, perspicuum est ex eo, quod ubi nunc est, otiosa est et supervacanea. Itaque Septuaginta non legerunt למעותם, *sulcum suum*, sed למעוניתם *iniquitatem suam* a voce *avon*, quæ est *iniquitas*. Sed licet nos hoc modo concordemus lectionem græcam et latinam cum hebraica, et sententiam Vulgatæ lectionis omnino sequendam esse existimemus, tamen non negamus lectionem S. Hieronymi habere etiam bonum sensum, si ita exponatur : *Supra dorsum meum araverunt arantes, prolongaverunt sulcum suum*, id est, supra dorsum meum jugum gravissimum posuerunt, et me quasi bove abusi araverunt arantes, et non parvo tempore me jugum ferre compulerunt, sed tempore longissimo, quoniam longissimum sulcum ducere voluerunt.

Vers. 4. 4. DOMINUS JUSTUS CONCIDET CERVICES PECCATORUM : CONFUNDANTUR ET CONVERTANTUR RETRORSUM OMNES QUI ODERUNT SION.

Consolatur nunc Propheta populum Dei, prædicens non procul abesse vindictam divinam in impios persecutores justorum, quasi dicat : Bono animo estote, justi, quoniam persecutores quidem vestri injuste dorsum, sive cervicem vestram nunc premunt : sed paulo post Dominus justus juste cervices ipsorum non premet, sed concidet, et in frusta comminuet gladio suo, ut nunquam amplius vobis nocere possint; et tunc demum confundentur, qui antea superbe exultabant, et convertentur retrorsum fugientes et cadentes omnes illi qui oderunt et persequebantur populum Domini. Observa *primo*, illud, *concidet*, in textu græco et hebraico esse in præterito, *concidit*. Sed tamen S. Hilarius et S. Augustinus legunt et exponunt, *concidet*; proinde videtur fuisse varia lectio in textu græco, quam illi secuti sunt. Hebraica vero lingua facile patitur mutationem temporum, ut possimus præteritum accipere pro futuro. Itaque non est facile mutanda lectio nostra latina. Sed sive legamus *concidit*, sive *concidet*, sensus constat. Deus enim jam concidit cervices multorum persecutorum, ut Pharaonis, Nabuchodonosoris, Balthasaris, Antiochi, Neronis, Domitiani, Diocletiani, et similium; et in futuro etiam concidet cervicem omnium aliorum, qui similiter persecutores piorum, vel erunt, vel sunt. Observa *secundo*, pro verbo *cervices*, in hebræo esse *laqueos*, sive *funes*; sed verisimile est Septuaginta non legisse עבת, ut nunc est in hebræo, sed גבת, quod *cervices* significat, sive *dorsum*; nec minus verisimile est Davidem conservasse eamdem similitudinem, et sicut dixerat *supra dorsum meum*, ita postea addidisse *concidet dorsa*, ut ostendat simili pœna puniendos peccatores, sed graviore. Observa *tertio*, quod dicitur Deus *concidere cervices peccatorum*, intelligi de peccatoribus superbis, vel obstinatis; nam peccatoribus, qui humiliter confitentur peccata sua, et emendare cupiunt, Deus non concidit cervices, sed medetur languoribus ipsorum. Observa *quarto*, illa verba, *confundantur et convertantur retrorsum*, non esse proprie imprecationem, sed prædictionem, ut sæpe monuimus. Sed si quis velit accipere, ut verba sonant, poterit pie imprecationem exponere, ut nimirum sit imprecatio bonæ confusionis, quæ pœnitentiam adducit, et conversionis a peccatis ad Deum; sed prior expositio est magis ad litteram.

5. FIANT SICUT FŒNUM TECTORUM, QUOD, PRIUSQUAM EVELLATUR, EXARUIT. Vers. 5.

Vers. 6. 6. DE QUO NON IMPLEVIT MANUM SUAM, QUI METIT, ET SINUM SUUM, QUI MANIPULOS COLLIGIT.

Alia est imprecatio, quæ similiter prædictionem notat : significat enim brevissimam fore persecutorum felicitatem, et mirabili amplificatione comparat eam fœno, quod est res per se vilis et fragilis, et, sicut dicitur in Evangelio : « hodie est, et cras in clibanum mittitur; » sed non contentus fœno comparasse, addit similem esse fœno, quod non in campis, sed in tectis domorum nascitur, id est, herbæ minutissimæ, quæ nascitur super tecta, quæ nullius est pretii, nullique usui apta : ac propterea nemo illam metit, neque in manipulos redigit, sed arescere et perire permittit. Sed quamvis hæc amplificatio sit apud nos, qui nihil videmus vilius et fragilius, tamen cum ad judicium novissimum venerimus, fortasse hæc non amplificatio, sed extenuatio nobis videbitur, quid enim erit tunc cernere viros quondam potentissimos et ditissimos, et qui se domos suas

regnis et imperiis stabilivisse crediderant, cernere, inquam, abjectos projici in locum totius mundi infimum? Et qui deliciis et voluptatibus assueti, ne levissimum quidem incommodum ferre poterant, sempiternis cruciatibus addictos videre, sine ulla consolatione in æternum perseveraturos?

Vers. 7. 7. ET NON DIXERUNT QUI PRÆTERIBANT : BENEDICTIO DOMINI SUPER VOS : BENEDIXIMUS VOBIS IN NOMINE DOMINI.

Quia dixerat fœnum tectorum non solere meti et colligi, addit non futurum etiam, ut messoribus ejus a prætereuntibus benedicatur, quomodo benedici solet messoribus tritici, vel fœni, quod in campis nascitur et crescit; quod pertinet ad majorem confusionem iniquorum, qui fœno nascenti in tectis comparati sunt. Dicit igitur : Non contigit vobis, neque continget ut qui transeunt per vias benedicant iis qui vos metunt; nulli enim vos metent, sed qui tecta purgant projicient vos in ignem, vel in cloacam. Quamvis autem benedictio prætereuntium proprie ad messores pertineat, tamen redundat etiam in id quod metitur; precantur enim prætereuntes, ut copiosa et matura sit messis; sic igitur benedictionis carentia et privatio redundabit in ipsos iniquos, quibus in judicio novissimo nemo benedicet, nemo eorum miserebitur; sed ab omnibus despicientur et contemnentur, quod ad maximam eorum ignominiam pertinebit. Nemo igitur illis dicet : « Benedictio Domini super vos; » neque dicet : « Benedicimus vobis in nomine Domini; » sed contra potius a Christo judice et ab omnibus Sanctis ejus dicetur : « Ite, maledicti, in ignem æternum. »

PSALMUS CXXX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — 1. *Canticum graduum.*	V. S. H. — *Canticum graduum.*
De profundis clamavi ad te, Domine : 2. Domine, exaudi vocem meam.	De profundis clamavi ad te, Domine; Domine, exaudi vocem meam :
Fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meæ.	Fiant aures tuæ intendentes ad vocem deprecationis meæ.
3. Si iniquitates observaveris, Domine : Domine, quis sustinebit?	Si iniquitates observabis, Domine, Domine, quis sustinebit?
4. Quia apud te propitiatio est, et propter legem tuam sustinui te, Domine.	Quia tecum est propitiatio : cum terribilis sis.
Sustinuit anima mea in verbo ejus : 5. speravit anima mea in Domino.	Sustinui Dominum, sustinuit anima mea : et verbum ejus exspectavi : anima mea ad Dominum : a vigilia matutina usque ad vigiliam matutinam, exspectet Israel Dominum.
6. A custodia matutina usque ad noctem speret Israel in Domino.	
7. Quia apud Dominum misericordia, et copiosa apud eum redemptio.	Quia apud Dominum misericordia, et multa apud eum redemptio.
8. Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus ejus.	Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus ejus.

Argumentum. — Totius populi, ut versus duo postremi ostendunt, preces continens Psalmus, in exsilio compositus. Strophæ duæ : vers. 1-4, precatio; 5-8, spes.

1. Canticum ascensionum.

Ex profundis (aquis, i. e. mersus malis) voco te, Jova.
2. Jova, audi vocem meam,
sint aures tuæ attentæ voci deprecationis meæ.
3. Si delicta serves (memoria; Hengstenb. *observes*), Jova,
Jova, quis stabit (non condemnabitur)?
4. *Minime vero :* nam tecum (apud te) *est* condonatio,
ut timearis (colaris, ut Deus misericors).

5. Opperior Jovam, opperitur anima mea,
et verbum ejus exspecto.
6. Anima mea *exspectat* Jovam,
magis quam custodes mane,
custodes mane.
7. Exspecta, Israel (alius, *speret Israel*), Jovam,
nam cum Jova (apud Jovam) *est* gratia,
et multum cum eo liberationis (vel *redemptionis*).
8. Isque liberabit (vel *redimet*) Israelem
ab omnibus delictis (delictorum pœnis) ejus.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXIX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum Graduum Salomonis.

Pro defunctis recitari solitus Psalmus in Ecclesia.

Brevis hic Psalmus est, sed plenus saluberrima doctrina, ut non sine causa in Ecclesia præter cæteros frequentetur; unus est ex gradualibus, quia deplorat miseriam exsilii; unus est etiam ex pœnitentialibus, quia docet rationem agendi veram pœnitentiam; pro defunctis quoque recitari solet in Ecclesia frequentissime, quoniam si dicatur in persona animæ in purgatorio detentæ, omnia optime quadrant : nam et animæ illæ sunt in quodam profundo, et ascendere cupiunt, et exspectant misericordiam Dei per Redemptoris nostri pretium. In summa tria continet, orationem ad Deum, exhortationem ad populum, et prædictionem redemptionis futuræ.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. De profundis clamavi ad te, Domine : Domine, exaudi vocem meam.

Oraturus Propheta Deum, primo postulat audientiam, deinde exponit petitionem suam. Audientiam postulat in primis duobus versiculis. Incipit autem a similitudine hominis jacentis in ima valle, vel in profundo puteo, qui nisi magna voce clamet, non potest exaudiri ab iis qui sunt in altissimo monte; et vere aptissima similitudo est : nam licet Deus sit ubique per essentiam et potentiam, tamen ratione dissimilitudinis homo peccator longissime distat a Deo. Deus enim semper est justus et beatus, et in altis habitat; homo peccator semper est malus, et miser, et similis Jonæ prophetæ, qui cum Deo noluisset obedire, dejectus fuit non solum in profundum maris, sed etiam in profundum ventrem ceti; et tamen inde clamans exauditus est : oratio enim fervens omnia perrumpit et penetrat. Dicit autem David : « De profundis, » non *de profundo*, quia verus pœnitens ex duobus profundis clamare debet : ex profundo miseriæ, tanquam ex valle lacrymarum, sive, ut in alio Psalmo dicitur, ex luto fæcis et profundo lacu; et ex profundo cordis, id est, ex intima consideratione et cognitione propriæ miseriæ : qui enim non cogitat et non cognoscit profundum in quo est, non curat inde ascendere, sed contemnit; et sic in majus profundum cadit, juxta illud *Prov.* XVIII : « Impius cum in profundum venerit, contemnit; » qui autem profunda consideratione intelligit se exulem esse, peregrinum, et in magno periculo versari, ne forte ad patriam nunquam perveniat, et quod infinitæ miseriæ est, se jam in inferno inferiore, si non præsentia, certe merito peccatorum suorum jam locum habere cœpisse, non potest non toto corde horrere et pavere, et magno affectu clamare ad eum, qui solus potest eum ex tam horrendo profundo eripere, et manum ad ascendendum porrigere. Sequitur : « Domine, exaudi vocem meam, » id est, quamvis in profundo sim, et tu in altis habites, tamen quia magna voce clamo, potes me exaudire; ideo peto ut exaudias vocem meam.

Oratio fervens omnia perrumpit et penetrat.

Verus pœnitens ex duobus profundis clamare debet.

Vers. 2. 2. Fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meæ.

Non sufficit ut quis magna voce clamet, ut audiatur, sed requiritur ut is ad quem clamatur, attendat. Sæpe enim fit ut quis ita animum defixum habeat in alia re, ut non attendat ad vocem loquentis secum : et tunc frustra sonitus verborum pulsat ad aures ejus. Deus autem om-

nia quidem semper videt, et audit; sed quando non facit quod petimus, videtur ita se gerere, ac si non attenderet ad vocem orantis, quasi alia cogitaret; ideo David omnino audiri cupiens, non contentus magna voce clamasse, rogat etiam ut Deus dignetur attendere, id est, admittere preces, et donare quod petitur.

Vers. 3. 3. Si iniquitates observaveris, Domine, Domine, quis sustinebit?

Captata jam audientia, exponit petitionem suam, quæ est, ut Deus non judicio utatur secum, sed misericordia; non rigide quærat rationem debitorum, sed misericorditer ea condonet. Sed hanc petitionem non simpliciter proponit, ne nimis audax videatur, sed illam involvit in ratione propter quam Deus moveri potest ad eam concedendam, quæ est mirabilis rhetorica et ab ipso Spiritu Sancto hausta. Sic igitur loquitur : « Domine, si iniquitates » hominum observare volueris, omnes condemnabis; non decet autem infinitam bonitatem tuam omnes omnino perdere; igitur non debeo nimis audax videri, si peto ut peccata mihi condones et de hoc profundo eruas : in quod me iniquitas sola demersit. Quod attinet ad verba, nomen *iniquitates* significat omnia genera peccatorum, ut sunt prævaricatio legis, ut dicitur I *Joan.* III « : Et peccatum est iniquitas, » alioqui enim non omnia peccata proprie sunt iniquitas, id est, injustitia, cum alia sint peccata luxuriæ, alia superbiæ, etc. Illud, *observaveris*, in textu originali et in editione Septuaginta proprie significat *custodire*, ut sensus sit : Si iniquitates, quæ sunt debita quædam nostra, in tuo libro rationum diligenter custodias, ut exigas de illis rationem, nemo nostrum tibi satisfaciet; ideo peto ut eas de libro tuo deleas, et misericorditer indulgeas, cum solvendo non simus. Illud autem, *quis sustinebit?* non significat *patienter exspectare*, ut paulo infra, « propter legem tuam sustinui te, Domine;» sed significat *sustinere in judicio*, sive *in reddenda ratione non deficere* : quamvis enim in latina editione idem sit verbum in hoc versiculo, et in sequenti, tamen in textu hebraico et græco sunt verba diversa. Vere autem si Deus sine misericordia nos judicare velit, nemo omnino subsistet; nam offensio in Deum est infinitæ magnitudinis, et nos sine gratia ejus non solum condigne satisfacere non possumus, sed neque sufficientes sumus ad peccati gravitatem agnoscendam, vel ad dolorem pro admissis concipiendum, vel ad pœnitentiam ipsam inchoandam; præterea nos non scimus numerum neque gravitatem peccatorum nostrorum, nam « delicta quis intelligit? » Deus autem scit exactissime numerum peccatorum, et in libro suo omnia scripta tenet. « Tu quidem, inquit Job, gressus meos dinumerasti; » idem etiam scit, et solus cognoscit gravitatem infinitam peccati mortalis; quomodo ergo poterit homo tam ignorans et tam infirmus reddere rationem tam sapienti calculatori et tam potenti exactori? Itaque sicut potest homo se in puteum dejicere, sed non inde ascendere; ita potest peccare, sed non satisfacere, nisi misericorditer adjuvetur.

Iniquitates pro omni genere peccatorum.

Vers. 4. 4. Quia apud te propitiatio est, et propter legem tuam sustinui te, Domine.

Vera pœnitentia, quam in hoc Psalmo pœnitentiali Propheta nos docet, duo potissimum requirit, cognitionem propriæ miseriæ et cognitionem misericordiæ divinæ : qui enim miseriam propriam ignorat, non quærit medicinam, nec agit pœnitentiam; qui misericordiam Dei nescit, desperat veniam, et pœnitentiam inutilem agit. Igitur Propheta in tribus versiculis præcedentibus ostendit se plane cognoscere miseriam suam, cum de profundo clamet, et cum dicat peccata ejusmodi esse, ut si Deus ex solo judicio agere velit, nemo subsistere possit : nunc ostendit se nosse etiam misericordiam Dei maximam, et ideo non obstante magnitudine, vel multitudine peccatorum, se sperare veniam et salutem. Sic igitur ait : « Quia apud te propitiatio est, et propter legem tuam sustinui te, Domine; » id est, quamvis nemo subsistere possit, si observare velis iniquitates nostras, ego tamen quia novi te ex natura misericordem esse, et scio apud te inveniri propitiationem, et quia tu legem posuisti tibi, ut cum impœnitentibus severissime te geras, cum pœnitentibus misericorditer et suaviter, ideo « propter *hanc* legem tuam sustinui te, Domine, » sperans et exspectans indulgentiam peccatorum. Nota illud, *quia*, non reddere rationem superiorum, sed sequentium, nimirum ejus quod dicitur : « Sustinui te, Domine. » Nota præterea illud, *apud te propitiatio est*, ab Augustino referri ad pretium sanguinis Redemptoris, qui vere est propitiatio pro peccatis totius mundi; tamen hoc loco simplicior intelligentia esse videtur, ut sensus sit : quia tu facile propitiaris pœnitentibus; nam de pretio redemptionis agitur in fine Psalmi, ut paulo post videbimus. Illud autem, *propter legem tuam*, non significat legem quam nobis dedit (nam secundum illam nos condemnaret, non absolveret), sed legem suam, quam ipse servare solet, juxta illud : *Omnes viæ Domini misericordia et veritas*; et alibi : *Misericordiam et judicium cantabo tibi.* Itaque Deus juxta legem suam, id est, quam sibi ipse præscripsit, primo peccatoribus misericordiam offert, ut pœnitentiam agant; deinde justitiam, si impœnitentes esse perseverent. Recte ergo S. Augustinus dicit hic agi de lege charitatis, non de lege justitiæ. Sed mira est in codicibus varietas; nam in hebræo est, *ut timearis*, vel, ut S. Hieronymus reddit, *cum terribilis sis*; in græco, *propter nomen tuum*; in latino, *propter legem tuam.* Quæ tamen varietas facile tolli poterit, si verbum he-

Qui misericordiam Dei nescit, desperat veniam.

braicum *thivvare* legatur cum aliis punctis, *thorah*, et sine dubio Septuaginta Interpretes legerunt *thorah*, id est, *legem;* neque obstat quod *thorah* in fine habeat litteram *he*, et *thivvare* habeat litteram *aleph;* nam illæ sunt litteræ permutabiles, et sæpe una ponitur pro alia. Porro græca exemplaria variant, ut Chrysostomus notavit, et alia habent, *propter nomen tuum;* alia, *propter legem tuam;* quæ lectio optima est, et eam habent S. Hilarius, S. Hieronymus, S. Augustinus et S. Gregorius in commentariis hujus loci; neque difficile fuit in græco textu ponere *nomen*, pro *lege*, cum in græco idiomate *nomen* et *lex* iisdem fere scribantur litteris. Itaque lectio latina Vulgatæ editionis omnino conservanda est, cum a vero textu hebraico et græco non discordet, et habeatur in commentariis sanctorum Patrum, et sensum optimum faciat. Verbum *sustinui* in hebraico et græco clarius est : significat enim *exspectare*, sive *sperare*, quod etiam declaratur in verbis sequentibus hujus Psalmi.

Vers. 5. 5. Sustinuit anima mea in verbo ejus : speravit anima mea in Domino.

Hic jam incipit exhortatio ad alios, quos exemplo suo hortatur ad spem in Deo ponendam. Ego, inquit, in profundo miseriarum fui; sed non desperavi de misericordia Dei, siquidem anima mea peccatorum vulneribus saucia « sustinuit, » id est, exspectavit medelam; « in verbo ejus, » id est, juxta promissionem ejus. Sæpe enim Deus per Mosem in Deuteronomio et alibi promisit indulgentiam pœnitentibus. « Cum quæsieris, inquit *Deuteron.* IV, Dominum Deum tuum, invenies eum, si tamen toto corde quæsieris, et tota tribulatione animæ tuæ. » Hinc ipse David in *Psal.* CXVIII, dicebat : « Memento verbi tui servo tuo, in quo mihi spem dedisti. » Quod autem paulo obscurius dixerat, iterum repetit verbis clarissimis dicens : « Speravit anima mea in Domino, » nimirum indulgentiam se accepturum, quam petebat. Multum autem valere debet Davidis exemplum : fuit enim ipse in profundo miserarium, sive culpam, sive pœnam respicias; culpa ejus gravissima fuit, nam adulterium commisit, cum abundaret uxoribus; occidit militem innocentem, qui sibi fidelissime serviebat; offendit Deum, a quo acceperat regnum et donum prophetiæ, item robur, pulchritudinem, prudentiam, divitias, etc. Sed etiam in profundo miseriæ fuit, quando persequebatur eum rex Saul, ut sæpe in periculo mortis fuerit : et tamen quia non desperavit, sed speravit potius, liberatus est.

(Profundum miseriarum in Davide.)

Vers. 6. 6. A custodia matutina usque ad noctem, speret Israel in Domino.

Quod ego, inquit, facio, totus Israel, id est, omnis populus Dei faciat, speret videlicet in Domino, cum in quocumque profundo fuerit : sive peccatis, sive peccatorum pœnis prematur, in Dei adjutorio confidat. « A custodia matutina usque ad noctem, » id est, tota die, a summo mane, usque ad noctem extremam, ita ut nullo tempore desinat sperare in Domino. Dicitur autem *custodia matutina*, sive *vigilia matutina*, tempus auroræ; nam veteres dividebant noctem in quatuor partes, quarum quælibet tres horas continebat; et dicebantur custodiæ, sive vigiliæ, quia custodes, sive vigiles civitatum vel castrorum, tribus horis vigilando custodiebant civitatem sive castra, ac deinde tradebant alteri officium vigilandi et custodiendi. *Custodia* igitur *matutina* est tempus a nona hora noctis usque ad exortum solis. In codice hebraico et græco bis repetitur *custodia matutina*, et in hebræo non habetur, *usque ad noctem*. Ex quo videtur latina Vulgata editio partim esse mutila, partim redundans, cum non habeat bis, *a custodia matutina*, ut habet hebraica veritas; et habeat, *usque ad noctem*, quod non habet eadem veritas hebraica. Sed si quis diligenter omnia consideret, videbit lectionem latinæ Vulgatæ editionis cum hebraica veritate plane congruere. Nam S. Hieronymus ex hebræo ita reddidit : *A custodia matutina usque ad custodiam matutinam*, et Vulgatus latinus interpres hoc ipsum significavit, cum posuit : « A custodia matutina usque ad noctem; » non enim dixit : A custodia matutina usque ad vesperam, quasi per diem tantum, et non per noctem sperare debeamus in Deo, sed *usque ad noctem*, totam videlicet, quæ terminatur in custodiam matutinam, sive auroram, quæ in Evangeliis dicitur quarta vigilia noctis. Itaque idem est, ac si dixisset : A summo mane usque ad summam noctem, sive ab initio diei, usque ad finem noctis; et hoc modo acceperunt hanc sententiam Chrysostomus et Euthymius, qui scripserunt admoneri hoc loco fideles, ut tota die et tota nocte sperent in Domino. Ratio cur tota die et nocte sperandum sit, duplex est : una, quia semper in periculis versamur, nec est momentum in quo Dei auxilio non egeamus; altera, quia in omni tempore licet sperare in Domino, et semper accepta est conversio et pœnitentia, sive id fiat mane, id est, in adolescentia, sive in meridie, id est, in virilitate, sive ad vesperam, id est, in senectute, et sive fiat de die, id est, tempore prosperitatis, sive de nocte, id est, tempore adversitatis. Scio textum hebraicum paulo aliter distingui, quam textum græcum vel latinum; sed quoniam id accidit ex punctis recens a Rabinis additis, non est difficile, remotis punctis, distinctionem eamdem in codicibus omnibus invenire. Fateor quidem græcos codices, qui habent : *A custodia matutina usque ad noctem, a custodia matutina speret Israel in Domino*, non omnino concordare cum codice hebraico, et cum latina Vulgata editione; sed credibile est in codice græco aliquid redundare, quod forte re-

(Divisio noctis in quatuor partes apud veteres.)

lictum est ex adjunctione alicujus alterius versionis, ad versionem Septuaginta Interpretum. Fortasse etiam variæ sunt lectiones editionis græcæ : nam Chrysostomus videtur omnino legisse in codice græco, ut nos legimus in latino.

Vers. 7. 7. QUIA APUD DOMINUM MISERICORDIA, ET COPIOSA APUD EUM REDEMPTIO.

Reddit rationem cur oporteat semper in Deo confidere, et simul prædicit redemptionem generis humani, quæ futura erat per Jesum Christum Dominum nostrum. Merito sperare possumus in Domino tota die et nocte, quoniam apud ipsum « misericordia est. » Sunt quidem extra Deum opera misericordiæ; unde dictum est : « Misericordia Domini plena est terra, » et alibi : « Misericordia tua usque ad nubes; » est etiam in piis hominibus participatio quædam misericordiæ; sed ipsa misericordia apud Deum tantummodo reperitur, inque solo ejus sinu requiescit, misericordia enim miserias tollit : quis autem potest miserias tollere, nisi qui miser esse non potest? quis potest defectus omnes curare, nisi qui defectu omni caret, et omnipotens est? Deo soli proprie convenit, quod idem Propheta dicit : « Tu, Domine, suavis et mitis, et multæ misericordiæ omnibus invocantibus te. » Itaque rectissime sancta mater Ecclesia in precibus Deum appellans dicere solet : « Omnipotens et misericors Deus; » neque solum sperare debemus in Deum, quoniam apud eum « misericordia est, » sed etiam quoniam apud eumdem « copiosa redemptio est; » nam misericordia Dei, quæ generi humano misereri decreverat : ut justitiæ quoque satisfaceret, invenit ipsa pretium magnum, sanguinem videlicet Unigeniti, qui redimeret copiosissime omnes omnino captivos. Potuit enim homo seipse vendere sub peccato, et a divina justitia subjici diabolo tanquam tortori, cui homo consenserat ad peccatum; sed non potuit ullo modo seipse redimere, neque de potestate diaboli eruere. Ergo quod homo non potuit, misericordia divina fecit, ut per sanguinem Unigeniti fieret. Sed hæc redemptio apud Deum erat, cum Psalmus iste scriberetur, id est, in consilio et decreto Dei; nunc autem « misericordia Domini plena est terra, » quando quotidie pretium illud in redemptionem captivorum expenditur, unde ab Apostolo dicitur : « Empti estis pretio magno, glorificate et portate Deum in corpore vestro, » I *Cor.* VI; et clarius a B. Petro : « Non corruptibilibus auro, vel argento redempti estis, sed pretioso sanguine quasi Agni immaculati et incontaminati Christi, » I *Petri* I. Dicitur autem hæc redemptio copiosa, tum quia « propitiatio est pro peccatis nostris, et non tantum nostris, sed etiam totius mundi, » I *Joan.* II; tum quia non solum hoc pretio redimimur a captivitate, sed etiam evehimur ad participationem hæreditatis et regni, ut simus « hæredes Dei, cohæredes autem Christi, » *Rom.* VIII.

Misericordiæ quidem opera extra Deum : sed misericordia ipsa apud Deum tantum reperitur.

8. ET IPSE REDIMET ISRAEL EX OMNIBUS INIQUITATIBUS EJUS. Vers. 8.

Redemptio quæ erat apud Deum, tum plane manifestabitur, cum redimetur Israel, id est, populus Dei, non ut Judæi carnales exspectant a potestate regum temporalium, sed ab omnibus iniquitatibus suis. Quod angelus de Jesu Christo exposuit, cum ad S. Joseph ait, *Matth.* I : « Vocabis nomen ejus Jesum : ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum. » Hæc redemptio jam quidem inchoata est, sed perfectissime complebitur in die novissimo, cum liberabimur non solum a peccatis, sed etiam a pœnis omnibus peccatorum, et a periculo deinceps peccandi, quod significavit David in *Psal.* CII, cum ait : « Quantum distat ortus ab occidente, longe fecit a nobis iniquitates nostras; » et initio Psalmi : « Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas, qui redimit de interitu vitam tuam, qui replet in bonis desiderium tuum, » etc.; et perspicue Daniel cap. IX : « Ut consummetur prævaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna. »

PSALMUS CXXXI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Canticum graduum David.*

Domine, non est exaltatum cor meum : neque elati sunt oculi mei.

Neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus super me.

2. Si non humiliter sentiebam, sed exaltavi animam meam :

Sicut ablactatus est super matre sua, ita retributio in anima mea.

V. s. H. — *Canticum graduum David.*

Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei.

Et non ambulavi in magnis, et in mirabilibus super me.

Si non proposui, et silere feci animam meam :

Sicut ablactatus super matrem suam : ita ablactetur super me anima mea.

3. Speret Israel in Domino, ex hoc nunc et usque in sæculum.

Exspecta, Israel, Dominum : amodo et usque in æternum [*h. in sæculum*].

Argumentum. — Contestatur de animo humili et demisso suo auctor, et quod alienissimus sit ab omni insolentia et elatione, contra potius se totum a Deo pendere.

1. Canticum ascensionum, Davidis *carmen*.

Jova, non effert se cor meum, neque elati sunt oculi mei,
nec versor in rebus magnis et altioribus me.
2. Si non (i. e. certe) complanavi et compescui animam meam;
ut *infans* ablactatus apud matrem suam,
ut *infans* ablactatus, *sic* apud me *est* anima mea.
3. Exspecta, Israel, Jovam,
ex nunc et usque in sempiternum.

NOTÆ.

Vers. 2. Maurer : Quemadmodum qui a lacte depulsus est puer ubera non amplius appetit, sic ego eorum, quæ olim ardentissime cupiveram, desiderium omne nunc deposui. Hengstenberg : Tam expers sum omnis fastus et superbiæ, quam puer recens ablactatus; in ea enim ætate nihil adhuc esse potest ἐνεργείᾳ elatum et superbum, et imprimis ablactationis tempore, quo infantes miserrimi esse solent. Alius : *Si non quietam et docilem servavi animam meam* sub manu tua, *ut* est *ablactatus* infans *super sua matre, quemadmodum ablactatus* matris lacte privatur, *ita* sit *apud me anima mea,* tua careat gratia et auxilio. — Vers. 3. Alius, *speret Israel in Jova,* etc.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum Graduum.

Cantat in hoc Psalmo David humilitatis suæ virtutem, et cantat non coram tribus, aut quatuor hominibus, sed in theatro orbis terræ; et tamen cum hoc sit vehementer se laudare, non facit contra præceptum illud *Proverb.* xx : « Laudet te alienus, et non os tuum; extraneus, et non labia tua. » Siquidem, ut laudare se turpe est, cum absque necessitate id fit; sic non se laudare, quando necessitas id requirit, stultum est. Itaque B. Paulus, qui dixerat : « Non qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat, » seipse mirifice commendavit in II *ad Corinth.* cap. x, quia vidit id necessarium esse ad pseudoapostolorum calumnias retundendas. David igitur in hoc Psalmo humilitatis virtutem sibi ipse tribuit, quoniam sæpe accusatus fuerat superbiæ et ambitionis, a quo vitio maxime abhorrebat. Lib. I *Reg.* cap. xvii, dicit ad eum frater ejus : « Ego novi superbiam tuam et nequitiam cordis tui; » lib. eodem cap. xxii et alibi, sæpe Saul queritur de Davide, quod illi insidiaretur; et lib. II *Reg.* cap. xvi, Semei, maledicens Davidi, objicit ei quod regnum Saulis invaserit. David igitur ad ejusmodi calumnias refellendas Deum vocat in testem summæ suæ humilitatis, ac modestiæ singularis. Præterea, etiamsi nulla calumnia præcessisset, poterat humilitatem suam prædicare, non ut virtutes suas jactaret, sed ut ostenderet se, quamvis robore, potestate, sapientia, et opibus omnibus hominibus sui temporis in Palæstina excelleret, tamen non in suis viribus fiduciam unquam posuisse, et ideo debere omnes alios ad ipsius exemplum in solo Deo sperare ut in fin Psalmi dicitur. Est autem hic Psalmus ex Gradualibus unus, quoniam docet in quo humilitas vera consistat, et nulla est via securior ad ascendendum, humilitate, dicente Domino : « Omnis qui se humiliat, exaltabitur. »

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DOMINE, NON EST EXATATUM COR MEUM, NEQUE ELATI SUNT OCULI MEI.

Securus Propheta, quod vera dicturus esset, Deum ipsum alloquitur, quem nemo fallere potest; dicit autem coram Deo se vitio superbiæ nunquam fuisse obnoxium, sive cor internum, sive signa oculorum externa considerentur. Multi

enim occulte superbi sunt in corde suo, magni se æstimantes : tamen extrinsecus humilitatem simulant; multi etiam non minus elato supercilio despiciunt proximos suos, quam eos corde tumido atque inflato contemnant. David autem neque cor elatum, neque elatos oculos gerebat; sed erat humilis corde, et eam humilitatem oculis præferebat.

Vers. 2. 2. NEQUE AMBULAVI IN MAGNIS, NEQUE IN MIRABILIBUS SUPER ME.

Dixit de superbia cordis et oculorum : nunc addit de superbia verborum et operum : aliqui enim jactant se posse facere, vel fecisse, aut esse facturos majora et mirabiliora, quam revera possint; et hoc modo ambulant, sive ascendunt super se inter loquendum; aliqui etiam reipsa præsumunt aggredi opera quæ superant vires ipsorum, et isti ambulant, sive ascendunt supra seipsos opere et factis. David autem stabat in gradu suo, in vera humilitate fundatus, et ideo neque loquendo, neque operando ambulabat super seipsum in magnis et mirabilibus, id est, neque gloriabatur se magna et mirabilia fecisse supra vires suas; neque tentabat facere, quæ sciebat se non posse perficere.

Vers. 3. 3. SI NON HUMILITER SENTIEBAM, SED EXALTAVI ANIMAM MEAM.

Vers. 4. 4. SICUT ABLACTATUS EST SUPER MATRE SUA : ITA RETRIBUTIO IN ANIMA MEA.

Non contentus Propheta ipsi Deo, qui corda scrutatur, dixisse se ab omni superbia semper abhorruisse, idipsum confirmat juramento execratorio, ut tanto major fides ipsius verbis ab omnibus habeatur. Dicit igitur : « Si non humiliter sentiebam » de me ipso, « sed exaltavi animam meam; » vel, ut significantius loquitur textus originalis : *Si non composui me ad æqualitatem cum cæteris, sed supra cæteros me extuli.* « Sicut ablactatus est super matre sua, » id est, sicut infans recens ablactatus manet in sinu, vel super genua matris suæ, mœstus et plorans, quia privatus est dulcedine lactis, quæ pro illo tempore summæ deliciæ ipsius erant: «ita retributio in anima mea» sit, id est, sic anima mea privetur dulcedine consolationis divinæ, quæ meæ potissimæ ac pene solæ deliciæ sunt. Quantum sit hoc supplicium, quod sibi Propheta sanctissimus imprecatur, soli illi intelligere possunt, qui eodem spiritu repleti gustaverunt quam dulcis sit Deus. Quod enim David nihili faceret opes et delicias terrenas, et ipsam regiam celsitudinem ac majestatem, præ amore divinæ suavitatis, Psalmi ab ipso compositi, tanquam amatoria cantica, manifeste testantur. « Quam magna, inquit *Psal.* xxx, multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te ! » et rursum *Psalm.* xxxiii : « Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus; » et *Psalm.* xxvi : « Tibi dixit cor meum' exquisivit te facies mea, faciem tuam, Domine, requiram, ne avertas faciem tuam a me; » et *Psalm.* LXXVI : « Renuit consolari anima mea, memor fui Dei, et delectatus sum; » et *Psalm.* LXXXV : « Lætifica animam servi tui, quoniam ad te, Domine, animam meam levavi; quoniam tu, Domine, suavis et mitis; » et *Psalm.* CIII : « Ego vero delectabor in Domino; » et *Psal.* LXII : « In velamento alarum tuarum exultabo, adhæsit anima mea post te; » denique in *Psalm.* LXXII : « Quid mihi est in cœlo, et a te quid volui super terram, Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum? » et *ibid.*: « Mihi autem adhærere Deo bonum est, » quasi dicat : Quærant alii bona quæcumque, sive in cœlo, sive in terra; « mihi adhærere Deo » summum « est bonum, » ipse Deus est cordis mei, ipse pars, hæreditas, portio, omne meum bonum, ipso uno contentus sum, et in æternum ero. Cum ergo David humilis et simplex, quasi infans lactaneus, in lacte divini amoris omne suum bonum haberet, non poterat sibi majus aliquod malum imprecari, quam ut fieret sicut infans ante tempus ablactatus, qui consolationem nullam admittit, cum se ab uberibus matris removeri videt. Quod attinet ad verba, illud, *si exaltavi animam meam,* ex hebræo vertit S. Hieronymus, *si silere feci animam meam.* Sed Septuaginta non legerunt דוממתי, quod est *silere feci,* sed רוממתי, quod est *exaltavi* : nam litteræ ד et ר in hebræo simillimæ sunt; neque dubitare debemus quin libros correctiores habuerint Septuaginta Interpretes, quam S. Hieronymus habuerit. Sic etiam : « Ita retributio in anima mea, » S. Hieronymus ex hebræo reddit, *ita ablactata ad me anima mea.* Sed in hebræo eadem vox *ablactatum* et *retributionem* significat, punctis paululum immutatis : nam גמל *gamul* est *ablactatus,* גמול *gemul, retributio.* Igitur Septuaginta, ubi habetur *ablactatus*, legerunt *gamul*; ubi habetur *retributio*, legerunt *gemul.* S. Hieronymus autem utrobique legit *gamul*; sed lectio Septuaginta, cui concordat nostra Vulgata editio, est longe melior, tum quia vix intelligi potest quid sit, *ita ablactata ad me anima mea*; tum quia secundum lectionem Septuaginta habetur in hebræo elegantissima allusio vocis *retributionis* ad vocem similem *ablactati.*

5. SPERET ISRAEL IN DOMINO EX HOC NUNC ET USQUE IN SÆCULUM. Vers. 5.

Ex hac Psalmi conclusione intelligi potest quo tendat illa humilitatis prædicatio : non enim vir vere humilis propositum habuit se laudandi, sed admonendi populum suum quam parum de se præsumere, et quam multum in Deo confidere debeat. Ait igitur : « Speret Israel in Domino, » id est, si ego rex et propheta, non me efferre audeo propter potentiam et sapientiam, neque de me ipso præsumo, sed omnem spem meam in

Deo collocatam habeo, certe par est, ut populus meus Israel, qui etiam populus Dei est, non se existimet aliquid esse, cum nihil sit, neque in viribus suis confidat, sed speret in Domino, et non hodie solum, aut cras, sed omni tempore speret.

PSALMUS CXXXII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Canticum graduum.*

Memento, Domine, David, et omnis mansuetudinis ejus :

2. Sicut juravit Domino, votum vovit Deo Jacob :

3. Si introiero in tabernaculum domus meæ, si ascendero in lectum strati mei :

4. Si dedero somnum oculis meis et palpebris meis dormitationem,

5. Et requiem temporibus meis, donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob.

6. Ecce audivimus eam in Ephrata : invenimus eam in campis silvæ.

7. Introibimus in tabernaculum ejus : adorabimus in loco, ubi steterunt pedes ejus.

8. Surge, Domine, in requiem tuam, tu et arca sanctificationis tuæ.

9. Sacerdotes tui induantur justitiam, et sancti tui exultent.

10. Propter David servum tuum, non avertas faciem Christi tui.

11. Juravit Dominus David veritatem, et non frustrabitur eam : De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.

12. Si custodierint filii tui testamentum meum, et testimonia mea hæc, quæ docebo eos :

Et filii eorum usque in sæculum sedebunt super sedem tuam.

13. Quoniam elegit Dominus Sion : elegit eam in habitationem sibi.

14. Hæc requies mea in sæculum sæculi : hic habitabo, quoniam elegi eam.

15. Viduam ejus benedicens benedicam : pauperes ejus saturabo panibus.

16. Sacerdotes ejus induam salutari : et sancti ejus exultatione exultabunt.

17. Illuc producam cornu David : paravi lucernam Christo meo.

18. Inimicos ejus induam confusione : super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea.

V. s. h. — *Canticum graduum.*

Memento, Domine, David, et omnis afflictionis ejus.

Qui juravit Domino, votum vovit Deo [*h. potenti*] Jacob.

Si intravero in tabernaculum domus meæ, si sedero [*h. ascendero*] super lectum straminis [*h. stratus*] mei.

Si dedero somnum oculis meis, et palpebris meis dormitationem.

Donec inveniam locum Domino : tabernacula [al. *tabernaculum*] Deo [*h. potenti*] Jacob.

Ecce audivimus illum in Ephrata : invenimus illum in regione saltus.

Intremus in tabernacula [al. *tabernaculorum*] ejus : adoremus scabellum pedum ejus.

Surge, Domine, in requiem tuam, tu et arca fortitudinis tuæ.

Sacerdotes tui induantur justitia, et sancti [*h. misericordes te*] tui laudent.

Propter David servum tuum, ne avertas faciem Christi tui.

Juravit Dominus David veritatem, non [al. *et non*] avertetur ab ea :

De fructu ventris tui ponam super sedem tuam [*h. thronum tuum*].

Si custodierint filii tui pactum meum, et testificationem meam quam docuero eos :

Et filii eorum usque in æternum, sedebunt super thronum tuum.

Quoniam elegit Dominus Sion : desideravit eam in habitaculum suum [*h. sibi*].

Hæc est requies mea in sempiternum : hic habitabo, quia desideravi eam.

Venationem ejus benedicens benedicam : [al. add. *et*] pauperes ejus saturabo pane.

Sacerdotes ejus induam salutari, et sancti [*h. misericordes*] ejus laude laudabunt.

Ibi oriri faciam cornu David : paravi lucernam Christo meo.

Inimicos ejus induam confusione : super ipsum autem florebit diadema ejus.

Argumentum. — « Hunc Psalmum nonnulli in dedicationem templi Salomonici, alii in templi secundi inaugurationem... referunt Salomonis ætati repugnat, quod tristior est Psalmi sonus; cf. imprimis vers. 15. De Serubabelis ætate quominus cogites, obstat vers. 10, ubi *regem* intelligendum esse clarissime perlucet ex vers. 11, 12, 17, 18... Nos igitur compositum putamus carmen iis temporibus, quibus res Judæorum ad finem vergere cœperunt, fortasse in Josiam regem post instaurata ab illo Jovæ sacra ad præscriptum legis Mosaicæ nuper inventæ. » Maurer. Strophæ quatuor : vers. 1-5, Davides constituit locum stabilem condere arcæ sacræ; vers. 6-9, propositum peregit; vers. 10-12, promissa tunc facta Davidi utinam Jova nunc præstet; vers. 13-18, nam Sionem sedem suam sempiternam, regisque populique florentissimum per omnes ætates statum esse voluit.

1. Canticum ascensionum.

Memento, Jova, Davidi
omnis ærumnæ ejus.
2. Qui juravit Jovæ,
vovit Forti (Deo) Jacobi :
3. « Si (certe non) ingrediar tentorium domus meæ (domum meam),
non conscendam lectum stratorum meorum;
4. Non dabo somnum oculis meis,
palpebris meis soporem :
5. Donec invenero locum pro Jova,
ædes pro Forti (Deo) Jacobi. »

6. « En, audivimus eam (arcam) *esse* in Ephrata,
invenimus eam in campis Jaar.
7. Eamus *igitur* ad ædes ejus (Jovæ),
prosternamus nos ad scabellum pedum ejus (arcam).
8. Surge, Jova, ad quietem tuam (locum quietis tuum),
tu et arca potentiæ tuæ.
9. Sacerdotes tui vestiant se justitia,
et pii tui lætas voces tollant. »

10. Propter Davidem, servum tuum,
ne repellas faciem uncti tui.
11. Juravit Jova Davidi veritatem,
non recedet ab illa :
« De fructu ventris tui collocabo in solio tibi (successorem).
12. Si observent filii tui fœdus meum,
et præcepta mea, quæ docui eos,
etiam filii eorum in sempiternum sedebunt in solio tibi. »

13. Nam elegit Jova Sionem,
voluit esse habitationem sibi (dicens) :
14. Hæc *est* quies (ad quietem sedes) mea in sempiternum,
hic habitabo, nam volui eam.
15. Cibos ejus (Sionis) benedicam (abundantes reddam),
pauperes ejus satiabo pane.
16. Et sacerdotes ejus vestiam salute,
et pii ejus (faciam ut), lætas voces tollant.
17. Ibi (Sione) germinare faciam cornu Davidis,
Parabo lucernam (prosperitatem) uncto (regibus) meo.

18. Hostes ejus vestiam pudore,
et in ipso (uncto) micabit (gloriose splendescet) diadema ejus.

NOTÆ.

Vers. 1. Omnem recordare laborem et sollicitudinem, quibus Davides se ipsum afflixit cultus tui restituendi causa : cf. I *Paral.* xiii, 3; II *Sam.* vi, 9. Alexandrinus, quasi legerit *anevatho*, vertit *mansuetudinis*, quo pietatem ac religionem videtur intellexisse. — Vers. 5. Donec sedem stabilem condidero arcæ sacræ. — Vers. 6. *Ephrata*, i. e. in finibus Ephraimitarum, puta silunte. *Campis Jaar*, i. e. in Kiriath-Jearim oppido (I *Sam.* vii, 1; II *Sam.* vi, 2). Verba Davidis continuantur. — Vers. 7. *Eamus* in Ephrata et in campos Jaar, ubi est arca, invitaturi Jovam ad occupandam sedem Sioniam : ita Maurer. Alius : Olim inveniebamus arcam in Ephrata, etc.; nunc vero eamus in montem Sionem, sedem arcæ stabilem. — Vers. 9. *Justitia*, salutis et felicitatis causa. Maurer, *salute*, ad parallelismum. Alii, *ornatu sacro*, quod friget. Hic absolvuntur Davidis verba. — Vers. 10. Accedit jam ad id, cujus causa Davidis de Jovæ sacris merita hucusque laudaverat. *Uncti tui*, regis alicujus, Davidis successoris. — Vers. 15. *Cibos*. Vulgatus, qui vertit *viduam*, χήραν pro θήραν legit in cod. Alexandrino vetusto. — Vers. 18. *Ejus* : Maurer, *suum*, puta hujusce uncti (regis); Hengstenberg : *Davidis*. Vulg. *sanctificatio mea*, a *nazar*, *separavit*, *a communi usu segregavit*; fortasse intellexit laminam auream summi pontificis, in qua scriptum : *Sanctum Domino*, ut rex ille simul sit sacerdos, quod de Messia verum est.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXXI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum Graduum.

Psalmum hunc vel Salomon composuit, cum, ædificato templo, intulit arcam Domini in locum ei præparatum, vel certe compositum a Davide, sibique datum ad concinendum post templi ædificationem Salomon cecinit : id perspicuum est tum ex fine cap. vi in lib. II *Paralipom.*; tum ex tota serie hujus Psalmi, ac præcipue ex illis verbis : « Propter David servum tuum, non avertas faciem Christi tui. » Continet autem ad litteram Psalmus hic, primo, commemorationem ardentissimi desiderii, quo tenebatur David ædificandi templi; secundo, petitionem ad Deum, ut stabiliatur regnum in domo David, ut sanctificentur ministri Domini, et alia id genus, juxta promissiones Dei, quas multo ante David acceperat. Numeratur hic Psalmus inter Graduales, tum quia cani debebat a populo redeunte a captivitate, ut exercitaretur ad imitandum desiderium Davidis, et diligentiam Salomonis in templo reædificando; tum, ut admoneatur spiritualis peregrinus quanto fervore flagrare debeat in ædificando spirituali templo, tum in corde suo, tum in cœlesti Hierusalem, cum pro templo lapideo, in quo arca lignea locum quietis acceptura erat, tam ingenti desiderio arserit cor Davidis, et sumptus prope infinitos fecerit Salomon, et tantos labores susceperint longissimo tempore multa hominum millia. Nam, ut legimus in lib. III *Reg.* cap. iii, erant octoginta millia latomorum, et septuaginta millia portantium onera, et tria millia trecenti præfecti operum. Neque tamen supervacanea aut nimia dicenda sunt, cum ad illius honorem pertineant, cujus magnitudinis non est mensura vel finis.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. MEMENTO, DOMINE, DAVID, ET OMNIS MANSUETUDINIS EJUS.

Verba Salomonis hæc sunt, qui Deum orat per merita patris sui David. « Memento, » inquit, Davidis amici tui, et meritorum ejus inter quæ præcipuum fuit studium mansuetudinis. Illud, *memento*, non arguit oblivionem in Deo, sed significat Deum, quando non miseretur filiorum viri justi, ita se gerere quasi non recordaretur, quid apud se vir ille justus meruerit. Nihil igitur isto modo loquendi significatur, nisi Deum orari velle per merita hominum justorum, et propter eadem merita multa concedere, quæ alioqui minime concessisset. Id cognosci potest ex lib. III *Reg.* cap. xi, ubi Deus per Prophetam loquitur ad Hieroboam, ac dicit se valde irritatum esse peccatis Salomonis, sed tamen conservaturum illi regnum omnibus diebus vitæ suæ, « propter David servum suum, qui custodivit mandata et præcepta sua; » ex quo loco apparet orationem hujus Psalmi fuisse exauditam. Meminit autem Salomon mansuetudinis Davidis, omissis aliis virtutibus, tum quia mansuetudo in Davide potissimum eluxit, ut patuit ex eo quod noluit Saulem occidere, cum posset, cum tamen ab eo sine ulla

Deus orari vult per merita hominum justorum.

Davidis mansuetudo.

causa quæreretur ad mortem, lib. I *Reg.* XXIV; tum etiam quia mansuetudo mirabiliter placet in oculis Dei, quia individua comes est humilitatis et charitatis, et quia similem facit hominem Deo, qui « suavis et mitis est, et multæ misericordiæ omnibus invocantibus eum, » *Psalm.* LXXXV. Itaque ante Davidem, Moses amicus Dei maximus fuit, quia « mitissimus erat super omnes homines, » *Num.* XII; et post Davidem Christus Dominus, plenus gratia et veritate, non aliam virtutem magis in se imitandam esse docuit, cum ait : « Discite a me, quia mitis sum et humilis corde, » *Matth.* XI. Neque repugnat mansuetudini Davidis, vel Mosis, quod uterque multos homines occiderit; neque mansuetudini Christi, quod ejecerit ex templo ementes et vendentes, mensasque eorum subverterit : nam mansuetudo non est contraria justitiæ; imo soror est zeli honoris Dei; et qui facile tolerat injurias proprias, quod est mansuetudinis, aptior est ad vindicandas injurias Dei et proximi, tum quia omnes vident eum non moveri ex affectu proprio, sed ex solo justitiæ zelo; tum quia oblitus quodam modo sui, totus occupari potest in Dei honore quærendo et propugnando. S. Hieronymus ex hebræo vertit : *Memento, Domine, David, et omnis afflictionis ejus.* Sed vox hebraica ענותו, quam hebræi *humiliari eum* reddere solent, potest cum aliis punctis legi *hhanavatho*, quod significat, *mansuetudinis ejus;* et sic legerunt Septuaginta Interpretes.

Mansuetudo soror zeli honoris Dei.

Vers. 2. 2. Sicut juravit Domino, votum vovit Deo Jacob.

Vers. 3. 3. Si introiero in tabernaculum domus meæ, si ascendero in lectum strati mei.

Vers. 4. 4. Si dedero somnum oculis meis, et palpebris meis dormitationem.

Vers. 5. 5. Et requiem temporibus meis, donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob.

Effectum exponit Salomon mansuetudinis et humilitatis David patris sui : quoniam enim mitis erat et humilis corde, indignum putabat ut ipse haberet domum ad habitandum, et lectum ad quiescendum; et arca Dei non haberet sedem stabilem, templum videlicet, in quo honorifice permaneret, sed huc et illuc transferretur : propterea juravit et vovit se non intraturum domum suam, nec in lectum ascensurum, imo etiam neque extra lectum dormiturum, aut quietem ullam capturum, donec inveniret locum quietis arcæ Dei. Quando David hoc votum voverit, non habetur expresse in divinis Litteris; sed tamen colligi videtur ex lib. II *Reg.* VII, ubi David dicit ad Nathan prophetam, se constituisse ædificare templum Domino, eo quod erubesceret ipse habitare in *domo cedrina*, dum arca Dei maneret in tentorio. Sed eadem nocte jussit Deus per Nathan significari Davidi, non velle ut ipse ædificaret templum, sed hanc provinciam filio suo relinqueret; quod ipsum repetit ipse David in lib. I *Paralip.* cap. XXII et XXVIII. Sed quæstio est, quid proprie David voverit. Qui Hebræos sequuntur, existimant Davidem ignorasse ubi Deus vellet sibi erigi templum, et ideo voluisse se non accepturum ullam quietem, donec sibi a Deo locus templi revelaretur; ac ne nimis longo tempore cogant Davidem extra domum sub dio manere, addunt hoc votum susceptum fuisse a Davide, quando vidit angelum percutientem populum, et illo ipso die revelatum ei fuisse per Gad prophetam velle templum sibi ædificari in area Ornan Jebusæi in monte Moria, II *Reg.* cap. XXIV. Sed ista sine fundamento dicuntur, et ad fabulas Rabbinorum fortasse rejici possunt : non enim de situ templi, sed de ipso templo ædificando sollicitus erat David; neque vovisset quod non erat in sua potestate, quale est, habere Dei revelationem, sed quod ipse præstare poterat suo sumptu et labore. Quando igitur dicit : « Donec inveniam locum Domino, » per *locum* non intelligitur situs, sed templum, quod erat futurum locus, id est, habitaculum Dei : quod explicatur per vocem sequentem, « tabernaculum Deo Jacob, » id est, donec tale templum exstruxero, ut in eo digne possit arca Domini collocari. Verum est quidem situm templi fuisse a Deo demonstratum Davidi, ut dicitur in II *Paral.* cap. III; sicut etiam demonstrata fuerant omnia, quæ ad templum pertinebant, ut dicitur I *Paral.* cap. XXVIII : « Omnia, inquit, venerunt scripta manu Domini ad me; » sed nulla fit eo loco mentio juramenti, aut voti; neque vero, si David juravit se non ingressurum in domum suam, donec exstrueret templum, periculum erat ne nimis diu pernoctaret sub dio; verba enim illius juramenti amplificationem continent Scripturæ divinæ familiarem : proprie autem significant sollicitudinem magnam rei faciendæ. Simile est illud in I *Psal.* : « Sed in lege ejus meditabitur die ac nocte; » et illud *Psalm.* XXXIII : « Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo; » et clarius *Isai.* cap. LXII : « Super muros tuos constitui custodes, tota die et tota nocte in perpetuum non tacebunt; » et *Prov.* cap. VI, præscribit Salomon talem sollicitudinem ei, qui promisit aliquid proximo suo, qualem hoc loco tribuit Davidi, dicens : « Discurre, festina, suscita amicum tuum, ne dederis somnum oculis tuis, nec dormitent palpebræ tuæ. » Simile est illud in Testamento novo : « Oportet semper orare, et nunquam deficere, » *Luc.* cap. XVIII; et cap. XXI : « Vigilate itaque omni tempore orantes. » Neque enim ista significant omni hora et omni momento esse orandum, sed habendam esse orationem in maximis negotiis, et non permittendum ut ab aliis terrenis occupationibus impediatur. Sic igitur juramentum illud intelligimus : « Si introiero in tabernaculum domus meæ, » id est, juro me non intraturum in domum meam,

David quid vovit?

ita ut obliviscar domus Dei ædificandæ. « Si ascendero in lectum strati mei, » id est, juro me non ascensurum in lectum strati mei, ita ut non cogitem de lecto, id est, de loco templi, ubi proprie arca Domini requiescit. « Si dedero somnum oculis meis, et palpebris meis dormitationem, » id est, juro me non dormiturum, neque dormitaturum, ita ut non vigilem circa templum Domini erigendum; « et requiem temporibus meis, » id est, juro me non compositurum caput meum ad quiescendum, ita ut quiescam a sollicitudine domus Domini præparandæ. Quod juramentum et votum, quod in se fuit, accuratissime adimplevit, ut intelligi potest ex verbis ejus, I *Paralip.* cap. XXIX : « Ego, inquit, totis viribus meis præparavi impensas domus Domini Dei mei : aurum ad vasa aurea, argentum in argentea, æs in ænea, ferrum in ferrea, lignum in lignea ; et lapides onychinos, et quasi stibinos, et diversorum colorum, omnemque pretiosum lapidem, et marmor Parium abundantissime, et super hæc, quæ obtuli in domum Dei mei, de peculio meo aurum et argentum in templum Dei mei, exceptis his, quæ præparavi in ædem sanctam, tria millia talenta auri de auro Ophir, et septem millia talentorum argenti probatissimi ad deaurandos parietes templi. » Ac præter has ingentes opes, paravit etiam idem David descriptionem omnium partium templi, atriorum, porticuum, cœnaculorum, exedrarum et similium rerum, ac præterea omnium ornamentorum, ut habetur I *Paralip.* cap. XXVIII. Hæc omnia typi fuerunt, ac figuræ veri Davidis Christi, qui ut templum vivum et tabernaculum æternum Deo pararet, pernoctans in oratione, vere non intrabat in domum suam, neque ascendebat in lectum suum, neque dabat oculis somnum, neque temporibus requiem; « et non corruptibilibus auro, vel argento, » sed pretioso sudore, ac sanguine pretiosissimo paravit sibi « gloriosam Ecclesiam non habentem maculam, neque rugam, » et civitatem illam ædificavit in cœlis, quam vidit S. Joannes in Apocalypsi ornatam « omni lapide pretioso, » *Apoc.* cap. XXI. Ex his denique unusquisque nostrum intelligere debet, quanta vigilantia, sumptu et labore sit opus, ut in corde nostro templum Domino erigamus.

Vers. 6. 6. ECCE AUDIVIMUS EAM IN EPHRATA, INVENIMUS EAM IN CAMPIS SYLVÆ.

Adfert rationem, cur David optaverit templum Domino ædificare, quoniam arca Domini sedem propriam et stabilem non habebat. « Ecce, inquit, audivimus eam, » arcam videlicet, fuisse « in Ephrata, » id est, in terra Ephraim, quando videlicet erat in Silo tempore Samuelis, I *Reg.* IV; deinde « invenimus eam in campis sylvæ, » I *Reg.* cap. VI, quando dimissa a Philistæis inventa est in agro Josue Bethsamitæ, quem esse locum sylvosum perspicuum est ex proxima civitate Cariathiarim, quo fuit transportata ex agro Josue : nam *Cariathiarim* dicitur civitas sylvarum. Sed singula verba consideremus : per pronomen *eam*, dicimus significari arcam, ut Chrysostomus, Euthymius et alii docent; tametsi enim antea nominata non fuerit, tamen significata est implicite in illis verbis : « Donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob ; » neque enim Dominus, et Deus Jacob eget loco pro se, sed pro arca sua, in qua ipse tanquam in sede sua manere, vel tanquam in scabello pedes habere videbatur, cum inde responsa daret. Quod autem S. Hieronymus reddit ex hebræo, *audivimus eum in Ephrata, invenimus eum in campis sylvæ*, nos movere non debet; nam fieri potest ut S. Hieronymus inciderit in textum corruptum : nunc enim in hebræo habetur *eam*, non *eum*, ut etiam in codice græco et latinis omnibus; et hoc modo Patres legunt. Per vocabulum *Ephrata*, exposuimus terram Ephraim, in qua erat Silo, ubi longo tempore mansit arca : quamvis enim *Ephrata* in uno, vel in altero loco Scripturæ significet *Bethlehem*, tamen hoc loco non potest Bethlehem significare, cum in ea non legatur unquam fuisse arca Domini, et cum minore fundamento alii quidam per *Ephrata* hoc loco intelligi volunt Hierusalem, quod non longe absit a Bethlehem. Per *campos sylvæ*, non desunt, qui intelligant aream Ornan Jebusæi, quæ erat in monte Sion, quos irridet S. Hilarius, quia nihil simile habet area cum sylva. Alii intelligunt Cariathiarim, quæ interpretatur *civitas sylvarum* : sed Scriptura non dicit inventam fuisse arcam in civitate, sed in campis; et verbum *invenimus* significat casu inventam, cum esset amissa : cum autem esset in Cariathiarim, non erat quærenda, vel invenienda tanquam amissa, cum in ea civitate studiose collocata fuisset. Respicit igitur Scriptura, ut nos diximus, ad illud tempus, quo arca jamdudum a Philistæis capta, inventa est in agro Josue Bethsamitæ, quo eam detulerant vaccæ indomitæ, quibus a Philistæis fuerat alligata. Verba illa, *audivimus* et *invenimus*, volunt quidam significare arcam fuisse in Silo ante tempora Davidis, sed Davidis tempore fuisse in Cariathiarim : ideo enim de priore mansione dictum esse *audivimus*, quia non ipse viderat, sed a majoribus acceperat; de posteriore dictum esse *invenimus*, quia tempore suo id acciderat. Sed nos existimamus non esse verum, Davidis tempore fuisse arcam inventam in *campis sylvæ*; fuit enim eo loco inventa post septem menses a captivitate sua, ut patet ex lib. I *Reg.* cap. VI, quo tempore David nondum natus erat, ut ex collatione temporum manifeste colligitur. Itaque verba illa non dicuntur a Davide, vel a Salomone in persona sua, sed in persona populi; et idcirco dicitur in numero multitudinis : « Audivimus eam in Ephrata, invenimus eam in campis sylvæ, » quasi dicat : Audivimus a majoribus

nostris arcam aliquando fuisse in Silo, in terra Ephraim, et rursum postea invenimus et vidimus eam «in campis sylvæ;» non enim deerant senes qui ejus rei meminisse potuissent : ex quo refellitur argumentum, quo nonnulli demonstrari putant hunc Psalmum non fuisse compositum a Salomone, quia videlicet ipse nondum natus erat, quando arca inventa est in campis sylvæ. Si enim hoc argumentum concluderet, demonstraretur etiam Psalmum non fuisse a Davide compositum; nam neque ipse natus erat, quo tempore arca Dei reperta est in campis sylvæ.

Vers. 7. 7. INTROIBIMUS IN TABERNACULUM EJUS, ADORABIMUS IN LOCO, UBI STETERUNT PEDES EJUS.

Exposito voto et desiderio patris sui Davidis, reducturus Salomon arcam in templum a se ædificatum, ait : «Introibimus in tabernaculum ejus,» id est, fuit hactenus Dominus quasi hospes in variis locis, sed nunc habebit stabilem domum, et ideo nos introibimus « in tabernaculum ejus » jam erectum et constructum in monte Sion, et « adorabimus in loco ubi steterunt pedes ejus, » id est, adorabimus conversi ad arcam sanctam, quæ est scabellum, ubi steterunt, ac stare solent pedes ejus. Sic enim sanctuarium in interiore parte tabernaculi constructum erat, ut arca esset quasi scabellum pedum Domini, et super arcam esset propitiatorium, quasi sedes Domini, quæ tenebatur a duobus Cherubim. Itaque illud, *adorabimus in loco*, positum est pro, *adorabimus in locum*, vel *adorabimus locum*, ut in hebræo clarius est : *Adorabimus scabellum pedum ejus*. Adorabant enim Hebræi arcam, non ut Deum, sed ut scabellum pedum ejus, unde dicitur etiam in *Psalm.* XCVIII : « Adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est. » Est autem hoc loco notandum, verbum *adorandi* in hebræo proprie significare, *incurvare se*, et ideo construi cum dativo, vel cum accusativo addita præpositione *ad*, ut : *Incurvate vos arcæ*, vel *ad arcam*, et non recte diceretur : *Incurvate vos arcam*, et hæc est ratio, cur aliquando Interpretes vertant, *adorate ad scabellum*, aliquando, *adorate scabellum*, quia aliquando servant phrasim hebraicam, aliquando latinam.

Vers. 8. 8. SURGE, DOMINE, IN REQUIEM TUAM, TU ET ARCA SANCTIFICATIONIS TUÆ.

Introducturus Salomon arcam in templum magnificentissime ædificatum, poetico more eam invitat ad templum ingrediendum et inhabitandum. « Surge, inquit, Domine, » de loco, ubi hactenus quasi hospes habitasti, et ingredere in domum tuam propriam, in qua deinceps requiesces, id est, unde non transibis de loco ad locum, ut usque modo fecisti. Explicat autem se loqui Domino, non ut est in se, sic enim cœli cœlorum Deum non capiunt, ut idem Salomon alibi dicit; sed ut peculiari modo in arca testamenti erat, quia ex illa responsa dabat, et ideo addit : « Tu et arca sanctificationis tuæ, » id est, tu cum throno tuo et scabello pedum tuorum : quod scabellum est arca sanctificationis tuæ, id est, arca, in qua et per quam tu ab omnibus qui illam sciunt, sanctificaris et honoraris. In hebræo habetur, *arca fortitudinis tuæ*, et hoc modo legitur in II *Paral.* cap. VI, non solum in textu hebraico, sed etiam in græco et latino. Videntur igitur Septuaginta Interpretes hoc loco voluisse non tam reddere verbum, quam explicare sententiam. *Arca* enim *fortitudinis Dei* dicitur, quia per eam ostendit Deus fortitudinem suam; nam *Josue* III, cum arca intrasset Jordanem, portantibus eam sacerdotibus, continuo aquæ Jordanis conversæ sunt retrorsum; item *Josue* VI, cum arca septies civitatem Hierico circuisset, muri Hierico corruerunt. Item lib. I *Reg.* cap. V, cum arca capta fuisset a Philistæis, et posita in templo idoli Dagon, mane sequenti inventus est Dagon jacens pronus in terra coram arca, et quocumque circumferretur arca a Philistæis, interficiebat innumerabiles homines, ita ut Philistæi dicerent : « Non maneat apud nos arca Dei Israel, quia dura est manus ejus super nos, et super Dagon deum nostrum. » Denique Bethsamitæ cum arcam Dei ad se delatam curiose inspexissent, occisi sunt supra quadraginta millia ex ipsis, ut habetur lib. I *Reg.* cap. VI; et cum Osa tetigisset arcam Dei, continuo a Deo occisus est, II *Reg.* cap. VI. Sed hæc ipsa fortitudo Dei, quæ per arcam demonstrabatur, efficiebat ut Deus ab omnibus sanctificaretur, timeretur et honoraretur. Siquidem Bethsamitæ, cum interficerentur ob arcam Dei a se visam, dixerunt : « Quis poterit stare in conspectu Domini Dei sancti hujus? » In idem igitur recidit, *arca fortitudinis tuæ*, ut habetur in hebræo, et *arca sanctificationis tuæ*, ut habetur in codice græco et latino.

Arca fortitudinis Dei, quid?

9. SACERDOTES TUI INDUANTUR JUSTITIAM, ET SANCTI TUI EXULTENT. Vers. 9.

Introducta jam arca in templum, orat Salomon primo pro sacerdotibus, secundo pro rege, id est, pro se : nam ab his dependet salus totius populi. Sacerdotes enim regunt populum in spiritualibus, et reges in temporalibus. Pro sacerdotibus duo quædam postulat, ut sint justi et sancti, quales esse debent, ut recte fungantur officio suo, et ut alacriter Deum laudent, quod est proprium eorum munus. Debent enim pro se et pro toto populo reddere Deo tributum laudis et gratiarum actionis, pro beneficiis, quæ omni tempore accipimus a Deo, et gratias agendo, ac laudando benefactorem, provocare benignitatem ejus ad continuanda et augenda beneficia. Dicit igitur : Oro, Domine, ut per gratiam tuam « sacerdotes tui induantur justitiam, » id est, non solum justi sint intus in corde et animo, sed etiam exterius in omni eorum vita, in verbis et operibus cernatur

justitia, et nihil turpe in eis appareat, qui tibi ministraturi et populum tuum docturi sunt. Metaphora enim indumenti ad hoc adhibetur, ut intelligamus quemadmodum vestis tegit turpitudinem, et ornat hominem, ac distinguit a cæteris : ita debere sacerdotes per opera justitiæ id efficere, ut nihil turpe in eis appareat, et per eximiam sanctitatem discernantur a reliquo populo, et non possit dici : « Sic populus, sic sacerdos. » « Et sancti tui exultent, » id est, et iidem sacerdotes, qui sancti tui proprie sunt, cum ad ministrandum tibi sanctificati et dedicati sint, exultent alacriter laudando te, et sic bene fungantur munere suo. In hebræo habetur, *et sancti tui laudent te,* sive jubilent tibi; ex quo intelligimus exultationem, quam in nostro textu habemus ex græco, non esse quamcumque exultationem, sed exultationem in laudando Deo, et gratias agendo illi, sive dum sacrificant, sive dum psallunt. Et si tanta justitia, et sanctitas, et alacritas requirebatur in sacerdotibus illis qui sacrificabant oves et boves, et laudabant Deum pro temporalibus beneficiis, quid, quæso, requiritur in sacerdotibus illis, qui sacrificant divinum Agnum, et gratias agunt pro beneficiis sempiternis? væ nobis miseris, qui ministerium altissimum sortiti, tam procul absumus a fervore, quem Salomon in umbraticis sacerdotibus exigebat!

Vers. 10. 10. Propter David servum tuum, non avertas faciem Christi tui.

Orat nunc pro rege, id est, pro se, Salomon, et ut facilius impetret, adducit merita patris sui Davidis. Orat autem ut, quandocumque accesserit ad precandum Deum, Deus exaudiat orationem ejus. « Propter David, inquit, servum tuum, » id est, propter fidele obsequium, quod tibi præstitit pater meus dum in terris vixit; « ne avertas faciem Christi tui, » id est, non facias ut ego, qui loco patris mei unctus sum in regem populi tui, confusus recedam a te, rejecta videlicet prece mea, et eo modo facias me avertere faciem meam a te. Quod enim *avertere faciem orantis,* sit eum non exaudire, sed confusum dimittere, perspicuum est ex lib. III *Reg.* cap. II, ubi cum mater Salomoni dixisset : « Petitionem unam parvulam ego deprecor a te, ne confundas faciem meam; » respondit Salomon : « Pete, mater mea, neque enim fas est ut avertam faciem tuam. » Sed quamvis hæc vera sint, tamen videor mihi altiorem sensum in his verbis videre. Omne bonum nostrum in duplici respectu positum est, in respectu pio Dei ad nos, et in respectu nostro pio ad Deum, ut videlicet ille nos patris pietate respiciat, et nos illum filiorum pietate respiciamus; mutuus enim iste pietatis aspectus fons est et origo bonorum omnium, sed prior est respectus Dei, et ab illo respectu noster oritur. « In hoc (inquit Joannes in I epist. cap. IV) est charitas, non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos. » Itaque Deus, dum nos diligit, facit etiam nos diligere, et dum nos respicit ut filios, facit ut eum respiciamus ut patrem : quamvis autem non peccando, libere avertamus faciem a Deo, tamen si Deus respicere nos voluerit et misereri, respiciendo et miserendo faciet ut peccare non libeat, et ut faciem a Deo non avertamus; vel si averterimus, iterum convertamus. Quomodo *Luc.* cap. XXII, quando conversus Dominus respexit Petrum jam aversum, continuo illum convertit, ita ut « egressus foras amare fleverit; » atque hoc est, quod David orat in *Psalm.* XXIV : « Respice in me, et miserere mei; » et hoc loco Salomon : « Ne avertas faciem Christi tui, » id est, ne sinas averti a te faciem meam, quod facies, si non avertis a me faciem tuam.

11. Juravit Dominus David veritatem, et non frustrabitur eum : de fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Vers. 11.

Hic jam incipit commemorare promissiones factas a Deo Davidi patri suo, ut iis commemoratis facilius impetret quod petit, cum quasi debitum reposcere videatur. « Juravit, inquit, Dominus David viritatem, » quasi dicat : Juravit David Domino, se domum illi adificaturum; et Dominus vicissim juravit Davidi se regnum in domo ejus in sempiternum stabiliturum : Deus enim vinci se liberalitate non patitur, et non solum opera, sed etiam voluntates et desideria cumulatissime remuneratur. *Juramentum Dei* significat rei immobilitatem, et hoc loco præsertim, ubi dicitur : « Juravit David veritatem, » id est, rem per se veram ex Dei promissione, certiorem et firmiorem reddidit juramento. Addit postea aliam firmitatem, dicens : « Et non frustrabitur eum » id est, non faciet irritum juramentum, quod alias dicere solet. « Juravit Dominus, et non pœnitebit eum. » Quo loco recte admonet S. Augustinus, pœnitentiam in Deum cadere non posse, sed metaphorice dici *pœnitere,* quando rem aliquam mutat; *non pœnitere,* quando non mutat, sed stabilem et firmam esse decernit. Ponit exemplum ex lib. I *Reg.* cap. XV, ubi Dominus dicit : « Pœnitet me quod constituerim Saul regem, » et in eodem capite dicit Samuel Deum non esse ut hominem, « ut pœnitentiam agat. » Ergo, inquit Augustinus, cum Deus immutabili suo consilio aliquid mutat, propter ipsam rei, non consilii mutationem, *pœnitere* dicitur. Neque multum refert, quod in hebræo et græco legatur : *Non frustrabitur eam,* id est, veritatem promissam, et in latino textu legamus : *Non frustrabitur eum,* id est Davidem, ut legit etiam S. Hilarius : nam sensus est idem. Pergit Salomon, ac docet quæ sit veritas promissa et juramento confirmata a Deo, et ait : « De fructu ventris tui ponam super sedem tuam, id est, dabo tibi successorem in regno filium tuum : quæ verba videntur intelligenda ad litteram de Christo, non de Salomone, nisi forte de Salomone dican-

Pœnitentia in Deum cadere non potest.

tur, ut typum Christi gerebat; nam de hoc eodem juramento dicitur in *Psal.* LXXXVIII : « Semel juravi in sancto meo, si David mentiar; semen ejus in æternum manebit, et thronus ejus sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum, et testis in cœlo fidelis. » Itaque illud, *ponam*, cum dicitur : « De fructu ventris tui ponam super sedem tuam, » non significat simpliciter *ponam*, sed *constituam* et *firmabo* : quæ certe Salomoni non conveniunt. Adde, quod B. Petrus, *Act.* cap. II, dicit de Davide : « Propheta cum esset, et sciret quia jurejurando jurasset illi Deus de fructu lumbi ejus sedere super sedem ejus, providens locutus est de resurrectione Christi, quia neque derelictus est in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem. » Ubi S. Petrus unam scripturam Psalmi XXX exponit ex alia Psalmi CXXXI, quem nunc explicamus. Atque hoc est, quod *Luc.* I, angelus dicit ad Virginem : « Dabit ei Dominus sedem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum. »

Vers. 12. 12. SI CUSTODIERINT FILII TUI TESTAMENTUM MEUM, ET TESTIMONIA MEA HÆC, QUÆ DOCEBO EOS.

Vers. 13. 13. ET FILII EORUM USQUE IN SÆCULUM, SEDEBUNT SUPER SEDEM TUAM.

Juramentum et promissio sine pœnitentia est de uno filio, id est, de Christo, cujus regni nullusunquam erit finis : sed de aliis filiis promissio conditionata est, id est, « si custodierint testamentum, » hoc est, fœdus Domini de non habendis diis alienis; et si custodierint « testimonia, » id est, præcepta Dei, « sedebunt super sedem tuam, » sin minus, projicientur. Sic enim expressius dicit ipse David Salomoni, I *Paralip.* XXVIII : « Si quæsieris Dominum, invenies eum; si autem dereliqueris eum, projiciet te in æternum; » et paulo ante de eodem Salomone dicit Deus : « Firmabo regnum ejus usque in æternum, si perseveraverit facere præcepta mea et judicia, sicut et hodie; » et in *Psalm.* LXXXVIII, ubi legimus : « Si dereliquerint filii ejus legem meam, visitabo eos in virga virorum; » non addit : « Misericordiam meam non dispergam ab eis; » sed : « Non dispergam ab eo, » id est, a Davide, quia videlicet thronus David erit firmus jugiter, propter æternum Christi regnum, etiamsi regnum terrenum Salomonis et Roboam et similium deficiat et destruatur. Quod attinet ad verba, in hebræo pro *testamento*, est *pactum*, sive *fœdus*; sed Septuaginta vertere solent illam vocem hebraicam, ברית, per vocem græcam διαθήκην, quæ *testamentum* significat; nec solum Septuaginta, sed etiam B. Paulus *ad Rom.* cap. IX, *ad Gal.* cap. IV, et alibi *testamentum* vocat, quod Hebræi dicunt *fœdus*. Verisimile igitur est vocem illam hebraicam utrumque significare, vel etiam præcipue *testamentum* : major enim fides habenda est Septuaginta Interpretibus, quam Rabbinorum dictionariis; constat autem ex S. Hieronymo in cap. II. *Malach.*, Septuaginta Interpretes semper vertisse *testamentum*. Fortasse autem divina providentia voluit ut in Ecclesia exstarent duo ista vocabula, *testamenti* et *pacti*, quoniam revera pactum Dei cum populo non est simplex pactum, sed habet conditiones testamenti, cum sit pactum de hæreditate danda, et quod non habuit vim, nisi intercedente morte testatoris Christi, ut dicitur *Hebr.* cap. IX; ad hoc enim significandum Moses aspersit sanguinem, cum pactum nomine Dei cum populo sancivit, *Exod.* XXIV. Et prætcrea testamentum hoc non est simplex testamentum, sed habet rationem pacti, cum requirat conditionem de observantia mandatorum et perseverantia in fide. Est igitur testamentum simul et pactum. Illud autem, *usque in sæculum*, non conjungitur cum *sedebunt super sedem tuam*, sed cum verbis præcedentibus, *si custodierint filii tui et filii eorum*, ut aperte colligitur ex textu hebraico. Igitur sensus est : Si filii tui et filii eorum custodierint pactum et præcepta usque in sæculum, id est, si perseveraverint in timore Dei, non deturbabuntur a solio regni tui; si autem non perseveraverint, regnum ipsorum ad alios transferetur, ut factum est, et experientia docet.

14. QUONIAM ELEGIT DOMINUS SION, ELEGIT EAM IN HABITATIONEM SIBI. Vers. 14.

15. HÆC REQUIES MEA IN SÆCULUM SÆCULI; HIC HABITABO, QUONIAM ELEGI EAM. Vers. 15.

Possent aliquo modo hæc accommodari ad arcem, sive civitatem Sion terrenam, ut figura erat Ecclesiæ nunc militantis, et postea triumphantis : elegit enim Deus civitatem illam pro tempore, ut esset civitas regia et sacerdotalis, ita ut ibi esset thronus regius, et etiam templum Domini. Sed tamen quia brevi diruenda erat et evertenda, et regnum ex ea tollendum et templum ipsum incendendum, dicendum est hæc pertinere ad Ecclesiam, quæ est regnum Christi, et ipsa est Hierusalem et Sion, de qua dicitur in *Psal.* II : « Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus; » et continuantur hæc verba cum illis : « Juravit Dominus David veritatem, et non frustrabitur eum : De fructu ventris tui ponam super sedem tuam, » id est, juravit Davidi se positurum et stabiliturum filium ejus Christum super sedem ejus, quæ est Sion, quæ ideo dicitur civitas David, quia « elegit Dominus Sion » id est Ecclesiam, in habitationem suam perpetuam; et de ea dixit : « Hæc requies mea in sæculum sæculi, » id est, non deseram unquam hanc Ecclesiam, sed in ea perpetuo requiescam, quoniam transferam eam ad perfectam beatitudinem in cœlis, et ibi habitabo in ea in sempiternum, quoniam firmissimo atque æterno decreto elegi eam. Dicitur autem Deus *requiescere*, ut S. Augustinus notat, quando facit nos requiescere : tunc autem perfecte requiescemus, quando pars Ecclesiæ peregrinans in terris, perveniet ad eam partem, quæ gloriosa triumphat in cœlis.

Deus quando dicatur requiescere?

Vers. 16. 16. VIDUAM EJUS BENEDICENS BENEDICAM, PAUPERES EJUS SATURABO PANIBUS.

Hic versiculus cum sequentibus promittit civitati David, quæ est Sion, multa bona, quæ utcumque applicari possunt terrenæ civitati, ut figura erat Ecclesiæ; sed ipsi Ecclesiæ proprie et perfecte conveniunt. Primum igitur promittit abundantiam rerum temporalium tantam, ut etiam viduæ, quæ solent esse maxime destitutæ, et alii pauperes satiari possint : benedictio enim Dei abundantiam in Scripturis significare solet. Sed hæc abundantia in sensu altiore significat copiam cibi spiritualis verbi Dei et sacramentorum, quibus abundant filii Ecclesiæ, illi præsertim, qui sunt spiritu pauperes. Antiqua hæreticorum calumnia occurrit hoc loco breviter refellenda. Ridet enim Calvinus editionem nostram Vulgatam, quod pro *victu* substituerit *viduam*. Dicit enim presbyterum aliquem lusciosum existimasse *c* et *t* esse unum *d*, et sic pro *victum*, legisse *vidum*, et quia *vidum* nihil significat, addidisse *a*, et fecisse *viduam*, et neminem fuisse in Ecclesia nostra qui hanc corruptionem advertere potuerit. Sed facile est calumniam refutare : latinus enim Interpres rectissime vertit, quod invenit in græco ; in græco autem sine dubio invenit χήραν, quod *viduam* significat omnium consensu; neque solus noster Interpres in græco legit χήραν, sed etiam Patres, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Chrysostomus, Prosper, Cassiodorus et alii. Imo S. Hilarius meminit utriusque lectionis, et contendit veram lectionem esse *viduam*, et sic lectum fuisse antequam Christus nasceretur. Verum quidem est in hebræo non haberi *viduam*, sed *venationem*, vel *victum*, neque ullam esse similitudinem litterarum, ob quam suspicari quis possit illos scripsisse *viduam*, siquidem vidua hebraice dicitur אלמנה, et *victus*, seu *venatio* dicitur צידה, et hanc vocem in omnibus codicibus invenimus : sed in græco idiomate magna similitudo litterarum est inter χήραν, quod significat *viduam*, et θήραν, quod significat *victum*. Igitur necesse est, vel in hebræo mutatum esse textum, et Septuaginta legisse longe aliter, quam modo se habet : et hæc sententia S. Hilarii est; vel in græco textu esse corruptionem factam vitio scriptorum, quia unam litteram legerunt pro alia, ut S. Hieronymus putat. Sed in sensu nulla fere diversitas est, cum per utrumque vocabulum significetur abundantiam ciborum fore in civitate Dei. Et quoniam, ut idem Hieronymus dicit, usus obtinuit ut legeretur *vidua*, non est lectio latina ullo modo mutanda, cum non a luscioso sacerdote, ut Calvinus dicit, sed a veneranda antiquitate ortum habuerit.

Calvinus notatur.

Vers. 17. 17. SACERDOTES EJUS INDUAM SALUTARI, ET SANCTI EJUS EXULTATIONE EXULTABUNT.

Alterum bonum sanctæ civitatis erit, quod sacerdotes ejus sanctitate et justitia conspicui erunt. Salus enim animæ justitia est, sicut morbus animæ iniquitas est; et quia precatus fuerat Salomon ut sacerdotes induerentur *justitiam*, ideo nunc Deus dicit se id effecturum, ut sacerdotes induantur *salutari*, id est, salute quæ est eadem cum justitia, cum de salute spirituali agatur. Fortasse etiam altiore sensu per *salutare* intelligitur hoc loco Salvator Christus, ut in Cantico Simeonis : «Quia viderunt oculi mei salutare tuum ; » et ab hoc loco Psalmi accepit fortasse B. Paulus modum illum loquendi *ad Rom.* XIII : «Induimini Dominum Jesum Christum,» id est, facite ut in vestris moribus conspiciantur sanctitas et justitia Christi. Illud autem, *et sancti ejus exultatione exultabunt*, respondet ei quod antea dictum erat : « Et sancti tui exultent; » nam ut eo loco per exultationem intelligebatur laus Dei cum alacritate, ita hic quoque intelligitur ; et ut ibi per Sanctos intelligebantur sacerdotes, ita et hic. Eadem enim verba sunt in textu hebraico in utroque loco.

18. ILLUC PRODUCAM CORNU DAVID, PARAVI LUCERNAM CHRISTO MEO. Vers. 18.

Tertium bonum, et quidem maximum, sanctæ Sion erit, quod ibi orietur regnum David : nam pro voce *illuc*, in hebræo et græco est *ibi*. Accipiendum est igitur *illuc* pro *illic*, id est, in Sion. Per *cornu* significatur metaphorice potestas et excellentia regia : ut enim cornu est durissimum et elevatum, ita regia dignitas est potens et supereminens. Significatur autem ad litteram per *cornu David* regnum Messiæ, quod erat inchoandum in Sion, et inde per totum mundum propagandum. Explicuit hoc Zacharias in suo cantico *Luc.* I, cum ait : «Erexit nobis cornu salutis in domo David pueri sui ; » et idem prædixerunt omnes Prophetæ : Isaias cap. IX : « Super solium David, et super regnum ejus sedebit, ut confirmet et corroboret illud usque in æternum. » Hieremias cap. XXIII : «Ecce dies veniunt, et suscitabo David germen justum, et regnabit rex, et sapiens erit, et faciet judicium et justitiam. » Ezechiel, cap. I, non solum prædicit regnum Christi, sed etiam currum ejus triumphalem, qui vehebatur a quatuor animalibus, homine, leone, vitulo et aquila, quæ sunt quatuor Evangelistæ. Daniel cap. II : « In diebus regnorum illorum suscitabit Deus cœli regnum, quod in æternum non dissipabitur. » Zacharias cap. IX : «Exulta satis, filia Sion. Ecce Rex tuus venit tibi justus et Salvator, ipse pauper, et ascendens super asinam, » etc. Ex quo manifeste apparet, non posse intelligi versiculum istum Psalmi de Salomone, nec de regno ejus : tunc enim Salomon regnabat et florebat; hic autem de futuro dicitur : *Illuc producam*, id est, oriri faciam et quasi germinare cornu David : quasi aperte prædiceret eversionem regni temporalis, quod tunc vigebat, et suscitandum postea in eadem civitate regnum æternum Messiæ. Quod autem sequitur : «Paravi lucernam Christo meo. »

potest duobus modis intelligi. Primum enim per *lucernam* potest intelligi Messias, et per *Christum*, David. Scriptura enim passim vocat *lucernam*, filium sive posteros; nam in filiis parentes vivunt et lucent : vide lib. III *Reg.* cap. XI et XV; et tunc sensus erit : « Illic producam cornu David, *quia* paravi lucernam, » id est, filium, successoremque ejus Messiam, « Christo meo » David : et erit quasi explicatio ejus, quod antea dixerat : « De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. » Ut enim hoc non intelligerent carnales Judæi de Salomone, explicatur hoc loco de Messia futuro. Potest tamen etiam aptissime intelligi, ut S. Augustinus exponit, de Præcursore Domini et ipso Domino, ut lucerna sit Joannes, ut Christus sit Dominus Jesus; quoniam enim Messias venturus erat sine opibus et comitatu regio, non facile a Judæis expectantibus Messiam, regem temporalem, agnosci potuisset, nisi præcessisset Joannes, qui singulari sua sanctitate et vitæ austeritate omnium oculos in se converteret, instar lucernæ lucentis in caliginoso loco; dicit igitur : « Illuc producam cornu David, » id est, regnum æternum Messiæ, et jam præparavi « lucernam, » id est Præcursorem, qui erit quasi lucerna « Christo meo, » id est, ipsi Messiæ; atque ad hunc locum videtur Dominus aspexisse, cum ait *Joan.* cap. V : « Ipse erat lucerna ardens et lucens.

Vers. 19. 19. INIMICOS EJUS INDUAM CONFUSIONE, SUPER IPSUM AUTEM EFFLOREBIT SANCTIFICATIO MEA.

Prædicit Christum multos habiturum inimicos, ut revera habuit Judæos, qui dixerunt : « Nolumus hunc regnare super nos, » *Luc.* XVI; et ad Pilatum : « Non habemus regem, nisi Cæsarem, » *Joan.* XIX. Sed prædicit quoque pœnam inimicorum Christi : « Inimicos, inquit, ejus induam confusione, » id est, implebo ignominia maxima, quod etiam impletum esse scimus, et oculis nostris videmus. Nam paulo post Christi mortem venerunt Romani, et, civitate illorum eversa, ipsos magna strage affecerunt, et eorum qui supererant, alios vilissimo pretio vendiderunt, alios in publicis ludis bestiis objecerunt; et ab illo tempore gens Judæorum ubique servit, ubique contemnitur; sed in die novissimo, non solum Judæi, sed etiam omnes pagani, et hæretici, et omnes falsi fratres, qui Christo in membris ejus inimici fuerunt, induentur confusione. « Super ipsum autem, » id est, super Christum, « efflorebit sanctificatio mea. » Illi induentur confusione, Christus induetur gloria : nam sanctificatio, quæ in hoc mundo erat quasi semen in terra absconditum, tunc florebit in gloriam, id est, germinabit flores sanctificationis. Nec solum Christus, sed etiam omnia membra ejus induentur gloria, quia tunc sanctificatio emittet flores incredibilis pulchritudinis, quando gratia vertetur in gloriam. In hebræo vox est נזרו, quæ significat *diadema ejus*; sed quamvis *Exod.* XXIV illa vox significet *tiaram* Pontificis; et lib. IV *Reg.* XI accipiatur pro corona regia, tamen potest etiam significare *sanctificationem*, ut hoc loco verterunt Septuaginta Interpretes : nam venit a verbo נזר, quod significat *separare* et *consecrare*; unde dicuntur *nazarei*, quasi *sanctificati*, et *consecrati* Deo; et *corona pontificia* vel *regia* dicitur נזר *nezer*, quia consecrat quodam modo pontificem, vel regem, et a vulgo separat. Sed in sensu non est diversitas, nam *gloria sanctificationis* rectissime *corona*, vel *diadema* dici potest; nec multum interest, si dicatur, *florebit sanctificatio*, id est, sanctificatio emittet flores gloriæ; sive *florebit sanctificatio*, id est, micabit diadema gloriæ. Neque etiam multum refert, quod nos legamus *sanctificatio mea*, et in hebræo *sanctificatio*, sive *diadema ejus* : nam Septuaginta legerunt *iod*, ubi nunc est *vau*; et eadem sanctificatio vel diadema et Dei est, quia ab illo datur, et nostra est, quia nobis datur : proinde utraque lectio veritatem continet; sed nostra præponenda est, cum sit in codicibus græcis et latinis, quibus Ecclesia semper usa est.

PSALMUS CXXXIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Canticum graduum David.*

Ecce quam bonum, et quam jucundum, habitare fratres in unum!

2. Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron;

Quod descendit in oram vestimenti ejus :

3. Sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion.

Quoniam illic mandavit Dominus benedictionem, et vitam usque in sæculum.

V. s. II. — *Canticum graduum David.*

Ecce quam bonum et quam decorum, habitare fratres in unum!

Sicut unguentum optimum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron : quod descendit super oram vestimentorum ejus.

Sicut ros Hermon, qui descendit super montana [*h. montes*] Sion.

Quoniam ibi mandavit Dominus benedictionem [al. add. *et*] vitam usque in æternum [*h. sæculum*].

Argumentum. — Concordiæ fraternæ laudes.

1. Canticum ascensionum, Davidis carmen.

Ecce quam bonum et quam jucundum,
habitare fratres etiam una!
2. Sicut oleum pretiosum in capite (effusum super caput),
quod descendit (defluit) in barbam, barbam Aaronis,
quod descendit in oram vestimentorum ejus.
3. Sicut ros Hermonis (in montem Hermonis cadens),
sicut ros qui descendit in montes Sionis:
nam ibi (eo) demandat Jova prosperitatem,
vitam (felicitatem) in perpetuum.

NOTÆ.

Vers. 1... Israelitas habitare ut fratres et una, concorditer.—Vers. 2. Nihil jucundius Orientalibus oleo unctorio. Pretiosissimo autem apud Hebræos oleo ungebatur pontifex maximus (*Exod.* xxx, 23 seqq.), qui ipse significatur nomine Aaronis, quemadmodum a primo Cæsare successores sunt *Cæsares* appellati. *Barbam, barbam,* de pilo in pilum, in barbam totam, anadiplosis. Hengstenberg, *quæ* (barba) *descendit in oram* superiorem *vestimentorum ejus,* quasi barba potius quam oleum hic spectetur!—Vers. 3. Sequitur nova imago, qua concordiæ suavitas exprimitur. Aliis *ros Hermonis* est ros suavissimus et frigidissimus. *Ibi*, ubi concordia viget. Alius, *in Sione.*

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXXII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum Graduum.

Compositus videtur hic Psalmus, ut a Judæis cantaretur, quando post reditum a captivitate, et reædificata civitate, ac templo, cœperunt simul pacifice habitare, et esse unus populus, remota distinctione vel schismate, quod erat ante captivitatem inter regnum Israel et regnum Juda. Sed convenit etiam omni multitudini, ubi vigent concordia et communio, quales sunt multitudines servorum Dei in monasteriis, ubi regularis observantia viget. Sed potissimum locum habet hic Psalmus in cœlesti patria, et cantatur ab iis qui finita peregrinatione illuc perveniunt, ubi omnes sunt consummati in unum, ut loquitur Dominus *Joan.* XVII, et ubi Deus est « omnia in omnibus, » juxta Apostolum I *Corinth.* xv.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. ECCE QUAM BONUM ET QUAM JUCUNDUM HABITARE FRATRES IN UNUM!

Vox est eorum, qui jam experiri et gustare cœperunt utilitatem et dulcedinem perfectæ charitatis. Vocat enim *bonum*, id quod est utile; et *jucundum*, id quod est dulce: quamvis enim aliqua sint bona, quæ non sunt jucunda, ut labor pœnitentiæ; et quædam jucunda, quæ non sunt bona, ut voluptas peccati; tamen in concordia et pace fratrum simul habitantium hæc duo conjuncta inveniuntur. Nam virtus unita est major et fortior, et melius ac facilius conservatur, quod pertinet ad utilitatem; et ubi per charitatem multi sunt cor unum et anima una, unusquisque gaudet de bono aliorum, non minus quam de suo; quod pertinet ad jucunditatem.

2. SICUT UNGUENTUM IN CAPITE, QUOD DESCENDIT IN BARBAM, BARBAM AARON: Vers. 2.

3. QUOD DESCENDIT IN ORAM VESTIMENTI EJUS; Vers. 3.
SICUT ROS HERMON, QUI DESCENDIT IN MONTEM SION.

Duabus similitudinibus explicat jucunditatem et utilitatem habitantium in unum; ac primo jucunditatem comparat unguento pretioso, quo ungebatur caput summi pontificis, quod erat

odoris suavissimi, ut patet ex cap. xxx *Exod.*; quod quidem unguentum effusum in caput pontificis, inde defluebat ad barbam, et a barba in oram vestimenti, id est, in illam partem quæ circumdat collum, quæ immediate subjecta est barbæ : non enim per oram intelligitur extremitas vestis, sed summitas, ut notavit S. Augustinus, et ut sonant vox hebraica et græca, et ut ratio ipsa demonstrat : non enim tantum unguenti effundi solebat in caput, ut usque ad extremas vestes deflueret. Sed illud hoc loco notandum est, unguentum non communicari a capite, nisi partibus unitis : nisi enim barba capiti adhæreret, sed abscissa alicubi maneret, sine dubio defluxum unguenti non participaret, et nisi vestis unita esset corpori, sed plicata maneret in arca, similiter unguento non perfunderetur; sic igitur, nisi fratres habitarent in unum, et inter se glutino charitatis conjuncti essent, dona cœlestia a capite Christo defluentia non descenderent in barbam, id est, in prælatos, neque a barba in vestimenta, id est, in reliquum populum. Ait igitur : « Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, » id est, jucunditas fratrum habitantium in unum et inter se conjunctorum, ac debita proportione invicem subjectorum, est sicut unguentum pretiosum et fragrantiæ suavissimæ, quod in capite effusum descendit in barbam. « In barbam Aaron, » id est, non loquor de quocumque unguento, sed de illo quod descendit in barbam Aaronis, tempore consecrationis suæ; quod etiam « descendit in oram, » superiorem videlicet partem « vestimenti ejus. » Deinde comparat utilitatem eorumdem fratrum habitantium in unum rori, qui descendit in montem : neque enim montes ex rore jucunditatem ullam percipiunt, sed utilitatem magnam, quoniam pluvia ad montes vel non descendit, vel non hæret, sed ex montibus ad valles continuo descendit : ros autem hæret in montibus, eosque infundit et germinare facit. Nominat autem duos montes, Hermon et Sion, qui quamvis loco conjuncti non essent, cum mons Hermon esset trans Jordanem ad orientem, et mons Sion citra Jordanem ad occidentem, tamen conjuncti erant quoad similitudinem qualitatum, cum uterque sit verus mons, et unus major et altior, videlicet Hermon, alius minor et humilior, id est Sion. Ex quo voluit nos Spiritus Sanctus admonere, conjunctionem fratrum habitantium in unum debere esse cordium magis quam corporum; nam de primis fratribus habitantibus in unum scriptum est : « Erat autem multitudinis credentium cor unum et anima una, » *Act.* IV. Dicit igitur : « Sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion, » id est, bonum utilitatis habitantium in unum, est « sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion, » sive, ut est in hebræo, *in monte Sion.* Quomodo autem ros montis Hermon, qui longe distat a Sion, descendat in montem Sion, variis modis exponunt Interpretes. Mihi videtur Prophetam considerasse montem Hermon esse altissimum et amplissimum, atque in eo magnam esse roris abundantiam; montes autem Sion esse multo humiliores et aridiores, et ideo more poetico dixisse, ex monte Hermon descendere rorem in montes Sion, quasi communicet mons Hermon rorem, quo abundat, cum montibus Sion qui eo carent : non quod idem omnino ros, qui est in monte Hermon, descendat in montes Sion, sed quod similis ros descendens in montes Sion videatur quodam modo ex monte Hermon descendere. Et aptissime convenit hæc similitudo in conventum fratrum habitantium in unum : sunt enim fratres concordes quasi tot montes, sive colles Sion, in quos descendit ros cœlestis a Christo, qui est quasi Hermon altissimus et rore cœlesti plenissimus; unde dixit Joannes : « Et de plenitudine ejus omnes accepimus, » *Joan.* I. Non communicat autem Christus nobiscum eam ipsam gratiam et gloriam numero, quam in se habet, sed aliam similem et minorem.

Quomodo ros montis Hermon descendat in montem Sion.

4. QUONIAM ILLIC MANDAVIT DOMINUS BENEDICTIONEM, ET VITAM USQUE IN SÆCULUM. Vers. 4.

Reddit rationem cur tantis bonis abundet conventus fratrum concorditer pacificeque viventium : « Quoniam, inquit, illic mandavit Dominus benedictionem, » id est, illuc misit Dominus benedictionem suam, quæ est fons omnium bonorum; Domino enim « benedicere » benefacere est : quoniam igitur Deo gratissima est concordia et charitas fraterna, ideo replet eam copia bonorum omnium, idque non ad breve tempus, sed in æternum; nam ideo cum benedictione misit ad eos « vitam usque in sæculum. » Quæ omnia hic in terris habentur in spe, sed in patria habentur in re. Recte igitur initio diximus hunc Psalmum ab illis proprie cantari, qui ex peregrinatione perveniunt ad patriam. Ibi enim perfecta est concordia, ibi unguentum perfectæ charitatis continuo defluit a capite Christo in omnia membra, et ros luminis gloriæ a monte Hermon in omnes colles Sion; dicitur enim *Hermon* lumen elevatum; et *Sion*, specula : proinde recte ab altissimo lumine descendit participatio ejus in eos qui digni sunt speculari Deum facie ad faciem; ibi est benedictio Domini, id est, affluentia omnium aliorum bonorum; ibi denique est vera vita « usque in sæculum, » quæ nunquam deficiet.

Domini benedicere, benefacere est.

PSALMUS CXXXIV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Canticum graduum.*

Ecce nunc benedicite Dominum, omnes servi Domini;

Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri.

2. In noctibus extollite manus vestras in sancta, et benedicite Dominum.

3. Benedicat te Dominus ex Sion, qui fecit cœlum et terram.

V. s. h. — *Canticum graduum.*

Ecce benedicite Domino, omnes servi Domini : qui statis in domo Domini in noctibus.

Levate manus vestras ad sanctum [*h. sancte*], et benedicite Dominum.

Benedicat tibi Dominus ex Sion, factor cœli et terræ.

Argumentum. — Peregrinatores, ait Hengstenberg, urbem Hierosolymitanam vespere ingressi, Levitas excubias agentes ut Deum celebrent hortantur, qui respondent formula benedictionis vers. 3. Maurero et aliis videtur canticum fuisse Levitarum, quorum erat, nocturnas excubias in templo agere. Versiculus 3 alterius chori responsio erit, vel non, prout jussivum vel indicat, futurum habebitur. Pauca addit Alexandrinus ex Psalmo sequenti.

1. Canticum ascensionum.

En, benedicite Jovam, omnes servi Jovæ,
qui statis in domo Jovæ noctibus.
2. Tollite manus vestras ad sanctum,
et benedicite Jovam.
3. Benedicat te Jova ex Sione,
qui fecit cœlum et terram.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXXIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum Graduum.

Hic est Psalmus postremus Gradualium, qui eos qui jam feliciter ascenderunt, hortatur ut vacent perpetuis laudibus : quod est officium habitantium in domo Domini, juxta illud *Psalm.* LXXXIII : « Beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te. » Pertinet tamen suo modo hic Psalmus ad eos qui, post ædificationem templi, in illo habitabant; et ad eos qui, dum peregrinantur in terra, corde habitare nituntur in cœlo, et cum Apostolo dicere possunt : « Conversatio nostra in cœlis est, » *Philipp.* III.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. Ecce nunc benedicite Dominum, omnes servi Domini.

Ecce, inquit, nunc liberati a tentationibus et persecutionibus, tempus est ut toti intenti sitis laudibus Domini; proinde « benedicite Dominum, » vos « omnes servi Domini, » qui non habetis aliud in quo illi jam serviatis, nisi in persolvendo tributo perpetuæ laudis et gratiarum actionis.

2. Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri. Vers. 2.

« Vos, inquam, qui statis in domo Domini, » id est, qui permanentem habetis domum, et non amplius tanquam peregrini in tentoriis habitatis; et præterea statis, id est, securi consistitis, non timentes casum, quomodo ille, « qui in veritate non stetit, » *Joan.* VIII. Nec solum domum, sed etiam atria possidetis, ita ut et interiorem do-

mum, ubi Deus videtur, et exteriorem, ubi videntur creaturæ, quæ sunt veluti atria, felicissimi habeatis.

Vers. 3. 3. In noctibus extollite manus vestras in sancta, et benedicite Dominum.

Tempus maxime opportunum orandi et laudandi Deum nox est, quando quies ubique esse solet. Itaque David *Psalm.* cxviii, « media nocte surgebat ad confitendum Domino ; » et Isaias cap. xxvi dicit : « Anima mea desideravit te in nocte ; » et Jeremias *Thren.* ii hortatur : « Consurge, lauda in nocte, in principio vigiliarum. » Et ipse Dominus noster, *Luc.* v, pernoctabat « in oratione Dei ; » et Apostolus cum Sila, *Act.* xvi, in ipso carcere « media nocte orantes laudabant Dominum. » Recte igitur admonet Propheta servos Dei, ut nocturno potissimum tempore extollentes manus in Sancta Sanctorum, ubi erant propitiatorium et arca Dei, benedicant Dominum. Moraliter autem significat hic versiculus servos Dei debere benedicere Deum, non solum in die prosperitatis, sed etiam in nocte adversitatis. Sed in sensu præcipue intento, significatur hoc loco, in cœlesti patria, sicut semper est dies, si de luce et tenebris agatur, ita semper esse noctem, si agatur de labore et quiete. Intrantibus enim in illam requiem « dicit spiritus, ut requiescant a laboribus suis, quia opera eorum sequuntur illos ; » et illa est *nox* de qua dicitur in *Psalm.* cxxxviii : « Et nox illuminatio mea in deliciis meis ; » et de qua dicit Dominus *Joan.* v : « Venit nox, in qua nemo potest operari, » et proinde solis Dei laudibus vacare oportet. In his igitur quietissimis, sed lucidissimis noctibus, « extollite manus vestras, » beati servi Dei ; et ad sanctuarium verum, ubi Deus ipse residet, conversi, « benedicite Dominum. »

4. Benedicat te Dominus ex Sion, qui fecit cœlum et terram. Vers. 4.

Hortatus est Propheta sanctos Dei servos, ut assidue Dominum benedicant ; nunc vicissim ipse benedictionem illis a Domino precatur, sed utitur numero singulari, quia videbat eos ita esse glutino veræ charitatis unitos, ut essent unum in Domino. Illi igitur unitati servorum Dei dicit : « Benedicat te Dominus ex Sion, qui fecit cœlum et terram. » Quod ad verba attinet, in hebræo codice desunt illa verba, *in atriis domus Dei nostri* ; sed verisimile est, in codicibus correctioribus, quos habuerunt Septuaginta Interpretes, illa verba non defuisse, præsertim cum in *Psalm.* cxxxiv idem versiculus repetatur, et in eo verba illa legantur etiam in codicibus hebraicis. Illud vero, *in noctibus*, hebræus codex conjungit cum superioribus, hoc modo : *Qui statis in domo Domini in noctibus* ; et postea incipit alium versiculum ab aliis verbis : *Extollite manus vestras*, etc. Sed interpunctio Rabbinorum modernorum, qualis nunc est in codicibus hebraicis, non debet præjudicare auctoritati gravissimæ Septuaginta Interpretum, qui illud, *in noctibus*, principium esse versiculi, et cum sequentibus verbis conjungi debere censuerunt.

PSALMUS CXXXV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Alleluia.*	V. s. ii. — *Alleluia.*
Laudate nomen Domini, laudate, servi, Dominum :	Laudate nomen Domini, laudate, servi, Dominum.
2. Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri.	Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri.
3. Laudate Dominum, quia bonus Dominus : psallite nomini ejus, quoniam suave.	Laudate Dominum, quoniam bonus Dominus : cantate [*h. psallite*] nomini ejus, quoniam decens.
4. Quoniam Jacob elegit sibi Dominus, Israel in possessionem sibi.	Quia Jacob elegit sibi Dominus : Israel in peculium suum.
5. Quia ego cognovi quod magnus est Dominus, et Deus noster præ omnibus diis.	Quia ego scio quod magnus Dominus, et Dominus [*h. dominator*] noster præ omnibus diis.
6. Omnia quæcumque voluit, Dominus fecit in cœlo, in terra : in mari, et in omnibus abyssis.	Omnia quæ [al. *quæcumque*] voluit Dominus, fecit in cœlo, et in terra : in [al. *et in*] mari et in cunctis abyssis.
7. Educens nubes ab extremo terræ ; fulgura in pluviam fecit. Qui producit ventos de thesauris suis.	Levans nubes de summitatibus terræ, fulgura in pluviam fecit : educens ventos [*h. ventum*] de thesauris suis.

8. Qui percussit primogenita Ægypti ab homine usque ad pecus.

Qui percussit primitiva Ægypti ab homine usque ad pecus [*h. quadrupedem*].

9. Et misit signa et prodigia in medio tui, Ægypte; in Pharaonem, et in omnes servos ejus.

Misit signa et portenta in medio tui, Ægypte: in Pharao, et in cunctos servos ejus.

10. Qui percussit gentes multas, et occidit reges fortes.

Qui percussit gentes multas, et occidit reges fortes.

11. Sehon regem Amorrhæorum, et Og regem Basan, et omnia regna Chanaan.

Seon regem Amorrhæorum, et Og regem Basan, et omnia regna Chanaan.

12. Et dedit terram eorum hæreditatem : hæreditatem Israel populo suo.

Et dedit terram eorum hæreditatem : hæreditatem Israel populo suo.

13. Domine, nomen tuum in æternum : Domine, memoriale tuum in generationem et generationem.

Domine, nomen tuum in æternum [*h. sæculum*] : Domine, memoriale tuum in generatione et generatione.

14. Quia judicabit Dominus populum suum, et in servis suis deprecabitur.

Quia judicabit Dominus populum suum, et in servos suos [al. *servis suis*] erit placabilis.

15. Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum.

Idola gentium argentum et aurum, opera manuum hominum.

16. Os habent, et non loquentur : oculos habent, et non videbunt.

Os habent, et non loquentur : oculos habent, et non videbunt.

17. Aures habent, et non audient : neque enim est spiritus in ore ipsorum.

Aures habent, et non audient : sed nec est spiritus in ore eorum.

18. Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis.

Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnis qui confidit in eis.

19. Domus Israel, benedicite Domino : domus Aaron, benedicite Domino.

Domus Israel, benedicite Domino : domus Aaron, benedicite Domino.

20. Domus Levi, benedicite Domino : qui timetis Dominum, benedicite Domino.

Domus Levi, benedicite Domino : timentes Dominum, benedicite Domino.

21. Benedictus Dominus ex Sion, qui habitat in Jerusalem.

Benedictus Dominus ex Sion, qui habitat in Jerusalem. Alleluia.

Argumentum. — Recentioris temporis Psalmus, factus in usum sacrum, maximam partem conflatus ex locis aliis. Populum exhortatur ad celebranda beneficia, majoribus a Deo exhibita, quibus ostenderit potentiam suam, et se verum ac unicum Deum esse, hacque occasione utens ex antithesi exagitat et insectatur idola gentium exterarum et cultum horum, atque superstitionem illorum universam, quorum nugacia numina et nihil sint, et nihil possint simile. Exordium vers. 1-4; strophæ tres, 5-7, 8-14, 15-18; conclusio, 19-21.

1. Laudate Jovam.
Laudate nomen Jovæ,
laudate, servi Jovæ,
2. Qui statis in domo Jovæ (sacerdotes et Levitæ),
in atriis domus Dei nostri (totus populus).
3. Laudate Jovam, nam benignus est Jova;
canite nomini ejus, nam suave (vel *suavis*) *est.*
4. Nam Jacobum elegit sibi Jova,
Israelem in peculium suum.

5. Nam scio ego, magnum esse Jovam,
et Dominum nostrum majorem (vel *magis*) quam omnes dii.
6. Quæcumque voluit Jova, fecit,
in cœlo et in terra,
in maribus et omnibus abyssis.

7. Qui adscendere facit nubes ab extrema terra (horizonte),
fulgura ad pluviam (cum pluvia, vel eam afferentia) facit,
educit ventum e thesauris (promptuariis) suis.

8. Qui percussit primogenitos Ægypti,
ab homine usque ad bestiam.
9. Misit signa et prodigia in medium tuum, Ægypte,
in Pharaonem et in omnes servos (ministros) ejus.
10. Qui percussit gentes multos,
et interfecit reges potentes (Maurer, *numerosos*) :
11. *Cædem, inquam, fecit* Sichoni regi Amoritarum,
et Ogo, regi Basanitidis,
et omnibus regnis Cananeæ.
12. Et dedit terram eorum possessionem (possidendam),
possessionem Israeli, populo suo.
13. Jova, nomen tuum *manet* in sempiternum;
Jova, memoria tui per omnes ætates.
14. Nam judicat Jova populum suum,
et servorum suorum miseretur.

15. Simulacra gentium argentum et aurum *sunt*,
opus manuum hominis.
16. Os iis *est*, et non loquuntur;
oculi iis, nec vident;
17. Aures iis, neque auscultant,
nec est spiritus in ore ipsorum.
18. Similes illis *sunt* qui faciunt ea,
quicumque confidunt in eis.

19. Domus Israelis, benedicite Jovam;
domus Aaronis (sacerdotes), benedicite Jovam;
20. Domus Levi, benedicite Jovam;
cultores Jovæ, benedicite Jovam.
21. Benedictus sit Jova ex Sione,
qui habitat Hierosolymam.
Laudate Jovam.

NOTÆ.

Vers. 11. « Falluntur qui ל hic accusativi signum habent. Quod superiore versu cum accusativo positum est, id hoc loco, mutata structura cum ל est constructum. Hoc ipsum verbum ter præter hunc locum sic constructum reperitur, *Ps.* CXXXVI, 19, 2; *Job.* V, 20; II *Sam.* III, 30. » Maurer.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXXIV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

Duo Psalmi sequentes ejusdem sunt argumenti; hortantur enim fideles ad laudes Dei, quod argumentum in titulo demonstrant; et recte subjunguntur Psalmis Gradualibus, quoniam optime conveniunt iis, qui ex captivitate in patriam redierunt, quique jam gradus perfectionis, Deo juvante, vel ascenderunt, vel in ascensione non modicum profecerunt.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers 1. 1. Laudate nomen Domini, laudate, servi, Dominum.

Vers. 2. 2. Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri.

Hi duo versiculi habentur etiam initio Psalmi superioris; sed ideo repetuntur, ut continuetur laudatio, quæ ibi fuerat inchoata. Alloquitur igitur Propheta servos Domini, eosque hortatur ut laudent « nomen Domini » et ipsum « Dominum : » hic enim est sensus, ut colligitur ex principio Psalmi CXII : « Laudate, pueri, » id est servi, « Dominum, laudate nomen Domini. » Qui sint autem *servi*, quibus indicitur laudatio, explicat, dicens : « Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri, » id est, qui non estis exules, non in via positi, non peregrini, quibus oratio magis quam laudatio necessaria sit; sed jam pervenistis, jam « statis in domo Domini, » de qua dicitur in alio Psalmo : « Beati qui habitant in domo tua, Domine! in sæcula sæculorum laudabunt te. » Itaque videtur hic Psalmus præcipue convenire iis, qui ad cœlestem patriam pervenerunt, et domum Domini non manufactam, sed æternam in cœlo introierunt. Convenit tamen illis etiam, qui spe ac desiderio in ea domo degere incipiunt, et cum Apostolo dicere possunt : « Nostra autem conversatio in cœlis est; » convenit denique speciali quadam ratione sacerdotibus, quorum officium est stare in domibus Deo sacris, et ipsi Deo immediate et proprie ministrare. Sunt quidem omnes fideles servi Domini, sed illi præter cæteros, qui toti sunt Domini obsequio addicti et mancipati. Ex hebræo legunt aliqui : *Laudate, servi Domini*, quia vox *servi*, secundum regulas grammaticæ, regit genitivum. Sed hoc non est perpetuum, et legendum esse : *Laudate, servi, Dominum*, perspicuum est ex versione non solum Septuaginta, sed etiam S. Hieronymi. Sunt etiam qui *stare in domo* tribuunt sacerdotibus, *stare in atriis* tribuunt laicis. Sed probabilius est pro eodem accipi hoc loco *domum Domini*, et *atria domus Domini*, nam ut plurimum secunda pars versiculi repetit et explicat priorem; unde sensus est : « Qui statis in domo Domini, » qui statis, inquam, « in atriis domus Dei nostri. »

3. Laudate Dominum, quia bonus Dominus; psallite nomini ejus, quoniam suave. Vers. 3.

4. Quoniam Jacob elegit sibi Dominus, Israel in possessionem sibi. Vers. 4

Hortatus est Propheta populum Dei ad laudandum Dominum; nunc adducit tres rationes, quibus persuadeat ita esse faciendum : primam, quoniam Deus dignissimus est omni laude; secundam, quia id nobis bonum et jucundum erit; tertiam, quia tenemur, cum nos præter cæteras gentes Deus maximis beneficiis affecerit. « Laudate, inquit, Dominum, quoniam bonus est Dominus; » bonum enim laude, malum vituperatione dignum est. Deus autem ita bonus est, ut solus sit absolute bonus, et omni ex parte bonus et non aliunde, sed ex se ipso sit bonus, et nihil sit bonum, nisi participatione et dono ejus; denique cætera sint bona in certa specie, et cum addito, ut bonus homo, bona domus, bona vestis; Deus autem sit ipsa bonitas, omnem omnino boni rationem continens. « Psallite nomini ejus, quoniam suave; » hæc est secunda ratio, quasi dicat : « Psallite nomini ejus, » quoniam istud, *psallere* et *laudare*, non erit vobis opus molestum et laboriosum, sed dulce, jucundum, suave. Vox hebraica significat *dulce* et *dulcis*; et ideo referri potest tum ad *Dominum*, tum ad *nomen*, tum ad *psallere;* et sensus esse potest, *psallite nomini ejus, quoniam suavis* est Dominus; item, *quoniam suave* est nomen Domini; denique, *quoniam suave* est psallere nomini Domini. Sed vox græca et latina, quæ sunt generis neutri, non possunt referri ad *Dominum*, sed, vel ad *nomen*, vel ad *psallere*; et hæc postrema acceptio videtur esse magis propria. Cæterum in sententia nulla dissensio est. Ideo enim laudare Deum suave est, quia Deus suavis est : quomodo dulces cibos comedere dulce est, quoniam ipsi cibi dulces sunt. Et quidem beatis in cœlo psallere Deo suavissimum est, et ideo ne ad momentum quidem cessant a laudibus,

quoniam dulcedinem Dei in ipso fonte suavitatis sine intermissione degustant; nobis autem nunc dulce est canere Deo, nunc laboriosum, quoniam non semper gustamus quam suavis sit Dominus; sed tunc solum, cum ex gratia Dei, et præcedente meditatione assurgimus ad cognitionem, et accendimur ad amorem. « Quoniam Jacob elegit sibi Dominus, » elegit, inquam, « Israel in possessionem sibi; » hæc est tertia ratio, quæ ducitur a debito et jure obligationis : cum enim Deus singulari dono gratiæ suæ filios Jacob in populum peculiarem sibi delegerit, certe justum est, ut is populus præter omnes alias gentes Deum laudet. Hic sunt aliqua notanda. *Primo*, Deum conditorem universitatis, omnium gentium providentiam gerere, et omnibus dedisse lumen rationis, et legem naturalem scriptam in cordibus, et angelos custodes tum singulorum hominum, tum etiam provinciarum et regnorum; sed præter hæc omnia, quæ communia sunt populo Israelitico cum aliis populis, suscepisse Abrahamum et posteros ejus per Isaac et Jacob descendentes in proprium populum, qui esset quasi ejus hæreditas et portio, et possessio, eisque dedisse legem scriptam in tabulis, et cæremonias, quibus coli volebat, et Prophetas, quasi internuntios, a quibus de notitia Dei erudirentur. *Secundo*, hoc fuisse admirabile beneficium Dei : elegit enim Deus populum illum in possessionem sibi, ut eis benefaceret, eosque diligenter excoleret, quasi vineam dilectam; addo fuisse hoc beneficium gratis omnino illi populo collatum : non enim elegit Deus populum illum ob eorum merita, sed quia sibi ita placuit : quod perspicuum est ex prædestinatione æterna, cujus meminit Malachias cap. I, et Apostolus *ad Rom.* IX. Nam antequam nati essent Jacob et Esau, et cum nihil boni, vel mali egissent, dictum est : « Major serviet minori, quoniam Jacob dilexi, Esau odio habui. » *Tertio*, hoc idem, et etiam majus beneficium collatum esse populo christiano, ex gentibus congregato : nam, ut Apostolus docet *Rom.* XI, Gentiles erant quasi oleastri respectu Judæorum, qui erant naturales rami olivæ; sed cum fracti essent multi rami naturales ob incredulitatem, Deus assumpsit oleastros, et inseruit in bonam olivam, id est, super fundamentum Apostolorum et Prophetarum superædificavit gentiles, vocans eos per fidem ad populum suum, et faciens cives Sanctorum et domesticos Dei. Nobis igitur convenit, et ex debito obligationis tenemur, laudare Deum; sed propriissime Jacob, sive Israel, electus in possessionem, est cœlestis Jerusalem, cœtus videlicet beatorum, cui dicitur : « Lauda, Jerusalem, Dominum; lauda Deum tuum, Sion.

Vers. 5. 5. Quia ego cognovi, quod magnus est Dominus, et Deus noster præ omnibus diis.

Vers. 6. 6. Omnia quæcumque voluit, Dominus fecit in cœlo, in terra, in mari, et in omnibus abyssis.

Respondet Propheta objectioni quæ fieri poterat, cur ipse tanto ardore invitaret populum Dei ad laudes Domini : « Quia, inquit, ego cognovi quod magnus est Dominus; » et non solum magnus super omnes homines, sed etiam super omnes deos; et ideo silere non possum, ideo clamo, ideo canto et psallo, et ad canendum et psallendum omnes invito. Deinde probat utrumque, nimirum Deum esse magnum Dominum, et esse majorem omnibus diis; ac primum, quod sit magnus Dominus, probat ab omnipotentia, quia « omnia quæcumque voluit, fecit » in universa creatura, « in cœlo, in terra, in mari, et in omnibus abyssis; » ubi per *mare* intelligit mare Oceanum; per *abyssos* intelligit maria Mediterranea, quasi diceret : In mari magno, et in aliis aquarum profunditatibus, ita Chrysostomus; sed possunt etiam per *abyssos* intelligi loca subterranea inferorum, ubi est gehenna, de quibus legimus in Evangelio, rogatum fuisse Dominum a dæmonibus, ne eos mitteret in abyssum. Sic enim comprehendentur omnia loca, summum cœlum, imi inferi, media terra et mare. Sed placet breviter conferre nostram infirmitatem cum Dei potentia. Ille fecit omnia quæ voluit : nihil enim impossibile est illi; nos autem multa volumus facere, et non possumus. Item Deus fecit, quia voluit, id est, libera voluntate fecit, non aliqua necessitate, quia nulla re indiget : nos maxima ex parte operamur, quia indigemus, et nisi cogeret necessitas, otiaremur. Denique Deus in omnibus rebus fecit quæcumque voluit, quia Dominus est rerum omnium : nos ne in nobis quidem facere possumus omnia quæ volumus, quanto minus in aliis rebus? Æquum igitur est, ut non nos ipsi, sed Deum nostrum assidue laudemus.

7. Educens nubes ab extremo terræ, fulgura in pluviam fecit. Vers. 7.

Ponit exempla aliquot eorum quæ Deus facit quando vult, in aere, in terra et in aquis. Facit quidem Deus mirabilia in angelis et cœlis superioribus, rursum in abyssis subterraneis. Sed quia incognita nobis sunt, ponit exemplum eorum quæ facit in cœlo aereo, in terra, et in aquis, quæ a nobis videntur, quamvis causas ignoremus. Primum igitur ponit exemplum in nubibus, quæ oriuntur ex terra, sed formantur in cœlo aereo, et conversæ in aquas revertuntur ad terram. « Educens, inquit, nubes ab extremo terræ, » id est, qui educit nubes ab extrema parte terræ. Accommodat se Spiritus Sanctus in Scripturis sensibus nostris : nos autem videmus ordinarie nubes ascendere, vel ab oriente, vel ab occidente, vel a meridie, vel a septentrione, quæ sunt quatuor extrema terræ, sed varia pro varietate regionum; et quamvis ista assiduitate viluerint, tamen omnino mirabile est unde tanta copia vaporum repente existat, ut totum cœlum in puncto fere temporis nubibus quasi velo cooperiat; nisi ideo

mirabile esse desinat, quia ab Omnipotente fit. Sed mirabilius est, quod sequitur : « Fulgura in pluviam fecit, » ubi *in pluviam* positum est pro *in pluvia*, quomodo II *Cor.* XII dicit Apostolus : « Nocte et die in profundum maris fui, » pro, *in profundo maris fui*. Sensus autem est : Deus in pluvia fecit fulgura, id est, inter pluviam miscuit fulgura, quæ res est omnino mirabilis; nam fulgura sunt ardentia, arentia, acutissima; et pluvia est res humida, frigida, mollis : et tamen nec fulgura absumunt aquam, nec pluvia exstinguit fulgura. Ita exponunt antiquissimi Patres, Hilarius et Chrysostomus, et confirmari potest eorum expositio ex cap. IX *Exod.* : « Grando et ignis mixta pariter ferebantur, » ad quem locum videtur allusisse Propheta David; omitto alias expositiones recentiorum, quæ minus probabiles sunt.

Vers. 8. 8. QUI PRODUCIT VENTOS DE THESAURIS SUIS, QUI PERCUSSIT PRIMOGENITA ÆGYPTI AB HOMINE USQUE AD PECUS.

Vers. 9 9. ET MISIT SIGNA ET PRODIGIA IN MEDIO TUI, ÆGYPTE, IN PHARAONEM ET IN OMNES SERVOS EJUS.

Tertium exemplum magnitudinis Dei sumitur a generatione ventorum; venti enim notissimi sunt, et quotidie sentiuntur a nobis; tamen nihil est obscurius generatione ipsorum; unde et Dominus *Joan.* III, ait : « Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, et nescis unde veniat, aut quo vadat, » id est, audis strepitum venti, « et nescis unde veniat, aut quo vadat, » id est, quomodo oriatur et quomodo desinat, præsertim quando repente ventus existit, et paulo post repente cessat. Illud autem, « de thesauris suis, » metaphoricum est : non enim venti inclusi manent in speluncis, aut abditis locis, ut fabulantur poetæ; sed ita repente producuntur a Deo, quasi educerentur de thesauris, id est, de locis absconditis. Vere autem educuntur de thesauris Dei, id est, de potentia Dei secretissima et ditissima, quæ nunquam exhauriri potest. Cum hoc tertio exemplo conjungit Propheta quartum de occisione omnium primogenitorum Ægypti tam hominum quam jumentorum, quæ habetur *Exod.* XII. Conjungit autem hanc occisionem cum productione ventorum, quia, quemadmodum venti spiritus quidam sunt corporales, qui non videntur ob nimiam subtilitatem, et tamen maximas edunt strages arborum in campis, domorum in civitatibus, et navium in mari : sic spiritus angelici, invisibiles oculis hominum, incredibili celeritate ad nutum Domini interfecerunt omnia primogenita Ægypti, tum hominum, tum jumentorum : neque enim occisio illa poterat tribui pesti, aut morbo naturali, cum eadem nocte perierint omnia et sola primogenita Ægyptiorum, tum hominum, tum pecorum; et apud Hebræos, qui in Ægypto degebant, nullus omnino homo, aut bestia perierit. Adjungit denique in summa omnia signa et prodigia, quæ fecit Deus per Mosem in Ægypto, quæ legi possunt in *Exod.* cap. VII-XII.

10. QUI PERCUSSIT GENTES MULTAS, ET OCCIDIT REGES FORTES. Vers. 10.

11. SEHON REGEM AMORRHÆORUM, ET OG REGEM BASAN, ET OMNIA REGNA CHANAAN. Vers. 11.

12. ET DEDIT TERRAM EORUM HÆREDITATEM, HÆREDITATEM ISRAEL POPULO SUO. Vers. 12.

Post mirabilia Dei edita in Ægypto adversus Pharaonem, addit mirabilia edita in itinere adversus duos potentissimos reges, Sehon et Og, quos populus Dei debellavit magis extraordinario auxilio Dei, quam armis, vide lib. *Num.* cap. XXI. Et denique addit mirabilia quæ fecit Deus in ipsa terra promissionis adversus triginta et unum reges, qui regnabant in illis provinciis. Ubi multa miracula acciderunt, ac præter alia, ut muri Jericho ad sonitum tubarum sacerdotalium corruerint, et sol et luna steterint ad imperium Josue; vide lib. *Josue* cap. IX, X et XII. Ipse igitur Deus dedit totam illam terram possidendam, et quasi propriam hæreditatem, populo suo Israelitico : quomodo etiam regnum cœlorum per terram promissionis significatum, vult quidem Deus a fidelibus suis bellando et laborando capi; sed quia nisi ipse præveniret, et comitaretur, et subsequeretur gratia sua labores nostros, nihil omnino facere possemus, ideo ipse est, qui nos salvat, ex captivitate liberat, et nobis hæreditatem æternam donat.

13. DOMINE, NOMEN TUUM IN ÆTERNUM; DOMINE, MEMORIALE TUUM IN GENERATIONE ET GENERATIONEM. Vers. 13.

14. QUIA JUDICABIT DOMINUS POPULUM SUUM, ET IN SERVIS SUIS DEPRECABITUR. Vers. 14

Concludit Propheta priorem partem suæ probationis, qua demonstrare instituerat magnitudinem Dei; ea enim satis aperte demonstrata, dicit : « Domine, nomen tuum in æternum, » id est, propter hæc tanta mirabilia, « nomen tuum, » memoria tua, fama tua in æternum vigebit; et idipsum more suo repetens : « Domine, inquit, memoriale tuum, » id est, recordatio nominis tui, « in generationem et generationem » permanebit. « Quia judicabit Dominus populum suum, » id est, semper manebit celebris memoria Dei, quoniam Deus semper, ut hactenus fecit, « judicabit populum suum, » id est, justo judicio vindicabit de persequentibus eum, puniens iniquos hostes ejus. « Et in servis suis deprecabitur, » id est, erga servos suos exorabilis erit : accipiendum enim est passive illud « deprecabitur, » pro « exorabitur. » In cantico Mosis, *Deuter.* XXXII, eadem sententia sic vertitur a latino Interprete :

Verbum *deprecabitur* passive accipiendum.

« Judicabit Dominus populum suum, et in servis suis miserebitur. »

Vers. 15. 15. SIMULACRA GENTIUM ARGENTUM ET AURUM, OPERA MANUUM HOMINUM.

Vers. 16. 16. OS HABENT, ET NON LOQUENTUR; OCULOS HABENT, ET NON VIDEBUNT.

Vers. 17. 17. AURES HABENT, ET NON AUDIENT : NEQUE ENIM EST SPIRITUS IN ORE IPSORUM.

Probat his versiculis David, Deum nostrum magnum esse præ omnibus diis, quod erat alterum, quod affirmaverat in quinto versiculo. Quamvis enim non magnum sit Deo, majorem esse diis aureis et argenteis, ut S. Hilarius admonuit, cum longe major sit regibus, dæmonibus et angelis, tamen voluit Propheta conferre Deum cum simulacris, ut clarius ostenderet infirmitatem deorum gentilium; tum etiam quoniam licet dii gentium essent dæmonia, ut dicitur in *Psalm.* XCV, tamen multi gentilium hoc non sciebant, sed arbitrabantur ipsa simulacra esse deos, ut perspicuum est I *Reg.* de statua Dagon; denique, quia ex his argumentis colligitur etiam infirmitas ipsorum dæmonum, qui simulacris suis non potuerunt dare sensum et vitam, quomodo Deus verus simulacro suo, quod est homo, dedit spiritum vitæ, sensum et motum, et, quod est excellentius, dedit rationem et arbitrii libertatem. Recte igitur David probat Deum esse magnum præ omnibus diis, quia simulacra gentium, sive ipsa, sive inhabitatores eorum habeantur pro diis, « oculos habent, et non vident; aures habent, et non audiunt; os habent, et non loquuntur; » manus et pedes habent, et nec movere, nec moveri possunt, quia non est spiritus vitæ in facie ipsorum; ubi alludit Propheta ad id quod dicitur *Gen.* II de simulacro veri Dei : « Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ. » Cætera, quæ ad hos versiculos pertinent, vide in explicatione *Psalm.* CXIII.

Vers. 18. 18. SIMILES ILLIS FIANT, QUI FACIUNT EA, ET OMNES QUI CONFIDUNT IN EIS.

Vers. 19. 19. DOMUS ISRAEL, BENEDICITE DOMINO; DOMUS AARON, BENEDICITE DOMINO.

Vers. 20. 20. DOMUS LEVI, BENEDICITE DOMINO; QUI TIMETIS DOMINUM, BENEDICITE DOMINO.

Facta collatione Dei veri cum diis falsis, confert cultores falsorum deorum cum Dei veri cultoribus, et illis prædicit per modum imprecationis similitudinem deorum suorum, videlicet illos fore mutos, cæcos et surdos, quoad vera bona intelligenda, et quærenda, et laudanda : cultores autem Dei invitat ad benedicendum Dominum, quoniam cultores Dei vident, audiunt, loquuntur, ut imagines vivæ Dei viventis, et ideo debent exercere linguam ad laudandum Deum, a quo habent sentire, vivere, intelligere. Invitat autem primum in genere « domum Israel, » id est, populum Dei; deinde per partes, « domum Aaron » imprimis, quia illa erat domus sacerdotalis; tum « domum Levi, » unde erant Levitæ, qui sacerdotibus ministrabant; denique omnes « timentes Deum, » id est, laicos omnes. Porro quamvis hæc comparatio cultorum Dei ad cultores idolorum proprie conveniat idololatris paganis respectu christianorum, tamen convenit etiam iis qui sequuntur avaritiam, quæ est idolorum servitus, et iis quorum Deus venter est, et denique illis omnibus qui fatentur se nosse Deum, factis autem negant, respectu hominum vere piorum, quorum « conversatio in cœlis est. » Illi enim, veluti simulacra idolorum, non vident vera bona, nec vera mala, quamvis oculos habere videantur; neque audiunt quid loquatur in illis Deus, quamvis auribus non careant; denique non loquuntur laudes Dei, quamvis ore et lingua præditi sint. Contra, viri pii, et qui cor habent in cœlo, oculos interiores habent, et vident; aures cordis apertas habent, et intelligunt; os et linguam solutam et liberam habent, ut Deum benedicant in omni tempore, et semper laus ejus sit in ore ipsorum : lege *Psalm.* CXIII.

21. BENEDICTUS DOMINUS EX SION, QUI HABITAT IN JERUSALEM. Vers. 21

Concludit, orans ut ex Sion procedat benedictio Domini, « qui habitat, » tanquam in propria regia sua, « in Jerusalem, » id est, ut omnes cives Sion et Hierusalem non cessent benedicere Domino, qui Rex magnus est, et in ipsa Hierusalem sedem regni sui collocavit : quæ conveniunt Ecclesiæ christianæ militanti, sed multo magis triumphanti, quæ omni labore vacua, et ab omni molestia libera, unicum habet negotium, vacare et videre, quoniam Dominus ipse est Deus.

PSALMUS CXXXVI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Alleluia.*	V. s. II.
Confitemini Domino, quoniam bonus : quoniam in æternum misericordia ejus.	Confitemini Domino, quoniam bonus : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

2. Confitemini Deo deorum : quoniam in æternum misericordia ejus.

3. Confitemini Domino dominorum : quoniam in æternum misericordia ejus.

4. Qui facit mirabilia magna solus : quoniam in æternum misericordia ejus.

5. Qui fecit cœlos in intellectu : quoniam in æternum misericordia ejus.

6. Qui firmavit terram super aquas : quoniam in æternum misericordia ejus.

7. Qui fecit luminaria magna : quoniam in æternum misericordia ejus.

8. Solem in potestatem diei : quoniam in æternum misericordia ejus :

9. Lunam et stellas in potestatem noctis : quoniam in æternum misericordia ejus.

10. Qui percussit Ægyptum cum primogenitis eorum : quoniam in æternum misericordia ejus.

11. Qui eduxit Israel de medio eorum : quoniam in æternum misericordia ejus.

12. In manu potenti, et brachio excelso : quoniam in æternum misericordia ejus.

13. Qui divisit mare Rubrum in divisiones : quoniam in æternum misericordia ejus.

14. Et eduxit Israel per medium ejus : quoniam in æternum misericordia ejus.

15. Et excussit Pharaonem, et virtutem ejus in mari Rubro : quoniam in æternum misericordia ejus.

16. Qui traduxit populum suum per desertum : quoniam in æternum misericordia ejus.

17. Qui percussit reges magnos : quoniam in æternum misericordia ejus.

18. Et occidit reges fortes : quoniam in æternum misericordia ejus.

19. Sehon regem Amorrhæorum : quoniam in æternum misericordia ejus.

20. Et Og regem Basan : quoniam in æternum misericordia ejus.

21. Et dedit terram eorum hæreditatem : quoniam in æternum misericordia ejus.

22. Hæreditatem Israel servo suo : quoniam in æternum misericordia ejus.

23. Quia in humilitate nostra memor fuit

Confitemini Deo deorum : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

Confitemini Domino dominorum : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

Qui fecit mirabilia magna solus : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

Qui fecit cœlos in sapientia [*h. in intellectu*] : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

Qui firmavit terram super aquas : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

Qui fecit luminaria magna : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

Solem in potestatem diei : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

Lunam et stellas in potestatem noctis : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

Qui percussit Ægyptum cum primitivis suis : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

Et eduxit Israel de medio eorum : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

In manu valida et in brachio extento : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

Qui divisit mare Rubrum in divisiones : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

Et eduxit Israel e medio ejus : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

Et convolvit Pharao [al. *Pharaonem*] et exercitum ejus in mari Rubro : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

Qui perduxit populum suum per desertum : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

Qui percussit reges magnos : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

Et occidit reges potentes [*h. magnificos*] : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

Seon regem Amorrhæorum : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

Et Og regem Basan : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

Et dedit terram eorum [al. add. *in*] hæreditatem : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

Hæreditatem Israel servo suo : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

Quia in humilitate nostra memor fuit nostri :

nostri : quoniam in æternum misericordia ejus.

quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

24. Et redemit nos ab inimicis nostris : quoniam in æternum misericordia ejus.

Et eripuit nos de tribulationibus nostris [*h. Et redemit nos de hostibus nostris*] : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

25. Qui dat escam omni carni : quoniam in æternum misericordia ejus.

Qui dat panem omni carni : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

26. Confitemini Deo cœli : quoniam in æternum misericordia ejus.

Confitemini Domino dominorum : quoniam in æternum misericordia ejus.

Confitemini Deo cœli : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

Argumentum. — « Est hoc quoque recentioris temporis carmen, et ipsum in usum sacrum compositum, idque ad imaginem carminis superioris, cujus non solum ordinem sententiarum, verum et ipsa verba (vers. 17-22) sequitur. Præcipuum, quo differt ab illo carmine, hoc tantum, quod singuli versus per totum carmen in eamdem formulam desinunt, idque etiam tum, cum sensus manet imperfectus. » Maurer. Qua ipsa formula respondebatur alteri choro, prius hemistichium accinenti, ut multi putant. Post exordium vers. 1-3, strophæ tres : vers. 4-9, 10-22, 23-26.

1. Celebrate (gratias *agentes*) Jovam, nam benignus est,
nam in sempiternum *manet* gratia ejus.
2. Celebrate Deum deorum,
nam in sempiternum gratia ejus.
3. Celebrate Dominum dominorum,
nam in sempiternum gratia ejus.

4. Qui facit facinora magna solus,
nam in sempiternum gratia ejus.
5. Qui fecit cœlum cum intelligentia (sapienter),
nam in sempiternum gratia ejus.
6. Qui expandit terram super aquas (eminentem),
nam in sempiternum gratia ejus.
7. Qui fecit luminaria magna,
nam in sempiternum gratia ejus.
8. Solem in dominationem (dominatorem, ut præesset) diei,
nam in sempiternum gratia ejus;
9. Lunam et stellas in dominationem noctis,
nam in sempiternum gratia ejus.

10. Qui percussit Ægyptios in primogenitis eorum,
nam in sempiternum misericordia ejus;
11. Et eduxit Israelem e medio illorum,
nam in sempiternum gratia ejus;
12. Manu potenti et brachio extenso,
nam in sempiternum gratia ejus.
13. Qui divisit mare algosum in segmenta (duo),
nam in sempiternum gratia ejus;
14. Et traduxit Israelem per medium illius,
nam in sempiternum gratia ejus;
15. Et decussit (dejecit) Pharaonem et exercitum ejus in mare algosum,
nam in sempiternum gratia ejus.

16. Qui duxit populum suum per desertum,
nam in sempiternum gratia ejus.
17. Qui percussit (cecidit) reges magnos,
nam in sempiternum gratia ejus.
18. Et interfecit reges illustres (vel *potentes*),
nam in sempiternum gratia ejus.
19. *Cædem fecit* Sichoni, regi Amoritarum,
nam in sempiternum gratia ejus;
20. Et Ogo, regi Basanitidis,
nam in sempiternum gratia ejus;
21. Et dedit terram eorum in possessionem (possidendam),
nam in sempiternum gratia ejus;
22. Possessionem Israeli, servo suo,
nam in sempiternum gratia ejus.

23. Qui in humilitate (miseria) nostra memor fuit nostri,
nam in sempiternum gratia ejus;
24. Et abrupit (eripuit) nos ab oppressoribus nostris,
nam in sempiternum gratia ejus.
25. Qui dat panem omni carni,
nam in sempiternum gratia ejus.
26. Celebrate (gratias agentes) Deum cœlorum,
nam in sempiternum gratia ejus.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXXV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

Psalmus iste idem habet argumentum, quod Psalmus superior. Invitat enim populum Dei ad laudem misericordiæ Dei, et in singulis versiculis repetit : « Quoniam in æternum misericordia ejus, » ut ostendat omnia opera Dei, sive ad creationem, sive ad providentiam, sive ad redemptionem pertineant, ex misericordia Dei profecta esse. Deus enim, qui nulla re indiget, et rerum omnium absolutus Dominus est, nihil facit ex necessitate, nihil ex debito, sed omnia ex misericordia, quia placuit illi bonitatem suam effundere et communicare. In hebræo non habetur *alleluia*, in principio hujus Psalmi, sed solum in fine superioris. Cæterum Septuaginta Interpretes initio Psalmi posuerunt *alleluia*, vel quia invenerunt in suis hebraicis codicibus in principio hujus Psalmi, et non in fine superioris; vel, quod credibilius est, invenerunt in utroque loco, ut habetur in fine *Psalm.* CIV et in principio *Psalm.* CV, qui idem habet initium cum CXXV, videlicet : « Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus; » et postea negligentia scriptorum excidit ex hebraico codice in principio hujus Psalmi *alleluia*. Utut se res habeat, aptissime ponitur initio hujus Psalmi titulus, *alleluia*.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. CONFITEMINI DOMINO, QUONIAM BONUS, QUONIAM IN ÆTERNUM MISERICORDIA EJUS.

Vers. 2. 2. CONFITEMINI DEO DEORUM, QUONIAM IN ÆTERNUM MISERICORDIA EJUS.

Vers. 3. 3. CONFITEMINI DOMINO DOMINORUM, QUONIAM IN ÆTERNUM MISERICORDIA EJUS.

In primis tribus versiculis laudatur Deus Trinitas ab his, quæ in se habet : in sequentibus autem laudatur ab operibus suis. In primo versiculo habetur nomen quatuor litterarum, quod soli Deo vero proprium est, et nunquam communicatur cum rebus creatis : significat autem hoc nomen ipsum *esse*, ut *Exod.* III ipse Deus explicuit, cum ait : « Ego sum, qui sum. » Et quoniam esse et bonum convertuntur, et omne quod est, bonum est, et quod summe est, summum bonum est, ideo hic adjungitur bonum absolute ei qui absolute est : « Confitemini, in-

quit, Domino, » id est, confitemini confessionem laudis ei qui est, « quoniam » absolute « bonus » est; nec solum in se bonus est, sed etiam « in æternum misericordia ejus » est; nam ipse qui est summum bonum, nullum habet admixtum malum, nullam miseriam : et ideo solus potest mala et miserias aliorum tollere, et reipsa semper tollit, et tollet in æternum. Magna miseria est nihil esse; Deus igitur dum conservat esse rerum quarumdam in æternum, in æternum erga eas misericors est; et dum beatos facit sanctos angelos et homines in æternum, misericordiam æternam illis exhibet, non tollendo miseriam infelicitatis, quæ sit, sed quæ esset, nisi beatitudinem æternam illis donaret. Porro hæc prima confessio tribui potest personæ Patris, quoniam Pater fons est essendi, et communicat ipsum suum esse Filio per generationem, et Spiritui Sancto per spirationem, sibi Filioque communem. Secunda confessio tribui potest personæ Filii; nam dicitur Filius Deus deorum, quoniam dii creati dicuntur angeli et homines, quia sunt filii Dei, juxta illud *Psalm.* LXXXI : « Ego dixi : Dii estis, et filii Excelsi omnes. » Filius autem Dei unigenitus est Deus deorum, quia filius est Dei naturalis, cæteri adoptati; ille natus est Deus de Deo, isti sunt dii facti, ac per hoc tanto inferiores Deo Filio, quanto res creata inferior est Creatore. Et quamvis aliquo modo dicantur dii respectu inferiorum, tamen respectu Filii unigeniti non sunt dii, sed creaturæ. Ergo confitemini confessionem laudis Deo deorum, id est, Filio Dei unigenito, cujus participatione dicimini dii, filii Dei adoptivi, « quoniam in æternum misericordia ejus, » id est, quoniam ipse cum Patre in æternum miserias tollit a rebus creatis. Tertia confessio tribui potest Spiritui Sancto; dominium enim fundatur in natura liberi arbitrii; illi sunt domini, qui faciunt quod volunt; illi servi, qui aliorum voluntati subjiciuntur. Princeps autem libertatis Spiritus Sanctus est, de quo dicitur : « Ubi spiritus Domini, ibi libertas, » II *Cor.* III; et : « Spiritus ubi vult spirat, » *Joan.* III; et : « Hæc omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult. » Ait igitur David : « Confitemini Domino dominorum, » id est, laudate Spiritum Sanctum, amorem increatum et omnipotentem, cui omnia serviunt, « quoniam in æternum misericordia ejus. » Notat hoc loco S. Joannes Chrysostomus, in Psalmo superiore dictum esse : *Deum magnum præ omnibus diis*, sed in hoc Psalmo multum accessisse ad laudes Dei, quod appellatus sit *Deus deorum* et *Dominus dominorum*, ut non solum cæteri dii minores sint Deo nostro, sed ejus sint creaturæ atque mancipia.

Vers. 4 4. QUI FACIT MIRABILIA MAGNA SOLUS, QUONIAM IN ÆTERNUM MISERICORDIA EJUS.

Ad hunc versiculum, ut ad cæteros omnes sequentes, subintelligendum est : « Confitemini Domino. » Incipit igitur laudare Deum ab operibus magnis et mirabilibus, quæ solus ipse facere potuit, qualia sunt opera creationis; nam in cæteris usus est Deus opera angelorum, vel aliarum creaturarum. In his autem operibus laudatur præcipue misericordia, quia, ut supra diximus, nihil fecit Deus ex necessitate, quasi egeret creaturis, sed ex misericordia sua magna et ineffabili.

5. QUI FECIT CŒLOS IN INTELLECTU, QUONIAM IN Vers. 5.
ÆTERNUM MISERICORDIA EJUS.

Primum opus Dei fuit cœlum, ut notum est ex cap. I *Gen.* : « Fecit autem Deus cœlum, » sive cœlos, « in intellectu, » id est, in sapientia sua, sive per sapientiam suam. Fecit autem, « quoniam in æternum misericordia ejus, » id est, quia placuit ei cœlos ex nihilo educere, et simul parare æternam domum angelis et hominibus. « Fecit *igitur* cœlos » per sapientiam et bonitatem suam, intelligendo et volendo, quæ sunt quasi duæ manus ejus. Itaque non laboravit, non fatigatus est, non eguit mora temporis, non instrumentis variis, non materia circa quam operaretur, non adjutoribus administris.

6. QUI FIRMAVIT TERRAM SUPER AQUAS, QUO- Vers. 6.
NIAM IN ÆTERNUM MISERICORDIA EJUS.

Alterum opus principale fuit terra. Fecit enim in principio Deus cœlum et terram. Cœlum enim factum est, ut esset palatium immortalium civium; terra, ut esset mansio mortalium. Aer et aqua sunt elementa intermedia, quæ in usum hominum deserviunt. Porro dicitur terra stabilita « super aquas, » non quod aqua sit infra terram in imo loco mundi; sed quod superficies terræ magna ex parte sit altior superficie aquæ, ut possint in superficie terræ homines et cætera animalia vivere. Quod enim terra sit in imo loco mundi, scribit idem David in *Psalm.* CIII : « Qui fundasti terram super stabilitatem suam, non inclinabitur in sæculum sæculi. » Itaque terra intra cavitates suas ita continet aquas, ut ex una parte aquæ super terram quiescant, et tamen ex altera parte terra supereemineat aquis. In hebræo pro *firmavit*, est *extendit*, ut sensus sit : Terram, quæ initio erat cooperta undique aquis, et erat minus extensa quam aqua, Deus, congregando aquas in cavitates terræ, extendit super aquas, id est, fecit ut latius pateret quam aqua. Uterque sensus est verus, et juxta utrumque sensum in hoc facto triplex cernitur misericordia Dei : una, respectu terræ, quam eduxit ex nihilo; altera, respectu aquæ, cui sedem stabilem præparavit; tertia, respectu hominum, quibus dedit terram aquis discoopertam, et tamen aquis irrigatam, ut possint in ea degere, eam colere et frugiferam reddere.

Vers. 7. 7. QUI FECIT LUMINARIA MAGNA, QUONIAM IN ÆTERNUM MISERICORDIA EJUS.

Vers. 8. 8. SOLEM IN POTESTATEM DIEI, QUONIAM, etc.

Vers. 9. 9. LUNAM ET STELLAS IN POTESTATEM NOCTIS, QUONIAM, etc.

Tertium opus magnum et mirabile fuit fabricatio solis, lunæ et stellarum, quæ ad cœlum et terram pertinent, siquidem cœlum mirifice exornant, et terræ mirifice prosunt; dicuntur autem omnia *luminaria magna*, quia revera majora sunt, quam ut a nobis eorum magnitudo mente comprehendi possit, cum stellæ firmamenti, quæ nobis ob longinquitatem perexiguæ videntur, totum orbem terræ molis magnitudine superent. Dicitur autem sol factus in potestatem diei, et luna cum stellis cæteris in potestatem noctis, quia lucendo et illuminando terram, præsunt operibus nostris, tum diurnis, tum nocturnis, ut dicitur cap. I *Gen.* Et quidem in libro Geneseos duo sola dicuntur luminaria magna, sol et luna, quia ista duo majus lumen in terras effundunt, quam omnes aliæ stellæ simul; tamen hoc loco videtur David, non solem tantum et lunam, sed omnes stellas appellare *luminaria magna*, quia in se talia sunt; et, si astronomis credimus, longe majores sunt stellæ firmamenti, quam luna sit.

Stellæ firmamenti majores quam luna.

Vers. 10. 10. QUI PERCUSSIT ÆGYPTUM CUM PRIMOGENITIS EORUM, QUONIAM IN ÆTERNUM MISERICORDIA EJUS.

Vers. 11. 11. QUI EDUXIT ISRAEL DE MEDIO EORUM : QUONIAM, etc.

Vers. 12. 12. IN MANU POTENTI, ET BRACHIO EXCELSO, QUONIAM, etc.

Vers. 13. 13. QUI DIVISIT MARE RUBRUM IN DIVISIONES, QUONIAM, etc.

Vers. 14. 14. QUI EDUXIT ISRAEL PER MEDIUM EJUS, QUONIAM, etc.

Vers. 15. 15. ET EXCUSSIT PHARAONEM ET VIRTUTEM EJUS IN MARI RUBRO, QUONIAM, etc.

Vers. 16. 16. QUI TRADUXIT POPULUM SUUM PER DESERTUM, QUONIAM, etc.

Vers. 17. 17. QUI PERCUSSIT REGES MAGNOS, QUONIAM, etc.

Vers. 18. 18. ET OCCIDIT REGES FORTES, QUONIAM, etc.

Vers. 19. 19. SEHON REGEM AMORRHÆORUM, QUONIAM, etc.

Vers. 20. 20. ET OG REGEM BASAN, QUONIAM, etc.

Vers. 21. 21. ET DEDIT TERRAM EORUM HÆREDITATEM, QUONIAM, etc.

Vers. 22. 22. HÆREDITATEM ISRAEL SERVO SUO, QUONIAM, etc.

In his versiculis laudatur Deus ab opere providentiæ; et sunt omnia perspicua tum ex libro Exodi, tum ex Psalmo superiore. Illud quæri posset, cur dicantur *opera misericordiæ*, percussio Ægypti, occisio primogenitorum, interfectio regum, et cætera quæ videntur ad justitiam potius quam ad misericordiam pertinere? Respondetur, opera illa fuisse respectu impiorum percussorum et occisorum opera justitiæ, sed respectu populi Dei fuisse opera misericordiæ; et quia liberatio populi erat præcipue a Deo intenta, ideo illa omnia tribuuntur simpliciter misericordiæ. Quanquam etiam impiis misericordiam facit Deus, cum eos cito de hoc mundo tollit, ne diutius vivendo gravius peccent, et graviorem iram sibi ipsis thesaurizent « in die iræ, et justi judicii Dei. » Circa verba horum versiculorum pauca notanda sunt. Vers. 12 : « In manu potenti, et brachio excelso; » metaphora est, significans Deum graviter punisse Ægyptum plagis multis, ut cogeretur dimittere liberum Dei populum, quomodo si vir bellator robusta manu et brachio fortissimo uteretur ad ejusmodi opera. Vers. 13, illud, *in divisiones*, fabulantur Hebræi significare duodecim divisiones maris Rubri factas fuisse, ut unaquæque tribus per suam divisionem transiret. Sed fabula sine fundamento est : nam *Exod.* XIV dicitur Deum immisisse ventum validum, qui tota nocte flaret et siccaret partem quamdam maris, ita ut a dextera et a sinistra essent aquæ stantes instar murorum, et in medio esset terra arida, per quam transivit populus Dei. Itaque *in divisiones* significat divisionem maris in duas partes. Vers. 15, illud, *et virtutem ejus*, significat, *et exercitum ejus*; id enim sonat vox hebraica, et aperte dicitur *Exod.* XV : « Currus Pharaonis, et exercitum ejus projecit in mare. »

23. QUIA IN HUMILITATE NOSTRA MEMOR FUIT NOSTRI, QUONIAM, etc. Vers. 23.

24. ET REDEMIT NOS AB INIMICIS NOSTRIS, QUONIAM, etc. Vers. 24.

Hæc referri possunt ad liberationem Judæorum a servitute Pharaonis, Philistinorum, et Nabuchodonosoris; item ad liberationem Ecclesiæ a persecutionibus tyrannorum et hæreticorum; denique maxime proprie ad liberationem electorum a captivitate diaboli et omnibus periculis hujus sæculi. Illud, *quia*, non refertur ad versiculos immediate præcedentes, sed ad illa verba quæ in singulis versibus subintelliguntur, nimirum : « Confitemini Domino, » ut sensus sit : « Laudate Deum, quia in humilitate nostra, » in afflictione, et tribulatione, et humiliatione nostra, « memor fuit nostri, » etc.

25. QUI DAT ESCAM OMNI CARNI, QUONIAM, etc. Vers. 25.

Hunc versiculum adjunxit Propheta pro iis qui non patiuntur persecutiones, ne putarent sibi non esse necesse confiteri Domino. Dicit igitur : « Confitemini Domino, » omnes omnino, quia ipse est qui nutrit et conservat omnem creaturam viventem, ac præcipue omnes homines; id quod facit, « quoniam in æternum misericordia ejus. » In hebræo est : *Qui dat panem omni carni;*

Panis apud Hebræos pro omni cibo.

sed *panis* accipitur pro omni cibo apud Hebræos.

Vers. 26. 26. CONFITEMINI DEO CŒLI, QUONIAM, etc.

Vers. 27. 27. CONFITEMINI DOMINO DOMINORUM, QUONIAM, etc.

Concludit repetendo duos ultimos versiculos ex primo ternario : nam per *Deum cœli* intelligit *Deum deorum,* ut notat S. Augustinus : dicitur enim *Deus cœli,* tum quia ipse solus verus Deus cœlum fecit, juxta illud *Psalm.* xcv : « Dii gentium dæmonia, Dominus autem cœlos fecit ; » tum quia residens in summo cœlo tanquam in proprio throno, hoc ipso demonstrat se Deum deorum esse. Ultimus versiculus non habetur in hebræo, nec in græco, nec apud Hilarium, in Commentario, et apud Chrysostomum habetur repetitio primi versiculi loco tertii. Ad extremum hujus explicationis reddenda est causa, cur a S. Augustino dissentire coactus sim in expositione verborum illorum : « Quoniam in æternum misericordia ejus. » Existimat S. Augustinus hæc verba non esse referenda ad singula opera Dei, quæ narrantur in toto Psalmo, sed solum ad prima illa verba : « Confitemini Domino, » et vult hunc esse sensum totius Psalmi : *Confitemini Domino,* qui est *bonus,* qui est *Deus deorum,* qui est *Dominus dominorum,* qui *fecit mirabilia,* qui *fecit cœlos in intellectu,* qui *firmavit terram super aquas,* etc., *quoniam in æternum misericordia ejus* est in peccatores, quos redemit a servitute peccati, etc. Ratio ejus est, quoniam opera quæ narrantur, ut effectio mirabilium, formatio cœli et terræ, et similia, non sunt opera misericordiæ, sed bonitatis et benignitatis Dei. At nos secuti sumus Hilarium et Chrysostomum, qui verba illa, *quoniam in æternum misericordia ejus,* accommodant ad singula opera, quæ in singulis versiculis narrantur : alioqui enim frustra repeterentur in singulis versiculis, si ad opera illa non pertinerent. Accedit quod vox *misericordia* in divinis Litteris, et hebraice חסד, non restringitur ad misericordiam, quæ tollit miseriam proprie dictam, sed extenditur ad bonitatem et benignitatem. Adde ultimo, quod non est difficile in singulis operibus Dei invenire veram misericordiam, ut nos ostendimus, et comprobatur ex verbis illis : « Universæ viæ Domini misericordia et veritas. »

Auctoris ab Augustino dissensus.

PSALMUS XXXVII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Psalmus David, Jeremiæ.*	V. s. h.
1. Super flumina Babylonis, illic sedimus et flevimus, cum recordaremur Sion.	Super flumina Babylonis ibi sedimus, et flevimus, cum recordaremur Sion.
2. In salicibus in medio ejus suspendimus organa nostra.	Super salices in medio ejus suspendimus citharas nostras.
3. Quia illic interrogaverunt nos, qui captivos duxerunt nos, verba cantionum.	Quoniam ibi interrogaverunt nos qui captivos duxerunt nos verba carminis [*h. cantionum*];
Et qui abduxerunt nos : Hymnum cantate nobis de canticis Sion.	Et qui affligebant nos læti : Canite nobis de canticis Sion.
4. Quomodo cantabimus canticum Domini, in terra aliena?	Quomodo cantabimus canticum Domini, in terra aliena?
5. Si oblitus fuero tui, Jerusalem, oblivioni detur dextera mea.	Si oblitus fuero tui, Jerusalem, in oblivione sit dextera mea.
6. Adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui,	Adhæreat lingua mea gutturi meo; si non recordatus fuero tui :
Si non proposuero Jerusalem in principio lætitiæ meæ. 7. Memor esto, Domine, filiorum Edom, in die Jerusalem :	Si non proposuero Jerusalem in principio lætitiæ meæ.
	Memento, Domine, filiorum Edom in die Jerusalem, dicentium : Evacuate, evacuate [*h. effodite, effodite*], usque ad fundamentum ejus.
Qui dicunt : Exinanite, exinanite, usque ad fundamentum in ea.	
8. Filia Babylonis misera ! beatus, qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis.	Filia Babylonis vastata ! beatus qui retribuet tibi vicissitudinem tuam, quam retribuisti nobis.
9. Beatus, qui tenebit, et allidet parvulos tuos ad petram !	Beatus qui tenebit, et allidet parvulos tuos [al. *suos*] ad petram !

Argumentum. — Carmen elegiacum, idque præstantissimum. Maurer, Hengstenberg et alii volunt, non ipso durantis exsilii tempore scriptum esse, sed postea, et quidem aliquo post reditum tempore præterlapso, quum promissas hostium pœnas a Jova frustra exspectassent reversi in patriam, puta circa sextum Darii regnantis annum, templi secundi consecrati occasione. Strophæ tres: vers. 1-3, 4-6, 7-9.

1. Ad flumina Babylonis, ibi sedimus atque flevimus,
Quum recordaremur Sionis.
2. In salicibus, in medio (terræ) illius,
suspendimus harpas nostras (feriantes).
3. Nam ibi postularunt a nobis, qui captivos nos abduxerunt, cantica,
et oppressores nostri lætitiam (cantus lætos:)
« Canite nobis de canticis Sionis. »

4. « Quomodo canamus canticum Jovæ
in terra aliena (vel *alieni*)?
5. Si obliviscar tui, Hierosolyma,
obliviscatur dextera mea *sui*.
6. Adhæreat lingua mea palato meo,
nisi recorder tui,
nisi ascendere faciam Hierosolymam
supra fastigium lætitiæ meæ.

7. Memento, Jova, Idumæis
diem (exitialem) Hierosolymorum,
qui dicebant: « Denudate, denudate (gall. *rasez*)
usque ad fundamentum in ea (urbe). »
8. Filia Babylonis (Babylo), *tu* vastata (jam a Cyro),
beatus, qui rependet tibi
facinus tuum, quod fecisti nobis.
9. Beatus, qui prehendet,
et diffringet parvulos tuos ad petram.

NOTÆ.

Vers. 1. *Flumina,* Euphratem plur. majestatis, vel ob canalium multitudinem. Maurer: *Flumina* intellige Euphratem, Tigrim, Chabaram, etc. Fluminum autem mentio non eo pertinet, ut Rosenmullerus vult, quod synagogæ apud flumina condi solerent, quia Judæi obstricti erant ad manus suas ante preces abluendas, sed eo, quod ad *flumina* se recipiant *lugentes* ac *vates*, quia solitudinem et aquarum placita murmura quærunt, qui velint dolori indulgere, aut secum meditari soli. — Vers. 5. *Sui*, non amplius suo munere fungatur, vel obliviscatur artis chordas pulsandi. Alexandr. legisse videtur *thishshacach*, in neph. — Vers. 7. Idumæi, sempiterni Judæorum hostes, cum Chaldæis Hierosolymam expugnantibus non solum se conjunxerant, verum etiam incitarant eos, non socii, sed instigatores crudelitatis: cf. *Thren.* IV, 21 seq. *Ezech.* XXV, 12 seqq., XXXV, 5; *Obad.* 10 seqq.;—Vers. 8. *Vastata:* alius, legendo *shedodah,* vertit *vastatrix:* Maurer, *præpotens;* alii, *violenta* seu *dura.*

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXXVI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus David Hieremiæ.

Hic titulus non habetur in hebræo, et a Theodoreto confictus dicitur ab aliquo audaculo; sed exstat in libris græcis et latinis, neque ratio Theodoreti convincit titulum esse confictum, quia Hieremias non fuerit unquam in Babylone. Titulus enim non significat Hieremiam in Babylone fuisse, sed Psalmum compositum fuisse a Davide prævidente et prædicente captivitatem Babylonicam, quam postea Judæis imminentem Hieremias prædicavit, et præsentem deploravit, et finem ejus post septuaginta annos futurum denuntiavit. Fieri quidem potest ut hunc titulum David non addiderit præsenti Psalmo, sed postea additus fuerit vel a septuaginta Interpretibus, vel ab aliquo alio; tamen non ideo rejiciendus est, quasi falsam historiam contineret. Argumentum Psalmi continet lamentationem captivorum et desiderium patriæ, ac prædictionem severissimæ animadversionis in Babylonicos et Idumæos: quæ a Davide scripta sunt, non tam ut simplicem historiam futuram narraret, quam ut admoneret Hebræos, ut quando in Babylonem ducerentur captivi, non afficerentur rebus Babylonis, sed assidue ad patriam suspirarent. Et quoniam Propheta spiritualis erat, et noverat Babylonicam captivitatem figuram esse captivitatis humani generis, et terrenam Hierusalem figuram esse cœlestis patriæ, simul admonet omnes electos, quomodo se gerere debeant in exilio et captivitate. Et sine dubio ad hunc præcipue finem Ecclesia cantica ista spiritualia frequentat, ut ex his intelligere possint homines an sint cives Babylonis, an Hierusalem, id est, an sint cum electis in cœlesti patria regnaturi, an cum reprobis et hoc mundo damnandi.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. Super flumina Babylonis illic sedimus et flevimus, cum recordaremur Sion.

Verba sunt captivorum, qui ab Hierusalem in Babylonem abducti fuerant : qui quidem, ut S. Chrysostomus docet, non in ipsa civitate primaria habitabant, sed in agris ad varia opera vilia deputati degebant, et ad ripas fluminum quibus ea provincia abundat, aliquando fessi sedebant, et ex recordatione et desiderio patriæ flebant. Dicitur autem *flumina Babylonis*, non quod omnia per ipsam civitatem labantur (solus enim Euphrates per Babylonem fluit), sed quod ad ditionem Babylonis pertinerent; nisi placeat per *Babylonem* totam provinciam hoc loco significari : quomodo Samaria civitas est, quæ toti etiam regioni nomen dedit. Sed spiritualiter verba sunt electorum Dei, qui corpore captivi tenentur in hoc mundo, quamvis corde a mundo separati, cives se noverint cœlestis Hierusalem : isti enim sancti peregrini super flumina consistunt, non in fluminibus demersi volvuntur, et præcipitantur ad mare. *Flumina Babylonis* sunt bona temporalia hujus mundi, quibus qui affixi sunt per desiderium, ut avari, ambitiosi, voluptuarii, magno sonitu contentionum et litium alliduntur ad saxa, et cum ipsis aquis volvuntur in præceps, donec ad abyssum magni maris in æternum puniendi præcipitentur. Hæc igitur est prima conditio civium supernæ patriæ, et primum signum, unde quisque intelligat ad quem populum pertineat : qui enim supereminent rebus temporalibus, et corde in cœlum defixo, non abripiuntur desiderio rerum terrenarum, hi sunt qui non ad Babyloniam, sed ad Hierusalem pertinent. Deinde iidem cives Sanctorum sedent ad ripas fluminum, id est, in humili loco se ponunt et non erigunt se ad excelsa, non ambiunt dignitates, non superbe sapiunt; et si forte contingat eos elevari ad regimen Babylonis, ut vere contigit Danieli et non paucis sanctis christianis regibus, isti in alto positi, non alta sapiunt, neque existimant exaltationem suam esse honorem, sed onus, sub quo gemant, non in quo glorientur; ac semper quod ad se attinet, discumbunt in novissimo loco, si vere spiritum illius habent, qui mitis fuit et humilis corde. Tertio, non solum in humili sedent, sed gemunt ac plorant, non jacturam temporalium rerum, sed captivitatem suam, dum recordantur dulcissimæ patriæ, quæ est in sancto monte Sion : qui enim obliviscuntur patriæ, exultant cum filiis Babylonis; qui autem desiderant, et ex desiderio recordantur patriam, etiam tunc cum abundant rebus temporalibus, non in eis lætantur, sed gemunt ex desiderio patriæ; neque ullum manifestius signum habere possumus unde cognoscamus utrum cives Babyloniæ, an Hierusalem simus, quam si attente consideremus quid nos delectet, quidve nobis cordi sit. «Ubi enim thesaurus noster est, ibi et cor nostrum erit,» *Luc.* XII.

Civium supernæ patriæ conditio.

2. In salicibus in medio ejus suspendimus organa nostra. Vers. 2.

Captivi Hebræi organa lætitiæ, citharas videlicet, ut est in hebræo, suspendebant « in salicibus in medio» Babylonis, id est, palam et publice Babyloniis videntibus abjiciebant a se instrumenta lætitiæ, ut ostenderent sibi fletum magis cordi

esse, quam cantum. Quod ipsum imitantur viri Dei, qui intelligentes captivitatem et exilium suum, dicunt cum eodem Propheta : «Renuit consolari anima mea ; memor fui Dei, et delectatus sum;» quamvis enim non delectet cives Hierusalem cantare et lætari cum Babyloniis et de bonis Babyloniæ, tamen cantant in cordibus suis Domino, et gaudent in spe futuræ beatitudinis. Illud, *in salicibus in medio ejus*, id est Babylonis, significat, *in salicibus*, quæ sunt ad ripas fluminum, quæ per mediam regionem Babylonicam fluunt. *Suspendere* autem *citharas in salicibus fluminum Babyloniæ*, nihil est aliud, nisi relinquere instrumenta lætitiæ hominibus hujus sæculi, qui tanquam arbores infructuosæ irrigantur assidue aquis Babyloniæ, et fructum nullum ferunt, ipsi pulsent citharas, ipsi cantent in hoc sæculo, quibus manet in alio luctus sempiternus.

Vers. 3. 3. QUIA ILLIC INTERROGAVERUNT NOS, QUI CAPTIVOS DUXERUNT NOS, VERBA CANTIONUM.

Vers. 4. 4. ET QUI ABDUXERUNT NOS : HYMNUM CANTATE NOBIS DE CANTICIS SION.

Non solum ob mœstitiam suspenderunt citharas suas in ramis arborum captivi Judæi, sed etiam ne obsequerentur Babyloniis, audire et irridere cupientibus sacros hymnos, quos in celebritatibus Domini cantare soliti erant. Ubi notat S. Joannes Chrysostomus, ex tribulatione illa Judæos factos esse meliores, id est, magis religiosos, et magis timentes Deum, antea siquidem ridebant Prophetas, imo et occidebant : nunc autem captivi in terra aliena, non audent hymnos sacros gentilium irrisioni exponere. Aiunt igitur : «Quoniam illic interrogaverunt nos, qui captivos duxerunt nos, verba cantionum, » ideo «suspendimus organa nostra, » et noluimus illis uti, ne sacra cantica irrisioni gentilium exponeremus, quia ii, qui nos captivos duxerunt, «illic,» in sua regione, «interrogaverunt nos verba cantionum,» id est, de verbis cantionum, et dixerunt, «qui abduxerunt nos : Hymnum cantate nobis de canticis Sion.» Per verba *cantionum* intelliguntur cantica, id est, verba ad cantum accommodata, quasi dicant : Interrogaverunt nos de canticis nostris, cur videlicet non caneremus, ut in patria nostra faciebamus. Posset etiam illud, *interrogaverunt*, verti *rogaverunt*, ut sensus sit : *Rogaverunt nos verba cantionum*, id est, petierunt ut caneremus. Illud autem, *et qui abduxerunt nos*, quod in hebræo est תוללינו, aliqui vertunt *spoliaverunt nos*, volentes
Chaldæorum scribendi genus. ת positum esse more chaldaico pro ש; alii, *afflixerunt nos*, quasi *ejulare fecerunt*, a verbo ילל; sed non video cur non possit verti *extulerunt nos*, quod est idem cum *asportaverunt nos*, vel *abduxerunt nos*, ut Septuaginta verterunt : nam תלל est *elevare, extollere, suspendere. Extollere* autem non solum significat *tollere in altum*, sed etiam tollere ex uno loco, et asportare in alium, et hoc modo acceperunt hanc vocem Septuaginta Interpretes. Illud, *hymnum cantate*, in hebræo est, *lætitiam cantate*; sed sensus est idem, nam *hymnus* est carmen lætum, proinde *lætitia* hoc loco accipienda est pro cantico lætitiæ. Denique parum refert, quod pro illo, *de canticis Sion*, sit in singulari *de cantico Sion* : accipitur enim numerus singularis pro numero multitudinis.

5. QUOMODO CANTABIMUS CANTICUM DOMINI IN TERRA ALIENA? Vers. 5.

Hæc est responsio captivorum ad petitionem illam : «Cantate nobis de canticis Sion.» Aliqui existimant legendum esse, *in terra alieni*, id est in terra dei alieni ; atque ideo noluisse Judæos cantare, ne honorem Dei veri tribuerent falsis diis. Sed quamvis secundum regulas grammaticæ illa vox, *in terra*, regat post se genitivum, tamen Septuaginta Interpretes, et ipse etiam S. Hieronymus verterunt, *in terra aliena*, quia vel sciebant regulas grammaticæ non esse infallibiles ; vel acceperunt illud, *in terra alieni*, pro *in terra alieni populi*, quod est idem cum *in terra aliena*. Sensus igitur est, respondisse Judæos ob mœrorem captivitatis, non se potuisse cantare cantica læta, ut in patria sua solebant. Quamvis enim, ut supra diximus, ideo cantare nolebant, ne sacri hymni ab infidelibus riderentur, tamen non hoc responderunt, ne dominos suos offenderent, sed quod justæ causæ speciem habere poterat. Spiritualiter, viri justi, cives supernæ Hierusalem, scientes lætitiam propriam esse patriæ, gemitum exilii et captivitatis, dicunt : Quomodo possumus lætis canticis operam dare, inter tot pericula et tentationes?« Risum reputavi errorem, et gaudio dixi : Cur frustra deciperis?» Sed illi quoque cantant canticum Domini in terra aliena, qui sacros hymnos et psalmos ita decantant, ut carnalem aurium voluptatem solum, aut præcipue quærant : quique audientium carnales aures delectare variis vocum inflexionibus satagunt : cantica enim sacra instituta sunt ad mentem erigendam in Deum, et spiritum potius quam corpus recreandum. Contra autem nonnulli sunt, qui canticum Babyloniæ in domum Dei et sanctam Sion inducunt, illi videlicet, qui verba sacra modulis profanis ita vestiunt, ut qui audiunt, non tam verba considerent, quam profanam modulationem attendant.

6. SI OBLITUS FUERO TUI, JERUSALEM, OBLIVIONI DETUR DEXTERA MEA. Vers. 6.

7. ADHÆREAT LINGUA MEA FAUCIBUS MEIS, SI NON MEMINERO TUI : Vers. 7.

8. SI NON PROPOSUERO JERUSALEM IN PRINCIPIO LÆTITIÆ MEÆ. Vers. 8.

Qui dixerant : «Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?» nunc una voce, quasi unus homo, totus populus introducitur jurans, et firmiter statuens, se nunquam oblivioni

mandaturum patriam; et quia signum oblivionis fuisset pulsare citharam, et canere canticum Domini in terra aliena, ideo imprecatur sibi per juramentum execratorium, ut manus, qua pulsari solet cithara, exarescat, et lingua, quæ cantui deservit, adhærcat immobilis faucibus, si unquam obliviscatur patriam, et in signum oblivionis pulsare citharam, vel canere canticum Domini in terra aliena decreverit. « Si oblitus, inquit, fuero tui, Jerusalem, » quod fiet si pulsare incipiam citharam in terra aliena; « oblivioni detur dextera mea, » id est, pereat dextera mea, arescat, non sit ulli usui : quorum enim obliviscimur, ea non amplius curamus, neque conservamus. S. Hilarius et S. Augustinus legunt active : *Obliviscatur me dextera mea*, et sic putant recentiores vertendam esse vocem hebraicam תשכח; sed vox hebraica rectissime accipitur etiam passive, unde S. Hieronymus ex hebræo vertit, *in oblivione sit dextera mea;* et S. Hilarius testatur vocem græcam passive accipiendam, et dum reprehendit lectionem sui codicis, laudat lectionem nostram, quæ respondet græcæ et hebraicæ voci. « Adhæreat lingua mea faucibus meis, » ut moveri nequeat, « si non meminero tui, » Hierusalem, id est, si cantando in terra aliena demonstrabo me tui non amplius meminisse. Imo etiam « oblivioni detur dextera mea, et adhæreat lingua mea faucibus meis, » si non solum obliviscar, et non meminero tui, Hierusalem; sed etiam nisi proposuero te in principio lætitiæ meæ, id est, nisi initium, et summa lætitiæ meæ, fuerit civitas sancta Hierusalem. In hebræo pro verbo *proposuero*, est אעלה, quod significat *ascendere faciam*, sive *extollam*; pro nomine *in principio*, est על ראש, *ad caput*, quod et *initium* et *summam* significat. Itaque sensus est : Nisi extulero Hierusalem super omnes jucunditates meas, ut ipsa mihi prima et summa lætitia sit. Hæc vero propria qualitas est civium patriæ cœlestis, et certa nota electorum Dei, si neque in prosperis, neque in adversis obliviscantur patriæ supernæ; et si optent carere manu et lingua, si gloriæ Dei atque æternæ saluti deservire non debeant; et si nulla in re serio lætari noverint, nisi in desiderio et spe cœlestis illius domus non manufactæ, ubi est gaudium Domini, de quo dicitur in Evangelio : « Intra in gaudium Domini tui, » *Matth.* XXV.

Propria qualitas civium patriæ cœlestis et electorum Dei.

Vers. 9. 9. MEMOR ESTO, DOMINE, FILIORUM EDOM, IN DIE JERUSALEM.

Vers. 10. 10. QUI DICUNT : EXINANITE, EXINANITE USQUE AD FUNDAMENTUM IN EA.

Vers. 11. 11. FILIA BABYLONIS MISERA, BEATUS QUI RETRIBUET TIBI RETRIBUTIONEM TUAM, QUAM RETRIBUISTI NOBIS.

Vers. 12. 12. BEATUS QUI TENEBIT, ET ALLIDET PARVULOS TUOS AD PETRAM.

Prædicit David in fine Psalmi perditionem Idumæorum et Babyloniorum, qui persecuti sunt filios Israel : Babylonii enim sub rege Nabuchodosore everterunt Hierusalem, et transtulerunt Hebræos captivos in Babyloniam, ut notum est ex lib. IV *Regum*, et lib. II *Paralipom.* in fine. Idumæi autem, qui descendebant ab Esau fratre Jacob, qui et *Edom* dictus est, hortati sunt Babylonios, ut everterent Hierosolymam, et populum captivum abducerent. Id aperte narrat Abdias propheta, et multo ante id futurum prædicit David hoc loco : incipit igitur David ab Idumæis, vel quia ipsi incitaverunt Babylonios adversus Israelitas, vel ut a minoribus ad majora procedat : multo enim minus nocuerunt Hebræis Idumæi, quam Babylonii. « Memor, inquit, esto, Domine, filiorum Edom, in die Hierusalem, » id est, memor esto filiorum Edom, quid videlicet egerint in die Hierusalem, id est, quando Hierusalem affligebatur et evertebatur a Babyloniis. Quid autem egerint, explicat in sequenti versiculo : « Qui dicunt, » id est, qui dicebant Babyloniis : « Exinanite, » evacuate, effodite « usque ad fundamentum in ea, » id est, evertite eam a fundamentis. Illud, *memor esto*, intelligitur ad puniendum; Deus enim dicitur *non recordari*, quando non punit, et *recordari*, quando punit. *Ezech.* XVIII : « Iniquitatem ejus non recordabor amplius; » et *Tob.* III : « Ne reminiscaris delicta mea, vel parentum meorum. » Transit deinde ad Babyloniam, et per modum imprecationis prædicit ejus ruinam. « Filia, inquit, Babylonis misera, » id est, civitas Babylon, quam ego miseram esse prævideo, licet nunc tibi felicissima videaris, « beatus qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis, » id est, rex Medorum et Persarum beatus erit, quia prosperabitur adversus te, et retribuet tibi mala quæ tribuisti nobis. Quod factum esse testantur Daniel cap. V, et Isaias cap. XIII prædixit quod hoc loco David etiam prædicit, tanta crudelitate sævituros Medos et Persas in Babylonios, ut etiam infantes eorum ad parietes allisuri sint, et sine ulla miseratione interfecturi. Illud, *parvulos tuos*, in hebræo et græco, et in multis latinis manuscriptis, legitur *parvulos suos*; neque est incredibile in nostram editionem impressorum vitio irrepsisse *suos*, pro *tuos*; proinde recte correctus est hic locus apostolica auctoritate. Sensus autem est idem, si illud *suos* accipiatur non ut reciprocum secundum proprietatem linguæ latinæ, sed juxta phrasim græcam et hebraicam accipiatur pro *ejus*, ut significentur parvuli Babyloniæ. Spiritualiter hæc omnia dupliciter intelligi possunt. Primo, allegorice, ut per *Idumæos* intelligantur Judæi; per *Babylonios*, pagani : vere enim pagani sunt, qui præcipue conabantur Ecclesiam christianam a fundamentis diruere, sed Judæis exhortantibus, incitantibus et gaudentibus. Nam ipsum etiam Christum, Judæis accusantibus, pagani crucifixerunt. Jacobum occidit, et Petrum vinculis alligavit He-

Loci correctio.

Spiritualis sensus.

rodes, quia videbat id placere Judæis. Apostolum Paulum Judæi apud Romanos reum mortis facere conati sunt. Alias etiam Judæi concitaverunt animos gentilium adversus christianos, teste S. Luca *Act.* XIV; sed memor fuit Deus, ut utrosque puniret. Nam Judæorum urbem primariam evertit, regnum destruxit, et ipsos per totum orbem terrarum dispersit. Paganorum quoque, qui toto fere orbe imperabant, potentiam et regna ita sustulit, ut jam paucissimi restent pagani reges. Et quoniam idololatria et potentia paganorum non armis et violentia, sed prædicatione verbi Dei superata est, Deo dicit Propheta : « Beatus qui retribuet tibi, » etc.; nam pagani infeliciter persequebantur christianos, sed felicem persecutionem a christianis passi sunt. Utilissimum enim illis fuit, ut idololatria exstincta ipsi morerentur peccato, et justitiæ vivere inciperent: quod præcipue parvulis eorum contigit, id est, iis qui minus radicati erant in erroribus et vitiis paganorum. Scimus enim maximam multitudinem puerorum et puellarum, aliorumque simplicium hominum, facillime conversam ad Christum, et ad martyrium usque decertasse pro Christi gloria adversus paternam idololatriam; quod significatur illis verbis : « Beatus qui tenebit et allidet parvulos tuos, » sive parvulos ejus, « ad petram, » id est, qui admovebit parvulos Babyloniæ ad petram Christum, ut feliciter allisi moriantur homini veteri, et resurgant in hominem novum. Secundo, possunt hæc intelligi moraliter, ut per *Idumæos* intelligantur carnales homines, ut Augustinus exponit, per *Babylonios* intelligantur dæmones; quod est magis conforme principio Psalmi : Babylonica enim captivitas figura fuit, ut initio diximus, captivitatis generis humani; quæ captivitas adhuc ex parte durat, dum caro concupiscit adversus spiritum, et electi clamant : « Quis me liberabit de corpore mortis hujus ? » *Roman.* VII; et Apostolus dicit : « Nos ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei exspectantes redemptionem corporis nostri, » *Roman.* VIII. Et denique hospites et peregrini habitamus in terra aliena, et in mundo damnabili sumus, licet de mundo non simus. Retribuet ergo Deus Babyloniæ retributionem, quam retribuit nobis, quoniam sicut rex Babyloniæ diabolus captivos nos fecit, et alligavit vinculo culpæ, quo vinculo alligati nascuntur omnes filii Adam : sic in die judicii captivum faciet Christus, rex Hierusalem, diabolum, et alligabit vinculis æternæ pœnæ, ut nulli amplius nocere possit, de quo dicit beatus Judas : « Angelos qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in judicium magni diei vinculis æternis sub caligine reservavit. Neque solum diabolum ligabit Christus vinculis æternis, sed etiam omnia membra ejus, sive omnes ministros ejus, mundanos videlicet homines, qui pios persequebantur, et captivos tenebant, alligabunt angeli in « fasciculos ad comburendum, » ut dicitur *Matth.* XIII. Sicut autem rex Babyloniæ seducit præcipue, et captivos facit *parvulos* Christi, id est, eos qui non creverunt, nec profecerunt in Christo, quibus semper lacte opus est : sic e contrario beatus est, qui parvulos Babyloniæ, id est, qui minus creverunt in vitiis mundi, feliciter allidit ad petram, occidens peccato, ut justitiæ vivant. Non est omittenda spiritualis expositio SS. Patrum, Hilarii, Hieronymi, et Augustini, qui per *parvulos Babyloniæ* intelligunt initia tentationum, quæ facile superari possunt, si continuo exortæ allidantur ad petram, quæ Christus est. Vere enim beatus dici potest, qui semper vigilat, et incentiva tentationum crescere non sinit.

Moralis sensus.

PSALMUS XXXVIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — 1. *Ipsi David.*

Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo : quoniam audisti verba oris mei.

In conspectu angelorum psallam tibi.

2. Adorabo ad templum sanctum tuum, et confitebor nomini tuo,

Super misericordia tua et veritate tua : quoniam magnificasti super omne, nomen sanctum tuum.

3. In quacumque die invocavero te, exaudi me : multiplicabis in anima mea virtutem.

4. Confiteantur tibi, Domine, omnes reges terræ, quia audierunt omnia verba oris tui :

V. S. H. — *David.*

Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo : in conspectu deorum cantabo [*h. psallam*] tibi.

Adorabo in templo sancto tuo [*h. ad templum sanctum tuum*], et confitebor nomini tuo,

Super misericordia tua et veritate tua, quia magnificasti super omne nomen eloquium tuum.

In die invocabo, et exaudies me : dilatabis animæ meæ fortitudinem.

Confiteantur tibi, Domine, omnes reges terræ, quoniam audierunt eloquia oris tui.

5. Et cantent in viis Domini : quoniam magna est gloria Domini.

6. Quoniam excelsus Dominus, et humilia respicit, et alta a longe cognoscit.

7. Si ambulavero in medio tribulationis, vivificabis me : et super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam, et salvum me fecit dextera tua.

8. Dominus retribuet pro me; Domine, misericordia tua in sæculum : opera manuum tuarum ne despicias.

Et cantent in viis Domini : quoniam magna gloria Domini.

Quoniam excelsus Dominus, et humilia respicit [*h. et humile videt et excelsum*] : et excelsa de longe cognoscit.

Si ambulavero in medio tribulationis vivificabis me : super furorem inimicorum meorum mittes manum tuam, et salvabit me dextera tua.

Dominus operabitur pro me; Domine, misericordia tua in æternum [*h. sæculum*] : opera manuum tuarum ne dimittas.

Argumentum.— Carmen hocce edidit Davides, postquam, superatis multis ærumnis ac periculis, Sauleque mortuo, ad regiæ dignitatis fastigium esset evectus, postque Nathanis oraculum II *Sam.* VII. Strophæ tres : 1-3, 4-6, 7-8.

1. Davidis *carmen.*

Celebrabo te toto corde meo,
coram cœlitibus (angelis) canam te.
2. Prosternam me ad (alii *versus*) templum sanctum tuum,
et celebrabo nomen tuum
propter gratiam tuam et fidem tuam;
nam magnum fecisti super omne nomen tuum verbum tuum.
3. Quo tempore clamavi, exaudisti me,
animosum reddidisti me, in anima mea robur *est.*

4. Celebrabunt te, Jova, omnes reges terræ,
quando audiverint verba (promissa) oris tui.
5. Et canent de viis (consiliis) Jovæ,
nam magna *est* gloria Jovæ.
6. Nam excelsus *est* Jova, et humilem videt,
et altum (fastuosum) a longe cognoscit.

7. Si incedam in meis angustiis, vivum me servabis,
contra iram hostium meorum extendes manum tuam,
et juvabit (vel *juvabis*) me dextera tua.
8. Jova perficiet *rem* pro me;
Jova, gratia tua *manet* in sempiternum,
opus manuarum tuarum ne deseras (vel *non deseres*).

NOTÆ.

Vers. 1. Maurer, *coram Deo,* i. e. in templo. Alii, *coram diis*, falsis puta, i. e. iis invitis, vel, præ iis. — Vers. 2. Maurer : Nam multo majora, quam quæ pro fama tua, utut maxima, exspectare poteram, tu mihi (promissa) præstitisti; alluditur ad oraculum Nathanis II *Sam.* VII. *Super omne nomen tuum,* i. e. ait Hengstenberg, promissum fecisti, quod superat omnia gloriosa et mirabilia, quæ hactenus patrasti. Alius : Super omnia, quæ de te creaturæ cognoscere poterant, exaltasti tuum Verbum, Messiam : ita et Vulg. — Vers. 5. Hengstenb. *et canent in viis Jovæ,* eas vias sequentes. Alius, *cum magna* erit super eos *gloria Jovæ.*— Vers. 6. *A longe,* utpote altissimis longe altior.— Vers. 8. *Jova perficiet,* i. e. ait Hengstenberg, promissum muus perficiet, ad finem et eventum adducet. Alius, *perfecte aget mecum*, seu *in me.*

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXXVII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

David.

In græcis libris, quos nunc habemus, invenitur titulus *Aggæi et Zachariæ*, sed videtur additus a recentioribus : nam non solum in hebræo nihil est, nisi *David*, sed neque ullus veterum legit *Aggæi et Zachariæ*, nec Hilarius, nec Hieronymus, nec Chrysostomus, nec Augustinus, nec Theodoretus, nec Euthymius. Itaque merito contemni potest. Argumentum est gratiarum actio, quod exaudiverit Deus humilem orationem suam; pro qua re autem oraverit, et quid acceperit, alii aliter sentiunt : sed nobis videtur petiisse adventum Messiæ, et gratias agere, quod exauditus præviderit et prædicere potuerit Christi gloriam et conversionem gentium.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. CONFITEBOR TIBI, DOMINE, IN TOTO CORDE MEO, QUONIAM AUDISTI VERBA ORIS MEI.

Initio Psalmi pollicetur Propheta sacrificium laudis, et toto corde, quia pro beneficio omnium maximo gratias acturus erat pro salute sua, et totius populi sempiterna. « Confitebor tibi, Domine, » confessionem laudis et gratiarum actionis, non verbis tantum, sed ex intimo corde, summa attentione et ardore mentis, eo quod exaudieris verba oris mei, orationem videlicet meam. In hebræo non habentur hæc verba, *quoniam audisti verba oris mei*. Sed credibile est excidisse, et esse debere : habentur enim apud antiquos Patres, Hilarium, Hieronymum et Augustinum in Commentariis hujus Psalmi. Apud Græcos autem habentur quidem, sed post verba : *In conspectu angelorum psallam tibi;* sensus semper est idem.

Vers. 2. 2. IN CONSPECTU ANGELORUM PSALLAM TIBI; ADORABO AD TEMPLUM SANCTUM TUUM, ET CONFITEBOR NOMINI TUO.

Declarat confessionem suam fore talem, qualem requirit excellentia auditorum. « In conspectu angelorum psallam tibi, » id est, scio me psallentem tibi, ab angelis, qui tibi assistunt, videri et attendi, et ideo ita considerate me geram in psallendo, ut qui intelligam in quo theatro consistam. Et certe, si nos quoque cum Psalmos recitamus, intelligeremus vel cogitaremus ab angelis sanctis videri et audiri, et nostram attentionem et devotionem laudari, vel contra evagationes et negligentiam reprehendi, profecto longe aliter caneremus; quam nunc facimus. S. Joannes Chrysostomus addit, illud, *in conspectu*, significare *e regione*, ut revera significat vox hebraica נגד; et vult sensum esse : Psallam e regione angelorum, quasi unum chorum faciant angeli, alterum homines, ut non solum nobis canendum sit audientibus et videntibus angelis, sed etiam illis ex altera parte concinentibus et respondentibus. Quare multum omnino prodesset ad attentionem et diligentiam, si recitaturi divinum officium, intra nos cogitando diceremus : « In conspectu, » vel e regione « angelorum psallam tibi; » id enim efficeret ut vere in toto corde confiteremur Domino. « Adorabo ad templum sanctum tuum, » id est, in templo manufacto, quod est orationis domus, psalmos decantans, « adorabo, » hoc est, incurvabor et prosternar ad templum sanctum tuum, quod est non manufactum, sed æternum in cœlo; et in eo templo animo et comtemplatione positus, « confitebor laudes nomini tuo. » In hebræo, pro *angelorum*, habetur *deorum*; sed Septuaginta intellexerunt per *deos* hoc loco significari *angelos*, ut etiam in Psalmo VIII : « Minuisti eum paulo minus ab angelis; » et videmus ab Apostolo hanc interpretationem approbari *ad Hebr.* II; proinde verissima interpretatio censenda est. Illud autem, *adorabo ad templum*, potest accipi de templo, sive tabernaculo, in quo erat arca Dei, et potest sensus esse : « Adorabo ad templum, » id est, in templo; vel etiam : « Adorabo ad templum, » id est, versus templum, quod faciebant Hebræi, quando aberant a Hierosolyma : tunc enim adorabant et orabant conversi ad eam partem mundi, ubi erat tabernaculum Domini, ut intelligi potest ex cap. IX Daniel. Sed quoniam David dixerat se in toto corde laudaturum, et in conspectu Angelorum Psalmos cantaturum, credibile mihi est eum de templo cœlesti esse locutum, ubi sunt angeli, et ubi præsidet ille qui intuetur corda.

Hebræi qui aberant Hierosolyma, conversi ad eam partem mundi, ubi erat tabernaculum, orare soliti.

3. SUPER MISERICORDIA TUA ET VERITATE TUA, QUONIAM MAGNIFICASTI SUPER OMNE NOMEN SANCTUM TUUM. Vers. 3.

Antequam exponatur hic versiculus, constituenda est littera ex concordia codicum. In hebræo habetur sic : *Super misericordia tua et veritate tua, quoniam magnificasti super omne nomen tuum verbum tuum.* In græco illud, *sanctum tuum*, est generis neutri, nec desunt, qui existiment græcum

textum esse corruptum, et legendum esse λόγον pro ἅγιον, id est, *eloquium*, sive *verbum*, pro *sanctum*. Sed cum antiqui Patres, Hilarius, Augustinus, Chrysostomus, Theodoretus et alii in Comment., et ipse S. Hieronymus in epist. *ad Suniam et Fretellam*, ex græco legant, *sanctum tuum*, non facile adducor, ut credam textum græcum esse corruptum. Existimo igitur sic textum hebraicum cum græco et latino esse concordandum, ut per *sanctum tuum* intelligamus Filium Dei Dominum nostrum Jesum Christum, ut S. Hieronymus admonet loco citato epist. *ad Suniam et Fretellam*. Ipse enim est verbum Dei, ut dicitur in hebraico codice, et est sanctus Dei, ut dicitur in græco et latino; neque refert quod in græco *sanctum* sit generis neutri; nam angelus quoque Gabriel, *Luc.* I, dixit : « Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei. » Dicitur autem Filius Dei *sanctum* absolute, quia res est sanctissima, neque est in cœlo, vel in terra aliquid eo sanctius. His ita constitutis, sensus versiculi erit : « Confitebor nomini tuo super misericordia tua et veritate tua, » id est, hæc erit materia canticorum meorum : in toto corde laudabo te super magna illa misericordia tua, et fidelitate tua qua, sicut promisisti patribus, misertus generis humani, « magnificasti » Christum tuum, qui est « Verbum tuum et sanctum tuum, super omne nomen, » quia dedisti illi nomen, quod est super omne nomen. Nam hoc facto misertus es generis humani misericordia prorsus ineffabili, et ab omnibus in æternum prædicanda, cum genus humanum depressum per peccatum usque ad inferos, exaltaveris in Christo super omnes cœlos et super omnes res creatas; et sic implevisti cumulatissime veritatem tuam, qua promissis tuis stare solitus es. Quia vero in hebræo non est absolute, *super omne nomen*, sed, *super omne nomen tuum*, dupliciter potest accipi *nomen Dei*. *Primo*, pro potentia et gloria, quam Deus communicare solet cum creaturis ; et tunc sensus est : « Magnificasti » filium tuum « super omne nomen tuum, » id est, super omnem potentiam et gloriam quam alii a te acceperunt, quod est idem cum illo : « Dedit ei nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur. » *Secundo*, ut nomen *Dei* accipiatur pro fama et gloria, quæ redundant ex operibus Dei, et tunc sensus est : « Magnificasti » filium tuum « super omne nomen tuum, » id est, ex nullo alio opere acquisivisti majus nomen, famam et gloriam, quam ex glorificatione Filii tui.

Filius Dei Sanctum absolute dicitur.

Vers. 4. 4. In quacumque die invocavero te, exaudi me : multiplicabis in anima mea virtutem.

Ex eo quod « magnificasti sanctum tuum, » confidenter peto ut semper per illum advocatum nostrum exaudias me, « in quacumque die, » id est, quocumque tempore, « invocavero te ; » ille enim dixit : « Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. » « Multiplicabis in anima mea virtutem. » Hoc autem est quod peto invocans te, ut multiplices, sive dilates, ut proprie sonat vox hebraica, non annos vitæ corpori meo, aut opes, aut filios, aut alia ejusmodi, sed « virtutem in anima mea, » id est, robores animam meam (*virtus* enim hoc loco *robur* significat, ut vox hebraica et græca demonstrant), ut resistam cupiditatibus, ut tolerem patienter adversa, ut ambulem sine fatigatione in via justitiæ, ut vim inferam regno cœlorum, ut ad eum, quem magnificasti, aliquando perveniam.

5. Confiteantur tibi, Domine, omnes reges terræ, quia audierunt omnia verba oris tui. Vers. 5.

Quemadmodum paulo ante dixit : « Magnificasti sanctum tuum, » prædicens futurum per verbum præteriti temporis, quoniam videbat per spiritum rem futuram, quasi præsentem, vel præteritam more prophetico : sic nunc prædicit futuram conversionem gentium per modum imperantis. « Confiteantur, » id est, magnificato sancto tuo per resurrectionem et ascensionem ejus, confitebuntur tibi confessionem laudis omnes reges terræ, quoniam per Apostolorum prædicationem « audierunt omnia verba oris tui, » id est, quidquid mundo revelare dignatus es per Prophetas et Apostolos tuos; quæ « verba oris Domini » antea in sola Judæa erant, ut dicit Apostolus *Rom.* III : « Illis tradita sunt eloquia Dei ; » sed postea per Apostolos audierunt omnes reges et omnes populi terræ : nam « in omnem terram exivit sonus eorum. »

6. Et cantent in viis Domini, quoniam magna est gloria Domini. Vers. 6.

Pergit Propheta explicare mysterium vocationis gentium : « Et cantent, inquit, in viis Domini, » id est, ambulabunt reges et eorum populi « in viis Domini, » quæ sunt misericordia et veritas : istis enim viis Deus ad nos descendit, et nos ad illum ascendimus; ille misericorditer condonando peccata pœnitentium, et juste puniendo impœnitentes, et coronando justos; nos misericorditer condonando peccata proximorum, et juste cum omnibus conversando, atque Deo et proximo reddendo quod debemus : ambulant autem non inviti et mœsti, sed læti et volentes cantando, « quoniam magna est gloria Domini. » Cognoscent enim et admirabuntur quotidie magis ac magis, quam magna Dominus fecerit, et quam magnifice glorificaverit Christum suum, caput nostrum, et quæ sint divitiæ gloriæ hæreditatis ejus in Sanctos.

7. Quoniam excelsus Dominus, et humilia respicit, et alta a longe cognoscit. Vers. 7.

Hæc est magna gloria Domini, quod cum excelsus, imo altissimus sit natura, dignitate, potentia, sapientia, imperio, tamen « humilia » de proximo « respicit, » quoniam ad humiles descendit : et vere in filio suo in terris visus est, et cum ho-

minibus conversatus est; « alta *autem* a longe cognoscit, » quoniam a superbis longe recedit, vel eos longe a se projicit : quomodo regem superborum diabolum de cœlo ad inferos præcipitavit. Hæc doctrina sanctæ humilitatis omnibus quidem necessaria est, sed præcipue regibus et aliis in sublimitate constitutis : ipsis enim maximum periculum est a spiritu superbiæ. At cur Deus excelsus non diligit excelsos, sed humiles, cum omne simile diligat sibi simile? Diligit Deus excelsos vera celsitudine præditos, non elatos celsitudine falsa : illi enim similes Deo sunt, isti dissimiles. Porro humiles, qui se nihil esse ex se agnoscunt, implentur a Deo veris bonis, et exaltantur ad celsissimam dignitatem : superbi autem, qui se existimant esse quod non sunt, inanes remanent, et solo vento distenti et inflati procul abjiciuntur.

quos excelsos Deus celsus diligat.

Vers. 8. 8. Si ambulavero in medio tribulationis, vivificabis me; et super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam, et salvum me fecit dextera tua.

Quoniam Deus excelsus humilia benignissime respicit, David, conscius propriæ humilitatis, cum fiducia sibi pollicetur auxilium Domini in omni tribulatione. « Si ambulavero, inquit, in medio tribulationis, » ita ut undique tribulantibus et tentantibus cinctus sim, tamen « vivificabis me, » id est, vivum, illæsum, incolumemque servabis. « Et super iram, » id est, nam super iram (*et* pro *quia*, passim legitur in Scripturis, ut sæpe monuimus) « inimicorum meorum, » me undique circumstantium et devorare cupientium, « tu extendisti manum tuam, » ut eorum furorem compesceres et conatus impedires, et sic « salvum me fecit dextera tua, » id est potentia et virtus tua, quæ Christus est. In hebræo habentur omnia in futuro, *vivificabis, extendes manum tuam, salvum me faciet dextera tua;* sed idem est sensus. S. Augustinus more suo utiliorem, sed spiritualem sensum excogitavit : « Si ambulavero in medio tribulationis, » id est, si ex amore cœlestis patriæ invenero præsentem vitam esse laboriosam peregrinationem, et sic invenero tribulationem et dolorem, quem non inveniunt, qui vitam præsentem amant, tunc « vivificabis me, » vita gratiæ tuæ; « et super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam, » id est, « in medio tribulationis » ambulabo, quia tu extendisti manum tuam ad me feriendum magis, quam ira inimicorum ferire me possit. Inimici possunt spoliare, vulnerare, occidere; amplius non possunt : tu differs reditum in patriam, et adoptionem cœlestis beatitudinis, quod mihi gravius est omni tribulatione corporali; sed tamen non despero, quia « salvum me fecit dextera tua, » spe et promissione, postea quoque reipsa et visione salvum me faciet eadem dextera tua.

Et pro *quia.*

9. Dominus retribuet pro me; Domine, misericordia tua in sæculum; opera manuum tuarum ne despicias. Vers. 9

Explicat modum quo « dextera Domini salvos nos facit. » « Dominus, » inquit, qui est dextera tua, « retribuet pro me; » retribuet autem tibi Deo Patri pretium pro peccatis meis, sicut alibi dicit : « Quæ non rapui, tunc exsolvebam; » retribuet etiam vindictam inimicis meis, quam ego retribuere non possum. « Domine, misericordia tua in sæculum » durat, finem non habet; ideo peto, ut « opera manuum tuarum non despicias, » id est, quæ tu misericorditer inchoasti opera, inspirans fidem, spem et charitatem, non deseras, sed conservando, augendo, perficiendo consummes. Recte autem dicit, *opera manuum tuarum,* non opera manuum nostrarum, quia quidquid boni habemus, illius dono habemus, sine quo non solum nihil possumus facere, sed neque sufficientes sumus cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis.

PSALMUS CXXXIX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *In finem, Psalmus David.*

Domine, probasti me, et cognovisti me : 2. tu cognovisti sessionem meam et resurrectionem meam.

3. Intellexisti cogitationes meas de longe : semitam meam et funiculum meum investigasti.

4. Et omnes vias meas prævidisti : quia non est sermo in lingua mea.

V. s. h. — *Victori David Canticum* [*h. Psalmus*].

Domine, investigasti me, et cognovisti : tu cognovisti sessionem meam et resurrectionem meam : intellexisti malum meum de longe.

Semitam meam et accubationem meam eventilasti.

Et omnes vias meas intellexisti : quia non est eloquium in lingua mea.

5. Ecce, Domine, tu cognovisti omnia, novissima et antiqua : tu formasti me, et posuisti super me manum tuam.

Ecce, Domine, nosti omnia : retrorsum, et ante formasti me : et posuisti super me manum [*h. palmam*] tuam.

6. Mirabilis facta est scientia tua ex me : confortata est, et non potero ad eam.

Mirabilior est scientia a me, excelsior est, non potero ad eam.

7. Quo ibo a spiritu tuo? et quo a facie tua fugiam.

Quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam?

8. Si ascendero in cœlum, tu illic es : si descendero in infernum, ades.

Si ascendero in cœlum, ibi es tu : si jacuero in inferno, ades.

9. Si sumpsero pennas meas diluculo, et habitavero in extremis maris :

Si sumpsero pennas diluculo [al. add. *et*], habitavero in novissimo maris :

10. Etenim illuc manus tua deducet me, et tenebit me dextera tua.

Etiam ibi manus tua deducet me, et tenebit me dextera tua.

11. Et dixi : Forsitan tenebræ conculcabunt me; et nox illuminatio mea in deliciis meis.

Si dixero : Forte tenebræ operient me : nox quoque lux erit circa me.

12. Quia tenebræ non obscurabuntur a te, et nox sicut dies illuminabitur : sicut tenebræ ejus, ita et lumen ejus.

Nec tenebræ habent tenebras apud te, et nox quasi dies lucet : similes sunt tenebræ et lux.

13. Quia tu possedisti renes meos, suscepisti me de utero matris meæ.

Quia tu possedisti renes meos : orsusque es me in utero matris meæ.

14. Confitebor tibi quia terribiliter magnificatus es : mirabilia opera tua, et anima mea cognoscit nimis.

Confitebor tibi, quoniam terribiliter magnificasti me; mirabilia opera tua, et anima mea novit nimis.

15. Non est occultatum os meum a te, quod fecisti in occulto : et substantia mea in inferioribus terræ.

Non sunt operta ossa mea a te, quibus factus sum in abscondito : imaginatus sum in novissimis terræ.

16. Imperfectum meum viderunt oculi tui, et in libro tuo omnes scribentur : dies formabuntur, et nemo in eis.

Informem adhuc me viderunt oculi tui, et in libro tuo omnes scribentur : dies formati sunt, et non est una in eis.

17. Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus : nimis confortatus est principatus eorum.

Mihi autem quam honorabiles facti sunt amici [*h. sodales*] tui, Deus! quam fortes pauperes [*h. principatus*] eorum!

18. Dinumerabo eos, et super arenam multiplicabuntur : exsurrexi, et adhuc sum tecum.

Dinumerabo eos, et arena plures erunt : evigilavi, et adhuc sum tecum.

19. Si occideris, Deus, peccatores : viri sanguinum, declinate a me.

Si occideris, Deus, impium : viri sanguinum, declinate a me.

20. Quia dicitis in cogitatione : Accipient in vanitate civitates tuas.

Qui contradicent tibi scelerate : elati [al. *elevati*] sunt frustra adversarii tui.

21. Nonne qui oderunt te, Domine, oderam, et super inimicos tuos tabescebam?

Nonne odientes te, Domine, odivi, et contra adversarios tuos distabui [*h. resistebam*]?

22. Perfecto odio oderam illos, et inimici facti sunt mihi.

Perfecto odio oderam illos : inimici facti sunt mihi.

23. Proba me, Deus, et scito cor meum; interroga me, et cognosce semitas meas.

Scrutare me, Deus, et cognosce cor meum : proba me, et scito cogitationes meas.

24. Et vide, si via iniquitatis in me est, et deduc me in via æterna.

Et vide si via doli in me est, et deduc me in via æterna.

Argumentum. — « Quamvis longe maxima pars carminis in omniscientia atque omnipræsentia divina celebranda versetur, in eo tamen non esse primarium poetæ consilium, ex fine carminis intelligi, plures interpretes recte judicarunt. Quid autem sit illud, quod præcipuum spectavit vates, id tibi ostendet quæ sequitur descriptio argumenti. Strophæ quatuor : vers. 1-6, tu, o Jova, me penitus cognoscis; 7-12, te nusquam possum celare; 13-18, nam tu me formasti, et priusquam nascerer sortem meam mihi destinasti; 19-24, tibi igitur notum est, quantum odium habeam in improbos, et tuos et meos adversarios; quos ut perdas, me vero ut in pietatis tramite confirmes rogo. » Maurer.

Aliter, nec male, Hengstenberg primarium vatis consilium repetit e Nathanis promisso, quod Psalmi quoque præcedentis præcipuum est argumentum, se pium atque innocentem esse protestatur Davides, ideoque illo promisso haud indignum. Cæterum non suo tantum loquitur nomine, sed totius etiam populi, cui simul carmen ad pietatem et virtutem est parænesis. Elegantissimum Psalmum e recentioribus habendum esse volunt Ewaldus et alii, propter aramaicas quorumdam verborum formas et significationes (vers. 2, 3, 7, 20), sed perperam.

1. Præcentori, Davidis carmen.

Jova, perscrutatus es me et cognoscis.
2. Tu cognoscis sedere meum et surgere meum,
intelligis cogitationem meam e longe.
3. Semitam (itionem) meam et accubitum meum exploras,
et omnibus viis meis assuetus es.
4. Nam nullum est verbum in lingua mea :
en, Jova, nosti totum illud.
5. A tergo et a fronte obsides me,
et ponis super me manum tuam.
6. Mirabilis scientia (tua talis) præ me *est,*
sublimis *est,* impar sum ei *capiendæ.*

7. Quo eam a spiritu tuo,
et quo a facie tua fugiam?
8. Si ascendam in cœlos, ibi tu;
et *si* stratum *meum* faciam orcum, ecce tu !
9. Si sustollam alas auroræ,
subsidam in extremitate maris (medii, occidentis),
10. Etiam ibi manus mea ducet me,
et prehendet me dextera tua.
11. Et si dicam : « Nil nisi (meræ) tenebræ occupent me,
et nox *fiat* *in* lux quæ circum me *est :* »
12. Etiam tenebræ non tenebras facient præ te (quin tu pervideas),
et nox diei instar lucem præbebit;
tales tenebræ tibi, qualis lux.

13. Nam tu formasti renes meos,
texuisti me in utero matris meæ.
14. Celebro te, quod mirum in modum (valde) admirabilis factus sum;
admirabilia sunt opera tua,
et anima mea id agnoscit valde.
15. Non occulta erat substantia mea tibi,
quando formabar (vel *formatus sum*) in abscondito (matris utero),
quando contexebar in inferioribus terræ.
16. Fœtum meum viderunt oculi tui;
et in libro tuo omnes illi (puta *dies*) scripti sunt,
dies *qui* formari deberent,
neque *erat tunc* unus inter eos.
17. Et mihi quam difficiles *intellectu* sunt cogitationes tuæ, Deus!
Quam multæ sunt summæ eorum!

18. Aggredior numerare eas : arena numerosiores sunt;
egredior (hac meditatione), et adhuc tecum sum (nondum omnia numeravi).

19. O si occideres (vel, *utinam occidas*), Deus, improbum!
Et *vos,* viri sanguinis, recedite a me.
20. Qui efferunt te (nomen tuum) in dolum (vel *scelus*),
ore proferunt *nomen tuum* in mendacium adversarii tui.
21. Nonne osores tui, o Jova, odio habeo,
atque adversarios tuos respuo?
22. Perfectione odii (summo odio) odi eos,
pro hostibus sunt mihi.
23. Scrutare me, Deus, et nosce cor meum;
explora me, et nosce cogitationes meas.
24. Et vide, num via simulacri in me,
et duc me in via antiquitatis.

NOTÆ.

Vers. 1. Oportetne intelligere *me* post *cognoscis?* negat Hengstenberg; Maurer vero : Suffixum, ut sæpe alias fit, ad utrumque verbum pertinet.— Vers. 2. *Sedere* et *surgere,* i. e. universa meæ vitæ agendique ratio. *A longe* duobus modis intelligi potest, ut longinquitas sit *temporis*, quod longe ante cogitata nostra Deus intelligat, quam animo versare cœperimus; vel *loci,* i. e. de excelso cœlorum habitaculo : prius præplacet.—Vers. 3. *Exploras,* a זרה *ventilare,* triticum a paleis discernere ; vel a זר *limbus, corona,* hinc *circumdare*, gall. *envelopper d'un regard*, inclusum quasi tenere, ut nihil intuitum effugiat. Tò *funiculum* Vulgati, i. e. curriculum, certum viæ spatium, via mea; ita et σχοῖνος Alexandrini. — Vers. 4. Hengstenberg : Nil loquor, quod tu non noveris. Alius, *quum nondum* natus est *sermo in lingua mea*, *jam*, *Jova*, *nosti illum*, seu potius quidquid cogito dicere. — Vers. 5. Alius *tsarhtani* vertit *formasti me,* significatione petita a verbo *iatsar,* item *posuisti super me,* ad me videlicet formandum et effigiendum. Sed infra demum (vers. 13-16) de formatione embryonis in utero sermo fit. — Vers. 6. Pro *peliah*, femin. τοῦ פלאי, Masorethæ legendum notant femininum incertæ formæ פליא. — Vers. 9. Nihil velocius auroræ radiis momento temporis universum orbem ab oriente ad occidentem pervadentibus. Hoc igitur dicit : Si momento temporis ab orientis plaga ad ultimum usque occidentem ferar. Sequitur apodosis. — Vers. 11. Alius, eod. sensu, *forsitan tenebræ opprimont* (*operient*) *me, et nox erit,* etc. Subjicitur jam consequens vers. seq. — Vers. 13. *Nam :* nil mirum, si nil in me te lateat, nam, etc. — Vers. 14. *Celebro te, quod* maxime insignem me fecisti structura, forma corporis. —Vers. 15. *Contexebar,* propr. ex diversi coloris filis. *Inferioribus terræ,* i. e. hic loca occulta, puta uterus maternus; est decurtata similitudo, *q. d.* In loco tam obscuro, quam sint interiora terræ. — Vers. 16. *Fœtum,* propr. *rem convolutam,* hinc informem, cujus partes nondum sunt evolutæ. Maurer, *dies* vitæ meæ *formati,* i. e. definiti *sunt.* Alius : *Embryonem meum viderunt oculi tui, omnes corporis mei partes* (membra : affixum neutraliter capiendum, vel ad *fœtum* collect. referendum) *in libro tuo descriptæ erant, per dies* (de die in diem) *efformabuntur* (vel, *quæ in dies efformari deberent*), *neque una ex iis* jam tum erat. Non male. — Vers. 18. Pro *egredior,* alii *exsurgo,* vel *evigilo* mane ex somno, *et adhuc sum,* ut vespere cum obdormirem, *tecum,* in admirationem tui defixus; obdormiens te cogito, cogito evigilans. — Vers. 20. *Efferunt* (propr. *dicunt*) *te in scelus*, i. e. pejerant (cf. *Exod.* xx, 7; *Deut.* v, 11); vel sensu paulo latiore : Nomen tuum in ore habent ad tegendum suum astum. *Ore proferunt*, propr. *profert*, puta unusquisque eorum. Rosenmull. *elati nequiter* seu *impie adversarii tui.* Alius, *qui nominant urbes tuas ad mendacium,* vel ad rem minimi momenti, i. e. pejerant per urbes tuas sacras, puta Hierosolymam, Sichemum, Bethelam, Siluntem : cf. *Matth.* v, 35. Vel, *efferunt se ad scelus adversarii tui.* — Vers. 24. *Via simulacri,* i. e. cultus deorum commentitiorum. Hengstenb. *via doloris,* quæ dolorem pariat, in perniciem ducat, i. e. via perversa. *Via antiquitatis,* mores majorum, Abrahami puta, Jacobi, etc.; vel, strictiore sensu, cultus majorum, i. e. cultus Dei veri. Alii, *in via æternitatis,* quæ ducit ad beatam æternitatem. Sed cf. *Jerem.* vi, 16; xviii, 15.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXXVIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, Psalmus David.

Ad hunc titulum additur in græcis codicibus, *Zachariæ in dispersionem.* Sed hæc verba non habentur in hebræo; et Theodoretus monet non haberi apud Septuaginta, neque apud ullum Interpretem, neque ea nos invenimus apud veteres tractatores. De argumento magna controversia est. S. Hilarius totum Psalmum ad Christum accommodare nititur. S. Augustinus partim de Ecclesia, partim de Christo exponit. Theodoretus prophetiam esse dicit de rebus gestis Josiæ regis. Alii volunt Davidem de se proprie loqui, et Deum scientem omnia in testem adducere, quod ipse amicos Dei amaverit, inimicos oderit. S. Joannes Chrysostomus, quem Euthymius sequitur, exponit, maxime secundum litteram, de scientia et providentia Dei. Chrysostomum præter cæteros sequens, existimo Davidem voluisse admonere genus humanum, Deum esse magnum remuneratorem operum bonorum, et contra severum judicem operum malorum, atque ut id persuadeat, prolixe disputare de scientia Dei, qua exactissime et profundissime omnia nostra novit, naturam, opera, verba, cogitationes, ut nemo dicere possit : Deus non novit, aut non considerat res nostras; ideo vel judicium ejus effugiemus, vel pro meritis non coronabimur.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. Domine, probasti me, et cognovisti me; tu cognovisti sessionem meam et resurrectionem meam.

Hæc David non de se solum dicit, sed assumit personam generis humani, et in persona omnium affirmat, Deo nos et nostra omnia esse notissima. « Domine, inquit, probasti me, » id est, examinasti et scrutatus es me : id enim sonat vox hebraica. Dicitur autem Deus *examinare* et *probare*, per metaphoram, quia vult perfectissime et exactissime cognoscere omnia, ut revera cognoscit; et quia qui volunt exactissime cognoscere, diligenter scrutantur, examinant et probant, ideo David utitur hoc modo loquendi, non quod Deus egeat examine et scrutinio. Itaque sensus est : Tu, Domine, non es contentus quacumque cognitione rerum nostrarum, sed voluisti accuratissime cognoscere, ut faciunt, qui examinant et probant, et reipsa accuratissime cognovisti me. « Tu cognovisti sessionem meam et resurrectionem meam. » Quod dixerat generatim, nunc per partes explicat : Tu, inquit, cognovisti ab æternitate, quando et quomodo, et qua de causa sedere, vel surgere, deberem; nec solum corporaliter, sed etiam moraliter, id est quando, cur et quomodo humiliandus, vel exaltandus essem. Et si Deus hæc de omnibus hominibus novit, multo magis novit de Christo, qui est caput hominum et angelorum; et ideo recte Ecclesia in die resurrectionis Christo accommodat hæc verba : « Cognovisti sessionem meam et resurrectionem meam. »

Vers. 2. 2. Intellexisti cogitationes meas de longe; semitam meam et funiculum meum investigasti.

Docet Deum non solum cognoscere humiliationem et exaltationem, quæ ad totam vitam pertinent, sed etiam in particulari omnes cogitationes, omnia consilia, omnem eventum. Vel cum docuisset David Deum cognoscere exteriora nostra, humiliationem et exaltationem, nunc docet Deum cognoscere etiam interiora, cogitationes et desideria. « Intellexisti, inquit, cogitationes meas de longe, » id est, multo anteaquam cogitare inciperem, tu nosti quid essem cogitaturus, item nosti de longe « semitam meam, » id est, progressum meum, itinera mea, tum corporalia, tum multo magis spiritualia, quæ sunt consilia et deliberationes; denique « funiculum meum investigasti, » id est, finem et metam, ad quam perventurus essem, quam hæreditatem, quam quietem assecuturus. In summa intellexisti ab æternitate principia, media et finem actionum mearum. Ex hebræo S. Hieronymus vertit, *malum meum*, pro *cogitationes meas*; sed S. Hieronymus existimavit vocem hebraicam deduci a רוע, et legit *rohi*, *malum meum*; sed Septuaginta Interpretes deduxerunt eamdem vocem a רעה, et legerunt רעי, quam vocem etiamsi aliqui vertendam putent, *amicum meum*, tamen recte vertere possumus, *cogitationem meam*, ut ipsi etiam Judæi fatentur. De voce *funiculum meum* magna controversia est; in hebræo habetur, *accubitum meum*, sive *accubationem meam*, ut vertit S. Hieronymus, ut sensus sit : *Cognovisti ambulationem meam et accubitum meum.* S. Augustinus legit, *semitam meam et limitem meum*, et recte, quia finis itineris est limes, sive terminus; et quia in termino homo quiescit, recte dixit David, *semitam meam et accubitum meum.* Hoc idem significare voluerunt Septuaginta Interpretes per *funiculum*; nam secundum Scripturas *funiculus* significat *hæreditatem*, sive *possessiones*, quæ funiculis dividebantur. *Ezechiel.* XLVII, Joseph « duplicem funiculum habet, » Funiculus pro hæreditate.

id est, duplicem hæreditatem, sive possessionem, quia Joseph duas tribus habuit, Ephraim et Manassem. Omitto eos qui per *funiculum* intelligunt itinera longa, vel distorta, et alia id genus, quæ cum voce hebraica nulla ratione cohærent.

Vers. 3. 3. ET OMNES VIAS MEAS PRÆVIDISTI, QUIA NON EST SERMO IN LINGUA MEA.

Dixerat Deum prævidisse cogitationes, consilia et eventus; nunc addit generatim omnes alios motus etiam otiosos, ut verba permulta. Prævidisti omnes alios motus meos usque ad verba inutilia et otiosa, « quia non est sermo in lingua mea, » supple, quem tu non prævideris. Hinc enim Dominus in Evangelio testatur homines de omni verbo otioso reddituros esse rationem in die judicii, quia Deus omnia observat, omnia considerat, ut omnia in tempore suo in judicium adducat. Unde et S. Job perterritus dicebat, *Job.* XIV : « Tu quidem gressus meos dinumerasti, sed parce peccatis meis. » In græcis codicibus legitur : *Non est dolus in lingua mea,* sed videtur esse nostra lectio verior. Nam S. Hieronymus in epist. *ad Suniam et Fretellam* testatur, non solum in hebraico esse *eloquium*, sed etiam Septuaginta Interpretes vertisse λόγον, id est *sermonem.* Sanctus etiam Chrysostomus varias lectiones adducit, quarum alia habet : *Non est sermo*; alia : *Non est dolus.*

Vers. 4. 4. ECCE, DOMINE, TU COGNOVISTI OMNIA NOVISSIMA ET ANTIQUA; TU FORMASTI ME, ET POSUISTI SUPER ME MANUM TUAM.

Persuadet Propheta duobus argumentis Deum omnia scire, quæ ad nos pertinent : primo, quia novit omnia præterita et futura; unde non est mirum si etiam res humanas exacte sciat, quæ inter cætera non ultimum locum obtinent; secundo, quia ipse fecit hominem, ipse gubernat; ergo dubitari non debet, quin sciat omnia quæ ad illum pertinent. « Ecce, inquit, Domine, tu cognovisti omnia novissima et antiqua, » id est, futura in novissimis diebus, et præterita ab antiquissimo tempore. Tu præterea « formasti me, » tu fecisti hominem, et posteaquam fecisti, non dimisisti, ut cæteri opifices faciunt, sed « posuisti super me, » super hominem a te formatum, « manum tuam, » ut eum regeres, conservares et quasi portares; alioqui enim in suum pulverem, imo in suum nihilum reverteretur. In hebræo, quod nos legimus *novissima et antiqua*, posset etiam legi, *retro et ante*, et sic legit S. Hieronymus. Ratio cur ita legat, est, quia conjunxit illa verba cum sequentibus *formasti me*, non cum præcedentibus *cognovisti omnia;* non autem cohærebant *novissima et antiqua,* cum *formasti me*, sicut cohærent *retro et ante.* Contra autem Septuaginta Interpretes, quia conjunxerunt cum præcedentibus, ideo verterunt : « Cognovisti omnia novissima et antiqua. » Quamvis autem recentioribus quibusdam valde placeat illud, *retro et ante formasti me,* tamen Vulgata editio præferenda est, tum quia maxima est auctoritas Septuaginta Interpretum; tum quia sic legunt omnes Patres græci et latini; tum quia non est res magna, neque mirabilis, quod qui formaverit hominem, formaverit partes et membra omnia, anteriora et posteriora : id enim omnes artifices statuarum, picturarum et ædificiorum faciunt. Sed quod Deus sciat « omnia novissima et antiqua, » id vere magnum et mirabile, et soli vero Deo proprium, et prophetica commemoratione dignissimum est.

5. MIRABILIS FACTA EST SCIENTIA TUA EX ME; Vers. 5.
CONFORTATA EST, ET NON POTERO AD EAM.

Quia demonstraverat Propheta duobus illis argumentis, scientiam Dei ad omnia, quæ hominis sunt, se extendere, ne quis putaret scientiam Dei nobis jam satis cognitam et perfectam esse, subjunxit hunc versiculum, ut intelligeremus scientiam Dei notissimam esse quoad existentiam, id est, quod sit scientia maxima in Deo, sed obscurissimam esse et plane incognitam quoad modum, id est, incomprehensibilem esse, quomodo Deus prævideat futura, præsertim libera, quæ pro arbitrio hominis possunt esse et non esse, qualia sunt cogitata, desideria, verba et pleraque opera hominum. Idem dici potest de essentia et attributis Dei : Deum esse, et esse potentem, sapientem, bonum, justum, misericordem, etc., notissima sunt; quid autem sit Deus, et quomodo tot attributa sint una simplicissima res, una essentia, unum esse, quis novit ? quis dicere poterit? Ait igitur : « Mirabilis facta est scientia tua ex me, » id est, mirabilior quam ego assequi possim. Illud enim, *ex me,* phrasi hebraica significat, *præ me*, vel *super me*, quod explicatur per verba sequentia : « Confortata est, et non potero ad eam, » id est, prævaluit supra capacitatem meam, sive elevata est altius quam ego conscendere possim, ut rem apprehendam. Duæ sunt aliæ quæ dantur a Patribus ad hunc versiculum expositiones. Prima est S. Basilii, orat. 9 *in Hexameron,* quod illud, *ex me*, significet : Ex iis quæ sunt in me, ut sensus sit : Ex fabrica humani corporis mirabilem ostendi scientiam et sapientiam Dei, non minus quam ex fabrica cœli et stellarum. Hæc expositio veram doctrinam continet, sed non est ad mentem Prophetæ, ut intelligi potest ex verbis sequentibus : « Confortata est, et non potero ad eam. » Altera est S. Joannis Chrysostomi, qui existimat Davidem loqui de scientia naturæ et attributorum Dei, ut sensus sit : « Mirabilis est scientia tua, » id est, de te, de tua essentia et attributis; quamvis enim sciamus te esse, et esse bonum et misericordem, tamen non capimus quid sis. Hæc expositio vera est, sed debet restringi ad unum solum attributum, id est, ad scientiam quæ est in Deo : de hac enim Propheta

loquitur. Imo in textu hebraico non habetur pronomen *tua*, sed *mirabilis facta est scientia præ me*, id est, scientia de qua supra dictum est : « Tu cognovisti omnia novissima et antiqua ; » et « omnes vias meas prævidisti, » et « intellexisti cogitationes meas de longe ; » ista, inquam, scientia mirabilis facta est *præ me*, id est, mirabilior quam ego cognoscere possim.

Vers. 6. 6. QUO IBO A SPIRITU TUO? ET QUO A FACIE TUA FUGIAM?

Vers. 7. 7. SI ASCENDERO IN CŒLUM, TU ILLIC ES; SI DESCENDERO IN INFERNUM, ADES.

Vers. 8. 8. SI SUMPSERO PENNAS MEAS DILUCULO, ET HABITAVERO IN EXTREMIS MARIS :

Vers. 9. 9. ETENIM ILLUC MANUS TUA DEDUCET ME, ET TENEBIT ME DEXTERA TUA.

Addit aliud argumentum ad probandum neminem esse qui possit latere scientiam Dei, quia videlicet Deus ubique est et omnia penetrat. « Quo ibo a spiritu tuo, » ut videlicet abscondar a te, a tua mente et intelligentia? et idipsum clarius repetit, dicens : « Quo a facie tua, » id est, ab oculis tuis, « fugiam? si ascendero in » summum « cœlum, tu illic es ; si descendero in infernum, » in profundum abyssi longissime a cœlo situm, ibi quoque tu ipse idem ades. « Si sumpsero pennas meas, » id est, si dentur mihi pennæ, et mane surgens velocissime fugiam ab Oriente, « et habitem in extremis maris, » id est, in ultimo Occidente, non tamen te effugere potero, nam « manus tua deducet me, et tenebit me, » quia sine Dei auxilio moveri non possumus, et quocumque imus, Deo nos portante imus. « In ipso » enim, ut ait Apostolus *Actor.* XVII, « vivimus, movemur et sumus. » In hebræo habetur pulcherrima figura poetica ; sic enim habetur ad litteram : *Si sumpsero pennas auroræ, et habitavero in extremis maris.* Aurora enim, ut mox apparuerit in Oriente, spargit radios suos usque ad Occidentem, ut videatur quasi pennis velocissime ferri ab ortu usque ad occasum. Porro per *extrema maris* intelligimus ultimum Occidentem, non, ut quidam volunt, quia Scriptura soleat per *mare* intelligere Occidentem, sed quia hoc loco extrema maris opponuntur Orienti, ubi oritur Aurora ; nam absolute Scriptura per *mare* intelligit Austrum, non Occidentem, *Psalm.* CVI : « A solis ortu et occasu, ab Aquilone et mari ; » et quamvis terra promissionis habeat ad occasum mare Mediterraneum, habet tamen ad Austrum mare Rubrum et mare Oceanum, et hoc loco non terram promissionis, sed totum mundum Propheta describit, a summo cœlo usque ad imum infernum, et a mari orientali usque ad mare occidentale, quo spatio totus orbis terrarum continetur, ut diximus in explicatione *Psalm.* LXXI. Denique observandum est illa verba : *Si ascendero in cœlum, si descendero in infernum, si sumpsero pennas*, esse accipienda conditionaliter, non absolute, in hunc sensum : Etiamsi ascendere possem in cœlum, vel descendere in infernum, vel volare ab ortu ad occasum, non possem a te abscondi, vel a te fugere.

10. ET DIXI : FORSITAN TENEBRÆ CONCULCABUNT ME, ET NOX ILLUMINATIO MEA IN DELICIIS MEIS. Vers. 10.

11. QUIA TENEBRÆ NON OBSCURABUNTUR A TE, ET NOX SICUT DIES ILLUMINABITUR ; SICUT TENEBRÆ EJUS, ITA ET LUMEN EJUS. Vers. 11.

Objicit ipse sibi, posse fieri ut abscondatur a Deo, beneficio tenebrarum. Et respondet id non posse fieri, quia tenebræ apud Deum non sunt tenebræ. « Deus *enim* lux est, » ut scribit S. Joannes I *epist.* II ; « lux autem in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt, » ut idem scribit in I cap. *Evangel.* Sicut enim lux solis corporalis non potest obrui tenebris, quia tenebras præsentia sua fugat, et ubicumque sol est, dies est : sic etiam lux spiritualis et increata, quæ Deus est, nullis tenebris impediri potest, quia præsentia sua tenebras omnes dissipat. Itaque nullum omnino latibulum homini relinquitur, in quo ab oculo Dei abscondi queat. Et dixi : « Forsitan tenebræ conculcabunt me, » id est, forsitan tenebræ densissimæ operient me, et sic effugiam oculos Dei. Ubi illud, *conculcabunt*, non significat *conterent*, sed *tegent* et *obscurabunt* sua densitate ; id enim sonat vox hebraica, quam S. Hieronymus recte vertit, *operient me.* Verbum autem græcum et latinum metaphoricum est, quod enim calcatur, in profundo ponitur et absconditur. « Et nox illuminatio mea in deliciis meis. » Hæc est responsio ad objectionem factam : quæ responsio in codice hebraico clarissima est, secundum versionem S. Hieronymi, videlicet : *Et nox lux est circa me*, id est, nox respectu oculorum Dei non est nox, sed illuminatio *circa me.* Septuaginta Interpretes non verterunt, *circa me*, sed *in deliciis meis*, quia vocem hebraicam בעדני duxerunt ab עדן, quod est *voluptas*, et rectissime reddiderunt, *in deliciis meis* ; sed quia hæc interpretatio obscurior est, S. Joannes Chrysostomus, et alii multi qui eum sequuntur, confugiunt ad metaphoram, et volunt per *noctem* et *tenebras* significari tribulationes, et hunc sensum esse horum verborum : Forsitan tenebræ tribulationum conculcabunt me ; sed per gratiam Dei consolantem me, nox ipsa erit mihi illuminatio, tribulatio vertetur in consolationem in deliciis meis spiritualibus. Sed non est opus ad metaphoram confugere, et totus contextus Psalmi melius continuabitur et cohærebit, si de veris tenebris hic versiculus explicabitur. Hic igitur est sensus litteralis : « Nox illuminatio mea in deliciis meis, » id est, nox ipsa per se obscura coram oculis Dei non erit nox, neque obscura, sed erit illuminatio mea, id est, illuminabit et patefaciet me in deliciis meis nocturnis

versantem; nam, qui deliciis impuris vacant, tenebras noctis quærunt, existimantes se a nemine videri, et ita securius peccare; unde et Apostolus ait : « Qui dormiunt, nocte dormiunt; et qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt; » et poterat addere : Qui in cubilibus et impudicitiis delicias quærunt, in noctibus eas quærunt. Sed frustra; nam oculus Domini sole ipso lucidior tenebras omnes penetrat, et nihil est ei absconditum. Induit autem hoc loco personam impiorum Propheta sanctus, dum hæc dicit, et in consequentibus clarius idem repetit : « Quia tenebræ, inquit, non obscurabuntur a te. » In hebræo elegantius, *quia tenebræ non tenebrescent apud te.* « Et nox sicut dies illuminabitur, » id est, et nox non erit obscura, ut solent noctes; sed erit lucida, ut lucidi sunt dies. « Sicut tenebræ ejus, ita et lumen ejus. » In hebræo paulo clarius, *sic tenebræ sicut lumen.* Sed addiderunt Septuaginta pronomen *ejus,* generis feminini, et sensus est : « Sicut tenebræ ejus, » id est noctis, « ita et lumen ejus, » id est diei; perinde enim est apud Deum, sive sint tenebræ noctis, sive lumen diei, quia non minus videt in tenebris noctis quam in luce diei.

Vers. 12. 12. QUIA TU POSSEDISTI RENES MEOS, SUSCEPISTI ME DE UTERO MATRIS MEÆ.

Probat Deum in tenebris videre, et nihil ei esse absconditum, quamvis occultissimum, ex formatione membrorum nostrorum internorum in utero matris adhuc reconditorum : duplex enim hic est obscuritas : una, quia membra sunt interna; altera, quia sunt in utero matris. « Quia tu possedisti renes meos, » id est, hinc apparet tibi perinde esse noctem et diem, tenebras et lucem, quia tu formasti, et formando tuos effecisti « renes meos, » partes videlicet secretas et absconditas, ubi est sedes internæ cupiditatis; proinde affectus mei et desideria mea in manu tua sunt; neque solum « renes meos, » sed me totum in utero latentem suscepisti formandum, et fovisti formatum. Illud, *possedisti*, est in hebræo קנית, quod significat *producere*, et ratione productionis possidere ut rem suam. Sic *Gen.* cap. II, dicit Eva : « Possedi hominem per Deum, » quando genuit Cain; et *Prov.* cap. VIII, dicit Sapientia Dei : « Dominus possedit me in initio viarum suarum. » Utrobique est idem verbum hebraicum. Illud autem, *suscepisti me*, non significat suscipere quomodocumque, sed suscipere formandum, sive fovere et tegere. Unde S. Hieronymus vertit, *orsus es me;* alii, *obumbrasti me.* Illud denique, *de utero,* in hebræo est, *in utero,* et colligitur ex versiculis sequentibus omnia hæc intelligenda esse de conformatione humani corporis in utero. Quare, ut verba græca et latina concordent cum hebraicis et cum sensu ipso Prophetæ, illud, *suscepisti me de utero*, non debet exponi de egressu ab utero, sed de tempore quo erat in utero, in hunc sensum : Suscepisti me formandum et fovendum de ipso utero, id est, antequam exirem de utero, dum adhuc essem in utero. Sicut intelligitur illud *Isai.* XLIX : « Dominus ab utero vocavit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei; » sive enim hoc intelligatur de Christo, sive de S. Joanne Baptista, id significat Deum vocasse nomen ejus, et destinasse illum ad magnum officium ab ipsa conceptione, dum adhuc esset in utero.

13. CONFITEBOR TIBI QUIA TERRIBILITER MAGNIFICATUS ES; MIRABILIA OPERA TUA, ET ANIMA MEA COGNOSCET NIMIS. Vers. 13.

Interrumpit Propheta narrationem de opificio humano per apostrophen ad Deum, et admirans magnitudinem scientiæ et sapientiæ Dei in hoc opere. « Confitebor, inquit, tibi, » id est, cogitans hæc opera tua, confitebor tibi confessionem laudis, quia terribiliter terrore admirationis et reverentiæ magnificatus es. Declarat autem in quo sita sit admirabilis magnificentia, dicens : « Mirabilia opera tua, et anima mea cognoscet nimis, » id est, admiranda sunt opera tua in formatione hominis in utero matris tam recondito et obscuro, et anima mea valde sataget, ut cognoscat multitudinem horum operum tuorum : ubi non significatur perfecta cognitio operum Dei, sed cognitio, quod magna et mirabilia sint. Quomodo non videmus, nec scimus quanta sit magnitudo maris, sed cognoscimus mare esse amplissimum, et ex hoc ipso cognoscimus esse amplissimum, quod ex nullo loco totum cernere possumus. Quomodo etiam solem adversum intueri nequimus, sed hoc ipso intelligimus solis lucem esse maximam. In hebræo nunc legimus, *magnificatus sum;* sed Septuaginta legerunt in secunda persona, non in prima; sensus autem est idem : nam ideo Deus magnificatus est valde in hoc opere, quia magnificum opus fecit, cum nos ita magnificavit.

14. NON EST OCCULTATUM OS MEUM A TE, QUOD FECISTI IN OCCULTO, ET SUBSTANTIA MEA IN INFERIORIBUS TERRÆ. Vers. 14.

Revertitur ad scientiam et sapientiam Dei in opificio humano. « Non est occultatum, inquit, a te os meum, » id est, non latet scientiam tuam ossatura mea, ut sic loquar, id est, qualia et quam multa ossa lateant intra carnem humanam, quia tu ipse ea fecisti, et in occulto fecisti, videlicet in utero matris, et intra pellem et carnem nostram. Idem repetit aliis verbis dicens : « Et substantia mea in inferioribus terræ, » id est, non est occultata a te substantia corporis mei, adhuc etiam latens in profundo utero, quasi metallum in visceribus terræ. Vel, si non placeat per *inferiora terræ* intelligere uterum matris, possemus exponere proprie de ipsa terra, quæ infima est inter elementa; nam ad admirationem operum Dei pertinet, quod tam nobilem substantiam formaverit in hac infima terra. Porro qui viderunt ana-

tomiam corporis humani, satis mirari non possunt sapientiam Dei in fabrica tot ossium magnorum, parvorum, minimorum, mirabiliter inter se connexorum, atque id totum sine instrumentis in loco angustissimo et obscurissimo peractum. Potest etiam hoc intelligi simul de ossibus corporis et animæ, id est, de robore et fortitudine animi humani, quod tantum est, ut homo natus inermis et nudus audeat, auxilio Dei fretus, non solum bestias, sed et ipsos dæmones ad bellum provocare. In hebræo, pro *quod fecisti*, habetur, *quod factus sum*; sed credibile est Septuaginta legisse עָשִׂיתָ, *fecisti*, non עֲשִׂיתִי, *factus sum*; et sensus interpretationis Septuaginta est longe clarior. Pro illo autem, *et substantia mea*, in hebræo legitur רֻקַּמְתִּי, id est *variegatus sum*, ut sensus sit: « Non occultatum est a te os meum, quod fecisti in occulto; » neque etiam occultatum est a te, quomodo variegatus sim a te varietate membrorum, et potentiarum, et partium similarium, « in inferioribus terræ, » id est, in utero matris, sive in hac ima terra, in qua degimus: quæ sententia elegans est et vera. Sed Septuaginta non legerunt רֻקַּמְתִּי, sed unica littera paululum immutata, et aliis punctis subintellectis, וְקָמָתִי, *et erectio mea*, sive exaltatio a non esse ad esse, quod est ipsa substantia; et sic legerunt omnes veteres.

Vers. 15. 15. Imperfectum meum viderunt oculi tui, et in libro tuo omnes scribentur; dies formabuntur, et nemo in eis.

Pergit in ostendenda scientia Dei erga humani corporis opificium; et per *imperfectum* intelligit corpus informe, quod vocant embryonem, in quo nondum apparent forma et distinctio membrorum. Hoc, inquit, « imperfectum meum viderunt oculi tui, » nec simpliciter viderunt, sed cognoverunt, quid inde fieri deberet, et quo tandem evasurum esset. Reddit mox rationem subjiciens: « Et in libro tuo omnes scribentur, » id est, quia habes apud te exemplaria, sive ideas omnium, quo modo pictor, vel sculptor scit ex informi materia, quid futurum sit, quia videt exemplar. Itaque illud *et* accipitur pro *quia*: Quia, inquit, « in libro tuo, » id est, in mente tua, omnes homines, imo etiam res omnes descriptæ invenientur. « Dies formabuntur, et nemo in eis. » S. Hilarius legit, *die formabuntur*, et in græco textu est casus accusativus, ac per hoc subintelligitur aliquid, ut sensus sit: In dies formabuntur informia corpora, et perducentur ad perfectionem suam, ut in exemplari relucent. « Et nemo in eis, » supple *deerit*, vel, ut est in hebræo, *nihil in eis deerit*. Ordinarie siquidem nullus homo conceptus in utero, ad perfectionem suam non pertingit, neque aliquid ex iis, quæ naturaliter requiruntur, in eis deficit: cum enim secus accidit, ut in abortivis, vel iis qui nascuntur cæci, aut muti, id non accidit ex defectu primæ causæ, sed secundarum. Possent hæc omnia intelligi etiam de perfectione hominis quantum ad animam, id est, de sapientia, prudentia, virtutibus moralibus, gratia et gloria. Novit enim Deus, « imperfectum » nostrum, et nos ex nobis nihil esse, nisi massam informem, sed juxta descriptionem in libro vitæ, in dies formamur et perficimur, donec efficiamur conformes imagini Filii Dei, et configuremur corpori claritatis ejus. Atque ad hanc perfectionem tam excellentem corporis et animæ, ad quam ex tanta imperfectione perducuntur amici Dei, respiciens Propheta exclamat id quod sequitur:

16. Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus; nimis confortatus est principatus eorum. Vers. 16.

Exclamatio ob admirationem nascitur, ut dixi, ex eo quod Propheta consideravit ex quanta abysso imperfectionis Deus perducat amicos suos ad summam et eminentissimam perfectionem, in qua simul ostenditur providentia Dei considerantis et curantis res humanas, ut maxime proprias, et merita hominum altissime remunerantis, et demerita severissime punientis. « Mihi autem, » inquit, id est, apud me, sive meo judicio, « nimis honorificati sunt amici tui, Deus, » id est, valde omnino et supra quam intelligam, « honorificati sunt amici tui, » valde omnino confortatus est, roboratus et stabilitus principatus eorum; nam reducti ex massa perditionis et ex diabolica captivitate, transferuntur ad regnum æternum, facti angelis æquales, filii Dei et hæredes, fratres autem et cohæredes Unigeniti, quem constituit Deus hæredem universorum. Non desunt qui illud, *mihi*, interpretentur, *a me*, ut sensus sit, a Davide honoratos semper fuisse amicos Dei. Sed prior expositio est communior et verior, et melius cohæret cum verbis sequentibus: « Nimis confortatus est principatus eorum. » Qui enim honorificavit amicos Dei, ille idem confortavit principatum omnium amicorum suorum. In hebræo et græco habetur in numero multitudinis, *confortati sunt principatus eorum*. Sed idem est sensus; principatus enim justorum, et unus est et multi: unus, quia unum est regnum Dei commune omnibus sanctis; multi, quia omnes et singuli reges sunt et principes magni: ejus enim naturæ et conditionis est regnum cœleste, ut sine contentione, vel æmulatione, vel detrimento a singulis possideri possit in solidum. Quod autem dicitur: « Confortatus est, » non solum referri debet ad robur, sed etiam ad multiplicationem subditorum; tunc enim confortatur principatus, cum crescit et propagatur, et hoc declaratur in sequenti versiculo.

17. Dinumerabo eos, et super arenam multiplicabuntur; exsurrexi, et adhuc sum tecum. Vers. 17.

Declarat quomodo confortatus sit principatus amicorum Dei, et dicit confortatum esse, quia

mirifice brevi propagatus est. Quod quidem verissimum est, tum quia ipsi principes tot sunt futuri, ut S. Joannes dicat, *Apoc.* v : « Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus, et tribubus, et linguis, » etc.; tum etiam, quia omnes res creatæ, et ipsi etiam dæmones et homines reprobi subjecti erunt post judicium pedibus Sanctorum, atque ad principatum eorum pertinebunt. Ait igitur : « Dinumerabo eos, » id est, conabor numerare, vel amicos Dei, qui principatu fruentur, vel subditos eorum; et præ multitudine numerare non potero, quia « super arenam multiplicabuntur, » id est, plures erunt quam grana arenæ in littore maris. Est autem hæc amplificatio quædam, sed familiaris divinæ Scripturæ. *Gen.* XIII, dicit Dominus Abrahæ: « Faciam te sicut pulverem terræ, » id est, multiplicabo posteritatem tuam secundum multitudinem granorum pulveris terræ, quæ numerari non possunt. *Genes.* XXII : « Crescere te faciam sicut arenam, quæ est in littore maris. » His dictis Propheta de se loquitur, atque ostendit, ex cognitione tam ingentis gloriæ sanctorum amicorum Dei, se quoque exarsisse in affectum Dei, et desiderium participandæ ejusmodi gloriæ. « Exsurrexi, » inquit, sive, ut sonat vox hebraica, *evigilavi,* ad hanc novam lucem, et surrexi per amorem et desiderium in te; « et adhuc, » id est, usque ad hoc tempus « tecum sum, » tibi inhæreo, a te pendeo, cupidus perseverandi usque in finem. Scio hæc pauca verba mille modis exponi a veteribus et recentioribus; sed piguit ea describere, quæ alii dicunt, cum in ipsorum libris legi possint. SS. Patres Hilarius et Augustinus exponunt de resurrectione Christi, quos secuta Ecclesia in Missæ introitu hæc verba posuit : « Resurrexi, et adhuc tecum sum; posuisti super me manum tuam, mirabilis facta est scientia tua. » Sed nimis difficilis est continuatio verborum, si hæc ad litteram intelligantur de Christi resurrectione; ideo dicendum videtur hæc posse applicari ad Christum, quia illi maxime proprie conveniunt, quamvis de alio dicta sint : quomodo exposuimus illud : « Tu cognovisti sessionem meam et resurrectionem meam, » de humiliatione et exaltatione omnium hominum; et tamen admonuimus Christi passioni et resurrectioni potissimum convenire; quo modo etiam Ecclesia in Missa de Assumptione applicat B. Virgini Deiparæ illa verba : « Optimam partem elegit sibi Maria, quæ non auferetur ab ea, » quoniam in eam optime conveniunt, quamvis de Maria Magdalena dicta esse constet ad litteram, *Luc.* VII.

Vers. 18. 18. SI OCCIDERIS, DEUS, PECCATORES, VIRI SANGUINUM, DECLINATE A ME.

Vers. 19. 19. QUIA DICITIS IN COGITATIONE : ACCIPIENT IN VANITATE CIVITATES TUAS.

Dixerat Propheta justos Dei amicos valde honoratos esse a Deo, et optaverat consortium eorum: nunc e contrario dicit impios inimicos Dei interficiendos justo Dei judicio, et recusat amicitiam et consortium ipsorum. « Si occideris, Deus, peccatores, » id est, si tu, Deus, justo tuo judicio, ut probos honorificabis et exaltabis, ita peccatores reprobabis, et ad interitum sempiternum damnabis; ego nolo consortium istorum, ideo dico vobis impiis : « Viri sanguinum, declinate a me. » Vocat autem *viros sanguinum,* non solum Viri sanguinum
homicidas, qui sanguinem humanum injuste qui di-
fundunt, et proprie dicuntur *viri sanguinum,* sed cantur?
omnes alios improbos et scelestos qui aliis nocere cupiunt, vel nocent, et occidunt animas proprias per peccatum, et animas aliorum per scandalum; et vere etiam odio habentes proximum *homicidæ* dici possunt, quia odium principium est homicidii. Quare S. Joannes in *epist.* I, cap. III, dicit: « Qui odit fratrem suum, homicida est. » « Quia dicitis in cogitatione, » id est, quia cogitatis apud vos, et in corde vestro dicitis : « Accipient, » justi videlicet, « in vanitate, » id est, frustra et in vanum, « civitates tuas, » id est, civitates Dei; frustra, inquam, accipient, quia brevi auferentur ab eis. Hæc referuntur ad id quod supra dictum erat : « Nimis confortatus est principatus eorum, » id est, valde propagatus per conversionem infidelium ad fidem, et impiorum ad justitiam. Quoniam igitur per propagationem Ecclesiæ, civitates, id est, cœtus plurimi ablati fuerant a dæmonum servitute et idololatrarum dominio, ideo dicebant impii, qui reliqui erant, in corde suo, invidentes propagationi regni Christi : « Accipient in vanum civitates, » quoniam sperabant brevi fore, ut eas recuperarent. Observanda sunt aliqua hoc loco. *Primo,* magnam esse in græcis textibus varietatem, quod pertinet ad illud, *quia dicitis in cogitatione;* sed cum lectio Vulgatæ latinæ editionis concordet cum hebraica lectione, non dubitamus illam ex græcis veriorem esse, quæ cum hebraica latinaque concordat. *Secundo,* in hebraico haberi, *quia dicunt tibi;* sed in nostra lectione omissum esse illud, *tibi,* quia facile subintelligi poterat; qui enim dicunt, *in cogitatione,* non verbis externis, illi non audiuntur ab hominibus, sed a solo Deo, ideo dicunt tibi Deo, non nobis hominibus. *Tertio,* illud, *civitates tuas,* recte correctum esse, cum antea haberetur *suas;* nam *tuas* habetur in textibus non solum hebraicis, sed etiam græcis et in manuscriptis latinis, et errore librariorum mutatum erat in impressis *tuas* in *suas.*

20. NONNE QUI ODERUNT TE, DOMINE, ODERAM, Vers. 20.
ET SUPER INIMICOS TUOS TABESCEBAM?

21. PERFECTO ODIO ODERAM ILLOS, ET INIMICI Vers. 21.
FACTI SUNT MIHI.

Qui evigilavit in Deum, et illi pleno corde adhæsit, nihil mirum est, si profiteatur se odisse eos qui Dominum oderant, et si tabescebat ex tædio et dolore, cum videbat offendi ab impiis Dominum

suum. Quod autem dicit : « Perfecto odio, » S. Augustinus refert ad virtutem charitatis, quæ diligit personas, et odit iniquitatem. Sed potest etiam significare odium consummatum et inimicitiam irreconciliabilem ; quo tamen odio vir justus persequebatur peccata, non personas ; ideo enim adjungit, « inimici facti sunt mihi, » quasi dicat : Non ego illis, cum eos diligam et emendari cupiam, sed illi mihi, qui oderunt increpationem, et converti ad justitiam nolunt.

Vers. 22. 22. PROBA ME, DEUS, ET SCITO COR MEUM ; INTERROGA ME, ET COGNOSCE SEMITAS MEAS.

23. ET VIDE SI VIA INIQUITATIS IN ME EST, ET DEDUC ME IN VIA ÆTERNA. Vers. 23.

Quod initio dixerat Deum fecisse, nunc ipse rogat ut faciat, id est, ut pergat scrutari et examinare cor et semitas ejus, id est, cogitationes, desideria, progressus et actiones ejus. Finem autem scrutationis esse cupit, ut si Deus videat in ipso viam iniquitatis, quæ ducit ad acquirenda temporalia, abstrahat eum inde, et deducat in viam æternam, id est, ad ea cogitanda, desideranda et facienda, quæ pertinent ad bona sempiterna.

PSALMUS CXL

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — 1. *In finem, Psalmus David.*	V. S. H. — *Victori Canticum* [*h. Psalmus*] *David.*
2. Eripe me, Domine, ab homine malo : a viro iniquo eripe me.	Erue me, Domine, ab homine malo : a viris iniquis serva me.
3. Qui cogitaverunt iniquitates in corde : tota die constituebant prælia.	Qui cogitaverunt malitias in corde : tota die versati sunt in præliis.
4. Acuerunt linguas suas sicut serpentis : venenum aspidum sub labiis eorum.	Exacuerunt linguam suam quasi serpens : venenum aspidis sub labiis eorum. SEMPER.
5. Custodi me, Domine, de manu peccatoris, et ab hominibus iniquis eripe me: Qui cogitaverunt supplantare gressus meos.	Custodi me, Domine, de manu impii, a viro iniquitatum serva me : qui cogitaverunt supplantare gressus meos.
6. Absconderunt superbi laqueum mihi. Et funes extenderunt in laqueum : juxta iter scandalum posuerunt mihi.	Absconderunt superbi laqueum mihi, et funibus extenderunt rete : juxta semitam offendiculum posuerunt mihi. SEMPER.
7. Dixi Domino : Deus meus es tu : exaudi, Domine, vocem deprecationis meæ.	Dixi Domino, Deus meus es tu : audi [*h. auribus percipe*], Domine, vocem deprecationis meæ.
8. Domine, Domine, virtus salutis meæ : obumbrasti super caput meum in die belli.	Domine Deus, fortitudo salutis meæ, protexisti caput meum in die belli.
9. Ne tradas me, Domine, a desiderio meo peccatori : cogitaverunt contra me : ne derelinquas me, ne forte exaltentur.	Ne des, Domine, desideria impii : scelera ejus ne effundantur, et eleventur. SEMPER.
10. Caput circuitus eorum : labor labiorum ipsorum operiet eos.	Amaritudo convivarum meorum : labor labiorum eorum operiet eos.
11. Cadent super eos carbones, in ignem dejicies eos : in miseriis non subsistent.	Cadent super eos carbones, in ignem dejicies eos, in foveas, ut non consurgant.
12. Vir linguosus non dirigetur in terra : virum injustum mala capient in interitu.	Vir linguosus non dirigetur in terra, virum iniquum mala capient [al. *capiunt*] in interitum.
13. Cognovi quia faciet Dominus judicium inopis, et vindictam pauperum.	Scio quod Dominus faciet causam inopis, judicia pauperum.
14. Verumtamen justi confitebuntur nomini tuo : et habitabunt recti cum vultu tuo.	Attamen justi confitebuntur nomini tuo : habitabunt recti cum vultu tuo.

Argumentum. — Conqueritur de hostium malitia, calumniis et insidiis, et implorat auxilium divinum contra eos.

Solatur se spe et fiducia, quam in Deo ponit, qui non solum ipsum defendat, sed etiam hostes perdat. Exordium vers. 2-4, corpus 5-12, conclusio 13-14. Referri potest Psalmus ad I *Sam* xxii, 9 seqq., xxiii, 19 seqq.

1. Præcentori, carmen Davidis.

2. Libera me, Jova, ab homine malo,
a viro violentiarum (violento) defendas me.
3. Qui excogitant mala in corde,
quotidie habitant bella (in dissidiis toti sunt).
4. Acuunt linguam suam serpentis instar,
venenum aspidis *est* sub labiis eorum.

5. Serva me, Jova, a manibus improbi,
a viro violento defendas me,
qui cogitant impellere gressus meos.
6. Occultant fastuosi *isti* laqueum mihi et funiculos (pedicas),
expandunt rete ad latus viæ (juxta viam),
tendiculas ponunt mihi.
7. Dico Jovæ : Deus meus es tu;
audi, Jova, vocem deprecationis meæ.
8. Jova, Domine, *o* robur auxilii mei,
protegas caput meum in die pugnæ.
9. Ne des (impleas), Jova, desiderium improbi,
consilium ejus ne exire facias (ad exitum perducas) : efferent se.
10. Duces eorum, qui cingunt (obsident) me.
molestia labiorum eorum (calumnia) obruat eos.
11. Demittant (impers.) super eos carbones ardentes,
in ignem dejiciat eos *Jova,*
in gurgites *aquarum, unde* non surgant.
12. Vir linguæ (calumniator) non firmus sit in terra;
vir violentiæ (nomin. abs.), malum (infortunium) venetur eum pro pellendo.

13. Scio, acturum esse Jovam causam afflicti,
judicium (rem) inopum.
14. Profecto justi celebrabunt nomen tuum,
habitabunt recti apud faciem tuam.

NOTÆ.

Vers. 4. Serpentis lingua valde tenuis est et mobilis, ita ut veloci et crebra agitatione, præsertim quum vult mordere, eamdem acuere videatur. — Vers. 8. Maurer, *Jova*, *Dominus*, est *robur,* etc *Protegas :* alii, *protegis*, vel *protexisti. Pugnæ*, propr. *armorum*, vel *armaturæ.* — Vers. 9. *Efferent se*, voto potiti superbia sese efferrent. — Vers. 10. Vel *molestia labiorum eorum*, i. e. quod in me decreverunt malum : ita Maurer, qui vertit, *caput eorum qui cingunt me* tegat, *ærumna labiorum eorum tegat* (obruat) *eos*, ut membrum prius ex posteriori sit complendum. Hengstenberg, *præcipuum obsessionis* (calamitatis) *meæ*, puta eorum calumniæ, in eos recidat. — Vers. 12. *Malum* verbi subjectum invito accentu. Hinc alius, *vir violentiæ malæ*, Deus *venetur*, etc. Hengstenb. *vir violentiæ malus*, Deus *venetur*, etc. *Propellendo*, prop. *ad impulsiones*, i. e. ab una calamitate in alteram, donec ruat in interitum. — Vers. 14.

Apud faciem tuam, ante oculos tuos versabuntur. Similitudo a patrefamilias petita videtur, in cujus conspectu assidue versantur liberi, quos educat ac tuetur. Ita Rosenmullerus. Maurer : Licebit iis vivere in loco tibi sacro, in terra tibi sacra, tuoque uti præsidio; quod præplacet.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXXIX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, Psalmus David.

Recentiores secuti Theodoretum, Psalmi hujus argumentum esse docent precationem Davidis adversus Saulem regem et ministros ejus. Sed veteres Patres, Hilarius, Hieronymus, Chrysostomus, Augustinus, argumentum esse volunt, precationem corporis Christi adversus diabolum et iniquos homines, qui instrumenta, vel satellites diaboli sunt. Sanctus autem Hilarius non solum ita exponit, sed etiam refellit expositionem quam recentiores sequuntur; dicit enim hunc Psalmum non debere exponi de Davide persecutionem patiente a Saule, tum quia nihil proprie in hoc Psalmo de Saule, vel Davide dicatur; tum quia non desint multa, quæ non possunt Sauli et Davidi accommodari, ut illud, *tota die constituebant prælia :* non enim quotidie Saul adversus Davidem bella constituit; imo nunquam Saul prælium adversus Davidem constituit, si proprie loqui velimus; sed fugientem persequebatur, vel delitescentem perscrutabatur : bella enim et prælia inter duos exercitus constituuntur, non inter unum insequentem et alium fugientem. Adde quod, quando placuit Davidi de suis persecutoribus Psalmos canere, in titulo nomina eorum posuit, quod videmus in *Psalm.* CXLI, CXLII, CXLIII et aliis plurimis; et quia hic factum non est, dicamus cum Patribus Psalmo præsenti doctrinam generalem tradi.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. ERIPE ME, DOMINE, AB HOMINE MALO; A VIRO INIQUO ERIPE ME.

Christus loquitur secundum Hilarium in persona sua et membrorum suorum; vel, quod est fere idem, loquitur corpus Christi, id est, cœtus fidelium, ut alii Patres dicunt. Per *hominem malum* intelligit S. Augustinus diabolum, qui dicitur *Matth.* XIII : « Inimicus homo; » alii intelligunt homines malos, qui a diabolo excitantur et reguntur. Utrumque est verum, et simul conjungi potest, ut sensus sit : « Eripe me ab homine malo, » sive diabolus, qui est inimicus homo, per se, sive per homines sibi subjectos, me infestet, Et quemadmodum illud, *me*, non significat unum certum hominem patientem, sed cœtum justorum : sic etiam illud, *ab homine malo*, non significat unum certum hominem infestantem, sed cœtum iniquorum, sive omnem iniquum. Quod sequitur : « A viro iniquo eripe me, » est repetitio ejusdem rei; quamvis enim aliqui sint mali, qui non videntur esse iniqui, id est injusti, tamen aliquo modo omnis malus est iniquus, quia nocet saltem ipse sibi, nocet etiam aliis saltem exemplo; et Joannes in *epist.* I, cap. III, dixit : « Qui facit peccatum, iniquitatem facit, et peccatum est iniquitas. »

Vers. 2. 2. QUI COGITAVERUNT INIQUITATES IN CORDE, TOTA DIE CONSTITUEBANT PRÆLIA.

Reddit rationem cur dixerit, « eripe me, » et dicit rationem esse, quia patitur infestationem cogitationum, verborum et factorum, et infestationes tales, quæ dici possint prælia assidua, ut nullæ dentur induciæ, nulla intermissio; proinde non sine causa hortatur Apostolus *ad Ephes.* VI : « Ut sumamus armaturam Dei, » græce πανοπλίαν, id est, *omne genus armorum*, galeam, loricam, scutum, gladium, ut possimus resistere et in omnibus perfecti stare. Ac primum de prælio cogitationum : « Qui cogitaverunt, inquit, iniquitates in corde. » Illud, *cogitaverunt*, demonstrat verum esse quod supra diximus, per *hominem malum* non intelligi unum certum hominem, ut Saulem, sed cœtum iniquorum, dæmonum et hominum. Porro, *cogitare iniquitates in corde*, est meditari deceptiones, parare insidias, ordiri stratagemata. « Tota die constituebant prælia, » id est, per omne tempus sine ulla intermissione instruebant prælia, quæ in corde meditati fuerant. Possent hæc fortasse præcipue intelligi de præliis internis cogitationum malarum, quæ opera principis tenebrarum nobis immittuntur, qualia sunt desideria impudica, tentationes, infidelitates, scrupuli et perplexitates mentis, quæ miro modo nos cruciant et perturbant.

3. ACUERUNT LINGUAS SUAS SICUT SERPENTIS; Vers. 3.
VENENUM ASPIDUM SUB LABIIS EORUM.

Hoc est alterum malum, quod patimur ab inimicis, malum verborum videlicet, calumniarum, detractionum, conviciorum, fraudum, et aliorum id genus malorum; et quidem finis hominum malorum convicantium, detrahentium, fraudantium est lucrum temporale, vel vindicta temporalis. Sed finis diaboli est pertrahere hominem ad im-

patientiam, vel iracundiam, vel odium proximi, quod peccata quæ inde sequuntur; potest etiam per *linguam serpentium* intelligi prædicatio hæreticorum, quæ molliter serpit, sed lethale virus inspirat et occidit. «Acuerunt, inquit, viri illi mali, linguas suas sicut serpentis,» ut facilius penetrarent in aures et in corda; «venenum aspidum» nocentissimum «sub labiis eorum» absconditum est, quod per linguam jaculantur in auditores. Illud, *sicut serpentis*, antea legebatur, *sicut serpentes;* sed merito correctum est, quia in hebræo erat ambiguum an esset legendum, *sicut serpens*, an, *sicut serpentis*; sed textus græcus declaraverat ambiguitatem, et posuerat, *sicut serpentis*. *Serpentes* autem in numero multitudinis, neque in hebræo legebatur, neque in græco; sed in sensu nulla diversitas est.

Vers. 4. 4. Custodi me, Domine, de manu peccatoris, et ab hominibus iniquis eripe me.

Hoc est tertium malum, quod ad rem ipsam pertinet, ac primum petit cœtus justorum protectionem, ne manus peccatoris appropinquet et noceat: ubi videtur per *peccatorem* intelligere principem ipsum tenebrarum; deinde addit ad petitionem, ut etiam eripiat «ab hominibus iniquis,» qui membra sunt diaboli, ne et ipsi nocendi potestatem accipiant. Quid autem mali potissimum timeat, et a quo liberari cupiat, explicat in duobus versiculis sequentibus.

Vers. 5. 5. Qui cogitaverunt supplantare gressus meos; absconderunt superbi laqueum mihi.

Vers. 6. 6. Et funes extenderunt in laqueum; juxta iter scandalum posuerunt mihi.

Diabolus et angeli ejus ad quid semper intenti? «Qui cogitaverunt supplantare gressus meos.» Hic est finis principis tenebrarum, ut nos impediat a via salutis, ex qua ille irreparabiliter excidit. Itaque ipse et angeli ejus in hoc unum semper intenti sunt, ut supplantent gressus nostros, ut non ambulemus in via Domini, ut cadamus in ea, ut retrocedamus, ut saltem lente progrediamur. Id autem faciunt abscondendo et multiplicando laqueos, eosque juxta viam constituendo. «Absconderunt, inquit, superbi laqueum mihi;» non poterant dæmones aptius designari, quam nomine *superborum*, siquidem peccatum eorum non est ortum ex concupiscentia carnis, id est, luxuria, vel concupiscentia oculorum, id est, avaritia, sed ex sola superbia vitæ, quia similes Altissimo esse voluerunt. *Tob.* IV: «Superbiam in tuo sensu, aut in tuo verbo nunquam dominari permittas: in ipsa enim sumpsit initium omnis perditio;» et *Job.* XLI dicitur diabolus: «Rex super omnes filios superbiæ.» «Abscondit» autem diabolus «laqueos,» quando in actionibus humanis manifestat bonum, abscondit malum, id est, facit ut homo cogitet utilitatem, aut voluptatem, non cogitet jacturam et amaritudinem adjunctam; manifestat adultero pulchritudinem mulieris, abscondit turpitudinem peccati; manifestat furi lucrum pecuniarum, abscondit jacturam regni cœlorum; manifestat ambitioso excellentiam gradus altioris, abscondit periculum lapsus gravioris; denique manifestat dulcedinem culpæ, abscondit amaritudinem pœnæ. «Extendit» autem «funes in laqueos,» dum multiplicat laqueos, quasi dicat: Extendit funes, ut inde multiplices efficiantur laquei; nam cui tetendit laqueum adulterii, tendit paulo post laqueum homicidii, ut adulterium tegatur: et cui tetenderat laqueum homicidii, tendit postea laqueum perjurii, ut justam sententiam judicis evadat. Denique «juxta iter ponit scandala,» id est laqueos; id enim sonat vox hebraica מוקשים, *laqueos* et *offendicula*, quia in ipsa via quæ est lex Domini, nulla offendicula, sive laquei esse possunt, juxta illud *Psalm.* CXVIII: «Pax multa diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum.» Sed cum incipimus declinare a via, ibi continuo inveniuntur laquei et offendicula. Quare unicum remedium est, caute ambulare, ut Apostolus monet, et pedem extra viam legis Domini nunquam ponere.

(Margin: Diabolus quomodo laqueos dicatur abscondere?)

7. Dixi Domino: Deus meus es tu; exaudi, Domine, vocem deprecationis meæ. Vers. 7.

8. Domine, Domine, virtus salutis meæ; obumbrasti super caput meum in die belli. Vers. 8.

Adversus tot pericula invocat auxilium Dei, sine quo nihil possumus facere. «Dixi, inquit, Domino: Deus meus es tu,» ac per hoc ego sum populus tuus; Dominus meus es tu, servus tuus sum ego; quare ad te pertineo, ideo exaudi vocem deprecationis meæ. Deinde, ut ostendat præsentia et urgentia pericula, iterum clamat Domino: «Domine, virtus salutis meæ,» id est, ideo confidenter te rogo, quia tu solus es robur, unde pendet salus mea; tu es virtus, id est, potentia et fortitudo, per quam ab inimicis salvus esse potero. «Obumbrasti super caput meum in die belli,» id est, jam alias protectionem tuam expertus, iterum ad te confugio; tu enim in die belli, cum videlicet graviter ab hostibus oppugnarer, fuisti mihi, instar galeæ; nam «obumbrasti,» et texisti auxilio tuo caput meum, ut mortem, quæ mihi instabat, evaderem. Sed potest etiam hoc intelligi de umbraculo ad refrigerandum caput et totum hominem «in die belli» interioris, quod in æstu concupiscentiarum consistit; homo enim fatigatus et æstuans tentationibus mali desiderii omnino aresceret et inflammaretur, nisi Deus obumbraret illi.

9. Ne tradas me, Domine, a desiderio meo peccatori; cogitaverunt contra me: ne derelinquas me, ne forte exaltentur. Vers. 9.

Consequenter ad superiora petit semper obumbrari ab æstu mali desiderii: nisi enim concupiscentia mala nos ceperit, frustra dæmones tentant, frustra homines sæviunt. «Ne tradas, in- (Margin: Quomodo traditur quis inimicis a desiderio suo?)

quit, me, Domine,» id est, ne sinas me tradi «a desiderio meo peccatori,» dæmoni videlicet, vel homini tentanti. Tunc enim a desiderio nostro tradimur inimicis, quando concupiscentia mala nos captivos facit, et in potestatem Satanæ tradit : exempli gratia, cum vides mulierem ad concupiscendam eam, concupiscentia te reum facit, et tentationi subjicit; cum persecutor mortem minatur, nihil potest tradere te diabolo, nisi desiderium vitæ temporalis ; cum tentator offert occasionem lucri per fraudes, nihil te tradit peccatori tentanti, nisi desiderium lucri; et idem de cæteris dici potest. «Cogitaverunt contra me, ne derelinquas me,» id est, ideo cupio ut non derelinquas me sine umbraculo gratiæ tuæ, quia inimici «cogitaverunt contra me,» id est, meditati sunt insidias, et si forte ceperint me, triumphabunt, et gloriabuntur, et exaltabuntur, quasi non me solum, sed etiam te superaverint. In hebræo longe aliter habetur hic versiculus; sic enim ad verbum reddi potest : *Ne tradas, Domine, desideria impio, scelus ejus ne effundas, exaltabuntur.* Sed Septuaginta Interpretes legerunt easdem voces hebraicas alio modo, quam Rabbini legant : nam vox illa, מאויי *maavaie,* quæ significat *desideria,* potest legi *meavaie,* et significat *a desiderio meo,* et sic legerunt Septuaginta; sic etiam illa vox זממו *zemamo,* quæ significat *scelus ejus,* potest legi *zamemu,* id est *cogitaverunt*; denique illud, אל תפק, potest significare *ne effundas,* et etiam *ne avertaris,* supple *a me,* quod est idem cum illo, *ne derelinquas me.* Et quamvis lectio Septuaginta Interpretum et Vulgatæ latinæ editionis verior sit, quippe antiquissima, et quam recipiunt SS. Patres; et expositio a nobis tradita, quæ est S. Augustini et Euthymii, optima nobis videatur : tamen sensus qui eruitur ex hebraico textu, quem nunc habemus secundum puncta Rabbinorum, est etiam verus, et videtur a S. Joanne Chrysostomo traditus; hic autem est sensus : *Ne tradas, Domine, desideria sua impio,* id est, ne permittas impium satiare desiderium suum, quod de me perdendo habet. *Ne scelus ejus effundas,* id est, ne sinas scelus ejus effundi super me, ne impii exaltentur et triumphum canant.

Vers. 10. 10. Caput circuitus eorum, labor labiorum ipsorum operiet eos.

Ab hoc loco Propheta prædicit pœnas quas dabunt impii, qui persecuti sunt justos. Quod autem in hoc versiculo dicitur obscure, idem est cum eo quod dicitur clarius in *Psalm.* VII : «Convertetur dolor ejus in caput ejus, et incidit in foveam quam fecit,» id est, afflictio quam paraverunt impii justis, super eos revertetur, eosque obruet. Id impii experiuntur in morte, et in die judicii omnibus manifestum erit : tunc enim omnis pœna justorum convertetur in gloriam, et omnia peccata impiorum convertentur in miserias sempiternas. «Caput, inquit, circuitus eorum,» id est, summa insidiarum, quibus impii quasi per vias distortas circuibant, ut istos perderent, quo modo diabolus, ut leo rugiens circuit, «quærens quem devoret,» tota, inquam, summa talium insidiarum «operiet eos,» in eosque recidet; et hoc idem repetens Propheta addit : «Labor labiorum ipsorum operiet eos,» id est, labor, sive afflictio, et miseria, quam labiis suis procurabant justis, similiter «operiet eos,» in eosque recidet, et ipsos opprimet. In hebræo habetur in prima persona, *caput circuitus mei,* sive *circuituum meorum;* sed non dubium est quin Septuaginta Interpretes habuerint in suis hebraicis codicibus in ultima littera *vau,* non *iod,* et legerint מסביו, quod significat *circuitus eorum,* non, ut nunc legitur, מסבי, *circuitus mei;* et veriorem esse lectionem quam habuerunt Septuaginta facile unusquisque sibi persuadebit. S. Hieronymus vertit ex hebræo, *amaritudo convivarum meorum,* pro *caput circuitus eorum;* et quidem verba hebraica hanc etiam sententiam ferre possunt, quoniam ראש et *caput* et *venenum* significat, sed ut plurimum pro *capite,* sive *principio* accipitur. Sic etiam מסבי significare potest *circumdantium me,* sive *accumbentium in circuitu meo;* sed tamen hæc sententia nec bene cohæret cum sequentibus verbis, et vera lectio, ut diximus, est ea quam habuerunt Septuaginta, quæ lectio hanc sententiam non recipit. S. Augustinus per *caput circuitus* intelligit superbiam, quæ est principium peccatorum; et per *laborem labiorum* intelligit *mendacium,* quia laborant, qui mentiri volunt, non laborant, qui vera simpliciter dicunt. Sed hæc spiritualis potius, quam litteralis expositio est; nos Chrysostomum secuti sumus.

11. Cadent super eos carbones, in ignem dejicies eos, in miseriis non subsistent. Vers. 11.

Pergit explicare pœnas impiorum. «Cadent, inquit, super eos carbones; per *carbones ignis* intelliguntur acerrima supplicia; per verbum *cadent* significatur ea supplicia ab alto descendere, a judicio videlicet Dei judicis supremi. Ac, ne putaremus paucos, aut parvos futuros eos carbones, addit : «In ignem dejicies eos,» id est, tanta erit copia carbonum super eos cadentium, ut obruantur et opprimantur ab eis. Sic enim Deus in ignem dejiciet impios, quia cooperiet eos igne de cœlo cadente; atque ad majorem explicationem addit : «In miseriis non subsistent,» id est, oppressi miseriis ita jacebunt, ut se attollere et surgere, ac subsistere non possint. In græco legitur in dativo, qui servit pro ablativo, *in igne dejicies eos,* id est, igni de cœlo demisso dejicies, sed idem est sensus. Ex hebræo pro *in miseriis non subsistent,* S. Hieronymus vertit, *in foveas, ut non consurgant.* At Septuaginta reddiderunt sensum : dejectio enim in foveas profundissimas gehennæ, intolerabilis miseria est, præsertim cum inde nulla consurgendi spes maneat. Alii exponunt,

non subsistent, id est, non tolerabunt, et ideo deficient et morientur, sic tamen ut nunquam mortem finiant. Sed prior expositio est conformior verbis textus hebraici.

Vers. 12. 12. VIR LINGUOSUS NON DIRIGETUR IN TERRA, VIRUM INJUSTUM MALA CAPIENT IN INTERITU.

Prædicit Propheta pœnas æternas impiorum; nunc addit de pœnis etiam hujus vitæ : « Vir, inquit, linguosus non dirigetur in terra, » id est, vir promptus ad loquendum, mendax, adulator, detractor, conviciis assuetus, rixosus, non prosperabitur in terra; ejusmodi enim odio, ut plurimum, habentur tum a bonis, tum a malis. Ideo præcipit S. Jacobus : « Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, et tardus ad iram, » *Jac.* cap. I. « Virum injustum mala capient in interitu, » non solum non dirigetur, nec prosperabitur vir linguosus, ac per hoc injustus; sed mala, quæ illum capient, non erunt ad præmium patientiæ, ut justis esse solent, sed ad interitum sempiternum. Illud, *capient*, in græco et in hebræo est *venabuntur*; proinde exponendum est : *capient*, ut prædam, vel ut venationem de improviso, et non exspectatam. Sic enim viri injusti dum intenti sunt, ut capiant et spolient justos, ipsi nihil tale metuentes capiuntur a diabolo, ut feræ a venatore; nec solum a diabolo, sed etiam miseriis multis, anxietatibus, sollicitudinibus, timoribus, amoribus capiuntur; sed hoc interest inter bonos et malos, quod bonis « omnia cooperantur in bonum, » et ad vitam : malis omnia cooperantur ad interitum et miseriam sempiternam. Illud, *in interitu*, in hebræo et græco habetur, *in interitum;* proinde vel in latina editione est error librariorum, vel *in interitu* debet accipi pro *ad interitum.* Posset quidem sic exponi hic locus : « Injustum mala capient in interitu, » id est, quando morietur injustus, tunc eum mala capient; et sic videtur intellexisse S. Hilarius, qui exponit hunc locum de Juda, quem mala ceperunt in interitu, quia se ipse suspendio enecavit; prior tamen expositio, quæ est SS. Chrysostomi et Augustini, magis convenit textui græco et hebraico. Quidam modernus per vocem hebraicam למדחפת, contendit esse vertendum *celeriter*, ut sensus sit : *Injustum mala capient celeriter*, et allegat quamdam versionem apud Chrysostomum. Sed Septuaginta et S. Hieronymus verterunt *interitum*, et moderni etiam linguæ hebraicæ periti vertunt, *ad expulsionem;* quod idem est cum *interitu*, in quo anima expellitur a corpore, et homo expellitur a vita. Omnes Patres, imo omnes alii tractatores intelligunt per eam vocem, *interitum*, aut *ruinam;* denique S. Joannes Chrysostomus non adducit illam novam translationem ad hunc versiculum, sed ad superiorem : quare caret omni fundamento expositio moderni, sed alioqui docti expositoris.

13. COGNOVI QUIA FACIET DOMINUS JUDICIUM INOPIS, ET VINDICTAM PAUPERUM. Vers. 13.

14. VERUMTAMEN JUSTI CONFITEBUNTUR NOMINI TUO, ET HABITABUNT RECTI CUM VULTU TUO. Vers. 14.

Concludit certam esse liberationem et felicitatem justorum, ut etiam supplicia et miseriam impiorum. « Cognovi, inquit, quia faciet Dominus judicium inopis, » id est, certo scio, tum ab experimento proprio, tum ab exemplis majorum, tum ab ipsa Dei justitia et promissis, curæ esse Deo viros humiles et pauperes, qui etiamsi divitiæ forte affluant, non apponunt illis cor ut ad res proprias, sed œconomos Dei se esse intelligunt. « Cognovi, inquit, quod Dominus » sine dubio justissime judicabit causas pauperum suorum, et vindictam faciet illorum, puniens digna animadversione persecutores eorum. Ipsi autem « justi confitebuntur nomini Domini, » non sibi tribuentes innocentiam, sed gloriam dantes gratiæ ejus; vel etiam « confitebuntur, » id est, laudabunt in æternum Dominum, sicut in æternum habitabunt in domo ejus cum vultu ipsius, videntes eum facie ad faciem, et fruentes visione ejus. *Habitare cum vultu Dei* est eum videre, et cognoscere sicuti est : ex vultu enim persona cognoscitur; nam si totum hominem videas, vultu solo excepto, non eum cognosces; sin autem vultum solum videas, reliquum corpus non videas, omnino cognosces. Habitare cum vultu Dei quid sit.

PSALMUS CXLI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — *Psalmus David.*

1. Domine, clamavi ad te, exaudi me : intende voci meæ, cum clamavero ad te.

2. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo : elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum.

V. S. H. — *Canticum* [*h. Psalmus*] *David.*

Domine, clamavi ad te, festina mihi : exaudi [*h. auribus percipe*] vocem meam clamantis ad te.

Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo : elevatio manuum mearum [*h. palmarum*] sacrificium vespertinum.

3. Pone, Domine, custodiam ori meo, et ostium circumstantiæ labiis meis.
4. Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis.
Cum hominibus operantibus iniquitatem, et non communicabo cum electis eorum.
5. Corripiet me justus in misericordia, et increpabit me : oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.
Quoniam adhuc et oratio mea in beneplacitis eorum. 6. Absorpti sunt juncti petræ judices eorum.
Audient verba mea quoniam potuerunt. 7. Sicut crassitudo terræ erupta est super terram.
Dissipata sunt ossa nostra secus infernum.
8. Quia ad te, Domine, Domine, oculi mei : in te speravi, non auferas animam meam.
9. Custodi me a laqueo, quem statuerunt mihi, et a scandalis operantium iniquitatem.
10. Cadent in retiaculo ejus peccatores : singulariter sum ego, donec transeam.

Pone, Domine, custodiam ori meo : serva paupertatem labiorum meorum.
Ne declines cor meum in verbum malum, volvere cogitationes impias cum viris operantibus iniquitatem : neque comedere in deliciis eorum.
Corripiat me justus in misericordia, et arguet me, oleum amaritudinis non impinguet caput meum :
Quia adhuc oratio mea pro malitiis eorum : sublati sunt juxta petram judices eorum, et audient verba mea, quoniam decora sunt.
Sicut agricola cum scindit terram : sic dissipata sunt ossa nostra in ore inferni [al. *inferi*].
Quia ad te, Domine Deus, oculi mei : in te speravi, ne evacues animam meam.
Custodi me de manibus laquei, quem [al. *quod*] posuerunt mihi : de offendiculis operantium iniquitatem.
Incident in rete ejus impii : simul autem ego transibo.

Argumentum. — Difficillimum intellectu carmen ad persecutionem Saulis referri potest, sive quum Davides in spelunca Engediana ad interficiendum Saulum a comitibus instigatus fuit; sive quum, audita Sauli morte, illius occisorem interfici jussit. Ewaldus ita dividit : vers. 1-2, 3-7, 8-10. Maurer vero : Strophæ tres : vers. 1-4, audi preces meas, Jova ; ne quid dicere me sinas tibi contrarium, ne delabi me sinas ad facinora improborum, allectum nefandis illorum epulis; 5-7, non est, quod non læter Deo meo ; imo si præcipites dentur istorum principes, tunc me grata canentem audietis, quanquam nunc quidem ossa nostra terram tegunt; 8-10, defende me, Jova, ab illorum insidiis, pereant suis ipsorum artibus, me salvo et incolumi.

1. Carmen Davidis.

Jova, invoco te, festina ad me,
audi vocem meam, quum voco ad te.
2. Dirigatur oratio mea *pro* suffimento coram te,
elatio manuum mearum (preces meæ) *pro* sacrificio vespertino.
3. Pone, Jova, custodiam ori meo,
custodiam age ad valvam labiorum meorum.
4. Ne declines cor meum ad rem malam,
ad patrandum facinora in impietate (impie)
cum viris facientibus scelus,
neve comedam de cupediis eorum.

5. Tundat me Justus (Deus) : benevolentia *est*,
et castiget me : oleum capitis est,
quod non renuet caput meum;
quod si iterum castiget me, *nec irritabor*,
sed preces meæ *manent* in malis eorum (dum mali sunt).
6. Dimissi sunt (liberi et incolumes) per latera petræ principes eorum,
et audiverunt verba mea esse suavia.

7. Ut si quis findit et secat in terra,
sparsa sunt ossa nostra ad oras orci.

8. Nam ad te, Jova, Domine, *directi sunt* oculi mei;
in te confido, ne effundas vitam meam.
9. Serva me a laqueo, *quem* ponant mihi,
atque *a* tendiculis maleficorum.
10. Cadant in retia *quisque* sua improbi,
omnia (pericula) ego donec præteriero (evasero).

NOTÆ.

Vers. 2. *Dirigatur :* Hengstenberg, *devolvatur;* Maurer, *paratæ sunt preces meæ,* etc., i. e. nunquam intermitto preces ad te fundere, quemadmodum singulis diebus stato tempore, mane et vesperi, thymiamata tibi offeruntur. *Vespertinæ* tantum oblationis mentio fit, sive quia matutina solemnior erat, sive quia vesperi has preces Davides fecit ad Deum; simplicius alii de matutino simul sacrificio interpretantur συνεκδοχικῶς. — Vers. 3. *Pone,* etc., ne quid impatienter aut temere adversus te et homines effutiam. — Vers. 4. *Declines,* delabi sinas. — Vers. 5. *Benevolentia,* beneficii loco hoc sum habiturus. *In malis eorum,* dum illi male agunt. — Vers. 6. Cf. I *Sam.* xxii, 1; xxiv, 1. — Vers. 7. Ut glebæ, quas findit et secat arator, ita ossa nostra, etc. Versiculos 5-7 ita interpretatur Hengstenberg : *Percutit me justus* Deus *misericorditer et reprehendit me, oleo* tamen *capitis non abstineat* (a כוא, fut. hiph. pro יכיא, propr. *removeat*) *caput meum; si adhuc* (nimis) affligunt me inimici mei, *tunc oratio mea adversus eorum pravitates. Præcipitabuntur in petram judices* (principes) *eorum, et* tunc *audient verba mea quia dulcia,* eos hortabor ad Jovam agnoscendum et colendum. *Sicut sulcans et findens terram,* ut deinde germinet semen et fruges producat, ita *sparsa sunt ossa nostra ad oram orci,* non ut omnino moriar, sed ut post castigationem reflorescam. *Nam,* vers. 8, etc. Maurer vero : *Tundit* (punit) *me justus* (Deus) *clementer et castigat me,* i. e. etiamsi Jova me puniat, tamen pœna me afficit leni, merito minori. *Oleum capitis non est quod recuset caput meum,* non est quod desinam in ipsius honorem ungere caput, et participem me faciam epularum sacrificalium in honorem falsorum deorum instructorum (vers. 4). *Quando magis etiam,* si me castiget severius Jova, *preces meæ* sunt (manent) *in malis illorum,* dum illi male agunt. *Si dejecti* (præcipitati) *fuerint ad* seu *per latera petræ* (pœnæ genus apud Judæos et Romanos usitatum) *principes eorum* (improborum) qui nos ad colendos deos commentitios impellunt (vers. 4), *tunc audient* isti improbi *verba mea esse suavia,* audient me grata canentem, erumpentem in voces lætas, non deorum falsorum, sed Dei veri, qui nos liberaverit, in honorem. *Ut si quis findit et secat in terra,* longas facit series sulcorum, sic *ossa nostra* longa serie *sparsa sunt* voranda *ori* (faucibus) *orci.* — Vers. 8. *Nam :* redit ad sententiam vers. 4 et 5 expressam. Vel verte *sed,* utpote post negationem. *Effundas,* propr. *denudes, evacues,* puta vita, prosperitate aut spe. — Vers. 9. *Laqueo,* propr. *manibus* (potestate) *retis.* — Vers. 10. Vel, *omnes simul istos dum transeam, aufugiam,* propr. *simul ego atque* vel *dum,* etc.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXL.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus David.

Psalmus dici solitus ad vesperas.

Hic Psalmus ejusdem argumenti est cum superiore. Notat autem S. Joannes Chrysostomus, decreto Patrum dici solitum hunc Psalmum quotidie ad Vesperas, quemadmodum Psalmus LXII dicitur quotidie ad Laudes matutinas. Uterque igitur est ardens oratio ad Deum, sed ille matutinus fugat tenebras noctis, etconciliat nobis solem iustitiæ : iste vespertinus abstergit maculas peccatorum interdiu contractas, ut securi requiescamus in nocte.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DOMINE, CLAMAVI AD TE, EXAUDI ME; INTENDE VOCI MEÆ, CUM CLAMAVERO AD TE.

Verba sunt corporis Christi, sive cœtus fidelium inter hostium agmina constituti. « Domine, clamavi ad te, » ut auxilium ferres inter tot pericula laboranti, et quia clamavi, id est, magna voce interiori magnoque affectu cordis invocavi te, « exaudi me. » In hebræo est, *festina mihi*, id est, ad adjuvandum me festina, et sic re ipsa et factis exaudi me. Neque solum hodie clamantem « exaudi me, » sed « intende voci meæ, cum clamavero ad te, » id est, quotiescumque clamavero ad te, tu quoque intende voci meæ aures tuas.

Vers. 2. 2. DIRIGATUR ORATIO MEA SICUT INCENSUM IN CONSPECTU TUO; ELEVATIO MANUUM MEARUM SACRIFICIUM VESPERTINUM.

Explicat nunc quid petat, et in quo velit exaudiri a Deo. Ac primum recto ordine petit ut Deus adjuvet eum in bene orando : nam, ut Apostolus dicit, « quid oremus nescimus, » et pari ratione, quomodo oremus nescimus, nisi spiritus adjuvet infirmitatem nostram. Petit ergo ut Deus illi auxilio gratiæ suæ adsit, ut bene oret. Qualitates autem bonæ orationis declarat similitudine thymiamatis, quod offerebatur in templo, ex præcepto Dei, mane et vespere, *Exod.* XXX. « Dirigatur, inquit, oratio mea sicut incensum, » id est, hoc primum peto, ut per gratiam tuam oratio mea dirigatur ad te ad modum thymiamatis. Porro thymiama illud has habebat qualitates. *Primo*, constabat ex quatuor generibus aromatum, thure, galbano, onyche, stacte, ut S. Hilarius monet : hinc efficiebatur odor suavissimus. *Secundo*, offerebatur in templi parte nobilissima, et interiore, quæ dicebatur Sancta Sanctorum, ubi erant tabulæ testamenti et altare aureum. *Tertio*, offerebatur per summum Sacerdotem. *Quarto*, ponebatur super ignem, et inde excitabatur fumus recta sursum ascendens. Quatuor aromata sunt quatuor virtutes, fides, fiducia, charitas et humilitas : ex his componitur oratio Deo gratissima. Templum Dei est homo : « Vos estis, inquit Apostolus, templum Dei, » I *Cor.* VI; sed pars interior est anima in cujus mente est lex Domini, digito Dei scripta; et in cujus voluntate est altare aureum, cor videlicet mundum, et ornatum gratia Dei. Summus Sacerdos est Christus : per illum enim, ut advocatum nostrum, semper orare debemus, et ideo singulas preces concludimus per Dominum nostrum Jesum Christum. Denique ignis, qui fumum suavissimum, et directe sursum ascendentem excitat, est fervor desiderii : sed in recta ascensione notatur recta intentio, et jugis attentio; qui enim orant ut videantur ab hominibus, illi aura temporali detorquent incensum, ut non recta ascendat; illi etiam qui evagationes mentis habent, non dirigunt orationem ut debent : evagationes enim veluti flatus ventorum distrahunt et dissipant fumum orationis, ut non recta sursum ascendat; et quia valde difficile est liberari ab omni evagatione mentis, ideo Propheta hujus rei proprie meminit dicens : « Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. » Quod sequitur : « Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum, » ejusdem rei repetitio est; nam per *elevationem manuum* oratio significatur, quia elevando manus orare solebant Hebræi, ut etiam nos facimus. *Psalm.* CXXXIII : « In noctibus extollite manus vestras in sancta, et benedicite Domino; » et Apostolus I *Tim.* II : « Levantes puras manus sine ira et disceptatione. » Itaque a ritu elevandi manus significatur oratio. Per *sacrificium vespertinum* intelligitur oblatio incensi, quæ vespere fiebat. Est igitur sensus : « Elevatio manuum mearum, » id est, oratio quam elevatis manibus fundo, sit veluti sacrificium incensi, quod ad vesperam offerebatur. Nisi magis placeat, per *sacrificium vespertinum* intelligi mactationem Agni immaculati, quæ vespere fiebat. Cur autem Propheta orationem suam similem esse sacrificio vespertino potius quam matutino, cum tam oblatio thymiamatis, quam agni mactatio fieret mane et vespere; ratio est, vel quia Psalmum hunc cecinit David ad vesperam, ut etiam Ecclesia christiana in Vesperis eumdem Psalmum canit; vel quia sacrificium vespertinum nobilius erat, quia figura erat sacrificii crucis, quod ad vesperam factum est.

Thymiamatis qualitates.

3. PONE, DOMINE, CUSTODIAM ORI MEO, ET OSTIUM CIRCUMSTANTIÆ LABIIS MEIS. Vers. 3.

Hæc est secunda petitio quam exaudiri cupit a Domino, ut videlicet detur sibi donum loquendi et tacendi, quando oportet : nam « qui non offendit verbo, hic perfectus est vir, » ut dicit S. Jacobus cap. III; et « aliud est tempus loquendi, aliud tacendi, » ut dicitur *Eccle.* III. Sumit autem Propheta, ut hæc explicet, metaphoram a custodia portarum domus, vel civitatis : duo enim sunt necessaria ad hoc, ut exeant qui debent exire, et non exeant qui non debent exire : janitor et ostium; nam ostium sine janitore non sufficit, quia vel semper erit apertum, vel semper clausum; janitor sine ostio non facile potest custodire portam, nisi semper vigilet, et vires habeat ad impediendum ne quis ingrediatur vel egrediatur ipso invito : sed cum ostium et ostiarius adsunt, omnia sunt tuta et facilia. Ait igitur : « Pone, Domine, custodiam ori meo, » id est, os meum est quasi porta, unde exeunt verba, et per verba exeunt cogitata et facta, ideo rogo ut adhibeas custodiam, janitorem videlicet, qui diligenter custodiat. « Et

ostium circumstantiæ labiis meis, » id est, quia solus janitor ægre custodire potest hanc portam, rogo etiam ut apponas *ostium circumstantiæ*, id est, ostium circumstans, sive ostium munitionis, id est, munitum et forte, ut expugnari non possit; in hebræo ad verbum legitur : *Custodiam super ostium labiorum meorum*, ut sensus sit : « Pone custodiam ori meo, » custodiam, inquam, super ostium labiorum meorum : sed eadem sententia est. Porro ostiarius et ostium significant in præsenti duo dona Spiritus Sancti : unum ex parte intellectus, ut sciat homo quando, et quomodo, et quid loqui, vel tacere debeat; alterum ex parte voluntatis, ut audeat loqui quod oportet, et timeat loqui quod non oportet, quæ dona dicuntur *Isai.* XI : « Spiritus consilii et fortitudinis; » quæ sunt fere eadem cum virtutibus prudentia et charitate. Non autem hæc ita petuntur a Deo, ut non debeamus etiam nos diligentiam adhibere, ut custodiamus os nostrum, sed ut intelligamus ipsam etiam diligentiam nostram donum esse Dei, et in nullo gloriemur, quando nostrum nihil est, ut monet S. Cyprianus lib. III *ad Quirinum*, cap. IV.

Vers. 4. 4. NON DECLINES COR MEUM IN VERBA MALITIÆ, AD EXCUSANDAS EXCUSATIONES IN PECCATIS.

Hæc est tertia petitio, ut, quoniam adhibita etiam omni custodia, tamen fragilitas humana facit ut septies in die cadat justus, et in multis offendamus omnes, Deus auxilio suo nobis concedat, ut peccata libere confiteamur, ne dum excusando sani videri volumus, a cœlesti medico non sanemur. « Non declines, inquit, cor meum in verba malitiæ, » id est, non permittas ut, quando peccavimus, cor nostrum declinet in verba mendacii et simulationis. « Ad excusandas excusationes in peccatis, » id est, ad excusanda peccata variis prætextibus : nam *excusare excusationes*, phrasi hebraica, est facere excusationes, id est, texere prætextus, quomodo dicunt, *præliari prælia*, pro *facere prælia* ; et *judicare judicia*, pro *facere judicia*. In hebræo est verbum generale עָלַל, quod *operari* significat; itaque verti poterat, *ad operandas operationes in peccatis*. Sed Septuaginta declaraverunt per *operari*, hoc loco, significari *prætexere*, quod est idem cum *excusare*. Ipsi etiam Rabbini docent, *hhalal* non esse operari quomodocumque, sed operari ex occasione et prætextu.

Vers. 5. 5. CUM HOMINIBUS OPERANTIBUS INIQUITATEM, ET NON COMMUNICABO CUM ELECTIS EORUM.

Quarta petitio est, ut custodiat nos Deus a consuetudine et familiaritate impiorum : multi enim innocentiam conservarent, nisi in perversos amicos et sodales inciderent. Porro pars prima hujus versiculi pendet a versiculo superiore, et hic est sensus : « Non declines cor meum in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis cum hominibus operantibus iniquitatem, » id est, non patiaris me quærere excusationes peccatorum, ut ii faciunt, qui iniqui sunt, ut non fiam socius eorum. « Et non communicabo cum electis eorum, » id est, et sic per gratiam tuam adjutus non communicabo cum convivis eorum, sed fugiam ipsorum consortium. Illud, *non communicabo*, in græco est, *non combinabo*, et sic legunt SS. Hilarius et Augustinus; sed idem est sensus : nam *combinare* est conjungi binos et binos, ut cum duo socii conjunguntur in mensa, vel in opere aliquo. In hebræo est, *non comedam*, id est, non convivabor, non assidebo in mensa. Itaque unus textus alium declarat, ac per hoc, *non communicabo*, idem est, ac si dixisset : Non communicabo in mensa; et hoc ipsum magis declaratur ex verbis sequentibus : nam *cum electis eorum* non significat, ut ii existimant, qui verba hebraica non legerunt, cum viris electis; sed, cum electis cibis, sive, ut vox hebraica sonat, cum *dulcibus* cibis eorum. Itaque sensus est : « Non communicabo cum electis cibis eorum, » id est, non ero particeps familiaritatis conviviorumque ipsorum. Quamvis enim ubique noceat malorum conversatio, sed nusquam magis quam in conviviis et compotationibus.

6. CORRIPIET ME JUSTUS IN MISERICORDIA, ET INCREPABIT ME : OLEUM AUTEM PECCATORIS NON IMPINGUET CAPUT MEUM. Vers. 6.

Quinta petitio est, ut ex gratia Dei incidamus in amicos ex charitate corripientes, non in adulatores falsis laudibus blandientes et decipientes. Et hoc unum ex magnis Dei beneficiis est, ut inveniamus fideles amicos, qui vera nobis de nobis dicant, et nos ex magno Dei beneficio libenter eos audiamus, et ex corde gratias agamus. Nam apud eos qui de mundo sunt, et qui hoc Dei donum non acceperunt, « obsequium amicos, veritas odium parit. » « Corripiet, inquit, me justus in misericordia, » id est reprehendet, ac, ut vox hebræa sonat, *feriet* me peccantem vir justus, ut sanet non injustus, ut occidat; « in misericordia, » in charitate, quia miseretur languentis; non in iracundia et felle amaritudinis, quia ulcisci cupit injuriam; iste, inquam, « increpabit me, » severius castigans delicta mea. « Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum : » *oleum peccatoris*, id est unguentum, quo suaviter et cum voluptate perungitur caput, significat blandiloquentiam adulatoris, qui peccata extenuat, vel excusat, imo etiam sub aliquo colore ut benefacta laudat. In hebræo explicatur utrumque simul, et suavitas, et pernicies adulationis : dicitur enim, *oleum veneni*, sive *amaritudinis*, ut vertit S. Hieronymus; et est in verbis elegans allusio : nam *venenum* et *caput* eadem voce significantur; *rosh* enim et *caput* et *venenum* significat. Itaque ait : *Oleum rosh non impinguet meum rosh.* Neque est admittenta eorum expositio, qui utroque loco per ראשׁ intelligi volunt *caput*, et per *oleum capitis*, accipiunt oleum principale et pretiosum, et sensum esse volunt : « Corripiet me justus in

misericordia, » quia correptio fraterna est oleum principale, quod non destruit caput. Hæc, inquam, expositio non est admittenda, quia non solum repugnat Vulgatæ editioni, sed etiam versioni S. Hieronymi et Septuaginta Interpretum, et expositioni omnium veterum Patrum latinorum et græcorum; neque obstat quod pro *impinguet* in hebræo est *franget* : nam non est certum verbum יָנִי significare *franget*, cum desit littera *aleph* in fine, et cum Septuaginta et S. Hieronymus verterint *impinguet*. Adde etiam quod vox *impinguet* non repugnat voci hebraicæ, quæ *frangere* et *destruere* significare dicitur, imo cum ea optime cohæret : nam ideo Septuaginta Interpretes non dixerunt *liniat*, aut *perfundat*, quæ verba in bonum sonant, sed *impinguet*, quod sonat in malum : pinguedo enim deformat et destruit caput; et prudentissime consideraverunt Septuaginta Viri oleo non posse frangi aut destrui caput, quasi malleo contunderetur, sed destrui per deformationem, quam pinguedo adfert; ideo non dixerunt, *non destruat*, sed, *non impinguet caput meum*.

Vers. 7. 7. QUONIAM ADHUC ET ORATIO MEA IN BENEPLACITIS EORUM : ABSORPTI SUNT JUNCTI PETRÆ JUDICES EORUM.

Hic versiculus omnium judicio obscurissimus hunc sensum ex Chrysostomo habere potest : Non solum non communicabo cum impiis, sed adhuc oratio mea ad Deum est in « beneplacitum eorum, » id est, adversus eorum vitia et scelera, in quibus ipsi sibi placent. Sed ipsi brevi peribunt, sicut judices eorum, id est, principes eorum, et duces aliorum ad malum, « absorpti sunt juncti petræ, » id est, allisi ad petras perierunt. In hebræo est, *præcipitati sunt ad manus petræ*, et sensus est idem; significatur enim velox interitus impiorum, qualis est eorum qui absorbentur a fluctibus marinis, dum agitati ab undis alliduntur ad scopulos. S. Augustinus existimat prædici conversionem infidelium superborum, ut sensus sit : Veniet tempus, quando oratio mea, quæ est : « Dimitte nobis debita nostra, » « erit in beneplacitis eorum, » id est, placebit, et frequentabitur ab eis : nam judices eorum, philosophi gentiles, qui de virtutibus et vitiis judicabant, « juncti petræ, » id est, comparati ad Christum, « absorpti sunt, » evanuerunt, et nihil scivisse ostensi sunt; sed prior expositio est magis litteralis et communius recepta.

Vers. 8. 8. AUDIENT VERBA MEA, QUONIAM POTUERUNT; SICUT CRASSITUDO TERRÆ ERUPTA EST SUPER TERRAM.

Redit ad id quod dixerat : « Oratio mea in beneplacitis eorum; » et addit multos impios, qui sibi ipsi peccatis complacebant, audituros verba sua, et per ea convertendos esse ad Deum : quomodo enim terræ durities aratro scinditur super terram, sic humanum cor scinditur potentia et efficacia verbi Dei. « Audient, » inquit, illi pro quibus oratio a me fiebat, « verba mea, quoniam » ea verba « potuerunt, » sive, ut legit S. Augustinus, *prævaluerunt*, efficacissima fuerunt ad conterenda corda eorum; « sicut crassitudo terræ erupta est super terram, » id est, sicut durities et crassities terræ rumpi solet vi ligonis, aut aratri super terram. In hebræo et aliquibus græcis habetur : *Audient verba mea, quoniam dulcia*, sive *decora fuerunt*; sed idem est sensus : verba enim tunc sunt potentia et efficacia, et prævalent in animis hominum, quando dulcia et decora sunt, atque adeo placent, et delectant, et persuadent.

9. DISSIPATA SUNT OSSA NOSTRA SECUS INFERNUM : QUIA AD TE, DOMINE, DOMINE, OCULI MEI : IN TE SPERAVI, NON AUFERAS ANIMAM MEAM. Vers. 9.

Hæc est ultima petitio, quam exaudiri initio Psalmi postulaverat, ut videlicet Deus liberet animas nostras ab omni periculo tentationum. « Dissipata sunt, inquit, ossa nostra secus infernum, » id est, propter multitudinem et gravitatem tentationum, virtus et fortitudo nostra, quæ per « ossa » significatur ita dispersa, infirmata, et debilitata est, ut ad os inferni pene pervenerit, ut videlicet pene ad nihilum redacta sit; et quia in his omnibus, « ad te, Domine, » sunt « oculi mei, » ad auxilium tuum respexi, « in te speravi, » oro ut « non auferas animam meam, » id est, non sinas tolli vitam meam, non patiaris me perire. Juxta interpunctionem hebraicam conjunguntur illa : *Sicut crassitudo terræ erupta est super terram, dissipata sunt ossa nostra secus infernum*, ut sensus sit : Quemadmodum terra scinditur aratro, et rumpitur, ita ut partes terræ hinc inde spargantur, ita dissipata sunt ossa nostra secus infernum in magna tribulatione; sed nos interpunctionem græcam et latinam secuti sumus, quoniam interpunctio non est ab ipso Propheta apposita, sed ab Interpretibus addita.

10. CUSTODI ME A LAQUEO QUEM STATUERUNT MIHI, ET A SCANDALIS OPERANTIUM INIQUITATEM. Vers. 10.

Declarat unde timeat mortem; ac dicit se timere a laqueis et a scandalis, id est, a tentatione diaboli, et a malis exemplis hominum. « Custodi me a laqueo quem statuerunt mihi » insidiatores, sive is laqueus sit concupiscentia carnis, sive concupiscentia oculorum, sive superbia vitæ; « et a scandalis operantium iniquitatem, » id est, ab exemplis carnalium, cupidorum et superborum. Quamvis in hebræo sit potius repetitio ejusdem rei, id est, a laqueo quem posuerunt mihi, et a muscipulis, sive laqueis operantium iniquitatem, tamen in sensu non est discrepantia; nam scandalum quoque est genus laquei et muscipulæ.

Vers. 11. 11. CADENT IN RETIACULO EJUS PECCATORES : SINGULARITER SUM EGO, DONEC TRANSEAM.

Docet in fine illos tandem casuros esse in retia diaboli, qui amant peccata; se autem et sui similes, qui oderunt peccata, liberos evasuros: quæ admonitio demonstrat hominem esse liberi arbitrii, et simul valde consolatur eos qui timent Deum. « Cadent, inquit, in retiaculo ejus, » id est, in rete principis venatorum qui est diabolus, « peccatores, » id est, qui delectantur peccatis, qui sunt et esse volunt peccatores. « Singulariter sum ego, donec transeam, » id est, ego autem solitarius ero, donec transeam omnes laqueos et retia; de mundo non ero, quamvis in mundo ut peregrinus esse cogar, donec transeam ad patriam, ubi nulla erunt pericula. Per pronomen *ejus* aliqui intelligunt Deum, ut sensus sit, peccatores capiendos retibus Dei ad supplicium. Ita Chrysostomus et Theodoretus; sed quia illud, *ejus*, est relativum ad aliquid antea nominatum, et Dei nulla mentio facta est, ideo probabilius est referri ad diabolum principem peccatorum, ut S. Hilarius exponit. Illud autem, *singulariter sum ego*, S. Augustinus exponit de Christo, qui in passione fuit relictus solus, cum omnes discipuli fugerint, et in rete diaboli per negationem, vel proditionem, vel nimium metum, vel scandalum acceptum aliquo modo inciderint. Ipse enim Dominus ait : « Omnes vos scandalum patiemini in me in nocte ista, » *Matth.* XXVI; et futurum est, « ut dispergamini in propria, et me solum relinquatis, » *Joan.* XVI. Sed hæc expositio vera et pia non videtur litteralis; et ideo Chrysostomum potius in expositione litterali secuti sumus; qui S. Joannes Chrysostomus rectissime monet, non satis esse, si aliquo tempore singulares simus et solitarii, ac penitus segregati a moribus peccatorum; sed necesse esse ut tales simus, donec transeamus, perseverantes usque ad vitæ finem.

PSALMUS CXLII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — 1. *Intellectus David, cum esset in spelunca, oratio.*

2. Voce mea ad Dominum clamavi : voce mea ad Dominum deprecatus sum.

3. Effundo in conspectu ejus orationem meam, et tribulationem meam ante ipsum pronuntio:

4. In deficiendo ex me spiritum meum, et tu cognovisti semitas meas.

In via hac, qua ambulabam, absconderunt laqueum mihi.

5. Considerabam ad dexteram, et videbam; et non erat qui cognosceret me.

Periit fuga a me, et non est qui requirat animam meam.

6. Clamavi ad te, Domine, dixi : Tu es spes mea, portio mea in terra viventium.

7. Intende ad deprecationem meam : quia humiliatus sum nimis.

Libera me a persequentibus me : quia confortati sunt super me.

8. Educ de custodia animam meam, ad confitendum nomini tuo : me exspectant justi, donec retribuas mihi.

V. S. H. — *Eruditio David, cum esset in spelunca, oratio.*

Voce mea ad Dominum clamavi : voce mea ad Dominum deprecatus sum.

Effundam in conspectu ejus eloquium meum : tribulationem meam coram illo annuntiabo :

Cum anxius fuerit in me spiritus meus : tu enim nosti semitam meam. In via hac, qua ambulabo, absconderunt laqueum mihi.

Respice ad dexteram, et vide quia non sit qui cognoscat me.

Periit fuga a me, et non est qui quærat animam meam.

Clamavi ad te, Domine, dixi : Tu es spes mea : pars mea in terra viventium.

Ausculta deprecationem meam, quoniam infirmatus sum nimis.

Libera me a persecutoribus meis, quoniam confortati sunt super me.

Educ de carcere animam meam, ut confiteatur nomini tuo :

In me coronabuntur justi, cum retribueris mihi.

Argumentum. — Preces ardentissimæ destituti prorsus ac desperantis ab omni humana ope, et solo Deo nitentis. Titulus habet, in specu hunc Psalmum a Davide factum. At in quonam? Num in Adullamico, an Engeddino? Nil refert ad intelligendum Psalmum. Strophæ duæ : vers. 2-5, deprecatio; 6-8, spes.

1. Carmen Davidis, *compositum* quum esset in spelunca; preces.

2. Voce mea ad Jovam clamo,
voce mea ad Jovam supplex oro.
3. Effundo coram illo querelam meam,
angustias (ærumnas) coram eo notas facio.
4. Cum languet (deficit) apud me spiritus (animus, vita) meus,
(hoc me solatur quod) tu cognitam habes semitam (sortem) meam;
(scis, inquam, quod) in via, quam ingredi debeo,
occultant laqueum mihi.
5. Adspice dexteram meam, et vide,
et nemo est mihi qui me cognoscat (opituletur);
evanuit refugium (vel *evasio*) a me,
nemo est qui quærat de me (me curet).

6. Clamo ad te, Jova;
dico : Tu es refugium meum,
portio mea in terra viventium (in his terris).
7. Attende ad vociferationem meam,
nam debilis (exhaustus) sum vehementer:
libera me a persecutoribus meis,
nam fortiores (valentiores) sunt me.
8. Educ e carcere (angustiis; alii, *spelunca*) animam meam (me),
ut celebrem nomen tuum;
me circumdabunt justi
quod benefeceris mihi.

NOTÆ.

Vers. 1. *Carmen,* propr. *maskil*: vid. ad *Ps.* XLIV, 1.—Vers. 5. *Adspice dexteram,* qui locus est adjuvantis, *et vide,* num adjutor aliquis mihi adsit. — Vers. 8. *Circumdabunt justi,* de salute mea lætaturi, eam mihi gratulaturi, tuarumque laudum futuri mecum. Alii, ut Vulgatus.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXLI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Intellectus David cum esset in spelunca, Oratio.

Titulus demonstrat tempus, et locum, et occasionem, et materiam Psalmi. Tempus fuit cum fugisset a Saule ad regem Achis, et ab illo etiam male habitus contulisset se in speluncam Odollam solus atque in maximo vitæ periculo constitutus, ut habemus lib. I *Reg.* cap. XXII. Locus est ipsa spelunca Odolla : nam quod alii dicunt de spelunca Engaddi, de qua lib. I *Reg.* cap. XXIV, non est probabile, quia in hac secunda spelunca Saul potius in periculo vitæ fuit, quam David. Occasio fuit persecutio Saulis. et periculum a rege Achis. Denique materia, sive argumentum, est oratio ad Deum, qua liberationem petit a periculo imminente. Sensus tituli hic est : *Intellectus David,* id est, in hoc Psalmo declaratur prudentia et sapientia David, qui cum esset delitescens in spelunca, sapienter cogitavit unicum remedium in tantis malis esse orationem ad Deum. Recte autem totus hic Psalmus altiore sensu refertur ad Christum filium David, cum oraret in horto, vel in cruce desertus ab omnibus. et in mortis præsentissimæ periculo constitutus.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. Voce mea ad Dominum clamavi, voce mea ad Dominum deprecatus sum.

Vers. 2. 2. Effundo in conspectu ejus orationem meam, et tribulationem meam ante ipsum pronuntio.

Hoc principium Psalmi nihil aliud continet, nisi argumentum, quod videlicet David orationem fundat ad Deum; sed verba singula consideranda sunt. Illud, *voce mea*, significat Davidem non orasse sola voce corporis sui, ut faciunt qui non intelligunt, vel non attendunt quid dicant; sed orasse voce sua, quam ipse in corde formabat, et per organum corporis etiam foris emittebat. Illud, *clamavi*, significat, ut alias diximus, vehementiam desiderii. Illud, *deprecatus sum*, est explicatio clamoris : clamant enim ad Dominum etiam qui blasphemant et maledicunt, sed non orant, hic autem precando et invocando clamabat. Illud, *effundo orationem in conspectu ejus*, significat orationem illam factam fuisse, ubi solus Deus videbat, in spelunca, quasi in clauso cubiculo, ut Dominus postea monuit esse orandum; sed præterea significat præcipuum clamorem fuisse in corde, ubi revera solus Deus conspicit. Illud, *et tribulationem meam ante ipsum pronuntio*, est explicatio præcedentium verborum : nam *effundere orationem in conspectu ejus*, et *tribulationem ante ipsum pronuntiare*, idem sunt; tunc enim effunditur oratio, cum tota paulatim ex vase cordis producitur, ut ab aliquo videatur; hoc autem fit, cum tribulatio in oratione per partes ad aures audientis pronuntiatur.

Effundi oratio quomodo dicatur ?

Vers. 3. 3. In deficiendo ex me spiritum meum, et tu cognovisti semitas meas.

Explicat cur et quando pronuntiaverit tribulationem suam coram Deo. « In deficiendo, inquit, ex me spiritum meum, » cum ex me fere discederet spiritus meus vitalis; cum deficeret vita mea, et in vicinia mortis essem. Vox hebraica significat *angustiari*, *deficere*, *constringi* et *operire seipsum*, ut faciunt qui valde timent. Id autem optime Davidi in spelunca latitanti, et in magno vitæ periculo constituto, sed verius convenit Christo in horto, vel in cruce oranti. S. Augustinus applicat sanctis martyribus pro fide agonizantibus. « Et tu cognovisti semitas meas, » id est, oravi cum deficeret spiritus meus, et oravi ad te, quia tu omnium optime « cognovisti semitas meas, » actiones, et studia mea, et nosti quam sine ulla justa causa hæc patior.

Vers. 4. 4. In via hac, qua ambulabam, absconderunt laqueum mihi.

Docet afflictionem suam primum incœpisse ab insidiis inimicorum, deinde ab aperta violentia. Saul enim sæpe procuravit mortem Davidis per insidias, mittens eum ad prælia, et sperans in præliis occidendum; sed cum id non succederet, aperta vi illum aggressus est. Sic etiam Dominum nostrum sæpissime tentarunt capere in sermone, ut eum perderent; sed cum sapientia vinceret malitiam, violenter ceperunt, et per Pilatum crucifigi postularunt. « In via hac, qua ambulabam, » id est, in via justitiæ, et mandatorum Dei, in qua ambulabam, in ipsis semitis quas tu optime nosti, « absconderunt laqueum mihi. » Explicemus hoc exemplis : Saul obtulit filiam suam Davidi in conjugem, modo ille interficeret ducentos Philistæos, cum quibus tunc bellum justum erat populo Dei. Id autem fecit Saul, sperans Davidem in eo prælio interficiendum; sed ille a Deo adjutus obedivit regi, et progressus ad prælium ducentos Philistæos interfecit. Sic etiam Pharisæi observabant Christum, an sabbato curaret, ut postea dicerent : « Non est hic homo a Deo, qui sabbatum non custodit, » *Joan.* IX : ita ponebant laqueos in via mandatorum Dei; sed ille curabat, et ostendebat ea curatione non violari sabbatum, sicut vere non violabatur, cum essent illa opera non servilia, sed divina. Sic alias oblata adultera ponebant laqueos in via justitiæ, dicentes : Hanc « mandavit Moyses lapidare, tu quid dicis ? » *Joan.* VIII. Notat hoc loco S. Augustinus, *in* ipsa via Domini non posse poni laqueos, sed *juxta* viam, ut dictum est in *Psalm.* CXXXIX : « Juxta iter scandalum posuerunt mihi; » unde et Ecclesiasticus cap. IX, dicit : « Ignoras, quia in medio laqueorum ingrederis ? » Sunt enim laquei a dextris et a sinistris, in medio est via justitiæ. Quod ergo hic dicitur : « In via absconderunt laqueos, » intelligendum est opinione ipsorum, non revera; nam cum illi sint extra viam, et existiment se esse in via, ponunt laqueos juxta viam, existimantes se ponere in via : sed vir justus non declinans a via justitiæ, neque ad dexteram, neque ad sinistram, laqueos omnes evadit.

5. Considerabam ad dexteram, et videbam, et non erat qui cognosceret me. Vers. 5.

Hæc jam pertinent ad violentiam. Inimici enim, quibus insidiæ non profuerunt, convertunt se ad vim apertam. In illa autem pressura : « Considerabam, inquit, ad dexteram, » id est, auxilia amicorum, « et videbam, » num quis mihi socius et amicus adesset; « et non erat, qui cognosceret me, » id est, nullus mihi notum se esse confiteri ausus est. Hæc Davidi conveniunt, qui Saulis persecutionem fugiens ad regem Achis pervenit, sed et ille inimicum se ostendit; proinde solus in speluncam se contulit. Sed apertius Christo accommodantur, qui in passione multos videbat a si-

nistris, id est, inimicos et adversarios : a dextris autem, id est, amicos et notos nullos habuit. Nam et Evangelista dicit : « Stabant autem omnes noti a longe ; » et Petrus ipse, qui præcipuus erat amicorum, cum juramento dixit : « Non novi hominem hunc. » Recte igitur Dominus dicebat : « Non erat, qui cognosceret me. » In hebræo sunt verba infinitivi modi, *considerare*, et *videre* ; sed modus infinitivus deservit etiam aliis modis, ac præsertim indicativo ; et sensus etiam esse potest, servato modo infinitivo : Erat mihi considerare et videre, id est, considerabam et videbam, quomodo Germani et Turcæ, qui non tenent perfecte linguam italicam, vel latinam, dicunt : *Io stare Todesco, Io stare Turco*, et passim utuntur modo infinitivo pro indicativo.

Vers. 6. 6. Periit fuga a me, et non est qui requirat animam meam.

Ostendit se in iis angustiis fuisse, ut non solum ab aliis auxilium habere non posset, sed neque fuga seipse juvare posset. « Periit, inquit, fuga a me, » id est, nullum remanet effugium. « Et non est qui requirat animam meam, » id est, non invenitur, qui sollicitus sit de vita mea, ne pereat. Et quidem David querebatur sibi aditum ad fugam corporalem non patere, quia fugere non poterat : sed Christus dicit periisse a se fugam, quia fugere nolebat, et ipse sibi, et Pater ei fugam interdixerat. Fuga enim non minus perit ab illo qui non vult, quam ab illo qui non potest fugere. Et vere non erat, qui requireret vitam Christi, ut eam servaret, cum ipse idem dixisset : « Ego pono animam meam ; » et : « Bonus Pastor animam suam dat pro ovibus suis, » *Joan.* x ; et Patri dixerit : « Deus meus, ut quid dereliquisti me ? » *Matth.* xxvii.

Vers. 7. 7. Clamavi ad te, Domine, dixi : Tu es spes mea, portio mea in terra viventium.

Exclusus David ab omni humano auxilio, ad Deum recurrit, cui nihil difficile est ; et quoniam vir erat spiritualis, et noverat Deum aliquando amicos suos in terra peregrinationis hujus affligere, ut in patria gloriosius coronet, dicit : « Clamavi ad te, Domine, dixi : Tu es spes mea, » hic in peregrinatione, « portio mea, » hæreditas videlicet, « in terra viventium. » Sed cum ad Christum hæc referuntur, accipienda sunt pro corpore ejus, quod est Ecclesia ; vel, si in persona propria Christus loquitur, accipienda sunt de exspectatione resurrectionis et gloriæ corporis, quasi dicat : Quia non est qui requirat animam meam, id est, vitam meam corporalem, ne pereat, « clamavi ad te, Domine, » Pater « dixi : Tu es spes mea, » id est, exspectatio mea, ut non des « sanctum tuum videre corruptionem, » sed ostendas illi vias vitæ ; tu quoque es « portio mea in terra viventium, » id est, tu facies ut caro mea glorificata per resurrectionem adipiscatur per ascensionem hæreditatem suam in superna Hierusalem, quæ est terra viventium.

8. Intende ad deprecationem meam, quia humiliatus sum nimis. Vers. 8.

9. Libera me a persequentibus me, quia confortati sunt super me. Vers. 9.

Duplici argumento petit a Deo liberationem, tum quia ipse nimium depressus sit, tum quia inimici ejus nimium sint exaltati, et adversum se innocentem viribus prævaluerint. « Intende ad deprecationem meam, » et tandem exaudi me, « quia humiliatus, » id est, depressus, et afflictus sum valde. « Libera me a persequentibus me, quia confortati sunt, » id est, roborati sunt, et viribus aucti, ut facile prævalere possint. Hæc David merito dicebat, cum ipse solus lateret in spelunca, et hostis ejus Saul exercitum armatum duceret. Christus autem plane ad litteram dicere poterat : « Humiliatus sum nimis, » quia « humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. » Item « humiliatus erat nimis, » cum penderet inter latrones, cui jure convenit sedere super Cherubim. Vere etiam inimici ejus « confortati » erant valde, quando venit hora ipsorum, et potestas data est tenebris, ut in ipsum solem justitiæ ad tempus prævalere viderentur.

10. Educ de custodia animam meam ad confitendum nomini tuo : me exspectant justi, donec retribuas mihi. Vers. 10.

Quod attinet ad Davidem, S. Joannes Chrysostomus intelligit per *custodiam*, tribulationes et afflictiones, ob quas se in speluncam abdiderat, ut sensus sit : Educ me de his afflictionibus, ut de hac spelunca egressus, et libere ubique discurrens, laudem nomen tuum. Id enim « exspectant » omnes « justi, » ut a tua providentia tribuatur mihi innocenti liberatio. Sed fortasse David, ut vir sanctus, et a Deo mirifice illustratus altius aspirabat, et de mortali corpore, tanquam de custodia educi desiderans, cum Apostolo dicebat : « Quis me liberabit de corpore mortis hujus ? » Illi enim vere confitentur nomini Domini, qui illuc ascendunt, ubi qui habitant, in sæcula sæculorum laudant Dominum, quod confirmatur verbis sequentibus : « Me exspectant justi, donec retribuas mihi ; » exspectabant enim Prophetam justum animæ sanctorum Patriarcharum in limbo, donec requies tribueretur ei ; et angeli sancti in cœlo, donec vera atque æterna felicitas retribueretur meritis ejus. Sed quod attinet ad Christum, orat educi « de custodia » corporis passibilis et animalis, et induere per resurrectionem corpus impassibile et spirituale, « ad confitendum nomini Domini, » ut qui laboraverat prædicando populis, deinceps requiescat laudando Patrem. Atque, ut S. Augustinus, S. Hieronymus et S. Hi-

larius docent, Christo maxime proprie convenit quod sequitur : « Me exspectant justi, donec retribuas mihi ; » omnes enim justi, et qui mortui fuerant ab origine mundi, et qui vivebant in carne, ut Apostoli, aliique fideles discipuli, exspectabant maximo desiderio Christum resurgentem, et debita retributione gloriæ exaltatum, quia « ex plenitudine gloriæ ejus » omnes accepturi erant ; nam, quemadmodum dicit S. Joannes cap. VII : « Nondum erat Spiritus datus, quia nondum Jesus erat glorificatus; » sic etiam dicere possumus : Nondum animæ sanctorum ex carcere limbi ad regna cœlorum ascenderant, quia Rex gloriæ Christus in gloriam suam nondum introierat. Ex hebræo aliqui vertunt, *me coronant justi*, pro *me exspectant*, sed vox כתר non solum *coronare*, sed etiam *exspectare* et *sustinere* significat, ut perspicuum est ex *Job*. cap. XXXVI, vers. 2; nam quod legimus, *sustine me*, in hebræo est, כתר לי.

PSALMUS CXLIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — *Psalmus David,* 1. *quando persequebatur eum Absalom filius ejus.*

Domine, exaudi orationem meam : auribus percipe obsecrationem meam in veritate tua : exaudi me in tua justitia.

2. Et non intres in judicium cum servo tuo : quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.

3. Quia persecutus est inimicus animam meam : humiliavit in terra vitam meam.

Collocavit me in obscuris sicut mortuos sæculi.

4. Et anxiatus est super me spiritus meus, in me turbatum est cor meum.

5. Memor fui dierum antiquorum : meditatus sum in omnibus operibus tuis; in factis manuum tuarum meditabar.

6. Expandi manus meas ad te : anima mea sicut terra sine aqua tibi.

7. Velociter exaudi me, Domine : defecit spiritus meus.

Non avertas faciem tuam a me : et similis ero descendentibus in lacum.

8. Auditam fac mihi mane misericordiam tuam : quia in te speravi.

Notam fac mihi viam in qua ambulem : quia ad te levavi animam meam.

9. Eripe me de inimicis meis, Domine; ad te confugi.

10. Doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu.

Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.

11. Propter nomen tuum, Domine, vivificabis me, in æquitate tua.

Educes de tribulatione animam meam,

12. Et in misericordia tua disperdes inimicos

V. S. H. — *Canticum* [*h. Psalmus*] *David.*

Domine, exaudi orationem meam, ausculta [*h. auribus percipe*] deprecationem meam in veritate tua; exaudi me in justitia tua.

Et non venias ad judicandum cum servo tuo : quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.

Persecutus est enim inimicus animam meam, confregit in terra vitam meam : posuit me in tenebris [*h. collocavit me in tenebris*] quasi mortuos antiquos [*h. sæculi*].

Et anxiatus fuit in me spiritus meus : in medio mei sollicitum fuit cor meum.

Recordabor dierum antiquorum, meditabar omnia opera tua : facta manuum tuarum loquebar.

Expandi manus meas ad te : anima mea quasi terra sitiens ad te. SEMPER.

Cito [*h. festina*] exaudi me, Domine, defecit spiritus meus : ne abscondas faciem tuam a me, et comparabor descendentibus in lacum.

Fac me audire mane misericordiam tuam, quoniam in te confido :

Notam fac mihi viam in qua ambulem, quoniam ad te levavi animam meam.

Libera me de inimicis meis, Domine : ad te protectus sum,

Doce me, ut faciam voluntatem tuam, quia tu Deus meus : spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.

Propter nomen tuum, Domine, vivificabis me : in justitia tua educes de angustia animam meam.

Et in misericordia tua dissipabis inimicos

meos, et perdes omnes qui tribulant animam meam : quoniam ego servus tuus sum.

meos, et perdes omnes tribulantes animam meam : ego enim sum servus tuus.

Argumentum. — « Tota est ad Deum versa oratio, et affectus pii ac flagrantis desiderii plena, sed plana ac facilis, licet emphatica nec luminibus orba. » Venema. Strophæ duæ, si lubet : 1-6, 7-12.

1. Carmen Davidis.

Jova, audi preces meas, ausculta deprecationem meam;
pro fide tua exaudi me, pro justitia tua.
2. Neque venias in judicium cum servo tuo,
nam non justus est coram te omnis vivens.
3. Nam persequitur hostis animam meam,
proterit in terra vitam meam,
habitare me facit in tenebris instar dudum mortuorum.
4. Et languet (deficit) apud me spiritus meus,
in pectore meo stupet (alii, *turbatum est*) cor meum.
5. In memoriam revoco dies pristini temporis,
cogito de omni opere tuo,
de facto manuum tuarum meditor.
6. Expando manus meas ad te;
anima mea, ut terra languescens (siccitate, ad pluviam) ad te.

7. Propere exaudi me, Jova,
conficitur spiritus meus;
ne occultes faciem tuam a me,
ita ut similis reddar descendentibus in foveam (sepulcrum).
8. Audire me fac mane (cito) gratiam tuam,
nam in te fiduciam colloco;
indica mihi viam, qua eam,
nam ad te attollo animam meam.
9. Libera me ab hostibus meis, Jova;
ad (apud) te occulto me (in tuam tutelam confugio).
10. Doce me facere voluntatem tuam,
nam tu es Deus meus;
spiritus tuus bonus ducat me in solo recto.
11. Propter nomen tuum, Jova, vivum me servabis,
pro justitia tua educes ab angustiis animam meam.
12. Et pro gratia tua ad silentium rediges (delebis) hostes meos,
et perdes omnes adversarios animæ meæ :
nam ego servus tuus sum.

NOTÆ.

Vers. 1. Quæ h. l. memoratur *justitia* Dei non est severi judicis justitia, quæ respicitur vers. 2, sed illa quæ cernitur in vindicandis misere oppressis. — Vers. 3. *Dudum mortuorum,* propr. *mortuorum sæculi*, quorum memoria omnis evanuit. Alii, *instar mortuorum in omne tempus,* qui nunquam ad vitam redeunt : nec hoc male. — Vers. 5. *Dies pristini temporis*, quibus sæpe cultores suos ex angustiis eripuisti. — Vers. 8. *Viam*, agendi rationem, ut dignus tuo favore evadam; vel : ut pericula evitem, quod minus placet. *Ad te attollo*, etc., i. e. ad te me converto. — Vers. 10. *Solum rectum* est via pietatis et virtutis, vel felicitatis: sed prius præplacet.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXLII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus David, quando eum filius suus persequebatur.

Hic inter Pœnitentiales numeratur.

In hebræo solum habetur, *Psalmus David*; cætera verba explicandi argumenti gratia Septuaginta Interpretes addiderunt, ut S. Hilarius affirmat. Quamvis autem Patres latini hunc Psalmum exponant de passione Christi, quem quasi alterum Davidem persequebatur Judas, ut alter Absalon secundum Augustinum, vel populus Judaicus secundum Gregorium; tamen dubitari non debet, quin ad litteram exponi possit de ipso Davide, qui persecutionem Absalonis, pœnam peccati sui esse agnoscens, peccata sua deplorat, et misericordiam a Deo postulat. Hinc enim Ecclesia catholica hunc Psalmum inter septem Pœnitentiales numerat, quia præscribit David exemplo suo formam precandi veris pœnitentibus, atque hunc sensum persequitur S. Joannes Chrysostomus.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DOMINE, EXAUDI ORATIONEM MEAM : AURIBUS PERCIPE OBSECRATIONEM MEAM IN VERITATE TUA : EXAUDI ME IN TUA JUSTITIA.

Postulat initio Psalmi David exaudiri in veritate et in justitia, et explicat in qua petitione exaudiri velit, quia præsupponit Deum intelligere, peti a se remissionem culpæ commissæ, ob quam puniebatur. Intelligebat autem Deus hoc eum petere, et in hoc exaudiri velle, tum quia videbat desiderium cordis ejus, tum etiam fortasse ex gemitu et suspiriis veræ contritionis. Sic enim S. Maria Magdalena non legitur postulasse verbis remissionem peccati, sed ex lacrymis quibus pedes Domini rigabat, intellexit Dominus quid peteret, et ait : « Remittuntur tibi peccata tua. » Ergo corde contrito David, et interno gemitu, petens culpæ remissionem dicit : « Domine, exaudi orationem meam, » quam tu bene intelligis, quæ sit; et idipsum repetens, addit : « Auribus percipe obsecrationem meam in veritate tua, » id est, juxta fidelitatem tuam, qua servas promissa tua de remissione pœnitentibus danda. Quod ipsum iterum repetit, cum addit : « Exaudi me in tua justitia, » ubi per *justitiam* intelligit fidelitatem, quæ est pars justitiæ, quam paulo ante veritatem vocavit. S. Joannes Chrysostomus intelligit per *justitiam* benignitatem, qua utitur Deus erga veros pœnitentes; ideo enim notat Prophetam non dixisse : « Exaudi me *in justitia*, » sed, « in *tua* justitia, » qua videlicet uti soles erga pœnitentes, quæ non tam justitia, quam ineffabilis benignitas est. Siquidem Deus, ubi viderit pœnitentiam, ubi audierit confessionem, continuo indulget offensas. « Dic tu prior, » inquit per Isaiam, cap. XLIII, « iniquitates tuas, ut justificeris. » Judices homines quærunt confessionem rei, ut eum damnent : Deus quærit, ut absolvat. Denique pater filii prodigi, per quem intelligitur Deus, mox ut vidit revertentem filium, et audivit : « Pater, peccavi in cœlum et coram te, » cecidit super collum ejus, et osculatus eum jussit afferri stolam primam, annulum, calceos, occidi vitulum saginatum, etc. Hæc expositio fere eadem est cum ea quam supra attulimus; nam justitia illa, qua Deus promissam indulgentiam pœnitentibus exhibet, nihil est aliud, nisi fidelitas præstandæ benignitatis eximiæ. S. Augustinus per *justitiam* Dei intelligit justitiam, quam non ex nostris meritis, sed ex gratia Dei habemus : quæ sententia vera est, sed prior magis convenit litteræ.

Judices quærunt confessionem rei, ut eum damnent, Deus ut absolvat.

2. ET NON INTRES IN JUDICIUM CUM SERVO TUO, QUIA NON JUSTIFICABITUR IN CONSPECTU TUO OMNIS VIVENS. Vers. 2.

Petiit remissionem peccati ex promissione et fidelitate Dei : nunc addit aliud argumentum ex conditione et fragilitate generis humani. « Non intres in judicium cum servo tuo, » id est, noli mecum judicio contendere; neque enim ego resistere audebo, neque me justum dicam, sed peccatum meum confitebor. « Quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens, » id est, quia non ego solus, sed omnis vivens cadet causa, si tecum judicio contendere voluerit. Omnis enim vivens, aut est peccator, aut justus in via, aut justus in patria. Qui peccatores sunt, ut homicidæ, adulteri et similes, potuerunt quidem justificari coram hominibus, apud quos aliorum crimina sæpe occulta sunt, vel juridice probari non possunt; sed in conspectu Dei non justificabuntur, quia Deus videt corda et conscientias, et ex ipsius conscientiæ testimonio convincet eos. Qui justi sunt, sed adhuc in via, non justificabuntur in conspectu Dei, quoniam non audebunt se justificare; sed cum Apostolo dicent, I *Cor.* IV : « Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum; qui enim judicat

me, Dominus est : » fortasse enim ille videt in me, quod ego non video; et cum Job, cap. IX, dicere debeo : « Si habuero quidpiam justum, non respondebo, sed meum judicem deprecabor. » Item non justificabuntur « in conspectu Dei, » quoniam intelligunt justitiam suam non a se acquisitam, sed a Deo donatam esse, et ideo non se justificabunt coram Deo, quasi ex se justi sint, sed gratias agent justificatori suo. Denique non justificabuntur « in conspectu Dei, » quoniam, etiamsi justi sint, quia criminibus carent, tamen etiam peccatores se esse intelligunt, quia peccatis quotidianis non carent, et dicunt cum aliis Sanctis : « Dimitte nobis debita nostra, » *Matth.* VI; et : « Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, » I *Joan.* I. Qui justi sunt in patria, et criminibus et peccatis non solum carent, sed etiam inquinari non possunt, non justificabuntur « in conspectu tuo, » tum quia justitiam suam non sibi tribuunt, sed Deo a quo illam habent; tum quia tanta est puritas Dei, ut comparatione ejus omnis alia justitia injustitia esse videatur. « Stellæ *enim* non sunt mundæ in conspectu ejus, » *Job.* XXV. Sed quoniam hæretici Lutherani et Calviniani ex hoc loco probare contendunt, nullam esse in homine justificato veram justitiam, sed solum imputatitiam, et omnia opera justorum esse peccata mortalia et digna supplicio æterno, si a Deo imputarentur, observandum est, Davidem non dixisse nullum esse vere justum, sed contra dixisse in *Psalm.* XVII : « Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam, et secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi, quia custodivi vias Domini, nec impie gessi a Deo meo; et ero immaculatus cum eo, » etc.; et in *Psalm.* CXVIII : « Beati immaculati in via qui ambulant in lege Domini. » Neque hoc loco dixisse eumdem Davidem: *Nullus vere justificabitur,* sed, *non justificabitur in conspectu tuo* : quod intelligunt Patres, vel quia justitia eorumdem justorum vera quidem est, sed ab ipsis non est, quasi propriis viribus acquisita, sed a Deo gratis donata : ita S. Augustinus hoc loco; vel quia justitia eorumdem justorum vera, sed non pura est, cum admixta sit peccatis venialibus : ita S. Gregorius hoc loco, S. Hieronymus in epist. *ad Ctesiphontem,* et S. Augustinus in lib. *De Perfectione justitiæ;* vel denique, quia etiamsi vera et pura esset absolute, tamen comparata ad justitiam Dei increatam et infinitam, justitia esse non videtur, quomodo lux lucernæ coram sole non lucet : ita S. Hilarius, S. Hieronymus, et alii hoc loco, et S. Bernardus, serm. 5 *De Verbis Isaiæ.* Atque hoc est quod legimus *Job.* IV : « Numquid homo Dei comparatione justificabitur? » et cap. IX : « Vere scio quod ita sit, et quod non justificabitur homo compositus Deo. » In quem locum vide S. Augustinum in lib. *ad Orosium* contra Priscillianistas et Origenistas, cap. X.

3. QUIA PERSECUTUS EST INIMICUS ANIMAM MEAM : HUMILIAVIT IN TERRA VITAM MEAM. Vers. 3.

Hæc est tertia ratio quam adducit ad impetrandam remissionem peccatorum, quæ sumpta est ex gravitate tentationis; non enim sponte sua, et nullo tentante peccavit, ut fecerunt angeli reprobi, qui propterea remissionem peccati non invenerunt; sed gravissima persecutione inimici nostri diaboli, qui tanquam « leo rugiens circuit quærens quem devoret, » prostratus fuit, et dejectus ab altitudine innocentiæ ad imum peccati lethalis. Itaque illa particula causalis, *quia*, jungenda est cum verbis illis : *Exaudi me in tua justitia;* quasi dicat : Exaudi me, quia es justus, promissa adimplens, « quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens : quia persecutus est inimicus animam meam, » sollicitando ad adulterium, et tentando ad homicidium, et « humiliavit, » prostravit, abjecit « vitam meam » usque ad terram, quia me vilem et contemptibilem reddidit in conspectu tuo, et sanctorum angelorum; et rursum humiliavit ad terram, quia terræ amatorem fecit, qui antea in cœlestibus conversabar. Hæc expositio communis est SS. Patrum Chrysostomi, Augustini, Gregorii et aliorum.

4. COLLOCAVIT ME IN OBSCURIS, SICUT MORTUOS SÆCULI; ET ANXIATUS EST SUPER ME SPIRITUS MEUS, IN ME TURBATUM EST COR MEUM. Vers. 4.

Pergit in explicatione calamitatum, quas diabolica persecutio per peccatum adfert. Postquam enim animam humiliavit ad terram, id est, terrenis cupiditatibus implicavit, « in obscuris » eam collocat, in tenebris videlicet spiritualibus, excæcans oculos interiores, ut falsa bona amplectatur pro veris, ut voragines et præcipitia non advertat, ut viam, quæ ducit ad vitam, omnino non videat; denique in iis tenebris collocat, in quibus versantur mortui sæculi, id est, jam dudum mortui, sive a sæculo mortui; vel, ut vertit S. Hieronymus, *antiqui* mortui, in quibus ne vestigium quidem oculorum remanet. Est enim hæc amplificatio tenebrarum spiritualium, in quibus versantur amatores mundi. De quibus tenebris loquitur Apostolus *ad Ephes.* IV : « Tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a via Dei propter ignorantiam, quæ est in illis propter cæcitatem cordis ipsorum; » et cap. VI : « Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum; » quamvis fortasse non sit dicenda amplificatio tenebrarum spiritualium, cum tantæ sint, ut nihil addi posse videatur. Quæ enim major obscuritas mentis, quam propter momentaneam voluptatem contemnere felicitatem æternam? Sequitur : « Et anxiatus est super me spiritus meus; » quibus verbis indicat se ex divino lumine cœpisse

videre tenebras suas, et abjectionem animæ ad res terrenas diligendas; et inde consecutam esse anxietatem spiritus ex terrore divini judicii, et ex misero statu, in quem cecidit propter peccatum. Atque hoc est initium pœnitentiæ. « Anxiatus est super me spiritus meus; » in hebræo est eadem vox, quæ in Psalmo superiore : *In deficiendo ex me spiritum meum.* Itaque significat magnam anxietatem, quæ fere ad defectum vitæ perducebat, nisi spes misericordiæ consolationem attulisset. Illud, *super me,* significat : super meam miseriam, super maximum languorem meum anxiatus est spiritus meus. Deinde idem repetit aliis verbis : « In me turbatum est cor meum; » nisi quod *in me* non est idem quod *super me,* sed significat hoc loco : in medio mei, sive intra me. Itaque sensus est : Spiritus meus hanc miseriam considerans, valde anxiatus est, et cor meum in intimis meis conturbatum est, non leviter, aut in superficie, sed serio, et in profundo cordis expavescere et conturbari cœpi. Ad hujus pœnitentis imitationem debent, qui liberari cupiunt, serio et profunde cogitare detrimenta peccati.

Vers. 5. 5. MEMOR FUI DIERUM ANTIQUORUM, MEDITATUS SUM IN OMNIBUS OPERIBUS TUIS IN FACTIS MANUUM TUARUM MEDITABAR.

Docet nunc unde ex tanta anxietate respirare cœperit, et nobis exemplo suo viam ostendit ad reparationem post lapsum. « Memor, inquit, fui dierum antiquorum, » id est, recogitare cœpi misericordiam tuam, quam ab initio mundi patribus nostris exhibuisti, portans infirmitates eorum, sanans languores et parcens iniquitatibus. Nec solum obiter memor fui, sed « meditatus sum in omnibus operibus tuis, » id est, diligenter consideravi omnia opera tua, sive naturæ, sive gratiæ, et in omnibus misericordiam tuam eminere vidi; et idipsum iterum repetens addit : « In factis manuum tuarum meditabar, » id est, operibus tuis considerandis exercebar. Possent hæc cum S. Gregorio referri ad antiquos dies, quibus in statu innocentiæ homo fruebatur deliciis paradisi, et inde magis intelligitur miseria captivitatis; sed prior expositio, in qua Chrysostomum secuti sumus, videtur litteræ magis inhærere.

Vers. 6. 6. EXPANDI MANUS MEAS AD TE : ANIMA MEA SICUT TERRA SINE AQUA TIBI.

Spe concepta ex consideratione misericordiæ, ad Deum aspicere et suspirare incipit : « Expandi, inquit, manus meas » in oratione « ad te, » quoniam anima mea ita sitit gratiam tuam, ut terra arida pluviam. Quæ aptissima similitudo est. Nam sicut terra sine aqua, neque consistentiam habet, neque vestitur herbis, neque ornatur floribus, neque producit fructus, sed est inanis et vacua : sic anima sine gratia Dei non resistit tentationibus; sed sicut pulvis jactatur a facie venti, neque vestem habet justitiæ, neque ornamentum sapientiæ, neque fructus operum bonorum : quod totum intelligit pœnitens experimento suo, et ideo magis sitit quod melius cognoscit.

7. VELOCITER EXAUDI ME, DOMINE, DEFECIT SPIRITUS MEUS. Vers. 7.

Turpitudo peccati, quam agnovit, et desiderium gratiæ urget animam pœnitentis, ut non possit ferre moras reconciliationis; atque est signum veræ contritionis, quando peccator non differt confessionem et alia remedia de die in diem, sed cito currit ad medicum animæ, quomodo ægrotus in periculo constitutus cito medicum accersiri jubet, et sitibundus cito currit ad aquas. « Velociter, inquit, exaudi me; » non possum diutius ferre turpitudinem meam, cito lava me ab iniquitate mea, sana velociter languorem meum, quia « defecit spiritus meus, » id est, in extremis ago, vix spiritum duco : ponitur enim præteritum pro præsenti, amplificandi gratia.

8. NON AVERTAS FACIEM TUAM A ME, ET SIMILIS ERO DESCENDENTIBUS IN LACUM. Vers. 8.

Idem petit aliis verbis : « Non avertas faciem tuam a me, » id est, ne recuses reconciliari mihi, ne fias inexorabilis, converte faciem benignitatis tuæ ad me misericorditer respiciendum, ne fiam similis pereuntibus, qui descendunt in lacum profundissimum gehennæ. Quibus enim Deus non ignoscit, neque donat vitam gratiæ, ii pereunt in æternum. Illud *et* sumitur pro *quia,* ut sæpe notavimus, et sensus est : « Non avertas faciem tuam a me, » quia si averteris, « similis ero descendentibus in lacum. »

9. AUDITAM FAC MIHI MANE MISERICORDIAM TUAM, QUIA IN TE SPERAVI. Vers. 9.

Rursus ad idem redit, sed alia ratione : « Auditam fac mihi mane, » id est cito, velociter, incipiente die, « misericordiam tuam; » vel per *mane* intelligit lumen gratiæ, quod succedit tenebris peccati in reconciliatione, quasi dicat : Satis diu fui, te irascente, in nocte peccati; incipiat te miserante dies gratiæ, et audiam in corde meo vocem tuam dicentem mihi : « Salus tua ego sum. » « Quia in te speravi, » id est, gratia spei quam jam accepi, mereatur gratiam remissionis; quamvis enim peccator ex se non mereatur aliquid apud Deum, tamen ipsa gratia meretur augeri, ut aucta mereatur et perfici, ut loquitur S. Augustinus in *epist.* 106; et quemadmodum eo loco S. Augustinus dicit, per fidem impetrari justificationem, ita etiam dici potest de spe, quod videlicet impetret justificationem.

10. NOTAM FAC MIHI VIAM, IN QUA AMBULEM, QUIA AD TE LEVAVI ANIMAM MEAM. Vers. 10.

Pœnitens David accepta justificatione, timens ne iterum cadat, in hac extrema parte Psalmi petit sollicite gratiam cognoscendi viam justitiæ, et per eam ambulandi. Atque hoc etiam signum est veri pœnitentis, quando post reconciliationem, studet viam instituere, ut decet amicum et filium Dei. «Notam, inquit, fac mihi viam in qua ambulem,» id est, illumina mentem meam, ut cognoscam viam justitiæ, in qua ambulare debeo, ut ad te perveniam. Siquidem «ad te levavi animam meam,» id est, ad te direxi cursum meum, renuntiavi sæcularibus desideriis, te unum desidero : ideo lumen sapientiæ quæro, ne aberrem a te. Potest etiam, cum Chrysostomo, illud, *ad te levavi animam meam*, intelligi per spem, ut sensus sit : A te pendeo, in te confido.

Vers. 11. 11. ERIPE ME DE INIMICIS MEIS, DOMINE, AD TE CONFUGI : DOCE ME FACERE VOLUNTATEM TUAM, QUIA DEUS MEUS ES TU.

Persistit in eadem petitione, rogans liberari a tentationibus diaboli, qui sæpe conatur obscurare mentem, ne videat viam justitiæ. Concupiscentiæ siquidem a diabolo excitatæ faciunt, ut res aliter appareant quam sint, et inde contingat error judicii. «Eripe me, inquit, de inimicis meis,» id est, eripe me a tentationibus inimici, quoniam ad te confugi, et illi renuntiavi. «Doce me facere voluntatem tuam,» id est, adjuva me lumine tuo, ut repulsis tentationibus veram viam inveniam, et sic intelligam quæ sit voluntas tua bona, beneplacens et perfecta. «Quoniam Deus meus es tu,» id est, debeo et cupio tibi uni servire, quoniam tu es Deus meus, principium et finis omnium bonorum meorum, a quo naturam et cætera bona animæ et corporis accepi, et a quo beatitudinem et gloriam sempiternam exspecto.

Vers. 12. 12. SPIRITUS TUUS BONUS DEDUCET ME IN TERRAM RECTAM : PROPTER NOMEN TUUM DOMINE, VIVIFICABIS ME IN ÆQUITATE TUA.

Petiit sapientiam, quæ ad intelligentiam pertinet : nunc petit charitatem, quæ pertinet ad voluntatem; tunc enim vere ambulamus per viam justitiæ, quando scimus et volumus bene agere. «Spiritus tuus bonus,» id est, non spiritus meus, sed tuus, qui bonus est, et de quo Salvator dicit *Luc.* VI : «Quanto magis Pater vester dabit spiritum bonum petentibus se?» Spiritus bonus est Spiritus Sanctus, essentialiter bonus, per quem diffunditur «charitas in cordibus nostris,» *Rom.* cap. V; et hic facit ut velimus et operemur; et de hoc dicitur *Ezech.* XXXVI : «Ponam Spiritum meum in medio vestri, et faciam ut ambuletis in præceptis meis.» Hic igitur «Spiritus deducet me in terram rectam,» id est, in viam planam et directam, quæ est lex Domini rectissima et planissima. Posset etiam per *terram rectam* intelligi patria cœlestis, quæ est terra viventium, in qua justitia inhabitat, et in qua obliquitas vitiorum nullum locum habet. Sequitur : «Propter nomen tuum vivificabis me in æquitate tua,» ut ostendat justificationem, quæ est quædam vivificatio spiritualis, non ex meritis propriis, sed ex dono gratiæ Dei nobis contingere : «Propter nomen tuum,» inquit, id est, propter gloriam tuam ex gratia tua «vivificabis me in æquitate tua,» id est, in justitia tua; sic enim est in hebræo. Per *justitiam* autem potest intelligi veritas, sive fidelitas in servandis promissis; potest etiam intelligi justitia, quæ nos justificat; denique potest intelligi lex Domini justissima, quomodo intelligitur illud *Psalm.* CXVIII, vers. 40 : «In æquitate tua vivifica me.»

13. EDUCES DE TRIBULATIONE ANIMAM MEAM, ET IN MISERICORDIA TUA DISPERDES INIMICOS MEOS. Vers. 13.

14. ET PERDES OMNES QUI TRIBULANT ANIMAM MEAM, QUONIAM EGO SERVUS TUUS SUM. Vers. 14.

Concludit prædicens salutem et liberationem suam, et perditionem omnium inimicorum suorum : quod sine dubio adimplebitur in ultimo judicio; et quod de se David propheta dicit, etiam potest dici de omnibus veris Dei servis, qui vel innocentiam custodierunt, vel per veram pœnitentiam ad viam justitiæ redierunt.

PSALMUS CXLIV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — *Psalmus David*, 1. *adversus Goliath.*

Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, et digitos meos ad bellum.

2. Misericordia mea, et refugium meum : susceptor meus, et liberator meus :

Protector meus, et in ipso speravi : qui subdit populum meum sub me.

V. S. H. — *David.*

Benedictus Dominus fortis meus, qui docet manus meas ad [al. *in*] prælium : digitos meos ad bellum.

Misericordia mea, et fortitudo mea, auxiliator meus, et salvator meus :

Scutum meum, et in ipso speravi : qui subjecit populos mihi.

3. Domine, quid est homo, quia innotuisti ei? aut filius hominis, quia reputas eum?

4. Homo vanitati similis factus est : dies ejus sicut umbra prætereunt.

5. Domine, inclina cœlos tuos, et descende : tange montes, et fumigabunt.

6. Fulgura coruscationem, et dissipabis eos : emitte sagittas tuas, et conturbabis eos.

7. Emitte manum tuam de alto; eripe me, et libera me de aquis multis, de manu filiorum alienorum.

8. Quorum os locutum est vanitatem, et dextera eorum, dextera iniquitatis.

9. Deus, canticum novum cantabo tibi : in psalterio decachordo psallam tibi.

10. Qui das salutem regibus, qui redemisti David servum tuum de gladio maligno :
11. eripe me,

Et erue me de manu filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitatem, et dextera eorum, dextera iniquitatis.

12. Quorum filii, sicut novellæ plantationes in juventute sua.

Filiæ eorum compositæ, circumornatæ ut similitudo templi.

13. Promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in illud.

Oves eorum fœtosæ, abundantes in egressibus suis : 14. boves eorum crassæ.

Non est ruina maceriæ, neque transitus, neque clamor in plateis eorum.

15. Beatum dixerunt populum, cui hæc sunt : beatus populus, cujus Dominus Deus ejus.

Domine, quid est homo, quia cognoscis eum? filius hominis, quia computas eum?

Homo vanitati assimilatus est : dies ejus quasi umbra pertransiens.

Domine, inclina cœlos tuos, et descende : tange montes, et fumigabunt.

Mica fulmine, et dissipa eos; mitte sagittam tuam, et interfice [*h. conturbabis*] illos.

Extende manum tuam de excelso : libera me, et erue me de aquis multis : de manu filiorum alienorum.

Quorum os locutum est vanitatem, et dextera eorum, dextera mendacii.

Deus, canticum novum cantabo tibi : in psalterio decachordo psallam tibi.

Qui dat salutem regibus, qui eruit David servum suum de gladio pessimo.

Libera me, et erue me de manu filiorum alienorum : quorum os locutum est vanitatem, et dextera eorum, dextera mendacii.

Ut sint filii nostri quasi plantatio crescens in adolescentia sua :

Filiæ nostræ quasi anguli, ornati ad similitudinem templi :

Promptuaria nostra plena, et super effundentia ex hoc in illud : pecora nostra in millibus, et innumerabilia in compitis nostris.

Tauri nostri pingues [*h. duces nostri portantes*] : non est interruptio, et non est egressus : et non est ululatus in plateis nostris.

Beatus populus cujus talia sunt : beatus populus cujus Dominus Deus suus.

Argumentum. — « Initium Psalmi celebrat gloriosa beneficia, quæ Deus auctori, ut regi (cf. vers. 1, 2, 10), peculiariter ad illud tempus usque contulit, virtutem bellicam, scientiam rei militaris, salutis conservationem in periculis, quæ tanta esse significat, ut miretur simul magnitudinem eorum, et quod Deus in ipsum et genus humanum tam sit beneficus, quum tamen nihil sit in homine, quod tantam beneficentiam mereatur, aut ea dignum sit, quippe qui conditione tam sit caduca et misera. Hanc celebrationem beneficiorum Dei præmittit precibus suis ardentibus, quibus implorat opem potentiæ divinæ adversus hostes, a quorum apparatu et irruptione periculum tum fuerit : quod beneficium si ei denuo contingat, laudem a se et celebrationem novam promittit Deo benefactori suo, quam tum ei sit præstiturus, et simul bona quædam pacis commemorat, quibus ut potiatur populus, vehementer orat, ut quietem populo conciliare velit Jova, et hostium irruptionem et conatus avertere. » Rosenmull. Hocce carmen, ut titulus asserit, esse Davidicum, recte contendit Hengstenberg; nec obstant variæ, quibus consuitur, partes, inter se egregie cohærentes, et nonnisi Psalmis Davidicis assumptæ. Editum fuit, ut conjicit Kimchi, adversus gentium exterarum, quæ undique bella contra Davidem movebant, molimina, postquam regno potitus, et Israelitas universos imperio suo subjectos haberet, et Philistæos, qui in ejus ditionem irruperant, secundo prælio repulisset : vid. II *Sam.* v, 19. Quod titulo additum reperitur in versione Alexandrina et Vulg., vana est conjectura, quæ ipsa Psalmi consideratione refellitur, nam latius patet argumentum ejus. Strophæ septem, duobus versiculis constantes, quas concludit epiphonema vers. 15. Falluntur, qui a vers. 9 novum canticum incipere putant.

1. Davidis *carmen.*

Benedictus *sit* Jova, petra mea,
qui instituit (docet) manus meas ad pugnam,
digitos meos ad bellum :

2. Benignitas mea et arx mea,
altitudo mea et liberator meus mihi,
et subjiciens populos sub me.

3. Jova, quid est homo, quod agnoscas (benefaciendo) eum;
filius hominis, quod ejus habeas rationem?
4. Homo halitui similis est,
dies ejus *sunt* ut umbra præteriens.

5. Jova, inclina cœlos, et descende;
tange montes, ut fument (in fumum evanescant).
6. Fulgura fulgur, et disperge eos;
emitte sagittas tuas, et perturba eos.

7. Mitte manus tuas ex alto;
eripe me, et libera me ex aquis magnis,
e manu filiorum alieni (barbarorum),
8. Quorum os loquitur falsa,
et quorum dextera *est* dextera mendacii.

9. Deus, canticum novum cantabo tibi,
nablio (lyra) decem chordarum canam tibi :
10. Qui das salutem regibus,
qui eripuisti Davidem, servum tuum, a gladio funesto.

11. Eripe me et libera me e manu filiorum alieni,
quorum os loquitur falsa,
et quorum dextera est dextera mendacii.
12. Ut filii nostri sint sicut plantæ,
crescentes in juventute sua;
filiæ, ut columnæ angulares,
excisæ, imago (imagines) palatii.

13. Promptuaria nostra plena *sint*,
proferentia a specie ad speciem (omnis generis bona);
oves nostræ millia facientes (millecuplis fœtibus) augeantur,
in myriades multiplicatæ in pascuis nostris.
14. Boves nostræ sint gravidæ (propr. *portare factæ;* alii, *pingues*),
nulla sit *murorum* ruptura,
et nulla *thesaurorum* perditio (propr. *egressio*),
et nullus clamor (lugubris) in plateis nostris.

15. Beatus populus, cui sic est!
beatus (beatior) populus, cujus Jova Deus est!

NOTÆ.

Vers. 2. *Altitudo,* excelsum munimentum, quo hostes non possunt pertingere. *Populos,* sive legendo

עַמִּים (cf. *Ps.* XVIII, 48; potuit scriptor per imprudentiam עַמִּי, *populum meum*, ex II *Sam.* XXII, 44, assumpsisse), sive עַמִּי positum sit cum י parag. pro עַם collectivo sensu capiendo. — Vers. 5. *Montes*, i. e. superbos hostes. — Vers. 8. *Et quorum dextera*, etc., i. e. qui falso jurant, quia ad jurandum extenditur dextera. — Vers. 9. *Novum*, pro novo beneficio, quod hic petitur. — Vers. 11. Hunc versum cum præced. jungit Maurer, alii eum omnino delent, quasi librarii errore hic repeteretur. — Vers. 12. Maurer: Libera me, i. e. nos, *quorum filii sint*, etc.; *filiæ* sint columnæ artificiose dolatæ, formam (hebr. *thabenith*) mulierum habentes, seu caryatides, æque proceræ, graciles et venustæ. Alius, *filiæ sint* ornatæ *ut capita columnarum, excisæ,* artificiose dolatæ, *instar palatii.* — Vers. 14. Maurer, *duces nostri* sint *erecti* (potentia floreant), *nulla sit irruptio et nulla excursio,* etc.

Vulgatus facilem fundit sensum intelligendo *dicentes* post vers. 11, ita ut inde loquantur hostes populi Jovæ usque ad primum hemistichium ultimi vers. inclusive.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXLIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus David adversus Goliath.

In hebræo habetur solum, *Psalmus David*; quæ sequuntur, addita esse a Septuaginta Interpretibus, testatur S. Hilarius. Sed quoniam Psalmus videtur meminisse regni ipsius David vers. 3, ubi dicit: « Qui subdit populum meum sub me, » existimant aliqui verba illa, *adversus Goliath*, non esse conformia Psalmo; et liberius etiam putant hæc verba posse contemni, quod Theodoretus testatur ea non haberi in Hexaplis Origenis, ac proinde non esse ex interpretatione Septuaginta Seniorum. Sed respondere possumus, Psalmum scriptum esse proprie pro victoria adversu Goliath, et verba illa: « Qui subdit populum meum sub me, » non intelligi de regno, sed de principatu militiæ: fuit enim David dux belli multo anteaquam rex fieret. Neque verum est, quod aliqui dicunt, hunc Psalmum esse ejusdem argumenti cum Psalmo XVII, ut patet ex vers. 8 hujus Psalmi. Itaque existimamus hunc Psalmum compositum fuisse paulo post victoriam adversus Goliath, ut habet titulus. Quod autem attinet ad versionem Septuaginta, majorem fidem habere debemus S. Hilario, qui affirmat hæc addita a Septuaginta viris, quam Theodoreto, qui negat. Sanctus enim Hilarius in explicatione Psalmorum Origenem secutus est, ut testatur S. Hieronymus in libris *De Scriptoribus Ecclesiasticis;* quare credibile est Hilarium in Origene legisse verba addita fuisse a Septuaginta viris; nemo autem melius novit quid esset in versione Septuaginta, quæ habetur in Hexaplis, quam Origenes, qui Hexapla collegit. Adde quod, cum hic titulus legatur in omnibus libris latinis, et a S. Augustino et aliis exponatur, non est ulla ratione tollendus, aut contemnendus. Argumentum Psalmi, ex Hilario, est victoria Christi adversus diabolum; ex Augustino, victoria Ecclesiæ adversus eumdem diabolum; ex Theodoreto, victoria Machabæorum adversus Antiochum. Sed nos cum S. Joanne Chrysostomo existimamus. ad litteram cani victoriam Davidis adversus Goliath. ut titulus docet, spiritualiter prædici victoriam Christi et Ecclesiæ adversus diabolum.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. BENEDICTUS DOMINUS DEUS MEUS, QUI DOCET MANUS MEAS AD PRÆLIUM, ET DIGITOS MEOS AD BELLUM.

Laudat Propheta Deum, et gratias illi agit, quia dono singulari ejus vicerit gigantem, unde initium duxit omnis ipsius gloria. Dicit autem: « Qui docet manus meas ad prælium, » et non dicit: Qui robustam fecit manum meam, quoniam in eo genere prælii, quo vicit gigantem, plus valuit ars quam robur. Prævaluit enim, ut Scriptura dicit, « in funda et lapide adversus Philistæum, » I *Reg.* XVII. Jacere autem lapidem ex funda, ita ut recte attingat frontem hominis, maximæ artis est, quam tamen victoriam sapiens Propheta non suæ arti, aut exercitationi, sed Dei dono tribuit. Pari ratione in prælio spirituali adversus diabolum magis indigemus arte quam robore, et Christus ipse per Davidem figuratus non potentia, sed sapientia diabolum vicit. Patientia enim et humilitate superbum et crudelem hostem prostravit; et ideo non dixit Propheta: Qui armat manus meas, sed: « Qui docet manus meas. » Quod additur: « Et digitos meos ad bellum, » idipsum est aliis verbis repetitum.

In prælio spirituali adversus diabolum magis indigemus arte, quam robore.

2. MISERICORDIA MEA ET REFUGIUM MEUM SUSCEPTOR MEUS ET LIBERATOR MEUS. Vers. 2.

3. PROTECTOR MEUS, ET IN IPSO SPERAVI; QUI SUBDIT POPULUM MEUM SUB ME. Vers. 3.

His quinque vocibus docet Propheta quo ordine dederit illi Deus victoriam; quo etiam ordine nobis quoque dabit, si in illo spem nostram totam posuerimus. Primum Deus misericorditer Davidem respexit. Misericordia enim Dei prima origo est omnium bonorum nostrorum, et omnia omnino merita prævenit; hinc igitur primo dicit: « Misericordia mea. » Deinde David, misericordi-

ter prævenius et vocatus, respexit ad Deum, atque ad eum sperando et invocando confugit; hinc subjungit : « Et refugium meum. » Tertio, Deus confugientem a se non despexit, sed manum illi porrigens, suscepit eum protegendum et adjuvandum ; inde subjunxit : « Susceptor meus. » Quarto, susceptum liberavit de captivitate et ab imminente periculo vitæ ; hinc subjunxit : « Et liberator meus. » Denique liberatum, ne iterum caperetur, aut vulneraretur, protexit et protegere pergit, dum prælium durat ; ideo subjunxit : « Protector meus. » Addit : « Et in ipso speravi, qui subdit populum meum sub me, » id est, Deus quidem mihi est misericordia, refugium, susceptor, liberator et protector ; et ego vicissim in ipso sperabo, qui fecit plus quam petere aut optare potuissem ; nam non solum liberavit me de manu Goliath, sed etiam subjecit mihi populum meum, cum fecit me principem militiæ super omnem populum meum ; nam I *Reg.* cap. XVIII, paulo post victoriam de Goliath, fecit Saul rex Davidem tribunum super mille viros ; nec solum illis, sed universo populo præerat David. Sic enim legimus ibidem : « Omnis Israel et Juda diligebat David ; ipse enim ingrediebatur et egrediebatur ante eos. » quod repetitur II *Reg.* cap. v. Nec solum subjecit, sed etiam nunc subdit, cum dono gratiæ suæ facit, ut populus quiete et pacifice regi se sinat.

Vers. 4. 4. DOMINE, QUID EST HOMO, QUIA INNOTUISTI EI? AUT FILIUS HOMINIS, QUIA REPUTAS EUM?

Ex tot beneficiis prorumpit David in magnam admirationem, quod tantus Deus, quo nihil majus cogitari potest, dignetur tanti facere hominem, qui fere nihil est, ut etiam velit ab illo cognosci et amari. Et si hæc David dicit, et tanto sensu pietatis dicit, quid nos facere, sentire et dicere par esset, quibus Deus non solum innotuit, sed formam servi accepit, et in ea forma « humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis ; » et victoriam nobis tribuit, non adversus carnem et sanguinem, sed « adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus ; » et qui nobis non populum unum subjicit, sed evectos ad participationem regni sui, constituit cum Christo super omnia bona sua ? Sed verba consideremus. « Domine, quid est homo, quia innotuisti ei ? » Ex hebræo aliqui vertunt, *quid est homo, quia cognoscis eum?* Sed S. Joannes Chrysostomus affirmat recte vertisse Septuaginta Interpretes, *innotuisti ei;* nam et vox hebraica hunc sensum patitur, et est multo admirabilius, quod Deus dignetur agnosci ab homine, quam quod hominem cognoscat ; imo nihil admirationis habet, quod Deus hominem cognoscat, qui hominem fecit, et nihil ignorare potest. Observat quoque idem S. Chrysostomus recte dictum esse, *quia innotuisti ei*, non autem, *quia cognitus es ab eo;* cognitio enim Dei in homine ab ipso Deo est, qui ei se revelare et demonstrare dignatur. « Aut filius hominis, quia reputas eum? » Repetitio ejusdem admirationis est : nam in hoc apparet quanti Deus hominem æstimet, quia voluit ei innotescere, et cum eo familiaritatem amicitiamque contrahere.

Multo admirabilius quod Deus dignetur ab homine cognosci, quam quod hominem cognoscat.

Vers. 5. 5. HOMO VANITATI SIMILIS FACTUS EST ; DIES EJUS SICUT UMBRA PRÆTEREUNT.

Explicat causam suæ admirationis, quia videlicet homo sit res modica, et id modicum brevi desinat esse. Non poterat magis extenuari vilitas hominis comparata ad magnitudinem Dei. Deus plenitudo est omnium bonorum, et plenitudo semper stans et manens in æternum sine ulla imminutione aut mutatione : homo non est quidem vanitas, quia aliquid est, sed « vanitati similis, » quia modicum quid est, capax magnorum bonorum, si a Deo impleatur ; sed donec impleatur, similis est vasi vacuo et inani. Id autem quod est, semper mutatur et transit donec deficiat : quomodo interdiu umbra montium insensibiliter transit, donec nocte superveniente penitus evanescat. Atque hæc dicit Propheta in homine quoad vitam corporalem, et comparatione facta cum Deo : alioqui enim homo magna res est, ad imaginem et similitudinem Dei creatus, et ad ipsum Deum intelligendum et amandum factus : propter quem Unicus Dei sanguinem profundere non dubitavit ; qui denique si Deo per fidem, spem et charitatem in hac peregrinatione inhæserit, futurus sit in patria æqualis angelis, semperque felicissimus. Itaque quemadmodum pulverem et cinerem se reputare debet, cum Deo collatus, ita dignitatem suam agnoscere debet, cum ei bestiales voluptates a diabolo suggeruntur, ut dedignetur delectari voluptatibus pecorum, quia ad angelorum æqualitatem aspirat.

Vers. 6. 6. DOMINE, INCLINA CŒLOS TUOS, ET DESCENDE ; TANGE MONTES, ET FUMIGABUNT.

Vers. 7. 7. FULGURA CORUSCATIONES, ET DISSIPABIS EOS ; EMITTE SAGITTAS TUAS, ET CONTURBABIS EOS.

Propheta sanctus ex beneficiis Dei prorupit in admirationem misericordiæ Dei, quod tanta majestas tantam vilitatem aspicere dignaretur : nunc vero considerans ex adverso superbiam et cæcitatem multorum hominum, qui Deo contempto toti essent occupati in opprimendis hominibus piis, et in cumulandis terrenis divitiis, precatur Deum, ut ostendat potentiam suam in ejusmodi homines, ut saltem timore pœnæ peccare cessent, qui amore justitiæ et reverentia conditoris bene agere nesciunt. « Domine, inquit, inclina cœlos tuos, et descende, » id est, quando quidem humana superbia ex beneficiis te non agnoscit, nec timet, ostende præsentiam tuam per nubes tenebrosas, per ignem de cœlo demissum, per fulgura et tonitrua, aliaque id genus, quibus

homines terreri et expavescere cogantur; dicitur autem Deus *inclinare cælos*, quando demittit nubes et densas caligines, quæ videntur partes cœli aerei; et eo modo *descendere* dicitur, quia demonstrat per eos effectus præsentiam suam. Sic dicitur *Exod.* XIX, Deum descendisse in montem Sina, quando implevit montem illum tenebrosa nube et caligine densissima, et simul montem calefecit, ut totus fumigare videretur; et hoc est quod addit: « Tange montes, et fumigabunt. » Sed præcipue Deus præsentiam et potentiam suam demonstrat fragore horrendo tonitruorum et coruscatione fulgurum, ac vibratione fulminum, quibus nihil velocius, subtilius, efficacius, horribilius. Ideo addit: « Fulgura coruscationes, et dissipabis eos, » superbos videlicet hostes piorum. « Emitte sagittas tuas, » id est, cœlestia fulmina, « et conturbabis eos; » nemo enim est tam ferox et audax, qui non expavescat fulmina de cœlo, adversus quæ nihil valet humana defensio. Unde dicitur I *Reg.* II: « Dominum formidabunt adversarii ejus, et super ipsos in cœlis tonabit. »

Vers. 8. 8. EMITTE MANUM TUAM DE ALTO, ERIPE ME; ET LIBERA ME DE AQUIS MULTIS, DE MANU FILIORUM ALIENORUM.

Ex hoc versiculo apparet Psalmum hunc non esse scriptum a Davide post regnum adeptum, neque esse ejusdem argumenti cum Psalmo XVII: nam in eo Psalmo gratias agit de liberatione a manu Saul, et omnium aliorum inimicorum; in hoc autem Psalmo adhuc pugnabat cum filiis alienis, id est Philistæis, et orat Deum pro liberatione et victoria. Itaque posteaquam rogaverat Deum generatim adversus impios et superbos, rogat pro se in particulari. « Emitte, inquit, manum tuam de alto, » id est, de cœlo potentiam tuam ostende, et « eripe me, et libera me de aquis multis, » id est, a multitudine hostium infidelium, cum quibus quotidie bellum gero; et declarans ipse metaphoram, addit: « De manu filiorum alienorum. » Itaque *aquæ multæ* significant multitudinem filiorum alienorum, qui ad litteram erant Philistæi; spiritualiter sunt hæretici, ut vult S. Joannes Chrysostomus; vel generalius omnes filii hujus sæculi, sive foris, sive intus sint, ut docet S. Augustinus, et conformius est versiculo sequenti, et a vers. 12 usque ad finem.

Vers. 9. 9. QUORUM OS LOCUTUM EST VANITATEM, ET DEXTERA EORUM DEXTERA INIQUITATIS.

Describit filios alienos, atque ait illos esse, qui et ore et opere iniqui sunt. « Quorum os locutum est vanitatem, » non veritatem, non legem tuam, non boni aliquid; « et dextera eorum » non operatur, nisi rapinas, oppressiones pauperum, adulteria, homicidia, etc.

Vers. 10. 10. DEUS, CANTICUM NOVUM CANTABO TIBI, IN PSALTERIO DECACHORDO PSALLAM TIBI.

11. QUI DAS SALUTEM REGIBUS, QUI REDEMISTI DAVID SERVUM TUUM DE GLADIO MALIGNO, ERIPE ME. Vers. 11.

12. ET ERUE ME DE MANU FILIORUM ALIENORUM, QUORUM OS LOCUTUM EST VANITATEM, ET DEXTERA EORUM DEXTERA INIQUITATIS. Vers. 12.

Interponit duos versiculos, quasi parenthesim ex affectu in Deum; deinde revertitur ad describendos filios alienos. « Deus, inquit, canticum novum cantabo tibi, » id est, peto alia multa beneficia, sed non sum oblitus acceptorum, ideo canticum novum, præclarum, nondum auditum, cantabo tibi, et simul in psalterio decem chordarum psallam tibi, jungens sonitum psalterii cum laudatione vocis; id autem faciam, quia tu « das salutem regibus, » ut paulo ante dedisti Saul regi per ministerium meum; et tu « redemisti me Davidem servum tuum de gladio maligno, » id est, de gladio injusto gigantis Goliath: tu igitur sicut hactenus fecisti, « eripe me. » Erue, inquam, me de manu filiorum alienorum, qui et ore et opere scelestissimi sunt.

13. QUORUM FILII SICUT NOVELLÆ PLANTATIONES IN JUVENTUTE SUA. Vers. 13.

Declarat filios alienos ab affectu et opinione ipsorum: illi enim sunt filii alieni, qui non noverunt, neque diligunt nisi terrenam felicitatem, in fecunditate et prosperitate filiorum et filiarum: in abundantia frumenti, vini et olei, in armentis pecorum et fructibus eorum, in pace et securitate omnium quæ possident. Sed hoc loco observandum est, ex hebræo hæc omnia nunc legi in prima persona, non in tertia, et sensum facere omnino contrarium, nimirum hunc: *Eripe me de manu filiorum alienorum*, ut sint filii nostri *sicut novellæ plantationes; filiæ* nostræ *compositæ*, ut similitudo templi, promptuaria nostra, etc.; sed cum omnes græci et latini codices habeant in tertia persona, et omnes Patres ita exponant, non possumus approbare lectionem hebraicam, nisi dicamus, ut Genebrardus indicavit, hic introduci loquentes ipsos filios alienos, et Davidem non ex suo sensu, sed in persona eorum hæc dicere, ut hic sit sensus: « Eripe me de manu filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitatem, et dextera eorum dextera iniquitatis, » qui videlicet locuti sunt vanitatem dicentes: Sint filii nostri « sicut novellæ plantationes, » etc. Posset etiam facile fieri ut verba hebraica tempore Septuaginta Interpretum fuerint in tertia persona, et postea successu temporis incuria librariorum mutata sint in personam primam: quod facillimum fuit, cum discrimen personæ primæ et tertiæ in litteris, non in syllabis constat; nam si desit littera *nun*, erit persona prima; si adsit, erit persona tertia. Præterea vox אשר potest verti *quorum*, ut nostri legunt; potest etiam verti *ut*, quomodo

legunt Hebræi : videtur hoc loco vertenda *quorum*, non *ut*; nam in versibus 7 et 12, ubi legimus : « Quorum os locutum est vanitatem, » eadem est vox, et ab omnibus vertitur *quorum*; cur ergo non etiam hoc loco vertatur *quorum*, et legamus *quorum filii?* Quare lectio nostra omnino retinenda est. Ac primo loco inter humanas felicitates ponuntur filii, quoniam illi super omnia alia desiderantur, et propter eos quæruntur cætera. Ideo Propheta dicit : « Quorum filii sicut novellæ plantationes in juventute sua, » id est, tunc habentur felices filii hujus sæculi, quando filii eorum sunt in juventute sua similes novellis plantationibus arborum, id est, bene radicati et fundati, et virides ac florentes, ut spes sit eos longissimo tempore supervicturos.

Inter humanas felicitates ponuntur filii loco primo.

Vers. 14. 14. Filiæ eorum compositæ, circumornatæ, ut similitudo templi.

Hæc est secunda felicitas temporalis, filiæ formosæ et ornatæ, ut facile viros inveniant, quibus nubant. Illud, *compositæ*, videtur referendum ad naturalem pulchritudinem, quæ ex compositione, sive conformatione membrorum constat. ex hebræo vertunt aliqui, *filiæ ut anguli incisi*; sed credibile est Septuaginta Interpretes deduxisse vocem hebraicam זיו, quod *splendorem* significat, ut sensus sit : « Filiæ eorum compositæ, » id est, splendidæ et speciosæ. Quod sequitur de similitudine templi, videtur intelligendum de ornatu tabernaculi, in quo erant multa ornamenta purpuræ, byssi, auri, gemmarum, ut nihil pulchrius in tota regione inveniretur.

Vers. 15. 15. Promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in illud.

Hoc est tertium genus felicitatis filiorum alienorum, promptuaria ita plena variarum frugum, aliarumque rerum ad hujus vitæ usum, ut necesse sit ex uno in aliud exonerare copiam rerum. Qualis felicitas describitur in Evangelio, cum dicitur divitem quemdam cogitasse intra se : « Quid faciam, quia non habeo ubi congregem fructus meos? Scio quid faciam, destruam horrea mea, et majora faciam, » etc. *Luc.* xii. Id vero potissimum contingit, quando supervenientibus novis frugibus, adhuc supersunt veteres, quæ in aliud promptuarium refundendæ sunt, ut detur locus novis.

Vers. 16. 16. Oves eorum fœtosæ, abundantes in egressibus suis; boves eorum crassæ.

Hoc est quartum genus bonorum temporalium, oves fecundæ et plurimæ, « abundantes in egressibus suis, » id est, quæ plurimæ conspiciantur, cum egrediuntur ad pascua; et simul cum gregibus ovium armenta boum, et quidem pinguium.

17. Non est ruina maceriæ, neque transitus, neque clamor in plateis eorum. Vers. 17.

Hoc est ultimum bonorum temporalium, ut non solum domus et palatia nullam ruinam minentur, sed ipsæ etiam maceriæ, quæ ex vili materia eriguntur, integre maneant; et nullus sit tumultus, neque rumor in plateis eorum, sed omnia tranquilla et pacata. Illud, *neque transitus*, potest significare transitum per diruptas macerias, vel transitum latronum aut militum cum tumultu circumcursantium.

18. Beatum dixerunt populum cui hæc sunt! beatus populus cujus Dominus Deus ejus! Vers. 18.

Hæc est conclusio sancti Prophetæ, qui refert ex sententia filiorum alienorum beatum esse populum cui hæc sunt, quæ paulo ante descripsimus; sed ex propria sententia dicit beatum esse populum, non cui hæc sunt, sed cujus Deus est Dominus, id est, qui habet pro Deo verum Deum; nam vox *Dominus* hoc loco scribitur quatuor litteris, quæ nomen proprium Dei significant, quod nunquam tribuitur, nisi vero Deo, qui fecit cœlum et terram. Ad finem hujus Psalmi diligenter annotandum est, non facere differentiam inter filios Dei et filios alienos, copiam, vel inopiam rerum temporalium : multi enim filii Dei his bonis abundarunt, et Dominus, *Matth.* xix, promisit centuplum eorum, quæ dimittimus in hoc mundo, et postea vitam æternam; et contra multi filii hujus sæculi misere perierunt in egestate, in exilio, in triremibus, in patibulis. Sed quod differentiam facit inter filios regni et filios gehennæ, filios hujus sæculi et filios lucis, est affectio; qui enim bona temporalia magna bona esse ducunt, et iis ita afficiuntur, ut præ illis æterna bona contemnant, et contra qui detrimenta temporalia, magna mala esse ducunt, eaque ita timent, ut pro iis evadendis Deum offendere, et vitam æternam perdere non formident, illi sunt filii tenebrarum hujus sæculi et gehennæ, et hoc significatur in illis verbis : « Beatum dixerunt populum cui hæc sunt, » id est, qui tanti faciunt hæc temporalia, ut in illis beatitudinem sitam esse arbitrentur. Qui vero bona temporalia parva bona, et jacturam eorum parva mala esse ducunt, ut revera sunt; contra autem gratiam Dei, et cœlestem patriam in maximis bonis reponunt; et offensionem Dei, ac vitæ æternæ detrimentum, mala gravissima putant, illi sunt filii lucis, filii Dei, filii regni, qui non surda aure audierunt : « Primum quærite regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis, » *Matth.* ix; et hoc significatur in illis verbis : « Beatus populus, cujus Dominus Deus ejus, » id est, bona temporalia, bona sunt, sed beatum non faciunt; quod autem vere facit beatum, est possessio summi boni, quod in Dei visione consistit.

Non facit differentiam inter filios Dei, et alienos, copia, vel inopia rerum temporalium.

PSALMUS CXLV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Laudatio ipsi David.*

Exaltabo te, Deus meus rex, et benedicam nomini tuo in sæculum, et in sæculum sæculi.

2. Per singulos dies benedicam tibi, et laudabo nomen tuum in sæculum, et in sæculum sæculi.

3. Magnus Dominus, et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis.

4. Generatio et generatio laudabit opera tua, et potentiam tuam pronuntiabunt.

5. Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur, et mirabilia tua narrabunt.

6. Et virtutem terribilium tuorum dicent, et magnitudinem tuam narrabunt.

7. Memoriam abundantiæ suavitatis tuæ eructabunt, et justitia tua exultabunt.

8. Miserator et misericors Dominus : patiens, et multum misericors.

9. Suavis Dominus universis, et miserationes ejus super omnia opera ejus.

10. Confiteantur tibi, Domine, omnia opera tua, et sancti tui benedicant tibi.

11. Gloriam regni tui dicent, et potentiam tuam loquentur :

12. Ut notam faciant filiis hominum potentiam tuam, et gloriam magnificentiæ regni tui.

13. Regnum tuum, regnum omnium sæculorum, et dominatio tua in omni generatione et generationem.

Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis.

14. Allevat Dominus omnes qui corruunt, et erigit omnes elisos.

15. Oculi omnium in te sperant, Domine : et tu das escam illorum in tempore opportuno.

16. Aperis tu manum tuam, et imples omne animal benedictione.

17. Justus Dominus in omnibus viis suis, et sanctus in omnibus operibus suis.

V. s. h. — *Laudatio David.*

Aleph. Exaltabo te, Deus meus rex, et benedicam nomini tuo in æternum [*h. sæculum*] et ultra.

Beth. In omni die benedicam tibi, et laudabo nomen tuum in sempiternum [*h. sæculum et ultra*] jugiter.

Gimel. Magnus Dominus, et laudabilis nimis : et magnificentiæ ejus non est investigatio.

Daleth. Generatio ad generationem laudabit opera tua, et fortitudines tuas annuntiabunt.

He. Decorem gloriæ magnitudinis tuæ, et verba mirabilium tuorum loquar.

Vav. Et fortitudinem horribilium tuorum loquentur, et magnitudines tuas narrabunt.

Zain. Memoriam multæ bonitatis tuæ loquentur [*h. eructabunt*], et justitias tuas laudabunt.

Heth. Clemens, et misericors Dominus : patiens, et multæ miserationis [*h. tardus ad furorem et magnæ misericordiæ*].

Teth. Bonus Dominus omnibus, et misericordiæ ejus in universa opera ejus.

Jod. Confiteantur tibi, Domine, omnia opera tua, et sancti [*h. misericordes*] tui benedicant tibi.

Chaph. Gloriam regni tui dicent, et fortitudines tuas loquentur.

Lamed. Ut ostendant filiis hominum fortitudines ejus, et gloriam decoris regni ejus.

Mem. Regnum tuum regnum omnium sæculorum, et potestas tua in omni generatione et generationem.

Samech. Sustentat Dominus omnes corruentes et erigit omnes jacentes [*h. incurvatos*].

Ain. Oculi omnium in [*h. ad*] te sperant, et tu das eis escam suam [*h. eorum*] in tempore suo.

Phe. Aperis manus tuas, et imples omne animal refectione [*h. satias omnem virum placite*].

Sade. Justus Dominus in omnibus viis suis, et sanctus (*h. misericors*] in omnibus operibus suis.

18. Prope est Dominus omnibus invocantibus eum : omnibus invocantibus eum in veritate.

Coph. Juxta est Dominus omnibus qui invocant eum : omnibus qui invocant illum in veritate.

19. Voluntatem timentium se faciet, et deprecationem eorum exaudiet, et salvos faciet eos.

Res. Placitum timentium se faciet, et clamorem [*h. deprecationem*] eorum exaudiet, et salvabit eos.

20. Custodit Dominus omnes diligentes se, et omnes peccatores disperdet.

Sin. Custodit Dominus omnes diligentes se, et universos impios conteret [*h. disperdet*].

21. Laudationem Domini loquetur os meum, et benedicat omnis caro nomini sancto ejus in sæculum, et in sæculum sæculi.

Thav. Laudem Domini loquetur os meum, et benedicet omnis caro nomini sancto ejus in æternum [*h. in sæculum, et ultra*], et jugiter.

Argumentum. — Hymnus in Jovæ potentiam, justitiam, benignitatem, quam exhibet tum universo generi humano, tum maxime afflictis suis cultoribus. Singuli versus litteris primoribus elementorum hebraicorum ordinem repræsentant; sed desideratur versus qui a *nun* littera incipere debebat. Habet quidem Græcus Alexandrinus (et Vulg. Syr. Ar. Æth.) post vers. 13 : πιστὸς Κύριος, etc., *fidelis Dominus*. Sed plus quam verisimile est, ab aliena manu profecta esse hæc verba. Primum enim non exstiterunt in libris, quibus usi sunt Origenes et Hieronymus. Deinde desunt in Chald. Aqu. Theod., et Obelo illa notavit scholion græcum codicis Vatic. Tum rejecerunt ea Masorethæ et interpretes Hebræi. Postea non probabile est, vel casu hunc vers. excidisse, vel studio expunctum esse. « *Casu* fieri non potuit, ait Buxtorfius (*Anti-Crit.* p. 437), quia error ob interruptam seriem alphabeti nimis manifestus et facile deprehensus fuisset. *Studio* cur expunctus esset, quum nihil in eo sit, quod Judæos offendere, vel ad eum eradendum permovere potuisset ? » Contra, quum ordinis alphabetici non ita tenaces sunt poetæ hebraici, ut in omnibus ac singulis hujusmodi carminibus seriem litterarum sine ulla interruptione aut defectu servandam existiment, sed nonnihil licentiæ sibi interdum concedant, nihil miri habet unius litteræ omissio. Denique manifestum est, verba πιστὸς Κύριος, etc., levi duarum tantummodo dictionum mutatione, et prima in subsidium ex *Deuter.* VII, 9, arcessita, penitus ex vers. 17 hujus ipsius Psalmi desumpta esse. Ita fere Maurer. Quod alphabeticus est Psalmus, recentioris ætatis pluribus indicium est.

1. Hymnus Davidis.

Laudibus efferam te, mi Deus, rex,
et benedicam nomen tuum in sæculum et æternum.
2. Quotidie benedicam (celebrabo) te,
et laudabo nomen tuum in sæculum et æternum.
3. Magnus est Jova et laudandus plurimum,
et magnitudini ejus nulla est investigatio.
4. Ætas ætati prædicat (vel *prædicet*) opera tua,
et facinora tua nota faciunt.
5. Splendorem gloriæ (gloriosum) majestatis tuæ,
et res miraculorum tuorum meditabor.
6. Et vim terribilium factorum tuorum prædicant (vel *prædicent* opera tua),
et magna facta tua enarrabo.
7. Memoriam (laudes) magnæ benignitatis tuæ eructant (vel *eructent*),
et justitiam tuam lætis vocibus efferunt.
8. Clemens et misericors est Jova,
tardus ad iram et magnæ gratiæ.
9. Benignus est Jova erga omnes,
et misericordiæ ejus *sunt* super omnia opera ejus.
10. Laudant (vel *laudent*, et ita deinceps) te, Jova, omnia opera tua,
et pii (cultores) tui benedicunt te.
11. Gloriam imperii tui prædicant,
et potentiam tuam loquuntur,

12. Ut nota faciant (vel, *innotescant*) hominibus facinora ejus,
et gloriam splendoris (splendidam) imperii ejus.
13. Imperium tuum imperium *est* omnium sæculorum,
et dominatio tua *manet* per omnes ætates.
14. Suffulcientem se præbet Jova omnibus qui labant,
et erigentem omnibus qui incurvati sunt.
15. Oculi omnium ad te spectant,
et tu das eis cibum ipsorum tempore suo.
16. Aperis manum tuam,
et satias omne vivum voluntate (eo quod vult).
17. Justus est Jova in omnibus viis suis,
et clemens in omnibus operibus suis.
18. Propinquus est Jova omnibus invocantibus eum,
omnibus qui invocant eum sincere (animo sincero).
19. Voluntatem cultorum suorum facit,
et vociferationem eorum audit, et salvat eos.
20. Custodit Jova omnes qui diligunt eum,
atque omnes improbos perdit.
21. Hymnum Jovæ loquatur os meum,
et benedicat omnis caro nomen ejus sanctum
in sæculum et æternum.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXLIV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Laudatio David.

Titulus indicat argumentum : est enim hic Psalmus perpetua laudatio Dei, quæ partim sumitur ab ipsa Dei magnitudine, partim ab operibus ejus, partim a qualitatibus regni ipsius, partim a virtutibus regiis, quæ in ipso perfectissime inveniuntur. Est autem Psalmus alphabeticus, ut facilius memoriæ commendetur, et delectabilius canatur. S. Hilarius et S. Augustinus ita exponunt titulum : *Laudatio David*, id est, laudatio qua laudatur David. Et per Davidem intelligunt Christum, qui filius est David secundum carnem. Sed communior expositio est, ut sit, sensus, *laudatio*, qua laudatur Deus a Davide. Neque obstat quod in græco dicatur in dativo : *Laudatio ipsi David*. Est enim sensus, laudatio Dei inspirata et dictata a Spiritu Sancto ipsi Davidi. Vide titulum Psalmi III.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. *Aleph*. Exaltabo te, Deus meus rex, et benedicam nomini tuo in sæculum, et in sæculum sæculi.

Vers. 2. 2. *Beth*. Per singulos dies benedicam tibi, et laudabo nomen tuum in sæculum, et in sæculum sæculi.

In his duobus primis versiculis continetur prooemium, in quo Propheta docet quid in hoc Psalmo canere proposuerit; sed hoc docet more poetico, per apostrophen ad Deum. « Exaltabo, inquit, te, » ut est, in hoc Psalmo celebrabo te versibus meis, tu, qui altissimus es, altissimus etiam habearis et prædiceris ab hominibus. Vocat autem Deum regem suum, vel ut ostendat se regem esse sub rege Deo, qui omnes regit et a nullo regitur, vel quia Deum celebrare intendit ob ea præcipue attributa, vel opera, quæ illi conveniunt, ut rex est et gubernator hominum et cæterarum rerum creatarum. « Et benedicam nomini tuo, » repetitio est ejusdem rei; idem enim est : « Exaltabo te, et benedicam nomini tuo, » id est, laudabo nomen tuum, celebrabo gloriam tuam. Quod autem additur : « In sæculum, et in sæculum sæculi, » significat laudationem hanc fore perpetuam, ita ut hic incipiat et perseveret per successiones hominum canentium hos Psalmos usque ad mundi consum-

mationem, et deinde in cœlesti patria nunquam omnino deficiat. « Beati enim qui habitant in domo tua, Domine, » ait ipse idem in *Psalm.* LXXXIII, « in sæcula sæculorum laudabunt te. » Hoc idem clarius repetitur et explicatur in secundo versiculo : « Per singulos dies benedicam tibi, » id est, perpetuo laudabo te, sive in prosperis, sive in adversis, dum hic vivam, et postea quoque in cœlesti patria « laudabo nomen tuum in sæculum, et in sæculum sæculi. »

Vers. 3. 3. *Ghimel.* MAGNUS DOMINUS, ET LAUDABILIS NIMIS, ET MAGNITUDINIS EJUS NON EST FINIS.

Quatuor sunt quasi partes magnitudinis, latitudo, longitudo, sublimitas et profundum, quæ suo modo in Deo quoque considerari possunt, juxta illud Apostoli *ad Ephes.* III : « Ut possitis comprehendere cum omnibus Sanctis, quæ sit latitudo, longitudo, sublimitas et profundum. » Igitur Propheta incipit laudare Deum a magnitudine, et potest hæc laus intelligi de magnitudine essentiæ divinæ, quæ est magna quoad latitudinem, quia est immensa; quoad longitudinem, quia æterna; quoad sublimitatem, quia altissima; quoad profunditatem, quia incomprehensibilis; vel, si placet Prophetam explicare de magnitudine Dei, ut rex est, magnus rex est Dominus quoad latitudinem, quia omnia serviunt illi, a summo angelo usque ad ultimum vermiculum; quoad longitudinem, quia regni ejus æterna duratio est; quoad sublimitatem, quia potestate summa et absolutissima regnat; quoad profunditatem, quia non solum corpora, sed etiam corda regit, et moderatur intimas omnium cogitationes et affectiones; denique nihil est tam abditum et reconditum, quo virga regni ejus non penetret. « Magnus *ergo* Dominus, *ideo* laudabilis nimis, » id est valde, « et magnitudinis ejus non est finis, » quia et latitudo infinita est, et longitudo, est sublimitas, et profundum pariter infinita sunt. Vox hebraica proprie *inventionem*, sive *investigationem*, non *finem* significat. Sed Septuaginta sensum verterunt. Ideo enim magnitudinis Dei nulla est inventio, quia finis ejus non invenitur, nec inveniri potest, cum non sit. Itaque magnitudo Dei est infinita, et ideo a nobis, qui finiti sumus, est omnino investigabilis; dicitur autem a nobis investigabilis, non quod ignoremus magnum esse Deum, et magnitudinis ejus nullum esse finem, sed quia magnitudinem illam totam non capimus, non comprehendimus. Admonet autem nos hæc magnitudo infinita Dei, ut sicut magnitudinis ejus non est finis, sic etiam laudationis nullus est finis. Ita S. Augustinus. Item, ut nos quoque non simus contenti angustiis nostris, sed quotidie magis ac magis in vera magnitudine, quæ in virtutibus posita est, crescere studeamus, juxta illud *Psalm.* LXXXIII : « Ascensiones in corde suo disposuit in valle lacrymarum; ibunt de virtute in virtutem, » etc.; nam qui crescere student potentia, vel divitiis, ut alios supergrediantur, isti non magni, sed inflati sunt : non succo pleni, sed vento distenti; aliud enim superbia, aliud animi magnitudo est. Ita S. Joannes Chrysostomus.

Magnitudinis Dei nulla est inventio

Vers. 4. 4. *Daleth.* GENERATIO ET GENERATIO LAUDABIT OPERA TUA, ET POTENTIAM TUAM PRONUNTIABUNT.

Ab essentia Dei magni Regis, quæ investigari non potest, transit Propheta ad opera ipsius mirabilia, ex quibus potentia ejus intelligi potest, et non dicit : Ego laudabo opera tua, sed « generatio et generatio laudabit opera tua, » quasi dicat : Ego solus non sufficio laudare, sed omnes generationes laudabunt « opera tua, » quia nunquam deerunt, qui ea considerent, admirentur, et laudent. « Et potentiam tuam pronuntiabunt, » id est, omnes generationes laudabunt « opera tua, » et inde potentiam tuam, quæ in illis relucet, assidue prædicabunt. In hebræo habetur ad verbum, *generatio generationi laudabit opera tua*, ut in *Psalm.* XVIII : « Dies diei eructat verbum, » qua phrasi significatur generationes sibi invicem succedere, ut dicitur *Eccle.* I : « Generatio advenit, et generatio præterit, » et sicut una alteri succedit quoad subsistentiam, ita etiam unam alteri succedere in laudandis operibus Dei, quasi una defuncta munere suo, tradat alteri munus Deum laudandi, et hoc modo « generatio et generatio, » id est, omnes generationes laudabunt opera Dei. Itaque lectio hebraica non est contraria lectioni græcæ et latinæ, sed eas explicat et illustrat.

Vers. 5. 5. *He.* MAGNIFICENTIAM GLORIÆ SANCTITATIS TUÆ LOQUENTUR, ET MIRABILIA TUA NARRABUNT.

Dixit in genere de operibus Dei mirabilibus; nunc distinguit tria genera operum Dei : quædam gloriosa et pulcherrima, ac per hoc mirabilia ob eximiam speciem et splendorem; quædam terribilia, et ob terrorem maximum valde mirabilia; quædam denique amabilia, et ob ingentis benignitatis Dei significationem, non minus quam cætera mirabilia. In hoc igitur versiculo laudantur opera mirabilia ob splendorem et gloriam operis, qualia sunt cœli superiores, quibus nihil majus et pulchrius, de quibus dicitur *Psalm.* XVIII : « Cœli enarrant gloriam Dei; » ad idem opus pertinent ea, quæ in cœlo conspicimus, sol, luna, stellæ cæteræ, et earum varietas, multitudo, splendor et perpetui sine ulla intermissione, vel fatigatione discursus. « Magnificentiam, inquit, gloriæ sanctitatis tuæ loquentur, » id est, omnes generationes laudando loquentur excellentiam gloriosi operis magnificentiæ tuæ; et quia multa sunt in eo opere mirabilia, ideo laudantes gloriosum hoc opus, mirabilia tua multa et magna narrabunt. Per *magnificentiam* non intelligitur hoc loco actio virtutis, quæ dicitur magnificentia, sed qualitas operis magnificentissimi, quæ dici potest excellentia sive præstantia, sive decor et pulchritudo : hæc enim omnia significat vox hebræa,

quæ hoc loco ponitur; per *gloriam* intelligitur claritas et splendor, et per *claritatem* et *splendorem*, ipsum opus gloriosum et splendidum; denique per *sanctitatem Dei*, si respiciamus vocem hebraicam, intelligenda est majestas, sive magnitudo, sive magnificentia Dei, quæ etiam *sanctitas* dici potest, quia majestas Dei sanctissima est; vox hebraica non est קדש, id est *sanctitas*, sed הד, quam vocem in *Psal.* VIII, verterunt Septuaginta *magnificentiam*, et hoc loco vertit S. Hieronymus *magnitudinem*, et potest etiam verti *majestas*, sive *decor*, sive etiam *robur*, ac *potentia*. Itaque sensus erit : Omnes generationes præstantissimum et clarissimum opus majestatis Dei, quæ sancta, id est, inviolabilis et purissima est, decantabunt.

Vers. 6. 6. *Vau*. ET VIRTUTEM TERRIBILIUM TUORUM DICENT, ET MAGNITUDINEM TUAM NARRABUNT.

Hoc est alterum genus operum Dei, quo terror divinæ majestatis in puniendis impiis demonstratur. « Et virtutem, inquit, terribilium tuorum dicent, » id est, robur et potentiam terribilium flagellorum, quibus impios castigare solitus es, dicent; et ex eis « magnitudinem » potentiæ tuæ « enarrabunt. » Ad hoc opus pertinent : diluvium generale tempore Noe; combustio quinque civitatum igne de cœlo demisso; plagæ Ægypti et Pharaonis; hiatus terræ ad absorbendos vivos seditiosos Dathan et Abiron; denique terræ motus, pestilentiæ, fulmina cœlestia, eluviones aquarum, procellæ ventorum, et alia quæ non raro et divino judicio terris immittuntur.

Vers. 7. 7. *Zain*. MEMORIAM ABUNDANTIÆ SUAVITATIS TUÆ ERUCTABUNT, ET JUSTITIA TUA EXULTABUNT.

Hoc est tertium genus operum Dei, quod ad misericordiam pertinet, quod quidem pluribus verbis et majori significatione grati animi explicatur, quoniam ad pios Dei servos maxime pertinet. « Memoriam, inquit, abundantiæ suavitatis tuæ eructabunt, » id est, omnes generationes repletæ abundantia suavitatis et benignitatis et misericordiæ tuæ, quoniam « misericordia Domini plena est terra, » ex hac plenitudine eructabunt memoriam hujus abundantissimæ suavitatis, id est, mandabunt posteritati memoriam horum tantorum et tam multiplicium beneficiorum; nec solum eructabunt hanc memoriam posteris, sed ipsi « exultabunt justitia tua, » id est, ob fidelitatem, qua promissa beneficia præstitisti.

Ad hoc genus pertinent innumerabiles consolationes, quas toti generi humano divina bonitas tribuit ex vicissitudine dierum et noctium, ex pluviis de cœlo, ex fecunditate terræ, ex infinita multitudine pecorum, avium, piscium, quæ generi humano serviunt; ex amœnitate sylvarum, pulchritudine hortorum, commoditate maris et fluminum, aliisque id genus plurimis. Sed hæc levia et parva sunt, si comparentur ad dona gratiæ, ad incarnationem Verbi divini, ad passionem, resurrectionem et ascensionem Christi, ad missionem Spiritus Sancti, vocationem gentium, ædificationem Ecclesiæ, justificationem impiorum, prædicationem, promissionem et exhibitionem regni cœlorum. Quæ omnia cum suavi meditatione quasi comedantur, mirum non est, si ex tanta plenitudine pii omnes eructent memoriam abundantiæ suavitatis Dei.

8. *Cheth*. MISERATOR ET MISERICORS DOMINUS, PATIENS ET MULTUM MISERICORS. Vers. 8.

9. *Teth*. SUAVIS DOMINUS UNIVERSIS, ET MISERATIONES EJUS SUPER OMNIA OPERA EJUS. Vers. 9.

Non contentus dixisse tantam esse abundantiam suavitatis Dei, ut omnes generationes eructaturæ sint memoriam hujus suavitatis, ipse eructat primus et prædicat, dicens : « Misericors et miserator Dominus, patiens, et multum misericors, » *Dominus* est, quia tollit miserias creando, justificando, glorificando; nec solum *misericors* est : sed etiam *miserator*, id est, paterne misericors; id enim significat vox hebraica רחום; nec solum affectu paterno *misericors*, sed etiam *patiens*, sive *longanimis*, ut est in hebræo, id est, perseveranter misericors; etiamsi enim sæpe a nobis provocetur ad iram, ille tamen non subito irascitur, sed exspectat ad pœnitentiam; denique hæc misericordia non modica, non exigua, sed multa et copiosissima est. Id explicatur in sequenti versiculo; nam « suavis est Dominus omnibus, » id est, omnibus benignus et misericors, et ex se suavis, licet non omnibus videatur suavis, sed iis tantum, qui sanum palatum habent; nec solum erga omnes suavis et bonus, ac per hoc misericors est, sed etiam misericordia ejus extenditur « super omnia opera ejus; » nullum enim est opus Dei, in quo misericordia ejus locum suum non habeat : sic enim intelligimus illud, *super omnia opera ejus*, id est, in omnia opera ejus, ut exponunt SS. Chrysostomus et Augustinus, et ut vertit ex hebræo S. Hieronymus, et ut requirit proprietas linguæ græcæ. Sanctus tamen Hilarius exponit : « Super omnia opera ejus, » id est, excellit operibus ejus, et hanc expositionem patitur textus hebraicus, et hinc theologi disputant quomodo intelligendum sit misericordiam esse excellentiorem omnibus virtutibus, de qua re vide S. Thomam et Cajetanum in II II, *Quæst.* XXX, art. 4. Illud autem, *suavis Dominus universis*, verum est absolute, quia Deus « solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos, » ut dicitur *Matth.* V. Et ne dæmones quidem Deus excludit a misericordia sua, cum eis vitam et intelligentiam tribuat et conservet : tamen magna misericordia, quæ ad salutem æternam perducit, de qua dicit David *Psalm.* L : « Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam; » et Jacobus cap. II : « Judicium sine misericordia ei qui non fecit misericordiam, » restringitur ad ti-

mentes et invocantes Deum ; nam *Psalm.* LXXXV, dicitur : « Tu Domine, suavis et mitis, et multæ misericordiæ omnibus invocantibus te; » et *Psal.* CII : « Quoniam secundum altitudinem cœli a terra corroboravit misericordiam suam super timentes se ; » et : « Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se ; » et : « Misericordia Domini ab æterno, et usque in æternum super timentes eum ; » quod etiam significavit B. Virgo, *Luc.* cap. I, cum ait : « Et misericordia ejus a progenie in progenies timentibus eum. »

Vers. 10. 10. *Iod.* CONFITEANTUR TIBI, DOMINE, OMNIA OPERA TUA, ET SANCTI TUI BENEDICANT TIBI.

Vers. 11. 11. *Caph.* GLORIAM REGNI TUI DICENT, ET POTENTIAM TUAM LOQUENTUR.

Vers. 12. 12. *Lamed.* UT NOTAM FACIANT FILIIS HOMINUM POTENTIAM TUAM, ET GLORIAM MAGNIFICENTIÆ REGNI TUI.

Vers. 13. 13. *Mem.* REGNUM TUUM, REGNUM OMNIUM SÆCULORUM ; ET DOMINATIO TUA IN OMNI GENERATIONE ET GENERATIONEM.

Cecinit hactenus opera Dei gloriosa, terribilia et amabilia; nunc transit ad qualitatem regni Dei, cantaturus etiam postea qualitates ipsius regis : « Confiteantur, inquit, tibi, Domine, omnia opera tua, » id est, laudent te opera tua, de quibus hactenus te laudavi : opera enim opificem laudant, quando pulchra sunt et bona. Opera autem Dei talia sunt, ut nihil eis addi, vel minui possit. « Vidit enim Deus omnia quæ fecit, et erant valde bona, » *Gen.* I ; et : « Magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates ejus, » *Psalm.* CX. Atque his verbis concludit narrationem præteritam. Addit deinde inchoans novam laudationem : « Et sancti tui benedicant tibi, » id est, opera tua, quæ patent oculis omnium, generatio et generatio laudabit, ut supra dictum est; sed qualitatem regni, de qua nunc dicturus sum, non noverunt nisi sancti tui, quibus per Spiritum Sanctum revelata est; ideo « sancti tui, » fideles tui, populus tuus peculiaris, « benedicant tibi, » laudent te. In quo autem laudaturi sint, subjungit, cum ait : « Gloriam regni tui dicent, et potentiam tuam loquentur. » *Gloria regni* est potentia regni. Potentia regni consistit in multitudine subditorum, et in magnitudine divitiarum, quibus subditi ali et sustentari possunt. Gloria, sive potentia regni Dei cognosci potest ex differentia inter regnum Dei et regnum hominum. Est autem quadruplex differentia. *Prima,* quod homines reges habeant subditos paucissimos, et opes tenuissimas, homines videlicet, et opes unius aut plurium provinciarum; Deus autem subditos habet omnes angelos, omnes homines, omnes dæmones; et quicquid in cœlo, in terra et in mari est, opes ejus sunt. *Altera* differentia est, quod reges terreni sic dominantur subditis, ut etiam illis serviant, qui

Quadruplex differentia regni Dei et regni hominum.

pendent ab illis, et sine illis nihil possunt, et pari ratione sic abundant opibus, ut semper egeant, et cogantur a subditis exigere vectigalia et tributa, et ut plurimum gravati sunt ære alieno; Deus autem dominatur omnibus, et nulli servit, quia non eget opera illorum; abundat opibus sine ulla inopia, quia potest in momento producere ex nihilo multo plura quam habeat. *Tertia* differentia sequitur ex secunda : reges enim terreni gaudent honore ac dignitate sua, sed simul anguntur assidua sollicitudine et formidine, ut propterea inventi sint, qui sponte imperium deposuerint; Deus autem nulla premitur sollicitudine, nullo motu, sed cum tranquillitate et securitate regnat. *Quarta* est, quod reges terreni brevi tempore regnant, Deus autem in æternum. Prima differentia attingitur in versiculo illo : « Gloriam regni tui dicent, et potentiam tuam loquentur, » id est, Sancti tui prædicabunt gloriam et potentiam regni tui, quæ in multitudine innumerabili subditorum, et abundantia infinita opum tuarum consistit. Secunda et tertia attinguntur in versiculo sequenti : « Ut notam faciant filiis hominum potentiam tuam et gloriam magnificentiæ regni tui; » quæ verba indicant maximum discrimen inter regna hominum et regnum Dei. Ideo enim dicit, « ut notam faciant filiis hominum, » id est, ut faciant filios hominum intelligere regna sua terrena nihil esse, si comparentur ad regnum Dei; et non contentus dixisse, « ut notam faciant potentiam tuam, » addidit, « et gloriam; » et hoc non contentus addit, « magnificentiæ regni, » id est, gloriam excellentissimi regni tui. Denique quarta differentia habetur in versiculo sequenti : « Regnum tuum, regnum omnium sæculorum, » etc.

14. *Nun.* FIDELIS DOMINUS IN OMNIBUS VERBIS SUIS, ET SANCTUS IN OMNIBUS OPERIBUS SUIS. Vers. 14.

Hic jam incipit explicare Propheta virtutes proprias regis, quæ in Deo perfectissime inveniuntur, ut etiam in Christo homine, et ad quarum quasi speculum vel exemplar reges omnes respicere deberent. Prima virtus regia est probitas vitæ, et præcipue veracitas in verbis : nam « totus componitur orbis regis ad exemplum; » et de Christo rege dicitur : « Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus, » I *Petri* II ; et hoc ipsum dicit hoc loco Propheta : « Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, » id est, verax, non mendax, non decipiens, non fallens, promissa omnia constanter observans, « et sanctus in omnibus operibus suis, » innocens, impollutus, immaculatus in omni opere suo. Hunc versiculum non habent codices hebraici; sed hoc ipso convincuntur esse corrupti : nam Septuaginta Viri nullo modo ausi fuissent verba sua, ac præcipue integrum versiculum inserere verbis Dei; præterea cum totus hic Psalmus alphabeticus sit, nulla ratio reddi potest, cur David unam litteram

Virtutes propriæ regis.

omittere voluerit. Itaque non dubitamus in hebraico textu quem habuerunt Septuaginta Interpretes, fuisse hunc versiculum, cujus prima littera erat *nun*, ut revera vox hebraica, quæ *fidelem* significat, a littera ista principium habet : dicitur enim נאמן, id est *fidelis*.

Vers. 15. 15. *Samech*. ALLEVAT DOMINUS OMNES QUI CORRUUNT, ET ERIGIT OMNES ELISOS.

Regis et pastoris idem officium. Hæc est altera virtus regia et pastoralis : nam regis et pastoris idem est officium, regere subditos, ne corruant, et erigere eos qui forte corruerunt. Misericordia hæc virtus dicitur, et regibus maxime necessaria. Illud, *allevat*, in hebræo est *sustentat*, sive *confirmat*; proinde *allevare*, hoc loco non est erigere eos qui corruerunt, sed sustentare, et allevare ne cadant, cum in proximo sunt ut cadant, juxta illud : « Impulsus eversus sum ut caderem, et Dominus suscepit me. » At quomodo verum est a Deo sustentari omnes cadentes, et erigi omnes elisos? Nonne plurimi cadunt, et eliduntur quotidie, sive corporaliter, sive spiritualiter hoc intelligatur? Dicitur Deus *omnes allevare ne cadant*, et *erigere elisos*, quia quicumque in tentatione non cadunt, Deo juvante non cadunt; et qui ex casu resurgunt, Deo erigente resurgunt : qui autem cadunt, aut ex casu non resurgunt, ex se habent, non ex Deo, ut cadant, vel non resurgant. Quod aliis verbis dicit Osee cap. XIII : « Perditio tua ex te, Israel, tantummodo in me auxilium tuum. » Quod autem non velit David dicere omnes omnino corruentes allevari, sive sustentari, perspicuum est ex verbis sequentibus, ubi dicit erigi a Deo omnes elisos : nam si Deus sustentaret omnes cadentes, nemo caderet, aut certe nemo cadens elideretur; quomodo ergo verum esset illud, *erigit omnes elisos?* Atque hæc de spirituali casu dicta sunt; de corporali autem casu dicimus Deum omnes allevare et erigere, quia ex natura pronus est ad allevandum et erigendum; quod si multos non allevat, neque erigit, imo sæpe ipse dejicit et præcipitat in ruinam, id facit, vel ad probationem et coronam, ut cum justos affligit, et hoc non est proprie dejicere, sed exaltare; vel ad pœnam et supplicium, et tunc id exigunt peccata hominum; ac per hoc prima radix malorum ex nobis est, et semper vera est Prophetæ sententia : « Perditio tua ex te, Israel, tantummodo in me auxilium tuum. »

Vers. 16. 16. *Ain*. OCULI OMNIUM IN TE SPERANT, DOMINE, ET TU DAS ESCAM ILLORUM IN TEMPORE OPPORTUNO.

Vers. 17. 17. *Phe*. APERIS TU MANUM TUAM, ET IMPLES OMNE ANIMAL BENEDICTIONE.

Tertia virtus regia liberalitas est; pertinet enim ad reges non expilare subditos, non emungere pecunias variis artibus, eosque ad egestatem redigere. Sed contra liberaliter alere ut filios, sic tamen ut tempore suo comedant, non totos dies in comessationibus consumant. « Oculi omnium, inquit, in te sperant, Domine, » id est, oculi omnium viventium ad te respiciunt, sperantes a te cibum, ut inde alantur et vivant. « Et tu das escam illorum, » id est, et tu per creaturas tibi subjectas, terram, solem, pluvias, producis fructus copiosos in escam omnium viventium. « Das » autem « escam illorum in tempore opportuno, » quando tempus opportunum est, ut comedant; non enim semper comedere debent. Itaque qui comessationibus superfluis vacant, non accipiunt escam a Deo, sed a cupiditate sua. Item « dat escam Deus in tempore opportuno, » id est, quando esuris, quando eges, quando necesse habes; proinde qui recondunt et multiplicant superflua, non a Deo accipiunt, sed furantur bona communia, et ideo mirum non est, si multi egeant et esuriant. Item « dat escam in tempore opportuno, » quia dat, quando æquum est dari : aliquando enim æquum est tolli, quia id merentur peccata hominum, quomodo medicus præscribit cibi inediam et abstinentiam vini; hinc sæpe Deus immittit sterilitates et penuriam, ut flagellet peccatores. Denique, juxta Chrysostomum, « dat escam in tempore opportuno, » quia non omnes fructus dat omni tempore, sed per temporum varietates varios fructus ex terra producit. Ut autem intelligas primam causam omnium bonorum esse Dei liberalitatem, addit : « Aperis tu manum tuam, et imples omne animal benedictione, » in qua sententia omnia verba sonant liberalitatem. « Aperis, inquit, manum, » id est, non stricta manu, sed larga atque aperta, summa liberalitate; « imples, » id est, abunde satias, omne animal, non solum hominem, sed omnia animalia; « benedictione, » id est, abundanti refectione. Sic enim accipit benedictionem Apostolus II *Cor*. IX : « Ut benedictionem, non ut avaritiam, » id est, largam eleemosynam. In hebræo non est proprie *benedictione*, sed *beneplacito*; sed idem est sensus : significat enim Propheta impleri omnia animalia cibo sibi convenienti, qui eis placet, et quem cupiunt. S. Hieronymus vertit generalius *refectione*. Septuaginta adhuc generalius, *benedictione*. At si Deus larga manu implet omne animal benedictione, unde tot mendici? tot famelici? tot nudi? Jam supra indicavimus id accidere ex injustitia divitum, qui multo plura volunt et conservant, quam necesse habent, et multa effundunt in vanitates, quæ pauperibus dari debuissent; addidimus etiam id aliquando evenire ex judicio Dei, quia id exigunt peccata hominum; denique adjungimus ipsos pauperes sæpe esse in causa, quia vel confidunt in astutia sua et malis artibus, non in Deo, vel non sunt contenti victu et vestitu statui suo congruenti, vel quod lucrantur per integram hebdomadam, uno die comessando vel ludendo perdunt.

Vers. 18. 18. *Tsade.* JUSTUS DOMINUS IN OMNIBUS VIIS SUIS, ET SANCTUS IN OMNIBUS OPERIBUS SUIS.

Quarta virtus regia est justitia, quæ omnino necessaria est, ut populi pacem et quietem habeant. « Justus Dominus in omnibus viis suis, » id est, Dominus in omnibus actionibus suis externis, quibus quodammodo exit ab interno conclavi suo ad nos, justissimus est; tribuit enim omnibus, quod illis debetur; et hoc idem significant verba sequentia : « Et sanctus in omnibus operibus suis. »

Vers. 19. 19. *Coph.* PROPE EST DOMINUS OMNIBUS INVOCANTIBUS EUM, OMNIBUS INVOCANTIBUS EUM IN VERITATE.

Quinta virtus regia est facilem se præbere omnibus accedentibus atque auxilium implorantibus. Hoc mirifice præstat Deus noster, qui « prope est omnibus invocantibus eum, » id est, quamvis Deus excelsior cœlo sit, tamen appropinquat facile omnibus invocantibus eum, neque unquam audientiam negat; hinc gloriatur Moses *Deut.* cap. IV : « Non est alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris; » addit Propheta declarans quomodo intelligendum sit, « omnibus invocantibus eum, » et ait, « omnibus invocantibus eum in veritate; » quæ particula, *in veritate,* includit omnes conditiones bonæ orationis : nam qui sine vera fide orat, non invocat Deum *in veritate,* quia non invocat Deum, sed idolum capitis sui; et qui sine spe et fiducia orat, non invocat Deum *in veritate,* quia non potest serio et ex animo invocare eum, a quo non sperat se audiri; et qui sine charitate vel sine dilectione saltem inchoata orat, non invocat Deum *in veritate,* quia nemo invocat serio eum quem odit, et a quo se odio haberi credit; et qui sine affectu ac desiderio orant, ut qui recitant Psalmos et orationem Dominicam absque desiderio consequendi quæ petunt, non invocant Deum *in veritate,* sed invocare videntur; denique qui sine attentione orant, nec sciunt quid dicant, ii voce tantum, non mente orant, et ideo non invocant Deum *in veritate,* quia non ipsi vere invocant, sed signum inane invocationis ostendunt.

Bonæ orationis conditiones.

Vers. 20. 20. *Resh.* VOLUNTATEM TIMENTIUM SE FACIET, ET DEPRECATIONEM EORUM EXAUDIET, ET SALVOS FACIET EOS.

Sexta virtus regis est benignitas, qua non solum facile admittit subditos ad audientiam, sed etiam benigne concedit quæ ipsi petunt, modo ea petant quæ deceat regem concedere. « Voluntatem, inquit, timentium se faciet, » id est, audita oratione præstabit quod ipsi volunt. Sed addit, « timentium se, » quia hoc justum est, ut Deus faciat voluntatem eorum qui faciunt voluntatem ipsius. Illi autem faciunt voluntatem Dei, qui timore sancto metuunt offendere Deum, et quidlibet potius amittere volunt, quam gratiam Dei. Id ipsum more suo repetit, cum addit, « et deprecationem eorum exaudiet. » Addit postremo : « Et salvos faciet eos, » ut declaret quomodo Deus semper exaudiat deprecationes timentium se. Sæpe enim Deus videtur non exaudire orationem « timentium se, » ut cum Apostolum non liberavit a stimulo carnis, pro qua re ter Dominum rogaverat, II *Cor.* XII, et tamen vere semper exaudit primarium desiderium « timentium se, » quod est salutis æternæ desiderium. Sicut enim Dominus jussit : « Primum quærite regnum Dei, et justitiam ejus, » id est, et gloriam et gratiam : sic omnes timentes Deum timore sancto, primo et principaliter in omni oratione petunt salutem inchoatam, quæ est gratia; et perfectam, quæ est gloria. Deus igitur exaudit semper timentes se, quia « salvos faciet eos, » id est, exaudit, quando et quomodo expedit ad salutem.

21. *Scin.* CUSTODIT DOMINUS OMNES DILIGENTES SE, ET OMNES PECCATORES DISPERDET. Vers. 21.

Ultima virtus, sed maxime necessaria regi, est providentia, qua protegit justos, ne a multitudine peccatorum opprimantur; et peccatores dissipat, ne justis noceant, aut non tantum noceant, quantum vellent; tametsi enim aliquando sinit justos a peccatoribus multa pati, tamen custodit eos, ne passio illis noceat; imo gratia sua facit, ut multum prosit. Permisit Deus martyres sanctos flagellari et occidi; sed custodivit eos tribuens illis constantiam in fide, et patientiam in doloribus, ut animæ gloriam mox adipiscerentur, et paulo post corpus etiam reciperent gloriosum, et verum esse intelligerent, quod eis Veritas promisit : « Capillus de capite vestro non peribit. » Quod autem dicit, « omnes peccatores disperdet, » ideo verum est, quia vel peccatores convertentur ad justitiam, et non erunt amplius peccatores; vel injusti permanebunt usque ad finem, et disperdentur per detrusionem in gehennam, ut ad justos in æternum appropinquare non possint.

22. *Thau.* LAUDATIONEM DOMINI LOQUETUR OS MEUM : ET BENEDICAT OMNIS CARO NOMINI SANCTO EJUS IN SÆCULUM, ET IN SÆCULUM SÆCULI. Vers. 22.

Concludit Propheta Psalmum, jungens finem cum principio, quasi dicat : Propter hæc omnia, quæ dixi de magnitudine Dei, de operibus ejus, de perpetuitate regni ipsius, ac de virtutibus regis, quæ in ipso perfectissimæ et absolutissimæ inveniuntur, « laudationem » ejus semper « loquetur os meum; » nec solum ego laudare cupio, sed opto ut omnis caro, omnis homo, omne quod spirat et vivit, nomen Domini semper laudet.

PSALMUS CXLVI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Alleluia, Aggæi et Zachariæ.*

2. Lauda, anima mea, Dominum; laudabo Dominum in vita mea : psallam Deo meo quamdiu fuero.

Nolite confidere in principibus :

3. In filiis hominum, in quibus non est salus.

4. Exibit spiritus ejus, et revertetur in terram suam : in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.

5. Beatus, cujus Deus Jacob adjutor ejus, spes ejus in Domino Deo ipsius :

6. Qui fecit cœlum et terram, mare, et omnia quæ in eis sunt.

7. Qui custodit veritatem in sæculum : facit judicium injuriam patientibus : dat escam esurientibus.

Dominus solvit compeditos : 8. Dominus illuminat cæcos.

Dominus erigit elisos, Dominus diligit justos.

9. Dominus custodit advenas, pupillum et viduam suscipiet, et vias peccatorum disperdet.

10. Regnabit Dominus in sæcula, Deus tuus, Sion, in generationem et generationem.

V. s. h. — *Alleluia.*

Lauda, anima mea, Dominum : laudabo Dominum in vita mea : cantabo [*h. psallam*] Deo meo quamdiu sum.

Nolite confidere in principibus : in [al. *et in*] filio hominis, cui non est salus.

Egredietur spiritus ejus, et revertetur in humum suam : in die illa peribunt cogitationes ejus.

Beatus cujus Deus Jacob auxiliator ejus : spes ejus in Domino Deo suo.

Qui fecit cœlos et teram : mare, et omnia quæ in eis sunt : et custodit veritatem in sempiternum [*h. sæculum*].

Qui facit judicium calumniam sustinentibus, et dat panem esurientibus.

Dominus solvit vinctos : Dominus illuminat cæcos, Dominus erigit allisos [*h. incurvatos*] : Dominus diligit justos.

Dominus custodit advenas; pupillum et viduam suscipiet : et viam impiorum conteret [*h. pervertet*].

Regnabit Dominus in æternum [*h. sæculum*], Deus tuus, Sion, in generationem, et generationem. Alleluia.

Argumentum. — « Non in terrenorum regum ac principum, sed in Dei regis potentia spem esse collocandam (vers. 1-5), cujus et potentiam ac vires, fidem et clementiam, præsentem in afflictis rebus opem et regnandi justitiam celebrat (6-10). Græcæ Alexandr. hujus Psalmi versioni, cæterisque, quæ ex illa sunt factæ, præscribitur nomen Haggæi et Zachariæ, sicut et Psalmis duobus, qui proxime sequuntur. Certe quæ vers. 7 et 8 hujus carminis habentur, optime congruebant reversis ex Babylone. Videntur autem omnino Psalmi hi quinque postremi initiis consecrati templi secundi usurpati fuisse. Habent pleraque hæc carmina ἀπεκδοχάς frequentes ex aliis, quorum aliquæ pene centones haberi possunt. » Rosenmull. Maurer vero : « Primis post reditum de exsilio annis edita esse certo certius est; cf. imprimis *Ps.* CXVII, 2, 13, 14. Nec dubium quin cuncta in templi usum facta sint. »

1. Laudate Jovam.
Lauda, anima mea, Jovam.
2. Laudabo Jovam per vitam meam,
fidibus canam Deo meo, dum superstes ero.
3. Ne fiduciam collocetis in principibus,
in homine, cui non est salus (juvandi vis).
4. Exit (migrat e corpore) spiritus ejus, revertitur in terram suam;
illo (mortis) die pereunt consilia ejus.
5. Beatus ille, cujus in auxilio *est* Deus Jacobi,
cujus spes *est* in Jova, Deo suo!

6. Fecit cœlum et terram,

mare et omnia quæ in eis *sunt;*
qui servat fidem in perpetuum.
7. Agit judicium oppressis,
dat panem esurientibus,
Jova vinculis expedit captivos.
8. Jova aperit cæcos (eorum oculos),
Jova erigit incurvatos,
Jova diligit justos.
9. Jova custodit peregrinos,
orphanum et viduam restituit (felicitati; vel, *erigit*),
et viam improborum pervertit.
10. Rex erit Jova in perpetuum,
Deus tuus, Sion, per omnes ætates.
Laudate Jovam.

NOTÆ.

Vers. 9. *Viam improborum pervertit*, eos seducit, efficit, ut eorum cogitata et consilia aut nullum exitum habeant, aut longe diversum, quam ipsi cogitarunt, ut in ruinam et perniciem suam præcipites ferantur.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXLV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia, Aggæi et Zachariæ.

Hunc titulum non habent codices hebraici, excepta prima voce *alleluia;* sed habent codices græci et latini, etiam antiquissimi. S. Hilarius docet nomina *Aggæi* et *Zachariæ* addita esse ab interpretibus, quoniam duo illi Prophetæ prædixerunt renovationem Hierusalem, et captivos consolabantur, et hortabantur ad reditum in patriam, et ad ipsam civitatem instaurandam. Hic autem Psalmus, ut etiam duo sequentes, cœlestem Hierusalem prædicant, atque ad iter suscipiendum ad eam invitant. Et quoniam nihil est quod magis retardet peregrinos ab hoc itinere, quam spes felicitatis terrenæ, quæ ab amicitia et obsequio magnorum principum dependet, hortatur gravissimis verbis, ut in nullo homine, quantumvis magno, spem ponamus, sed totam fiduciam nostram in Domino collocemus.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. LAUDA, ANIMA MEA, DOMINUM : LAUDABO DOMINUM IN VITA MEA; PSALLAM DEO MEO, QUAMDIU FUERO.

Incipit per dialogismum. Peregrinus enim homo, animadvertens carnem suam gemere in labore peregrinationis, hortatur animam suam, ut ipsa saltem, quæ spe beata esse cœpit, Deum laudet et canendo reficiat totum hominem. « Lauda, » inquit homo ad animam suam, « anima mea, Dominum. » Respondet anima : « Laudabo Dominum in vita mea, » id est, tunc vere laudabo, quando veram vitam vivam; nunc enim gemendum et orandum est, potius quam canendum et laudandum; quamvis enim et nunc Deum laudemus, tamen non est hæc simplex et plena laudatio, sed admixta lacrymis et precibus: tunc autem erit sola et perpetua, ac jucundissima laudatio. Repetit hoc idem, dum addit : « Psallam Deo meo quamdiu fuero, » id est, cum ad vitam æternam pervenero, sine intermissione psallam Deo meo. Nunc enim non possum psallere quamdiu sum, quia multa nimis psallentem interrumpunt; sed tunc ab omnibus negotiis liber et expeditus, « psallam Deo meo, quamdiu ero, » id est, toto spatio veræ illius vitæ; et sicut semper ero sine timore moriendi, ita semper psallam sine periculo deficiendi. Ita S. Hilarius et S. Augustinus exponunt. Non tamen rejicimus expositionem aliorum, qui de præsenti laude hunc versum exponunt.

2. NOLITE CONFIDERE IN PRINCIPIBUS, IN FILIIS Vers. 2.
HOMINUM, IN QUIBUS NON EST SALUS.

Videt sanctus Propheta multos retardari ab itinere ad salutem, quia mirantur præfecturas hu-

manas, principatus et regna, quasi possint, qui ea possident, beatos facere quos volunt; et miseratus cæcitatem ipsorum exclamat : « Nolite confidere in principibus; » et mox declarat, « in filiis hominum, » id est, in principibus, qui sunt hominum filii; nam unus est princeps verus, qui est conditor hominum, in quo confidere licet. Adjungit rationem, cur in principibus filiis hominum non sit fidendum, cum dicit : « In quibus non est salus. » Potest autem intelligi efficienter et formaliter, siquidem in principibus terrenis non est salus, quia salvare non possunt alios, neque ipsi salvi sunt, sed salvandi cum cæteris, si digni erunt. At, inquies, Salvator noster filius hominis est : sic enim in Evangelio se vocat Salvator noster Dominus Jesus Christus; quomodo ergo in filio hominis non est salus? Recte S. Augustinus respondet, in Christo salutem esse, non quia filius hominis est, sed quia Filius Dei, ac per hoc Deus super omnia benedictus in sæcula; ubi S. Augustinus non negat Christi humanitatem concurrere ad salutem nostram, ut instrumentum conjunctum, sed significat originem et fontem salutis in Christo esse, non ex eo quod sumpsit ex homine, sed ex eo quod erat in principio apud Patrem; et eumdem Christum non fore Salvatorem, si filius hominis esset, et Filius Dei non esset.

In Christo salus, non quia filius hominis, sed quia Filius Dei.

Vers. 3. 3. Exibit spiritus ejus, et revertetur in terram suam : in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.

Non esse salutem « in filiis hominum, » multis rationibus demonstrare potuisset Propheta, quia videlicet infirmi sunt, mutabiles, fallaces, sæpe non possunt quod volunt, sæpe non volunt quod possunt; sed unicam rationem attulit, cui nemo contradicere potest, videlicet a morte communi petitam : quomodo enim salvare potest alios, qui se ipse salvare non potest? nam, velit, nolit, etiam in arce munitissima constitutus, et exercitu armato vallatus, etiamsi orbis terrarum monarcha fuerit, « exibit spiritus ejus » ex corpore, et corpus, spiritu recedente, « in terram, » unde sumptum est, « revertetur; » et tunc « peribunt omnes cogitationes eorum, » qui videlicet in illo spem suam posuerunt : nam qui principis favore gaudent, magnas cogitationum fabricas erigunt, ipsi sibi divitias, honores, dignitates ex illius principis favore promittunt; sed cum Deus aufert spiritum principis, concidunt omnia illa palatia quæ cogitando fabricaverant, et sic illo pereunte pereunt omnes cogitationes eorum. Illud, *in terram suam revertetur,* non potest ullo modo referri ad spiritum, de quo dicitur : « Exibit spiritus ejus; » nam in codice hebraico *spiritus* est generis feminini, ut etiam verbum *exibit,* sed verbum *revertetur* est generis masculini. Ideo vel exponendum est cum S. Augustino : « Exibit spiritus ejus, » et caro, sive corpus « in terram suam revertetur : » nam et vox *caro,* et vox *corpus,* hebraice sunt generis masculini; vel, ut alii volunt, « exibit spiritus ejus, » et ipse homo « in terram suam revertetur. » Illud quoque, *in illa die peribunt omnes cogitationes eorum,* posset intelligi de cogitationibus principum morientium, ut sensus sit : « Exibit spiritus ejus, » id est, uniuscujusque principis, ac per hoc omnium et singulorum principum, « et tunc peribunt omnes cogitationes ipsorum. » Neque explicatio, quam supra posuimus, huic explicationi repugnat, sed utraque vera est, et simul consistere potest : non enim repugnat Scripturæ divinæ, ut plures habeat sensus litterales.

4. Beatus cujus Deus Jacob adjutor ejus : spes ejus in Domino Deo ipsius, qui fecit cœlum et terram, mare, et omnia quæ in eis sunt. Vers. 4.

Rejecta vana confidentia in principibus terrenis, docet Propheta fiduciam ponendam esse in solo Deo vero, si quis ad veram atque æternam salutem pervenire desideret. « Beatus, » inquit, est, spe videlicet beatus, et in via recta et secura ad ipsam beatitudinem in re, « cujus Deus Jacob adjutor ejus, » id est, qui adjutorem et protectorem in hac vita Deum verum habet. Vocat enim Deum verum *Deum Jacob*, quia familia Jacob Deum verum colebat, cum Moabitæ, Ammonitæ, Philistæi, et cæteræ gentes vicinæ deos falsos colerent. Illud autem, *ejus,* supervacaneum est in lingua nostra; sed apud Hebræos in usu est, ut alibi monuimus. Declarat continuo Propheta, quis habeat Deum adjutorem, ac dicit : « Spes ejus in Domino Deo ipsius, » id est, « beatus est cujus adjutor est Deus Jacob; » « beatus, » inquam, cujus « spes est in Domino Deo ipsius. » Nam hoc loco subintelligitur relativum *cujus,* et superfluum est pronomen *ejus.* Esse autem Deum adjutorem omnium in se sperantium, Scriptura divina passim docet. *Eccli.* II : « Nullus speravit in Domino, et confusus est; » et *Psalm.* CXIII : « Domus Israel speravit in Domino : adjutor et protector eorum est; » et ibidem hoc sæpius repetitur. Probat denique Propheta optimum esse sperare in Domino, « quoniam, inquit, ipse fecit cœlum et terram, mare, et omnia quæ in eis sunt; » ex quo sequitur, ut sit potentissimus et Dominus omnium rerum, et omnia sint ei subjecta, ac per hoc qui ab eo protegitur, nihil timere debeat.

5. Qui custodit veritatem in sæculum, facit judicium injuriam patientibus, dat escam esurientibus. Vers. 5.

Poterat peregrinus dicere : Deum omnipotentem esse scio, et posse, si velit, me protegere et juvare; sed unde intelligam illum velle? Huic respondet Propheta, ac demonstrat Deum velle, quia justus et misericors est. Et quidem quia justus est, « custodit veritatem in sæculum, » id est,

semper observat promissa : promisit autem auxilium sperantibus in se. Item quia justus est, « facit judicium injuriam patientibus, » id est, juste judicat causam quam habent justi adversus iniquos, et iniquos punit, justos coronat. Quia vero misericors est, « dat escam esurientibus, » id est, per admirabiles vias providentiæ suæ prospicit inopiæ, tum spirituali, tum corporali eorum qui sperant in se.

Vers. 6. 6. Dominus solvit compeditos, Dominus illuminat cæcos.

Vers. 7. 7. Dominus erigit elisos, Dominus diligit justos.

Quia non sufficit peregrinantibus ad patriam protegi a latronibus et alimonia refici, sed necesse est habere pedes solutos, et oculos illuminatos, et totum corpus sanum, ideo adjungit, ut ostendat Deum omnino velle juvare sperantes in se : « Dominus solvit compeditos, » a compedibus concupiscentiæ malæ, mortificans paulatim omnes cupiditates ; et quia concupiscentia excæcat, « Dominus illuminavit cæcos, » præbens lumen sapientiæ et prudentiæ interioris; et quoniam ex peccato non sola cupiditas et cæcitas, sed etiam infirmitas orta est, et homo per peccatum similis illi factus est, qui descendens ab Hierusalem in Hiericho incidit in latrones, et spoliatus ac vulneratus, semivivus relictus est; ideo addit Propheta : « Erigit elisos. » Denique adjungit : « Dominus diligit justos, » ut homo per gratiam sanatus, solutus et illuminatus, speret perseverantiam de Dei benignitate. S. Augustinus legit, *Dominus sapientes facit cæcos*; et notat non esse dictum : « Illuminat cæcos, » sed *sapientes facit cæcos*, ne putaremus Prophetam loqui de illuminatione corporali. Sed sciendum est in hebræo esse, *Dominus illuminat cæcos*, ut habet nostra lectio : Septuaginta autem vertisse, *Dominus sapientes facit cæcos*, ut explicarent hebraicam lectionem non esse intelligendam de cæcitate corporali, sed spirituali; proinde utraque lectio laudanda est.

8. Dominus custodit advenas; pupillum et viduam suscipiet, et vias peccatorum disperdet. Vers. 8.

Alia metaphora docet Propheta Deum esse adjutorem et protectorem peregrinorum suorum, qui per viam angustam tendunt ad patriam : « Dominus custodit advenas, » qui non sunt cives Babylonis, nec filii hujus sæculi, sed peregrini in terra aliena. « Pupillum et viduam suscipiet; » *pupilli* sunt homines justi, destituti humano præsidio, qui patrem non habent in terris, neque confidunt in ulla re temporali ; « vidua » autem dicitur Ecclesia, quia est quasi vidua, cum virum suum non videat in terris, et multis injuriis et calamitatibus exposita sit. Hos pupillos et hanc viduam suscipiet Dominus in domum suam tempore suo; et tunc « vias peccatorum disperdet, » id est, prosperitates mundi, per quas ambulant peccatores, ut per vias latas, quæ ducunt ad perditionem, Deus in consummatione sæculi omnino disperdet ac destruet.

9. Regnabit Dominus in sæcula, Deus tuus, Sion, in generationem et generationem. Vers. 9.

Denique peregrinatione finita, et viis peccatorum cum impiis peccatoribus exterminatis, adveniet regnum Christi sempiternum. « Regnabit » enim « Dominus » cum sanctis suis « in sæcula; » regnabit, inquam, o sancta Sion, Deus tuus cum filiis suis in sæcula sæculorum. Amen.

PSALMUS CXLVII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Alleluia.*	V. s. h.
Laudate Dominum, quoniam bonus est psalmus : Deo nostro sit jucunda decoraque laudatio.	Laudate [*h. psallite*] Dominum, quoniam bonum est canticum Dei nostri : quoniam decorum est, pulchra laudatio.
2. Ædificans Jerusalem Dominus : dispersiones Israelis congregabit.	Ædificabit [*h. ædificans*] Jerusalem Dominus : ejectos Israel congregabit [*h. congregans*].
3. Qui sanat contritos corde, et alligat contritiones eorum.	Qui sanat contritos corde, et alligat plagas [*h. dolores*] eorum.
4. Qui numerat multitudinem stellarum, et omnibus eis nomina vocat.	Qui numerat multitudinem stellarum, et omnes nomine suo vocat.
5. Magnus Dominus noster, et magna virtus ejus, et sapientiæ ejus non est numerus.	Magnus Dominus [*h. dominator*] noster, et multus fortitudine : et prudentiæ ejus non est numerus.

6. Suscipiens mansuetos Dominus, humilians autem peccatores usque ad terram.

Suscipiens mansuetos Dominus : humilians impios usque ad terram.

7. Præcinite Domino in confessione : psallite Deo nostro in cithara.

Canite Domino in confessione : canite [*h. psallite*] Deo nostro in cithara.

8. Qui operit cœlum nubibus, et parat terræ pluviam.

Qui operit cœlos nubibus, et præbet terræ pluviam, et oriri facit in montibus germen.

Qui producit in montibus fœnum, et herbam servituti hominum.

9. Qui dat jumentis escam ipsorum, et pullis corvorum invocantibus eum.

Qui dat jumentis panem suum : filiis corvi clamantibus.

10. Non in fortitudine equi voluntatem habebit : nec in tibiis viri beneplacitum erit ei.

Non est in fortitudine equi voluntas ejus : neque in tibiis viri placetur ei.

11. Beneplacitum est Domino super timentes eum, et in eis qui sperant super misericordia ejus.

Placetur Domino in his qui timent eum, et exspectant misericordiam ejus.

PSALMUS CXLVIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Alleluia.*

12. Lauda, Jerusalem, Dominum : lauda Deum tuum, Sion.

13. Quoniam confortavit seras portarum tuarum : benedixit filiis tuis in te.

14. Qui posuit fines tuos pacem, et adipe frumenti satiat te.

15. Qui emittit eloquium suum terræ : velociter currit sermo ejus.

16. Qui dat nivem sicut lanam : nebulam sicut cinerem spargit.

17. Mittit crystallum suam sicut buccellas : ante faciem frigoris ejus quis sustinebit?

18. Emittet verbum suum, et liquefaciet ea : flabit spiritus ejus, et fluent aquæ.

19. Qui annuntiat verbum suum Jacob, justitias et judicia sua Israel.

20. Non fecit taliter omni nationi, et judicia sua non manifestavit eis. Alleluia.

V. S. H.

Lauda, Jerusalem, Dominum : cane Deum tuum, Sion.

Quia confortavit vectes portarum tuarum : benedixit filiis tuis in medio tui.

Qui posuit terminum tuum pacem : adipe [al. *et adipe*] frumenti saturavit te.

Qui emittit eloquium suum terræ : velociter currit verbum ejus.

Qui dat nivem quasi lanam : pruinam [al. *pruinas*] quasi cinerem spargit.

Projicit glaciem suam quasi buccellas : ante faciem frigoris ejus quis stabit?

Mittet verbum suum, et solvet illa : spirabit spiritu suo, et fluent aquæ.

Qui annuntiat verbum suum Jacob : præcepta sua, et judicia sua Israel.

Non fecit similiter omni genti, et judicia ejus non cognoscent. Alleluia.

Argumentum. — Conditum carmen esse, quum reversi ex Babylonia exsules urbem Hierosolymitanam instaurare cœpissent, indicio sunt vers. 2, 13, 14. Hujusce Psalmi non a præcedentis dissimile argumentum. Strophæ tres : vers. 1-6, 7-11, 12-20.

1. Laudate Jovam,
nam bonum *est* canere Deum nostrum,
nam (idem et) jucundum; decent laudes.
2. Ædificat Hierosolymam Jova,
expulsos (exsules) Israelis congregat.
3. Qui sanat fractos corde (afflictos),
et alligat dolores (vulnera) eorum.

4. Constituit (vel *numerat*) numerum stellis,
iis omnibus nomina imponit.
5. Magnus est Dominus noster et præpotens,
intelligentiæ (sapientiæ) ejus non est numerus,
6. Restituit afflictos Jova,
deprimit improbos ad terram.

7. Cantate Jovæ gratiarum actione,
canite Deo nostro harpa :
8. Qui tegit cœlos nubibus (frugiferis),
qui parat terræ pluviam,
qui germinare facit montes gramine.
9. Dat pecudi cibum suum;
pullis corvi, qui (alius, *quando*) clamant.
10. Non robur equi (equitum) amat (Jova),
non cruribus viri (peditum) delectatur.
11. Delectatur Jova cultoribus suis,
iis qui exspectant (sperant in) gratiam ejus.

12. Lauda, Hierosolyma, Jovam;
Lauda Deum tuum, Sion.
13. Nam firmat vectes portarum tuarum,
benedicit filios tuos in medio tui.
14. Qui facit fines tuos pacem (tranquillos),
adipe tritici satiat te.
15. Qui mittit jussum suum in terram,
celerrime currit verbum ejus (jussa perficiuntur)
16. Qui dat nivem instar lanæ (candidam),
pruinam (gall. *givre*) instar cineris dispergit.
17. Qui projicit glaciem suam sicut frusta;
coram frigore ejus quis consistet?
18. Mittit verbum suum, et liquefacit ea;
flare facit ventum suum : fluunt aquæ.
19. Qui nota fecit verba (jussa) sua Jacobo,
statuta sua et leges suas Israeli.
20. Non fecit ita ulli *alii* populo,
et leges (divinas) non norunt eas.
Laudate Jovam.

NOTÆ.

Vers. 1. *Jucundum,* scil. canere Deum nostrum. Hengstenberg, *quia suavis* est Jova. — Vers. 6. *Restituit* prosperitati, vel *erigit.* — Vers. 8. *Montium* mentio fit, ait Maurer, quia montibus incumbunt nubes imbriferæ : cf. *Ps.* CIV, 13; alii : quia montes vulgo aridi sunt et steriles. — Vers. 10. Elliptice dictum pro: Jova non amat aut benedicit eos, qui in præsidiis humanis spem suam collocant, ac parant multa equitum peditumque millia. — Vers. 12. Cum hoc versu Alexandrina versio, et quæ ex ea sunt factæ, incipiunt novum Psalmum, ut congruat deinceps numeratio Psalmorum cum Hebræis, quæ discrepare ab his cœpit supra *Ps.* IX. Utrum revera hoc sit novi carminis initium, an cum præcedentibus cohæreat, dissentiunt interpretes. — Vers. 17. *Glaciem suam,* grandinem intellige frustulatim in terram decidentem. Hengstenberg : Glaciem (vel grandinem) mittit ea facilitate, qua homo frustulum panis ad canem projicit. — Vers. 18. *Ea,* nivem, pruinam, grandinem. — Vers. 20. *Eas* redundat.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXLVI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

Titulus *alleluia* in hebraicis codicibus ponitur in fine Psalmi præcedentis, secundum distinctionem Judæorum; sed Septuaginta Interpretes posuerunt in principio Psalmi, ut credibile est se habuisse codices hebraicos tempore Septuaginta Interpretum. Addunt aliqui Interpretes ad vocem *alleluia, Aggæi et Zachariæ,* ut in Psalmo præcedente. Argumentum Psalmi est exhortatio ad laudandum Deum, propterea quod Deus sit dignissimus laude ob ejus beneficentiam, sapientiam, potentiam, providentiam, justitiam et misericordiam.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. LAUDATE DOMINUM, QUONIAM BONUS EST PSALMUS; DEO NOSTRO SIT JUCUNDA, DECORAQUE LAUDATIO.

Hortatur Propheta omnes ad laudandum Deum, quoniam laudatio Dei, et nobis utilissima, et Deo gratissima est. Hunc sensum apertius facit littera hebraica, quæ ad verbum sic reddi potest, *laudate Dominum, quoniam bonum psallere Deo nostro, quoniam jucundum, decora laudatio.* Ubi post *jucundum* subintelligitur, *Deo nostro,* ut sensus sit : Laudate Dominum, quoniam bonum est vobis psallere Deo nostro, et jucundum est Deo, quando psallitur sicut oportet. Septuaginta Interpretes paulo aliter verterunt; sed erit idem sensus, si hoc modo exponamus : « Laudate Dominum, quoniam bonus est psalmus, » id est, quoniam nobis utile est psallere Domino. « Deo nostro sit jucunda, decoraque laudatio, » id est, efficite ut laudatio quam offertis Deo, dum psallitis, sit illi jucunda : ut revera erit, si sit etiam decora, id est, qualis decet ejus majestatem, pulchra, ornata, virtutum omnium choro stipata. Porro bonum nobis esse psallere Deo, dubitari non potest : *primo* enim mercedem non parvam accipit divina laudatio; nam si is qui orat, mercedem accipit, ut Dominus dicit *Matth.* VI, cur non magis qui laudat? *secundo,* eadem laudatio animum a terrenis ad cœlestia elevat; *tertio,* est prægustatio cœlestis beatitudinis, nosque cum angelis et beatis conjungit; *quarto,* dulcissima est, cum ex charitate procedit: nihil enim jucundius amanti, quam laudare dilectum; *quinto,* utilis est, quia per eam solvimus debitum tributum : justum enim est ut laudemus bonorum omnium fontem, et gratias agamus summo benefactori. Hinc enim in divino sacrificio, cum sacerdos dicit : « Gratias agamus Domino Deo nostro, » respondetur : « Dignum et justum est; » et sacerdos addit : « Vere dignum et justum est, æquum et salutare, » etc. Quod autem « jucunda sit Deo decoraque laudatio, » vel ex eo intelligi potest, quod ipse non alia de causa creavit angelos et homines, nisi ut essent, qui bonitatem ejus cognoscerent et laudarent, *Isai.* XLIII : « Omnem, qui invocat nomen meum, in gloriam meam creavi eum; » neque hæc est ambitio, sed justitia. Justus autem Deus est, et « justitiam dilexit, æquitatem vidit vultus ejus. » Præterea delectatur Deus sacrificio, ut odore gratissimo et suavissimo : sacrificium autem laudis sacrificiorum præstantissimum est, juxta illud *Psalm.* XLIX : « Sacrificium laudis honorificabit me. » Denique jucunda est Deo decora laudatio, quia delectatur bonis nostris, ac præcipue bonis magnis, quales sunt virtutes : in laudatione autem Dei exercetur fides, spes, charitas, religio, devotio, humilitas, etc.

2. ÆDIFICANS JERUSALEM DOMINUS, DISPERSIONES ISRAELIS CONGREGABIT. Vers. 2.

Incipit materiam divinæ laudis ostendere, ut sciamus unde Deum laudare possimus; ac primum dicit laudandum esse Deum ex beneficentia erga populum suum, quasi dicat : Laudate Dominum, quoniam ipse ædificavit Hierusalem, et ad eam « congregabit dispersiones Israelis, » id est, filios Israel in locis variis dispersos. Potest autem hoc intelligi cum Chrysostomo et Theodoreto de terrena Hierusalem, quæ post eversionem a Nabuchodonosore cœpit iterum ædificari tempore Cyri et Darii, regum Persarum, et captivitate soluta redierunt in patriam dispersi Judæi : hoc autem prævidit David futurum spiritu prophetiæ. Potest etiam intelligi de ædificatione Ecclesiæ per Apostolorum prædicationem, et de congregatione dispersorum filiorum Dei, juxta illud *Joan.* XI : « Jesus moriturus erat pro gente, et non tantum pro gente, sed ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum. » Denique potest intelligi, cum SS. Hilario et Augustino, de cœlesti Hierusalem, quæ quotidie ædificatur ut civitas, ascendentibus ad eam lapidibus vivis, ad quam congregandi sunt omnes peregrini,

qui nunc dispersi sunt per regiones Babyloniæ.

Vers. 3. 3. QUI SANAT CONTRITOS CORDE, ET ALLIGAT CONTRITIONES EORUM.

Docet quomodo dispersiones Israelis congregabit : et quidem si hunc locum intelligamus de dispersis in captivitate Babylonica, contriti corde dicuntur illi, qui magnitudine calamitatum humiliati erant, et in se non amplius confidebant, ut exponit S. Joannes Chrysostomus. Hos ergo calamitosos et mœstos, et inde humiliatos ex corde, Deus sanavit, variis consolationibus illos erigendo et lætificando, et alligavit « contritiones eorum, » quando per Cyri benevolentiam effecit ut calamitas non procederet ulterius, et ad perfectam liberationem disponerentur. Sed altiore sensu colligit Deus dispersos Israelis, quando sanat contritos corde, id est, quando cor contritum et humiliatum non despiciens, sanat a morbo peccatorum; sic enim explicat ipse idem David in *Psalm.* CII : « Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas. » Quod autem hic additur : « Et alligat contritiones eorum, » significat modum quo Deus sanat contritiones. Id enim facit more chirurgorum colligando vulnera. Sunt autem, ex S. Augustino, alligamenta peccatorum sacramenta visibilia, per quæ Deus peccata curare solet; et quemadmodum curatis perfecte vulneribus alligamenta tolluntur, sic in resurrectione corporum, curatis omnino languoribus nostris, omnia sacramenta cessabunt.

Vers. 4. 4. QUI NUMERAT MULTITUDINEM STELLARUM, ET OMNIBUS EIS NOMINA VOCAT.

Secundo, laudandum esse dicit Propheta Deum a sapientia. Et quidem SS. Patres Hilarius et Augustinus dicunt, non esse magnum Deo numerare stellas, quod etiam homines tentare ausi sunt; et ideo exponunt hunc locum de stellis spiritualibus, id est, de electis, qui veluti stellæ fulgebunt in cœlesti Hierusalem : electorum enim numerum solus Deus novit. Sed nos, quemadmodum expositionem horum Patrum libenter amplectimur, sic etiam ad litteram existimamus hunc locum de veris stellis accipi posse. Nam etiamsi non sit difficile Deo stellas numerare, cui non fuit difficile eas creare, tamen absolute magnum est et multæ sapientiæ multitudinem stellarum numerare; alioqui non diceret Deus Abrahamo *Gen.* XV : « Numera stellas, si potes; » neque conferret *Gen.* XXII multitudinem stellarum cum multitudine arenæ, quæ est in littore maris, de qua dicitur *Eccli.* I : « Arenam maris quis dinumeravit? » Præterea non solum hic dicitur : « Qui numerat multitudinem stellarum; » sed etiam additur : « Et omnibus eis nomina vocat, » quod significat notitiam distinctam naturæ et proprietatum singularum stellarum. Neque hoc solum significat, sed etiam obedientiam stellarum, quæ vocatæ nominatim, cum non essent, esse cœperunt. Deus enim vocat ea quæ non sunt, et vocando facit ut sint, *Baruch.* III : « Stellæ vocatæ sunt, et dixerunt : Adsumus, et luxerunt ei cum jucunditate, qui fecit illas. » Denique significat etiam stellas, quasi militum exercitum, vocari ut progrediantur; quæ velocissime obediunt vocanti, *Isai.* XL : « Levate in excelsum oculos vestros, et videte quis creavit hæc, qui educit in numero militiam eorum, et omnes ex nomine vocat. » Recte igitur subjungit Propheta :

5. MAGNUS DOMINUS NOSTER, ET MAGNA VIRTUS EJUS, ET SAPIENTIÆ EJUS NON EST NUMERUS. Vers. 5.

Ubi non solum sapientia, sed etiam virtus, id est, potentia Dei, laudantur, quia non solum Deus novit numerum, et naturas, et proprietates stellarum, sed etiam vocando eas nominatim, dedit illis esse et moveri. Illud autem, *sapientiæ ejus non est numerus*, significat non esse numerum earum rerum, quas Deus per sapientiam suam cognoscit. Novit enim sapientia Dei omnia quæ sunt, quæ fuerunt, quæ futura sunt, et quæ esse possunt, quamvis nunquam futura sint; item omnia verba, omnes cogitationes, omnia desideria, præterita, præsentia et futura usque in æternum; denique novit omnia quæ sunt in Deo, id est, in essentia sua, perfectiones et attributa, usque ad intima et profunda Dei, quæ sunt sine mensura et numero.

6. SUSCIPIENS MANSUETOS DOMINUS, HUMILIANS AUTEM PECCATORES USQUE AD TERRAM. Vers. 6.

Tertia laus Dei sumitur a justitia et misericordia. Dominus enim ut pius et misericors suscipit humiles et mansuetos in protectionem suam, eosque exaltat usque ad cœlum : contra autem, ut justus judex superbos peccatores, qui se ipsi exaltant super sidera, ut fecit rex eorum Satanas, humiliat et deprimit, ut humi jaceant, et viles atque abjecti vivant.

7. PRÆCINITE DOMINO IN CONFESSIONE, PSALLITE DEO NOSTRO IN CITHARA. Vers. 7.

In medio Psalmi, antequam pergat ad laudem Providentiæ divinæ, iterum hortatur ad canendum et psallendum Deo. « Præcinite, inquit, Domino in confessione, » id est, præmittite confessionem laudis canendo hymnum, deinde etiam « psallite in cithara, » addite ad hymnum sonitum citharæ. Spiritualiter significat, post verba laudis Dei, debere sequi sonitum operum bonorum, ut manus non discordet a lingua, neque de nobis dici possit : « Dicunt, et non faciunt. »

8. QUI OPERIT CŒLUM NUBIBUS, ET PARAT TERRÆ PLUVIAM. Vers. 8.

Materiam confessionis esse docet providentiam Dei generalem, qua suis temporibus cogit aerem in nubes, non ut cœlum obscuret, sed ut pluviam

necessariam terræ tribuat, sine qua nihil omnino in terra nasceretur. Spiritualiter « operit Deus cœlum nubibus, » cum serenitatem prosperitatis subducit, ut ex tribulatione pluvia gratiæ Dei per patientiam et humilitatem ad nos descendat; vel, secundum S. Augustinum, « operit » Deus « cœlum nubibus, » cum Scripturas figuris et metaphoris obscurat, ut iis explicatis per doctores, pluvia intelligentiæ gratissima descendat.

Spiritualiter Deus cœlum operire nubibus, quomodo dicatur?

Vers. 9. 9. QUI PRODUCIT IN MONTIBUS FŒNUM, ET HERBAM SERVITUTI HOMINUM.

Declarat cui usui deserviat pluvia, nimirum, ut producatur in montibus fœnum, et herba servituti hominum. Illud, *qui producit*, significat non sufficere terram et pluviam ad producendam herbam, nisi Deus auxilio suo cooperetur; imo nisi Deus, ut principalis auctor, sicut per nubes exprimit pluvias, ita per pluvias tanquam per instrumenta sua producat herbas. Illud, *in montibus*, significat montibus maxime necessarias esse pluvias, quoniam valles et campi per aquas fluviorum irrigari possunt : montes autem, nisi de cœlo pluvias acciperent, omnino arescerent. Quod sequitur : « Et herbam servituti hominum, » non habetur in hebræo, sed vel excidit, cum ibi fuisset tempore Septuaginta Interpretum; vel ab aliquo alio positum est hoc loco ex Psalmo CXXX, ubi dicitur : « Producens fœnum jumentis et herbam servituti hominum. » Significatur autem his verbis fœnum agreste nasci in montibus in pastum jumentorum; herbam autem, quæ satione et cultura gignitur, produci in cibum hominum; vel, ut exponit S. Joannes Chrysostomus, fœnum esse herbam jumentorum, ut jumenta homini deserviant. Vide *Psalm.* CIII, vers. 8.

Vers. 10. 10. QUI DAT JUMENTIS ESCAM IPSORUM, ET PULLIS CORVORUM INVOCANTIBUS EUM.

Pergit in explicanda providentia Dei erga bestias et volatilia, ut inde intelligat homo, quanto magis sperare debeat se a Dei providentia nunquam esse deserendum. Quod argumentum habetur etiam in Evangelio *Matth.* VI, et *Luc.* XII. Quod autem hic dicitur de pullis corvorum, valde probabiliter S. Gregorius Nazianzenus in epist. I *ad Cledonium presbyterum*, intelligit de omnibus avibus, ut posita sit species pro genere; nam et *Matth.* VI dicitur : « Respicite volatilia cœli; » et *Luc.* XII dicitur : « Considerate corvos; » et tamen res eadem ab utroque Evangelista narratur. Expositores tamen explicant hunc locum de corvis in specie; et quoniam corvi non possunt invocare Deum, necesse est, vel *corvos*, vel *invocationem* accipere per metaphoram. SS. Patres Hilarius et Augustinus accipiunt *invocationem* Dei proprie, et *corvos* metaphorice. Dicunt enim per *corvos* significari paganos, per *filios corvorum* christianos, qui invocant Deum, quem patres eorum invocare nescierunt. Alii communius accipiunt *filios corvorum* proprie, et *invocationem* improprie. Dicuntur enim *filii corvorum invocare Deum*, dum crocitant quærentes cibum, non quod Deum agnoscant, sed quia Deus est, qui providentia sua illis cibum desiderantibus procurat; quomodo etiam dicitur in *Psalm.* CIII, de catulis leonum : « Quærunt a Deo escam sibi. » Cur autem Propheta dicat potius, Deum providere « pullis corvorum, » quam ipsis corvis, ratio est, quia corvi jam assueti sunt cibum quærere; sed pulli corvorum cito deseruntur a parentibus, et insueti per se cibum quærere, vagantur crocitando, quasi destituti omni auxilio, ut dicitur *Job.* XXXVIII. Quod si Deus pullis corvorum, avibus immundis, inutilibus, rapacibus, tanta benignitate prospicit, quid præstabit hominibus, si in ejus pietate sperare voluerint?

11. NON IN FORTITUDINE EQUI VOLUNTATEM HABEBIT, NEC IN TIBIIS VIRI BENEPLACITUM ERIT EI. Vers. 11.

12. BENEPLACITUM EST DOMINO SUPER TIMENTES EUM, ET IN EIS QUI SPERANT SUPER MISERICORDIA EJUS. Vers. 12.

Quia dixerat Deum providere « pullis corvorum invocantibus eum, » concludit Psalmum, dicens Deo non esse gratos superbos, qui in suis viribus confidunt; sed humiles, qui timent Deum et confidunt in Deo, qui similes sunt pullis corvorum infirmis, de se diffidentibus, et qui crocitando a Deo auxilium petunt. « Non in fortitudine equi voluntatem habebit, » id est, non placet Deo, sive non amat Deus fortitudinem equi, quatenus de ea superbiunt homines. « Neque in tibiis viri beneplacitum erit ei, » id est, neque complacet sibi Deus in tibiis robustis hominum, quatenus in illis ipsi confidunt, ut Dei auxilio sibi egere non videantur ad evadenda pericula; sed « beneplacitum est Deo super timentes eum, » id est, super humiles, et trementes ad mandata Dei, et qui non in suis viribus, sed in Dei misericordia totam spem suam ponunt. S. Hilarius et S. Augustinus pro illis verbis : *Neque in tibiis viri*, legunt : *Neque in tabernaculis viri;* sed in hebraicis codicibus habetur *tibiis*, non *tabernaculis*.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXLVII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

Hic Psalmus apud Hebræos non habet titulum, quia non est novus Psalmus, sed continuatio Psalmi superioris; nos autem sequimur Septuaginta Interpretes, qui hinc incipiunt novum Psalmum cum titulo *Alleluia*, et credibile est in codicibus hebraicis antiquis, quos ipsi Septuaginta Viri habuerunt, hunc fuisse novum Psalmum cum suo titulo. Quod autem ad argumentum attinet, hortatur Propheta populum Dei ad ipsum laudandum ob multa beneficia in ipsum collata: et quæ hic dicuntur, conveniunt primo terrenæ Hierosolymæ, ut S. Chrysostomus docet; sed magis perfecte conveniunt Ecclesiæ christianæ, ut idem S. Chrysostomus et S. Hieronymus admonent; sed perfectissime quadrant in cœlestem Hierusalem, de qua hunc Psalmum exponunt S. Hilarius et S. Augustinus.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. LAUDA, JERUSALEM, DOMINUM : LAUDA DEUM TUUM, SION.

Hierusalem civitas sancta est; Sion pars ejus civitatis nobilior, ubi templum Domini ædificatum erat, et pro ipsa tota civitate accipitur; proinde idem est, *lauda Hierusalem*, et *lauda Sion*. Si de cœlesti Hierusalem hæc accipiantur, nihil potuit magis apposite dici; nam civitas illa cœlestis nullum habet negotium, vel ut sibi prospiciat, quæ ad vitam sustentandam necessaria sunt, vel ut in alios exerceat opera charitatis, cum ibi nullus sit egenus, nullus miser; ideo tota et semper vacare potest, ut revera vacat, laudibus Dei. Recte igitur illi dicitur : « Lauda Dominum, » quæ ab omni alio negotio libera es; « lauda Deum tuum, » quoniam præ omni alia civitate beneficiis Domini frueris; lauda denique, quia singulariter tibi pulchritudinem et præstantiam Domini speculari, vel potius cernere, datum est. Ecclesia quæ peregrinatur in terris, laudare quidem Dominum debet; sed nec tota, nec semper id facere potest, cum sæpe sollicita esse, et circa plurima turbari necesse habeat. Et si Ecclesia non potest tota et semper laudare, multo minus Judæorum synagoga poterat.

Vers. 2. 2. QUONIAM CONFORTAVIT SERAS PORTARUM TUARUM, BENEDIXIT FILIIS TUIS IN TE.

Hæc est ratio, cur debeat Hierusalem laudare Dominum, quia dedit illi securitatem et abundantiam, in quibus summa bonorum omnium consistit : nam securitas sine abundantia est securitas egestatis, abundantia sine securitate est abundantia plena timoris et periculi. Deus igitur confortavit seras portarum Hierusalem, ut nulla vi expugnari possint, et qui intus sunt securi sunt, quia nihil mali intrabit, nihil boni exibit, nullus admittetur inimicus, nullus excludetur amicus, atque in hanc tam munitam civitatem benedictio divina copiam omnium bonorum intulit : non enim benedixit Deus filiis Hierusalem hac aut illa benedictione, sed benedictione absoluta, id est, ut Apostolus loqui solet, « omni benedictione spirituali in cœlestibus, » *Ephes.* I. Sed hæc duo perfecte conveniunt cœlesti Hierusalem, ubi securitas est æternitas, et benedictio est fruitio summi boni. Ecclesiæ peregrinanti in terris conveniunt etiam suo modo, sed non omnibus modis : nam « portæ inferi non prævalebunt adversus eam, » et non desunt ei bona plurima; sed interim tamen multi in eam intrant mali, multi ex ea deficiunt boni, paleas cum tritico, pisces malos cum bonis, hædos cum agnis admixtos habet. Denique conveniunt etiam utcumque, sed valde imperfecte terrenæ Hierusalem : nam in montibus sita, et montes in circuitu habens, satis munita videri poterat, et plena populo atque opibus aliquando fuit; sed tamen non semel eversa et succensa satis ostendit, non de illa potissimum intelligendum esse, quod hic dicitur : « Confortavit seras portarum tuarum; » sed illud potius, quod dicitur *Thren.* II : « Defixæ sunt in terra portæ ejus, perdidit et contrivit vectes ejus, luxitque antemurale, et murus pariter dissipatus est. » Quo tempore non ita abundavit copia bonorum, ut in eodem loco legamus : « Matribus suis dixerunt : Ubi est triticum et vinum, cum deficerent quasi vulnerati, in plateis civitatis, cum exhalarent animas in sinu matrum suarum. »

3. QUI POSUIT FINES TUOS PACEM : ET ADIPE FRUMENTI SATIAT TE. Vers. 3.

Non solum munitissima est civitas sancta Hierusalem, sed immunis a bellorum periculis; unde et nomen habet *Hierusalem*, id est *visio pacis*. Qui enim initio pacem turbare tentavit, tanto impetu mox expulsus fuit, ut Dominus dicat : « Videbam Satanam tanquam fulgur de cœlo cadentem, » *Luc.* X. « Qui posuit, inquit, fines tuos pacem, »

id est, pacem diffudit per universam regionem tuam usque ad ultimos ejus fines; vel, fines sive terminos tuos pacem esse voluit, ut nullo modo ad te bellum penetrare possit. Nec solum hæc civitas abundat copia bonorum, sed habet bona optima et exquisitissima, atque adeo ipsam medullam bonorum. « Et adipe, inquit, frumenti satiat te : » ubi notatur excellentia ciborum in verbo *adipe frumenti*, et ubertas maxima in verbo *satiat te*. Hæc omnia proprie et absolute soli patriæ cœlesti conveniunt : ibi pax summa erit partis inferioris cum superiore, et superioris cum Deo, nec non inter omnes cives sanctæ illius civitatis majores et minores. Erunt enim vere cor unum et anima una, et, ut Dominus dicit *Joan.* cap. XVII : « Consummati in unum. » Ibi quoque satiabuntur omnes adipe frumenti, quoniam cibus animæ veritas et sapientia est; habebunt autem veritatem in se ipsa, non in figuris et ænigmatibus; gustabunt dulcedinem æterni Verbi, sine cortice sacramenti, vel Scripturarum; apponent os ad fontem sapientiæ, non ad rivulos, aut stillicidia stillantia super terram. Ita vero satiabuntur, ut non esuriant, neque sitiant in æternum. In Ecclesia peregrinante, quæ etiam Hierusalem quædam est, habemus pacem ad Deum, sed simul in mundo pressuram sustinemus. Cum omnibus, quantum in nobis est, pacem habere curamus ; sed in medio versamur eorum, qui oderunt pacem. Proinde « foris pugnæ, intus timores » nunquam desunt, et adipe quidem frumenti pascimur, sed non sine integumentis variis. Verbum Dei habemus, sed in carne, et ipsam carnem Verbi vere manducamus, sed sub cortice sacramenti. Aquas sapientiæ bibimus, sed ex stillicidio Scripturarum ; et adeo non satiamur his bonis, ut nostra beatitudo interim sit esurire et sitire. Multo minus ista conveniebant terrenæ Hierusalem, antiquæ Synagogæ Judæorum, quibus omnia contingebant in figuris.

Vers. 4. 4. QUI EMITTIT ELOQUIUM SUUM TERRÆ, VELOCITER CURRIT SERMO EJUS.

Hortatus est Propheta sanctam civitatem, ut Deum laudet pro beneficiis sibi præstitis; nunc hortatur ut laudet etiam pro beneficiis præstitis aliis nationibus, ex quibus cognoscet quanto majora dona sibi, quam aliis, concesserit Deus. Hortatur igitur ut laudet Deum, « qui emittit eloquium suum terræ, » id est, qui præcepta et decreta providentiæ suæ dat universæ terræ, et « ejus sermo velocissime currit, » id est, cujus præcepta et decreta celerrime deferuntur ad omnes res creatas, mox penetrant omnia, et executioni mandantur. Significatur his verbis ordo providentiæ divinæ, qui se ad omnia extendit, idque summa velocitate, quia Deus ubique est, et « omnia portat verbo virtutis suæ, » ut dicitur *Hebr.* I; et « attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter, » *Sap.* VIII; unde David Deo dicit *Psalm.* CXVIII : « Omnia serviunt tibi. » Expendit S. Augustinus verba græca, quæ pro eo quod nos habemus *velociter*, habent *usque in velocitatem*, et sensum esse dicit, sermonem Dei tanta celeritate ferri, ut non modo aves, ventos, fulmina, quæ velocissime moventur, sed ipsam velocitatem currendo æquent, juxta illud *Sap.* VII : « Omnibus mobilibus mobilior est sapientia. » non quod sapientia, vel sermo Dei proprie moveatur, sed quod omnibus in locis adsit præsens, ac si velocissime accurrisset.

5. QUI DAT NIVEM SICUT LANAM, NEBULAM SICUT CINEREM SPARGIT. Vers. 5.

6. MITTIT CRYSTALLUM SUAM SICUT BUCCELLAS, ANTE FACIEM FRIGORIS EJUS QUIS SUSTINEBIT? Vers. 6.

Ab universali providentia descendit ad effectum unum particularem, in quo apparet admirabilis potentia, et sapientia Dei, ob quam merito laudari debeat Dominus etiam ab illis, qui in superna Hierusalem extra, vel supra mutationes temporum degunt. Effectus mirabilis potentiæ et sapientiæ Dei, qui tamen sensu percipitur, et omnibus notissimus est, in frigore et calore aeris cernitur. Aliquando enim in certis regionibus tanta nivium, pruinæ et glaciei copia repente existit, ut lacus et flumina, et ipsa maria congelentur, et ita congelentur, ut super lacus et flumina ducantur plaustra bene onusta, ut per campos duci solebant : cujus rei testis est S. Basilius orat. *in Quadraginta Martyres*; et nos ipsi in Gallia Belgica aliquid hujusmodi vidimus. Et cum ea glacies ferreis ligonibus vix dirumpi queat, Deus tamen, cum ei placet, ventum calidum repente ex thesauris suis advocat, et dicto citius solvitur glacies omnium fluminum et lacuum, et marium simul, et ubique ex tectis domorum, ex montibus et collibus defluunt aquæ. Ita fere in momento Deus rigorem frigoris maximum cum caloris suavitate commutat. Sed verba singula explicemus : « Qui dat nivem sicut lanam, » id est, nivem dimittit e cœlo tantæ magnitudinis, ut frusta singula floccos lanæ imitari videantur. Comparatur enim hoc loco nix lanæ, non solum ob similitudinem levitatis et candoris, sed ut magnitudo nivis ostendatur : aliquando enim ita modice ningit, ut frustula nivis videantur similia atomis; sed alias, ut diximus, ita granditer ningit, ut frusta nivium lanarum floccos imitentur. « Nebulam sicut cinerem spargit. » S. Hieronymus in Commentario hujus loci reprehendit latinum Interpretem, quod *nebulam* verterit, cum *pruinam* vertere debuisset; sed latinus Interpres non verba hebraica, sed græca traduxit in latinum idioma : verbum autem græcum hoc loco positum *nebulam* proprie significat. Quamvis autem vox hebraica *pruinam* significet, et sit ad propositum hujus loci, ubi de frigore agitur, tamen textus facile conciliantur. Siquidem quando densa pruina decidit, nebulosum, sive caliginosum aerem reddit, et ipsa pruina ex caliginoso vapore concres-

cit. Porro comparatio pruinæ cum cinere ad densitatem pruinæ pertinet, sicut diximus de comparatione nivis cum lana. Itaque sensus est : Tanta densitate pruinam caliginosam, sive nebulam ex pruina diffundit, ut cinerem spargere videatur; cinis enim fusus obscurissimam nebulam facit. « Mittit crystallum suam sicut buccellas ; » *crystallus* vox est græca, et non solum quam vulgo *crystallum* dicimus, sed etiam « glaciem » significat; et hoc loco *glaciem* significare, aperte colligitur ex voce hebraica. Aliqui per *crystallum* hoc loco grandinem significari volunt, quæ est aqua in aere congelata ; sed grando non habet similitudinem buccellæ, neque dicitur hebraice קרח, sed ברד ; hoc autem loco est קרחו, *glaciem suam*, non ברדו, *grandinem suam;* denique grando in æstate potissimum descendere solet, proinde non efficit in aere frigus, de quo hic dicitur : « Ante faciem frigoris ejus quis sustinebit ? » Illud igitur, *qui mittit crystallum*, non significat : qui de cœlo descendere facit ; sed : qui jussu suo causa est ut glacies frigidissima in terra existat : quomodo dicebatur Deus mittere Prophetas, et Joannes dicitur homo missus a Deo, qui tamen non de cœlo cadebant. Illud, *sicut buccellas*, significat fragmenta glaciei, quæ tempore frigidissimo passim inveniuntur in terra, ubicumque aliquid aquæ fuerat, similia esse buccellis panis, quia figuram habent fragmentorum panis. « Ante faciem frigoris ejus quis sustinebit ? » Hæc est apostrophe Prophetæ admirantis frigoris vehementiam, quasi dicat : Quis tantum frigus tolerare poterit ? « Ante faciem frigoris ejus, » id est, coram tanto frigore, sive ad præsentiam tanti frigoris, quis sustinere poterit ? quis non congelabitur et peribit ? Est enim hebraica phrasis, *ante faciem*, pro *coram*, usitatissima.

Vers. 7. 7. EMITTET VERBUM SUUM, ET LIQUEFACIET EA ; FLABIT SPIRITUS EJUS, ET FLUENT AQUÆ.

Descripsit hactenus vehementissimum frigus ex nive, pruina et glacie : nunc ostendit quanta facilitate et celeritate Deus illud recedere faciat. « Emittet, inquit, verbum suum, » id est, mandatum suum, « et liquefaciet ea. » Jubebit Deus, et mox liquescent nix, pruina et glacies, et continuo frigus remittetur. Modus autem quo id faciet Deus, explicatur, cum subjungitur : « Flabit spiritus ejus, et fluent aquæ, » id est, jubente Deo surget ventus australis, perflabit undique aerem, et nix, pruina et glacies solventur in aquas.

Vers. 8. 8. QUI ANNUNTIAT VERBUM SUUM JACOB, JUSTITIAS ET JUDICIA SUA ISRAEL.

Vers. 9. 9. NON FECIT TALITER OMNI NATIONI, ET JUDICIA SUA NON MANIFESTAVIT EIS.

Concludit, ostendens quantum intersit inter providentiam Dei erga populum suum et alias nationes. Alias enim nationes docuit Deus per effecta naturalia, ut ex rebus creatis agnoscerent Creatorem ; sed populum suum ipse docuit per Prophetas suos. « Qui annuntiat verbum suum Jacob, » id est, lauda Hierusalem Dominum, « qui annuntiat verbum suum » populo suo « Jacob, » loquens illi per Mosem et Prophetas ; et qui demonstravit « justitias et judicia sua Israeli » per Mosem, cui Deus ipse legem dedit, ut eam traderet populo suo Israel ; et ex hoc intelliges, quia « non fecit taliter omni nationi, » quia tibi soli, non aliis « judicia sua, » leges videlicet suas, « manifestavit. » Porro ista conclusio convenit quidem terrenæ Hierusalem, cui Deus misit Prophetas, qui annuntiarent verba ejus, et docerent leges ejus ; sed multo magis conveniunt spirituali Hierusalem, quæ est Ecclesia, quæ recepit ipsum Verbum Dei incarnatum per Apostolorum prædicationem, et multo sublimiorem legem, justitias et judicia didicit ; sed perfectissime conveniunt cœlesti Hierosolymæ, cui Deus ipse coram annuntiat Verbum suum, et in ipso Verbo vident omnes habitatores Hierusalem judicia Dei, ordinem ac dispositionem, et rationes providentiæ divinæ, quæ nobis sunt abyssus multa. Vere igitur « non fecit Deus taliter omni nationi, » sed cœlestis patriæ habitatores præ omnibus aliis hominibus dilexit, et diligendo felicissimos fecit.

Hæc mihi visa est litteralis expositio hujus obscurissimi Psalmi, in qua S. Joannem Chrysostomum ex Patribus præcipue imitatus sum, quantum ad illos versiculos : « Qui dat nivem sicut lanam, » etc. Quia tamen hæc pars obscurissima est, indicabo brevissime quid S. Hilarius et S. Augustinus senserint. Igitur S. Hilarius existimat, in illis verbis : « Qui dat nivem sicut lanam, » etc., Prophetam declarare quæ sit via ad cœlestem Hierusalem, de qua dixerat : « Lauda Hierusalem Dominum. » Viam autem esse dicit per multas tribulationes et angustias, easque significari per *nivem, pruinam* et *glaciem*, et *frigus* ferme intolerabile ; sed ex his omnibus tandem liberandos peregrinos Dei, flante spiritu consolationis et refrigerii. S. Augustinus paulo aliter exponit. Dicit enim Prophetam, post commemorata bona cœlestis Hierusalem in tribus versiculis, commemorare bona peregrinantium in sequentibus versiculis, et ejus expositio satis prolixa nota est in libris ejus ; nos ad ejus imitationem, aliam similem adjungemus. Igitur illud, *qui emittit eloquium suum terræ*, exponi potest de consolatione Scripturarum, quam hic habemus, quasi manna de cœlo pluente in desertum. Illud autem, *qui dat nivem sicut lanam*, potest exponi de consolatione quam accipiunt Sancti ex tribulationibus, juxta illud Apostoli : « Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra ; » nam nix quidem frigore affligit, sed lana calore suo fovet et calefacit. Itaque Deus dat nivem sicut lanam, quia dat nivem, ac si daret lanam : dat enim tribulationem, quæ Sanctis convertitur in consolationem. Illud, *nebulam sicut ci-*

nerem spargit, referri potest ad pœnitentiam, ad quam pertinet cinis : Deus enim spargit nebulam, sive pruinam tribulationis, ex qua multi compunguntur ad pœnitentiam ; atque ita Deus dat « nebulam sicut cinerem, » quia dat nebulam, ac si daret cinerem, quia tribulatio ad pœnitentiam adducit. Illud denique, *mittit crystallum suam sicut buccellas*, exponi potest de maxima consolatione, quam Deus in tribulatione concedit : tunc enim « mittit crystallum sicut buccellas, » quando ita dat glaciem, ac si daret panem, quia in ipsa glacie tribulationis infundit panem consolationis.

PSALMUS CXLVIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Alleluia.*

Laudate Dominum de cœlis : laudate eum in excelsis.

2. Laudate eum, omnes angeli ejus : laudate eum, omnes virtutes ejus.

3. Laudate eum, sol et luna, laudate eum, omnes stellæ et lumen.

4. Laudate eum, cœli cœlorum, et aquæ omnes, quæ super cœlos sunt,

5. laudent nomen Domini.

Quia ipse dixit, et facta sunt : ipse mandavit, et creata sunt.

6. Statuit ea in æternum, et in sæculum sæculi : præceptum posuit, et non præteribit.

7. Laudate Dominum de terra, dracones et omnes abyssi :

8. Ignis, grando, nix, glacies spiritus procellarum, quæ faciunt verbum ejus.

9. Montes et omnes colles : ligna fructifera, et omnes cedri :

10. Bestiæ, et universa pecora ; serpentes, et volucres pennatæ :

11. Reges terræ, et omnes populi ; principes, et omnes judices terræ :

12. Juvenes, et virgines, senes cum junioribus laudent nomen Domini, 13. quia exaltatum est nomen ejus solius.

14. Confessio ejus super cœlum et terram ; exaltavit cornu populi sui.

Hymnus omnibus sanctis ejus, filiis Israel, populo appropinquanti sibi. Alleluia.

V. s. h. — *Alleluia.*

Laudate Dominum de cœlis : laudate eum in excelsis.

Laudate eum, omnes angeli ejus : laudate eum, omnes exercitus ejus.

Laudate eum, sol et luna, laudate eum, omnes stellæ luminis.

Laudate eum, cœli cœlorum, et aquæ, quæ super cœlos sunt,

Laudent nomen Domini : quoniam ipse mandavit [*h. præcepit*] et creata sunt.

Statuit ea in sæculum [*h. æternum*], et in æternum [*h. sæculum*], præceptum dedit, et non præteribit.

Laudate Dominum de terra : dracones et omnes abyssi.

Ignis, et grando, nix, et glacies : ventus, turbo, quæ facitis sermonem ejus.

Montes et omnes colles : lignum fructiferum et universæ cedri.

Bestiæ, et universa jumenta, reptilia et aves volantes.

Reges terræ et omnes populi : principes et universi judices terræ.

Juvenes et virgines : senes cum pueris laudent nomen Domini.

Quoniam sublime nomen ejus solius : gloria ejus in cœlo et in terra.

Et exaltavit cornu populi sui : laus omnibus sanctis [*h. misericordibus*] ejus, filiis Israel populo appropinquanti [*h. propinquo*] sibi. Alleluia.

Argumentum. — Evocantur res creatæ universæ ad celebrandas Dei laudes. Ita autem suum hoc carmen vates distribuit, ut stropha prima (vers. 1-6) ea quæ in cœlo sunt, secunda (vers. 7-12) quæ in terra, compellet, et omnes ordines, ætates et conditiones hominum. Clausula vero (vers. 13-14) celebrat beneficia collata populo Israelitico, qui Deum præ omnibus hac de causa laudare debeat.

1. Laudate Jovam.
Laudate Jovam de cœlis (vos cœlites),
laudate eum in excelsis.

2. Laudate eum, omnes angeli ejus;
laudate eum, omnes exercitus ejus.
3. Laudate eum, sol et luna;
laudate eum, omnes stellæ lucis (lucentes).
4. Laudate eum, cœli cœlorum,
et aquæ, quæ *estis* super cœlis (i. e. nubes).
5. Laudent nomen Jovæ,
nam is jussit, et creata sunt.
6. Et stare fecit ea in sempiternum, in perpetuum;
statutum (certum ordinem) dedit, nec præterit (ille ordo).

7. Laudate Jovam de terra (vos naturæ terrestres),
cete (belluæ marinæ) et omnes abyssi;
8. Ignis (fulgur), et grando, nix et vapores (nebulæ),
spiritus procellæ, quæ facis verbum ejus;
9. Montes et omnes colles,
arbores frugiferæ et omnes cedri;
10. Feræ et omnes pecudes,
reptilia et aves volucres (pennatæ);
11. Reges terræ et omnes nationes,
principes et omnes judices terræ;
12. Juvenes atque virgines,
senes cum pueris,

13. Laudent nomen Jovæ,
nam excelsum est nomen ejus solum,
majestas (vel *laus*) ejus *excelsa* super terram et cœlos.
14. Et effert cornu populo suo,
laudem omnibus piis (cultoribus) suis,
filiis Israelis, populo propinquo suo (sibi).
Laudate Jovam.

NOTÆ.

Vers. 4. *Cœli cœlorum,* i. e. summi. Maurer ampliori sensu locutionem accipit: i. e. ait, omnia cœlorum spatia, utut vasta et infinita: cf. *Deuter.* x, 14; I *Reg.* viii, 27; II *Chron.* ii, 5. — Vers. 6. *Nec præterit,* i. e. perit. Nonnulli, *nec migrant* res creatæ hunc ordinem; sed ita difficultatem creat singularis. Magis placeret, qui verteret, *nec migrat* Deus hunc ordinem. — Vers. 14. *Effert,* nuper extulit potentiam populi sui, honoremque Israelitarum tibi sacrorum: ita Hengstenberg. Alius, *et quia erexit... laus sit* in ore *omnibus,* etc.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXLVIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

Tres postremi Psalmi, qui habent in titulo *Alleluia,* invitant omnes res creatas ad laudandum Creatorem; et quidem in Psalmo cxlviii enumerantur ordine res omnes creatæ, et quasi vocantur ad chorum, ut suo modo omnes

canant; in Psalmo sequenti injungitur hominibus, ut ii potissimum Deum laudent, qui plura et majora beneficia receperunt; in postremo mandatur iisdem hominibus, ut non solum Deum laudent, sed et per omne genus instrumentorum musicorum laudent.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. LAUDATE DOMINUM DE CŒLIS, LAUDATE EUM IN EXCELSIS.

Vers. 2. 2. LAUDATE EUM, OMNES ANGELI EJUS: LAUDATE EUM, OMNES VIRTUTES EJUS.

Primo loco invitantur angeli, qui in summo cœlo, tanquam in ipsa regis æterni aula resident. Porro vox illa, *laudate*, non est imperantis, neque proprie exhortantis, quasi angeli desint officio suo; sed est invitantis per affectum, complacentis et optantis, quasi dicat Propheta, Dei amore vehementer accensus: Utinam omnes res creatæ Creatorem laudent! et vos angeli, qui primi estis in ordine rerum creatarum, pergite, ut facitis, laudare Dominum. Illud, *de cœlis*, significat locum, ubi angeli degunt, ut sensus sit: Laudate Dominum de habitaculo vestro cœlesti, vos omnes qui estis in cœlo. Idem vero repetitur cum additur: « Laudate eum in excelsis. » Deinde clarius explicatur, qui sint qui habitant in excelsis, cum dicitur: « Laudate eum, omnes angeli ejus; » et idem aliis verbis repetitur, cum additur: « Laudate eum, omnes virtutes ejus, » id est, omnis exercitus ejus, ut habetur in hebræo. Per *virtutes Dei*, sive exercitum et militiam Dei, intelligi debere angelos, non solem, et lunam, et stellas, ut aliqui volunt, perspicuum est, *primo*, ex consuetudine Davidis, qui frequentissime idem repetit aliis verbis; *secundo*, ex Patribus, qui hunc locum exponunt, ac præsertim ex Chrysostomo, qui *virtutes* hoc loco dicit esse Cherubim et Seraphim, et cæteros angelos; *tertio* ex cap. II *Lucæ*, ubi angeli dicuntur « multitudo militiæ cœlestis; » *quarto* ex *Psal.* CII, ubi clarius angeli dicuntur « virtutes Dei, » et « ministri qui faciunt verbum ejus. »

Vers. 3. 3. LAUDATE EUM, SOL ET LUNA: LAUDATE EUM, OMNES STELLÆ ET LUMEN.

Vers. 4. 4. LAUDATE EUM, CŒLI CŒLORUM; ET AQUÆ OMNES QUÆ SUPER CŒLOS SUNT, LAUDENT NOMEN DOMINI.

Ab angelis, qui mente et intelligentia præditi Deum proprie laudant, descendit ad corpora cœlestia, quæ non laudant mente, vel intelligentia qua carent, sed laudant magnitudine, velocitate, efficacitate, splendore et pulchritudine admirabili quomodo omne opus egregium, opificem laudare dicitur. Ac primo nominat solem, qui omnium consensu princeps est luminum reliquorum; deinde addit lunam, quæ vel absolute, ut Patres velle videntur, præsertim S. Augustinus lib. II *De Gen.* cap. XVI; vel certe quoad apparentiam et efficaciam in corpora inferiora, major est omnibus aliis stellis; postea adjungit stellas cæteras; postremo subjungit lumen, per quod intelligimus lumen a sole, luna et stellis diffusum in corpora inferiora, ac potissimum in aerem, unde nos omnes mirifice recreat. His enumeratis, quæ continentur in cœlo, transit ad ipsum cœlum, et vocat *cœlos cœlorum*, id est, cœlos superiores, quibus subjecti sunt cœli inferiores, in quibus nubes concrescunt, et aves volant; unde in Scripturis legimus, *nubes cœli*, et *volucres cœli*. His cœlis superioribus adjungit aquas, quæ super cœlos sunt, ut nihil omnino sit in parte mundi superiore, cujus non meminerit. Porro de aquis istis aliqua videntur extra controversiam esse debere, alia disputationi hominum permittuntur. *Primo*, certum esse debet aquas esse corporales, non spirituales, in quo errasse Origenem convincit S. Epiphanius in epist. *ad Joannem Episcopum Hierosolymæ*, quam S. Hieronymus latinam fecit, nec non Basilius et Ambrosius, *De Opere sex dierum*. *Secundo*, esse super cœlum æthereum, non ut quidam voluerunt, in cœlo aereo: nam hoc loco indicat Propheta, eas esse super cœlos cœlorum, quia cum dixisset: « Laudate eum, cœli cœlorum, » mox adjungit: « Et aquæ omnes, quæ super cœlos sunt, » illos videlicet quos immediate nominaverat « cœlos cœlorum, » et in *Psalm.* CIII, de cœlo eodem loquens Propheta dicit: « Extendens cœlum sicut pellem, qui tegis aquis superiora ejus; » et aperte in cap. I *Gen.* ponit Moses aquas super firmamentum, in quo firmamento paulo post stellas posuit. Et apertissime in hymno trium puerorum, *Daniel.* cap. III, enumerantur ordine omnia opera Domini; et primo loco ponuntur angeli, deinde cœli et aquæ quæ super cœlos sunt, postea sol et luna, et stellæ, et cætera inferiora; atque hæc est sententia veterum Patrum, ut notavimus in *Psalm.* CIII, 3. *Tertio*, esse aquas incorruptibiles et sempiternas: nam de iis quæ hucusque numerata sunt, dicitur in sequenti versiculo: « Statuit ea in æternum, et in sæculum sæculi. »

Origenis error.

Controversia circa aquas.

5. QUIA IPSE DIXIT, ET FACTA SUNT; IPSE MANDAVIT, ET CREATA SUNT. Vers. 5.

6. STATUIT EA IN ÆTERNUM, ET IN SÆCULUM SÆCULI; PRÆCEPTUM POSUIT, ET NON PRÆTERIBIT. Vers. 6.

Hæc est ratio cur omnia, quæ hactenus nominata sunt, Deum laudare debeant, quoniam ab illo facta sunt, et in æternum incorrupta permanebunt; et quod est admirabilius, non magno labore, nec multo tempore, sed verbo, atque imperio fecit ut essent, et in æternum essent. Ipse dixit: « Fiat lux, et facta est lux. » Ipse mandavit rei non existenti, ut existeret, et mox obediens

cœpit existere, quæ antea nihil erat. « Statuit ea in æternum, et in sæculum sæculi, » id est, constituit ut semper maneant, et non ad morem inferiorum corporum oriantur, et occidant. « Præceptum posuit, » id est, decretum de hac re fecit Deus, « et non præteribit, » id est, et hoc decretum non præteribit, non abibit in auras, sed manebit, et manens res ipsas conservabit, ut nec ipsæ prætereant. Per hoc *præceptum* intelligitur natura incorruptibilis, quam Deus angelis et cœlestibus corporibus in creatione attribuit. Potest etiam per *præceptum positum* intelligi præceptum datum rebus cœlestibus, id est angelis, ut semper Deum laudent; soli, et lunæ, et stellis, ut circumeundo et illustrando serviant humano generi : quod præceptum « non præteribit, » id est, ut exponit S. Hilarius, non irritum erit, ut revera non irritum fuisse experimento didicimus. Euthymius legit, *non præteribunt;* sed codices hebraici, græci et latini omnes, quos videre potui, habent *non præteribit.*

Vers. 7. 7. Laudate Dominum de terra, dracones et omnes abyssi.

Transit nunc ad elementa corruptibilia, et mundum inferiorem, ubi sunt terra, aqua, et aer, et animantia terrestria, aquatica et volatilia; nec non tonitrua, fulmina, grandines, venti, et alia id genus. Ex quo apertissime refelluntur manichæi, qui res istas inferiores non a Deo bono, sed a malo quodam principio conditas fabulabantur. « Laudate, inquit, Dominum de terra; » dixerat : « Laudate Dominum de cœlis; » nunc dicit : « Laudate Dominum de terra, » quoniam Dominus « in principio creavit cœlum et terram; » et sicut ad cœlum, quod est sedes angelorum, omnia superiora revocavit : sic ad terram, quæ est sedes hominum, omnia inferiora revocare voluit. Hæc videlicet est causa, cur non primo loco nominaverit ignem, aut aerem, aut aquam, quoniam terra est altera pars mundi, et homini habitatori terræ cætera omnia, sive ignis, sive aer, sive aqua deserviunt. Sed posteaquam dixit : « Laudate Dominum de terra, » id est, omnia, quæ estis in terra, vel pertinetis ad terram, incipit particularia numerare, et primo loco meminit aquarum et piscium, quæ sunt in locis terræ declivioribus; nam per *dracones* intelliguntur hoc loco magni pisces, et per *abyssos* intelliguntur aquarum profunda, in quibus pisces habitant : ita S. Joannnes Chrysostomus, qui id probat ex *Ps.* CIII : « Draco iste, quem formasti ad illudendum ei, » id est, mari; et *Ps.* LXXIII : « Contribulasti capita draconum in aquis. »

Vers. 8. 8. Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt verbum ejus.

Ab aquarum abysso transit ad aerem, ubi inveniuntur ignes, id est, fulgura, fulmina, coruscationes; item grando, nix, glacies; item spiritus procellarum, id est, venti vehementes, qui tempestates excitant, et ingentes pluvias secum ferunt, quæ omnia « faciunt verbum ejus, » id est, obediunt præcepto ejus; quod postremum addi voluit Spiritus Sanctus, ne manichæus aliquis, aut atheus suspicaretur, vel hæc mala esse, quod sæpe magnas calamitates hominibus inducant; vel casu fieri, ut fulmine quis percellatur, ut grando vineas urat, ut vi procellarum navigia pereant. Deus igitur utitur his rebus, ut instrumentis justitiæ, vel misericordiæ suæ, ad malos puniendos, vel bonos admonendos, ac per hoc non casu eveniunt, neque res malæ dici debent, sed bonæ, cum bono Deo serviant. Contra manichæos aut athæos doctrina.

9. Montes et omnes colles, ligna fructifera et omnes cedri. Vers. 9.

10. Bestiæ et universa pecora, serpentes et volucres pennatæ. Vers. 10.

Nunc tandem ab aere ad terram revertitur, et enumerat primo partes ipsius terræ eminentiores, *montes* et *colles*, ex quibus subintelliguntur campi patentes et valles : neque enim montes et colles sine campis et vallibus esse possunt. Deinde transit ad ea quæ nascuntur ex terra, et primo nominat ligna fructifera, deinde infructifera, quales imprimis sunt *cedri*, quæ tamen ad ædificandas domos et naves necessariæ sunt. Postea convertit orationem ad animantia, quæ terram inhabitant, et ipsa genera breviter attingit, bestias sylvestres, jumenta et pecora domestica, serpentes, qui per terram repunt, et aves, quæ per aerem volant. Atque ista omnia ad Deum laudandum provocat, non quod ista Deum noverint cogitare, nedum laudare, sed ut homines considerantes utilitatem, quæ ex illis capitur, Deum laudent eique debitas gratias agant. At, inquies, quæ utilitas ex agrestibus feris, ex serpentibus, leonibus, muscis et culicibus capitur? Magna omnino utilitas ex animantibus illis capitur, quæ nobis vel terrorem incutiunt, quales sunt leones et serpentes; vel molestiam adferunt, quales sunt culices et muscæ. Nam erudiunt nos ad humilitatem, dum in memoriam nobis revocant inobedientiam et superbiam parentum primorum in nos generatione transfusam, ob quam imperium in animantia magna ex parte perdidimus. Imperium in animantia cur magna ex parte perdiderint homines?

11. Reges terræ et omnes populi, principes et omnes judices terræ. Vers. 11.

12. Juvenes et virgines, senes cum junioribus, laudent nomen Domini, quia exaltatum est nomen ejus solius. Vers. 12.

Postremo genus humanum citat ad laudes Dei, atque ut omnes homines comprehendat, tres differentias hominum enumerat, potestatis, sexus et ætatis. « Reges, inquit, et populi, » id est, qui imperant et qui parent; et quoniam qui imperant, non sunt ejusdem ordinis, sed alii aliis præsunt, addit : « Principes, » supremi videlicet, « et omnes judices, » qui a principibus auctori-

tatem habent, atque hæc est differentia potestatis. « Juvenes et virgines, » id est, viri et feminæ, quod pertinet ad differentiam sexus; « senes cum junioribus, » quæ est differentia ætatis. Omnes igitur sive principes, sive privati, sive viri, sive feminæ, sive senes, sive adolescentes, laudent nomen Domini, quoniam « exaltatum est nomen ejus solius, » id est, quoniam non est aliud nomen vere sublime et omni laude dignum, nisi Dei nomen. Res enim creatæ quamvis magnæ, si ad magnitudinem Dei comparentur, nihil sunt, et quidquid magnitudinis et excellentiæ habent, ab illo habent, qui solus altissimus jure nominatur, et est.

Vers. 13. 13. CONFESSIO EJUS SUPER CŒLUM ET TERRAM, ET EXALTAVIT CORNU POPULI SUI.

Reddit rationem cur dixerit : « Exaltatum est nomen ejus solius, » quoniam, inquit, « confessio ejus super cœlum et terram, » id est, quia omnia quæ in cœlo, et quæ in terra sunt, confitentur laudes ejus : ita pleni sunt cœli et terra gloria ejus; vel, ut ait Habacuc : « Operuit cœlos gloria ejus, et laudis ejus plena est terra; » ideo « exaltatum est nomen ejus solius, et exaltavit cornu populi sui, » id est, ipse per se solus sublimis, et excelsus, exaltavit potentiam et gloriam populi sui Israel, quia elegit eum sibi in populum peculiarem, deditque illi divinas leges proprio digito scriptas, ac singulari providentia curam illius gerit.

Vers. 14. 14. HYMNUS OMNIBUS SANCTIS EJUS, FILIIS ISRAEL; POPULO APPROPINQUANTI SIBI.

Hæc est conclusio Psalmi, quasi dicat : Igitur hymnus Deo canendus præcipue convenit omnibus sanctis ejus, id est, omnibus Deo dicatis et consecratis, filiis Israel videlicet, qui populus est præter cæteros omnes Deo ipsi propinquans vera cognitione, et fide, et vero cultu, et adoratione, vera filiali fiducia, et dilectione. Sed rectissime admonet S. Augustinus, hæc non dici de filiis Israel secundum carnem, sed de filiis Israel secundum spiritum, siquidem filii Israel secundum carnem dura cervice cum essent, Deo non propinquabant. Sic enim loquitur S. Protomartyr Stephanus *Act.* VII : « Vos semper Spiritui sancto restitistis, sicut patres vestri, ita et vos; quem Prophetarum non sunt persecuti patres vestri? et occiderunt eos, qui prænuntiabant de adventu justi, cujus vos nunc proditores et homicidæ fuistis; » Apostolus autem *ad Roman.* IX demonstrat, qui sint veri filii Israel appropinquantes Domino, cum ait : « Non omnes qui ex Israel, hi sunt Israelitæ; neque qui semen Abrahæ, omnes filii; sed in Isaac vocabitur tibi semen, » id est, non qui filii carnis, hi filii Dei, sed qui filii sunt promissionis æstimantur in semine; et *ad Rom.* IV, scribit, eos ad filios Abrahæ pertinere, qui sectantur vestigia fidei patris nostri Abrahæ, sive ex circumcisione, sive ex præputio sint. Neque enim excludere debemus omnes Israelitas secundum carnem : alioqui etiam Prophetas et Apostolos excluderemus; sed eos tantum excludimus, qui solum secundum carnem Israelitæ sunt, et non secundum spiritum, quales erant ii de quibus loquitur S. Stephanus loco citato, et quibus Præcursor Domini dicebat : « Genimina viperarum, quis vobis demonstravit fugere a ventura ira? » et : « Nolite dicere, patrem habemus Abraham, » *Luc.* III; et quibus Dominus ipse dicebat : « Si filii Abrahæ estis, opera Abrahæ facite; » et : « Vos ex patre diabolo estis, » *Joan.* VIII. Denique tales sunt qui post abnegatum Dominum dispersi sunt inter gentes, et sine rege, sine sacerdotio, sine Deo vivunt in hoc mundo.

PSALMUS CXLIX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Alleluia.*	V. s. h. — *Alleluia.*
Cantate Domino canticum novum; laus ejus in ecclesia sanctorum.	Cantate Domino canticum novum : laus ejus in congregatione sanctorum [*h. misericordium*].
2. Lætetur Israel in eo, qui fecit eum, et filii Sion exultent in rege suo.	Lætetur Israel in factore suo : filii Sion exsultent in rege suo.
3. Laudent nomen ejus in choro; in tympano et psalteriopsallant ei.	Laudent nomen ejus in choro : in tympano, et cithara cantent [*h. psallant*] ei.
4. Quia beneplacitum est Domino in populo suo, et exaltabit mansuetos in salutem.	Quia complacet sibi Dominus in populo suo : exaltabit [*h. glorificabit*] mansuetos in Jesu [*h. salutem*].
5. Exultabunt sancti in gloria; lætabuntur in cubilibus suis.	Exsultabunt sancti [*h. misericordes*] in gloria : laudabunt in cubilibus suis.
6. Exaltationes Dei in gutture eorum, et gladii ancipites in manibus eorum.	Exaltationes Dei in gutture eorum, et gladii ancipites in manibus eorum.

7. Ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis :

8. Ad alligandos reges eorum in compedibus, et nobiles eorum in manicis ferreis :

9. Ut faciant in eis judicium conscriptum : gloria hæc est omnibus sanctis ejus. Alleluia.

Ad faciendam vindictam in gentibus : increpationes in populis [*h. plebibus*].

Ut alligent reges eorum catenis, et inclytos eorum compedibus ferreis.

Ut faciant in eis judicium conscriptum : decor est omnium sanctorum [*h. omnibus misericordibus*] ejus. Alleluia.

Argumentum. — Strophæ duæ : vers. 1-4, laudate Jovam, Regem nostrum ; 5-9, cultores suos ab hostibus vindicaturum. Certas notas auctoris aut temporis quæres frustra, nisi ad Judæos de exsilio reductos referas carmen.

1. Laudate Jovam.
Canite Jovæ canticum novum,
laudes ejus in cœtu piorum.
2. Gaudeat Israel de creatore suo,
filii Sionis lætentur de rege suo.
3. Laudent nomen ejus chorea,
tympano et harpa canant ei.
4. Nam delectatur Jova populo suo,
ornat afflictos salute.

5. Exsultent pii de gloria (iis a Jova data),
lætas voces tollant in cubilibus suis.
6. Elationes (celebrationes) Dei *sint,* in gutture eorum,
et gladius utrinque acutus (δίστομος) in manu eorum :
7. Ut repetant ultionem a populis,
pœnas a nationibus ;
8. Ut vinciant reges illorum catenis,
et nobiles illorum compedibus ferreis ;
9. Ut exsequantur in illis legem scriptam :
honor hic est omnibus piis (cultoribus) ejus.
Laudate Jovam.

NOTÆ.

Vers. 2. *Creatore*, hebr. עשיו, singul. — Vers. 5. *Cubilibus*, gall. *sophas*, quibus sedentes miscent sermones. — Vers. 6. Cf. *Nehem.* IV, 11, nisi de processione militari agatur. — Vers. 9. *Scriptam*, puta *Deut.* VII, de hostibus (Cananæis) internecione delendis. *Honor hic*, etc., i. e. hoc honori est omnibus, etc. ; vel : hic honos manet omnes, etc.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXLIX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

Psalmum hunc exponunt Græci de victoriis Machabæorum, alii de victoriis ipsius Davidis. Sed nescio ubi legatur vel tempore Davidis, vel tempore Machabæorum fuisse ab Hebræis alligatos reges nationum in compedibus. Alii mystice exponunt omnia de victoria spirituali Ecclesiæ adversus infideles. Quas expositiones ut non rejicio, ita exis-

timo ad litteram Psalmum esse exponendum de obligatione, qua tenetur populus Dei laudare Dominum semper præter cæteras gentes, ob gloriam sempiternam sibi promissam, et ad quam finito præsenti exilio sine dubitatione perveniet.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. Cantate Domino canticum novum, laus ejus in Ecclesia sanctorum.

Primus hic versiculus alloquitur eos, quibus dictum est in fine Psalmi superioris : « Hymnus omnibus sanctis ejus, populo appropinquanti sibi. » Sunt enim hi tres ultimi Psalmi inter se connexi, et unus continuatur cum alio, et ea causa est fortasse cur in officio Ecclesiastico in fine laudum matutinarum quasi unus Psalmus tres isti Psalmi concinantur. Ait igitur : O vos sancti, qui populus estis Deo propinquans, « cantate Domino canticum novum, » id est, cæteræ creaturæ cantant canticum ratione creationis, quod est canticum vetus; vos autem cantate canticum ratione renovationis, justificationis, glorificationis, quod est « canticum novum, » super nova materia, a novis hominibus decantandum. « Laus ejus in Ecclesia Sanctorum; » hæc est ratio verborum superiorum, quasi dicat Propheta : Vos sancti, « cantate Domino canticum novum, » quia decet ut laus Dei potissimum audiatur in congregatione Sanctorum.

Vers. 2. 2. Lætetur Israel in eo, qui fecit eum; et filii Sion exultent in rege suo.

Canticum novum magnam habet lætitiam, quoniam annuntiat beneficia perfectæ felicitatis, et quia ex ardentissimo amore procedit. Igitur Israel populus Dei electus, qui cantat « canticum novum, » lætetur cantando « in eo, qui fecit eum, » in ipso conditore suo, qui non solum creavit naturam, sed etiam donavit gratiam; et sic fecit non solum ut esset, sed ut esset Israel. « Et filii Sion exultent in rege suo ; » est repetitio per alia verba, nam *filii Sion* ipse est Israel. Recte in Bibliis recognitis sublatum est *filiæ*, et repositum *filii*, quoniam in hebræo et græco habetur *filii Sion*, et sic legunt S. Augustinus, S. Hieronymus, S. Chrysostomus, Euthymius et alii; neque deerant textus latini, qui haberent *filii*, ut videri possit typographorum vitio irrepsisse vox *filiæ*, pro *filii*.

Vers. 3. 3. Laudent nomen ejus in choro, in tympano et psalterio psallant ei.

Neque solum cantent canticum novum cum lætitia et exultatione, sed etiam instrumenta musica ad voces suas adjungant, id est, non solum ore, sed etiam opere, non lingua tantum, sed etiam manu, hoc est, vita et moribus cantent. Per *chorum* intelligunt aliqui instrumentum musicum, ut etiam per *tympanum* et *psalterium* : quod clarius colligi videtur ex Psalmo sequenti; dicunt autem *chorum*, cum accipitur pro instrumento, *tibiam* significare. Sed possumus etiam per *chorum* intelligere multitudinem cantorum simul canentium, ut sonat vox græca et latina, et ut Patres intellexerunt. Ait igitur : Laudent eum « in choro » vocibus consonis simul concinentes, « in tympano et psalterio » manibus psallentes, lætitiæ sonitum edant.

(Chorus pro instrumento musico.)

4. Quia beneplacitum est Domino in populo suo, et exaltabit mansuetos in salutem. Vers. 4.

Hæc est ratio cantici novi, quia complacuit sibi Dominus in populo suo, id est, amavit eum ab æterno ex mera benignitate sua. Hoc beneplacitum Dei, græce εὐδοξία, est fundamentum et prima radix omnium bonorum nostrorum : nam ideo prædestinavit, ideo vocavit, ideo justificavit, ideo glorificavit, « quia complacuit sibi in populo suo; » de hoc dicit Dominus *Luc.* XII : « Nolite timere, pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum; » hoc beneplacitum passim in suis epistolis B. Paulus prædicat. Merito ergo materia est cantici novi. « Et exaltabit mansuetos in salutem. » Non complacuit solum sibi Deus in mente sua, sed hoc beneplacitum reipsa implebit, quia « exaltabit mansuetos in salutem, » id est, populum suum humilem, et mitem, ut vera membra ejus qui dixit : « Mitis sum et humilis corde, » exaltabit usque ad summam excellentiam, quæ est æterna salus. Quidam latini codices habent *exaltavit*, sed emendata lectio habet *exaltabit*; nam et in græco et in hebræo habetur in futuro *exaltabit*; utrumque est verum : nam exaltavit in spe, et exaltabit in re.

5. Exultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis. Vers. 5.

Hic jam describit futuram gloriam electorum, ob quam toto corde cantare debebant canticum novum : « Exultabunt, inquit, Sancti in gloria » illa cœlesti, ad quam non perveniunt nisi vere sancti; et simul « lætabuntur in cubilibus suis, » in loco illo summæ quietis. « Amodo enim dicit spiritus, ut requiescant a laboribus suis, » *Apoc.* XIV. Itaque, « Sancti in gloria » requiescent a laboribus, sed non requiescent ab actione laudationis. Erunt « in cubilibus, » ut quiescant, non ut dormiant.

6. Exaltationes Dei in gutture eorum, et gladii ancipites in manibus eorum. Vers. 6.

In illa superna felicitate adeo non sunt otiosi sancti, ut et ore cantent, et manibus gladios vibrent. In textibus hebraicis et græcis habetur *exaltationes Dei*, ut etiam legitur in Bibliis recognitis. Tamen S. Augustinus et quidam alii le-

gunt, *exultationes Dei*. Facile fuit unius litteræ mutatione inducere hanc varietatem : sed in sensu nulla dissensio est; nam sancti cum magno gaudio laudant et exaltant magnitudinem Dei, proinde simul exaltant et exultant. Per *gladios* autem intelligimus potestatem judiciariam, qua sancti omnes in die novissimo ferient persecutores suos, juxta illud *Deut.* xxxii : « Si acuero ut fulgur gladium meum, et si arripuerint judicium manus meæ. »

Vers 7. 7. AD FACIENDAM VINDICTAM IN NATIONIBUS, INCREPATIONES IN POPULIS.

Ad hoc utuntur Sancti gladiis bis acutis, ut in die judicii vindictam sumant de hostibus suis, et eos increpent, atque eis exprobrent iniquitates suas. « Stabunt enim tunc justi in magna constantia adversus eos, qui se angustiaverunt, » *Sap.* v. Ex hoc loco intelligi potest, paulo duriorem esse eorum expositionem, qui hæc referunt ad conversionem iniquorum, qui dicuntur occidi gladio verbi Dei : nam qui convertunt iniquos, eosque feliciter occidunt gladio verbi, occidentes in eis peccatum, et resuscitantes justitiam, non sumunt de eis vindictam, sed beneficio maximo illos afficiunt.

Vers. 8. 8. AD ALLIGANDOS REGES EORUM IN COMPEDIBUS, ET NOBILES EORUM IN MANICIS FERREIS.

Diximus, per *gladios* intelligi judiciariam potestatem; ideo non debet absurdum videri, si dicantur sancti habere gladios in manibus, « ad faciendam vindictam, et ad alligandos reges in compedibus : » potestas enim judiciaria utrumque facere potest, et ferire condemnando, et alligare in compedibus, sententiam per ministros suos exsequendo; tunc igitur sancti alligabunt reges gentium « in compedibus, et nobiles eorum, » id est, principes terræ, « in manicis ferreis, » quando cum Christo in extremo die judicii sententiam ferent adversus Antiochos, Herodes, Nerones, Diocletianos et cæteros principes infideles, ac dicent : « Ligatis manibus et pedibus, projiciantur in tenebras exteriores, » *Matth.* xxii.

9. UT FACIANT IN EIS JUDICIUM CONSCRIPTUM, GLORIA HÆC EST OMNIBUS SANCTIS EJUS. Vers. 9.

Hic aperte declarat Propheta quorsum dixerit : « Ad faciendam vindictam, et alligandos reges eorum in compedibus. » « Ut faciant, » inquit, sancti, qui in terris injuste judicati sunt, justum « judicium » jam olim « conscriptum, » decretum et firmatum, et quasi in columna, inquit Chrysostomus, incisum, ut mutari non possit. Gloria hæc sedendi cum Christo in nubibus, et judicandi mundum et principes ejus, erit omnibus sanctis ejus. Quamvis enim Beda, in serm. *De S. Benedicto*, dicat, in judicio duos ordines futuros electorum, unum judicantium cum Christo, alterum misericorditer judicandorum, tamen illi qui misericorditer judicati fuerint, postea etiam judicabunt cum Christo persecutores suos, ut constat ex B. Paulo I *Corinth.* vi : « Nescitis quia sancti de hoc mundo judicabunt; si ergo in vobis, » id est, a vobis, « judicabitur mundus, indigni estis, qui de minimis judicetis. » Vere igitur « gloria hæc est omnibus sanctis ejus. »

PSALMUS CL

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — 1. *Alleluia.*	V. S. H. — *Alleluia.*
Laudate Dominum in sanctis ejus : laudate eum in firmamento virtutis ejus.	Laudate Dominum in sancto ejus : laudate eum in fortitudine potentiæ [*h. firmamento fortitudinis*] ejus.
2. Laudate eum in virtutibus ejus : laudate eum secundum multitudinem magnitudinis ejus.	Laudate eum in fortitudinibus ejus : laudate eum juxta multitudinem magnificentiæ suæ.
3. Laudate eum in sono tubæ : laudate eum in psalterio et cithara.	Laudate eum in clangore buccinæ : laudate eum in psalterio et cithara.
4. Laudate eum in tympano et choro : laudate eum in chordis et organo.	Laudate eum in tympano et choro laudate eum in chordis et organo.
5. Laudate eum in cymbalis bene sonantibus, laudate eum in cymbalis jubilationis.	Laudate eum in cymbalis sonantibus : laudate eum in cymbalis tinnientibus [*h. jubilationis*].
6. Omnis spiritus laudet Dominum. Alleluia.	Omne quod spirat, laudet Dominum. Alleluia.

Argumentum. — Exhortatio ad celebrandum Deum omni genere musices, vocis et carminum.

1. Laudate Jovam.
Laudate Deum in sanctuario (templo) ejus,
laudate eum in firmamento (cœlo, quod est sedes) potentiæ ejus.
2. Laudate eum propter facinora ejus,
laudate eum secundum amplitudinem magnitudinis ejus.
3. Laudate eum clangore tubæ (curvæ),
laudate eum lyra et harpa.
4. Laudate eum tympano et choro,
laudate eum fidibus et fistula.
5. Laudate eum cymbalis canoris,
laudate eum cymbalis personantibus (alii, *jubilantibus*).
6. Omnis anima (quidquid vivit et spirat) laudet Jovam.
Laudate Jovam.

NOTÆ.

Vers. 5. Niebuhr in *Reisebeschreib. nach Arab.* cymbalorum seu discorum duplex genus apud Arabes esse ait, unum minoris formæ, quo saltatrices inter saltandum utuntur; alterum majoris formæ, quo hodie utuntur milites in musica castrensi. Pfeifferus conjicit, hos majores discos esse *cymbala personantia*, de quibus hic, minores vero esse *cymbala canora*.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CL.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

In hoc postremo Psalmo invitatur populus Dei ad laudes Domini in summo cœlo habitantis, cum omnibus musicis instrumentis, ut hoc modo demonstret ardentissimum affectum suum.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. LAUDATE DOMINUM IN SANCTIS EJUS, LAUDATE EUM IN FIRMAMENTO VIRTUTIS EJUS.

« Laudate Dominum in sanctis ejus, » id est, o vos electi et Sancti, laudate Dominum in sanctuario cœlesti habitantem. Nam vox hebraica *sanctitatem* proprie, et *sanctuarium* significat; et quamvis cum aliis punctis legi posset, *in sancto ejus*, et in numero multitudinis, *in sanctis ejus*, et exponi de sanctis hominibus, ut fere Patres exponunt : tamen quia in secunda parte versiculi idem repeti solet, et ibi expresse legitur : « Laudate eum in firmamento virtutis ejus, » et per *firmamentum* intelligitur cœlum ex cap. I *Genes.*, ideo ad litteram videtur omnino per vocem, *in sanctis ejus*, intelligendum esse sanctuarium cœleste, quod *ad Hebr.* IX vocatur *sancta*, in numero multitudinis: «Introivit, inquit, semel in sancta.»
Sanctuarium Dei supremum Quia tamen sanctuarium Dei supremum sunt animæ justorum, imo ipsi sancti sunt templum Dei, ideo potest etiam cum Patribus simpliciter hic locus exponi de sanctis hominibus, quatenus in eis Deus habitat, ut in præcipuo sanctuario suo. sunt animæ justorum. « Laudate eum in firmamento virtutis ejus. » Vox *firmamentum* eadem est hoc loco etiam in textu hebraico, quæ est in cap. I *Gen.*; proinde non est dubium sensum esse, « laudate eum in firmamento virtutis suæ, » id est, in fortissimo palatio suo, quod est cœlum, habitantem, vel in firmissimo throno suo cœlesti residentem; nam Dominus ait *Matth.* V : « Nolite jurare per cœlum, quia thronus Dei est; » et quemadmodum paulo ante diximus, sanctuarium Dei esse sanctos homines, sic etiam dicere possumus, per firmamentum sideribus plenum, intelligi posse *ecclesiam Sanctorum*, qui veluti stellæ fulgent, et in quibus Deus sedet, ut in præcipuo solio suo. Anima enim justi sedes est sapientiæ. Anima justi sedes sapientiæ.

2. LAUDATE EUM IN VIRTUTIBUS EJUS, LAUDATE EUM SECUNDUM MULTITUDINEM MAGNITUDINIS EJUS. Vers. 2.

Docet Deum esse laudandum, non quia in cœlo

simpliciter habitat, sed quia in eo habitat, ut omnipotens Imperator et Dominus omnium rerum : nam per *virtutes* hoc loco non intelliguntur virtutes morales, neque exercitus angelorum, sed robur ac potentia; et per multitudinem magnitudinis intelligitur excellens magnitudo, quomodo alibi dixit idem Propheta : « Quam magna multitudo dulcedinis tuæ! » et alibi : « Secundum multitudinem miserationum tuarum, » id est, quam magna excellentia dulcedinis tuæ! et secundum eximiam misericordiam tuam : est enim phrasis hebraica, per vocem רב significare *multum* et *excellens*. Ergo, inquit, « laudate eum in virtutibus ejus, » id est, ob magnas vires et magnum robur ejus; « laudate eum secundum multitudinem magnitudinis ejus, » id est, magnifice laudate eum, quoniam eximia est magnitudo ejus, cum sit absolute et simpliciter magnus.

Vers. 3. 3. Laudate eum in sono tubæ, laudate eum in psalterio et cithara.

Psalterium decem chordarum instrumentum. Tria sunt instrumentorum musicorum genera, vox, flatus et pulsus; omnium meminit hoc loco Propheta : nam in hoc versiculo nominantur *tubæ*, quæ flatu sonitum reddunt; *psalterium* et *cithara*, quæ pulsu chordarum resonant. Psalterium enim esse instrumentum decem chordarum, non semel legitur in Psalmis.

Vers. 4. 4. Laudate eum in tympano et choro; laudate eum in chordis et organo.

Hic numerantur omnia genera : nam *tympanum* et *chordæ* pulsantur; *chorus* est, ut alibi diximus, vel instrumentum musicum nobis incognitum, vel concentus vocum humanarum; *organum* inflatur : quamvis enim ignotum sit quid *organum* hoc loco significet, tamen probabiliter dici potest esse instrumentum plurium tibiarum simul conjunctarum, ad cujus postea imitationem facta sunt ea, quæ nos *organa* vocamus. (Organum quid sit?)

Vers. 5 5. Laudate eum in cymbalis bene sonantibus, laudate eum in cymbalis jubilationis : omnis spiritus laudet Dominum.

Cymbala quatiuntur, et tinnitum reddunt. Dicuntur autem *cymbala jubilationis*, quæ magnum lætumque sonitum reddunt, quales sunt campanæ apud christianos. Mystice a Patribus instrumenta ista exponuntur, vel pro sensibus corporis, ut a S. Chrysostomo, vel pro virtutibus animi, ut a S. Augustino. Concludit Psaltes : « Omnis spiritus laudet Dominum. » Sunt autem quatuor hujus loci explicationes. Prima S. Augustini est, qui per *spiritum* intelligit spiritualem vim, ut opponitur carni : Quia, inquit, sapere secundum carnem, mors est. « Omnis spiritus laudet Dominum, » id est, omnis qui spiritualis est, et de Spiritu Sancto vivit, « laudet Dominum. » Sed B. Augustinus non observavit proprietatem linguæ hebraicæ : nam in hebræo est כל נשמה, quæ vox non significat *spiritum*, ut opponitur carni, sed ut opponitur non spiranti et non viventi. Itaque *omnis spiritus laudet* hoc loco ponitur pro *omni quod spirat et vivit*. Altera explicatio est Theodoreti et Euthymii, qui per *omnem spiritum* intelligi volunt omnem hominem, quomodo accipitur illud *Psalm.* CXLIV : « Benedicat omnis caro nomini sancto ejus; » sæpe enim in Scriptura per *carnem*, vel per *animam* intelligitur totus homo. Sed mirum esset, si David restringere voluisset laudis officium ad solos homines, cum paulo ante invitaverit angelos, homines, bestias, solem, lunam, stellas, ignem, grandinem, nivem et cætera omnia. Tertia explicatio est aliquot recentiorum, qui per *omnem spiritum* intelligunt omnia animalia; sed si David loquitur de laudatione proprie dicta, frustra bestias invitat ad laudes; si de laudatione etiam impropria, non debuit excludere ea, quæ non spirant. Potest igitur quarta explicatio afferri, ut per *omnem spiritum* intelligamus generatim omnia quæ vivunt, sive spirituali vita, ut angelos; sive animali, ut bestias; sive utraque, ut homines; sive metaphorica vita, ut cætera omnia, quæ, licet in se inanima sint, tamen *Deo vivere* dicuntur, quoniam ita serviunt et obediunt Deo, ac si viverent et sentirent, et Creatoris mandata perciperent. Unde est illud Ecclesiasticum : « Regem cui omnia vivunt; » in quem sensum accipiendum est illud *Baruch.* III : « Vocatæ sunt stellæ, et dixerunt : Adsumus; » et illa ex Evangelio : « Imperavit febri, et dimisit eam, » *Luc.* IV; et : « Comminatus est vento, et dixit mari : Tace, obmutesce; et cessavit ventus, et facta est tranquillitas magna, » *Marc.* IV. Ergo Propheta cum multa percurrisset, et videret se non posse omnia singillatim enumerare, et ad laudandum Deum invitare, voluit compendio omnia comprehendere, et ait : « Omnis spiritus laudet Dominum. » Sed si omnia comprehendere volebat, cur non aperte dicebat : Omne quod subsistit, laudet Dominum? Ratio est, quoniam laudatio ad viventes pertinet, et absurdum videtur res mortuas, aut inanimas vocare ad chorum, præsertim cum idem Propheta dixerit in *Psalm.* CXIII : « Non mortui laudabunt te, Domine. » Et Ezechias apud Isaiam, cap. VIII : « Vivens, vivens ipse confitebitur tibi. » Voluit ergo David potius dicere : *Omne quod vivit*, quam : *Omne quod subsistit*, « laudet Dominum, » ut declararet se invitare omnes res ad Deum laudandum, quatenus aliquo modo vivunt, ut supra explicatum est.

Atque hic sit finis hujus Commentarii. Precor autem Deum, ut quemadmodum dedit, ut has divinas laudes utcumque explicare possemus, ita ex misericordia sua donet, ut ali-

quando de peregrinatione perveniamus ad patriam, ubi præsentes præsentem toto corde diligamus, et sine ullo fine laudemus. Amen.

LAUS DEO.

« Magnus quæstus pietas cum sufficientia, » I *Timoth.* VI, 6.

INDEX
RERUM NOTABILIUM.

(PRIOR NUMERUS PSALMUM INDICAT, POSTERIOR VERO EJUSDEM PSALMI VERSICULUM.)

B.

C.

J.

L.

M.

N.

O.

P.

T.

INDEX PSALMORUM.

FINIS TOMI SECUNDI.

VESUNTIONE. — EX TYPIS OUTHENIN-CHALANDRE FILII.

IMPRIMATUR

† Jac. Ant. Boudinet, Ambian. ep.

14 Julii, ann. 1861.